Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Rerum Hispanicarum scriptores aliquot, quorum nomina versa pagina indicabit.

https://hdl.handle.net/1874/456648

Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell

Huybert van Buchell (1513-1599)

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:
http://repertorium.library.uu.nl/node/2732

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
- de kopsnede
- de frontsnede
- de staartsnede
- het achterplat

This book is part of the Van Buchell Collection

Huybert van Buchell (1513-1599)

More information on this collection is available at:
http://repertorium.library.uu.nl/node/2732

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

RERUM HISPANICARUM
Scriptores.
Tom. I. II.

Historia Gentium
Fol. n°. 159.

109.
i.
hispaniola

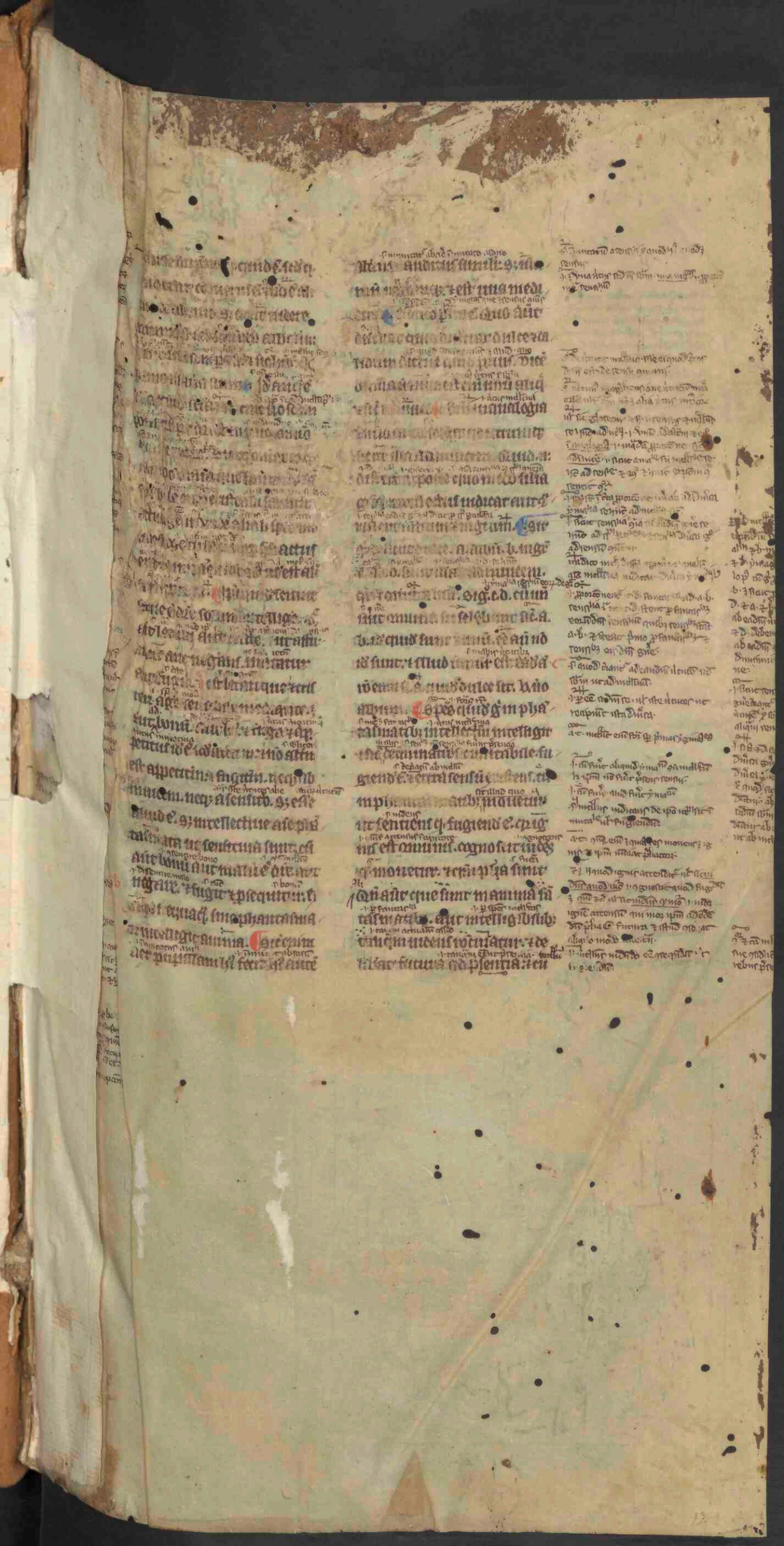

N.° 216 ii.

N. 102.° C.

Rerum

HISPANICARVM SCRIPTORES ALIQVOT,

quorum nomina versa pagina indicabit.

Ex Bibliotheca clarißimi viri Dn. ROBERTI BELI *Angli.*

NVNC ACCVRATIVS EMENDATIVSQVE recusi, & in duos tomos digesti, adiecto in fine INDICE copiosissimo.

Tomus prior.

Ex dono Bürcheli

FRANCOFVRTI,
Ex officina typographica Andreæ Wecheli,
M D LXXIX.

Vtriusque tomi scriptores & materiæ.

Tomi I.

1 Marii Aretij, Patricij Syracusani, Hispaniæ chorographia.

2 Ioannis Gerundensis episcopi paralipomenon Hispanię lib. X. pag. 1.

3 Roderici archiepiscopi Toletani Ostrogotthorum historia, 135.

Eiusdem Hunnorum, Vandalorum, Sueuorum & Silinguorum historia, 138.

Eiusdem Roderici Toletani præsulis de rebus Hispaniæ lib. IX. 148.

4 Roderici Santii episcopi Palentini historiæ Hispanicæ partes IIII. 290.

5 Ioannis Vasæi Brugensis Hispaniæ Chronicon, 437.

Tomi II.

6 Alfonsi a Carthagena, episcopi Burgensis, regum Hispaniæ anacephalæosis, 611.

7 Michaelis Ritii Neapolitani de regibus Hispaniæ libri III. 664.

8 Franciſci Taraphæ Canonici Barcinonensis de origine ac rebus gestis regum Hispanię lib. I. 676.

Breuis rerum a Philippo II. Hispaniæ rege gestarum descriptio, 735.

9 Lucii Marinei Siculi, regii historiographi, de rebus Hispaniæ memorabilibus libri XXII. 738.

10 Laurentii Vallæ, patricii Romani, de rebus a Ferdinãdo Aragoniæ rege gestis libri III. 1005.

11 Ælii Antonii Nebrissensis rerum a Ferdinando V. & Elisabe Hispaniarum regibus gestarum Decades II. 1073.

Eiusdem de bello Nauariensi lib. II. 1211.

12 Damiani a Goes Equitis Lusitani Hispania 1235.

Genealogia regum Hispaniæ recens ex Italico translata: & diuersorum principum ac ducum catalogi 1251.

TYPOGRAPHVS BENEuolo Lectori S.

TAM in lucem producimus rerum Hispanicarum scriptores aliquot, qui licet antea typis expressi fuerint, sunt tamẽ ex iis nonnulli, quos vitæ nos reddidisse quodammodo dicere possumus, cùm in bibliothecis ita neglecti iacerent, vt vulgò ne quidem satis notum esset eorum nomen, nec apud bibliopolas prostabant exemplaria, aut si fortè aliqua supererant, ab iis qui eiusmodi scriptorũ lectione delectantur, ignorabatur vbinam ea delitescerent. Porrò adeò inelegantèr & mendosè fuerant expressi, vt vel ea res lectorem non auidissimum ab eorum lectione deterrere potuerit. Qui veterum scriptorum lectioni assueuerunt, vel etiam eorum qui ad veterũ imitationem nostra ætate se composuerunt, fastidient fortè hos quos iam exhibemus, tãquam incultos & nimis horridos, nec nostrum consilium de iis edendis probabunt: apud quos nulla alia excusatione vtemur, quàm nobis non defuisse voluntatem exhibendi cultiores, si suppetiuissent. Prodierunt recèns ex nostra officina aliquot rerum Germanicarum & Gallicarum scriptores, quorum pleriq; his nostris non sunt multo cultiores: nihilominus tamẽ non pauci viri docti significauerunt nobis, se probare istud nostrum consilium de recudẽdis eiusmodi scriptoribus, & hortati sunt nos, vt etiam in lucem reuocaremus eos, qui res gestas aliarum gentiũ quæ sunt celebres in orbe Christiano, collegerunt, & vulgò non reperiuntur. Si gentis alicuius celebritatem rerum gestarum amplitudine & opibus metiamur, nemo sanè negabit Hispanos à centum annis res maximas gessisse & imperium constituisse, quod eò potentiæ excreuit, vt iam vicinis omnibus sit formidabile. Huic imperio inuium dedit Ferdinãdus, Philippi qui iam regnat proauus, collectis in vnum variis principatibus, in quos à multis

annis distincta fuerat Hispania. Nunc satis fuit ipsi totã Hispaniam præter Lusitaniam sui iuris fecisse. Sua enim arma in Italiã protulit, & pulsis ex regno Neapolitano Gallis & posteritate regis Alfonsi, illud sub suum imperiũ redegit. Ad quæ accessit, quòd eius auspiciis suscepta fuerunt primæ illæ nauigationes in Nouum orbem, ex quare immortalem gloriam cum tota gẽte Hispanica, ad posteritatem consequetur. Successit Ferdinando Carolus ex filia nepos, ad imperium Germaniæ postea euectus, qui Hispanorum opibus adiũxit inferiorem Germaniam, omniũ Europæ prouinciarum tunc temporis florentissimam, & postea, Gallis frustra repugnantibus, Mediolanensem principatum. Deposito imperio, senex vitam priuatam sibi elegit, & in Hispaniam secessit, vbinõ diu fuit superstes. Successorem habuit Philippum filium qui iam rerum potitur, naturæ quidem quietis cupidissimum, sed qui initio regni prouocatus ab Henrico Gallorum rege, eo successu bellum gessit, vt cum magna sua gloria, Ducem Sabaudiæ ex sua ditione pulsum, restituerit, quòd parens eius Carolus aliquoties frustra conatus fuerat. Postea Mauros in Bætica tumultuantes compescuit, ac tandẽ parta de Turcis insigni illa victoria nauali, fœlix dici potuisset, nisi Albanus ab eo missus in Belgium nimia sua asperitate illarum gentium animos exacerbasset, ac præbuisset causam motibus quibus concussæ illæ prouinciæ ab alto fœlicitatis culmine iam ruunt: nec facile est adhuc iudicare, quæ sit futura istius Tragœdiæ catastrophe. Cùm enim vicinarum gentium intersit ne prouinciæ illæ prorsus in seruitutẽ redigantur, sintq; ipsis suspecti successus Hispanorum, facilè fieri poterit, vt eorum conatibus impedimenti aliquid obiiciant. Sed de his nimis multa. Mirum est (vt ad institutum nostrum redeamus) cùm gens Hispanica ingenio plurimùm valeat & sit laudis auidissima, nullum hactenus in ea extitisse scriptorem, qui dederit operã, vt Principum quorum iam mentionem fecimus, res gestas pro dignitate ad posteritatem transmitteret. Scripserunt plures, sed sua lingua, de ijs rebus quæ in Nouo orbe acciderunt, quorum aliqui maximè digni sunt qui legantur. Nequaquam enim ad assentationem, aut ad ineptè decantandas suæ gentis laudes (vt solent plerique nostræ ætatis scriptores) se comparauerũt, fuerũtq; adeo studiosi veritatis, vt in suorũ gratiam reticere noluerint quæ ab ipsis iniquè aut crudeliter perpetrata esse compertum habebant. Si Osorium inter Hispanicos scriptores reponamus, illum ingenio & eloquentia reliquos longè superare, haud dubiè fatendum erit. Verùm cùm Lusitani

sitani hactenus habuerint rempub. distinctam ab ea quam Hispanicam iam nominamus, & Osorius res Lusitanicas tantùm persequatur, inter Hispanicarum rerum scriptores non esse reponendum iudicauimus. Optandum esset Vasæum seriem rerum quas scribendas susceperat, vsq; ad hæc nostra tempora pertexuisse: ipsi enim diligentia non defuit, & ita scripsit vt orationis eius perspicuitas lectori sit grata, & laudem mereatur. Reliqui quos iam exhibemus, vixerunt antè quàm in Hispania elegantiorum literarum studiis restitutus esset suus splendor, & propterea ab æquo lectore orationis elegantia in ipsis non erit morosius requirenda, modò in explicandis rebus fidem & diligentiam præstiterint. Si quid autem hac nostra editione præstitisse videbimur, quod sit iucundum aut vtile, iis qui historiarum lectione delectantur, eius rei gratia debebitur clarissimo viro Dn. ROBERTO BELO, Serenissimæ Reginæ Angliæ Secretario, qui iactatus sæuis illis tempestatibus quæ in Anglia regis Edoardi mortem subsequutæ sunt, & factus exul cùm vix primos adolescentiæ annos attigisset, nequaquam despondit animum, sed labore & industria sibi aduersus sæuientem fortunam certandum esse ratus, omnes ferè Germaniæ, Galliæ & Italiæ scholas, quæ alicuius sunt nominis, perlustrauit, indefatigatoq; studio & consuetudine multorũ virorum qui prudentia & eruditione valebant, animum ita excoluit iis artibus quæ accessuro ad rempub. sunt maximè vtiles ac etiam necessariæ, vt ij quibus cum eo intercedit familiaritas, paucissimos reperiri posse dicant, qui in hac parte sint cum eo conferendi. Nec satis fuit ipsi animum bonis artibus excoluisse, nisi etiam secum domum referret scriptores, quorum lectione perpetuò aliquid ad ingenij cultum adijceret, quos quocunq; peruenit diligenter conquisiuit, & præsertim eos qui non vbiq; sunt obuii, a quibus coemendis nulla precii magnitudine deterreri potuit, & tandem sibi instruxit bibliothecam optimis scriptoribus, & præsertim historiographis, refertissimam: ex qua prodeunt plerique eorum scriptorum quos iam tibi exhibemus.

HISPANIAE SITVS, A MARIO ARETIO PATRICIO SYRACVSANO, IN DIALOGI MODVM CONSCRIPTVS.

LODOVICVS, PRVDENTIA, CALIPHO.

QVis nam mihi tantam adferet lætitiam, vt hæ me derelinquant tristes, quibus torqueor, cogitationes? causa, cur sim mœstus, non quidem deest. ratio homines qua gubernantur, illam vincere perquam studet. Sum quamobrem in ærumnosa positus controuersia. PRVDENTIA. Certe nullam intueor mi vir causam, quare diutius tu istis incumbas cogitationibus perniciosis. prudentium enim est (vt ipse haberis) fortunæ in rebus peractis cedere, in agendis vero, in quibus ab ipsa valde timendum, vel virtute, vel nouis repugnare inuentionibus. Sed quæso quid id est? LODOVICVS. Nescis mea cõiunx me magistratum gerere? nescis inter Cæsaris primores ad Italiam petiisse? rursus valetudine coactum perquam infirma illico remeasse? quid ergo grauius, quidue mihi iniucundius euenire poterat vnquam? Nempe huius ab ineunte ætate seruiui auo, etiam in Celsensi bello, vbi vulnera accepi plura: & huic etiam multum, vt tibi compertum est. Quid plura? quum illa dies, quam diu optaram, adfuit, seruire non licuit. ægrotus sum reuersus, quid molestius? PRVD. Quid faceres? nemo est qui tuum non inspexerit animum: liberes ergo tete, obsecro, istis tuis curis. Sed Caliphonem eccum, lætor quidem, erit tibi fortasse leuamen aliquod. LOD. Opportune, dic tu illi aliquid. PRVD. Salue Calipho, sunt ne aliqua, vel de cercopitheco, epigrammata? CAL. Ex Italia redeo cum Cęsare adeo exanimatus, vt mihi haud vnquam erit curam faciendis versibus nauandum posthac. PRVD. Macilentus es, & raucus. CAL. Mos est illis qui in aliquam eunt expeditionem, interrogantibus quo properent, hilari cum fronte ac voce elata se ad bellum gerendum proficisci respondere: at vero hi, si viui e castris remeant, vnde veniant rursus interrogati, tenui voce vultuque dimisso, vno verbo e militia se venire aiunt. Porro etsi res gestas mea potius interfit scribere, quam arma gerere, nihil tamen supereſt mihi præterquam vita. omnium namque rerum iacturam feci. PRVD. Malo me Hercule impræsentiarum, mi Calipho, sermones quibus alacriores fiant adstantes, habeantur, quam locus sit aliquis tristitiæ: sic dij te adiuuent, missa ista faciamus. CAL. Quid iubes? PRVD. Dic meo viro historiam, vel fabellam duntaxat, quæ sit ei voluptati. CAL. Vnde exordiar? dicam Cæsaris Bononiam ingressum, ad diem solemnem, qua fuit diademate coronatus, cum Hispani proceres aurum & gemmas induti diuitias ostentarunt suas? LOD. De his omnibus binis me literis certiorem tum fecere: potius Hispaniæ situm abs te, ac recentiora, quæ ad prisca faciunt, nomina enodata vellem audire. CAL. Onerosam prouinciam. LOD. Quid onerosam? nonne tibi illius diei venit in mentem, qua Toletum versus iter facientes nos, ad Solorij montis ac Carpetanorum iuga cum venimus, & regiones, & labentia hinc inde flumina admodum fuimus scrutati? Verum te plurima audiui tũ nunciãtem. itaque si me amas, fac quod ipse rogo. CAL. Quam libentissime obtemperabo tibi, vt semper. Sed quum vel Mauritanorum qui Hispaniam occuparunt, barbaries, vel temporis longioris immanissima rabies, non modo nomina, sed & rerum faciem quoque permutassent, difficile erit quod iubes obseruare: nihilominus tamen capessam iussa, tametsi meo repugnaturos iudicio videam quamplurimos, præsertim si meis forum spargetur nugis. PRVD. Eia rumpe moram, mutis quidem veluti qui loquitur, non tamen surdis recitare videberis.

CALI-

CALIPHO, LODOVICVS.

HIspania montibus Pyrenæis, ac mari nostro, Atlantico denique Oceano, & sinu Cantabrico perstricta, primam partem Europæ efficit ab occidente. Pyrenæi hi sunt montes qui adhuc prisco gaudent nomine, quibus ab interiori mari ad ipsum Ibericum pelagus protentis Hispania a Gallia separatur. Quæ in duas primum diuiditur partes, citeriorem, & vlteriorem. Et vt valeat quisque melius eius percipere figuram, hoc in totius Hispaniæ descriptione ordine vtēdum nobis duximus, quo hactenus nemo vsus. In Oretania igitur, quæ regio maritimum attingit littus, in quo Carthago noua, nunc Carthagena, promontorium est Scombraria, a nostris Caput Depalis nuncupatum. Hinc mons Solorius paulatim septentrionem versus oritur, qui modo accliuis, modo infimus & apertus (vt Ptolemæus & Plinius ostendunt) per Carpetanos, Vaccæos, Vectones, & Celtiberos, ad Cantabros vsque procedit. Hi montes ea complectuntur oppida, quæ in præsentia Cuenca & Siguenca (Concia & Serguntia olim) indigenis dicuntur, ad montem vsque producti quem Moncaium vocant, & hinc ad lęuam declinantes Cātabriæ iugis eunt obuiam. Moncaium, an a Caco nomen deductum sit, quasi montem Caci, adstipulari non audeo. Et Siguenca vrbs, non Seguntum quidem olim, sicut multi prædicant, sed Serguntia, per cuius agrum Durius perlabitur. Strabo, Durius, inquit, præter Numantiam oramque Serguntiam currit. Ergo quicquid terrarum ad orientem hæc iuga relinquunt, citeriorem: ad occidētem vero vlteriorem esse Hispaniam, antiqui voluere. Nempe Oretanos maxime ad meridiem vergere, ad mare vsque peruenientes, & mox Carpetanos ad Aquilonem declinantes, nouissimos Callacios autumat idem Strabo. Ac Hispaniam hoc distinctam modo, in quatuor rursus partes, Bæticam, Lusitaniam, Callaciam, & Tarraconensem distribuendam omnino nobis videtur. Romani nanque in tres vlteriorem Hispaniam, vt ius facilius diceretur, diuisere, antiquissimi licet in duas per longitudinem. Nec labor quidem erit alicui Tarraconēsem ipsam agnoscere prouinciam, quum non sit minor quam ipsa citerior Hispania est. Nam hæc vnam partem facit, vlteriore in tres diuisa prouincias, in Bæticā, Lusitaniam, & Callaciam: quæ & Ana & Durio fluminibus discretæ, Oretanis Carpetanisq; adhærent, dum tendunt in occasum. Et vt res longe sit vobis notissima, ea qua potero facilitate explicare nitar. Ana, qui Bæticam a Lusitania disterminat, in Laminitano agro, circa oppidum quod Cagnamares Hispanis dicitur, ex vastis oritur stagnis: & triginta M. pass. decurrens obtusis totum se propere cōdit cuniculis, rursusque stadiorum sexaginta quatuor subterraneo peracto cursu, ad oppidum, Villarta quod nuncupatur, totus renasci cōspicitur: qui Emeritam fama antiquissimam vrbem (quæ suo lætatur nomine, vna dempta, alteraue tantum mutata litera: Meridam nanque dicunt) abluit, & in Oceanum erumpit. Guadianam Mauritani Hispanis dominātes hunc nominarunt amnem: quod flumen Anæ sonat. Guad quidem illi, nos flumen dicimus. Ora autem quam ad meridiem ipse detrudit amnis, quæ mari percutitur, quæue diuiti cultu ac fertilitate cæteris omnibus antecellit, Bætica, a Bæti fluuio eam mediam resecāte, fuit olim cognominata, cuius pars ab nostræ tempestatis hominibus Andalusia adpellatur, quasi, vt auguror, ante Lusitaniam, mutatis literis. partem inquam, quoniam non tota, cui Bætica tunc nomen, nūc Andalusia est: propterea quod ea quæ Mariano monte ad meridiē stringitur terra, duntaxat Andalusia est: reliqua vero inter ipsum mōtem & Anam fluuium posita, vel inter vtrunque flumen. Bæturia erat pars tamen Bæticæ, in duas a Plinio distincta partes, totidemq; gentes, in Celticos, qui Lusitaniā attingunt, & Turdulos, qui & Lusitaniam & Tarraconensem: illi Hispalis conuentus (in conuentus tum Hispaniam diuidebant) hi quidem Cordubēsis. Quos ipse sic interpretor, primos regioni quam Extremaduram, alteros quam Manchiam vocant iuniores, tribuo, qui omnes tum Bætici. Et id quoq; videtur de Turditanis sentire Strabo, qui confestim in Romanorū ritum, Latiali penitus utentes sermone, ante alios mutati sunt. Marianus autem mons cuius Ptolemæus & Plinius mentionem faciunt, ab Hispanis

Serra Murena nuncupatur. Cæterum Bætis fluuius (a quo Bætica, vt dictum est) in præsens Guadalchebir, quod est flumen magnum, a Pœnis inditũ nomen, Tygensi saltu in monte Argento, circa oppidum Castaonem exoritur. Nostri Castaonem Alcarras, Argentum vero montem, Serram Alcarras vocant. Hic ergo & mediam Bæticam influit, Cordubam tot claris viris insignem, atq; Hispalim, illius oræ caput, modo Siuiglam, tangens, & in Atlãticum Oceanum effunditur. Tartessum hũc vocitarunt nõnulli, a Carteia ciuitate, quæ Tartessos a Græcis dicta, ad Bætis ostium, vnde Tartessus ager. Carteiam ab Hãnibale fuisse dereptã, scripsit Liuius. Bætis insuper Salsum admittit fluuium, qui ab eo, quo ipse Bætis, erumpit monte, nunc Guadelemar dictus: apud quem cum Pompeio Pompeij filio, manus Cæsar cõseruit. Bæticæ latus maritimum ab Herculeo freto, ad eos quos diximus Oretanos, & nouam Carthaginem, Bastetani obtinebãt, a quibus Baeza & Baza oppida nomen sortita sunt. Hi rursus Bastetani ab o. casu Baream regionem, Mauitaneã, mox Deitaniam, & deinde Contestaniam complectebantur, autor est Plinius. Oppida vero retrogredientibus sese offerunt, post Scombrariam promontoriũ quod supra nominauimus, ipsa Carthago, ab Hasdrubale ędificata, vbi Scipio Africanus virginem vnam inter captiuos adductam (quæ forma erat insignis) Luceio sponso reperto intactã restituit. Hic item in ludis ab ipso Scipione factis, duo Hispani principes, Corbis & Orsua patrueles, de regno dissidentes alterius in alterum facto impetu ambo periere. Promontorium deinde, cui modo caput Guatte nomen, olim Charidemum: & mox portus magnus, vbi Almeria sita est, Salabina, Selbrehia accolis vocata, Malacha, & Salduba: de quibus talem facio coniecturam Ptolemæo autore. Malachã tunc fuisse mihi persuadeo, vbi nunc Caput Maducæ: at vero vbi Malacham in prędens reponunt, Saldubam tunc, cum flumine Fœderatorum, cui Salduba nomen. Et mox Bessulam fluuiũ ad oppidum Marbellam in mare erumpere puto. Vbi Hasdrubal Barchinus primũ, Mago deinde, & Hasdrubal Giscónis a Scipione fugati, vt narrat Plutarchus. Mons Calpe, quem montem Gibeltar vocitant, iuxta fretum, Abilam Africæ montem spectans: quos Herculis columnas esse, quasi ærumnarum metas, in fabulis traditum est. Et iuxta, oppida quibus Sola & Barbe nomen, Alcafiram & Tariffam quæ a nostris cognominari auguror, licet alii aliter sentiant. Post hæc Iunonis templum ad Oceanum, in oppido Belon, & id in præsentia Trafalgar, & flumen Belona. Gadis itẽ, seu Gadira insula paulo a continente sepositа, Bæticę proximа. Hinc demum ad Sacrum promontoriũ, a nautis nostri seculi Caput Sancti Vincentii vocitatum, ager omni vbertate felix distẽditur. Ex mediterraneis autem, præter quas diximus, Hispalim & Cordubam, Carmona & Nebrissa, nunc eiusdem nominis. Ac nõnulla quidem nouissimis oportet oppida interpretari nominibus, Orospeda, quod Oropesam esse credimus: & Abdera nõ longe a Malaca oppidũ in mediterraneo, vel quod Plinio placet, Ebura. Ipse Vbidam quemadmodũ dicere auderẽ, sic & Eguam, Esigam fuisse existimo. Munda vrbs, quam Mundecaram nunc vocant: apud quam Pompeium Pompeij filium Cæsar in fugam vertit: autor est Hircius. Plinius tamen duas fuisse Mundas, in Lusitania alteram inter Durium & Tagum, alterã vero in Bætica, scriptum reliquit. Item vrbs opulentissima in hac erat regione, Oringis, quam ad expugnandam, quia Pœnis studebat, Scipio fratrẽ misit. Et ea quæ in nominibus nullam habẽt cum priscis similitudinem: Granata imprimis vrbs populosa, quæ victis Pœnis a Ferrando Aragonio rege Christiano ritui vẽdicata, omnibus Hispanis multo est oppidis feracior. Singiliam oppidum in Bætica reponit Plinius. Et fluuius qui Granatam abluit, nũc Xinil vocatur, possumus propterea Granatã Singiliam vocare, si licet. Vrsaonem ab Hircio in Commẽtariis citatum oppidum, nos Vssunam vocamus, præsertim quod nõ longe ab Hispali illud ostendit. Et Tuccis, quod Tucinum fortasse: Carbulo, Carpium. Et Murgis vrbs, quam Mursiam esse puto. Iaen denique, Xeres, ciuitas regalis, Anduiar, Antichera, sunt hæ ciuitates, quæ vigent his a recentioribus adpellata nominibus, quas interpretari non audeo. Ac satis quidem de hac parte dictum est, nunc ad reliquas: breuiter enim omnia explicare volui.

volui. LODOV. Credo profecto de Murgi: nam in Bætica illam Plinium collocare memini me legere.

CALIPHO, PRVDENTIA.

AB Ana ad Durium quæ clauditur ora, Lusitania est, a Lusu Liberi patris dicta: autor Varro. Nec his quidem incõgruum mihi videtur pauca Plinii inserere verba: Vniuersa autem quæ de Hercule, ac Pyrene, vel de Saturno traduntur, fabulosa imprimis vt arbitror. Hæc ille de Hispania. Durius igitur qui Duero ab Hispanis, stadiis centum ab Numantia illa quæ vna tot strenuos, totque duros, veluti Hispaniæ totius robur, milites sola peperit, ortum habere cernitur. Numantini igitur post decimum quartum annum obsidionis, quum amplius se tutari nõ possent, in rabiem conuersi, duces suos, seque, patriamque, ferro, & veneno, subiectoque vndique igne peremerunt, adeo vt triumphus fuerit Romanis tãtum de nomine. modo vero non Numantia, sed Soria exiguum oppidum. Terra autem quam Durius ad læuam ad Anam vsque, in Oceanũ properans relinquit, Lusitania est, Tago auriferis arenis celeberrimo amne per longitudinem resecata. Tagum, qui non alio ac suo gaudet nomine, ad Carpetanos in montis radicibus, stadiis quinquaginta ab oppido paruo cui Tragacet nomen, quod non multũ abest ab vrbe Concia (quam Cuencam, vt ante dictum est, adpellant) nasci non dubium est. Qui vbi Toletum, nostra tempestate regalem vrbem, oppidaque infundit plurima, fluuiorum etiam admittit multos, Olisipponenses, nunc Lisbonẽses, muros influit, & in mare vasto facto ostio demum se proiicit. Nec cum illis quidem sentio, qui Toletanos Carpetanos esse dicunt: quandoquidem hos distinctos esse, alteros ad Tagi ortum, alteros illis proximos, haud vereor. nam & Plinius illos distinxit. Carpetani (ait) & Toletani Tago flumini impositi. Et in Oceano Barbarum promõtorium, quod nostri Caput Spiches, & mox Olisippo ab Vlysse cõdita, si Solino credimus, vrbs, quam Lisbonam vocant, in extremis Lusitaniæ oris ad Tagi ostium sita: quę hac tempestate nobilis, & Africano dites cõmercio. cuius nanq; ciues mercaturæ gratia Æthiopicum per Atlanticum nauigant mare, Africæ sinus penetrãtes. Nec illius quidem regionem (vt multi delusi credunt) tantummodo fuisse Lusitaniam adfirmo: quoniam ea Lusitaniæ pars quæ mari adfixa, esse Portugallense regnum certum habeo tantum, ita quod pars erat, & nõ tota Lusitania. Erat enim tum hæc nõ parua regio, quum Ana, & Durio, ac iugis etiam Carpetanis fuisset terminata. Et nũc quidem de huius regionis oppidis. Nam præter Toletum (de qua supra scripsimus) Segouia vrbs diues, ac cunctis fere Hispanis nota, sub nemore posita, & in ea aquæductus maximus, qui pons ab Hercule constructus peruerse vulgo creditur. Sunt & qui iuga quibus hæc sita est ciuitas, Carpetana esse volunt, in quorum ire sententiam omnino non placet. Porro quum Carpetana iuga Oretanis omnes scribentes adiungant, quumque Ptolemæus nullum in Lusitania esse montem asserat, rem non aliter, ac scripsi, in animum induco meum. At Ptolemæi forte sententia alicui si non satisfacit, eo quia montes, vbi ipsa Segouia, & illis proximi quos Guadaramæ nunc vocant, aliique etiam in ipsa visuntur Lusitania: ego de illis qui digni erant quorum mentio fieret, Ptolemęum esse locutũ respondeo. Et item Obila quæ Abila, & Salmantica famosissima academia, Moro denique, & Talabrica, modo Mora, & Talauera. Sunt oppida nonnulla quæ viuunt, & nihil cum antiquis faciũt in nominibus, tum quia id quod habebant antiquitatis, penitus amisere, tum quia fortasse deinde condita. Vallisoletum oppidum magnificum, & rebus necessariis maxime refertum. A quo haud longe abest Methina de campo (vt ipsi) omnium rerum, propter hyemales nundinas, mẽses tres, totidemq; æstiuales ibi celebratas, nobile emporiũ. Emporia quæ Empudia, Toro, Camora, Metina Rosseci, Illesca, Vccagna, & tandem Madrid oppidum, viuis vndique silicibus cõstructum, & hoc nulla vnquam est victus penuria fatigatum, nec cœli grauitate oppressum. Alcala Definari (sic ipsi aiũt) a flumine Finari, quod Tago absorbetur, vbi artium floridum gymnasium, & hoc Complutum esse ab Ptolemęo demonstratum oppidum, Hispani pro certo habent, sicq; illud in publicis adpellant rationibus. Et non longe aliud, Guadalaiara a Mauritanis nominatũ, quod flumen

lapidum

lapidum significat, vbi Iacobus Mẽdocius Infantasciorum dux habitat, vir, præter nobilitatem, munificentissimus. PRVD. De illustribus viris ac de domorum pariter nobilitate si facienda verba, Toletanam domum quoque, aliasq; etiam antiquissimas merito memorare fas est. CAL. Per id tempus præter duas, Mendociam & Toletanam, quas nominaui domos, Cerdeã, Cardoneã, Larẽsem, Velasceam, Pimentellam, Stunicam, Henriticam, Orosiam, Cordubẽsem, Limẽsem, Gusmaneam, Mondragoneã, & quæ antiquissima, Patiecam, scio quidẽ esse clarissimas, attamen nolo de his nunc agere. PRVD. Quid Patiecam domum antiquissimam ais? CAL. Quendam Lucium Iunium Patiecum Cæsaris in Hispania bella aduersus Pompeii filios gerentis socium reperio. PRVD. Operæ precium est audire. CAL. Hircius in Commentariis de Corduba loquens, Cæsar, ait, eam ciuitatem omni tempore optime de populo Romano meritam esse sciebat. Sex cohortes secunda vigilia iubet proficisci, pariq; equites numero, quibus præfecit hominem eius prouinciæ notum, & non parum scientem, L. Iunium Patiecum. Hæc ille.

CALIPHO, LODOVICVS.

DVabus vlterioris Hispaniæ partibus absolutis, ad Gallaciam describẽdam ipso cogimur ordine. Et hanc non solum eam quam Galiciã vocant, esse volumus, quæ vt nemoribus, montibus, ac aquis etiam abundat, ita messibus nuda penitus: sed & omne quoq; vlteriori Hispanię quod supereſt, Bętica & Lusitania exceptis. Est in hac prouincia in Oceanum protendens promontorium magnum, quod Artabrũ nominarunt, nunc Caput finis terræ: veruntamen his qui de hoc aliter sentiunt, Strabonem adduco testimonio, nullum aliud memorabile promontorium inter ipsum Artabrum & Pyrenes promontoria reponentem. Minius amnis hanc infundit oram, & in Durium se recipit. Cęterum Asturi, nunc quoq; Asturi, huius regionis partem habitabant. Et his proximi Cantabri, partim mõtium cacumina, partim loca maritima in septẽtriones spectantia incolẽtes, & eam regionem quam Biscaiam dicimus, & montes etiam Liconitiurgis ciuitatis ad Iberi vsq; amnis ortum obtinebant: siquidem Iberum ipsum qui ex illis videtur montibus erumpere, in Cantabria nasci & Plinius & cæteri omnes sunt testes. Callaciorũm oppida quæ vltra Durium ad Aquilonem: Asturica vrbs olim magnifica, nũc Astorga: & Liconitiurgis copiosa mercatura, compluribusque etiam equitibus & nobilibus clara vrbs, quæ Burgos incolis dicitur: Arunda siue Arandis, quam ab amne Arandam Durii adpellant: & in eodem fluuio Pallantia, quæ Palentia: & nomina recentiora præterea. Leonem vocant Hispani ciuitatem quãdam quæ haud multum distat ab Astureca. Est & Compostella, vbi Diui Iacobi templum, quæ eiusdem tantum miraculo memorabilis. Homines præterea olim duri, & omni expugnatu difficiles, nullum tunc colentes deum, tantum Lunæ peracto orbe noctu ante fores saltus agitabant. Ac de vlteriori Hispania quidem satis dictum videtur, deinceps ad citeriorem, vel Tarraconensem prouinciam transeamus. LOD. Sum omnino exutus illis quibus eram obsessus curis, perge oro, vt magis lætus euadam.

CALIPHO, PRVDENTIA, LODOVICVS.

TArraconensis prouincia a Pyrenæis montibus qui Hispanias Galliasq; disterminant, duobus promontoriis diuersis insurgit: angusta primo, paulatim deinde se pandens, vlteriorem iam latior facta contingit Hispaniam. Promontorium alterum interiori mari percussum, Veneris templum, nũc portum Veneris nominant: alterum in Iberico pelago OEaso tũc, quod illud esse arbitror cui modo caput Berton nomen. Hæc rursus Balearico a meridie, ab septentrione ipso Iberico mari adstricta, adfixaque Pyrenæo currit in occasum, & Oretanis, monte Solorio, Carpetanisq; iugis ab aliis Hispanię oris distinguitur. Plinius in Tarraconẽsi Cantabriam recondere videtur prouincia. Huius oppida nonnulla quanquam nõ illis a iunioribus cognominantur nominibus (prisca enim temporum varietate nomina defecere) nos tamen nouissimis quoad fieri poterit, adaptare conabimur. Principio a læua Pyrenæi montis ad mare nostrum Gerundenses populi Galliæ fines colunt,

colunt,& hi Geronam tenent vrbem,quam Gerundam quondam dicebant. Cæterum ab hoc mari Iberieum ſinum verſus, per Celſenſes & Iaccetanos,ad Nauarræ(vt Hiſpani aiunt)vſque limites. Auſetani, Itani,Lacetani, ac per Pyrenæi radices, Ceretani diſcurrebant:autor eſt Plinius. Et poſt eos Vaſcones ad mare Ibericum,& Pampelonenſes,quos Nauarros eſſe auguror Plinii verbis perſuaſus:ait enim quod Vaſconum ſaltus proximus eſt Pyrenæo per Oceanum. Et Strabo item ad ſeptẽtriones ſupra Iaccam,vbi Pompelon a Pompeio dicta, Vaſcones reponit. Iaccetanæ gentes olim nobiliſſimæ,quæ a Pyrenæi radicibus ad Ilerdam vſque latius extendebantur,vbi Sertorius bella geſſit extrema: itaque hinc expulſus,apud Saguntinos fuit ab ſuis dolo interfectus militibus. Victoria oppidum idem tenens nomen prope Cantabros: in quorum mõtibus Iberi amnis ortus inſpicitur, quem noſtræ ætatis mortales Hebrũ, Thraciæ Hebri nomine decepti, nũcupant. Iberus ab Ibera olim vrbe opulentiſſima dictus:a qua non procul Scipio Pœnos vicit, & Hiſpaniam vniuerſam populo Romano adiunxit, vt Titus Liuius teſtimonio eſt. Ergo Cantabriæ iugis Prouincia de Campo (ſic ipſi dicunt) duobus ex fontibus e rupe ſcaturiẽtib⁹, haud procul oppido Iuliobrica dilapſus per Celtiberos, & Dertoſam confluẽs,mare ſubit Balearicum. De quo ſic:Iberus amnis nauigabili commercio diues, ortus in Cantabris, haud procul oppido Iuliobrica. Hæc Plinius. Celtiberi quos nominauimus,a Celtis Galliæ populis illuc profectis ripasq; colentibus Iberi, & Iberis indigenis, ex duobus vno facto nomine, Celtiberi ſunt dicti, ſpacioſam tenentes prouinciam qua Segorbienſes & Numantini claudebantur. Segorbienſes hi ſunt,quorũ vrbs Segorbia,in Valentino regno. In Celtiberia Cæſarauguſta Romanorũ colonia, Ibero adfuſa, vbi pons lapideus memorabilis, nobiliſſimis ciuibus ornata, quam ab Cæſare Auguſto propagatam, Cæſarauguſtam dixere,quum antea Salduba nuncuparetur. Zaragozam turbato vocabulo,ac mutatis literis nunc vocant:tametſi in tabulis publicis priſco ipſo nõ fraudãt nomine. Ac ad Bæticæ fines reuertor. Satabis fluuius per Conteſtaniam, nunc Conſentaniam,labens, ab eo monte, quo Bætis, egreditur,& in mare noſtrum ad oppidum modo Guardamar,effunditur, quem Hiſpani Seguram vocant. Nec hũc quidem admodum effugit Sucron, nunc Xuccar, apud quem Pompeio & Sertorio congreſſis,æquo fuiſſet Marte pugnatum,niſi Pompeius vulnus adcepiſſet. Oritur circa Carpetanorum oppidum cui in præſentia Tragacet nomen,per vrbem Conciã & pontem qui Talaiolæ dicitur, dilapſus, Algiram oppidum haud procul a Valentia cingit, & alteri ſe adiungens fluuio quem Gabrielem vocant, mari noſtro ſeſe immiſcere viſus eſt. Setabis vrbs, quam Xantinam eſſe arbitror. At nunc Valentiam, quæ ſuo illuſtrata nomine viuit amœniſſima ciuitas, adcedimus. Eſt itaque equitibus nobiliſſimis inſignis, ac in totius Hiſpaniæ prouinciis nitore, ſplendore inſuper nulli ſecunda,cum flumine Turia,modo Guadalabiara a Mauritanis inditum nomen, quod flumen album ſonat, cuius ortus apud Celtiberos. Non longe a Valentia per occaſum ſtagnum abeſt, memoratu dignum, piſcoſum, & immenſum, de quo nuſquam legi factam mentionem, niſi apud Plinium. Conteſtaniæ, inquit, ſinus regio Edetania amœno prętendente ſtagno,ad Celtiberos recedens. Et poſt hæc de Valentia agit,quod nunc Albuferam adpellant. A Valentia autem Saguntum haud procul a mari, ciuium Romanorum oppidum, nũc Moluiedro, vbi theatrum cum ſcena, cui nihil deeſt, ac plura etiam antiquitatis veſtigia, quæ imaginem quandam vetuſtatis oſtendunt. Saguntini ab Hannibale obſeſſi, quum de ſalute deſperaſſent,argentum aurumque omne ex publico priuatoq; in forum collatum, in ignem ad id raptim factum coniicientes, eodem plærique ſemetipſos præcipitarũt. Dertoſani mox celeberrimi quõdam populi, quibus Dertoſa(quam Tortoſam vocamus)ad Iberi oſtium colebatur. Et hinc non procul Tenebriũ promontorium, & Tenebris portus ad occaſum. Vnde recedentes per ortum vetus nos aduocat Tarraco, a qua nomen tota eſt ſortita prouincia,quæ littori impoſita totius eſt regionis vetuſtatis caput. Tarraconam hanc adpellamus, vbi Scipionum interitus. Ab ea ſexaginta ſex M. paſſ. ſolem orientem verſus, per maritimum littus tendenti Barcinum olim paruum oppidum, Barſellona impræſentiarum clara

ciuitas,

ciuitas, prudentissimis imprimis ornata ciuibus, est obuia. Et inde Lunarium promontorium, a nostris Caput de Vallis: circa quod Blanda oppidum, nunc Blanes. Gerunda item, quæ Gerona nunc ciuitas, de qua fecimus mentionem, & Emporiæ, modo Empuriam vocant, cum flumine Clodiano. Roda oppidum iuxta Veneris templum, nunc Roses dictum. In mediterraneo autem Ilerdenses, vetustissimi populi, ad Sicorim fluuium Ilerdam ciuitatem, quam Leridam vocitamus, vbi publica gymnasia, incoluerunt. Sicoris ergo fluuius, qui Segre impræsentiarum dictus, a Pyrenæo monte per illius muros & pontem, quem diximus, ciuitatis discurrens, Ibero non multum peragrãdo absorbetur. Et a Sicori Siculos ipsos habere nomẽ, memoriæ proditum est. Populos nanquẽ illuc transfretasse, ac eam Siciliæ partem quæ ad occidentem vergit, incoluisse adfert Thucydides. Cinga huic vicinus fluuius, qui Singa modo, pontem & oppidum quod Fragam recentiores nuncupant, abluens, Iberum rapido petit cursu. Et inter hos fluuios Monsion oppidum. Cęterum ab Ilerdensibus ad Pyrenæum Oscenses, quorum nos ciuitatem Huescam vocamus. Ac alia oppida quæ haud sunt priscis similima in nominibus: in Celtiberia Taragona, Balbastrum, Teruel, Boria, & denique Calatayut, quod an sit Calatagurium oppidum a Strabone citatum, penitus ignoro, a quo distabat ad occasum P. M. circiter sedecim Bilbilis in quodam tumulo, cuius ruinæ visentibus adhuc fidem faciunt. Ac quicquid referam amplius supereſt nihil, plura dixisse videor, quibus etsi vobis non satisfeci, obtemperaui tamen. PRVD. Gratias, quia nobis gessisti morem, agimus mi Calipho. LOD. Omnia, quemadmodum pollicitus es, breuiter dixisti. At quia rem fecisti gratam nimis, me perinde ac te vtere, paratum me inuenies procul dubio.

HISPANIÆ SITVS EX PAVLI OROSII

LIB. I. CAP. II.

HISPANIA vniuersa terrarum situ trigona est, & circumfusione Oceani Tyrrhenique pelagi peninsula efficitur. Huius angulus prior spectans ad orientem, a dextris Aquitanica prouincia, a sinistris Balearico mari coartatus, Narbonensium finibus inseritur. Secũdus angulus eius Circium intendit, vbi Brigantia Galleciæ ciuitas sita, altissimam pharum, & inter pauca memorandi operis ad speculam Britanniæ erigit. Tertius eius angulus est, qua Gades insulæ intentæ in Aphricum, Atlantem montem interiecto sinu Oceani prospiciunt. Hispaniam citeriorem ab oriente incipientem, Pyrenæi saltus a parte septentrionis vsque ad Cantabros Astures que deducit, atque inde per Vaccæos & Oretanos, quos ab occasu habet, posita in nostri maris littore Carthago determinat. Hispania vlterior habet ab oriente Vaccæos, Celtiberos, & Oretanos, a septentrione Oceanum, ab occasu Oceanum, a meridie Gaditanum Oceani fretum, vnde mare nostrum quod Tyrrhenum vocatur, immittitur.

IOANNIS

IOANNIS EPISCOPI GERVNDENSIS PARALIPOMENON HISPANIÆ LIBRI DECEM.

AVTORIS PROOEMIVM, IN QVO FERNANDO ET ELISABÆ, CASTELLÆ & Aragoniæ Regibus, præsens opus consecrat.

CVm descripsissem libris decem obliterata Hispaniæ, quibus illa dignius consecrare potui, quam vobis serenissimis Ferdinando & Elisabæ Regi & Reginæ Castellæ & Aragonum? qui succedentes paternis & auitis regnis, ipsa coniugali copula, vtriusq; Hispaniæ citerioris & vlterioris vnionem feciſtis: quæ a Romanorum & Gothorum temporibus semper diuisa, nunquam sub eodem imperio perstiterunt. Accedit ad hoc nõ modo autoris deuotio in eius benemeritos Reges & Dominos, sed & virtutis laus & omnium præconium de susceptobello aduersus illum Bæticum ac Machometicum Regem, qui per multa tempora ipsius Hispaniæ partem occupatã tenuerat, in magnum Regum Hispaniæ non minus opprobrium quam iacturam. Quoniam si ab ipsa pellatur Hispania, ipsius prouinciæ pene omne imperium apud nos sit n esse est, & Christiani nominis religio in tota ipsa colatur Hispania. Ex qua re consecuturi estis æterna vita præmium, immortalemq; gloriam & honorẽ, vt constituamini supra omnes Christiani nominis Reges & Principes seculi nostri decus & gloria. Quum videamus huius ætatis nostræ Principes non modo ad dilatandam Catholicam fidem nõ elaborare, verumetiã vim quam continue Turcus Christiani nominis hostis in Christicolas infert, propulsare recusent ac negligant, alii secum pacisscentes, alii tributa illi pendentes, alii somno & desidiæ vacantes. Ex quo factum est, vt ætate nostra Turcus ipse transacto Hellesponto Byzantium primum illiusq; imperium, inde vniuersam Græciam, Dalmatiam, Macedoniam, Epirum, aliasq; plures prouincias, magnam insuper Europæ partem a veri Dei religione cultuq; auerterit & occupauerit. Adeoq; creuit eius audacia, vt Rhodum vnicum Christianæ religionis propugnaculum obsidere, & fines Italiæ inuadere ac vastare non dubitarit, nobilemq; Hydronti vrbem in Apulia expugnare ac diripere, incolis trucidatis. Vos autem serenissimi Reges huic cladi velocissime occurristis munitissima ac opulentissima classe, cæterisq; dormitantibus Pontificem maximum cæterosq; potentatus Italiæ vestris legationibus solicitastis ad vindicandum tantam Christianæ religionis offensam. At vbi omnium torpentes animos comperistis, animum erexistis ad eliminandam ab Hispania Machometicam sectam, omnium anteceſſorum vestrorum irreligionem ac negligentiam emendando. Suscipite igitur serenissimi Reges opus oblitorum Hispaniæ, cuius præclara antiquitas nulli prouinciarum non modo Europæ, verum nec totius orbis cedit. Cuius exordia siluisse vsq; ad nostra sæcula, Hispanis, tanquam in fine mundi iacentibus, obscuritatem tribuit: arguitq; priscorum aut ignorantiam, aut negligentiam. Eoq; potissimum glorioſum visum est huius operis sumpsisse laborem, quoniam per illum video prouinciæ afferri splendorem. Et illud glorioſius consideratum est, quod ipsa obliterata instaurari contigerint temporibus vitæ vestræ, quorum ætate & imperio non dubito nobilissima primordia præclarissimis vestris operationibus illustrari.

DE HISTORIOGRAPHIS HISPANIÆ.

CVM inter rerum maximas Hiſpaniæ vbertates, illius præcipua a ſcriptoribus geſta accuratiſſime perſcrutarer, tantam huiuſce rei ariditas exhibuit admirationem, quod non leuem attulerit, ſi quo modo fieri potuit, vt inde tot viri clariſſimi procedentes, Hiſpaniæ tam grandia clariſſimaque geſta ſcripturis tradere ſint obliti. Et quoniam inter omnes quos memoria hactenus celebrauit, quatuor recoluntur, quorũ tres laudabiles, quartus vero tolerabilis iudicantur. Laudabilis enim Trogus Pompeius Hiſpanus, quem Iuſtinus mirabili eloquentia abbreuiauit, Paulus Oroſius Tarraconenſis, & Iſidorus Hiſpalenſis: tolerabilis, Rodericus Toletanus. Cæteri vero ignorantium caterua plurima, qui diuinationes & ſomnia contexuerunt. Quia tamen ſuperiores tres, ſinguli ſua hiſtoria delectati, nobiliſſima maximaque Hiſpaniæ geſta prætermiſerunt: quum Trogus Pompeius, quem Iuſtinus abbreuiauit, licet Hiſpanus, Græcorum ac Aſiaticorum geſta potius quam propriæ prouinciæ deſcribere delectatus, in eius opere ex quatuor & quadraginta libris vltimum Hiſpanis concedere eſt dignatus. Oroſius inſuper, cum rogatu Auguſtini Romanorum hiſtoriã, ſeu verius cunctarum gentium clades deſcripſiſſet (ex cuius ſcriptis Auguſtinus factus inſtructior librum de ciuitate Dei in medium protulit) quæ maxime ad Hiſpanos pertinebant omiſit, niſi quatenus ad Romanorum tempora pertinuerunt. Iſidorus vero ſacram hiſtoriam inſecutus ab Adam principium ſumens, tempora cum illorum calendariis breuiſſima compreſſione notauit vſque ad Iuſtiniani iunioris tempora, in quibus aliqua & non multa de Gotthorum ſucceſſibus inſeruit. Cuius opus inſtitutionemque proſecuti Ildephonſus, Toletanus, & Sulpitius, aliqua etiam de Gotthorum ſucceſſibus addiderunt. Quartus vero Rodericus etſi ab aduentu Herculis in Hiſpaniam hiſtoriam exorſus ſit, inde tamen tanquam ſuper prunas gradiens, neque in ea hiſtoria diutius immoratur, quoniam & aliqua minus vera interſerens maiora ac potiora dimiſit: & tantum in Gotthorum proſecutione, & in iis quæ recentiſſimis temporibus occurrerunt, verſatus eſt. Quum vero compererim inter omnes mundi prouincias maximam nobiliſſimamque Hiſpaniæ antiquitatem maximis laudibus extollendam, & exterarum gentium commentariis ac variis libris atque deſcriptionibus labore maximo comprobatam, non potui calamum continere, quin, licet ſtylo rudi incompoſitoque ſermone ſcripturus, eandem antiquitati conſecrarem, oblitamque atque obliteratam futuris hominibus inſtaurarem, memor quantum ab hominibus rerum ſcriptoribus debeatur: quoniam nihil adeo ad cognitionẽ veritatis pertinet, quam geſtarum rerum habere notitiam. Quod ipſe Deus omnipotens contemplatus, non prius legem Moyſi tradere dignatus eſt, quam earum rerum quæ præteritis temporibus occurrerunt, plenam notitiam conceſſiſſet ſpiritu quodam ſiue prophetico ſiue euangelico, vt meruerit deſcribere cœli & terræ cæterarumque rerum creationem vſque ad ſua tempora. Ex qua re factus inſtructior ad humanam vitam peragendam, legem digne recipere, & populi gubernacula meruit. Quis enim futuram agere vitam excogitat, qui diem ſuæ natiuitatis ignorat? aut quis quo tendat ſcire poteſt, qui vnde venit neſciat? His igitur circunſpectis librum de Hiſpanorum geſtis, maxime antiquorum, ſum exorſus: quem in libros decem illum partitum, PARALIPOMENON HISPANIÆ appellari inſtitui, id eſt, librum oblitorum: quoniam etſi quæ in eis inſerui, deſcripta comperiantur, non tamen apud maiores noſtros Hiſpaniæ ſcriptores, ſed illa omnia conquiſiui ex cæteris commentariis tam Græcis quam Latinis. Finemque operi facturus ſum ad Gotthorũ in Hiſpaniã ingreſſum, qui contigit temporibus Honorii & Arcadii Auguſtorum. Quórum progreſſum reſque in Hiſpania geſtas Oroſius, Iſidorus, Ildephonſus, ac Rodericus Toletanus ſunt proſecuti. Noſtri autẽ propoſiti eſt obliterata tantummodo inſtaurare. Diſtinxi enim opus noſtrum in libros decem. Primus continet veterum Hiſpanorum exitum, deſcriptionem & originem vſque ad Græcorum aduentum, mutationeſque nominum prouinciarum, vrbium, montium, fluminum, & ſyluarum. Secundus liber habet geſta Græcorum ab aduentu Herculis in Hiſpaniam, diſcretionemque Herculum, ipſorumque geſta vſque ad Pœnos. Tertius continet geſta Pœnorum vſque ad primum Punicum bellum. Quartus per Pœnos geſta temporibus prioris belli Punici vſque ad ſecundum. Quintus habet Pœnorum & Romanorum progreſſum in ſecundo bello Punico, captionemque Sagunti, ac Hannibalis tranſitũ in Italiam. Sextus deſcribit geſta in Hiſpania poſt Pœnos expulſos vſque ad tertium Punicum bellum. Septimus bellum aduerſus Numantinos, euerſionemque Carthaginis & Numantiæ, geſtaque in Hiſpania a Romanis vſque ad tempora ciuilis belli. Octauus ciuile bellum inter Mariũ & Syllam. Nonus ciuile bellum inter Cæſarem & Pompeium. Decimus geſta Imperatorum in Hiſpania ab Auguſto vſque ad Theodoſium Seniorem patrẽ Honorii & Arcadii, quorũ temporibus Gotthi in Hiſpaniam intrauerunt. Vtarque præter antiquorum morem teſtimonio ſcriptorum maxime circa antiquiora, ne legentes me deliberaſſe, aut confinxiſſe vetuſtiora, opinentur. Sequarque vt plurimum autores antiquiſſimos, tam Philoſophos, quam Geographos, Hipparchum, Eudorũ, Eratoſthenem, Hippiam, Seboſum, Bionem, Xenophontem, Betonem, Themaum, Dionyſium, & totius artis ſplendorem & conſtantem artificem Claudiũ Ptolemæum, Plinium, inſuper Pomponium Melam, Polybium, Artemidorum, Poſidonium, ac Strabonem Cretenſem, Diodorum, Titum Liuium, Trogum Pompeium, alioſque plurimos.

IOAN-

IOANNIS EPISCOPI GERVNDENSIS PARALIPOMENON HISPANIÆ

LIBER PRIMVS.

Europæ diuiſio.

EVROPA prouincia eſt quæ primo a filiis Iaphet & filio eius Tubale dicitur incolatum habuiſſe, quoniam ſecundum librum Geneſeos inſulæ maris Iaphet deputatæ ſunt, inter quas inſulas Europa dinumerata eſt: quoniam terminatur ab Aſia Mæoti palude ſiue Getico mari vſq; ad Oceanum per medias duas Sarmatias diuidente fluuio Tanai. Sunt autem tres orbis partes, Aſia, Aphrica, Europa: quę tres orbis partes tribus Noe filiis aſſignatæ ſunt. Aſia enim primogenito Noe Sem ſacerdoti: ſecundo vero Cham terra Chanaan & Aphrica: Iaphet vero minori inſulæ maris: inter quas Europa nuncupatur, quia modico ſinu inſula fieret, & id multi Imperatores efficere cogitarũt: ſed tantum ex eo prohibiti ſunt, quia viſum eſt, Oceanum ipſam Europæ inſulam ex eius altitudine eſſe ſuffocaturum. Diuiditur autem orbis (vt diximus) in partes tres, Aſiam, Aphricam, & Europam. Quarum trium partium Aſia reſpectu magnitudinis media eſt, & quæ terminatur ad Orientem mari Arabico, Perſico, & terra incognita: a Septentrione Oceano & flumine Tanai, quo quidem flumine ab Europa diuiditur. Aſia ad partem Auſtri Arabico mari terminatur, ad illud promontorium vbi ciuitas Heroum ſita eſt, & Mediterraneo mari, ad eum locum vbi Palæſtina Iudæa ab Ægypto ſeiungitur: & (velut quidã referunt) ne diuidatur Nilus, ipſe amnis Nilus Aſiam ab Aphrica diuidit. Vt autem Aſiam & Aphricam omittamus, de quibus nobis ad præſens ſermo non eſt, Europa ſecundum Claudium Ptolemæum orbis accuratiſſimum deſcriptorem habet prouincias ſedecim, quæ ſequuntur. Prima ad Oceanum & Septentrionem Hibernia inſula Britannica, ſecunda inſula Albion Britannica, Hiſpania Bætica, Hiſpania Luſitania, Hiſpania Tarraconenſis, Celtogallatia Aquitanica, Celtogallatia Lugdunenſis, Celtogallatia Belgica, Celtogallatia Narbonenſis, Germania magna & Germania parua, Rhætia & Vindelicia, Noricũ, Pannonia ſuperior, Pannonia inferior, Illyris aut Liburnia, Dalmatia: quæ ſimul iunctæ ſedecim numero ſunt. Dicitur autem Europa ab Europa filia Agenoris Libyæ Regis ac ſororis Phanias, quam Iupiter Saturni filius ac Rex Cretæ rapuit, & prouinciam ab ea cognominauit: ad quam recuperandam Cadmus præfati Agenoris filius & Europæ frater miſſus eſt, ſtatuto a patre vt ſine ſorore non rediret in regnũ. Ipſe vero cum non reperiſſet ſororem, Apollinis Delphici oraculo Euboiam prouinciam atq; Thebanorum vrbem in prouincia conſtruxit.

Hiſpaniæ terminatio.

HISPANIA autẽ terminatur ab occidente Oceano mari & inſula Gades, ad quam veniens Hercules fortiſſimas turres conſtruxit, quas Gades Herculis appellauit. Terminatur autem ab Auſtro, Mediterraneo mari & freto Herculeo & Balearico pelago; a Septentrione vero & Oriente, Pyrenæo monte, qui mons protenditur ab Oceano promõtorio Eaſo iuxta ciuitatem Eaſo (quæ hodie Baiona vulgo appellatur) vſq; ad montem Canum (qui hodie Canigo mons a modernis nuncupatur) & influit in Mediterraneum ad eum portum vbi portus Veneris ſitus eſt, vbi erat olim Veneris templum: vel (vt placet Pomponio Melæ) ad oppidum Ceruariæ, quod modico interuallo diſtat ab ipſo Veneris templo. qui montes ab Oceano mari vſq; ad Mediterraneum continent ſpacia ſexcentorum milliariorum, vt placuit Iuſtino poſt Trogum Pompeium vltimo libro ſui Epitomatis. Et Pyrenæo monti medio Galliæ adhæret, cæteris vero partibus vndiq; mari Oceano & Mediterraneo cingitur. Et eſt ipſa prouincia quaſi quadrata, cuius anguli ſunt ad Orientem ad Veneris templũ, in Pyrenæo ad Oceanum, vbi eſt eccleſia de finibus terræ ſita, quæ quondam Solis ara dicebatur, ad Auſtrum ad fretum Herculeum & Iunonis promontorium ſeu montem Gibeltarif, ad Septentrionem ad promontorium & ciuitatem Eaſo, quę nunc Baiona dicitur: ipſa enim terra quaſi quadrata eſt, vt placet Iuſtino. Continet autem in longitudine ſecundum Appianum clariſſimum hiſtoriographum a Gadibus vſq; ad Oceanum ſeptentrionalem decem milia ſtadiorum. Latitudo vero a portu Veneris vſq; in Compoſtellam totidem. Vel verius ſecundum Strabonem lib. 3. quod ipſi probauimus cum charta nauigabili, habet in longitudine ſtadia circiter ſex milia, & in latitudine etiam circiter quinq; milia, alicubi tamen arctior eſt, maxime circa Pyrenæum. eſt autem ſtadium centum vigintiquinq; paſſus, & per conſequens octaua pars vnius miliarii, & octo ſtadia faciunt vnum miliarium. & (vt placet Straboni, & Pomponio Melæ, & Claudio Ptolemæo) illius figura ad modum corii pecudis eſt. Collum ipſius pellis eſt, quantum protenditur mons Pyrenæus a Mediterraneo mari ad Oceanum Britannicum. Inde dilatatur ad brachia a noua Carthagine vſq; ad Cantabros ſeu Bardulos. Ipſius corii crura a freto Herculeo vſq; in Compoſtellam & Oceanum Britannicum. Vltimum corii ad modum caudæ promontorium ſacrum, quod nos hodie caput ſancti Vincentii appellamus, quod præeminet & extenditur in Oceanum Atlanticum longe vltra omnem Hiſpaniam. Continet autem permagna flumina, Iberum, Tagum, Bętim, Anam, Dorium, Minium, minoraq; plurima intermedia, & quæ ſuperioribus immiſcentur.

Diuiſio Hiſpaniæ.

DIVIDITVR autem Hiſpania in prouincias tres ſecundum deſcriptiones Claudii Ptolemæi, Pomponii Melæ, Plinii, & Strabonis, & aliorum plurium, ſcilicet Tarraconenſem, Bæticam, & Luſitaniam. Sciendum tamẽ eſt Hiſpaniam temporibus Romanorum Conſulum in duas eſſe diuiſam præfecturas & prouincias, citeriorem & vlteriorem. Citerior continebat a noua Carthagine per Caſtulonem vſq; in Cantabriam ſpatio trecenta ſeptem miliaria, & a Pyrenæo vſq; in Carthaginem & Caſtulonem totidẽ, de quibus late diſſeruit Plinius lib. 3. natur. hiſtor. Poſtea vero Auguſtus ſuperatis Vaccæis, Illiturgibus, & Cantabris, illam in vnam redegit prouinciam, vt Iuſtinus in vlt. lib. ſui Epitomatis voluit. Fuerat tamen ab initio Hiſpania diuiſa in tres, Tarraconenſem, Bæticam, ac Luſitaniam, vt placet omnibus hiſtoricis. Bætica prouincia continet quicquid amnis Bætis (nunc Guadalquiuir vocitatus) claudit a montibus altis nouæ Carthaginis vſq; in Hiſpalim incluſiue per Caſtulonem & Cordubam: vocaturq; Bætica ab ipſo amne Bæti, prouincia interſecante Luſitania quicquid interiacet inter duo flumina Bætim & Tagum interfluente medio Ana flumine. A quo Ana prouincia denominata eſt, tanquam apud eundem amnem Liber pater ac Lyſas cum eo bacchante luſerint, propterea cognomen dediſſe prouinciæ, vt Plinio placet lib. 3. Ad Tarraconenſem vero prouinciam pertinebat omnis citerior Hiſpania, & quic-

quicquid vltra Tagum est, inducens Compostellam, Gallatiã, & Asturias per medium Toletanum agrum vsq; in Oceanum Atlanticum, & vsq; in oram fluminis Dorii. Postea vero ad tempora Constantini Pii diuisa est ipsa Hispania in prouincias quinq; secundum Appium, Tarraconensem, Carthaginensem, Bæticam, Lusitaniam, Gallatiam: & singulis prouinciis assignatæ sunt metropoles & Archiepiscopi in concilio Illiberitano, videlicet citeriori Hispaniæ Tarraconensis, Carpetaniæ Carthaginensis, Bæticæ Hispalensis, Emeritensis Lusitaniæ, & Bracarensis Gallaciæ. Postea vero ad tempora Gotthorum addita est sexta prouincia Tingitana trans fretum in Libya. Deinde vero modernis temporibus, videlicet sub Ioanne XXII. Pontifice summo suprascriptis quinq; prouinciis, semota Tingitana quæ a Mauris & Machumetensibus possidetur, adiunctæ duæ aliæ metropoles, Cæsaraugustana, quæ detracta est ex Tarraconensi, Vlisbonensis vero ex Hispalensi Bætica. Dicitur autem Hispania citerior & vlterior. Citerior autem a septentrionali plaga monteq; Pyrenæo vsq; ad nouam Carthaginem Cantabriãq;: vlterior vero a Celtiberis vsq; ad Oceanum Gadesq; insulam protenditur, tanquã citra & vltra. Sed citra quasi circa terram, vel vltra, quia vltima, vel quia post hanc non sit alia terra. Hæc Strabo & Plinius.

Hispaniæ descriptio & terminatio per maritima littora & Pyrenæum.

HISPANIA (vt diximus) terminatur Pyrenæis montibus, quibus Gallia diuiditur ab Hispania. Hos autem montes quidam dixerunt incipere a fonte Salsulæ propinquo promontorio Leocatæ. Quidam vero a Veneris portu, in quo Veneris templum locatum fuerat, non longe a capite Illibero, seu ab oppido Ceruaria, quod ab eodem loco modico distat interuallo. Protenduntur autẽ iidem montes ab Iberico & Mediterraneo mari vsq; in Oceanum Britannicum ciuitate Baiona, quæ quondam Easo dicebatur, spacio tercenorum quinquaginta miliariorum, quanquam Trogus Pompeius & alii plures dixerunt multo plura continere. Nostra autem mensuratio experimento numerata est ex charta nauigantium. Curuatur ipse mons paululum ex Mediterraneo in Oceanum, vrbemq; Baionam. A Salsulæ itaq; fonte vsq; in Barchinonam miliaria CXX. A Veneris vero portu siue templo, seu oppido capite Illibero miliaria C. A Barchinona vero vsq; in Tarraconam vrbem miliaria LX. A Tarracona vsq; ad ostia Iberi vsq; in vrbem Valentiam miliaria CX. A Valentia vero vsq; ad promontoriũ Artemisium Demamq; oppidum (quod Martini caput modernitas vulgi appellat) miliaria LXX. erat in eodem promontorio Dianæ Ephesinæ sacellũ. A Dema vero in Alecanthum miliaria LXX. Ab Alecantho vero in nouã Carthaginem, hodie Carthageniã appellatam, etiã miliaria LXX. ibiq; celeberrimus portus est. A noua vero Carthagine vsq; in Verã, quæ quondã Abdera dicebatur, etiã miliaria LXX. ibiq; principium regni Granatæ est & Maurorum qui partem in Hispania possident, & Castulos, & Itanos. A Vera vero quæ Abdera quondam, ad Almeriam quæ quondam Illiberis dicebatur, miliaria L. Hæc enim vrbs differt ab altera Illibera, altera vero Elibera, duoq; episcopi Illiberitani comperiuntur in conciliis Hispaniæ. Ad eius distinctionem cum Hieronymus in lib. de viris illustribus meminisset de quodam Gorgonio episcopo Illibero, adiecit Bætico ad differentiã alterius Tarraconensis. Ibiq; promontorium est ab antiquis descriptoribus non descriptum, & quod moderni Caput Gactæ appellant. Ab Illiberi vero ad Granatæ portum, quam moderni Malacam Secanguam dicunt, miliaria LXXX. Granata enim vrbs ex oppositio est, ad quam mercatoria a maris littore & ab ipso portu deducuntur. Hanc autem Strabo Exitanorum vrbem appellari dicit antiquitus. Alii autem Mænacen, vt Strabo refert. ibiq; promontorium est ab antiquis omissum, caput Capsa a modernis vocitatum. Ab ipsa vero Malaca ad Gibeltarem seu Calpen montem iterum miliaria nonaginta. A Calpe autem monte (qui hodierno die Gibeltar appellatur) miliaria sexaginta ad Gades insulam. A Gadibus vero siue Bætis ostio vsq; ad Anam fluuium (qui hodierno idiomate Guadiana dicitur, & a quo Lusitania denominationem habet propterea, quia apud illum amnem Liber pater cum Lysa luserit, vt Plinius voluit lib. 3. naturalis historiæ) miliaria cen-

tum. Ab Ana vero flumine vsq; ad Sacrum promontorium, quod antiqui Hieron appellabant, quod hodie Caput sancti Vincentii appellamus, miliaria LXX. A Sacro vero promontorio vsq; ad amnem Tagum, vbi Vlisbo seu Vlisbona vrbs in Portugallia sita est, miliaria centum quinquaginta. Ibiq; promontorium est ab antiquis prætermissum, distans ab ostio Tagi miliariis XL. vbi Castellum Castar & Suctres oppida sunt. Ab ostio vero Tagi vsq; ad Mundã fluuium, supra quem Colimbria vrbs est sita, quam antiquitus Mundam aliqui dixerunt, alii oppidum esse eiusdem nominis Mundego dictum, miliaria centum. A Munda vero flumine vsq; ad ostium Dorii amnis, qui ad Portum vrbem fluit in Portugallia, etiam miliaria centum. Et est sciendum quod prouincia Gallecia a Tago flumine incipit, quam Ptolemæus velit incipiat a Dorio, qui influit in Portum. Incipit enim Gallecia Bracarensis a Tago flumine: Bracara enim vrbs inter Tagum & Iberum amnes est: ipseq; Dorius & Portus per fluxum & refluxum Oceani commodissimus portus fit ad nauigationes rerum omnium Galleciæ. Ex quo fit, vt Portus Galleciæ etiam ipsa vrbs appelletur, a quo nomen recipit Portugalliæ Rex. Cuius metropolis Bracarum est, ex qua Gallecia Bracaria dicta est, & protenditur vsq; ad flumen Liminum. post sequuntur Artabri, & inde Gallecia Lucentia vsq; ad Pyrenæum. A flumine vero Dorio vsq; ad promontorium quod antiqui Onerium appellabant, moderni vero Caput Panisarii seu sancti Martini, vbi nunc Baiona oppidum est, & Ponteuedra, magnusq; portus, miliaria LXX. Ab ipso vero promontorio vsq; in promontorium, vbi ecclesia de finibus terræ constructa est, quæ quondam Ara Solis dicebatur, etiam miliaria LXX. A cuius promontorio vsq; in Compostellam miliaria sunt XII. De istis vero Gallecis refert Strabo de situ orbis lib. 3. quod Deum non haberent, sed Solem & Lunam adorarent. Videntes autem quod apud eos Sol occumberet, illi eo in loco tanquam in vltima terræ parte aram constituerunt. Huic autem promontorio oppositæ sunt insulæ Cassiterides ad Austrum in pelagus, quanquam Strabo dixerit ad Aquilonẽ, quod satis charta nauigationis ostendit, & color incolarum, qui sunt fusci coloris. A promontorio vero de finibus terræ vsq; ad sequens promontorium, quod Prioris appellant, & antiquitus Lapacianorum Scutrilentum vt Ptolemæo placet, seu (vt dicit Strabo) Ierna, miliaria XC. Intraq; hoc promontorium magnus portus Artabrorum est, vbi Clunia oppidum est. Ab ipso vero promontorio vsq; in oppida sancta Martha & Ninerium, miliaria quinquaginta: ab ipso vero oppido sancta Martha ad sequens promontorium, vbi Hyaneo est, & caput dictum Stationes, CXX. miliaria. Hique omnes a magno portu, vbi Clunia oppidum est, vsq; huc Gallecii Lucentii sunt: & quanquam protendantur vsq; in Pyrenæum, habent tamen Bastulos seu Bardulos, quos *Biscayn*os appellamus, qui maximos intermedios montes inhabitant. illorum principiũ ab hoc promontorio est. Ab isto vero promontorio vsq; ad oppidum Pantander itidem centum viginti miliaria. Ab ipso vero Santander vsq; in Pyrenæum Baionamq; vrbem, centum quinquaginta miliaria, videlicet vsq; ad oppidum Bilbao, quod metropolis Biscayæ est, miliaria XX. Ab oppido vero Brenico ad oppidum Mophrygo, miliaria X. A Mophrygo vero vsq; ad sanctum Sebastianum, in quo Biscayæ finis est, miliaria XX. A sancto itaq; Sebastiano ad Pyrenæũ, miliaria XXX. Sicq; circuit Hispania per Pyrenæum ab eius principio ex Mediterraneo mari vsque in Oceanum Britannicum, & per ipsius montis iuga vsq; ad principium ipsius montis, miliaria duo milia quingenta octoginta.

Descriptio Hispaniæ per Mediterranea.

DESCRIPSIMVS enim vniuersam Hispaniam per marina littora, nunc autem describẽda est per Mediterranea. Habet enim (vt diximus) Hispania figuram ad modum pecudeæ pellis, habetq; in longitudine stadia circiter sex milia, & in latitudine quinq;. faciunt ad numerum miliariorum per longitudinem septingenta quinquaginta, per latitudinem circiter quingenta quindecim, vt placet Straboni. Et a promontorio Pyrenæi vbi

næi vbi Veneris templum est, in Iberico mari, quod antiqui Aphrodisium appellabant (vt Straboni placuit libro quarto) vsque ad Oceanum Britannicum, miliaria trecenta & quinquaginta. Partitur autem Hispania in duas partes, citeriorem & vlteriorem. Citerior terminatur ad nouam Carthaginem, & per Castulonem protenditur per Iberum vsque ad Cantabros, includens regnum Nauarrę. quæ ab antiquis omnis Hispania citerior Celtiberia dicta est. Suntque in ea prouinciæ quinque: Cathalonia a Pyrenæo vsque ad vltimum Iberum, Valentiæ & Murtiæ regna per oram maritimam, inde regna Aragoniæ & Nauarræ, quæ claudũtur excelsis mõtibus & Ibero amne vsque in Calagoram & Tirasonam. Vlterior Hispania in duas diuisa est partes, discreta altissimis montibus, quæ a Pyrenæo procedentes vsque ad Oceanum Atlanticum dilabuntur, distinguentes Castellæ regnũ: vna quæ ad Oceanum Britannicum spectat, altera quæ ad nostrum Ibericum mare. Quæ autem ad Oceanum, frigida, sterilis, inculta est, mãgnis refulta montibus: quæ vero ad nostrum mare spectat, maximeque citra columnas, ferax, irrigua, omnibus abundans bonis, grano, vino & oleo, fructibus, piscibus non paucis. In ea vero quæ ad nostrum spectat mare, Granatæ regnum esse constat, quod Mauri Machumetenses obtinẽt in Hispania, quod clauditur Bæti flumine (quod hodierno idiomate Guadalquebir Arabica lingua vocãt) & per maritimam oram a Vera vrbe vsque ad Malacam. Extra flumen in Mediterraneo Andalusii sunt, ibiq; sunt vrbes & regna Hispalis, Murtiæ, Gehen, Cordubæ, Gibelterræ, quæ omnia excepto Granatæ regno possidet Rex Castellæ. Post Andalusios Toletum est vsque in Celtiberiam, citerioremque Hispaniam per oram fluminis Tagi vsque ad Doriũ. In quib⁹ terminis sunt ampliss imæ ciuitates, & omnis hæc regio Lusitania dicitur: fluuntque per medium eius Tagus & Dorius ampliss ima flumina (quanquam regio Lusitania ab Ana flumine (qui Godiana dicitur) nomen receperit, ibiq; in maritimis confinia regni Portugalliæ sunt vsque ad vltra Dorium amnem. Vltra fines Portugalliæ est Zamora vrbs, oppidum Trusillũ, Magistratus, & Militia sancti Iacobi de Spata, Calathraua & Alcantara, Ereualum oppidum. In alia vero parte vltra montes Alaua prouincia est, & caput regionis oppidum Victoria, inde Burgens vrbs, Legio, Biscaya, Asturiæ, Galleciæ vsque in Oceanum Britannicum ac Atlanticum. Omni autem citeriori Hispaniæ & Celtiberis, excepto Nauarræ regno, solitus erat imperare Aragoniæ Rex: Vlteriori vero, Castellæ, Portugalliæ, & Granatæ reges. Hac autem nostra ætate coniuncta sunt hæc duo regna Castellæ & Aragonum per copulam matrimonii inter sereniss imos Ferdinandum Ioannis Aragonum Regis digniss. gnatum, qui patri successit in Regnis, & Elisabeth alterius Ioannis Castellæ Regis filiam, & quæ vltimo Henrico Regi fratri & sine filiis mortuo successit in Regnis Castellæ. Hæc est enim generalis Hispaniæ descriptio, quo ad temporale dominium prouinciasque nostri tẽporis. quo ad spiritualitatem potest & alio describi ordine. Habet enim ipsa Hispania quo ad religionem spiritualitatemque prouincias & metropoles septem, vt supra diximus, quinque antiquas & duas modernas: quib⁹ singuli Archiepiscopi metropolitani assignati sunt: quatuorque & quadraginta ecclesias cathedrales. Quarũ metropolum Aragoniæ regnum duas obtinet, Tarraconensem & Cæsaraugustanam: Castellæ regnũ tres, Toletum, Hispalim, & Cõpostellam: Portugalliæ duas, Bracarum & Vlisbonam. Et est sciendum, quod duæ ex his ex priori institutione mutatę sunt, quoniam Toletana & Compostellana recentibus temporibus a cathedralibus erectæ sunt in metropolitanas, sicut & moderniss imis temporibus, Cæsaraugustana & Vlisbonensis. Quoniam post Nicenam generalem synodum in Bithynia celebratam trecentorum & decem octo Episcoporum, sub Constantino Proimperatore & beatiss imo Syluestro Pontifice, in primo Hispaniæ concilio quod in Illiberitana vrbe celebratum est, sancta Helena Constantini matre præsente, quinque tantum metropolitani Episcopi designati sunt: Tarraconẽsis qui Celtiberis præesset, Carthaginensis qui Carpetanis, Hispalensis qui & Bæticis, Emeritensis qui Lusitanis, Bracarensis qui & Galleciis. Aucta vero & ampliata Toletana vrbe, Gotthorum temporibus metropolis Carpetaniæ de Carthagine in Toletum translata est, rema-

nente exempta e Carthaginensi sub nomine metropolitano. Postea vero succesſu temporum, post occupatã Hiſpaniam per Mauros Machumetenſes, ab octingentis circiter annis, Emeritenſis metropolis tranſlata eſt in Ouetum, & de Oueto ſucceſſu temporis in Compoſtellam, remanente etiam exempta eccleſia Ouetenſi. Cæſarauguſtana vero & Vlisbonenſis modernis temporibus, ſcilicet a ducẽtis annis citra, de cathedralibus erectę ſunt in metropole temporibus Ioannis xxii. Papæ. Quarum Cæſarauguſtana detracta eſt a Tarraconenſi, Vlisbonẽſis ab Hiſpalenſi. Habet autem Hiſpania vltra hos metropolitanos, catholicas ſedes cathedrales Epiſcoporum xliiii. Quarũ Aragoniæ regnum habet xii. Nauarræ vnam, Portugalliæ ſeptem, Caſtellæ quatuor & viginti. Cathedrales Aragoniæ, Helna ſiue Helena, Gerundenſis, Barchinonenſis, Maioricenſis, Dertuſenſis, Vicenſis, Vrgellenſis, Ilerdenſis, Valentina, Segobricenſis, Tiraſonenſis, Oſcenſis. Vna Nauarræ, Pampelonenſis. Caſtellæ cathedrales, Carthaginenſis, Caurienſis, Saguntina, Viennenſis, Cordubenſis, Zamorenſis, Salamantina, Palentina, Pacenſis (quæ & Badaioz) Conchenſis, Oxomenſis, Calagurritana, Burgenſis, Legionenſis, Abulenſis, Segouienſis, Ouetenſis, Mindonienſis, Palentina, Ciuitatẽſis, Tudenſis, Lucenſis, Aſtoricenſis, Gadicenſis. Regni Portugallię cathedrales ſunt, Colimbrienſis, Portugallenſis, Eborenſis, Syluenſis, Egitanienſis, Vicenſis, Lamacenſis. Bracarenſi ſubiiciuntur Portugallenſis, Colimbrienſis, Egitanienſis, Vicenſis. Subiiciuntur autem iure metropolico Tarraconenſis, Barchinonenſis, Gerundenſis, Vicenſis, Ilerdenſis, Vrgellenſis, Dertuſenſis, Valentina. Cæſarauguſtanæ metropoli ſubiiciuntur Oſcenſis, Tiraſonenſis, Pampilonenſis, Calagurritana, Segobricenſis. Toletanenſi ſubiiciuntur Saguntina, Oxomenſis, Burgenſis, Segobricẽſis, Conchenſis, Cordubenſis. Compoſtellanæ ſubiiciuntur Abulenſis, Pacenſis, Salamanticenſis, Chaurgenſis, Zamorenſis, Ciuitatenſis, Placentinenſis, Caurienſis, Tudenſis, Lucenſis, Aſtoricenſis, Mindonienſis. Vlisbonenſi ſubiiciuntur Eborenſis, Syluenſis, Lamacenſis Hiſpalenſi ſubiiciuntur Viennenſis, Gadicenſis. Eccleſiæ exemptæ in Hiſpania Maioricenſis, Carthaginenſis, Legionenſis, Ouetenſis. Et hęc eſt generalis deſcriptio Hiſpaniæ quo ad vtrumque dominium ſpirituale & temporale.

De terra Ruſcilionis, an ſit in Hiſpania.

QVVM multi ex antiquis ſcriptoribus terminent Hiſpaniam Pyrenæo monte, ad eum locum vbi fons Salſulæ manat (hoc habebat communis omnium vulgarium opinio: veterum vero ſcriptorum aſſertio habebat, quod terminetur ad Pyrenæum ad Veneris templum oppido Caput Illiberæ) inconueniens ſatis videtur prouinciam Ruſcilionis ſilentio prętерire: quippe cui ego debitor ſum, tãquam qui ei præfuerim cathedra Epiſcopali annis octo. Igitur de illa diſſeramus. Eſt mons in Ruſcilionis prouincia altiſſimus in vertice Pyrenæi, a canicie Canus appellatus, quoniam æſtate & hyeme ſemper ibi niues inhabitent. A cuius vertice duo montium iuga emanant: quorum alterum ad Veneris templum mare pertingit, alterum vero per multa oppida peruenit ad Salſulę fontem. Inter hos terminos prouincia Ruſcilionis eſt, habens duo flumina quæ influunt in Mediterraneum, & totidem opulentiſſimas quondam vrbes, quæ corruerunt, de quibus etiam aliquid dicendum eſt. Eſt enim ea in prouincia flumen, quod veteres Ruſcion appellauere, quod quidem prouincię & metropoli vrbi regionis nomen indidit ſecundum Claudium Ptolemæum, prout ab antiquis fieri ſolitum eſt, vt maximę a fluminibus nominentur prouinciæ. ſic Indi ab Indo flumine, Alamanni ab Alamanno amne, Iberi ab Ibero, a Bæti Bætici, ab Ana Luſitania. Hic itaque amnis vrbem habuit prouinciæ metropolim ſui nominis, quam Ruſcium dixere priores, non longe a Perpiniano oppido, cuius hactenus veſtigia patent, & ex quorum fluminis & vrbis vetuſtate prouinciæ in hodiernum emanat nomen, vt a Ruſcion Ruſcilion appelletur. Flumini autem Romani nomen mutauere. nam a fluminis vbertate Thetim appellauerunt. Eſt enim fluuius ad irrigandum aptiſſimus vbertiſſimuſque. quoſcunque enim agros irrigat, hos & quã maxime alit atque fœcundat: quod ab aliis prouinciæ præfatę fluminibus eſt alienum.

Ab iſta

Ab iſta enim vbertate, tanquam qui materno vbere patriam fœcundaret, Thetis appellatus eſt. Thetis enim fuit Oceani vxor, mater Nympharum, quæ aquarum Deę a poëtis dictæ ſunt. Theris enim amnis totam pene per longum regionem irrigat vbertiſſimo lacte atque fœconditate. Erat prętęrea & aliud flumen Illeris dictum, ab eodem monte manans per quandam Illiberam vrbem ad radicem montis, & per Helnam vrbem influens in Mediterraneũ: quod a Romanis Tetrum eſt appellatum: quia per diuerſas metallorum venas, maximeque ferri ſcaturiens, nigrum colorem geſtat, & propterea ad irrigãdum maxime nocet. Quod vulgus vocabulum corrumpens, etymologiæ ignarus Techum appellat. Sciendum eſt enim duas eſſe Illiberas vrbes, vnam in Bætica, quæ noſtra tempeſtate a Mauris poſſidetur, & Almaria dicitur. Altera in Ruſcilione ad radices Pyrenęi territorio Voluſto, in quo Volonum oppidum ſitum habet, cuius termini intra Hiſpaniam diſtribuũtur. In ea enim vrbe eſt celebratum primum Hiſpaniæ Chriſtianorum cõcilium, prout in libro conciliorum legitur. Eodem ſiquidem ſynodus congregata eſt poſt Nicenam generalem ſynodum triceſima xviii. Epiſcoporum, temporibus Conſtantini Cæſaris. in qua etiam ſynodo Illiberina interuenit, & præſens affuit Helena Conſtantini mater cum Conſtante nepote, qui denuo Helenam condidit vrbem. Quoniam fide Chriſti per orbem terrarum proclamata, & in Nicena ſynodo explanata, erroribuſque maxime Arianis purgata, Conſtantinus tribus filiis imperium partitus eſt Conſtantino priori, Conſtanti, & Cõſtantio. Ceſſit autem Gallia, & Hiſpania, plurimęque Libyæ partes Conſtanti. Decretus eſt autem in ſuam prouinciam Conſtans ſub tutela ſanctę auiæ Helenæ, quæ cupiens Hiſpaniam & Galliam, ſicut cæteras prouincias, ad Chriſti fidem ordinare, ordinauit ſynodum in Illibera vrbe. In qua Hiſpaniæ metropolitanæ atque cathedrales eccleſiæ ordinatæ ſunt, & diſtinctæ metropoles diœceſeſque pro more gentilium, ſecundum decreta per ſanctos viros Clementem & Anacletum ſucceſſores Petri Apoſtoli edita. Eiſdem temporibus Helena ciuitas (quæ a modernis Helna dicitur) condita eſt, ſiue ab ipſa Helena, ſiue a Conſtante nepote in ſanctæ auię Helenę honorem. apud eam etenim Cõſtans deceſſit, prout de eius obitu meminit Eutropius lib. ix. & Paulus Oroſius lib. vii. Quorum verba iſta ſunt: Obiit autem Conſtãs Conſtantini filius vico vocato Helena, non longe ab Hiſpania diſtante. quia necdum duabus leucis iuxta morem regionis diſtet a Pyrenęo. Vocata eſt autem ipſa Helna ciuitas Helena ab antiquioribus vſque ad circiter annos centum, ex quibus recentiores Helenam abbreuiarunt in Helnam, vt ſatis liquide conſtare poteſt ex antiquis libris & codicibus eccleſiæ iam dictæ, cui in epiſcopali (vt retulimus) cathedra præfuimus annis octo. Ipſa enim Illibera vrbs Pyrenęo admodum coniuncta erat vltra amnem Illerim ſiue Tetrum, oppido vero Coquo libro. ſic enim vulgus propter diuerſas mutationes linguarum corrupit. Quod non longe a promontorio Pyrenæi & Veneris templo diſtat, quoniam ab ipſa vrbe Illibera caput Illiberę dicebatur. Perpiniani etiam oppidum a recẽtiſſimis etiam temporibus dicitur: Stabulum enim antiquitus vocabant. Sic namque reperitur in Itinerario Antonii Pii, de quo mentionem per hęc verba, vbi iter faceret ab Italia in Hiſpaniam, facit: In Beterras Narbone, Salſulis ad Stabulum, ad Pyrenęum Iuncaria, Gerunda, &c. Quod autem Ruſcilionis prouincia ſit intra Hiſpanię fines, ſequentibus teſtimoniis comprobatur. Primo ex libro cõciliorum, ex quo patet, quod primum catholicorum concilium in Hiſpania congregatum fuit in Illiberitana vrbe, quæ fuit intra fines Ruſcilionis in radice Pyrenęi ad Gallię partem, prout de deletis vrbibus in ſequentibus dicemus, fuitque congregatum poſt Nicenam ſynodum temporibus Conſtantini Pii, vt ſupra dictum eſt. Conſtat inſuper ex dicto libro, quod ipſi Illiberitani conuenerunt pene omnibus Hiſpaniæ conciliis ſub metropoli Tarraconenſi. Secundo probatur ex dictis Strabonis lib. iiii. de ſitu orbis, cuius verba interſeram. Quum enim Galliam tranſalpinam deſcriberet & prouinciam Narbonenſem, adiecit: Hoc igitur littus vſque ad Pyrenææ Veneris templum extẽditur. hic eſt & huius prouincię & Hiſpaniæ terminus. quia vero hunc tractum in quo Pompeii trophęa ſunt, Hiſpaniæ & Gallię confinia declarãt. Ex quo patet trophęa

Pompeii vltra Veneris templum posita esse ad eum Pyrenęi locum, quo altera ex Pyrenæi radicibus a monte Cano, quod est ad Pyrenęum, prominet ad promontorium Leocatę, ad Salsulisque fontem deflectitur. Quod etiam sequens Strabonis miliariorum computatio declarat.

Hispania quot nominibus ab antiquioribus appellata sit.

HISPANIA Europę terminos claudit. hanc veteres ab Ibero ante Iberiam, postea ab Hispano Hispaniam cognominauerunt. Ab initio autem Igletę dicti sunt, vt placet Strabonilib.3.vbi de Iberia loquens ait: Nostri sęculi homines ipsius confinia Pyrenęos montes ponunt, eandemque Iberiam & Hispaniam nominant, quæ intra Iberum continetur. Vetustiores autem, eos Igletas nominant. Hæc Strabo. Hęc inter Aphricam & Galliam posita, Oceani freto & Pyrenęis montibus clauditur: ac sicut minor vtraque terra, ita vtraq; fertilior. nam neque vt Africa violento sole torretur, neque vt Gallia assiduis ventis fatigatur: sed media inter vtranque, hinc temperato calore, inde fœlicibus & tempestiuis imbribus in omni frugum genere fœcunda est, adeo vt non ipsis tantum incolis, verumetiam Italię, vrbique Romanæ cunctarum rerum abundantia sufficiat. Huic enim non frumenti tantum magna copia est, verum & vini, mellis, oleique: nec ferri solum materia pręcipua, sed & equorum pernices greges. sed nec summa tantum terræ laudanda bona, verumetiam abstrusorum fœlices diuitię. Iam lini ei spartique vis ingēs, minii quoque nulla feracior terra. In hac cursus amnium sunt, non torrentes rapidique vt noceant, sed lenes & vineis campisque irrigui. Plærique etiam ditantur auro, quod in paludes vehūt. auris quoque Oceani afflata vni tantum Pyrenęi montis dorso adhęret & Gallię, reliquis partibus nuda in orbem mari cingitur. Forma terræ prope quadrata, nisi quod arctātibus freti littoribus in Pyrenęum coit. Porro Pyrenęi montis spacium trecēta quinquaginta milia passuum amplectitur. Salubritas cœli per omnem Hispaniam æqualis, quia aeris species nulla paludum graui nebula inficitur. Huc accedunt & marinę auræ circum vndique assidui flatus, quibus omnem prouinciam penetrantibus, euentilato terrestri spiritu, pręcipua hominibus sanitas redditur. Corpora hominum ad inediam laboremque, animi ad mortem parati, dura & astricta parsimonia, bellū quam ocium malunt. Si extraneus deest, domi hostem quærunt. Quorum plurimi sępe in tormentis ob silentium rerum creditarum expirauerunt, adeo illis potior taciturnitatis cura quam vita celebratur. Hinc est etiam bello Punico serui illius patientia, qui vultus hominum inter tormenta risu prosecutus est, serenaque lętitia crudelitatem torquentium vicit. Velocitas est gēti pernix & inquietus animus. Plurimi ibi militares equi & arma sanguine ipsorū chariora, nullus ibi festus dies, nec apparatus epularum. Aqua calida lauari post secundum bellum Punicum a Romanis didicere. In Lusitanis iuxta fluuium Tagum vento equas cōcipere multi autores prodidere, quæ fabula ex equarum fœcunditate & gregum multitudine nata est, qui tanti in Gallecia & Lusitania, ac tam pernices visuntur, vt non immerito vento ipso concepti videantur. Nec minora adiecerunt ad Hispanię laudes Plinius de naturali historia, & Strabo de situ orbis.

Quot nationes & populi vsque ad nostra tempora Hispaniam obtinuerunt.

NECESSARIVM quidem existimamus ad nostrorum originem indagandum, non ignorare, quot nationes gentiumque populi hanc nostræ Hispaniæ prouinciam obtinuerunt vsque ad nostra tempora. res quidem admodum difficilis, maxime propter obliteratam maiorū antiquitatem. quo fit, vt ipsius antiquitatis inuestigatio nobis admodum reddatur difficilis, & legentibus quæ scribimus fabulæ videantur. Ideo contra morem cæterorum scriptorum, testimonia illorum ex quibus difficilia detraxero, in medium afferam, ne me obliterata recensentem existiment delirare. Primi omnium fuere Cetubales, vt quidam dixerunt, a Tubale Iaphet filio: quorum ad nos pauca & admodum nulla

nulla saltem authentica peruenerunt. Secundi omniũ fuere Igletæ, vt voluit Strabo libro tertio de situ orbis. Tertii Sicani. Quarti Iberi. Græci quinti. Pœni sexti. Romani septimi. Gottlfi octaui. Mauri noni. Et quoniam nobis intentio est istorũ successus discutere vsque ad Gothos, quia Isidorus, Orosius, & Rodericus Toletanus sunt Gotthorum gesta plenissime prosecuti, non vltra progrediar. Quidam vero quos scriptores fabulosos existimo, scripsere, quod post Hispanum (a cuius nomine Hispania dicta est) qui Herculi successerat, gentem quam Almoniphides appellant, venisse in Hispaniam, ac illam possedisse annis 40. quam gentem aiunt ex Chaldæis ortam. Vnde quia neq; verisimilia sunt, neq; a probatis scribuntur, illa prætereo. Primum Hispaniam priores appellauere Hesperiam, omissis Cetubalis & Igletis, de quibus supra diximus. Sunt autem (vt antiqui tradunt) Hesperiæ duæ, Italia, & Hispania, quarum quælibet Hesperia dicta est. Est autem Hesperia Italia ab Hespero Rege fratre Atlantis Regis Æthiopiæ, qui regnauit in Italia. Vbi autem additur vltima Hesperia, de Hispania intelligendum est: vbi vero magna, Italiam significat. vnde Vergilius in principio septimi libri Æneidos:

Hesperia in magna (si qua est ea gloria) signat.

Sed Hispania dicitur vera Hesperia. Dicta est autem Hispania Hesperia ab Hespero stella, quæ post solis occasum primum in Hispania apparet, & ortum habere videtur. Vel secundum aliquos dicitur vtraque Hesperia, Italia & Hispania, quia ab Oriente in Occidentem Hespero stella nauigatur. Sic enim loquebatur magister in historia tripartita, quũ Valentinianus Imperator ad oras Hesperias nauigaret, vtramq; Hesperiam per ipsius nauigationem intelligens. Secundo Hispania ab Iberis Iberia dicta est ante Herculis aduentum, secundum Claudium Ptolemæũ, & Plinium de naturali historia libro tertio, & Iustinum post Trogum Pompeium vltimo libro sui Epitomatis, & alios plures scriptores. Tertio vero Hispania nominata est ab Hispano Rege successore Herculis, qui in ea diutius summa pietate regnauit secundum Iustinum loco superiori, siue ab Hispali vrbe, vt placet Appiano historico satis claro.

De primis Hispaniæ incolis.

PRIORES Hispaniæ incolę Cetubales appellati sunt, vt plurimis antiquis scriptorib. placuit. Sunt autem dicti Cetubales a Tubale filio Iaphet, quorum filii primi dicti sunt Hispaniam incoluisse. Quanquam Iosephus libro 1. antiquitatum incolatum filiorum Iaphet sic dixerit. Item filiorum Iaphet Medeus & Ianus fuerunt. Et ex Medeo sunt gentes quæ a Græcis Medi vocantur. De Iano vero omnes Ionii, qui & Græci, vnde & mare Ionicum appellatur. Cõdidit autem Iobel Iobelos, qui nostris temporibus Iberes nuncupantur, qui & Hispani, a quibus postea Celtiberi appellati sunt. Hæc Iosephus. Post hos, quorum vetustas nobis obliuionem relinquit, primi fuere Igletæ, vt voluit Strabo de situ orbis lib. 3. Deinde Sicanos eam incoluisse authentica multa referunt, quoniam ab illis Italia omnis, vrbsq; Roma, & originem & incrementum habuisse constat. Iam ad eos veniamus. Sicana gens Hispaniæ antiquissima fuit, quæ Iberum amnem ab initio incolebat, vt refert Diodor. Sicul. qui lingua Græca suam priscæ antiquitatis fabricauit historiam, de insula Sicilia agens. Idem etiam descripsere multi ex Italiæ scriptoribus, inter quos fuit Solinus de mirabilib. mundi. Idem hoc etiam meminit Aulus Gell. lib. 1. noctium Atticarũ. Idem etiã Leonardus Aret. nostræ ætatis historiographorum princeps in descriptione Siciliæ, in lib. quẽ edidit de primo bello Pun. Hoc idem etiã censuit Zozomenus presbyter Pistorienſis, dicẽtes quod insula Siciliæ primũ Sicania dicta est a Sicanis, qui eam primum incoluerunt. Dicti sunt autẽ Sicani, quia prodierunt ex Sicore amne Hispaniæ. Est autem Sicoris flu. per Ilerdam decurrens, & miscetur Ibero flu. nõ longe ab ipsa Ilerda: de quo Cæsar meminit in Com. cum apud Ilerdam pugnaret. Habitabat autem gens Sicana oram ipsius flu. Sicoris, ab ipso nomen recipiens: & inde magna Hispanorum manu congregata nauigauit in insulam Siciliæ, quam ex

suo nomine Sicaniam appellauit, & hoc ante Troiana bella, vt dicit Solinus: instruxeruntque in ea vetustissimam vrbem Syracusas, ab ipsaq; vrbe Syracusis prodiisse Italum illum, nemo dubitat. qui quum diu Syracusis regnasset, transfretans in Italiam, primus in ea regnauit, nomenque genti ac regioni dedit, vt refert Vergilius in septimo Æneidos:

--- Italusque paterque Sabinus,
Vitisator curuam seruans sub imagine falcem.

De Iberis & Celtis, vnde Celtiberi.

HISPANIA primum (vt supra diximus) ante aduentum Herculis Iberia dicebatur, vt scribit Trogus Pompeius vltimo libro, & Claudius Ptolemæus de Hispania agens, & Plinius de Naturali historia, Strabo denique, & alii multi: & deinde ab Hispano qui Herculi successit, Hispania est dicta. Est autem Iberia dicta ab Ibero amne Hispaniæ. Huic autem fluuio nomen dedit gens quæ oram fluminis ante incoluerat. Processerat enim hæc gens a prouincia Iberia, quæ in Asia situm habet, media inter Armeniam & Colchos, secundum Claudium Ptolemæum. De qua etiam & eius situ meminit Paulus Orosius lib. 6. per hęc verba: Iberia regio est Asiæ prope Pontum, Armeniæ iuncta. Hanc itaque gentem vetustissimo tempore refert Priscianus lib. 6. ab eius prouincia prodiisse, & peruenisse in Scythiam, & inde in Oceani oram, & ab ipsa ora nauigasse in insulam quam ex suo nomine atq; aduentu Hiberniam appellarunt: quæ insula est in Oceano Britannico. Altera nauigatione peruenisse tradunt in Hispaniã, quę oram amnis incolens, flumini & regioni tradidit nomen, vt Iberus amnis, & Iberia prouincia appellata sit. Iberis vero post multa secula admixti sunt Celtę, qui vnde prodierunt, videamus. Celtæ Galli sunt. Scribit enim Diodorus Siculus lib. 4. Celtas appellari Gallos qui habitant a Pyrenæis montibus vsq; ad Alpes ad Mediterraneum. quumque diutius cum Iberis cõtendissent, & decertassent pro agris conterminis, ad vltimum pace composita simul inhabitauere, & mutuis inter se initis coniugiis Celtiberi dicti. Hoc idem contestatur Titus Liuius lib. 5. dicens tertiam Galliæ partem Celtas appellari, qui venientes ad Iberum fluuium Hispanorum, ibique considentes, retenta primi nominis parte, & assumpto fluminis nomine iuxta quod cõsederant, Celtiberi dicti sunt. Quod Lucanus meminit lib. 4. dicẽs:

--- Profugique a gente vetusta
Gallorum Celtæ miscentes nomen Iberis.

Adiecit etiam Diodorus superiori loco: Gallos qui ad Oceanum sunt, a Pyrenæis montibus vsque ad Danubium amnem Gallatas appellari. Inde Claudius Ptolemæus Ægyptius, Galliam omnem in quatuor Celtogallatias diuidit: Belgicam, Lugdunensem, Aquitanicam, & Narbonensem. Ex quibus euidenter colligitur, Celtas qui admixti sunt Iberis, Celtiberos appellari. Admixti vero Gallatis, Celtogallatas vocari. Ex his vero Celtis fuere, qui terra peruagati sine nauigatione in vlteriorem peruenerunt Hispaniam, ibique considentes Celticam regionem apud amnem Tagum effecerunt: idemque Ptolemæus, Strabo, & Plinius ibi recolunt Celtarum regionem. Galli vero Gallatæ aliam Gallaciam prouinciam in Græcia effecerunt hoc modo. Quoniam aduocati Gallatæ a Rege Bithyniæ in eius auxilium, quum tulissent, dimidium cum eo regnum partiti sunt, & primum Gallogræci, inde Gallatæ cognominati sunt. Ab his enim etiam prouincia Gallacia Hispanica processit, prout late dicitur infra in Græcorum progressibus. Dicti sunt autem Galli a galacte, id est candore. gala enim candidum significat, quia humido educati cœlo corpora alba habeant. De quibus Iustinus libro 15.

Herodotus autem Græcorum historicorum maximus de Celtis lib. 2. ita meminit: Celtes autem sunt extra cippos Herculis, Cynesiis finitimi, omnium in Europa habitantium vltimi.

De vrbi-

De vrbibus Hiſpaniæ ante Herculis aduentum.

REFERT Iuſtinus poſt Trogũ Pompeium (quoniam ſuperiori loco commemorauimus) Abium, qui ſecũdo loco regnauit Hiſpanis ad oram Oceani, populos in ſeptem vrbes reduxiſſe: illas tamen non nominat. quas non ſtare credo ad præſens præter duas, cæteræ autem aut mutauerunt nomina, vel terræmotu, vel ſuccedentibus cladibus bellorum deletæ ſunt. Verius tamen putandum eſt eas corruiſſe, quum omnium vrbium Hiſpaniæ autoribus circumſpectis, præter has duas, nulla ipſius ab his temporibus ſcribenda competriatur. Prima ſiquidem e duabus Scalabius eſt, quæ hodie Vlysbona nuncupatur: vrbs ſiquidem admodum vetuſtiſſima, per cuius fimbriam Tagus amnis decurrit in Oceanum. Hæc vrbs omnium vetuſtiſſima, autorem Abium ſecũdum Regem habuit. Et dicta eſt Scalabius, quam poſtmodum moderni breuitatem ſequentes dixerunt Scalabum, perſtititq; ſub eo nomine vſque ad tempora Romanorum ſecundum Claudium Ptolemęum: & dicta eſt Scalabius, quoniam in eo loco Abius primum ceperit cibum, ac ſequens ceruorum greges inibi nutritus ſit. Cuius denuo loca aeris ſalubritate ei conferente proſpecta, vrbem ſtatuit ex ſuo nomine appellandam, quanquam reperiam Pomponium Melam. lib. 3. appellaſſe hãc vrbem Eliſopum. Aliam enim & tertiam vrbem comperio, quæ ad Iberos incolas pertinuit, Iberiam nomine, demolitam tempore Romanorum. Illius enim ſitus fuerat ad oſtia fluminis Iberi Occidentem verſus, apud quam Gneus Scipio, patruus illius qui primo cognominatus eſt Africanus, Haſdrubalem Pœnorum Ducem, fratremq; Hannibalis vicit nauali certamine. Hæ quidem ad primarios incolas pertinuere, duæ ad tempora Abii ſecundi Regis, tertia ad tempora Iberorum. Sunt & aliæ vrbes quæ non adeo vetuſtam habuere originem, fuere tamen ante tempora Herculis. Et quoniam Iſidorus atq; Toletanus nullam in Hiſpaniam vrbem nominant, niſi ab Herculis aduentu, perneceſſarium nobis viſum eſt, antiquitatem recenſentes, illas illarumque autores in medium producere. Inter has igitur quæ ad recentiora tempora ante Herculis aduentum pertinent, primum vrbem noſtram Gerundam connumerabo. Hanc etenim vrbem condidit Geryon Chryſauri filius Hiſpaniæ Rex, quem idem Hercules interfecit, & dicitur Gerunda a Geryone, & Vnda flumine, quod per vrbis medium fluit. Certum eſt enim quod vrbes ſiue ab autoribus, ſiue a fluminibus inundantibus nomina receperũt. Vnde a Belo Babylonia, a Nino Niniue, a Romulo Roma, a Conſtantino Cõſtantinopolis, & plurimæ orbis vrbes. Et ſi quæ ſunt quæ ab autoribus, ſiue fluminibus, nomen ad præſens non retinuerint, huius rei cauſa ſunt Græci, vt meminit Ioſephus libro 1. antiquitatum, qui pręſumpſerunt nominibus ornare Rempub. tanquam a ſe conſtitutam. Huic teſtimonio accedit nomen maioris amnis, qui ad oram ipſius vrbis decurrens, ab ipſa vrbe & illius conditore nomen recepit. Ipſe enim Geryon triceps vir, ſiue tria geſtans capita deſcribitur a poëtis ſecundum Iuſtinum lib. vltimo. Vnde Vergilius octauo Æneid. agens de Hercule & morte Geryonis, ait:

Tergemini nece Geryonis, ſpoliisque ſuperbus
Alcides aderat.

Cui fabulæ Trogus Pomp. Hiſpanus reddit rationẽ: quod eſſent tres fratres, adeo vnius animi & effigiei, quod non facile diſcernerentur. Cui ſententiæ tribuit argumentum ipſius vrbis fabrica triangularis, quę ſingulis angũlis arcem habet, ſingulis fratribus (vt a pluribus creditur) pertinentem. Huic accedit & Oſca ciuitas, cuius initium a Caco Hiſpano eſt, quem Hercules ab Hiſpania rediens apud Tiberim Italiæ amnem interemit: de quo Vergilius meminit in octauo libro Æneidos:

Hic ſpelunca fuit vaſto ſubmota receſſu
Semihominis Caci, facies quem dira tegebat.

& denuo ſubdit ſequentibus verſibus:

Huic monſtro Vulcanus erat pater: illius atros
Ore vomens ignes, magna ſe mole ferebat.

Hunc itaq; Cacum finxere poetæ ſemiuirum, & appellarunt eum Vulcani filium, pro eo quod ignes fumiferos ore euomeret. Hic enim Cacus iuxta hiſtoriam prin-

ceps in Hiſpania fuerat, Carpetanis regnans. Fuere autem Carpetani Cæſaraugusta, Oſca, Calagurris, & Tiraſſona, vel verius a noua Carthagine vſque in Toletum, & Tiraſſonam, & Oſcam, hæc eſt vera Carpetania. Hic Cacus in montibus regnans, nomen monti indidit, quem hodie montem Caium vulgus appellat, effectumque eſt, vt horribili facie, ac dira conuerſatione, & aſpero cultu ſemiuir appellaretur. Hic autem primus omnium dicitur inuenisse ignem ex diuerſo compoſitum puluere, quo lapides iactabat in altum modo, licet inculto, quo nos bombardis vtimur in hodiernum. Hic itaque Cacus Oſcam condidit vrbem, quã eius incolæ Oſcati ſemiferi appellauere. Hic vero Cacus fugatus ab Hercule extincto Geryone, in vindictam aſpirans more patrio, qui ad vindictas ab omni æuo promptiſſimi fuerunt, intellecto receſſu Herculis ab Hiſpania illum vſque Italiam ſecutus, quum apud Tiberina oſtia quatuor ipſius Herculis boues rapuiſſet, comprehenſus ab Hercule in ſpelunca, in qua latitabat, peremptus eſt maximo igne euomito: propter quem finxere poetæ Vulcani filium. Has itaq; vrbes ad tempora ante aduentum Herculis compertas habeo veraci hiſtoria. Et ſiquę alię ſunt, quia de illis probata non monſtrantur teſtimonia, omittuntur.

De Regibus qui ante Herculem in Hiſpania regnauerunt.

RODERICVS Toletanus antiquitatem Hiſpaniæ ſubticens, vel ignorans, neminẽ ante Geryonem Herculiſq; tempora regnaſſe referẽs, ipſa Herculis & Geryonis geſta ſicco pede pertranſit, tanquam qui per ignotam prouinciam fugitiuus cupit ad notã ſibi regionem pertingere, quadã nimia celeritate & minus vera relatione diſcurrens, ipſius operis & geſtorum temporibus eſt orſus. Nos vero omnem antiquitatem amplectentes, vetuſtiora Hiſpaniæ geſta, quatenus ex approbatis ſcriptorib. comprobare potuimus, futuræ poſteritati decreuimus annotare. Primum Hiſpaniæ Regẽ refert Iuſtinus vltimo lib. ſui epitomatis per multa ante Herculis ſecula fuiſſe Gorgonium, qui etiam primum vſum mellis dicitur inueniſſe. Huic cum ex filiæ ſtupro nepos & filius proueniſſet, pudore flagitii variis generibus extingui paruulum voluit: ſed per omnes caſus fortuna quadam ſeruatus, ad poſtremum ad regnum tot periculorum miſeratione peruenit. Primo enim quum eum exponi iuſſiſſet, & poſt dies ad corpus expoſiti requirendum miſiſſet, inuentus eſt vario ferarum lacte nutritus. Deinde relatum domum, in tramite anguſto, per quem armenta commeare conſueuerãt, proiici iubet, crudelis prorſus, qui proculcari nepotem quam ſimplici morte interfici maluit. Ibi quoque quum inuiolatus eſſet, nec alimentis egeret, canibus primo ieiunis & multorũ dierũ abſtinẽtia cruciatis, mox etiam ſuibus obiecit. Itaq; cum ei non ſolũ nõ noceret, verumetiam quarundam ferarum vberibus aleretur, ad vltimum in Oceanum abiici iuſſit. Tum plane manifeſto quodã numine inter fluentes æſtus & reciprocantes vndas, veluti naue, non fluctu vehitur, leuiq; ſalo in littore exponitur: nec multo poſt cerua adfuit, quæ vbera paruulo offerret. Inde deniq; conuerſatione nutricis eximia puero pernicitas fuit: inter ceruorum greges diu montes ſaltuſq; haud inferior velocitate peragrauit. Ad poſtremum laqueo captus, Regi donatus eſt. Tunc & lineamentorum ſimilitudine, & notis corporis quę paruulo fuerant, nepos agnitus: admiratione deinde tot caſuum periculorumque, ab eodem ſucceſſor regni deſtinatur. nomen illi impoſitum Abius. qui vt regnum accepit, tantæ magnitudinis fuit, vt non fruſtra Deorum maieſtate tot periculis ereptus videretur: quippe & barbarum populum legibus iunxit, & boues primum aratro domari, frumentaque ſulco quærere docuit, & ex agreſti cibo mitioribus veſci, odio eorum quæ ipſe paſſus fuerat, homines coegit. Huius caſus fabuloſi viderentur, ni & Romæ conditores lupa nutriti, & Cyrus Rex Perſarum cane alitus proderetur. Ab hoc enim, & miniſteria populo indicta ſunt, & plebs in ſeptem vrbes diuiſa memoratur. Et inſuper alium ante Griſaurum, & Geryonem nomine Argantonium, de quo meminit Herodotus Anacreontem

poetam

poetam dixisse: Equidem Amaltheæ cornu nolui, neque annorum centum quinquaginta Imperium tenuisse Tarsi. De quo etiam & meminit Strabo de situ orbis libro 3. Mortuo insuper Abide, regnum per multa tempora a successoribus eius retentum est. In alia parte Hispaniæ, & quæ insulis constat, regnum penes Grisaurum Geryonis patrem, deinde apud eiusdem Grisauri filium Geryonẽ fuit. In hac tanta pabuli lætitia est, vt nisi abstinentia interpellata sagina fuerit, pecora rumpantur. Inde denique armenta Geryonis, quæ illis temporibus solæ opes habebantur, tantæ famæ fuerunt, vt Herculem ex Asia prædæ magnitudine illexerint. Porro Geryonem ipsum nõ triplicis naturæ, vt fabulis proditur, fuisse ferunt, sed tres fratres tantæ concordiæ extitisse, vt anima vna regi viderentur, nec Herculi sua spõte bellum intulisse, sed quum armenta sua rapi vidissent, amissa bello repetiisse. Hæc Iustinus. Post hos igitur decimus Geryon fuit, quem Hercules Græcus vir fortis deuicit & peremit. Erat enim & ipse Geryon ditissimus Rex pecudibus & armentis, in quibus pro eo tempore hominum diuitiæ consistebant, quum & pecuniarum vsus nondum hominum mentes cæcasset, nec vsui habebantur. Huius itaque Geryonis diuitiis allectus Hercules, vt eum prædari valeret, suisque armentis spoliare, post prioris Troiæ excidium, cæteraque fœda quæ ibi gesserat, in Hispaniam venit. Hunc enim Geryonem poetæ tricipitem hominem, id est tria tenentem capita, descripserunt. Inter quos Ouidius lib. 9. Metamorph. & Vergilius in 7. Æneid. Causas insuper quare hunc sic poetæ descripserunt, declarat Iustinus post Trogum Pompeium vltimo lib. antiquitatum. Regnauit autem hic Geryon & fratres eius ad alteram partem Hispaniæ, quæ ad Mediterraneum pertinet & Iberi oras, secundum Iustinum. Quare autẽ alii Reges qui fuerũt inter Abidem & Geryonem non nominentur, ex hoc creditur, quia nihil memorabile fecerunt.

Quæ de Celtiberis & Celtis scripserunt antiqui historici atque poetæ.

DIODORVS libro quinto de vniuersis orbis regionibus, quum de Celtis ac Galatis ad Celtiberos peruenisset, hæc quæ sequuntur, inseruit, quæ ad nostram primum antiquitatem pertinent. Iberi quondam, Celtæque pro agris bello certantes, pace demum cõstituta, communicata inuicem patria, quum mutua connubia prouenissent, dicuntur hac rerum communione id nomen sortiti. Duæ igitur robustæ nationes in patria fertili coniunctæ effecere, vt magnum esset Celtiberorum nomen. A Romanis postmodum multo post tempore bello cum eis gesto vix tandem subacti sunt. Non enim solum equites, sed & pedites aptos bello, robore, malorumque tolerantia cæteris excellentiores habent. Breui vtuntur veste, ac nigram lanam habente simile caprarum pilis. Armantur Celtiberorum quidam scutis leuibus, alii rotundis vmbonibus magnitudine clypei. Cruribus ocreas ex pilis factas aduoluũt, galeas ferunt æreas cristatas, & palmis gladios ex chalybe puro ad palmi mensurã, quibus in conserta vtuntur pugna, ferrum insuper suo more ad conficienda arma præparant. Nam ferreas laminas in terram abscondentes, ibi tamdiu esse sinunt, quoad debiliori parte ferrugine assumpta validior supersit. Ex ea tum enses fortissimos, tum cætera ad belli vsum arma necessaria componunt. hoc pacto fabricata adeo cædunt omnia, vt neque scutum, neque galea, neque aliud quid eis obsistat. Duobus gladiis fulti, cum equestri certamine superiores euaserint, ex equis desiliunt, pedestremque adiuuant pugnam. Mirabilis apud eos viget consuetudo. nam cum in victus munditia elegantes existant, in vna re videntur immundi, spurcitieque pleni. Vniuersum enim corpus lauant vrina, dentesque fricant, hanc optimam corporis curam existimantes. Erga nefarios homines atque hostes, crudeles sunt: cum aduenis humani atque hospitales. aduenientes enim externos benigne inuicem pro illorum honore certant recipere. quos aduenæ sequũtur, hos laudant, amicos deorum putant. Nutriuntur affluenter variis carnibus, potum ex melle conficiunt, eius copiam præbente affatim patria. vinum emptum bibunt, mercatorum opera aduectum. Ex propinquis gẽtibus gratior est eis Vacceorum

natio. ii enim singulis annis sortitos inter se agros colunt, fructusque cum cæteris communicant, cuique sua portione præbita. Quod si quid agricolæ abstulerint, e vestigio morte multantur. Celtiberorum fortissimi habentur qui appellantur Lusitani, peltas in bello paruas ex neruis confectas, quibus tegatur corpus, habent. ii in bello ea agilitate vtuntur, vt ictus & sagittas euitent. iaculis ferreis vtuntur. galeam ensemque more Celtiberorum ferunt. iaculum longe iaciunt & summa arte. in acie diutius perseuerant mobili corpore leuique, vt facile fugiant hostem & insequantur. In profundis periculis superantur a Celtiberis. In pace choreas leui saltu exercent mirabili crurum ac totius corporis agilitate. bella ad numerum aggrediuntur, aliquid ex poematibus quum hosti obuiant cantando. Iberi Lusitanique ætate integra, præsertim inopia oppressi, qui robore præstant atque audacia, in montibus asperis manufacta diuersis per Iberiam locis latronum more, leui armatura, agilique corpore veloces discurrunt, populatisq; agris ad montem, veluti tutam patriam, cum locorum asperitate nullus eo exercitus adire possit, confugiunt. Aduersus hos profecti sæpius cum exercitu Romani, eorum audaciam repressérunt, latrocinia nequaquam tollere potuerunt. Sequitur, vt de argento quod plurimum apud Iberos, optimumque effoditur, quodque multum vtilitatis incolis afferat, scribamus.

De Pyrenæis montibus, ac metallis eorum.

MEMORIÆ proditum est ab antiquis scriptoribus, Iberiæ montes qui Pyrenęi vocantur, & latitudine, & longitudine longe alios excellere. Nam a mari quod est ad meridiem, iacent vsque ad Oceanum ferme ad Arctos situm, Galleciamq; ab Iberia diuidunt. per Celtiberiam quoque protenduntur stadiis tribus milibus. In quibus cum sint frequẽtes syluę, ferunt priscis temporibus igne a pastoribus iniecto montanas omnes regiones fuisse combustas. qua ex re montes aiunt cognominatos Pyrenæos, ardente continuis diebus igne. pluresque ex montium incendiis argenti puri riuuli effluxerunt. quod incolis ignotum, Phœnices mercatores vili rerum permutatione emptum in Græciam, Asiamque, ac nationes cæteras deferentes, magnas ex eo commercio opes contraxerunt. Adeo autem mercatores quæstus excitauit cupiditas, vt quum onustis nauibus superare argentum, amoto ab ancoris plumbo argentum subderent eius loco. Hoc lucro Phœnices admodum opulẽti facti plures colonos, tum in Siciliam, propinquasque insulas, tum in Libyam, Sardiniamque, ac Iberiam destinauerunt. Multis postmodum seculis cognito argento, Iberi metallis quærendis operam dedere: magnaque argenti copia reperta ingens ex eo vectigal prodiit, quum æs, aurum, argentumq; sint metalla præcipua. Qui reperiendo æri dant operam, quartam eius quod effodiunt, portionem capiunt. Qui in argento effodiendo occupantur, singulis tribus diebus Euboicum eximunt talentũ. Terra enim omnis argento, cæterisque metallis adeo referta est, vt mirabilis sit & eius soli natura, & operariorum continuus labor. Nam qui primum his metallis reperiendis incumbebant, magna comparabant. In promptu est enim argentum, terra abunde illud præstante. Postea quum Romani Iberiam subegissent, Italici qui lucri cupiditate id sibi opus assumpsere, maxime ex eo ditati sunt. Emptam enim seruorum copiam ad effodienda metalla deputant, qui variis locis metallorum venas scrutati, & alte lateque terra effossa, plurimum auri argentique eruunt, variis multorumque stadiorum cuniculis sub terram actis. Multoque fœlicior & quæstuosior est hæc cura, quam metallorum quæ apud Atticos reperiuntur. Ibi enim multas impensas effodiendo subeunt, sæpius opinione frustrati, quum aut non inueniunt quod quærunt, aut inuentum ita parui sit, vt superetur a sumptu. Apud Hispaniam qui metallis incumbunt reperiendis, ampliori spe percipiunt. Bonitate quippe soli glebas semper auro argentoque fertiles inueniunt, vtpote terra metallis penitus plena. Reperiuntur ab eis nonnunquam in viscéribus terræ flumina

mina decurrentia, quorum fluxum ſpe quæſtus vi magna recidunt, aut quod mirabilius videtur, cochleis quas dicunt Ægyptiacas, ab Archimede quum in Ægyptum profectus eſt, adinuentas. Eiſdem inſtrumentis loca diuertunt, vbi metalla effodiuntur, eiecta ſuperius aqua ſumma arte diligentiaque excitant. Mirabitur profecto quis Archimedis ingenium non ſolum in his, ſed in cæteris quoque maioribus, quas multis in orbis partibus egregias fabricauit. De quibus ſcribetur diligentius, quum ad eius tempora veniemus. Serui qui ad hæc metalla deputati ſunt, incredibilem quęſtum afferunt dominis. Verum enim die noctuque in labore perſeuerant, quorum multi ex nimio labore moriuntur, quum vix vlla eis ab opere detur requies, aut laboris intermiſſio, ſed verberibus ad continuum opus coacti raro diutius viuant. Quidam tamen robuſtiori corpore ac animi vigore, plurimum temporis in ea verſantur calamitate, quibus tamen ob miſeriæ magnitudinem mors vita eſt optabilior. Quum plurima in hoc metallorum munere ſint admiratione digna, nequaquam tamen quis admiretur, cur nullus recens horum reperiendorum extiterit autor. Verum argenti ſtudio a Carthaginenſibus, quo tempore Iberiam tenuere, ea metalla adinuenta ſunt. Hæc fuit cauſa, vt eorum poſtmodum excreſcerent vires. Precio enim optimis militum conductis plura geſſerunt aduerſus hoſtes bella, neque domeſtico, neque ſociorum milite vſi. Romanos, Siculoſque, ac Libycos ad maxima deduxerunt pericula, quum omnes diuitiis ab auri argentiq; copia ſuperarent. Perſpicaces ſane (vt videntur) priſcis temporibus extitere Phœnices. Itali nullis aliis ceſſere. Oritur & ſtannum in pluribus Iberiæ locis, non caſu repertum (vt quidam ſcriptores vulgarunt) ſed effoſſum conflatumque, quemadmodum aurum argentumque traditur. Nam ſupra Luſitaniam plurimũ ſtannum effoditur, in inſulis Oceani Iberiæ proximis, quæ a ſtanno Caſſiterides denominantur. Plurimum tamen a Britannia inſula ad oppoſitam Galliam affertur: niſi per loca mediterranea Celtici mercatores equis per Maſſiliatas ac Narbonam vrbem Romanorum coloniam, optimum earum partium tum opportunitate, tum commoditate adeuntium emporium producant. Sed de Gallis ac Celtiberis hactenus.

De prouinciis Hiſpaniæ quæ nomina mutauerunt.

DIximvs Hiſpaniam omnem in tres diſtinctam prouincias, Tarraconenſem, Bæticam, & Luſitaniam ſecundum Claudium Ptolemæum, Strabonem, Plinium, Pomponium Melam, cæteroſque antiquiores Geographos. Quarum Bætica continet flumen Bætis dictum Guadalquebir a noua Carthagine, a cuius montibus defluit in Oceanum Atlanticum, cuius regionis & prouinciæ caput eſt Hiſpalis, quæ & metropolis Bæticæ, a palude quæ vrbi circunfertur, ſic dicta, ſiue (vt aliqui voluerunt) quia vrbs eo in loco conſtructa ſit infixis palis, in quibus vrbs fundata eſt propter aquarum redundantiam. Luſitania vero dicitur ab Ana flumine, quod hodie Guadiana appellatur, quod ab eius exortu per totam decurrens prouinciam continet quicquid interiacet inter duo flumina Bætim & Tagum, decurrente per medium amne, a quo prouincia denominationem habet, propterea quia apud illum Liber pater, & Lyſas luſerint, & Phana eius præfectus, vt Plinio placet libro tertio Naturalis hiſtoriæ, quamquam idem Plinius eodem loco dixerit, quod flumen Anas interſecet, & diuidat prouinciam Luſitaniam. in quo non recte dixit, quum ipſa Luſitania prouincia contineat quicquid interiacet inter ipſa duo flumina Bætim & Tagum, decurrente per medium prouinciæ ipſo flumine Ana, vſque in citeriorem Hiſpaniam Celtiberiamque. Cætera ad Tarraconenſem ſpectant, ſcilicet omnis citerior Hiſpania a Pyrenæis montibus vſque ad nouam Carthaginem, & Cantabriam, & inde quicquid continetur trans flumẽ Tagi ab illius exortu, Oceanumque Atlanticum, & Britannicum. In his quoque tribus prouinciis, populis, ac regionibus plurimi ſunt qui ſua nomina mutauerunt taliter, quod difficillimam reddant lectionem rerum antiquarum, quum propter obliterationem antiquorum

nominum ignorationem faciant legentibus tum circa prouincias, tum etiam circa montes, & flumina, vrbesq; deletas: quæ quum non extent, neq; quibus in locis fuerint, neq; res apud eas gestæ facile deprehendi possunt. Igitur primum de populis, prouinciis, & regionibus: secundo de vrbibus: tertio de fluminibus: quarto de montibus: quinto & vltimo de deletis vrbibus agendum est. Habet igitur Hispania tres & quadraginta populos, regiones, & prouincias quæ sequuntur, incipientes a Gadibus, & freto Herculeo, & inde vsq; ad nouam Carthaginem, quantũ continet vlterior Hispania, & inde a Gaditano vsq; in Pyrenæum promontorium, ad Oceanum Britannicum ad oram maritimam, & inde mediterranea, ac postremo citeriorem Hispaniam. Oram itaq; maritimam Bætis fluminis inhabitant & Turduli, inde Bastuli, & Itani, Contestani, Oretani ad alteram oram, Celtici, Bracarii, Artabri, Callaici, Lucencii, Celerini, Memerani, Lacerini, Cygures, Hedii, Seburi, Asturici, Amaces, Ceperani, Pelendones, Berones, Celini, Pisicori, Tugones, Austri, Autrigones, Caristi, Cantabri, Varduli, Vascones, Hedetani, Lacertani, Ilergetes, Ilarqueones, Pœni, Lætani, Cositani, Ceretani, Authetani, Castellani, Indigetes. His itaque tota continebatur Hispania. Atque quicunque perlegerit antiquorum historias atque annales, potius populos, quam vrbes, expressos comprobabit. Incipientes igitur a Gaditano & Herculeo freto, ipsaque ora maritima quæ ad Gades pertinet, & ostia fluminis Bætis (quæ Guadalquebir modernitas nominat) Turditania appellatur, & protenditur vsque ad Calpen montem, quem vulgus Gibeltarem appellat. Illi autem qui ab ostio Bætis incolunt vsque ad Anam fluuium, Turduli appellantur, quamquam Ptolemæus libro secundo dixerit Turdulos tenere mediterranea a Baria, vsque in nouam Carthaginem, quasi Turditanos & Turdulos eosdem dixerit. De quibus Strabo libro tertio de situ orbis sic ait: Turditania, incolæ vero ipsi Turdetani & Turduli appellantur. Sunt qui eosdem arbitrentur idem esse, sunt tamen diuersi, ex quibus est Polybius, qui Turditanis Turdulos finitimos esse dixit ad septentrionem. A quibus dicimus fines Turdetanorum & Turdulorum esse Bætim. Turditani sunt ad austrum ac montem Calpen, & protenduntur per medium duorum fluuiorum Bætim & Anam vsque in Castulonem quoque vrbem. Turduli vero sunt habitantes oram maritimam Oceani Atlantici, vsque in Anam flumen & Sacrum promontorium, quod caput sancti Vincentii appellamus. Post Turdetanos sequuntur Bastuli, a monte Calpe, siue Gibeltarem, vsque ad nouam Carthaginem, quos simul & Itanos Ptolemæus appellat. Sed veritas est, quod Bastuli, licet largo modo protendantur vsque in nouam Carthaginem, Carthageniam appellatam, tamen strictius non protenditur Bastulia, nisi a monte Calpe vsque in Bariam: & a Baria vsque in nouam Carthaginem Itani appellantur. Ii vero qui incolunt mediterranea vsque ad Obulustulum, quæ Baccia appellatur, sunt Turditani vsque ad Hipalim & oram maritimam. Ii vero qui incolunt mediterranea vsque ad Vbedam & Murtiam, appellantur Besetani: incolæ vero a noua Carthagine vsque in Succonem amnem & Valentiæ regnum, Oretani sunt: cuius regionis caput est Orantia vrbs, quæ & Oriola appellatur. Redeuntes vero ad oram maritimam Oceani, post Turdulos & Sacrum promontorium sequuntur Celtici, qui a Gallis in eam regionem translati sunt, & protenduntur a Guadiana flumine, Ana antiquitus dicto, vsque vltra Tagum & flumen Mundam, & protenduntur vsque in vrbem Salamanticam. De istis autem Celtis refert Strabo, ob quandam seditionem per eos commissam cum Turdulis in eam regionem venisse. apud eos dicit esse flumen Lethes, quod ideo flumen obliuionis esse appellatur. inde sunt Gallaici, Bracarii a Bracada vrbe sic dicti, & protenduntur vsque in oppidum Baiona & Ponteuedra includentes Tidures, qui incolæ Tudenses sunt. Et quoniam in Bracariorum incidimus mentionem, hæc Galleciorum regio, & prouincia magna est, & adeo magna, quod refert Strabo continere in se triginta populos. Et quoniam ipse asserit, multi ex illis adeo humiles sunt, quod rarissimam mentionem de eis antiqui scriptores faciant: quoniam quum de illis Ptolemæus meminit, plures ex dictis populis singula quæque oppida ait continere, & aliqua duo

qua duo aut tria: propterea non oportet per illa singula discurrere. Ad Galleciam itaque pertinent Artabri, qui antiquitus Arotrebæ vocabantur (vt voluit Strabo libro tertio) a promontorio Onerio, & portu Baiona, & Ponteuedra protenduntur ad aliud promontorium Hauatiacorum, in quo magnus portus est, & oppidum Clunia. Ad istos enim Gallecios pertinent Tudures, qui & Tutenses ab vrbe Tutense. ad istos pertinent Nonieiani ab oppido Noia, Celerini, Luanci ab oppido Luanco, Limicei ab amne Limino, Bibali ab oppido Bibalo (nunc Birbao) Lacerni, Silini, Cepori, Lamauori, Tibures, Gigures, Seburi, Amaces, Ceperani, Lugones a Lugo oppido, Oriuaces, Austri, Autrigones, Caristi a Caristo oppido, nunc Castro. Ad ipsos insuper Gallecos pertinent Vaccæi, Misburgi, Vectones, siue Vergones, Palendones, Aruaces, Ascurici. Pisicorii vocati sunt, qui a Galleciis Lucensibus & ora maritima mediterranea possident, quæ prouincia nunc Alaua dicitur: complectunturq; agrum, & vrbem Burgeñ. quamquam specialius Burgenses Misburgi sint ab antiquis scriptoribus appellati. Vaccæi enim etiam complectuntur & continent quicquid est vsq; ad Orontiam vrbem, vt Strabo voluit. Hos sequuntur Vectones, qui Legionenses sunt, quos alii Vergones appellant, & complectuntur agrum Toletanum, immo (vt Strabo vult) Toletum, licet re vera in Carpetanis sit. quod satis declarat eius Metropolis, quum illius præsul metropolitanus Carpetaniæ in Toletanis conciliis descriptus reperiatur. Inde Palendones a Palentia vrbe sic cognominati, postea Pacicori a Pascensi vrbe sic dicti, Asturici ab Asturgo flumine appellati, Aruaces ab Arena flumine & oppido ipsius nominis sic dicti. Inde sunt Autrigones, quorũ caput Calaguris est. Inde sunt Hedetani qui sunt Sorienses a Soria vrbe, & continent vsq; ad Aragoniæ fines & (vt plæriq; asserunt) Tirassonam. Vultq; Ptolemæus, quod complectantur Cæsaraugustam, quamquam alii scribant eos in Lacetanis, vt placet Straboni. Hæcq; descriptio generalis vlterioris Hispaniæ est mutationis nominum regionum & prouinciarum.

De citeriori Hispania.

IAM nunc citeriorem Hispaniam aggrediamur. In citeriori Hispania ad partem Oceani Britannici, ad interiora Mediterranei Cantabria est continens regnum Nauarræ, habens populos tres Vardulos, Vascones, atque Berones. Varduli sunt ii, qui montana tenent, atq; Opuscum. Vascones Pampilonenses, & vsq; ad Pyrenæi iuga. Berones, vbi nunc Taphalla est, quæ antiquitus Tritium metallum dicebatur, & Olitum, quod & antiquitus Oliba, & Tutella dicta hodie, antiquitus Titultia. Inde sunt Celtiberi, quoniam licet omnis citerior Hispania nominetur Celtiberia, specialius tamen prouincia Celtiberia dicta est, cuius caput Cæsarauguſta, & protenditur vsq; ad vrbem Segobriam. post Celtiberos vero sunt Ilergetes, continentq; Oscam & Ilerdam vrbes, & quicquid iis in terminis interiacet. Redeuntes igitur ad maritimam oram, post Oretanos & Succonem amnem Contestani sunt, complectunturque Valentiam & Saguntum, quod hodie Muriuetus appellatur, & Magistrum Montesiæ vsque ad Iberum amnem. Hos sequuntur Ilarqueones, qui sunt Dertusenses & Tarraconenses. Inde Pœni, cuius caput Villa franca est dicta Pœnorum, quoniam eo in loco erat vetus Carthago Hispaniæ, quam deleuerunt T. Sempronius & Publius C. Scipiones, qui primi secundo bello Punico intrauerunt in Hispaniam. Illam quia penitus euerterunt in vindictam euersionis Sagunti factæ a Pœnis, neque illam sub illo nomine vlterius esse voluerunt. Sed post euersionem concessa immunitate redeuntibus incolis non priori nomine, sed Villam francam nominari voluerunt, sub eoque nomine manet in hodiernum. Sed in memoriam antiquæ vrbis prouincia a Pœnis nomen retinuit, ita vt Villa franca Pœnorum siue Phœnicum vsque in hodiernum appelletur. De hac veteri Carthagine meminit Ptolemæus libro secundo, & statuit eam in Ilarqueonibus, quum tamen verum non sit, neque Ilarqueones Pœnos attingunt, sed solum Tarraconensem agrum

complectuntur. Post Pœnos sequuntur Lætani, quorum caput regionis Barchinona vrbs est, concluditque per maritimam oppidum & flumen Tarmin, nunc Torderia nuncupatum. Abinde ad mediterranea sunt Authetani, quorum caput est Gerunda ciuitas, & illius ager, complectunturque Besulam, quæ hodie Bisuldunum appellatur. Inde ad montana habitant Castellani, dicti Castellani ab oppido Castellione, quod caput regionis erat, habeatque nunc oppidum parui momenti Castrum Castellionis nuncupatum, quod omni regioni Bassi sic dictæ nunc præest. Protendebantur iidem Castellani vsque ad Basagodam oppidum, & Ceretanos per montana. hos sequebantur a parte occidua Occetani, quorum caput est Vicus vrbs & omnis Ausonia: suntque dicti huiusmodi Occetani Ausonii a Vico vrbe, quę quondam Ausonia dicebatur ab Italis condita, quum perantea Italia Ausonia diceretur, maxime ad tempora. Hos vero ad septentrionem sequuntur Cositani, qui Vrgelenses dicuntur, complectentes Comitatus Vrgelensem, Cardonæ, & Palariensem vsq; ad Pyrenæi iuga. Post hos ad ortum solis sunt Ceretani incolentes oram Pyrenæi, & pene intra Pyrenæi montes constituti (qui & nunc dicuntur Sardones) cuius caput Iulium oppidum erat, a Iulio Cæsare conditum (quod nunc modernitas Lyncam appellat) ibiq; est Sardonum oppidum (quod nunc Podium Ceretanorum appellatur) suntq; hi Ceretani ab Italia in coloniam missi a Cereto oppido, a quo Cereto Ceremoniæ nuncupantur. Vltimi vero omnium ad maris littora sunt Indigetes, ab oppido Ciuixellensi, vsq; ad Pyrenæum, & continet Emporium vrbem, ac omnem Emporitanensem agrum, ac Rhodam quondam vrbem a Rhodiis conditam, necnon mediterraneas vrbes Iuncariam, & Sinianã. Runeas est vltra vrbes Iuncariam, & Sinianam: vltra est Ruscilionis prouincia, & Trophæa Pompeii, vt supra satis diffuse disseruimus. Et sic expediuimus mutationes omnium prouinciarum Hispaniæ, pro vt apud veteres scriptores nominantur, & quibus ad præsens modernis nominibus vocitentur. Iam nunc de vrbibus, fluminibus, & montibus videndum est, vrbibusq; deletis. Sed prius quam ad eas deueniamus, aliqua memoratu digna quæ ad nonnullas Hispaniæ prouincias pertinent, interseram. Primo enim sunt multa quæ Strabo meminit de Turditanis, qui ad Bætim amnem habitant circa maritima littora. Hi inter Hispaniæ populos sapientia putantur excellere, & in terris studiis vtuntur, & memoranda vetustatis volumina habent, vatum codices, legesq; a sex annorum millibus versibus conscriptas: cæteri autem Hispani vsum quidem habent literarum, sed non vnius generis, nec vna linguæ est. Addit insuper & alio loco, in præfato tertio libro, quæ sequuntur: Verum ad regionis fœlicitatem mansuetudo simul & vrbanitas accedit Turdetanis & Gallis propter vicinitatem cognationemq; (vt testis est Polybius) cæterum illis minorem, vt plurimum enim vicatim habitant & viuunt. Nam Turdetani, præsertim qui circa Bætim loca tenent, in Romanos penitus vsus transformati sunt, nec propriæ linguæ memoriam seruant amplius, plurimiq; Latini facti secum accolas accepere Romanos. Itaq; parum abest, quin vniuersi Romani sint. & nunc habitatæ vrbes, & in Gallia Pezaugusta, & in Turdulis Emerita Augusta, & in Celtiberis Cæsarauguſta, & aliæ coloniæ quædam permutatos dictarum ciuitatum ritus demonstrant. Hispani quoq; qui hoc institutionis seruant genus, stolati, vel togati dicuntur, in quibus sunt & Celtiberi, qui quondam cæteros immanitate superare credebantur. Ad illius autem vbertatis fidem faciendam in tertio libro etiam Strabo addidit quæ sequuntur: Quanta vero rerum ex Turditania exportandarum copia sit, maxime declarat nauigiorum magnitudo & numerus. ingentes enim naues onerariæ istinc Puteolos nauigant, & ad Ostia, Romanorũ nauale, permeant. Insuper multitudo Africanis ferme æquiparanda, tantum est incrementum. Quum autem huiusmodi sit mediterranea Turditaniæ copia, æquallem maritimã ex pelagi bonis inuenies. Ostrea namq; & conchylia omnia, & multitudine, & amplitudine omnium ex parte exterius mare superat, præcipue cum fluxus & refluxus hic augeantur, qui causa (vt par est) magnitudinis & multitudinis propter inundationes existunt. Eundem se habet in modum circa Cetaria genera, orygos, phalænas, physeteras, quibus reflantibus nebulosæ cuiusdam columnę visio lon-

sio longe cernentibus offertur. Quid congri, quid murænæ, quanto nostris maiores capiantur, aliaq; complura huius generis edulia? In Carteia vero cerycas, id est murices & purpuras, librarum decem, in exterioribus autem locis murænulã & congrum, minarum supra LXXX. polypum talenti pondo: duorum autem sepias cubitorũ, & similia. frequens vero thynnus e uetusto feruore ingenti aruina horsum impellitur. Querna vero quadam glande saginatur, quæ ad mare nascitur, humilis admodum, fertilem ingentemq; impendio producens fructum: quæ quidem copiosa in ipsa etiam terra generatur Hispania. Ingentes sane radices, perinde ac integræ quercus, habens: quæ profecto ab humili radice tollitur nimis. Tantum vero fructum affert, vt post maturitatem littora & extra columnas, & intra, glande referta sint, quam æstus aquarum eiectat. Cæterum intra columnas semper minus ac minus reperitur. Vt autem autor est Polybius, vsq; Latinam ipsæ glandes emittuntur, nisi Sardinia quoq; (inquit) & huic vicina regio ferat. Verum thynni ipsi quo magis columnis propinquant ab exteriore delati pelago, eo amplius esca deficiente macerantur. Hæc in mari belua semper adest, plurimum glande gaudens, cuius cibo eximie pinguescit. Quumq; glandium fit copia, thynnorum itidem fit vbertas. Quum vero prædicta regio omnibus bonis exhuberet, effodiendorum sane metallorum ingenium admireris. Tota enim talibus pleniſſima est Hispania, non tota tamen procreandis fructibus facilis, nec tota ferax eundem in modum, præsertim quæ metallis abundat. rarum est enim vtriusq; rei commoditate fortunari: rarum & eandem diuersis paruo in loco abundare metallis. At Turditania atq; coniunctus nullam in hoc fœlicitatis genere rationem commendare volentibus abesse sinit. Nam aurũ, argentũ, æs, ferrũ nullibi terrarũ, neq; tantũ, neq; tam probatum generari, hactenus compertum est. Aurum enim non solum ex metallis effoditur, verum etiam fluit. flumina namq; torrentesq; auream deferunt arenam, quæ passim & per loca aquarũ indiga existens cognoscitur. Cæterum quum illic quidem minus appareat per aquatilia, quidam elucent grumuli. Quod si quibus a natura negatæ sunt aquæ, illatis rigantes aquis, dehinc splendescentem efficiunt grumulum, puteos quoq; effodientes, & alia per solertiam tractantes artificia, lauandis aenis aurum excipiunt. Pluresq; hac ætate sunt qui aurum eluant, quam qui effodiant: vnde & chrysoplysia, id est auri lauacra, sunt appellata. Galli quidem digniora esse sua prædicant metalla, quæ in Cemmeno monte sunt præsertim, quæ ad Pyrenæum vergunt. verum enimuero quod his locis deducitur magis probatum est. Inter auri micas autem quandoq; dimidia libra ad modum purgationis, grumos quos palas vocant, repertos fuisse memoriæ traditum est, qui paruæ admodum purgationis indigeant. Traditum etiam est sciſſis lapidibus glebulas quasdam papillis mammarum similes inueniri. Ex auro autem excocto & ex tenaci quadam creta repurgato, purgamentum electrum rursus excoquitur, commixtionem auri atque argenti habens. Argentum quidem exuritur, cæterum aurum ipsum remanet. forma enim est facile fusilis & lapidosa. Eapropter paleis aurum potius liquefit, quoniam quum flamma mollis existit, ad illud sese pariter metitur, quod & facile cedit, facileque diffunditur. Carbo autem caloris vehementia liquefaciens & sublimans, magis ac magis absumit. In Erythriis vero extrahitur, & prope lauatur, & in alueolis vel puteis mundificatur, limusq; huic exhaustus eluitur. Argentarias autem fornaces excelsas efficiunt, vt fumosa illa glebarum euaporatio tollatur in altum. grauis enim est & pernicioſa. Ærariæ quoq; effodinæ vocantur & aureæ, ex quibus licet per coniecturam agnoscere aurum, inde prius effodi solitum. Posidonius autem quum effodiendi locos multitudinemq; laudibus extollat, & eorum virtutem, a solita minime sese abstinet eloquentia: verum diuino quodam afflatus spiritu per ipsos agitatur excessus. Haud enim fidem (inquit) abnego fabulæ, quod syluis aliquando per incendia absumptis terra ipsa, auri atq; argenti feraciſſima, noua quædam in superficiem & superiorem telluris faciem germina efferbuit. Montes enim omnes & omnem tumulum materiem esse monetæ, quam quædam fœlicitatis abundantia cumulauit. Quod si quis regionem inspectet (inquit) effluentis vbique perpetuo na-

turæ thesauros, & imperatoriæ cuiusdam maiestatis nequaquam deficiens ærarium esse dicat. Non enim diues tantummodo, sed diuitias sufficiens & suggerens est regio, penesq; illorum (vt vere dicam) subterraneum locum, non infernus, sed Pluto ipse opulentiæ Deus inhabitat. Talia quidem speciosa quadã figura de hisce locutus est, perinde ac si & ipse de metallis copiosa vsus sit oratione. Effodientium vero solertiam commemorans scitum illud Valerii adiungit, qui in argentifodinis agri Attici sic intente atq; acriter homines effodere asserit, vt in superiora Plutonem ipsum adducendum esse præstolentur.

De montibus Hispaniæ qui nomina mutauerunt.

REGIONVM Hispaniæ descriptionem absoluimus quę in hodiernum nomina mutauerunt, ne legentes auertantur a sensu historię propter ignota nomina regionum. Nunc autem (vt promisimus) itidem faciendum est de montibus, fluminibus, ac vrbibus. Igitur a montibus incipiemus. Sunt montes excelsi in Hispania: primum Pyrenæi, qui Hispaniam a Galliis seiungunt, & incipiunt secundum communem historicorum opinionem a templo Veneris, & Mediterraneo, vltimoq; confine agri Gerundensis, & protenduntur vsq; in Oceanum ad promontorium & ciuitatem sui nominis Easo, quæ hodie Baiona dicitur, seu (vt aliis placet) a vico sancti Ioannis de Lueza, ne scindatur mons. Hi montes vsque in hodiernum suam appellationem retinuerunt. De istorum tamen montium nomine diuersi diuersa sentiunt: quoniam dixerunt quidam Pyrrhenæos a Pyrrho Hispani successore vocitari. Diodorus vero libro quarto ait, quod cum mons ipse plenus esset maximis arboribus, plurimisque pastoribus propter greges qui inibi pascuntur, accidit vt die quadam apposito igne monti, quum ventus validus excreuisset, ignis vrens glebas ipsius montis coegit aurum atque argentum colligendum, reliquam ipsorum montium partem incenderunt, & ab ardenti pyra (quæ est lignorum congeries ardens) Pyrenæi montes appellati sunt. Hæc Diodorus. Idem etiam censuit Appianus. Aliqui a crebris fulminum ictibus illic cadentium Pyrenæos dixere, a pyr, quod est ignis. Ab his itaque montibus procedunt & alii montes, qui per Lacham vrbem in Castellam ac vlteriorem Hispaniam protenduntur, & ad vltimam Oceani oram in Portugallia terminantur, ad oppida Cintres & Turres vedres: & hi montes Castellæ regnum per medium scindunt in partes duas. A primis enim habitatoribus Ebullei montes appellati sunt. Hi radicem habent a Pyrenæo, atque Cantabris magnam regni Nauarrę partem claudentes. Hi iidem montes, qui in Aragoniam vergunt, mons Caci, siue Moncaio a Caco Hispano dictus, de quo meminit Vergilius lib. octauo. Vnde protenduntur per vlteriorem Hispaniam, includentes diuersas vrbes Segouiam, vrbemque Rhoderin (quam Ciuitatensem vocant) & secundum diuersa loca diuersa nomina sortiti sunt. Sunt & alii montes in Bætica, qui ab ora fluminis Bætis alias Guadalcauir supra Hispalim in fretum Herculeum protenduntur, & pene illis clauditur Granatæ regnum. vnde inexpugnabile fit regnum montibus altissimis circumseptum. Hi montes quatenus oram freti Herculei contingunt, Calpe montes ab antiquis scriptoribus appellati sunt: ibique fixæ sunt alteræ ex columnis Herculis, medium habentes inter Malacam & Gades insulam, vbi alteræ fuere fixæ columnæ. Nunc vero mons iste mutationem nominis fecit ab aduentu Arabum, qui eandem inhabitant regionem, & Gibeltarich appellatur. Gibel itaque Arabica lingua montem significat, tanquam mons Tarich. Hic itaque Tarich primus Dux Arabum fuit, qui classe instructa Arabibus de Africa traiecit in Hispaniam. Ipsi vero montes, quum in Hispalim protenduntur, Illipæ montes dicebantur: quum in Cordubam versus, Themarini montes siue Orthosdadæ montes dicti sunt. Erat enim per antea ibi vrbs Calpe dicta a monte ipso. Promontorium vero quod in Oceanum mittit, & Iunonis antiquitus templum habebat, hodie Tarypha oppidum est. Ibique non longe est Minister portus, & vrbs Belon, & fluuius eiusdem nominis. In hocque monte incipiunt Herculei freti fragores

gores exaudiri, habetque ex opposito Libyam, & alium montem Abylam, quanquam Calpe mons excelsior sit: & hi montes, quatenus ex opposito Malacæ sunt, habent Vlysseam vrbem & Mineruæ templum, vt voluit Strabo libro tertio de orbis situ. Suntque montes ipsi referti auro, argento, ære, ac diuersis metallis, vt idem asserit. Illi vero montes qui Valentiam seiungunt a Murtiæ regno, Vbedæ montes appellati sunt etiam ab antiquis Sturiarum & Biscaiæ. Insuper qui ad Oceanum, alteramque partem Hispaniæ pertinent, Numidicæ montes dicebantur, & a Pyrenæo procedentes per Cantabriam, Nauarræque regnum prolabuntur. Item per Biscaiam, Opuscuamque, Sturias, & Galleciam, vsque in vltimam oram ad promontorium, vbi ecclesia de finibus terræ sita est. & hi montes secundum vnamquanque prouinciam, per quas progrediuntur, nomen acceperunt. Et propterea mons vrbi Barchinonensi adiacens ad oram maritimam, mons Iouis (vt placet Pomponio Melæ libro secundo & tertio) dicitur. Quod quidem nomen vulgus corrupit, & Iudaicum montem appellat idiomatum confusio. Sunt præterea Scalæ Annibalis inter Barchinonem & Tarraconem, quæ Costæ de Garafa modernis dicuntur. Reperiuntur præterea & alii montes in Hispania, omissi ab antiquis scriptoribus, non omittendi propter illorum singularitatem. Sunt enim in Tarraconensi Hispania duo montes: primus in Lætanis inter vrbes Barchinonem & Gerundam, oppositus oppido Blandæ, dictus Mons signi, siue signorum, tanquam nauigantibus per maritimam oram primus totius regionis signa terræ præbeat, siue grauia regionalibus signa pluuiarum, & imbrium signa præstet. Est & alius mons in Comitatu Cardonæ sale plenus, præstatq; omnibus regionalibus salis fertilitate: quem montem, quum maxime sale euacuatur, tunc latius in altum crescere nemo dubitat. Et hæc de montibus sufficiant.

De fluminibus quæ nomina mutauerunt.

PRIMVM omnium fluminum Hispaniæ quæ nomina mutauerunt, Bætis est, a quo Bætica Hispaniæ prouincia dicta constat. Hic amnis ortum habet a montibus propinquis Carthagini, qui quondam Orthosdadæ dicebantur, & decurrens per Castulonem & Cordubam, influit in Oceanum Atlanticum ad vrbem Hispalim, clauditque suis terminis prouinciam Bæticam, in qua Granatæ regnum situm est. Corduba insuper ciuitas quæ in medio pene fluminis cursu est, ab eodem flumine denominationem habet, vt tanquam cor Bætis dicta sit Corduba. Huic autem flumini Arabes nomen immutarunt, quum Gotthis expulsis Hispaniam obtinuissent. Quorum reliquiæ in Granatæ regno permanent. Amnem itaque appellarunt Guadalchauir, quod nomen in hodiernum manet. Post hunc oram sequendo Oceani, Anas fluuius est, a cuius nomine prouincia Lusitania dicta est. Hic amnis ortum habens a montibus Orthosdadæ & Vbedæ, vicinis Carthagini & Murtiæ, per mediam vlteriorem Hispaniam, & Castellæ regnum decurrens ad oppidum Calatrauam influit in Oceanum ad confinia Portugalliæ, diuidens regna Castellæ & Portugalliæ loco vocato Lanis. Huius autem fluminis priori nomini addiderunt Guadi, quod Arabica lingua interpretatur aqua, & sic Ana Guadiana dicta est vsque in hodiernum diem. Tagus autem qui a Bebuleis montibus nascens, per Toletum & Vlisbonam vrbem decurrit in Oceanum, nomen retinuit ab antiquis impositum. Item apud hunc amnem finxere poetæ (vt ait Iustinus) equas ex aura concipere propter agri vbertatem. Ad præfati Oceani oram Compostellam versus sequitur alius amnis decurrens per Coimbriam in Portugallia, qui ab antiquis Munda appellabatur simul cum ipsa vrbe Coimbria. Hoc etiam flumen a modernis Mundeuo appellatur, estque ibi oppidum ad Oceani littora eiusdem nominis veterem denominationem retinens: apud quod Caius Iulius Cæsar, seu eiusdem Duces, Agrippa & Brutus, bellarunt vltimo contra Pompeii filios, Gneum & Sextum: quorum alter ibi occubuit, alter au-

fugit,quoniam mortuo patre apud Ægyptum posteaquam superatus est in Thessalia apud Pharsaliæ campos, victis peremptisq; Scipione,& Catone, Lucio Afranio,M. Petreio,ac Iuba Getulorum Rege, Pompeii filii Hispaniam omnem occupauerunt. Postea ad eam vrbem ad prælium coacti fuerunt. De quo prælio & vrbe meminit Lucanus in principio,dicens:

Vltima funesta concurrant prælia Mundæ.

Et hæc Lusitania dicta est.quanquam enim Lusitania dicta sit prouincia,hi tamen specialius qui incolunt Vlisbonam & Coimbriam, Lusitani dicti sunt vsq; ad flumen Dorium,vt placet Straboni. Post Mundam Dorius est,procedens ex montibus Ebuleis,& decurrens per mediam Castellam,influit in ciuitatem Portum, & hic amnis priscum retinet nomen. Post hunc Liminus fluuius est, quem Iustinus Minium appellat ab ingenti copia minii, in montibus Asturiarum & Biscaiæ, qui quondam Vidumi montes dicebantur, enascens. Hic amnis influit in Oceanum,Portugalliamq; a Galliciis seiungit loco dicto Toi,quæ vrbs est, & a modernis nomine immutato Vnga vocatur. Post Vngam tria sunt in Galliciis flumina quæ nomina mutauerunt: primum est ad Ponteuedrum, quod Vias ab antiquis dicebatur:alterum,quod decurrit non longe a Compostella, Tamarus: tertiũ est post vltimum promontorium de finibus terræ Asturios versus, Vir nomine. Post hæc in Sturiis tria alia flumina sunt: primum versus Gallicios Vieatus: secundum,decurrens non longe ab Oneto,Natum: post hæc in Biscaia vltimisq; finibus Asturiorum Nebealmonus. Item alia tria:primum ad Asturios, Nelus non longe ab oppido Castro:secundum est Negangesia,quem alio nomine appellat Iustinus Chalybim, & ad oppidum Birbao decurrit in Oceanũ: tertium ad Nauarram pertinet,& Nerua dicebatur.Hæc quidem flumina aptiora sunt omnibus aquis ad ferri fortitudinem faciendam. Ad partem vero Mediterraneam euntibus,a Bætica & noua Carthagine primum flu.decurrens in Mediterraneũ ab oppido Oriola,quod antiqui Oritigum dixere, non longe a vico dicto Gardemar, Alana dicebatur,nunc autem a modernis Segura.alterum vero sequens, quod influit in Mediterraneum,quondam Secabur dicebatur ab antiquis,nunc vero : tertium vero quod decurrit per Alzesiram oppidum, ab antiquis primo Succon dictum est,deinde Succeo,nunc Chucarus. Apud hunc amnem Pompeius pugnauit cum Sertorio,& vicisset Sertorius, nisi superuentu Appii Metelli Pompeius adiutus fuisset. Amnis insuper qui per Valentiam decurrit in mare,Pallentia dicebatur,nunc vero Gaiadalaycar. Qui vero per Saguntũ quondam nunc Murinetus Turris nomen habet. Qui vero prope Barchinonam decurrit a montibus Pyrenæis,ab antiquis Rubricatus dictus est,a nostris vero r litera est mutata in l, & dicitur Lubricatus. postea Betullo amnis(vt placet Pomponio Melæ) non longe a Barchinone,qui nunc Bisocto dicitur,alias Besotium. Inde Tarnum flumen secus Blandam decurrens, quod Tordera hodie vocitatur. Ticer vero amnis qui per Gerundam vrbem decurrit,& influit in Mediterraneum ad oppidum Turricellam,nomen retinuit. Cluuianus qui non longe ab Emporio, quondam maxima vrbe Gerundensis agri,per occasum influit in Mediterraneum,solam vnam mutauit literam c in f, & Fluuianus dicitur,quanquam Plinius de Naturali historia libro tertio illum Flumialbũ appellat. Sembroca alter amnis, qui ad Orientem direptæ vrbis Emporiæ influit in Mediterraneum,a modernis Sambucha dicitur. Sunt & alia duo flumina quæ in mare nõ influunt,sed coniunguntur Ibero,de quibus accurate disseruit Iulius Cæsar in suis Commentariis,quum aduersus Lucium Afranium & M. Petreiũ in Hispania apud Ilerdam pugnasset:quorum alterum Sicoris, alterum Cinga appellatur. Sicoris ad Ilerdam, Cinga ad Fragam fluit. Hæc igitur de fluminibus quæ in Hispania nomina mutauerunt,dicta sufficiant. Iam ad vrbes veniamus.

De vrbibus Hispaniæ quæ propria nomina mutauerunt.

IAM enumeratis ad plenum prouinciis, montibus, & fluminibus Hispaniæ quæ nomina mutauerunt, restat & vrbes discutere. Primum itaque ab Oceano, Gadibusque Herculis, ac freto Herculeo incipientes, oram Mediterranei vsque ad Carthaginem, inde alteram oram Oceani cum residuo interia-

interiacenti Mediterraneo, & vlteriorem Hiſpaniam deſcribemus. inde redeuntes tanquam ad propriam domum, ad citeriorem deſcribendam deuoluemur. Prima igitur omnium ciuitatum Gades erit, de qua meminit Dionyſius Alexandrinus, quem ætate noſtra Antonius Bacharia Veronenſis tranſtulit, quod ante aduentum Herculis Tarteſſus dicebatur. Poſtea vero quam Hercules ad eam peruenit, ſtatuitque in eadem columnas ad æmulationem alterius Herculis Ægyptii, qui alias columnas ſtatuerat ad alteram Libyæ oram ſecundum Diodorum libro quarto, ab ipſis columnis erectis Gades Herculis inſula, & illius vrbs appellata eſt. hæc Priſcianus. quanquam Strabo libro tertio referat, Polybium dicere eam regionem, quæ circa Bætim eſt, cognominari Tarteſſum, Gades vero prius Erytheam vocitatam cum duabus adiacentibus inſulis. huic autem propinquum eſt oppidum ſancti Lucę de Baromeda, in nauigatione per flumen Bætim, quod quõdam Mendalia dicebatur. illi enim adiacet vrbs Belon ad partem freti (quæ hodie Taripha oppidum eſt) & erat ibi templum Iunonis & Mneſthei portus: hanc regionem a Calpe monte vſq; in Bætim amnem, vocitari Tarteſſum. Alii vero dicunt agrum Turditanorum, qui oppoſitus eſt inſulæ Gadi per oram Bætis fluminis vſq; in Sacrum promontorium (quod caput ſancti Vincentii hodiernis temporibus vocitamus) appellari Tarteſſum. De hac enim Tarteſſo late diximus ſupra de prouinciis quæ nomina mutauerunt. Sed de hac vrbe Gade prætereundum non cenſeo, quod de ea refert Strabo lib. tertio de ſitu orbis, quod quum eſſet primum oppidũ, Balbus Gaditanus vir triumphalis aliud illi inſuper ædificauit quod Neapolim, id eſt nouam vrbem, appellauit. Additæ ſunt etiam a Balbo ipſo inſulæ duæ: vna, quã Didymam appellant, & altera illi adiacens, quę maximum vrbi incolatum præbuerunt. Adiecit etiam Strabo ad illius magnitudinẽ, quod adeo creuerat, quod poſt Romanam vrbem, cæteras vrbes mundi anteibat. Et quum illi ager nullus eſſet, omnes illius vrbis incolæ ad nauigationẽ ſe contulerant in aſportandis Romam rebus mercatoriis, maximeq; eis quę ab Hiſpania exportabantur. Adiecit etiam Strabo ad illius amplificationem, quod quũ cenſus ſemel exigeretur ex ea, reperti ſunt in ea militaris ordinis equites aurati viri quingenti, quod nuſquam in aliqua ciuitatum Italiæ compertum, quam in Patauio vrbe. Poſt Bellonem vrbem ſequitur vrbs Mellaria ante fretum (quæ nunc Alzezira nuncupatur) vt placet Plinio libro tertio. Ptolemæus vero libro ſecundo vult, quod Alzezira fuerit Carteia, Carteia primo a Græcis dicta, ſub Calpe monte in Oceano Atlantico locata ante fretum. Inde ſequitur Molena, quæ antea Suelum dicebatur, vt placet Ptolem. lib. 2. Ad mediterranea Obebuſca eſt, quã hodie appellamus Baeſſam. Inde eſt Siſapo oppidum, quod Xeres appellatur, apud quod metalla expoliuntur. Hanc itaq; per orã Mediterranei maris ſequitur vrbs Granata, quæ ab Arabibus occupata eſt, a qua vrbe regnum Arabum nominationem capit. Ea autem vocabatur magna Illipula ſecundum Claudium Ptol. Cauſam vero mutati nominis authenticam nõ memini me legiſſe, de ipſa tamen vaticinari libet. Conſueuere arborum fructus appellari a regionibus, vbi iidem fructus ab initio ſunt reperti, vt ait Hieronymus in epiſtola ad Euſtachium, dicens: Ceraſa ex eo ſic appellari, quod primũ Lucullus a prouincia Ceraſa Romã veniens detuliſſet, ſic a Perſide perſica. Granata mala punica dicta ſunt, quia ii fructus apud Pœnos primum reperti ſunt. Quum vero Hiſpania diutius ſub Pœnorũ fuerit poteſtate, perfacile fuit, vt illius generis arbores de Aphrica tranſlati ſint in Hiſpaniam, & ea vrbs a qua forte per Hiſpaniam tranſlati ſunt, ab eorum fructu cõuerſionem nominis fecerit, vt Granata dicatur. Hiſpano ſiquidem nomine mala punica Granata appellantur. Almaria vrbs ab antiquis Illibera dicebatur, quæ ad oram Mediterranei eſt. De hac igitur Illibera vrbe & eius Epiſcopo Gregorio meminit Hieron. in lib. de viris illuſtribus, quod eſt Bæticus. nec immerito illum nõ expreſſit Hiſpanum, ſed Bæticum, quum Hiſpania habeat duas vrbes Illiberas, vnam in Bætica, alteram in Tarraconenſi ad iugum Pyrenæi, quę confinis quondam fuerat noſtræ diœceſi, de qua ſuo loco dicetur de vrbibus quæ corruerunt in Hiſpania. Poſt oram vlterioris Hiſpaniæ, quæ eſt in Mediterraneo, ſequitur & altera ora ad Oceanum. Poſt Gades Hiſpalum eſt. Hanc vrbem multi fe

runt ab Hercule conditam, sicq; vocitatam, siue quia palis suppositis condita sit, siue a palude, quę maximam vrbem circundat. Hispalis dicta est a prioribus antiquis: Postea vero a Iulio Cęsare Iulia Romulea appellata, vt Straboni placuit, a cuius nomine vulgata locutio originem traxit, vt Siuillia appelletur tanquam a Iulio Cæsare instaurata, & dicatur ciuitas Iulia: referuntq;, præfatum Cæsarem eandem vrbē constructuisse. quod tamen verum non est, quum apud Titum Liuium, Commentariaque præfati C. Iulii Cæsaris, ac Lucium, plurimosque scriptores antiquiores, fiat eius ciuitatis mentio. Potuit tamen Iulius Cæsar illam instauraſſe labētem, auxisse, ac dilatasse, obtinuit tamen moderna literarum locutio, vt pristino nomine ab eis nuncupetur. Post Hispalim sequentes Oceani oram peruenitur ad Guadianam fluuium, regnumque Portugalliæ, vbi ciuitates Sylua & Eura conditæ sunt, & ad extremum Oceani promontorium, vbi sacrum erat Herculis templum, & sacrum est appellatum promōtorium. De hoc vero Herculis templo & sacro promontorio libet aliquid dicere, quum referat Trogus Pompeius Hispanus, quem Iustinus singulari eloquentia abbreuiauit, esse in Hispania saltus Tercenorum, apud quos finxere poetę Titanas bellasse cum diis, in quibus primi Hispanię Reges Gorgonius & Abius regnauere. Hos autem saltus non declarat, vbi sunt, nec bellum Titanum aduersus Deos elucidat, quum vltra fabulam, falsa admodum videantur. quoniam etsi fabulæ falsitatis plurimum habent, semper tamen veteres poematibus sunt vsi, quum aliquid ad historiam fictio veritatis habuerit. Vnde Firmianus Lactantius vir eruditissimus, de poetarum licentia primo libro sic loquitur: Hic homines decipiuntur maxime, quod hæc omnia ficta esse a poetis arbitrantur, colunt quod ignorant. nesciunt enim quis sit poeticæ licentię modus, quousque progredi fingendo liceat, quum officium poetæ in eo sit, vt ea quæ vere gesta sunt, in alias species obliquis figurationibus cum decore aliquo conuersa traducat. Totum autem quod referas fingere, id est ineptum & mendacis potius quam poetæ. Vnde qui hi saltus Tercenorum sint, videndum est, vbi inhabitauere Curetes, & quid fuerit ad historiam prælium deorum cum Titanis. Saltus enim nemus est Tercenorum. Itaq; vel ciuitas Gades est, vel littus Bætis, vt satis declarauimus. Saltus vero istorum Tercenorum sylua quondam maxima erat vltra Gadianam flumen. Hæc enim sylua protendebatur ab Eura vrbe vsque ad vltimum promontorium Oceani, quod sactum promontorium veteres appellabant. Hic saltus non longe a Gadibus, siue a Bæti flumine distabat, quem saltum Curetes primi incoluere. Abipso itaque saltu Sylua vrbs Portugalliæ hodierno idiomate nuncupatur, quoniam Latino sermone saltus & sylua idem sunt. Quum enim Hercules in Tartessum veniisset, finitimi regionis intelligentes aduenam potentissimum hostem aduenisse, finitimamque occupasse vrbem, seu prouinciam Tartessum, apud eandem adipsum saltum congregari cœperūt amni propinquum. Inde Hercules quum prouinciales apud eundem saltum qui vltra Anam, siue Guadianam flumen est, inuasisset, cum eisque certasset, illos prælio vicit, atque propterea parta victoria ibi Herculem lusisse ferunt, atque ludos quos alter quondam Hercules Cretensis patri Ioui instituerat, ibi renouauit, quem ipse se fore mentiebatur. Erat enim gens ea tempestate rudis, & ad bella insueta, & propterea quia illos apud eandem syluam vicit, Titanas cum diis certasse finxere poetæ. cui fabulæ causam tribuit, quod Hercules ad excusandum matris Alcumenæ adulterium propter eius robustitatem Iouis summi dei filium falso mentitus est. Quoniam cum Iupiter Cretensis Herculem alterum qui hunc per multa sæcula antecessit, habuisset filium, a Græcisque vt Deus fuisset adoratus, ille se illum asserens, a Ioue summo Deo genitum rudi populo affirmauit. Vnde Ioui patri ac sibi, tanquam Deo, templa & adorationes constituens insania quadam rudem populum circunuenit. Aduersantes propterea sibi prouinciales populos Titaneos, Herculeos vero deos poeta fingens ad illum saltum Tercenorum pugnasse refert. Quomodo vero Titanes cum Ioue Cretensi antiquiori historia pugnauerint, ex quibus diuersimoda poemata prodierunt. scribit enim Firmianus Lactantius de falsa religione libro secundo (quam historiam hic referre, accommodatum videtur) quod fuit apud Græcos insulamque Cretam quædam

Regum

Regum genealogia a Saturno incipiens, quam propter nonnulla ab eis facta, prima gentilium ætas vana superstitione in deos translatam esse credidit, de eisque poetæ multa fingentes ad nos multa vana perduxerunt. Saturnus enim huius genealogiæ principium, & Titan eiusdem frater, Vrani Regis Cretæ filii fuere. Titan enim primogenitus fuit, & Saturnus secundus. His autem mater erat Vesta, sororesque Ceres & Ops. Saturno vero vxor fuit Ops. Quum vero Saturnus fuisset facie hilarior, aspectuque magis decorus, quoniam Titani facies admodum tristior esset, regnumque Titani tanquam primogenito pertineret, suasum est a sororibus matre id præstante consilium, vt Saturnus Titani præficiatur in regnum. re itaque peracta ad concordiam ventum est. Quod vbi Saturno aliquis liber masculi sexus nasceretur, necaretur: eo modo vt successio regni saltem in Titanis filios deueniret. Firmata itaque pactione interueniente Vesta matre, quod primo natum est, a parentibus est extinctum. Quum vero denuo Ops Saturno peperisset geminos, Iouem siquidem & Iunonem, Vesta occultauit Iouem, & Iunonem palam edidit. Quumque Iouem clam educasset, Ops iterum parturiuit Neptunum, quem quum denuo occultasset Vesta, iterum & Ops geminos parit Plutonem & Glaucam. Pluto item celatur, Glauca vero oblata in medium statim emoritur. Re itaque cognita Titani, quod nati essent Saturno masculi, quos etiam educasset, congregatis filiis, aliisque adhærentibus, quos Titanas antiquitas appellauit, Saturnum, vxoremque Opem vinxit compedibus, & in custodia posuit. Quum vero Iupiter Saturni filius adoleuisset, intellexissetq; parentes carcere detineri, collecta iuuenum manu ad liberandos parentes properat, & commisso prælio cum Titanis, Iupiter Titanas vicit, parentesque in regnum restituit, atque in Cretam rediit. Hæc & longe alia de Ioue ac Saturno prosequitur Firmianus Lactantius primo libro de falsa religione. Quum vero Hercules primus, prout inferius suo loco de Herculibus dicetur, Iouis filius Regis Cretensis fuerit, ob eiusque virtutes a Græcis vt deus veneratus sit: illum Herculem hic noster Alcides se esse falso mentitus est, atque illius instar quum etiam ipsi Ioui (vt persuaserat) patri ad orationes templa constituerit, poeta fingens Herculem, suosque, deos, Hispanosque cum eo belligerantes Titanas appellauit, tanquam Ioui summo Deo aduersantes & hostes: quod quidem prælium apud syluam ad oram amnis Anæ commissum est. quæ sylua non longe a Tercenorum vrbe distat, nunc vero Gades appellata, apud quam Titanas cum diis certasse finxerunt, siue (vt Strabo & plærique alii voluerunt) apud oram Bætis, id est agrum Turdetanorum, qui (vt supra diximus) Tartessus vocabatur. De hac etiam Tartesso meminit Solinus de mirabilibus mundi, quum de insula Sardinia ageret. Sed iam nunc aliquatenus peruagati ad nostrum propositum redeamus. Post Tercenorum syluam, vbi Sylua, & Eura vrbes constitutæ sunt, Passa in agro Lucentino posita est, quæ licet Latini nominis prioritatem retineat, vulgari tamen sermone conuersionem fecit, & dicitur Badabos. Hanc sequitur Vlisbona vrbs ad oram fluminis Tagi. hæc autem apud veteres Scalabus dicebatur, pro vt supra retulimus in titulo de vrbibus ante Herculis aduentum. Inter saltus vero Tercenorum, & ipsam vrbem Vlisbonam, & Tagum interiacet promontorium dictum Sacrum ab antiquis, quod nunc caput sancti Vincentii appellamus. in quo ad Oceani oram, post obtentam de prouincialibus victoriam Hercules Ioui (vt asserebat) patri, libauit, & ipsi patri & Herculi mendacibus diis templum constituit. quod vsque ad tempora Claudii Ptolemæi perstitit, quanquam multi ex antiquis scriptoribus asserant huius templi institutionem non ad nostrum Herculem, sed ad alterum pertinere, qui columnas in parte Libyæ constituit, vt placet Diodoro. Vlisbonam vrbem sequitur Colymbrium quæ simul suo flumini iuncta ab antiquis Munda dicebatur. De qua Lucanus in principio, & Cæsar in Commentariis libro vltimo, & superiori titulo de fluminibus: causam vero mutationis nominis Rodericus Toletanus assignat. Apud ipsam itaque Mundam vltimo pugnans Pompeius maioris Pompeii filius, cũ Bruto & Agrippa Cæsarianis ducibus, victus peremptusque est. Colymbriam

vrbem ſequitur Portus ciuitas, a qua vrbe Portugalliæ regnum nomen habet. Dicebatur enim eadem vrbs ab antiquis Lauara. per ipſam enim decurrens flumen Doria latiſſimo ſinu influit in Oceanum. Comperta itaque opportunitate atque ſalubritate Portus ciuitatis, quum prouincia ipſa Gallecia dicta ſit ab Vlisbona vrbe ad omnem Oceani oram vſque in finem Pyrenęi montis, & promontoriũ Eaſo, vrbemque Baionam, ideo Portus Gallecię dictus eſt. Vnde & Portugalliæ nomen exortum eſt, & creuit in hodiernũ. poſt Portum Gallecię ſequitur Compoſtella, quæ per antea Ara Solis dicebatur. ſed verius dicitur, quod locus Arę Solis ſit vltimus locus promontorii, vbi hodie eccleſia beatę Mariæ de finibus terræ ſita eſt. Compoſtella vero ciuitas a promontorio & Ara Solis duodecim milliariis diſtat. Veteres enim Iberi iam vſque a Chaldæorum finibus progreſſi, vbi Solem vti deum adorant, illũ ab illius ortu vſque in occaſum proſequi ſtatuerunt: quumque inde ad vltimos terrę fines illum ſecuti, & vltra non poſſe progredi cõſpexiſſent, ibi Soli tanquam Deo aram conſtituerunt. A cuius adoratione & ritu remota eſt poſteritas. quumque ad eam partem Heſperum ſtellam oriri vidiſſent, ipſamque tanquam regionibus illis ſalubrem, compotem ſtellam nominarunt. Vnde & Compoſtella vrbs vicina denominationem trahit: eique vicinum oppidum eſt Clunia. Ad vltimum vero promontoriũ Pyrenęi ſita eſt Baiona ciuitas, quæ quondam Eaſo dicebatur. Sicque vlteriorem omnem maritimam Oceani atque Mediterranei maris expediuimus, quatenus ad vlteriorem pertinet Hiſpaniam. In cuius peregrinatione potuiſſemus & multa Mediterranea atque maritima recenſere, vrbes, & oppida, quæ maximis commentariis indigerent, inter quæ ciuitas Cõplutũ eſt, dicta hodie Alchala lingua Arabica, vicina Toleto (vt placet Ptolemęo) quum poſt Complutum ſubiũgat immediate Toletum: ſed ſatis ſit principaliores vrbes & caſtra expreſſiſſe. Iam nunc citeriorem Hiſpaniam aggrediamur, & primum de inſulis diſſeramus. Sunt itaque in Mediterraneo pelago inſulę tres memorabiles, duæ ſiquidem quas Baleares vocant moderni, quarum maiorem a maioritate Maioricam, & minorem a minoritate Minoricam vulgus appellat. Hę itaque inſulæ ab antiquis Gymnaſię primum ante Greęcorum aduentum appellatę ſunt ſecũdum Claudium Ptolemęum & Diodorum: poſtea vero Baleares a Greęcis (vt Ptolemęus ait) ſiue a Romanis (vt ait Diodorus) a peritiſſimo fundarum vſu, quas veteres baleas dixere. Refert enim Diodorus adeo accuratã eſſe curam ipſis inſularibus de fundarum vſu, vt eorum natis ſtatim illarum vſum pro magiſterio atque continua exercitatione tradant, nec vnquam quis paruulus apud eorum priſcos poterat cibum ſumere, niſi matre cõſentiente vt educaretur, prius panem ſupra palum impoſitum funda ipſa deiiceret. Quumque in prelium veniũt, tribus fundis vtuntur, prima caput cingunt, ſecunda ventrem, tertia manu exercentur, adeo vt quum ab eorum manu lapis emittitur, a quodam tormẽto emiſſus videatur. De ipſis inſularibus refert Diodorus, nullum habuiſſe auri & argenti vſum ad Romanorum & Carthaginenſium tempora, exiſtimantes ſi auro & argento carerent, omnia infortunia ſe facile euaſuros. Meminerãt enim Geryonem Chryſauri filium ob maximas eius diuitias ab Hercule peremptum. Quumque a Carthaginenſibus ſemel fuiſſent conducti, nihil pecuniæ, auri denique, neque argẽti habere curarunt, ſed tantummodo mulieres & vinum pro ſtipendio acceperunt. Hæc Diodorus. Erat enim maior admodum populoſa, ad triginta millia hominũ, in qua opulentiſſimæ fuerunt vrbes Palma & Pollentia ſecundum Claudium Ptolemęũ. In minori vero eſt Iamna oppidũ (quod Ciuitatella hodie ab incolis vocatur) alterum vero oppidum Mago eſt, a Magone filio Amilcaris, Hannibalis fratre conditum, quum a Scipione Africano fuiſſet Hiſpania pulſus. De Balearibus vero populis refert Diodorus libro quarto facetam hiſtoriam, quod conſueuiſſent iis qui vxores ducebant, primi ex amicis, ſecundi, & tertii vſque ad certum numerum mulieris concubitum prætentare rogatu viri, atque quum placuiſſet, explicato ſpõſo, atque conſulto, ad eam vltimus accedebat. Hæc Diodorus. Strabo vero libro tertio de ſitu orbis addit & aliam de his inſulis facetam hiſtoriam. Quoniam quum

antiquo

antiquo tempore incolæ dictarum insularum infestarentur a quibusdam animalibus, quæ alii cuniculos, alii lepusculos vocant (tanta enim illorum multitudo creuerat, vt insulas ipsas inhabitabiles redderent, quoniam & vnguibus terram effoderent, & radices frugum euellerent, vastitatemque inferrent) ii legatos Romam miserunt petentes auxilia aduersus huiusmodi bestias, quoniam eiectati ab ipsis bestiis propter illarum multitudinem resistere non valerent. Itaque præstitis auxiliis, quum ad mediocritatem reductæ essent, plures ad eas capiendas repertæ sunt venationes. Adinuentæ enim catellæ agrestes, quas ab Africa eduxerunt (eas vulgari idiomate furones appellamus) quæ funiculis ligatæ intra foramina admittuntur: ea vero quæ capiunt, vnguibus extrahunt, aut in summum telluris effugere cogunt, indeque eas venatores capiunt. Sunt autem & aliæ duæ insulæ, quarum minor caret incolatu. hæ ante aduentum Herculis Pityusæ sunt appellatæ secundum Claudium Ptolemæum atque Diodorum. Dionysius vero Alexandrinus cosmographus dicit primam illam Lausum appellatam. Post Herculis vero aduentum maior insula nomen mutauit, ita vt Ebusa diceretur, quod nomen vsque ad omnia Romanorum tempora retinuit. Dicta Ebusa a candore salis, quod ebori simillimum est. Nunc autem eadem insula Aluiza dicta est ab Auicenna Arabe medico, quem ibi regnasse ferunt Arabum tempore. Huic autem insulæ adiacet altera, dicta a nostris Sementaria, quæ habitatoribus caret. Post insulas Baleares, atq; Pityusas, quæ ad citeriorem Hispaniam pertinent, quarum Ebusa Tarraconam, Baleares vero Barchinonam ex opposito habẽt. Nunc ipsa littora citerioris Hispaniæ describamus. Prima itaque omnium ciuitatum in littore citerioris Hispanię Saguntum est (quę hodie Muriuetus appellatur) quatuor distãs a Valentia leucis, quæ quondam opulentissima vrbs Hispaniæ ab Hannibale Pœnorũ duce octo mensium obsidione capta est, indeque deuastata, ac diruta, sola antiqua arcis mœnia extant. Vnde a succesforibus muri veteres dicti sunt, & a modernis Muriuetus oppidum dictum est. Post Saguntum Oriola vrbs fuit, quæ ab antiquis Orontia, siue Orintigũ dicebatur, quam Lucius Scipio frater Africani expugnauit, ac cepit cruẽta victoria, quoniam ex oppidanis in ipsa expugnatione duo millia perempta sunt, fuitque ipsa expugnatio statim capta ab Africano noua Carthagine. Hinc sequitur Cæsarea Augusta ciuitas olim Agrippa dicta ab eius conditore Agrippa (vt multis scriptoribus placet, inter quos Strabo libro tertio, & Plinius item libro tertio de Naturali historia) quæ prius vocabatur Salduba: conuersionem autem nominis ei dedit Augustus Cæsar, posteaquam deuicto Antonio Romam rediens est cognominatus Augustus, qui victricia arma quum transtulisset in Hispaniam, ibique Vaccęis, Illiturgibus, plurimisq; Hispaniæ populis perdomitis, demum Agrippam, vel Saldubam vrbem venit, eamque ampliauit, atq; ex suo nomine Cæsaraugustam nominauit. Apud amnem Iberum duæ quõdam florentissimæ fuere vrbes, quę hodie in parua oppida sunt redactæ, Asceua prima, quę a modernis Asco oppidum dicitur. Altera Ascapa, quam hodie Cespum vulgus nominat. Est & præterea oppidum ad Iberum, quod Hitona dicitur, Octogesima ab antiquis appellatum: de quo Cæsar meminit in Commentariis ciuilis belli libro primo. Vicus ciuitas ab antiquioribus Ausa dicta est: a recentioribus vero Ausonia. Ausam multi dixerunt ab ausu hominum, quum cæteris confinitimis sint audaciores: quidam vero Ausoniam, tanquam ab Ausoniis qui Itali sunt, condita sit. de quibus Ausoniis meminit Vergilius sæpius. Post Ausam, siue Ausoniam (quæ tamen Vicus ciuitas nuncupatur) Berga oppidum est, quod veteres Birginium appellauere. Post hos iam nostram intremus diœcesin, in qua Bysuldiuio oppidum est, quondam vrbs quæ Betula dicebatur. Inde Balneole oppidum, quod Aquæ Votonis per antea dicebatur, vt ex itinerario Antonii Pii constat. post nostram diœcesin sequuntur Ceretani, quorum apud antiquos maxima vrbs fuerat Libyca, quam Iulius Cæsar Iuliam Libycam appellauit. Nunc vero ad parui momenti arcem, tutissimam tamen, redacta est. Et iam expediti ab vrbibus quæ nomina mutauerunt, nunc deletas vrbes aggrediamur.

De vrbibus quæ quondam florentißimæ in Hißpania ſunt deletæ.

SI ignorantia prouinciarum propter mutationes nominum vrbium, mõtium, & fluminum legentibus verum ſenſum impedit, itidem quoque exiſtimandum eſt, quum memorantur florentes quondam vrbes, quæ diuerſis caſibus ſunt deletæ: quæ quum nõ appareãt quibus in locis extiterint, turbationem legentibus inde fieri neceſſe eſt. Ideo vrbes quondam memorabiles Hiſpaniæ ſtatui recenſere, prẽmittens quod multæ fuerunt in Hiſpania vrbes & oppida deleta, quæ in veteribus hiſtoriis nominantur. Nunc autem nec earum veſtigia exſtant, neque euerſiones illarum memorantur. De quibus recenſere libet, quod refert Strabo Polybium dicere in tertio libro T. Tiberiũ Gracchum in Celtiberia tercentas vrbes euertiſſe. Quod idem Strabo videtur irridere, vt more comico dictum, niſi turres vrbes dixiſſet. quanquam Lucius Florus in ſuo Epitomate ſecutus Titum Liuium libro ſecundo dixerit, Tiberium Gracchũ patrem duorum Gracchorum Celtiberos centum quinquaginta vrbium euerſione mulctaſſe: in Bæticaque primam omnium vrbium deletarum Calpe vrbem eſſe in radice montis Calpe, quæ poſita erat ad fretum Herculeum, de qua meminit Strabo libro tertio, referens Timoſthenem dicere illam ab Hercule conditam, & Heracleam appellatam: oſtentari etiam magnum murum in circuitum & naualia. eſtque mons Calpe, & quondam vrbs in Turdetania. Ab eo enim monte in nouã Carthaginem tenditur, & ab iis temporibus quibus Titus Liuius eloquẽtiſſimam hiſtoriam texuit, vrbs collapſa refertur. Vnde a Luſitanis erit incipiendum. Prima itaque omnium Luſitaniæ erit vrbs Lemacenorum, quondam opulentiſſima, grandi murorum ambitu circunſpecta inter flumina Doriam & Liminum, quem Liminum vulgus Vngium vocat. Collapſa vero refertur Traiani Imperatoris tẽporibus propter rebellionem. Erat autem ipſa vrbs Dorio flumini ſatis propinqua, vicina Portugalliæ regno. Erat præterea maior omnibus vrbibus Hiſpaniæ ſecundum Claudium Ptolemæum. a qua Lemacenorum vrbe, vel ab amne Limino, illius agri incolæ Limicæ dicti ſunt. Secunda opulentiſſima quõdam vrbs Hiſpaniæ fuerat Norbea, quam Claudius Ptolemæus Cæſaream appellat, propterea quia quum in primo ciuili bello partibus Cęſarianis adhęreret, a Pompeianis, ſiue Sexto Pompeio, vel Petreio, ſeu Afranio Pompeianis ducibus in odium Cæſareanorũ euerteretur. vnde Norbea Cæſarea dicta eſt. Hæc enim vrbs ſitum habuit in Luſitania inter duo flumina Tagum & Anam nunc Godiana appellatum, Tago tamen magis appropinquabat. magna ſiquidem & opulentiſſima quondam vrbs erat, ad cuius æmulationem, vel verius ſatisfactionem Auguſtus Cæſar ſuperata Hiſpania vrbem aliam illi vicinam inſtituit ex diſperſis populis, & veteranis Hiſpaniæ militibus qui cum Cæſaribus Iulio ſeu Auguſto militauerant: quos quoniam emeritos appellabat, ideo Emeritam vrbem vocauit. Ad alteram partem Norbeę vrbis conſtructam, quę amni Tago magis appropinquat, quæ perſtitit vſque ad Gotthorum tempora, maxima quidem vrbs, Luſitaniæ metropolis, temporibus Diocletiani & Maximiani Cæſarum, in qua multi martyres paſſi ſunt: inter quos fuere Eulalia ab Emerita vrbe oriunda, & Iulia eius ſoror, quarum in Elnenſi eccleſia corpora quieſcũt. a Mauris itaque euerſa putatur, quoniam Gotthorum Archiepiſcopum habuit, qui interfuit pene omnibus Toletanis conciliis. Et inde deleta Emerita, metropolitana ſedes tranſlata eſt in Ouetenſem, & ab Ouetenſi in Compoſtellanam. Tertia vrbs euerſa eſt in Aſturiis Aſturica Auguſta, quæ etiam a Mauris euerſa putatur. ſita enim erat in planicie inter Piſorgiam atque Storgiam flumina, interque duas vrbes Legionẽ & Burgium. Oppreſſi ſiquidẽ Chriſtiani a Mauris plana deſeruere, atque in montana confugientes Ouetum vrbem condiderunt, ſeu ampliarunt. qui Pontificum ſummorum cõceſſione Ouetum metropolim Galliciarum effecerunt: inde per poſteros Reges ædificata Compoſtella, ipſam metropolitanam eccleſiam in Compoſtellam tranſtulerunt. Erat præterea & alia vrbs opulentiſſima quæ Illiturgium dicebatur, non longe ab Aragoniæ finibus diſtans, quã Publius Cornelius Scipio, is qui Africanus cognominatus eſt, incẽdit atque euertit in

tit in vindictam patris & patrui, qui illius vrbis opere perierunt. Obtẽta siquidem noua Carthagine ab ipso Scipione, prima aggressione Illiturgium inuasit, atque igne vastatam deleuit. hanc itaque non longe a Medina cæli distare Titi Liuii designationes ostendunt. Deinde fuit & altera vrbs Castulo quondam opulentissima, medium tenens in citeriorem vlterioremque Hispaniam, de qua Silius Italicus de bellis Punicis libro primo:

Fulget præcipuis Parnasa Castulo signis.

Et Plinius de Naturali historia libro tertio: Longitudo citerioris Hispaniæ est ad finem Castulonis a Pyrenæo, sexcẽta septem millia passuum, & paulo amplius: latitudo a Tarracone ad littus Olarsonis CCCVII. ab hac enim vrbe, quanquam collapsa atque diruta, a multis creditum est Castellæ Reges traxisse nomen. vnde versus:

Castulo barbarica luget ditione Granata.

A qua Rex habet denominationem Castulonensis. Fuit enim hæc ciuitas ab eodem Africano in patris & patrui vindictam euersa, quæ non longe ab Iliturgo eadem supputatione distabat. Hæ sunt vrbes vlterioris Hispaniæ quæ deletæ maxime memorantur. Iam nunc ad citeriorem Hispaniam veniamus. Prima igitur omnium vrbium citerioris Hispaniæ est Numantia, cæteris Hispaniæ vrbibus vulgatior propter virtutem ac res ipsius mirifice gestas: quę vrbs in citeriore Hispania sita erat inter medios fines Cantabrum, Vaccęorum, & Galliciæ, qui hodie termini sunt Nauarrę, Castellæ, & Aragoniæ regnorum fines, vt placet Claudio Ptolemæo in eius cosmographia, nec non & Tito Liuio, & Lucio Floro in suo epitomate. Estque illius situs ad oram Iberi supra flumen, secus oppidum Grunium Cãtabricæ prouinciæ, modico in colle subleuata, maxima vndique planicie circunstãte, vrbi per montis radicem decurrẽte Ibero. Eratque (vt placuit Lucio Floro) nec muro circundata, nec turribus munita, quia ex ipsa naturalis situs natura munitissima erat, difficillimum hostibus aditum prębens propter eius circumundique altitudinem. vidimusque ipsi oculis situm præmissis autoribus concordantem. Propterea quę in hac describenda errauit Pomponius Mela, qui illam hodie Cęsaraugustam dixit appellari, quia nec situs, nec locus possunt illi conuenire. quod Strabo declarauit libro tertio, vbi dicit Numantiam distare a Cæsaraugusta stadiis octingentis, quæ sunt milliaria centum. Quo itinere Cæsaraugusta recte distat ab oppido Clunia, vt est dictum. Addit etiam idem Strabo, quod Numantia supra Iberũ sita fuerat. Erat enim vrbs Carthaginis, Capuæ, Corinthique opibus aliquantulum impar, virtute tamen omnibus pręstantior. De cuius ruina dicetur inferius latius in gestis Romanorum in tertio Punico bello: solum sufficiat de eius ruina ac situ nunc mentionem feciſſe. Post Numantiam commemorabo Sagũtum maximam olim in Hispania vrbem (quæ hodie Muriuetus appellatur) non longe a Valentia distãs: de cuius situ dicetur infra libro quarto in eius vastatione. post Saguntum quæ vicina Ibero fuerat, Iberia est quondam nobilissima vrbs, ab Iberis condita. De ea etenim sępius signanter meminit Titus Liuius, quum describit ingressum Cornelii Scipionis in Hispaniam classe instructa. Refert enim secunda decade nauali certamine pugnasse cum Hasdrubale fratre Hannibalis, ac Imperatore Pœnorum apud eandem vrbem Iberiam, cuius situm late ibi declarat. Erat enim eadem vrbs ad alteram partem fluminis Iberi Occidentem versus, cuius ruinæ hactenus ibi visuntur. Post hanc fuit vrbs Bilbilis in Vrgelensi agro posita secũdum Claudium Ptolemęum, a qua vir maximus Valerius Martialis poëta clarissimus traxit originem. Post Bilbilim fuit quondam maxima nobilissimaque vrbs, dicta Carthago vetus Hispaniæ, situm habens secundum Claudium Ptolemæum libro secundo eo in loco seu prouincia, vbi nunc Villa franca Pœnorum est constructa inter populos Ilarqueones. a cuius Carthaginis deuastatione ac gentis, nomen hactenus est prouinciæ Pœnorum. Hæc quidem vrbs colonia Carthaginensium facta, post obtentum Hispaniæ dominium ad effodiendum aurũ argentumque a montibus Pyrenęis ac vrbi propinquis se totam contulit: a qua effossione Carthago maxima ac omni genere diuitiarum affluentissima facta, omnibus for-

mid abilis apparuit vsque ad tempora Cornelii & Publii Scipionũ patris & patrui, illius qui primo Africanus est cognominatus, qui (vt superius diximus) eam expugnauit, ac deleuit. Noua vero Carthago seu ab Hannibale secundum Plinium de Naturali historia libro tertio, seu ab aliis Pœnis (vt multi voluerunt) cõdita, non ab alia magna Carthagine noua Carthago, sed ab ipsa veteri Carthagine Hispanię dicta est, vt iam dicto loco condita & statuta. Post veterem Carthaginem ciuitas Rubricata erat ad oram fluminis Rubricati ad occidentalem partem a flumine dicta. Vrbi autem & flumini nomen dedit eiusdem nominis gẽs, sicuti de Iberis superius diximus. Fuit enim ea gens ex Africa in Hispaniam translata Carthaginensium temporibus. Habet enim Africa quasi ex obiecto fluminis Rubricati alium amnẽ eiusdem nominis, cuius finitimi Rubricati appellãtur, de quo Africano amne Rubricato meminit Cæsar libro secundo ciuilis belli, & Claudius Ptolemæus libro quarto. Ex huius enim ora incolæ translati in Hispaniam oram ipsius fluminis per longum incolentes, nomen flumini ac prouinciæ dederunt, vrbemque in ea condiderunt a nomine patrio Rubricatam appellantes. ex cuius ruina Barchinona ciuitas aucta, de tenui oppido in vrbem magnam creuit. Rubricatam insuper vrbem sequebantur tres nobilissimę ciuitates in nostra diœcesi. Prima omnium erat Emporium a Gręcis Phocensibus quondam condita, a qua Emporitana prouincia hæc nostra diœcesis appellata est, vrbs quidem & nobilissima, & maxima quondã, de qua sępius meminit Titus Liuius in vita Marci Portii Catonis illius qui Censorius dictus est, qui quum iam deleta Carthagine Consul in Hispaniam missus aduersus multas Hispaniæ prouincias apud eandem vrbem sępius pugnasset, & quidem prospere (vt refert Flauius historicus qui ea tempestate annalia describebat) in agro Gerũdensi atque Emporitano, vbi pugna cõserta fuit, victore Catone XL. millia Celtiberorum occubuisse. Cato vero suam historiam scribens refert, detractor laudum suarum, multa millia hominum interueniisse, sed numerũ non expressit. In eadem etiam vrbe referunt scriptores moderni Iulium Cæsarem instituisse coloniam Romanorum ciuili bello, itemque peracta dicta colonia mãsisse vrbem sub triplici custodia, murorumque distinctione, diuersis spatiis ac idiomatibus seiuncta. Vna siquidem quæ ad littora maris ad Orientem spectabat, Gręcorum erat: altera vero quæ ad Occidentem, Romanorum: tertia vero quæ ad Septẽtrionem vergebat, prouincialium seu Celtiberorum erat. Hęc enim vrbs in tres diuisa, singulæ vallo mœnibusque seiunctę, alia aduersus aliam se tutabatur. Ad eam itaque ab Italia veniens in Hispaniam Cęsar applicuit, pugnaturus aduersus Pompeianos qui Hispaniam obtinebant, L. videlicet Afran. M. Petreium, ac M. Varronem. Habuit autem hęc vrbs eandem originem cũ Massilienſibus ex Phocensibus Gręciæ populis, in qua (vt refert Strabo lib. tertio) cum ipsis Massilienſibus Dianam Ephesiam maxima veneratione colebant. Hęc gens quum primum littori applicuisset, apud paruam admodum insulam, quam Palępolin prius vocitabant ex opposito vrbis (nunc vero Medã appellant) habitarunt: inde postero tempore ad continentem translati, simul cum paucis ibi stantibus incolis habitarunt, seiũctis tamẽ mœnibus, sed ex communi concordia remp. administrarunt. Deinde Iulius Cęsar adductis ibi Romanis populis tertiam vrbem constituit, quam Coloniam Romanorum effecit. Appellata est autẽ Emporium Iuncaria, sicuti noua Carthago Spartaria, ab amne nauigabili qui in eo agro ab oppido Iũcaria emanat, per vrbemque delabitur, & ab eo vsque in Italiam nauigatur. Hæc Strabo. Satis itaque sit de Emporio hęc perstrinxisse. Ferunt autem quidam hanc vrbem Traiani temporibus euersam propter rebellionem, quod tamen non existimo verum, quum legatur Maximiani & Diocletiani temporibus constitisse, diuersasque inibi per prętores exercuisse passiones martyrum, fuerũtque a patribus inibi statuti episcopi. utcunque igitur euersa sit, illam non extare nunc certum est. qualisque & quanta fuerit, ostendunt ruinæ ac vestigia collapsę vrbis. Erat præterea & altera vrbs in prędicta nostra diœcesi, de qua meminit Titus Liuius & Valerius Antias, ad orã maritimã sub iugo Pyrenęi posita, quæ quondam Rhoda dicebatur, a Rhodis condita. Ad quam veniens Marcus Portius Cato, is qui Censorius est appellatus, ad domãdos nonnullos

nonnullos Hiſpaniæ rebellantes populos, ad eam primum applicuit ex portu Lunæ, prout in vita præfati Catonis legitur. Ipſa vero vrbs collapſa manet omnino carens incolatu, eiuſque pauca admodum veſtigia manent, præter inſigne quoddam monaſterium ſub beati Petri nomine conſtructum, cui cognomen de Rhodis inditum eſt a vicina vrbe, quæ in radice montis locata fuerat. Monaſterium enim collem vrbi ſuperiorem occupat. Hæcque vrbs vſque ad Gotthorum perſtitit tempora, & Epiſcopos habuiſſe legitur qui diuerſis conciliis interfuere. Fuit & alia vrbs Iuncaria dicta in noſtra diœceſi ſub iugo Pyrenæi, quæ etiam collapſa, manet redacta ad parui momenti oppidum, quod tantum viatoribus ſolitum eſt præſtare receptaculum, de qua meminit Ptolemæus libro ſecundo. Et ſic finem faciemus narrationi direptarum vrbium.

IOANNIS EPISCOPI GERVNDENSIS PARALIPOMENON

LIBER SECVNDVS.

De aduentu Herculis in Hiſpaniam.

VASTATA igitur Troia ſub Laomedõte Rege infœliciſſimo, traditaque ab Hercule Heſiona prędati Laomedontis filia Telamoni Salaminorum Regi in concubinam: is vtique omni ſceleratiſſimo ſceleratior quum nihil in Aſia prędandum conſpexiſſet, audita Geryonis Hiſpaniarum Regis fama, quod ditiſſimus eſſet (vt refert Iuſtinus libro vltimo) ad illum prędandum animum flexit. Erat enim Geryon ea tempeſtate armentis ditiſſimus, in quibus ſolis tunc hominum diuitiæ cõſiſtebant. Magna itaque manu pugnatorum hinc inde collecta ex diuerſis Aſiæ, Libyę, Europęque populis, inſtructa claſſe in Hiſpaniam pergit. Peragrato ſiquidem Phœnicum regno, in quo clariſſimæ tunc Tyrus, & Sidonis vrbes erãt, Achaiæque ac Illyridis diſcuſſione facta, per Italiam nauigans alto pelago in Hiſpaniam properat. Ab Auſoniis itaque ac Latio vbi nunc Roma eſt, & quę quondam Auſonia & Latium dicebatur, per oram maritimam ad montem Tuſciæ Tiberi propinquum peruenſſe ferunt. Ex cuius aduentu nomen portui inditum eſt, vt portus Herculeus diceretur, quod vſque in hodiernum durat. Inde per pelagus mediterraneũ in Sardiniam peruenit, ibique cum inter inſulas Sardiniam Corſicamque, quæ quondam Cyrnus dicebatur, apud paruulam inſulam intermediam libamina proſpera nauigatione diis obtuliſſet, eam ex ſuo nomine Herculis inſulam appellauit ſecundum Claudium Ptol. Sardis autem filium Sardum Regem dedit, qui ex ſuo nomine inſulam Sardiniam nominauit. Fuit enim Sardus filius Herculis ſecundum antiquorum ſcripta. Altera vero nauigatione ab inſula Sardinia Cyrnoque in Baleares inſulas peruenit, quę ante præfati Herculis aduentum Gymnaſiæ dicebantur ſecundum eundem Ptolemæum, quanquam Diodorus referat a Romanis Baleares eſſe dictas: in quo potius Ptolemæo credendum eſſe puto. Quum enim inſulares inauditam ferocemque Greçorum gentem fundis, quæ Græca lingua baleæ appellantur, propellerẽt ac propulſarent, Hercules Baleares inſulas cenſuit appellari. Habebant enim per eadem tempora iidem inſulares peritiſſimum fundarum vſum, vt ſupra de vrbib⁹ quæ nomina mutauerũt, late diſſeruimus. Quumque primo in minorem inſulam peruenſſet, tẽplum Iano dicauit, cui rerum initia conſecrare ſolebat antiquitas. intrans enim in Hiſpaniam eam expugnaturus, Ianum deum ſibi propitiatorem ſtatuit, apud oppidum quod noſtris temporibus Ciuitatella dicitur, & tẽplum Iano ſtatuit, & vrbem, quam a Iani templo Ianam appellauit: portuſque ab vrbe nomen retinuit vſque ad Ptolemæi tẽpora. Ab inſulis itaque Balearibus & altera na-

uigatione in alteras insulas minores Tarraconę oppositas peruentum est, quę ante eius aduentum Pityusæ dicebantur, quæ ab eodem postea mutato nomine Ebusæ sunt dictę, prout superius dictū est in capite de vrbibus quæ nomina mutauerūt. Et a Pityusis insulis in Oceanum properans, quidam dixerunt iam primum Hispaniæ oram attigisse apud Dianæ promōtorium, quoniam Dianæ templum ibidem erat, quod Herculi ad ea littora in Hispaniam intranti ascribitur, quoniam ducatus itinerum ac syluarum Dianę tribuebatur. indeque per altum pelagus ad Herculeū fretum peruenit. Vbi primum resedit, & columnas fixit ad ęmulationem alterius Herculis qui alias fixerat ad alteram Libyæ oram. ab eodem siquidē Hercule fretū Herculeum ibi dicitur, Iunonisque eo in loco construxit templum, quod vsque ad Claudii Ptolemęi perstitit tempora: cui terrarum spatia ac planicies gentilium obseruantia consecrabantur. Indeque in Gaditanam insulam nauigās, in ea aliquandiu resedisse ferūt, quæ quondam Tartessus dicebatur. Deinde accinctus ad prælium ad oram Anæ fluminis cum prouincialibus decertauit. Ex cuius pugna finxere poetæ, Titanes pugnasse cum diis apud saltus Tercenorū. Victisque prouincialibus quum ibi lusisset gaudens de obtenta victoria, ab Ana flumine & luso facto Lusitaniam prouinciam dixit (vt supra diximus) quāquam Plinius libro tertio de naturali historia sic propterea dicat appellatam, quia apud illam Liber pater, ac Lysas luserunt cum Phana eiusdem Liberi præfecto. Inde Hercules victor ingressus Hispaniam ab vlteriori Hispania in citeriorem peruenit, in qua regnabat Geryon, eumque cum prędio vicisset, interemit, omnemque Hispaniam in suam subegit ditionem. Tartessum autem vrbem in Gades mutato nomine ex Tyriis & Sidoniis ampliauit. Post enim Herculis aduentum, ex Tyriis & Sidoniis fuit eiusdem vrbis incolatus & ampliatio secundum Iustinum vltimo libro suarum antiquitatum.

De origine Herculis nostri & eius sceleribus.

REM maxime difficilem aggredior, dicturus de Hercule nostro, in quo omnes fere scriptores, tum varii, tum ignari Herculum, errore quodam ducti sunt. Scribentes enim de Hercule, quidam quod tantum vnus fuerit Hercules putauerunt: gestaque omnium huic nostro Herculi qui venit in Hispaniam, tribuunt. In quo numero fuit Toletanus noster, nec non & Firmianus Lactantius lib. primo de falsa religione, plurimique alii. Nonnulli vero plures Hercules confitentur, nec tamen inter eos facta partiuntur, sed illa inter se conculcantes, qualis quisque fuerit, non discernunt. ex quibus est Iustinus post Trogum Pompeium penultimo lib. Papias insuper quum duos fuisse Hercules asserat, inter eos non discernit. Dicit enim duos Hercules, vnum Argiuum, alterum Etham. Ioannes insuper Boc. in lib. quos de genealogia Deor. inscripsit, quū diuersos admodum Hercules confiteatur, de illorum singulis gestis non differit. Eodem etiam modo Augustinus noster in xviii. libro de Ciuitate Dei, quum secretiori historia plures Hercules esse confiteatur, inter eos facta non diuidit. Sic & Macrobius libro Saturnalium: Non existimes (inquit) Alcumenæ apud Thebas natū solum, vel primo Herculem nuncupatum, immo post multos atque postremos ille hac appellatione dignatus est, quod multa fortitudine nomen Dei promeruit. Ego vero plurimis hinc inde digestis codicibus quæ de Herculibus inuenire potui, proferam in medium. Et primo de nostro differamus. Hercules enim nomen Græcum esse monstratur, & Græce Herculeos dicitur, nomen compositum ab her, quod Græce significat hominem, & culeos fortem, siue strenuum, agonesque superantem. Hic autem, de quo dicturi sumus, natus est in ea Italiæ ora quæ magna olim Gręcia dicebatur, ciuitate Tarento, ipsius enim patet ignoratur. Erat in ea vir priuatus nomine Amphitryo, cui erat vxor nomine Alcumena: quæ hūc Herculem absente viro peperit ex adulterio, & Alcidem appellauit. Sic enim eum appellat Vergilius in septimo Æneidos, dicens:

Tergemini nece Geryonis spoliisque superbus Alcides aderat.

Postea vero Alcides Thebas Euboias mittitur educandus, qui admodum puer quum

quum semel duo ei serpẽtes occurrissent, ambos pariter interemit: quumque coætaneos suos iam animo & virtute superaret, Hercules cœpit cognominari. Per antea enim præcesserãt alii eius nominis, qui hoc Herculis nomine insigniti immortalitatem famę iam fuerant cõsecuti. Hic autem quum adoleuisset, magnaque de eo roboris ac virium corporis fama percurreret, Peleus dolo concepto quum Iasoni nepoti parasset classem virosque strenuos ad vellus aureum conquirendum, ei hunc Alcidem socium dedit. qui expleta nauigatione in Colchos, deletaque Troia, cum Laomedonte Rege, ac suaso ad fraudes Iasone ob raptum Medeæ, quum iam sibi nihil prædæ in Asia Græciaque esset, audita fama Geryonis Hispanię Regis, quod ditissimus esset pecudibus & armentis, quæ tunc solę hominum diuitiæ habebantur, cogitauit in Hispaniam venire sola prædę cupiditate allectus, vt placet Trogo Pompeio. Non ergo quisquam putet hunc Herculem nostrum illum esse, qui illa XXI. pericula superauit, neque illum qui Antęum in OEta monte peremit, neque illum alium quem Greci Deum putauerunt. Hic enim noster sceleratissimorum sceleratissimus, & omnium sui nominis deterrimus fuit. Hic enim quum ex adulterio Alcumenæ procreatus esset, poetæ ad excusandum adulteriũ matris, sibique adulari cupientes, finxerunt Iouem cum Alcumena cõcubuisse, ex Ioueque hunc Herculem peperisse infantem, qui quum tãdem cœpisset bella facere, nec quicquam quod ad vitium, fœditatem, atque immanitatem pertineret, omisisset, deductus ad Troianam vrbem ad perdendum eam dedit operam, & illa duo fœda ac immania facinora, ab omnique posteritate vituperanda commisit, Regem scilicet Laomedonta deuictum armis propriis perimendo, truncãdoque manibus, & eiusdem Regis filiam virginem Telamoni Aiaci tradendo in concubinam, vt superius diximus. Qui item quum in Colchos perueniisset, quam deprauata consilia Iasoni dederit, docent historiæ velleris aurei. Operatis siquidem fraudibus, rapta Medea, orbatoque patre qui aduenas summa pietate colebat, cogitauit in Hispaniam transfretare. Collectaque magna manu Tyriorum, ac Sidoniorum, Italicorumque classe instructa in Hispaniam venit. Vbi quum alterum Hispaniæ Regem, seu tres fratres Geryones etiam armis victos peremisset, falso mentitus est se Deum, Iouisque filium, nouamque in Hispania ac falsam introduxit religionem, atque omnia quæ ad priscos sui nominis Hercules pertinebãt, laudãdaque occupauit. Sic itaque noua per eum introducta religione, ad multorum prædam conquirendam omnium decimas sibi mendaci pręstari diuina autoritate decreuit, vt refert Diodorus libro quarto & quinto, & Iustinus libro penultimo. De isto enim Hercule, quanquam aliorum virtutes huic referat Rodericus Toletanus, tãquam qui pręter vnicum Herculem aliorum notitiam non habuerit, subdit in istius detestationem: quod satis fuit Hispano successori direpta & prędata ab Hercule emendare ætate sua, tanquam qui nihil laudis & virtutis dignum Hispanis reliquerit. Illius vitia prosequitur Firmianus Lactãtius de falsa religione libro primo. Inde postquam Hispaniam iam multis annis prædis & incursionibus fœdasset, euocatus a Telamone Salaminorum Rege cæterisque Græcis pro vindicando Helenæ raptu, cuius causa extiterat ob raptum Hesionæ, venisset que in Italiam regnumque Fauni, recepto ab eodem Fauno humaniter curauit eius filiam stupro polluere nomine Carmentem Nicostratam. Ex cuius concubitu creditum est Latinum Regem genuisse. Traditisque nonnullis deitatis ac religionis ceremoniis Latinis, & maxime Pontificiæ domui (vt refert Iustinus libro penultimo, & Valerius libro primo) in decennali obsidione Troiana post annum firmata obsidione obiit correptus febre. cuius vim ac impetum quum ferre non posset, in ardentem ignis pyram se iactare instituit, atque ministrata sibi camisia a Deianira eiusdem concubina, ea indutus in ignem se proiecit. cuius mortem poetæ fictionibus ornantes dixere Deianiram cum ipsa camisia sibi ministrasse venenum, qua autore se in ignem præcipitauit, sed tamen veraci historia ex eo fuit, quia ardorem febris ferre non poterat. Hæc de Hercule nostro a veridicis scriptoribus relata comperta sunt. Iam nunc nobis ad alios transeundum est.

De pluribus aliis Herculibus.

AVGVSTINVS in xviii. libro de Ciuitate Dei multos Hercules ac Liberos patres secretiori historia fuisse affirmat. quam secretã historiam cum multi ignorauerint, nos Deo ductore eã aggrediemur, primoque dicemus vnum fuisse Herculem natione Syrum ex Phœnicia, ad quem illa xii. pericula referuntur, quem Samsonem (vt opinor) dixit antiquitas. Hunc affirmat Diodorus libro tertio & quarto præcessisse Troianum bellum annis fere mille, quibus temporibus nondum arma erant ad bella apta, sed tantum homines fustibus vtebantur pro armis, & pellibus pro indumẽtis. August. vero eodem loco quem multi sequuntur, refert illum fuisse tempore Moysi alias exactis annis anno ab orbe condito millesimo terno, ac sexcentesimo quinquagesimo secundo tribus millibus sexcentis quinquaginta duobus. Istumque Herculem aiunt Syrum Delphiniamque appellari apud Phœnices. vnde de eo hactenus Macedonibus remansit nomen, vt Dethanans appellatur. Secundus fuit Græcus, filiusque Iouis Cretensis Regis, ac nepos Saturni. Ferunt enim veteres scriptores Iouem habuisse duos filios Herculem & Dionysium, qui Liber pater dictus est. Hercules enim in Creta insula & Gręcia regnauit, Dionysius vero intrauit in Indiam ibi regnaturus, duxitque secum mulieres quas Bacchas appellauit. De istis enim duobus refert Iustinus, quod fuerunt Reges Orientis, lib. xlii. quoniam alter in India, alter in Græcia regnauerunt. Fuerunt autem Hercules & Dionysius Iouis filii per annos circiter trecentos ante Troianum bellum, vt de eis meminit Firmianus Lactãtius in fine primi libri. hicque Hercules computationem Olympiadum constituit, ac Olympiacum ludum, multaque laudanda Græcis reliquit, propter quæ ab indocta multitudine Deus putatus est. de isto etiam Hercule meminit Augustinus dicto xviii. lib. Hunc Herculem falso se fuisse finxit Hercules noster Hispanus, de quo superiori loco diximus. Tertius Hercules fuit Ægyptius siue Afer, de quo late disseruit Diodorus lib. primo & quarto antiquitatum. Et hic Ægyptius siue Afer Antæum palæstrę inuentorem in Oeta monte peremit. Mõs enim Oeta in Libya est. hic Antęus Tangin vrbem in Mauritania Libyæ construxit, apud quam vrbem sepultus comperitur. De cuius corporis magnitudine refert Plutarchus in Sertorii vita, quod quum cepisset ipsam vrbem Tangin, ibique multa dicerẽtur de magnitudine corporis ipsius Antęi, quum ibi esset sepultum corpus ipsius, ipse Sertorius iussit aperiri sepulchrum, in quo quum nihil inueniretur, illud effodere iussit: vbi comperit ossa illius lõgitudinis cubitorum lxx. Hic enim Hercules Ægyptius siue Afer totam peragrauit Libyam, & quum peruenisset in Oceanum, ibi columnas fixit ad Libyæ partem. ad cuius æmulationem noster Hercules, quum in Hispaniam veniisset, fixit alias ad partem Europæ in Gaditano, vt meminit Diodorus libro quarto. Hic autem Hercules Ægyptius siue Afer per annos vltra centum Troianũ bellum anteceſſit, & hic a multis Nili filius dictus est, tanquam apud illum natus & educatus fuerit, vt refert Ioannes Boccatius libro quarto & septimo de genealogia Deorum. Fuit Hercules noster Hispanus ex Græcia, ex Alcumena & incerto patre ob adulterium natus, de quo etiam superiori capite late disseruimus. Tantum itaque horum Herculum fama claruit, vt quicunque strenui ac fortis nomen essent adepti, ii omnes Herculis nomine conscriberentur. Vnde Varro quum nominasset tres & quadraginta Hercules, adiecit postea, quod omnes qui fortiter aliquid fecissent, Hercules appellatione nominis dicti fuerunt. Sed huic qui Iouis ex Alcumena filius dictus est, cuncta poetæ absque aliorum differentia tribuunt. Hoc itaque Herculis nomen ob virtutem resque gestas vel gerendas etiam Euander habuit, & Arcadiæ Hercules appellatus est, vt de eo meminit Ioannes Boccatius lib. xii. de genealogia deorum. Item Alexandri Macedonis filius ex Arsine natus Hercules appellatus est, tanquam qui Alexandro patri succesſurus alterũ Herculem se exhibere conueniebat. De isto Hercule meminit Iustinus post Trogum Põpeium xiii. lib. Maximianus quoque Imperator propter virtutẽ Hercules fuit cognominatus, & ab eo Constans gener eiusdem Maximiani. & Pii Constantini

pater

pater, creatus Imperator Occidentis, Hercules & ipse dictus est. Et sic concludendo septem Hercules connumerati sunt veraci historia, & climatibus & operibus distincti, quanquam Boccatius in libro de genealogia Deorum longe plures asserat, gesta tamen eorum & origine ita conculcat, vt non facile deprehendi possint.

De vrbibus ab Hercule in Hispania conditis.

SINGVLA quæq; per Herculem in Hispania gesta non possunt describi veraci historia, quum quasi vetustate consumpta maiorũ nostrorum taciturnitate obliterata probentur. Extant tamen nonnulla ex gratis scriptoribus fragmenta, quæ ad nos transmissa certiores reddiderunt de quibusdam in Hispania ab hoc Hercule gestis, quæ tamẽ de eo incidenter, non vt historia Herculis texeretur, conspersa leguntur. Herculem igitur antiqui ferunt Hispalim construxisse, pro vt superiori loco dictum, vel a palis infixis, vel (vt alii volunt) a palude quæ vrbẽ circundat, appellatam. deinde Iulius Cæsar illam Iuliam Romuleam cognominauit, & Romanorum coloniã effecit. vnde adhuc remanet vrbi vulgare nomẽ, vt a ciuibus Iulianis Ciuilia, id est ciuitas Iulia, appelletur. Post Hispalim ad Herculem pertinet Calpe vrbs dicta prius Heraclea, de qua diximus in vrbibus deletis. Ad ipsum etiam Herculẽ pertinet Carteia vrbs, quæ nunc Alzezira dicitur ad fretum Herculeum, quæ prius Carteios a Græcis dicta est, vt placet Ptolemęo & Straboni. Ad ipsos item Græcos pertinent quę de Vlyssea vrbe Strabo meminit, dicens, quum de Malaca vrbe disseruisset: Superiora regionis montana loca Vlysseã ostentant, in qua erat Mineruæ templum, vt auctor est Posidonius. Ad Græcos quoq; vrbs Saguntum spectat a Zacynthiis condita (vt Strabo voluit) qui cum Hercule in Hispaniam nauigarunt. Segouiam insuper vrbem ad Herculem pertinere multi asserunt. Postea vero quam citeriorẽ omnem Hispaniam conquisisset fugato Caco, Geryoneq;, ac fratribus eius deuictis & interemptis, ii qui eum ab Oriente Greciaq; secuti sunt sedes proprias expoſcentes, partem q; a Græcis ob acquisitam victoriam eo annuente sibi vendicarunt. Vnde Tyriis & Ausoniis Tyrassonam concessit. Tyrii siquidem Asiani sunt, & Ausonii Itali, qui eum ab initio secuti fuerũt. Vrbem itidem construxerunt Illyrici, qui Achæi sunt, & apud nos hodierno idiomate Sclauones dicuntur, quæ apud amnem Sicorium sita, instar eorum propriæ regionis agrum valde fertilem sortita est. Hãc a propriæ gentis cognomine nominauerunt Illerdam. Illyrici enim Dalmatiæ cõtigui sunt secundum Claudium Ptolemæum, & oram Adriatici sinus obtinẽt, qui hodie Sclauones appellãtur. Iicet enim vniuersa Græcia, maximeq; ea quæ ad Põtum & Propontidem spectat, Illyris appelletur, Illyrici tamen specialius appellantur ii qui oram Adriatici sinus inhabitant secundum Claudium Ptolemæum. Ausoniis insuper qui Itali sunt, Ausoniam concessit, quam terram ex suę gentis nomine appellarunt. Italia siquidem ante Italum Syracusanorũ Regem, Ausonia dicebatur, & Ausonium regnũ. vnde Vergilius de Ausoniis meminit sæpius in libro Æneidos. Parta itaq; victoria vsq; in Pyrenæum vltimosque fines Hispaniæ, etiam Barchinonam cõdidit, quam Ioui Deo sacrauit. statuit enim templũ Ioui in monte vrbi contiguo, quem montem ipsi Ioui dicauit, & ab eodem nomẽ retinuit vsq; in hodiernum (vt placet Pomponio Melæ) quanquam vulgus idioma corrupit, vt apud nostros mons Iudaicus appelletur, quum tamen Iouis mons ab antiquis fuerit appellatus secundum Claudium Ptolemęum & Melam. De vrbis autem nomine multi auctores dissentiunt, quoniam qui vrbem Barchinonam appellãt, eã terminant in a, vt sit primæ declinationis, alii autem vti Claudius Ptolemæus, Strabo, & Mela, multiq; alii antiquiores Barcinon eam appellant, & tertiæ declinationis instituunt. Ex quorum differentiis diuersas vrbi etymologias constituunt. Ii enim qui eã in a terminant, & primæ declinationis constituunt, affirmant ex nona Herculis barcha sic vocitari. Aiunt enim, Hercule citeriorem Hispaniam nouiter subactam peragrante, nouem a Græcia rates aduenisse noua legatione a Telamone, Aiace, cæterisq; Græcis aduocaturas, vt in Græciam rediret, petiturus cum regio-

nalibus Græcis ſecundam Troiæ vindictam, quoniam præſumpſiſſet Paris dictus Alexãder, Priami filius ac Laomedontis nepos in vindictam Heſionę ab Hercule raptæ, & Telamoni Salaminorum Regi traditæ in concubinam, Helenam Menelai Mycenarum Regis vxorem rapere, & violenter in Phrygiam tranſferre. Atque quum ad littora Hiſpanię rates applicuiſſent, vna apud vrbem Barchinonam confracta traditur cæteris in Oceanum decurſis, vbi Herculem moram trahere intellexerãt. Interea captis hominibus nonæ ratis a prouincialibus & ad Herculem deductis, audita legatione Hercules in Græciam redire parat, quod & fecit, vrbemq; pro nona barcha in eo loco conſtituit, quam Barchinonam appellauit. Hoc tamẽ fabuloſum exiſtimo doctiſſimorum auctoritati aſſentiens, qui vrbis nomen tertię declinationis conſtituunt, vt Barcinon dicatur, quod nomen veraci hiſtoria Græcum eſt, & ſignificat domunculas ex virgultis contextas, quę ad maris littora ad piſcandum ſunt, in quibus ſe piſcatores recipiunt: quarum quũ ibi magnus eſſet numerus, loci ac aeris ſalubritate proſpecta, Barcinon vrbem eodem in loco conſtituit, ſicq; eam ab eiſdem domũculis appellauit. Plinius vero libro tertio de Naturali hiſtoria etiam Greco nomine Barcinõ appellans, Fauentiam quoq; dixit cognominari a Romanis, quorum colonia effecta eſt. Ipſi etiam Herculi pertinet Calpe vrbs, dicta primum Heraclea, de qua ſatis in deletis vrbibus dictum eſt.

De reditu Herculis ab Hiſpania in Græciam.

IVSTINVS poſt Trogum Pompeiũ penultimo libro ſui Epitomatis Herculis reditũ de Hiſpania in Greciam refert, & poſtea quã Fauni regnum deſcripſiſſet, qui tertio loco poſt Saturnum regnauit in Italia, adiecit hæc verba: Fauno vxor fuit nomine Fatua, quę aſſidue diuino ſpiritu impleta, velut per furorẽ futura præmonebat. Ex filia huius Fauni & Hercule, qui eodẽ tempore extincto Geryone armenta victoriæ præmia per Italiam ducebat, ſtupro conceptus Latinus eſt procreatus. Diodorus vero poſtquam veritatem Herculum ex veteribus hiſtoriis conſcripſiſſet, quũ poetarum antiquorũ fabulas de heroibus ac ſemideis retuliſſet, factaq; multorum Herculum ex vario ſcriptorum aſſenſu, reditum Herculis ab Hiſpania per Celtogalliacã deſcribit per hæc verba: Peragrata maioris Libyæ parte, Hercules ad Oceanũ qui eſt ad Gades, peruenit, ibiq; in Iberiam cum exercitu tranſiit, vbi columnis poſitis Chryſaoris filios tribus magnis exercitibus fidentes ſingulari prouocatione ſuſtulit. Capta Iberia greges boum ſecum ducens, iterque per Iberiam faciens, quum quidam eius gentis Rex, vir iuſtus præ cæteris ac probus, eum magno honore excepiſſet, partẽ boum Regi dono dedit, quos ille Herculi dicans ſingulis annis ex his pulchriorem taurum illi ſacrificauit. Hos ſacros in Iberia boues vſque ad noſtra tempora conſtat permanſiſſe. Et poſtquam columnarum Herculis meminimus, videtur de his paulo amplius dicendum. montes ab vtroq; latere continẽtis mari Oceano imminent, in quibus ſtatuit columnas. cupiens autem ſempiternum ſui nominis monumentum eſſe, aiunt vtrumq; montem, vt Oceani maris aditum antea arctiſſimum ampliorem longioremq; redderet, excidiſſe, vt magnis nauibus ab Oceano in noſtrum mare aditus pręberetur, vt vſq; ad poſteros perpetua huius operis gloria maneret. Tradunt alii, maxime poetę, coniunctis prius montibus ab eo effoſſis ab Oceano ad noſtrum mare aditum præbuiſſe. Verum hæc, quũ ſingulis liceat pro libito credere, exiſtimationi hominũ relinquenda ſunt. Poſt hæc Iberorum regno optimis eius regionis viris tradito cũ exercitu in Celticam Galliam profectus eſt: & quum ingens ex omnibus gentibus exercitus eũ ſequeretur, vrbem cõdidit amplam, quam appellauit Aleſiam, plurimis ex propinquis incolis ſpõte in ciuitatem confluentibus: qui quũ reliquam multitudinẽ ſuperarent, e veſtigio ciuitas ad barbaros mores defluxit. Hanc vrbẽ Celtæ etiã nunc in honore habent tanquã omnis Celticæ prouinciæ metropolim. permãſit hæc vrbs a ſua conſtructione ſemper libera ac ſui iuris vſq; ad tẽpora Caii Cæſaris, qui propter res geſtas Deus dictus eſt,

a quo

a quo vi capta Romanorum imperio cum aliis Celtis cessit. Ab his Hercules in Italiam tendens, iterq; per Alpes faciens ita difficilem aditū asperamq; viam strauit, vt postea exercitibus cum iumentis impedimentisq; facile iter esset, Barbarosque montanos transeūtibus infestos ac latrociniis assuetos occisis eorum ducibus deleuit, posteris reddita itineris securitate, transcendensq; Alpes ad eam orā quæ nūc Gallia appellatur, per Ligures qui hodie Genuenses dicuntur, transiit, patriam asperam & omnino duram, multoque etiam incolarum labore ac studio paucos omnino fructus ferentem. Qua ex re robusti sunt homines, validique, & agiles, ac in bello præcipue fortes ob inopiam & laborem quibus eorum corpora durantur. Hi enim quum vltra cæteros agrorum exercitio fatigentur, fœminas quoque rustico assuefecerunt operi, quorum partem Hercules mercede conduxit ad ferendum Græcis auxilium in oppugnatione Troiæ, triremibusque in portu Ligustico relictis ad Tiberim fluuium, vbi nunc Roma est, multis postea sæculis a Romulo Martis filio condita, peruenit. Tenebant tunc Aborigenes locum, vbi nunc Palatium est, vrbem penitus paruulam incolentes. Inter hos præstantiores Poticius & Pinarius erant, qui Herculem, vt hospitem, magno honore donisque susceperē. Horum virorum monumenta vsque ad hanc ætatem Romæ permanent. Nam inter nobiliores habentur Pinariorum descendentes, tanquam vetustissimū genus: Poticiorum in palatio cochleæ descensus est lapideæ, ab illo Poticia dicta propinqua domui, quæ tunc Poticii fuit. Hercules ob honorem sibi a Palatinis impēsum, dixisse fertur, eos qui sibi, postquam ad eos translatus esset, decimam bonorum dicarent, vitam fœlicem victuros, quod & euenisse vsq; ad hoc tempus cōstat. Multi enim Romanorum nō solum mediocri censu, sed qui ditissimi sunt habiti, decimas Herculi vouerunt, posteaq; fortunatiores facti bona sua ad quatuor talentorū millia Herculi sacrarunt. Lucullus Romanorum ferme ditissimus æstimatis bonis decimam partem Herculi dedit, epulas præbens continue, ac profundens multa. Templum insuper iuxta Tiberim egregium condidere qui ex decimis sacra Deo offerebant. Deinde a Tiberi profectus Hercules per littus Italiæ ad mare, quum descendisset ad eum locum, vbi Rhegium vrbs condita est in loco valde angusto, vtpote tredecim stadiis distante a continente Trinacria, ipse cornu bouis innixus gregibus præmissis mare traiecit, in Siciliamque (quæ & Trinacria a tribus promōtoriis dicitur) ingressus est, quam cupiens circumire ad Erycem Regem perductus est, cui Nymphæ ad lauandum aquas calidas exhibuerunt. Inde quum in Syracusam peruenisset, cum Sicanis qui regionem incolebant, in prælium venit, quos superauit. Inde in Italiam rediēs, quum Cacus Hispanus, quem Diodorus Latinum dicit, quatuor illi boues, quos ab Hispania duxerat, rapuisset, Cacus ab eodē Herculē peremptus est: quanquam Vergilius ad oram Tiberis hoc fuisse ferat. Et quoniam in Caci memoriam incidimus, quem Hispanum fuisse tam Toletanus, quam alii plures commemorant, quodque Carpetaniis princeps esset, a quo mons Caci dictus sit, & vrbs Osca, tanquam os Caci, aliquid de eo dicendum est. Hic enim victus & fugatus ab Hercule in Hispania extincto Geryone Rege, secutus Herculem vindictæ causa cupiebat ei siue publice siue latenter mortem inferre. Quumque opportunitas non daretur, quum diutius in quadam spelunca latuisset, quatuor Herculi boues rapuit. quos quum mugientes Hercules persensisset in spelunca, illos interempto fure extraxit. Hic autem Cacus Vulcani filius appellatus est, propterea quia ignes fumigantes euomere dictus est in spelunca, quod ex eo fuisse fertur, quia primus puluerem ex diuersis compositum speciebus ad iaciendos lapides adinuenit. qui an in Calabria, an apud Tiberim interemptus sit, incertum est. Refert etiam Diodorus præfato libro quinto, post mortem Caci Herculem colonis prædixisse futuram ibi vrbem, quam demum fundatores illius oraculo Herculis a Caco Catronam appellasse. Hæc Diodorus. Inde iter inceptum agens, cum Adriaticum sinum circuisset per Calabriam, Apuliam, Brutium, ac Picenum agrum, in Epirum peruenit, inde in Macedoniam Thraciamque. vbi quarto anno postquam Troiana obsidio firmata esset, obiit correptus febre, cuius vim quū ferre non posset, pyram ardentem ordinari iussit, in qua se iactaret, quumq; petiisset

camisiam, a Deianira concubina sua ministrata est ei, de qua multi poetę dixerunt, Deianiram sibi ministrasse venenum cum ipsa camisia, quæ ipsum Herculem præcipitaret ad mortem. Hæc autem dixisse libuit ad memorandum quæ de reditu ab Hispania retulere priores, vt sciremus, an terra an mari redierit. Referunt tamen plures Herculem nauigatione traiectum in Italiam rediisse regnumque Fauni, vbi nunc Roma condita est. de cuius aduentu meminit Iustinus libro quadragesimo tertio: Ex filia Fauni & Hercule qui extincto Geryone armenta victoriæ præmia per Italiam ducebat, stupro conceptus Latinus procreatur. Vocabatur autem filia Fauni, Latini mater, Carmentis: Nicostrata autem secundum Eutropium libro primo, quę prima dicitur Latinas literas inuenisse, quas denuo Latinus eius filius quũ correxisset & emendasset, ex suo nomine denominauit Latinas. De morte vero Caci dissentiunt Vergilius & Ouidius a Diodoro, quoniam Diodorus in Calabria apud Catronam vrbem dicit interemptum: cæteri vero apud Tiberim amnem. Referunt etiam ii qui dixerunt Herculem nauibus ab Hispania rediisse in Græciã, quod decedens ab Hispaniæ finibus iugoque Pyrenæi, ad Mediterraneum littus dicauit templum Veneri, a quo etiam hac tempestate Portus Veneris nomen habet. Sciens autem se ad vindicandum Helenæ raptum in Græciam redire, vouit Veneri illius vindictam, & templum Deę dicauit, quod vsque ad hæc tempora permansit ad iugum Pyrenæi in finibus Hispaniæ. Et hæc de Hercule dicta sufficiant, iam de aliis Græcis qui venerunt in Hispaniam videamus.

De aduentu Teucri, & aliorum Græcorum, & vrbibus ab eis conditis.

REFERT Iustinus post Trogũ Pompeiũ vltimo libro sui Epitomatis, quem sequitur Isidorus libro nono, quod Telamon Salaminorum Rex dictus Aiax, quũ duos habuisset filios Aiacẽ & Teucrum, Teucrum exosum habuit, Aiacem vero regni successorẽ instituit exclusoTeucro. post finem itaq; Troiani belli Teucer intellecta morte Aiacis fratris venit in regnum Salaminorum, atq; quum ibi nõ reciperetur, instructa classe in Cyprum properat, ibiq; Salaminã vrbem condidit ex nomine suę gentis. Postea vero audita fama Hispaniæ, per rumorem eorum quę de ea Hercules se fecisse iactabat, in ipsam Hispaniam veniens appulit ad littora Hispaniæ, ad eum locũ vbi nunc noua Carthago situm habet. qui expositis sedibus vrbem cõstruxit, quam a Salamanis & Atticis Salamãticam appellauit. Attica enim prouincia Græciæ est ab Athena, Athiq; illius primo Rege sic dicta, Salamina a Salamine ciuitate. Ex his igitur duobus populis quos secũ duxerat, Salamãticam ciuitatem instituit. Teucer itaq; a Salamantica in Galliciã venit, eamq; regionẽ incoluit. Vnde ab aduentu suo Gallacia dicta est, tanquam a Galatis inhabitata. Vnius autẽ regionis Galliciæ partem occupauit Amphilochi gens secundum Iustinum. Sunt enim Amphilochici populi in Græcia inter Epirum & Achaiam prouincias, habẽtq; duo flumina Arathũ & Acheloum, & in Mediterraneum fluunt. Habent insuper ex oppositio insulam Cephaloniam secundum descriptionem Claudii Ptolemæi. Ipsius etiam prouinciæ Gallaciæ partem occupauere, & proprias sedes ibi construxere Mygdonii, qui ex nomine suę gentis vrbẽ Mygdoniam dixerunt. Est enim Mygdonum regio Mediterranea in Gręcia, seu Gręcis propinqua, inter duo flumina Aiũ & Erygon, quę simul iuncta fluunt in Ægæũ mare. Hæ itaq; & aliæ sedes sunt, quas in Gallicia Galatæ construxerunt, de quibus Iustinus breuissime meminit. Ad hos etiã Græcos pertinet Portus ciuitas, quę quondã Lauara vrbs dicebatur. Dicitur autem Portus Gallacię, quoniam amnis Dorus per eam decurrens quodã latissimo sinu commeatus omnes ab Oceano recipiat in Gallacia, a qua Portugallię regnum nomen habet. Portugallia enim omnis ad Gallaciam spectat, vel saltem quicquid vltra Tagũ ac Doriam amnem est. Apud istã itaq; prouinciam Gallacię Hispanię mons ille Sacer est auro refertus, de quo Iustinus vltimo libro meminit in hęc verba: In huius gentis finibus Sacer mons est, quem ferro violari nefas habetur: sed si quãdo terra fulgure prosciss a est (quod in his locis assidua res est) detectum aurũ, veluti Dei munus, colligere permittitur. Hęc Iustinus.

De Gala-

De Galatis, & eorum nomine, & vnde prodierunt.

EX superioribus scriptis ostẽsum est Gallaciam Græcam habuisse originem a Teucro Telamonis filio. Vnde Hieronymus in procœmio epistolæ ad Galatas ait: Galatæ Græci sunt. quomodo autem Græci sunt appellati Galatæ, quum per antea alio nomine vocarentur, suo loco dicetur. Dicendum est Galatas omnes ex Græcia prodiisse. Vnde Diodorus libro sexto de Galatis agens ait, Galliam duas habuisse vetustissimas gentes, Galatas & Celtas. In Galliæ enim ora maritima quæ ad Mediterraneum spectãt, Celtę fuere, & incipiunt ab Alpibus quę diuidunt Galliam a Liguribus, & protenduntur per Massiliam vsque in Pyrenæum: cæteri vero qui incolũt Oceanum a flumine Rheno vsque in Pyrenæum cũ cætero interiacenti Mediterraneo Galatæ sunt. Vnde Celtæ per tempora commixti Galatis & Iberis, finitimis populis, ii qui Iberis admixti sunt, Celtiberi sunt dicti ab Iberis & Celtis: cæteri vero qui Galatis admixti sunt, Celtogallatæ sunt appellati a Celtis & Galatis. Vnde Gallia omnis his duobus iuncta populis in quatuor Celtogallacias diuisa est: Celtogallaciam Lugdunensem, Belgicam, Narbonensem, & Aquitanicam secundum Claudium Ptolemæum & Strabonem. Hæc autem admixtio Celtarum cũ Galatis recens est. per antea enim omnis Gallorum regio quæ ad Oceanum spectabat, dicta est Galacia a candore populorum sic appellata, quia homines illius regionis humido cælo educati corpora cæteris habẽt candidiora. Vnde Galatę qui & Galli dicti sunt, quũ intra proprias sedes non reciperentur prę illorum multitudine, coadunatis trecẽtis millibus Alpes transiuere, ac trecentesimo & quadragesimo quinto anno post vrbem conditam, Romam præter Capitolium incenderunt. Inde in Thraciã Græciamque declinantes, quibusdam intra Pannoniam relictis diuersa in Oriente ac Macedonia bella gessere ducibus Belgio & Brenno, de quibus Iustinus meminit vigesimo tertio libro sui Epitomatis cum sequẽtibus. Et deinde quũ a Rege Bithyniæ qui ab hostibus premebatur, essent in subsidium aduocati, quum vicisset Rex, cùm Galatis dimidium regni partitus est. vnde simul inhabitantes Gallogræci primum dicti sunt a Gallis & Græcis, deinde Galatę. Cæterum Bithynia Græcię prouincia est, cuius prouincię metropolis Nicæa vrbs est. Inde Galatæ ex dicta causa, & suę gentis nomine prouincię Gallacię inditum nomen est. Huius autem Galatarum nominis originem describit Diodorus præfato libro sexto de eis latius agens per hæc verba: Celtis olim imperauit, vt aiunt, vir egregius, ex quo filia corporis magnitudine vltra naturę modum, decoreq; cæteras excellens orta est. Hęc enim tum viribus, tum specie elata, omnes qui eam vxorem expectabãt, contempsit, existimans neminem suo matrimonio dignũ. Interim quũ Hercules bello aduersus Geryonẽ moto venisset in hanc prouinciam, ibique ciuitatem Alesiam cõdidisset, admirata tum virtutem Herculis, tum corporis præstantiã permissu parẽtũ eius concubitum appetiuit. iuncta illi filiũ genuit nomine Galaten, qui coęuos suos tum virtute animi, tum viribus corporis excessit. vir factus quum paternũ regnum suscepisset, plures oras sibi subdidit propinquas præclaris rebus bello gestis. Quumque eius gloria celebraretur, subditos omnes suo nomine appellauit Galatas, ex quo omnis ea regio Gallacia dicta est. Huius gens sola erga Romanos antiquam & quę ad hanc vsque ætatem durauit amicitiam conseruat. Natio vt plurimum ad arctum sita, regio vtique frigida, ac hyemis tempore pro aqua niuium opulentia abundans. glacies quoque immensa adeo regionem illam occupat, vt cõgelata flumina non solum paucis hominibus, sed exercitibus quoque cũ curribus ac impedimentis transitũ præbeant. Suntque in Gallacia plures magnique fluuii, alii ex profundis stagnis, alii ex montibus emanantes, aliique in Oceanum, alii in nostrum mare decurrentes. Eorum qui in nostrum mare labũtur, maximus tenetur Rhodanus, qui in montibus fontes habens quinque ostiis descendit in mare. Ibique Diodorus multa miranda de Galatis prosequitur, sed tamen omittendum non est, quod quamquam Gallia omnis a flumine Rheno vsque in Pyrenæum dicatur Gallacia, Diodorus tamen a dicto loco extendere eam videtur vsque in Da-

nubium atque Scythiam, omnemque Oceani maritimam oram, ſubiiciens poſt multa quæ de Galatis diſſeruit, hæc quæ ſequuntur: Nunc quod a multis ignoratur, ſcribetur. Vltra Maſſilias, qui Mediterraneas regiones, quique iuxta Alpes & montes Pyrenęos incolunt, Celtæ appellantur. vltra hos, qui ad Notum Oceanũ verſus pertinentes oras & Hercynium montem, quique deinceps & in Scythiam vſque habitant, dicuntur Galatæ, quas omnes gentes communi nomine Romani Galatas appellãt. hæc Diodorus. De Galatis vero Hiſpaniæ refert Strabo libro tertio de orbis ſitu, quod Gallecii Hiſpaniæ olim nullum habebant Deum: quod Biſcaiæ vſque adhęc tempora perdurat, quæ regio intra Gallecię fines ſita eſt, & licet eiuſdem incolæ Chriſtianæ religionis cultores appellentur, ab illis tamen nullum venerari colique Deum, certum eſt, ſolumque Chriſtianam religionẽ labiis profitentur. Apud illos presbyter nullus recipitur non habens concubinam. arbitrantur enim neminem poſſe a carnalibus continere. Quod quum non poſſent, dicunt neceſſe eſſe presbyteros ad parochianorum vxores conuerti. Ad Biſcaię regionem nullus ex inſtitutione Epiſcopus adire poteſt, quinimmo horrẽdam rem narrabo quam ipſe vidi. Quum enim ſub Caliguritano Epiſcopo ſint, ad illos tamen idem, nec alius Epiſcopus, etiam pro ſacramentalibus, adire poteſt. immo quum anno M. CCCC. LXXVII. Ferdinandus Caſtellæ Rex inclytus in Biſcaiam intraſſet, adducens ſecum Pampilonenſem Epiſcopum, occurrentes prouinciales dixerunt hoc eſſe contrarium ſuis legibus. Itaque ne tumultus fieret, Epiſcopus ab Rege remiſſus eſt. Tantaque ex aduentu Epiſcopi ſe affectos moleſtia oſtenderunt, quod vbicunque Epiſcopus eorum ſolum calcaſſet, proſequentes illius veſtigia, ac eraſa terra puluerem colligentes maximo coadunatum puluerem igne cremarunt, illiuſque cineres in quandam ſuperſtitionem ac diuini honoris ignominiam in mare proiecerunt.

De aduentu Phocenſium in Hiſpaniam, & vrbe Emporia.

DESCRIPTO aduẽtu Herculis in Hiſpaniam, & inibi per eum geſtis, viſo item de Galatis ac Teucri aduentu, iam cętera quæ ad Græcos ſpectant, nobis videnda ac deſcribenda ſunt. Nunc igitur de Emporia vrbe quæ a Greęcis Phocenſibus originem habet, videamus. Eadem enim vrbi Emporio origo eſt quę & Maſſiliẽſibus. De quibus vtriſque meminit Strabo libro tertio, noſque de eis ſatis ſupra retulimus in capite de deletis vrbibus. Alii vero ſecuti Valerium Antiam, Flauium, Titum Liuium, ac Plinium lib. tertio de Naturali hiſtoria, alioſque autores referunt in hæc verba: Marcus Portius Cato Conſul, poſtquam abrogata eſt lex Oppia, extemplo x x v. nauibus lõgis, quarum quinque ſociorum erant ad Lunę portum, aliis omnis generis contractis, cum ingenti claſſe a Luna ſoluens, edixit vt ad portum Pyrenęi omnes ſequerentur. Quo fœliciter acto inde Rhodam venerunt, & præſidium Hiſpanorum quod in caſtello erat, vi deiecerunt. Ab Rhoda; ſecundo vento Emporias peruenerunt, vbi copiæ omnes, præter ſocios naualis claſſis cuſtodes, in terra expoſitæ ſunt. Iam tunc Emporiæ duo erant oppida muro diuiſa, vnũ Græci habebant a Phocenſibus, vnde & Maſſilienſes oriundi, alterum Hiſpani. ſed Greęcum oppidum in mare expoſitum muri ambitum minus quadringẽtis paſſibus patentem habebat, Hiſpanum vero retractius a mari erat, cuius murus ad tria millia paſſuum in circuitu complectebatur. Tertium etiam genus ex Romanis colonis a diuo Cæſare poſt deuictos Pompeii liberos adiectum eſt. Nunc vero in corpus vnum confuſi omnes habitãt, prius Græcis, poſtremo & Romanis in ciuitatem adſcitis. Mirandum prorſus erat, quæ res Græcos tutaretur, ab altera parte aperto mari, ab altera Hiſpanis tam ferę & bellicoſę genti obiectos. Sed diſciplina certe cuſtos erat infirmitatis, quam inter validiores optime timor conſeruat. Hiſpani ſiquidem oppidi murum agros verſus egregie munitum habebãt, vna tantũmodo in eam regionem porta impoſita, cuius aſſiduus cuſtos aliquis ex magiſtratib⁹ erat: nocte vero pars tertia ciuiũ in muris excubabat non minori certe vigilantia, quam ſi hoſtis ad portas eſſet. & cuſtodientes, &

tes, & continue circumeuntes ciuitatem diligenti cura, Hiſpanum neminem in vrbem recipiebant, nec ipſi quidem temere vrbe excedebant. Ad mare patebat omnibus exitus, portis alterutrius oppidi e regione factis. Ex eis nunquam niſi frequentes, aut pars tertia fere, cuius proxima nocte vigiliæ in muris fuerant, egrediebantur. Cauſa exeundi hæc erat, commercio eorum Hiſpani non adhuc experti mare gaudebant, mercarique ipſi ea quæ externa nauibus adueherentur, volebãt. Huius mutui vſus deſiderium, vt Hiſpana vrbs Græcis pateret, faciebat. Erãt enim eo tutiores, quod ſub vmbra Romanę amicitiæ lętabantur, quam ſicut minoribus viribus quam Maſſilienſes, ita pari colebant fide. De huius autem vrbis initiis ſatis diximus ſupra in capite de deletis vrbibus. Tunc quoque cõſulem exercitumque Romanum comiter ac benigne ſuſceperunt. Paucos ibi moratus dies Cato, dum exploraret vbi & quantæ hoſtium copiæ eſſent, modicumque id tempus in re frumentaria milites exercendo cõſumpſiſſet (id enim erat tempus anni quo frumentum in horrea portatur) ab Emporiis profectus agros hoſtium vſſit vaſtauitque, omnia fuga & terrore concutiens.

IOANNIS EPISCOPI GERVNDENSIS PARALIPOMENON

LIBER TERTIVS.

De Tyriis & Sidoniis, vnde Carthaginenſes & Gaditani originem habuerunt.

ET quoniam diximus, Iuſtinum poſt Trogum Pompeium ſcripſiſſe vltimo lib. ſui Epitomatis, Gaditanos ex Tyriis duxiſſe originem, qui quum a finitimis Hiſpaniæ impeterentur, ab eorum conſanguineis Carthaginẽſibus auxilia petiuere, quorum auxilio ac fœlici expeditione & Gaditanos ab iniuria vindicauerunt, & maiorem partem prouinciæ ſuo imperio adiecerunt: quapropter, a quibus Carthaginenſes originem habuerunt, nobis videndum eſt. Carthaginenſes itaque Aſſyrii fuere ex Sidoniis & Tyriis. Vnde Vergilius referens aduentum Æneæ in Carthaginem quam Dido conſtruxerat, Sidoniorum & Tyriorum oſtendit originem in quarto Æneidos, vbi ait:

Nunc media Aeneam ſecum per mœnia ducit,
Sidoniaſque oſtentat opes vrbemque paratam.

Pauloque poſt oſtendens non ſolum Sidonios, ſed etiam Tyrios, atque amorem Didonis in Æneam, ſic ait:

Dotaleſque tuæ Tyrios permittere dextræ.

& paulo poſt ſubiungit:

Sed fatis incerta feror, ſi Iuppiter vnam
Eſſe velit Tyriis vrbem, Troiaque profectis:
Miſcerive probet populos aut fœdera iungi.

Iuſtinus vero poſt Trog. Pomp. lib. 18. illorum originem proſecutus ſic ait: Et quoniam ad Carthaginenſium mentionem ventũ eſt, de origine eorum pauca dicẽda ſunt, repetitis Tyriorum paulo altius rebus, quorũ caſus etiam dolendi fuerũt. Tyriorum gens cõdita a Phœnicibus fuit, qui terrę motu vexati relicto patrio ſolo Aſſyrium ſtagnum primo, mox mari proximum littus incoluerunt, condita ibi vrbe quam a piſcium vbertate Sidona appellauerunt. nam piſcem Phœnices Sidon vocant. Poſt multos deinde annos a Rege Aſcaloniorum expugnati, nauibus appulſi Tyrum vrbem ante annum Troianæ cladis condiderunt. Ibi Perſarum bellis diu varieque fatigati, victores quidem fuere, ſed attritis viribus a ſeruis ſuis multitudine abundãtibus indigna ſupplicia perpeſſi ſunt: qui cõſpiratione facta omnẽ liberũ

populum cum dominis interficiunt, atque ita potiti vrbe lares dominorum occupant, rempublicam inuadunt, coniuges ducunt, & quod ipsi non erant, liberos procreant. Vnus ex tot milibus seruorum fuit, qui miti ingenio senis domini paruulique filii eius fortuna moueretur, dominosque non truci feritate, sed pia misericordiæ humanitate respiceret. Itaque cum velut occisos occultasset, seruisque de statu reipublicæ deliberantibus placuisset Regem ex corpore suo creari, eumque potissimum, quasi acceptissimum Diis, qui solem Orientem primus vidisset, rem ad Stratonem (hoc enim illi nomen erat) dominum occulte latentem detulit. Ab eo informatus, quum medio noctis omnes in vnum cāpum processissent, cæteris Orientem spectantibus, solus Occidentis regionem intuebatur. Id primum aliis videri furor, in Occidente solis ortum quærere. Vbi vero dies aduētare cœpit, editissimisque culminibus vrbis Oriens splendere, expectantibus aliis vt ipsum solem aspicerēt, is primus omnium fulgorem solis in summo fastigio ciuitatis ostendit. non seruilis ingenii ratio est visa, requirentibusque autorem de domino confitetur. Tunc intellectum est quanto dominorū ingenia præstarent, malitiaque seruos, non sapientia vincere. Igitur venia seni filioque data est, & velut numine quodam reseruatos arbitrantes, Regem Stratonem creauerunt. Post eius mortē regnū ad filium, ac deinde ad nepotes transiit. Celebre hoc seruorum facinus, metuendumque exemplum toto orbe terrarum fuit. Itaque Alexāder Magnus quum interiecto tēpore in Oriente bellū gereret, veluti vltor publicę securitatis expugnata eorū vrbe, omnes qui prælio superfuerant, ob memoriā veteris cędis crucibus affixit, genus tantum Stratonis inuiolatū seruauit, regnūque stirpi eius restituit, ingenuis & innoxiis incolis insulę attributis, vt extirpato seruili germine genus vrbis ex integro cōderetur. Hoc igitur modo Tyrii Alexādri auspiciis cōditi, parsimonia & labore quærendi cito cōualuere. Ante cladē dominorū cū & opibus & multitudine abundarent, immissa in Africam iuuentute Vticam condidere: quum interim Rex Mulcto Tyro decessit filio Pygmalione, & Elisa filia insignis formæ virgine hæredibus institutis. sed populus Pygmalioni puero regnum tradit. Elisa quoque Aceruę auunculo suo sacerdoti Herculis, qui honos secundus a Rege erat, nubit. Huic magnę, sed dissimulatæ opes erant, aurumque metu Regis non tectis, sed terræ crediderat: quam rem etsi homines ignorarent, fama tamen loquebatur. qua incensus Pygmalion oblitus iuris humani, auunculum suum, eundemque generum, sine respectu pietatis occidit. Elisa diu fratrem propter scelus auersata, ad postremū dissimulato odio, mitigatoque interim vultu, fugam tacitā molitur, assumptis quibusdam principibus in societatem, quibus par odium in Regē esse eandemque fugiendi cupiditatem arbitrabatur. Tūc fratrē dolo aggreditur, fingit se ad eū migrare velle, ne amplius ei mariti domus cupidæ obliuionis grauē luctū renouet, neue vltra amara admonitio oculis eius occurrat. Nō inuitus Pygmalion verba sororis audiuit, existimans cum ea aurum Aceruæ ad se venturum. Sed Elisa ministros migrationis a Rege missos nauibus cum omnibus opibus suis prima vespera imponit, prouectosque in altum compellit eos onera arenę pro pecunia inuolucribus inuoluta in mare deiicere. Tunc deflens ipsa, lugubrique voce Aceruam exorat, vt libens opes suas recipiat, quas reliquerat, habeatque inferias, quas habuerat causam mortis. Tūc ipsos ministros aggreditur, sibi quidē ait optatā olim mortem, sed illis amaros cruciatus & dira supplicia imminere, qui Aceruæ opes quarum spe parricidium Rex fecerat, auaritiæ tyrāni subtraxerint. Hoc metu omnibus iniecto comites fugę accepit, iungūtur & senatorū in ea nocte pręparata agmina, atque ita sacris Herculis, cuius Aceruas sacerdos fuerat, repetitis, exilio sedes quærunt. Primus illis appulsus terrę Cyprus insula fuit. Ibi sacerdos Iouis cum coniuge & liberis, Dei monitu, comitem se Elisæ sociumq; prębuit, pactus sibi posteriscq; perpetuū honorē sacerdotii. Cōditio pro manifesto omine accepta. Mos erat Cypriis virgines ante nuptias statutis diebus dotalem pecuniam quæsituras in quęstum ad littus maris mittere, pro reliqua pudicitia libamēta Veneri soluturas. Harū igitur ex numero octoginta admodū virgines raptas nauibus imponi Elisa iubet, vt & iuuentus matrimonia, & vrbs sobolem habere possit. Dū hęc aguntur,

Pygmalion

Pygmalion cognita ſororis fuga, cum impio bello fugientem perſequi pararet, ægre precibus matris deorumq; minis victus quieuit. Cui quum inſpirati vates canerent non impune laturum, ſi incrementa vrbis toto orbe auſpicatiſſimæ interpellaſſet, hoc modo ſpatium reſpirandi fugientibus datum eſt. Itaque Eliſa delata in Africæ ſinum, incolas loci eius, aduentu peregrinorum mutuarumque rerum commercio gaudentes in amicitiam ſolicitat. Deinde empto loco qui corio bouis tegi poſſet, in quo feſſos longa nauigatione ſocios, quoad proficiſceretur, reficere poſſet, corium in tenuiſſimas partes ſecari iubet, atque ita maius loci ſpatium, quam petierat, occupat. Vnde poſtea ei loco Byrſe nomen fuit. Confluentibus deinde vicinis locorum, qui ſpe lucri multa hoſpitibus venalia inferebant, ſedeſque ibi ſtatuentibus, ex frequentia hominum velut inſtar ciuitatis effectum eſt. Vticenſes quoque legati dona vt conſanguineis attulerunt, hortatique ſunt, vt vrbem ibi conderent, vbi ſedes ſortiti eſſent. Sed & Afros detinendi aduenas amor cepit. Itaque & conſentientibus omnibus Carthago conditur, ſtatuto annuo vectigali pro ſolo vrbis. In primis fundamentis caput bubulum inuentum eſt, quod auſpicium fructuoſæ quidem, ſed laborioſæ perpetuæque ſeruæ vrbis fuit: propter quod in alium locum vrbs tranſlata. ibi quoque equi caput repertum, bellicoſum potentemque populum futurũ ſignificãs, vrbi auſpicatam ſedem dedit. Tũc ad opinionem nouæ vrbis concurrentibus gẽtibus, breui & populus, & ciuitas magna facta eſt. Quum ſucceſſu rerum florentes Carthaginis opes eſſent, Rex Mauritanorum Hiarbas decem Pœnorum principibus ad ſe accerſitis Eliſæ nuptias ſub belli denunciatione petit: quod legati Reginæ referre metuentes, Punico cum ea ingenio egerunt, nunciantes Regem aliquem poſcere qui cultiores victus eum Afroſque perdoceat: ſed quenquam inueniri nõ poſſe qui ad barbaros & ferarum more uiuentes tranſire a conſanguineis velit. Tunc a Regina caſtigati, ſi pro ſalute patriæ aſperiorem vitam recuſarẽt, cui etiam ipſa vita, ſi res exigat, debeatur: Regis mandata aperuere, dicentes, quæ præcipiebat aliis ipſi facienda eſſe, ſi velit ciuitati cõſultum eſſe. Hoc dolo capta diu Aceruæ viri nomine cum multis lachrymis, ac lamentatione flebili inuocato ad poſtremum ituram ſeſe, quo ſua & ſuæ vrbis fata vocarent, reſpõdit, in hoc trium menſium ſumpto ſpatio. Interim pyra in alta parte vrbis extructa, velut placatura viri manes, inferiaſq; ante nuptias miſſura multas hoſtias cędit. Sumpto gladio pyram conſcendit, atque ita ad populum reſpiciens ituram ſe ad virum, ſicut præceperant, dixit, vitamque gladio finiuit. Quandiu Carthago inuicta fuit, pro Dea culta eſt. Condita eſt hæc vrbs LXXII. annis ante quam Alba. Cuius vt virtus bello clara fuit, ita domi ſtatus variis diſcordiarum caſibus agitatus eſt, quum inter cętera mala etiam laborarent cruenta ſacrorum religione, & ſcelere pro remedio vſi ſint. quippe homines, vt victimas, immolabant, & impuberes (quæ ætas etiam hoſtium miſericordiam prouocat) aris admouebant, pacem Deorum ſanguine eorum expoſcentes, pro quorum vita dii rogari maxime ſolent.

Quomodo Carthaginenſes Hiſpaniæ poſt Græcos dominium obtinuerunt, & per longa ſæcula tenuerunt.

VIsa Carthaginenſium origine, introitum eorum in Hiſpaniam & geſta memoratu digna videamus. Quum enim Græci per multa ſęcula Hiſpaniæ dominium tenuiſſent, tandem a Pœnis ab ipſa Hiſpania expulſi ſunt. Vnde Iuſtinus poſt Trogum Pomp. in ſuo Epitomate lib. vltimo de aduẽtu Carthaginenſium meminit per hæc verba: Poſt regna deinde Hiſpaniæ primi Carthaginenſes imperium occupauere. Nam cum Gaditani a Tyro (vnde & Carthaginenſibus origo eſt) ſacra Herculis per quietem iuſſi in Hiſpaniam tranſtuliſſent, vrbemque ibi condidiſſent, inuidentibus incrementis nouæ vrbis finitimis Hiſpaniæ populis, ac propterea Gaditanos bello laceſſentibus, auxilium conſanguineis Carthaginẽſes miſere. Ibi fœlici expeditione & Gaditanos ab iniuria vindicauerunt, & maiorem partem prouinciæ ſuo imperio adiecerunt. Hęc Iuſtinus. Diodorus vero lib. ſexto & Hiſpaniæ Carthaginenſium imperium narrat, & quomodo ex Hiſpaniæ auro argentoque, quæ in eadem prouincia effodiuntur, Car-

thaginenſes ditiores & opulentiores facti multa bella geſſere, & diuerſas colonias in ipſa Hiſpania, Libya, Sicilia, & Sardinia conſtruxerunt.

De coloniis & vrbibus a Carthaginenſibus in Hiſpania conſtructis.

PRIMAM omnium vrbem memorare libet veterem Carthaginem Hiſpaniæ, quam ex ſuo nomine denominauerunt (lingua enim Pœnorũ Carthago noua ciuitas interpretatur) quæ primo Byrſa, deinde Tyrios, tum Carthago a Cartha oppido, vnde fuit Dido, vel a Cartha, id eſt corio bouis in tenuiſſimas partes ſecto, quo locum vrbis cinxit. Hæc in citeriori Hiſpania ſitum habuit inter Ilarqueones ſecundum Claudium Ptolemæum libro ſecundo, quæ Læetanis, Barchinoni, & Rubricatæ propinqua erat. Nũc quoque ager Pœnetenſis ac prouincia dicitur, ab vrbe Pœnorum demolita nomen retinẽs. Itaque ibi vrbem condiderunt, quam Carthaginem dixerunt, & a ſuccedentibus vetus Carthago Hiſpaniæ dicta eſt. De hac meminit Claudius Ptolem. libro ſecundo, deſcribens Tarraconenſem Hiſpaniam. Alia enim noua Carthago Spartaria ſecundum Strabonem appellata, non eſt dicta noua reſpectu magnæ Carthaginis, ſed reſpectu veteris (de qua diximus) quæ condita eſt a Carthaginenſibus ſecundo Punico bello poſt euerſam hanc veterem Carthaginem. Euerſa eſt autem vetus Hiſpaniæ Carthago a duobus Scipionibus Cornelio & Publio fratribus poſt captã Saguntum a Pœnis, & in illius vindictam direpta, vt ſupra diximus. Secunda noua Carthago eſt condita ab Haſdrubale genero Amilcaris Barcæ, qui primus eidem Amilcari ſucceſſit, vt refert Strabo libro tertio. Conſtat tamen, quod ante illorum imperium habuit incolatum, cum referat Trogus Pompeius libro vltimo, Teucrum Telamonis Aiacis filium ad eũdem locum veniſſe, ibique reſediſſe. Hoc etiam placet Pomponio Melæ in ſua Coſmographia. Sed potuit illius ampliatio ac dilatatio ad Haſdrubalem pertinere. Plinii quoque verba de Carthagine noua ſunt hęc: Tarraco Scipionum opus, ſicut & Carthago Pœnorum. Cauſa autem huius ædificandæ ac conſtruendæ vrbis fuit duplex. Vna, euerſio veteris Carthaginis Pœnorum coloniæ, ac metropolis citerioris Hiſpaniæ. Secunda cauſa fuit inſtitutio ſeu ampliatio Tarraconæ per Scipiones poſt deletam veterem Carthaginem in metropolim citerioris Hiſpaniæ erectæ. Sicut enim Romani voluerunt obfirmare partes citerioris Hiſpaniæ cis Iberum, ita & Carthaginenſes illas vltra Iberum, quarum dominium apud Pœnos erat. Comperto itaque ſalubri loco portuque nouam Carthaginem Tarraconæ oppoſitam, Pœnorum coloniam, erexerunt. Inde eſt Malaca, quam etiam in hodiernum Mauri poſſident in Hiſpania, de qua Strabo libro tertio ſic meminit: Malaca vero Phœniciæ ciuitatis propinquioris tenet formam. Idem & de Abdera, quæ nũc Bera dicitur, eodem loco meminit dicens: Abdera Phœnicũ etiam ipſa ædificium. Bracara etiam vrbs Galliciæ, nũc in Portugalliæ regno ſita, ad Pœnos pertinet. Bracarii enim gens Libyca ſunt, quæ incolit ripam fluminis Bracadæ, quod eſt propinquum Carthagini ad ſolis ortum, & ibidem influit in Mediterraneum. Incolæ enim riparũ dicti fluminis ad partem vtranque Bracarii appellantur ſecundum Claudium Ptolemæum lib. 2. Fluit autẽ amnis Bracada ab vltimis Æthiopiæ montibus, latiſſimoque ſinu influit in Mediterraneum. Quum enim Carthaginẽſes (vt ſupra diximus) a Gaditanis aduocati eſſent, collecta magna Libycorum manu, in qua expeditione viciniores Carthagini fuerũt, tandẽ liberata vrbe, quam Gaditani intra Hiſpaniã erexerant, paſſim Carthaginẽſes occupauere prouinciã cum ſacro Herculis promõtorio, quod eſt vltra amnem Anam ad Oceanum, principiumque regni Portugalliæ, quod Hieron appellabant. Vnde & Bracarii milites vrbem ex ſua gente conſtituerunt ac nominarunt. Eaque prouincia a duobus populis Galatis ac Bracariis, Gallatia Bracaria dicta eſt, ſicuti Celtiberiæ quoq; ac Celtogallatię accidiſſe diximus, ab Iberorum ac Galatarũ gente Celtis cõmixta. Numãtia quoque a Carthaginenſibus cõdita eſt, ſeu a Numidis, qui vicini ſunt Carthagini, quibus imperauit Maſiniſſa Rex Numidarũ, q̃ p Carthaginẽſib⁹ bellauit in Hiſpania: de qua Africę prouincia late mẽtionẽ facit

facit Crispus Salustius in historia Iugurthina. Vnde Numancia a Numidia Libyæ dicta est, quæ semper fuit infesta Romanis, de cuius situ & euersione suo loco dicetur. Legio autem ciuitas, licet multi asserant eam ad Romanos pertinere, veraci tamen historia ad Pœnos pertinet. Fuit autem eadem ciuitas a primis institutoribus cognominata Eleona, dicta a prouincia Eleona Libyæ propinqua, Syriæ, & Æthiopiæ, in qua maxima leonum copia inuenitur, adeo vt præ multitudine pecudum greges videantur: a quibus vt caueãt homines regionis, leones sibi domesticos nutriunt ad tutelam. Est enim leo domabile animal, & aptum suum benefactorem tutari. De cuius regionis situ, leonumque multitudine ac ferocitate differit Diodorus libro tertio. Hæc autem gens ab Eleona Libyca Legionem vrbem, quam a sua gente Eleonam vocauit, construxit magna domesticorum leonũ multitudine pro suæ regionis more adducta. Qua ex re leonis illi vrbi ac regno figura pro armis & insignibus est vsque in hodiernum. Quomodo autem Legio dicta sit, cum insignia nomini non conueniant, a multis refertur: inter quos est Isidorus iunior. Ait enim quod Traiani Imperatoris temporibus qui Hispanus fuit, diuersæ vrbes in vlteriori Hispania rebellarunt, & ab Imperio defecerunt, ad quas recuperandas quum Traianus quatuor in Hispaniam militum legiones misisset, vna legio quæ Gerionarum fuit, in Eleona vrbe diu consedit, vnde ab hac legione vrbs nomen mutauit, & Legio dicta est. Sic enim eam nominat Claudius Ptolemæus, qui paulo post Traiani tempora orbem descripsit temporibus diui Antonini. Hinc etiam est controuersia, quod arma Leonis nomini vrbis ac regno non quadrent, quoniam veri ac vetustioris nominis insignia sunt. Rubricata autem vrbs apud Rubricatum amnem sita ad oram Mediterraneam non longe a Barchinone Libycam habet originem. Habet enim vrbs & amnis aliud flumen eiusdem nominis Rubricatum ex opposito in Africa, pro vt videri potest ex descriptione Claudii Ptolemæi libro secundo, cuius regionis incolæ translati Carthaginẽsium tempore, flumini & vrbi dederunt nomen, vti de Iberis supra diximus. Asturica insuper vrbs & prouincia Libycam habent originem. Asturi enim secundum Claudium Ptolemęum Libyci sunt, incoluntque eam Libyæ partem, quæ a Carthagine respicit Orientem Ægyptumque ad oram magni fluminis, quod Symphus dicitur, quod ab altissimis Arabiæ montibus per ipsos Astures aliasque Libycas gentes defluit in Mediterraneum secundum Claudium Ptolemæum. Hæc gens cum Carthaginensibus in Hispaniam peregrinata vrbem condidit, eamque cum prouincia a suo nomine denominauit, diciturque Asturica vrbs, & Asturica prouincia. quas mundant duo flumina Asturga & Pisurga, quæ fluunt in amnem Doriam, & suis terminis claudunt prouinciam, quam (vt diximus) Pœni primo incoluerunt, deinde Asturi, postquam primo & secundo bello Punico eis adhæserunt. Pœnis vero ab Hispania fugatis Romani vrbem Romanis impleuerunt, eamque augentes ac dilatantes Romanorum coloniam effecerunt, quam postea Augustus Cæsarauguſtam cognominauit. Abinde enim secundum Claudium Ptolemęum Asturica Augusta dicta est. Hæc enim vrbs ad Galatas, Gallaciamque pertinet, quæ perstitit vsque ad Gotthorum tempora, quibus exactis ab Arabibus vrbs deleta est. Postea vero conualescentibus Christianis, & præfatam regionem occupantibus post Pelagium & Petrum Cantabriæ Ducem primi Asturicarum Reges appellati sunt, in eaque regione Ouetum vrbem prouinciæ metropolim erexerunt, vrbemque regiam efficientes, in ea Reges diutius morati sunt, & ab Emerita vrbe in Ouetensem ecclesiam cathedralem sedem transtulerunt: postea vero de Oueto translata est in Compostellam. Biscaia quoque partim Libycam, partim Greçam habet originem, & licet antiquorum eorum origo Greça sit, habens Amphilochios ac Mygdones qui Greci sunt, iis tamen admixti sunt Bastuli, a quibus Biscaiæ prouinciæ nomẽ est inditum a Maurorum temporibus. Bastuli enim sunt ii qui quondam prouinciam Bæticam incolebant, quæ hodie Granatę regnũ continet, & a Mauris & Arabibus possidetur, & a prouincia Bætica Bastuli dicti sunt secũdum Claudium Ptolemæum, qui ex vicinitate regionis Libycam habẽt originem, quum alteram Europæ oram Mediterraneo Africæ & Libyæ obiectam

obtinerent, ex qua vicinitate iam secundo Libycis in Hispaniam aditum præbuerunt. Primo enim quum Carthaginenses Hispaniam occupauerunt, secundo quũ & Mauris præbuerunt aditum aduersus Gotthicam gentem. Hoc enim secundo transitu Afrorum, Bastulorum gente pulsa, a Mauris finibus suis passim propulsi in montes Gallecię confugerunt, ibique domicilia statuentes nomen gẽtis retinuerunt, vt Bastulia ab eo tẽpore dicta sit, atque etiam appellata, qui admixti sunt Galatis, Gręcis, Asturiis, Britannisque, quorum vicinam Oceano oram incoluerunt. Hi proprium idioma Barbaricum a Latino non admodum distans effecerũt, quod vsque ad nostra tempora retinent. His in montibus in Hispaniam passim grassante Maurorum vastatione Christi nomen seruatum est, quoad vsque Dominus suscitauit Pelagium in populo suo Hispano belli fulmen, alterumque Gedeonem, qui primus prostratis Christianis spẽ victoriæ aduersus Mahumetenses exhibuit: ita vt eo prẽstante victoriam, Christi nomen per Hispanias ampliatum sit vsque in fines dictę regionis Bęticæ, quam vsque ad nostra tempora iidem Mauri obtinẽt.

IOANNIS EPISCOPI GERVNDENSIS PARALIPOMENON LIBER QVARTVS.

De iis quæ gesta sunt in Hispania durante primo bello Punico.

EXPEDITI iam a Carthaginẽsibus, gestisq; per eos in Hispania, nunc gesta Romanorum describamus, qui Pœnis superatis Hispaniæ imperium diu tenuerunt. Consulatum agente Appio Claudio qui primus contra Carthaginenses arma sumpsit, anno ab vrbe condita quadringẽtesimo septuagesimo septimo secundum Eutropium, & septuagesimo octauo secundum Titum Liuium in principio quartæ Decadis, agebatur de bello contra Carthaginenses ineundo, mortuo iam Alexandro Macedone, qui obierat per annos ante sexaginta duos, anno ab vrbe condita quadringentesimo sexto decimo. Causas autem huius belli perneccessarium est exquirere. Occupauerunt Romani ante actum tempus ad subiiciendam Tusciam agrum Picenum, Campanũ, cæterasque Italiæ partes quæ ad Orientem Septentrionemque respiciunt, nec vsque ad ea tempora extra Italiam arma assumpserunt. Interea Carthaginenses iam potentes facti, Africam omnemque Hispaniam possidebant, cœperantque Messanam potentissimam vetustissimamque Siciliæ vrbem infestare obsidereque. Messanenses (qui & Mamertini appellantur) maximam Carthaginensium potentiam formidantes, auxilia a Romanis petere decreuerunt. Legatos igitur Romam mittunt, decernentes potius parere Romanis quam Pœnorum imperium sustinere. Facta Mamertinorum expositione legationis, in Senatu res anxie tractabatur. periculum captæ Messanæ Romano Senatui obiiciebant, ex aduerso metuebant Carthaginensium potentiam (eis enim parebat omnis Africa, plurimæque insulæ, Hispania insuper, quæ Romanis admodum formidabilis videbatur) timebatur nauale prælium quod a Romanis eatenus incognitum fuerat. Sic æqua lance negotium in Senatu gerebatur. Interim Mamertini causam ad plebem deferunt, exponunt periculum vrbis. A plebe causa suscipitur, & instante plebe bellum aduersus Carthaginenses decernitur. Et Appius Claudius Consul creatur, & constituitur imperator, qui confecta classe apud Neapolitana littora exercitum traiecit in Siciliam. Interim Hiero Syracusanorum Rex audiens Romanos bellum aduersus Pœnos suscepisse, inito fœdere cum Carthaginensibus Hiero terrestri robore Messanam, Carthaginenses vero nauali classe obsidere acrius decreuerũt. Igitur quum Appius exercitum in Siciliam traiecisset, cum Hierone prælium communiter

communiter cœpit, vbi tamen cum aliquandiu dubie pugnatum esset, tandem Hiero ab Appio deuictus est. Cœpit interim Appius agros vsq; Syracusanos deuastare, Messanamq; rediit. Erat Pœnorum naualis Dux Hasdrubal, qui commisso prælio cum Appio, cessit Hasdrubal. Quum diutius terra mariq;, tam in Sicilia, quam in Africa Hispaniaq; pugnatum esset, Appio Claudio, Quinto Flauio, Marco Attilio Regulo, Catuloq; consulibus per annos viginti quatuor, quum Carthaginenses incommodo graui ac inopia laborarent, pacem a Catulo popoſcerunt, qui nec pacem repulit, sed pluribus adiectis conditionibus pacem ad Senatum remisit, qui quidem Senatus missis in Siciliam decem legatis, adiectis nonnullis etiam aliis legibus, pacem Carthaginensibus concesserunt, quæ per annos triginta septem perstitit. Durauit autem primum Punicum bellum & pax sequuta vsq; ad secundum Punicum bellum per annos quadraginta duo, quatuor scilicet ac viginti sub bello, reliquos vero sub pace. Et quoniam in Marci Attilii Reguli incidimus mentionem, cuius extat maxima laus de fide seruata, ipsius obitum interseremus. Marcus igitur Regulus quum in ipso primo Punico bello Consul & imperator factus, obsessa Carthagine rupto exercitu captus esset a Carthaginensibus, Romam remissus est pro commutandis captiuis, iuramento præstito, vt confecto vel infecto negotio rediret Carthaginem. Quumq; idem Regulus Romam venisset, consedissetq; in Senatu, legationemq; de commutandis captiuis exposuisset, ac a Senatu sibi remissum esset, in quam ipse sententiam declinaret, censuit captiuos non commutandos. Quum a cognatis maxime vrgeretur, ne rediret in Carthaginem, postpositis mortis periculis iusiurandum antepositit omni morti. Qui quum applicuisset Carthaginem, innotuissetq; eius sententia Carthaginensium Senatui, diuersis cruciatibus exulceratus est atq; extinctus.

De diuisione Hispaniæ in pace primi Punici belli, & morte Amilcaris.

INTEREA composita pace in Sicilia Pœni exercitũ curarunt in Carthaginem traducere, qui quum datis pluribus interuallis copias traduxissent, quia militibus grandis pecunia debebatur propter exhaustum Carthaginis ærarium, Carthaginensium exercitus ad oppidum Tunez deductus est, quod milliaribus distat vndecim a Carthagine. Milites vrbem Carthaginem infestare cœperunt, & diu Carthaginenses cum proprio exercitu de vita & sanguine certauerunt. Romani vero retractis copiis a Sicilia, neq; eas otiosas voluerunt. cœperunt enim Macedonicum & Gallicum bellum agere. Interim turbatis rebus in Africa, bellum adhuc in Hispaniis agebatur per Amilcarem Hannibalis patrem aduersus Romanos. Post inchoatum igitur in Sicilia bellum, plurimæ Hispaniæ vrbes & populi qui Carthaginensibus obtemperabant, defecerunt ad Romanos. missis itaq; a Romanis auxiliis ad eos iuuandos contra Amilcarem qui eos bello impetebat, interim moritur Amilcar: quo mortuo Hasdrubal ipsius Amilcaris gener Carthaginensium ducatum administrabat. Nec prætereundum est quod refert Titus Liuius libro vigesimo primo tertiæ Decadis, quod Hannibal quum esset annorum nouem, patre Amilcare sacrificante apud Carthaginem, quum copias in Hispaniam traducturus esset, ad aras iurauit se Romanorum inimicum, atq; quandiu ætas perstaret, arma contra Romanos sumere. Amilcare mortuo, qui dum fortunam sequeretur, incautus in insidias deductus occisus est, pax in Hispania firmata est, anno ab vrbe condita quingentesimo decimo septimo, quo tempore Onias sacerdotium Hierosolymis administrauit: de quo in secundo Maccabæorum libro habetur historia. Cuius pacis conditiones fuere, vt ea pars quæ citra Iberum fluuium est, & Pyrenæum respicit, Romanis cederet: alia vero pars quæ vltra est, & in Herculeum fretum contendit, Carthaginensibus deberetur. Saguntum vero nobilissima Hispaniæ vrbs (quæ hodie Muriuetus appellatur) quum vltra Iberum esset, & ad Pœnorum partem cõsisteret, post longa certamina libertate donata est, quum facile diuidi non posset, nec propter eius magnitudinem splendoremq; in portionem distribui. Hac itaq;

conditione adiectioneq; pax inter Romanos Carthaginenſeſq; iterum in Hiſpania confirmata eſt (vt refert Titus Liuius) agentibus pro Romanis Luctatio Conſule, & pro Carthaginenſibus Haſdrubale Amilcaris genero, anno ab vrbe condita quingenteſimo decimo ſeptimo. Hoc itaq; pactum paci adiectum eſſe dicitur, vt media inter partes libera maneret ciuitas, vt placet Tito Liuio & Lucio Floro. Mortem autem Amilcaris Iuſtinus libro vltimo agens de rebus in Hiſpania geſtis deſcribit per hæc verba: Poſtea quoq; hortantibus primæ expeditionis auſpiciis, Amilcarem Imperatorem cum magna manu ad occupandam prouinciam miſere, qui magnis rebus geſtis dum fortunam inconſultius ſequitur, in inſidias deductus occiditur. in cuius locum gener ipſius Haſdrubal mittitur, qui & ipſe a ſeruo cuiuſdam Hiſpani vlciſcente domini iniuſtam necem interfectus eſt. Poſt obitū autem Amilcaris remanſit in Hiſpania Pœnorum Imperator Haſdrubal, qui primus omnium nouam inſtruxit Carthaginem in Hiſpania.

De violato fœdere pacis, & obſidione Saguntī.

PAce itaq; firmata poſt annos quindecim quibus prima pax inter Romanos Carthaginenſeſq; in Sicilia compoſita eſt, auctoribus Luctatio Conſule ac imperatore Romano, & Carthaginenſium Duce Haſdrubale Amilcaris genero, durauitq; per annos tres & viginti, vel (vt placet Tito Liuio & Lucio Floro) per annos decem & octo, poſtquā in Hiſpania confecta firmataq; eſt: interim magnæ hinc inde ſtruuntur vrbes. Agebantur interea pace compoſita in magnæ Carthaginis vrbe ciuiles contentiones in Senatu. Senatus hinc inde diuiſus videbatur, quidam Amilcari cui cognomen Barca erat, ciuſq; genti ac ſoboli, qui magni in vrbe principes habebantur, fauebant, & ex cuius nomine Barcina factio appellata eſt: quidam vero Hannoni alteri vrbis principi. Interim ciuilibus altercationibus ſic ſe agētibus adoleuit Hannibal. Quumq; in virum euaſiſſet, agitur in Senatu, vt Hannibal Amilcaris filius conceſſis copiis in Hiſpaniam militaturus accedat, partes Hannonis contradicere conantur: tamen obtinet Hannibal, vt ſub Haſdrubale cognato militet. Quumq; conceſſis copiis in Hiſpaniam tranſfretaſſet, triennio ſub Haſdrubale cognato imperatore militauit. Interim moritur Haſdrubal, & Hannibal Amilcaris filius Imperator creatur. Quumq; ætati adoleſcentiſq; ardori ſucceſſiſſet imperium, Hannibal in Romanos inſultare parat, Vaccæoſq; aggreditur (quæ ea gens eſt, qua ad Aſturicas Burgiumq; contenditur) in quibus Romani vrbes ex pacis conditione tenebant. Inde Carpetanos pariter inſultauit. Carpetana enim ea gens (vt diximus) & prouincia eſt, quæ Cæſaraugustam, Oſcam, Tiraſſonam, Caucham, Calagurimq; continet. His igitur prouinciis debellatis, quum cætera omnia quæ vltra Iberum erant, Carthaginenſium imperio ſubegiſſet, Saguntum obſidere cœpit. Quo intellecto Saguntini legatos mittunt in vrbem petentes auxilia dari, amicitiam & fœdus Romani populi allegantes. res huiuſmodi diu dubie agitur. in Senatu quidam auxilia dari dicebant: illis obſtabat otium, ciuitas inconſulta, res diuerſa, hinc inde prælia, Macedonicum videlicet & Gallicum, agitata. Vicerunt qui dixerunt legatos deſtinandos ad Hannibalem Carthaginemq;, requirendoſq; fore, vt pacem & fœdera obſeruarent, Saguntum in pace dimitterent, ac illata damna repararent. Mittuntur ad hoc legati Publius Valerius Flaccus & Quintus Fabius Pamphilus. Hannibal vero acriter Saguntum diuerſis ingeniis expugnabat. Centum & quinquaginta hominū millia Hannibali parebant in ea obſidione. Quumque ſupradicti Romanorum legati iam Sagunti littora nauibus ſeu triremibus attigiſſent, ab Hannibale recepti non ſunt: a quo reſponſum habuerunt, non opus eſſe verbis legationibuſq; homini in tanta rerum turbatione agenti. His itaq; auditis legati Romani Carthaginem contendunt. Exponitur legatio Romanorum in Senatu Carthaginēſium. Hanno & ii qui partibus Hannibalis aduerſabantur, Romanorum partes ſuſcipiunt. Hanno quum in deliberationem Senatus res veniret, orationem habet ad Senatum, dicens ſe hæc omnia vrbis incommoda prædixiſſe,

xisse, quum de Hannibale cum copiis in Hispaniam transmittendis disceptaretur. Hannibal vero suæ factionis viros per litteras sollicitat, ne legati Romanorum aliquid a Senatu obtineant. Interea octauo mense quo Sagunti ciuitas ab Hannibale obsessa est, capitur: fit magna in vrbe cædes, & hominum interitus, vrbisq; magna vastatio. De situ autem huius vrbis alii ignorantia rerum antiquarum dixerunt esse Segontiam, alii Medinam cæli, quos vtrosq; plurimum a veritate distare certum est, quoniam Claudius Ptolemæus libro secundo suæ cosmographiæ eam propinquam Valentiæ dicit. Titus vero Liuius secunda Decade in principio refert illam vno vel duobus milliaribus a mari distare, quod nemini ex ipsis vrbibus pertinere posset. concordat etiam eorum assertio cum Romanis annalibus, quoniam in pace primi Punici belli fines Romanorum Carthaginensiumq; Iber amnis erat, atq; quum Sagunti vrbs vicina esset Ibero, & propter illius opulentiam in maximam concertationem venissent, nec de ea valerent faciliter concordari, libertati relicta est. Ex quo satis patet fuisse vicinam Ibero, quod neq; Segontię, neq; Medinæ cæli patet aliquatenus conuenire. De situ vero Sagunti Strabo libro tertio meminit per hæc verba: Hispaniæ adiacent insulæ, duæ quidem Pityusæ, duæ vero Gymnasiæ, quæ Baleares appellantur, quibus ante Tarraconis & Sucronis oram maritimam esse situs contingit. super has conditum est Saguntum.

IOANNIS EPISCOPI GERVNDENSIS PARALIPOMENON

LIBER QVINTVS.

De secundo bello Punico, & exercitu Romanorum aduersus Hannibalem.

CAPTA igitur Sagunto vrbe, legati Romani Romam redeunt, exponentes omnia hostilia fore. Magnus & terror, & ira fit vrbi. Populus Sagunto compatitur, quod perierit vrbs amica populi Romani, nec iuuare potuerunt. dolet populus non præstitisse auxilia. interim metus fit undique, populo formidatur callidi adolescentis Hannibalis ferocitas animusque, exercitatus animus Macedonum Gallorumque quibus bellum intulerant, & non quidem bellum, sed turbationem, quum bellum cum solis Pœnis gessissent. Inter hæc decernitur bellum aduersus Carthaginem. Creantur Consules ad id bellum gerendum, imperatoresque constituuntur Publius Cornelius Scipio & T. Sempronius, ex ærario pecunia ministratur ad parandum exercitum, componitur classis, viri equestris & pedestris generis conducuntur, qui apti ad bellum haberi potuerunt. Interea Hannibal considerans quod ipse causa huius belli fuerat, non decretum Carthaginensium Senatus, quum milites in nouam Carthaginem reduxisset partitis spoliis, militibusque ex victoria iucundatis, munitis Hispaniæ vrbibus, in Italiã venire parat. Hispaniæ igitur præfecit Hasdrubalem fratrẽ suum. Igitur Hannibal occupata reliqua Hispania Pyrenæũ transire satagit. De cuius vero itinere auctores dissentiunt, quoniam dixerunt aliqui Hannibalem superatis Ilergetibus, qui Nauarrenses hodie dicuntur, suntque coniuncti Pyrenæo, per Ruscinum vallem transisse in Vasconiam. Titus vero Liuius (cui magis standum est) refert Hannibalem per Emporitanum agrum transiuisse Pyrenæum. dicit enim in secunda Decade, transacto Pyrenæo Hannibalem ad oppidum Illiberim secus Ruscinonem concessisse, & quinto mense a capta Sagunto Italiam aggressus est. Interim audito aduentu Hannibalis Romani ad Gallos legatos mittunt ad reconciliandos eorum animos, vtque Hannibali transitum prohiberent. Aspernuntur a Gallis legati Romanorum asserentibus, Romanos de

Gallis non bene meritos esse, neq; Carthaginenses male meritos, vt transitum prohiberent. Hannibal ergo superato Pyrenæo Vasconiam Auxiumq; quæ ad dorsum Pyrenæi situm habent, occupat, inde ad Alpes per medias Gallias peruenit, quæ Alpes Galliam ab Italia seiungunt. Quumq; igne acetoq; rupium aspera itineri obstantia fregisset, in Italiam traiecit exercitum. Titus vero Sempronius in Siciliam properat cum exercitu nauali, & Publius Scipio alter Consul obuiam Hannibali cum exercitu terrestri mittitur. Qui cum audisset Hannibalem iam Alpes superasse, is apud Ticinum amnem Italiæ consedit. qui cum furore valido amnem Ticinum pertransisset, occurrit ei Publius Scipio Consul ex insperato. grauis pugna committitur, & satis æqua lance pugnatum est. Publius vero Consul multa dubitans intra Padum apud Placentiam se recepit. Hannibal vero mox sequutus Consulem Emporium oppidum vicinum Placentiæ inexpugnatum deleuit, cuius habitatores & qui euadere potuerunt, ad maritima Liguriæ fugientes ab altero Consule qui in Hispaniam cum exercitu mittebatur, recepti sunt. Interim Gneus Scipio Publii Scipionis frater in Hispaniã mittitur nauali exercitu præparato, qui primum in Emporiam vrbem nostræ diœcesis exercitum duxit.

Gnæi Scipionis aduentus in Hispaniam, Emporiumq; vrbem.

IGITVR quum Gneus Scipio Emporium venisset, fama ingens per Hispaniam volat, Consulem Scipionem adueniss̃e. Erat enim ea ciuitas non longe a Pyrenæo monte. Dimisso itaq; exercitu apud Emporium discurrit partim pro renouando, partim pro instruendo exercitu. Magnus clementiæ Scipionis rumor non solum per maritima, sed etiam per plana & montana spargitur. fit inter eos non solum pax, sed fœderatio. multi ex prouincia in Romanorum auxilia asscribuntur. Erant apud eam regionem duces duo Carthaginensium, Hanno scilicet & Hasdrubal, quos magna militum manu Hannibal ab Hispania recedens in prouinciæ præsidium reliquerat. Hanno itaq; alter ex ducibus apud Tarraconam agens, de Consulis aduentu factus certior, castra mouit aduersus Romanorum Consulem. Gneus vero Consul animaduertens necessario cum Hannone sibi dimicandum esse, & etiam Hasdrubalem properare vt trans Iberum cum Consule certamen iniret, potius cum altero certandum decreuit. Quumq; Hanno prope Romanum exercitum castra mouisset, inde instructa acie in prælium venit. Graue hinc inde prælium committitur. Contigit autem hoc certamen (vt ex veterum scripturis colligitur) apud vrbem quæ quondam vetus Carthago dicebatur, vbi nunc Pœnetensium prouincia dicitur, ad eum locum vbi nunc Villa franca Pœnetensium sita est, vbi secundum Claudium Ptolemæum vetus erat Hispaniæ Carthago, sicuti supra disseruimus. Igitur commisso prælio inter vtrasq; copias, vicit Consul, & captus est Hanno dux exercitus, sex millia Carthaginensium cæsa sunt, duo millia capta cum castrorum præsidio. Deinde expugnatur vrbs, quæ facile victa, cæso & capto præsidio in vindictam Sagunti, & iniuriam nominis Carthaginis demolita est. cuius incolę per prouinciam dispersi, promissa immunitate volentibus eam inhabitare, Villam francam iisdem in mœnibus construxerunt (vt superius diximus) & sic postea semper vsq; adhæc tempora nominata est cognomine adiecto Pœnetensium, quia primo Pœni, id est Carthaginenses, in ea habitassent. Igitur capto Pœnorum duce, superataq; vrbe, Romani milites multa supellectile ditati sunt, quoniam omnis Pœnorum supellex, eorumq; præcipue qui cum Hannibale ex Hispania recesserunt, ne onusti incederent, in ea vrbe dimissa a Romanis militibus intercepta est. Hasdrubal vero nouorum hostium aduentum præsentiens, cum mille equitibus ac octo millibus peditum, transacto flumine Ibero, in occursum consulis properat, sed audito castrorum suæ gentis anfractu, non vltra ire ausus est. Sed Tarraconam versus, vbi Scipio classem habebat, quum Romanorum milites per agros baccharentur, multos ex Romano exercitu interfecit, & reliquam partem exercitus ad

tus ad naues fugere compulit. His sic actis consul Scipio præsidio Tarraconæ dimisso, classem Emporium redire iussit. Hasdrubal vero consulem timens in vlteriorem Iberi partem ad mare se recepit.

De Tarracona vrbe, & aliis vrbibus a Romanis in Hispania conditis.

ET quoniam in Tarraconæ incidimus mentionem, a quibus Tarraco originem habuerit videndum est. Strabo enim declarans in tertio libro conditores vrbium Hispaniæ, adiecit: Tarraconam Scipiones constructerunt, ideo caput est Tarraconensis prouinciæ. Idem pene dicit Plinius de Naturali historia libro tertio: Tarraco Scipionum opus, sicut Carthago Pœnorum. quod tamen non existimo verum, quoad illius fundationem, sed quoad illius instaurationem vel ampliationem, vt sæpius ex antiquis scriptoribus factitatum constat. Refert enim Varro Cecropes construxisse Athenas, sed veraci historia Athis Rex primus illam construxit, a quo Athenæ nomen vrbi est, & Atticæ prouinciæ, vt meminit Iustinus in suo Epitomate. Et ideo puto eiusdem vrbis primam constructionem ad Græcos & Herculem pertinere, sequentibus rationibus. Prima est, quoniam nequaquam verisimile est, vt Scipiones, si illam ab initio fundassent, Græcum illi nomen imponerent, quum essent Latini. quod euidenter ostendit Isidorus existimans illam ad ipsos Scipiones pertinere: propterea Tarraconam nominat, facitque eam primæ declinationis in 15. etymologiarum lib. Sed antiqui omnes non quasi Latinam habens originem Tarraconam dicunt, sed Tarraconem, quasi plane Græcum sit, tertiæ declinationis faciunt, inter quos est Claudius Ptolemæus Ægyptius libro secundo suæ Cosmographiæ, & Plinius de Naturali historia libro tertio, & pene omnes antiquiores. Secunda ratio est, quoniam constat ex Romanis annalibus Gneum Scipionem, qui primus cum Romano exercitu ex omnibus Scipionibus intrauit Hispaniam, in primo suo aduentu comperisse Hannonem Pœnorum ducem considere apud Tarraconam: ipsoque Hannone deuicto statim paruit Scipioni. ex quo clare constat antiquiorem illi esse originem a Græcis profectam. & quanquam authentice non legerim, tamen vaticinari licet eius exordium ad Herculem Græcosque pertinere. quod sequenti ratione firmatur, quoniam quum idem Hercules diuersis populis quos ex Tyriis, & Phœnicibus, cæterisque regionibus secum adduxerat, concessetit sedes, vrbesque construxerit, atque ex nomine gentis eas appellauerit, non videtur a vero distare, quod Aconitis quos secum adduxerat, Tarraconenses agros concessetit, & terram Acon appellauerit. Acon enim vrbs est in Phœnicia non longe distans a Tyro & Sidone. Cuius Tyri & Sidonis incolæ cum Hercule militantes Gades instruxerunt, vt refert Iustinus. Sic enim ab ipsis Aconitis terra Acon appellata dici potest. Eam tamen præfati Scipiones, Gneus & Publius Cornelius fratres auxerunt ac dilatarunt, validissimoque muro cinxerunt, & metropolim totius citerioris Hispaniæ effecerunt. Ex quo non est dubium, quod potuit dici Scipionum opus, sicut Carthago Pœnorum. Ad Romanos igitur pertinet Corduba Bætica, quæ a Marco Marcello condita est, vt placet Straboni libro tertio. Item & Emerita a Iulio Cæsare condita ex veteranis militibus, quos emeritos appellabat, & ab ipsis emeritis, Emeritam appellauit. Itidem & Hispalis, quoniam licet illius prima constructio ad Herculem pertineat, illius tamen instauratio & amplificatio ad Caium Iulium Cæsarem pertinet, ipseque Iuliam Romuleam appellauit, illiusque denominationem vulgari idiomate vsq; in hodiernum retinet, vt ab ipso Iulio Cæsare Ciuilia, id est ciuitas Iulia, appelletur. Inde etiam Pampilona, quæ a Pompeio condita est, dum non longe ab ea pugnasset cum Sertorio, & dicta fuit Pompeiopolis, scilicet ciuitas Pompeii, vt voluit Strabo libro tertio de situ orbis. Brutus insuper cognominatus est Gallecus: qui quum obtenta Gallecia diutius cum Lusitanis pugnasset, illosque vicisset, Toletum vrbem ex natura loci munitissimam in præsidium Lusitanorum construxit. Quæ quum ab initio parua

fuisset vrbs, Gotthorum tempore tanta effecta est, vt in metropolim creata sit suppressa metropoli Carthaginensi, sub qua erat, vt ex libro Conciliorum constat. Ad Romanos etiam pertinet Cæsarauguſta, Salduba per antea dicta (vt Plinio placet) ab Augusto Cæsare condita. Pertinet insuper ad Romanos Villa Franca Pœnorum, Sardoniumq; oppidum, & Iulium in Ceretanis, quæ omnia non a Romanis prius fundata, sed vel ampliata, vel instaurata fuisse constat.

De gente Nauarrorum, & vrbe Athanagia, quæ hodie Pampilona dicitur.

SCIPIO vero capta Tarracona, ibique dimisso præsidio, classe Emporium remissa Ilergetum gentem opprimere decreuit. Interim profectus Athanagiam vrbem, quam hodie Pampilonam dicunt, obsidet, quæ caput illius gentis habebatur (dicta est autem Pampilona a Pompeio, vt supra diximus) positaque obsidione, & infesto exercitu post dies paucos obsidibus imperatis Ilergetes etiam pecunia multatos in ius ditionemque recepit. Inde in Ausetanos procedens, Tutelam vrbem ad oras Iberi perueniens obsedit. Quumque Lacetani (qui & Cæsarauguſtani) vicinis ferrent auxilia, nocte non longe ab vrbe, quum intrare vellent, excepit eos insidiis. eorum cæsa sunt duodecim millia, reliquos vero pene omnes exutos per agros diffugere compulit. Vrbi tunc maximo adiutorio erat nix iniqua infestaque oppugnantibus: quæ, quum hyems esset, per xxx. dies quibus durauit obsidio, pedes alta quatuor extitit. Deinde quum Amusitus princeps eorum ad Hasdrubalem confugisset, oblatis de vrbe xx. talentis argenti, obsides Tarraconam deducuntur. Hæc in hyeme gesta sunt anno ab vrbe condita quingentesimo vicesimo octauo. Sequenti vero æstate dum Hannibal duro bello Romanos in Italia quateret, in Hispania terra marique pugnatum est. Hasdrubal xxx. habebat naues siue triremes sibi ab Hannibale dimissas. His autem xxx. decem adiunxit, quas xl. Amilconi commisit, atque cum illis Carthaginem profectus exercitum ad maris littora ducebat, paratus pugnare terra marique, ad quancunque partem hostis occurrisset. Gneus Scipio primum terra hostem aggredi statuerat, sed tamen intellecto cum nouis hostibus consultius esse, mari pugnandum statuit, parataque classe quinque & triginta triremium hostem sequi parat, qui delectis militibus ex omnibus copiis suis triremem conscendit. Primaque statione deno milliario ab ostio Iberi fluminis classem duxit, auditoque classem hostium ad Iberi ostia stare, duæ Massilienſium speculatoriæ triremes a Consule missæ sunt, quæ retulerunt Carthaginensium classem ad fluminis Iberi ostia esse, castraque in ripa posita. Vnde visum est, vt incautos improuidosque magno clamore, simul & terrore aggrederetur, atque sublatis ancoris ad hostem vadit. Multas ea Hispaniæ pars altas turres habet, quibus & speculas & propugnacula aduersus latrones, maximeque piratas, habent. Ex quibus primum conspectis Romanorum nauibus signum dederunt Hasdrubali, ortusque tumultus maximus est prius in terra quam in mari, nondum vllo pulsu remorum, aut alio nautico strepitu audito, quum nihil minus eo die quam prælium expectarent. Conscenderunt igitur quam raptissime naues, atque arma capere iussit Hasdrubal. castrorum milites potius fugæ locum dabant, quam in prælium properabant. Carthaginensium adeo omnia præpropere gerebantur, & perturbatione nautica prohibebantur, vt tentata sit potius quam inita pugna. Iam satis in lato pelago Carthaginenses terram contingere conati, in littus triremes ire coegerunt, sicque alii vadis, alii sicco littore excepti, partim armati, partim inermes ad instructam per littus aciem suorum confugere conabantur. Duæ tamen fuere naues Carthaginensium quæ primo congressu captæ sunt, & submersæ quatuor. Romani vero quanquam terra hostium erat, armatamque aciem paratam in littore cernebant, insecuti trepidam classem hostium præter eas triremes quæ proris in terrã collisis, aut carinas vadis fixerant, puppes in altũ extraxere, atq; ex Punicis xxx. nauibus xxv. ceperunt. indeq; parta victoria Consul Romanus Carthaginem

nem profectus est: atque omnem agrum circunquaque depopulati tecta vrbi muroque coniuncta incenderunt. Inde grandi ac maxima præda ditati, Consul cum classe Vticam peruenit, quæ vrbs non multum a Carthagine distat, in littore quod ad fretum Herculeum pertinet. Ibique sublatis iis quæ Hasdrubal ad nautica officia parauerat, cæteris vero incensis, deinde in Ebusum insulam (quæ hodie Iuiza dicitur) nauigauit, ibique oppugnata vrbe quæ caput est insulæ, quum eam expugnare non valuissent, biduo ibi commorati summo labore speq; frustrati, se in agri depopulationem verterunt, direptisque ac incensis pluribus vicis, multaque parta præda quum in naues se recepissent, ex Balearibus insulis (quæ hodie Maiorica & Minorica nuncupantur) legati ad Scipionem perueniunt pacem petentes. Interim flexa retro classe, multorum populorum, tam citerioris, quam vlterioris Hispaniæ ad Scipionem legationes missæ sunt, qui vere dominio imperioq; Romanorum sese dederunt obsidibus datis. Fuerunt autem populi Hispaniæ qui ea statione ad Romanum venerunt imperium, amplius quam centum & viginti. Consul vero Romano exercitu satis fidēs, exercitum vsq; ad Castulonem seu illius saltum perduxit. Fuit enim Castulo vrbs amica satis populi Romani, quæ in principio vlterioris Hispaniæ, seu Castellæ sita erat, in capite Bætis fluminis, a qua Castellę Rex (vt diximus) nomen & arma habet. Interea Hasdrubal exercitum in Lusitaniam duxit, ac propius Oceanum consedere fecit, sperans reliquum æstatis ibi tranquille transigere. Interim (sicut Hispanis mos est noua expetere) Mandonius quidam nobilis ex Ilergetum gente (quæ, vt diximus, hodie Nauarrensis dicitur) quum intellexisset Romanum Consulem a saltu Castulonis ad maritimam oram duxisse partem Romanorum sociorum, quæ pacata erat & pacifica, eos inuasit. Contra quem quum a Scipione missa fuissent tria millia Romani exercitus cum expeditis auxiliis, leui certamine deuictus est Mandonius, ipsoq; ac omnibus suis occisis tumultus sedatus est. Huius autem tumultus causa fuit, vt Hasdrubal qui ad Oceanū sedebat, in socios Romanorum castra Punica ad Iberi littora retraheret. Cuius aduētus alio vertit bellum, quoniam Celtiberorum princeps qui Romanis datis obsidibus se dederat, accepto nuncio a Scipione, arma capit, qui nouæ Carthaginis prouinciam valido exercitu inuadit, tria oppida expugnat: & cum ipso Hasdrubale bis pugnātes, & quidem egregie, tria millia hominum occiderunt, quatuor millia etiam vi ceperunt cum multis militaribus signis.

Quomodo Publius Scipio Gnei frater Consul & imperator in Hispaniam venit, & fratri coniungitur.

SVPRA scriptis rebus sic se agentibus, Publius Scipio iam Consul, imperator constituitur, prorogatoque consulatu in Hispaniam venit missus a Senatu, triginta secum adductis nauibus, & octo millibus militum, magnoque commeatu rerum. Ea enim classis procul visa, a sociis in Hispania militantibus magna cum lętitia ciuium sociorumque recepta est in portu Tarraconæ, ibique in terram expositis militibus profectus Publius Scipio fratri coniungitur, quorum ab inde communi cōsilio bellum gerere tur. Occupatis igitur Carthaginensibus Celtiberico bello, transacto Ibero, ac nullo penitus viso hoste Saguntum pergunt, eo quod ibi traditos custodiæ ab Hannibale omnes Hispaniæ obsides, fama erat, modico in arce præsidio custodiri. Erat autem apud Saguntum Bostar Carthaginensium dux, qui quum intellexisset Scipiones aduersus Saguntum castra mouere, ipse secus Saguntum castra posuit, medius inter Saguntum (quod, vt diximus, Muriuetus hodie appellatur) & littora maris, ne classis Romanorum veniens posset vrbem inuadere. Erat & insuper dux quidam Carthaginensium, alias Pœnis fidus, natione Hispanus, Abelox nomine, qui callido potius quam fideli consilio Bostarem aggreditur, dicens se durum arbitrari statum Carthaginensium, nec modicum periculum, si vlterius apud eum sit violenta obsidum detentio, consultiusque putare se Pœnis, si obsides gratia Carthaginensium patribus remitterentur, qui cum viri maiores

vrbium forent, fortius beneuolentia aduersus Romanos dimicarent. Quumque hoc satis Bostari placuisset, eum huiusmodi genere ministrum fecit. Præsciuerat enim Abelox, Scipiones Saguntum versus venisse, quibus per quendam transfuga innotuit, se ad maxima quæque acceptissimaque Romanis paratum esse. Qui quum obsides a custodibus accepisset mandato a Bostare dato, vt eos genitoribus atque propinquis redderet, ipse data notitia Romanis in eorum manus se finxit incidisse. Vnde quod facere Bostar Carthaginensesque de Hispanis obsidibus steterant, fecere Romani, qui magnam inde populorum Hispaniæ captauerunt beneuolentiam. Redditis enim filiis patribus atque propinquis, Romanorum nomē quod per antea ferum crudeleque credebatur, clemens ac liberale habitum est. Communis itaque omnium ciuitatum defectio secuta a Carthaginensibus fuisset, nisi hyems superuenisset, quæ Romanos Carthaginensesque, ne in castra prodirent, detinuisset. Dum hæc igitur a Scipionibus in Hispania agerentur, Hannibal primo a Q. Fabio magistro militum victus est. Deinde Hannibal apud Cannas Apuliæ vicum Romanos vsque ad finalem interitum vicit, adeo vt si victoriam secutus fuisset, nō dubium est quin Romanos penitus deleuisset. Per ea tempora Ptolemæus Philopater sextus Ægyptiorum Rex, qui annis decem & septem regnauit, annis ab orbe condito quatuor millibus nongentis octoginta decessit.

Quomodo duo Scipiones, alter terra, alter mari prælia ex concordia gesserunt.

INTEREA dum hæc sic in Italia agerentur, acriter bellum in Hispania gerebatur. Sed ad eam vsque diem magis prospere pro Romanis Publius Scipio & Gneus frater communi concordia decreuerunt, vt exercitibus partitis Gneus terra, Publius mari bella gererent. Hasdrubal Pœnorum imperator neutri parti terra marique satis fidens procul ab hostibus ducebat exercitum. Et quum sæpius ac sæpius a Carthaginensibus auxilia postulasset, tandem quatuor sibi a Carthagine missa sunt equitum millia, & pedites quantum sufficerent. Tunc Hasdrubal refecta spe propius castra mouit, classemque & ipse instrui parariique iubet ad insulam maritimamque oram tutandam. Nunquam enim ex illa ora Hasdrubal nautis nauiumque præfectis fidem habuerat, qua ad Iberi oram turpiter pugnarunt, vel potius classem deseruerunt: illis tamen plurimum increpatis classem de integro instaurat, & motis aduersus hostem Romanum castris Galbum nobilem Tricenorum ducem, qui se in castris valido exercitu detinebat, aggredi statuit. Præmissa igitur leui suorum comitiua, vt illum posset ad prælium cōcitare, partem etiam ad vehementius excitandum ad agrorum deuastationem laxauit. Tumultus interim oritur, & per agros fuga simul & cædes fit. Quum interea Tricenorum dux ad castra se recepisset magna trepidatione, hostem Pœnum aggredi statuit, nedum se ab eo tueri. Quumque Hasdrubal eorum animos deprehendisset, copias in altum locum retrahere curauit, qui clausus flumine sātis fortis erat: nec se etiam tutum confidens, castra vallo muniuit. Iterum quum Hispani sæpius Pœnos ad prelium incitassent, pari fortuna ac pauore vtrinque pugnatum est. Quum vero Hispanus vidisset Pœnos non posse ad bellum elicere: Asenam vrbem aggressus est, quam vi cepit, agrosque hostiū deuastauit. Ea enim ciuitas Asena apud fluuium Iberum sita, hodie Ascho dicitur.

Literæ Carthaginensium ad Hasdrubalem, vt in Italiam transeat relicta Hispania.

HIS igitur sic se habentibus, a Carthagine ad Hasdrubalem literæ delatæ sunt, vt primo veris tempore exercitum in Italiam traduceret. quæ res vulgata per Hispaniam, omnium Hispanorum animos ad Romanos cōuertit. Ita Hasdrubal statim literas Carthaginem mittit, dicens & indicans

cans quanto damno profectionis suæ fama fuisset. His addebat, si a prouincia discederet, Romanorum Hispaniam fore, seq; non habere præsidium, minusq; ducẽ quem præficere prouinciæ posset, atque duos esse Romanorum imperatores, Scipiones Publium & Gneum, quibus vix æquis viribus resistere posset. Itaq; si vllam Hispaniæ curam haberent, orabat, vt successorem sibi cum valido exercitu mitterent. cui si omnia prospere euenirent, non tamen opus esse eum ocioſum morari in prouincia. Hę literę quanquam primo aspectu Carthaginensium Senatus animos mouissent, tamen quia eis de Italia potior cura erat, nihil de Hasdrubale & copiis eius mutatum est, Amilco successor Hasdrubali, & imperator missus est in Hispaniam valido cum exercitu, classeq; instructa ad retinendam terram, maritimamq; oram tutandam. qui cum exercitum classemq; in Hispaniam traiecisset, castris cõmunitis, & vallo circundatis, nauibusq; subductis, ipse cum quibusdã delectis militibus festinãter, & quantum accelerare potuit, per dubios infestosq; populos ad Hasdrubalem peruenit. Quumq; decreta Senatus exposuisset, edoctus ab Hasdrubale, quemadmodum bellum in Hispania gerẽdum esset, retro in sua castra rediit, arbitratus nihil adeo quam celeritate opus esse, ne hostes eius reditum præsentirent. Hasdrubal igitur prius quam castra moueret, pecuniam omnibus Hispaniæ populis imperat, non ignorans quemadmodum Hannibal ipsius frater transitũ pecunia mercatorum comparasset, nec auxilia Gallica aliter quam conducta habuisse, inopemq; tantum iter ingressum vix ad alpes penetraturũ fuisse. Pecuniis igitur raptim exactis ad Iberum flumen descendit. Vbi vero decreta Senatus & Hasdrubalis iter Romanis innotuit, omnibus omissis rebus ambo duces iunctis copiis ire obuiam Hasdrubali cœperunt, vt ei obsisterent, rati si Hannibali Hasdrubal in Italia iungeretur cum Hispano exercitu, finem Romano imperio fore. His anxii curis exercitus ad Iberum ducunt, & transacto flumine quum diu consultassent, an deliberarent castra castris coniungere, tandem vrbem propinquam flumini, quæ Ibera dicebatur, quam ex illius situ quidam Deursam arbitrantur, obsidere cœperunt. Quod vbi Hasdrubal intellexit, opem ferre vrbi parat, quæ paulo ante in amicitiam Pœnorum venerat. ita cœpta obsidio a Romanis omissa est, & in ipsum Hasdrubalem verterunt bellum. Quumque quinque milliarium interuallo castra posuissent vtrinque, singulis diebus commissis hinc inde præliis, tandem vno eodemque die velut ex composito vtrinque signum pugnæ propositum est. Triplex eo die fuit Romana acies, peditum pars ante inter signa locata, pars post signa, equites cornua cinxere. Hasdrubal vero mediam aciem Hispanis firmat: in cornibus, dextero Pœnos locat, læuo Afros. non longe vtraque acies viribus distabat, tum equitum, tum peditum numero, sed vincendi dispar Pœnis animus. Romani quidem persuadebantur pro patria, pro republica, pro reditu in Italiam pugnare. pro aduersa Pœnorum parte non ita pertinaces animi erant, quasi mallent in Hispania vinci, quam in Italia vincere. Primo igitur concursu cum solum pila coniecta essent, retulit pedem media acies, inferentibusque se magno impetu Romanis, media Hispanorum acies quæ cum Hasdrubale erat, terga vertit: & tantum in cornibus prælium committitur. hinc Pœnus, hinc Afer vrgent, & ancipiti prælio pugnant. iamque duo prælia esse videbantur, quoniam submotis mediis ad alterutram partium pugnabatur. Iam Romana acies, media Hasdrubalis acie submota, satis virium habebat ad dimouenda Pœnorum cornua, quum & numero, & viribus potiores hostibus forent. Hasdrubal vero ad vltimum euentum pugnæ moratus, ex media cæde solum cum paucis aufugit. Romani victo Hasdrubale Pœnorum castra cepere atque diripuere. Ea pugna, siqua dubia in Hispania erant, Romanis adiunxit: Hasdrubalique non solum in Italiam traducendi exercitum, sed ne manendi quidem satis tuto loco in Hispania spem reliquerat. Quæ posteaquam literis duorum Scipionum Romæ nunciata sunt, non tam victoria, quam prohibito in Italiam Hasdrubali transitu lætabantur. Post priores igitur literas Publii & Gnei Scipionum, aliæ sunt delatæ literæ eorundem ad Senatum, nunciantes quales quantasque res gessissent in Hispania prospere, sed primum stipendia, vestimentaq;, & frumentum exercitui, & nauali bus sociis deesse. Deinde

postquam de publico ærario,& priuata pecunia a populo Romano prouisum fuit, conducta omnia magno animo fuerunt. Factum est hoc anno ab orbe condito quarto milleno nongentesimo octogesimo primo,& ab vrbe condita quingentesimo triceſimo ſecundo. Postea vero anno ſecundo, quum duobus ſequentibus annis pene nihil memoria dignum egisset Hasdrubal, cū Magone fratre & Amilcare Bomilcaris filio vrbem Illiturgum obsidere cœperunt, quā vrbem Medinam cæli hodie vocitari arbitror. Hanc enim obsidionem Hasdrubal, Mago, & Amilco fecerunt propter defectionem, quam a Carthaginensibus fecerant ad Romanos. Quum vero ea vrbs frumēto maxime indigeret, duo Scipiones inter tria hostium castra maxima cum angustia commeatum frumenti afferentes ad vrbem peruenerunt,cohortatique sunt ciues,vt eo animo, quo prius,se defenderent, etiam mœnia tutarentur. In eo autem transitu commeatus magnam suorum stragē, cædem, ac ruinam passi sunt Romani. Quum vero Carthaginenses maxima eruptione in duos Scipiones irruissent, grauis pugna commissa est. Fuerunt enim eo die in Carthaginensium exercitu vltra sexaginta millia hominum: Romanorū vero sexdecim millia tantum.Eoq; die ex Carthaginensibus plures occisi sunt,quam essent Romani numero. Ceperunt & insuper eo die ex Carthaginensibus circiter tria millia equorum, & sexaginta signa militaria, quinque etiam elephantis mortuis. atq; omnibus Carthaginensium castris in direptionem adductis Illiturgum ab obsidione liberatum est. Hanc Illiturgi obsidionem fecerunt Carthaginenses in odium vrbis quæ Castulo dicitur,propinqua Illiturgo,quæ quum olim affectissima Pœnis esset, ab eis tamen defecerat ad Romanos, quorum præsidium a Scipionibus positum in Illiturgo erat.Longe maiora hoc anno in Hispania gesta sunt, quam in Italia. Inde Carthaginenses reparatis statim exercitibus, nouis deniq; auxiliis ab Africa traductis Burgiam vrbem,quæ Romanis sociata fuerat, Carthaginenses oppugnare cœperunt. Quam obsidionem veniens Gneus Scipio soluit. Ad Mundam exinde vrbem castra Punica mota sunt. Est autem Munda vrbs (quam hodie Colymbriam appellamus) in qua denuo Sextus Pompeius cum Agrippa Cæsaris duce pugnauit. Quum vero Romani intellexissent, ad Mundam vrbem castra mouisse, statim se eo contulerunt, ibiq; collatis signis ad bellum ventum est, & per quatuor horas fere pugnatum est. Vincentibus Romanis signum receptui datum est, quod Publius Scipio tragula in femore vulneratus esset. pauor ceperat milites, ne vulnus mortiferum esset. Nisi casus vulneris Scipionis occurrisset, castra Punica eo die capta fuissent. in hocque prælio dicuntur occisa ex Carthaginensibus duodecim millia, & capta tria millia. Interim Pœni ad Auringen vrbem recesserunt,quos,vt territos,non deseruit sequi Scipio, quoniā lecticula aduectus iterum cum Pœnis prælium cepit, atq; in hac secūda pugna circiter sex hominum millia fuere cæsa,& mille quingēti capti. His igitur peractis Hasdrubal Magonem fratrem pro reparandis exercitibus ad conquisitionem militum misit: qui quidem breui exercitum repleuit militibus, animosq; ad instaurandum denuo certamen excitauit. Deniq; conserto prælio, eodē euentu fortunaq; pugnarunt. In eo enim plus quam octo millia Carthaginensium cæsa sunt,elephanti octo capti,tres occisi sunt. Rebus igitur Romanorum sic se prospere in Hispania habentibus, verecundia cepit Romanos Saguntum vrbem quæ causa belli fuerat,non obsidere,quę per multos iam annos in hostium potestate fuerat.itaque ad illud exercitus duxerunt, quod modica vi expulso præsidio obtinuerunt, indeq; Turditanos qui Saguntinis parauerant bellum,vendiderunt,illorumq; vrbem,precio inde recepto. Turditani ea gens Hispaniæ est secundum Claudium Ptolemæum,quæ a flumine Bæti est & vrbe Hispali vsq; ad flumē Anam (quod hodie vulgo dicitur Godiana) ibi enim vrbs erat a nomine prouinciæ dicta,quæ ob istam ipsius vrbis hominum venditionem deleta dicitur,& prouincia manet. Apud eandem enim vrbem & prouinciā Hannibal quum primo a Carthaginensibus dux exercitus creatus est,dicitur exercitum instruxisse, vt Saguntum vrbem populi Romani amicissimam oppugnaret. Hæc autem gesta sunt anno ab orbe condito quarto milleno nongentesimo octogesimo quarto,& ab vrbe condita quingentesimo triceſimo sexto.

De mor-

De morte duorum Scipionum in Hiſpania, Publii videlicet & Gnei.

SEQVENTIBVS igitur duobus poſt annis, videlicet anno ab orbe condito quarto milleno nongenteſimo octogeſimo ſexto, & ab vrbe condita quingenteſimo triceſimo octauo, quum in æſtatem tenderent tranſactis hyemalibus turbinibus, ambo Romani imperatores, Publius & Gneus Scipiones duos exercitus coniunxerunt conſulte, & decreto conſilio, vt Haſdrubalem quem cenſebant in Italiam tranſiturum, totis viribus impedirent. Adhoc credebatur ſatis virium, quum ad eorum exercitum & potentias acceſſiſſent viginti millia Celtiberorum, qui tranſacta hyeme ad arma fuerant concitati. Tres enim fuerunt Carthaginenſium exercitus: duces vero duo Haſdrubales, quorum alter maximus erat Pœnorum dux in Hiſpania, Amilcaris filius, & frater Hannibalis, alter vero Haſdrubal Giſconis filius, & Mago etiam Amilcaris filius. Hi etiam omnes tres exercitus iungere ſtatuerunt. Haſdrubal Giſconis filius ambos exercitus iam ſimul iunctos habebat, diſtabantq; dierum quinque itinere ab Romanis. propior ipſis Romanis erat Haſdrubal Amilcaris filius, magnus Hiſpaniæ imperator, qui exercitum ad vrbem Aſtorgum habebat. Eam igitur vrbem imperatores Romani maxime obtinere cupiebant, & Haſdrubalis Amilcaris filii exercitum delere, rati ſi illum frangere poſſent, facile alterum Haſdrubalem, & Magonem per deuia & ſaltus fugere compulſuros. Itaque decreuerant copias in duos exercitus diuidere, vt ſcilicet Publius Scipio duas Romani exercitus partes aſſumeret dimicaturus cum Magone & Haſdrubale Giſconis filio. Gneus vero Scipio cum reliqua tertia parte adiũctis Celtiberis bellum aduerſus Haſdrubalem Amilcaris filium aſſumeret. Sic igitur rebus compoſitis Gneus cum fratre Publio adiunctis Celtiberis pariter omnes cum duobus exercitibus aduerſus hoſtes itinere arrepto ad Aſtorgium vrbem caſtra poſuerunt ex oppoſito Haſdrubalis, eos diuidente vrbe, quibus caſtris firmatis Publius ad decretos hoſtes progreſſus eſt cũ duabus exercitus partibus, Gneo ibi cum Celtiberis remanente. Haſdrubal vero quum conſpexiſſet imminutum exercitum Romanorum ex diſceſſu Publii, ſolãq; vim exercitus Gnei Scipionis conſiſtere in Celtiberis, quorum duces ex diuturno bello atq; conſuetudine linguæ cognitos habebat, quum totum exercitum plenũ Hiſpanis haberet: cum eis paciſcitur, & occulta colloquia tractare cœpit, vt Celtiberi illorumq; principes ad patriam decederent, atq; copias inde abducerent magna mercede eis promiſſa. Illis vero tum illectis præmio, tum ob dubiũ euentum futuri belli, ſpe etiam remeandi ad propria ſuoſq; viſendi, nõ atrox iniuria videbatur, quod non vertendi belli opus videbatur, ſed abſtinendi ad tẽpus. Hęc res Celtiberis haud dubia facta eſt propter Romanorum metum, quum adeo pauci Romani eſſent in exercitu, vt Celtiberis reſiſtere non valerent. Ex qua re hactenus Romanis reſtat prouerbium, vt nunquam adeo debeant in exteris fidere, quin in ſuis fiant etiam potiores. Signa itaque mouentibus Celtiberis, mirantibuſque, inſtantibus, rogantibus, ac contradicentibus Romanis, vt remanerent, nullam aliam cauſam allegarunt, niſi ſe domeſtico bello reuocari. Quum vero Gneus Scipio vidiſſet, nec hortatu, nec vi poſſe Celtiberos compellere vt remanerent, cum anxietate cogitans quid inde acturus eſſet, quum nec ibi tutus eſſe poſſet, nec etiam fratri ob diſtantiam ſe coniungere, nullum aliud conſultius in promptu viſum eſt remedium, quam retro paululum exercitum ducere. Nec minor anxietas terrorque fratrem premebat, periculumque maius ex nouo hoſte, quoniam interea Maſiniſſa Rex Numidarum eo tempore ſocius Carthaginenſium factus eſt, quem poſtea Romana amicitia fecit clarum. Is quum veniſſet valido Numidarum exercitu, Publius Scipio aduenienti occurrit, qui deinde diebus ac noctibus Romanis adeo infeſtus erat, vt non ſineret eos longius lignatum pabulatumque ire, quoniam ſæpe inuentus inter medias Romanorũ ſtationes omnia ingenti tumultu miſcebat. Noctibus quoque eorum incurſu repentino in portis & valo Romano trepidatum eſt, nec vel locus, vel tempus vllum vacuum a metu ac ſollicitudine erat Romanis compulſis intra vallum, adempto omnium rerũ vſu, conſiſtere. Quum igitur prope eſſet obſidio, eamque ratione conciperet, dux eatenus

ac prouidus Scipio victus necessitatibus temerarium capit consilium, vt nocte hosti obuiam iret, & quocunq; loco occurrisset, prælium caperet. relicto igitur modico præsidio in castris, præpositoque Tito Fronteio legato, media nocte profectus cum hostibus obuiis manus conseruit, agmina magis, quam acies pugnabant: nec tempus noctis, nec hostium impetus ordinari acies permittebat. Superiores vero ex tumultuaria turba Romani erant, sed quum venissent a lateribus equites Numidarum, quos repētino incursu fefelliſſe Scipio arbitrabatur, ii magnum terrorem Romanis intulerunt. Contracto insuper nouo certamine aduersus irruentes equites Numidas, superuenerūt etiam noui hostes duo duces Pœnorum a tergo pugnantes. anceps & dirum committitur prælium. Quumque diutius prælium ad vtranque partem dubie perdurasset, prouidus & strenuus imperator hinc inde prouidebat, vbi maxime videret occurrendum esse. interim dum strenue ad alteram commissi certaminis partem prælium ageret, latus eius dextrum lancea transfigitur. Quumque hostes qui in imperatorem Romanum dimicabant, eundem ex quo labentem prospexissent, alacres ac magno gaudio exultantes cum clamore per totam aciem nunciauerunt imperatorem Romanum cecidisse. Quæ vox vulgata passim, Carthaginenses victores, Romanos victos effecit. Fugam igitur Romani amisso imperatore statim arripere cœperunt, multoq; plures ex Romanis in fuga quam in prælio cæsi sunt, quoniam velocitate equorum Barbarorum statim fugientes comprehensi fuerunt. nullusque eo die Romanorum euasisset, nisi nox occurrisset. Quum vero Pœnorum duces victoriam ex hostibus conspexissent, eam ociosam esse noluerūt. Statim enim citato gradu exercitum Hasdrubali Amilcaris filio coniungere decreuerunt, pro indubitato tenentes, si illi coniungerentur, alterum Romanum imperatorem Gneum Scipionem deleturos esse. Nec eos spes fefellit. læti enim ex priore victoria in alterum imperatorem Romanum vnitum exercitum ducere parant. Gneus vero quam primum fratrem occisum intellexit, auctumque exercitum hostium, suumque imminutum, & socios territos ex amisso fratre, nihil consultius esse duxit, quam paululum retrocedere, vt interim ad aliquem tutiorem locum se reciperet, quo deliberare valeret, quid ei agendum esset. Vnde vna nocte ignorantibus hostibus exercitum illinc eduxit. Capto igitur aliquantulo itineris antequam recessus imperatoris Romani ad hostes peruenisset, Hispani statim cognita fuga præmissis Numidis, quantum poterāt citatis agminibus, sequi cœperunt. quos ante noctem assecutos Numidæ, nunc a tergo, nunc a lateribus incursantes Romanos consistere coegerunt. Gneus vero Scipio imperator prouide suum tutabatur exercitum, nunc agendo, nunc consistendo expectatis pedestribus, vt simul omnes iuncti cōfligerent. Quum vero aliquandiu non multum procederetur, & iam instaret nox, Scipio suos e prælio reuocat, & in vnum tumulum collegit, qui locus non satis tutus erat timore concusso exercitu, sed tamen tutior quam aliquis ex circunstantibus. Ibi igitur impedimentis in medium receptis, & peditibus circunstantibus, vix exercitum ab impetu incursantium Numidarum tutabantur. Postquā igitur omnes tres imperatores Pœnorum aduenerunt cum eorum exercitibus, imperatori Romano visum est in loco sine præsidio & vallo non posse tuto consistere: & quum locum accuratius circunspexisset, minime aptum iudicauit, vt vallo circundari posset. Nam adeo nudus erat ac asperi soli, vt nec in eo virgulta essent, nec terra effodi, nec vlla opera aptari posset, vt hostibus difficilem aditum pręberet. Cui nullum præsentius remedium fuit, quam locum sarcinulis exercitus circundare, vt ipsis obiectis hostes nō tam facile valerent inuadere. Quum id factum esset, imperatoresque Pœnorum clausum vidissent Romanum exercitum, vociferantes acclamantesq;, quasi capti intra sarcinulas Romani tenerentur, inuadere Romanos curant. Et quum magno impetu irruentes hostes nec illa clausura, nec defensione possent ab aditu prohibere, multi ex Romanis militibus in syluas, quidam in castra Publii Scipionis mortui quibus præerat T. Fronteius legatus, confugerunt. Ferunt aliqui ipsum Gneū Scipionem imperatorem in primo congressu ac impetu mortuum fuisse: quidam vero, eum in propinquam turrim cum paucis effugisse: quam circundatam quum nulla

nulla vi possent superare, igne fotibus succenso, cum ipso imperatore omnibusq; qui intus erant, crematam dicunt. Sicque Gneus Scipio imperator Romanus tricesimo die post Publii fratris obitum interfectus est. Luctus ex morte eorum non tantum Romæ, sed & per totam Hispaniam fuit. Lugebant Romani amissos duces, dissipatum exercitum, & alienatam prouinciam. Hispani vero ipsos lugebant desiderabantque duces, Gneum tamen magis qui diutius prouinciæ præfuerat, maioremque ex diutiori mora fauorem populorum fuerat consecutus, experimentumque iustitiæ ac temperantiæ Romanæ primus Hispanis fuerat. His itaque peractis quum deletus esset Romanus exercitus, amissæque Hispaniæ viderentur, vir vnus Lucius Martius Septimii filius, qui erat Romanus, impiger iuuenis, animique & ingenii aliquanto maioris, quam pro fortuna in qua erat natus. huic ad summam indolem accesserat Gnei Scipionis disciplina, sub quo tot annos militiæ artem edoctus fuerat. qui ex fuga collectis militibus, & quibusdam ex præsidiis vrbium adductis, non contemnendum exercitum fecerat, coniunxeratque cum Tito Fronteio Publii Scipionis legato, tantumque ei omnes Romani equites tribuerunt, vt ad eum summam imperii detulerint. Commutatis igitur & communitis castris circa Iberum amnem, modico temporis interuallo omni re necessaria, victualibusque, & commeatibus referta sunt. adeo omnia per nouum imperatorem Lucium Martium cum impigro tũ præstanti animo exequebantur. Cæterum postquam Romani milites intellexerunt Hasdrubalem Giscónis filium ad delendas reliquias belli veniisse, Iberumque transisse, appropinquasse, signum pugnæ datum esse, recordati quos prius imperatores habuissent, quibusque ducibus & copiis freti prodire in campum ad pugnam soliti essent, flere omnes repente offensareque capita cœperunt, & alii manus in cœlum tendentes, & Deos incusantes, alii strati humo suum quisque ducem inuocantes erant. nec sedari poterat lamentatio, excitantibus tamẽ centurionibus, & increpante Martio porrectis manibus, quod in muliebres & inutiles se proiecissent fletus, potius quam ad tutandos semetipsos ac rempublicam hortarentur, vt secum acuerent animos, & ne inultos imperatores suos sinerent iacere. His verbis aliquantulum excitati, quum repente clamor tubarumque sonitus audirentur (iam enim hostes prope vallũ erãt) omnes a luctu ad arma discurrunt, & in hostem negligenter & incomposite venientem occurrunt. Quæ res improuisa primo aspectu terrorem intulit Pœnis, admirantibus vnde tot hostes deleto paulo ante exercitu tunc occurrissent, vndeq; tanta audacia, vt duobus victis imperatoribus, in bellum ire præsumerent. percunctantibusque quis castris præesset, exercitumque duceret, quis pugnæ signũ dedisset, omnia admirationi erant. Deinde facta in eos valida impressione retro fugam capere Pœni cœperunt, & magna eo die fuisset cędes fugientium, nisi Martius incursantes suos repressisset, concitatamque aciem, ad prima signa se opponens, cædis ac sanguinis auidam ad castra retraxisset. Carthaginenses (vt diximus) primo aspectu trepidantes vallo se munierunt. Quumq; vidissent Romanos substitisse, metu id feciisse arbitrati, lento gradu in castra redeunt, contemptuique Romanos habentes, grandis illis negligentia in custodiẽdis castris erat: quoniam etsi vicinos hostes sciebant, occurrebat tamen illis esse reliquias duorum exercituum ante paucos dies deletorum. Quum ergo omnia apud Pœnos neglecta essent, exploratis his Lucius Martius ad consilium magis temerarium quam audax animum adiecit, vt scilicet castra hostium inuaderet, consultius arbitratus vnius Hasdrubalis aggredi castra, quam, si se omnes tres exercitus ac duces iunxissent, in sua illorum expectare oppugnatione. Ne tamen subita res militum animos turbaret, alloquendos milites statuit, & aduocata concione declarat, quid faciendum sit, hortans vt constanti animo pugnent, neque etiamsi difficillimum videatur, paueant, quum rem facillimam commoditate captata aggrediantur. Statuit enim eis tertiam vigiliam noctis, in qua exploratum habere dicebat, nullum vigiliarũ ordinem in castris hostium esse, stationes denique ac custodias non visas fuisse. Quum igitur hora aduenisset, primo impetu castra hostium cepit. Tum in omnes passim grassatur mucro, qui semisomnes, trepidique ob inopinatum tumultum,

& inermes trucidabantur. Erant vltra eos proxima Pœnorum castra distantia interuallo sex milliarium. Itaque Lucius Martius silẽti agmine proximos hostes aggreditur, quum nullæ in castris portæ, neque in vallo custodię forent. in quæ, velut in sua castra, nullo vsquam obsistente penetrauit. inde tubæ canunt, signa prodeunt, rumor tollitur & clamor. Pars Romanorum semisomnes hostes cædunt, pars portas occupant, pars ignem succendunt, pars obruunt tecta, vt fugam aggressis intercludant, ignis, clamor, cædes velut alienatos sensibus hostes reddebant. incidunt inermes inter cateruas armatorum, alii ruunt ad portas, alii interceptis itineribus supersaliunt vallum, & vt quisque euadere poterat, ad alia sociorum castra fugiebat, inter quæ Romani cohortem in mediis syluis statuerant, quæ fugientibus præcludere viam posset. Quum igitur aliqui a trucidatis castris euadere crederent, ad alia castra fugientes intercipiebantur a cohorte media Romanorum, a qua cæsi ad vnum omnes sunt. si qui tamen euaserunt in ipsa proxima castra, non prius ab eis renuntiari potuit sociorum cædes, quam priori exercitu cæso Romani milites adessent. qui feroces ex nocturna victoria facti, quum eis in castrorum portis obsistere non valerent, graue atroxque intra portas ineunt prælium. Quumque Pœni cladem alterius exercitus intellexissent, terrore versi sunt in fugam. itaque die ac nocte Pœnorum castra expugnata sunt ductu Lucii Martii. Ex quibus septem & triginta millia hominum cæsa sunt secundum Claudium, qui annales Acciales de Græco in Latinum vertit: capti vero mille octingenti ac triginta, præda ingenti parta, in qua non abfuit clypeus argenteus Hasdrubalis librarum centum ac triginta, in quo desuper imago Barcini ferebatur: ob quam causam Hasdrubal Barcini ab autoribus appellatus est. Magnum deinde Lucii Martii nomen fuit. eius insuper victoriæ quidam addunt, ex eius capite flammam igneam emicuisse qua hostes delebat. Tantum Romæ de eius victoriis exultatum est, vt in templo Iouis eius statua locata fuerit cum imagine Hasdrubalis, tantusque ignis pro lætitia accensus est, vt pene Capitolium conflagratum sit. Post hæc vero res aliquanto tempore pacificæ in Hispania fuerunt. Dum hæc tamen in Hispania geruntur, omnis belli cura a Romanis versa est in obsidionẽ Capuæ in Italia, quæ iam ante diutius ab Hannibale tenebatur. quam quum Romani fortiter oppugnarent, Hannibal ad eam obsidione liberandam occurrit: quam tamen quum non posset liberare, vrbem Romam obsidere decreuit. Ad eam igitur veniẽs castra firmauit ad tertium milliare apud amnem Anienẽ. Fuluius Flaccus imperator Romanus inter Collinam & Exquilinam portam extra vrbem castra posuit. Caium Calphurnium Prætorem Capitolio Consules præfecerunt & arci: Senatum frequenter in foro contineri ordinarunt, vt si in tam dubiis rebus aliquid occurrisset, prouideretur. Altero vero die postquam Hannibal ad eum locum castra firmasset, cum duobus millibus equitum a porta Collina vsq; ad Herculis templum discurrit, propius quæ potuit mœnia explorando. Quod Fuluius Flaccus vbi vidit adeo licenter Hannibalem hoc facere, indignum existimãs, iussit equitatum submoueri, & in castra hostium exerceri. Ad pugnam igitur veniẽtes illo & altero die, pluuia immixta grandine vtrumq; exercitum semel & secundo diremit, ita vt alteruter in propria castra compulsus sit remeare. Quam rẽ Hannibal ad miraculum capiens, credidit Romam ex eo aduentu sibi nullatenus deberi, vt ab ipso vinceretur. Sic post paucos dies abire statuit, spoliatoque templo Feronię quod multis ditatum donis, auro, argentoque erat, discessit, per Reatem q; in Samnium profectus est. Interim Capua capitur a Romanis.

Caius Nero a Senatu imperator in Hispaniam mittitur.

ORDINATIS igitur quæ ad vrbis Capuæ tuitionem pertinebant, Romani patres cum Senatu Caium Neronem qui ad Capuam vrbem militauerat, cum duabus peditum legionibus quas Capuæ habuerat, & equitibus, adiunctis sibi totidem peditibus, ac equitibus octingentis quos ipse legisset Latini nominis, Puteolos miserunt, vt inde in Hispa-

Hiſpaniam nauibus tranſiret. Qui vt Puteolos exercitum adduxit, naues exercitum conſcendere iubet, indeque traiecit in Hiſpaniam, ad Iberumque fluuium venit, atque exinde cum Lucio Martio ac Tito Fronteio coniunctus eſt, ſtatimq; properauit ad hoſtes ire. Haſdrubal Amilcaris filius interea ad Lapides atros caſtra habebat in Auſetanis. Is enim locus eſt inter oppida Illiturgum, quod Medinam cæli ex illius ſitu hodie appellari arbitror. Emenſus alios montes iam huius ſaltus Nero fauces occupauerat. Quam rem quum proſpectaſſet Haſdrubal, legatum mittit ad Neronem, dicēs, ſi ſecum colloqui vellet, omnem ſuum exercitum ex Hiſpania educturum. Quam rem cum læte ſuſcepiſſet Claudius Nero, colloquium ad poſterum diem cum Haſdrubale petiuit, vt Romæ leges componerentur de tradendis arcibus, vrbibuſque, dieque ſtatuenda, ad quam prę ſidia deducerentur, omniaque ſua Pœni ſine fraude aſportarent. Hoc enim Haſdrubal egiſſe probatur, dubitans, ne reſtringeretur in arcto, excogitās ſi quo modo hoſtem fallere poſſet, vt inde exercitum educeret. Quod colloquium quum a Nerone non minus libenter quam auide expectaretur, Haſdrubal interim exercitum nocte parat educere. Primumque quod in exercitu grauiſſimum erat, prima noctis hora iubet e caſtris educi: dataque opera eſt, vt pauci ſimul, vt hoſtem ſilentio aptius fallerent, egrederentur. Nam euadendum per arctas ac difficiles vias erat. Quū vero iam maior pedeſtrium pars ex ſaltu euaſiſſet, iamq; fide decreſcente, non ſine maximo metu ſtari poſſet, prima luce omnem aciem ſimul cum elephantibus educit. Ea hora nebula denſa omnem agrum monteſq; texerat. quod videns Haſdrubal, nuncium mittit ad Neronem, orans vt in alterum diem differat colloquium, aſſerenſq; illum diem religioſum Carthaginenſibus, ac feriatum eſſe. Exacta deinde hora diei quarta, nebula abeūte, & claritate diei facta, fraus detecta eſt. Tūc enim Haſdrubal inſtructa acie omnibuſque elephantis turus extra ſaltus anguſtias per campos apparuit. Quum vero Nero clareſcente die Punicam fraudem agnouiſſet, proficiſcentem hoſtem inſequitur, acieque inſtructa ad pugnam cogebat. Sed Haſdrubal detrectabat pugnam: leuia tamen conferebantur prælia per Romanos & extremam Punicam aciem. Inter hęc Hiſpaniæ populi qui poſt cladem Scipionum a Romanis defecerant, nec redibant ad Romanos, nec vlli deficiebant.

Publius Cornelius Scipio filius alterius Publii annos natus XXIIII. *creatur Conſul, & in Hiſpaniam mittitur.*

CAPTA igitur Capua in Italia a Romanis anno ab orbe condito MMMM. DCCCC. LXXXVII. ab vrbe vero condita DXXXVIII. iam miſſo in Hiſpaniam Nerone, eodem anno Senatus Romanus decreuit, vt exercitus augerentur, imperatorque item alius in Hiſpaniam mitteretur. Non tamen quem mitterent, idoneum aliquem cenſebant, animo voluentes, quod duo adeo inſignes imperatores intra dies triginta ceciderant, quorum loco deligendus imperator ſubſtitueretur. Quumque alii alios nominarent, poſtremo decurſum eſt, vt populus ſuper imperatore creando qui in Hiſpaniam iret, comitium haberet. Dicitur autem comitium, congregatio in qua omnes magiſtratus & Romanus populus deſcendebant in campum Martium Romæ pro creandis imperatoribus & reliquis magiſtratibus. Statutoque die ad comitium interim conſultant, quem dignum imperio tanto arbitrarentur. Quumque deſtituta expectatio videretur, neminem idoneum inueniendo, redintegratus eſt luctus acceptæ cladis, deſideriumque amiſſorum imperatorum. Qua ex re mœſta ciuitas erat, inopſque conſilii videbatur. Die tamen ſtatuta omnes in campum conueniunt. Tum magiſtratus verſi circunſpectant ora primatum ac ipſius populi, illique illos intuentes dolent fremuntque, adeo perditas res videri, deſperatumque de republica eſſe, vt nemo vel non inueniatur, vel non audeat imperium in Hiſpanos capere. Tunc ſtatim Publius Cornelius Scipio alterius Publii Scipionis qui in Hiſpania occubuerat, filius, adoleſcens quatuor & viginti annos natus, in alto eminentique loco, vt videri proſpicique ab omnibus poſſet,

consistens, imperium aduersus Hispanos petiit. In quem omnium ora vultusque conuersi, cum maximo assensu totiusque comitli fauore proclamatur dignus eo imperio vt in Hispaniam mitteretur. Cæterum post rem actam dum ardor animorumque impetus quieuisset, silentium statim & tacita cogitatio suborta est, considerantes quidnam fecissent, pœnitebatque eos quod plus valuisset fauor, quam ratio ætatis. Quin etiam fortunam domus horrebant ac Scipionum nomen. Scipio vero ad rem tantam delectus ita de ætate sua, imperioque mandato, quomodoque bellum gerendum esset, magno elatoq; animo disseruit, vt ardentissimum omnium in se amorem excitaret, certosque redderet omnes considerantes de futura victoria. Fuit autem Scipio non tantum veris suis virtutibus mirabilis, sed arte quoque quadam adiutus, & in ostentationem earum compositus, ita vt multitudinis quadam superstitione de ipso capta mẽtes occupasset. Postquam enim togam virilem susceperat, nullo vnquam die vllam rem aut publicam aut priuatam egit, quin in Capitolium iret, ingressusque penitiorem templi locum quasi cum Diis consultaturus, solus diutiuscule manebat, ita vt stirpis diuinę eum fuisse fama retulerit. Multa alia eiusdem generis, alia vera, alia simulata, admirationis humanæ in eo iuuene excesserant modum. Ad has itaque copias quas Claudius Nero a Puteolis traiecerat, decem millia peditum & equites plurimi adduntur, & Marcus Iunius Syllanus prætor, adiutor ad res gerendas datus est. Ita cum triginta nauiũ, id est quinqueremium classe, a Tiberis ostio soluens, per mare Tuscum sinumque Gallicum Emporias peruenit, ibique descendens, nauibus iussis sequi, terrestri itinere Tarraconam vrbem petiit. Audita igitur fama sui aduentus legati ad eum ex omni prouincia concurrerunt. Naues in Tarraconæ portu consistere iussit, remissis quatuor triremibus Massilienſium, quæ causa officii Scipionem secutæ fuerãt. Tum responsa legationibus dare cœpit, suspensa tamen suspensis prouisionibus varietate tot casuum, ita elato animo ab ingẽti virtutum suarum fiducia, vt tamen nullum ferox verbum excideret, ingensque omnibus quæ diceret, cum maiestas inesset, tum fides. Profectus a Tarracone ad Iberi ostia exercitum duxit, vbi Nero & Titus Fronteius exercitum habebãt, ibique collaudauit milites, quod a duabus tantis cladibus perpessis deinde prouinciam obtinuissent, neque passi essent hostes fructus habere fœcundarum rerum, atq; ipsos hostes coercuissent ab omni agro cis Iberum, socioſque Romanorum cum fide tutati essent. Lucium vero Martium secum cum tanto honore habebat, vt facile appareret, nihil magis vereri, quam ne quis obstaret gloriæ illius. Successit inde Syllanus Neroni. Deducto itaque nouo exercitu ad Iberum amnem vt alteri exercitui iungeretur, compositis ordinatisq; rebus Scipio Tarraconam rediit, qui ob quandam futuri diuinationem non minori fama apud hostes fuit, quam apud ciues socioſque suos: cuius diuinationis ratio reddi nullatenus poterat. Erat per idem tempus iam hyemis principium, antequã obtineretur Capuæ, & Scipio in Hispaniam mitteretur. in hac hyeme Romanus exercitus cis Iberũ hybernauit: Scipio vero Tarraconæ, Hasdrubal Amilcaris filius apud Saguntum oraſque Iberi vltra amnem, alter Hasdrubal Giſconis filius ad Oceanum & Gades, Mago vero apud Mediterranea circa saltus Castulonis cum suis exercitibus hybernauerunt.

Dira & maxima prodigia.

EODEM anno multa prodigia visa nunciataque sunt Romæ. Nam in vrbe Roma idolum Victoriæ in culmine templi Concordię locatum, fulmine percussum corruit, omniaq; victoriæ signa quæ ante idolum pendebant, a fulmine succensa sunt. Idemq; fulmen Anagniam percutiens, muros ac portas vrbis arsit. in foro insuper Suedertano sanguinis riuulos per diem fluxisse ferunt, & lapides immixtos grandini pluisse in Reate vrbe, mulamque peperisse. Quæ prodigia Romani plurimum metuentes hostiis placare Deos statuerunt, & multiplicatis sacrificiis per nouem dies hostias immolarunt.

Captio

Captio nouæ Carthaginis in Hispania a Scipione.

SEQVENTI igitur vere, videlicet ab orbe condito MMMM. DCCCC. LXXXVIII. & ab vrbe condita quingentesimo trigesimo octauo, quum iam ver esset, præfectos militum qui in classe apud Tarraconam hyemabant, accersiit, illisque edixit vt cum omni classe onerariisque nauibus ad amnem Iberum traiicerent. Ipse vero terrestri itinere cum quinque millibus sociorum in exercitum profectus est ad Iberum amnem. Vbi quum iunxisset omnes exercitus ac Romanas legiones, conuocata concione milites alloqui statuit, præcipueque eos qui tantis superfuerant cladibus. Quos omnes ad oppugnandam nouam Carthaginem excitat, bonoque animo ac magna spe esse iubet. Quũque omnes vna voce id faciendum conclamarent, eos Carthaginem duxit. Quo viso Mago dux Pœnorum qui ad præsidium vrbis erat, statuit cum Scipione inire certamen, si vrbem aggredi auderet. quam militibus ordinans, duo millia oppidanorum ex aduerso, vbi castra Romana erant, opposuit, vt eis ad eam vrbis partem resisti valeret. quingentos insuper milites in arce constituit: alios item quingentos disposuit ad quendam tumulum, qui ad partem Orientis in ea vrbe loco eminenti fortissimus erat: reliquam vero multitudinem instruit, vt vndique occurrat, hostique resistat. Patefactaque porta vrbis eos quos ordinauerat in via ad Romanorum castra, mittit. Romani duce suo præcipiente parumper cessere, vt propiores subsidiis in certamine submittendis essent. Tum imperator Romanus dato signo copias immittit, quæ facto impetu in oppidanos eos vsque in vrbem propulerunt, adeo vt nisi ipse imperator eis consistẽdi signum dedisset, commixtæ oppidanis in vrbem confugientibus irrupissent. Magna trepidatio tum Carthaginensibus militibus, tum etiam toti vrbi fit, multæque stationes a militibus deserũtur. Scipio vero circunspecto quod erat in vrbe locus, cui ob fortitudinem nullum aderat præsidium, occupatis omnibus ad ferendam opem militibus ad ciuitatis portam confligentibus, cui loco stagnum suberat. Ad eam igitur partem scalis admotis paucos quosdam milites conscendere iubet. quibus conscensis sine vllo certamine obstaculoque, quanto potuerant cursu, ad eam portam concesserunt, circa quam omne contractum certamen erat. adeo fuerunt omnium non solum oculi, sed etiam animi intenti ad prælium, vt non prius intelligerent a tergo captam vrbem, quam porta interius exteriusque infringeretur. ad quam Romani impetum facientes ea disrupta in vrbem irruunt, in forumque acie instructa prodeuntes magnam hominum cædem faciebant. Deinde quum hostes alii in tumulum se reciperent, alii in arcem confugerent, in qua ipse Mago erat cum omnibus armatis qui e muris expulsi fuerant, ipse Scipio partem militum ad oppugnandum tumulum, partem ad oppugnandum arcem mittit. Tumulus primo congressu captus est. Mago vero qui arcem conabatur defendere, quum vidisset omnia hostibus plena, nec in arcis præsidio satis fideret, se, arcem & præsidium dedit. Quum vero arx data est, cædes maxima per totam vrbem facta est. nulli etiam puberum qui obuiam repertus sit, parcitum est. tum signo dato vt a cædibus abstinerent, ad prædam victores versi sunt, quæ ingens omnis generis fuit. Liberorum capitum virilis sexus decem millia capta sunt. Inde qui ciues erant nouæ Carthaginis, dimisit, vrbemque reliquam quæ illis bellum fecerat, restituit. Opifices ad duo millia hominum erant. eos populi Romani fore cum propinqua spe libertatis edixit, si enixe ad ministeria belli darent operam. Cæteram multitudinem incolarum iuuenum ac validorum seruorum in classem ad supplementum remigum mittit. Ex his captiuis auxerat octo quinqueremibus classem. Extra hanc multitudinem Hispanorum obsides erant, quorum perinde cura suscepta est, ac si liberi vel socii essent. Captus est & ibi apparatus belli maximus. Machinæ ferme CCXX. minores CCXCI. balistæ maiores XXIII. minores LIII. Scorpiones, minorumque armorum ac telorum infinitus numerus. Signa militaria LXXIIII. auri & argenti relata ad imperatorem magna vis. Patinæ aureæ CCLXXVI. singulæ ponderis fere vnius libræ, argenteæ vero decem & octo millia & trecenta. Vasorum argenteorum infinitus numerus. Hæc omnia Caio Flaminio quæstori

assignata numerataque fuerunt. tritici modiorum quadraginta millia. Hordei CLXX. millia, & naues onerariæ LXIII. in portu expugnatæ captæque cum suis oneribus, frumento, armis, ære, ferro, linteis, & sparto, aliaque nauali materia ad classem ædificandam. Eo die Scipio C. Lælio cum sociis naualibus vrbem custodire iussit, ipseque in castra milites ac legiones adduxit. Postero vero die commilitonibus naualibusque sociis conuocatis, primum Diis immortalibus laudes & gratias egit, qui se non vrbis solum opulentissimæ omnium in Hispania vno die compotem fecissent, sed quod ante eo congessissent omnes Africæ & Hispaniæ opes, ne hostibus aliquid relinqueretur, ac sibi & suis omnia superessent. Militum deinde virtutem collaudauit, quod eos non eruptus hostium, non altitudo mœnium, non explorata stagni vada, non castellum in alto tumulo situm, non munitissima arx deterruisset, quo minus transcenderent omnia perrumperentque. Itaque omnes laudans, omnibus se debere dicebat, præterea muralis coronæ decus eius esse qui primus murum ascēdisset. Deinde Scipio pronunciauit se satis compertum habere Quintum Trebellium, & Sex. Digitium pariter in murum ascendisse, seque eos virtutis causa coronis muralibus donare, tum reliquos, prout cuiusque meritum virtutis erat, donauit. Postremo Scipio vocatis obsidibus Hispaniarum, vniuersos bono animo esse iussit, dicens ipsos veniisse in populi Romani potestatem, qui beneficio potius quam metu obligare homines malit, exteraque gentes fide ac societate vinctas habere quam tristi seruitio subiectas: deinde acceptis nominibus ciuitatum recensuit captiuos, nunciosque ad easdem ciuitates misit, vt ad suos vnusquisque recipiendos veniret. Si quarum forte ciuitatum legati præsentes erant, suos cuiq; restituit: curam vero aliorum benigne tuendorum C. Flaminio quæstori dedit. Inter hanc mediam turbam obsidum mulier magni generis, quæ Mandonii vxor erat fratris Ilergetum principis, flens ad pedes imperatoris procedit, supplicare ac obtestari cœpit, vt curam cultumq; fœminarum impensius custodibus commendaret. Cum vero Scipio nihil defuturū præfecto diceret: tūc rursus mulier, Haud magni ista facimus, inquit. Quid enim huic, cui nos commisisti, non satis est fortunę? ætate enim & forma florens est, & extra periculū mulierum ætas eum stimulat. Ipsi autē omnes obsides nobilitate clari eam vti parentem colebant venerabanturq;. Tum Scipio, Meæ, populiq; Romani disciplinę causa facerem, inquit, ne quid quod sanctum vsquam esset, apud vos violaretur: nunc vt curem id impensius, vestra quoque virtus dignitasq; facit, quæ ne in malis quidem oblitæ decoris matronalis estis. Spectatæ deinde integritatis viro tradidit eas, tueriq; non secus verecunde ac modeste iussit, quam hospitum coniuges aut matres. Captiua deinde a militibus ducitur ad eum adulta virgo adeo eximia forma, vt quacunque parte se verteret, omnium ad eam conuerteret oculos. Scipio percunctatus patriam parentesque, inter cætera accepit desponsatā eam principi Celtiberorum adolescenti, cui Lucio nomen erat. Hæc a Scipione honestissime pudicissimeque seruata est. Interim vocato sponso parentibusq; per dies, cum interim audiret spōsum deperire sponsæ amore: vbi primum venit, accuratiore eum sermone prius quam parentes alloquitur: Iuuenis (inquit) cū sim, appellor Iunior. sit inter nos huius sermonis verecundia. Ego cum sponsa a militibus nostris ad me deducta esset, audiremq; eam tibi cordi esse, & forma faceret fidem, voluissem pro ætate mea secum lusisse læto legitimoq; amore, nisi cura reip. meum animū occupasset. Nunc autem eam tibi sponso amanti impensius conseruaui. Fuit enim spōsa tua apud me eadem, qua apud soceros tuos parentesq; suos verecundia, atq; seruata est tibi, vt inuiolatum & dignum me teq; dari tibi donum posset. hanc mercedem vnam pro eo munere paciscor, vt amicus populi Romani sis. Et si me virū bonum credis, quales patrem patruumq; meum, scias multos nostri similes in ciuitate Romana esse, nec vllum in terris populū hodie dici posse, qui tibi tuisq; minus hostis esse velit, aut amicus malit. Adolescens vero simul pudore gaudioq; perfusus, dexterā Scipionis tenens, Deos oēs inuocare cœpit ad gratiā illi pro se referendā, ad quā iam sibi neq; satis facultatis pro suo animo atq; illius erga se merito esset. Parētes inde cognatiq; virginis appellati, quoniā gratis sibi redderetur virgo, ad quā redi-

redimendam satis magnum attulissent auri pondus, orare Scipionem cœperunt, vtid a se donum acciperet, neq; ob id minorem a se susceptam gratiam arbitraretur. Scipio quoniam tantopere peterent, accepturum se pollicitus, auri pondus poni ante pedes iussit, vocatoq; Lucio, super dotem (inquit) quam acceptarus a socero es, hæc tibi a me dotalia dona accedant, aurumq; inde tollere, ac sibi habere iussit. His lætus donis honoribusq; dimissus domum, impleuit laudibus Scipionis populares, & congregato delectoq; maximo comitatu, ne ingratus Scipioni tanti beneficii fieret, cum mille & quadringentis equitibus intra paucos dies ad Scipionem venit. Interim Scipio Lælium, postquam captiuos obsidesq; ac prædam ex consilio eius disposuerat, omnibus satis compositis, ei data quinquereme cum captiuis, Magone, quindecimq; Senatoribus Carthaginensibus, nuncium victoriæ Romam mittit. Ipse paucos dies quibus morari in noua Carthagine statuerat, exercendis naualibus pedestribusq; copiis absumpsit, ne otioseq; vacarent. Primo enim die legiones spatium quatuor millium decurrerunt, ne otiosis, dum in armis essent, anhelitus deficeret: secundo vero die arma curare & tergere ante tentoria iussit: tertio die sudibus inter se in modum rusticæ pugnæ concurrerunt, conglobatiq; iaculati sunt: quarto die quies data est: quinto insuper die iterum in armis decursum est. Hunc ordinem laboris quietisq; quandiu apud Carthaginem morati sunt, seruauerunt. Remigium etiam classis: ac ciues in altum euecti agilitatem nauium simulacris naualis pugnæ experiebantur. Hæc extra vrbem terra mariq; corpora simul, animosq; ad bellum acuebant. Res ipsa publica strepebat apparatu belli, fabris omnium generum in publica officina inclusis. Dux cuncta pari cura subibat, nunc operibus aspiciendis tempus dabat, quæ in officiis, quæ in armamentario, quæ in naualibus sociorum fabrorum multitudo plurima in singulos dies certatim faciebant, considerans. Vrbis itaq; inchoatis refectisq; muris, dispositisq; præsidiis, Tarraconam profectus est. Cui multæ etiam in via legationes occurrerunt, quas partim ex itinere dato responso remisit, partim distulit in Tarraconam vrbem, ad quam omnibus suis veteribus sociis edixerat conuentum, cũctiq; qui cis Iberum erant, multiq; ex vlteriori Hispania ad eum conuenerunt. Interim de industria Carthaginensium duces famam captæ nouę Carthaginis compresserunt: tandemq; quum vulgari cœpisset, aiebant, nec tanti momenti esse ipsis captam vrbem vnam in Hispania ab adolescente inexperto vna die, furtiue, & non vi oppugnatam, ipsi vero tacite considerabant, quanti esset nouam Carthaginem in Hispania amisisse. Facto igitur conuentu Hispanorum Tarraconæ a Scipione tota illa æstas consumpta est ad reconciliandos Hispanorum animos partim donis, partim remissione obsidum, captiuorumq; solutione. Clarus inter Hispanorũ duces ad Scipionem venit Indibilis, Mandoniusq;, erat enim cõiux liberiq; eius apud Romanos, sed præter eam causam etiam fuit fortunata inclinatio animorum, quæ Hispaniam omnem a Punico imperio auertens ad Romanos trahebat. vnde quasi omnes Hispanorum principes cum omni populari manu ad Romanos confugere videbantur. Sicq; Scipio tota hyeme Tarraconæ hybernauit.

Prælium Publii Cornelii Scipionis contra Hasdrubalem.

QVVM vero iam altera æstas aduenisset sequentis anni, & Hasdrubal cerneret res Romanas tot augeri incrementis, suasque imminui, & quod, nisi forte aliquid audendo tentaret, frui forte ex toto possent: dimicare igitur cum Scipione quam primum statuit. Scipio autem certaminis auidior erat, considerans quod sibi res prospere succederent, consultiusque existimabat cum Hasdrubale Barcini præliari, quam si omnes simul Pœnorum exercitus, ducesq; iungerentur. Igitur irritatis ad certamen animis Romani castra posuerunt nocte. Hasdrubal in quodam plano castra habebat. qui quum appropinquasse Romanos intellexit, copias in quendam tumulum in plani summitate constitutũ recepit, habens a posteriori parte flumen, & hinc & inde ripã quæ tumulũ omni ex parte cingebat. Cum vero Romani ad iactũ lapidis

tumulo appropinquassent, omnis generis telorum copia iactata est: Pœni vero econtra. saxa etiam quibus tumulus omnis respersus erat, iactabantur non solum a militibus, sed etiam a multitudine magna colonum eis immixta. Verum licet ascensus difficilis esset, licet pene telis saxisque Romani obruerentur, tamen quadam audacia, & consuetudine succedendi muros, primo aliqui ripam conscenderunt quadam pertinacia animi, qui simul ceperunt aliquid in eo loco, quo firmo gradu perstiterunt. Quumque modico interuallo ibi aliquandiu perstitissent, Pœni impetu facto eos inde expulerunt. Scipio vero quum in mediam hostium aciem irrumpere cuperet, assumpto Lælio qui ad dexteram tumuli partem decertaret, ipse vero ad læuam, inde vterque altitudine loci explorata, qua ascensus facilis in tumulum fieret, Scipio apto satis ascensu in altum prodiit. Dumq; instructas acies ordinesque in Scipionem Pœni voluere volunt, ex alia parte Lælius subiit. Dum vero ipsi retro ordines auertere curant, ne a tergo vulnerentur, dilatatur prima acies, locusque datus medius ad peruadendum aciem. Quumque inter medias copias præliarentur, quia locus eis ad prælium difficilis erat, partitis hinc inde stationibus, elephantisque in medio constitutis & ante signa locatis, magna Romanorum cædes fiebat: neque inde euadere potuissent, nisi Scipio qui a læuo cornu in dextrum incurrerat, acriter in nuda hostium latera pugnasset. Et iam adeo a Romanis fortiter retro, læuoque cornu pugnabatur, quod fugæ non dabatur locus. Præcluserant enim vias & portas castrorum, clauserant & elephantes inter mediam aciem, & Romanorum impetu plurimum trepidabant. In eo igitur prælio cæsa sunt ad octo millia hominum ex Hasdrubalis exercitu. Hasdrubal vero quum exercitum exterminatum conspexisset, rapta pecunia, elephantisque præmissis, quos potuit ex cæde fuga liberauit, atque transacto flumine Tago Pyrenæum versus in Ilergetes contendit, vbi nunc Nauarræ regnum esse constat. A Scipione vero recensitis captiuis Pœnorũ, reperti sunt ad decẽ millia peditum, equitum vero ad duo millia. qui retentis Iberis hominibus cæteros cum omni præda spoliisque castrorum, quibus omnibus potitus est, militibus diuisit, Hispanos vero captiuos sine pretio omnes domum remisit, Afros vero quæstori vendi iussit. Quumque Hispani magnam Scipionis liberalitatem considerarent, & ii qui Romanis prius adhæserant, & ii qui liberati fuerant, circunfusi Regem Scipionem appellare cœperunt. Quum vero regium nomen alibi magnum & vi-deretur, & esset, Romæ tamen tolerabile non erat. ex qua re multitudinem allocutus dixit. Si enim animi magnitudine Regem iudicarent, a voce tamen abstinerent. stupebant Hispani Barbarique omnes magnitudinem animi eius, cælitusque hominem proditum, ad magnaque fastigia euectum prædicabant. Iussit etiam Scipio dona dari principibus Hispanorum, atque Indibilem sibi deligere trecentos ex omnibus captiuis, qui sibi dono darentur. Quum autem quæstor Afros iussu imperatoris venderet, inuentus est inter eos puer adultus forma insignis. Audiens autem Scipio eum regii generis esse, iussit afferri ad se. quem quum percunctaretur Scipio, quis, & cuias esset, & cur tali ætate in castris esset: lachrymans Numidam se esse ait, Massiuamque appellari, orbumque patre apud Galam maternum auum Regem educatum, cum auunculo Masinissa qui nuper cum equitatu in subsidium Carthaginensium venisset, in Hispaniam traiecisse, atque cum fuisset prohibitus a Masinissa, nunquam ante prælium adiisse, eo die, quo pugnatum cum Romanis esset, inscio auunculo clam arma sumpsisse, equoque in præceps delapso captum a Romanis esse. Scipio reseruari Numidam iussit: quæ tunc agenda erant pro imperii rebus, peregit. Inde quum se in prætorium recepisset, accitum eum interrogat, an vellet ad Masinissam reuerti? quum effusis gaudio lachrymis cupere se diceret, tum puero annulum aureum donat, tunicam insuper admodum ornatam cum Hispano sagulo, fibulaq;, ac aurea zona, equo quoq; ornato iussit, quo vellet, progredi.

De transf-

De transitu Hasdrubalis in Italiam ab Hispania.

ANNO itaq; ab orbe condito quarto milleno nongentesimo nonagesimo primo, & ab vrbe condita quingentesimo quadragesimo secundo, Scipio post hanc victoriam consilium de bello habuit. Et dum quidam cōsulerent, vt fugatum Hasdrubalem insequeretur, diu super consultatione huiusmodi anceps fuit, dubitās ne alter Hasdrubal Giscōnis filius, ac Mago eidem Hasdrubali Amilcaris filio iungerentur. Tandem consultius remanere ratus, quasdam exercitus copias misit, vt Pyrenæus intercideretur, ne ad illum posset Amilcar descendere. Interim Scipio Tarraconam venit, vbi reliquum æstatis in recipiendis in fidem Hispaniæ populis consumpsit. Interea paucis post prælium diebus Hasdrubal Giscōnis filius & Mago, imperatores Carthaginensium, & Masinissa Numidarum Rex ad Hasdrubalem Amilcaris filium cum magno exercitu venerunt. tardum post rem male gestam auxilium, consiliumq; ad cætera belli opportuna. Consultantibus itaq; de progressu belli, qualesq; Hispanorum animi ergase essent in quacunq; prouincia, vnus Hasdrubal Giscōnis filius ignorabat eam vlterioris Hispaniæ partem quæ ad Oceanum & Gades vergit, Romanorum esse, quam ipse satis fidam Carthaginensibus credebat. Constabat tamen alteri Hasdrubali, & Magoni, eandem Scipionis beneficiis occupatam esse: & ne Hispani milites quorum defectionem timebant, ad Romanos transferrentur, nihil eis consultius visum est, quam vt omnes ab Hispania Hispani milites amouerentur, atq; in Italiam vbi caput belli erat, transferrentur, etiam si Senatus Carthaginensium decreta obstarent. Itaq; Hasdrubal Amilcaris filius cum omnibus Hispanis militibus in Italiam transfertur, vbi Hispanos milites a Scipionis nomine alienos non aliter quam strenue bellicum opus acturos credebant. Interim Mago decretus est, vt tradito exercitu Hasdrubali Giscōnis filio cum magna pecunia in Baleares insulas ad congreganda auxilia mitteretur. Masinissaq; ex omnibus decretus est, vt lectis ex vniuerso exercitu tribus millibus equitum, expeditus prouinciam peragraret auxilia sociis præstiturus, ac hostium agros depopulaturus. Hasdrubal vero Giscōnis filius cum omni exercitu ad tutandam prouinciam ordinatus est. Deinde Hasdrubal Amilcaris filius magna pecuniæ vi congregata transiuit Pyrenæum, mercede Gallorum auxilia conducturus in suo transitu. Ita quibusq; in opus suum digressis in hyemem ventum est. Quum indies cura de transitu Hasdrubalis in Italiam creuisset, mittuntur legati Massilienſium Romanis, nunciantes Hasdrubalem in Galliam transisse, attractosq; ad se plurimorum Gallorum animos esse, quia magnum auri pondus attulisse diceretur ad conducenda Gallorum auxilia. Missi deinde ab Roma legati sunt Sextus Antistius, & Marcus Retius ad rem inspiciendam. qui in vrbem rescripserunt, misisse se cum Massilienſibus ducibus, qui per principes Gallorum & hospites Carthaginensium omnia explorata referrent: qui redeuntes dixerunt, Hasdrubalem ingenti coacto exercitu proximo vere Alpes transiturum, nec eum tunc quicquam morari, nisi quod clausæ niuibus Alpes essent. Romæ igitur creantur Consules Claudius Nero, & Marcus Liuius. Magna vrbi trepidatio fit pro aduentu Hasdrubalis in Italiam. creatis Consulibus magna Romæ sacrificia præter solitum fiunt. per nouem enim dies ducebantur ab æde Apollinis boues binæ albæ, quas sequebantur duo signa cupressea. Deinde virgines viginti septem longa indutæ veste carmen Iunoni Reginæ cantabant. Virginum ordines sequebantur omnes prætextati, omnis Senatus, & a porta per Iugarium vicum in forum venere. In foro vero omnis pompa constitit. per manus recte datas virgines sonum vocis pulsu pedum modulantes intercesserunt. Inde de vico Tusco in ædem Iunonis peruentū est, & his duabus hostiis Deos Romani placatos crediderunt. Decreuerant enim his peractis Consules, eundum obuiam Hasdrubali esse ab Alpibus descensuro, ne eius aduentus Cisalpinam Galliam & Tusciam rerum nouarum auidam turbaret. Dicitur autem Gallia Cisalpina ea pars, quæ hodie Longobardia dicitur, ab ipsis Alpibus vsque in Padum Rauennamque, inclusis vrbibus Mediolano, Pergamo, Brixia, Verona, Vin-

centia. Datum insuper consulibus fuit, vt ex omnibus prouinciis exercitibusq; eligerent eam exercitus partem quæ tantæ rei necessaria foret, ne Hannibal qui Tarentum obsidebat, suo domestico prælio occupatus, fratri Hasdrubali in occursum venire posset. Magna ex omnibus prouinciis Romæ missa sunt auxilia: ex Hispania vero cum Publio Sulpicio ac M. Liuio ad octo millia peditum, equitumq; duo millia, cum multis sagittariis ac fundibulatoribus, mari Romam transmissa sunt. Similiter & ex aliis omnibus prouinciis. Interim vere superuento, annis ab orbe condito quatuor millibus nongentis nonagesimo primo, & ab vrbe condita quingentis quadraginta duobus exactis, tumultus Romæ factus est ex literis Lucii Portii, quæ nunciarent Hasdrubalem ex hybernis castra mouisse, Alpesque transuectum, Ligurum nouem millia conduxisse, qui secum ducerentur, nisi eos prius prælio occuparet. Liguria enim Genuam vrbem continet, eamq; partem quæ a Pado flumine in maritimam & Apenninum vergit. Consules vero accelerantes eorum digressum ire obuiam parant. Interim Hasdrubal vrbem Placentiam obsidere cœpit. credebat enim campestrem vrbem facilius obtinere. Est enim Placentia vrbs hodie Longobardorum, Romanorum colonia, ex cuius expugnatione sperabat magnam suo exercitui gloriam, commoditatemque fieri, spemque Hannibali fratri futuram, ex ea quoque rumorem sui transitus ad Hannibalem perduci. Qui licet diu firmatam obsidionem tenuisset, ab ea tamen amoueri compulsus est.

De prælio ac morte Hasdrubalis.

INTERIM quum Hasdrubal ab obsidione Placentiæ discessisset, quatuor Gallos equites & duos Numidas ad fratrem Hannibalem mittit cum literis, qui in itinere ab exploratoribus militibus capti, ad Quintum Claudium proprætorem deducuntur. qui quum interrogati varia respondissent, facto metu tormentorum veritatem dicere compulsi sunt, atq; cum ipsis signatis literis traditi sunt Lucio Virginio tribuno militum, adducendi ad Claudium Consulem peruenerunt. literæ per interpretem lectæ sunt, & ex captiuis percunctatio facta. Quibus intellectis non opus mora ordinatis iam rebus censuit, sed aliquid ex inopinato in hostem tentare. Scribebat enim Hasdrubal occursurum se fratri Hannibali in Vmbria. Consul igitur Romam mittit, dicens, vt lectum militem ex vrbano exercitu in arma ad se mittant. atq; idem Claudius ex omni suo exercitu sex millia peditum, & decem millia equitum legit, occursurus Hasdrubali. Dimisso itaq; omni reliquo illic exercitu Quinto Tatio pronunciat, se proximam in Lucanis vrbem cum præsidio capturum: & arrepto itinere quam maxime properat, vt collegæ Marco Liuio iungat exercitum. Terror vrbi non minor fuit ac trepidatio, quam ante biennium, dum castra Punica vrbi obiecta erant. Festinato igitur gradu Claudius Nero Consul per Picenum in occursum Hasdrubalis properat, maximeq; vt iungatur alteri Consuli Marco Liuio. Missis itaq; literis nunciisq; ad alterum Consulem de suo aduentu, Liuius ordinat vt tribunus tribunum, centurio centurionem, miles militem, pedes peditem hospitaretur, quoniam Claudius per literas indicasset, nihil cum exercitu ferre se præter arma. Interim quũ per agros vrbesq; pertransiret, occurrebant viduæ ac matronæ, quæ Deos precabantur pro victoria, simulq; cantantes virgines, cæteriq; necessaria ministrabant. Claudius vero Consul monebat, vt nihil nisi ad victum necessaria susciperent, & ita citato gradu iter accelerabat. Quum igitur Claudius prope Liuii castra veniisset, nocte clam hospitaliter ab exercitu Liuii recepti sunt omnes, & quotcunq; erãt, alter alterum ad prælii inuitabant: qui omnes validissimo corpore, ac robustissimo ad cœnã conscripti sunt. Postero die concilium habitum est, cui Lucius Portius Prætor affuit. multi in eam sententiã declinabant, vt dum Claudius reficeret fatigatos milites, ad cognoscendum hostem paucos sibi sumeret dies. Erant autem Pœnorũ castra ad quingentos passus. Claudius vero necdũ huic sententiæ acquieuerat, sed consilium

silium tutissimum in celeritate putauit, in morando temerarium arbitratus est, signumq; dari pugnæ iubet. concilio dimisso signum pugnæ proponitur. Hasdrubal quum signa belli audiuit, suspicatus ne nouis auxiliis Romanorum castra aucta essent, & ipse suas acies instrui iussit. Quumq; iam ante signa fuisset Hasdrubal, quædam scuta vetera hostium notauit, quæ ante non viderat. strictior acies, ac multitudo maior solito visa est. Scisciatus quid hoc esset, acies stare iussit, ac cecinit, missiq; milites exploratores ad flumen vbi aquabantur, vbi & accipi possent, & notari oculis, si qui forte adustioris coloris, vt ex recenti via, essent: simulq; se circunuehi procul ad eorum castra iubet, specula riq;, num aliqua ex parte auctum sit vallum, atq; attenderent vtrum semel, an bis, signum caneret in castris. Ea omnia quum per ordinem relata essent, castra nihil aucta errorem faciebant, quod bina erant, sicut ante aduentum consulis alterius fuerant: vna Liuii, altera prætoris Portii. in neutra enim aliquid de nouo adiectū erat, sed omnes qui cum Claudio Nerone altero Consule venerant, apud alios Liuii Consulis, & Prætoris fuerant hospitati. Illud autem dubium maxime referebant, quod in castris Prætoris signum datum semel, in Consulis vero castris bis referebant cecinisse. Cura quam maxime Hasdrubalem angebat, quidnam Hannibal ageret, cum quo castra collocata haberet ignorans, serumq; ei suum auxilium dubitabat, timens ne Romanis eadē in Italia, quæ in Hispania fortuna belli foret: vel suas ad eum literas non peruenisse credebat, interceptisq; litteris Consulem acceleraſſe ad eum opprimendum. His anxius curis, extinctis ignibus, prima noctis vigilia dato signo, vt taciti vasa colligerent, signa afferri iussit. Ita in trepidatione ac nocturno tumultu duces parum intenti, inconsiderati in recessu, quidam in destinatas animo iam latebras concesserunt, quidam per vada vltra Metaurum fluuium transnatarunt. ita desertum agmen. primo vagi per agros ac palantes eunt, fessiq; aliqui somno & vigilia sternunt corpora passim, atq; infrequentia relinquunt signa. Hasdrubal vero dum lux viam ostenderet, in ipsa fluminis ripa signa ferri iubet: & per tortuosi amnis sinus flexusque cum errore voluens, quum non multum processisset, impeditus altioribus fluminis ripis vadisq; altioribus ne transiret, spacium dedit Consulibus ad eum insequendum. Claudius Nero primum cum omni equitatu aduenit insequens Hasdrubalem, Portius deinde secutus cum leui armatura. qui quum fessum exercitum Hasdrubalis attigissent, ab omni parte incursantur. omisso itinere quod fugæ simile erat, Pœni in montem qui ripæ fluminis propinquus erat, castra metati sunt. Tum aduenit secundus Consul Marcus Liuius cum omnibus pedestribus copiis ad conserendum prælium instructis armatisque. Sed vbi omnes copias coniunxerunt, directa est acies. Caius Claudius Nero dextro cornu, Liuius a sinistro pugnā instruxerunt, media acies prætori Lucio Portio tuenda data est. Hasdrubal vero omissa castrorum munitione, postquam necessario pugnandum videt, suas acies instruxit. In prima acie autem signa collocat & elephantos, circa vero lęuum cornu aduersus Claudium Neronem Gallos opponit, neque tantum in illis fidebat, quantum putabat illos a Romanis timeri, dextrum cornu aduersus Marcum Liuium sibi atque Hispanis reseruauit (& ibi maxime in veteribus suis militibus spem habebat) in medio post elephantes sumpsit Ligures. Interim ea frons quam Hispani tenebant, concurrit cum sinistro Romanorum cornu, in quo Liuius præsidebat. inter Hasdrubalem & Liuium ingens prælium certamenque contractum est, atroxque cædes vtrinque fiebat. ibi Duces ambo, ibi pars maior peditum equitumque, ibi Romanæ pugnæ, & Ligures, asperrimum hominum genus in armis, in eum locum versi, elephanti insuper qui primo impetu ante signa turbauerant Romanos, etiam signa a suo loco mouerunt. Deinde crescente certamine & clamore, iam regi milites inter duas acies non poterant, pugnabantque velut incerti quarum essent, non aliter quam nauibus sine gubernatore vagis contingit. Claudius ergo clamabat militibus, Quid ergo milites tam celeri cursu tam longum iter mensi sumus inaniter? Quum in aduersum collem frustra signa erigere conatus esset, videns eam in partem penetrari non posse ad hostem, cohortibus aliquot subductis e dextero cornu, vbi cruentum magis præ-

lium iudicabat, a tergo hostium suis etiam inopinantibus in sinistrum hostium latus incurrit, tantaq; celeritas fuit, vt quum ascendisset a latere, mox in terga iam pugnaret. Ita ex omnibus partibus a fronte, a latere, & a tergo trucidantur Hispani, Ligures q; : & ad Gallos iam cædes penetrabat. ibi enim minimum certaminis fuerat. ipse autem Hasdrubal pugnantes nunc hortando, nunc adeundo pericula sustinuit. ille fessos, abeunteq; tædio & labore, nunc precando, nunc castigando accendit. ille fugientes reuocauit, omissamq; pugnam aliquot locis restituit. Postremo quum iam victoria Romanorum notissima esset, ne fracto tanto exercitu tanti nominis dux superesset, concitato equo in cohortem Romanorum irruit, ibiq; vt patre Amilcare & Hannibale fratre dignum erat, pugnans cecidit, & interfectus est. Nunquam vna acie tantum Pœnorum interfectum est, quantum eo bello. reddita est pugnæ Cannensi æqua cædes & vindicta. sex enim & quinquaginta millia hominum, & quadringenti ceciderunt. Præda insuper magna, tum auri argentiq;, tum alia omnis generis : capti insuper sunt Romanorum qui seruia- pud eosdem tenebantur, supra triginta millia capitum, illiq; pro solatio amissorum in prælio militum recepti sunt. Nam ipsa victoria nec sine sanguine fuit. octo enim millia Romanorum occisa sunt. Die vero postero quum nunciatum esset Licinio Consuli, Gallos Cisalpinos, Ligures q;, qui aut prælio non interfuissent, aut inter cædem effugissent, vno agmine abire sine certo duce, sine signis, sine ordine vllo aut imperio, atq; posse omnes deleri, si vna militum ala mitteretur, Sine (ait) vt superstint aliqui nuncii & hostium cladis, & nostræ virtutis. Claudius vero Nero Consul secuta nocte post pugnam citatiori itinere, quam inde venerat, die sexto ad castra sua quæ obiecta Hannibali dimiserat, peruenit. Hic igitur dicenda restat, quæ per Claudium cum Hannibale gesta sunt iuxta Titi Liuii narrationem. Sed quoniam ad res Italicas pertinent, subsisto. Obitum enim Hasdrubalis, licet in Italia contigerit, inserere volui, quia de eo res maximæ in Hispania prædicantur.

Hanno Pœnorum imperator ex Africa in Hispaniam mittitur.

ET quoniam paululum digressi sumus ab Italia, iam ad propria, id est ad Hispaniam, reuertamur. Post transitum Hasdrubalis in Italiam, quantum in Italia eius transitus turbauerat, tantum alleuare in Hispania Romanorum statum visum est. Nihilominus statim bellū in ea par priori exortum est. In eius enim transitu (vt dictū est) duo in Hispania Pœnorum duces remanserant, Mago Hamilcaris filius, fraterq; Hannibalis & mortui Hasdrubalis, & Hasdrubal Gisconis filius. Hi enim duo duces post Hasdrubalis transitum ad Oceanum Gadesq; concesserunt. Mediterranei vero maris nostri oram & quicquid Orientem versus pertinet, Scipio Romaniq; tenebant. Interim nouus imperator ex Africa in Hispaniam mittitur Hanno nomine, qui traiecto ex Africa in Hispaniam exercitu in Celtiberia Magoni coniungitur. Dicitur autem Celtiberia ea omnis regio quæ ad Iberum fluuium inter vtrunq; mare est vsq; in nouam Carthaginem. Hanno igitur cōiunctus Magoni in Celtiberia breui tempore magnum gentium numerum armauit aduersum Romanos duces. Scipio M. Syllanum cum decem millibus equitum peditumq; misit, qui quam festinatio- ri poterat iussu properabat, vt Pœnorum castris occurreret. Sed plurimum impediebatur, tum saltibus, tum asperitate viarum angustiisq;, quibus ea omnis regio inclusa est. ex quo factum est, vt non solum fama, sed nuncii aduentus Syllani ad Pœnos peruenerunt. Vnde factum est, vt ex ipsis Pœnis transfugæ venirent ad Syllanum, qui nunciarent, decem millia a Pœnis abesse, atq; bina esse castra eorum : ad læuam itineris, quo irent, castra esse noui exercitus Pœnorum, nouem millia hominum habere : dextera vero Punica castra esse tuta ac firma militari custodia, altera vero noui exercitus soluta neglectaq; esse, vtpote barbarorum ac tyronum. Ea prius Syllanus aggredienda censuit, & signa ad læuam afferri iussit, ne a stationibus Punicis conspicerentur : ipse vero Syllanus præmissis speculatoribus tacito agmine ad hostem pergebat. ad tria iam prope erant milliaria (quæ vna leuca mo-

ca more Gallico dicitur) & nemo Pœnorum Syllanum senserat, quoniam confragosa loca & obsita virgultis tenebant: ibique in caua valle, ac propterea occulta, consedere, cibumque cepere. interea speculatores transfugæ dicta affirmãtes venerunt. Tunc itaque sarcinis in medium coniectis Romani arma sumpserunt, instructaque acie in pugnam vadunt.

Prælium M. Syllani cum nouo imperatore Pœnorum Hannone, Magoneq;.

IAM quum instructa acie in bellum Romani properarent, quum ad mille passus hosti appropinquarent, ab ipsis hostibus conspecti sunt, & Mago ex castris citato equo ad primum clamorem deuehitur. Erant autem in Celtiberorum exercitu quadraginta scutati, & equites ducenti. hãc igitur legionem, & quicquid roboris erat, in prima acie locat, leuem vero armaturam in insidiis posuit. Quum vero ita instructos ex castris adduceret, vix dum vallum egressus, in eos Romani pila iniecta coniecerunt: subdideruntque Hispani Celtiberos aduersus immissa tela a Romanis, ad immittenda ipsi consurgunt. quæ cum Romani densatis excepissent scutis, tũc pes cum pede collatus, & gladiis res geri cœpta est. Asperitas vero locorum Celtiberis ꝓpter eorum velocitatem spem faciebat euadendi, sed angustiæ & internata virgulta ordines dirimebant: & singuli, binique velut cum paribus conserere pugnam cogebantur. quod ad fugam impedimento Carthaginensibus erat, id eos velut vinctos ad cædem ducebat, præbebatq;. & iã pene omnibus scutatis Celtiberorum interfectis, leuis armatura, & Carthaginenses qui ex aliis castris subsidio venerant, perculsi cædebantur. Denique duo amplius millia peditum, & equitatus omnis, & ex veteribus peditibus euaserunt fugientes, qui decimo die in Gaditanam prouinciã ad Hasdrubalem Giscónis filium reliquum imperatorẽ peruenerunt. Noui vero milites Celtiberorum in proximas syluas dilapsi, inde in domos diffugerunt proprias. Scipio igitur collaudato benigne Syllano cũ animaduertisset, si promptus fuisset, & reliquum Pœnorum exercitum facile deleturum: in vltimam Hispaniã aduersus Hasdrubalem Giscónis filium pergit. Hasdrubal vero per antea cum visitasset vrbes sociorum in Bætica, vt contineret illos quos in fide habebat, sublatis signis in modum fugæ potius quam itineris, ad Oceanum Gadesque confugit. Veruntamen antequam freto Gades traiiceret, exercitum omnem passim in ciuitates amicorum dimisit, iussitque vt muris seipsos, & ipsi armis muros tutarentur. Scipio vero cum vidisset dissipatum exercitum, ac singulas vrbes debellare diuturni magis quam magni operis, retro vertit iter, & ne hostibus eã relinqueret regionẽ, Lucium Scipionem fratrem suũ cum decem millibus equitũ peditumq; ad oppugnãdum opulentissimam iis in locis vrbẽ, quam Ortigem Hispani appellabãt, dimisit.

Obsidio & captio Ortigis vrbis per Lucium Scipionem.

ERAT enim eo tempore iis in regionibus vrbs opulentissima, quæ Ortigis dicebatur, agro fertilis (quam Oriolam moderni appellant) in eaque fodiebatur argentũ. Hanc igitur Lucius Scipio obsidere decreuit. In ea arx erat Hasdrubali ad faciendas circa Mediterraneos populos incursiones. Scipio castris prope vrbem positis, priusquam vallaret vrbem, nuncios misit ad portas, qui ex propinquo colloquio tentarent animos, suaderentque vt amicitiam Romanorum potius quam arma experirẽtur. Vbi vero nihil pacati responderunt, fossa duplici valloque circundata vrbe in tres partes exercitum diuisit, vt vna semper pars, quietis interim duabus, oppugnaret. Prima igitur pars adorta est vrbem oppugnare, scalisque muro admotis, quidam qui ascenderunt, vel a muris deiecti fuerunt, vel suspensi videbantur. Magna itaq; telorum ac saxorum vi a muris ruente, anceps bellum ducebatur. Tunc animaduertens Scipio nimia suorum paucitate inæquale certamẽ esse, duabus simul partibus vrbẽ est aggressus. quæ res tantum pauorem iniecit animis iã fessis, vt oppidani nimia trepidatione mœnia re-

pentina fuga desererẽt,& Punicum præsidium,metu ne vrbs prodita esset, relictis stationibus in vnum se colligeret. Timor inde oppidanos inuasit,ne si Romani vrbem intrassent,siue Pœnus,siue Hispanus foret,obuii passim cæderentur, atq; patefacta repente porta frequentes se ex oppido eiecerunt scuta præ se tenentes, ne tela procul post se proiicerentur,dexterasque suas nudas ostentantes, vt appareret gladios abiecisse. Id vero cum dubitaretur an dolus esset, impetu hostili in transfugas facto,non secus quam si aduersa foret acies,cæsa est,eademq; porta signa infesta in vrbem illata sunt, & aliis partibus securibus dolabrisq; cædebãtur portæ,& vt quisq; intrauerat eques, ad forum occupandum currebat citato equo. sic enim præceptum fuerat. Carthaginenses omnes in custodiam dati sunt, ex oppidanis ij qui clausis portis euaserũt,libertate donati sunt,& sua omnia reddita sunt. In ea oppugnatione tam ex oppidanis, quam ex Carthaginẽsibus ceciderunt circiter duo millia,ex Romanis vero octoginta. Læta igitur fuit iis qui rem ipsam gessere, eiusdem vrbis expugnatio, & imperatori Publio Scipioni, cæteroque exercitui spatiosus ac iocundus aduentus: collaudatq; fratrem Lucium cum quanto potuit verborum honore, & Carthagini a se captæ Ortigem æquat. Cæterum quia instabat hyems, nec Gades tentari poterãt, nec dispersum exercitum Hasdrubalis per torã prouinciam consectari expediebat, in citeriorem Hispaniam ad Iberum fluuium omnes suas copias exercitumq; reduxit. Ipse vero imperator Scipio cũ Lucio fratre,& Hannone Pœnorũ imperatore, & aliis nobilibus captiuis Tarraconã venit.

Pugna Scipionis cum Hasdrubale Giſconis filio,& fuga Hasdrubalis in Oceanum & Gades insulam.

ANNO ab orbe condito quarto milleno,nongentesimo secundo, & ab vrbe condita CCCC. XLIII. quum in Italia prospera omnia essent,de retinenda Hispania soliciti erant Romani,quæ tamẽ eandem quasi fortunam habebat exercitus Romani gestis fœliciter cedentibus. Nam Pœni amisso Hannone duce exercitus,vsq; ad vltimam Oceani oram Gadesq; perfugerant, qui tamẽ tum situ locorum, tum hominum ingeniis ad bellum reparãdum idonei videbantur. Itaq; cum Hasdrubal Giſconis filius,tertius post Barcinos Hannibalem scilicet,ac Hasdrubalem fratres,Pœnorum dux maximus eo bello haberetur,regressus a Gadibus rebellandi spem Hispanis dedit. Adiuuantẽque Magone Hamilcaris filio, directis per vlteriorem Hispaniam literis nunciisque,ad quinquaginta millia peditum,quingentosq; ac quadraginta milites armauit. Deinde fama vulgata quod ad LXX. millia peditum comparasset, ad Alpiam vrbem concessit, in cuius agro Pœni positis castris eo animo erant, vt nullo pacto detrectarent certamen. At Scipio cum ad eũ fama tanti cõparati exercitus perlata esset, præmisso Syllano qui milites a locis quibus per hyemẽ degebant, acciperet, ipse protinus a sociis contrahendo auxilia Castulonem peruenit,ad quem adducta sunt a Syllano auxilia peditum equitumque tria millia. Inde ad Betulam vrbem cum omni exercitu progressi sunt, in quo erãt equitũ quinque millia, & peditum quadraginta millia,quibus castra ponentibus, eos Mago & Masinissa cum omni equitatu aggressi sunt, turbassentque munientes castra Pœni incursantes in Romanos,nisi a Scipione in tumulum propinquum loco adducti fuissent. Interim graue committitur prælium ad eam partem, vbi signa locata erant. Interim cum omnis multitudo ex Romanorum castris efflueret, Pœni ordinibus iam confusis in fugam versi sunt, profugientes hac & illac, vbi propior vnicuique salus videretur. Indetum iam ex ea pugna Romani potiorem partem obtinuisset, aliquibus tamẽ postea diebus licet tẽtati essent,abstinuerũt ab incursionibus. Deinde quũ tentati a Romanis Pœni essent, Hasdrubal primo e castris copias in aciẽ eduxit,& Romani inde sequuti sunt. Quumq; vtraque acies vallo aspero intermedio astitisset instructa,a neutrisq; pugna caperetur,iam die ad occasum vergente,a Pœnis prius,deinde a Romanis in castra copiæ adductæ sunt. Hoc etiam postea per dies aliquot factum est,quoniã Pœnꝰ primo e castris copias educebat, & prior fessis

feſſis inſtando ſignum receptui dabat, quũ a neutra parte procurſum eſſet, telũue immiſſum, aut vox exorta. Hoc ſic per dies aliquot perperã acto, cũ iam Haſdrubalis tyrones Hiſpani & lixæ matutino tumultu a militibus Romanis mãdato Scipionis oppreſſi pugna deficerent, Pœnorum duces, priuſquam corpora cibum reciperent, raptim in aciem copias extraxerunt. Scipio hæc contẽplatus detardare, & in veſperũ differre prælium ſtatuit. Nam hora ſeptima primo cornua cœpit inſtruere, & longe tardius ad medias acies peruenit. Æſtus a meridiano ſole, laborque armorum, ac inſuper fames, & ſitis, prius quam manus ad prælium conſererẽt, corpora non mediocriter affecerunt. Ita vtraq; acies innixis ſcutis ſigniſque diutius perſtiterunt. Cum vero dies declinaret, pugnaque e cornibus, & quidem valde tumultuoſa inciperet, cum elephanti aliquantulum a leui armatura Romanorũ in mediam aciem ſe intuliſſent, Pœni feſſi corporibus animiſq; retulere pedẽ caſtra verſus, ordinem tamẽ ſeruantes, non ſecus, quam ſi hoc ducis arbitrio fieri contigiſſet. & ſic aliquantiſper ſeruatæ ſunt integrę acies, quum tamẽ Romani eas in fugam inclinatas viderent, impetuſque ab illis nõ poſſet facile ſuſtineri, quanquam Haſdrubal quantum poterat retineret, reſiſteretque cedentibus. qui videns collem eſſe a tergo, vbi tutũ eſſet receptaculũ, ſi modico ſuos interuallo retraxiſſet, clamitabat, vt in eũ ſe collem reciperent. Interim cum verecundia viciſſet metũ, Haſdrubale pauliſper in vna montis radice exercitũ continẽte, atq; in ordinẽ ſuos milites reuocante, citato Romani gradu ſigna in collẽ quem prius Haſdrubal occupare cogitauerat, erexerunt: cũq; hoc Pœni vidiſſent, integra fuga in caſtra pfugerunt, ne interciperetur a Romanis iter. Superuenit interea poſt vehementẽ ſolem tanta vis aquæ, vt vix Pœni in caſtra ſe reciperent. nec, dũ introirent, procul a vallo Romani erant: qui proculdubio caſtra cepiſſent, niſi via aquæ fuiſſent prohibiti. Ex eo itaq; die Carthaginenſes vlterius aliquid tẽtare non ſunt auſi. ipſi enim licet labore feſſi ac vulneribus eſſent, nox q; & imber ad perneceſſariam quietẽ eos traheret, tamen quia metus & periculũ ceſſandi tempus non dabant, prima ſtatim luce caſtra ſaxis vndiq; ex propinquis vallibus aduectis augent vallo, quoniam in armis parum fidẽbant. Caſtra itaq; Punica oppugnaturi Romani quamprimũ erant, ſed impediti ſunt ob defectionem Hiſpanorum ad Romanos. Nam Athenas Regulus Turditanorum cum magna populorum manu tranſfugit. duo inſuper munitiſſima caſtra cum eorum præſidiis ſeſe Romanis dedere. Turditani ea gente & prouincia continentur, quæ a Bæti flumine (quod hodie Guadalcauir appellatur) per oram Oceani vergit ad oram fluminis Anæ (quod hodie Guadiana dicitur) vſque ad ſacrum Herculis promontorium in Portugallia ſecundum deſcriptionem Claudii Ptolemæi. Interim Haſdrubal Giſconis filius cum intelligeret animos ſuorum ad defectionem inclinatos, nẽ alii ex ſuis tranſfugerent, ſilentio noctis facto caſtra inde mouet. Quum vero dies adueniſſet, & ab iis qui in ſtationibus erant, relata eſſet Haſdrubalis cum toto exercitu profectio, Romani præmiſſo equitatu ſigna moueri ac ferri iubent, adeoque citato agmine ducebantur, vt ſi recta via iſſent, proculdubio eum fuiſſent aſſecuti: ſed ducibus creditum eſt, qui dixerunt breuius eſſe iter aliud ad Bætim fluuium (qui, vt diximus, Guadalcauir dicitur) vt tranſeuntes aggrederentur. Haſdrubal vero cum intellexit clauſum eſſe tranſitum fluminis, ac interceptũ a Romanis, flectit ad Oceanum exercitum, qui fugientium more diſperſi abibant. Tandem aſſequuntur eos equites Romani, & ii qui leuiter armati erant, Pœnos nunc a tergo, nunc a lateribus incurſabant, fatigabant, & morabantur, adeo vt legiones Romanorũ ac ſigna iam appropinquarent. Cum enim ad crebros tumultus ſigna conſiſterent, & nunc equeſtres, nunc pedites prælium conſererent, ſuperuenerunt legiones ac ſigna Romanorum. iam non pugna, ſed trucidatus velut pecorum fieri cœpit, donec ipſe dux & fugæ autor in proximos colles cum ſex millibus fere inermium profugit atque euaſit: cæteri vero cæſi captique ſunt. Interim Pœni in ipſo colle caſtra tumultuaria communierunt. Romani vero cum in collem ſubire tentaſſent, iniquo aſcenſu impediti nequiuerunt. Præterea conſiderantes quod obſidio in loco inopi atque nudo vix ad paucos dies tolerabilis eſſet, obſidionẽ firmauerũt. Interea multi ex Pœnis ad Ro-

manos confugiebant. Postremo Hasdrubal ipse dux acceptis nauibus, quũ nocte clam fugisset, Gades traiecit. erat enim locus ipse non longe a mari. Scipio vero fuga Hasdrubalis audita, decem millia peditum, & mille equites Syllano ad obsidionem castrorum reliquit. Ipse enim cæteris copiis causa recognoscendorum regulorum, populorumque, vt præmia pro meritis posset elargiri, Tarraconam rediit. Post profectionem vero eius Masinissa rex Numidarum clam nocte ad colloquia venit cum Syllano, in quibus se gentemque suam amicã Romani populi spopondit. in qua amicitia vsque ad finem vltimamque senectutem permansit, indeque concilio facto in Africam reuersus est.

Quomodo Carthaginenses vltimo ex Hispania sunt expulsi.

POSTEA vero quam Hasdrubal in Gades profugerat, naues Magoni remisit, quæ eundem in Gades asportarent. Mago igitur dimissis iis qui ex exercitu superfuerant, in Gades transit, quorum pars ad Romanos confugit, pars a ducibus deserta per vicinas vrbes & oppida dispergitur nullo robore munita. Postea vero quam Syllanus vidit omnes Carthaginenses ab Hispania pulsos, & dissipatum exercitum ducesque fugatos, Tarraconam ad Scipionem properat. Qui cum venisset, Lucius Scipio Magni Publii Scipionis frater Romam a fratre nuncius missus est cum multis Hispaniæ nobilibus captiuis quos in victoriæ signum secum attulit, qui res mirifice in Hispania gestas atque victorias Senatui nunciaret.

Quomodo Scipio & Hasdrubal ad Syphacem Massylorum Regem venerunt pro fœdere.

QVVM fama Scipionis ingenti gloria celebraretur, vulgoque Hispaniarum victor proclamaretur, vir magnanimus, inexplebilique laudis amore captus, iam Africam magnamque Carthaginem petere statuit, vt maiorem suo nomini honorem gloriamque compararet. Et vt voti compos facilius euaderet, reconciliandos animos Regum ac gẽtium partium illarum tentare decreuit. Primumque aggredi Syphacem Massylorum Regem curat, quæ gens est ad finem Maurorum nouæ Carthagini obiecta, diuidente sinu Mediterranei maris. Erat enim cum Carthaginensibus ipsi Regi ac genti fœdus, ipsisque præ cæteris barbaris de obseruatione fœderis præclarius nomen erat, cum ipsis barbaris (vt multi dixerunt) fides ex fortuna esse consueuerit. Ad eundem itaque Regem Caium Lælium oratorem mittit cum donis, qui iocunde receptus est ab eo, quia res tam prospere Romanis successissent, maximeq; Scipioni. Cumque etiam in Italia Pœnis aduersæ res essent, in Hispania nullæ, amicitiam Romanorum Syphax Lælio annuit firmandam: eam tamẽ nec dare, nec recipere posse, nisi coram ipso Romanorum duce Scipione. Itaque Lælius accepta fide a Rege ad Scipionem reuertitur. Erat enim Syphax Rex opulentissimus, bello aptus, Carthaginiq; magnæ vicinus, illique suis finibus coniungebatur, modico maris freto ab ipsa Hispania distans. Scipio igitur audito Lælio ratus rem dignam non posse sine maximo periculo agi, Tarraconæ Lucio Martio, nouæ vero Carthagini Syllano ad præsidium Hispaniæ relictis, ipse terrestri itinere a Tarracona nouam Carthaginem venit, & a noua Carthagine cum duabus triremibus tranquillo mari in Africam traiecit: casuque accidit, vt eadem hora Hasdrubal ab Hispania pulsus, septem cum triremibus ad Syphacem veniens, iactis ancoris in terram descenderet. Ita prior in terram Hasdrubal, mox Scipio & Lælius egressi, pergunt ad Regem. Vt Syphaci visum est, duorum opulentissimorum populorum duces ea tempestate eademque die suam pacem amicitiamque petentes venisse ad eum, vtrunque ad hospitium inuitat. Et quoniam eos sub vno eodemque tecto sors perduxit, conatus est eos ad colloquium deducere causa dirimendarum inter se factionum. Scipio hoc renuit, dicens nullum cum Pœnis priuatum odium esse quod

quod colloquendo finiret, neque de republica se cum hoste agere quicquam nisi iussu senatus posse. in illudque magnopere Rex tendebat, ne alter hospitum exclusus mensa videretur, ideoque Scipionem ad eandem mensam cum Hasdrubale inuitat, quod Scipio nō abnuit, & quia id maxime Regi placebat, Scipio & Hasdrubal simul cœnati, eodem etiam lecto simul dormierunt. Tanta autem comitas Scipioni, atque ad omnia naturalis ingenii claritas, & facundia erat, vt non modo Syphacem barbarum, insuetumque Romanis moribus, sed etiam hostem quencunque infestissimum alloquendo sibi conciliaret: mirabilioremque aspectum ac maiestatem præ se fecerat, quam gestarum rerum gloriam. Nec dubium est Regem regnumque sola Scipionis allocutione in Romanorum esse potestate, tantam artem ad conciliandos animos eidem natura tribuerat. Itaque non tantum quomodo Hispaniæ amissæ essent, sed quomodo Africa retineretur, Carthaginēsibus necessarium fuit cogitare. Iniit igitur Scipio fœdus cum Syphace Rege, nec postea diutius immorans statim prouinciam a se derelictam cum duobus exercitibus repetiit. Non enim peregrinandi causa, neque solatii, Africam petierat, sed desiderio ea potiendi, hocque cum iam diutius in animo reuoluisset, tandem palam efficere voluit, vt quemadmodum Hannibal in Italia bellum gereret, sic Scipio in Africa. qui a recessu suo dubiis plerunque & contrariis ventis in alto iactatus, quarto die nouæ Carthaginis portum tenuit. Hispani vero licet a Punico bello quieti essent, in quibusdam tamen ciuitatibus non bonus animus erat, quæ metu tranquillæ manebant. conscientia enim illos premebat commissorum delictorum, inter quas maxime insignes erant magnitudine simul & culpa Illiturgum & Castulo opulentissimæ vrbes. Cum enim prosperis rebus Romanorum socii fuissent, post cæsos tamē Scipiones cum exercitibus defecerunt ad Pœnos. Illiturgitani vero defectioni hoc addiderunt, quoniam Romanos qui ex illa clade ad eos profugerant, hostibus prodiderunt interficiendos. In eos itaque populos, cum dubiæ adhuc Hispaniæ forēt, sæuitum fuisset, nisi vtiliter potius quam merito factum distulisset. Cum vero res tranquillæ visæ sunt, tempus expectandæ vindictæ non amplius dissimulauit: aduocatumque Lucium Martium a Tarracona cum tertia parte copiarum ad expugnandum Castulonem mittit. Ipse vero Scipio cum reliquo exercitu quinq; castrorum stationibus ad Illiturgum peruenit, cui⁹ portas occlusas reperit. Tum omnibus instructis ad oppugnationem faciendam ipse Scipio milites adhortari cœpit, vt multo infestioribus animis cum suis quam cum Carthaginensibus bellum gerendum esset, quippe cum illis de imperio & gloria sine ira certabant, cum istis vero, vt perfidiæ, crudelitatis, ac sceleris pœnas luant, quo & nefandam commilitonum necem vlciscerentur, vt in omne tempus documentum ac prouerbium fierent, ne quis vnquam Romanùm militem ciuemque in qualibet fortuna constitutum iniuria premeret. Ab hac exhortatione ducis incitati milites, electis viris qui per manipulos scalas erigerent, partito exercitu, vt alteri Lælius præesset legatus, duobus simul locis ancipiti terrore vrbem aggrediuntur. Non enim dux vnus aut princeps oppidanos ad defensionem inuitabat, sed sola conscientia & culpæ metus, ex quibus non gloriam, nec imperium, sed suppliciū quærebant Romani. Quapropter seipsos oppidani animabant ad pugnam, dicentes melius esse in acie mori, vbi Mars omnibus communis esset, qui sæpius victum erigere, ac victorem affligere solitus esset, quam postmodum cremata direptaque vrbe ante ora captarum cōiugum liberorumque, inter verbera & vincula, omnia fœda atque indigna passos expirare. Igitur nō militaris tantum ætas & viri, sed fœminæ quoque ac pueri supra animi corporisque vires adsunt, pugnantibusque arma telaque ministrant, saxa quoque ad murorum munitionem adducunt. Accendebantur ita animi certamine, labore, ac periculo, atque ipso inter se conspectu, adeoque magno ardore certamen initum est, vt a iuuentute oppidanorum exercitus Scipionis a muris repulsus sit. Quod factum vt Scipio vidit, veritus ne vanis conatibus hostium animus cresceret, & remissiores sui fierent, sibimet conandum esse censuit, partemque periculi capessens ferri scalas iubet, & seipsum ascensurū, si cæteri recusarent, comminatur. Tum a multis partibus cœptę sunt scalæ erigi, ex

aliaque parte vrbis Lælius vehementi conatu instabat. Tunc victa est vis oppidanorum, deiectisque propugnatoribus occupantur muri. Arx insuper ab ea parte quæ inexpugnabilis videbatur, capta est. Viderant enim eminẽtissimam eius partem quæ alta rupe tegebatur, neque vllo opere munitam, & a defensoribus vacuam. Hanc partem leuium corporum homines, & multa exercitatione dispositi clauos ferreos secum portantes per inæqualiter prominentia rupis scandebant. Vbi per modica interualla distantes figebant clauos, quibus, velut quosdam gradus facientes, ita in summum peruenerunt. Capta igitur vrbe, Romani iram in eos odiumque euomũt. Nemo enim viuos capiebat, nemoque prædæ memor erat. Trucidãtur passim inermes simul cum armatis, infantulique cum mulieribus, ignemque insuper tectis iniiciunt, diruũt quæ ignis absumere nequiuit. ita enim memoriam vrbis penitus extinguere voluerunt. Castulónem deinde Scipio exercitum duxit, quam non modo oppidani defendebant, sed etiam reliquiæ exercitus Pœnorum qui ex dissipata fuga passim in eam confugerant. Sed cum Scipio aduenisset, fama cladis Illiturgitanorum eis pariter terrorem ad desperationem intulit. Et quum in diuersas sententias quisque, prout sibi videbatur, cõsuleret, discordia inter Pœnos ac Hispanos orta est. Oppidanorum atque Hispanorũ caput erat Cerdubellus autor deditionis, qui proposuerat vrbem Romanis tradere, Pœnis vero præerat Amilco. Cerdubellus vero fide accepta a ciuibus Hispanisque, vrbem clã Romanis prodit, quæ quoniam non tantum deliquerat, partemque indignationis Romanis abstulerat cruenta Illiturgi vastatio, & voluntaria ipsorũ deditio, humaniter tractata est.

Scipio patri patruoque exequias facit, & reddit diis vota pro vindicta.

SCIPIO igitur nouam Carthaginem rediit redditurus diis vota, ac daturus munera gladiatoribus hastiluforibusque, pro vindicta patris patruique. Statuit igitur diem ad munera gladiatorum. conueneruntque ad statutum diem non solum obscuri generis, sed etiam reguli, illustresque & clariores viri, quorum aliqui per se pugnauerunt, aliqui per alios, alii professi sunt se pugnaturos ob gratiam ducis, alios æmulatio traxit, vt certamen prouocarent, prouocatique non abnuerent. Quidam controuersias quas inter se terminare non potuerant, pacto inter se inito, vt victorem res sequeretur, ferro terminare decreuerunt. Spectaculoque ludi funebres additi sunt. Interim Martius inultas ciuitates in deditionem accepit sine vllo certamine.

Astapa vrbs Carthaginensium igne ferroque vastatur.

ASTAPA erat vrbs (quæ hodie Ascho dicitur) quæ semper Carthaginensium fuerat, quæ singulare quoddam odium semper habuit in Romanos, & tamen vrbem nec situ, nec munimento tutam habebant, quę ferociores illis animos faceret, sed ingenia incolarum latrociniis dedita: qui ob excursiones quas in finitimum agrum sociorum populi Romani faciebant, ad Romanorum odium prouocati sunt. Ii etiam vagos Romanorum milites ac mercatores dietim intercipiebant, & magnum quendam Romanorum comitatum per eorum fines transgredientem, iniquo loco circunuentum interfecerant. Ad hanc igitur vrbem expugnandam quum admotus exercitus esset, oppidani conscientia scelerum, quia nec deditio tuta ad tam infestos hostes videbatur, nec spes in mœnibus aut armis tuendæ salutis erat, facinus in se ac suos ferum ac tetrum excogitant. Locum enim in foro ordinant, in quo pretiosissima rerum suarum congererent. super eum tumulum coniuges ac liberos considere quum iussissent, ligna faceſque virgultorũ circa eum extruunt, vt donec incertus euentus pugnę esset, præsidium in eo loco fortunarũ suarũ corporumque, quę cariora omnibus fortunis erant, seruarent: si vero rem inclinatam viderent, atque in eo esse, vt iam ciuitas caperetur, scirẽtque omnes quotquot in prælium issent obituros, eos per superos inferosque

feroſque deos orauere, vt memores libertatis quæ illo die aut morte honeſta, aut miſera ſeruitute finienda eſſet, nihil relinquerent in quod ſæuire hoſtis poſſet. ferrum ignemque in manibus eſſe: manuſque amicæ ac fideles potius ea quæ peritura erant, abſumerent, quam hoſtes ſuperbo ludibrio inſultarent. His adhortationibus excitati, ne quem a propoſito ſpes mollitiaue animi flecteret, die adiecta cõcitato agmine, patentibus portis, ingenti tumultu erumpunt. nec enim erat aliqua oppoſita ſtatio firma, quia nihil minus timeri poterat, quam vt ex vrbe oppidani egrederentur. Perpaucæ igitur turmæ equitum leuiſque armaturæ repente e caſtris ad id ipſum accurrunt. acrior impetu atque animis, quam compoſitior pugna fit, quoniam ſine ordine vllo ab vrbe plebs egreſſa eſt. Itaque pulſi ſunt equites qui prius ſe oppidanis obtulerant, cæteriſque terrorem non leuem intulerunt: trepidatumque parumper eſt circa ſigna, quum robur legionum prę anguſto tempore datum ad inſtruendum non potuerit tempeſtiue occurrere, quoniam ipſi oppidani in vulnera, hoſtes, ac ferrum vehementi vecordia ruebant. Occurrerunt tamen interea probati ac electi milites, qui temerarios impetus cæde primorum ſuppreſſerunt. Patefacta itaque acie quoad fieri poterat, multitudo armatorum abſtinebat a cędibus: nec tamen poterat propter obſtinatos oppidanorum animos, qui ſic paſſim in eos inſultabant, vt in vrbem pugnãdo intrantes coacti ſint omnes vſque ad vnum occidere. Hoc itaque bellico more decertando actum eſt in prælio, ſed fœdior in vrbe trucidatio fuit, quoniam proprii ciues omnem fœminarum turmã, puerorumque imbecillem inermemque multitudinem occiderũt, & incenſo rogo ſemiuiua adhuc corpora in ignem iecerunt. Præterea ipſi etiam ſuorum cæde miſerandi cum armis in medium ſe iecerunt incendium. Cæterum iam cæde perpetrata ſuperuenerunt Romani, ac primo conſpectu tam atrocis rei mirabũdi parumper obſtupuerunt. Deinde quum aurum argentumque, flamma liquefacente, tumulo rerum aliarum interfluerent, auiditate ducti milites, dum capere vellent, alii correpti flamma ſunt, alii combuſti a flamma, quum primi vrgente turba retrocedere nequirent. Ita Aſtapa ſine militum prędа, igne ferroque aſſumpta eſt. Martius vero cæteris eius regionis partibus in deditionem acceptis, victorem exercitum reduxit.

Infirmitas Scipionis, & quæ mala pertulit.

SCIPIO interea graui morbo impeditus eſt, grauiorem tamen ægritudinem reddebat, quum plærique adiicerent, ei corruptionem humorum ex nimia caſtitate accidiſſe. Vnde factum eſt, vt prouincia omnis, & maxime longinqua turbaretur. Ex quo deprehendi potuit, quid ſubſequutum fuiſſet, ſi vera fuiſſet mors, quum vanus rumor tantas excitaſſet procellas. non enim ſocii ac fœderati in fide manſerunt, non exercitus in officio. Mandonius enim & Indibilis Celtiberorum principes (qui Aragonenſes hodie dicuntur) quum Scipioni expulſis Carthaginenſibus adhæſiſſent, nihilque ex eo proſperi obtinuiſſent, congregata magna Celtiberorum iuuenum manu agrum Sedetanum (in quo ciuitas Soria ſita eſt) & agrum Sueſſitanum (in quo & Sangueſſa oppidum eſt in Nauarræ prouincia) ſociorum populi Romani multipliciter infeſtarunt, atque hoſtiliter pene depopulati ſunt. Deinde alius, & quidem maximus, ciuilis rumor in caſtris ortus eſt. Erant enim ad præſidium octo millia militum in caſtris, iis gentibus quæ cis Iberum mouebantur, ab imperatore impoſitum. motæ ſunt autem eorum mentes, quum primum de vita imperatoris dubii facti ſunt: ſed per antea cœperunt ex diuturno, vt fit, ocio, quum arctiores in pace res eſſent, occulte diſſeminare, quid eſſet, ſi debellata cõfectaque prouincia eſſet, quid item inter pacatos facerẽt, quidve ſi bellũ in prouincia eſſet, quomodoque in Italiam remearent. Petitumque eſt ſtipendiũ ſæpius procacius ac auidius ſolito ex more ac modeſtia militari, & a cuſtodibus in circuneuntes vigilias

tribunoſque opprobria iactabantur,& nocte multi in agrum pacatum prædatum ibant:deinde iam creſcente licentia,ſine mandato a ſignis abibant,omnia libidine ac licentia militum infeſtabãtur,nihilque inſtituto,aut diſciplina militari, aut imperio eorum qui præerant,gerebatur.Fortuna autem Romanorum caſtra ſeruabantur, eo quod tribuni a principio iura reddere omiſerant ex cõtagione furoris, non ex parte ſeditionis defectioniſque.Poſtquam vero tribuni reprehendere atque improbare ea quæ fierent,cœperunt, & propalam dicere ſe furoris eorum nõ futuros ſocios,ſtatim erupit ſeditio.Fugatis itaque principibus,ac deinde tribunis e caſtris expulſis, ad duos principes ſeditionis, Caium Albium, & Caium Atrium delatum eſt imperium omnium conſenſu.qui nequaquam tribunitiis contẽti ornamentis,inſignia etiam ſummi imperii faſces ſecureſque attrectare auſi ſunt,neque in mentem veniebat ſuis tergis ceruicibuſque virgas illas ac ſecures imminere,quas ad metum aliorum præferrẽt. Mors enim Scipionis falſo credita erigebat eorum animos, ob cuius vulgatam famam mox non dubitabãt totam Hiſpaniam arſuram bello.In eo enim tumultu nec ſocii pecunias imperatori afferre, nec adire propinquas vrbes poterant propter turbatas res, quum omnia omnes auderẽt. Expectabant enim ſingulis horis non tam nuncios mortis,quam funeris,neque ſuperuenire aliquid poſſe arbitrabantur quod eorum poſſet propoſitum euacuare, Verum quum viuere primum,mox etiam valere Scipionem,certi nuncii afferrẽt, tribuni militum ſeptem ab ipſo Scipione ſunt miſſi, ad quorum aduentum primo factionis viri exaſperati ſunt animo.Percunctati igitur,quæ cauſa iræ conſternationiſque ſubitæ eſſet, diſſimulando ſtipendium ad diem non datum iactabant: & quum eodem tempore,quo ſcelus Illiturgitanorum extitiſſet, poſt duorum imperatorum duorumque exercituum ſtragem ſua virtute defenſum nomen Romanorum ac retenta prouincia eſſet, Illiturgitanos pœnam noxæ meritam habere, ſuis vero non eſſe qui gratiam exoluat recte factis. talia quærentibus reſponderũt tribuni vere ſe oraturos,ac ad imperatorem delaturos. Lætari inſuper ſe fingebãt ſeditionis autores, quod nihil triſtius inſanabiliuſque euenĩſſet, & quod ſupereſſet Scipio qui Deũm benignitate reipublicæ gratiam reddere poſſet. Scipioni itaque in principio leuiter agi placuit, & miſſis circa ſtipendiarias ciuitates exactoribus,ſtipendii ſpem propinquam dedit.Edictumque ſubinde poſitum eſt,vt ad ſtipendium petendum conuenirent in nouam Carthaginem, ſpemque maximam ſuæ factionis ſeditioniſque abſtulit Mandonio & Indibili. qui audito quod viueret & valeret Scipio,omiſſo incepto in ſuos fines redierunt,neque videbant quenquam,non principem,non priuatum,apud quem recipi poſſent.Omnia enim circunſpectantes,nihil reliqui habebant,præter vulgatiſſimum a malis conſiliis receptum,dubiique erãt,an imperatoris iuſſu pro ſtipendiis irent,vel de eius clementia deſperarent,quum ſcirent eum etiam hoſtibus ignouiſſe,cum quibus dimicaſſet,ſuamque ſeditionem ſine ſanguine,ſine vulnere eſſe,ac propterea nõ atrocem, aut atroci pœna dignam.vt humana ingenia ſunt, ad ſuam quiſque leuandam culpam declinabat.Maior tamen inter eos illa erat dubitatio, an eorum tribuni & cẽturiones, an vero omnes pro recipiendo ſtipendio irent, & valuit ſententia, vt omnes irent,quia tutius eſſe cenſebant.

Quomodo puniti ſunt tantæ ſeditionis autores.

QVVM vero per eoſdem dies hæc illi inter ſe conſultarent, cõſilium de his nouæ Carthagini agebatur, certabaturque ſententiis, vtrum in autores tãtum ſeditionis animaduerteretur, an vero omniũ ſupplicio culpa vindicanda eſſet.erant enim autores paulo plures quinque ac triginta. Vicit tandem pœna leuior,vt vnde culpa eſſet,ibi pœna cõſiſteret: ad multitudinem vero ſatis eſſe caſtigationem verbalem. Cõcilio itaque dimiſſo parari expeditio cœpit aduerſus Mandoniũ Indibilemque, cibariaque exercitui qui Carthagini erat, parari iubentur.Et cum tribuni ſeptem qui per antea Sucronem miſſi fuerãt ad leniendam

niendam seditionem, obuiam exercitui irēt, singulis data sunt nomina principum seditionis, vt eos p idoneos homines benigno vultu & sermone prius lenitos Carthaginem adducerent. Qui quum yenissent, ad concionem vocati, in forum ad imperatoris tribunal ducūtur. Imperator vero sedit paulisper tacitus, tum silentio per præconem facto, pluribus verbis de corū seditione habitis, atque errore confutato, tum ex præparato omnium rerum terror oculis auribusque omnium est offusus. Inter hęc exercitus qui corona concionem circundederat, gladiis & scutis concrepuit. Tum præconis audita vox est citātis nomina damnatorum, qui statim in concilio nudi in medium protrahuntur, & simul omnis apparatus supplicii expromebatur. Deligati igitur ad palum, virgisque cæsi, & securi percussi sunt, adeo concussis metu qui aderant, vt circunstantium gemitus exauditi sint. Tracti inde de medio omnes sunt, purgatoque loco, citati milites nominatim apud tribunos militum in verba Scipionis iurarunt, stipendiumque ad nomen singulis persolutū est. Hunc finem seditio militum habuit.

Fugatur iterum Hanno præfectus Magonis a Lucio Martio.

PEr idem tempus Hanno pręfectus Magonis, missus a Gadibus cū parua manu Afrorum, data mercede Hispanos solicitando ad quatuor millia iuuenū armauit. Castra deinde parās, ab Lucio Martio dissipatis castris, multis captis, cæteris in fugam datis, ipse Hanno cum paucis effugit, reliquos per deuia vagos palantesque persecutus est. Dum hæc agerentur ad Bætim fluuium (qui hodie Guadalcauir dicitur Arabica lingua) Lælius cum classe in Oceanum nauigauit ad vrbem quæ Carteia dicitur. Erat enim ea vrbs in Oceani ora ad eam Hispaniæ partem, qua ex angustis faucibus panditur mare ad Gades. Causa autem aduentus Lælii erat, quia Gaditani missis ad Romanos nunciis in castra, obtulerant vrbem sine certamine tradere. Romanis interim vulgata proditio est, quoniam Mago qui in ea vrbe erat, comprehensos eos omnes Adherbali Prætori Carthaginem deuehendos tradidit. Adherbal vero coniuratis in quinqueremibus impositis, præmissisque ipsis quinqueremibus, quæ tardiores quam triremes erant, ipse cum octo triremibus modico interuallo secutus est. Iamque fretum intrabat quinqueremis Carthaginensium, & ecce Lælius cum classe affuit, qui quum quinqueremem Carthaginensium capere conatus esset, sequentibus septem triremibus ad Adherbalem euectus est. Quinqueremis vero Pœna videns se deprehensam, & obsistente æstu freti in aduersum reciprocare non posse, in re subita parumper timuit, an videlicet suæ triremes sequerentur, an vero hostis rostra conuerteret. ipsa enim dubitatio moram fecit dettactandæ pugnæ. Iam enim sub ictu teli erant, & vndique stabant hostes. æstus quoque moderandi naues adimebat arbitrium. neque enim erat simile nauali pugnæ, quum nihil voluntarium haberet, nihilque artis vel consilii esset, quoniam & natura freti æstusque suis alienisque nauibus pariter inuehebat, vt remigi vllus locus non esset, si in contrarium æstus tetendisset. fit igitur coacta pugna. Quum igitur quinqueremis Pœnorum coacta, infestaque in Romanam rostro decurrisset, inuasissetque, obliqua Romana ictum alterius rostri recipiebat. interim anceps prælium cōmissum est. Quinqueremis vero Romana, seu pondere tenacior, seu quia pluribus remorum ordinibus referta facilius regeretur, duas triremes suppressit, & vnius ex aliis remos detorsit oppressa, cæteraque quas adepta esset, mulctasset, nisi Adherbal cum quinqueremibus extensis velis in Africam transfretasset. Lælius vero victor cæterarū reuersus, auditis quæ acta Gadibus essent, ob patefactam proditionem, coniuratosque Carthaginem missos, spe ad irritum redacta, nuncios ad Lucium Martiū misit, de cunctis certiorem faciens. & quia frustra ibi tempus tererēt, assentiēte Martio redire ad imperatorem decreuerūt, postque paucos dies ambo nouā Carthaginem redierunt. Ad quorū discessum nec ocioſus Mago fuit, quæ poterat terra marique ordinans, vt in Hispaniam rediret. Audita enim Ilergetum rebellione (quæ Nauarrorū gens est, vt supra diximus) spem recuperandæ Hispaniæ cepit.

Missis igitur nunciis ad Senatum Carthaginensium, qui simul seditionem ciuilem in castris Romanis, defectionemque sociorum in maius verbis augerent, imperiũ Hispaniæ posse repeti persuasit.

Prælium Scipionis, & Indibilis ac Mandonii Celtiberorum regulorum, qui aduersus Romanos rebellarant.

MANDONIVS itaque & Indibilis audita Scipionis sanitate, quia in fines suos regressi fuerant, visuri paulisper quid seditio incepta statueret, quoniam si conspiratis ciuibus in castris indulgeretur, sibi quoque ignosci non dubitabãt. Postquam vero vulgata est atrocitas supplicii, suam quoque noxam pari pœna vindicandam arbitrati, vocatis rursus ad arma popularibus, contractisque quæ ante habuerant auxiliis, in Sedetanum agrum, vbi defectio primum exordium habuerat, cum viginti millibus peditum, & duobus millibus & quingentis equitum transcenderũt. Scipio vero quum omnibus noxiis innoxiisque stipendium dedisset, vultu & sermone in omnes placato, facile reconciliatis militum animis, prius quam castra a noua Carthagine moueret, concione aduocata multis verbis in perfidiam regulorum verba faciens asseruit, non se eo animo ire ad vindicandum hoc scelus, quo ciuilem errorem nuper sanauerat: quoniam id fecit non secus, quam sua viscera secans cum gemitu ac lachrymis, triginta hominum capitibus liberasse octo millium siue imprudentiam, siue noxam: nũc vero lęto & erecto animo in cædem Ilergetum ire. Deinde se ad iter præparare in diem alterum iubet, profectusque decimis castris peruenit ad Iberum flumen: deinde quarto die castra in conspectu hostium posuit. campus enim erat ab interiori parte montibus circunseptus. In eam vallem Scipio quum pecora multa ex hostiũ agris rapi iussisset, ad irritandos barbarorum animos, velites (qui proprie Hispano nomine Ginecarii appellantur) immisit. Vbi vero per excursionem commissa fuit pugna, Lælium cum equitatu impetum ex occulto facere iubet. mons enim præeminens equitum insidias texit. nec vlla mora ad pugnam facta est. Hispani cernentes eorum pecora tolli, in velites Hispanos præda occupatos incurrere cœperunt. Vnde quum cœpisset iam pugna, & gladiis nudatis, collatoque pede certamen fieret, superuenere equites. & maiores inde cędes fiunt, quam per excursiones ac leuia certamina fieri soleant. ita magis accenduntur ira Hispani ad vindictam. qui ne pulsi viderentur, postero die prima diei luce in aciem processere. neque capiebat omnes copias angusta vallis: duę namque peditum partes, & omnes denique equitatus in aciem descenderunt, reliqua vero peditum pars in vnum ex obliquo collem constitit. Scipio considerans loci angustiam pro se esse, quia in arcto pugna aptior Romanis, quam Hispanis futura videbatur, quodque in eum locum retracta eorum multitudo esset, qui omnes minime capere posset, nouo consilio animum adiecit, vt scilicet tam angusto spatio circundaret cornibus hostium aciem, quo peracto Hispanis inutiles forẽt pedestres copiæ. Itaque imperauit Lælio vt per colles occultissimo itinere circunducat equites, segregetque quantum possit equestrem a pedestri pugna. ipse quoque Scipio statim omnia peditũ signa in hostes vertit, quatuorque cohortes in fronte statuit, quia latius non poterant aciem pandere, neque moram pugnandi vllam fecit, vt cum certamine auerteret conspectum equitum transeuntium per collem, neque ante conspicerent circunductos esse, quam a tergo inuasos se esse sentirent. ita duo prælia, duæ peditum acies, & duo equitatus per longitudinem campi. nam misceri non poterant, quia vallis angustia hoc non patiebatur. pugnabãtque adeo, vt neq; pedites equitibus, neque equites peditibus auxilio esse possent, quoniam quum pedites qui in fronte erant, pugnarent, putantes equites a tergo eis auxilio esse, trucidãtur, quoniam equites ipsi a Lælio & Romanis ab ipso tergo inuasi etiam delebantur. Quumque ipsi equites aliquandiu Lælii impetum sustinuissent, finaliter tamen ad vnũ omnes cæsi sunt, nec quisquam equitũ peditum ve superfuit, eorũ scilicet qui in valle pugnauerunt. Tertia vero pars quæ super collem secesserat, & potius ad spectaculum

quam ad

quam ad pugnam steterat,& locum,& tempus ad fugiendum habuit. Inter eos enim Mandonius & Indibilis reguli fratres ipsi fugerunt, prius quam a tergo tota circumueniretur acies,elapsi inter tumultum. Castra itaque Hispanorum eo die præter aliam prędam,cum tribus ferme millibus hominum capiuntur.Ex Romanis vero eo die ac prælio circiter mille ac ducenti ceciderunt, vulneratique sunt amplius quam tria millia hominum. Neque enim adeo cruenta fuisset victoria, si patentiore campo decertassent,& ad fugam capessendam facilitas fuisset. Indibilis itaque abiectus bello & fugatus,consilium cepit,& afflictis prostratisque rebus nihil tutius esse duxit,quam vt in Scipionis clemētia sperare. Experta itaque eius fide Mandonium fratrem ad Scipionem mittit.qui aduolutus genibus eius, fatalē rabiem temporis accusat,quum velut cōtagione quadam pestifera, non Ilergetes modo & Lacetani,sed castra quoque Romana insanierint.suam itaque, & fratris, & reliquorum popularium eam conditionem esse,vt,si velit,reddant spiritum Scipioni:vel si seruare malit,tanquam ab eo acceptum,illum pro eius volūtate deuouerent,tanquam ab eo seruatum. In causa enim fuerat eatenus,ipsam clementiam non petiisse,quum de ea,eius inspecta magnanimitate, non haberetur fiducia:nūc autem econtra, quoniam quum victor euaserit, non est dubium in eius maxima clementia sperare. Ille enim semper Romanis mos fuit, parcere prostratis, & debellare superbos.Scipio igitur,licet vetus mos Romanorum fuisset, vt eis quos nō fœdere,sed armis superassent,non prius daretur amicitia tanquam in pacatum populum,quam omnia diuina & humana dedissent,obsides insuper acciperētur,adimerentur arma, præsidiaque vrbibus composita forent: multis verbis detestatus Mādonium pręsentem, Indibilemque absentem, illos merito perituros fuisse suo ipsorum maleficio asseruit, victuros populi Romani beneficio. Itaque eisdem regulis,& illam pugnam,& rebellionem liberam esse voluit,eisque velle præter Romanum morem,& arma relinquere,nec obsides petere, ne si iterum deficerent,in obsides innoxios,sed in seipsos sęuiret,atque eorum esse,an pacatos,an iratos Romanos velint.Ita dimissus est Mādonius,pecunia tantum imperata, qua militibus subsidium parari posset, qui Lucio Martio in vlteriorē Hispaniam præmisso, paucos moratus dies,dum imperatam pecuniam Ilergetę numerarent,cum expeditis Lucium Martium iam Oceano appropinquantem assequitur. inchoata enim res erat de Masinissa, vt ad colloquium cum Scipione veniret. vulgatum est in castris Scipionis Masinissam cum Scipione velle congredi,ad hocque dexteras sibi inuicem dedisse. Masinissa vero quum Gadibus esset,certior factus a Martio, Scipionem aduentare,causando dixit corrumpi equos in insula,penuriamque rerum omnium pati,& ideo se velle traiicere ad depopulādos Mediterraneos agros:vtque imperator Mago hoc pateretur, marcescere se dixit equitum desidia. Transgressus itaque tres principes Numidarum præmittit, ad tempus locumque pro colloquio statuendum,duos pro obsidibus retineri a Scipione iubet,remisso tertio, qui quum iussus esset,adduceret Masinissam. cum paucis itaque ad colloquium venerunt. Ceperat enim Numidam Scipionis fama, gestarumque rerū admiratio, qui animos ad speciem corporis eius amplam atque magnificam erexerat.cæterū maiorem venerationem præsentia fecit, & præterquā quod a natura multa in eo erat maiestas,adiuuabat tamen promissa cæsaries,habitusque corporis, non cultus ex exquisitis munditiis,sed virilis,ac vere militaris (quod plenius nitidiusque ex morbo apparebat,velut renouatus flos iuuentæ) prope attonitus ipso primo congressu Numida est. Agit igitur Masinissa primum Scipioni gratias de fratris filio remisso, ex eoque tempore eam se quæsisse occasionem,quam tandem oblatam deorum immortalium beneficio non omiserit, cupereque se illi populoque Romano operam nauare, ita vt nemo vnus externus magis enixe adiuuerit rem Romanam, seque diu hoc facturum parauerat in Hispania ignota, alienaque sibi patria:cum autem hoc fieri non valuerit, se id in Africa, ac propria patria facturum, quoniam si Romani eundem Scipionem in Africam mittant, non est dubium, sperare posse, se breui illam adepturos. Lætus enim vidit eum Scipio,audiuitque,cum caput rerum in omni hostium equitatu Masinissam sciret:qui & iuuenis erat, & decorem

præ se ferebat. Fide igitur data receptaque, Scipio regressus est Tarraconam. Masinissa vero permissu Scipionis, ne sine causa traiecisse videretur, depopulans vicinos agros Gades rediit.

Mago Pœnorum Dux a Gadibus ad minorem Balearium insulam cum classe hybernaturus venit.

MAGO igitur desperatis in Hispania rebus, quoniam eum spes fefellerat, quam primum in militari seditione concipiēs, in defectione Indibilis ac Ilergetum posuerat (quę duo eius animum diu sustinuerāt) dum pararet classem in Africam traiicere, nūcium a Carthagine accepit, iubere Senatum, vt classem quam Gadibus haberet, in Italiam traiiceret, conducta ibi quanta posset Gallorum ac Ligurum iuuentute, coniungeretque Hannibali, ne sineret senescere bellum maximo impetu ac fortuna cœptum. Ad eam rem maxima pecunia a Carthagine magna adducta est, & ipse quātum potuit a Gaditanis exegit, nō modo publice ab eorum ærariis, sed etiam templis spoliatis, priuatim ab omnibus, eos cogendo vt aurum argentumque in publicum conferrent. Qui cum a Gadibus cum classe discessisset, ac præterueheretur ad Hispaniæ oram, non procul a noua Carthagine expositis in terram militibus proximos depopulatur agros, inde ad vrbem classem appulit, ibique cum die milites in nauibus tenuisset, nocte in littus exposuit ad eam muri partem qua capta a Romanis noua Carthago fuerat, pro constanti habens, eam vrbis partem nullo saltem valido præsidio teneri, & aliquos oppidanorum ad spem nouandi res moturos. Interim nuncii ex agris trepidi simul depopulationem, agrestium que fugam, & hostium aduentum retulerunt. Tum visa est classis, nec sine causa electa ante vrbem statione apparuit. armati igitur oppidani instructique ad portā mare versus ac stagnum cōcurrerunt, vbi circunfusi hostes ad muros, tumultu maiore quam vi, subierant, patefactaque repente porta Romani cum clamore erumpunt, turbatosque hostes ad primum incursum cōiectumque telorum vsque ad littus cum multa cæde persequuntur: & nisi naues littori appulsæ trepidos recepissent, nō superfuisset fugæ aut pugnæ quisquam. In ipsis quoque nauibus trepidatum est, ne hostes cum suis simul in naues irruerent. Retrahunt igitur scalas, ancoraque ne moram nimiā facerent, præcidunt. quorum multi in littore derelicti, vt naues natando assequerentur, incerti præ tenebris quid peterent, aut vitarent, fluctibus obruti sunt. Postero vero die cum classis retro in Oceanum vnde venerat, fugeret, circiter duo millia ac octingenti homines cæsi inter muros littusque reperti sunt. Mago autem in Gades cum classe reuersus excluditur, inde ad Cimbim non longe a Gadibus classe appulsa clauduntur illi portæ, inde ad Pityusam centum pene milliaria amplectens, quam Pœni adhuc obtinebant incolebantque. In ea classis bona cum pace susceptа est, nec modo cōmeatus ab ea benigne præbiti sunt, sed etiam in supplemētum classis iuuentus armaque data sunt, quorum fiducia Mago in Baleares insulas quinquaginta abinde milliaribus distantes transfretauit. Duæ enim sunt Balearium insulæ, vna maior, quam Maioricam a maioritate insulæ, vt supra diximus, altera minor, quam a minoritate respectu maioris Minoricam dicunt, armis hominibusque copiosior, ac portum habens pulcherrimum, in quo se hybernaturum sperabat. ad extremum enim autumni erat. Quum itaque ad maiorem insulam cum ipsa classe transfretasset, cum fundis insulani omnes hostiliter occurrerunt (quo solo armorum genere, sicuti in aduentu Herculis supra narratum est, vtebantur, & inde etiam Baleares dictæ sunt) tantaque vi lapidum appropinquantē classem obruebāt, vt introitum portus eis omnino vetuerint. Inde igitur recedentes ad minorem Balearium insulam traiecerunt. In cuius portu locum munientes, sine certamine vrbe agroque, & quidem fertili, potiti sunt. in qua tota hyeme residens Mago, duo millia auxiliarium ex eis conscripsit, vrbemque ipsam ampliās, & portui, & vrbi nomen dedit, Magoque vsque in hodiernum appellantur. Gaditani vero post eius ab Oceano discessum Romanis se dediderunt.

Scipio

Scipio obtenta Hiſpania Romam reuertitur, atque Conſul creatur, eique Sicilia & Africa aſſignatæ ſunt.

His itaque peractis anno ab orbe condito quarto milleno, & ab vrbe condita D. ac XLIII. Scipio obtenta Hiſpania Romam rediit, & iterum Conſul creatur, & multis in Senatu contradicentibus Sicilia illi prouincia decreta eſt, & inſuper Africa Romanis armis aggrediēda. Magnus itaque Romæ apparatus fit ad bellum in Africam transferendum, Scipioque traiicere exercitum in Siciliam, & inde in Africam parat. Sed quoniam hæc ad Hiſpaniam pertinere non videntur, illa prætermitto, de quibus ſatis abundeque Romani ſcriptores meminerūt. Nos autem de noſtris videamus.

Mago Amilcaris filius a portu & vrbe Magone minoris inſulæ Balearis exercitum Genuam traiicit, & vrbem vi cepit, Indibiliſque defectio ac pugna.

Mago igitur cum hybernaſſet (vt diximus) in minori inſula Balearīū, ſequenti vere anno ab orbe cōdito quarto milleno nongenteſimo, decimotertio, & ab vrbe condita DXLIIII. ex ipſa minore inſula Balearium iuuentute lecta, & in claſſem impoſita, in Italiam triginta roſtratis nauibus & multis onerariis duodecim millia peditum duoque ferme equitum traiecit, Genuamque nullis præſidiis maritimam oram tutantibus repentino aduentu cepit. In Hiſpania denuo bellum exortum eſt conſentiente Indibili, ac iterum rebellante nullam aliam ob cauſam, niſi propter admirationem virtutum, Scipionemque ſolum militari peritia clarum putabat ſuperfuiſſe Romanis, cæteris omnibus ab Hannibale interfectis. Contēnens itaque reliquos, intra paucos dies concitatis finitimis populis ad Hiſpaniam liberandam, triginta millia peditum & quatuor ferme equitum in Sedetanum agrum cōgregauit. Romani quoque imperatores L. Lentulus & L. Manlius exercitū contra Indibilem duxerunt: & commiſſa pugna tandem cum vidiſſent turbatos hoſtium ordines, trepidanteſque atque fluctuantia ſigna, hortantur milites, vt perculſos inuadant, nec reſtitui aciem patiantur. Neque ſuſtinuiſſent impetum Hiſpani, niſi Indibilis ipſe cum equitibus pedes digreſſus ante prima ſigna peditū ſe obiecisſet. ibi enim aliquādiu atrox pugna fuit. Tandem poſtquam ii qui circa regem ſemimortuum, ac deinde terræ confixum, pugnabant, obruti telis occubuerunt, tunc fuga paſſim cœpta eſt, pluresque cæſi equites, quia eis conſcendēdi equos ſpatium non dabatur, & quia Romani perculſis Hiſpanis inſtiterunt acriter. nec ante abſceſſum eſt, quam a caſtris hoſtem penitus expuliſſent. Tredecim millia Hiſpanorum eo die cæſa ſunt, octingēti vero capti: at Romanorum ſociorum paulo amplius quam ducenti, & præcipue in læuo cornu ceciderunt. Pulſi itaque e caſtris Hiſpani ſunt, & qui ex prælio effugerunt, diſperſi primo per agros, inde ad ſuas ciuitates redierunt. Tum a Mandonio regulo fratre Indibilis ad concilium euocati, conqueſti ſunt ibi clades ſuas, valdeque deteſtari cœperūt autores belli Indibilem, cæteroſque Principes, quorum plærique in acie occidiſſent. Qui cum legatos ad arma tradēda deditionemque faciendam miſiſſent, reſpōſum eſt a Romanis imperatoribus, in deditionem ita accipi, ſi Mandonium cæteroſque belli concitatores viuos traderēt: ſin aliter facerent, exercitus in agrum Ilergetanum, moxque Auſetanum, & deinceps aliorum populorum ſe ducturos cum maximo eorum malo. Hæc dicta vbi a legatis renunciata ſunt, Mandonius, cæterique principes in concilio comprehenſi, traditi ſunt Romanis ad ſupplicium. Sic pax Hiſpaniæ populis reddita eſt, ſtipendium inſuper duorum, & frumentum ſex menſium imperatum eſt, & obſides a triginta ferme populis accepti ſunt. Ita Hiſpaniæ rebellantis tumultus magno metu intra paucos dies concitatus & compreſſus eſt, & omnis terror in Africam verſus.

IOANNIS EPISCOPI GERVNDENSIS PARALIPOMENON LIBER SEXTVS DE IIS QVÆ GESTA SVNT IN Hispania, & quomodo Pœnis expulsis vsque ad tempora ciuilis belli quieuit Hispania a bellis annis fere decem, in quibus Carthago magna capitur a Scipione.

De Lege Oppia.

IAMitaq; a superiori anno, id est ab vrbe condita quingentesimo quadragesimo quarto vsque ad eiusdē annū DLIIII. nil memorabile in Hispania gestū est, sed quieuit a bellis. Quo decennio Scipio in Africam cū exercitu traiectus, Carthaginē vniuersamq; Africam debellauit, ex qua re Africanus est cognominatus. Moxq; exacto tēporis huius curriculo, ciuilis contentio in vrbe commota est, instātibus mulieribus, vt lex Oppia quæ mulierū ornatū prohibebat, abrogaretur. Tulerant enim eam Marcus Oppius, & Titus Romuleus tribuni populi, Quinto Fabio, & Tito Sēpronio Consulibus, in medio ardore Punici belli, ne qua mulier plusquam semunciam auri gestaret, neque vestimento diuersi coloris vteretur, neque vehiculo curruque in vrbe oppidove ad mille passus, nisi sacrorum causa vteretur. Tulerūt enim ad plebem de abroganda lege Marcus Fundanius, & Lucius Valerius tribuni populi. Brutus & Titus Iunius legem Oppiam tuebantur, nec etiam abrogari se passuros aiebant. Ad suadendū vero dissuadendumque multi nobiles prodibant. Capitolium turba hominum fauentiū aduersantiumque legi complebatur. Matronę nulla nec autoritate, nec verecundia, nec virorum imperio cōtineri limine poterant. Omnes enim vias vrbis aditumque in forum obsidentes, viros descendentes ad forum orabant, vt florente republica, ac per consequēs crescente in dies etiam priuata, omniumque fortuna, matronis quoque pristinum ornatum reddi paterētur. Augebatur hæc mulierum frequentia in dies. nam etiam ex oppidis conciliabulisque conuenerant. Iamque consules & prętores publice rogare audebant, habebant tamen alterum Consulem Marcum Portium Catonem inexorabilem, qui pro tuenda lege publice orationem habuit. Contra vero Lucius Valerius pro rogatione mulierum confutauit Marci Portii Catonis orationem. Vicit itaque mulierum petitio, vt lex abrogaretur. Omnes enim vrbis matronæ & mulieres vna acie in Capitoliū conscendentes rogarunt omnes magistratus ac tribunos. ex qua re tantus fuit mulierum fauor, quod omnes pariter iudicauerunt legem Oppiam esse abrogandam, quæ vicesimo, postquam lata fuerat, anno abrogata est.

Marcus Portius Cato Consul cum exercitu in Hispaniam venit.

POSTQVAM igitur lex Oppia abrogata est anno ab orbe condito quinto milleno tertio, & ab vrbe cōdita quingentesimo quinquagesimo quarto, Lucio Valerio Flacco, & Marco Portio Catone Consulibus, idem Marcus Portius Cato cum exercitu ad Lunæ portum cum quinque ac viginti nauibus venit. Deinde nauibus omnis generis hinc inde contractis proficiscens, edixit vt ad portum Pyrenæi omnes sequerentur, indeque ad vrbem Rhodam ventum est. Hæc enim vrbs in Gerundensi erat diœcesi, cui nunc præsidemus, & a sexcentis annis Episcopos habuit. quæ vrbs iuxta Claudii Ptolemæi descriptionem non longe a Pyrenæo distabat, sita ad littus maris portu a vulgo vocato Lalena, quæ omnino deleta est: extat tamen in ipso vertice montis cœnobium,

nobium,quod ſancti Petri de Rhodis accolæ dicunt ab ipſa vrbe Rhoda. Erat autem in ipſa vrbe arx quam Hiſpani tenebant.eam itaque vi expugnatam Cato cepit. Indeque ſecundo vento Emporias vrbem a Rhoda non longe diſtantem venit,quæ in tres diuiſa erat. Primam enim mari vndique circundatã tenebant Græci,qui a Phocenſibus,vnde Maſſilienſes,ortum habuerant, de quorum origine Iuſtinus poſt Trogum Pompeium late diſſeruit,quod Græcum oppidum pene mare hinc inde cingebat, cuius muri quadringentorum paſſuum ſpatio protendebãtur. Secundam Hiſpani tenebant,cuius trium milliarium ſpatium muri amplectebantur,quæ diſtans a mari milliario prope vno magnum Hiſpanorũ ferociſſimorumque virorum numerum continebat. Tertiam vrbem oppidumque incolebant Romani ad littus maris quod Oceanum reſpicit. Hanc itaq; tertiam refert Zozomenus Piſtorienſis hiſtoricus Iulium condidiſſe,poſtquam deuicit in Hiſpania Pompeii liberos: quoniam cum primum a Gerunda Sextum Pompeium fugaſſet,inde etiam vſque ad Ilerdam venit. Poſtquam Brutus eum apud Mundam vrbem (quæ nunc Colimbrium dicitur) in Portugallia victum interfeciſſet, Iulius Cæſar oppidum ex Romanis,Italicis,qui primum(vt opinor)cũ Cornelio Scipione venerant, conſtruxit,coloniamque Romanorum effecit. Sicque enim Emporiũ vrbs in tria oppida diuiſa diuerſis linguis voluntatibuſque conſiſtebat. Per eadem enim tempora rebellarat citerior Hiſpania omnis, ac Romanum oppidum quod apud Emporias erat,vi occuparat. Ad hanc igitur rebellionem perdomandam Cato Conſul in Hiſpaniam venerat. Græcorum vero oppidum non modo non eſt rebellionem ſecutum, verum ſeruata Romanorum fide ſeruatũ legimus. Accurata enim diſciplina (quæ potiſſimum, vbi metus accidit, ſeruatur) eos eatenus conſeruarat. Partem enim murorum ad Hiſpanos verſam optime munitam habebat, vna tantũ porta ad eam regionem vtebantur, in qua ſemper alter ex magiſtratibus vrbis præſidebat. Nocte vero qualibet tertia ciuium pars in muris excubabat, tanquam ſi hoſtis ad portam eſſet,& ſeruabant vigilias ſemper,& circuibant ciuitatem diligẽti cura,Hiſpanum neminem intra vrbem recipiebant, nec ipſi temere ab vrbe exibãt. Ad mare enim patebat omnibus exitus ad portam ad Hiſpanorum oppidum verſam, a qua non niſi frequentes egrediebantur. Cauſa vero exeundi tantum erat commercium cum Hiſpanis. Hiſpani enim tanquam maris imprudentes inexpertique mercari gaudebant, vt ex iis quæ mari afferebantur, haberent,ſuoſq; fructus illis venderent. Huius igitur deſiderii cauſa Hiſpana vrbs Græcis patebat. Sic Græcum Emporiæ oppidum ſeruatum eſt. Erantque eo tutiores, quod ſub ſpecie Romanæ amicitiæ tutabantur, quam ſicut Maſſilienſes, a quibus deſcenderant, minoribus licet viribus, pari tamen colebant fide. Sic cõſulem Catonem ad eam declinantem comiter ac benigne ſuſceperunt: paucoſque dies ibi moratus eſt, dum explorare cœpit, vbi, & quantæ hoſtium copiæ eſſent. Vnde ne mora ipſa inutilis eſſet, omne id tempus exercendis militibus conſumpſit. erat enim tempus, quo frumentum in horreis coaceruatur. Redemptoribus itaque vetitis ne frumentum exportarent, vrbe Græca eiſdem repleta ad bellum ſe parat, ac profectus ab Emporiis agros hoſtium vrit vaſtatque, omnia fuga & terrore complens. Qui cum caſtra nõ longe ab Emporiis in agro qui eſt inter medios fines Gerundę vrbis & Emporiæ, poſuiſſet, cum hoſtibus qui ex reliqua Hiſpania confluxerant, conſeruit prę lium: quos deuictos cæcidit, ac diſſipauit. qui exuti caſtris, ſigna armaque abiicientes vſque ad vicinorum oppidorum portas fugantur, in quibus ipſi Hiſpani ſuo ſe agmine ac preſſura perimebant, cædentibus Romanis a tergo, ac eos comprimentibus: quorum caſtra omnia Romani diripuerunt. Refert Valerius Antias hiſtoricus eo die ſupra quadraginta millia Hiſpanorum cæſa. Cato vero ipſe geſta ſua cõſcribens, detractor laudum ſuarum, multa millia hominum ait ſe interemiſſe, ſed numerum non expreſſit. Nihil denique a victoria ceſſatum eſt. Quum enim receptui ſignum datum eſſet, ſuoſque ſpoliis onuſtos ad caſtra reduxiſſet, paucis horis noctis ad quietem datis, ad prædandum in agros hoſtium ſparſos reduxit ad comprehendendum hoſtes hinc inde ſine ordine fugientes. quæ res non minus quam pugna prioris diei Emporitanos, Hiſpanos, accolaſque eorum in deditionem cõ-

pulit. Sic Cato vrbem Emporiam Hiſpanorum obtinuit deditione recepta, ex aliiſque vicinis vrbibus eos qui Emporiam profugerant, Cato benigne ad ſe vocatos in ſua quenque dimiſit. Inde caſtra mouit, ac itinere recto per Gerundam Barchinonamq; Tarraconam peruenit. Interim ad quencumq; locum Cato cum exercitu applicuiſſet, occurrebant vndiq; legati ciuitatum ſe illi dedentium. Ita per Catonem omnis cis Iberum Hiſpania perdomita, & Romano nomini reſtituta eſt. Captiuiq; non modo Romani, ſed etiam ſociorum & Latini nominis variis caſibus in Hiſpania oppreſſi, ad domum Conſulis ducebantur. Fama deinde vulgatur, Conſulem velle in Turditaniam proficiſci cum exercitu, & inde ad deuios montanos eſſe venturum: quem rumorem falſo vulgus iactauit. quam ob cauſam ciuitates ſeptem cis Iberum, & caſtella plurima defecerunt, ad eaſque deducto exercitu in poteſtatem redegit, quas cum pacatas reliquiſſet, ac Tarraconam reuertiſſet, iterum rebellarunt. quas iterum ſubiugauit: & ne pari indulgentia relinquerentur, eos iuſſit venundari, & redigi in ſeruitutem, atq; quæſtori, vt venundarentur, traditi ſunt.

Rebellio Turditanorum & prouinciæ cis Iberum, propter quam illis arma adempta ſunt.

ET quoniam Turditani interim rebellarant, qui ſunt incolę maritimę oræ Bætis fluminis, & per Mediterraneum vſque Caſtulonem, vt ſupra ſatis declarauimus (hæc enim gens præ cæteris Hiſpanis imbellis erat, & armis inſueta) audita rebellione Publius Manlius qui Q. Minutio ſucceſſerat, accepto vetere exercitu Romano ab eodem Q. Minutio, adiunctoq; Appio Claudio Nerone, ex vlteriore Hiſpania cum exercitu in Turditaniam proficiſcuntur. Turditani igitur audito Romanorum aduẽtu, freti ſua multitudine ire obuiam Romanis parant: quumq; ipſis Romanis occurriſſent, equites Romani in agmen Turditanorum immiſſi ſtatim eos turbauerunt, atque in fugam conuerſos plurimos ſimul & ceperunt, & trucidarunt. Nec prælio locus fuit, ſed in prædam & fugam prælium cõuerſum eſt. Quumque Romani indubitatam victoriam obtinuiſſent, neq; ob id Turduli paruerunt, ſed conductis decem millibus Celtiberorum, alienis auxiliis bellum parant. Interea Catoni conſuli in Turditaniam properanti nunciatum eſt rebellaſſe Barguſtanos, quę gens ea eſt quæ inter Valentiam & Carthaginem Spartariam, ſiue nouam Carthaginem ſita eſt. ipſeq; conſul ratus cæteras Hiſpaniæ vrbes itidem facturas, ſi non prouideretur, omnibus Hiſpaniæ vrbibus quæ cis Iberum erant, arma ademit. quam rem adeo prouinciales ęgre paſſi ſunt, vt multi ex eis mortem ſibi intulerint (gens ſiquidem ferox, vt ab antiquis ſcriptoribus traditum eſt, nullam vitam ſine armis eſſe arbitrantes) quod vbi Conſuli nunciatum eſſet, Senatores omnium vrbium ad ſe euocari iuſſit, quibus in hanc ſententiam verba fecit: Nõ quidem noſtrum, nec veſtrum intereſt rebellare, multoque maiore malo veſtro id quam Romanorum fit a vobis. Verum vno modo fieri poſſe video, vt vlterius nõ rebelletis, voloq; id quam mollißima via conſequi, vos quoq; me adiuuare debetis. nullum enim conſilium libentius ſequar, quam quod voſmetipſi attuleritis: tacentibuſque omnibus tempus reſpondendi dixit. Quumque acciti ſecundo conſilio tacuiſſent, vno die muri omnium illarum vrbium Catonis edicto dirupti ſunt. Ad eoſque deinde omnes qui nec ſic parebant, cum exercitu profectus eſt. ita in quancunque regionem veniebat, omnes ſeſe debebant: Sygeſtam tantum grauem & opulentam ciuitatem vi cepit. Deinde Lacetanos (qui hodie Barchinonenſis ager dicuntur) in deditionem recepit. Inde victor ad Regium caſtrum caſtra direxit, quod receptaculum prædonum erat. inde enim excurſiones in agros pacatæ prouinciæ fiebant. Transfugit interea Princeps Larguſtanus, & purgare ſe ac populares ſuos cœpit, dicens non eſſe in manu ipſius prædones expellere, caſtrumque illud ſuæ poteſtatis non eſſe. eum Conſul domũ redire iuſſit, poſtquam cum eo ordinaſſet, vt quamprimũ ſecum exercitum caſtri muros ſubire cerneret, intentoſque prædones ad tuenda mœnia, ipſe cum ſuæ factionis hominibus eniteretur arcem occupare. Id, vti prę-
ceperat, factum repente eſt, hinc muros aſcendentibus Romanis, illinc arce capta.

Cato

Cato eos qui arcem obtinuerant, cum cognatis suisq; omnibus liberos esse iussit, omniaque sua habere. Larguſtanus cæteros Quæstori, vt venderet, imperauit: de prædonibus vero supplicium sumpsit. Ex ferrariis argentariisque fabris, a quibus prouincia locupletior fiebat, consilio expectato vsque in diem tertium, nihil supplicii sumens, eos conuenienti modo disposuit. Postmodum vero sequentibus duobus annis, anno videlicet ab orbe condito quinto milleno quinto, & ab vrbe condita quingentesimo quinquagesimo sexto, Caius Flaminius in citeriori Hispania bella gessit, & Lunam in Oretanis cepit. Inde exercitum ad hybernandum ad Iberum amnem adduxit, & per hyemem bella aliquot gessit, vario euentu, non tamen memoratu digno, quia potius aduersus incursiones latronum quam hostium pugnatum est. Multo maiores res fuere Marci Fuluii, qui apud Toletum oppidum cum Vaccæis, Vectonibus, Celtiberisque signis collatis dimicauit, earumque gentium exercitum fudit, atque Ibernum Regem viuum in prælio cepit.

Prælium Heluii cum Celtiberis.

INTEREA Heluius missus a Publio Claudio prætore ex vlteriori Hispania cum exercitu sex millium occurrit, vt Catoni Cōsuli iūgeretur. Quo audito Celtiberi intercidere viam Heluio parant, atque ad oppidum Illiturgum occurrentes cum viginti millibus armatorum, prælium cum Heluio fecerunt, in quo (vt refert Valerius Antias) eo die duodecim millia Hispanorum ceciderunt, indeque Romani ad oppidum Illiturgum occurrentes, quod receptum hostibus præbuerat, puberes omnes ipsius oppidi Romani interfecerunt, ac deinde Heluius ad castra Catonis peruenit. Et quia iam ab hostibus tuta regio erat, præsidio in vlteriorem Hispaniam remisso, Cato Romam rediit, & ob rem fœliciter gestam vrbem triumphans intrauit. Attamen de triumpho sibi concedendo fuit aliquantisper disputatum. Aiebant enim qui sibi triumphū negari dicebant, quod fortuito casu, & nō in propria, sed aliena prouincia pugnasset. Vicit tamen sententia, vt decerneretur triumphus. Magnumque argenti pondus attulit, & in ærarium vrbis misit.

Capitur Toletum parua vrbs, & Oliba, quæ nunc Olith dicitur, & oppidum Lycabrum, ac Rex Corbilio.

SEQVENTI vero anno, videlicet ab orbe condito quinto milleno sexto, & ab vrbe condita DLVII. Caius Flaminius oppidum Lycabrum munitum vineisq; refertissimum expugnauit, ac regem Corbilionem viuum cepit, & Marcus Fuluius Proconsul cum duobus exercitibus hostium duo prælia fecit, oppidaque duo cepit, Vesceliam & Eleonam (quæ nunc Legio corrupto vocabulo dicitur) & castella multa expugnauit. Ad eundem de alia vocatione defecerunt qui Nauarræ confinia tenent. Progressus vero duobus potitur oppidis, Oliba (quod hodie Oletum dicitur) & altero eius vicino: indeque pergit ad Tagum amnem, Toletumque, quæ parua vrbs erat, sed tamen munita, oppugnatur. Quumque eam oppugnaret, Vaccæorum, Vectonum, Celtiberorumque magnus exercitus Toletanis subsidio venit. Cum his igitur signis collatis prospere pugnauit, quibus fusis Toletum cepit.

Lucius AEmilius Paulus contra Lusitanos tumultuario exercitu pugnat.

QVVM anno ab orbe condito quinto milleno decimo, & ab vrbe condita quingentesimo sexagesimo primo Romani Lucium Belum Prætorem in Hispaniam misissent cum exercitu, in Liguria (quæ terra Genuensium ac vicinarum est vrbium) a Liguribus circumseptus magnam exercitus partem amisit, ipse cum paucis vulneratus aufugit, Massiliamque perue-

nit, vbi ſpatio trium dierum expirauit. Quod vbi Romæ nunciatum eſt per legatos, decreuit Senatus, vt Publius Mumius Brutus, qui cum exercitu in Tuſcia erat, diuiſo exercitu, cui vellet ex legatis, ipſe in vlteriorem Hiſpaniam iret, eaque prouincia illi cederet. Hocque quum egiſſet Brutus, per antea Lucius Æmilius Paulus (qui poſtea vir maximus fuit, & Perſeum Macedoniæ Regem maxima cum gloria cepit, & Macedonicus appellatus eſt) iam virtutis ſuę præſagium faciens tumultuario exercitu coadunato, ſignis collatis cum Luſitanis pugnauit, & ab eo fuſis atque fugatis, octodecim millia armatorum ab eo cæſa ſunt, & tria millia capta.

Publius Catinus Prætor in Hiſpania moritur ex vulnere.

DEINDE ſecundo poſt anno, videlicet ab orbe condito quinto milleno duodecimo, & ab vrbe condita CCCCCLXIIII. Caius Catinus per biennium ante Prætor cũ Luſitanis in agro Aſtenſi ſignis collatis pugnauit. in quâ pugna Hiſpanorum ſex millia cæſa ſunt, cæteri vero fugati fuſi que ſunt. Inde ad Aſtam vrbem oppugnandam exercitum duxit, quam non longe minori vi cepit, ſed dũ incautus muros ſubiret, ictus ex vulnere paucos poſt dies moritur. Statimque Senatuſconſultum Calphurnium Prætorem, ac ſucceſſorem miſit, ne prouincia ſine imperio eſſet. Per eadẽ tempora P. Manlius Acinius, qui eodem tempore, quo C. Catinus, in prouincia erat, cum Celtiberis acie conflixit, & tandem incerta victoria diſceſſum eſt, niſi quod Celtiberi nocte proxima mouerunt caſtra. Quæ res Romanis, & ſuos ſepeliendi, & ſpolia legendi ex hoſtibus poteſtatem fecit. Paucos poſt dies Celtiberi maiore coacto exercitu Romanos ad Calagurum oppidum laceſſerunt. Neque traditur, quibus auxiliis Celtiberi firmiores potentioreſque facti fuerint. Tandem inito certamine duodecim millia cæſa, & plus quam duo millia capta ex eis referuntur, & Romani Celtiberorum caſtris potiti ſunt. Poſthæc quum Calphurnius applicuiſſet, Prætores ambo exercitum ad hyberna reduxerunt. Duobus vero poſt annis, videlicet anno ab orbe condito quinto milleno decimo quarto, & ab vrbe condita quingenteſimo ſexageſimo quinto, quũ Lucio Manlio ſucceſſiſſet in prætoria dignitate Lucius Quintius, & Caius Calphurnius, primo vere ambo Prætores pariter in caſtra prodierũt, in Carpetaniamque vbi hoſtium caſtra erant, progreſſi, iunctis copiis, communi animo conſilioque rem geſſerunt. Quum enim non longe a Toleto inter pabulatores pugna exorta eſſet, dum iis vtrinque ſubuenitur, a caſtris paulatim omnes copiæ in aciem adductæ ſunt. in eo enim tumultuario certamine, & loca ſua, & genus pugnæ pro Hiſpanis fuere. Nam Romani duo exercitus fuſi, atque in caſtra compulſi ſunt, vbi non perſtiterunt Romani Prætores, ne poſtero die caſtra oppugnarentur. In ſilentio igitur proximæ noctis tacito ſigno tubę exercitum abduxerunt. Luce itaque prima Hiſpani acie inſtructa ad vallum acceſſerunt, vacuaque caſtra præter ſpem ingreſſi, quæ relicta inuenerunt inter nocturnam trepidationem, diripuerunt, regreſſique in caſtra ſua, paucos dies quieti ibi manſerunt. Romanorũ atque ſociorum in hac pugna ad quinque millia occiſa ſunt, quorum ſpoliis Hiſpani ſe armauerunt. Inde ad Tagum flumen profecti ſunt. Interea Prætores Romani omne tempus in cõtrahendis ex ciuitatibus Hiſpanorum ſociis, reficiendiſque auxiliis dederunt. Vbi vero ſatis virium conduxiſſe viſum eſt, excitatis militum animis ad delendum priorem ignominiam ſe prępararant. profecti itaque cum toto exercitu ad duodecim milliaria a Tago flumine caſtra poſuerunt. Inde tertia vigilia ſublatis ſignis ad Tagi ripam peruenerunt: trans fluuium enim in colle caſtra hoſtium erant. Deinde ab omnibus clamor & pugna incipit. Romani fundunt ſternuntque Hiſpanos, perculſoſque metu ac fugientes in caſtra perſequũtur, immixtique turbæ hoſtium intra vallum penetrauerunt. vbi ab Hiſpanis in præſidio caſtrorum relictis prælium inſtauratur: cogũturque Romani equites ex equis deſcendere. Dimicantibus his, legio quinta Romanorum ſuperuenit, aliæq;, vt quæque poterant, copiæ affluebant. Tum cæduntur paſſim Hiſpani per tota caſtra, nec plures

plures quam quatuor millia hominum effugerunt. Ex quibus tria millia fere qui arma retinuerunt, montem propinquum ceperunt, mille vero semiermes per agros vagi, palantesque fugerunt. supra enim quinque ac triginta hominum millia fuerunt, ex quibus tam exigua pars pugnæ superfuit. Cruentæ maxime victoriæ causam tribuit subita castrorum inuasio, ex qua Hispani aggressi non habuerunt spacium sua communiendi castra. Ex Romanis tantum centum ac duo & triginta ceciderunt, ex sociis paulo plus quam sexcenti, & ex prouincialibus auxiliis centũ fere quinquaginta ceciderunt, tribuni militũ quinque amissi, & pauci equites Romani. Postero die laudati donatique sunt milites a Caio Calphurnio, qui pronunciauit eorum opera maxime hostes fusos, expugnata castra, & signa capta esse. Quintius alter Prætor suos itidem milites donis affecit, & centuriones maxime, qui in vtroque exercitu mediam aciem tenuerant.

Prælium Q. Fuluii Flacci cum Celtiberis.

IN citeriore Hispania magnum bellum exortum est sexto post anno, quam superiora gesta sunt, anno ab orbe condito quinto milleno decimo octauo, & ab vrbe condita quingentesimo sexagesimo nono. Celtiberi enim comparauerant quinque ac triginta hominum millia, quantum nunquam antea coadunauerant. Quintus enim Fuluius Flaccus prouinciam obtinens, quum armari iuuẽtutem Celtiberorum audisset, & ipse quanta poterat auxilia a sociis contraxit, sed tamen hostem non æquabat numero militum. ac deinde pugna ab vtrisque cœpta est, in qua tria & viginti millia Celtiberorum eo die cæsa sunt, quatuor millia & septingenti capti cũ equis plus quam quingentis, & signa militaria octingenta septem. Magna quidem fuit Romanorum victoria, non tamen sine cruore. Ex Romanis enim militibus ex duabus legionibus paulo plus quam ducenti superfuerunt, sociorum Latini nominis octingenti ac triginta, externorum auxiliorum mille ferme & quadringenta ceciderunt. Prætor igitur victorem exercitum in castra reduxit: Attilius tamen manere in castris a Romanis captis iussus est. Postero die spolia de hostibus lecta sunt, & pro conditione donati sunt omnes quorum insignis virtus fuerat. Sauciis vulneratisque in Eburam oppidum missis per Carpetaniam ad vrbem Cantabriam (quæ hodie Santroniogo appellatur) inde ductæ sunt legiones, vrbeque circumsessa, quum a Celtiberis auxilia postulassent, morantibus iis, non quia auxilia dare renuerent, sed quia adeo inexplicabiles pluuiæ imbresque ceciderunt, & amnes intumuerunt, vt subueniendi illis potestatem impedirent, ab auxilio suorum desperati ciues in deditionem venerunt. Flaccus vero tempestatibus fœdis coactus, exercitum omnem in vrbem introduxit. Celtiberi demum deditionis ignari, vbi primum viæ aditum viderunt, imbresque cessarunt, Cantabriam cum auxiliaribus copiis venerunt, ibique nulla castra extra mœnia videntes, alioque hostem commigrasse credentes, negligenter ad oppidum peruenerunt. In eos itaque Romani patefactis duabus portis eruptionem fecerunt, incomposito sque aggressi fuderũt, & ex Celtiberis tandem duodecim millia cæsa sunt, & capti plusquam quinque millia, equi quadringenti, signa militaria sexaginta duo: cæteri vero per vicos & castella sua dilapsi sunt. Deinde Flaccus a Cantabria profectus per Celtiberiam legiones duxit, multa castella expugnando. Sic maxima pars Celtiberorum in deditionem venit. Hæc in citeriore Hispania gesta sunt.

IOANNIS EPISCOPI GERVNDENSIS PARALIPOMENON LIBER SEPTIMVS DE TERTIO PVNICO BELLO.

Quomodo Scipio Cornelius AEmilianus Carthaginem, ac Numantiam euertit.

POSTEA vero quam supradicta gesta sunt, exacti sunt anni tres ac triginta, quibus nihil memorabile de Hispania scriptũ comperio. Post quod tempus, quum euersa Carthago esset per Scipionem Cornelium Æmilianum, iterum bella surrexerũt, qui Consul eam deleuit anno ab orbe condito quinto milleno CCCCCII. & ab vrbe condita DCII. ex cuius euersione Africanus appellatus est, qui quidem fuit nepos alterius Publii Scipionis, qui eandem vrbem primo subiugauerat. Hic enim adoptatus est filius a Scipione filio Scipionis Africani maioris, qui vxorem habuerat Æmiliam Lucii Pauli Æmilii filiam, quę fratrem habuit Paulum Æmilium, qui Persĕum Macedoniæ Regem & ipsam Macedoniam subiugauit. qui paulus Æmilius duos filios habuit ex priori coniuge Papyria Nasonis viri cõsularis filia, quæ licet illi prolem nobilissimam genuisset ipsos duos filios, tamẽ ab eodem paulo Æmilio repudiata est. Post eius diuortium aliam duxit vxorem, ex qua dum alios duos genuisset filios, tamẽ priores duos aliis duabus maximis nobilissimisque familiis per adoptionem inseruit: quorum maior a Fabio Maximo quinquies cõsule, & Scipio minor a Scipione filio maioris Africani adoptati sunt, videlicet a Publio Scipione alterius Publii Scipionis filio: & quod Æmilius Papyriam repudiauerit, non traditur ab autoribus. Sed quum a multis consanguineis, & amicis impeteretur dicentibus, Nonne hæc pulchra est? nonne honesta? nonne fœcunda? quibus ille calceum porrexit in medium dicẽs, Nonne pulcher hic calceus? nonne nouus? sed tamen nemo vestrum videt, qua ex parte me premat. Hic igitur Scipio Pauli Æmilii filius naturalis a Publio Scipione Africani maioris filio adoptatus, Scipio Æmilianus appellatus est, & quia vltimo Carthaginem funditus euertit, etiam Africanus appellatus est. Hic, quum Carthaginenses contra fœdus initũ arma sumpsissent, Consul creatus est ad eam euertendam. De qua euertenda quum pluries in Senatu cõtrouersia haberetur, Cato censebat eam euertendam: Scipio vero Nasica Pontifex eam seruandam esse censebat, prædicens illius ruinam interitum vrbi minari, quia non stantibus vrbi æmulis ac hostibus, facile vrbs in multa vitia laberetur. Vicit tamen Catonis sententia, vt deleretur. Scipio igitur Æmilianus ad eandem euertendam Consul creatus est. Quam tandem quum funditus euertisset, post diuturnum bellum (de quo apud plæroſque autores de tertio bello Punico agitur historia) in vrbem rediit.

De Viriato Hispanorum Duce.

INTEREA in Hispania Romanis res non prospere successerant. surrexerat enim per eadem tempora Viriatus quidam Hispanus ex Lusitania (de quo Cicero in secundo Officiorum mentionem fecit) qui primum pastor fuerat, inde latro: & quum latronũ copias coadunasset, vias primum inuadere, ac deinde prouincias vastare cœpit, postmodũ vero etiam Prætorum exercitus superare, & in fugam vertere, adeo vt magnum terrorem Romanis intulerit. Huic primum Caius occurrit, ac eius exercitum pene profligauit. Deinde idem Viriatus Caium Plantium multis præliis victum fugauit, & ipse Prætor cum paucis euasit, ac denuo quum Claudius Numidanus cum magno belli apparatu, quasi ad delendam superiorum Prætorum infamiam, a Senatu missus cum Viriato congressus esset, pene vniuersas quas secum adduxerat, copias Romanorum amisit. Viriatus deinde tot ex Romanis ducibus victoriis habitis

bitis trabeas, falces, cæteraque insignia Romana, in suis montibus trophæa, quasi de Romanis triumphans, præfixit. ita minus prospere aliquandiu in Hispania bellatum est a Romanis, adeoque confusæ res videbantur, vt vix aliqui reperirentur, qui aut tribunatum in Hispania suscipere vellent, aut legationis munere fungi. Tũ Scipio Cornelius Æmilianus in medium processit, seque accepturum quodcunque militiæ genus imperatum fuisset, professus est: quo exemplo omnes ad studiũ militandi cõcitauit. Per antea enim in vlteriori Hispania Lepidus Proconsul Vaccæam gentem (quæ in Castellæ confiniis ad Nauarram spectat) quæ gens innoxia fuerat ac simplex, prohibẽte Senatu expugnare tentauit. Vnde tam memoris audaciæ pœnas luit. nam ab eis prælio victus, sex millia Romanorũ amisit, atque exustis castris vix cum paucis fuga euasit. Isto etiam tempore Caius Mancinus apud Numantiam infœliciſſime bellauit, pro vt infra dicetur. Interea mittitur contra Viriatum Brutus Consul, qui eum pugnãdo vicit, & in fugam vertit, ac Laconiam oppidum quod idem Viriatus cum suis obsederat, liberauit. Post cuius fugam Viriatus a suis dolo interfectus est, cuius interfectores quum a Romanis præmium postulassent, indigni præmio iudicati sunt, ex eo quod eorum ducem dolo interfecissent.

Brutus vniuersam Galleciam occupat.

BRVTVS itaque post Viriati interitum per totam vagatus Hispaniam vsque ad Oceanũ peruenit, quadragintaque millia Gallorum & Græcorum, qui Viriato & suis auxilium præbuerant, atrocissima pugna deleuit. ob quam victoriam vniuersæ Gallaciæ populos in deditionem recepit. Hæc quæ dicta sunt de Viriato, & Bruto, cæterisque Romanorum ducibus a Viriato deuictis, acciderunt anno ab vrbe condita sexcentesimo nono.

De Numantia vrbe quæ fuit quondam Hispaniæ decus, & eius situ.

ERAT in Hispania citeriore vrbs nobilissima, Hispaniæ decus, vltima Celtiberorum, inter vltimos fines Gallaciæ, Cantabrię, Vaccæorum. De cuius situ hęsitatur a multis: quoniam Pomponius Mela libro secundo dixit illam esse Cæsaraugustam, & Rodericus Toletanus dicit esse Zamoriam: ego vero testimonia antiquorum adducam ad illius situm comprobandum. Vnde Lucii Annei Flori in secundo libro Epitomatum Titi Liuii verba audiamus, quæ sunt hæc: Numantia quantum Carthaginis, Capuæ, & Corinthi opibus inferior, tantum virtutis nomine & honore par, simulque si viros existimes Hispaniæ decus: quippe quæ sine muro, sine turribus, modice edito in tumulo apud flumen sita, quatuor millibus Celtiberorum quadraginta millium exercitum per annos quatuordecim sola sustinuit, nec sustinuit modo, sed sæuius aliquanto perculit, pudendisque vulneribus affecit. Ex his enim constat Numantiam in Celtiberia conditam. Hoc idem de eius situ meminit Claudius Ptolemæus in sua cosmographia, & Strabo de situ orbis libro tertio sic ait: Sunt & Lusones qui ad ortum spectantes, & ipsi ad Tagi fontes pertinent. oppidum est Areuacorum Segida, & Pallantia, Numantia, quæ ab Augusta Cæsarea (cuius super Iberum situ esse diximus) abest ad stadia octingenta. Ad hanc itaque expugnãdam fuerat decretus Consul Caius Mancinus, qui quum exercitum apud Numantiam suscepisset, adeo cuncta prælia infœliciter gessit, vt in supremam desperationem redactus, fœdus cum Numãtinis componere coactus sit, quod Senatui populoque Romano molestum ac irritum fuit. quo non acceptato Mãcinum tam turpis fœderis auctorem nudato corpore, ac manibus post tergum ligatis ante Numantinorũ portã iusserũt exponi, ibique vsque ad noctẽ manẽs, a suis derelictus, & ab hostibus non receptus, vtrisque miserandũ spectaculũ præbuit. Videtur autem quod Scipio Æmilianus Africanus qui per hoc tempus potẽs in republica habebatur, & Tiberius Gracchus qui cũ Mancino quæstor erat, ad salutem profuerunt. Sed nihilominus aduersus Scipionem querelæ iactabãtur, quod nõ etiã Caium Mancinũ seruasset.

Numantia vrbs, Hiſpaniæ decus, igne crematur a ciuibus ſuis.

DELETA itaque Carthagine a Scipione Æmiliano qui Conſul erat iam creatus, Senatus circunſpecta infamia, qua iam diu Romani in Hiſpania militauerant, Scipionem Æmilianum qui ſecũdo Africanus cognominatus eſt, in Hiſpaniam, maxime aduerſus Numantinos mittere decreuit. Quumque profectus eſſet, primo infeſtiſſimos inſolẽtiſſimoſque Numantinorum animos, ſuperiorum Romanorum ducum culpa auctos, contundere curauit. Sed quum reperiſſet exercitus voluptatibus omnibus ante eius aduentũ occupatos atque corruptos, non magis cum hoſtibus, quam cum Romanis militibus pugna fuit. Præcepit enim, vt omnia quæ ad voluptatem atque laſciuiam aderant, de caſtris abiicerentur, & cõfeſtim ſcortorum multitudo de caſtris amota eſt. itaque coquorum & ſcortorum vltra duo millia expulit, adire culinas & tabernas inhibuit, atque iumenta exonerantia feſſos venundari iuſſit, militemque cotidiano labore exercuit: & ſic a turpi libidine purgatus eſt exercitus. nam tantæ eſt exercitus virtutis, quantæ imperator. Igitur Scipio non ilico cum hoſtibus pugnauit, vt quaſi incautos circunueniret, ſciens nunquam Numãtinos ocioſos, ſed iugiter ad bella paratos ac expeditos. Vnde milites ſuos in caſtris tanquam tyrones exercuit in ludis, & ſic totam æſtatem hyememque ſine pugna tranſegit, ac deinde reducto, ſiue exercitato exercitu, ad prælium cum Numãtinis deſcendit. Sed Numantini impetu facto iam Romanos cædebant, & vertebant in fugam, niſi Scipio fugientes vi coactos ad pugnam redire coegiſſet. Ac tandem cum difficultate maximã Romani fugaſſent Numantinos, Scipio Numantiam vrbem foſſa & obſidione circundedit. Numãtini itaque ſic obſeſſi, ac fame coacti, ad vltimum humanis carnibus veſcentes, deditionem poſtremo Scipioni obtulerũt, ſi tolerabilia & humana iuberet. Quæ poſtquam a Scipione repudiata ſunt, pugnam Numantini petierunt, vt ſaltem, non vt pecudes, ſed vt homines trucidarentur. Quod etiam quum a Scipione negatum eſſet, Numantini primum vino calefacti confeſtim duabus portis erumpunt, & contra Romanos acriter inſurgunt. atrox diu certamen fuit: & fortaſſe Romani cecidiſſent, niſi Scipionis virtus affuiſſet. Numantini igitur ſic certantes, non tamen tanquam fugientes, in vrbem reuertuntur, ſuorumque corpora a Scipione oblata recipere noluerunt. Poſtremo de ſalute deſperantes, ne in Romanorũ ditionem venirent, clauſis ianuis vrbis, totam ciuitatem igne conſumpſerunt, ipſique pariter vel igne, vel ferro, venenoque mortem oppetierunt. Et ſic Romani nulla de Numantinis ſpolia reportarunt. Nec vnum ſolum Numãtinum victum in triumpho ſuo adduxit, nec etiam aurum, argentum, arma, atque veſtes, quæ omnia ignis cõſumpſerat, ſed tantum de nomine triumphatum eſt. Numantinum enim victoris catena non tenuit.

Mors Scipionis AEmiliani.

POST deletas vero vrbes, Carthaginem ſcilicet, ac Numantiam in Hiſpania, Scipio Æmilianus Aphricanus cognominatus quum in vrbem rediiſſet, & graues inter eum, & Caium Gracchum, cæteroſque Gracchos diſcordiæ ac ſimultates ſucceſſiſſent, quadam die quum fortis validuſque ſe domum recepiſſet, mortuus nocte in cubiculo repertus eſt. Suſpecta de ea re fuit vxor Sempronia, tanquam illi miniſtraſſet venenum, & hoc ex eo creditum eſt, quum præfata vxor ſoror Gracchorum fuerit: de morte tamen eius nulla quæſtio facta eſt. Poſt cuius mortem multum ciuiles contentiones exarſerunt. quo viuente tanta erat eius autoritas apud Romanos, vt nullo pacto ſociale ac ciuile bellum oriri poſſe crederẽt. Pro huius autem Scipionis morte Tullius librum de Amicitia compoſuit, in quo introducit Lælium cum Mutio Scæuola, & Fannio generibus ſuis de amicitia diſputantem.

IOANNIS

IOANNIS EPISCOPI GERVNDENSIS PARALIPOMENON

LIBER OCTAVVS DE GESTIS IN ciuili bello inter Marium & Syllam.

De origine Caii Marii & eius moribus.

IN superiori hucusque libro actum est de iis quæ gesta sunt in Hispania a Romanis post Pœnos eiectos a prouincia vsque ad tempora ciuilis belli, quę duo fuerunt, Marii videlicet ac Syllę, & secundo Cæsaris & Pompeii. Et quoniam alterum ab altero dependet, de eorum initiis aliquid nobis dicendū est. Quoniā eorum strages non modo vrbem, sed vniuersum quoque orbē infecerunt, diuersisque cladibus impleuerunt. Cœperāt enim & perantea ciuiles contentiones in vrbe, quæ eā cruentis cædibus maculauerāt, a Gracchis initium sumentes ob leges Agrarias. Tulerant enim Gracchi, vt agri inter plebem diuiderentur, quos nobilitas perperam possidebat. cuius rei contentio multos necauit viros illustres in vrbe, inter quos fuit Lucius ille egregius Consul Scipio Æmilianus. qui quum Tito & Graccho aduersaretur, nocte sanus dormiens mane in lecto defunctus est compertus, & creditum est, quod vxor eius quæ Gracchorum soror erat, venenum ei ministrasset. ex hoc etiam plurimus sanguis nobilium effusus est. Ex quorum interitu deficiente nobilitate Marius ad cōsulatum euectus est. De quo nobis primo, deinde de Caio Cæsare, & Pompeio nobis dicendum est. Caius Marius obscura satio origine ortus, patrem habuit Marium, matrem Felicianam, pauperes homines atque mechanicos, qui in vrbem proficiscens studia vrbana aliquantulum degustauit, reliquo tempore in villa Ticernate, quæ erat in agro Arpinati vitam ab vrbanis viuēdi moribus alienam, sed modestā, & priscis Romanorum institutis propriam egit. Primumque in Hispania militauit sub Scipione Æmiliano Numantiam obsidente, vbi & præstātia, & fortitudine vidēbatur cæteros adolescentes superare. cuius præstantia Scipionē non latuit. Recepit enim eum Scipio apud se egregium forma, sed corruptū rei militaris disciplina emendauit, quem ferunt cum bellicoso hostium duce cōgredientem, illum ante ora Scipionis interfeciſſe, quapropter plures dignitates sub Scipione consequutus est. Et cum aliquādo post cœnam sermo de imperatoribus fieret, dum iocose Scipionem interrogasset, quem ducem post illum Romanus populus habiturus esset, Scipio leuiter percusso Marii humero, Hunc, inquit. nam magnam de se in adolescentia exhibet experientiam. ab ipsis enim cunabulis futurā auguramur virtutem. Fertur hac Scipionis voce Marium elatum, animum ad rempublicam applicuisse, tanquam diuino quodam oraculo. Inde Marius tribunatum obtinuit fauente sibi Metello Cæcilio, cuius in domo ipse a pueritia ac pater eius ministri fuerant. Inde quum ædilitatem petiuisset, non obtinuit. Quumque Iuliam ex insigni Cæsarum familia ortam in vxorem duxisset, Prætor creatus est, & in prætura mediocres laudes consecutus: post præturam vlteriorem Hispaniam assecutus est sorte. Quumque Cæcilius Metellus contra Iugurtham creatus esset Consul, Marium legatum in Numidiam duxit, ibique quum strenue bellasset, magno etiam militum consensu Consul creatur ad bellum contra Iugurtham, cōtradicente sibi vniuersa vrbis nobilitate, populo vero assentiente. Opponebatur Mario, quod antecessorum imagines non haberet, atque etiam nouus homo potiores honores in vrbe consequi non deberet: qui septimum consulatū obtinuit, qui primum Consul creatus in Libya erat, ad eumque Sylla Quęstor cum exercitu venit in Libyam. De cuius Syllæ natalibus aliquid etiam nobis dicendum est, vt vtriusque ori 50 per quos incendium ciuilis belli in vrbe cœpit, nobis nota sit.

De origine Syllæ & eius conditionibus.

SYLLA igitur patritiæ gentis nobilis fuit (eius familia iam prope extincta erat maiorum suorum ignauia) qui litteris Græcis atque Latinis doctissime eruditus fuit. Animus illi erat ingens, cupidus voluptatis, sed tamen gloriæ cupidior, & licet otium luxuriosum sectaretur, a negotiis tamen eum nunquam voluptas abalienauit. Causa autem paupertatis parentum Sylræ fuerat, quia vnus ex anteceſſoribus suis Rufinus nomine cum Consul esset, repertum est in eius domo argentum non bonum, immo falsificatum (quod veteres stultum dicebant) ad libras decem: & quia a lege vetitum erat, a senatu cum omnibus suis remotus fuit, cui deinde progenies vitam satis tenuem vixit. Qua ex re Sylla pauperrimis parentibus ortus, domum non habuit propriam. Cui etiam pro conuitio dictum fuit, quod postquam diuitias consequutus fuerat, indigne proſperabatur, quomodoque vir bonus esse posset, postquam ex hæreditate paterna nihil accepit. Erat præterea Sylla oculis ardentibus & terribilibus, vultuque albus & rubeus, quo terribilior reddi videbatur. Fuit etiam in adoleſcentia alacer, cum histrionibus & cum sodalibus rixabatur, ac etiam postquam in ætatem processerat, diuesque ac potens factus fuit, in theatris & in cœnis cum eis bibebat, & amore captus Nicopolim vxorem duxit: quæ postea moriens eum reliquit hæredem, & similiter bona nouercæ suæ post eius mortem ex testamento suo consecutus est, & sic ex consecutis hæreditatibus diues factus fuit. Facundus etiam, & callidus, & amicitiæ facilis erat, ad simulanda quoque negotia aptus, altissimi quidem ingenii incredibilisque, multarum rerum largitor erat, ac maxime pecuniæ, & omnium fidelissimus fuit ante ciuilem victoriam. nunquam enim fortuna industriam eius superauit, multique de eo dubitauere, fortior, an fœlicior esset. Igitur Sylla (vt superiori capite dictum est) postquam in Africam venit ad castra Marii cũ exercitu & equitatu, rudis antea & ignarus belli, expertissimus omnium paucis diebus effectus est. Ad hoc milites benigne appellare cœpit, solitus multis rogantibus, & ex se, beneficia dare, & inuitus accipere, sed ea propẽsius curare, vt si quod mutuum reciperet, redderet, ipse vero a nullo repetere, idq; laborabat, vt ipsi quã plurimi deberent, loca cum humilibus exercebat, neque quod multorum praua ambitio facere solet, Consulis aut cuiusquam boni viri famam lædere satagebat, tantummodo neminem neque consilio neque manu priorem pati. Quibus rebus breui Mario militibusque charissimus fuit.

De causis dissensionis inter Marium & Syllam.

AGEBAT Marius Romanorum Consul & imperator bellum aduersus Iugurtham Numidarum Regem, quem quum regno pene expulisset, Iugurtha ad Bocchum Getulorum Regem sibi vicinum confugit, ab eo auxilia postulans, promittẽsque tertiam Numidiæ partem si auxilia præstitisset. Quo audito Bocchus maximo gentium numero collecto in Numidiam venit, & Iugurthæ coniunctus est. Qui ad prælium cum Mario venientes, obtinuit Marius, Numidæque ac Getuli superati sunt. Quo facto legati a Boccho ad Marium venerunt, petentes vt idem Marius duos fidelissimos de suis ad eundem Regem Bocchum mitteret, atque velle de suo ac reipublicæ Romanæ commodo differere. Ille statim Syllam & Aulum Manlium ire iussit. Qui cum celeres issent, Sylla ad Regem orationem habuit. cui cum Bocchus respondisset, impetrauit Bocchus ea legatione, vt per Marii medium legati Bocchi Romam mitterẽtur ad senatum. Habito quidem de infra scriptis pluribusque aliis inter Mariũ & Bocchum tractatu, Bocchus a Mario per literas petiuit, vt item Syllam ad se mitteret, cuius arbitratu communibus negotiis consuleret. Is igitur Sylla missus est cũ præsidio militum atque peditum, sagittariis insuper, & fundibulariis, qui accepta tantum leui armatura muniti erant. Postquam enim Bocchus Rex & Sylla congressi sunt,

sunt, Sylla dicit se missum a Consule, ac venisse quæsitum ab eo, pacemne an bellum agitaturus esset? Tunc Rex post decem dies iterum venire iubet. Exactis deinde decem diebus Rex Bocchus prætextu pacis vocatis Iugurtha & Sylla, statim signo dato, vndique simul ex insidiis Iugurtha capitur, ac cæteri socii sui obtruncantur, atque idem Iugurtha viuus ac vinctus Syllæ traditur a Boccho. Hinc graues & nefatiæ seditiones inter Marium & Syllam, quæ fere Romam & vniuersum orbem funditus euerterunt, primordia habuerunt. Nam multi qui contra Marium propter inuidiã accensi erant, Syllæ opera captum esse Iugurthã, ac sibi a Boccho traditum: Marius vero qui neminem parem in gloria patiebatur, decertabat. Aduersarii vero Marii qui primas maximasque belli laudes Metello, secundas autem & vltimas tribuebant Syllæ, in illum vehementer agebant. Itaque populus qui inprimis Marii partibus fauebat, perculsus terrore Marium deserebat.

De cædibus quas Marius in vrbe fecit.

AVGVSTINVS in tertio libro de Ciuitate Dei, de malis quæ in Mariano bello Romæ secuta sunt, sic ait in capite 26. Quum vero Marius ciuili sãguine, iam multis aduersarum sibi partium peremptis, victus vrbe profugisset, vix paulum respirante ciuitate (vt verbis Tullianis vtar) superauit postea Cinna cum Mario. Tunc vero clarissimis viris interfectis, lumina ciuitatis extincta sunt. Vltus est huius victorię crudelitatem postea Sylla, nec dici quidem opus est quanta diminutione ciuium, & quanta calamitate reipublicæ. De hac enim vindicta, quæ pernicioſior fuit, quam si scelera quæ puniebantur, impunita relinquerentur, ait & Lucanus:

Excessit medicina modum, nimiumque secuta est:
Qua morbi duxere manus, periere nocentes.
Sed cum iam possent soli superesse nocentes,
Tunc data libertas odiis, resolutaque legum
Frænis tra ruit.------

Illo bello Mariano atque Syllano, exceptis iis qui foris in acie ceciderunt, in ipsa quoque vrbe cadaueribus vici, plateę, fora, theatra, templa completa sunt, vt difficile iudicaretur, quando victores plus funerum ediderint, vtrum prius, vt vincerent, an postea quam vicissent: cum primum victoria Mariana, quando de exilio se ipse restituit, exceptis passim quaqua versum cædibus factis, caput Octauii Consulis poneretur in rostris, Cæsar & Fimbria in domibus trucidarẽtur a suis, duo Crassi pater & filius in conspectu mutuo mactarentur, Bebius & Numitorius vnco tractis viscera interirent, Catulus hausto veneno se manibus inimicorum subtraheret, Merula Flamendialis incisis venis Ioui etiam suo sanguine litaret. In ipsius autem Marii oculis continuo feriebantur, quibus salutantibus dexteram porrigere noluisset.

De malis quæ Sylla Romæ operatus est.

DE Syllano quoque bello Augustinus dicto tertio lib. de Ciuitate Dei sic prosequitur cap. 27. Syllana vero victoria secuta, huius videlicet vindex crudelitatis post tantum sanguinem ciuium, quo fuso comparata fuerat, finito iã bello inimicis viuentibus crudelius in pace grassata est. Iam etiam post Marii maioris pristinas ac recentissimas cædes, additæ fuerant aliæ graviores a Mario iuuene atque Carbone earundem partium Marianarum. Qui, Sylla imminente, non solum victoriam, verum etiam ipsam desperantes salutem, cuncta suis alienisque cædibus impleuerunt. Nam præter stragem late per diuersa diffusam, obsesso etiam senatu, de ipsa curia tanquam de carcere producebantur ad gladium. Mutius Scæuola Pontifex, quoniam nihil apud Romanos templo Vestæ sanctius habebatur, aram ipsam amplexus, occisus est, ignemque illum qui perpetua cura virginum semper ardebat, suo pene sanguine extinxit. Vrbem deinde Sylla victor intrauit, qui in via publica, non iam bello, sed

ipsa pace sæuiente septem millia peditum vndecimq; inermium non pugnando, sed iubendo prostrauerat. In vrbe autem tota, quem vellet Syllanus, quisque feriebatur. Vnde tot funera numerari omnino nõ poterant, donec Syllę suggereretur finendos esse aliquos viuere, vt essent, quibus possent imperare qui vicerant. Tũc iam cohibita quæ hac atq; hac passim furibunda ferebatur licentia iugulandi, tabula illa cum magna gratulatione proposita est, quæ hominum ex vtroq; ordine splendido, Equestri scilicet atque Senatorio, occidendorum ac proscribendorum duo millia continebat, contristabat numerus, sed consolabatur modus. Nec quia tot cadebant, tantum erat mœroris, quantum lætitiæ, quia cæteri non timebant. Sed in quibusdam eorum qui mori iussi erant, etiam licet ipsa crudelis cæterorum securitas, genera mortium exquisita congemuit. Quendam enim sine ferro laniantium manus diripuerunt, immanius homines hominem viuum, quam bestiæ solent discerpere cadauer abiectum. Alius oculis effossis, & particulatim membris amputatis in tantis cruciatibus diu viuere, vel potius diu mori coactus est. Subuastatæ sunt etiam tanquam villæ, quædam nobiles ciuitates. Vna vero, vel ut vnus reus occidi iuberetur, sic tota iussa est ciuitas trucidari. Hæc facta sunt in pace post bellum, non vt acceleretur obtinenda victoria, sed ne contemneretur obtenta. Pax cum bello de crudelitate certauit, & vicit. illud enim prostrauit armatos, ista nudatos. Bellum erat, vt qui feriebatur, si posset, feriret: pax autem, non vt qui euaserat viueret, sed vt moriens non repugnaret. Quæ rabies exterarum gentium? quæ sæuitia barbarorum huic de ciuibus victoriæ ciuium comparari potest? Hæc Augustinus loco iam dicto.

De origine Gnei Pompeii Magni, & eius successu.

IAM ad Gnei Pompeii Magni & Caii Iulii Cæsaris ortum ac gesta veniamus, qui e superioribus ciuilibus bellis ortum trahentes, aliam non iam pestem orbi effuderunt. Et quoniam diuersa, ac maxima eorum gesta Hispania habuit, de eis ac de eorum origine, vt clarior nobis eorum notitia fiat, aliquid describamus. Gneus Pompeius Magnus appellatus alterius Pompeii filius Romæ natus est, quum Marius (de quo supra diximus) Consul cõtra Iugurtham in Africa bellũ ageret, anno ab orbe condito quinto milleno nonagesimo sexto, & ab vrbe condita DCXLVII. Cuius superiori anno M. Tullius Cicerõ vir præclarus Arpinati natus fuerat. Hic igitur Gneus Pompeius Magnus primo sub patre Pompeio, ac deinde sub Sylla militauit. illi ab initio omnes Romani populi beneuolentiæ plurimum contulerunt. fuit enim bellicosissimus, & imagine videlicet ex coma protenta, & lineamento oculorum adeo persimilis Alexandro, vt a multis Alexander nominaretur. illi vna labes tantum fuit, quę totius odii ciuilis fuit seminarium, inexpleta cupido & auaritia, quoniam ficuti Cæsar neminem superiorem, ita & ipse neminem parem volebat. Ei beneuolentia plures astricti erant, vitæ continentiam habebat, armorum insuper peritiam, linguæ persuasionem morum, fidem, & conueniendi modestiam. Aderat etiam eius gratiis, nihil cum fastu dare, nihil nisi ample recipere. Adhuc enim adolescens, & sub patre militans, Aristiam Aristii filiã accepit vxorem. Erat & insuper populari gratię plurimum accommodatus. Postea vero quam adoleuisset mortuo patre sub Sylla militauit, & cum Syllam fuisset secutus, ipse Sylla obtenta victoria contra Caium Marium Iuniorem cæterosque partium suarũ Dictator factus multa in vrbe fecit. Primo enim quod nemo vnquam fecerat, cum XXIIII. fascibus processit, & rebus nouis remp. confirmauit. Tribunorum plebis potestatem minuit, & omne ius legum ferendarum ademit. Pontificum augurumque collegiũ ampliauit, vt essent quindecim. Senatũ ex equestri ordine suppleuit. proscriptorum liberis ius petendorum bonorum eripuit, & bona eorum vendidit, ex quibus plurima rapuit: constituitque, quod de nullo maleficio homicidioque facto atque fiendo posset cognosci, nisi per ipsum. Bona præterea proscriptorum formosis mulieribus, & in cãtu eruditis, & histrionibus, ac salibus distribuit. Puellas item innuptas

ptas ac nobiles, inuitas hominibus facinorosis ac vilibus matrimonio coniunxit. Omnes insuper sui exercitus præfectos insigniuit meritis, hos ad diuitias, alios ad dignitates magistratusque prouehens, alios abunde donis erexit. Gnei vero Pompeii magnam virtutem admiratus, magnumque præsidium sibi fore existimans affinitate eum sibi iungere curauit. Cui rei cum Metella vxor nutu consilioque faueret, Pompeio suasit, vt Aristia dimissa Æmiliam Syllæ priuignam, videlicet ex ipsa Metella & Scauro genitam ducat. Hæc enim Æmilia dudum viro nupta fuerat, & ex eo grauida erat. Vnde hoc coniugium magis tyrannicum, quam temperati Syllanæ congruum fuit, quãquam Pompeio placeret. Ad ipsum itaque Pompeium Æmilia per quendam domesticum adducta, repudiata est Aristia proba ac misera, quæ dudum etiam patre orbata fuerat, quoniam perantea iugulatus fuerat in Senatu Aristius pater propter Pompeium qui Syllanam factionem sequebatur. Hoc repudium Aristiæ mater quum agnouisset, mortem sibi intulit. Vnde nouæ quædam materia tragicorum hæ nuptiæ visæ sunt, quum etiam nupta ipsa apud Pompeium mox e partu obiisset. Hic igitur Pompeius cum valido exercitu a Syllana aduersus Carbonem, Perpennam, atque Domitium, cæterosque Marianarum partium, qui in Siciliam traiecerant, missus est: quos deuicit, atque Perpenna a Sicilia fugatus est, & Carbonem ab exercitu Pompeii comprehensum tribunitio subsellio sedens damnauit, ac occidi iussit, ciuitatesque afflictas recepit præter Messanam. Dum itaque hæc Pompeius ciuiliter in Sicilia administrat, decretum Senatus, ac Syllæ literæ missæ sunt ad eum, quibus præcipiebatur in Africam tra-iicere, omnique manu oppugnare Domitium, apud quem omnes eæ conuenerant copiæ, cum quibus nuper Marius ex Africa in Italiam rediens rerum potitus erat, tyrannus ex exule factus. Statim igitur Pompeius omni apparatu in expeditionem instructo, præfectum Siciliæ Mumium sororis suæ virum instituit, atque a Sicilia cum centum & viginti longis nauibus proficiscitur. Hæ quum partim ad Vticam, partim ad Carthaginem applicuissent, septem millia hominum ex Mauris ad Pompeium defecere. ipse enim Pompeius sex integras legiones in exercitu habebat. Domitius autem contra instructo exercitu vallem quandam grauem & asperam superaturus, ab imbre validissimo, ventoque qui matutinis inspirabat, detentus est. Vnde ea die pugna desperata a Domitio ad stationes reditum est. Sed Pompeius ratus ad tempus sibi congruere, agmine citato vallem inuadit, tum Mariani tumultu facto, nullo ordine substitere, neque omnes plane mansere. Ventus præterea circunstabat, procellam insuper propellebat, nihil tamen minus ea hyems Syllanos perturbabat, quoniam se adinuicem mutuo videre non poterant. Hocque Pompeius ferocius bellare satagebat, quum eius nomen adhuc fuisset incognitum, & sic magna cæde hostes vrgebat. Fertur enim ex tribus ac viginti millibus tria tantum millia effugisse. Deinde Pompeius Magnus appellatus est. Quum vero sic eum vniuersi milites appellare cœpissent, exclamauit, Non sum itaque dignus tali nomine, quo ad vsque vallum hostile staret: sique dignum eum tali appellatione iudicarent, vallum deiicerent. mox impetu facto in vallum irruere. quo in conatu Pompeius priori periculo monitus non sine galea certauit. Vallum tandem captum est, periitque ibi Domitius. Ciuitates vero aliæ confestim paruere, aliæ vero vi captæ sunt. Percurrit denuo Pompeius Africam Numidiamque. per quadraginta enim dies, postquam superius bellum gestum est, totam obtinuit Africam. concurrerũt deinde omnes Africæ Reges ad Pompeium, & frequens inter eos factus est, & inter plures arbiter multa iudicauit.

Pompeius quomodo Magnus sit appellatus, & in Hispaniam mittitur.

POMPEIVS igitur quum Vticam confecto bello Africano rediisset, ecce literæ sibi a Sylla sunt redditæ, quibus iubebatur, vt reliquo dimisso exercitu successorem expectaret, & cum vna legione Romam veniret properaret, in quibus tacite ipse tristatus est, ægreque id tulit, sed manifeste totus exercitus eius est motus indignatione maxima.

Deinde orante Pompeio vt iussa exequerẽtur, cœperunt obiectare Syllam, Pompeiumque non permiserunt sine exercitu vniuerso abire, dicentes, Syllę tanquam tyranno non esse credendum. Pompeius igitur tentauit eorum animos mollire sedareque, ac persuadere vt iussis obtemperarent. Sed postquam persuadere id nequit, a subsellio in stationem descendens cessit illachrymans, sed milites arreptum in suggestum reponunt. Suggestus enim est locus, in quo Reges sedere consueuerunt pro magnis rebus tractandis. Hac itaque altercatione plurima diei pars assumpta est, volentibus illis manere eum, & imperare. E conuerso autem Pompeio exhortante vt Syllæ iussis absque seditione parerent, tandem non desinentibus illis, sed arctius vrgentibus, precesque cum clamore admiscentibus iurauit Pompeius se ipsum interfecturum, si vim afferrent. quo illos pacto vix acquiescere coegit. Cæterum ad Syllam per primum nuncium allatum est Pompeium decisse. Re tandem certius cognita compertaque, vt aduenienti Pompeio vndique viri omnes obuiam irent, eumque beneuolentia cum ampla pompa prosequerentur, mandat: præuenire tamen eum Sylla accelerauit. Profectus ergo, & illi obuiam factus, quam lætissime dexteram iunxit, eumque ingenti voce Magnum Pompeium salutauit, iussitque omnibus qui tum aderant, vt similiter Magnum eum appellarent. Alii dicunt cognomen hoc primum in Africa ab vniuerso exercitu illi inditum, deinde vim atque consuetudinem ex hac Syllæ affirmatione habuisse. Pompeius tamen longo post tempore Proconsul in Hispaniam missus est aduersus Sertorium qui illam detinebat, & in eius epistolis actisque se Magnum Pompeium scripsit. Neque hoc cuipiam admirationi sit. nam consueuerũt Romani non hos solum qui præclara confecerant bella, quiue strenue manu vsi sunt, sed eos etiam qui rempublicam consiliis ac virtutibus suis decorarunt, huiuscemodi cognomentis sæpe exornare. Duos enim populus Romanus cognominauit maximos: Valerium, quod patres a plebe dissidentes conciliauit: Fabium Tullium, quod diuites quosdam viros e libertis genitos e Senatu amouit.

10 20 30

De Sertorio & Appio Metello.

ERAT in Hispania ea tempestate Sertorius qui illam diu tenuerat, & ciuili bello adhæserat partibus Marianis, tremendus hostis Syllæ cæterisque suæ factionis. Aduersus Sertorium diuersi duces missi sunt, quos Sertorius valide superauit. Denuo aduersus huius rabiem Appius Metellus vir clarissimus missus est, & quidem bellicosissimus ac sapientissimus, satisque Marco Lepido dissimilis, sed nimis grandi cura implicitus propter senectutem. ob hanc enim tardus nimium erat ad bellum, Sertoriusque propter velocitatem ac promptitudinem sæpius grauitatem eius deluserat. Ex qua etiam re Senatus decreto Magnus Pompeius in Hispaniam missus est, vt Sertorium cõprimeret Pompeius. itaque Proconsul a Senatu ordinatus contra Sertorium, iam Magnus cognominatus, quum in Hispaniam venisset Proconsul, primum Appio Metello se in præsidium disposuit. Interim tamen Hispanos populos Sertorio parum donatos seu beneuolos solicitare cœpit, & quosdam ad defectionem adduxit. ex quo fertur Sertorium dixisse quam insolẽtissime, virga & loro sibi opus esse ad puerum Pompeium castigandum, nisi vetulum pertimescceret, de Metello secunde locutus. Hoc itaque verbum iactauit: factus est tamen de cætero Sertorius cautior, metuque Pompeii cautius in hostem ferebatur. Metellus quidem (quod incredibile erat) propter senectutem deliciis omnibus & voluptati fræna laxabat. Vnde crescebat Pompeii gloria ac beneuolentia in ea militari disciplina, qua milites tenebat, quoniam non magno degebat apparatu. Natura enim sobrius fuit, & a cupiditatibus longe abstinens: verum belli fortuna varia est. Cœpit enim Pompeius Vylauronam vrbem. nam putabat Pompeius Sertorium circunuenire, ex quo gloriam quam maximam sperabat, in cuius spem maxime elatus multa iactauit. prospexerat enim Pompeius ante suos oculos vrbem captam & incensam, castraq;

40 50

castraq; sua a Sertorio circundata. Sertorio enim spem fecerant Perpenna & Eminus maximi duces, qui a Pompeio ad Sertorium profugerant, illique se socios belli addiderant. Quo audito Pompeius eos vsque in vrbem Valentiam fudit atq; fugauit, in qua fuga vltra decem millia hominum interemit. Ex qua re Pompeius spem, simul & gloriam consecutus, elatus victoria, mox in ipsum Sertorium festinat irruere, ne gloria Metello impartiretur. iuxta ergo Sucronem amnem, sole iam ad occasum vergente, copias ad pugnam ambo duces instruxere. Metellus enim & Pompeius ambo cupientes belli gloriam, alter alterum præuenire in bello cupiebat. Sertorius etiam, vt cum solo pugnaret, studuit. Conserta itaque pugna est, tandemque æquo Marte dirempta. vterque enim alterum cornu strauit. verum ex duobus maiorem gloriam reduxit Sertorius: nam solus aciem oppositam in fugam vertit. In Pompeii vero cornu vir permagnus equo ex pedestri comitatu Sertorii obuiam Pompeio egressus, postquam ad conflictum ensium peruentum est, pugnauit cũ Pompeio, dissimili tamen plaga, quoniam ad manus quum veniissent, Pompeius saucius factus est ensis ictu, hosti vero a Pompeio est amputata manus. Quamprimum deinde postera dies illuxit, ambo duces simul acies instruxerunt, proximæ pugnæ victoriam quisque suam fuisse asserens, sed ex aduentu Metelli soluto exercitu abiit Sertorius. Cæterum Pompeius quum priuatim ad hoc bellum multa exposuisset, pecunias a Senatu postulat, addens, ni mittant, se cum copiis in Italiam reuersurum. Lucullus tũc consulatum gerebat, qui vir licet a Pompeio dissentiret, quoniam in Mithridaticum bellum mitti affectabat, in mittendis pecuniis studet, timens ne Pompeio redeundi materia esset, qui dimisso Sertorio cupiebat etiam Mithridatem inuadere, Regem gloria splendidissimum, hostemque: quod credebat facile obtinere.

De morte Sertorii & Perpennæ.

SERTORIVS igitur post clarissimas res in Hispania gestas, sicut a principio omnium Hispanorum animos ad se flexerat, ita postea ab ipso desciuere. Huius autem defectionis autor Perpenna fuerat, qui tanquam nobilitate familiæ præstantior, Sertorio inuidebat, principatumque affectabat, sermonesque pandebat in detractionem Sertorii. Ex quibus inquinamentis ciuitates quædam Hispaniæ a Sertorio defecerunt, effecitque vt indies minus Sertorio pareretur: auxitque indignationem Hispanorum immẽsa Sertorii ab initio humanitas in crudelitatem conuersa. Is enim quum ab initio pueros Hispanorum obsides sibi assignari iussisset, & in Osca vrbe tenuisset, illos liberalibus studiis, aliisque bonis artibus erudiebat. Deinde vero in eorum indignationem crudeliter conuersus, quum alios necasset, alios vendidisset, magnam exinde populorum indignationem contraxit. Qua opportunitate comperta, Perpenna in eiusdem mortem cœpit conspirare. Qui quum multos sibi asciuisset, Mãlium quendam ex Sertorianis ducibus ad hoc sibi adiunxit. Hic tum forte adolescenti cuius amore detinebatur, hæc omnia pandit, & hac spe elatus, cæteris amatoribus omissis sibi vni se addiceret, hortabatur, maximam confestim potentiam habituro. Adolescẽs cuidã Aufidio amatori qui sibi gratior erat, hæc aperuit. Quæ quum audisset Aufidius, obstupuit (nam & ipse vnus ex coniuratis erat) ignorabat tamen Manlium ista sentire. Perpennam vero & quosdam alios de quibus sibi notum erat, nominante adolescente, conturbatus sermonem abrupit, & insanum contemnendumque Manlium dixit, qui ita vanas fictiones inducat. ipse autem ad Perpennam profectus, rem, pro vt audiuerat, & quanta celeritate opus foret, exposuit. Rem igitur aggressi conficiendam, nuncium induxerunt victoriam quandam vnius ex Sertorianis ducibus & cædem magnam inimicorum significãtem. Ad quem exhilaratus Sertorius quum immolasset, Perpennam ipsum & alios qui aderant (hi erant omnes coniurati) ad cœnam inuitat exoratque. Mos erat Sertorio in conuiuiis plurimam semper honestatem decoremq; seruare, nec videre quic-

quam turpe, nec audire sustinebat, docueratq; omnes suos ab omni maledicto ac iurgio abstinere, sed placide ac modeste ioco vti. Tũc igitur in medio cõuiuii rixæ initium quærentes, aperte verba turpia flagitiosaq; iactabãt, & ficta ebrietate multa scelestę agebant, vt Sertoriũ prouocarent. Sertorius vero siue quod grauiter ferebat inconcinnitatẽ eorum, siue quod ipsorũ mentes ex tarditate loquendi & inconsueto contẽptu animaduerteret, mutato discũbendi modo se supinũ disposuit, quasi nec videre quicquã vellet, nec audire. Perpenna autẽ phialã meri in mediũ proiiciẽte, & strepitu inde facto, quod erat signũ coniuratis datũ, Antonius qui supra discumbebat, gladio Sertoriũ percutit. Cõuersi vero ad plagã, & insurgere conantis in pectus ruit, manusq; ambas capit, ne resistere valeret. per hunc modum a multis confossus occiditur. Maxima Iberię pars Metello & Pompeio post mortẽ Sertorii sese tradit. Eos qui manserant Perpẽna suscipiens, aduersus inimicos bellũ gerere adortus est, in quo statim sui experientiam dedit, vt viri nec ad parendum, nec ad imperandum apti. Nam fretus Sertorii apparatibus aduersus Pompeium congressus, breui superatus fuit & captus. Nec vltimam quidem fortunam ingenue tulit: sed quum haberet Sertorii literas, Pompeio promisit, virorum consularium & qui plurimum Romæ poterant, epistolas propria manu scriptas, per quas cupidi nouarum rerum Sertorium in Italiam vocabant, se ostensurum. Sed Pompeius non vt iuuenis, sed vt grauis, & prudentis animi vir, eas quidem literas nec legere ipse voluit, nec a quoquam vt legerentur permisit, sed ipsas omnes in vnum collectas cremauit. Quod eius factum multos ciues periculo, & magnis nouitatibus patriam liberauit. Perpennam insuper statim occidit, veritus ne vulgatis quorundam nominibus turbationes & scandala orirentur. Reliquorum vero qui Sertorianæ necis conscii fuerant, alii ad Pompeium deducti mactati sunt, alii in Libyam profecti, a Mauruciis interfecti fuerunt: nec quisquam euasit prẽter vnum Audidium Manlii riualem. Hic enim siue latens, siue neglectus in quadam barbariæ villa, inops inuisusque consenuit. Neq; prætereire libet in factis Sertorii, quod dũ ab Hispania venisset in oppidum Tanginum in Libya, ibique vidisset sepulchrum Antæi, non credidit facile vulgationi barbarorum de illius corporis magnitudine: quod vbi effodi fecisset, repperit illius ossa longitudinis septuaginta cubitorum. res quidem auditu stupenda. Post mortem itaque Sertorii Perpenna celsior habitus est, qui imperium occupãs aduersus Pompeium se instruit. Pompeius igitur extemplo exercitum eduxit, decemque cohortes in escam hostium misit, iubẽs vt paulatim per agros in conspectu Perpennæ vagarentur. quas videns Perpenna rerum inscius, illas passim insequitur: Pompeius vero instructa acie irruens conserta pugna omnium victor fuit. Quum vero plæriq; primorum Perpennam cepissent, Pompeius ad se adductum occidi iussit, non immemor eorum quæ in Sicilia contigerant, quemadmodum a nonnullis criminatus est. In huius enim captura Pompeius maxima parte ad omnium salutem vsus est. Perpenna enim quum in potestate literas omnes cæteraque Sertorii monumenta habuisset, epistolas quorundam clarissimorum virorum ciuium Romanorum propalauit, qui ad res vrbis inouandas studebant, in Italiamque Sertorium vocabant. Pompeius ergo timens ne ex his maiora suscitarentur bella, quam quæ iam restinxerat, Perpennam trucidauit, & epistolas omnes a nemine inspectas incẽdio tradidit. His peractis Pompeius quum Hispaniam, & maxime Celtiberiam deambulasset, omnes tumultus innatos oppressit, incendiaque rerum extinxit. Post hęc vero Pompeius Romam rediit, ibique triumphum petiit. cui se obiecit Sylla: Consuli enim tantum, & non Proconsuli aiebat triumphum lege permitti. vnde Scipio quum magnis & arduis præliis superauisset in Hispania Carthaginenses, triumphum non postulauit: nondum erat Consul, aut id bellum suis gerebatur auspiciis. Obstabat prætera triumpho Pompeii, quia vix pubescebat, quiue ob ætatem nondum in Senatum admissus fuerat. omnino sibi gloriam inuidiosam erat pariturus, principatusque suus ab vniuersis ciuibus ægre perferendus erat. Hæc aduersus Pompeium Sylla obloquebatur, veluti illi non assensurus, sed contentione sua impediturus rogationem. Non tamen Pompeius ob hoc territus est, sed quum denuo instaret Pompeius, admi-

admiratus iuuenis fiduciam bis acclamauit, Ergo triumphet. Qua ex re quum indignatio complures caperet, grauiterque id ferretur, optans Pompeius eos grauiori molestia afficere, conatus est curru a quatuor elephantibus ducto triumphum ducere, angustiori tamen porta vrbis prohibitus equis vsus est.

De Marii morte.

QVONIAM de ciuili bello Marii & Syllæ diximus, de eorũ quoque factione ac morte dicendum videtur. Marius igitur postquam de exilio se restituit, quum magna Romanos strage, ac nece vrbem fœdasset, omnia pariter diuina ac humana cõfundens, septimum Consulatum assumpsit, quod nemini Romanorum adhuc contigerat. Qui quum magistratum cepisset ad Kalendas Ianuarias quibus annus incipitur, quendam Sextum Lucillum præcipitem dedit. quod ipsi & vrbi magnum fuit augurium ad futuras calamitates. Ipse autem Marius corporis laboribus atque sollicitudine perterritus, quia multa pericula expertus fuerat, animi ferocitatem amisit, existimans in se crimen rediturum. Nam Sylla qui ipsum Marium patria expulerat, ad Mithridatemque potentissimum Regem fugere compulerat, Romam repetebat. Huiusmodi mentis agitationibus Marius affectus, quum ante oculos errores, exilia, periculaque maris ac terræ adduceret, in varias dubiasque partes distrahebatur, & nocturnis turbulentisque somnis perterrebatur. Videbatur enim continuo quendam audire dicentem, dura sunt cubilia leonum. Sed quum maxime vigilias pertimesceret, intempestiuis potationibus & ebrietatibus indulgebat, tanquam per somnum animi cogitationes vitaturus esset. Cui quum quidam nunciaret ea quæ apud mare per Mithridatem ac Syllam facta erãt, nouis timoribus perculsus, partim futura timens, partim tanquam præsentium vulnere male affectus, paulo post exilium restitutus, vt Posidonius Philosophus scribit, in malam valetudinem incidit. Caius autem Piso vir historicus memoriæ literarũ tradidit, Marium post cœnam cum amicis deambulantem in sermonem de rebus ab eo gestis venisse, & a rerum primordiis incipientem, sæpiusque de vtraque fortuna disputantem dixisse, non sanę mentis hominem esse qui fortunæ sese committeret. Post hæc appellatis læto vultu qui aderant, quum per septem dies paulatim deficeret, diem obiit. Quidam ferunt eius ambitionem in ipsa mala valetudine omnino detectam in vana spem euasisse. putabat enim se in Mithridatico bello imperatorem esse. Deinde (quemadmodum in ipso languore corporis accidere solet) varias in corpore mutationes cum gemitu ac multis vlulatibus patiebatur. Sic adeo ingens cupiditas magistratus illius belli eum ceperat, vt nulla consolatione curari posset. Duos ac septuaginta annos natus obiit, primusque omnium Romanorũ fuit, qui septimum Cõsulatum attigerit, qui quum domum magnificam instruxisset, quæ multis regiis ædibus clarior erat, fortunam suam crudelem appellabat, quod priusquam consilia desideriaque sua peregisset, morte obiret. Septimo igitur die sui septimi Consulatus Marius diem clausit extremum, cuius mors statim Romam magna lætitia atque exultatione affecit, ex eo quod graui tyrannide liberata esset.

De Syllæ obitu.

VCIVS Sylla postquam omnia mala, quæ multis voluminibus descripta fuerunt, peregisset, voluptati ac ebrietati ad vltimum datus electis maximi pretii ferculis, potationibusque, in quib⁹ vinis quadraginta annorum vtebatur, inter quas potationes Metella vxor eius obierat, & cum aliam Valeriam quæ per antea diuortium cum viro suo fecerat, amore captus duxisset vxorem, ac vitam suam ageret cum cãtoribus, tibicinibus, & histrionibus, cæterisque ad voluptatem pertinentibus, ad vltimũ mala valetudine cor-

reptus est, atque grauatus propter phlegma, quod adeo viscera sua putrefecerat, vt fœtorem emitterent,& quidem maximum. ac eius corpus pediculis totum abundans erat: nec tonsores continue radentes eos remouere valebant. Nam illis remotis alii plures pullulabant vestes eius impletes,& intra oculos eum etiam molestabant, cui nec balnea, nec alia remedia proderant,& sic pediculis afflictus erat quotidie. Pridie vero quam moreretur, quum Granium quendam potentissimum ciuem Romanum, qui magnam pecuniam populo Romano debebat, audisset solutionem tergiuersari, atque ipsius Syllæ mortem expectare, ad se accitum hominem in secretiorem locum adduxit, accersitis deinde ministris, vt illum necarent, præcepit. Ipse vero Sylla cum clamore ac totius corporis contentione laborasset, disrupto quod gestabat apostemate, maximam vim sanguinis effudit. qua de causa vehementer debilitatus, atque omnino viribus amissis, magna anxietate nocte illa vitam ducens mane obiit. Aderat enim eius morti Pompeius, qui licet contra Syllam simultates haberet, maxime quum Sylla ostendisset, se minus beneuole habere cum Põpeio ex testamẽto (aliis enim munera legauit, alios filiorũ curatores instituit, sed Pompeiũ omnino omisit) tulit tamen hoc Pompeius modeste nimis, placideque, non obstante quod Lepidus Consul, cæterique nonnulli contradicerent, ne Sylla in campo Martio sepeliretur, neve funus fieret publica impensa. Põpeius suo præsidio gloriam simul defensionemque funeri attulit: & corpus eius in campo Martio sepultum est, & statua magna ad eius similitudinem posita est, & epitaphium positum, quod ipsemet fecerat, videlicet: NVLLVS MEVS AMICVS ME BONITATE SVPERAVIT, NEC INIMICVS MALITIA. Filios præterea duos gemellos reliquit (vt dictum est) Faustum & Faustam, & ex Valeria post eius mortem nata est puella, quæ more Romano Posthuma est appellata.

IOANNIS EPISCOPI GERVNDENSIS PARALIPOMENON

LIBER NONVS DE CIVILI BELLO inter Cæsarem & Pompeium, & eorum progressibus vsque ad Augustum Cæsarem.

De origine Caii Iulii Cæsaris.

CAIVS Iulius Cæsar ex patre Lucio Iulio Cæsare ortus est, qui Marianæ factioni adhærebat. Erat enim Marius senior cognatus Lucii Cæsaris, quoniam Iulia soror Cæsaris vxor Marii erat, cuius respectu suæ factioni adhæsit, qui Lucius interfectus est a Sylla, dum vltimo in vrbem intrauit. Erat quidem ex nobilissima Iuliorum familia, a Syluio Posthumo Æneæ Veneris & Anchisæ filii,& Lauinia Latini Regis filia ortum trahens. In cuius familiæ laudẽ Caius Iulius Cęsar dũ orationẽ haberet, in laudem amitæ Iuliæ, vxoris siquidem Marii senioris, sic ait: Amitæ meæ Iulię Marii senioris vxoris maternũ genus ex regibus ortum, paternum cum diis immortalibus coniunctum est. Nam ex Anco Martio sunt Martii reges,& a Venere sunt Iulii, cuius gẽtis familia nostra est. Est ergo sanctitas in genere regum, qui plurimum inter homines pollẽt, & cæremonia Deorũ, quorum in potestate sunt ipsi reges. Erat itaque Caius Iulius Cæsar annorũ sexdecim, cum illi mortuus Lucius pater,& cum a principio ign orare-tur, in quas partes declinaret. Cossutiam ex equestri familia, quæ primo Prætextato despõsata erat, duxit vxorẽ, ipse autem satis inops habebatur: postea vero Cossutia vxore repudiata Corneliam Cinnæ filiã, qui quarto Cõsul fuerat, vxorẽ duxit, posteaquam Pontifex factus est. Quam cum Sylla voluisset repudiari a Cęsare, quia hoc renuit, sacerdotium & vxoris dotem publicauit, & gentilitiis hæreditatibus mulcta-

bus mulctatus est. aduersarũ enim partium habebatur. Vt etiam discedere e medio conaretur, tamen morbo quartanæ aggrauãte prope per singulas noctes mutare latebras cogebatur, seque sępius ab inquisitoribus pecunia redimebat, donec per Mamercum Æmilium, & Aurelium Cottam consanguineos & affines, ac per Vestales virgines, quarum summa tũc erat autoritas, Sylla deprecatus multis tandem ac validis precibus acquieuit. Vbi illud memorabile contigit, quod cum Syllauit vel diuino oraculo, aut cõiectura humana: Vincite itaque, atque habetote vobis cunctisque nobilibus hoc damnosum donum: prędico autem vobis, quoniam hic quem adeo enixe saluum vultis, optimatum partibus quas vos mecum defendistis, erit quoque excidio. in Cæsare enim multi sunt Marii. Suetonius etiam Tranquillus vitam Cæsaris describens sic ait: Etiam cultu notabilem ferunt. vtebatur enim lato clauo & nimium fimbriato, sed tamen supra eum cingebatur, & quidem fluxiore cinctura, quoniam Romanis mos erat, vt stricte cingerentur: vnde emanasse dicitur Syllæ dictum ad Pompeium cæterosque nobiles suæ factionis, vt male præcinctum puerum cauerent. Vnde etiam legitur illud Ciceronis, cũ post ciuile bellum interrogaretur, cur ita aberrasset Pompeium Cæsari præferendo, Præcinctura (inquit) me decepit. Militauit ergo adolescẽs in Asia primum, deinde in Græcia, ac Cilicia, nunc clara fama, nunc obscura. Audita autem Syllæ morte, & nouandarũ rerum spe trahente, Romam rediit. Sed ciuili motu præter spem compresso ne nihil ageret, Cornelium Dolabellam virum consularem ac triumphalem accusauit, quo iudicio magnam sibi eloquentiæ famam acquisiuit, sed multum inuidiæ. Quam vt leniret absentia, absoluto reo rebusque præter vota fluentibus in insulam Rhodum se trãsferre disposuit, vt simul & otio operam daret & literis apud Apollonium Molonem virum clarissimum, tunc facundiæ pręceptorem: sub quo Cicero ipse Romanæ princeps eloquentiæ didicisse creditur. Sed dum eo nauigat, captus est a piratis, & familiaribus omnibus præter tres Romam remissis ad redemptionis suæ pecuniam procurandam, mansit cum prædonibus dies circa quadraginta non sine tristitia & indignatione grauissima. Cumq; illi ex conuictu familiaritate orta eum percontarentur, quid eis, si in sua potestate essent, faceret: respondebat iocanti similis, se illos crucibus affixurum, idque tacitus facere iureiurando etiam confirmauit. Cum vero comitibus & seruis Roma redeuntibus quinquaginta talenta pro redemptionis precio persoluisset, libertati redditus classe ilico conquisita illos attigit comprehenditque: in quibus iam tum secuturæ lenitatis & clementiæ gustum dedit. Nam quum & sontes plectere, & iuramentum seruare fixum esset, modum excogitauit, quo vtrunque leniore supplicio compleretur. Itaque iugulari illos primum, post exanimes crucibus iussit affigi. Nec per otium publicas res neglexit. Mithridate enim Asiam infestante congregatis auxiliis obstitit, & præfectum regis Asiæ pepulit, & prouinciam conseruauit. His exactis Romam rediit, primusque illi honor fuit tribunatus militum, in quo quidem imminutam a Sylla tribunitiam potestatem restituere summo studio nisus est.

Caius Iulius Cæsar Quæstor in vlteriorem Hispaniam missus est.

POST præmissa igitur Cæsar a Senatu in vlteriorem Hispaniam missus est Quęstor factus. Qui cum venisset in Gades, vbi Herculis erat templum summa veneratione celebratum, in quo erat imago Alexandri Macedonis, quam imaginem cum Cæsar diutius contemplatus esset, vehementer indoluit, quod ætate illa, quam ipse tunc ageret, Alexander famam sui nominis in fines terræ extendisset, a se vero nihil adhuc dignum actum esset, ideo petiit a Senatu, vt pro eo mitteretur, cupiens esse, vbi maioris famæ materiam inuenisset. Romã itaque reuersus fœdo ilico turbatus est somno. visus enim sibi est per somnium dormiens cum matre concumbere. Est hæc quidem vna humanarum miseriarum, vt quamuis verũ sit quod ait Cicero, quodque de Homero

ſcribit Ennius, plerunque ea videre dormientes, de quibus ſæpiſſime vigilantes ſint ſoliti cogitare & loqui: tamen illud certiſſimũ eſt, ſolere ſe quieti hominũ viſiones fœdas, ac turbidas, & a ſomniante anima peregrinas offerre, vt quod nunquã vigilantes cogitarent, quodque potius quam facerent, mori eligerent, cõſopiti facere videantur. Patefacta igitur viſione, illi quorum vafrum fallaxque eſt artificium, ad coniecturas redigentes, æſtimatis (vt credo) viri moribus ac natura, conſentanea interpretatione magnalia terrarum & orbis imperiũ ſignificari ſomnio dixerũt, quod ea ſcilicet quam ſibi ſubditam habuiſſet, nihil aliud eſſet niſi terra parens publica, ſicut experientia perhibet. ad ampliſſimam itaque ſpem incitauerũt. Quod ego potius narro, quia ſic ab aliis ſcriptum inuenio, quam quod verum credam, virum tanti animi, tantæque prudentiæ ad immenſam ſpem ſomnio inani ac nocturno phãtaſmate, aut omnino circulatorũ fallaciunculis incitatum. Ad quam implendam quanta fortuna, quanto ingenio, quantis bellicis artibus, quantiſque laboribus, quantis denique rebus aliis opus fuiſſe quam ſomnio, quis non videt? Dehinc Ædilis factus eſt, quo tempore in ſuſpicionem magnam venit, vt nõ modo ſemel, ſed pluries conſpiraſſe crederetur cum viris inſignibus, vt totum ſtatum reip. perturbaret. Numerabatur enim inter Catilinæ coniuratos, ſed vel pœnitentia, vel metu, ſeu morte conſpiratorum effectu conſilium caruiſſe. In ea enim ædilitate multa fecit inſignia ad ornatum vrbis. quorum omniũ ipſe ſolus excluſo collega populi gratiam conſecutus eſt, ſperanſque ſibi nihil negatum iri, tẽtauit extra ordinem Ægyptum prouinciam adipiſci, quod Alexãdrini regem ſuum ſolio deiecciſſent. Sed ab optimatibus impeditus, vt quo poterat modo ſe de illis vindicaret, in illorum contemptum Caii Marii noui hominis trophæa de Iugurtha ſcilicet, ac Cimbris, atque Teutonis, quæ Sylla hoſtili ſuperbia euerterat, reparauit. perdita itaque ſpe Ægypti Pontificatum maximum petiit non abſque fluxu munerum ingenti. Ita iam ambitio Romanum orbem inuaſerat, vt iam tunc Pontificatus pecunia venderetur. Qua in re quum ipſe ſibi non ſufficeret, alienum æs, & quidem non modicum mutuauit. Quod deinde ſecum exiſtimãs, cum in campũ mane candidatus deſcenderet, matri eum deoſculanti dixiſſe traditur, Domũ niſi Pontifex non reuertar. Reuerſus eſt autem Pontifex duobus clariſſimis competitoribus ſuperatis, ætate & dignitate præſtantibus. Interea Cæſar de coniuratione Catilinæ, quod cum ipſo Lucio Catilina cæteriſque viris illuſtribus coniuraſſet, a Lucio Vectio, & Q. Curio accuſabatur: aſſerebatque Vectius ſe oſtenſurum chirographum Cęſaris Catilinæ pro coniuratione oblatum. quod tamen Cæſar ægre ferens confutatis accuſatoribus liberari obtinuit, & prçmia illi decreta a Senatu, Vectiuſq; & Curius grauiter mulctati ſunt & priuati honore. Allegauit enim Cæſar innocentiæ ſuæ teſtem Conſulem Ciceronem, cui præfatæ coniurationis multa reuelauerat. His peractis Cæſar Prætor in Hiſpaniam decernitur. Tanta vero fuerat eius inopia, vt ſequeſtraretur Romæ a creditoribus, impedireturque, quominus poſſet in præturam proficiſci, niſi quia oblatis fideiuſſoribus permiſſus eſt in Hiſpaniã ire. quam profectionem quum peregiſſet, cõpoſitis prouinciæ rebus, pacatiſque ſimultatibus quæ in ea fuerãt, etiam ſucceſſore nõ expectato, properat Romam redire petiturus conſulatum triumphumque. Sed quũ legibus vtrunque petere prohibitus eſſet, omiſſo triũpho conſulatũ petiit cupidus rerũ gerẽdarum.

Caius Iulius Cæſar creatur Conſul, ſibique decernitur prouincia Galliarum, & Illyricum.

EACTVS eſt itaque Conſul cum M. Bibulo, quem collegam facta cõtentione legis Agrariæ, cum Bibulus diſſentiret, foro armis eiecit. Vnde Cæſar ſolus remp. gubernabat nemine prorſus obſtante, & ſi quis obſtitiſſet, non tamen minis ſed factis quoque exterreret. in quibus Marcum Catonem virum tantæ ſapientiæ & virtutis actibus ſuis contradicentem, manu lictoris exactum curia mitti fecit in carcerem, quo euntem illum Senatus proſecutus eſt, non aliter quam ſi vnius in perſona capti omnes viderentur. Sunt etiam

qui

qui dicant, veſtem quoque velut in luctu publico permutaſſe. qua quidem tanta veneratione ac pietate (niſi fallor) iniuria carceris compenſata eſt, vt optabile fuiſſe videatur Catoni, ſic in carcerem duci, vnde mox ſic educeretur. Siquidem hæc Senatus tãta conſenſio Cæſarem ipſum mouit, vtque ait Valerius, diuini animi perſeuerantiam flexit. Et quanquam hic aliquantulum fines Hiſpaniarum rerum egreſſi fuerimus, quia tamen rerum factorumque Cæſaris ac Pompeii in ipſa Hiſpania magna ſtat copia, ipſius Cæſaris vitam, originemque ciuilis belli pernecceſſarium eſt attingere. Igitur Cæſar initio conſulatus ſentiens inuidiam contra ſe laborantem, & Conſulibus a ſenatu prouincias nullius laboris & gloriæ decretas, idque in ſe vnum fieri cogitans, & ad ſuam, ſicut erat, iniuriam trahens, quod collegam ſcilicet iſta non tangerent, atque incenſus cupiditate vindictæ, Gneum Põpeium Magnum, tunc Senatui infenſum quod Mithridate perdomito ad ipſius Pompeii honores ſilentium habuiſſet, omni obſequio promereri ſtuduit. Vtque ſolidior Gneus eſſet, M. Craſſi amicitiam vetuſto odio interruptam ex conſulatu quem ambo diſſidentiſſime geſſerant, reſarcire viſus eſt. Effecitque ſolito ac ſolerti ingenio, vt ipſi tres in republ. vnũ eſſent: ratus, vt quæ eis placuiſſent, nullus reſcinderet. nec eum fefellit ſpes. Vtque amicitiam conſanguinitate firmaret, filiam ſuam Iuliam Pompeio coniugem dedit, & vndique ſibi adminicula coaceruans ipſe Calphurniam Lucii Piſonis ſucceſſuri ſibi in cõſulatu filiam in matrimonium accepit, generique atque ſoceri ſuffragiis fultus ex omnibus prouinciis Gallias atque Illyricum præelegit, ampliſſimam quidem opum viam, atque vberrimã materiam triumphorum: non quod Senatus ei tranſalpinam Galliam libens daret, ſed veritus ne a ſe negatam populus largiretur, & quod ſuum nollent munus, fieret alienum. Necdum itaque inuidia quieſcente iam profectus in prouinciam accuſatus ab æmulis procurauit, vt abſens reipublicæ cauſa vocari ad iudicium non poſſet, poſuitque in animum, omnes qui ad magiſtratum aſcenſuri eſſent, ſibi amicos efficere, atque nullum adiuuare, ſed pro viribus impedire, niſi qui ſibi pollicerentur ſe eius amicitiam defenſuros, ita vt a nonnullis iuſiurandum ac chirographum non vereretur accipere. Audiens vero Lucium Domitium Cõſularem candidatum, qui eum Prætor anno altero vexare voluerat, iactare ſolitũ ſe, quod prætor nequiſſet, Conſulem effecturum, ſibique exercitum erepturum, illius cõſulatum impediendi viam vnam meditatus, nouos amicos Pompeium & Craſſum ad ſe Lucam iure amicitiæ euocatos induxit vt anni inſtantis conſulatum peterent, quatenus tantis competitoribus ille ſuccumberet. Prouidenſque in poſterum, ne quid in ſe liuor poſſet hoſtilis, illud quoque ſuffragatoribus tantis obtinuit: imperium a ſenatu ſibi in quinquennium prorogari, quæ quidem res & in Gallia, & in Italia, & in toto orbe magnorum motuum cauſa fuit. His enim ad vota fluentibus iam ſecurior & deſpexit aduerſarios, & legionibus nouis pro arbitrio conſcriptis, omne quantumlibet periculoſum & graue belli genus aggreſſus, Gallicum bellum per annos decem exercuit, de quibus ipſe latius in ſuis commentariis meminit, quæ Franciſcus Petrarcha lucidius & explanauit & abbreuiauit in libro de viris illuſtribus, cum vitam & geſta Cæſaris latius deſcripſiſſet. Et quoniam in ciuili bello bis Cæſar Hiſpaniam ingreſſus eſt, vbi res bellicas mirifice geſſit, primo aduerſus duces Pompeianos, Lucium Afranium, Marcum Petreium, ac M. Varronem, ſecũdo aduerſus Pompeii liberos progreſſus, eiuſdem Cæſaris ſaltem ſummatim & compẽdioſe narraturi ſumus, ac deinde ciuilis belli initium, ex quibus mala bellorum tum in Hiſpania, tum alibi ſucceſſere.

Initium ciuilis belli Caii Iulii Cæſaris, & Pompeii.

EGIT itaque Cæſar (vt diximus) bellum Gallicum annis decem, cuius finis initium ciuilis belli fuit. Peracto ſiquidem bello Gallico, in ipſo temporis diſcurſu Põpeius qui Romæ remp. adminiſtrabat, ab antiqua Cæſaris amicitia diſceſſit, amicoſque Cæſaris cœpit multipliciter infeſtare. Hanc cauſam ciuilis belli multi autores tradunt, quod Pompeius parem in rep.

Cæsar autem dominum recusarent. Præstitit autem causam dissensionis Iulia filia Cæsaris Pompeii vxor, quæ abortiuo vno filio obiit, vinculumque affinitatis solutum, quo perantea fuerant fœderati. Soluta itaque coniunctione inter Cæsarem & Pompeium per obitum Iuliæ vxoris Pompeii ac filiæ Cæsaris, Pompeius solus remp. administrare cupiens amicos Cæsaris cœpit multipliciter molestare, & etiam vrbe pellere. Multa itaque clam contra Cæsarem dicta tractataque sunt, inter quæ illud est de Labieni defectione. Procurauit itaque Senatus Pompeiusque, vt Labienus a Cæsare deficeret, quod effectum fuit. Erat quidem Labienus legatus Cæsaris, qui in Gallico bello multa & præclara peregerat. In Senatu quoque multa tractabantur in damnum Cæsaris, nouęque viæ quęrebantur, quibus potestas Cæsaris quæ iam multis formidabilis esse cœperat, tolleretur, aut certe minueretur. Siquidem cunctis iam magnificentia & liberalitate Cæsarea stupefactis, & quid his rebus tantis & tam late effusis sibi vellet secum tacitis meditantibus, nec loqui aliquid audentibus, M. Claudius Marcellus Consul, cui aut amore publico, aut vero priuato odio dignitas Cæsaris ac potestas inuisa erat, frequēti Senatu testatus de salute reipublicæ se acturum definiuit: vt quum bellum in Gallia finitum esset, dimitteretur victor exercitus, & quisquam ante tempus successor Cæsari mitteretur qui in pace prouinciam gubernaret, ipse vero sine imperio rediret. Addidit etiam ne absentis ratio comitiis Cōsularibus haberetur, quod licet communi lege de omnibus cautum esset, lege tamen Cęsar exceptus erat. ita ergo subiata erat exceptio. Et non contentus Consul iniuria Cæsaris in personam illata, iis quoque quos Cęsar ciuitate donauerat, adimendam iudicauit, ambitiosam & immodestam concessionem asseuerans. His & aliis turbatus Cæsar, nec immerito, cogitansque quod sæpe dicere solitum fama fuit, operosius multoque difficilius principem a summo dignitatis gradu ad media deiici, quam a mediis ad extrema, non cedendum, vt Africanus maior fecerat, sed obstandum statuit inuidię, & turbare potius omnia quam exemplo illius, quamuis laudatissimo, inuictum ab hostibus vinci a ciuibus. Sed donec iure potius quam bello agendi spes superfuit, quiescendum statuens, patienter quidem, sed rectius dissimulanter cuncta sustinuit, & quoniam nō nisi verbis offenderetur, adhuc verborum quoque defensionem parans, e collegio tribunorū Caium Curionem multa sibi ac profusa largitione quæsiuit, ne quando vel in Senatu, vel ad populum deessent suæ causæ defensores. Cū vero iam multi Cæsaris, necnon alii Pompeii formidarent potentiam, sæpe Curio ipse Senatui obtulerat, vt vterque simul ab armis abscederet, atque ad æquam ciuilitatem pariter remearēt, itaque demum securam liberamque remp. fore: idque non solum pollicitus, sed etiam contentiose nisus est efficere, certus de Cęsaris voluntate, qui idipsum a Senatu literis petiit, vt scilicet aut sibi populi Romani beneficium integrum seruaretur, hoc est imperium cum legionibus, aut cæteri saltem duces in eadem conditione essent, exercitusque dimitterent. Ad hocque plurimum inducebat Cæsarem fides quam ad suos veteranos habebat, quod hoc faciliter poterat polliceri. sciebat enim eos quacunque sua necessitate ei non esse defuturos. Tantam enim cum eis Cæsar longo vsu familiaritatem cōtraxerat, vtque erat eis affabilis, & animorum rapax, quod hæc ab eis poterat sperare. Sed tamen neque per se, neque per tribunos quod petebat obtinuit, obstantibus fautoribus partis aduersæ qui nullum Pompeio parem pati poterant. Incidit in hoc tempus Senatusconsultum prima æquum fronte, re autem iniquum, vt duæ quidem, vna scilicet ex Pompeii, altera ex Cæsaris legionibus ad bellum Parthicum mitterentur. En in verbis æqualitas, in rebus autem iniquitas. Siquidem quum Pompeius vnam ex suis quibus ipse præerat amicitiæ iure Cæsari concessisset, illam bello Parthico deputauit verbo non animo, eamque repetiit: eam Cæsar remisit, & ex suis misit vnam. Ita Pompeium nulla, Cæsarem vero duabus legionibus imminutum nemo fuit qui non intelligeret. Tulit tamen cum etiam cum aduersariis pacisci voluit, vt transalpina Gallia & Illyricum cum duabus tantum legionibus, & nomen imperii remaneret, donec Consul fieret. Denique eo vsque submisit excelsum animum, vt qui Cæsarem non nosset, suspicari eum posset

posset belli metu ad ista descendere, quo nihil erat ab illius viri moribus ac mente remotius, sed tantum illi studium fuit, vel exercendæ, vel simulandæ modestiæ, vt quiduis videri potius eligeret quã publicæ tranquillitatis euersor. Cumq; obstinatos ad negandum cerneret, Senatum sibi aduersum, & e suis inimicis designatos iam Consules, audiretque Tribunos qui sibi adhærebant, nihil posse, imo propter se periculo atque odio expositos, non amplius differendum ratus: ne autem sui periclitarẽtur, aut ipse cunctatione vilescceret, dispositis more solito per hybernia legionibus, vltimo transitu ex Galliis in Italiam rediit. Quo cum venisset, inuenit illas duas legiones sub obtentu Parthici belli sibi ereptas, nec ad bellum profectas, sed in Italia detentas, quin & Pompeio assignatas. Quod ad euidentem Cæsaris iniuriam pertinere, non solum ipse vir talis, sed quicunque de populo perpendebat. adhuc tamen tacitus processit, conuentibusque peractis, vt solebat, Rauennam venit vrbem suæ prouinciæ ab ea parte nouissimam, vt neque terminos suos excederet, & proximus esset aduersariis, & paratus vlcisci, si quid forte sui odio in Tribunos inimici sui decreuissent. Et hoc quidem belli ciuilis initium, hæque fuerunt causæ, aliquam fortasse non paruam iustitiæ faciem habentes (si qua vnquam esse potest iustitiæ causa patriam oppugnandi) quamuis ab aliis minus iustæ causæ quædam afferantur, sed odium manifestum testimonii fidem leuat. Gneus igitur Pompeius gener atque hostis factus Cæsaris dicit eum, ideo quod non posset opera incepta perficere, neq; de se populi expectationem adimplere, ideo turbare omnia voluisse, ne in turpitudine veritas appareret. Fuere qui timuisse illum dicerent, ne eorum quæ primo consulatu contra leges gesserat, rationem reddere graui suo periculo cogeretur, cum M. Cato iste vltimus, cuius virtus & grauitas cõtionem eius non minus terribilem quam cuiuscunque consulis faciebat, palam diceret ac iuraret, se nomen Cæsaris, mox vt priuatus ipse inciperet, inter reos delaturum, siue hoc publicæ ille iustitiæ studiosus, seu propriæ memor iniuriæ. Vndeiam in vulgus effusum erat, idem Cæsari euenturum quod Miloni, vt circũseptus armatis apud iudices, seu ex vinculis causam dicat. Aliis visum est, eum spatio plurimorum annorum imperio assuefactum dedidicisse priuatum modum, & sola cupidine dominandi in bella ciuilia concessisse. Hæc est enim diuersitas opinionum in causa Cæsaris, quam Tullius diuersis in locis damnat. Franciscus vero Petrarcha in lib. de viris illustrib. Cæsarem excusat, adducens ad hoc plurimas epistolas signanter Tullii. Ad historiam igitur reuertamur.

Quomodo Cæsar a Rauenna fines populi Romani aggreditur, & in vrbem properat.

QVVM Rauennæ igitur Cæsar substitisset, ne prouinciæ suæ terminos transgrediendo aperte agere contra rempub. videretur, audiens Tribunos qui pro eo erant, contemptui habitos, & vel vi vrbe depulsos, vel sua sponte digressos, Romæ omnes vnanimiter contra se sentire, omnia sui odio diuina atque humana misceri ac peruerti, se quoq; per patientiam contemptum iri cogitans, neque iam amplius ferendum dissimulandumque aliquid existimans, euocatis legionibus vbicunque essent, præmissisque clam cohortibus quæ adetant: sero tamen clandestino egressu secretum iter pauciscis comitatus arripuit, in quo quum nocte tota deerrasset, vix ad auroram ducem aliquem casus obtulit. Quo primo ad rectum iter a perplexo ac difficili calle reuerso, inuentisque cohortibus quas præmiserat, ad Rubiconem venit amnem exiguum, sed magnarum tunc limitem regionum, ibique parum per cogitabundus substitit secum tacitus, examinans quantum opus aggrederetur. Tandem versus ad comites, Adhuc, inquit, cœptis resistere & reuerti licet: & si riuum hunc transgredimur, ferro nobis gerenda sunt omnia. ibi hærens dubiusque animi huiuscemodi visione firmatus est. Quidam sibi & statura & specie corporis supra humanũ modum subito visus est, qui amnis ad ripam sedens pastoria modulabatur arundine. Ad quem, vt alias nõ visum, cum pastores locorum & quidam quoq; militum con-

ueniſſent, ille ſubito vnius e manu tubicinum erepta tuba, vehementi inflatu increpuit. Motus ergo tanto ſpectaculo, Eatur ergo, ait, eatur, quo deorum prodigia, atque hoſtium notat iniquitas. cœpta res eſt. Hæc dicens tranſiit, ac traduxit exercitum, Ariminumque vrbem proximam longa pace tranquillam attigit, & patentibus portis introgreſſus, tribunis plebis qui propter eius odium pulſi ſibi obuiam veniebant aſtantibus, concionem habuit ad exercitum in medio fori. Fuit autem concio efficaciſſima, ſciſſa (vt ferunt) veſte veris ſeu fictis cum lachrymis ad ſuam dignitatem contra inuidiam hoſtium conſeruandam, fidemq; militum implorans, & ingentia promittens. Cæſarem itaq; Arimini agentem Lucius Cæſar adoleſcens adiit, qui patrẽ habebat Cæſaris legatum. is a Pompeio ad Cæſarem miſſus erat iure amicitiæ quæ inter eos erat. Ea vero huiuſmodi fuere: Excuſare ſe Pompeium Cæſari, & poſcere ne ea quę pro Reip. ſtudio atq; amore geſſerit, ad iniuriam ſuam trahat. carum enim eſſe ſibi Cæſarem, ſed Remp. rebus omnibus cariorem & eſſe, & ſemper fuiſſe. Similiter & Cęſari etiam caram eſſe debere, vt priuatus ſuas iniurias ac inimicitias Reip. remittat. ne tam grauiter iraſcatur, vt dum hoſtibus vult nocere, patriæ immeritæ noceat: idque ita facere, ad ſuum decus eximium pertinere. Ad ea Cæſaris reſponſio paulo longior fuit. Reſmemorauit iniurias pro multis in Rempub. meritis ſibi illatas, paratum ſe tamen omnia Reipub. condonare, ita tamen, vt decedant omnes ab armis, & ad ciuilitatem ſolitam reuertantur. Proficiſcatur ergo Pompeius in Hiſpaniam prouinciam ſuam, dimittantur exercitus omnes per Italiam, arma deponant, ceſſent motus & metus publici, ſit togata ciuitas, non armata, ſe quoque ęquiſſimo animo quieturum, iniuriaſque omnes & contumelias oblaturum. Ad hęc tamen facienda & iureiurando confirmanda petiit, vt Pompeius accederet, vel ſe accedere pateretur. ſperare enim ſe, colloquio & conſpectu mutuo omnes controuerſias finiendas. Hac itaque reſponſione in ſcriptis in Senatu redacta, reſponſum eſt a Pompeio, vt Cæſar quamprimum in Galliam reuertatur, exercitumque dimittat. quo facto iturum in Hiſpaniam Pompeium: alioqui nihil de delectibus armiſq; omiſſuros Conſules. Hinc pacis deſperatio & belli præludium viſum eſt. Erat interea ad cuſtodiam Arimini ciuitatis Actius Varus, quem decuriones Ariminiani ſummo adeunt conſenſu, dicuntq; notum ſibi eſſe Cęſaris aduentum, neq; vero propoſiti ſui eſſe ſuorumq; ciuium, neq; rationi conſonum videri, imperatorem populi Romani, talem virum, de imperio ſic meritum, tot victoriis inſignem mœnibus amicæ vrbis arceri: orant, vt famæ, vt ſuo ſuorumq; diſcrimini, dum tempus eſt, conſulat. His permotus Varus, & perniciem timens, fugam arripit, & inſequentibus Cæſaris militibus prælio decernere coactus, ac deſertus a ſuis ſolus abiit, quibuſdam eorum domum, aliis vero ad Cęſarem confugientibus. quos Cęſar collaudatos benigne ſuſcepit, & Lucium Pupium centurionem partis aduerſæ ad ſe adductum ilico relaxari ac dimitti iuſſit. Ariminum ingreſſus ciuibus gratias egit, atq; illorum erga eum caritatis non immemorem ſe futurum ſpondet. Quibus Romę cognitis tantus pauor omnium mentes inuaſit, vt ab vrbe omnes fere abſcederẽt, ipſique Conſules, atque ipſe Pompeius, actum ſuis de rebus opinantes, & ex vnius oppidi euentu omnia metuentes. Mirum valde, vnde in tam paruis animis tãta gna ſuperbia, vt eius viri meritos honores ac gloriam tam pertinaciter detrectarent, cuius nec conſpectum certe, neq; viciniam pati poſſent, & talem patriam ſolum ad illius nomen vniuerſali animorum conſeruatione deſererent. ſed vrgebat hinc inuidia, inde autẽ terrebat fama viri, quæ eouſq; creuerat, vt clementiſſimus omnium præ omnibus atq; ab omnibus timeretur. His ad Ariminum geſtis Piceenum omne (cuius olim Aſculum, hodie Ancon eſt caput) nullo vſquam contradicente peruagatur, ſed cunctis ſibi vrbibus atq; oppidis obuiam mittẽtibus, lætoq; eum atque exercitum eius obſequio ac fauore proſequentibus. Diffuſo itaq; metu, ſimul & fama virtutis, & vulgato horum de quibus diximus exemplo, cæteri omnes ſequebantur. vndique fiebant deditiones, & ſi quis præfectorum contradiceret, capiebatur aut pellebatur. Itaque pulſus ex Hetruria Libo, Thermus ex Vmbria, ex Aſculo Lentulus, captus & Gneus Magius præfectus fabrûm. Et quũ

Magius

Magius ad Cæsarem ductus esset, & supplicium formidaret, Cæsar eum placato animo dimisit, &, Vade (inquit) ad Pompeium, eique meis verbis nuncia, quoniam ad hunc diem nõ fuerit nobis opportunitas colloquendi, atque ego Brundusium, quo iuisse illum audio, profecturus sum, credo, vt colloquamur, expedire publicæ saluti, cuius curam gerere maxime nostrum est. Non est autem par effectus, per nuncios de longinquo, atq; inter præsentes ista tractari, quod conspecti vultus, & viuæ voces ad mouendos animos multum possint. Occupato sine ictu gladii Piceno Corfinium progreditur. ibi contentionis plusculum fuit. Pendente tamẽ obsidione, Lentulus per murum egressus, & finem metuens ad Cæsarem venit, sibi atq; intrinsecis veniam petens. Ad quem Cęsaris responsio fuit: Non se, vt cuiquam malefaceret, venisse, sed vt ab inimicorum malitiis atq; iniuriis tueretur, ac tribunos plebis sui odio in exilium actos in suam reponeret dignitatem, denique vt seipsum ac populum Romanum ex paucorum tyrannide conculcatum antiquæ redderet libertati. Oppido tunc præerat Lucius Domitius vir magni animi, sed exiguę fortunę, & bello promptus, sed infaustus. is defensionem parans, sed ab oppidanis ad deditionem coactus, quum mori mallet, venenum a seruo medico popposcit. quod ille nec dare volens, nec negare ausus, vt qui domini mores nosset, poculum somniferum pro veneno obtulit: quo ille hausto graui sopore resolutus conquieuit. Experrectus postmodum, & delusum se intelligens, vixque a seruo manus abstinens, cum multis nobilibus qui secũ sentiebant, vinctus ad Cæsarem est perductus, mori appetens: quem Cæsar ilico solui iussit, neue quis eorum a militibus re vel verbis offenderetur, inhibuit, questusque breuiter, quod pro suis ingentibus & in illos & in Rempub. meritis referre sibi debitam gratiam neglexissent, & iniurias ac contumelias retulissent, cunctos dimisit incolumes. quin & pecuniæ pondus ingens Domitii depositum, & ab oppidanis oblatum, quamuis & pecunia publica esset, & in stipendium numerata, Domitio restituit, ne sanguinis, quam pecuniæ abstinentior videretur. Nihil postremo ex ea victoria, vel prædæ cuiuspiam, vel vltionis accepit, nisi quod Domitii milites sacramento adegit, non inuitos (vt arbitror) sed eo libentius iurantes, quo fœlicius est sub victore, quam fugaci duce militare. Vulgatis nanque quæ ad Corfinium acta erant, multum metus omnibus demptum, multumque spei additum est cognoscentibus, Cæsarem nihil bello nisi victoriam petere. Vnde (vt diximus) & Tuscorum populi, & omnis Vmbria pulsis inde præsidiis ad Cæsarem transiere.

Pompeius a Luceria digressus Brundusium Apuliæ petiit, eum Cæsar insequitur & obsidet.

HIs itaq; rebus more Cæsaris velociter gestis ac prospere, cũ iam secum Gallia omnis Cisalpina sentiret, magnas Italiæ partes primo occupauit aduentu. Sed cũ spes cæteris omnibus, soli Pompeio ac Senatui additus timor fuerit, qui Pompeius ac Senatus in Domitio multum momenti reposuerant, & sæpe eum per literas euocatum expectabant. Itaq; confestim his cognitis Pompeius Luceria digressus, vbi belli sedem constituisse videbatur, Brundusium petiit, vt Italiæ littore in extremo promptior esset ad transitum. Ita enim animo decreuerat relicta Italia transmarina tentare, siue id solo metu pellente, siue intentione illa, quia ibi tutior esset ab hoste. Cæsar autem semper propinquus atq; contiguus hostibus esse festinans, non nisi septem dierum mora ad Corfinium exacta, eo ipso die quo Domitium captiuosque dimiserat, motis castris in Apuliam perrexit. Et quoniam Cæsar inter omnes exactos de clementia laudatur, quum a quibusdam amicis Cornelio Balbo, Oppio fuisset per literas collaudatus de iis quæ Corfinii gessit, ipse sua illis epistola memoratu digna respondit per hæc verba: Cæsar Oppio Cornelioque salutem. Gaudeo me hercle, vos significare literis, quam valde probetis ea quæ apud Corfinium gesta sunt. Consilio vestro vtar libenter, & hoc libentius, quod mea sponte facere constitueram, vt quam lenissi-

mum me præberem, & Pompeium darem operam vt reconciliarem. Tentemus hoc, si possumus omnium voluntates recuperare, & diuturna victoria vti, quoniam reliqui crudelitate odium effugere non potuerunt, neq; victoriam diutius tenere, præter vnum Lucium Syllam, quem imitaturus non sum. Hæc nostra sit ratio vincendi, vt misericordia nos muniamus. id quemadmodum fieri possit, nulla mihi in mentem veniunt, & multa reperiri possunt. De his rebus rogo vos, vt cogitationem suscipiatis. Gneum Magium Pompeii præfectum deprehendi, scilicet meo instituto vsus sum, & eum statim missum feci. Iam duo præfecti partium Pompeii in meam potestatem venerunt, & a me missi sunt. Si volent grati esse, debebunt Pompeium hortari, vt malit mihi esse amicus quam illis, qui illi & mihi semper fuerunt inimicissimi, quorum artificiis effectum est, vt Respub. in hūc statum peruenerit. Ciceroni præterea qui etiam sibi de hoc scripserat, factumque laudauerat, qui se inter partes ad hæc medium, licet magna animi fluctuatione, & multa consiliorum varietate, constituerat, rescripsit per hæc verba: Cæsar imperator Ciceroni salutem dicit. Recte auguraris de me (bene enim tibi cognitus sum) nihil a me longius crudelitate. Atque ego cum ex ipsa re magnam capio voluptatem, tamen meum factum probari abs te triumpho, gaudeo. Neque illud me mouet, quod ii qui a me dimissi sunt, discessisse dicuntur, vt mihi rursus bellum inferrent. Nihil enim malo, quã & me mei similem esse, illos sui. Quũ itaq; Cæsar Apuliam attigisset, mox Brundusium adiit, Pompeiumque iam prægressum valida obsidione circundedit. De quo idem Cæsar supradictis scribit per hæc verba: Cæsar Oppio Cornelioque salutem. Ad septimum Idus Martias Brundusium veni, ad murum castra posui. Pompeius est Brundusii. misit ad me Gneum Magium de pace. quæ visa sunt respondi. Hæc vos statim scire volui. Quum in spem venero, de compositione aliquid me conficere, statim vos certiores faciam. Et quoniam propter nauium penuriam mari eum obsidere non poterat, timens hostis fugam, famosissimum maximumque illum portum saxorum molibus iniectis obstruere nisus est, opus non tantum hominum, sed naturæ improbũ atq; inextricabile. Quum vero exitu eũ prohibere illo modo natura ipsum prohibente non posset, catenis os portus præclusit. Sed nec sic detinere valuit Pompeium, quin mari Hadriatico Dyrrachium nauigaret.

Cæsar Romam intrat, & inde in Hispaniam properat.

QVVM itaque intellexisset Cæsar Pompeium a Brundusio digressum fugatumq;, cum non posset eum commode sequi propter nauium penuriam (vt dictum est) Brundusium ingressus est, ibique concionem habuit, qua iustitiam causæ suæ iniuriasque hostium omnibus aperiret. Quo facto cum sua illis in locis inutilis mora esset, ne quod sibi tempus otiosum effluereret, vrbem Romam versus iter arripuit, toto belli Gallici decennio non visam. Cuius aduentus fama cognita quantus Romæ terror fuerit, non facile dictu est: multo quidem maior, quam necesse fuerat. Iratus siquidem multis erat, & fortasse non immerito, sed iratiorem existimabant. Non enim naturaliter, neque nisi magnis ex causis ad iracundiam pronus erat. Venit igitur Romam Senatumque habuit ex iis patribus qui domi substiterant, ibi perpetuam dictaturam ipse sibi sua autoritate arripuit. Vnde Cæsaris dictatoris nomine multa quoque constituit, in quibus pro lege voluntas fuit. Illud inter cuncta memorabile est. nam ærarium populi Romani, quod tot victoriæ, tot secula compleuerant, vno die exhausit, interque alia (vt scriptum est) protulit ex eo latorum aureorum viginti & sex millia, non thesaurizandi cupiditate, sed largiendi. Nam (vt alter ait) nemo liberalius victoria vsus est, nihil sibi retinuit præter dispensandi potestatem. Compositis itaque rebus vrbanis, vt melius visum est, animum ad extrema conuertit, atque in primis Siciliam atque Sardiniam, illa duo horrea populi Romani, per legatos administrare disposuit, de Gallia nihil solicitus, quam in summa pace reliquerat: solam respexit Hispaniam, cogitansque quum primum classis

classis opportunitas affuisset, vestigiis Pompeium assequi, ne quid a tergo formidabile relinqueret. Decreuit ergo in ipsam Hispaniam proficisci, vbi Pompeii copiæ ingentes erant, quarum præsidio Hispania omnis tenebatur sub legatis tribus M. Petreio, Lucio Afranio, & M. Varrone. Eo vero in Hispaniam pergente, Massilia fœderata ciuitas, & ab ipso principio amicissima populi Romani, non sui odio, sed ingenti studio Reipublicæ portas clausit. quam ille quum obsidione cinxisset, Decium Brutum adolescentem, & C. Trebonium legatum cum parte copiarum ad eam oppugnandam reliquit. Caium Fabium legatum cum tribus legionibus quas Narbonæ circumque ea loca hyemandi causa disposuerat, præmittit ad occupandum Pyrenæi saltus, celeriterque ab eo occupati sunt, qui eo tempore a Lucio Afranio præsidiis tenebãtur. Reliquas legiones, vti longius hybernabant, subsequi iubet. Afranius enim se continebat ad oppidum Castillionem non longe a Pyrenæi saltu, loco vocato a modernis Pertusio, supra collem vbi nunc arx constructa est. Diuisa siquidem Hispania erat inter tres præfatos Pompeii legatos, quoniam Afranius præsidebat a Pyrenæo Castillioneque citeriori omni Hispaniæ: Petreius vero ab Ana flumine (nunc Godiana dicto) vsque ad Cantabros (qui Nauarri sunt) Oceanumque: Marcus vero Varro Lusitaniam Bæticamque obtinebat. Fabius itaque (vt fuerat imperatum a Cæsare) a Narbona primo aduentu Pyrenæum occupat, præsidiumque a saltu deiecit, magnaque celeritate ad exercitum Afranii contendit. Afranius vero intelligens colle Pyrenæi occupato, patere aditum Cæsari in Hispaniam, ab agro Emporitanensi properat cõiungi Petreio ac Varroni, communicatoque consilio de aduentu Cæsaris statutum est, vt Petreius cum duabus legionibus coniungatur Afranio, Varro vero aliis duabus legionibus tutetur omnem vlteriorem Hispaniam: statutumq; insuper est, vt bellum ad Ilerdam geratur propter loci opportunitatem. interim Petreius a Lusitania per Vectones (qui Legionenses sunt) cum legionibus & omnibus amicorum auxiliis ad Ilerdam vrbem citerioris Hispaniæ properet. Interea Cæsar occupato Pyrenæo a Fabio Emporium vrbem ingressus est. Erat enim vrbs regionis metropolis in duas diuisa vrbes & mœnia: vna quidem fuerat ad mare, quæ Græcam habuerat originem cum Massilienſibus ex Phocensibus, & ea etiam Græco idiomate loquebatur: altera, quæ fuerat Celtiberorum ad Occidentem versus, hæcque regionalium colonum fuit. Vtraque vero suo vallo, suisque mœnibus, ac seiunctis custodiis tutabatur. In ea siquidem vrbe Cæsar ab vtrisque acceptus benigne, timens ne si ab hinc digrederetur, vrbs propter Pompeianorum amicitiam Massilienſiumque affinitatem deficeret, tertiam vrbem addidit. instruxit siquidem vrbem ad Meridianum vtrique, Græcæ & Celtiberorum vicinam, quam ex Romanis instruxit, & Romanorum coloniam effecit in præsidium regionis. Cæsar igitur his compositis occupato omni Emporitano & Gerundensi agro ad Ilerdam properat secutus Afranium Petreiumque.

Prælia Cæsaris apud Ilerdam vrbem, cum L. Afranio, & Marco Petreio.

QVVM itaque peruentum esset ad Ilerdam, erant exercitus Afranii Petreiique cum vrbe coniuncti. Est enim Ilerda ciuitas sita inter duo flumina, Sicorim & Cingam. Cæsar itaque duos pontes astruxit ad Sicorim amnem quatuor milliaribus inter se distantes, per quos exercitus pabulatum iret, quum magna pars eorum quæ fuerant citra Sicorim, consumpta fuerit. Itidemque Pompeiani fecere, propter eaque sæpius inter se equestribus præliis contendebant. Cæsar igitur castra posuerat inter duos amnes Sicorim & Cingam supra vrbem, ad eam partem vbi oppidum Baleaguerum situm est. ibi in Sicori duo pontes erant a Fabio constructi. Quumque Fabii duæ legiones irent præsidio pro more eorum, qui vltra flumen pabulantur, quum transissent pontem vrbi proximum, præ multitudine iumentorum sequentium, & vi aquarum pons interruptus est. Quod vbi intellectum est a Pompeianis, quatuor legiones missæ sunt ab Afranio vrbi ac castris, vt fortunæ beneficio vterentur ad opprimendum

duas Fabii legiones. Re itaque nunciata Lucio Planco qui duabus legionibus Fabianis præerat, necessaria re coactus locum capit superiorem, omnemq; comitatum in duas diuidit acies, ne ab equitatu circumueniri faciliter posset. Ita Plancus hostium impetum satis dispari numero sustinet. Commisso itaque prælio ab equitibus, signa legionum duarum procul ab vtrisque conspiciuntur, quas Fabius vlteriori ponte subsidio suis miserat, suspicatus id quod accidit: quarum aduentu prælium dirimitur, ac vterque reducit suas legiones in castra. Post vero, die scilicet tertio, refecto iam prope ponte qui fuerat interruptus, relicto præsidio in castris pontibusque, triplici instructa acie ad Ilerdam proficiscitur, & sub castris Afranii constitit. At Cæsar vbi paululum sub armis constitisset, exhibet de se opportuno loco pugnandi facultatem: qua opportunitate facta Afranius copias educit, & in medio colle sub castris constitit. Cæsar autem vbi cognouit Afranium prælium respuere, ab infimis radicibus montis intermissis quadringentis circiter passibus castra ponere constituit, & ne milites in opere faciendo impedirentur incursionibus hostium, propugnacula in castris fieri prohibuit, quę a procul cernerentur, sed constitutis aciebus prima & secunda ante castra, fossam latitudinis pedum quindecim fieri iussit. Adstantibus itaque duabus aciebus ante castra ne opus inceptum videretur ab hostibus, tertia a tergo acies opus fossæ perficiebat. Sic omne opus perfectũ est, antequam ab Afranio perciperetur. Vespere itaq; facto Cæsar legiones intra hanc fossam reduxit, & omne per circuitum opus patentibus propugnandis a cæteris legionibus fieri iussit, & interim legiones expeditas contra hostes constituit. Afranius itaque atque Petreius quum intellexissent inceptum opus, terrendi & impediendi causa copias suas ad infimas montis radices producũt, vt prælio Cæsarianos lacessant. Neq; tamen Cæsar opus intermittit, confisus præsidio trium legionum quas in armis habebat, & fossæ: ipsi tamen non diu ibi commorati, nec ab infima collis radice digressi copias in castra reducunt. Erat itaque in vrbe Ilerda, ac prope vbi Petreius & Afranius castra habebant, mons planiciem habens desuper passuum trecentorum, atque in ipsius planiciei medio planicies paulo eminentior. quem tumulum Cæsar cogitauit occupare, & communire, speransque ab eodem loco & occupare pontem, & commeatum ab vrbe a castris Afranii & Petreii prohibere. Hoc cogitans legiones tres Cæsar a castris eduxit ad occupandum collem, acie in locis idoneis instructa, atq; vnam legionem ad occupandum collem procurrere iubet. Qua re ab Afranianis cognita, celeriter cohortes Afranii breuiori itinere ad eundem occupãdum locum mittuntur. Locus nanq; ab Afranianis præoccupatus est veloci cursu, atque Cæsariani compulsi sunt intra suas se legiones recipere. qui hoc graue ferentes in hostes vrbem versus prorumpentes, quinq; horis prælium est, & Afraniani in vrbem compulsi sunt. Multi vtrinq; mortui sunt, multi vulnerati: Afraniani enim tumulum eo die retinuerunt, & plurimum magnis operibus muniuerunt, præsidiumque eodem in loco posuerunt, in quo nunc templum monasteriumq; de Gaderni stare cognouimus. Interrim post biduum vero accidit incommodum inopinatum. Tanta enim vis tempestatis exoritur, vt nunquã maiores aquas illis in locis fuisse constaret. ex omnibus enim montibus niues maximæ prosilierũt, adeo vt omnes ripas fluminum superassent: pontesq; ambos quos Fabius in Sicori cõfecerat, vno die interrupit, quæ res maximas incommoditates attulit Cæsarianis. Castra enim Cæsaris posita erãt inter duo flumina Sicorim & Cingam, neutrum transiri poterat pro commeatu, necessarioque omnes intra has continebantur angustias, neque ciuitates quæ ad Cæsaris amicitiam accesserant, frumentum portare, neque ii qui pabulatum ire longius decreuerant, intercluſi fluminibus reuerti poterant, neque maximi commeatus qui ex Italia & Gallia veniebant, transire. Tempusque erat difficilimum, quo frumenta non comperiebantur hyemis decurso tempore, neq; frumenta nondum multũ a maturitate distabãt, atq; omnes ciuitates frumentis exinanitæ fuerant, quoniã Afranius ante Cæsaris aduentum, omne frumentũ Ilerdam duci iusserat. Reliqui si aliquid fuerat, Cæsar ipse cum ipso exercitu cõsumpserat. Exercitus aũt Afranii rebus omnib. abundabat, causam ad id præstante ponte vrbis Ilerdæ, per quem

quem commeatus ab omni parte ad Afranii castra poterant asportari: & frumentum per antea superioribus temporibus iam prouisum. Permanserunt itaq; aquæ dies complures, Cæsarq; conatus est pontes reficere, sed nec magnitudo fluminis & aquarum, & expeditæ cohortes aduersariorum ad ripam fluminis ad defensionem paratæ hoc permittebant. Interim magnus commeatus qui ex Gallia & Rutenis cum multis curribus Gallico more, cum multisq; iumentis ad Cæsaris castra portabatur, inuaditur a Pompeianis, frumentum capitur, & multi ex iis qui comitabantur. Nunciatur res per literas Romæ, magna hinc inde laus Afranii Petreiiq; prædicatur, multiq; ad Pompeium currunt, finis belli ex illo incommodo breuissime speratur. Interea Cæsar, quo melius poterat, incommoda supportabat, colonos vrbium remittebat ciuitatibus quæ ad eius amicitiam accesserant, quæ far positus, naues & scaphas militibus fieri iubet, cuius generis superioribus annis eum Britanniæ vsus docuerat, ex leui primum materia viminibus contextas, corioq; coopertas, piceq; linitas. quas perfectas curribus suppositas deducit ad flumen loco a castris duobus & viginti millibus passuum distanti, militesq; trans flumen in proximam ripam transportat, collemq; ripæ proximum occupat, ipsumq; collem, antequam intelligeretur ab Afranio, summa celeritate communiuit, legionemq; statim traiecit, pontemq; ab vtroq; latere biduo perfecit. Ita commeatus & eos qui frumenti causa processerant, tute recipit ad se, & rem frumentariam incepit expedire. Eodem die equitum magna pars traiecit flumen, qui pabulatores inopinantes & sine vllo dissipatos timore aggressi, quam magnum numerũ hominum atq; iumentorũ intercipiunt capiuntq;. Missisq; aliis centuriatis cohortibus insubsidium, in duas se partes diuidunt, vt alii videlicet prædæ sint præsidio, alii vero vt venientibus resistant, eosq; propellant: circunueniuntq; cohortem vnam quæ ante alias procurrerat secluſam, atq; eam interficiunt, incolumesq; cum magna præda eodem ponte in castra reuertuntur. Itaq; perfecto ponte statim fortuna mutatur. Afraniani nanq; perterriti virtute equitum, minus libere ac minus audacter vagabantur. Interim Oscenses & Calagurritani confœderati ad inuicem legatos ad Cæsarem mittunt, se facturos quicquid per eum fuerit imperatum. hos etiam sequuntur Tarraconenses, & Lacetani (qui & Barcinonenses sunt) & Auseranq; Iberi obtinent) Hos Cæsar hortatur, vt eius castra frumento iuuent: quod ipsi se facturos pollicentur, conquisitisq; hinc inde iumentis in Cæsaris castra deportant. Eratq; cum Afranio cohors vna Illurgauonensium siue Ilarqueonum, quæ cognito consilio ciuitatis ad Cæsarem transit. Magna quidem celeriter fit reiunctis, extinctis rumoribus de auxiliis legionum quæ cum Pompeio per Mauritaniam venire dicebantur. Multæ longiores ciuitates ab Afranio deficiunt, & Cęsaris amicitiam sequuntur. Quibus rebus perterritis animis aduersariorum, Cæsar, ne semper magno circuitu equitatus per pontem esset mittendus, compertis idoneis locis fossas xxx. pedum in latitudinem complures fieri iubet, quibus partem aliquam Sicoris auerteret, vadumq; in eo flumine efficeret. Quibus effectis Afranius Petreiusq; in magnum timorem perueniunt, ne omnino frumento paterentur, quoniam multum Cæsar equitatu valebat. itaq; constituunt ipsi locis excedere, & in Celtiberiam bellum transferre. Iuuabat hoc propositum Valentia, nonnullæq; ciuitates quæ olim a Lucio Sertorio defecerãt, adhæserantq; Pompeio, in eiusq; amicitia permanserant multis receptis ab eo beneficiis, & enixe eum diligebant. Cæsaris enim in Celtiberis & Hispanis erat nomen obscurius, illiusq; plurimi faciem pertimebant. Ab his itaq; ciuitatibus magnos equitatus, magnaq; auxilia expectabant, differuntq; bellum in hyemem, in quo potuissent hinc inde plurima auxilia contraxisse. Hoc inito consilio per totum amnem Iberũ naues congregari iubent, atq; efferri in oppidum Octogesima (quod hodierno idiomate Hitona dicitur) ibiq; pontem instrui iubent ad transitum Iberi, distabatq; oppidum Octogesima siue Hitona a castris milliaribus xx. Interim

legiones duas pontem Ilerdæ transire iubēt: trans Sicorim castra muniuntur fossa latitudinis pedum XII. Qua re per exploratores cognita, summo labore militum Cæsar continuato opere die noctuq; in auertendo flumine huc reduxerat rem, vt equites etsi difficulter ac ægre possent, tamen auderent flumen transire, pedites vero tantūmodo humeris ac summo pectore extarent, & tam magnitudine aquæ, quam etiam rapiditate fluminis ad transeundū impedirentur. Eodem tamen tempore pons in Ibero ab Afranianis effectus nunciabatur, & in Sicori iam vadum reperiebatur, & ideo iam magis Afranius atq; Petreius festinandum iter existimabant. Itaq; duabus auxiliaribus cohortibus Ilerdę pro pręsidio relictis, cum omnibus copiis Sicorim transeunt, & cum duabus legionibus quas superioribus diebus traduxerant, castra coniungunt. Cæsar enim nihil sperabat nisi equitatum aduersus Pompeianos, & cum pons eius magnum habuisset circuitum, multo breuiori itinere Pompeiani poterant ad Iberum peruenire. Equites itaq; a Cæsare missi flumen transeunt, & cum tertia vigilia Afranius & Petreius castra mouissent, repente Cæsariani ad vltimum agmen ostenduntur, atq; magna multitudine circunfusa morari atq; iter impedire incipiunt: atq; ipsi Cæsariani Pompeianos aggrediuntur, insultant, & incursant, adeo vt nunc sustinere, nunc in eos irrumpere, nunc fugere compellerentur, sæpius rumpere alas cogebant, inferri signa. Totis vero castris milites circulari, & dolere hostem e manibus dimitti, bellum necessario longius duci: hortabanturq; milites centuriones tribunosq; militū, vt per eos certior Cæsar fieret, ne labori suo, neve periculo parceret, paratos sese audere ea omnia quæ expedirent, transire flumen vado eo modo, quo traductus fuerat equitatus. Quorum studio & vocibus excitatus Cæsar, etsi timebat tantæ magnitudinis fluminī exercitum obiicere, conandum tamen atq; experiendum iudicauit. Itaq; infirmiores milites ex omnibus centuriis deligi iubet, quorum aut animus, aut vires viderentur sustinere non posse, quos cum legione una castris præsidio reliquit, reliquas omnes legiones expeditas educit, magno numero iumentorum in flumine supra infraq; constituto traduxit exercitum. Pauci tamē a flumine erepti sunt, qui statim ab equitatu susceptī sunt, & nemo ibi interiit. Traducto itaq; incolumi exercitu copias instruxit, triplicemq; aciem ducere incipit, ac tantū fuit studii in militibus, vt sex milliaribus ad iter per vadum de circuitu factis, magnaq; fluminis mora interposita eos qui tertia vigilia exissent e castris, ante horam diei nonam attigissent & consecuti fuissent. Quos vbi Afranius & Petreius procul vidissent, noua re perterriti locis superioribus constiterunt, acieſq; instruxerunt. Cæsar tunc in campis exercitum refecit, ne defessum prælio obiiceret. rursus conantes progredi insequitur, & detinet, & moratur. Properant maturius atq; consultius quam constituerant, castra ponunt (suberāt enim montes, atq; a millibus passuum quinque itinera difficilia atq; angusta excipiebant. hos montes intra se recipiebant, vt equitatum Cæsaris effugerent, præsidiisq; in angustiis collocatis exercitum itinere prohiberent, & ipsi sine periculo ac timore ad Iberum copias traducerēt. quod fuit illis conandum, atq; omni ratione efficiendum) & totius diei pugna & itineris labore defessi rem in posterum diem distulerunt. Cæsar quoq; in proximo colle castra ponit. media circiter nocte ii qui aquandi causa longius e castris processerant, ab equitibus Pompeianis correpti sunt. Fit certior Cæsar, duces Pompeianos silentio copias ex castris educere. quo cognito signum dari iubet, & vasa omnia castrorum militari more conclamari. Illi exaudito clamore, veriti ne nocte impediti non pari conditione confligere cogerentur, aut ne ab equitatu Cæsaris in angustiis itinerum tenerentur, iter supprimunt, copiasq; in castris continent. Postero vero die Petreius cū paucis equitibus occulte ad exploranda loca proficiscitur. hoc etiā idem fit ex castris Cęsaris. mittitur Lucius Decidius Saxo cum paucis qui loci naturā perspiciant. vterq; idem suis renunciat, esse quinq; milliaria campestris itineris, inde incipere loca saxosa atq; montuosa: vnde qui prior has angustias occupauerit, hostem ab eodem itinere prohiberi. Disputatur igitur in Petreii & Afranii concilio, & tempus profectionis quæritur. plæriq; censebant, vt noctu iter fieret: sic enim eos posse prius ad angustias peruenire quam sentirentur. alii sume-

bant

bant argumento ex nocturno conclamatu in castris Cæsaris ex eo loco non posse clam exiri, atq; circundari noctis tempore equitatum Cæsaris, omniaq; loca & itinera obsideri, nocturnaq; prælia maxime esse vitanda, quoniam perterriti milites timori magis quam religioni consulere consueuerint: ad lucem multum prodesse pudorem omnium oculis, multum etiam tribunorum militum & centurionum præsentiam afferre, quibus rebus coerceri milites, & in eorum officio contineri soleant. Hæc tandem post multa euicit in concilio sententia, vt omni ratione esset interdiu prorumpendum, etiamsi aliquo accepto incommodo, tamen conijectabant salua summa exercitus locum quem petebant, capi posse: & prima luce postero die constituunt proficisci. Cæsar exploratis regionibus, albente cælo omnes copias e castris educit, magnoq; circuitu nullo certo itinere exercitū educit, quoniam itinera quæ ad Iberum & Octogesimam siue Hitonam ducunt, castris oppositis Pompeianorum tenebantur, erantq; transcendendæ valles, maximeq; difficilima saxa multis locis prærupta iter impediebant, ita vt præ difficultate viarum arma de vno in alium per manus necessario traderentur, militesq; inermes subleuatiq; alii ab aliis magnam partem itineris conficerent. sed hunc laborem nemo recusabat: existimabant enim eum esse laborum finem si Pompeianos Ibero intercluderent, & frumento potuissent prohibere. Pompeiani e contra milites lo ci videndi causa ex castris procurrebant, contumelioseq; verbis Cæsarianos prosequebantur, quod coacti victus inopia cogerentur Ilerdam reuerti. quod satis erat a Cæsaris proposito alienum. Duces enim Pompeianorum consiliū eius summe laudabant, si se in castris tenuisset, considerantes quod Cæsar sine iumentis atque impedimentis ad iter profectus esset, ideoq; nō posse diutius eum inopiam sustinere confidebant. Sed vbi viderunt paululum retorqueri agmen ad dexteram, iamq; primos Cæsarianorum superare locum, & regionem castrorum Pompeianorum, nemo ex Pompeianis fuit adeo tardus, aut laboris fugiens, quin statim castris exeundum, atq; occurrendum putarit. Conclamabant ad arma, atq; omnes copiæ paucis præsidio relictis exeunt, rectoq; itinere ad Iberum contendunt. erat in celeritate positum omne præsidium, ideo vtriq; prius angustias montemq; occupare contendebant. Sed exercitus Cæsaris viarum difficultate superata prius iter confecit, atq; ex magnis rupibus nactus planiciem, in hac contra hostem Cæsar aciem instruit. Res a Pompeianis huc erat necessario deducta, vt etiam si priores montes quos petebant attigissent, ipsi quidem periculum vitarent: impedimenta tamen totius exercitus, cohorteseq; in castris relictas seruare non possent. Afranius autem quum ab equitatu Cæsaris in nouissimo agmine premeretur, & ante se hostem videret, collem quendam nactus ibi constitit. ex eo loco quatuor cohortes in montem excelsissimum qui erat in conspectu omnium, mittit. Hunc magno concursu concitatos iubet occupare, eo consilio vt ipse cum omnibus copijs ad illum conscenderet, & mutato itinere Octogesimam siue Hitonam per iugā montium concederet. Hunc cum obliquo itinere cohortes peterent, conspicatus equitatus Cæsaris in cohortes impetum fecit: nec minimam quidem partem temporis equitum impetum cohortes sustinere valuerunt, sed omnes ab eis circunuenti in conspectu vtriusq; exercitus interficiuntur. Quæ res maxima fuit occasio Cæsari bene gerendę rei. Neq; hoc Cęsar ignorabat, perterritum exercitum tanto in conspectu omnium, & sub oculis accepto tali detrimento eum sustinere non posse, præsertim quum eorū exercitus esset circundatus equitatu magno, tum quia loco apto atq; aperto esset confligendum. Concurrebant insuper legiones, centuriones, tribuniq; militum, hortantes ne dubitaret prælio conserere, ad hocq; omnium militum animos esse paratissimos: e contrario autem Pompeianos multis rebus sui timorem ostendentes, quod suis, dum interficerentur, non subuenissent, quod denuo de colle non recederent, quod vix suorum equitum incursus sustinerent, collatisq; in vnum locum signis neq; ordines neq; signa seruarent. Quod si iniquitatem loci timeret, futurum esse vt aliquo opportuno loco pugnandi facultas captaretur, quoniam in eo loco essent Pompeiani, vbi re aquaria laborantes diutius esse non poterant. Cæsar tamen in eam spem deuenerat, se sine

pugna ac sine vulnere suorum rem conficere posse, quum iam rem frumentariam eis intercluſiſſet: hocq; ſit munus imperatoris, non minus conſilio ſuperare quam gladio. Mouebatur etiam Cæſar miſericordia ciuium Romanorum aduerſariorum ſuorum, quos interficiendos videbat, quibus ſaluis atq; incolumibus rem obtinere malebat. Hoc autem conſilium Cæſaris a pleriſq; non probabatur, militeſq; inter ſe palam loquebantur, quod non daretur talis pugnandi occaſio: ipſe tamen Cæſar in ſua ſententia permanebat, & paululum ex eo loco digreditur, vt timorem aduerſariis minueret. Petreius atq; Afranius data pugnæ facultate in caſtra ſe referunt. Cæſar intercluſis omnibus itineribus, præſidiiſq; in montibus relictis, ad Iberum caſtra ponit, quam maxime poteſt caſtris hoſtium coniuncta, illaq; communiuit. Poſtero vero die duces Pompeianorum, perturbati quod rei frumentariæ & Iberi ſpem omnem amiſiſſent, de reliquis rebus conſultabant. Erat enim vnum iter Ilerdam, ſi reuerti vellent: aliud Tarraconam. hoc ipſis conſultantibus nunciatur aquatores Pompeianos ab equitatu Cæſariano premi. Qua re cognita diuerſas ſtationes equitum diſponunt, vallumq; a caſtris ad aquam facere incipiunt, vt intra munitionem & ſine munitione ac ſtationibus aquari poſſent: idq; opus Petreius & Afranius inter ſe partiuntur, ipſiq; perficiendi cauſa operis longius progrediuntur. quorum diſceſſu nacti milites colloquiorum facultatem procedunt, & quem quiſq; in caſtris notum ac municipem habebat conquirit atq; euocat. Primum itaq; agunt gratias omnes omnibus, quod ſibi perterritis pridie peccat. Primum itaq; agunt gratias omnes omnibus, quod ſibi perterritis pridie perciſſent, eorumq; ſe beneficio viuere, deinde de Cæſaris fide inquirunt. an ne illi ſe poſſent tuto committere. Queruntur præterea, quod arma ſumpſerint in homines amicos & conſanguineos. His prouocati ſermonibus fidem a Cæſare petunt de Petreii atq; Afranii vita, ne quod in ſe ſcelus concepiſſe, neq; ſuos duces prodidiſſe viderentur. quibus confirmatis rebus ſe ſtatim ſigna tranſlaturos confirmant, Legatoſq; de primo ordine centurionum ad Cæſarem mittunt. Interim alii ſuos in caſtra inuitandi cauſa adducunt, alii a ſuis adducuntur, adeo vt vna eademq; caſtra eſſe facta viderentur. Complureſq; centuriones & tribuni militum ad Cæſarem veniunt, ſeq; ei commendant. idem etiam hoc fit a principibus Hiſpaniæ quos illi euocauerant, & ſecum in caſtris habebant obſidum loco: hi ſuos notos & hoſpites quærebant, per quem quiſq; eorum aditum commendationis haberet ad Cæſarem. Afranii etiam filius adoleſcens de ſua ac parentis ſui ſalute per Sulpicium Legatum agebat. erant plena lætitia & congratulatione omnia, & eorum qui tanta pericula vitaſſe, & eorum qui ſine vulnere tantas res confeciſſe videbantur: magnumq; fructum ſuæ priſtinæ lenitatis omnium iudicio Cæſar ferebat, conſiliumque eius a cunctis probabatur. Quibus rebus nunciatis Afranio, ab inſtituto opere diſceſſit, ſeque in caſtra recepit, ſic paratus, vt videbatur, vt quicunque accidiſſet caſus, hunc quieto & æquo animo ferret. Petreius vero non deſerit ſe, armat familiam: cum hac, Prætoriaque cohorte, & paucis Hiſpanis beneficiariis ſuis quos cuſtodiæ cauſa habere conſueuerat, ad vallum aduolat, colloquiaque militum interrumpit, Cæſarianos repellit a caſtris, & quos deprehendit interficit, reliqui vero recipiunt ſe inter ſe, & perterriti inopinato periculo miniſtris veſtimenta inuoluunt, gladioſque diſtringunt, atque ita ſe a militibus defendunt, caſtrorumque propinquitate confiſi ſe in caſtra recipiunt, & ab iis cohortibus quæ erant in ſtationibus ad portas caſtrorum, defenduntur. Quibus factis, flens Petreius circuit, militeſque appellat, obſecratque, ne ſe, neque Pompeium abſentem imperatorem ſuum tradant Cæſari ad ſupplicium: fitque celeriter concurſus in tabernaculo ducum. poſtulat Petreius, vt iurent milites omnes ſe exercitum duceſque non deſerturos, neque prodituros, neque ſeparatim a reliquis conſilium capturos. Iurat itaque princeps Ilerdæ primus, ſecundus Petreius, tertius Afranius. Afranium ſequuntur tribuni militum, centuriones centuriam producunt, milites idem iurant, & dicunt, penes quem quiſque ſit Cæſaris miles, vt eos palam producant, productoſque interficiant. Sed plærique quos ceperant, celant, noctuque per vallum emittunt. Sic terrore oblato, a ducibus crudelitas facta in Cæſarianos, noua inſuper iuramenti religio ſpem inſtantis deditionis ſuſtulit,

stulit, mentes militum conuertit, & rem in pristinam belli rationem redegit. Cæsar milites aduersariorum qui per tempus colloquii ad sua castra venerant, perquiri summa diligentia, ac remitti iubet, sed ex numero tribunorum militum, centurionumque nonnulli sua voluntate apud eum remanserunt. quos Cæsar postea in magno honore habuit, centuriones amplioris ordinis & tribunos in tribunitium honorem restituit. Premebantur Pompeiani pabulatione, aquabantur ægre. Frumenti copiam nonnulli Legionarii habebant, quoniam frumentum viginti duorum dierum ab Ilerda iussi portare fuerant. auxiliariorum quorumque erant facultates tenuiores, & corpora insueta ad portandum onera, magnus cotidie numerus ad Cæsarem perfugiebat. Res itaque eorum erat inter has angustias, vt vel Tarraconam contenderent, cuius itinere loci nimium in longum protrahi videbantur, vel Ilerdam reuerterent. Probatur vltima sententia, & probato consilio ex castris proficiscuntur Ilerdam versus. Cæsar equitatu præmisso qui nouissimum agmen carperet atque impediret, ipse cum legionibus subsequitur, neque vllum intercidebat tempus, quin extremi cum equitibus præliarentur. Tali igitur dum pugnatur modo, lente atque paulatim proceditur. Quum igitur milliaria pene quatuor progressi essent, ibi vnanimi fronte hostis contra hostem castra muniuit: neque tamen iumentis onera deponunt. Vbi vero Cæsaris castra posita sunt, tabernaculaque constituta, & dimissi equites pabulandi causa animaduertunt Pompeianos iter facere, sese subito propipiunt, & illos more solito insequuntur. Erat enim quasi hora diei sexta. Spem igitur eis fecerat euagatio militum Cæsarianorum qui ad pabula digressi fuerant. Quumque iter facere incepissent, Cæsar subsequitur, relictis quibusdam cohortibus præsidio impedimentis: qui pabulatores reuocari, & hora decima subsequi iubet. & celeriter equitatus ad cotidianum itineris officium reuertitur. Pugnatur itaque acriter ad nouissimum agmen, adeo vt pene terga conuerterent, pluresque milites & centuriones Pompeianorum interficiuntur. Instabat agmen Cæsaris, & ab omni parte premebat, adeo vt neque ad explorandum idoneum locum ad castra ponendum, neque ad progrediendum data esset facultas. Tandem necessitate coacti consistunt, & castra ponunt loco iniquo, & procul ab aqua. Cæsar autem iisdem de causis quæ supra sunt demonstratæ, prælio amplius non lacessit, & eo die tabernacula statui passus non est, quo omnes paratiores essent ad insequendum, siue nocte, siue die erumperent. Pompeiani vero animaduerso loco quo castra posuerant, de vno loco in alium castra mutare satagunt. hoc & sequenti die faciunt, totumq; diem in ea re consumunt, sed quantum a priori loco discesserant, tanto longius ab aqua distabant. Prima itaq; nocte nemo aquandi causa a castris egreditur. Proximo die præsidio castris relicto, vniuersas ad aquam copias educunt, pabulatum emittitur nemo. His eos supplices malis Cæsar necessariam subire deditionem quam prælio decertare malebat: conatur tamen vallo fossaq; eos circummunire, vt quam maxime eorum repentinas eruptiones demoretur. Illi vero & inopia pabuli adducti, & quo essent ad id expeditiores, omnia sarcinaria iumenta iubent interfici. in his operibus consiliisq; biduum consumitur. Tertio iam die magna pars operis Cæsaris processerat. Pompeiani vero impediendæ rei quæ munitionis causa fiebat, hora circiter nona signo dato, legiones e castris educunt, aciemq; sub castris instruunt. Cæsar legiones ab opere euocat, equitatum omnem conuenire iubet, aciem instruit contra opinionem militũ, qui dicebant Cæsarem prælium diffugere. consistunt itaq; armatę acies ab vtrisq; vsq; ad solis occasum. Cæsar statuerat non pugnare certus de victoria. Pompeiani aggredi metuebant, scientes pugnam satis esse disparem: illis satis erat operam impedire, ne circundarentur vallo. Post vero occasum solis vtriq; in castra se recipiunt. Postero vero die Cæsar parat munitiones perficere, Pompeiani amnis Sicoris vadum tentare satagunt, si transire possent. Qua re animaduersa Cæsar Germanos equitumq; partem flumen traiicere iubet, plurimosque in ripis fluminum dispositis & ordinauit. Tandem omnibus rebus obsessi, quarto iam die sine pabulo tentis iumentis & equitibus, aquæ, lignorum, ac frumenti inopia colloquium

petunt, & id, si fieri potest, semoto a militibus loco. Vbi id a Cæsare negatum, & palam si colloqui vellent, concessum est, datur obsidis loco Cæsari Afranii filius. Venitur itaq; in eum locum quem Cæsar delegit, & audiente vtroq; exercitu loquitur Afranius. Cuius orationem Cæsar in Commentariis libro primo ciuilis belli explicat prolixo sermone: quam Franciscus Petrarcha in libro de viris illustribus adeo compressit, vt multa effectualia omiserit in explicatione Afranii, & replicatione Cæsaris. ideo Cæsarem sequar in Commentariis, quem in omnibus potissimum sum secutus. Loquitur ergo Afranius in hanc sententiam: Non est aut mihi aut militibus his Cæsar irascendum, quod fidem erga imperatorem nostrum Gneum Pompeium conseruare voluerimus: sed iam satisfecimus officio, satisq; supplicii tulimus perpessi omnium rerum inopiam. Nunc vero quoniam pene, vt fœminas, circũuentos nos intelligimus, prohibiti aqua, prohibiti ingressu, neq; corpore dolorem, neq; animo ignominiam ferre possumus. itaq; victos nos confitentes oramus atq; obsecramus, vt nobis locus aliquis misericordię relinquatur, ne ad vltimum supplicium veniendum nobis sit. Hæcq; exponit Afranius quam dimississime & subiectissime potest. Ad eaq; Cæsar respondit: Nulli hominum has miserationes & querimoniæ preces minus conuenire quam ipsis. reliquos enim omnes officium suum præstitisse, qui etiam bona conditione, & loco, & tempore congruo confligere noluerunt, vt quam integerrima ad pacem essent omnia. Exercitum vero suum in iniuria accepta suisq; interfectis conseruauit & texit, illius deniq; exercitus qui per se de concilianda pace egerant. Qua in re omnium suorum vitæ consulendum putarunt, sic omnium ordinum suorum partes in sola misericordia constitisse, ipsos duces a pace abhorruisse, eosq; nec colloquii, neq; inducciarum iura seruasse, & homines imperitos per colloquium deceptos crudelissime interfeciisse. Accidisse igitur eis quod plærunq; nimia pertinacia & arrogantia viris accidere soleat, vti eo recurrant, & id cupidissime petant, quod paulo ante contempserant: neq; nunc se illorum humanitate, neq; aliqua temporis opportunitate postulare quibus rebus opes suę augeantur, sed eos exercitus quos contra se annos iam multos aluerant, velle dimitti. Neq; enim sex legiones in Hispaniam per Pompeium missas, ac septimam in ipsa Hispania conscriptam, neq; tot tantasq; classes paratas, neq; submissos duces rei militaris peritos, nihil eorum ad pacandas Hispanias, neq; ad vsum prouinciæ comparatum esse, quæ propter diuturnitatem pacis nullum auxilium desiderarit. Omnia hæc iampridem in se parari, in se noui generis imperia constitui, vt idem ad portas vrbanis præsideat rebus, & duas belicosissimas prouincias absens tot annos obtineat: in se iura magistratuum commutari, ne ex prætura & consulatu, vt semper fit, sed per paucos probati & electi in prouincias mittantur: in se ætatis excusationem nihil valere, quod superioribus annis probati ad obtinendos exercitus euocentur: in se vno non seruari, quod sit omnibus datum semper imperatoribus, vt rebus fœliciter gestis, aut cum honore aliquo, aut certe sine ignominia domum reuertantur, exercitumque dimittant, quæ tamen omnia & se tulisse patienter, & esse latutũ: neq; id agere, vt ab illis abductum exercitum teneat ipse, quod tamen difficile non sit, sed ne illi habeant, quo contra se vti possint. proinde, vt esset dictum, prouinciis excederent, exercitumq; dimitterent: sed si id sit factum, se nociturum nemini. hanc vnã atq; extremam pacis esse conditionem. Id itaq; pergratum fuit militibus & iocundum, vt ex ipsa significatione cognosci potuit. Nam cum de loco & tempore huius rei controuersia inferretur, & voce & manibus vniuersi ex vallo vbi constiterant, significare cœperunt, vt statim dimitterentur, neq; aliter firmum esse quod promittebant, si in aliud tempus differretur. Et cum paucis verbis esset in vtranq; partem disputatum, res in hanc conclusionem deducta est, vt ii qui haberent domicilium aut possessionem in Hispania, statim dimitterentur, reliqui vero ad Varum flumen, quod est in ingressu Italiæ, dimitterentur, neq; eis a quoquam noceretur, neq; quis inuitus astringeretur sacramento militiæ Cæsari. Atq; Cæsar eis qui ad Varum fluuium dimittendi erant, se frumentum necessarium daturum polliceretur. Addidit etiam Cæsar, vt cuiq; qui in bello aliquid quod sit penes milites amisisset,

amisisset, hoc illi restitueretur, data satisfactione ei apud quem res ipsa esset: quam æstimationem ipse Cæsar ex proprio soluit militibus. Itaq; post biduum pars ipsa quæ ad Varum flumen dimittenda fuerat, dimissa est, ordinatumq; est, vt duæ legiones præcederent, & reliqua postea sequeretur, ne simul castra ponerent: illisq; vsq; ad Varum flumen præfectus est Quintus Fusius Calenus: & reliqua pars quæ ad Hispaniam pertinebat, statim dimissa est.

Superatis Lucio Afranio & M. Petreio, Cæsar M. Varronem insequitur in vlteriorem Hispaniam.

SVPERATIS itaq; Lucio Afranio & Marco Petreio cum eorum exercitibus apud Ilerdam, statuit nullam belli rationem in Hispaniis relinquere, sed M. Varronem, tertium Pompeii legatum, qui vlteriorem Hispaniam tutabatur, insequi. Comparauerat autem Varro multa ad belli opus. indixerat enim ciuitatibus vlterioris Hispaniæ cohortes octoginta, necnon & argenti pondera viginti millia, frumenti modios centum & viginti millia: illisq; ciuitatibus quas Cæsaris amicas arbitrabatur, grauiora onera iniungebat, prouinciamq; omnem in Pompeii fidem adegit: cognitisq; rebus quæ ad Ilerdam gerebantur, bellum parabat. Ratio autem & summa gerendi hæc erat, vt duas legiones quas secum haberet, Gades conferret. Gadibus enim sex cohortes præsidii causa reliquerat, omnemq; pecuniam, atq; thesaurum, & ornamenta ex templo Herculis rapuerat, & in Gades contulerat. Cui prouinciæ Gallonium equitem Romanũ familiarem Domitii præfecerat. cognouerat enim prouinciam omnem rebus Cęsaris fauere. Vnde sperabat, frumento in insulam transportato nauibusq;, faciliter bellum duci. Itaq; Cæsar duas legiones præmittit in vlteriorem Hispaniam cum Q. Cassio tribuno, & sexcentis equitibus. qui magnis itineribus progreditur, eisq; præmittit ad certum diem, quo omnes magistratus principesq; omnium ciuitatum præsto sint Cordubæ. quo edicto per totam prouinciam promulgato, nulla fuit ciuitas quæ non ad id tempus partem Senatus mitteret Cordubam. Corduba vero per se nunciato edicto Cæsaris portas claudit, Varroniq; custodias ac vigilias in turribus muroq; disposuit, & cohortes duas quæ Colonicæ appellabantur, & cum Varrone venerant, tuendæ vrbis causa penes se retinuit. Iisdem interea diebus Carmonenses, quæ est longe firmissima totius prouinciæ ciuitas, deductis in arcem oppidi cohortibus a Varrone pro præsidio, per se eiecerunt cohortes, portasq; præclusserunt. Hæc magis properare compulerunt Varronem, vt cum legionibus Gades veniret, ne itinere aut traiectu intercluderetur. tanta ac tam fœcunda in Cæsarem voluntas prouinciæ reperiebatur. Progressoq; ei paulo longius literæ a Gadibus redduntur, continentes, quod simul cum esset cognitum de edicto Cæsaris & eius Cordubam aduentu, concordasse Gaditanos principes cum tribunis cohortum quæ essent in præsidio, vt Gallonium ex oppido expellerent, vrbemq; ac insulam Cæsari seruarent, hocq; inito consilio denunciauisse Gallonio, vt sua sponte, dum sine periculo liceret, a Gadibus excederet, & si id non fecisset, consilium esse executuros. hoc timore adductum Gallonium Gadibus excessisse. His cognitis altera ex duabus legionibus, quæ Vernacula appellabatur, quæ cum Varrone fuerat, ex castris Varronis adstante & inspiciente ipso, signa sustulit, seseq; Hispalim recepit, atq; in foro & porticibus sine maleficio consedit: quod factum adeo conuentus ciuium Romanorum qui ibi aderant, probauerunt, vt eos quisq; ad propriam domum hospitio cupidissime reciperet. Quibus rebus perterritus Varro, certior a suis factus præclusas esse portas, tum vero omnium intercluſus itinere ad Cæsarem mittit, paratum se esse legionem, cui iusserit, tradere. Cæsar vero ad eum Sextum Cæsarem mittit, atq; huic illam tradi iubet. tradita vero legione Varro Cordubam ad Cæsarem venit, relatis ad eum publicis cum fide rationibus, quod penes eum fuit pecuniæ tradidit, & quod habebat vbiq; frumenti ac nauium ostendit. Cæsar concione habita Cordubæ omnibus generatim gratias agit: ciuibus Romanis, quod oppidum in sui potestate stu-

duiſſent habere: Hiſpanis, quod præſidia expuliſſent: Gaditanis, quod conatus hoſtium infregiſſent, ſeſeq; in libertatem vendicauiſſent: tribunis militum centurionibuſq; qui eo præſidii cauſa venerant, quod eorum conſilia ſua virtute confirmauiſſent. Pecunias quæ erant in publicum ciuium Romanorum, Varroni remittit, ac bona reſtituit iis qui in eius fauorem liberius ſunt locuti, & pœnam tuliſſe cognouerat. tributis quibuſdam publicis priuatiſq; præmiis, reliquos in poſterum bona ſpe complet: biduoq; Cordubæ commoratus Gades proficiſcitur. pecunias ac monumenta quæ ex phano Herculis ablata fuerant, & in priuatam domum Gallonii collata, referri in templum iubet. prouinciæ Q. Caſſium præfecit, illiq; quatuor legiones aſſignauit: ipſe vero iis nauibus quas M. Varro, quaſque Gaditani iuſſu Varronis fecerant, Tarraconam paucis diebus peruenit: vbi totius fere prouinciæ citerioris Hiſpaniæ legiones Cæſaris aduentum expectabant, vt rederent rationem de pecuniis ad ſuffragia belli priuatim ac publice exactis: ibique paucos commoratus dies ab ea diſcedens terreſtri itinere Narbonam, atque inde Maſſiliam peruenit.

Cæſar obtenta omni Hiſpania, & Maſſilia, Pompeium inſequitur.

CÆSAR itaq; (vt diximus) a Tarracona Narbonam terreſtri itinere peruenit, & a Narbona Maſſiliam, quam olim in tranſitu in Hiſpaniam obſidione cinxerat, relictis ibi Legatis: quam ſuo aduentu cepit & dirupit quibuſdam interiectis diſcriminibus. Deinde claſſe & nauibus paratis Pompeium inſequi ſtuder, miſſoq; ad occupandum Hadriaticum ſinum, ipſe cum copiis traiecit in Epirum, quem perantea Pompeius occupauerat, prouinciam ſibi ad bella gerenda aptiſſimam. Receperat ſe igitur Pompeius in Dyrrachium vrbem Epiri. ad hanc igitur contendit Cæſar, Pompeiumq; ibi obſedit. qua obſidione firmata, Cæſar diuerſis tractatibus de pace agere cœpit, & vbi hoc a Pompeio obtinere non potuit, pugnæ opportunitatem exhibet, quam Pompeius recuſauit. Vbi vero neq; hoc eum iuuare videt, cogitauit Pompeii caſtra vallo circundare, & paucioribus plures conſtringere. Foſſa itaq; circundare incipit & vallo Pompeii caſtra, turreſq; ac propugnacula inſtruit, vt interciderentur eruptiones in caſtra Cæſaris. Cupiebat enim Cæſar, vt quicunq; belli futurus eſſet exitus, ſtatim eſſet: omnia tamen fruſtra erant. Nam & Dyrrachium inexpugnabile erat, & Pompeius immutabilis, vt qui contrario Cæſaris conſilio niteretur, ſperans dilatione victoriam propter inopiam rei frumentariæ, quæ valde Cæſarem premebat, neq; diutius tolerari poſſe videbatur: inſuper & quod ſimillimum veri erat, vt virtus animoſiſſimi imperatoris tædio atq; expectatione ſeneſceret, impetuſq; lenteſceret, ac ardor tepeſceret. hac ſpe pugnam recuſabat, neq; rationis partes fortunæ committere volebat. Sic quum Pompeio cunctatio, Cæſari celeritas grata eſſet, ſtatuit Cæſar, quum non poſſet prælio, vincere obſidione. propterea (vt dictum eſt) Dyrrachium & caſtra Pompeii ſexdecim millium paſſuum foſſa circunduxit ac vallo, impoſitiſq; caſtellis ac turribus cum paucioribus obſedit plures, ſi modo obſideri dici poſſunt, quibus maria patent. Idcirco crebrę fiebant eruptiones, & ſępe erumpentibus funeſtæ ſuccedebant, pugnabaturq; etiam ſæpius diuerſo Marte: quoniam quum ſemel Cæſar profecturus Publium Syllam caſtris præfeciſſet, & ille audiſſet cohortem vnam ab hoſtibus vrgeri, duarum legionum auxilium tulit laborantibus, quarum occurſu verſi ſunt in fugam Pompeiani, & ſi inſequi perfugos victoribus licuiſſet, creditum fuit die illo confici bellum potuiſſe. Sed Sylla ſuorum impetũ continuit, cecinit receptuiq; cuius conſilium a ſcriptoribus excuſatur, quoniam aliud eſt legati, & aliud imperatoris officium. Imperator rei totius exitum expectat, & conſilio meritur: at legatus ſolum imperatoris ſui iuſſum aſpicit, & mandati finibus ſe continet. Syllæ enim caſtrorum a Cæſare cuſtodia commiſſa fuerat, contentus fuit cuſtodiſſe, & ſuos periculo liberaſſe. Multæ præterea eruptiones hinc inde fiebant, & in

Dyrra-

Dyrrachium,& a Dyrrachio in castra Cæsaris,adeo vt vno die sex in locis pugnaretur.Quibus in pręliis de Cæsarianis viginti duntaxat,Pompeianorum vero duo millia periere,inter quos multi erant centuriones, & insignes viri. in quibus congressibus insignis virtus laudatur Volcatii Tullii,qui cum tribus cohortibus Pompeianam legionem pertulit repulitq;: necnon & quorundam Germanorum,qui e munitionibus erumpentes multis hostium cæsis sospites rediere. In castello autem quodam quod Pompeius inuaserat,tantus fuit sagittarum imber, vt sine vllo nere defensorum nullus euaderet: quin & centuriones quatuor oculis capti sunt: & quum sero diurni laboris & periculi summam repręsentare decreuissent, triginta sagittarum millia numerarunt. Inter cuncta Scæuæ cæsi centurionis admirabilis virtus fuit, cuius scutum relatum Cæsari cum centum viginti foraminibus est inuentum,de quo quidem varia fama est. Quidam enim tradunt,Cæsarem viri & de se & de Republica (vt aiunt) meriti eximia virtute permotum, qua castellum prope sua seruatum esset, pecuniariis eum donis ingentibus & magnis honoribus cumulasse: & inter cætera ab octauis ordinibus ad primipilum prouexisse, cohortem vero totam duplici stipendio, & donis militaribus prosecutum. Apud alios Scæua idem duce absente cedentibusq; suis,clypeo centum viginti telorum ictibus transfixo, mirisq; ac incredibilibus rebus gestis occubuit. Sic igitur rebus se habentibus, Cæsar neq; prosperitate tumidior, neq; aduersitate contractior, cotidie in aciem ducebat exercitum, & pugnæ copiam faciebat. Quotidie interim congressus fiebat in prælia,& vtrinq; cædes,atq; insignium virorum casus miserabiles: pacisq; consiliis male repudiatis locus iræ atq; odio datus erat. Fuit dies vnus Cæsari satis aduersus,quo eruptio ab hostibus violentissima facta est. Fuitq; eo die Aquiliferi illius virtus insignis, ac spectata dies, qui quum lethali vulnere transfixus mosti proximum se sentiret, versus ad comites, porrigensq; aquilam quam iam ægre sustinebat, Hanc, ait, o commilitones mei viuens multis annis & multa cura seruaui,& nunc moriens eandem Cæsari pari fide restituo: vos autem per communis imperatoris amorem oro atq; obtestor, cauete dedecus Cæsaris castris insolitum, ne forte hostium in manus veniat tanti ducis signum, per manus vestras salua ad Cæsarem reuertatur. Hæc dicens corruit, centumq; alii primæ suæ cohortis cum principe ceciderunt, multaq; diuersis in locis cæde edita, vicit Pompeius illa acie, & imperator est appellatus. Quumq; cedentes fugientesq; non sequeretur, negauit Cæsar aut vincere, aut victoria vti scire. Cæsi sunt autem eo die de Cæsarianis (vt refert Orosius) militum quatuor millia, centuriones viginti duo, plurimiq; equites Romani. Labienus vero in suum olim ducem inexpiabili odio accensus, a Pompeio captiuos sibi dono dari petiit.quod quum impetrasset, productos omnes in medium, & contumeliosissimis verbis increpitos in conspectu omnium interfecit. Hoc enim euentu Pompeianis tantum spei accreuerat,vt non de bello amplius, sed de victoria cogitarent, & multa varia decernerent: & quasi nil iam incidere posset aduersi, famam victoriæ per terrarum orbem nunciis ac litteris diuulgarunt. Cæsar concione aduocata milites consolatus est, hortatus ne deficerent animis. debere enim eos vnum, & idipsum non nimis graue prælium ac infaustum,multis fœlicibus compensare,& fortunæ gratiam habere,quod Romam,quod Italiam,quod Hispaniam vtranq; sine sanguine quasi diuinitus recepissent: non posse,præsertim in bello, prospera omnia prouenire, verum tristia lætis temperanda esse, aduersamq; fortunam virtutis ope leniendam. & hæc quidem ad exercitum. Quosdam vero signiferos quorum culpa clades accepta fuerat, notatos infamia a gradu militiæ suæ amouit. exercitum reliquum tantus pudor & tantus dolor inuaserat, tantumq; desiderium abolendæ ignominiæ, vt non expectato superioris imperio vltro quisq; pro supplicio grauissimo sibi labores assumeret, omniumq; animi arderent incredibili quadam cupiditate pugnandi, viam illam expurgandæ infamiæ vnicam existimantes. Quin & legati,& qui ad consilium vocabantur,oratione Imperatoris & pudore tacti, persistendum pugnandumq; censebant, & acceptam prælio hostibus refundendam cladem. Solus Cæsar erat in contraria sententia.nam neq; victis tam cito in aciem

reuersuris satis fidebat, & reparandis animis spacio opus esse: neq; præterea tam hostem, quam frumenti inopiam esse metuendam eo loco manentibus iudicabat. Illico igitur sauciorum & ægrotantium cura suscepta, noctuq; impedimentis præmissis, Apolloniam profectus est: his vna legio præsidio relicta, & hinc in Thessaliam fatis impellentibus commigrauit.

Prælium Cæsaris & Pompeii in Thessalia.

QVANQVAM hæc Cæsaris gesta nullatenus ad Hispaniam illiusq; gesta pertineant, quia tamē gesta Cæsaris in Hispania plurima & magna sunt, visum est & alia alibi facta innectere duplici consideratione: prima, quoniam eius facta adeo magna sunt, & a viris illustribus commendata, vt debite debeant interseri, ne ab Hispanis ignorentur: secunda, quia res Cæsaris in Hispania gestæ magnæ sunt, & plurimæ quadruplici transitu, vt illorum facta & gesta continuentur ad ea quæ apud exteras nationes & prouincias ab eo gesta sunt, quoq; ordine gesta sint perneccessarium est intelligere. Hunc tamen in eis explicandis obseruabimus modum, vt res extra Hispaniam gestas breui relatione perstringam, cæteræ vero quæ ad Hispaniam pertinent, copiosa relatione describentur. Intellecto itaq; a Pompeio discessu Cæsaris, concione facta suis pro rebus bene gestis gratias agit, eos vero qui cum Metello Scipione socero Pompeii paucis ante diebus venerant, hortatur non tam ad bellum, quam ad præmia belli, ipsi autem socero & classicum & prætorium tribuit, quæ fuerant imperatoris insignia, omniq; & honoris & imperii eum participem fecit. Duobus enim tantis exercitibus in eadem castra coniunctis nemo erat qui de victoria dubitaret, vsq; adeo vt iam omnes de præmiis & honoribus, & quod stultius est, de Cæsaris contumelia plurimum inter se agerent. Pompeius quidem solitis artibus bellum trahere cunctando erat intentus, vt cœperat: principes vero ipsius ambitionem in prorogando bello arguebant. tot vocibus consiliisq; superatus vnus omnibus cessit inuitus, decreuitque pugnare: adhuc tamen rem trahebat. Cæsar vero dilationem oderat, neque sperabat Pompeium posse vllo ingenio ad pugnandum induci. hac difficultate perplexus vtilimum belli genus elegit, vt motis castris in perpetuo motu esset, neque vnquam amplius quam vnum diem vno ageret in loco. hoc sibi consilium vna ratio suggerebat: nouerat enim exercitum suum fortem, duratumque laboribus, Pompeianum vero molliorem, versatum in vrbibus, & discursibus insuetum, itaque circunducendo illum posse fatigari. Præterea mutatione locorum, quod frumenta iam in agris essent, victurum vberius exercitum confidebat. illa autem spe potissimum mouebatur, si fortsitan se vagante hostis etiam moueretur, & sic inter eundum casus aliquis atque occursus exoptatæ pugnæ tribueret facultatem. Ex his enim omnibus hoc vltimum euenit, vt fine ampliore discursu pugnæ daretur occasio. Vnde quum ab Apollonia Cæsar castra metatus esset in Thessaliam regionem vicinam, & vt decreuerat, signum dedisset itineris, & iam tentoria vellerentur, ecce iam mota Pompeii castra prospiciunt. Qui (vt diximus) victus omnium vocibus suo abiecto aliena consilia sequebatur, & assumpta, vt fit, multorum hortationibus fiducia, paulo ante hunc diem in concilio dixerat, euenturum vt ante congressum exercitus Cæsaris vinceretur. quibusdam mirantibus, non se nescium incredibilem rem videri prima facie, deinde latius ingressus exposuit, quum equitatu abundarent, circunueniri omnes Cæsaris copias esset perfacile. Quod quum pluribus verbis explicauisset, Labienus incepit Pompeii sententiam atque potentiam laudibus ad cælum ferens, & Cæsaris imbecillitatem oratione deprimens insolenti. Quibus dictis, ne quid deesset insaniæ, iurauit se nisi victorem nunquam e prælio reuersurum, cæteroſque ad id iusiurandum verbis incitauit, nec minus exemplo Pompeius dictum laudans iurauit similiter: & sic omnes pariter iurauerunt, vt necesse fuerit multos ibi fieri periuros. Ingenti gaudio, tanquam fœliciter rebus gestis, nec minori spe a consilio discesserunt, iuramentum tanti imperatoris de

tam

tam magna re velut arrham victoriæ tenentes. digressi autem e concilio, non ita multo post (vt diximus) in aciem sunt progressi. Quos vbi Cæsar, quum ipse etiam castra mouisset, aduertit in eum locum descendisse, vbi æquo Marte certari poterat, substitit, & conuersus ad suos ait: Non est modo amplius de itinere, sed de prælio laborandũ: adest ecce nobis occasio quã semper optauimus, pugnandi, & finẽ laboribus imponendi. Hæc dicens, instruere acies cœpit omni militari arte, cuius peritissimus erat, suosq; interim admonere, ne se a multitudine hostium circumueniri sinerent, omnibus iubens ne sine iussu eius inciperent, se in tempore quid agendum sit, signo indicaturum. Circunuenire inde acies, & animos verbis accendere, virtutemq; insitam excitare commemoratione suæ erga illos semper optimę ac beneficæ voluntatis. Inter alia non omisit se modis omnibus pacem quæsiuisse, & humilius forte etiã quam deceret: nominauit etiã per quos de pace Pompeium & Scipionem interpellasset, atq; hæc omnia non metu aliquo, sed pietate, vt ciuili sanguini parceretur, ne Respublica paucorum furoribus in magnas calamitates incideret. Ex aduerso autem quam superbe ac impie petitiones suas neglexerunt, telorumq; missione repulerunt, magnam nobilibus animis indignandi materiam præbuisse. Hisq; explicitis obsecrantibusq; militibus, pugnæ signum dedit. Erat in exercitu Crastinus quidam, qui priori tempore sub Cæsare honesto gradu militauerat, tunc vero non militiæ sacramento, quo solutus erat, sed iure quodam amicitiæ euocatus aderat, vir bellica virtute memorabilis. Hic Cæsaris concione intellecta, & signo prælii audito alacri vultu & voce, Sequimini, inquit, me manipulares olim mei, imperatori nostro quam debetis operam exhibete. vltimum hoc prælium est, quo peracto ille suam dignitatem, nos nostram recuperabimus libertatem. Dehinc versus in Cæsarem, Faciam, inquit, hodie imperator, vnde vel viuo, vel mortuo mihi gratias agas. Hæc dicens, primus in hostes impetum fecit, eumq; delecti milites circiter centum viginti voluntarie prosecuti sunt. Concursumq; est in campis Thessaliæ quos Philippicos vocant, ad Pharsalum oppidum. illum sibi locum Romæ inuidens fortuna delegerat. De numero vero copiarum longe autores dissentiunt, Annei quidem Flori qui hanc rem breuissima oratione perstrinxit, verba sunt hæc: Nullo vnquam loco tantum virium Romani populi fortuna vidit, trecenta & amplius millia bellatorum hinc atq; illinc præter auxilia Regum & Senatus. Eutropius vero describit in eo bello fuisse cum Pompeio peditum quadringenta millia, milites vero mille & centum, sexcentos videlicet in sinistro cornu, in dextero vero quingentos. Cæsar vero habuit peditum non plene trecenta millia, equites vero mille. Huic autem concordat Orosius. Cæsar vero in Commentaris numerum copiarum non exprimit, sed asserit eodem bello interfuisse mille viginti duas cohortes, ex qua expressione de supradicto numero facilius potest haberi credulitas. Petrarcha vero in libro de viris illustribus transit cum assertione Annei Flori. Hic exitus pugnæ ad Pharsalum fuit.

De morte Pompeii, & bello Alexandrino & Africano a Cæsare gesto.

POMPEIVS igitur viso aduerso belli euentu fugiens in Lariſſam vrbem ad Ægæum mare in ostio Penei amnis onerariam nauem nactus in Asiam transiit, inde in Cyprum, post in Ægyptũ venit. Ibiq; mox, vt littus attigit, iussu Ptolemæi regis Ægyptiorum in gratiam Cæsaris victoris occisus est. Pompeii filii fugerunt. Cætera Pompeiana classis direpta est, omnibus qui in ea erant crudelissime trucidatis: ibiq; & Pompeius Bithynicus occisus est. Lentulus vero vir consularis etiam apud Pelusium interfectus est. Cæsar compositis apud Thessaliam rebus, Alexandriam venit, prolatoq; ad se per Ptolemæum, ac viso Pompeii capite anuloq;, fleuit. Cumq; Ptolemæus in regiam se domum recepisset, hortabatur a tutoribus, vt pecuniam omnem acciperet, ac templa spoliaret suis ornamentis, & regios thesauros vacuos esse ostenderet, & in odium Cæsaris populum excitaret. Præterea Achillas dux Regius imbutus semel

Pompeii ſanguine,& Cæſaris meditabatur. nam iuſſus exercitum dimittere(præerat enim viginti millibus armatorum) non modo ſpreuit imperium, verum etiam aciem direxit. in ipſo prælio regia claſſis quæ ad terram adducta fuerat, iubetur incendi. ea flamma pars quoq; bibliothecæ Philadelphi proximis ædibus conſtructa exarſit. Cæſar poſtea inſulam vbi Pharos eſt, cepit. Achillas deinde cum Gabinianis militibus venit. ingens vbi pugna commiſſa eſt. magna quidem ibi Cæſarianorum militum multitudo cecidit: omnes etiam interfectores Pompeii interfecti ſunt. Cæſar vi inſiſtentium hoſtiũ preſſus ſcapham aſcendit: qua mox ſubſequentium pondere grauata,ac merſa, per ducentos paſſus ad nauem vna manu eleuata, qua chartas tenebat, natando peruenit. Mox nauali certamine inito magna facilitate claſſem regiam depreſſit,& Alexandriam cepit, petentibuſq; Alexandrinis Regem ſuum reddidit, monitum vt magis amicitiã Romanam quam arma experiri ſtuderet,qui tamen ilico vbi liber fuit,bellum intulit,ſed continuo cum toto exercitu ſuo & ipſe deletus eſt. Nam viginti millia hominum in eo belo cæſa referuntur,duodecimq; millia cum ſeptuaginta longis nauibus dedita,& quingenti ac duo ex victoribus cecidiſſe dicuntur. Rex vero ipſe adoleſcens ſcapha exceptus vt fugeret, multis inſilientibus merſus ac necatus eſt, corpuſq; eius ad littus euolutum, indicio loricæ aureæ cognitum fuit. Quo peracto Cæſar Alexandrinos omnes deſperatione ad deditionem compulit, regnũq; Ægypti Cleopatræ regis ſorori ob in eam illecebrarum amorem conceptum dedit. Inde Syriam peruagatus, Pharnacem in Ponto vicit. Poſtea vero quam Romam venit, in Aphricam tranſiuit, & apud Thapſum cum Iuba & Scipione pugnauit, maximamq; ibi hominum multitudinem interfecit,caſtraq; vtriuſq; diripuit, ac ſexaginta elephantos cepit. Cato ſeſe apud Vticam occidit: Iuba Rex percuſſori iugulum dato precio præbuit: Petreius eodem ſe gladio perfodit: Scipio in naui qua ad Hiſpaniam fugere contendens vento coactus in Africam redierat,ſemetipſum iugulauit:in eadem naui etiam Titus Torquatus occiſus eſt. Inde quatuor triumphis vrbem ingreſſus,diſpoſito recuperatoq; Reipublicæ ſtatu,continuo in Hiſpanias contra Pompeianos Pompeii filios profectus eſt.

Cæſar iterum in Hiſpaniam venit ad proſequendum Pompeii filios.

IAM igitur quarto Cæſar intrat Hiſpanias, perſecuturus vltimo Pompeii filios. Hæc enim quæ ad Hiſpaniam non pertinerent,curſim pertigimus, vt Hiſpaniæ geſta quo ordine conſtarent, facile quiſq; intelligeret. Nunc vero paululum digreſſi ad noſtrum Hiſpaniæ propoſitum reuertamur. Decimo igitur ſeptimo die poſtquam ab vrbe egreſſus fuerat (vt ait Oroſius) Saguntum Hiſpaniæ (nunc Muriuetus) peruenit, & inde ſeptimo die terreſtri itinere videlicet XXIIII. die, poſtquam ab vrbe diſceſſit (vt refert Petrarcha libro de viris illuſtribus) Cordubam vrbem vlterioris Hiſpaniæ attigit. Duo enim ſuperfuerant filii Pompeii, Gneus & Sextus. Sextus perantea in Hiſpaniam ſe receperat poſt patris mortem, Gneus vero, quum Cæſar bellum Africanum ageret, pulſus ab oppido Sturro in littoribus Africanis per Baleares inſulas in Hiſpaniam peruenit. Sextus Cordubam cum præſidio tenebat, Gneus vero circuibat prouinciam, & quarundam ciuitatum amicitiam petebat a patre receptis beneficiis,quarundam vero amicorum beneuolentia,aliarum precibus, cæteras vero etiam bello & armis tentabat. Interea Gneus nullum oppidum inter Hiſpalim Cremonamq; quondã opulentiſſimam vrbem oppugnare ſtatuit. Oppidani quidem Vllæ portas Gneo Pompeio clauſerunt. intellecto enim Cæſaris aduentu, duos ab oppido nuncios per media hoſtium caſtra miſerunt, nunciãtes Cæſari,niſi citiſſime occurreret, oppidum in manus Gnei Pompeii eſſe venturũ. Cæſar audiens vrbem Vllam tam bene de ipſo meritam, ſexdecim cohortes totidemq; equites ad illorũ auxilia nocte ſecunda; vigilia miſit,illiſq; præfecit hominem eiuſdẽ patriæ,doctum rei militaris & practicum L. Viminium Patiecũ. Qui

quum

quum veniſſent ad Gnei Pompeii præſidia, quæ tempeſtate aduerſa ac vento affligerentur, adeo vt vix proximos conſpicere poſſent, maximam exinde opportunitatem aſſecuti ſunt. Nam quum videri non poſſent, per media hoſtium caſtra bini emittuntur equites, qui ſimulantes eſſe de Pompeianis, ad oppidi portas veneruntſitis in Pompeianos obſeſſores eruperunt, plurimaq; illis tanquã inſciis damna intulerunt. Cæſar igitur miſſo ad Vllam præſidio, vt Gneum Pompeium ab obſidione auerteret, Cordubam quæ principalis tunc vrbs erat illius regionis, conceſſit.

Bellum ad Cordubam a Cæſare ſecundo geſtum.

CÆSAR (vt diximus) vt Gneum Pompeium ab Vllæ obſidione deduceret, Cordubam venit (venerant enim ad eum perantea legati a Corduba promittentes vrbis deditionem) Sextus vero Pompeius frater Gnei in ea ſe continebat. Præmiſit igitur Cæſar nonnullos loricatos viros fortes cum parte equitatus, qui quum ante conſpectum vrbis ſe contuliſſent, ab oppidanis & ciuibus deprehenſum eſt, Cæſarem proximum eſſe. Propterea erupit magna vrbis multitudo ad excitandum prælio loricatos. Ipſi autem loricati ab equis deſcendentes, magnum ibi prælium commiſerunt, ſuperuenienteque equitatu Cæſaris, qui latebat in inſidiis, maxima multitudo erumpentium cecidit, & capti ſunt, ita quod pauci in vrbem redierunt. Qua ex re timore commotus Sextus Pompeius literas miſit ad fratrem Gneum, vt celeriter ſibi ſubſidio veniret, ne prius Cæſar Cordubam caperet, quam ipſe veniſſet. Itaque Gneus Pompeius Vlla vrbe capta literis fratris excitatus cum copiis Cordubam venit. Eſt autem Corduba ſita ad flumen Bætim (Guadalchauir moderna lingua vocitatum) eſtque poſita vrbs ad Occidentem ad Luſitaniæ partẽ. Ad eam itaq; partẽ Cæſar caſtra poſuerat, inde ad Bætim amnem pontem inſtituit quo in Bæticam tranſiret, per eumque traiecit exercitum. Vrbs vero pontem habebat quo tranſitur in Bæticam. Pompeius igitur quum veniſſet, caſtra poſuit contra vrbem, & Cæſar Luſitaniam verſus, qui vt commeatum ab vrbe prohiberet, põtem vrbis intercidere conatus eſt. Quod quum fuiſſet proſpectum a Pompeio, ad pontem concurſum eſt, ibique diuerſis pręliis pugnatum: quod vt expeditius fieret, Gneus Pompeius intra vrbem ſe recepit. Per hos igitur dies pedites duo a Cæſarianis capti ſunt, qui ſe ſeruos dicerent. Illis autem non licuit Cæſarem ſuam ſeruare conſuetudinem. antequam enim ad Cæſarem ducerentur, quod ex Cæſariano exercitu transfugiſſent, a militibus interfecti ſunt: & tabelliones capti qui ad Pompeium Cordubam mittebantur, & præciſis ilico manibus ſunt remiſſi. Similiter ſpeculator Pompeianus captus, atque occiſus eſt. Creditur enim milites hoc feciſſe tanquam iratos bello, & cognito imperatoris ſui more qui in hos ſemper conſueuit eſſe clemens, hoc remedii genus excogitaſſe, ne quis faciem eius videret, vt ſic nullus euaderet. Multis igitur & magnis inſultibus vtrinque decertatum eſt in ea obſidione. Quumque die quodam ferro & flammis ſolito etiam grauius pugnaretur, ciues ira in furorem verſa in hoſpites qui ſecuri ſecum iure veteris hoſpitii morabantur, inſpectante Cæſaris exercitu, iugulatos e muris præcipitauere. Qua re audita ex gemitu morientium vnius, quidam qui ad muri cuſtodiam ſtabat in cuniculo, ſcilicet ad murum perfodiendum, exclamauit: Tetrum ſcelus, & immane flagitium, nullaque excuſandum barbarie commiſiſtis abſq; vlla cauſa. nihil enim mali merebantur, quia nihil mali fecerant, qui ad vos, veſtraſque aras, ac focos infauſta fiducia ſe contulerant: ius hoſpitii ſanctum genitibus ſoli vos ſpreuiſtis, atque vtinam ſpreuiſſe ſufficeret, inhumano illud ſcelere violaſtis. Multa quoq; in hanc ſententiã dixit, quorũ verecundia repreſſi ciues ab hoſpitum cædibus ſe cõtinuerunt. Sic interdum vnius boni viri inter multos malos valuit oratio. Ea res relatu tranſfugæ in exercitu primũ Cæſaris innotuit. Die proximo Tullius quidam cũ Catone Luſitano quodam legatus ex oppido ad Cęſarem venit. Huius prima pars orationis fuit, optare vt ſuus potius fuiſſet quam

Pompeii miles, ſuamque conſtantiam in Cæſaris potius fœlicitate quam in Pompeii miſeria præſtitiſſet. Finis autem fuit, ſe a Pompeio deſertos, victos a Cæſare, ſeque & vrbem dedere, atque orare vt clementiam quam victis gentibus præbuiſſet, ſuis ciuibus non negaret. Multa præter hæc loquutus eſt, quæ (vt refert Petrarcha libro de viris illuſtribus) librariorum culpa confuſa vix intelligi poſſunt. Vnũ tamen hoc intelligitur, quod multis vltro citroque dictis tunc vrbis deditio non eſt facta. Sequenti tempore duo Luſitani fratres qui a Pompeio ad Cæſarem transfugerant, nunciarunt Gneum Pompeium concionem habuiſſe, quoniam vrbi ſubſidium ferre non poſſet, qui ex Pompeianis eſſent, nocte ſe deducerent mare verſus vrbe relicta. quod vbi quidam reſpondiſſet expedire potius, vt ad dimicandum deſcenderent quam fugæ ſignum oſtenderent, eum Pompeius iuſſit occidi, ſecundum Petrarcham: quanquam Anneus Cirtius & Iulius Celſus (qui Commentaria Cæſaris de vltimo Hiſpano bello alter compoſuit, & alter emendauit) de hoc nullam faciant mentionem. Pugnatum eſt itaque pro his nunciatis ad murum acriter, donec turres ligneæ Cæſaris, altera vi telorum corruit, altera vero igne incenſa eſt. Sequenti vero die quædam materfamilias de muro ſe depoſuit, & transfugit ad Cæſarem. Hoc præterea tempore tabellæ de muro ſunt deiectę, in quibus inuentum eſt ſcriptum: Lucius Mutius Cæſari. Si mihi vitã tribuis, quoniam a Gneo Pompeio ſum deſertus, qualem me illi præſtiti, tali virtute & conſtãtia me tibi præſtabo. Eodem tempore iidem legati ex vrbe qui ante exierant, Cæſarem adierunt: ſi ſibi vitam concederet, ſeſe in ſequenti luce vrbem eſſe daturos. quibus reſpondit, ſe Cæſarem eſſe, fidemq; præſtiturum. Ita ante diem vndecimã Calend. Martii Cæſar vrbem obtinuit, & Imperator eſt ſalutatus. Quod vbi Pompeius ex profugis ſciſſet, caſtra mouit, Vcubimq; oppidum peruenit (quod quidã Vbedam, alii vero Baeſſam arbitrantur) illucq; cum peruenifſet, conuocatis quos in oppido fidos habuerat, ſeu arbitrabatur, imperauit diſcerni qui ſibi, qui Cæſari fauerent. Quæ res quum ſibi relata eſſet, & diſtincti eſſent, quaſi foret ſcelus maximum amaſſe Cęſarem, ſeptuaginta quatuor ictu ſecuris occidit, reliquos intra oppidum incluſit, ex quibus centum & viginti eluſis cuſtodiis ad Cæſarem transfugerunt. Multaq; per hos dies a Pompeio eiuſq; militib. crudeliter geſta ſunt. Per hos etiam dies multa bella & prælia geſta ſunt ad oppidũ Theugam, Grimiumq;, ac alia oppida, quæ Pompeius cum retinere non poſſet, incendit, & hodie non extant: de quibus late diſſerũt Anneus Cirtius & Iulius Celſus in explicatione Commentariorum Cæſaris de vltimo bello Hiſpano. Pompeius igitur cum amicis magnanimitatem ſuam & metum Cæſaris diſſimulabat. Inuentæ autem ſunt literæ eius, continentes Cęſarem non audere copias in campum educere, ſuis tyronibus deficientẽ. qui ſi copiam æquis in locis aliquando faceret, ſe rem omni opinione celerius confecturum, idq; ſe expectare. Ibat interea Hiſpanias ambiendo, & vt ipſe dicebat, ciuitates ſuarum partium conſeruando. Itaq; Hiſpalim venit, contraque vrbem in Oliueto caſtra poſuit, indeq; alias atq; alias adiit. ad extremũ Mundam venit, quam tutiſſimum belli locum delegerat, & quam fortuna vltimam priſcis cladibus conſeruarat: ibiq; Pompeius ſubſtitit.

De bello Cæſaris ad Mundam geſto contra Gneum Pompeium.

PERVENIT ergo Pompeius ad Mundam vrbem. Fuit autem Munda ciuitas (quæ a noſtris Coimbrium appellatur) in regno & regione quæ nunc Portugallia dicitur, ab antiquis Gallatia. Ad eam itaque vrbem Cæſar applicuit, caſtraque caſtris Pompeii adiunxit. Erat autem locus vbi Pompeius caſtra poſuerat altus, difficilis, atque præruptus, ne inuaderetur a Cæſarianis. In medio vero duorum caſtrorum planities erat pro parte Pompeii paludoſa, voraginoſa, atque difficilis, & per eam aditus habebatur ad caſtra Pompeii. Interim Pompeius Fauſto ſcripſit, qui ſe intra vrbem continebat: cui ſignificabat Cæſarem non audere exercitum ad plana deducere, neque in vallem deſcendere, eo quod exercitus ſuus pro magna parte tyronum

tyronum esset. quæ literæ miris modis animos oppidanorum attollebant. Dum ficigitur Pompeius alios solaretur, & ingenti, quantum arbitror, solicitudine agitatus magna parte noctis instructis staret aciebus, Cæsar, nescio quonam iturus esset, castris egrediebatur. Cui cum status hostium nunciatus esset, constitit, ordinauitque aciem, & inde concursum est magnis hinc & hinc clamoribus, sed maioribus animis, ineffabilibus atque immensis odiis, pugnatumque est acriter atq; pertinaciter. Et quod pene pudendum dixeris humanæ fragilitatis indicium, nusquam Cæsari neque cum hostibus, neque cum ciuibus aut tam anceps euentus, aut propius extremo periculo res fuit, vsque adeo, vt (sicut elegantissime ait Florus) plane videretur nescio quid deliberare fortuna. Tamque hæc fortunæ deliberatio diuturna fuit, vt inter moras prælii neutram in partem declinãte victoria, quum iam veterana illa militum manus tot probata victoriis, Cæsareis oculis insuetum dedecus, sensim retrocederet, nec quominus palam fugeret, tam virtute, quam pudore teneretur, dubitare, quod nunquam ante illum diem fecerat, Cęsar cœperit, atq; diffidere, & solito mœstior ante aciem stare, ita tamen, vt nihil penitus de imperatoria solita virtute remitteret. immo equo desiliens, & furenti similimus in aciem primam peditum euolauit, clamans, increpans, obsecrans, atq; exhortans, nec tantum voce, sed oculis, sed manu, & pectore fugam sistens, & fugere incipientes in prælii vi retorquens. Tanta deniq; trepidatio illius ducis seu imperatoris fuit, tamq; diu ambiguis pugnæ finis, vt cogitasse de extremis Cæsarem scriptorum plurimi tradiderint, & eo vultu fuisse, quasi iamiam mortem conscire cogitaret. Et quanquam apud eos qui in prælio fuerunt, nulla penitus huius rei sit mentio, dicunt tamen, & quidam etiam pro comperto asserunt, tam diu hanc rerũ ambiguitatem durasse, donec quinq; cohortes hostium a Labieno castris laborantibus auxilio directæ, mediamq; per aciem properãtes fugæ speciem portenderũt. O fortuna in omnibus potens, sed in bellis potentissima! siquidem Cæsar siue illas fugere arbitratus, siue credulitatem simulans, ducum sagacissimus, velut in profugos impetum fecit, animosq; & suis addidit, & hostibus depressit: & hostes fugere, & suos hostes insequi compelleret: & dum Cæsarianos fugere suspicarentur, fugerent ipsi. Ita Labienus Cæsaris desertor & transfuga, & Actius Varus cum triginta millib. hominũ ex Pompeianis ceciderunt eo prælio, ac mortui sunt: cecidissentq; longe plures, nisi adeo habuissent propinquũ refugium vrbis. Ex victoribus vero Cæsaris ceciderunt ad tria millia, pluresq; tam ex militibus quam ex peditibus sauciati. Itaq; quũ Cæsar muris vrbis obsidionem admouisset, ager flebilis & horrendus ex cadaueribus erat, per quẽ ad oppugnationẽ vrbis ascenderetur. in quo telis atq; mucronibus tanquam calce compacti sibi inuicem cohærebãt, muriq; officiũ exhibebant. Visuntur aũt adhuc eo in loco sepulchra Labieni & Vari iussu Cæsaris facta, nõ respicientis ad iniurias ab eis, sed præcipue a Labieno receptas. Gneus quidem Pompeius humero & lęuo crure saucio inter medias cædes prælio pulsus excessit. Hunc in lectica, quum nec equo, nec vehiculo vti posset, per nemorosas vias penetrantẽ, atq; fuga humili & occulta in speluncis latitantem, Cæsonius Cæsaris Legatus ad Lauronam oppidũ cõsecutum occidit, & obtruncatum caput ad Cæsarem detulit, talibus donis & muneribus minime gaudentem. Hic vero autores dissentiũt, quoniam Anneus Florus, quem secutus est Petrarcha in lib. de viris illustribus, asserit Gneum Pompeium Mundensi prælio sauciatũ, Iulius vero Celsus qui Commentaria Cæsaris emendauit, videtur dicere, quod alio loco & prælio fuerit sauciatus. Vtcunq; fuerit, satis est eum post Mundæ prælium tali morte occubuisse. Interea Munda a Cæsare expugnata captaque est, & magna sanguinis diluuione perfusa. Sextus itaq; Pompeius frater intermedio tempore Cordubam vrbem occupauerat, intraque eam se continebat. Quumque confugisset ad eum Phalorius adolescens cum paucis, Sextoque nunciasset belli exitum, quicquid pecuniæ & bonorum habebat, distribuit militibus ac oppidanis, dixitq; se ad Cæsarem pro componenda pace proficisci. sicq; e Corduba fugiens, vt Petrarcha post Anneũ Florũ refert, in Celtiberiã concessit. Post eosdẽ dies expugnata est denuo Corduba, quæ qualiter a Cæsare defecerit, non inuenitur. magni in ea motus erãt,

magnaq; dissensio, parte vna in Cæsarem, altera in contrarium inclinãte. Quumque esset ad arma concursum, vicit pars quæ Cæsarem colebat, sibique oppidum cessit: de parte vero Pompeiana viginti duo millia cecidere. magna siquidem in vrbe ciuilis strages erat. His peractis Cæsar Hispalim venit, ibique Caninium cum præsidio reliquit. Philo itaque qui in ea vrbe defensor fuerat Pompeianorum partium acerrimus, vir per totam Lusitaniam notissimus, & ad comparanda auxilia aptissimus, in Lusitaniam proficiscitur, atque quodam Cæcilio Nigo nomine in auxilium aduocato, qui magnam Lusitanorum manum congregauerat, rursus Hispalim de nocte per murum aggreditur, vigiliasque iugulauit: Caninius partem vrbis cum præsidio defendit. Inde Cæsar cum in Gades traiecisset, auditis quæ Hispali gesta essent, iterum Hispalim rediit, Caninio & suis præsituris auxilia. Interim Lusitani qui intra vrbem erant, decreuerunt in castra Cæsaris eruptionem facere, sed Cæsarianis acriter resistentibus vltra progressi cogitarunt classem maritimam quæ intra Bætim amnem erat, incendere. quod cum incepissent, a Cæsarianis repressi & intercepti pro maiori parte occisi sunt. Vrbeque denuo recepta, ad res Hispaniæ vltimo disponendas Cæsar concione aduocata ad Hispanos verba fecit: se videlicet cum primum Hispaniam Quæstor intrasset, eam prouinciam, scilicet vlteriorem Hispaniam, inter omnes alias sibi peculiarem elegisse: inde cum secundo Prætor aduenisset, multa illis beneficia contulisse: inter quæ illud fuit, cum vectigal quod Metellus illis imposuerat, donari & eis remitti a Senatu obtinuit. Deinde Consul factus, ipsius prouinciæ curam atque patrocinium assumpsit, multis legibus in Senatu introductis, multis publicis ac priuatis odiis conceptis eos defendit ac iuuit. Eorum omnium beneficiorum & commodorum eos fuisse & esse immemores, & ingratos & in se, & in populum Romanum, & hoc bello & præterito tempore cognouisse: quodque ipsi sæpius tractassent eum medio foro capere more barbarorum, eosq; semper odisse pacem, atque in eadem prouincia semper haberi maleficia pro beneficiis, eosque neque in otio concordes, neque in bello virtute præditos vllo tempore esse potuisse: quoniam venisset ad eos vt priuatus ac fugatus Gneus adolescẽs, ab eisque receptus esset, illique obtulissent fasces & imperium, multisque occisis ciuibus auxilia ei contra Romanum populum contulissent, prouinciamque suo impulsu vastassent. In quo ignorabant, quo freti auxilio sperarent Romanum populum superare. quoniam si sperarent eo mortuo finem belli, meminisse debuissent Romanum populum immortalem, ac sibi supereſse decem legiones, quæ non modo Hispalenses & Hispaniam domare, sed cælum quoque euertere sufficientes forent. multaque alia in hanc sententiam protulit. Hisque peractis construxit in regione vrbem ex iis regionalibus, & aliis qui eodem in loco considere voluerunt, qui cum eo militauerant, quam Emeritam a merito ipsorum militum appellauit. Hispalim vero Romanis tam militibus, quam aliis impleuit, & ampliauit, & (vt multi referunt) Iuliam Romuleam appellauit. ex qua re vsq; in hunc diem remanet nomen, vt ab ipso Iulio Cæsare Ciuilia moderno idiomate, id est ciuitas Iulia, nominetur. Et hic ciuilis belli finis est.

IOAN-

IOANNIS EPISCOPI GERVNDENSIS PARALIPOMENON HISPANIÆ LIBER DECIMVS DE GESTIS IN HISPANIA ab Augusto Cæsare, & aliis Imperatoribus vsque ad Theodosium.

Quomodo Octauianus Augustus Cæsar sumpsit imperium, & est cognominatus Augustus.

NONVS præcedens continet gesta in ciuili bello Cæsaris & Pompeii in Hispania, illiusque exordium, atque finem: nostri autem operis institutio est prosequi gesta sequentia temporibus Augusti Cæsaris, aliorumque Imperatorum vsque ad tempora Theodosii senioris, atque Honorii & Arcadii filiorum eius: quorum temporibus Gotthi ab Arcto venientes Hispaniam occupauerunt, quorum decursum Isidorus aliique scriptores sunt prosecuti, vbi nos operi nostro finem proposuimus facere. ad historiæ igitur seriem redeo. Quum Cæsar obtenta Hispania (vt superiori libro late diximus) Romam rediisset, dum Reipublicæ statum contra exempla maiorum clementer cœpisset instaurare, autoribus Bruto & Cassio, conscioque plurimo Senatu, viginti tribus vulneribus confossus interiit: in qua coniuratione fuisse amplius quam sexaginta conscios ferunt. Post Cæsaris vero mortem anno ab vrbe condita septingentesimo decimo, Octauianus qui testamento Iulii Cæsaris auunculi sui & hæreditatem & nomen assumpserat, creatus est Imperator, Pansa & Hircio Consulibus. Erat quidem Octauianus adolescens natus annos septendecim, qui cum duobus Consulibus Pansa & Hircio missus est a Senatu ad persequendum Marcum Antonium, qui pro Iulio Cæsare Africam tenebat, & multa nefaria committebat. Missi tres autem duces contra Antonium, eum apud Vticam vicerunt, acciditque vt ambo Consules Pansa & Hircius morerentur, omnesque simul tres exercitus vni Imperatori Octauiano cesserunt. Antonius amisso exercitu & fugatus confugit ad Lepidum, qui Cęsaris magister equitum fuerat, & secum copias militum grandes habebat in Sicilia, a quo benigne susceptus est, & statim Lepido operam dante Octauianus Cæsar cum Antonio pacem fecit. Et quasi vindicaturus patris sui mortem, a quo per testamentum fuerat adoptatus, Romam cum exercitu profectus extorsit, vt sibi ad vicesimum annum Consulatus daretur, atq; Senatum proscripsit, & Rempublicã cum Antonio & Lepido armis tenere cœpit. Qui postea quam vicisset Cassium & Brutum interfectores Cæsaris patris, Sextumque Pompeium in Sicilia, plurimaq; alia bella prospere gessisset, intellecto quod Antonius repudiata sorore Octauiani Cleopatram reginam Ægypti duxisset vxorem, aduersus eum bellum mouit. quo deuicto ac superato nauali pugna apud Actium, qui locus in Epiro est, post eam pugnam Ægyptus Romano accessit imperio. Atq; qui duodecim iam annis cum Antonio & Lepido imperasset ab eo anno quo primum Consul creatus est (vt placet Eutropio) Romam quum venisset, primum Augustus nominatus est: atque Consulatum (tunc enim rerum omnium summam, atque absolutam potestatem, quam Græci monarchiam vocant) adeptus est. Eoq; die hoc factum est, quo Magi ab Oriente venientes Christũ Regem adorauerunt, videlicet octauo Idus Ianuarias: quem diem nos Christiani Epiphania, siue apparitionem appellamus, vt placet Orosio. Et tũc primus Augustus Cæsar, quia Ægypto & Oriẽte perdomito, victo arq; mortuo Antonio, quum cessassent ciuilia bella, claudi iussit portas Iani, quæ iam ab vrbe condita tertio tantum clausæ fuerant, vt refert Orosius libro sexto. Considerans tamen postea Cantabros, atq; Astures,

nonnullaſque alias Hiſpaniæ vrbes quæ Romano non parerent imperio, iterum iuſſit aperiri portas Iani, tranſlatiſque victricibus armis in Hiſpaniam, ipſam prouinciam pacare inſtituit.

De aduentu Auguſti Cæſaris in Hiſpaniam.

CÆSAR igitur iam cognominatus Auguſtus, conſiderans parum ſibi eſſe Aſiam Africamq; perdomuiſſe, ſi Cantabros, atque Aſtures, duas potentiſſimas Hiſpaniæ gentes & prouincias, ſuis legibus vti ſineret, aperuit portas Iani, atque in Hiſpaniam ipſe cum exercitu ſuo profectus eſt, & (vt Iuſtini verbis vtamur in vltimo libro) victricia arma Cæſar tranſtulit in Hiſpaniam. Et quoniam de portarum Iani apertione ſecimus mentionem, eius rei rationem aperire libet. Erat in vrbe Romana templum dicatum Iano, cui offerebantur victimæ bellorum temporibus, cuius portæ tantummodo claudebantur, quum vrbs ceſſaret a bellis. Has autem portas a condita vrbe bis tantum clauſas fuiſſe conſtat, primo quidem poſt Romulum temporibus Numæ Pompilii, ſecundo vero capta ſeu deleta Carthagine. iam enim tertio tunc portæ clauſæ ſunt Iano. Hic ergo Octauianus Cæſar iam cognominatus Auguſtus, videns parum ſibi eſſe Aſiam Africamq; perdomuiſſe, ſi Cantabros, Vaccæos, Aſtures, Illiturgos, ferociſſimas Hiſpaniæ nationes, Romanoque imperio non parentes, prætermiſiſſet, apertis iam portis, redditiſque ſacrificiis, in Hiſpaniam venit debellaturus dictas quatuor regiones, vt placet Iuſtino in ſuo Epitomate. Inter has itaque gentes potentiores duæ erant Cantabri & Aſtures. Cantabrorum vero & prior, & altior, & magis pertinax in rebellando animus fuit, qui non contenti libertatem ſuam defendere, ſed finitimis etiam imperare tentabant, Vaccæoſque, ac Illiturgos, & alias eis vicinas nationes crebris incurſionibus fatigabant. Igitur ad Cantabros primum veniens, partito exercitu eos debellare cœpit. Habebat enim claſſem ab Oceano, quæ terga hoſtium grauiter premebat, adeo vt ad Cantabriæ mœnia bellice pugnatum ſit. Hinc Cantabri deficientes, nec vim Romanorum ferre valentes, fugam in eminentiſſimum vicinum montem arripiunt, in quem potius Oceani maria, quam Romanorum arma aſcenſura eſſe crediderant. inde Romani Aracillum oppidum magna vi repugnans capiunt. Cantabri vero quum Medulli montis iuga occupaſſent, quæ faciliter expugnari non poterant, Octauianus Auguſtus ipſum montem foſſa & vallo quindecim miliarium obſidione circundedit, aſſiſtente circum vndique Romano exercitu. Quum vero obſeſſi extrema vitæ vidiſſent, dietimque fere certarent, certi de ſuo interitu, quidam qui ferro cum hoſtibus agere non poterãt, veneno ſumpto, quod ex arboribus taxeis exprimitur (quarum arborum in ipſo monte copia magna eſt) mortem ſibi conſciuerunt: ſicque illorum pars maxima obſeſſorum a captiuitate quæ imminere videbatur, ſubtracta eſt. Durauitque bellum hoc per annos quatuor, vt placet Oroſio, & Lucio Floro. in hoc tamen autores diſſentiunt, an per ſe Auguſtus Cæſar hoc bellum geſſerit, an per Legatos: pluribuſque placuit Auguſtum per ſe bellum geſſiſſe, Lucio vero Floro in fine ſui Epitomatis viſum eſt Auguſtum hoc geſſiſſe bellum per Antiſtium, Furnium, & Agrippam legatos hybernante Auguſto Cæſare in Tarraconæ maritimis. Deuictis itaque Cantabris, Aſturibus, Vaccæis, Illiturgibus, aliiſque populis Hiſpaniæ inimicis Romani imperii, Auguſtus Cæſar ampliata vrbe Cæſarauguſta (quam ex ſuo nomine appellauit Cæſarauguſtam, quæ etiam perantea Agrippa dicebatur) quum Tarraconam receſſiſſet, & omnia bella humani generis ceſſaſſent pacatis omnibus, quum portas Iani iam ſecundo eo imperante claudi iuſſiſſet, illud decreuit edictum quod in Euangelio Lucæ legitur, & in nocte ſaluti-feri partus recitatur: Exiit edictum a Cæſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis qui ſub eo erat, &c.

Proba-

Probatio quod hoc edictum ab Euangelista Luca nominatum, decretum sit Tarraconæ, & de differentiis annorum edicti & Christi natiuitatis.

ET quia sicut Christi natiuitas Orientem, ita & Occidentem quoque, id est ipsam Hispaniam, illustrauit prophetarum vaticiniis ex tempore eius edicti effectum suum habentibus, ideoque quibus probetur testimoniis id Tarraconæ fuisse decretum, videamus. Primum quidem testimonium est a maioribus nostris traditum in Romanis annalibus, vbi in calce edicti legitur: *Datum Tarraconæ.* Secundum testimonium est Pauli Orosii presbyteri Tarraconensis viri clarissimi, & in historia summi, in eius Hormista libro sexto, qui sic ait: Post deuictos Cantabros, Vaccæos, Astures & Illiturgos, quod bellum annis quatuor expeditum est, quum Augustus Cæsar Tarraconam concessisset, iterum ac secundo, id est ab vrbe condita quarto Iani portas claudi iussisset, orbisque quietis a bellis, illa gloria Augusto Cæsari Tarraconam allata est de Orientis populis, quæ quondam Alexandro Macedoni de Occidentalibus Babylonem est allata. Ex quo constat tunc Augustum habuisse vniuersale dominium, completasque prophetias quę cecinerant Christum pacis tempore esse nasciturum. Accedit etiam testimoniū Titi Liuii in historia clarissimi, vt refert Anneus Lucius Florus in fine tertii libri sui Epitomatis, postquam retulisset Cantabricum bellum per annos quatuor gestum, concessionemque Augusti Cæsaris ad vrbem Tarraconam: Hæc per Antistium, Furnium, & Agrippam legatos hybernans in Tarraconis maritimis Cæsar accepit. Ipse præsens hos deduxit montibus, hos obsidibus astrinxit, hos sub corona iure belli venundedit. Digna res lauro, digna curru Senatui visa est, licet Cæsar tantus erat, vt posset triumphos contemnere. Astures per idem tempus ingenti agmine a montibus suis descenderant, & positis castris apud Asturam flumen trifariam diuiso agmine tria simul Romanorum castra aggredi parabant. Fuisset anceps & cruentum & vltimum mutua clade certamen, nisi tam fortes tanque subito consilio venientes Brigæcini prodidissent, a quibus præmonitus Carisius cum exercitu aduenies oppressit consilia. Sic tamen non incruento certamine reliquias validissimi ac fusi exercitus ciuitas Lantia excepit: vbi adeo pugnatum est, vt quum in captam vrbem faces poscerentur, ægre dux impetrauerit veniam, vt victoriæ Romanæ beneficio potius extaret, quam in vindictam destrueretur. Et post subdit Florus: Hic finis Augusto bellorum ac certaminum fuit, idem rebellandi finis Hispaniæ, mox certa fides. Et postea quibusdam adiectis subdit: Omnibus ad Occasum & Meridiem pacatis gentibus, ad Septentrionem quoque duntaxat intra Rhenum atque Danubium, item ad Orientem intra Taurum & Euphratem, illi quoque reliqui qui immunes imperii erant, sentiebant tamen magnitudinem & victoriam gentium populi Romani. Nam & Scythæ & Sarmatæ misere legatos amicitiam petentes. Seres etiam habitantes subipso Sole, inclyti gemmis & margaritis, elephantos quoque inter munera trahentes, nihil magis quam longinquitatem viæ imputabant, quia in itinere quadriennium exegerant, quos ipse hominum color ab alio venire cælo fatebatur. Parthi quoque quasi victoriæ pœniteret eos, rapta classe Crassiana, signa vltro retulere. Sicque vbique cuncta atque continua totius generis humani aut pax fuit, aut pactio. Tandem Cæsar Augustus septingentesimo ab vrbe condita anno Ianum gemino clausit, bis ante se clausum, sub Numa Rege, ac victa primum Carthagine. Et hæc de perpetua & æterna pace. De æris vero edicto subiungit idem Lucius Florus in fine: Hinc conuersus ad pacem, pronum, & in omnia mala luxuriamque fluens sæculum grauibus seueriisque legibus multis coercuit. Ob hæc tot facta ingentia Dictator perpetuus, & pater patriæ appellatus est. Tractatum etiam est in Senatu, an quia condidisset imperium Romulus, inter Deos relatus esset: an sanctius ac reuerentius visum esset nomen Augusti. Probatur etiam quod hoc edictum in Hispania & vrbe Tarracona sit decretum, quoniam ab illo edicto ac ærea constitutione Hispania omnis semper postea computauit annos vsque vltra

milleſimum ac ducenteſimum annum, & maxime in eccleſiaſticis rebus, in quibus non a mundi creatione, non ab indictionibus, non ab Olympiadibus, nec a Chriſti natiuitate ſeu incarnatione, ſed ab æra illoque Auguſti Cæſaris edicto, vt ſatis patet ex libro conciliorum, omnibuſque Hiſpaniæ conciliis, ac cæteris veteribus eccleſiaſticis Hiſpaniæ codicibus, hæc computatio ſolum ab Hiſpanis retenta eſt & obſeruata, vt meminit Guilielmus Duranti in vltimo libro Rationalis diuinorum officiorum. Cur autem differat hæc computatio ab anno incarnationis ſeu ſalutiferi partus annis viginti ſex, dicimus quod quum ipſum edictum decretum fuiſſet Tarraconæ, & pronunciatum per Auguſtum Cæſarem ſextodecimo ſui imperii anno, vel ſaltem decimo ſeptimo, videlicet poſtquam annis duodecim imperaſſet cum Antonio, & denuo victo Antonio Romam rediens poſt annum duodecimum, quum fuiſſet cõſalutatus Auguſtus, tranſtuliſſetque victricia arma in Hiſpaniam, quod bellum aduerſus prædictas quatuor gẽtes quum intra annos quatuor abſoluiſſet, rediens Tarraconẽ ipſo ſextodecimo vel ſeptimodecimo imperii ſui anno, non fuit tamen executioni mãdatum vſque ad quadrageſimum ſecundum ſui imperii annum. Quoniam quum putaret pacem omnibus ſæculis conſtitutam in emanatione decreti, quam ſecuta hominum ſalus & interam venire debuerat, iuxta Eſaiæ, Dauid, & cæterorum prophetarum vaticinia; ob eam edicti pronuntiationem nonnulli populi in Gallia & Germania rebellarunt, ſuſpenſoque edicto miſſi ſunt ad illos domandos a Cæſare Tiberius & Druſus. qui poſtquam omnia pacaſſent, Romanoque imperio ſubegiſſent, anno quadrageſimo ſecundo ſui imperii, quo anno Chriſtus natus eſt, a præſide Syriæ Cyreno cæteroque orbe edictum Tarraconæ decretum executioni mandatum eſt. Cuius computationem Hiſpania omnis, nõ a generali executione per vniuerſum facta, ſed a die decreti facti retinuit. Qua ex cauſa differunt computationes Chriſti incarnationis & partus ſalutiferi ab ipſa ærea computatione ipſis viginti ſex annis, quibus æreæ computationis edictum præceſſit, & ſi qui plures addunt annos, errant vehementer.

Ioannis Epiſcopi Gerundenſis Paralipomenon Hiſpaniæ finis.

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI OSTROGOTTHORVM HISTORIA.

PROLOGVS.

CVM Gotthorum causa olim in Athanaricum & Fridigernum fuisset diuisa, ea lege in concordiam redierunt, vt Fridigernus Ostrogotthis & Athanaricus Vesegotthis regali excellentia præminerent. Hi autem qui ab Oriente tabernacula metabantur, dicti sunt Ostrogotthi, quasi Orientales Gotthi. Ost enim vocant in lingua Gotthica Orientem, & inde Osteric, id est, Orientale regnum. West autem Occidens interpretantur, & inde Westgotthi, quasi Occidentales Gotthi. inde alia pars Teutoniæ Westfalia nuncupatur, quasi Occidentalis campus. Et ex tunc vsque ad Fridigerni interitum regni diuisio perdurauit. Post cuius mortem Athanaricus solus obtinuit principatum, sed & eo mortuo in Alaricum, & Redagarsum interim sunt diuisi. Vnde Redagarso in Tuscia interfecto Alaricus solus obtinuit curam regni. & sic postea res mansit, donec Ostrogotthi seiuncti ab aliis sedes proprias metabantur, & in Mysia, & ripa Danubii morabantur. Vesegotthi autem Pannoniam, Gallias, & Hispanias inuaserunt, in quibus etiam sedes vltimas posuerunt. Vnde quasi prophetice dicti sunt Vesegotthi, id est, Occidentales Gotthi. Ostrogotthi autem, qui Hunnis, Pannoniis, & Romanis grauia bella gesserunt. Sed quia successiones & acta Vesegotthorum in alio libro digessimus, in hac parte Ostrogotthorum successiones & prælia prosequemur.

De Regibus Ostrogotthorum, & de actibus Theodorici. Cap. 1.

MORTVO Attila, Valamer Rex Ostrogotthorum, & Ardaricus Rex Gepidarum contra Hunnos qui remanserant, processerunt. Hunni autem ex aduerso venientibus occurrerunt, & conserto prælio Hunni cesserunt, & tot ex Hunnis cæsi fuerunt, quod deinceps Ostrogotthorum potentiam metuerunt. Post hæc Leo Imperator cum Ostrogotthis pacem firmauit, & Valamer Rex eorum dedit obsidem nepotem suum Theodoricum filium fratris sui Theudemiri. Mortuo Valamer frater eius Theudemirus regnum suscepit Ostrogotthorum, cui Leo Imperator statim restituit suum filium Theodoricum, quem obsidem receperat a Valamer. Mortuo Theudemiro successit in regno Ostrogotthorũ filius eius Theodoricus. hui⁹ bonitas ita enituit, cum esset obses, vt tam ab Imperatore quam a Romanis charissimus haberetur, adeo vt famæ eius pura sinceritas ad aures Zenonis relatu celeri perueniret. Vnde & Zenon qui Constantinopoli imperabat, Theodoricum ad se venire suis epistolis inuitauit, & recepit iucundo applausu, & congruis honoribus venientem, & in consulem, & patricium exaltauit, & ei æream statuam ante Palatium collocauit. Cumque ibidem aliquanto tempore imperialibus deliciis tenerentur, cœperunt Ostrogotthi aliquantulum murmurare, eo quod defectu victualium vexarentur, nec licebat eis propter pacis fœdera a vicinis gentibus aliquid attentare. Vnde & pacem initam causabantur: & Theodorico talia nunciarũt. Quæ audiens Zenoni continuo reuelauit. Zenon autem de Ostrogotthorum penuria contristatus, quia nolebat Theodoricum a se fieri alienum, quem tantis virtutibus compererat abundare, tradidit ei Italiam, vt ciborum inopiæ subueniret, & commendauit ei Senatum populumque Romanum. Egressus igitur a Zenone venit ad Ostrogotthos nuncians eis, vt se pararent ad obtinendam Italiam sibi datam.

Cumque pergere incepissent, Gepidæ & Bulgari se illis in itinere obiecerunt, sed ex eis plurimi ceciderunt: & victor Theodoricus exiens de Mysia, & transiens per Pannonias Italiam est ingressus.

De Odoacre & morte eius. Cap. II.

ODOACER autem Rex Herulorum & Turingorum fugato Orestepatricio, & obtenta ciuitate Ticini deposuit ab imperiali purpura Augustulum qui imperialem vsurpauerat potestatem, & Romam obtinuerat, & totius Italiæ principatum. Hic cum audisset aduentum Theodorici, prope Aquileiam occurrit Theodorico, ibique pugna inita, Odoacer victus extitit, & fugatus. Theodoricus autem vsque Veronam eum persequi non cessauit. præsumptione denuo restaurata bellum iterum innouauit, sed eadem infelicitate, qua prius, pluribus de sua multitudine interfectis. ipse iteratæ fugæ subsidio est relictus, sed Theodoricus impetu persequens fugientes etiam Veronam locum refugii occupauit. Odoacer autem in vrbem fugiens a ciuibus est abiectus, & ei introitus denegatus. Ipse vero quæ attingere potuit, gladio & incendio deuastauit, & Rauennam veniens ibi se clausit, gestiens rebellare. Theodoricus autem obtenta Verona venit Mediolanum, & eam obtinuit. Ibique dimissis matre, & sororibus, & supellectili familiari Rauennam iuit, Odoacrem profugum obsessurus. & cum obsidione diutina arctaretur, Odoacer sub fide se dedit Theodorico. Qui demum volens iterum rebellare, a Theodorico morte crudelissima est peremptus. Mortuoque Odoacre, frater eius Onoulphus cum residuis Odoacris Theodoricum voluit infestare, sed victus ab eo trans confinia Danubii est fugatus.

De regno Theodorici in Italia. Cap. III.

POST hæc autem Theodoricus pacifice obtinuit Italiæ principatum, & Romam veniens a Romanis omnibus voluntarie est receptus. Ipse vero, vt erat vir gratiæ & virtutum, sic se sciuit omnibus conformare, vt charus ab omnibus haberetur. Et quia tunc temporis stipendia victualium fuerant minorata, assignauit Romanis singulis annis CXX. millia modiorum, pro quo Romanis charior est effectus: & quãuis tot fauoribus redũdaret, nunquam voluit Imperator dominio derogare, sed omnia quiete, omnia pacifice gubernabat, & per totam Italiã regalia habitacula opere nobili fabricauit, cuius virtutes & acta Sidonius & Enodius latius prosequuntur. Cum itaque in Italia annis decem & octo victor regnasset, audiens extinctum Regem Gotthorum Gisalcicum, cœpit in Hispaniam proficisci, & in via Frãcorum superbiam domuit, & prostrauit, & partem regni quam manus hostium occupauerant, Gotthorum restituit potestati. Et intrans Hispanias regnum tenuit annis quindecim pro Amalarico nepote suo qui paruulus adhuc erat, & totam Hispaniam & Galliam Gotthicam subiugauit. Cumque nepos Amalaricus ad ætatem legitimam peruenisset, Theodoricus regnum Gotthorum dimisit eidem, mandans filię, & nepoti, & quasi voce testamentali denuncians, vt Senatum populumque Romanum diligerent, & Imperatorem Orientalem haberent propitium & pacatum. Ipse vero reuersus est in Italiam, & per ipsum fuit Romæ dignitas restituta. nam partem murorũ quã Alaricus, & Athaulphus Reges Gotthorũ, & Gisericus Rex Vandalorum vastationis tempore dissiparãt, ipse redintegrauit, & prospere regnum rexit. Vnde & a Senatu statuam meruit inauratam. Amalaricus autem nepos eius cœpit regnare æra DLXV. & quinque annis regnauit sine auo, & tam suam adolescentiam quam matris viduitatem Iustino Orientis Principi commendauit.

De Theo-

De Theodorici hæresi, & morte eius. Caput IIII.

MORTVO Zenone Iustinus Catholicus suscepit Imperium Orientis, tunc Hormisda Papa misit ad eum Germanum Episcopum Capuanensem, quem Iustinus propter sanctitatis præconium honorauit. Eo tempore hæresis Ariana adeo inualuerat, quod fere vtrũque Imperium infecerat viru suo. Gotthi etiam, Vandali, & Alani, & Sueui a tempore Valentis Imperatoris eadem perfidia tenebantur. Prædictus autem Germanus Episcopus multos apud Constantinopolim ad fidem catholicã reuocauit, & Iustinus mandauit catholicis Episcopis ecclesias restaurari, & per sacerdotes catholicos gubernari. Quod audiens Theodoricus Ariano veneno repletus ad Iustinum nuncios destinauit, vt Arianis Episcopis ecclesias restitueret, & eos in pace permitteret remanere, alioqui ipse in omnes de Italia desæuiret, nec sexui parceret, nec ætati. Nuncii autem cum lachrymis postularunt, vt petitioni annueret, & Arianos permitteret frui pace, & sic parceret Italis occidẽdis, quod & fecit compassione Italiæ prouocatus. Hormisda Papa defuncto, Ioannes Constantinopoli ad Papalem apicem subleuatur. Et dum hæc fierent, Theodoricus prauitate hæretica concitatus Symmachum patricium, & Boetium senatorem gladio interfecit: nec in eo primis operibus vltima responderunt. Eo cum Ioannes Papa a Constantinopoli aduenisset, inuenit Rauẽnæ Theodoricum, & cum ei verba salutis proponere incepisset, ipsum Papam cum iis qui cum eo venerant, interfecit; indignans quod Iustinus reueritum honorauit. Paucis autem diebus interpositis, Theodoricus sacrilegiis Arianus impiam animam Dei iudicio exhalauit. Tunc quidam solitarius eremita vidit Ioannem Papam, & Symmachum patricium eius animam deportare, quam in ollam Vulcani quæ ipsi littori est vicina, vt executores diuinæ sententiæ proiecerunt. Iustinus vero Imperator cum per vndecim annos apud Constantinopolim regnauisset, in pace quieuit.

De Gutide & successoribus eius. Caput V.

MORTVO Theodorico Ostrogotthi nepotem eius Amalaricum in principem elegerunt, sed paruo post tempore in Hispania vitam finiuit. Post hunc etiam Ostrogotthi cum voluntate Amalasuentæ Theudem elegerunt, sed quia Theudis Amalasuentam paucis diebus interpositis in balneo strangulauit, Ostrogotthi Regem alium elegerunt, qui Gutis nominabatur. Hic ad regale fastigium eleuatus iuit Rauẽnam, & filiã Eurici Regis & Amalasuentæ Reginæ, quam ibi auus Theodoricus reliquerat, abstulit violenter, & sibi matrimonio copulauit. Cumque Belesarius Neapolim inuasisset, & Gotthos cum incolis extinxisset, veniens Romam voluit Gotthos qui inibi habitabant, gladio simili extirpare. Sed qui fugere potuerunt, Rauennam ad Gutidem peruenerunt. Gutis autem vt cognouit talia, statim cum magno exercitu contra Belesarium venit Romam. Belesarius autem non ratus congredi opportunum, vrbis ianuas facit claudi, & introitus custodiri. Ostrogotthi autem extra muros omnia euertebant, & incendio consumebant, & loca sacra bonis omnibus spoliabant, & quoscunque de Romanis habere poterant, trucidabãt, & ciuitatem vndique graiter infestabant. Belesarius vero e contrario firmiter defendebat. Romani calamitate duplici tenebantur. nam foris eos gladius, intus famis penuria affligebat. Cumque per annum fuisset obsessa, in Rauẽnam cœlitus territi redierũt. Eo tempore tanta fames inuasit Liguriam, vt, secũdum quod prędixerat Sanctus Dacius Mediolanensis Episcopus, matres filiorum carnes charissimas attentarent. Post hoc iterum Gutis exercitum congregauit, & veniens cõtra Romanos a Belesario fuit victus, & crudelitatis suæ recipiens talionem multis de suis occisis, dum ipse fugeret, a Ioanne magistro militum fuit captus, & Belesario præsentatus. Belesarius autem tanta victoria gloriosus Gutim Constantinopolim secum duxit, & obtulit eum Iustiniano. Ille autem benigne recipiẽs honorauit patricia dignitate, &

factum patricium, quia strenuus esset, misit eum ad fines Persidis contuendos, vbi & vitam finiuit. Hoc tempore sanctus pater Benedictus in mõte qui Cassinus dicitur habitabat, & gens Longobardorum Romani populi tunc amica Pãnoniam possidebat, & habebat Regem qui Alboini dicebatur. Ostrogotthi autem mortuo Gutide super se Regem alium leuauerunt nomine Heldebatum, & isto post annum occiso, alium præfecerunt, qui intra anni circulum vitam finiuit.

De Totila, & actibus eius. Caput VI.

DEINDE Totilam elegerunt. Hic fuit strenuus & crudelis, qui suorum exercitu congregato cœpit Italiam impugnare, & per Campaniam, & montem Cassinum, per Lucaniam, & per Brutiam transeuntes ad regnum Calabriæ peruenerunt, indeque mare modicum transeuntes Siciliam occuparunt. Deinde Romam reuersi, quia fame grauissima laborabant, vt humanas carnes pro pabulis attentarent, tandem cæde, inopia tabefacti, a defensione penitus cessauerunt. Totila autem per portam ingressus est Hostiensem, & præcepit buccinis intonare, vt Romani se in latebris occultarent, aut ad sanctuaria se transferrent, vt a gladio seruarentur, & fecit volens parcere sanguini Romanorum. Post hæc cum Romanis aliquanto tempore, vt pater cum filiis, habitauit, & cum antea crudelissimus haberetur, hanc humanitatem creditur Beati Benedicti monitis induisse, ad quem iuerat, vt intelligeret, si haberet spiritum prophetiæ. Ciuitates autem Italiæ variis incursionibus dissipauit. Ciuitatem, Castellum, Perusium, & Fulginiam, & multas Æmiliæ ciuitates, cum plurima cæde hominum diruit & euertit. In tantis vero excidiis aliqui Senatores tot calamitatibus cruciati Constantinopolim adierunt, & Iustiniano excidium Italiæ nunciarunt. Imperator vero dolore repletus continuo misit Narsetem cubicularium eunuchum cum magna multitudine pugnatorum, qui veniens in Italiam Ostrogothis oblita prælia reparauit, & ad extremę virtutis vltima coarctauit, & Regem eorum Totilam interfecit, & eos ab Italiæ finibus propulsauit. Ciuitates & oppida quæ Totila decem annis tenuerat, Romano Imperio restituit. Reliquiæ autem Ostrogotthorum quæ remanserant, ad ripam Danubii confugerunt, & ex tunc Romani a Gotthorum cladibus respirarunt. nec Ostrogotthi leguntur Regem postea habuisse, nisi quod se Vesegotthorum cœtui miscuerunt qui in Hispaniis & Gallia Gotthica regnauerunt.

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI HVNNORVM, ET VANDALORVM, ET SVEVORVM, ET ALANORVM, & Silinguorum historia.

PROLOGVS.

QVIA *stylo flebili nostræ gentis repetita sæpius excidia recitaui, ne per intercapedines digitorum mira defluant Hispanorum, descriptis cladibus quas fere semper a sui principio est perpessa, ad eorũ tempora verto stylum, qui licet breuiori, acriori tamen dominio sæuierunt. Quorum inhumanitas tanta fuit, vt omnem bestiarum rabiem superarent, nec vnquam humani generis ingluuie satiati pietatis spiritum admiserunt, sed semper exterminio inhiantes, cædibus & excidiis intenderunt. quod diuini iudicii talio sic euertit, vt parum aut raro in tutis sedibus remanerent: & fere*

& fere semper inteſtinis ſuppliciis pœnas criminum, vt oportuit, receperunt. quorum principium, medium, atque finem, prout maiorum relatio docuit, ſi Dominus dederit, annotabo. Gotthorum originem, gloriam, & proceſſum, quorum inſignia ſuper omnes barbaros effulſerunt, in ſuperiori volumine declaraui, prout docuit veritas primæuorum. Verum quia præter Gothos quatuor gentes ferociſſimas ſæcula habuerunt, ſcilicet Hunnos, Vandalos, Alanos, & Sueuos, qui ſemper cædere, nunquam quieſcere voluerunt, horum originem, ſedes, & acta cogit ſuſcepti laboris ratio explicare.

De origine Hunnorum. Caput VII.

HVNNORVM origo (vt refert antiquitas) ita cœpit. Rex Gotthorum Gardarici Magni filius, qui poſt egreſſum a Scandia tertio loco Gotthorum tenuit principatum, qui & terras Scythicas (vt diximus) occupauit, in populo ſuo reperiit quaſdam magas quæ in exercitu ſtupra & maleficia procurabant, & factitiis ſtrenuos euirabant, quas habens ſuſpectas longe ab exercitu effugatas in ſolitudine fecit exponi. At immundi ſpiritus per deſerta & inuia euagantes, vt multorum cogit ratio opinari, ſe earũ complexibus ad coitum miſcuerunt, & genus hoc ferociſſimum ediderunt. primum minutum, tetrum, inter paludes exiſſe commemorant, & quaſi genus hominum, nec alia voce notum, niſi quod humani ſeminis imaginem exhibebat. Tali ergo Hunni ſtirpe progeniti, procedente tempore magis humanæ naturæ vicini, licet ſatis diſſimiles, humanæ formæ imaginem præferebant, & a rugitibus beſtiarum humanis vocibus ſe aptabant, Gotthorum linguam quam a matribus didicerant, in aliquibus imitantes. Et vt Priſcus hiſtoricus refert, in vlteriori ripa paludis Męotidis inſidentes non aliis laboribus, ſed tantum venationibus & piſcationibus inſtebant, niſi quod poſtquam creuit, fraudibus & rapinis vicinarum gentium commoda perturbabat. Erat autem eis ſpecies pauenda nigredinis, & velut offa incõpoſita, & informis, non plene, vt facies, & figurata, ſed habens in facie quaſi puncta pro luminibus oculorum, & ſæuitiam animi toruus prodebat aſpectus: etiam in proles recenter natas impie ſęuiebant. nam genas earum ferri calidi ſtigmate figurabant, vt ante vulnus, quam lactis ſuſciperent nutrimenta. exigui quidem forma, ſed argutis motibus expediti, ad equitandum promptiſſimi, latis ſcapulis, ad arcus ſagittaſque parati, ceruicibus & ſuperbia ſemper erecti. Quadam autem die dũ venatores eorum in vlteriori ripa Mæotidis circa venationis ſtudia laborarent, cerua ſe obtulit improuiſa, ingreſſaque paludem nunc progrediens, nunc ſubſiſtens, vt index viæ ſolicita præcedebat, & venatores paludem imperuiam quam vt pelagus exiſtimabant, pedibus tranſierunt, moxque ignotis apparuit Scythia nunquam viſa, & creduntur ſpiritus illi vnde progeniem traxerãt, id egiſſe. quod enim in tam modico tempore a non multis fœminis quocunque concubitu tantus populus proceſſiſſet, tamque ferox, non videtur humana poſſe contingere ratione. Illi vero qui præter Mæotidem alium eſſe mundum penitus ignorabant, admiratione Scythiæ ſtupefacti, vt erãt ſolertes, iter illud oſtenſum diuinitus crediderũt, & ad ſuos in Mæotidem reuertentes, geſtum prout euenerat retulerunt, & terras Scythiæ laudauerunt. Et continuo Hunnorũ exercitus paludibus procreatus Scythiam adiuerunt, & quoſcunque in principio inuenerunt, ſuæ victoriæ litauerũt, & ingentem paludem Scythiæ tranſierunt. Alpizuros, Lizuros, Iumaros, Boiſcos qui in ripa paludis Scythiæ inſidebant, quaſi cum turbine rapuerunt. Alanos quoque pugna ſibi pares, ſed humanitate, victu, formaque diſſimiles, frequenti certamine ſubiugarunt. Nam quos bello forſitan minime ſuperabãt, terrore vultuum conſternebant, & iam longa generatione veri hominis imaginem natura ſcientes ferali ſæuitia trahebantur. Hermanaricus autem Rex Gotthorum, qui (vt ſuperius retulimus) multarum gentium extiterat triumphator, aliquo vulnere ſaucius ægram vitam imbecillitate contraxit, & tunc Voalamber Rex Hunnorum in Oſtrogotthos qui iam a Gotthis ſeiuncti manebant, fecit inſultum, eoſque proſtrauit. Hermanaricus autem dolore vulneris, & Hunnorum potius vitæ ſuæ anno

centesimo decimo est defunctus. cuius mors Hunnis occasionem præbuit prœualendi, ipsosque Gotthos qui remãserant, & Ostrogotthos fere extinxit. Ostrogothi autem & Gepidæ vsque ad bellum Catalaunicum sub Hunnorũ dominio remanserunt, a tempore Hermanarici Regis Gotthorum vsque ad Voalamer Regẽ Ostrogotthorum, & Ardaricum Regem Gepidarum, qui tempore belli Catalaunici rati posse restitui libertati, se Gotthorum auxiliis addiderunt. Post quod bellũ (de quo in superiori libro latius est expressum) Attila pro discessu hostium non restitutus præsumit gaudia, meditatur grandia, erigitur ad coronam, oppressioni inhiat, Romanis intonat, & inde reuertitur in Pannoniam, vt maiorem exercitum congregaret. Et cum cœpisset Alanos infestare, Thurismundus aduenies vicit eum: & licet fugatus, post Thurismũdi discessum virtutem animi non abiecit, sed maiore exercitu congregato corde intimo reponens iniuriam Romanorum, perfectionem dirigit in excidium eorundem, habens secum quam prius exercitum ampliorem. Primum partes Aquilegiæ deuastauit, quæ erat in Metropolis Venetorum. Deinde ciuitatem obsidionis ambitu coarctauit. Cumque obsidio diutius traheretur, cœpit exercitus victualium penuria murmurare. Quadam autem die cum ciuitatem Attila circuiret, vt videret, qua posset facilius impugnari, inspexit ciconias in rostris filios deportantes egredi ciuitatem, & lætus auspicio dixit suis: Pugnate hilariter, quia transmigratio auium transmigrationem indicat obsessorũ. & tunc fortius solito dimicantes obsessę vrbis muros & ianuas irruperunt. Et quę dam domina nomine Digna, quæ in turre altissima habitabat, in Natissam fluuiũ se proiecit, ne barbarorum ludibrio seruaretur. Inde vrbe euersa, & penitus dissipata, vicina oppida diruit & castella. Concordiam, & Bellunum, & Feltrũ, Vicentiam, & Veronam, Bergamum, Brixiam, atque Cunam, Mediolanũ metropolin, Ligurum, & Ticinium, quæ nũc Papia, omnes diripuit & euertit, cædi tamen & in medio paruus insistebat. Ipso talia perpetrante, & Liguriam & Venetias deuastãte, quæ erant quasi viscera Romanorum, proposuit Romam simili dispendio visitare, sed suorum consilio dissuasus timuit sibi, vt Alarico, si Romam inuaderet, euenturum, qui postquam Romam vastauerat, humanę vitæ protinus sensit finem. Dumque inter cõsilia fluctuaret, venit ad eum cum legatione placida sanctissimus Leo Papa, in cuius aduentu sic furorem deposuit consuetum, vt sui & alii mirarentur in tantum, vt idem Papa recessum eius ab Italia impetraret. Fuerat enim Attila Dei territus potestate. viderat enim dum sibi Papa cominus loquebatur, alium prope stantem in similitudine sacerdotis tenentem gladium euaginatum, & mortem terribiliter comminantem, si nollet Papæ beneplacitis obedire. Cumque suis visionem huiusmodi reuelasset, pacem, vt Papa petierat, suaserunt: & in loco vbi Ticinus Pado flumini admiscetur, ab inuicem discesserunt.

De Honoria & morte Attilæ. *Caput VIII.*

HONORIA autem Valentiniani germana Attilam incitauit per clandestinum eunuchum, vt eam sibi peteret in vxorem. Attila autem audito nũcio est gauisus, & statim ad Imperatorem Valentinianum internuncios destinauit, vt sororem eius peterent supra dictam: quod si renueret, interminans minitauit se in Italiam reuersurum, & grauiora prioribus patraturũ. Igitur Attila Danubium transiẽs contra Alanos mouit arma. Quod cum Thurismundus Rex Gotthorum non imparis gloriæ præsensisset, in auxilium Alanorum exercitui Attilæ mox aduenit, consertoque prælio sicut in campis Catalaunicis, pauenda Romanis vexilla Attilæ effugauit, ipsumque Attilam fugientem coegit oblitas olim repetere mansiones. Et præter alias quas habebat, duxit vxorem quæ Ildico dicebatur, & inter conuiuia quæ sobrietatis terminos excesserunt, plus solito bibit vinum, & cum sanguis per os & nares cœpisset effluere, fuit continuo post breue spacium suffocatus. In ipsa nocte Imperator Martianus qui tunc Constantinopoli morabatur, vidit in somnis arcum Attilæ esse fractum, & intellexit eum mortuum, aut cõfractum. Vnde Etium patricium interfecit, eo quod in bello Cata-

lo Catalaunico eius cõsilio quod Thurismundo dederat, Attila euasisset. Sed eorum prælia & processus in superiori volumine descripsi calamo latiori.

De Vandalis. *Caput IX.*

VANDALOS autem Scythas fuisse superioris libri auctoritas protestatur, quos Gotthi egressi a Scãdia primo impetu prostrauerunt. Pars autem altera Vandalorum dicta Silingui per se exercitum faciebat, & speciali nomine vocabatur, licet a principio vtrique vna gens fuerint Vandalorum. Alani similiter ex Scythia oriundi, acti a Gotthis in Vandalorum coloniam transierunt, vt Gotthis impares possent cum Vandalis se tueri. Sueui etiam qui a Germanis processerunt, eam partem Scythiæ inuaserunt, quæ a Sueuis & Scythis Suetia nominatur, in qua est metropolis ciuitas Vbsalensis. Horum nomen & patria in Teutonia adhuc antiqui cespitis nomẽ habet, quæ Sueuia nominatur. Hi itaque genitale solum egressi, & in obtenta Suetia habitãtes, & Gothorum gladios formidantes, se Vandalorum & Alanorum cœtui miscuerunt, vt simul iuncti Gotthorum potentiæ obuiarent, quibus tamen semper in bellis impares sunt inuenti. Cumque enim Geberidus Gotthorum regeret principatum, & Vimar Vandalorum, quos iuuabant Alani & Sueui, tanta strage fuere prostrati, quod nunquam postea in Scythiæ sedibus præsumpserunt remanere, nec nobilitati Gotthicæ obuiare, sed a Constantino Cæsare Pannoniam petierunt, & per sexaginta annos terram vt agricolæ coluerunt, tributarii Romanorum.

Quod Barbari a Pannonia in Gallias transfugerunt. *Caput X.*

DEMVM Fridigernus Rex Gotthorum eis aduenit, sed morte præuentus eos non potuit obtinere. Verum ipsi timentes Athanaricum qui in Gotthorum regimine adhuc stabat, a Stilicone consule & patricio Gallias petierunt, vt Romano imperio rebellantes sua multitudine subiugarent. Cumque ad Gallias peruenissent, biennio ante irruptionem vrbis Romanæ, vastatis prouinciis interiectis, in Gallias peruenerunt, Burgundiones, & Francos, siue Gallicos, mirabili impetu prostrauerũt, & etiam Aquitaniam subiecerunt. At postquam tyrannus Eugenius interfecerat Gratianum, & Gallias occuparat, Vandali, Silingui, Alani, & Sueui cum tyranno Eugenio contra imperium rebellarunt. Sed Theodosius progrediens contra ipsos, duxit de Gothis plusquam viginti millia armatorum, & Eugenio interfecto, prædictæ gentes fugaci compendio recesserunt, & Pyrenæis montibus se dederunt. Sed Didymus & Veranianus, ambo fratres, de nobilioribus & potentioribus Romanorum, se in eorum transitu obiecerunt, & fratrum obice potentatu a transitu sunt repulsi, & tribus annis per prouincias Gallię vagabũdi a Romanis & Gotthis cædes frequentissime sunt experti. sed prædicti fratres qui claustra Pyrenæi potẽti præsidio tuebantur, fuerunt apud Constantinum Cæsarem accusati quasi rebellioni Eugenii consensissent, sed licet innoxii & insontes, a Constantino Cæsare sunt occisi.

De introitu Barbarorum in Hispaniam. *Caput XI.*

MORS autem fratrum Vandalis, Alanis, & Sueuis occupandi Hispanias viam dedit, qui intrantes Hispanias, vastationes & neces cruentis incursibus exercebant. Ciuitates & oppida, villas & pagos incendio consumentes, spolia occisorum diuisione cruentissima partientes, ad tantam cladẽ accolas perduxerunt, vt humanas carnes famis periculo attentarent. Bestiæ quoque cadaueribus assuetæ in viuorum interitum ferebantur: atque ita quatuor plagis, bestiarum scilicet, famis, pestis, gladii, Hispania misere lacerata diuini iudi-

cii sensit iram. Tandem vero videntes Barbari terram extinctis cultoribus elanguere,& fructibus defraudari,& in ipsos penuriam redundare,non miseriis incolarum,sed suæ cœperunt penuriæ condolere. Vnde & incolis conuocatis,cum eis prouincias diuiserunt,vt incolæ terram colerent,tributa dominis soluturi:ipsi autem prouinciarum dominia sorte sacrilega partirentur. Alani itaque Lusitaniam & Carthaginensem prouincias habuerunt: Vandali, qui Silingui, in Bætica residerunt:alii Vandali Galleciam occuparunt: Sueui maritima & occidua Oceani tenuerunt,& partem Celtiberiæ quæ ad montana Oceani tendebatur. Tot faucibus indulta laceratio Hispanorum, cum supereminerent guttura voratorum carnibus occisorũ,nec subiectione, nec officio mitigari potuit crudelitas dominorũ.

De regno & fuga Vandalorum, & primo introitu Gotthorum. Caput XII.

POSTQVAM autem Hispanias sunt ingressi, primus in Vandalis regnum obtinuit Gundericus, & in Gallecia posuit sedem regni annis decem & octo, & fœdere interposito ipse & Sueui pariter ibidem corregnabant, Alani enim qui Carthaginensem prouinciam & Lusitaniam occupārāt, præminebant Vandalis & Sueuis. Sed quia Alani Celtiberiam infestabāt, quæ sola in Hispaniis in potestate remanserat Romanorum, Walia Rex Gotthorum qui erat in amicitia Romanorum,per Constantium patricium qui in Celtiberia residebat,in auxiliũ est vocatus,& intrans Hispaniam, adeo Alanos infestauit, vt Regem eorum Athacem extingueret, & relictis sedibus Carthaginensis & Lusitaniæ ad Gundericum Regem Galleciæ quem nuper prostrauerant,se transferrent, Bætica morabantur, bello simili coarctauit. Walia autẽ victoriis inclytus ad Galliam Gotthicam est reuersus. Post cuius discessum Gundericus Sueuorum fœdera violauit, vt eis subiectis ipse solus præesset Vãdalis & Sueuis: sed Sueui obstinatione solita pertinaces in Neruasis montibus restiterunt. Vnde cum eos Gundericus aliquandiu obsedisset,cœpit de victoria desperare, sed ne videretur desperatione siue impotentia recedere ab obsessis, causam maioris negotii simulauit, & obsidione relicta, ad Baleares insulas se conuertit, & eas prædis & cædibus deuastauit. Inde rediens ad Carthaginem cismarinam (quæ Spartaria dicitur) eam diruit & deleuit. Hanc olim Scipio Aphricanus deleta maiori Carthagine, vastationi similis disposuerat, & ibi fuit antiquitus dignitas ciuitatis. Sed postquam ipsa a Vandalis fuit euersa, Gotthorum tempore dignitas ad Toletanam ecclesiam est translata, & adhuc hodie Carthaginẽsis dicitur prouincia Toletana. Euersa Carthagine, processit vt Bæticam deuastaret, non parcens Silinguis, qui erant cum Vandalis vnus populus & gens vna. Sed cum Hispalim diruisset,& acta cæde diripuisset,in basilicam Vincentii martyris eius vrbis sacrilegus misit manus. Sed Dei sententia nolens tantum facinus tolerare,dæmonii impetu in foribus templi cecidit interfectus, æra quadringentesima sexagesima septima. Et tunc remanserunt in Hispaniis tria regna: in Carthagine & Lusitania Alanorum, qui ad mansiones suas post recessum Waliæ redierunt: secundum regnum in Gallecia Sueuorum: tertium in Bætica Silinguorum, quæ regio a Silinguis Vandalis adhuc hodie Vandalia nuncupatur, quam Andaluziam corrupto vocabulo vulgariter appellamus, & incolas Andaluzes.

De Giserico, & transitu eius in Aphricam. Caput XIII.

MORTVO Gunderico, frater eius Giscricus successit in regno, & regnauit quadraginta annis. Hic cum esset catholicus in apostasiam Arianæ perfidiæ est lapsus,& cum frater eius Gundericus verens vicinitatem Gotthorum Regum qui in Gallia Gotthica & Aquitania residebant,& partem Hispaniæ veniente Walia occuparant, proposuit in

fuit in Aphricam transfretare sperans freti obice a Gotthorum insultibus fore tutum. Giserícus autem propositi conscius cum omnibus Vandalis eorumque famiiliis, relictis Hispaniis, ad Aphricam transfretauit, & continuo obsedit Hipponã. Cuius obsidionis anno primo beatus Augustinus, beati Ambrosij discipulus, eiusdem vrbis Episcopus migrauit ad Christum inter impetus obsidentium Vandalorum, anno decimo post mortem Hieronymi, Episcopatus sui trigesimo quinto. Cum autem Vandalorum transitũ Valentinianus iunior qui occidẽtali imperio præerat, audiuisset, timuit ne totam Aphricam subiugarent, & cum obsistere non valeret, per Trigerium pacem misit, & partem Aphricæ, Hipponæ videlicet regionem, concessit ei pacifice possidendam, conditionibus interpositis, ne quid vltra inuaderent de Imperio Romanorũ: & hoc ipsum firmauit iuramenti robore Gisericus. Sed fraternæ pertinaciæ non immemor obseruator, & sacramenti vel locissimus violator, ilico pacta fregit, & festinauit Carthaginem obsidere, & id reliquum quod reparatum fuerat post tempora Scipionis, impetu inuadẽs, Carthaginem pace deceptam diripuit & consumpsit. Carthago ante Romam fuit condita septuaginta duobus annis, & septingentis triginta septem annis, & diebus decẽ & septem a fundatione sua, a Scipione incensa in puluerem est redacta. Post centum & duos annos fuit denuo reparata, & post iterum a Giserico destructa, decimo quarto Kalẽdas Nouembris, & adhuc hodie simul irreparata. Et cum esset Arrianæ sectæ perfidus obseruator, statim in exordio sui regni cœpit persequi catholicos Christianos, & eorum Episcopos in exilium condemnauit, & eos qui ei resistere non timebant, pœna vltima condemnabat. Et tanta fuit tunc temporis persecutio in ecclesiis Aphricanis, quod vix poterat aliquis catholicus reperiri. Prorsus scripsit etiam bona ecclesiarum, & seruitutem imposuit omnibus clericis, qui vtcunque sub eius dominio latitabant: ecclesias profanabat, & iumenta sua tam in ecclesiis, quam in porticibus religabat: & adeo per totam Aphricam Arianam hęresin seminauit, quod loca sacra & Deo dicata in habitacula suis domesticis cõferebat, & viros sanctos Arianam hæresim detestantes ipse detestabatur, & sine intermissione eorũ sanguinem procabatur, & cum poterat effundebat, ita vt vsque ad os totam Aphricam sanctorum sanguine ebriaret. Per idem tempus quatuor viri Hispani in Arianam sectam transire nolentes, diuersis mortibus interempti illustri martyrio consummantur: Arcadius, Probus, Paschasius, & Eutychius: puer autem, Paulillus nomine, frater Paschasii, & Eutychii propter fidem catholicam damnatus est infimæ seruituti.

De transitu Vandalorum in Siciliam. *Caput XIIII.*

VERVM quia nec sacrilegiis, nec cædibus hominum poterat satiari, Aphrica cõculcata in Siciliam nauigauit, vt eam pari exterminio laceraret: & direptionibus iam peractis, obsedit Panormum eius insulæ regiam ciuitatem. Cumque hæc omnia Theodosius iunior qui Orienti præerat, percepisset, exercitum congregauit, vt Giserícum a Sicilia effugaret. Et dum hæc fierent, rumor aduenit, quod Hunni Thracias & Illyricum deuastabant. & hac necessitate Theodosius exercitum quem cõtra Vandalos destinauerat, reuocauit, vt Thracibus & Illyricis fieret in succursum. Marcianus autem, seu Maiorianus, qui imperabat in Occidente, ab Italia in Hispaniam est profectus, & cum ad Carthaginensem prouinciam peruenisset, in eodem littore aliquantas naues ad transitum contra Vandalos præparauit: sed proditione suorum fuit Vandalis reuelatum, qui improuiso nauigio venientes ex eis aliquas succenderunt, & aliquas abduxerunt. Sicque Martianus dispositione frustratus in Italiam est reuersus, & Tertone a Richimiro patricio occiditur circunuentus, eo quod reipublicæ ignominiam intulerat & iacturam. Quod audiens Giserícus nõ contentus Aphricæ & Siciliæ vastatione, aggressus est patriã Romanorũ. Romanæ autem ecclesię adhuc pręerat Leo Papa. Romani vero timentes aduentũ principis Giserici, relicta ciuitate ad montium ardua confugerũt, & veniens Giserícus

ciuitatem habitatoribus vacuam, sed plenam diuitiis occupauit: sed nec incendere voluit occupatam, nec in eos qui remanserant, gladio desæuire. Nam Leo Papa in introitu ciuitatis occurrerat venienti, & diuini verbi pabulo Giserici tyrannidē sic sedauit, vt a ferro & incendio abstineret: & suasus ab Eudoxia Valentiniani relicta, quæ eius commercium cupiebat, vt Romam ingrederetur, Romanorū copias cupiebat, & per quatuordecim dies exhausit opes, & thesauros absconditos eorundem, & Christiani Valentiniani Eudoxiam relictam, & duas filias duxit captiuas cum multis millibus captiuorum. Roma itaque domina ciuitatum remānsit vidua, quasi terræmotu tertio conquassata, primo Alarici, secundo Athaulphi, tertio Giserici. Vandali vero Roma egressi se per Campaniam diuiserunt, omnia gladio & incendio dissipantes, Nolam & Capuam, nobiles Campaniæ ciuitates, impetu subuerterunt, & incendio consumpserunt, & similia in aliis ciuitatibus, castellanis, & ruribus peregerunt. Sanctus vero Paulinus Nolanus Episcopus quicquid habere potuit pro redemptione captiuorum patriæ, erogauit. Supplicantiam viduæ vt vnicum filium captiuum redimeret, cum nil haberet omnibus erogatis, se ipsum in seruum vendidit, & filium viduæ liberauit, & cum aliis captiuatis ipse quoq; in Aphricam est delatus, vbi sanctis operibus glorioſus, meruit obtinere sibi & omnibus concaptiuis qui a patria sua ducti fuerant, libertatem: & sic cum omnibus in Campaniam est reuersus. De hoc beatus Augustinus in libro Dialogorum plenius declarauit. Et sic Giserico victor & inclytus ad Carthaginem est reuersus, & mox misit nuncios ad Theodosiū qui præerat Orienti, & pace firmata remisit ei honorifice Valentiniani relictam, & vnam filiam, alteram retinens suo filio Hugnerico: & tamen persequi ecclesiam non omisit insistens hæresi Arianæ. Paucis autem diebus interpositis, Giserico iterum in Italiam voluit nauigare, sed repulsus a Basiliſco patricio nauali victoria, in Aphricam est reuersus. Sicque vesaniæ suæ virus vbique refundens, frequenter victor, vltimo victus, quadragesimo regni sui anno vitam finiuit.

De Hugnerico. Cap. XV.

MORTVO Giserico, filius eius Hugnericus succedit in regno, & regnauit annis octo. Hic habuit vxorem Valentiniani filiam, ex qua suscepit filium nomine Heldericum. Initium autem regni sui conspersit viru perfidiæ Arianæ, & sicut in regno, sic patris in hæresi fuit hæres, & in persecutione catholicorum patre atrocior est inuentus, ecclesias infiscauit, sacerdotes & cæteros in ecclesiasticis officiis constitutos exilio condemnauit, monachos & laicos circiter quatuor millia durioribus pœnis arctauit, & eorū plurimos martyrio consummauit, plurimis confessoribus linguas abscidit, qui tamen linguis abscisſis, Domino faciente, vsque in finem vsum loquelæ non amiserunt. Lætus etiam Neptensis Episcopus sub eo martyrio coronatur, & quia Ariani contagii labe noluit maculari, victor & martyr cœlesti consortio meruit adunari. Et quia Hugnericus calicem iræ Dei aliis propinauit, ea potione, qua & Arius doctor eius, effusis visceribus impium spiritum suo restituit incentori regni sui anno octauo.

De Gutamundo, & Thrasamundo. Cap. XVI.

MORTVO Hugnerico Gutamūdus nepos ex filio Giserici succedit in regno, & regnauit annis vndecim, mensibus octo, qui statim pacem cum ecclesia reformauit, & omnes catholicos ab exilio reuocauit. Isto mortuo Thrasamūdus frater eius successit in regno, & regnauit annis viginti sex, mensibus nouem. Iste insaniæ Hugnerici successor & hæres, statim in catholicos misit manum, & eos abhortans, & euertens bona eorum fisci titulis assignauit, & ex omni Aphrica centum triginta Episcopos mittens Sardiniam exilio cōdemnauit: nec sui temporis hæresi satiatus, Hildericum filium Hugnerici iuramento astrinxit, ne catholicos exules reuocaret, ecclesiam restitueret aut foueret. Isto autem

autem Thrasamundo impium spiritum Carthagine exhalante, Hildericus filius Hugnetici ex filia Valētiniani in regno substituitur Vandalorum, sed nolens trāsgredi iuramentum quod fecerat Thrasamundo, antequam regni culmine donaretur, Episcopos & cęteros catholicos ab exilio reuocauit, & ecclesiis restituit confiscata, & per totam Aphricam pacem datam ecclesiæ edicti præconio publicauit, & priuilegia quæ Thrasamūdus abstulerat ecclesiis, redonauit. Cum enim mater eius esset catholica, fidei opera suadebat. Gilimerius autem de potioribus Vandalorum, contra Hildericum proditione & tyrannide insurrexit, & prælio victum cepit, & eum cum filiis custodiæ carceris mancipauit, multosque nobilium Vandalorum. qui in Aphrica vt indigenæ residebant, & Hilderico vt domino obediebant, & propter captionem eius tyranno indebito resistebant, sustinuerunt a Gilimerio persecutiones varias & iacturas, ita quod multos ex eis cū Hilderico in carceribus coarctaret: alios; proscriptis subiectis capitali sententia condemnauit, omniq; scelere inquinatus, & venundatus ad malum, nulli malitiæ se subtraxit. His miseriis Aphrica dissipata, sanctus Lætus Episcopus Neptensis, martyr eximius (de quo diximus) in visione apparuit Iustiniano Imperatori, vt succurreret tantę cædi. quo oraculo incitatus Imperator confestim misit exercitum cum Belesario magistro militum contra tyrannidem Gilimerii. qui Belesarii aduentum verens, Hildericum Regem cum affinibus sui generis & aliis nobilibus interfecit. Venienq; Belesarius Gutimirum & Gebamundum fratres Gilimerii primo prælio interfecit. Deinde prælio iterato ipsum Gilimerium fugæ exterminio propulsauit, sed infelicem captiuauit, & ipsum captum cum diuitiis & rapinis nequiter conquisitis Imperatori Iustiniano Constantinopolim destinauit, & eo misso redegit totā Aphricam in prouinciam Romanorum anno nonagesimo septimo, ex quo Vandali Aphricam intrauerunt: & māsit postea Romanorum subdita ditioni, donec per Mahometi astutiā fuit reddita hæreticæ peruersitati, in qua peccatis exigentibus adhuc manet. Sicq; regnum Vandalorum cum populo suo funditus extirpatur, quod a Gunderico Rege vsque ad interitum Gilimerii durauerat centū tredecim annis.

De historia Alanorum. Cap. XVII.

NVNC a Vandalorum historia liberatus, Alanorum me ingero seruituti. Eorum originem, processus, & acta, donec Gallias infregerunt, & Hispanias intrauerunt, superius enarraui. Postquam igitur Hispanias sunt ingressi, in Carthaginensi & Lusitania prouinciis, superbo oculo, corde auido, crudeli proposito sedes altissimas collocarūt, ita vt Silinguis in Bætica, Sueuis in Gallecia, Romanis in Celtiberia præminerēt, & Vandalos quos in vna prouincia concluserant cum Sueuis, potius impetiuerunt, & incursibus coarctauerunt. Romanis etiā in Carpetania quā a Carthaginēsi prouincia defalcarant, intulerunt multas cædes, & abstulerunt multas vrbes. quorum necessitate Constantius patricius (vt dixi superius) Gotthorum Regem Waliam inuocauit, qui mox veniens Alanos tanquam acie duræ silicis hebetauit, & quam in aliis exercuerant feritatem, venienti Waliæ reliquerunt, & regni nomine abnegato, se Gunderico quem deuicerant, subiecerunt, sed cum eo ad quem confugerant Gunderico, in conspectu Waliæ ceciderunt, & ciuitates suæ ditionis in Carthaginensi prouincia Walia tradidit Constantio præsidi Romanorum, & sic fuit in Hispaniis eorum potentia dilatata, & Regis nomine apud Alanos iam extincto, cessere Romanis Vandali & Sueui, qui fere totam Hispaniam occuparunt, & facti ignaui pro maiori parte, non militiæ, sed ascripti populo remanserunt, nec vt magnanimi ad sedes alias migrauerunt, donec post temporis interuallum Gotthis venientibus, vt accolæ peruenerunt. Et hic finis regni & gloriæ Alanorum.

De regno Sueuorum. Cap. XVIII.

LIBERATI ab ignauia Alanorum, trāsire restat ad historiam Sueuorum. Horum originem & processum in superiori opere declaraui. Sueui autem cum Hispanias intrauerunt, Hermericum Principem habuerūt, & cum Vandalis Galleciam occuparunt, sed Vandalis nauigātibus in prouincias Aphricanas, soli Sueui Galleciam tenuerunt. Galleci tamen in aliqua par-

te proprio dominio vtebantur, quos Hermericus assiduis incursibus prædabatur. Tandem morbo chronico aggrauatus pacem iniit cum Gallecis, & tanquam insufficiens filium suum Recilam regni substituit successorem, qui armorum studiis prouocatus raro a præliis quiescebat. Cum autem Romani misissent quendam militiæ suæ ducem nomine Andebodem cum multis copiis, vt Bæticam occuparet, occurrens ei Recila ad fluuium qui Silingius dicitur, in Bæticæ regione, conserto prælio Andebodem vicit & interfecit, magnis auri & argenti copiis occupatis, & Romanorum exercitu dissipato Bæticam suæ subdidit ditioni, & volens Lusitaniam subiugare, obsedit Emeritam, & captam regno proprio adunauit. Hermericus autem pater ipsius interiit, postquam septem annis fuerat morbo diutino fatigatus. Regnauerat autem annis triginta duobus. Carthaginensem etiam prouinciã suę subdidit potestati: & ita Gallecia, Lusitania, Bætica, Carthaginensi prouincia suo dominio subiugatis, erat in Hispaniis fere monarchus, & vt in hac quiete securior permaneret, Carthaginensi prouinciæ regionem Carpetaniam, videlicet quã Romanis abstulerat, restituit facta pace. Cumq; venisset Emeritã (prout fertur) sub gentilitatis errore vitã infœliciter consũmauit, cũ regnasset annis octo.

De Rheciario, & morte eius. *Cap. XIX.*

MORTVO Recila Rheciarius filius eius, & factus catholicus successit in regno annis IX. Hic duxit vxorem filiam Theuderedi Regis Gotthorum, & pro tanto coniugio eleuatus est, suspicatus non tantum Hispaniæ, sed & Vasconiis imperare, & ad Theuderedum socerum suum in Galliam Gotthicam est profectꝰ, & ab eo rediẽs honoratus Gotthorum auxilium secum duxit, & Tarraconensem prouinciam & Cæsaraugustam Carpetaniæ quæ Romano Imperio seruiebant, impetens occupauit, Carthaginem, etiam regiones quas Romanis reddiderat Recila pater eius, prædę incursionibus deuastauit. Mortuo autem socero suo Theuderedo in bello Catalaunico, & eius filio Thurismundo, succedente Theodorico secundo filio, Rheciarius cœpit in Hispaniis insolescere. & Theodoricus Rex Gotthorũ filius Theuderedi, qui regnabat in prouincia Narbonensi, contra eum citius properauit. Rheciarius autem de suis viribus plus præsumens occurrit Theodorico, & prælio adinuicem inchoato, Rheciarius effugatur, postea capitur. postea interiit interfectus.

De Sueuorum Regibus. *Cap. XX.*

SVEVI autem bifarie diuisi, alii Masdram Massilæ filium in principem elegerunt, qui tantum duobus annis regnauit: alii Frantam. Masdra autem statim mortuo, pars Masdræ filium eius substituit Remismundum, qui cum Franta ilico pacem fecit: & ambo pariter fœderati partes Lusitaniæ deuastabant. Post biennium mortuo Franta, pars eius Frumarium sibi præfecit. qui cum Remismundo super regni præminentia litigaret, euertit Flauiam, vastauit patriam. Remismundus etiam Lucum, & Auriam, & maritima deuastabat. Sed post biennium Frumario decedente, Remismundus pace cum Gallecis inita, Sueuorum in Gallecia obtinuit principatũ. Sueui enim eum sibi in regulum præfecerunt. Qui ad Lusitaniam transiens Coimbriam pace deceptam diripuit & exhausit, Vlysbonam etiam occupauit, Lusidio ciue & incola qui illic præerat, eam tradente. Post aliquot dies Remismundus his successibus eleuatus ad Theodoricum Regem Gotthorum nuncios destinauit, & pacem & amicitiam postulauit. Quos Theodoricus benigne recipiens annuit postulatis, & in signum veri amoris coniugem misit ei per Sallanum quendam ex officio palatino cum adiectione armorum & munerum copiosa. Et recepta coniuge & muneribus, cœpit amplius superbire, & Sallanum muneribus honestatũ remisit ad Theodoricum cum epistolis suæ laudis. qui cum ad Gallias rediisset, Theodoricum ab

Eurico

Eurico fratre suo reperiit interfectum. Huius tempore Aiax natione Galata, effectus apostata, Regis auxilio sectę se contulit Arianę, & inuentus est fidei catholicæ inimicus, qui de Gallia Gotthorum aduenies hoc virus pestiferum genti Sueuorum infudit, Regibus in Ariana hæresi permanentibus. Catholici persecutionem & pericula pertulerunt, donec regnauit Theodomirus, qui prædicatione Martini Dumiēsis Episcopi fidei catholicæ redonatus, eliminata spurcitia Ariana Sueuos restituit fidei vnitati. Hic Martinus Dumiensis Episcopus, religione, doctrina, & fide præclarus, multa docuit & firmauit in ecclesiasticis institutis, pro cuius memoria ecclesia Gallęciæ adhuc gaudet. Regnauit autem Theodomirus annis decem.

De Miro, & fine Sueuorum. Caput XXI.

POST Theodomirum Mirus princeps efficitur Sueuorū, & regnauit annis tribus. Hic secundo regni sui anno Rucconibus mouit guerram, & bellis attritos opibus spoliauit. Et dum Leouigildus Rex Gotthorum Hermegildum filium suum propter fidem catholicam Hispali obsedisset, Mirus processit in auxiliū Leouigildi, & Hermegildo capto & interfecto Mirus ibidem terminum vitæ claūsit. Huic successit Euricus filius eius in regno, quem in adolescentia constitutum Andeca per tyrannidem regno priuat, & coegit eum monachum fieri, & detōsum in monasterio inserauit. Sed quia malorum impietas non remanet impunita, protinus Rex Gotthorum Leouigildus ingressus Hispanias, bellum intulit prouinciæ Sueuorū, & Andecam deuictum regno priuauit, & regnum eius in prouinciam redegit Gotthorum. Ipsum autem Andecam post regni honorem fecit tonderi, & presbyterii officio mancipari. Enimuero oportebat, vt quod Regi suo fecerat innocenti, ipse proditor congrua vicissitudine pateretur. Et sic Sueuorum regnum obtentum a Gotthis, expers gloriæ hic finitur, quod durauerat centum & septuaginta septem annis.

De Silinguis. Caput XXII.

EXPLICATIS regno & actibus Sueuorum, me cogit materia acta describere Silinguorum, quorum ratio cum Vandalis vna fuit, nisi quod illis in Aphricam transfretantibus isti in Bętica remanserūt. vbi experti cędes, & incursiones, & pericula Romanorum, non euaserunt excidia Alanorum. Sed & Reges Gallęciæ Sueuorum eos multis direptionibus subiecerunt, & Hispalis eorum metropolis interdum diruta, interdum inuasa, nunquam fœlicitate stabili potuit efflorere, donec sub Leouigildo Gotthorum principe siluit captiuata, Regis & regni gloria viduata, & in Gotthorum prouinciam iam redacta. Et hic finem habuit principatus & potentia Silinguorum, quorum exterminium a Gotthorum Rege Walia inchoauit, & per Leouigildum postea consummatum. Primus enim Gotthorum Athaulphus Hispanias est ingressus, sed Barcinonæ interfectus est. Post ipsum Walia, qui Vandalos & Sueuos, Alanos & Silinguos domuit & prostrauit, & in Silinguis prouinciis de Gotthorum maioribus instituit principes populorum, nec tamen ibi sedem regni voluit collocare. Theodoricus etiam Sueuos suo dominio subiugauit: & extunc cœperunt Gotthi in Hispaniis dominari, & regni sedem a Gallia Gotthica in Hispaniam transtulerunt.

FINIS.

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI DE REBVS HISPANIÆ LIB. IX.

SERENISSIMO, INVICTO, ET SEMPER AVGVSTO DOMINO SVO FERNANDO, DEI GRATIA REgi Castellæ & Toleti, Legionis & Galleciæ, Cordubæ atq; Murtiæ, Rodericus indignus cathedrę Toletanæ sacerdos hoc opusculum & Regi Regum perpetuo adhærere optat.

FIDELIS antiquitas & antiqua fidelitas primæuorum doctrix & genitrix posterorũ credidit actibus minorari, si sibi soli se genitam reputaret. Cum enim per ea quæ facta sunt, Dei inuisibilia percepissent, quia morte interueniente nõ poterant permanere ea quæ diuina reuelatione, studio vigilanti, doctrina, vsu, memoria, intellectu circa creaturarum opera, ratione præuia inuenerũt: inuestigantes experimẽta rerum & ænigmata figurarum futurorum notitiæ prouiderunt, & duce spiritu præsentia perceperunt, & futura indagiis prænouerũt. Sed obliuio quæ semper memoriæ aduersatur, pedissequa negligentia subsequente, quod diligentia adinuenerunt, gressu obuio liturauit. Cæterum ne desidia sapientiæ inimica itinera studii occultaret, illi qui pro luce sapientiam habuerunt, & eam rebus omnibus prætulerunt, figurales literas inuenere, quas in syllabas congesserunt, vt his compingerẽt dictiones, quibus vt ex trama & stamine quasi a texentibus oratio texeretur: & per hoc futuris sæculis præterita vt præsentia nunciarent, & vigilata studia artium liberalium & officia mechanica subtiliter adinuenta scriptura posteris conseruarent. Cursus syderum, motus Planetarum, dispositiones signorum, effectus astrorum, quæ Astronomorum curiosa diligentia adinuenit, cubitorum Geometriæ distinctiones, & graduũ differentias, & punctorum distantias, quo obiectu luna lucida denigretur, qua eclipsi Solis claritas tenebrescat, qua indagine herbarum notitiam & earum efficaciam experimentis physicalibus percipere, sine scriptis qua memoria posset quantumlibet instans solertia reminisci, ne dixerim inuenire, nisi principiorum notitia præcessisset, quæ primæui inuenta successoribus conscripserunt? Verum quia humana studia multifarie variantur, pari prouidentia & eodẽ studio solicitudo diligens sorũdem descripsit acta sapientium & stultorum, fidelium & ethnicorum, virtutes catholicas & politicas, iura canonica & ciuilia, vt per hoc mundi cursus in suo ordine dirigatur, & gesta principum, quorum aliquos ignauia fecit viles, alios sapientia, strenuitas, largitas, & iustitia futuris sæculis cõmendauit, vt quanta sit differentia vtrorumq; exitu comprobetur, & discant posteri bonorũ exẽplis

exemplis inniti, & malorum semitis declinare. Quia etsi ad tempus bonorum videatur Dominus obliuiscì, in fine misericordiam nõ abscindet. Etsi ad tempus etiam impii prosperentur, tolluntur in altum, vt lapsu corruant grauiori. Quis enim de creatione mundi, de Patriarcharum successione, de exitu de Ægypto, de lege veteri, de Regibus terræ sanctæ, de exterminio eorundẽ, de annunciatione, de natiuitate, de passione, resurrectione, & ascensione Domini Iesu Christi, earũ testibus morte sublatis, posset relatione veridica esse certus, nisi libri canonici aut euangelia testarentur? Quibus, eo quod scripserunt, tanto amplius obligamur, quanto per eorum doctrinam in præteritorũ notitia innouamur. Glorioſa etiam prælia Romanorum & aliarum gentium, quæ in mundo varietate mirabili acciderunt, sine scriptura a memoria excidissent. Cum igitur Hispaniarum successus variorũ principum cruentis cladibus iteratus & linguã mutarit, & origo suæ gẽtis pluribus intercepta dominiis sit oblita, iam fere gens & origo incolarũ Hispaniæ ignoratur. Quia igitur placuit vestræ excellẽtiæ maiestati, meæ requirere ignorantiam paruitatis, vt si quæ de antiquitatibus Hispaniæ, & de iis etiam quæ ab antiquis vel modernis temporibus acciderunt, meæ memoriæ occurrisset, petitioni vestræ describere laborarẽ, & vt a quibus gentibus calamitates Hispania sit perpessa, & Hispanorũ Regum origo, & eorũ magnalia, qui patrũ glorias imitatione sequuti sunt glorioſa, per scripturæ meæ indaginẽ ad diligẽtiæ nostræ notitiam peruenirent. Ego vero tanti domini, tã excelsi, non posum precibus cõtraire, & vix possibile cogor ob reuerentiã attentare. Tempore enim vastationis Arabum scripta & libri cũ pereunte patria perierunt, nisi quod pauca diligentiũ custodia euasere. Itaq; ea quæ ex libris beatorũ Isidori, & Ildephõsi, & Isidori iunioris, & Idacii Galleciæ Episcopi, & Sulpitii Aquitanici, & cõciliis Toletanis, & Iordani sacri palatii Cancellarii, & Claudi Ptolemæi orbis terræ descriptoris egregij, & Dionis qui fuit historiæ Gotthicæ scriptor verus, & Pompeii Trogi qui fuit historiarũ Orientaliũ solicitus supputator, & aliis scripturis quas de mẽbranis & pictatiis laborioſe inuestigatas laborioſius cõpilaui, a tempore Iaphet Noe filii vsq; ad tẽpus vestrũ, glorioſiſsime Rex Fernande, ad historiã Hispaniæ contexendã, quam solicite postulastis, prout potui fideliter laboraui. Inter omnes autẽ principes Gotthorum Reges sæcula præcipuos habuere, & testamẽtali edicto Hispaniæ legauere, quorũ insignia vsq; ad tempora quæ me prætereunt, deriuaui, addens aliqua quæ eorum historiæ famulantur, nec non & clades quas Hispania pertulit ante eos. In qua Hispania, peragratis Asiæ & Europæ prouinciis & vastatis, vltimo dominio resedẽrũt, vbi etiã ab Arabibus sub Roderico Rege Dei iudicium pertulerunt. Vobis itaq; Castellæ, & Toleti, & Legionis, & Galleciæ, Cordubæ, & Lusitaniæ, Murtiæ & Gienni inclyte domine Rex Fernande ortum eorũ qui primo in Hispaniis habitauere, & bella Herculis quæ exercuit super eos, & quæ Romani mortis iudicia intulere, & quibus Vandalos, Silingos, Alanos, & Sueuos exitiis consumpserunt, prout ex antiquis libris & relatione fideli recolligere potui, ego Rodericus indignus cathedræ Toletanæ sacerdos, stylo rudi & sapientia tenui, ad præconiũ vestræ gentis & vestræ gloriã maiestatis solicitus compilaui: pro venia supplicans eo, quod munus tã exiguũ ausus fui lecturorũ diligentiæ exhibere, & conspectui tãti Principis præsentare.

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI DE REBVS HISPANIÆ

LIBER PRIMVS.

De fundamento huius historiæ. *Caput I.*

VT veritas Geneſis atteſtatur, quam Moyſes ſcripſit Spiritu prophetiæ, humanum genus vagum & profugum in terra miſeriæ aberrauit, donec culpa hominum inundãte cæteris ne catis periculo cataclyſmi, Noe ſolus cum filiis & vxoribus, domino protegente, fuere vt ſeminariũ humani generis reſeruati. Hæc ſunt nomina filiorum eius: Sem, Cham, & Iapheth. Sed horum filii pœnas peccantium iam obliti culpas ablutis criminibus adiecerunt, & volentes altiſſimo ſimilari, turrim ſuperbiæ erexerunt. Sed pares in culpa pari vt Lucifer præcipitio corruerunt. Et ſicut ibi diuiſi angeli diuiſa officia ſunt ſortiti, ita cum omnia in diuina eſſentia ſint contenta, ab his vbique ei ſemper aſſiſtitur, & per eos in terris ſalutis miniſteria diſponuntur. Boni vero his conſimiles habent præ oculis diuinæ iudicium maieſtatis, & filiali timore altiſſimi offenſam metuentes Dei dulcedinem, licet in ænigmate, iam præguſtant. Alii autem angeli qui damnando homini inuiderunt, & mortifera ſuggeſſerunt, Dei iudiciũ non euadunt, ſed ſemper eos culpa & ſupplicium comitãtur. ſic & mali qui iniquitatis iudicium ſecum ferunt, voluptatum ſolicitudine cruciantur. Noe itaque generatio in Chaldæa, & Damaſci Syria, & maiori Armenia, & Aſſyria in qua Niniue dicitur eſſe ſita, incertis ſedibus vagabatur: & cæterę regiones Aſiæ, Africæ, & Europæ vacuæ habitatoribus ſolitudine quieſcebant, donec primordia noſtræ originis, ſuperbia confundẽte vnitatem ſimplicium linguarum, diuiſio ſeparauit. Et quia loquelæ diuerſitas conuictus, mores, & animos variauit vnilingues, aliam & cęterarum linguarũ alias ſortitæ ſunt regiones, & prout vnius linguæ ꝓfeſſio exigebat, diuerſos populos effecere, & ab inuicem ſegregati climata, prouincias, & patrias diuiſerunt, & lingua alia alienationem a proximo ſuggerebat, & non tam diſcidio, quam odio ſeparati loca placida elegerunt, in quibus ſedes commodas locauere, & propriis terminis non contenti alios inuadere præſumpſere, & ex iniuriis mors & gladius prouenere, & nomina ſua in terris & cognationib⁹ vocauere, poſtea linguas idiomatibus diſtinxerunt. Filii Sem poſſederunt Aſiam, ſed non totam. Filii Cham Africam habuere. Filii Iapheth ab Amano & Tauro montibus Cilicię, quæ ſunt in Aſia, & totam Europam vſque Gades Herculis in finibus Hiſpaniæ poſſederunt. Et quod filii Cham & Iapheth aliquid in Aſia habuere, exiſtimo actum bello. Sed quia de generatione Iapheth cura eſt proſequi in hoc libro, de aliis fratribus hic omitto.

De Europa,

De Europa, & generationibus Iaphet. Cap. II.

EVROPA autem incipiens a Tanai fluuio ex vna parte Tyrrheno, & ex alia Septentrionali & Gaditano Oceano terminatur. Tanaim vero hunc dico qui ex Riphæis montibus oriens ad hæc præceps ruit, vt cum vicina flumina Mæotis & Bosporus gelu sæpissime solidentur, solus ex confractuosis montibus euapo-rans nunquam algore Scythico indurescit. hic Asiæ Europæque terminus famo-sus habetur. Fretum autem Gaditanum in finibus Galliciæ a Gadibus Herculis nomen habet. Oceanum Septentrionalem qui versus Septentrionem plurimas insulas in se tenet, scilicet Scandiam, Frisiam, Scotiam, Angliam, & Iberniam, & alias minores: deinde omnes regiones citra Tyrrhenum cum insulis quæ Tyr-rheni littore includuntur, scilicet Maiorica, Minorica, Ebusus, Frumentaria, Corsica, Sardinia, Sicilia, Mytilene, Venetiæ, Creta, donec ad paludem Mæotida peruenitur. Constantinopolitana & ciuitas in Europa noscitur constituta. Hos o-mnes terminos, & vsque ad Gadiram, quæ cum Pella includit Decapolim, filii Ia-phet Gomer, & Magog, & Madai, Iauan, Tubal, Mosoch, Thiras, in linguis & cognationibus (vt dicit Isidorus) possedere. Porro filii Gomer Assenec, a quo Rhegini Calabriæ, Isidorus Ascenez, a quo Sarmatæ siue Sauromatæ, quos Græ-ci Rheginos vocant, & ab his processerunt Calabri, Siculi, Appuli, & Latini qui Latium habitarunt: & Riphat, a quo Paphlagones, Paphlagonia contigua Gala-tiæ, & sicut dicit Cornelius nepos, Paphlagones in Italiam transuecti mox Vene-ti sunt vocati, a quibus Veneti Ligures & Æmilii processere: & Togorma, a quo Phryges, qui terram suam Phrygiam appellarunt. Filii autem Iauan Elisa, a quo Græci, qui Æolidæ dicuntur: Tharsis, a quo Cilices, qui Ciliciam habitarunt, quorum metropolis Tharsus: Cetim, a quo Citięi, Isidorus Cyprii, & secundum hoc Cyprus a filiis Iaphet, non filiis Sem prouenit, quorum ciuitas Citium dici-tur: Dodanim, a quo Rhodii, quorum ciuitas Rhodus dicitur. De Gomer filio Iaphet Galatæ secundum Iosephum & Isidorum: qui Latine Gallogræci dicun-tur. Olim enim Senones Galli quandam partem Greciæ inuadentes, a Gallis & Græcis Gallatiam quasi Gallogræciam appellarunt. De Magog Scythæ, qui & Massagetę appellantur, & Gotthi secundum Isidorum, Vandali, Sueui, Alani, atque Hunni. De Madai Medi, a quibus Media nomen sumpsit. De Iauan Iones, qui & Greci, a quibus Ionium mare, ex quibus Greci qui Troiam & fines eius habitarunt, processerunt: qua destructa duo fratres Priamus & Antenor Vene-tias nauigio peruenerunt, ex quibus Antenore mortuo, & Paduæ tumulato, Pri-amus cum comitibus Germaniam occupauit, & ab ipso germano Antenore Germania fuit dicta. Quæ nunc a Teutates, qui est Mercurius, Teutonia nomi-natur, a Latinis autem Lemannia dicitur a Lemanno fluuio (de quo Lucanus:

Deseruere cauo tentoria fixa Lemano)

qui has continet regiones: Lothoringiam seu Brabantiam, Vestfaliam, Frisiam, Thuringiam, Saxoniam, Sueuiam, Boiariam, Franconiam, Carinthiam, Au-striam, & inde Gallias infringentes: a fractione patriæ, & eorum ferocitate Fran-cia fuit dicta. a nauigio simili e Troia Brutus adueniens, eam quæ nunc Anglia dicitur, a suo nomine Britanniam nominauit, a qua & olim Siluaria, nunc citra mare minor Britannia nominatur. De Mosoch filio Iaphet Cappadoces, quo-rum metropolis Mazaca, quam Tiberius Cęsar a suo nomine Cæsaream appel-lauit. Thiras, a quo Thraces quasi Thiraces (vt dicit Isidorus) & a nomine patris sui terrā incolatus sui Thraciam vocauerunt. Hęc ideo dixi, quia cogit historia quam assumpsi, de incolis Europæ aliqua declarare.

De primis incolis, & primo nomine Hiſpaniæ. *Caput III.*

QVINTVS autem filius Iaphet fuit Tubal, a quo Iberi, qui & Hiſpani (vt dicũt Iſidorus & Hieronymus) proceſſerunt. Filii autem Tubal diuerſis prouinciis peragratis curioſitate vigili occidentis vltima petierũt, qui in Hiſpaniam venientes, & Pyrenæi iuga primitus habitantes in populos excreuere, & primo Cetubales ſunt vocati, quaſi cœtus Tubal: & attendentes ſtellam quæ ibi poſt ſolis occubitum occultatur, occaſum eius veſpertinum ſtellam Heſperum, & patriam a ſtellæ nomine Heſperiam vocauere. Dicitur autem Europa a quadam filia Regis Agenoris ſic vocata, quam Iupiter rapiens tertiæ parti mũdi ex eius nomine nomen dedit. Hi poſt diuiſionem linguarum, vt regiones adirent, & vt Nemrod tyrannidem euitarent, diuiſi ſunt in linguas & nationes, & linguam quæ nunc Latina dicitur, obſeruarunt: alii & filii Iaphet qui in Europæ partibus reſederunt, linguas alias habuere, Græci aliam, Blaci & Bulgari aliam, Cumani aliam, Sclaui, Boemi, Poloni aliam, Vngari aliam. Inſulę etiam Hibernia & Scotia ſpecialibus linguis vtuntur. Teutonia vero, Dacia, Noruegia, Suetia quæ a Sueuis & Scythis nomen accepit, Flandria & Anglia vnicam habent linguam, licet idiomatibus dignoſcantur. Scandia & aliæ Septentrionales Oceani inſulæ quæ Europæ annumerantur, aliis linguis vtuntur. Walia contigua Angliæ, & Britannia minor circa littus Britannicum linguas proprias ſunt ſortitę: ſimiliter Vaſcones, & Nauarii. Cetubales itaque in populos dilatati ad plana Hiſpanię deſcenderunt, & iuxta fluuium qui nunc Iberus dicitur, villas, & pagos, & oppida conſtruxerunt, & inibi remanentes, qui prius Cetubales, ab Ibero fluuio, corrupto vocabulo Celtiberes ſe vocarunt: vnde & eadem prouincia Celtiberia appellatur, quæ Oceano Tyrrheno & Pyreneis montibus terminatur. Hanc Carpetaniã quæ in ſe quatuor habet oppida, ſcilicet Aucam, & Calagurram, Tyraſonam, & Auripam, quæ poſt Cęſarauguſta ab Auguſto Cęſare fuit dicta, vis Romanorum principum occupauit, quæ tamen ſicut referunt Plinius & Siſebutus, ad Carthaginenſem prouinciam pertinebant. Deinde ad alias partes Heſperiæ procedentes in terris ſuis cognationes & nomina vocauere, & in diuerſis prouinciis diuerſos principes habuerunt, ex quibus fuit Geryon, & alii qui vſque ad Herculem durauere. Phaleg autem tempore cuius linguarũ diuiſio facta fuit, vſque ad Geryonem ſub quo Hercules fuit natus M. CCLXIII. ſunt anni. A morte Herculis vſque ad captionem Troiæ anni XIII. A captione Troię vſque ad Romulum qui Romã cõdidit, anni CCCCXLII. A Romulo vſque ad Cõſules, anni CCXLI. A Tarquinio Superbo vltimo Regum Conſules rexerunt populum Rom. per annos CCCCLXIII. Et poſt hunc regnauit ſolus Caius Iulius Cęſar annis IIII. menſibus VI. tempore Conſulum Africa & Hiſpania a Scipione deſtructis, Tolemon & Brutus duo Conſules condiderunt Toletum centum & octo annis ante quam Iulius Cęſar regnare cœpiſſet, tempore Ptolemęi Euergetis Regis Ægypti. Nunc ad hiſtoriam Herculis reuertamur.

De aduentu Herculis in Hiſpaniam, & pugna illius cum Geryone tricipite. *Caput IIII.*

CVM itaque Hercules fere tota Aſia occupata, peruenisſet ad ſaxum miræ magnitudinis & excelſę, vt ſaxum & populos qui ſe inibi receperunt, expugnaret, & incolas in deditionem cogeret, terræ motu repulſus in Libyã nauigauit, habens Atlantem Aſtrologum magnum pronepotem magni Atlantis fratris Promethei, qui fabuloſe dicitur homines de luto formaſſe, & ſpiritũ immiſiſſe. Mercurius, & nepos eius multarum artium peritus tempore Moyſi ſcribitur claruiſſe. Atlantem Hercules charum habebat, eo quod eius conſilio regebatur. Erat & mons altiſſimus, qui dicebatur Atlas, ſed quia Hercules Atlantem magnis honoribus extollebat, æquiuocato nomine dixit poeta:

Hercule ſuppoſito ſydera fulſit Atlas.

Habebat etiam ſecum Traxilinum in muſica clarum contra periculum Sirenarũ. Eo enim

Eo enim tempore Argonautarũ dicitur periculum accidisse,& in finibus Hesperię nauium suarum stationem locauit,& in illa parte turres fortissimas fabricauit,quę essent posteris in monumentum,quę adhuc hodie Gades Herculis nuncupantur. Erat autem tunc temporis in Hesperia princeps quidã: Geryon vocabatur,& abundabat gregibus & armentis,& habebat tria regna, quę nunc dicuntur Gallecia, Lusitania,Bætica: vnde & iste Geryon cum esset alias fortis & ferox, triceps scribitur fabulose,de quo Ouid. in nono Metamorph.

--- Nec me pastoris Iberi
Forma triceps,nec forma triplex tua Cerbere mouit.

Etidem in lib. Heroidum:

Pro dignum triplex armenti diues Iberi
Geryonis quamuis in tribus vnus erat.

Expressius autem de morte Vergil. in septimo Æneid.

--- Cum iam Laurentia victor,
Geryone extincto,Tirynthius attigit arua,
Tyrrhenoque boues in flumine lauit Iberas.

Contra hũc pugnauit Hercules,& repetito bello ferocem virtute domuit, & prostrauit priuatum vita, patrimonio, & armentis, obtentamque partẽ illam Hesperiæ populis qui secum a Galatia venerant, captam tradidit habitandam: vnde & a Galatis Gallecia quinta prouincia Hispaniæ nomen accepit, licet ab antiquis alia causa eius nominis assignetur.

De victoriis Herculis,& ædificatione ciuitatum in Hispania. *Caput V.*

ET inde procedens in eam quæ nunc Lusitania dicitur, prope fluuium Anam in campo Hispaniæ propter victoriam habitam ludos instituit recolẽs Olympiadem, quam Pelops auus eius maternus instituerat in Olympo,& eam prouinciam a lusu Liberi patris filii Iouis,& Ana flumine, Lusitaniam nominauit: eoque in Olympiade portentum Ioui Olympiaco fabricabant. Inde procedens ad Bæticam,in planicie quæ Bæti flumine irrigatur,ciuitatem Hispalim erexit, nomẽ adaptans,eo quod prima habitacula palis suppositis tegimen susceperũt,& in ea Spalos qui secum de prope Scythiam venerant, accolas collocauit. Prouincia autem illa a situ & flumine nomen sortitur. Hispani enim valles planicie commodas Vegas vocant. His tribus regionibus præditus Geryon dicitur præfuisse. Procedẽsque per Carthaginensem prouinciam occupans deuastauit,& Cacum qui in Carpetania & Celtiberia morabatur, bello contritum in fugam coegit. Hic dicitur Vulcani filius, cuius habitatio principalis in monte Carpetaniæ, qui adhuc hodie mons Caci dicitur,celebris habebatur,cui armentorum,& gregum, & venationum copia famulabatur, & in Sirreo iugo sublimior inuenitur, cuius principium prope Lermam, Tyrrheno prope Socorbicam terminatur. Cacus autem bello inferior fugæ prodigus Lauiniam petiit,& in montem qui nunc Auentinus dicitur, in speluncas saxea,& profundissima,tenebrosaque metu Herculis se recepit, cuius aditũ grauis moles, catenis appensa ferreis, protegebat, quam ipse paterno artificio fabricauerat. Hic semiuir & semifer dicitur fabulose, eo quod immanitate horribilis,& atrocitate terribilis adiacẽtium orarum homines inopes cladibus infestabat, & tam hominum quam ferarum strages innumeras exercebat, quorum capita dira superbia detestandis postibus affigebat: de trũcis vero miserabilibus execrandam ingluuies rabiem satiabat. Verum Hercules in radice montis Caci ex iis qui secum de Tyro & Ausonia venerant(de qua dicit Lucanus:

Cumque superba foret Babylon spolianda trophæis Ausoniis)

ciuitatem propter victoriam habitam auxit,& ex Tyriis & Ausoniis nomen indidit Tyrassonam. Indeque ad munitiones Celtiberiæ properans, coactos in deditionem recepit. Et quia bellis vrgebat,ciuitatem Vrgellum ædificauit eisdem. Ausoniis etiam qui secum venerant, Annues oppidum cum territorio subiugauit,eisque contradidit,quod Ausoniam nominauit,cuius ciuitas Vicus hodie nũcupatur

ibique ex nouem nauibus ſui pediſſequis, cęteris ad Galleciã applicatis, nona ad littus applicuit Celtiberiæ, vbi ciuitatem ędificauit quam ex nona barcha Barchinonam appellauit, tractuſque Græcorum deliciis ad ſtationem nauium in freto Britannico remeauit, & obtenta Hiſpania, immo verius deſolata, quæ a ſui principio quam primo Cetubales habitarũt, ſatis proſpera fœlicitate gaudebat, infœlices populos quos longa quies inermes fecerat, & ignauos Græcorũ iugo qui naturaliter ſubditis ſunt infeſti, gladius Herculis ſubiugauit, dimiſſoque eis Hiſpano quodam nobili, qui ſecum ab adoleſcentia fuerat conuerſatus, ab eius nomine Heſperiam Hiſpaniam nominauit: ipſe autem aſcenſis nauibus in Italiam eſt profectus.

De morte Caci, & vaſtatione Ilii, & morte Herculis. *Caput VI.*

CVMQVE ad loca vbi nunc Romæ gloria principatur, Hercules peruenisſet, & heros Tirynthius vnus ex magnis heroibus cum armentis Geryonis a finibus Hiſpaniarum edomitis remearet, & montis Auentini vallibus ſe cũ Iberis armentis ſecus ripam Tiberis fluminis receptaret, & armenta nobilia per amœna paſcua ſub famoſi Tiberis marginibus laſciuirent, Vulcanides inſuſpecta tranquilli ſopo-ris gratitudine fruebatur: ſed ne quicquam ſceleris intentatum ſuæ nequitiæ remaneret, quatuor præelectos tauros cum totidem paris formæ coniugibus ex armentis fallaciter abſentauit, & vt falleret veſtigantem per caudam traxit retrogrado in ſpeluncam. Aurora vero poſtera rubeſcente clauiger cum armentis cœpit iter carpere conſuetum, & pecudes in receſſu deuexas valles mœſtis mugitibus impleuerunt, ad quarum voces altiſonas vna boum remugiit in ſpelunca, & exinſperato furta ſacrilegi reuelauit. Tunc Hercules furibundus collis Auentini ambitum anhelis curſibus ter luſtrauit, fruſtra ſublatas pecudes inueſtigans, cum potius receſſum quam acceſſum veſtigia teſtarentur. Demum vero cernens ſemiferum in ſpeluncæ aditu reſidentem, aerii culmen mõtis curſu celeri impetiuit, trinodem clauam dextera relibrante. At proles Vulcania tunc timore trepidans inſueto, curſu refugit concito in ſpeluncã, aditu accurate mole ſaxea iam obſtructo. Ad quem cũ Hercules nullo modo poſſet aditum reperire, ſicut erat prævalidus, cornu rupis duris impulſibus lacerauit, & aditu ad ſpeluncam virtute valida præparato, cœpit Hercules Vulcanidem nunc telorum imbribus, nunc ſaxorum impugnare grandinibus. Sed ſemifer impar viribus ad eum Hercule propinquante, fruſtra artium paternarum auxilium inuocauit, ignes fumificos inceſſanter ore Stygio euomendo, quibus innatas ſpeluncæ tenebras condenſabat. At orbis dormitor expers metus, cõtempto diſcrimine tetri rogi, caliginoſis ignibus ſaltu præcipiti ſe iniecit, & ſemiferum trepidantem arreptum gutture ſuffocauit, & vaſtatis partibus Italiæ ac ſubiectis, in Græciam transfretauit, reſumptoque exercitu vaſtauit Ilium, & Antæum palæſtræ inuentorem, cum non poſſet in terra eleuatum, in aere interfecit. Poſtea Olympiades diu neglectas ob memoriã Pelopis reſtaurauit: & tandem dolore colei vexatus pyrę ardenti coactus impie ſe ingeſſit, & qui multos extinxerat ſe extinxit: licet fabuloſe dicatur a Deianira data camiſia conſumptus, quæ tamen dedit ignorans. Nam quidam maleficus Deianiræ ſuaſit, quod Hercules aliã præferebat, ſed ſi hanc camiſiam indueret, captus amore maneret. Maleficus autem venenum incentiuum camiſiæ miſcuit, qua indutus Hercules viuus arderet: vnde Ouidius,

Incendit demum Deianira virum.

Interiit anno vitæ ſuæ LII. Per idem tẽpus Alexander Helenam rapuit, bellumque Troianum decennale ſurrexit.

De operibus Regis Hiſpanis. *Caput VII.*

HISPAN autem vir induſtrius, ſtrenuus, & de heroum maioribus, quem Hercules præfecerat genti miſeræ Hiſpanorum, diſſipatam Hiſpaniam reparauit, & opera fortiſſima prudenter extruxit, quarum aliqua adhuc extant, turres in Pharo Gallecię, & in Gadibus, quas & moderna tempora admirantur. Ciuitatem iuxta

iuxta iugum Dorii ædificauit in loco subiecto promontorio quod Cobia dicitur, & quia secus Cobiam sita, Secobia nuncupatur, vbi aquæductum construxit qui miro opere ciuitati aquarum iniectionibus famulatur: & in multis aliis locis inueniuntur opera ab operibus nostri temporis aliena, quæ tanto amplius admiramur, quanto ab antiquiori tempore adhuc extant. Græcorũ ergo seruitute Hispania remansit oppressa vsque ad tempora Romanorum: medio tempore regno diuiso plurium præda diripientium vastationem non potuit fugere, quia leonum faucibus cogebatur inferri.

De origine & primis actibus Gotthorum. Cap. VIII.

IGITVR quia magnorum petitio me coegit Gotthorum originem & acta describere, prout ex diuersis historiographorum scripturis recolligere potui, vsque ad mea tempora contexui & descripsi. Verum cum diuersæ sint opiniones de Gotthorum origine, Claudius Ptolemæus orbis terrę descriptor egregius refert, in Oceani solo esse magnam insulam nomine Scandiam, quam Pomponius Mela dicit esse positam in Codano Oceani maris sinu, lateribus pandis per longum ducta sese concludens. Et habet ab Oriente Vistulam fluuium, qui a Sarmaticis montibus ortus, in conspectu Scandiæ trisulcus illabitur Oceano Septentrionali, & diuidit Scythiam & Germaniam, & habet ab Oriente vastissimum lacum, de quo egreditur fluuius dictus Vagi, quasi eius vtero generatus, & trãsiens per partes australes vndosus voluitur in Oceanum. Ab Occidente immenso pelago circumdatur. A Septentrione innauigabili Oceano est concluſa. Et licet in Scandia multę & diuersæ maneant nationes, septẽ tantum nomina eorum meminit Claudius Ptolemæus, scilicet Gotthi, Vesegothi, Ostrogothi, Dani, Rugi, Arothi, Thanii, quibus postea Rodulphus Rex fuit, qui audita virtute Regis Theodorici, contempto proprio regno eius militiæ sese dedit. In cuius Scandiæ quadam parte tanta est frigiditas, quod apes nusquam reperiuntur, & circa solstitium æstiuale XL. diebus & noctibus continue lux habetur, & in solstitio hyemali eodem dierum & noctium numero nox continua tenebrescit. Sunt & ibi aliæ gentes, qui velut Turingi eximiis vtuntur equis, & pelles sapphirinas cum aliis gentibus cõmercantur, & decora nigredine pellium, cum viuant inopes, ditissime vestiuntur: Ostrogotthi item & Dani, qui ex ipsorum stirpe progressi Herulos propriis sedibus expulere. Hæ itaque gentes corpore & animo grandiores pugnabant sæuitia beluina. Ex hac ergo Scandia insula quasi gentium officina, & nationũ vagina, Gotthi cum Rege suo nomine Veric quondam memorantur egressi, & quam cito terram exeuntes a nauibus attigerunt, dedere illico nomen loco Gotthiscandiam nominantes, & locus ille hodie Gotthiscandia appellatur. Et inde venientes ad sedes Vlmerrugorum qui tunc in ripis Oceani habitabant, commisso prælio eos a propriis sedibus pepulere, eorumque vicinos Vandalos subiugantes suis victoriis applicarunt, & diuersos Reges ex suo genere habuerunt.

De opinionibus originis gentis Gotthorum, & commendatione eorum. Caput IX.

POST mortem Veric, regnauit in eis Gadaric, qui fuit magnificus triumphator, & multos in Scythia, & Gepidia quæ nunc Dacia dicitur, populos subiugauit. Post hunc filius eius Philemer: & videns Philemer Rugorum terram vbertatis penuria laborare, dedit consilium, vt ab illis sedibus transmigrarent. Et cum diu sedes altissimas & congrua loca perquirerent, ad vlteriores Scythiæ terras venit, vbi regionis vbertatem & votiua gaudia admiratus, decreuit vt in propriis residere. Et cum terram requireret vt explorans, & pontem in vasto flumine reperisset, & regionem vltra placidam prospexisset, decreuit regionis intima peragrare: & parte exercitus iam transmissa, pontis structura corruit transeuntiũ pedibus conquassata, nec transmissis licuit remeare, nec aliis transuadere. Is enim locus (vt fertur)

paludibus tremulus concluditur voragine circunie cta, qui vtraq; confusione impenetrabilis inuenitur: verũ tamen adhuc hodie & voces armentorum audiri, & indicia hominum deprehendi, quamuis a longe cõmeantium relatio protestetur. Pars vero Gotthorum quæ apud Philemer citra remanserat, optatũ potita solũ adgentem Spalorũ aduenit, vbi conserto prælio victoriã sunt adepti: exinde vt victores ad extremam partem Scythiæ quę adiacet Ponto mari, cum triumpho venerũt, & Scythiam suis victoriis subiecere. Et quia ibi diutius resederunt, & regimẽ tenuere, Scythæ vt indigenæ sunt vocati. Et licet Gotthi ad gentes alias sæpius diuertissent, rectores suos in Scythia dimittebant, penes quos gentis tuitio consistebat. Hæc quæ diximus de gentis Gotthorum principio, Abauius descriptor gentis Gotthorum egregius verissima historia attestatur: in quam sententiam multi de maioribus consenserunt. Iosephus quoque annalium relator verissimus, qui veritatis regulam & causarũ origines retraxit fideliter, & Isidorus Gotthicæ gentis indigena, & chronicorum dissertor optimus, hæc quæ diximus de Gotthorum principio cur omiserint, ignoramus. Sed tantum ab hoc loco eorum prosapiam ememorantes, Iosephus Scythas, Isidorus Getas asserunt appellatos. Sed cum de eorum antiqua origine opiniones variæ habeantur, plus occultat varietas, quam declarat. Iosephus dicit de Magog filio Iaphet Scythas & Massagetas processisse. Vnde quidam nituntur ea quæ Ezechiel propheta contra Gog & Magog spiritu aliter prophetauit, Gotthorum actibus adaptare. Isidorus doctor nullius scientiæ expers eos Getarum siue Scytharum docet ex genere processisse, & e litera mutata in o Gethæ dicuntur Gotthi. De quibus Poeta:

Mortem contemnunt laudato vulnere Getæ.

Sed Iosephus & Isidorus, quia ortum eorum a Scandia omisere, Scythas & Getas ab incolatu patriæ, non ab origine appellarunt. Hi Septentrionalia iuga tentantes, Scythica regna montibus ardua possederunt: & pars illa adhuc hodie Gothia appellatur. Interpretatio autem nominis eorum est lingua nostra fortitudo, & re vera. nullius enim gentis strenuitas ita regnis & imperiis se obiecit. In primo enim egressu a Scandia gentem stolidam Vlmerrugorum & Vandalorum a suis sedibus eiecerunt, iuga Scythica subiecere, Vexorem Regem Ægypti prælio fugauere, Asiam subiugarunt, & eorum aliqui inibi remansere, ex quibus Parthi, vt dicitur, processere. Horum fœminæ relictæ a viris armis in præliis claruere, & partem Asiæ subiecere, Armeniam, Syriam, Ciliciam, Galatiam, Pisidiam, Ioniam, & Æoliam domuere. Telephus Rex Gotthorum vicit Danaos, interemit Thersandrum, insecutus fuit Vlyssem. Cyrus famosus a Tomyri fuit occisus. Darius filius Hystaspis, & filius eius Xerxes ab Anciro Rege Gotthorum inferiores in prælio sunt inuenti. Hos Alexander vitandos docuit, Pyrrhus pertimuit, Cæsar exhorruit. cum Pompeius pro arripiendo reipublicæ principatu contra Iulium Cæsarem arma mouit, & isti cæteris fortius dimicarunt. Thraciam irruere, Italiam vastauere, Romam ceperunt, Veronam ædificarunt nomen imponentes, quasi ve Roma, in odium Romanorum, & Gallias sunt aggressi, Hispanias sunt adepti, ibique apud Toletum sedem vitæ & imperium locauere. Hi postquam Scandiam reliquerunt, in tabernaculis & tentoriis habitarunt, terras vberes seminabant, nusquam munitiones vel domicilia fabricabant: & licet terras, & ciuitates, & oppida subiugarunt, semper bellis & vastationibus insistebant cõtenti dominio populorum, prædis diuites & tributis. A sui principio ferocitati dediti belluinæ, vix humanæ rationis debitum attendebant. At postquam mores aliarum gentium videre & vrbes, humaniores effecti benignitatem & mansuetudinem induere, adeo quod & philosophos habuerunt, ad quorum sapientiam humili studio peruenerunt. Diu propriis ducibus se rexerunt, & postea regale fastigium asciuere, quod & sacerdotio ornauere. Hos omnes Europæ populi tremuerunt. Alpium obices his cesserunt. Post exterminium Scythiæ gens Vandalica a Pannonia non tam eorum præsentia fuit trita, quam opinione fugata. Eorum impetu Alani sunt extincti. Sueui inter confractuosos Hispaniarum angulos eorum armis periculum finis sunt experti, & regno quod desidiose tenuerant, turpiori dispen-

dispendio caruere. Libertatem semper bello quam pace potius seruauere. In bellandi necessitate vires precibus prætulere. & in armis spectabiles, hastis & iaculis, arcubus & sagittis, ensibus atque clauis, equestri & pedestri prælio confligebant: cura tamen equorum charior illis fuit: telis & iaculis pro recreatione præludere affectabant. Ludorum certamina vsu gerebant in armorum experientia. Solo naualis belli exercitio caruerunt vsque ad tempora Sisebuti, sub quo ad tantam gloriam peruenerunt, vt victoriarum insignib. non solum terras, sed & ipsa maria subsulcarint. Fuere autem magnanimi, & audaces, & naturaliter ingenio faciles, & subtiles, in proposito prouidi, & cōstantes, gestu & habitu approbandi, viribus pollentes, statura ardui & proceri, diri vulneris, manu prompti, corpore validi, membris apti, dispositione compositi, & coloris albi.

De situ Scythiæ, & de Gotthorum exercitus regimine. Caput X.

SCYTHIA siquidem Germanæ terræ confinis, ab occidente vbi Ister amnis oritur, dilatatur, habens ab oriente Seres, in sui principio Caspii maris littus, ab occidente Germanos & flumen Vistula: a meridie Ponto & extremo alueo Danubii terminatur. In principio Scythiæ sunt montes Riphæi, qui Asiam diuidunt & Europam, ex quibus oritur Tanais fluuius, qui in palude Mæotica finem facit. In Scythia autem prima gens ab oriente sunt Gepidæ, ad Aquilonem Mysia, ab Africo magnus Danubius, ab occidente Venetiarum natio populosa, quorū nomina licet nunc per varias familias & loca mutentur, principaliter tamen Sclaui nominantur. Gotthi ergo descensis alpibus quib. inhabitabant, destructa Græcia, Macedonia, Ponto, & Asia, & Illyrico, Macedoniam & Illyricū annis fere xv. tenuerunt, & post iuxta Mæotidem (quæ fuit eis prima sedes Scythiæ) commorātes, Philimer Regem habuisse noscuntur. In secunda, id est Daciæ & Mysiæ, Zeutam eruditum philosophum habuerunt, post hūc Diceneum, post hunc Zamolxem, quem miræ philosophiæ & eruditionis historiographi protestātur. Nec defuerunt eis qui eos in sapientia erudirent, vnde & Gotthi sapientiores pene omnibus barbaris extitere, Græcis pene consimiles, vt refert Dion, qui eorum historias composuit Græco stylo, & generosos dicit inter eos Pileatos vocari, ex quibus reges & sacerdotes ordinabantur, & adeo laudatos in bello probauit, vt Mars quem poetæ deum belli pronunciant, ex eis dicatur ortus fuisse. Vnde Vergilius:

Gradiuumque patrem Geticis qui præsidet aruis.

Vnde Gotthi Martem semper cultura asperrima placauere, opinantes bellorum præsulem captorum sanguine complacandum. Tertia vero sede super Pontum consederunt, iam humaniores & prudentiores effecti, & diuisi per familias castra figebant. Arcus ex neruis magno studio compingebant. Vnde Lucanus:

Armenioſque arcus Geticis intendite neruis.

Habuere & carmina, & modulationes, & instrumenta musica, & psallentes.

De Tanai, & ortu Parthorum. Caput XI.

SCYTHIS quos Amazonum viros prisca tradit autoritas, Vexores Rex Ægypti bellum intulit, in quo a Gotthorum exercitu victus fuit, quib. præerat Rex Tanais, & nisi Nilus & munitiones quas propter incursus Æthiopum Vexores fecerat, obstitissent, eum cum patria extinxisset. Cumq; eum ibi positum lędere non valeret, reuertens fere totam Asiam subiugauit, & Formi Regi Medorum tunc sibi chato ad persoluendum tributum subditam esse fecit, ex cuius exercitu nonnulli victores prouincias subditas contuentes in omni fertilitate pollere, deserto suorum agmine in Asiæ partibus resederunt. Ex quorum genere dicit Pompeius Trogus Parthorum prosapiam descendisse. Vnde & lingua Scythica Parthi, id est fugaces, siue exules dicuntur, suoque generi respōdentes inter omnes pene Asiæ nationes, soli sunt sagittarii & acerrimi bellatores. De nomine vero Parthorum

aliqui etymologiam traxerunt, vt dicerẽtur Parthi, quasi parentum fugaces, quia a parentibus recesserunt.

De fœminis Gotthorum quæ postea dictæ sunt Amazones. *Caput XII.*

HVNC ergo Tanaim post mortem sui inter numina posuere, post cuius decessum exercitus eius collocatis ibi fœminis ad gentes alias diuerterunt, quibus diutius immorantibus mulieres coactæ ad incursus hostium arma sumpsere, ex quibus aliquæ rediere ad viros, aliæ remansere. Illæ autem quæ remansere, in prędam a vicinis gentibus tentabantur, sed doctæ armis fortiter restitere, hostesq; per se venientes cum magna verecundia abegerunt. Eodẽ tempore fuere apud eos qui in Scythia remansere, duo iuuenes elegãtes, ex regali progenie procreati, alter Plinius, alter Scolpythus vocabatur, qui egressi de terra sua cũ multitudine iuuenum, habitauerunt iuxta fluuium qui dicitur Thermodoon. Incolę autem eius terræ eos & suos bellis & factionibus occiderunt. Mulieres vero eorum de virorum interitu condolentes, paucos qui euaserant occidere, vt omnes viduæ pari fletu virorum sanguinem vindicarent, nec ex inde maritalia gaudia admiserunt, sed tantum pugnis & præliis institerunt. Cum quibus autem pacem habebant, concubitui se tradebant, & partus tempore masculos enecabant, & fœminas reseruabant, & dextras mamillas abscindere decreuere, vt armis & sagittandi officio expeditius vterentur. Virgines autem earum, spretis officiis mulierum, armis & venationibus insistebant, quæ audientes alias fœminas sui generis a Gotthis relictas præliis exerceri, in earum coloniam transierunt: quæ omnes simul fretæ maiori audacia se ad inuicem cohortantes, quia sine principatu incertius ferebantur, duas prudentiores & audaciores, Lampedo videlicet & Marpesiam elegere, easque principatui præfecere. Quæ dum curam rerum gererent, & propria defendentes aliena vastarent, sorte Lampedo cepit fines patrios contuendos: Marpesia vero fœminarum agmine sumpto nouum genus exercitus attentauit, & in Asiam proficiscens diuersas gentes bello contriuit, alias pace concilians ad Caucasum remeauit, ibique certum tempus demorans locum saxum Marpesiæ appellauit. Vnde & Vergilius:

Ac si dura silex, aut stet Marpesia cautes.

Hic ergo multum temporis Amazones cõfortatæ, inde egressæ Tale fluuiũ transiere, Armeniam, Syriam, Ciliciam, Galatiam, Pisidiam, omniaq; loca fœlici exercitu domuere, & reuersæ Ioniam Æoliamq; deditas sibi prouincias effecere. Vbi diutius dominantes, ciuitates castraq; suo nomine dicauere. Ephesi quoq; templum Dianæ miræ pulchritudinis ob sagittandi ac venandi studium, quibus se artibus dedicarunt, effusis opibus condidere. Tali ergo casu ex Scythia genitæ fœminæ potitæ victoria, per centum fere annos regna Asiæ tenuere, & sic demum ad proprias socias in cautes Marpesias quas superius diximus, ad mõtem Caucasum repedarunt. Quæ videntes proles suas rarescere, a vicinis gentibus concubitũ petiere, ita vt facta nundina in anno semel masculis misceantur, & eadẽ die futuro tempore reuertentes cõcubitui se concedunt, patribus masculos, sibi fœminas reseruantes, & armorum vsui deputantes. Dum vero hæ fœminæ partes Asiæ deuastarent, Persarum exercitus superuenit, qui cum fœminis bellũ aggressi, XL. millia fœminarum cum Marpesia occidere. Post Marpesiam Sinope filia eius materno principatui subrogatur: post hãc regnauit Orithyia, quæ aduersus Menelaum & Herculem mouit bellum, & plus dolo quam pugna Orithyia victa ab Hercule fuit capta, & de exercitu fœminarum fere centum millia in ore gladii cecidere. Hercules autem restituit Orithyiam sorori suæ Antiopæ, quæ cum Orithyia corregnabat. Postea Orithyia misit ad Scythiam, vt Scythæ auxilium sibi destinarent, quo contra magnum Herculem prælium repararet. Arpedo autem regnabat illo tempore apud Scythas, qui recolens Amazones ex Scytharum seu Gotthorũ genere processisse, dolens tam insignes fœminas deperisse, misit filium suum in auxilium Amazonum cum magna multitudine bellatorum, a quorum facie veritus

Hercu-

Hercules in Græciam se recepit. Post Orithyiam suscepit regnum Penthesilea, quæ audiens Græcos in Troiæ exterminium adueniſſe, ſuccurſui ſe contulit Troianorum cum LXX. millibus armatarum, & ibi ſtrenue multa geſſit. Tandem ibidem cum multis ex ſuis ab Achille dicitur interfecta. Poſt Penthesileam Thalestris ſuſcepit regnum Amazonum. Hæc acta pace cum Alexandro, qui & Paris, Græcos deſiit infeſtare. Erant autem Amazones varia veſte compoſitæ, capillis a fronte tonſis, a ceruice demiſſis, mamillis dextris abſciſſis, ſiniſtras ſtrictura tunicæ coarctabant. Et erant eo tempore pluſquam ducenta millia armatarum. Et hæ Gotthorum fœminæ vſque ad Iulium Cæſarem regnum egregie tenuerunt. ex inde vſque ad hæc tempora regnum tenent in terra quæ vulgariter dicitur Fœminea.

De actibus Gotthorum, & de Telepho, & de Eurypylo Gotthorum Regibus, & regina Tomyri. *Caput XIII.*

SED quia de viris Gotthorum ſermo aſſumptus fuerat, & quanta fuerit gentis illius gloria, de fœminis fecimus mentionem, quarum fortitudine hoc probatur. Oroſius dicit, Gotthos Regem nomine Telephum poſt multa tempora habuiſſe. De quo Iuuenalis, *--- Impune diem conſumpſerit ingens Telephus.* Is ergo Telephus Herculis filius, ſorori Priami fuit coniugio copulatus, procerus corpore, ſed terribilior in vigore, qui paternam fortitudinem propriis viribus æquans, genas & formam ſimilitudine præferebat. Huius regnum Myſiam appellauere maiores. Cum itaque Hercules tempore Gedeonis fuiſſe dicatur, & ante Telephum filium Herculis plures Reges habuerit gens Gotthorum, ſcilicet Varic, & Gadaric, & Philemer, & Zamolxem, & Tanaim, & diu poſt Telephum filiū Herculis, & Hercules fuerit tempore Gedeonis qui iudicauit populum Iſrael centeſimo octogeſimo quinto anno, & ita videtur quod multis annis ante tempora Gedeonis Gotthi a Scandia ſunt egreſſi. Is ergo prædictus Telephus habuit bellum cum Danais, in qua pugna Therſandrum ducem Græciæ interemit, & dum Aiacem infeſtus inuadit, Vlyſſemque proſequitur, ictibus equo cadente, ipſe corruit, Achilliſque iaculo femore ſauciatus diu mederi nequiuit: Græcos tamen quamuis ſaucius ex ſuis finibus propulſauit. Telepho vero defuncto, Eurypylus ſucceſſit in regno ex Priami Regis germana progenitus, qui cum ob Caſſandræ amorem bello intereſſet Troiano, parentibus ſoceroque ferre auxilium cupiens, mox veniens eſt extinctus. Poſt longa vero tempora Cyrus ille famoſus Rex Perſarum cum Tomyris Regina Getarum ſiue Maſſagetarum ſibi exitiabile bellum inferret, tranſmiſſo Araxe fluuio mortis & regni pœnas ſubiuit, cuius caput abſciſſum Tomyris in vtrem humano ſanguine plenum miſit, dicēs: Satiare ſanguine quem ſitiiſti. Tunc Regina Tomyris adepta victoriam tantamque prædam, in partem Myſiæ quæ nunc Amazonia dicitur, victrix abſceſſit, & mutato nomine minorem Scythiam appellauit, & ciuitatem Tamer a ſuo nomine ædificauit, & adhuc hodie ſucceſtrices earum fœminæ agentes militiam, ſtrenuæ habentur in opere militari, & terra earum adhuc hodie dicitur vulgariter Fœminea.

De victoriis Gotthorum contra Perſas & Græcos. *Caput XIIII.*

POST hæc Darius filius Hyſtaſpis Rex Perſarum, Anchiri Regis Gotthorum filiam in matrimonio poſtulauit, rogans, pariter & deterrens, niſi ſuam peragere voluntatem. Cuius affinitatem Gotthi ſpernentes legationem & petitionem pariter fruſtrauere, qui quia repulſus, & dolore ſtimulatus, contra ipſos egit exercitum ſeptingentorum millium armatorum, nauibuſq; pene a Chalcedonia vſq; ad Byzantiū inſtar pontiū tabulatis duobus menſib. fatigatus octo millia perdidit armatorum. Timens autem ne pontem eius aduerſarii occuparent, celeri fuga in Thraciam repedauit, nec Myſiæ ſolum credidit eſſe tutum. Poſt cuius deceſſum Xerxes filius eius paternas iniurias vlciſci deſiderans, de ſuis ſeptingenta millia,

de auxiliantibus vero trecenta millia habuit armatorum. Naues roſtratas mille ducentas, quæ ad nauale bellum roſtris ferreis armabantur, onerarias autem ad tria millia legitur habuiſſe. Et contra Gotthos profectus bellum nõ fuit auſus tentare, ſed eorum animoſitate & conſtantia ſuperatus abſq; certamine confuſus receſſit. Philippus quoq; pater Magni Alexandri cum Gotthis amicitias fœderans Olympiada Neptolemi regis Moloſſorum filiam accepit vxorem, vt tali affinitate roboratus Macedonum regna firmaret. Qua tempeſtate Philippus inopiam pecunię paſſus Odiſicanam Mœſię ciuitatem quæ propter viciniam Tomyri Reginæ Gotthidi erat ſubiecta, vaſtare curauit. Sed ſacerdotes Gotthorum qui Pileati vocãtur, patefactis portis cum citharis & veſtibus candidis obuiam egreſſi, patriis diis, vt ſibi propitii Macedones repellerẽt, voce ſupplici modulantes: quos Macedones ſibi fiducialiter occurrere contuentes (ſi fas eſt dicere) ab inermibus terrentur armati, & ſoluta acie quam ad bellandum, non ad vrbis excidium conſtruxerunt, inito fœdere ad propria ſunt reuerſi. Quem dolum cum poſt longum tempus cognouiſſet Sitalcus egregius doctor & ductor Gotthorum, CL. millia pugnantium congregauit, & Athenienſibus bellum intulit, in eis Perdiccatunc regnante, quem Alexander apud Babyloniam miniſtri inſidiis potans interitũ, porrecto anulo in Athenienſium principatu reliquerat ſucceſſorem: magnoq; prælio in hoc inito Gotthi inuẽti ſunt, p victoria ſuperiores, & pro iniuria quã in Mœſia Græci fecerant, Gotthi in Græcia diſcurrentes cunctam Macedoniam vaſtauere.

De ſapientibus Gotthorum & conſiliariis eorundem. *Caput XV.*

DEINDE regnauit in Gotthis Boruiſta, & venit ad eũ in Gotthiam Dicineus, quo tempore Sylla in Romanis habuit principatum, & Dicinei conſilio Germanorum terras quas Franci detinent, occuparũt, & dedit ei Boruiſta fere regiam poteſtatem. Gotthorum regnum Cæſar qui pene totum mundum ſuo ſubiecit imperio, crebro pertentans non potuit ſubiugare, neq; Caius Tiberius Imperator tertius Romanorum, licet ſæpius attentarit. Gotthi autem hoc commodum, hoc ſalubre, hoc votiuum, hoc agendum in agendis & in iudiciis iudicabãt, quod Dicineus eorum conſiliarius approbabat. Ipſe autem mores eorũ barbaricos immutauit, ipſe fere omnem Philoſophiam, Phyſicam, Theoricam, Practicam, Logicam, diſpoſitionem XII. ſignorum, Planetarum curſus, augmentum Lunę & decrementum, Solis circuitum, Aſtrologiam, & Aſtronomiam, & naturales ſcientias Gotthos docuit, & ex beluina ferocitate homines & philoſophos inſtauauit. Hæc & alia Dicineus Gotthis peritia ſua tradẽs mirabiliter enituit apud illos, & non ſolum mediocribus, immo & Regibus imperauit. Elegit præterea nobiliores & prudentiores, fecitque ſacerdotes, quos ad Theologiam inſtituens vocauit ſpeciali nomine Pileatos, & quia tiaris capita palliabant, arbitror ſic vocatos. Decedente vero Dicineo pene pari veneratione Eumoſicum habuere, quia nec impar in ſolertia habebatur. Etenim Rex & Pontifex ob ſui peritiam illis fuit, & in ſumma iuſtitia populos iudicabat. Et hoc rebus humanis exempto, ſuccedit in regno poſt multa tempora Dorpaneus.

Iterum de bellis Gotthorum, & Oſtrogottha, & Gniua Regibus eorum. *Cap. XVI.*

Æra 125 ANNO XII. ante æram conditam vſque ad æram CXXV. in qua regnauit Domitianus, & ſiunt anni CXXXVII. ſcriptum non reperi, & ideo hic omiſi. Demum autem Domitiano imperante æra CXXV. Gotthi eius auaritiam metuentes, fœdus quod cum aliis principibus pepigerant diſſoluẽtes, ripam Danubii diu poſſeſſam a Romano imperio deletis militibus cum eorum ducibus vaſtauere. Caput Oppii Sabini qui inibi Romanis præerat abſcindentes, caſtella & ciuitates & oppida Romanis ſubdita deuaſtarunt. qua neceſſitate Domitianus cum omni virtute ſua Illyricum properauit pene Republica iam exhauſta, & Fuſco eis prælato cum electiſſimis viris amnem Danubii conſertis nauibus inſtar pontis tranſiro

transire coegit contra exercitum Dorpinæi. Tum Gotthi insignes reperti arma capessunt, primoq; conflictu Romanos deuincunt, Fuscoq; duce imprimis extincto castra militum diuitiis spoliant Romanorum, magnaque potiti gloria per loca proceres suos pro gloria & fortuna Semideos vocauerunt. Hi autem licet communiter dicerentur Gotthi, illi autem qui in Scythia commorantes in Orientali plaga manebãt, Ostrogotthi, qui in Occidentali, Vesegotthi specialiter vocabantur. Et gens ista mirum in modum in ea parte Scythiæ qua manebat, in Ponti litore, tanta terrarum spacia, tot sinus maris, tot concursus fluminum tenens eniteuit, vt Vandalus & Margomanus Squadrorum princeps eorum essent subditi. Fastida Rex Gepidarum ab Ostrogottha Rege Gotthorum, aut bellum sibi parari, aut terræ spacium legatione pręmissa petiit derelinqui. Tunc Ostrogottha, vt erat animi solidi, respondit relatis, Bellum tale se abhorrere, durumq; fore & omnino scelestum confligere cum propinquis, loco vero non cedere fore dignum. Gepidæ autem in bella irruunt, & inclinata parte Gepidarum, Rex eorum pudendis opprobriis ad patriam fugit bello coactus. Victores Gotthi discessione contenta in sua patria toto tempore fœliciter remanserunt. Post decessum Ostrogotthæ Gniua ad regimen sublimatur, qui exercitum diuidens in duas partes, vnam partem ad vastandam Mœsiam dirigit quę negligentibus principibus fuerat destituta: ipse vero Philippopolin ire festinat, & diu obsessam inuadit, prædaque potitus Priscum ducem qui inerat, fœderauit, quasi cum imperatore Decio pugnaturus, qui Decius cœpit regnare æra CCLXVII. Ad conflictum igitur venientes, ilico Ærа 267
Decii filium sagitta crudeli vulnere sauciauit. Quod pater aduertens ad confortandos animos fertur dixisse, Perditione vnius militis nihil est Reipublicæ diminutum: affectu tamen paterno compatiens hostem inuadit, aut mortem, aut vltionem filii exposcendo, dispositoq; pręlio finem consequitur vitę, Imperii, vltionis.

De Gallo, & Volusiano, & Claudio Imperatoribus, & pugnis eorum cum Gotthis. Caput XVII.

DEFVNCTO autem Decio, Gallus, & Volusianus filius eius regnũ adepti sunt Romanorum, & regnauere annis duobus, æra CCLXX. Gallo autem in fata cedente Gallienus per se arripuit principatum æra CCLXXI. tempore cuius Gotthorum exercitus cum multis nauibus per Hellespontum in Asiam transierunt, vbi multas eius prouinciæ ciuitates, & opulentissimum templum Dianæ quod superius diximus Amazones condidisse, extractis diuitiis succendere, & spoliatam Chalcedoniam subuertere, quam postea Cornelius habitus reparauit. Quæ etsi vrbis regiæ dignitatem obtineat, antiquæ pugnæ posteris signa præfert. Hac ergo fœlicitate, victoriis, spoliis, prædaque ditati transeuntes per Hellespontum in suo itinere Troiam & Ilium vastauere, & quæ erant a bello Agamemnonis vix aliquantulum reparatæ, hostili gladio iterum feriuntur. Post tale excidium iterum Asia eorum experta est feritatem. Nam Anchialon ciuitatem aggressi, quam mari vicinam Sardanapalus Rex Assyriorum dicitur construxisse, ibi multis feruntur mansisse diebus aquarum calidarum recreatione iucundi. Erat autem ad infirmorum efficacissime sanitatem. Ex inde ad propria repedarunt. Cumque regiones Romanis subditas deuastarent, Claudius Imperator qui cœpit regnare æra CCLXXXVI. occurrit, & victos coegit ad primas sedes Scythiæ remeare. Romani Ærа 286
autem Claudium Augustum, pro eo quod tam fortissimam gentem a finibus Reipublicæ remouisset, insigni gloria honorantes, in foro illi aureum clypeum, in Capitolio auream statuam collocarunt.

De Constantino Imperatore, & Geberic & Hermanarico Gotthorum Regibus, & eorum bellis. Caput XVIII.

DEMVM cum auxilia plurima Diocletiano & Maximiano Romanorum principibus præbuissent, succedente Constantino Cæsare Magno, qui cœpit re-

æra 326 gnare æra CCCXXVI. aliquandiu sunt neglecti, eo quod Cæsar Magnus succedentibus sibi prosperis contra Parthos & Persas in superbiam tumuisset. Et cum Diocletianus Achillem in Alexandria superasset, & Maximianus Herculeos & Quingentinos in Africa attriuisset, cœperunt Romani Gotthorum auxilia dedignari. Tunc Gotthi Sarmatarum regionē aggressi copiosissimis super Romanos agminibus irruere, & vehementi virtute cuncta deprædatione & gladio vastauere. Aduersus quos Constantinus aciem instaurauit, ingentique certamine Danubium compulit pertransire, de diuersis gētibus virtutis gloria clarus, sed de Gotthorum victoria amplius glorioſus, quem Romani acclamante senatu laude sunt publica prosecuti, quod tantam gentem vicerit, quod patriā Reipublicæ reformarit. Gotthi autem ad iuga propria reuertentes ibidem aliquandiu habitarunt, sed quia licet vitia virtutibus non cedebant, iterum contra Romanos rebellia attentarunt, & sub Ariaco & Aurico qui tunc temporis Gotthis præerant, Pannoniam & Italiam deuastantes Liguriam inuaserunt, & commoditate regionis illecti studuerunt famosissimam Romanæ vrbis æmulam in suo nomine condere ciuitatem, quæ ab aliquibus creditur fuisse Verona, quæ (vt alibi diximus) quasi væ Roma est appellata. Aliqui dicunt fuisse Sicambriam, quæ fuit iuxta paludem Mæotidem ædificata. Post Ariacum & Auricum Geberic succedit in regnum anno Constantini

æra 353 XXVII. æra CCCLIII. Nam hic cum esset nobilissimus genere, gloriam generis sui auorum magnalibus voluit adæquare, & primitias regni in gēte Vandalica cupiens ostentare contra Huimar Regem eorum bella tentauit, victumque coegit a patria exulare. Huimar autem & Vandali expulsi a sedibus ab Constantino principe Pannoniam petierunt, ibique fere per sexaginta annos locatis sedibus Imperatorum decretis velut incolæ paruere, & post longum tempus a Stilicone magistro Romanæ militiæ, consule & patricio inuitati Gallias occuparunt. Vbi finitimos deprædantes impedientibus Gotthis non potuere ad primas sedes in Pannoniam remeare. Nam Geberico rebus humanis exempto, Hermanaricus regimen

æra 357 suscepit in Gotthis anno Constantini Imperatoris secundo, æra CCCLVII. Hic multas & bellicosissimas gentes perdomuit, suisque legibus parere coegit, quem merito nonnulli Alexandro maximo compararunt. Siquidem cum gentes dominatas haberet subiectas, & apud omnes earum subiectione clarus floreret, non est contentus, nisi gente Herulorum quibus præerat Alaricus, fere trucidata, residuum suæ subiiceret dicioni. Nam gens prædicta quanuis multos sua velocitate subigeret, Gotthorum tamen subiacuit stabilitati, vt & ipsa inter gentes reliquas Hermanarico seruiret. Post Herulorum cædem Hermanaricus in Venetos arma mouit, qui quanuis armis despecti, præ numerositate tamen primo resistere conabantur, & licet ab vna stirpe exorti Venetiani & Sclauiani dicantur, hos omnes Hermanaricus subegit, & vt propriis laboribus imperauit.

De Hunnis, & morte Hermanarici. *Caput XIX.*

HERMANARICVS autem Rex Gotthorum qui (vt superius retulimus) multarum gentium extiterat triumphator, aliquo vulnere saucius ęgram vitam imbecillitate contraxit, & tunc Alamber Rex Hunnorum in Ostrogotthos qui iam a Gotthis seiuncti manebant, insiluit & prostrauit. Hermanaricus autem dolore vulneris & Hunnorum potius, vitæ suæ anno VX. est defunctus. Cuius mors Hunnis occasionem præbuit prævalendi, ipsique Gotthi qui remanserant, extinctis pene Ostrogotthis & Vesegotthis ad Valentem Imperatorem nuncios transmiserunt, vt partes Thraciæ & Mœsiæ eis traderet ad manendum: qui annuit, & petitas terras contulit excolendas, & Danubium transmeantes Daciæ & Thraciæ largitione principis insederunt.

RODE-

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI DE REBVS HISPANIÆ LIBER SECVNDVS.

De schisma in Athanaricum & Fridigernum, & hæresi Ariana. Cap. I.

PRIMVS Gotthorum gentis administrationem suscepit Athanaricus æra CCCLXXXI. & regnauit annis XIII. qui persecutione crudelissima aduersus fidem commota, contra Gotthos qui in gente sua Christiano nomine censebantur, cædes cœpit. Ex quibus plurimos qui nolebant idolis immolare, fecit martyres, reliquos autem multis persecutionibus afflictos dum interficere præ multitudine abhorreret, dedit licentiam in Romanorum prouinciam transmigrare. Æra CCCLXXXIX. Gotthi in Istrum aduersus semetipsos in Athanarico & Fridigerno diuisi alternis se cædibus deuastarunt: sed Athanaricus Fridigernum Valentis Imperatoris auxilio superauit, & ei cœpit potentia præminere. Verumtamen Fridigernus quasi subregulus habebatur. Tandem vero ne gentis Gotthicæ gloria scinderetur, Fridigernus cum iis qui in Oriente Ostrogotthi dicebantur, & Athanaricus cum Vesegotthis in Occidēte tabernacula metabantur. Tunc Gudila Episcopus eos legem docuit Christianam, & scripturas noui ac veteris Testamenti linguam transtulit in eandem. Et Gotthi qui hactenus idololatriæ superstitioni dediti gentilibus sacrificiis se vouebant, iam nunc fide suscepta ecclesias construxerunt, & sacerdotes euangelicos habuere, specialesq; literas quas eis cum lege Gudila eorum Episcopus tradiderat, habuerunt, quæ in antiquis Hispanorum & Galliarum libris adhuc hodie superextant, & est litera quæ dicitur Toletana. Huius rei gratia legatos cum muneribus ad Valentem Imperatorem miserunt, & doctores propter suscipiendā Christianæ fidei regulam postularunt. Valens autem a veritate catholica deuius, & Arrianæ hæresis peruersitate detentus, vt audiuit Gotthos fidem catholicam suscepisse, applausit eisdem, & missis hæreticis sacerdotibus Gotthos persuasione nefanda sui erroris dogmati aggregauit, in tam præclaram gentem virus pestiferum transfundendo: sicq; errorem quem recens credulitas bibit, tenuit, diuq; seruauit vsq; ad tertiam synodum Toletanam quæ fuit sub Recharedo principe celebrata. Gotthi autem statim vt Valentis literas suscepere, & sibi dogmatis sui ecclesias construxere, & talia iuxta eundem Arium de ipsa diuinitate documenta sumpsere, vt crederent Filium Patris maiestate esse minorem, & æternitate posteriorem, Spiritum autem sanctum nec dominum esse, nec ex substantia Patris existere, sed per Filium creatum esse, vtriusq; ministerio deditum, & amborum obsequio subditum: aliam quoq; Patris sicut personam, sic & naturam asserentes, aliam Filii, aliam deniq; Spiritus sancti, vt non iam secundum sanctę scripturę traditionem vnus Deus & vnus Dominus coleretur, sed iuxta idololatriæ superstitionem tres Deos & Dominos faterentur. Cuius blasphemiæ malum per decessum temporum Regumq; successum annis pluribus tenuere: qui tandem salutis suæ reminiscentes, & inolitam perfidiam detestantes ad vnitatem catholicæ fidei redierunt æra CCCXC.

Æra 381

Æra 389

Æra 390

De fame Gotthorum, & morte Valentis Imperatoris. Caput II.

GOTTHI qui primum Christianos a sedibus suis expulerunt, rursus ab Hunnis & ipsi cum Athanarico & Fridigerno suis Regibus sunt expulsi. transito Danubio, cum vim ferre non possent, Valentis Imperatoris imperio armis depositis se dederunt. Sed vbi viderunt se opprimi a Romanis, contra

consuetudinem libertatis rebellia tractauerunt. Verum famis periculo eminente Fridigernus & Athanaricus qui vice Regũ illis præerant, exercitus inopiæ condolere, & immundorum animalium morticina eis dare, ita vt mancipium pro vno pane, aut decem libris carnium mercaretur. Mancipiis autem & supellectili iam distractis, filios eorum auarus mercator poscebat, parentes autem saluti pignorum prouidentes elegere ingenuitatem potius perire quam vitam, dum qui venditur, vitæ seruetur. Contigit illo tempore, vt dictator Romanorum Fridigernus Gotthorum Regulum dolo ad conuiuium inuitaret. Sed cum Fridigernus dolum nescius cum paucis conuiuio adueniſſet, ſuorum in prætorio occiſorum vox ſuſpectis auribus intonuit, & voce flebili non ignota illico velocitate egreditur Fridigernus, ſuoſq; ſocios eripiens ab interitu imminente ad Romanorum necem inſtigat. Qui nacti votiuam occaſionem elegerunt bello magis quam fame deficere, & Lupicinum & Maximinũ duces gladio occidere: & illa dies Gotthis famem, Romanis ſecuritatem ademit, cœperuntq; Gotthi iam non vt aduenæ & peregrini, ſed vt ciues & domini poſſeſſoribus imperare, totaſq; Septentrionales vſq; ad Danubium ſub iure tenere. quod comperiens in Antiochia Valens Imperator, mox armato exercitu in partes Thraciarũ egreditur, vbi lachrymabili bello commiſſo vincentibus Gotthis in quodam prelio iuxta Hadrianopolin ſaucius ipſe fugit, ignorantibuſq; quod Imperator in tam vili caſella deliteſceret, Gotthis ignem, vt aſſolent, apponentibus, cum regali pompa crematur: & merito ipſe ab eis temporali crematur incendio, qui tam pulchras animas æternis ignibus tradiderat concremandas. Inuenere autem Gotthi illo prælio confeſſores priores ex Gotthis, quos dudum propter fidem a ſuis finibus expulere, & voluere eos particeps fieri prædæ ſuæ, qui cum acquieſcere noluiſſent, fuere ex eis aliqui interfecti, alii montuoſa loca tenentes ſibi refugia conſtruxere, & non ſolum perſeueratione Chriſtiani catholici, ſed & in concordia Romanorum a quibus dudum excepti fuerant, permanſere. Eo tempore Veſegothi Thraciam Daciamq; Ripenſem poſt tanti trophæi gloriam, tanquam ſolum genitale potiti colere inceperunt.

De quibuſdam vaſtationibus, & pace Romanorum, & morte Athanarici & Fridigerni. *Caput III.*

Æra 391 GRATIANVS autem qui cœpit regnare æra CCCXCI. & regnauit annis VI. poſt obitum Valentis patrui ſui, Theodoſium qui agnominabatur Hiſpanus, filium Theodoſii Comitis electum præfecit imperio Orientis anno regni ſui quinto, & fratrem paruum Valentinianum Romano imperio ſubrogauit. Qui Valentinianus regnauit cum Theodoſio annis VIII. Cum autem eſſet Theodoſius acris ingenii, conſilio & virtute præclarus, præceptorum ſeueritatem ſic liberalitate & blanditia temperauit, vt remiſſum exercitum ad fortia prouocaret. At vero milites principe meliore comperto impetendi Gotthos fiduciam acceperunt, eoſque Thraciæ finibus pepulere. Sed cum Theodoſius pene vſque ad deſperationem ægrotaſſet, Fridigernus cum Gotthis diuiſo exercitu Theſſaliam, Epirum, Achaiam, & Alatheos cum reſiduis copiis deprædatus, Pannoniæ ſuperuenit. Quod cum Gratianus Imperator qui a Roma in Gallias receſſerat, comperiſſet, mox ad eos collecto exercitu venit, & eorum exercitum cui præerat Fridigernus, primo aduentu proſtrauit. Sed cum qui euaſerant ad Athanarici exercitum confugiſſent, & mox Athanaricus deliberauit collegæ ſanguinem vindicare. Sed Gratianus occurrens venit ad eos, non tam armis quam gratia & muneribus complanandos, pacemque firmat victualia concedendo. Quod audiens Theodoſius poſtquam conualuit, gratum tulit, & in hanc pacem ipſe conſenſit, Athanaricumque Regem qui Fridigerno ſucceſſerat, ſibi benignis moribus & muneribus ſociauit, & Conſtantinopolim accedere inuitauit, qui acquieſcens cum Theodoſio vrbem Regiam eſt ingreſſus, miranſque vrbis ſitum, ſtationemque nauium, populoſque diuerſarum gentium, quaſi in vno fonte e diuerſis mundi partibus ſcaturire, En, inquit, cerno, quod incredulus audiebam. In tali ergo admiratione maioriq;

maioriq; a principe suffultus honore, obiit paucis mensibus interiectis, quem princeps affectionis gratia plene plus mortuum quam viuum honorans dignæ tradidit sepulturæ.

De strage Radagasi & Stiliconis, & vastatione Italiæ. Caput IIII.

DEFVNCTO igitur Athanarico æra CCCCXIIII. attendentes Gotthi Theodosii benignitatem Romano Imperio se dedere, fuereq; sine Rege XXVIII. annis. Et exinde dicti sunt Fœderati, quos Theodosius contra Eugenium tyrannum qui occiso Gratiano Gallias occuparat, plusquam viginti millia armatorũ, fideles & amicos intelligens secum duxit, victoriaq; de prædicto tyranno potitus si: Alani Carthaginem & Lusitaniam sortiuntur: pars Vandalorum qui Silingui dicebantur, Bæticæ resederunt: reliqui Vandali cum Sueuis Galleciam sunt adepti. Postquam vero Theodosius qui cœpit regnare cum Gratiano æra CCCXCI. & regnauit cum eo annis quinque & Valentinianus regnauit Romæ annis septem, & Theodosius in oriente post mortem Valentiniani iunioris regnauit monarcha annis decem, & fiunt in vniuerso anni XVII. Hic pacis & Gotthorum gentis amator fuit, & rebus excessit humanis æra CCCCXII. & successere ei Arcadius & Honorius filii eius, & regnauere annis XXV. qui luxuriose viuentes Gotthis consueta donaria subtraxerunt. Mox Gotthis increuit fastidium, verentibus ne longa pace eorum strenuitas solueretur, & iudicarunt indignum se Romanorum subditos potestati, eosque sequi quorum leges & imperium contemnere, & quos in prælio sæpius deuicerunt. Sed dum Regem eligere procurarent anno XI. Arcadii & Honorii, æra CCCCXXIII. in Radagaso & Alarico diuisi se variis cædibus lacerarunt. Tandem in concordiam veniunt ob excidium Romanorum, & pari intentione vniforme consilium inierunt, vt ambo pariter cor-regnarent, Alaricus tamen potior haberetur, & ad deprædandas Italiæ regiones ad inuicem diuiduntur. Sed Radagasus genere Scytha cultui idololatriæ deditus, Barbaricæ inhumanitatis feritate sæuissimus, cum ducentorum armatorum millibus Italiæ partes vastatione aggreditur vehementi, spondens in contemptum Christi diis suis Romanorum sanguinem immolatutum. Cuius exercitus ab Stilicone duce Romano in montuosis locis Tusciæ circunclusus, fame est potius quam ferro consumptus, ipse postremum Rex captus & interfectus. Quo extincto consors regni alacrius cœpit regnare solus, nomine quidem Christianus, sed hæreticus professione. Qui dolens tantam multitudinem Gotthorum extinctam, habito suorum consilio, ad Honorium misit legationem, vt, si permitteret, Gotthi pacati in Italiam residerent: sin autem aliter, bello foret agendum. Sed Honorius vtramque pollicitationem formidans, inito consilio cum senatu, vt eos a finibus Italiæ pellerent, prouincias longe positas, scilicet Gallias & Hispanias quas pene perdiderant, concesserunt. Gotthi autem acceptant donationem sacro oraculo confirmatam, & ad patriam sibi traditam processerunt. Post quorum discessum nihil mali in Italia perpetrato, Gotthis nihil a Romanis suspicantibus, Stilico patritius, & socer Honorii, qui fuerat natus de genere Vandalorum, gente perfida & dolosa, in Alpibus Gotthos inuadere procurauit. Sed Gotthi recollectis animis, vt solebant, & recolentes tantam multitudinem cum Radagaso extinctã, omnem pene exercitum Stiliconis vsq; ad internecionem furibundo animo prostrauerũt, & in Liguriam quam transierant, rediere, eamq; prædis & spoliis deuastantes Æmiliam pariter vastauere, & Tusciam discurrerunt.

Æra 414

Æra 392

Æra 412

Æra 423

De destructione vrbis, & morte Alarici. Caput V.

ET ne victrix cædium expers remaneret, Alaricus cum suis in vindictã sanguinis Radagasi aduersus Romam prælium inceperunt, obsessamq; magnæ cladis impetu irruperũt. Sicq; vrbs cunctarũ gẽtiũ victrix Gotthicis triumphis victa sub-

cubuit & captiua. Gotthi autē tantæ fuerunt clementiæ, quod omnib. indulserūt qui ad sanctorum limina confugerunt, nec quemquam a sanctuariis extraxerunt. Ingressi vrbem omnibus pepercerunt, sed iis quos extra loca martyrum inuenerunt, Christi & sanctorum nomina inuocantibus, simili misericordia indulserunt, in reliquis autem etsi præda hostibus patuit, ferendi licentiam pietas refrenauit. Incursantibus vero Gotthis in illa vastitate per vrbem, dum quidam potens virginem consecratam ætate prouectam in transitu reperisset, eam modeste admonuit, vt si quid apud se auri argentiq; haberet, voluntarie exhiberet: illa fideli conscientia quod habuit, reuelauit. Cumq; ille vasorum formam & pulchritudinem ex illa antiqua Romanorum opulentia miraretur, virgo ait: Hęc vasa mihi de sacrario beati Petri Apostoli sunt commissa. præsume, si audes. ego sacram hostiam nō audeo tibi dare. Gotthus ille ad nomen Apostoli magno pauore perterritus, hoc Regi per nuncium nunciauit, qui Rex confestim reportari omnia ad sacrarium sancti Petri per virginem illam summa cum reuerentia iussit, dicens: Cum Romanis se bellum gerere, non cum Apostolis Iesu Christi. Rediit igitur virgo reuerentissimis officiis honorata, redeunt & cum illa omnes qui ei se ociauerunt, super capita sua vasa illa aurea & argentea cum hymnis & canticis reportantes. Concurrerunt vndiq; ad voces canentium de latibulis agmina Christiana. Concurrerunt & Pagani Christianis admixti, & dum seruos Christi se esse fingerent, calamitatis excidium euaserunt. Capta est itaq; Roma ab Alarico anno M. CLXIIII. ditionis suæ. Et beatus Innocentius Papa primus refert, qui tunc temporis apud Rauennam positus, vt peccatoris populi non videret excidium: Illa irruptio non hostis fortitudine, sed Dei iudicio acta fuit. Hac tempestate Gothi Placidiam Theodosii Imperatoris filiam, Arcadii & Honorii Imperatorum sororem, cum ingenti auri argentiq; thesauro Romæ capiunt, adeptisq; multis opibus Romanorum, tertia die euersa vrbe partibus & incensa, inclyti & spoliis & victoria recesserunt. Deinde per Campaniam, Brutiam, Lucaniamq; similī strage bacchantes, Rhegium peruenere. Inde conscensis nauibus cum Siciliam exiguo ab Italia freto diuisam transire disponunt, infesto mari periclitati, multum exercitum perdidere, quibus tanta fuit gloria de Romanæ vrbis obtentu, vt nihil mali se passos arbitrarentur euentum naufragii victoria compensantes. Post paucos autem dies apud Consentiam quam ipse destruxerat, Alaricus morte subita est

Æra 450 defunctus XXVII. regni anno, æra CCCCL. quem sui nimia dilectione lugentes, Barsento amne a suo alueo deriuato, in medio amne collecto captiuorum agmine locum effodiunt sepulturæ, in cuius foueæ gremio Alaricus cum multis copiis sepelitur, & loco obtecto rursus amnem proprio cursui reddidere, & vt nesciretur ab aliquo, omnes fossores captiuos qui interfuerant, extinxerunt.

De victoriis Athaulphi, & morte eius. Cap. VI.

Æra 449 ALARICO sepulto, ad regni fastigium Athaulphum consanguineum eius, forma mente q; consimilem sublimarunt æra CCCCXLIX. & regnauit annis sex, qui etsi non adeo proceræ staturæ, pulchritudine tamen corporis erat in oculis intuentium gratiosus. Hic suscepto regno rediens Romam, si quid remanserat totum abrasit more consumentium locustarum, nec tantum priuatis diuitiis, immo publicis Italiam spoliauit, imperante Honorio resistere non valente. Cuius sororem Placidiam quam Gotthi Romæ cęperant, tum propter nobilitatem, tum propter pulchritudinem in foro Iulii, ciuitate Æmiliæ, sibi matrimonio copulauit. Et Honorio rebus exhausto iam quasi cognato deferens reliquit Italiam, & ad Gallias se conuertit. quod cum audissent Burgundiones & Franci qui prius Gallias infestabant, cœperunt se suis finibus coarctare. Vandali, Alani, & Sueui quos Gotthi fugauerant a Pannonia, qui & in Galliis se receperant, relatione maiorum didicerant qualiter Geberic Rex Gotthorum incommodis & cædibus eos in Pannonia coarctarat, & a Gotthis coacti ad partes confugerant Galliarum. Vnde audito eorum aduentu, se ad Hispanos transtulerunt. Cumq; Athaulphus diu Gal-

diu Gallias infestassẽt, ei vt principi paruere. Confirmato itaq; Gotthorum regno, Athaulphus audiens insolentias barbarorum, cœpit condolere miseriis Hispanorum, & occurrere incursibus Vandalorum. Dum autem relictis Galliis Hispanias peteret, a quodam suorum apud Barcinonam fuit inter familiares fabulas iugulatus æra CCCCLV. Huius Athaulphi & Placidiæ matrimonio conantur quidam adaptare prophetiam Danielis: Filiam Regis Austri assumet Rex Aquilonis, nec stabit ex eis germen: & vocant Regem Austri Theodosium, & Regem Aquilonis Athaulphum, nec stetit ex eis germen, quia prolem non habuerunt. Sed aliter exponitur in Daniele de Regibus Syriæ & Ægypti, nec respectu loci vbi prophetauit, regnum Romanum versus Austrum consistit. Interea Stilico Comes de quo diximus, cogitauit Honorium pellere de Imperio Romanorum, & suum filiũ Eucherium subrogare. Sed Honorius stratum bello cum Eucherio filio interfecit. *Æra 455*

De Sigerico, & Valia, & victoriis in Hispania. Caput VII.

POST obitum Athaulphi princeps Gotthis eligitur Sigericus æra CCCCLV. & regnauit anno vno. Erat autem Sigericus Romanorũ clade in vrbe notissimus, statura mediocris, profundo animo, sermone rarus, contemptor luxuriæ, ira turbidus, habendi cupidus, ad solicitandas gentes prudentissimus, contentionum semina iacere, odia miscere paratus, claudicans equi casu. Hic cum plures haberet filios, sperans regnum filiis prouenturum, ne intestino bello, sicut in reliquis gentibus assolet prouenire, populus vexaretur, cœpit ad pacem intendere Romanorum. Ordo in filiis iste fuit: primus Gisericus pater & dominus: sequens Hunericus: tertius Guntemandus: quartus Trasamundus: quintus Hildericus. Cum igitur Sigericus proponeret Gotthos ob causam filiorum pace diutina detinere, & Romanorum beneplacitis conniuere, Gotthi quorum belli quam pacis potior causa fuit, contra ipsum continuo conspirarunt, & eum factione impia peremere. Æra CCCCLVI. Valia Sigerico in regno succedens regnum tenuit tribus annis belli causa princeps a Gotthis effectus, sed ad pacem diuina prouidentia ordinatus (mox enim vt regnare cœpit, fœdus cum Imperatore Honorio pepigit) Placidiam sororem eius olim captam ei restituit honoratam, promittens Imperatori se propter rempublicam adiutorem. Itaq; ad Hispanias per Constantium patricium euocatus, Romani nominis causa barbaris intulit magnas cædes, Vandalos Silinguos in Bætica bello prostrauit, Alanos qui dominabantur Vandalis & Sueuis, adeo cæcidit, vt extincto Athace ipsorum Rege, pauci qui superfuere ex Alanis, obliti regni nomine, Gunderico Regi Vandalorum qui in Gallecia residebat, se se darent, & dum cum Valia confligere tentauissent, non potuerunt eius potentiã sustinere. Deuictus itaq; cum Vandalis Gundericus fugam in Aphricam meditatur, & dum a bello Hispaniæ vellet in Aphricam transfretare, in freto Gaditani maris vi gravissimæ tempestatis effractus, memor illius sub Alarico naufragii, omisso nauigationis periculo, relictis Hispaniis fugam in Gallias procurauit. Prostratis igitur Vandalis, Alanis, & Sueuis, potitus victoria ab Hispaniis gloriosus Valia reuertitur in Tolosam, Romano imperio fugatis hostibus aliquantas prouincias, secundum quod promiserat, derelinquens. Et data est sibi ab Imperatore ob meritum victoriæ secunda Aquitania cum prouinciis & ciuitatibus aliquantis. Posthæc apud Tolosam longa valetudine deprimente excessit a rebus humanis, qui felix fuerat, licet parum. *Æra 456*

De Theudoredo, & casu Hunnorum. Caput VIII.

VALIA Rege defuncto Theudoredus succedit in regno æra CCCCLIX. & regnauit annis XXXIII. qui regno Aquitanico non contentus, pacis Romanæ fœdus recusat, plæraq; municipia Romanorum suis cædibus occupauit, Aurelianum nobilissimum Galliæ oppidum obsessum multis viribus oppugnauit, a cuius *Æra 459*

obsidione eminente virtute Etii Romanæ militiæ ducis non impunitus abscessit.
Iussu igitur Valentiniani Imperatoris Etio remoto a militiæ principatu, cũ Theu-
doredus Narbonem vrbem fame & obsidione diutina infestasset, rursus a Litorio
Romanæ militiæ duce Hunnis auxiliantibus effugatur. Litorius autem dum pri-
mum gessisset bella reipublicæ contra Gotthos, denuo dæmonum signis aruspi-
cumq; responsis fallaciter circunuentus, bellum cum Gotthis iniit moriturus, a-
missoq; Romano exercitu, miserabiliter interiit superatus: fecitq; intelligi, quan-
tum illa quæ cum eodem periit multitudo prodesse potuerit, si fide potius quam
fallacibus dæmoniorum auspiciis dimicasset. Extincto igitur Litorio & receptis
epistolis Valentiniani, Theudoredus cum Romanis pace inita, denuo aduersus
Hunnos Galliarũ prouincias deuastantes, atq; vrbes plurimas euertentes, in cam-
pis Catalaunicis contra Hunnos & Regem eorum Attilam bellum assumpsit. A
parte Romanorum tanta Etii patricii cui innitebatur respublica, virtus enituit, vt
in ea parte Hunnorum ferocitas sopiretur auxiliantibus Francis, Burgundioni-
bus, Saxonibus, Vrionibus qui quondam fuerant Romani milites, sed tunc in au-
xilium requisiti. Sangibanus autem Rex Alanorum metu perterritus futurorum,
Aurelianis ciuitatem Galliæ vbi sistebat, pollicetur Attilæ se daturum. Sed vbi
Theudoredus & Etius cognouere, ante aduentum Attilæ iniectis aggeribus oc-
cuparunt, & quia suspectum, custodiri faciũt Sangibanum, quem cum gente pro-
pria in die belli mediũ statuere. Attila autem Rex Hunnorum tali discrimine con-
turbatus timuit experiri, & futura cœpit per aruspices scisciatari, qui prænunciantes
infausta hoc solatii prædixere, quod ductor aduersæ partis occumberet, & sua
morte triumphum sedaret. Erat autẽ in campis illis locus superexcrescens, quem
vterq; cupiebat exercitus obtinere. Dexteram partem Hunni, sinistram Gotthi &
Romani cum suis auxiliis occuparunt. Inter quos dextrum cornu tenebat Theu-
doredus, sinistrum Etius cum Romanis, medium Sangibanus. Ex aduerso autem
acies Hunnorum ordinatæ, in quorum medio cum suis Attila consistebat, vt hac
ordinatione ab imminenti periculo seruaretur, excepto cornu Attilæ multiplices
populi & nationes diuersæ quas suæ subdiderat ditioni, suæ gentis exercitum am-
biebant. Attila autem solicitus super omnes, suos erigit ad certamen. Sed Thuris-
mundus Theudoredi filius, & Etius dux Romanus cruento Marte collis superci-
lium occuparunt. Arderico Rege Gepidarum qui ob nimiam fidelitatem consiliis
intererat & secretis, & Valamer Rege Ostrogotthorum qui erat secreti tenax, do-
li ignarus, blandus alloquio, cum essent audacia strenui, & eos Hunni sæpius infe-
stassent, ne dixerim subiecissent, adiuuantibus supra modum venientes Hunnos
collis beneficio facile turbauerunt. Attila autem videns suos causa dicta turbatos,
eos alloquitur, ne qui hactenus inuicti extiterant, nunc inferiores inuenirentur.
Hæc & alia illo dicente, accensi in pugnam præcipitantur, & præsentia Regis cun-
ctationem inertibus auferebat, bellum manibus aggrediuntur atrox, multiplex,
immane, pertinax, cui simile antiquitas nulla narrat, in quo gesta talia referantur,
vt nihil esset quod in vita sua conspici potuisset egregius, qui huius spectaculi non
fuit contemplator. tanta enim fuit cruoris effusio, vt fluminis alueus, sicut solet
imbribus inundare, fluenta traheret mixta cruore. Tunc Theudoredus Rex Got-
thorum dum adhortans suos discurreret per exercitum qui pugnabat, cuius telo
occidit, ignoratur, nisi quod equo desiliens calcantium pedibus conculcatus vi-
tam clausit vltimæ senectutis. hoc fuit quod aruspices Attilæ prædixerunt. Ibi eti-
am fuit occisus cognatus Attilæ Laudericus. Tunc Gotthi se ab Alanis diuidentes
Hunnos fortiter inuaserunt, & pene Attilam extinxerunt, nisi quod videns suo-
rum interitum fugit ad castra, & in ambitum quem ex plaustris & scriniis sibi fir-
mauerant, se recepit. Thurismundus autem Theudoredi filius de colle quem cum
Etio occupauerat, credens se nocte ad agmina propria remeare, ad carpenta ho-
stium ignarus accessit, quem fortiter dimicantem quidam de equo deiecit capite
vulneratum, sed suorum prudentia liberatus a præliandi intentione cessauit. Etius
etiam noctis confusione diuisus, cum inter hostes medius vagaretur, si quid aduer-
si Gotthis acciderat, intrepidus inquirebat, tandem ad castra veniens reliquum
noctis

noctis scutorum defensione transegit. Die autem postera clarescēte campos plenos cadaueribus aspexerunt, & tamen Hunni erumpere non audebant. Sciebant autē Gotthi Attilam non nisi magna clade percussum certamina deuiare, quamuis tamen armis teperet, tubis canebat minans incursus, velut leo confossione venabuli prouocatus, qui speluncæ aditus obambulando, nec audet insurgere, nec cessat fremitibus vicina terrere. Sic Attila Rex bellicosus licet inclusus suos turbabat. Fertur autem desperatis rebus in supremo agmine de sellis equinis pyram struxisse, vt si irruerent aduersarii, flammis se ingereret consumendum, ne aut aliquis eius vulnere lętaretur, aut in potestatem hostium dominus tantarum gentium deueniret. Verum Gotthi de ignoto Regis interitu admirati, & quod in eius absentia tanta fuit fœlicitas subsecuta, doloribus stimulati exploratum diutius, & exploratum demum inter densissima cadauera repererunt, & inimicis spectantibus abstulere, & per globos dissonis vocibus inter bella furentia funeris debitum exoluerunt, & subrogati filii gaudium funesto funeri miscuerūt. Thurismundus autem glorios pro bello, vt tanti patris decebat filium, peractis lachrymis orbitatis, virtutis impetu in Hunnos mortem patris voluit vindicare, & super hoc Etium patricium, tanquam seniorem prudentia maturum, duxit in articulo consulendum. Ille vero metuens ne eleuati victoria Gotthi consurgerent in Romanos, consuluit vt ad sedes proprias remearet, & regni paterni initium rocallide fuit actum, sed vt fides syncera, vt vtile acceptauit. Sic enim humana fragilitas dum suspicionibus carere conatur, agenda plęrunque rerum occasione relinquit. Thurismundus patre mortuo in campis Catalaunicis vbi pugnauerat, & victor extiterat, ad maiestatem regiam subleuatur æra CCCCXCII. & regnauit anno vno, cum patre duobus, qui tamen patri annumerantur. Et licet fratrum & fortium turba gauderet, ipse tamen sic sua initia temperauit, vt nullius reperiret de regni successu certamen. In hoc itaque famosissimo bello ab vtrisque partibus tercentaferme millia cæsa feruntur, exceptis x v. millibus Francorum & Gepidarum, qui ante bellum mutuis vulneribus conciderunt. Multa signa cœli & terræ eodem tempore præcesserunt, quorum prodigiis tanta belli crudelitas signabatur. Nam assiduis terræ motibus homines conturbati, a parte orientis Luna fuscata, a Solis occasu apparuit stella Cometes, atque ingenti magnitudine infausta diu fulsit, ab aquilonis plaga cœlum rubuit sicut ignis, immixtis per ruborem igneum lineis clarioribus, quæ in speciem hastarum fulgentium rutilabant. Nec mirum si tantarum gentium tanta strages tot portentis diuinitus monstraretur. Attila igitur cognita discessione Gotthorum, & tamen dolo metuens procuratam, diu se continuit intra castra. Thurismundus vero Tolosam a campis Catalaunicis est reuersus. Euphromus autem Episcopus Augustudini innumera occisorum cadauera sepeliuit. Igitur Attila Danubium transiens post bellum Catalaunicum contra Alanos mouit bellum. Quod cum Thurismundus Rex Gotthorum non imparis gloriæ præsensisset, in auxilium Alanorum exercitui Attilæ moxaduenit, confertoque prælio sicut in campis Catalaunicis, pauenda Romanis vexilla Attilæ effugauit, ipsumque Attilam fugientem coegit oblitum olim trans Danubium repetere mansiones: & ille famosus Attila victoriarum dominus bello gemino consternatus inglorius effugatur. Thurismundus vero repulsis ab Alanis Hunnorum cateruis Tolosam rediit, & pace composita inter suos dum insolentius solito cœpisset agere, anno regni sui secundo, cum de vena sanguinem minuisset, fuit a suo cliente consilio fratrum interfectus. Sed ante mortem vna manu parvo ganipulo quem tenebat, sui sanguinis vltor fuit, & de insidiantibus aliquos interfecit.

Æra 492

De Theudorico, & regulis Sueuorum. Cap. IX.

THEVDORICVS germanus eius post necem fraternam æra CCCCXCIII. annis tredecim imperauit, & Rechiarium Sueuorum Regem cognatum suū reperit

Æra 493

inimicum. Hic enim Rechiarius ex quo Theudoredi Regis filiam duxerat, de se præsumens vniuersam pene Hispaniam sibi credidit occupandam, habens sedes Galleciam & Lusitaniam, e quibus egrediens Hispanias inuadebat, cui Theudoricus cognatus suus, vt erat modestus, per legatos pacifice demandauit, vt non solum recederet a finibus alienis, verum etiam nec præsumeret attentare. Cumque ad eum Theudorici legatio aduenisset, tumido animo sic respondit: Si hic murmurans Tolosam venio vbi sedes, & si poteris, ibi resiste. His auditis Theudoricus compacatis gentibus quibus arma mouerat, a Gallia Gotthica cõtra Rechiarium properauit. Cui cum Rechiarius cum magna copia occurrisset, conserto prælio iuxta fluuium Vrbicum inter Astoricam & Legionem, Theudoricus victor enituit. Cæsis Sueuorum agminibus aliquantis, & multis captis, plurimisque fugatis, ipse postremo Rex Rechiarius telo saucius cum paucis aufugit, carensque præsidio Sueuorum nauem conscendit, solius fugæ præsidio comitatus, aduersaque procella Oceani Portugale proiicitur, ibique captus aduersario redonatur priuatus regno, victoria, atque vita. Theudoricus vero victor existens, subactis pepercit, eisque præfecit clientem proprium nomine Aliulphum, qui Sueuorum persuasionibus incitatus præuaricari præsumpsit, credens se æqua cum domino potestate prouinciam obtinere. erat quippe Auernorum stirpe genitus a nobilitate Gotthici sanguinis alienus. Quo comperto Theudoricus contra eum exercitũ destinauit, qui mox veniens eum in primo certamine superauit, & suorum auxilio destitutus, capite plectitur, sensitque iratum quem nesciuit seruare placatum. Tũc Sueui rectoris intuitum cõtuentes sacerdotes suos ad Theudoricum supplices direxerunt, quos ob pontificalem reuerentiam grate suscipiens non solum impunitatem Sueuis indulsit, sed vt sibi de suo genere principem eleuarent, flexus misericordia condonauit. Occiso Rechiario Theudoricus de Gallecia ad Lusitaniam pertransiuit, & dum Emeritẽsium vrbem intenderet deprædari, sanctæ martyris Eulaliæ miraculo territus cum suo exercitu mox discessit, & cum parte exercitus duces dimisit, qui ea quæ in Hispaniis acquisierat, tuerentur, & partem vnam exercitus cum duce qui Ceurila dicebatur, ad Bæticam destinauit, partem aliam cũ Sunerico & Nepotiano ducibus Galleciæ deputauit, qui Sueuos apud Lucum suuis cædibus vastauere: & ex tunc Gotthorum duces in Hispaniis præfuerunt. Exinde Theudoricus Sueuorum gente cum suis principibus subiugata in Galliam Gotthicam est reuersus. Et tunc Agrippinus Comes vt Gotthorũ auxilia mererentur, Narbonam tradidit Theudorico. Post cuius discessum Sueui bifarie sunt diuisi: alii Masdram Massilæ filium in principem elegere, qui tantum duobus annis regnauit, alii Frantam. Masdra autem statim mortuo, pars Masdræ filium eius substituit Remismundum, qui cum Franta illico pacem fecit: & ambo pariter fœderati partes Lusitaniæ deuastabant. Post biennium mortuo Franta, pars eius Frumarium sibi præfecit, qui cum Remismundo super regni præminentia litigaret, euertit Flauiam vastationes in patria exercendo. Remismundus & Lucum, & Auriam, & maritima deuastabat. Sed post biennium Frumario decedente, Remismũdus pace cum Gallecis inita, Sueuorum in Gallecia obtinuit principatum. Sueui enim eum sibi in regulum præfecere. qui ad Lusitaniã transiens Coimbriã pace detentam diripuit & exhausit, Vlysbonam etiam occupauit, Lusidio ciue & incola qui illic præerat, eam tradente. Post aliquot dies Remismundus his successibus eleuatus ad Theudoricum Regem Gotthorum nũcios destinauit, & pacem & amicitiam postulauit. Quos Theudoricus benigne recipiens annuit postulatis, & in signum veri amoris coniugem misit ei per Sallanum quendam ex officio palatino cum adiectione munerum & armorum. Et recepta coniuge & muneribus cœpit amplius superbire, & Sallanum donariis honestatum remisit ad Theudoricum cum epistolis suæ laudis. qui cum ad Galliam rediisset, Theudoricum ab Eurico fratre suo reperit interfectum.

De Eurico

De Eurico Rege. Cap. X.

EVRICVS pari scelere, quo & frater, successit in regno æra DVI. & regnauit annis XVII. in quo honore prouectus & crimine, partes Lusitaniæ impetu deuastauit, Pampilonam & Cæsaraugustam misso exercitu in deditionem recepit, superioremque Hispaniam suæ subdidit potestati, Tarraconem & prouinciæ nobilitatem quę ei repugnauerat, irruptione exercitus peragrauit. In Gallias autem reuersus percupida festinatione succensus audiuit Valentinianum a Maximo interfectum, & ipsum Maximum ab Vrso Romano milite interemptum. Vnde attendens Romanum imperium conturbatum Arelatum & Massiliam subiugatas principatui suo adiecit, & contra Riothimum Regem Britonum, qui cum XII. millibus in auxilium venerat Romanorum, bella restaurans victor extitit & oppressor. Ad hæc omnia cum Gizericus Rex Vandalorum qui expulsus ab Hispania regnabat in Africa, consilio & muneribus incitabat, vt dum respublica turbaretur, ipse in Africa quiete placida frueretur. Quod Euricus grate suscipiens Hispanias Galliasque cum Burgundionum prouinciis subiugauit. Cumque quadam die apud Arelatum Gothos ad colloquium congregasset, & Gotthi manibus tela tenerent a parte ferri alia viridi, alia roseo, alia nigro, alia crocco colore, naturalem ferri speciem vidit aliquandiu immutatam. Sub hoc rege Gotthi legum suarum statuta ad scripturæ seriem redegerunt: nam antea tantum moribus & consuetudine tenebantur. Obiit Arelati Euricus Rex, & morte propria vitam finiuit. Æra 506

De Alarico & Gisaleico. Cap. XI.

EVRICO mortuo Arelati filius eius Alaricus apud Tolosam ad Gotthorum regimen sublimatur æra DXXIII. & regnauit annis XXIII. aduersus quem Fluduinus Francorum princeps Galliæ Gotthicæ regnũ affectans, Burgundionibus sibi auxiliantibus bellum mouit, fusisque Gotthorum copiis ipsum postremo Regem apud Pictauium prælio interfecit. Gisaleicus superioris Regis filius ex concubina, quia Amalaricus filius Alarici ex Amalasuente Regina, filia Theodorici Regis Oitrogotthorum, qui in Italia tunc regnabat, erat paruulus, vix quinquennis, Narbonæ Alarico mortuo subrogatur æra DXLVI. regnans annis quatuor, sicut genere vilis, ita infœlicitate & ignauia summus. Deniq; vt eadẽ ciuitas a Gundebado Burgundionum Rege direpta fuisset, iste cum magna suorum clade Barcinonem se recepit, ibi moratus donec regni fascibus fugæ ignominia priuaretur. Videnscq; non posse proficere, in Aphricam transfretauit potens suffragium Vandalorũ, qui sine auxilio ab Africa rediẽs, ob metum Theudorici in Aquitaniam se recepit. A qua post anni circulum in Hispaniã est reuersus, atq; Theudorici Regis duce duodecimo a Barcinone milliario commisso prælio effugatur, & interiit trãs Druentiam fluuium Galliarum. Sicque honore primo caruit, & post vita. Æra 523 Æra 546

De Theudio. Cap. XII.

POST mortem Amalarici mater professa sexus fragilitatem cum sperneretur a Gotthis, Theudium consobrinum olim filii sui tutorem ob germanitatis gratiam a Tuscia accersiuit, vbi priuate degebat, & eum in Regem cum conniuentia principum eleuauit æra DLXX & regnauit annis XVII. mensibus quinque. Qui dum esset hæreticus, pacem tamen concessit ecclesiæ, adeo vt licentiam catholicis Episcopis daret in vnum apud vrbem Regiam conuenire, & quæcunque ad disciplinam ecclesiæ pertinerent, libere ordinarẽt. Eo regnante dum Francorum Reges cum infinitis copiis in Hispaniam conuenissent, & Tarraconensem prouinciam deuastarent, Gotthi duce Theudisclo, obicibus Hispaniæ intercluſis, Francorum exercitum multa cum admiratione victorię prostrauere. Sed dux idem precea tq; ingenti pecunia sibi data, viam fugæ hostibus residuis vnius diei noctisq; spacio condonauit, cætera infœliciũ turba cui trãs- Æra 570

itus collati temporis non occurrit, Gotthorum perempta gladio non euasit: & sic insidiosam Frãcorum calumniam repulit ab Hispanis. Theudius vero immemor beneficii Amalasuentæ, post aliquos dies eam fecit in balneo strangulari. Et quia ipsa se & filium Iustino Catholico Orientis principi commendarat, cum audisset facinus, condoluit interfectæ, & misit Belisarium ducem & patricium, vt in Theudium vindicaret. Sed ipso intercepto negotiis Romanorum, ante aduentum eius fuit Theudius interfectus, & sic remansit impietas impunita. Post tam fœlicis successum victoriæ trans fretum Gotthi minus prouide nauigarunt. Denique dum aduersus milites qui Septam oppidum inuaserant, pulsis inde Gotthorum militibus Tyrrheni littora pertransissent, & eidem castrum magna vi certaminis expugnarent, adueniente die Dominico armis depositis quieuerunt, ne diem sanctum prælio funestarent. Hac igitur occasione reperta milites repentino incursu aggressi exercitum mari vndique terraque conclusum, inermem exercitum adeo prostrauere, vt nec quidem vnus superesset qui tantæ cladis excidium nunciaret. Nec mora ipsum principem debita mors præuenit. vulneratur enim a quodam in palatio qui iamdudum dementis speciem, vt Regem deciperet, simularat. Finxit enim arte insaniam, vt principem trucidaret. quo vulnere Rex prostratus vi gladii indignantem animam exhalauit. Fertur autem in emissione sanguinis cõiurasse, ne quis interficeret percussorem, dicens se congruam meriti vicissitudinem recepisse, quod & ipse priuatus cõmiserat in ducem suũ. Interempto Theudio, Theudisclus dux exercitus Gotthis præficitur incunctanter æra DLXXXVII. & Æra 587 regnauit anno vno, mensibus tribus. Qui dum plurimorum potentum connubia prostitutione publica macularet, & ob hoc necem pluribus procuraret, præuentus manu coniuratorum Hispali confoditur, & inter epulas iugulatur.

De Agila Rege. Cap. XIII.

Æra 588 EXTINCTO Theudisclo in regnum Agila sublimatur æra DLXXXVIII. & regnauit annis quinque. Iste aduersus Cordubam mouit bellum, & in contemptum religionis catholicæ sepulturam beatissimi Aciscli martyris hostium & iumentorum præsentia profanauit, & inito certamine contra ciues pœnas dignas sanctis inferẽtibus, prout meruit, est expertus. Nam belli præsentis vltione percussus filium cum copia exercitus interfectum, & thesaurum omnem cũ insignibus opibus confusus amisit. Ipse victus ac miserabili metu fugatus, apud Emeritam recepit, aduersus quem interiecto aliquanti temporis spacio Athanagildus tyrannide regnum præsumpsit, dum exercitum contra se missum Athanagildus apud Hispalim prostrauisset. Hinc Gotthi videntes excidio proprio se euerti, & magis metuentes ne in Hispaniam Romani milites hac inuaderent occasione, Agilam Emẽritæ peremerunt, & Athanagildi se regimini tradiderunt.

De Athanagildo, & Luiba, & Leouigildo. Cap. XIIII.

Æra 593 OCCISO Agila Athanagildus tyrannide fit successor æra DXCIII. & regnauit annis XIIII. Hic cum iam dudum Agilam regno priuare conaretur, auxilia militum ab Imperatore Iustiniano popposcit, sed submouere Agilam a regno non potuit, donec a suis fuit Agila interfectus. Decessit autem Athanagildus Tolẽti propria morte, & vacauit regnũ mensibus quinq;. Post Athanagildũ Narbonæ
Æra 607 præficitur Luiba Gotthis æra DCVII. & regnauit tribus annis, qui secundo anno postquã adeptus est principatum, Leouigildum fratrem non solum successorem, sed & participem regni fecit, & Hispaniæ prouisorem, ipse Galliæ regno contentus. Sic regnũ duos sustinuit, cũ nulla potestas patiens sit cõsortis. Huic autẽ vnus tantũ annus in ordine temporũ reputatur, reliqui Leouigildo fratri annumerãtur. Duxerat autẽ Leouigildus vxorẽ nomine Theodosiam, filiã Seueriani ducis pro-
uincię Carthaginẽsis, qui fuerat filius Regis Theoderici. Luiba vero defuncto Le-
Æra 610 ouigildus adeptus est Hispanię & Gallię principatũ æra DCX. regnauit annis XVIII. Hic bel-

Hic bellis regnum desiderans ampliare, opes instituit congregare, studio eius exercitum concordante fauore victoriarum, & animositate præclarus multos populos subiugauit. Cantabriam nanq; iste obtinuit & destruxit: Baregiam iste cepit: Sabaria ab eo fuit deuicta: cesserunt ei plurimæ rebelles Hispaniæ ciuitates. Fudit quoq; diuerso prælio milites aduersantes, & quædam castra quæ occupauerant, eis abstulit dimicando. Hemergildum deinde filium contra imperiũ tyrannizantem obsessum Hispali dolo cepit, & quia nefandis ritibus noluit consentire, tormẽtis variis cruciauit. Demum securi percussum parricida impius dignũ Deo martyrem consecrauit. Postremum bellum Sueuis intulit, regnumq; eorũ in ius suum redegit. Gotthorum bello celeri commutauit, & magna ex parte potitus Hispaniã ampliauit. nam antea gens Gotthorum angustis finibus arctabatur. Sed offuscauit in eo error impietatis tantæ gloriam probitatis. Deniq; Arianæ perfidiæ furore repletus in catholicos persecutione commota Leandrum Hispalensem & Mausonam Emeritensem sanctissimos Episcopos, & alios plurimos exilio relegauit, ecclesiarũ reditus infiscauit, & priuilegia earum abstulit, multosq; terroribus Arianæ pestilẽtiæ applicauit, plærosq; sine persecutione illectos auro rebusq; decepit. Ausus quoque inter cætera hæresis suæ contagia catholicos rebaptizare, non solum ex plebe, sed & sacerdotalis ordinis dignitate, sicut Vincentium Cæsarauguſtanum, quem de Episcopo apostatam esse fecit, & tanquam a cœlo decidit in infernum. Extitit autem quibusdam suorum pernicios us: nam quoscunq; potentissimos ac nobilissimos vidit, aut capite mutilauit, aut ablatis opibus spoliauit, & proscriptos in exiliũ relegauit. Fiscum quoq; iste primus locupletauit, primusq; ærarium de rapinis ciuitatum hostiumq; manubiis auar⁹ locupletauit. Primus etiam inter suos regali veste regia coopertus resedit in regali solio more Regum. Nam ante eum Reges qui fuerant, in vestibus & confessionibus militibus communiter conuiuebant. Condidit ciuitatem in Celtiberia, quam ex nomine filii sui Recopolim nominauit. In legibus quoque ea quæ ab Eurico videbantur incondite constituta, correxit studio vigilanti, plurimas leges adiiciens prætermissas, plærasq; superfluas resecauit. Sed dum infirmitate acriter torqueretur, præcepit filio Recaredo, vt Episcopos ab exilio reuocaret, & Leandrum Hispalensem, & eius germanum Fulgentium Astigitanum qui in doctrina ecclesiastica fulgebat insignis, tanquam patres audiret, & eorum monitis obediret. Obiit autem defunctus propria morte Toleti.

De Recaredo Rege. Cap. XV.

LEOVIGILDO defuncto in regno successit eius filius Recaredus æra DCXXVIII. & regnauit XV. annis. Hic fuit cultu præditus religionis, & paternis moribus longe dissimilis. Nam ille irreligiosus & bello promptus, hic fide pius & pace præclarus. Ille armatorũ exercitu gentis imperium dilatauit, hic gloriosus eandem gentem trophæo fidei sublimauit. In ipsis enim regni sui exordiis per Leandrum & Fulgentiũ in fide catholica institutus, totius Gotthicę gentis populos inoliti erroris labe detersa ad cultum rectæ fidei reuocauit. Synodum deinde Episcoporum sexaginta duorũ ad condemnationem Arianæ hæresis de diuersis Hispaniæ & Galliæ prouinciis in vrbe regia congregauit, & eidem concilio religiosissimus princeps deuotus aduenit, gestaque concilii subscriptione firmauit, abdicans, Pontificibus, & palatii primoribus, clero & militia approbantibus cum populo vniuerso, perfidiam quam hucusque Gotthorum populus didicerat ex dogmate Ariano, prædicans trium personarum vnitatem, vnum Deum, Filium a Patre consubstantialiter genitum, Spiritum sanctum inseparabiliter a Patre & Filio procedentem, & esse amborum vnum Spiritum, vnde & vnum sunt. Egit etiam glorioſe bellum aduersus infestas gentes fidei auxilio subleuatus. Francos enim cum LX. ferme millibus armatorũ in Galliam Gotthicam irruẽtes misso aduersus eos Emeritẽsi duce Claudio glorioso triũpho repulit & prostrauit. Nulla vnquam in Hispaniis Gotthorum victoria, vel maior, vel similis inuenitur. Pro- Æra 628

ſtratis enim & captis plurimis millibus hoſtium, reſidua pars exercitus Gothis ſequentibus vſq; ad regni ſui confinia cæſa fugit. Sæpe etiam contra inſolentias Romanorum, & irruptiones Vaſconum plurima bella geſſit. Vnde non magis bella tractaſſe, quam gẽtem Gotthicam quaſi in ludo palæſtræ pro vſu certaminis videtur exercuiſſe. Prouincias autem quas pater prælio conquiſiuit, iſte pacifice conſeruauit, æquitate diſpoſuit, moderamine gubernauit. Fuit autem placidus, mitis, egregiæ bonitatis, tantaque in vultu gratia abundabat, & tanta animi benignitate dulcis erat, vt omnium mentibus influens, & malos in ſuæ dilectionis reuerentia conſeruaret: adeo liberalis, vt opes priuatorum, & eccleſiarum prædia quæ paterna labes fiſco addixerat, iuri debito reſtauraret: clemens, vt tributa populi indulgendo ſæpius relaxaret. Multos etiam ditauit rebus, plures honoribus ſublimauit, opes ſuas in miſeris, theſauros in egenis recõdens. Sciens ad hoc illi fuiſſe regnum collatum, vt eo ſalubriter frueretur, bonis initiis addidit bonum finem. Fidem rectæ gloriæ quam in initio regni percepit, nouiſſime publica confeſſione & pœnitentia conſummauit. Toleti fine pacifico migrauit ad Chriſtũ. Anno quarto glorioſiſſimi Regis Recaredi, idibus Maii, tertia Toletana Synodus celebratur, & interfuit ſecundam Synodum ſub Montano, & iſtam fuerunt LXII. anni. Et hæc fuit ſub Helladio, & interfuerunt Mauſona Emeritenſis, Euphemius Tarraconenſis, Leander Hiſpalenſis, Nigetius Narbonenſis, Pantardus Brãcarenſis, & ſuffraganei eorum. Et in hoc concilio fuit ab Hiſpanis eliminata hæreſis Ariana, quam-fecta fuerat gens Gotthorum a tempore Athanarici Regis, & Valentis Imperatoris qui dedit Gotthis doctores, vt eos in Ariana perfidia confirmarent. Sed in hoc concilio eliminata ſpurcitia eius ſectæ, Gotthi in vera confeſſione fidei catholicæ remanſerunt, & ponitur ibi homilia ſancti Leandri Epiſcopi de laude eccleſiæ pro conuerſione Gotthorum, quæ ſic incipit: Feſtiuitatem hanc omnium eſſe ſolemniorem feſtiuitatum nouitas ipſa ſignificat, & cætera. Et fuit iſtud concilium LXII. Epiſcoporum.

De Luiba, Victerico, & Gundemaro. *Cap. XVI.*

Æra 643 POST Recaredum Regem cœpit regnare Luiba filius eius æra DCXLIII. & regnauit annis duobus, ignobili quidem matre progenitus, ſed virtute indolis inſignitus, quem in primo flore adoleſcentiæ Victericus ſumpta tyrannide innocuum Regem deiecit, præciſaque dextra occidit anno ætatis XVI. regni autem ſecundo, æra DCXLV. Extincto Luiba, Victericus regnum quod viuente illo inuaſerat, vindicat annis VII. vir quidem ſtrenuus in armorum arte, victoriæ tamen expers. Nam cum aduerſus Romanos bellum ſæpius intentaſſet, ſemper inglorius eſt inuentus, niſi quod quoſdam milites ducẽs Seguntiam captos cepit. Hic in vita illicita multa fecit, in morte autem gladio periit, quia gladio fuerat operatus: mors quippe innocentis non pertranſiuit multa. Inter epulas enim prandii coniuratione quorundam extitit interfectus: corpus autem viliter exportatum, vilius eſt ſepultum. Æra DCLII. Gundemarus poſt Victericum regnum ſuſcepit, & regnauit annis duobus. Hic Vaſcones vna expeditione vaſtauit, alia militem Romanum obſedit. Propria morte Toleti deceſſit.

Æra 645

Æra 652

De Siſebuto Rege. *Cap. XVII.*

Æra 654 SISEBVTVS Rex chriſtianiſſimus poſt Gundemarum ad regale faſtigium euocatur æra DCLIIII. regnans annis VIII. menſibus ſex. Qui in initio regni Iudæos ad fidem Chriſtianam permouens, æmulationem quidem habuit, ſed non ſecundũ ſciẽtiam. poteſtate enim cõpulit, quos prouocari oportuit fidei ratione: ſed ſicut Paulus dicit, ſiue per occaſionem, ſiue per veritatem Chriſtus annuncietur, in hoc gaudeo & gaudebo. Siſebutus itaque Iberiam vt vir ſapiens & nimium literaturæ deditus per annos VIII. retentat. Hic per Hiſpaniam vrbes Romanas ſibi ſubiecit. Venerabilem Helladium Toletanæ ſedis metropolitanum Epiſcopũ, ſanctitatis præconio præfulgentem, eccleſia veneratur. Iſidorum Hiſpalenſem metro-

metropolitanum tunc temporis Hiſpania celebrabat, ſanctiſſimum, doctorem egregium, & præclarum, qui anno ſeptimo præfati principis Siſebuti contra Acephalorum hæreſin apud Hiſpalim in ſecretario ſanctæ Hieruſalem concilium celebrauit, atq; per veridica doctorum teſtimonia Syrum quẽdam Acephalum Epiſcopum ſupra fatam hæreſin vendicantem exuperat, & vera concilii aſſertione eius eloquia condemnauit, atque a ſuo errore præfatum Pontificem diu docendo perpetualiter liberauit. Fuit autem Siſebutus eloquio nitidus, literarum ſapientia doctus, in iudiciis ſtrenuus, ac præſtantiſſimus pietate, mente benignus, gubernatione regni præcipuus, in bellicis documentis, & in victoriis ſemper clarus. Aſtutibus arduis cõceptos vndique per duces euicit. Eccleſiam ſanctæ Leocadiæ Toleti mirо opere fabricauit. De Romanis quoque perſonaliter bis fœliciter triumphauit, & quaſdam eorum vrbes pugnando ſubegit, reſiduas intra fretum omnes exinaniuit, quas gens Gotthorum poſt in ſuã redegit facile ditionem. Tantæ clementiæ extitit erga victos, vt quos hoſtilis potentia mancipauerat ſeruituti, dato precio reſtitueret libertati, eiuſque theſaurus redemptio exiſteret captiuorum. Hunc alii proprio morbo, alii immoderato medicaminis hauſtu, alii veneno aſſerunt deceſſiſſe: cuius exitus non ſolum religioſis, ſed etiam optimis laicis extitit luctuoſus. Huius temporibus nefandus Mahomet nequitiam ſectæ ſuæ ſtultis populis prædicauit. Obiit itaque Siſebutus relicto filio Recaredo paruulo, qui poſt patris obitum princeps paucorum dierum, id eſt ſeptem menſium, conſummatur. Huius vitæ breuitas nihil habuit memoria dignum.

De Suintila, & Rechimiro filio eius. Cap. XVIII.

GLORIOSISSIMVS Suintila filius Regis Recaredi ſuſcepit diuina gratia regni ſceptrum æra DCLXIII. & regnauit annis X. Iſte ſub Rege Siſebuto ducis natus officium caſtra domuit Romanorum. Rucones etiam ſuperauit. Poſtquam vero regni apicem eſt adeptus, vrbes reſiduas quas in Hiſpaniis manus occupauerat Romanorum, conſerto prælio obtinuit & ſubiecit, auctamq; triumphi gloriam præ cæteris Regibus fœlicitatem mirabiliter reportauit. Totius Hiſpaniæ monarchiam intra fretum Oceani, quod nulli retro principum eſt collatum, excluſis Romanis primus obtinuit inter Gotthos. Auxit eo prælio virtutis eius titulũ duorum patriciorum obtentus, quorum alterum prudentia ſuum fecit, alterũ virtute prælii ſubiugauit. In initio regni incurſus Vaſconum coarctauit, qui Tarraconenſem prouinciam infeſtabant. Montiuagi vbi populi aduentus eius terrore perculſi, cõfeſtim quaſi debita iura noſcentes, remiſſis telis & compoſis ad precem manibus ſupplices ſubmittunt ei colla: Oligitis ciuitatem Gotthorum ſtipendiis ſuis & laboribus, vt eis parceret, fabricarunt (hanc quidam dicunt Olorum, quidam Olitũ) pollicẽtes iuriſdictioni parere, & imperio obedire. Præter has militaris gloriæ laudes plurimæ in eo virtutes regiæ effulſere, fides, prudentia, & induſtria, in iudiciis examinatio prouida, in regimine cura præcipua, circa omnes largitas læta, erga inopes miſericordia ſemper prompta, ita vt non ſolum princeps populorum, ſed etiã pater pauperum vocaretur. Toleti propria morte deceſſit æra DCLXXIII. Huius filius Rechimirus in conſortio regni aſſumptus pari cum patre ſolio corregnauit, in cuius infantia ita ſacræ indolis ſplendor enituit, vt in eo & vultu & mente paternarum virtutum effigies appareret. Iſto fere cum patre mortuo ſuperſtites remanſere alii duo filii Suintilę Siſenãdus & Cindaſuindus, quos ſuſceperat ex Theodora filia ſupradicti principis Siſebuti. Sed beatus Iſidorus, Gotthorum hiſtoriæ deſcriptor egregius, vſq; ad quintũ annum principis Suintilæ fuit ſeriem hiſtoriæ proſecutus, & quarto anno regni Scintilę, non dico Suintilę, a quo tertius fuit iſte, cum beatus Iſidorus in Hiſpalenſi eccleſia ſolemnia celebraſſet, & populum ſibi commiſſum cœleſtis frumenti adipe ſatiaſſet, ſe eorum orationibus commẽdauit, & vltimum vale dicens obitum ſuum quem prophetice nouerat, reuelauit. Obiit itaque quarto principis anno, æra DCLXXXI. ſecundo nonas Aprilis.

Æra 663

Æra 673

Æra 681

De Siſenando, & Cintila, & conciliis eorum temporibus celebratis, & de Tulga. Cap. XIX.

Æra 673 POST Suintilam & Rechimirum filium eius cœpit regnare Siſenandus æra DCLXXIII. & regnauit annis quinque, & menſibus XI. Iſte per tyrannidem in Gotthorum ſolio collocatur. Qui anno regni tertio ſui, LXVIII. Galliæ & Hiſpaniæ, apud Toletum Epiſcopis congregatis cum abſentium vicariis & palatii ſenioribus in eccleſia ſanctæ Leocadiæ virginis & martyris Chriſti, extante adhuc Iſidoro Hiſpalenſi Epiſcopo, & in multis iam libris fulgente mirifice, de diuerſis cauſis concilium celebrauit ſub Iuſto vrbis regiæ primate, & ſubſcribunt ibi Iſidorus Hiſpalenſis, Selua Narbonenſis, Iulianus Bracarenſis, Audax Tarraconenſis, Imirus vicarius Emeritenſis, & ſuffraganei eorum, & fuerunt omnes LXVIII. & iſtud fuit quartum concilium Toletanum. Poſt mortem Siſenandi

Æra 679 Cintila Gotthis præficitur æra DCLXXIX. vno anno menſium numerato regnans quatuor annis. Hic quintum concilium Toletanum Epiſcoporum XXIIII. procurat ſub Eugenio regiæ vrbis primate. Vbi non ſolum de rebus mundanis, verum etiam de diuinis multa ignaris mentibus a lumine gratiæ ſunt infuſa. Quanta vero ſanctorum congregatio cum Epiſcoporum vicariis aſſiſtentibus, & cum ſenioribus palatii qui digni intereſſe concilio habebantur, extitit aggregata in eccleſia ſanctæ Leocadiæ virginis, liber canonum glorioſe declarat. Huic Synodo Braulio Cæſarauguſtanus Epiſcopus præ cæteris illuſtris effulſit, atque piam doctrinam Chriſtianis mentibus decenter infudit, cuius & opuſcula nunc vſque eccleſia veneratur. Huius eloquentiam Roma, vrbium mater & domina, per epiſtolare alloquium eſt mirata. Et in hoc concilio ſubſcripſit Selua Tarraconenſis, & aliqui de ſuffraganeis ſuis & vicariis abſentium Epiſcoporum. Sextum concilium de obſeruatione fidei catholicæ & aliis eccleſiaſticis diſciplinis fuit tempore eiuſdem principis Cintilæ celebratum ſub Eugenio vrbis regiæ metropolitano & primate, ſubſcribentibus Selua Narbonenſi, & Iuliano Bracarenſi, & Honorato Hiſpalenſi, & Protaſio Tarraconenſi, & eorum ſuffraganeis, & vicariis abſentium Epiſcoporum. Mortuo Cintila Tulgas bonæ indolis & radicis Gotthorum regnum ſuſcepit

Æra 683 æra DCLXXXIII. & regnauit duobus annis. Iſte blandus & catholicus in omnibus eſt inuentus. Regna ſibi ſubdita pacifice dilatauit. In iudicio rectus iudex, claruit largitate, magna fuit lenitate. Synodos a ſuis prædeceſſoribus confirmatas ſimili autoritate confirmauit. Doleat gens Gotthorum tam cito talem indolem amiſiſſe. Cunctis flentibus, quia flos tantæ indolis in fructum non adoleuit, Toleti propria morte deceſſit.

De Cindaſuindo, & inuentione Moralium per Taionem Epiſcopum. Cap. XX.

Æra 685 POST Tulgam Cindaſuindus per tyrannidem regno Gotthorum inuaſo cœpit Iberiæ triumphaliter principari æra DCLXXXV. & regnauit annis decem. Hic Toletana vrbe ſynodale decretum XXX. Epiſcoporum cum omni clero, & vicariis eorum epiſcoporum quos languor vel inopia detinuerat, & cum palatino collegio quod intereſſe collegiis merebatur, anno regni ſui quinto indixit laudabiliter celebrandum diſcurrentibus tantum notariis, quos ad recitandum ordo requirit: & hoc fuit ſeptimum concilium Toletanum ſub Eugenio metropolitano & primate vrbis regiæ celebratum XV. Kalend. Nouembris, de refugiis & præſidiis, eccleſiaſticis diſciplinis: & interfuerunt & ſubſcripſerunt Orontius Emeritenſis, Antonius Hiſpalenſis, Protaſius Tarraconenſis, & eorum ſuffraganei, & abſentium vicarii, omnes numero XL. Et fuit in hoc concilio magna turbatio, eo quod liber Moralium quem beatus Gregorius ad petitionem beati Leandri compoſuerat, deperditus negligentia in Hiſpaniis non extabat. Vnde & idem princeps, ſacro concilio approbante, Taionem Cæſarauguſtanum Epiſcopum religione & literatura præſtantem, & ſolicitum ſcripturarum, ad Romanum Pontificem cum ſua petitione pro libris Moralium nauigio deſtinauit, & dum a Papa

de die

de die in diem responsio differretur, quasi in armario Romanæ ecclesiæ præ multitudine voluminum non posset quæsitum de facili reperire, orationis causa Taio Episcopus in basilica Apostolorum principis pernoctauit. ab ostiariis ecclesiæ conniuentia est petita. at vbi impetrauit, circa noctis medium cum se lamentis nimis ante beati Petri loculum irrigasset, & mox luce missa cœlitus adeo tota ecclesia illustratur, vt nec modicum quidem luminaria ecclesiæ relucerent, & tunc vidit sanctorum agmina in voce psallentium introire. Denique vbi timore nimio Episcopus territus, & quasi exanimis iam iaceret, oratione ab eis completa ex illa sanctorum curia ad eam partem in qua Episcopus consistebat, duo senes in dealbatis vestibus accesserunt, & cum eum iam pene mortuum inuenissent, ad statum pristinum reduxerunt dulci alloquio salutatum. Cumque interrogarent ob quam causam a tam remotis partibus aduenisset, aut cur in ea basilica sic vigiliis insistitisset, & quasi inscii omnia quæsiuissent, Episcopus multis eloquiis consolatus fiducialiter sic est fatus: Obsecro domini, qui sunt illi, & quæ sanctorū illa caterua quæ sese tanto lumine comitetur. Cui dixerunt, duo principes quos cernis manibus se tenere, sunt Petrus & Paulus Apostoli domini nostri Iesu Christi: cæteri successores eorum, qui in ista basilica requiescunt. Cumque causam cur venerat explicasset, & percunctatur, qui essēt ipsi qui ad eum venerant consolandum: alter eorum respondit se esse Gregorium, pro cuius libris deuotissime laborasti, & ideo venimus, vt quod expetis reuelemus. Dixeruntq; in armario librorum in theca pencta multitudine sanctus Augustinus adesset, pro cuius libris non minori quam pro libris beati Gregorii desiderio tenebatur. Tūc ille vir clarissimus, & omni spectatione gratissimus, inquit: Augustinum quem quæris, altior nobis continet locus. Certe vbi ad eorum pedes cœpit prorsus ire, citius ab eius oculis senes sanctissimi cum luce qua venerant, abiere, ipso & ostiariis simul territis vehementer. Cumque sequenti die visionem Romano Pontifici reuelasset, in Apostolorum sede venerabilis Taio extitit gloriosus, qui antea despicabilis habebatur. Et reperto libro prout sanctorum oracullum reuelarat, recepta benedictione Papali ad suum principem est reuersus libro, gaudio, & gloria comitatus, habitus Romæ & in Hispaniis venerandus.

De morte Cindasuindi, & primatu ecclesiæ Toletanæ. Cap. XXI.

CINDASVINDVS Recensuindum filium suum regno Gothorum præponit regnans per se annis sex, mensibus nouem, & cum filio suo Recensuindo annis quatuor, diebus quindecim. Iste a Romano Pontifice obtinuit priuilegium, vt secundum beneplacitum pontificum Hispanorum primatiæ dignitas esset Toleti, sicut fuerat ab antiquo: & per multas synodos cum Episcopis celebratas ecclesiam erudiuit. Huius tempore ab omni perturbatione Hispania conquieuit, adeo vt nullus in ea infidelis reperiretur, vel qui arma sumeret rebellandi. Libros sanctorum patrum diligenter fecit perquiri, & instituta beati Isidori firmiter obseruari. Hic perfidum Theodistum Hispalēsem Episcopum synodali sententia in exilium misit, & dignitatem primatiæ quam ab antiquo habuerat, totius approbatione concilii Toletanæ ecclesiæ confirmauit. Obiit Toleti.

De Recensuindo, & conciliis eius tempore celebratis, & de sancto Ildefonso. Cap. XXII.

RECENSVINDVS post mortem patris successit in regno æra DCXCV. & regnauit annis XVIII. & mensibus XI. in vniuerso XXIII. annis. Sed quini anni ei in ordine temporū non computantur, quia patri cui corregnauerat numerātur. Recte Eugenio vrbis regiæ metropolitano Toleti instituit celebrari XLVI. Episcoporū cū infinito clero, & vicariis desistentiū, atq; officiariis dignissimis palatinis in basilica prætorienſi sanctorū Petri & Pauli Apostolorū. Et nō solū de mūdanis actibus, verum Æra 695

verum etiã ſanctę trinitatis myſterio animas inſtituit ignorantes. In diebus huius anno quinto regni eius fuit octauum conciliũ Toletanum, præſentibus & ſubſcribentibus Orontio Emeritenſi, Antonio Hiſpalenſi, & Potamio Bracarenſi, & eorũ ſuffraganeis, nec nõ & Epiſcopis prouinciæ Narbonenſis & Tarraconẽſis, ſub Eugenio Toletano pontifice & primate ſolenniter celebratũ, & fuerunt numero LII. Epiſcopi, & x. vicarii abſentium, & plures abbates, & XVII. de viris illuſtribus officii palatini: & ponuntur in ſerie eiuſdem concilii leges quædã a prædicto Recenſuindo principe promulgatæ. Nonum concilium Toletanum fuit tempore eiuſdem principis anno VII. regni ſui ſub Eugenio vrbis regiæ pontifice celebratũ, præſentibus & ſubſcribentibus Epiſcopis aliarum prouinciarum, numero XVI. & vicariis abſentium, & viris illuſtribus ex officio palatino. Decimum cõcilium Toletanũ fuit tempore eiuſdem principis, anno VIII. regni ſui, & ſub Eugenio põtifice celebratũ, & ſubſcripſerunt Fugitinus Hiſpalenſis, Fructuoſus Bracarẽſis, & ſuffraganei, & vicarii aliorum, numero XXV. Hic fidem catholicam ex corde diligẽs a ſcio lis ſanctæ ſcripturæ petebat dubia ſcripturarũ & articulos fidei declarari, adeo qđ cum diuinæ ſcripturæ ſemper collatio delectabat: altaria Chriſti ornamentis variis decorabat. Huius temporibus eclipſi Solis ſtellis meridie apparentibus omnis Hiſpania territatur: atq; incurſationem Vaſconum non cũ modico exercitu repulit ſine damno. Recẽſuindus itaq; cunctos mire dilexit, & a cunctis dilectus fuit in villa propria, quę tunc Gerticos, nũc Bamba dicitur, in territorio Palantino. Obiit Ærа 713 Kal. Septembris, ibiq; ſepultus fuit æra DCCXIII. Nono huius Recenſuindi principis anno ſuſcepit ſanctus Ildefonſus pontificatum eccleſiæ Toletanæ. Fuit autẽ beatus Ildefonſus genere nobilis, diſcipulus beati Iſidori, monachus profeſſione, vir per omnia laudabilis, & præcipuus ſanctitate, demũ pontifex Toletanus. Huius tempore cum Heluidius & Pelagius a Gallis venientes, plærasq; partes Hiſpaniæ infeciſſent, virginitatem beatæ virginis infamantes, beatus Ildefonſus illis occurrens ſacrarum ſcripturarũ teſtimoniis, & lingua melliflua, & gratia in labiis ſuis diffuſa eorum dogmata confutauit, & ab Hiſpaniis confuſos abegit. Vnde & in feſto glorioſæ virginis, quod in Hiſpaniis XV. Kal. Ianuarii celebratur, cũ ipſe ad matutinale officium comitatus clero, & populo, & multis luminaribus ad eccleſiam conueniſſet, apparuit ei beata virgo choris Apoſtolorũ, martyrũ, atq; virginũ comitata, & ſic ait: Quia fide certa, conſcientia pura lumbos tuos virginitatis cingulo cinxiſti, & gratia labiis tuis diffuſa virginitatis meæ gloriam in cordibus fideliũ depinxiſti, accipe veſtẽm de theſauris filii mei, vt etiam in hac vita veſtimento gloriæ adorneris, & ea in meis & filii mei ſolẽnitatibus veſtiaris. Et his dictis cũ glorioſo cœtu quo apparuerat, ad gloriam filii remeauit. Beatus autem Ildefonſus de promiſſis ſecurus ſuſcepto munere lætus remanſit. Hac autem veſte nullus poſt eum vti præſumpſit, niſi Siſibertus Archiepiſcopus, qui culpa ſua ab illa ſede propulſus, fuit exilio relegatus. Sedit autem nouem annis, & duobus menſibus in cathedra Toletana, & expleto XVIII. Recẽſuindi principis anno, qui ſine patre Cindaſuindo XVIII. annis regnauerat, x. Kal. Februarii vitam finiuit Toleti, & in eccleſia beatæ Leocadiæ ad pedes beati Eugenii deceſſoris ſui cum magna reuerentia eſt ſepultus: & multa de operibus quę conſcripſit ante pontificatum, & cætera poſt pontificatum miro eloquio conſummauit, aliqua etiam morte præuentus imperfecta reliquit. Et quia diuina gratia perfuderat os illius, Ildefonſus os aureum dicebatur, & etiam quia in diuerſis libris melliflue loquebatur, & de virginitate beatæ virginis nitido politoque eloquio perorauit. Ancora fidei eius tempore in tota Hiſpania, Gotthica Gallia roboratur: & libri ab eo editi poſtquam fuere in concilijs lectitati, & ab omnibus approbati, tanquam cibi diuinæ gratiæ in fide puſillanimes refecerunt. Et cum beatus Iſidorus ſcripſiſſet Gotthorum originem vſque ad quintum annum Regis Suintilę, ſanctus Ildefonſus ſcripſit tempora Gotthorum, Alanorum, Vandalorum, & Sueuorum, a quinto anno Suintilæ, vſq; ad octauum decimum Recenſuindi. Et Iſidorus iunior qui a principio mundi incipit Chronica, vſque ad octauum decimum Recenſuindi annum fideliter proſecutus, & vſque ad deſtructionem Hiſpaniæ per Arabes ipſe ſcripſit.

RODE-

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI DE REBVS HISPANIÆ

LIBER TERTIVS.

De regno Bambæ. *Caput I.*

DEFVNCTO itaque Recensuindo, ibidem ab omnibus Bāba vir nobilis, de Gotthorum nobili genere, strenuus, pacificus, mansuetus, qui ante regni fastigium multorum reuelationibus celebris habebatur, ad regni fastigium vnanimiter sublimatur æra DCCXIIII. & regnauit annis nouem, mense vno, & quamuis renuens & inuitus, demum tamen minis & terroribus vix consensit, sed decreuit se a Regis nomine temperare, donec in maiori ecclesia vrbis regiæ vnctionis reciperet sacramentum. Mox igitur a principibus Toletum ducitur, & in primate ecclesia beatæ virginis a Quirico eiusdē pontifice in Regē omnibus annuentibus consecratur (& omnes in electione eius promissione spontanea subscripserunt, & fidem ei & patriæ iurauerunt, & Paulus futurus proditor subscripsit cum aliis) & iurauit, & iam cultu regio insignitus ante altare diuinum fidem catholicam est professus, & iuramento leges & cōsuetudines iuri consonas confirmauit. Et in ipsa hora qua a Pontifice vngebatur, cūctis cernentibus visus est vapor ab eo loco, vbi vnctionis oleum fundebatur in modū virgæ funeę ascendisse, & visa est apis de eius capite prosiluisse, & ad cœlos continue volitasse. Et qui diligentius cogitabant, intelligebāt per eum Gotthorum regnum fœliciter exaltandum, & in pacis dulcedine gubernandum. Æra 714

De rebellione Hilderici. *Cap. II.*

SED quia nouitas perturbationibus raro caret, in primo anno regni eius turbatio non modica excitatur. Nam Hildericus qui Nemausensis vrbis Comitatum tenebat, fauentibus sibi Gumildo pernicioso Magalonensi Episcopo & Ranimiro abbate, contra statuta Gotthorum Iudæos in patriam reuocauit, & virum venerabilem Aregium Nemausensem Episcopum rebellionis suæ vecordia nisus est irretire, quem quia non potuit laqueare, a sede expulsum Francorum manibus tradidit illudendum, & Ranimirum abbatem perfidiæ socium in pontificatu exulis subrogauit, & a duobus Episcopis proditionis consortibus fecit contra statuta canonum consecrari. Demū a temeritatis insania non verentes Hildericus Comes, Gumildus Magalonensis, Ranimirus Nemausensis intrusus, coniuratione iterum innouata, a monte Cameli vsque ad Nemausum terram diuidunt, coniurationis complices ascisentes, vt fidelitatem infidelitas superaret: & furoris sui vesania nō contenti, ciues & agricolas qui aduentum Bambæ noui principis expectabant, cœperunt prædis & vastationibus lacessere. Quod cum ad Regis notitiam peruenisset, misit ilico cum exercitu Paulum ducem qui ex Græcorum prosapia nobili ortus erat, sed gentis suæ versutiam non oblitus cœpit remissius agere, & militum corda qui accensi ad prælium veniebant, vt regni iniuriam vindicarent, a gradu proper o retardabat, & persuasionibus inclinabat, dicens, impedimenta principis militantibus expedire. Et iam publice fidem promissam Bambæ principi violauit, & vt ad optatum fastigium perueniret, Renosindum Celtiberiæ ducē & Hildisum adhuc in palatino officio consistentem arcano cōsilio circunuenit, vt suis insidiis consentirent. Simulabat enim sui desiderii virus occultans contra rebelles regiæ potestatis exercitum circunferre: quod vir magnę sanctitatis Argebadus Antistes ecclesiæ Narbonensis solerter percipiens, nisus est præcludere aditum ciuitatis.

Sed & hoc ipsum ad notitiam Pauli venit, & anteaquã reuerendus Antistes quod fideliter cogitauerat, effectui manciparet, Paulus portas Narbonæ præcursoribus militibus occupauit, & circunfusa exercitus multitudine habita concione cœpit iniurias in Antistitem retorquere, eo quod vrbis ingressum nisus fuerat impedire.

De proditione Pauli. *Caput III.*

ET cum iam corda fere omnium inclinasset, rebellionem contra regiam maiestatem quam corde conceperat, publice denudauit, iureiurandó promittens Bambam pro Rege se nullatenus habiturum, nec in eius consistere famulatu, sed suasit, vt Regem ex se ipsis eligerent, cui & ipse, vt cęteri, in omnibus obediret. Ad hæc Ranosindus factionis conscius sic respondit: Regem nolumus nisi Paulum, & ipsum in Regem eligimus, & ei vt principi obedimus. Tunc omnes coniuratione astricti illud idem voce publica acclamarunt. Paulus vero fidelitatis immemor, ambitione anhelus, præsumptione superbus, consensit crimini proditorũ, & mox regalibus insignibus insignitus omnes sibi allicuit iuramento, sub eadem forma qua ipse cum aliis Toleti iurauerat Bambæ Regi. His peractis regnum obtentans, alios minis, alios donis, alios pœnis sibi alliciens, Frãcos & Vascones datis muneribus ad sui auxilia incitauit. Hildericum Comitem, Gumildum, Ranimirũ pseudopontifices de facili suæ perfidiæ sociauit: & nec solũ Gallia Gotthica, sed & pars Celtiberiæ acquieuit consilio proditorum. Paulus vero tantorum coniurationibus iam securus se cœpit parare, vt intraret Hispanias proditor contra dominũ pugnaturus, & regni confinia inuasurus. Dum hæc agerẽtur, Vascones quietis ignari loca Pyrenæi & Cantabriæ inuaserunt rapinas agentes, vt eius gentis etiam hodie facta & desideria atteſtantur, qui libenter rapiunt aliena. Quod cum ad Bambæ notitiam peruenisset, contra iniurioſos de iure procedens, a finibus Cantabrię & Pyrenæi confusos abegit.

De processibus Regis contra Paulum. *Caput IIII.*

REGEM autem in finibus Cantabriæ commorantem a partibus Gallię perculit celer rumor de rebellatione Pauli & Hilderici. Cumque illustribus palatii rumoris instantiam reuelasset, bifarie consilia diuiduntur: alii redire ad patriam, & ampliorem sumere apparatum contra proditores patriæ processuri, alii suadebãt, vt in continenti procederent perfidos inuasuri. Cumque Regis catholici soleris cura consilia nutantia audiuisset, suos magnanimus sic affatur: Quid Paulus & sui attentauerunt, iam audistis: eos ergo expedit præueniri, ne crescat incendium tanti mali. & Gotthorum gloriam non deceret repetere propria, donec tanti facinoris iniuria vindicetur? & pudendum esset, vt Paulus proditor qui fraude, non armis patriam supplantauit, Gotthorum gloriæ audeat repugnare, & qui imbellem gentem pro quiete patriæ non valuit subiugare, Gotthorum militis hostem se audeat exhibere, quasi nulla virtute eius tyrannidi resistere valeamus, cum a sæculis Gotthorum magnalia omnes populi omnesque principes sint experti. Etsi enim de Francorum viribus Paulus præsumat, claret clare, quod sæpe Franci inuasi ab hostibus Gotthorum auxilia implorarunt, & eorum beneficiis sunt erepti. Si quando & prælium interceſſit, semper Gotthi superiores Gallicis sunt inuenti. Properemus igitur resistentium contubernia deuastare, vt armis impares armis duplicibus deuastentur: & gloriosius erit etiam deficientibus alimoniis arma capessere, quam abundantiæ ignauia detorpere. Iuuat & quod Gotthorũ nobilitas semper donauit nobiles libertate, quos Frãci seruitute nobilissima oppresserunt. Ab hinc ergo Vasconum cladibus accedamus, & per eos ad seditioſorum interitum properemus. His auditis exercitus gratulatur, & accensus animis Gotthorum gloriam ęmulatur, & scissuram patriæ resarcire viribus meditatur, & trãsitum faciens per Calagurram & Oscam, per vallem Pyrenæi, quæ Aspa dicitur, Vasconias sunt aggressi, quas dies aliquot deuastantes, & eorum campos incendiis concremãtes, & castra plus lignea quam lapidea fabrica eleuata pugnis & machinis de-

nis deiecerunt, ita vt qui se adiutores Paulo spoponderant, depositaferitate vitam seruari, pacemq; largiri datis obsidibus postularunt, quas nõ tam precibus quam muneribus vix potuere a principe obtinere. Et acceptis obsidibus, & tributis, paceq; firmata, Rex Bamba & suus exercitus ad Galliam processerunt, & diuisit exercitum in tres manus: vnam partem versus Ruthenum & Albam Aquitaniæ ciuitates, cui præfecit Desiderium nepotem suum, qui tũc temporis in Narbonensi habebatur: aliam partem versus Ausonam cõtra eos qui fauentes Paulo in Celtiberia rebellarant: tertiam vero per viam Tolosæ versus Narbonam, Biterram, & Agatham destinauit. Rex autem cum potiori multitudine eam manum quæ per Ausoniam iuerat, sequebatur. Sed quia inimicus bonorum operum semper nititur in bonis operibus zizaniam seminare, quidam de exercitu rapinis & adulteriis delectati, etiam domos incendiis consumebant, quod Rex iustus ita acriter vindicauit, ac si læsæ maiestatis criminis essent rei, vt cæteris fieret exemplum, ne similia attentarent, & alloquens exercitum perorauit: Cum bellum immineat non licet illicitis implicari, quia Dei benignitas est omnis immunditiæ execratrix. Caluendum est ergo ne Dei iudicium facinoribus prouocemus, & non viribus hostium, sed nostris sceleribus consternamur, & quod Gotthorum gloria armis efficere consueuit, nostris excessibus amittamus, & ego qui præsum, merito confusioni subiaceam, si impunita facinora derelinquo. In domino igitur confidentes, purgatia crimine procedamus. Cumq; Barcinonem peruenisset quæ erat vna de rebellantibus, eam incursu celeri acquisiuit, & eadem capiens satellites repugnãtes, scilicet Euredum, Pompedium Guntifredum, Vulsum diaconum, & Naufredum. Deinde Gerundam incursu simili subiugauit, vbi fuere ei literæ præsentatæ, quas Paulus proditor amatori eiusdem vrbis Antistiti miserat sub his verbis: Audiui quod Rex Bamba cum exercitu ad vos venire disponat, sed tua prudentia non conturbetur (nec enim hoc fieri puto) & tamen quem primum de nobis ambobus ibi tua sanctitas cum exercitu viderit accedentem, ipsum se credat habere dominum, & in eius debet persistere charitate. Hæc miser scripsit, nescius quod contra se iustum iudicium proferebat. Vnde & verba rescripti Rex Bamba considerans dixit ei: Non in his scriptis Paulum a semetipso locutum, sed nescientem prophetasse.

De transitu Pyrenæi. *Caput V.*

EGRESSVS itaq; princeps a ciuitate Gerunda conserto exercitu venit ad mu-nicipium Pyrenæi quod Cauco liberi nuncupatur, vbi est portus maris nauigantibus commodus & securus. Ibi etiam Pyrenæus mari finitur. & castra alia Vultuariam & Libyam sibi subiecit, quæ quidem castra auro, & argento, & sericis, & bonis aliis abundabant, quæ omnia exercitui aduenere, glorioso principe manus ab his omnibus continente. Vnde & ad seruiendum sibi animos omnium inflammabat. Cumq; ad castrum Libyæ, quod est caput Ceretaniæ, peruenisset, Hyacinthus Episcopus Helenensis cum Aragisclo sibi castrum capere nitebatur, sed nec castrum capere potuit, nec Bambæ principis manus euasit. Missisq; duobus ducibus cum parte exercitus, Rex Bamba castrum quod Clausura dicitur, eisdem decertantibus occupauit, captis ibidẽ Ranosindo & Hildigiso cum multo agmine perfidorum qui ad defensionẽ castri conuenerant fastuosi, quod iidem duces post terga manibus alligatis glorioso principi præsentarunt. Victimirus etiam vnus ex perfidis, qui se in Sardonia receptarat, relicto castro aufugit timidus in Narbonam, & Paulo vsurpato principi facta Bambæ principis nunciauit. qui cordesolutus, vt fuerat particeps factionis, sic fuit etiam & timoris. Vnde & a Narbona fugiens seruili animo consternatus, aduentum principis non sustinuit expectare, & Victimiro qui a Sardonia fugerat, tuitionem Narbonæ commisit, relictis ibi Ranimiro pseudoepiscopo, Argemundo, & Gultritione primicerio, qui etiam Ranimirus viso exercitu, antequam ciuitas inciperet expugnari, fugam petiit, sed mox in territorio Biterrensi capitur, & reducitur fugitiuus. His igitur munitionibus occupatis gloriosus Bamba fatigatum exercitum, & manum quam per To-

loſam miſerat, recollegit, & ſe & ſuos donans quieti, biduo ibi manſit. Cumq; exercitus vndiq; conueniſſent, manum vnam miſit per mare, vt Narbonam nauali impetu coarctarent. Ipſe vero quatuor præmiſit principes cum electo exercitu armatorum, qui Narbonam machinis impugnarent. Cumq; ad muros vrbis principes peruenissent, ſecundum legem oblata pace, ſalutem, ſi ſe Regi redderent, pollicentur. Victimirus autem qui pro Paulo inibi rebellabat, cœpit Regem conuitiis laceſſere, & cæteris mortis periculum & Pauli potentiam minitari. Quod Gotthorum animoſitas impatiens tolerare, incanduit animis, & ora blaſphemantium iaculis impetiuit. immanis vtrinq; pugna conſeritur, & alternatim ſagittarum immiſſionibus impetuntur, & dum ab vtriſq; fortiter agitur, a Regis exercitu tot lapidũ ictibus ciuitas infeſtatur, vt videretur omnibus quaſi alluuione grandinis ſubuertenda. per quatuor enim fere horas a fundibulariis ſic fuit ciuitas infeſtata, vt nec quidem reſpiraculum ſupereſſet. Tunc Gotthorum agmen virtute magnanima dilationem victoriæ non præſtolans, ad portas vrbis fiducialiter acceſſerunt, & ſuccenſis portis ingreſſi ſunt ciuitatem. Tunc Victimirus ingreſſu Gotthorum turbatus, in eccleſia beatæ virginis ſe recepit, plus gladio quem manu tenebat, ſe iactans defenſurum, quam reuerentia aræ ſacrę. Vnus autem de exercitu audiens eum verbis ſuperbiæ intonare, ſumpta tabula inuaſit eum: ſed miſer & vilis corde diſſoluitur, & in terra cadens viuus capitur, & priuatus gladio quem tenebat, vinctus ducitur, & cum his quibus vrbem tueri decreuerat, flagellis duriſſimis flagellatur. Ciuitate itaq; triumpho nobili iam obtenta, & multis bellatoribus communita, Biterram & Agatham ciuitates victoria ſimili ſubiugarunt, comprehenſis Agathæ Viliſmundo Epiſcopo, & Aragiſclo, & Ranoſindo germano Epiſcopi Viliſmundi. Poſt hæc contra Magalonam ſuas acies direxerũt: quod audiens Gumildus pſeudopontifex eius vrbis, qui tunc aderat proditionis conſcius, mente & animo cõſternatus fugam iniit, & Nemauſum ad Paulum peruenit. Rex autem Bamba vrbem exercitu circumfuſo, & nauali prælio ſic arctauit, quod Magalonam ſimili victoria ſubiecit pariter & muniuit.

De aduentu exercitus ad Nemauſum. *Caput VI.*

POST hæc contra Nemauſum Gotthorum acies diriguntur. Prima acies quatuor ducibus cum magno bellatorum agmine commendatur, in qua erat robuſta iuuentus fere triginta millium pugnatorum: & iſti ſeduli præcurſores Regis exercitum prȩcedentes in ortu auroręe Nemauſi conſpectibus aduenerunt coram oculis concluſorum, clari nobilitate animorũ, pariter & armorũ. Erat autem Paulus Nemauſi cum complicibus factionis, & cum Francorum exercitu in auxilium aduocato. Verum in eadem ciuitate cum Paulo erant potiores, & qui tandiu eius perfidię pertinaciter adhęſere, donec cum ipſo facti degeneres perierunt, Gumildus Epiſcopus, Fruiſcus, Flodorarius, Victimirus, Ranimundus, Adoſyndus, Adulphus, Maximus, & Gothila, & alia peccantiũ ſynagoga, quaſi ſtuppa pertinacia ſimili colligata. At vbi venientem Regis exercitũ conſpexerunt, cum paucos crederent, in campo confligere decreuerunt, ſed ſuſpicantes inſidias ſupereſſe, eligũt in vrbe rei exitũ præſtolari, præſertim cum crederent peregrina auxilia citius aduentura. Vbi autẽ terris ſolis claritas eſt infuſa, tubis clangentibus cœpit Gotthorum exercitus muros vrbis acriter impugnare, & eos etiã qui erant in vrbe, fundis, iaculis, & ſagittis exitialiter coarctare, & pugna ſimili qui interius reſiſtebant, exteriorem exercitum impetebant, & æquali certamine tota die & tota nocte crudeli Marte vndiq; concertarunt. Vnus autẽ conſpirationis particeps eminus ex muro proloquens, talia proclamauit: Quid hic (inquit) pugnæ inſiſtitis morituri? curad lares proprios non reditis? cur ante tempus vitæ diſpendium procuratis? cur prærupta montiũ, concaua vallium, condenſa nemorũ, aſpera collium non requiritis? vt cũ auxilii noſtri aduenerit fortitudo, poſſitis ibi ſaltem ad modicũ vitæ diſpendio prouidere: nec vt terream, ſic peroro, ſed veſtræ miſeriæ condeſcendo. Immnent enim auxilia aduentitia, quæ tanto vos durius extirpabunt, quanto virtute & multitu-

multitudine præeminebunt,& tertia dies est hodie,ex quo ab illo exercitu huc aduenistis. Nec enim vestro principe confidatis, quem vobis ostendã a nostris auxiliatoribus captiuatũ. Non ergo expedit pro eo vlterius decertare,quẽ forte iam constat nostrorum gladio interisse, & cum nostra victoria vos inuoluerit, spes vobis veniæ nulla erit. nec hæc dicens bellantes terruit,sed ad pugnam potius animauit: ad murumq; viriliter accedentes pugnam acuunt acrius dimicantes. Et tunc ad Regem Bambam nuncios destinarunt, vt exercitus in auxilium properaret, ne forte aduersæ partis auxilia prẹuenirent. Auditis nunciis in noctis initio Rex Bamba præmisit cum Vandemiro duce decem millia pugnatorum,qui tota nocte gradu propero incedentes in ortu diei ad eos qui Nemausum obsederant, aduenerunt,& quanto obsessoribus creuerũt animi, tantum obsessis elanguidis fuit demptum. Cum enim viderunt hostibus exercitum accreuisse,existimarunt Bambam principem aduenisse. Cumq; Paulus in quandam turrim, vt exercitum conspiceret, ascendisset, deiectus animo sic est affatus: Æmulum meum video aduenisse, quem in suis dispositionibus recognosco. Hæ sunt vires,hæc potentia, hic exercitus, nec habet amplius quid spectet, nihil est quod de cætero timeatis. Famosa enim Gotthorum virtus qua gentibus præeminebat,penitus iam defecit,quia præliandi desuetudo torpore confecit quos consuetudo assidua virtute præfecit: & si ad certamen veniremus, facti degeneres potius fugient, quam resistent. Adhæc ex suis aliqui asserebant, Regem sine vexillorum insignibus non venire. Ad quod Paulus, Ideo, inquit, sine insignibus aduenisse, vt putaremus adhuc alium Regis exercitum supersse, & hoc fraude agitur, vt quos bello non sufficit, dolis euiret. Hæc Paulo dicente cœpit tubis regalibus exercitus concrepare, & vrbem variis insultibus infestare, sed qui intus erant, licet alia iactitarent, plus de muri fortitudine quam de suis viribus confidebant. Vnde lapidum & iaculorum iniectionibus insistebant, & ingeminantes certamina rediuiua, plus ipsi quam exterior exercitus lædebantur. Cumq; pars Pauli sagittis, & fundis, & spiculis, & vulneribus grauiter vrgeretur,iam timore affecti,& animo consternati Paulo dixerunt: Non videmus Gotthorum audac iam decreuisse, non strenuitatem in eorum aliquibus defecisse,sed instans magnanimitas hoc confirmat, quod gentis illius antiqua nobilitas assueuerat, & plagarum & vulnerum profunditas. Iam nos docet a quantis viribus infligantur,& excussio iaculorum non prius percutit, quam extinguat, iactus lapidum simul vulnerat & occidit præter instantiam sagittarum, quibus nequeunt arma resistere, vel cautela. Quorum Paulus dum verbis trahitur, desperationis iaculo figebatur.

De irruptione Nemausi,& desperatione Pauli. *Caput VII.*

EXERCITVS itaq; Regis Bambæ reputans tardum si victoria in crastinum differatur, accensis animis concitati fere vsque ad horam nonam muros fortiter impugnarunt, portas vrbis ignibus succenderunt, & muros irrumpunt, & in plærisq; locis aditu patefacto occupant ciuitatem. Cumq; incluſi non possent ferociatem intrantium tolerare, in præsidium confugiunt arenarum, quod a Gotthis fuerat antiquitus contra Romanorum potentiam obfirmatum: sed viri exercitus persequentes vsq; ad præsidium cædere non desistunt, adeo quod omnia fere habitacula & plateæ plenæ iacent cadaueribus mortuorum. Aliqui tamen de vulgo qui prædæ insistere nitebantur, aduerso gladio perierunt. Cumque in parte Pauli dissensio oriretur, eo quod incolæ proditionem in suorum aliquos retorquebant, mutuis vulneribus concidebant, & adeo inualuit ista cædes, quod licet ipse Paulus quendam esse de suis vernulis acclamaret, de manibus ferientium non potuit liberare. Vnde & factus cõtemptibilis, tam ipse,quam sui qui cum eo ab Hispania venerant, ab omnibus incolis suspicioni & despectui habebantur. Verebantur enim ne in suis capitibus admissam Bambæ principis gratiam procurarent. Vnde & rediuiua concertatione concisi mirabili spectaculo caterua prosternitur perfidorum,& qui Gotthorum euaserant vim, armorum suorum gladiis ceciderunt, ita vt

penetralia & abdita cadaueribus essent plena, aliqui etiam lethali vulnere sauciati mortuorum effigiem simulabant. Paulus autem talia videns tyrannidis ferocitate depositа, magna cordis miseria arctabatur, cum nec posset hosti resistere, nec ciuibus subuenire. Vir autem quondam de familia Pauli calamitati compatiens, inquit Paulo: Quid agis? vbi sunt consiliarii qui te ad tanti ludibrii spectaculum perduxerunt? quid tibi profuit contra Regem & tuos insurgere, cum nec te, nec tuos valeas adiuuare? Hæc vir ille insultãdi animo dicebat, sed memor beneficii ex cõpassionis amaritudine loquebatur. Tunc Paulus orauit, vt dolori cõfusionem nõ admisceret, & illico vir ille in gradu marmoreo, vbi talia proferebat, a Pauli militibus est occisus, licet frequenti lachryma Paulus diceret esse suum, & vt parcerent, flagitaret, sed negligitur contemptui habitus, quasi continuo moriturus. Tunc Paulus omnino desperans, quæ superbe præsumpserat regalia deposuit ornamẽta, & ea die reuoluto anno, hoc est in Kalendis Septembris, qua religiosus Bamba fuit ad regimen sublimatus, ea die fuit eruptio ciuitatis, & Paulus regalibus spoliatus coronam deposuit cum fortuna. His igitur malis Paulus proditor tabefactus, tertia die postquam deposuit regni culmen, suis loquitur, vt mortis vale, aut vitæ consilium sibi darent.

De legatione Argebadi Episcopi ad Regem. *Caput VIII.*

TVNC omnes communiter flagitant Argebadum Antistitem Narbonensem, vt regi occurreret veniam petiturus. Hic eorum actibus nõ consensit, sed coactum duxerant a Narbona, & tamen pietate solita condescendens suscepit officium supplicandi, & celebratis diuini mysterii sacramentis, eisdem sacris vestib. cum quibus Deo immolauerat, quarto ab vrbe milliario exiuit obuiam principi venienti. Et cum ad Regis præsentiã peruenisset, de equo descendens coram maiestate regia se prostrauit. quem Rex vt vidit, pietate motus illico substitit, & iussit a terra pontificem eleuari, & pontifex voce flebili principi supplicauit eiulans atq; dicens: Peccauimus, inique egimus, nec tanti principis venia digni sumus, cũ sit nostra iniquitas non tantum terræ, sed cœlo etiam reuelata, quia & promissæ fidei pacta fregimus, & læsæ crimen incurrimus maiestatis, sed pietatis tuæ clemẽtia condescendat, & præstet venia quod petitio nõ meretur, vt ad internecionem mucro non sæuiat, & gladius reliquias non extinguat, & saltem remaneat semina rium incolarum. Iube ergo cessare a sanguine, quia pauci euasimus, & pro paucis veniam postulamus. si enim cito non peperceris, non superetit cui parcas. Regis clementia his commota vitam omnibus pollicetur saluaiustitia tantæ culpæ. Pro tanta gratia prẽsul lætus addidit supplicare, vt ad iustitiã condonaret. Sed Rex inquit, quod iam dixi penitus obseruabo, sed conditiones alias non admitto: tibi autem soli sufficiat me in omnibus peperciſſe. Rex itaq; propter nimiam instantiã aliquantulum indignatus properauit ad arenarum præsidium capiendum animosus, eo quod audierat Francorum auxilia aduenire. Rex itaq; cum exercitu procedente armorum fulgor ex solis reuerberatione præfulgidus terram quasi splendore duplici radiabat, & tantus erat decor exercitus, quod vix posset ei aliqua gloria cõparari, cum maiores, mediocres, & iuuenes sic procederẽt ordinate, vt nullus esset qui a suo ordine dissideret, & specialibus vexillis quẽlibet acies signabatur. Fertur etiam angelorũ præsidia affuisse, & multis videntibus pugnatorum animos erexisse. Cumq; duæ manus quæ secum aderant, & illa quæ in Aquitaniam iuerat, principi aduenissent vno ab vrbe stadio, visione iam angelica roboratus dispositis aciebus corda suorum ad bellũ excitat perfidorũ. Inualuerat quippe rumor, Francos & Saxones qui in subsidium venerant obsessorum, ad belli dubia se parare: sed cum nil esse princeps strenuus comperisset, nisi quod aliqui qui nuper aduenerãt, talia iactitabant, mox præcepit, vt de caueis arenarũ proditores cum sibi fauentib. abstrahantur, vt viui principi præsententur. Bellatoribus autẽ iussa complentibus Paulus cum complicibus mox extrahitur de abditis arenarum, & per murum fune depositus, a duobus ducibus capillis tractus, & ludibrio habitus principi præsentatur. Quo viso Rex magnificus prorumpens in lachrymas cœpit Regem omnium

mnium collaudare, & protensis in cœlum manibus proclamauit: O Rex omnium te collaudo, qui humiliasti superbum, vt vulneratum, & in brachio virtutis tuæ aduersarios disperfisti. Sed mox Paulus vt faciem Regis vidit, soluto cingulo quo cingebatur, super terram coram Regis pedibus se prostrauit, & collum cingulo propriis manibus alligauit. Iam enim exanimis & pauore perterritus quid faceret ignorabat, qui paulo ante se viderat glorioſum. Cum itaq; ante principem Paulus & complices sic iacerent, Regis compassio inquit ita: Cur ad tantum malum vesaniæ prorupistis, vt malum pro bono beneficio redderetis? vitam dono, sed sub arcta custodia præcipio conseruari, donec de vindicta iudicium agitetur. Tunc traditi sunt per exercitum certis custodiis deputati. Francos autem & Saxones qui capti fuerant, iubet mitius pertractari. Erant enim nobiles, & stipendio, non odio trahebantur: quos omnes post diem octauum decimum datis muneribus suis terris restituit manumissos.

Post hæc autem Rex condolens dirutæ ciuitati præcepit muros cum instantia reparari, & incensas ianuas renouari, & occisorum corpora sepeliri, & vulneratos medicorum officio confoueri, & thesauros omnes qui capti fuerant, solerter inquiri, & cum diligentia custodiri, non cupiditate illectus, sed sacrorum reuerentia prouocatus. Proditor enim Paulus timens ne ærarium quod a Rege susceperat, sibi deficeret, sacrorum spoliis ærarium augmentauit, & vasa aurea & argentea quæ habere potuit, de thesauris domini sacrilegus infiscauit, & coronam auream quam Recaredus princeps deuotissimus Gerundæ ad altare beati Fœlicis obtulerat, vesanus Paulus suo capiti vsurpauit. Rex ergo Bamba sacra vasa quæ potuit repetire, præcepit suis ecclesiis redonari. Tertia feria post victoriam Paulus cum aliis qui erant custodiæ deputati, ligatus principi exhibetur. Cumq; vinculatus cum suis tribunali adsisteret: Adiuro te per fidem (inquit princeps) vt si te læsi in aliquo, aut tibi malum occasione malitiæ procuraui, hic edisseras coram cunctis, vt contra me tantum facinus cogitares, & regni etiam apicem attentares. Mox Paulus coram omnibus protestatur, se a principe nunquam læsum, nec in aliquo molestatum, sed suis beneficiis plus merito exaltatum, & quod fecerat, instinctu diaboli se feciſſe. similiter & omnes factionis complices responderunt. Tunc iubentibus senioribus & viris illustribus ex iudicio palatino qui iudicialiter assistebant, prolatum est instrumentum Toleti confectum, in quo (sicut superius diximus) Paulus fidelitatem, sicut alii, Regi & patriæ iuramento & subscriptione manus propriæ roborauit. Allatæ sunt etiam & relectæ conditiones quibus iurare populum sibi fecit, vt ei inseparabiliter adhærerent, & ei fideliter obedirent, & tanquam principem obseruarent, & contra Regem Bambam & defensores illius efficaciter adiuuarent, & contra deiectionem eius vel periculum vsq; ad effusionem sanguinis totis viribus dimicarent, & glorioſum Bambam infaustum Regem in concione sua sententialiter iudicarunt. His conditionibus & electione Bambæ in commune perlectis, a senioribus & viris illustribus iudicati sunt sententialiter Paulus & sui, Regis & patriæ proditores, eo quod in Regis mortem & patriæ exterminium coniurassent: vnde & capitali sententia condemnantur. Sed Rex vetax, promissi non immemor, præcepit eis vitam, sicut Archiepiscopo promiserat, conseruari, sed decaluationis obprobrio tunc confusos effossis oculis præcepit in vinculis custodiri.

De fuga Lupi ducis, & metu Francorum *Caput IX.*

ITERVM rumor increbuit ex aduerso Francos & Teutonicos contra Regem quantocius aduenire. Quod Rex memor antiquæ iniuriæ suæ gentis gratanter accepit, experiri cupiens contra Francos. vnde & aliquandiu expectauit. Sed falso rumore penitus expirante, deliberauit cum eis in eorum finibus experiri. Sed quia pacta pacis cum Rege Francorum interceſſerunt, noluit pacis fœdera violare: & tamen Francorum vrbes quæ magnis munitionibus præminebant, aduentu Regis in Galliam Gotthicam iam audito, ab eius facie timuerunt, & proprium ex-

cidium deplorantes a propriis ſedibus receſſerunt, vitæ ſuæ latebroſis ſubſidiis prouidentes. Cumq; Rex Francorum a vaſtationis propoſito iam ceſſaſſet, & Nemauſenſem vrbem foſſatis & muris fortiſſimis reſtauraſſet, nunciatum eſt ei Lupum ducem de nobilioribus Franciæ Biterrenſe territorium deuaſtare. Quod Rex audiens cum exercitu properans Lupi fugam voluit præuenire. Sed cum Lupus iuxta villam quæ Aſperianum dicitur, regreſſum principis audiuiſſet, tanto timore fugæ periculum meditatur, vt ſui ſibi & ipſe ſuis viderentur penitus iam deeſſe. Et partita fuga omnes ſine comitatus ſolatio aufugerunt, prædas, & ſpolia, & diuitias quas attulerant, hoſtibus reliquerunt, & multi quibus timor abſtulit alas, capti poſtea rem auferunt, & tanta fuit celeritas fugientis, quod non potuit conſequi ſtudium ſubſequentis, & ſic fugerunt ad abſcondita latebrarum, quod pauci aut nulli potuerunt inueniri.

De reformatione prouinciæ Narbonenſis, & reditu Regis in Hiſpaniam. *Cap. X.*

FVGATO itaq; Lupo duce, princeps victor fœlici regreſſu Narbonam peruenit, & diſponens de prouincia Narbonenſi, & de Ruteno & Alba ciuitatibus quæ tunc ad eam ciuitatem pertinebant, præcepit diruta reſtaurari, & eos qui ob metum diſcidii fugerant, reuocari, & conſuetudines indebitas in melius immutari, & omnia loca a malis vſibus reformari, & locis debitis rectores qui clementer agerent, deputari, vt terra tantis ſordibus deformata quaſi nouo baptiſmate purgaretur. Præcepit etiam vt Iudæi quos Hildericus vocauerat, ab illis finibus pellerentur, ſtatutum omnium pacis concordia roborauit, & radicem rebellionis & ſchiſmatis penitus extirpauit, & dimiſit ibi manum validã fortium bellatorum, Francorum prælia non formidans, immo potius vilipendens, cum nullus eſſet principum vicinorum qui cum eo præſumeret concertare. His omnibus prouide ordinatis, diſpoſuit in Hiſpaniam remeare. Cumq; ad locum qui Canebat dicitur, perueniſſet, concione totius exercitus conuocata, omnibus grates refert, quod tam fideliter, tam viriliter, & tam ſtrenue ſibi in omnibus aſtitiſſent, & quod eorum præliis tam cito rebellia ſubieciſſet. Vnde & imperterritus animo princeps clemens cunctos abſoluit, dans licentiam & ſumptus itineris, vt quo placeret itinere remearent: ipſe quoq; Helenam veniens, biduum ibi manſit. Indeq; veniens in Hiſpaniam ſexto menſe a ſuo receſſu rediit glorioſus, & quarto fere milliario ab vrbe regia Paulus cum ſociis factionis decaluatis capitibus, raſis barbis, pedibus denudatis, induti ſaccis, camelis impoſiti, & Paulus confuſionis potior corona picea coronatus, ſequente longa deductione ſuorum, quos cæcitas & proditio deducebat, facti omnibus in deriſum & ludibrium, in opprobrium & cachinnum, vrbem ingreſſi ſunt Toletanam, & carceri deputati, vt qui ſupra ſe nequiter leuauerunt, ſedeant ſolitarii & tabeſcant.

De reparatione vrbis Toletanæ. *Caput XI.*

POSTQVAM igitur Rex cum triumpho nobili fuit ſedi regiæ reſtitutus, ſceptra regni meditans eleganter, ciuitatem Toleti muro & exquiſito opere renouauit, quam & opere ſculptorio verſificando prætitulans, hoc in portarum epigrammatibus ſtilo ferreo in nitido lucidoq; marmore fecit ſcribi:

Erexit factore Deo Rex inclytus vrbem
Bamba, ſuæ celebrem protendens gentis honorem.

In memoriis quoq; martyrum quas ſuper eiſdem portarum turribus titulauit, hoc ſimiliter exarauit:

Vos domini ſancti quorum præſentia fulget,
Hanc vrbem & plebem ſolito ſeruate fauore.

Hic anno regni ſui quarto in Toletana vrbe beatæ Mariæ ſemperque virginis a-trio in ſecretario poſt tranſactos octo & decem perturbationum & diuerſarum cladium annos, concilium ſalutis parauit: & iſtud fuit concilium vndecimum Tole-

Toletanum sub Quirico vrbis regiæ primate. Interfuerunt huic concilio sedecim Episcopi, & multi vicarii absentium Episcoporum, cum quibus & tempora absq; concilio prætereuntia deplorarunt. In hoc vero concilio consolationem cum tantis viris recepit, & ibi fuit tunc illud concilium constitutum, vt vicini Episcopi singulis per annum mensibus in vrbe regia debeant commorari. Huius tempore ducentæ septuaginta naues Arabum ad littus Hispaniæ peruenerunt, cumque cædes & vastationes agerent, & ad Regis notitiam peruenisset, misso exercitu bellatorum ilico capiuntur, & naues incendio concremantur, & pars potior aduentorum gladio detruncatur, & pars alia captiuatur: & sic exercitus ad Regem cũ gloria est reuersus. Tempore autem Cindasuindi Regis ex Græcia vir aduenit nomine Ardauastus, qui ab imperatore suo expulsus, mari transuectus in Hispaniam est adductus. Quem Rex Cindasuindus susceptit magnifice, & consobrinam suam ei matrimonio copulauit, ex qua susceptit filium quem Eruigium nominauit: qui Eruigius in palatio nutritus processu temporis honore Comitis sublimatur, moriens tuoq; Cindasuindo in superbiam eleuatur, & contra Regem Bambam factionem incepit callide cogitare, & Regis potui ingessit herbam per quam Regis memoria turbaretur. Cumq; Quiricus Episcopus vrbis regiæ & optimates palatii intelligerent Regem memoria destitutum, & causam penitus ignorarent, ne Rex catholicus sacramentis fidei fraudaretur, statim confessionis & pœnitentiæ antidotum obtulerunt, & Rex gloriosus deuote susceptit, & religionis habitum postulauit, & ad monasterium cõuolauit in villa quæ Pannis plica dicitur, & ibi creditur tumulatus, & vixit in regno annis nouem, & in monasterio annis septem.

De regno Eruigii, & Iuliano Pomerio. *Caput XII.*

HVIC succedit Eruigius, eo quod esset Recensuindi sobrinus, sed tyrannide, non de iure. Reliquerat enim Recensuindus filium paruulum Theodofredũ, cui regni successio debebatur. Cœpit autem regnare Eruigius æra septingentesima vicesima tertia, & regnauit annis VII. Hic Cisilonem filiam suam magno viro Egicæ Bambæ principis consobrino dedit vxorem propter Recensuindi filium Theodofredum, ne regni eius primordia impediret. Huius in tempore fames valida Hispaniam pro parte depopulauit. Hic anno regni sui primo procurauit fieri concilium duodecimum Toletanum quinto idus Maii, in quo fuerunt triginta quinque Episcopi cum inæstimabili clero, & Christianorum collegio laicorum. Et hoc concilium fuit sub Iuliano vrbis Regiæ primate, & subscripserunt Iulianus Hispalensis, Luiba Braccharensis, Stephanus Emeritensis, & suffraganei, & vicarii absentium prælatorum. Anno quarto Flauii Eruigii principis fuit celebratum tertium decimum concilium Toletanum sub eodem Iuliano primate, & interfuerunt Episcopi numero quadraginta octo, Luiba Braccharensis, Stephanus Emeritensis, Spandus abbas agens vicem Tarraconensis, Pacatus abbas agẽs vicem Sumphredi Narbonensis, & alii Episcopi Hispaniæ & Galliæ cum vicariis absentium vices agentibus. Quartum decimum concilium Toletanum fuit anno quinto Flauii Eruigii sub Iuliano vrbis Regiæ primate, subscribentibus Vitelliano Cyptiani Tarraconensis metropolitani vicario, & Ioanne abbate Sumphredi Narbonensis archiepiscopi vicem agente, & Maximo abbate vicario Stephani metropolitani Emeritensis, Recisindo vicario Luibæ Archiepiscopi Braccharensis, Gaudentio vicario Florisindi Archiepiscopi Hispalensis, & subscripserunt sedecim Episcopi, & alii vicarii absentium prælatorum. Et fuit celebratum hoc concilium die dominico, duodecimo Kalend. Decembris. In cuius tempore iam Iulianus Episcopus dictus Pomerius ex traduce Iudæorum, vt flores rosarum de inter vepres spinarum productus omnibus mundi partibus in doctrina Christi manet præclarus, qui & iam a parentibus Christianis progenitus splendide in omni prudentia Toleti manebat edoctus, vbi & postmodum episcopatu extitit decoratus.

ÆRA 723

De regno Egicæ. *Caput XIII.*

Æra 730 EGICA gener & succeſſor Eruigii poſt mortem eius ad regni Gotthorum aſ-
ſumitur principatum æra ſeptingẽteſima trigeſima, & regnauit annis decem,
& cum filio annis tribus: ſed iſti tres anni patri, non filio computantur, & ita in
vniuerſo regnauit annis tredecim, & dum regnum accepit, filiam Eruigii coniu-
ratione Bambæ abiecit. Hic Gotthos morte fuit & odio perſecutus. Huius tem-
pore inguinalis plagæ neceſſitas inualuit in prouincia Narbonenſi, occaſione cu-
ius ad Narbonenſem cathedram Epiſcopi pertinentes a Toletano concilio excu-
ſantur, ita tamen quod eiuſdem ſacri concilii inſtituta in ſingulis cathedralibus ec-
cleſiis nuncientur & admittantur: & ſi quis Epiſcoporum hoc non fecerit, & ana-
themate feriatur, & quinta bonorum parte mulctetur. Anno regni eius primo
quintum decimum concilium celebratur Toleti in eccleſia prætorienſi ſancto-
rum Apoſtolorum Petri & Pauli, omnibus Hiſpaniæ & Galliæ Epiſcopis aggrega-
tis, beatæ memoriæ Iuliano clareſcente, ſub ſexagenario numero Epiſcoporũ, &
multiplici Chriſtianorũ collegio in circuitu aſſiſtente. In quo ꝑ diuerſis cauſis, &
pro abſolutione iuramenti quod præfato principi Eruigio noxaliter fecerat, ex-
poſcit ſynodum, vt ſolueretur a iuramento. Eius in tempore librum de tribus ſub-
ſtãtiis, quem dudum Romam miſerat primas ſanctiſſimus Iulianus, & minus cau-
te tractando Benedictus Papa Romanus indixerat reprobandum, ob id quod vo-
luntas genuit voluntatem, ſanctus Iulianus veridicis teſtimoniis in hoc concilio
ad exactionem præfati principis per oracula eorum quę Romam tranſmiſerat, ve-
rum eſſe firmauit, & apologeticum fecit, & Romam miſit per ſuos legatos presby-
terum, diaconum, & ſubdiaconum viros eruditiſſimos, & in omnibus Dei ſer-
uos, & in diuinis ſcripturis imbutos, cum verſib. etiam adclamatoriis, ſecundum
quod & olim tranſmiſerat de laude Romani Imperatoris. Quod Roma digne &
pie recipiens cunctis legendum indixit, atque Imperator adclamando, *Laus tua*
Deus in fines terræ, lectum ſæpius notum fecit, qui & reſcriptum domino Iuliano
per ſuprafatos legatos cum gratiarum actione & cum honore remiſit, & omnia
quæcumque ſcripſit, iuſta & pia eſſe deprompſit. Et fuit hoc quintum decimum
concilium Toletanum celebratum anno primo Regis Egicæ quinto idus Maii
ſub Iuliano vrbis regiæ primate, & ſubſcripſerunt Sumphredus Narbonenſis,
Floreſindus Hiſpalenſis, Fauſtinus Braccharenſis, Maximus Emeritenſis, metro-
politani, & Siſuldus vicarius Cypriani Tarraconenſis, & alii vicarii Epiſcoporum,
qui non venerant cauſa legitima impediti, & fuerunt præter vicarios ſexaginta
vnus. Anno ſexto Flauii Egicæ nonis Maii fuit celebratum ſextum decimum
concilium Toletanum ſub Fœlice vrbis regiæ primate, & ſubſcripſerunt Fauſti-
nus Hiſpalenſis, Maximus Emeritenſis, Vera Tarraconenſis, Fœlix Braccharen-
ſis, metropolitani, & alii Epiſcopi ſuffraganei, & vicarii abſentium vices agentes.
Anno ſeptimo Flauii Egicæ Regis quinto idus Nouembris fuit celebratum ſepti-
mum decimum concilium Toletanum in eccleſia ſanctæ Leocadiæ, vbi ſanctum
eius corpus requieſcit, in ſuburbio Toletano ſub Fœlice vrbis regiæ primate, qui
grauitatis & prudentiæ excellentia nimia præpollebat, & ſubſcripſerunt Fauſti-
nus Hiſpalenſis, Maximus Emeritenſis, Vera Tarraconenſis, Fœlix Braccharen-
ſis, metropolitani, præter abſentes qui pro ſe vicarios deſtinarunt. In quo conci-
lio idem Rex præſentialiter adfuit, & coram omnibus humi proſtratus ſe eorum
orationibus commendauit, & tomum quam manu tenebat, primati & concilio
offerens, ſuper iis quæ ibi continebantur, ſibi ſatisfieri poſtulauit: & hæc omnia in
libro canonum pleniſſime declarantur.

De morte Egicæ, & regno Vitizæ. *Caput XIIII.*

HIc Flauius Egica tribus annis ante mortem Vitizam filium ſuum quem ex Ci-
ſilone ſuſceperat, præfecit Galleciæ quæ olim regnum fuerat Sueuorum, &
præcepit, vt in Tuda quę eſt vna de amœnioribus Galleciæ ciuitatibus, reſideret, &
illuc etiam Flauius Egica Fafilam ducem, patrem Pelagii, licet inuitum, exilio re-
legarat.

legarat. Quem Fafilam Vitiza occasione vxoris fuste in capite vulnerauit: ex quo vulnere mortuus fuit iuxta Vrbicum, & ibi sepultus in villa quæ Duodecim manus, ab aliis Palatiũ, appellatur. Post hæc Flauius Egica propria morte Toleti mortesima quadragesima, & regnauit annis nouem, qui patri succedẽs in solio, quam quam petulcus, clementissimus tamen fuit, & non solum quos pater exilio condemnauerat, verum etiam quasi clientulos, vt restitueret, laborauit. Nam quod pater imposuerat graue iugum, ipse modice releuabat, quos & pater patrio solo abdicauerat, ipse restituens fœlici statui redonabat: & postremo cõuocatis omnibus cautiones instrumentorum quas pater in dolo confecerat, ipse in conspectu omnium digno incendio concremauit, & non solum liberos reddidit ab insolubili vinculo cautionum, verum etiam omnia restituit quæ Egica infiscarat, & expulsos officio restituit palatino. Hic in ecclesia sancti Petri quæ est extra Toletum, cum Episcopis & magnatibus super ordinatione regni cõcilium celebrauit, quod tamen in corpore canonum non habetur. Cumque Vitiza circa initium optimeinchoasset, cœpit postmodum flagitiosius se habere, & Pelagium filium Fafilę ducis Cantabriæ, qui postea contra Sarracenos cum Asturibus rebellauit, ob causam patris quam prædiximus, ab vrbe regia coegit expulsum, & cum antea petulanter ageret in occulto, iam nunc luxus impudicitiam publicat in aperto, & laxatis habenis nulli vitio se subtraxit. Et vtinam solus in suis sordibus periisset, ne nobilitatem Gotthorum cleri & populi suis immunditiis infecisset. Ad tantæ enim perditionis & dissolutionis peruenit cumulum, vt plures vxores & concubinas ad satietatem libidinis simul detineret. Et exemplo simili viros illustres & potiores Gotthorum ad similia facinora inducebat, quorum exemplo in minoribus populi peccata similia inundabant. Per idem tempus Gundericus Toletanæ sedis primas sanctimoniæ dono illustris habetur, & in multis mirabilibus clarior celebratur. Huic successit Sinderedus Episcopus vrbis regiæ primas, vir sanctimoniæ studio clarus, & durauit vsque ad tempora Roderici, & sub isto fuit perdita ciuitas Toletana. Hic viros longæuos & honorabiles quos in ecclesia Toletana reperat, post mortem sancti Fœlicis & Gunderici decessorum suorum zelo sanctitatis, licet non secundum scientiam, cœpit grauiter infestare, & hoc ad instinctum Vitizæ qui propter sui nequitiam eorum iustitiam timescebat.

Æra 740

De facinoribus & fraudibus Vitizæ. Caput XV.

VERVM quia ista sibi in facie resistebant, propter vexationem pontificis ad Romanum Pontificem appellabant. Vitiza facinorosus timens ne suis criminibus obuiarent, & populum ab eius obedientia reuocarent, dedit licentiam, immo præceptum, omnibus clericis, vt vxores & concubinas vnam & plures haberent publice iuxta libitum voluptatis, & ne Romanis constitutionibus quæ talia prohibent, in aliquo obedirent, & sic per eos populus retineretur. Tanta igitur temporibus facinorum alluuio inundauit, vt fere Gotthorum strenuitas quæ consueuerat regnis & gentibus imperare, in vitiorum altitudine iam submersa omnibus abominationibus subiaceret. Itaque Gotthorum Hispanorumque regnum diffusum magnitudine dominabatur a mari vsque ad mare (a Tingi enim ciuitate Africæ vsque ad Rhodanum suę sceptra propaginis dilatauit) excelsum nobilitate, largum abundantia, deuotum religione, pacificum vnione, clarum cõciliorum eloquentia, Episcoporum frequentia, religiosorum reuerentia, sanctorum pontificũ Leandri, Isidori, Helladii, Eugenii, Ildefonsi, Iuliani, Fulgentii, Martini Dumiensis, Idalii Barcinonensis, Talonis Cæsaraugustani clara doctrina, & Zazei Cordubensis profunda philosophia. Sed quoniam humani generis inimicus humano generi non desinit inuidere, seminauit in potestate superbiam, in religione acidiã, in pace discordiam, in abundantia luxuriam, in solertia ignauiam, adeo vt sicut populus, sic & sacerdos, sicut impii, sic & princeps. Qui cum pro suis iniquitatibus timeret expelli, muros præcepit dirui ciuitatum præter paucas quarum muros

deſtruere formidauit, & arma ferrea in vomeres commutari, vt quaſi omnibus conniuens illicita, videretur quietem, & pacem, & licita procurare. Ipſe tamen doloſe agebat, ne poſſent ſibi reſiſtere, qui vocebant eius ſceleribus obuiare. Alluuione ergo voluptatum in tota Hiſpania inundante, Vitiza principe maieſtatis oculos prouocante repleta eſt terra iniquitate. Omnis quippe caro corruperat viã ſuam, & qui optimus, quaſi paliurus, & qui rectus, quaſi ſpina de ſepe.

De cauſis diſſenſionis propter quas fuit deſtructio Hiſpaniæ ſubſecuta. Caput XVI.

SED quia dominus voluit Gotthorum gloriam incuruare, Satan immiſit in pacem quam ſimulauerat Vitiza. Cum enim Theodofredus filius Recenſuindi, qui in ætate paruula a patre fuerat derelictus, & in iuuenili ætate placidus, elegantis formæ, & indolis gratioſæ, ab omnibus amaretur, timens Egica pater Vitizæ ne iuuenis tanti generis & tantæ ſpei ad regni faſtigium aſpiraret, a propriis finibus Cordubam exilio relegauit. Cumque ſibi manſio Cordubæ placuiſſet, ibi palatium miræ fortitudinis fabricauit, quod & filius eius ætatis robore adoleſcens & dilatauit, & obfirmauit, qui aliquandiu ibi moratus duxit vxorem de regali genere nomine Ricilonem, ex qua ſuſcepit filium Rodericum. Cum autem Vitiza regni gubernacula poſt patrem ſuum Egicam ſuſcepiſſet, æmulatione, qua pater, cœpit perſequi Theodofredum, donec captum vtroque lumine fecit orbum. Pelagium etiam cuius patrem apud Tudam fuſte peremerat, volebat pœna ſimili condemnare, ſed ad Cantabriam fugiens euaſit furiam perſequentis, quia volebat Dominus liberationis aſylum in Hiſpaniis conſeruare. Vitiza autem ſacrorum canonum inimicus Oppæ fratri ſuo Archiepiſcopo Hiſpalenſi contradidit eccleſiam Toletanam, eiuſdem eccleſiæ viuente pontifice Sinderedo, vt ſicut ipſe carnali, ita & frater ſpirituali adulterio fœdaretur, & vt iniquitatem iniquitati adiiceret, violatis priuilegiis eccleſiarum reuocauit Iudæos, & maioris immunitatis quam eccleſias priuilegiis honorauit. Sed quia iuſto iudicio Dei agitur, vt actores ſcelerum pœnas ſubeant vltionis, de manu Domini duplicia ſuſceperunt qui pro ſimplicibus ſatisfacere noluerunt. Igitur Rodericus filius Theodofredi, quem Vitiza, vt patrem, priuare oculis viſus fuit, fauore Romani ſenatus qui eum ob Recinſuindi gratiam diligebat, contra Vitizam decreuit publice rebellare. qui viribus præeminens cepit eum, & quod patri ſuo fecerat, fecit ei, & regno expulſum, ſibi regnum electione Gotthorum & ſenatus auxilio vindicauit. Vitiza itaque plenus abominationibus, vacuus regno, orbus oculis, ꝓpria morte Cordubæ quo Theo-
Æra 751 dofredum relegauerat, exul & exrex vitam finiuit æra DCCLI. Cumque duos filios reliquiſſet, Siſibertum & Ebam, neuter ſucceſſit in regno, eo quod eſſent propter patris inſolentias omnibus odioſi.

De regno Regis Roderici. Caput XVII.

HORTANTE autem & adiuuante ſenatu, & adhuc Vitiza viuente, cœpit conregnare Rodericus vltimus Rex Gotthorum, anno Vlit quarto, Arabum ve-
Æra 749 ro XCI. æra DCCXLIX. anno ſeptimo Vitizæ: & tantum tribus annis regnauit, vno per ſe, duobus etiam cum Vitiza. Erat autem Rodericus durus in bellis, & ad negotia expeditus, ſed in moribus non diſſimilis Vitizæ. nam & circa initium regni ſui Vitizæ filios Siſibertum & Ebam probris & iniuriis laceſſitos a patria propulſauit, qui relicta patria ad Recilam Comitem Tingitaniæ ob patris amicitiam transfretarunt. Erat autem tunc temporis Toleti palatium a multorum Regum temporibus ſemper clauſum, & ſeris pluribus obſeratum. Hoc fecit Rex Rodericus contra voluntatem omnium aperiri, vt ſciret quid interius haberetur. putabat enim theſauros maximos inuenire, ſed cum aperuit, præter vnam arcam repoſitam nil inuenit. qua aperta reperiit quendam pannum, in quo Latinis literis erat

erat scriptum: Quod cum contingeret seras frangi, arcam atque palatium aperiri, & videri quæ inibi habebantur, gentes eius effigiei quæ in eo panno erant depictæ, Hispanias inuaderent, & suo dominio subiugarent. quod Rex videns doluit aperuisse, &, vt erat prius, fecit arcam & palatium inserari. Erant autem in panno depictæ facies, vt vultus, dispositio, & habitus Arabum adhuc monstrat, qui sua capita tegunt vittis, sedentes in equis, habentes vestes diuersis coloribus variegatas, tenentes gladios, & ballistas, & vexilla in altum tensa: qua pictura Rex & proceres timuerunt.

De violentia facta filiæ Comitis Iuliani, & coniuratione cum Arabibus.

Caput XVIII.

MOs erat tunc temporis apud Gotthos, vt Domicelli & Domicellæ, magnatum filii, in regali curia nutrirentur. Inter cæteras Domicellas filia Comitis Iuliani præstantior habebatur. Erat autem Iulianus vir nobilis de nobili Gotthorum prosapia ortus, illustris in officio Palatino, in armis exercitatus, Comes Spathariorum, familiaris & consanguineus Vitizæ, & in oppido quod Consocra dicitur, & in maritimis diuersarum possessionum titulis abundabat. Contigit autem vt idem Iulianus legationis causa a Rege Roderico in Africam mitteretur. Qua legatione pendente, Rex Rodericus filiam eius de qua diximus, violenter oppressit. Hæc erat Regi promissa, sponsaliter non traducta. Alii dicunt vxori Comitis vim fecisse. Sed vtrumlibet fuerit, Galliæ Gotthicæ & Hispaniæ exitialis excidii causa fuit. Verum peracta legatione rediens Iulianus, vt stuprum comperit vxore vel filia reuelante, dolorem continuit alacritate exterius procurata, & legatione exposita recessit indignans, & tempore hyemali nauigio iuit Septam, vbi vxorem cum rebus domesticis collocauit, & habito verbo cum Arabibus in Hispaniam est reuersus, & ægrotantis matris desiderium simulans a Rege filiam impetrauit infirmæ matri solatio destinandam, quam receptam restituit matri suæ. Eo tempore Comes Iulianus Insulam viridem, quæ nunc Arabice Gelzirat alhadra dicitur, detinebat, ex qua barbaris Africanis damna plurima inferebat. vnde & ab eis plurimum timebatur. Erat autem tunc temporis in Africa princeps quidam qui Muza proprio nomine dicebatur, & erat ab Vlit a Miramomenino præses Africæ constitutus. Huic fuit Iulianus Comes factioso colloquio fœderatus, promittens ei si sibi crederet, Hispaniam se daturum. Muza autem cognomento Abenozair audiens Comitem Iulianum gaudio est gauisus, eo quod strenuitatis eius magnalia expertus fuerat in periculis gentis suæ, & continuo verbum huiusmodi Abulit a Miramomenino Arabum nunciauit, qui inhibuit ei ne in Hispaniam cisfretaret (timebat enim posse in periculum redundare) sed paucos mitteret, per quos posset promissum Comitis aperiri. Muza autem misit cũ Comite Iuliano quendam Tarif nomine, & cognomine Abienzarcha cum c. militibus & cccc. peditib. Africanis, & hi in quatuor nauibus transierunt, anno Arabum xci. æra dccl. in mense qui dicitur Ramadan. Et iste fuit primus aduentus Arabum citra mare, & applicuerunt ad insulam citra mare, quæ ab eius nomine dicitur Gelzirat harif: & ibi substitit donec ad se cognati & complices ex Hispania aduenerunt, & primos insultus fecit in Gelzirat haladra, & inde abstulit magnam prædam, & alia loca maritima deuastauit. Et Hispania misera quæ a tempore Leouigildi principis fere per cxl. annos in pace substiterat, iam nunc incipit innouatis antiquæ miseriæ cladibus laniari. Cædibusque in Lusitania & Bætica pro parte peractis, Iulianus cum Arabibus quos adduxerat, ad Muzam rediit fastuosus. His diebus Sinderedus de quo diximus, vrbis regiæ præsul & primas, aduentum Arabum expauescens, & Vitizæ insolentiis fatigatus, Romanæ patriæ sese dedit, oues deserens, vt mercenarius, non vt pastor. Viri autem longæui, de quibus diximus, Vrbanum virum sanctimoniæ in Episcopum elegerunt, intrusione Oppæ qui iam nil poterat, non obstante.

Æra 750

De secundo introitu Arabum in Hispaniam. *Caput XIX.*

POST hæc Muza vocatus ab Vlita Miramomenino iuit in Africam, relicto in patrię principatu Taric Abentiet qui erat strabo, cui iniunxit, vt Iuliano Comiti auxilia largiretur, & amicitiam conseruaret. Tunc autem dedit Comiti Iuliano XII. millia bellatorum, quos separatim duxit in Hispaniam in nauibus mercatorum, ne causa transitus perciperetur, & cõuenerunt ad montem qui ab illo Mauro Gebel Taric adhuc hodie nuncupatur (Arabice autem Gebel mons interpretatur) mense Regeb, anno regni Arabum XCII. æra DCCLI. Quæ cum ad Regis Roderici notitiam peruenissent, misit contra eos sobrinum suum nomine Eneconem, qui cum eis sæpius dimicans, sæpius fuit victus, & ad vltimum interfectus. Vnde & Arabes sumptis animis, audaciam assumpserunt, Iuliano Comite eos per Bæticam & Lusitaniam deducente. Gotthorum enim exercitus prima vastatione perculsus, & longa pace armorum vsibus desuetus antiqua magnalia ignorabat, & facti desides, & imbelles, ignari certaminis sunt inuenti, & obicibus terga vertentes, ad mortem citius quam ad fugæ subsidia peruenerunt. Taric autem cum Iuliano Comite ad Muzam in Africam est reuersus, & Iuliani fidelitas ex his factis apud Arabes fuit mirabiliter approbata. Vnde & Muza Taric & Comiti ampliorem exercitum sociauit, & retinuit Ratilam Comitē Tingitanum. terrebant enim eum doli Comitis laqueosi, si forte cum aliis mitteretur. qui cum in Hispaniam applicassent, in Bætica & Lusitania cœperunt direptiones & excidia exercere. Rex autem Rodericus audita strage suorum, & prouinciæ vastatione, Gotthis omnibus congregatis, aduentui Arabum se obiecit, & ad incursum eorum strenue properauit. Cumq; venissent ad fluuium qui Guadalete dicitur, prope Assidonam, quæ nunc Xerez dicitur, ex alia parte sedit exercitus Africanus. Rex autem Rodericus cum corona aurea & vestibus deauratis, a duobus mulis in lecto eburneo ferebatur, vt Gotthorum Regum dignitas exigebat. Et per octo dies continuos a Dominica in Dominicā dimicarunt, ita quod de Taric exercitu fere decē & sex millia ceciderunt. Sed Iuliano Comite & Gotthis qui secum aderant dure instantibus, franguntur acies Christianorum, qui longa pace & abundantia desides, imbelles, & ignaui certaminis sunt inuenti, & obicibus terga dantes. Die Dominica, quinto idus mensis Xauel, anno Arabum XCIII. æra DCCLII. Rex Rodericus & Christianus exercitus vincitur, & fuga inutili perierunt. Duo autem filii Vitizæ qui cum Iuliano Comite conspirauerant, Regi Roderico in hoc prælio astiterūt, & alter a sinistris, alter a dextris collaterales acies gubernabant, & dicuntur in prędicedente nocte cum Taric consilium habuisse, vt ipsis a bello cessantibus, Gotthorum exercitus de facili vinceretur, & Rex Rodericus cum esset magnanimus, antequam fugeret, permitteret se occidi, & eo mortuo posset eis regnum perditum prouenire. non enim credebant, quod possent, vel vellent Arabes patriam retinere. vnde & in conflictu armis depositis, quantocius effugerunt. Et hoc ipsum Taric promiserat, quod restitueret eis omnia quę fuerant patris sui. In exercitu Christiano fuisse constat plus quam centum millia armatorum, sed erat populus duorum annorum peste & inedia imbecillis. Et quia diuina gratia protectionis manum elongauerat ab Hispanis, gens illa victrix, gens illa nobilis, gens Gotthorum cui se dederant Asia, & Europa, & eius fugacibus Vandalis orbis cesserat Africanus, triumphis Arabicis incuruatur. Conserto prælio cum Arabibus, Rex Rodericus fortiter insistebat, sed iners manus strenuitatis Gotthicæ recuruata, quæ multorum sanguine consueuerat gloriari, hostes suo cogitur satiare. Iulianus autem animabat Gotthos qui secum aderant, necnon & Arabes, vt bellum acrius restaurarent. Cumque bellum ex vtraque parte instantius efferueret, alternis cædibus plurimi cecidere. Iam iamque Gotthorum aciebus fere vndique consternatis, Rex Rodericus interdum fuga, interdum occursibus nitebatur, sed aliquādiu bello protracto, gens Gotthorum in parte cæditur, in parte fugæ præsidio liberatur. & dum hoc agitur, quid de Rege Roderico acciderit, ignoratur, tamen corona, vestes, & insignia, & calciamenta auro & lapidibus adornata, & equus qui

Orelia

Orelia dicebatur, in loco tremulo iuxta fluuium sine corpore sunt inuenta. Quid autem de corpore fuerit factum, penitus ignoratur, nisi quod modernis temporibus apud Viseum ciuitatẽ Portugalliæ inscriptus tumulus inuenitur. *Hic iacet Rodericus vltimus Rex Gothorum. Maledictus furor impius Iuliani, quia pertinax, & inditis, immemor religionis, contemptor diuinitatis, crudelis in se, homicida in dominum, hostis in domesticos, vastator in patriam, reus in omnes, memoria eius in omni ore amarescet, & nomen eius in æternum putrescet.*

De destructione Gothorum, & commendatione Hispaniæ. Caput XX.

PROH dolor hic finitur gloria Gotthicæ maiestatis æra DCCLII. & quæ plurib. bellis regna plurima incuruauit, vno bello vexilla suę gloriæ inclinauit. qui Scythiam, Pontum, Asiam, Macedoniam, Græciam, & Illyricum variis cædibus vastauerunt, & eorum mulieres Orientalem plagam præliis subiecerunt, & Cyrũ magnum dominum Babyloniæ, Assyriæ, & Mediæ, Syriæ, & Hyrcaniæ, victum & captum in vtre sanguinis extinxerunt, & cui victa Roma prouinciarũ domina flexit genu, cui imperator Valens cessit incendio, cui ille eximius Attila Rex Hunnorum Catalaunico bello recognouit Imperium, cui Alani fugitiuo prælio Panoniam dimiserunt, cui Vandali cesserunt Gallias fugitiui, quorum bella minacibus tonitruis toti mundo a sæculis intonarunt, Machometi nuper orta rebellio vno bello inaudito excidio cõsummauit, vt discant omnes, ne diues in diuitiis, ne potens in potentiis, ne fortis in fortitudine, ne sublimis in gloria glorietur. Qui gloriatur autẽ, in Domino glorietur, quoniam ipse vulnerat & medetur, ipse percutit, ipse sanat. Cum enim sit Domini omnis terra, omnis populus, omnis natio, omnis lingua, omnia cursu instabili variantur, creatore omnium semper & in omnibus stabili ac permanente, qui mundi partes & climatũ singula donis dissimilibus adornauit, inter quas Hispaniam in Occidentis finibus constitutam omniũ desiderabilium copia vbertauit. Hanc (vt diximus) peragratis ferme omnibus & obtentis Asiæ & Europæ prouinciis, & experti bella & certamina, & quibus inderant, varias mansiones attendentes in locorũ commoda, omnibus prętulerunt, eo quod inter omnes mundi prouincias specialibus vbertatis titulis redundabat: quæ Pyrenæis montibus a mari vsque ad mare protensis Oceano circumducitur & Tyrrheno. Gallia & Gotthica, id est Narbonensis prouincia cum Rutheno, Albа, & Viuario ciuitatibus, quæ Gotthorum tempore ad Narbonensem prouinciã pertinebant, & in Africa, vna prouincia decem ciuitatum, quæ Tingitania dicebatur, ad Gotthorum dominiũ pertinebant. Hispania quippe quasi paradisus domini vere principalibus fluminibus irrigatur, scilicet Ibero, Doria, Tago, Ana, & Bæti, montanis inter quẽlibet interiectis. Mediæque valles sui latitudine deseruiunt vbertati, & humore fluminum fœcundantur, & pro magna parte riuis & fontibus irrigantur: sed & puteorum suffragia raro desunt. Fœcunda frugibus, amœna fructibus, delicioſa piscibus, sapida lacticiniis, clamosa venationibus, gulosa armentis & gregibus, superba equis, commoda mulis, priuilegiata castris, curiosa vino, deses pane, diues metallis, glorioſa sericis, dulcis mellibus, copioſa oleo, læta croco, præcellens ingenio, audax in prælio, agilis exercitio, fidelis dominio, facilis studio, pollens eloquio, fertilis in omnibus, nulla in fertilitate similis, nulla munitionibus comparabilis, paucę magnitudine æquales, in libertate pręcipua, fidelitate prečioſa, in audacia singularis. Sunt & alia flumina quæ retentis nominibus capitalia nuncupantur, vt Minius qui in parte Gallecię oritur, & per eandem discurrens prouinciam in Oceanum deriuatur. Ab hoc & flumine prouincia illa Minea appellatur. Abaris & Succaris, quæ oriuntur in territorio Segontinensi Toletanæ prouinciæ, in Rhenum retentis nominibus dilabuntur. Hoc ergo regnum tam nobile, tam ornatum, patriæ gladio in se verso, quasi in eo manus hostium nõ cœpissent, succubuit vno impetu vix incepto: & captæ fuerunt omnes Hispaniæ ciuitates, & manibus diripientium sunt subuersæ.

ærâ 752

Deploratio Hiſpaniæ, & de cauſa excidii Gotthorum. *Caput XXI.*

BELLO autem miſerabiliter conſummato, cum vix ſupereſſet qui ad bellum ex alterutra partium non veniſſet, omnibus in ſe cæſis, remanſit terra populis vacua, ſanguine plena, fletu madida, vlulatu clamoſa, aduenis hoſpita, ciuibus peregrina, nudata incolis, orbata filiis, confuſa Barbaris, infecta ſanguine, ſtupida vulnere, deſtituta munimine, & ſuorum ſolatio deſolata. Iam clades Herculis innouantur, iam Vandalorum, Alanorum, & Sueuorum obducta vulnera reputreſcũt, quæ olim Romanorum gladio ſauciata, Gotthorum medicamine poſt curata, nunc ipſa fœtu cæditur, iam extincta & oblita cantica in loquela labii, iam lingua loquitur peregrina. Viri exercitus in coccineis, & equorum igneæ ſunt habenæ, eorum facies vt nigredo, vultus gloria quaſi oleæ, & eorum oculi velut ignis, velocior pardis miles eius, & lupo crudelior veſpertino. Enimuero genti Aphrorum, quæ olim de viribus non præſumens dolis & diuitiis nitebatur, nunc cedit Gotthorum ſtrenuitas in momento, quæ citius cecidit quam dici poſſit, & vix relinquitur, vt deploret, quod mortis inſtantia non reliquit, vt clamet tranſeuntibus Iam non viuo. Attendite ſi eſt dolor ſimilis ſicut meus, vox eius percipitur, vt Phitonis, & eloquium eius muſſitat, vt ex humo, ploratus & vlulatus lugubris vix auditur. Hiſpania ſuos filios plorat, & conſolari non potuit, quia non ſunt. facta eſt eius habitatio iam deſerta, eius gloria iam confuſa, iam eius filii gladio cecide-runt, & eius inclyti iam captiui: principes eius in opprobrium habuerunt, & vix bellator in exterminium. Qui erant liberi, mancipati ſunt ſeruituti, qui conſueuerant in militia gloriari, coguntur cultro & vomere incuruari, qui veſcebantur voluptuoſe, nec vilibus ſatiantur, & qui nutriti ſunt in croceis, non tangibilia amplexantur, vt nec inundatio pluuiarum, nec alluuio tempeſtatum eis potuerunt adæquari. quæ Hiſpaniam non prætereunt tempeſtates? paruuli allidũtur, adoleſcentes cædibus inuoluuntur, iuuenes gladiis extinguũtur, viri prælis proſternuntur, ſenes excidio conſumuntur, & quos ſenium & decrepita fecerat honorandos, hos Afrorum crudelitas abiicit extirpandos, mulieres ſeruãtur ad ignominiam, & earum ſpecioſitas ad contumeliam. Qui robuſtus animo occubuit gladio, qui velox pedibus a ſagittariis eſt confoſſus. Pepercit gladius inimicis, & in domeſticos debacchatur: non erat qui reſiſteret Gotthis dimicantibus in ſeipſos. Quis dabit capiti meo aquas, & fontem oculis lachrymarum, vt plorem excidium Hiſpanorum, & miſeriam gentis Gotthorum? Conticuit religio ſacerdotum, ceſſauit frequentia miniſtrorum, abſceſſit diligentia prælatorum, periit doctrina fidei & ſanctorum vnio, pater ſoluitur orthodoxorum, ſanctuaria deſtruuntur, eccleſiæ diruuntur, & quæ laudabant in cymbalis, prouocant in blaſphemiis, lignum ſalutis a ſanctis eiicitur. non eſt qui aſpiciat, vt ſaluetur. ſolemnia penitus ceſſauerunt, & eccleſiæ organa in blaſphemiam tranſierunt. non eſt qui iubilet in eccleſiis, & ſubſannat confeſſio Machometi, defœdat abuſio ornamenta, & vaſa ſancta contaminant alieni, religionem deuorant inimici, & omnis habitatio deſolatur, cum occiditur habitator, ciuitates ignominiis conſumuntur, & quæque viridia ſucciduntur. Adeo enim peſtis inualuit, quod in tota Hiſpania non remanſit ciuitas cathedralis, quæ non fuerit aut incenſa, aut diruta. Arabes enim, quæ vi non poterant ſubiugare, falſo fœdere deceperunt Oppa filio Egicæ Hiſpalenſi Epiſcopo ſuadente, vt ſubiecti Arabibus viuerent ſub tributo, & ſi forte Dominus patriam viſitaret, fierent ſubuenientibus in ſuccurſum. Et ſic fraudibus circunuenti reddiderũt oppida & præſidia ciuitatum, & iſti dicti ſunt mixti Arabes, eo quod mixti Arabibus conuiuebant, quorum hodie apud nos nomen perſeuerat & genus. & tali fraude Arabes fere omnia occuparunt, & omnibus occupatis, rupto fœdere theſauros eccleſiarum & diuitias incolarum pariter exhauſerunt, niſi quod Epiſcopi poſtmodum cum reliquiis Aſturiis ſe dederunt. Quicquid illa Babylon magna inter regna ſæculi prima a Cyro & Dario ſubuerſa pertulit, niſi quod perpetuo exterminio ſolum a beſtiis & ſerpẽtibus habitatur, quicquid domina prouinciarum Roma ab Alarico & Athaulpho Gotthorum Regibus, & Giſerico Vandalorum

principe

principe est perpessa, quicquid Hierusalem iuxta dominicam prophetiam lapide super lapidem non relicto sustinuit diruta & incensa, quicquid Carthago nobilis a Scipione Romano direptione & incendio passa fuit, hoc misera Hispania omnium cladium coniectis miseriis est experta. nec est qui adiiciat misereri. Sed quia Regis ad exemplum totus componitur orbis, peccata Vitizæ, & vltimi Roderici, & aliorum Regum qui præcesserant, quorum aliqui factione, aliqui fratricidio, seu parricidio regni vsurpauerant potestatem, successione legitima non seruata, incanduit ira Dei, & Gotthorum gloriam quam hactenus sustentarat, eiecit a facie maiestatis, & quos sustinuit in hæresi Ariana a tempore Valentis Imperatoris vsque ad tempora Recaredi, sicut superius est descriptum, nunc Vitizę abominationibus & aliorum Regum sceleribus prouocatus, non addidit vlterius tolerare. Nomina autem Regum hic duximus exprimenda qui factioso gladio perierunt. Athaulphus apud Barchinonam inter familiares fabulas a quodam suorum fuit proditionaliter interfectus: Segericus fuit a suis similiter interfectus: & Thurismundus apud Tolosam concilio fratris sui a suo famulo interfectus: Theudoricus fuit a fratre suo similiter interfectus: Almaricus apud Narbonam in foro fuit a suo exercitu interfectus: & Theudus fuit interfectus a quodam qui se insanum, vt Regem interficeret, simulauit: Theodisclus apud Hispalim a quodam suorum fuit inter epulas iugulatus: Agila a suis est apud Emeritam interfectus: Leouigildus interfecit filium suum Hermenigildum, eo quod nolebat hæresi consentire: et Luiba filius Recharedi a Viterico fuit proditionaliter interfectus: Vitericus coniuratione quorundam fuit inter epulas interfectus: & Vitiza a Roderico exoculatus: & Rodericus a Iuliano, vt creditur, interfectus: Froila fratrem suum Vimaranum propriis manibus interfecit, & sui in vindictam apud Canicas Froilam occiderunt.

Qualiter Taric vrbes & oppida occupauit. *Cap. XXII.*

POst bellum autem infauste patratum, Taric Christianos fuit vsque in Eciiam secutus, & qui erant in ciuitate, & etiam qui extra fugerant, adhuc de multitudine confidentes ei improuide occurrerunt, & bello infœliciter inchoato, infœliciùs perierunt, & occisis pluribus, plures ad ciuitatis ambitum redierunt. Taric autem cum suo exercitu resedit iuxta fluuium Cilofontis, qui ex tũc dicitur fons Tarici. Christiani autem audientes quod gens aduenerat quæ Gotthorum gloriam sua multitudine superarat, & licet falso, quod humanis carnibus vescebatur, tanta se ignauia abiecerunt, vt nec resistere cogitarent: & quia Toletum cunctas vrbes fortitudine præcellebat, curabant omnes inibi receptari, & aliæ ciuitates & oppida remanserunt paucis defensoribus habitata. Tunc Comes Iulianus Taric consuluit, vt de suo exercitu bellatoribus compartitis, per diuersas partes Hispania vastaretur, & ipse daret de suis complicibus qui ducatu & auxilio Arabes adiuuarent. Tunc Taric diuisit exercitum, & misit quendam qui de Christiano factus fuerat Sarracenus, qui dicebatur Arabice Mogeit airomi, & erat seruus Amiramamonini, & duxit secum DCC. milites, & Cordubam est profectus. Vix enim inter Arabes pedes quispiam reperiebatur. Nam ex equis Gotthorum de pedestri ordine milites fuerant facti. Et misit alium exercitum cõtra Malacam & Granatam. Ipse autem cum maiori exercitu venit Mentesam prope Giennium, & ciuitatem funditus dissipauit. Mogeit autem cum Cordubam venisset, in villa quæ Secunda dicitur, prope Cordubam, insidias occultauit. & quidam de exercitu a quodam pastore quem ceperant, rumores Cordubæ scisitarunt, qui & retulit maiores Cordubæ ad Toleti præsidium confugisse, & præfectum vrbis cum CCCC. militibus remansisse, & vrbem circundatam muro forti, nisi quod iuxta pontem erat muri ambitus intercisus. Mogeit autem cum suo exercitu transiuit Bætim, & aere & rore noctu tenebroso venit ad locum per quem muri interruptio viam dabat: vbi etiam erat siculnea, cui vt scalæ auxilio adhærentes ad locum intercidii a-

scenderunt, & vittis Mogeit vsi pro funibus ad muri ardua conscenderunt, & vigilibus interfectis seras & ianuas infregerunt, & per pontis ianuam intrauerunt. quod cum vrbis dominus percepisset, in ecclesiæ præsidium quod erat fortissimum, se recepit, sed ibi eum tribus mensibus obsederunt: post quos idem dominus ciuitatis ad montana quæ imminēt ciuitati, dimissis aliquibus in ecclesiæ munimento, abiit fugitiuus. quod cum ad Mogeit notitiam peruenisset, post eum insecutores continuo destinauit. infœlix autem fugitiui equi casu præcipiti conquassatus, desperatis rebus, vt in proprio clypeo residebat, quem Mogeit superueniens cepit viuum. Nec aliquis de senioribus Hispanorum captus dicitur præter istum. Omnes enim alii deditione, aut fœdere se dederunt. Mogeit autem Cordubam rediens tandiu præsidium ecclesiæ impugnauit, donec captos capitibus mutilauit: & ex tunc dicta fuit ecclesia captiuorum. Iudæos autem qui inibi morabantur, cum suis Arabibus ad populationem & custodiam Cordubę dimiserūt: dominum autem vrbis quem ceperāt, Vlit Amiramamonino Arabi præsentarūt.

De captione Malacæ, & Murtiæ, & Granatæ. Cap. XXIII.

EXERCITVS autem qui Malacam iuerat, cepit eam, & Christiani qui inibi habitabant, ad montium ardua confugerunt. Alius exercitus Granatam diutius impugnatam victoria simili occupauit, & Iudæis ibidem morantibus & Arabibus stabiliuit. Deinde ad vrbem quæ tunc Oreola, nunc Murtia dicitur, properauit. Et dominus Murtiæ egrediens contra eos infœliciter est aggressus, & in vrbis ambitu circunseptus, cum esset prouidus & discretus, fecit mulierum capita circundi, vt in muris afforis apparentes viri eminus crederentur, & cannæ quas manibus præferebant, lanceæ putarentur. ipse autem se simulans nuncium ciuitatis exiuit ad obsessores, & blandiens domino eorundem securitatis gratiam impetrauit, interposito fœdere treguarum. Tunc paucos ex eis introduxit in ciuitatem, & cum vidissent hominum raritatem, de datis treguis doluerunt, nec tamen pro religione iuramenti treguas violarunt, sed paucis Arabibus ibi relictis, cæteri Toletum iuere, vbi Taric tunc temporis consistebat. Cum enim Toletum venisset, inuenit eam fere habitatoribus destitutam. plures enim ad Amayeram, alii ad Asturias, alii confugerant ad montana. Taric autem ex Arabibus quos secum duxerat, & Iudæis quos Toleti inuenerat, muniuit Toletum. exinde iuit Guadalfaiaram, & ad montem qui dicitur Gebelculeman, & imposuit ei nomen Gebeltaric. inde venit ad ciuitatem Montiuicinam, in qua inuenit mensam viridem ex lapide precioso, & mensa & pedes ex vno lapide erant, & erat immensę latitudinis & longitudinis, & imposuit villæ nomen Medina talmeida, quod interpretatur ciuitas mensæ. exinde venit Amaiam olim Patriciam ciuitatem, ad quam propter fortitudinis prærogatiuam deiecta confugerat multitudo: sed quia fame & penuria fere laborabat tota Hispania, fame protinus fuit capta, & cepit ibi multa millia captiuorum, & thesauros, & donaria magnatum. exinde campos Gotthicos & Asturicam deuastauit, & in Asturiis ciuitatem Gegionem, & alia loca plurima occupauit, & in locis idoneis præpositos stabiliuit, & Toletum postmodum est reuersus anno Arabum XCIII. Muza autem filius Azair anno prædicto mense Ramadan audiens magnalia quæ Taric princeps sui exercitus exercuerat in Hispanos, familiaris zeli ductus inuidia in Hispanias cisfretauit, ducens secum plusquam XII. millia bellatorum, & cum venisset ad insulam viridem quæ Gelzirat alhadra iam Arabice dicebatur, incolæ suaserunt, vt ea via qua Taric intrauerat, ipse iret: quod noluit acceptare. Tunc auditores qui dicuntur Adalides, & alii Christiani suaserunt, vt per alia loca & ciuitates quæ a Taric nondum fuerant acquisitæ, ipse procederet maiora præteritis patraturus, & ipse gaudens eorum consilio approbato venit ad locum munitum, qui Latine Ciuitas salua, ab Arabibus Medinatsidona exinde fuit dicta (hæc est inter mare, & eam quæ nunc Xerez, Latine autem dicitur Assidona) & eam pugnæ violentia occupauit. Deinde venit Carmonam, & quia dictum

ctum fuerat ei, quod vix impugnatione aliqua posset capi, misit Comitem Iuliacium cum aliquibus Christianis, vt fugam quasi victi a prælio simularent: & sic a ciuibus receptati, pro hospitalitatis officio hospitam ciuitatem in manus Arabum prodiderunt. noctu enim vigiles occiderunt, & per portam quæ Cortoba dicitur, Arabes induxerunt. Deinde venit Hispalim, in qua Gotthorum substiterat multitudo, quæ ante Gotthorum aduentum a Silinguis Vandalis vrbs regia habebatur, sed Gotthi ab ea mutauerunt curiam in Toletum. Hanc Hispalim cum Muza aliquando obsedisset, Christiani qui iuerant ad villam quæ Beia dicitur, aufugerunt. Ipse autem captam Hispalim de Iudæis & Arabibus populauit, & inde iuit Beiam, & eam dispendio simili occupauit. Deinde iuit Emeritam quæ multis & antiquis ædificiis antiquæ dignitatis gloriam testabatur, & incolæ de multitudine præsumentes contra eum ad prælium exierunt, sed ea die Muza non potuit prævalere. Videns autem quod vi non poterat obtinere, in lapicidina vrbi proxima insidias occultauit, & sequenti die, vt heri fecerant, ciues ad prælium processerunt, sed inter celatam & acies intercepti ex ciuibus plurimi occiderunt, & qui euadere potuerunt, ad vrbis ambitum confugerunt. Erat enim muri firmitas miro opere fabricata. Christiani autem corde pusillanimi desperantes sequenti die colloquium petierunt. Cumque permissi ad Muzæ præsentiam accessissent, & viri canitiem attendentes, ad suos post colloquium redierũt, & exposita canitie obsessoris opinati sunt senem breui tempore desiturum, & ideo illa die a compositionis colloquio destiterunt. Tunc Muza præcepit murum perfodi circunquaque, obsessi autem abintus exeuntes plures ex fossoribus occiderunt. Die tertio itetum colloquium postulantes ad Muzæ præsentiam redierunt, & quos pridie canos notauerant, tincturæ opere coloris contrarii inuenerunt, & fatuitate attoniti miraculum reputarunt, & ad suos ilico redeuntes nunciarunt virum virtute præditum, qui nunc iuuenili, nunc senili præstantia iuxta beneplacitum mutabatur: & hoc miraculo conturbati vrbem protinus reddiderunt, interposito tamen pacto, vt saluis rebus recederent & personis. Cepit itaque villam anno Arabum XCIIII. vltima die mensis Ramadan. Et dum hæc fierent, Christiani de Elepla, & Veia, & aliis partibus insurgentes Hispalim adierunt, & vrbis præsidium occupantes plures ex Arabibus quos Muza reliquerat, occiderunt, cæteri qui euadere potuerunt, ad Emeritam quam Muza ceperat, confugerunt. Tunc Muza filium suum Abdulaziz misit Hispalim cum exercitu copioso, qui veniens vrbem ilico occupauit, & Christianos qui cædem egerant, interfecit, Eleplam etiam occisis incolis occupauit. Dum hæc aguntur, Pelagius in Asturiis rebellauit. Muza autem victoriis & spoliis glorioſus iuit Toletum, vbi Taric non minori gloria residebat, qui in occursum Muza ad Talaueræ confinia est egressus, & iuxta riuum qui Teitar dicitur, simulato gaudio conuenerunt. Muza autem qui Taric calumnias cogitabat, Taric redarguit indignanter, eo quod, licet fœliciter, mandatum prætulerat in peractis, & Toletum pariter venientes de obtentis & acquisitis, de diuitiis & thesauris, de mensa exquisiuit exactissime rationem, & receptis mensa vicibus & pecuniis quæ Taric voluntarie reuelauit, venientes ambo Cæsaraugustam ipsam, & ciuitates alias, & plura oppida Carpetaniæ & Celtiberiæ occuparunt.

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI DE REBVS HISPANIÆ LIBER QVARTVS.

De Pelagii Regis initio. *Caput I.*

ET dum tot dispendiis Hispaniam dissecarent, Deus omnipotens in ira sua misericordię non oblitus, Pelagium quasi scintillam modicam in suo conspectu voluit conseruare. Hic Pelagius (vt est dictum) fugiens a facie Vitizæ qui eum voluerat excæcare, licet spatharius eius fuisset, apud Cantabriam se recepit, sed audiēs succubuisse exercitum Christianum, & Arabes quæque desiderabilia inuasisse, sumpta secum sorore propria, Asturiis se donauit, vt saltem in Asturiarum angustiis posset Christiani nominis aliquam scintillam conseruare. Sarraceni enim totam Hispaniam occupauerant gentis Gotthicę fortitudine iam contrita, nec alicubi resistēte, exceptis paucis reliquiis quæ in mōtanis Asturiarum, & Biscagiæ, Alauæ, Guipuscuæ, Ruchoniæ, & Aragoniæ remanserunt, quas ideo Dominus reseruauit, ne lucerna sanctorum in Hispaniis coram Domino extingueretur. Præfecerunt itaque Sarraceni in singulis regionibus præpositos qui a pauperibus, vinitoribus, & agricolis Christianis, quos sub tributo permiserant permanere, census colligerēt & tributa. Erat enim in regione Gegionis iam Sarracenis subdita, qui & in montanis aliqua loca occuparunt, præfectus quidam Munuza nomine, Christianus quidem, sed Arabibus fœderatus, qui captus pulchritudine sororis Pelagii, cū eo amicitias simulauit, & fingens causam legationis Pelagium misit Cordubam, quæ olim patritia, tūc erat Arabibus sedes regni. Eo misso Munuza procurante quodam liberto sibi sororem Pelagii copulauit, sed postquam Pelagius rediit, facinus noluit tolerare, & resumpta sorore, licet dissimulans, in Asturiis se recepit non minus magnanimus, quam solicitus, liberationem patriæ adhuc sperans. Munuza autem pro ablatione coniugis reputans se contemptum, Taric principi nunciauit iam manifeste Pelagium rebellare. Qui missis militibus prȩcepit Munuzæ, vt Pelagium caperet, & Cordubam destinaret. Cumque milites ad Asturias peruenissent, voluerunt Pelagium dolo composito retinere, sed consilio per quendam amicum in vico qui Vrete dicitur, Pelagio reuelato, quia non poterat armis resistere, ad oppositam ripam Pioniæ fluminis equo insidens pernatauit, & quia fluuius inundabat, Sarraceni persequi cessauerunt, & ad vallem quæ Canice dicitur, solus venit. Inuenienſque plurimos qui metu ad edicta Arabum properabant, spiritu fortitudinis & spe in domino confortauit, quia etsi propter peccata flagellat filios pestilentes, in fine tamen non obliuiscetur misereri. Illi autem sacra monita attendentes excusso metu facti magnanimi & fideles ad montem magnum qui Auseua dicitur, conscenderunt, & per omnes Astures sacra monita persuadens quasi de graui somno pusillanimes excitauit, & de omnibus partibus Asturiarum ad eum tanquam ad Dei nuncium concurrentes in tanta desolatione ipsum in principem elegerunt. Cœpitque per loca deuia & incerta cædes agere cōtra Mauros, & quasi gyrouagus eorum totam victoriam perturbare, & suos ad persecutionem Arabum roborare. Exercitus autem qui in capturam eius venerat, Cordubam est reuersus. Quod cum audisset Taric qui Cordubæ residebat, Alchamam principem militiæ cōtra Pelagium destinauit, & Oppam Episcopum Hispalensem filium Egicæ, vt Pelagium ad obediendum sibi monitis suaderet.

De introitu Pelagii in caueam, & strage Arabum, & captione Oppæ, &c. *Cap. II.*

QVORVM aduētum cum Pelagius percepisset, in cauea quadam quæ est in latere montis Auseuę, de quo diximus, se recepit. est autem hęc cauea quasi diuino

uino artificio rupe inexpugnabili circuncluſa,& ab impugnatione ſecura. Et cum illa cauea vix ſit mille hominum receptiua,aſſumptis ſecum quos ſtrenuiores credidit, reliquos diuinæ gratiæ commendauit, vt in tutis montium Dei miſericordiam & rei exitum expectarent. Ipſe autem in cauea cum iis qui ſecum aderant, Dei miſericordiam implorauit. Cumque Alchamã & Oppa Epiſcopus cum multitudine fundibulariorum & peditum ad Aſturias peruenisſent, & vaſtationes aliquas peregiſſent,demum in circuitu caueæ fixis tentoriis recederunt. Oppa autem qui multos Chriſtianos ſuaſerat,tunc(vt fertur)mulo inſidens dicitur Pelagiũ taliter allocutus: Quanta fuerit Gotthorum gloria in Hiſpaniis ipſe noſti, & licet ſemper contra Romanos & gentes barbaras inuicta fuerit, nunc Dei iudicio victa plorat. Quæ eſt ergo fiducia tua, vt clauſus in antro cum viris pauculis nitaris reſtere contra Arabes,quos totus exercitus gentis Gotthicæ ſub vno Rege non potuit ſuſtinere? recole Gotthorum regnum,quãta doctrina, quanta potentia abundauit,& nunc vltimæ virtutis exinanitione conſumptum ad nihilum eſt redactũ. Conſule igitur vitæ tuæ & eorum qui tecum pari miſeria conſumentur, & Taric inuicti principis te exhibe voluntati, vt & honoribus redoneris, & cum iis qui tecum ſunt,vita & operibus perfruaris. Cui reſpondit Pelagius: Etſi ad tempus Deus percutiat filios peſtilentes, non tamen proiiciet in æternum. Noſti autem Episcope Oppa, qualiter tu, & fratres tui, & pater tuus Rex Vitiza veſtris ſceleribus cum Iuliano Comite iram altiſſimi prouocaſtis, propter quod excidium gentis Gotthicæ ſuperuenit. Et flet eccleſia penitus deſtituta filios perditos & extinctos, nec conſolari ſufficit,donec Dominus cõſoletur: ſed per id modicum & momentaneum exterminii noſtri pondus adiiciet eccleſia, vt reſurgat, & ego ſperans in miſericordia Ieſu Chriſti hãc multitudinem cum qua venis, nullatenus pertimeſco. habemus enim aduocatũ apud Patrem dominum Ieſum Chriſtum, in quem credimus & ſperamus. Tunc Oppa Epiſcopus de perſuaſione deſperans exercitui dixiſſe fertur: Inueni hominem obſtinatum,nil reſtat de cætero niſi pugna. Tunc Alchaman præcepit fundibulariis, ſagittariis, iaculariis, oſtium ſpeluncæ fortiter impugnare. Sed Dei manu pro ſuis concluſis miſericorditer dimicãte lapides, ſagittæ,& iacula in emiſſorum intentum vertebantur. Sicque tali iudicio ferme xx. millibus Arabum interfectis, cæteri quaſi vertigine turbabantur. Quod Pelagius cum vidiſſet,laudans Dei potentiam, & ſpiritu fortitudinis roboratus cum ſuis egreditur a ſpelunca, & Alchaman cum maxima multitudine Arabum interfecit, præter eos qui euerſis iaculis perierunt. Reliqui vero ad Auſeuæ ardua fugientes, ab iis quos Pelagius reliquerat, cædibus perierunt. Qui autem ab iis euaſerant, in Libana ad ripam Deuæ fluminis peruenerunt,& ſuper quodam montis ſupercilio incedentes,eodem ſupercilio in fluuium corruente,& aggere opprimente, in flumine ſunt ſubmerſi:& Ægyptiorum ſubmerſio nouo miraculo præſentatur. Oppa autem a Pelagio captus manſit. Ab aliquib. dicitur Oppa fuiſſe filius Vitizæ,ab aliquibus frater Comitis Iuliani. Sed verius filius fuit Egicæ & frater Vitizæ. Sed vtrumlibet iſtorum fuerit,certum eſt fuiſſe Archiepiſcopum Hiſpalenſem.

De tranſlatione arcæ,& reliquiarum,& ſacrorum librorum in Aſturias. Caput III.

VRBANVS autem Sinderedi ſucceſſor, de quo ſuperius diximus, arcam reliquiarum,& ſcripta beati Ildefonſi, & Iuliani Pomerii, & veſtem ſacram quam beata virgo dederat Ildefonſo, cum iam videret in Hiſpaniis deſtructionẽ eccleſiæ & populi Chriſtiani, ad Aſturias dicitur detuliſſe, & de loco in locum, vt perſecutio expoſcebat, a fidelibus ferebatur. Poſtquam vero vrbs regia fuit non irruptione,ſed fœdere ab Arabibus occupata,quod tamen fœdus Sarraceni poſtea irruperunt, clerus & Chriſtiani electi cum aliis qui in Hiſpaniis ſeruituti barbaricæ mancipati elegerunt degere ſub tributo, permiſſi ſunt in lege & eccleſiaſticis inſtitutis,& habere pontifices,& euangelicos ſacerdotes: apud quos viguit officium Iſidori & Leandri,& viget hodie in vr. parochiis Toletanis. Eo & tempore,quo Vrbanus in vrbe regia præſidebat, Ouantius Archidiaconus Toletanus doctrina,

sapientia, & sanctitate, secũdum scripturas spe, fide, charitate præcipuus habebatur, & Frodoarius Accitanæ vrbis Episcopus religione & sapientia prædicabatur insignis, & vsque ad tempora Almohadum qui Imperatoris Aldefonsi tempore inceperunt, in pace instituta euangelica seruauerunt. Et in isto medio fuit apud Hispalim glorioſus & sanctissimus Ioannes Episcopus, qui ab Arabibus Cacitalmatran vocabatur, & magna scientia in lingua Arabica claruit, multis miraculorũ operationibus glorioſus effulsit, qui etiam sacras scripturas catholicis expositionibus declarauit, quas ad informationem posterorum Arabice conscriptas reliquit. Fuit etiam ibi alius electus nomine Clemens, qui fugit a facie Almohadum Talaueram, ibique diu moratus vitam finiuit, cuius contemporaneos memini me vidisse. Venerunt etiam tres Episcopi, Assidonensis, & Elepensis, & tertius de Marchena, & quidam Archidiaconus sanctissimus, pró quo etiam Dominus miracula operabatur, qui Archiquez Arabice dicebatur, & vsque ad mortem in vrbe regia permanserunt episcopalia exercentes, & vnus eorum in ecclesia maiori est sepultus. Quod autem ab aliquibus dicitur, quod a Iuliano pontifice Toletano & Pelagio principe reliquiarum arca & sanctorũ scripta ab ecclesia Toletana in Asturias sunt translata, stare nõ potest, cum Iulianus Pomerius tertius fuerit ab Ildefonso, & Sinderedus sub quo Hispaniæ destructio, quartus fuerit a Iuliano. Hoc modo Ildefonso successit Quiricus, cui Iulianus Pomerius, cui Sisibertus, cui Fœlix, cui Gundericus, cui Sinderedus, sub quo fuit ab Arabibus ciuitas occupata. Item ab aliquibus dicitur, quod primatus Hispaniæ prius fuit in ecclesia Hispalensi, & post trãslatus ad ecclesiam Toletanam, quod etiam stare non potest. In XVI. enim concilio Toletano, vbi Sisibertus Archiepiscopus Toletanus fuit depositus merito culpæ suæ a generali concilio omnium Archiepiscoporum, Episcoporum, & cleri Hispaniarum & Galliæ Gotthicæ, decreuerunt nihil tractandum in cõcilio, donec prouideretur primæ sedi vrbis regiæ de pastore. Et electus & translatus fuit Fœlix Archiepiscopus Hispalensis ad ecclesiam Toletanam factus pontifex Toletanus. Et in eodem concilio Faustinus Bracarensis Archiepiscopus factus est Hispalensis, Fœlix Portugalensis Episcopus factus est Megarẽsis Archiepiscopus, & postea de ordinatione earum concorditer tractauerunt. Vnde patet, quod si Hispalensis ecclesiæ maior esset, non transferretur eius Episcopus ad minorem. Quia igitur propter diuersas relationes scriptorum interdum de veritate historiæ dubitatur, diligentia lectoris inquirat, vt ex scripturis authenticis videat, quid debeat approbare.

De morte Munuzæ, & filiorum Vitizæ, & Comitis Iuliani, & Regis Pelagii. Caput IIII.

NVNC ergo ad ordinem historiæ reuertamur. Cum itaque Dominus diuino prælio inimicos suos ad ostiũ caueæ Pelagii principis, & in rupe Deuæ fluuio imminente, præcipitio & iaculis proſtrauisset, Munuza qui ciuitati Gegioni maritimæ & Asturiis præsidebat, fugæ periculo se commisit: sed ab Asturibus in vico qui Olalies dicitur, fuit captus & interfectus. Licet autem Gegio ciuitas sit deserta, Giion terra vulgariter appellatur, in qua est monasteriũ sancti Saluatoris. Muza autem condolens stragi suspicatus est factione filiorum Vitizæ & Iuliani Comitis prouenisse, & eos pariter pactis, & capitibus, & vita priuauit. Gotthi autem quibus fugæ facultas affuerat, audientes quod a Gotthis manus Domini non discesserat, clanculo se furantes ad Pelagiũ principem aduenerunt, & zelantes legem, & Machabæorum iustitiam æmulantes pro fide commori elegerunt. Ciuitatem etiam Legionem quæ in descensu Asturiarum ab Arabibus tenebatur, primo exercitu inuaserunt in ea vexilla fidei exaltantes. Eo tempore Aldefonsus catholicus, filius Petri Ducis Cantabriæ, in Asturias trãsmigrauit bella Domini cum Pelagio principe pugnaturus, cui princeps Pelagius in vxorem dedit suam filiam Ormisindã. Pelagius vero post multa bella decenter exercita migrauit cum domino apud Canicas anno XVIII. regni sui.

De regno

De regno Fafilæ & Aldefonſi Catholici, & eorum morte. Cap. V.

MORTVO Pelagio, cœpit regnare Fafila filius eius æra DCCLXX. & regnauit annis II. qui leuitate ductus plus debito venationibus inſiſtebat, & quadam die dum vrſum inſequi niteretur (decreuerat enim cum vrſo ſingulariter decertare) ab eodem vrſo fuit miſerabiliter interfectus. Iſte dignũ memoria nihil egit, niſi quod quandam eccleſiam ſanctæ Crucis pulchro opere decorauit. Poſt hũc cœpit regnare gener Pelagii Aldefonſus æra DCCLXXII. & regnauit annis XIX. *Æra* 770 *Æra* 772

Hic agnominatus fuit Catholicus, quia documẽta fidei in ſe legaliter obſeruauit, & ad id alios vt zelator fidei prouocauit, & ideo ab omnibus amabatur, & cõmuni voto ab omnibus in Regem eſt receptus. Hic fuit filius Petri Ducis Cantabriæ, & habuit fratrem qui Froila dicebatur. Fuit autem Petrus Dux ex progenie glorioſiſſimi principis Recaredi, qui cum fratre ſuo Froila ſæpius Arabes bellis intentans plurima bella geſſit, & ciuitates multas occupatas ab eis Chriſtianę potentiæ redonauit, quaſdam muniens, quaſdam proſternens, quas bellatorum defectu non poterat retinere. Retinuit autem in Gallecia Lucum, & Tudam, & Aſturicam: in deſcenſu autem Aſturiarum expugnato exercitu Arabum, Legionem, quæ poſtea ex frequenti Regum habitatione vrbs regia fuit dicta. Occupauit etiam campos Gotthicos, qui ab Eſtola, Carrione, Piſorica, & Doria fluminibus includuntur, & in partibus Caſtellæ Septemmancas, Dominas, Saldaniam, Amaiam, Mirandam, Ciniſariam, Aleſancum, Tranſmeram, Supportam, Catrantium. Et a Malaua, & Ordunia, Viſcagia, & Nauarra, & Ruconia, & Saraſacio vſq; ad Pyrenæum plurima caſtra muniuit populis Chriſtianis, & multos ex his qui tenebantur captiui, reduxit ad patriam, & ad loca quæ potuit communire. Ad ipſum enim, tanquam ad ſingulare Chriſtianæ profeſſionis aſylum, ex vicinis regionibus quas Arabes occupauerant, Chriſtiana mancipia concurrebant, & quamuis diuina gratia tantis eum honoribus exaltaret, humilitatem non deſerens omnibus ſe amabilem exhibebat, & Deo deuotus in ciuitatibus quas obtinuit, ſecũdum quod potuit, opportune dedit operam, vt Epiſcopi crearentur, quorum doctrina religio tolerabat, ſtructuris & ornamentis liberaliter decorabat, libros etiam ſacræ ſcripturæ vndecũque poterat, colligebat, & omnia opera pietatis Deo, & eccleſiis, & hominibus pro viribus exhibebat. Reliquit autem ex Ormiſinda Regis Pelagii filia duos filios Froilam & Vimaranum, & filiam Odiſindam, & Mauregatum tertium filium ex ancilla, & propria morte vitam finiuit. In cuius tranſitu voces pſalentium in aere feruntur auditæ: Ecce quomodo tollitur iuſtus, & nemo conſiderat: ablatus eſt a facie iniquitatis, & erit in pace memoria eius. Sepultus eſt autem cum vxore ſua Ormiſinda in eccleſia ſanctæ Mariæ in tentorio Canicarum.

De Froila, & operibus eius, & morte. Cap. VI.

POST mortem eius Froila filius eius ſucceſſit in regno æra DCCXCI. & regnauit annis XIII. *Æra* 791

Iſte populauit Ouetum, & fecit ibi eccleſiam cathedralem. Cumque a tempore Vitizæ inſolens abominatio eſſet, vt clerus carnalibus coniugiis potiretur, iſte intelligens iram Dei pro tanta immunditia æſtuaſſe, iuxta ſacrorum canonum inſtituta præcepit, vt miniſtri eccleſiæ caſtitate ſeruata, nullatenus matrimoniis vel connubiis fœdarentur: & licet alias auſterus fuerit & crudelis, propter hæc quæ circa clerum inſtituit, direxit Dominus manum eius. Cumq; Omar Dux Cordubæ fines Gallecię infeſtaſſet, occurrens ei Froila bello proſtratum cepit & interfecit, & in eo prælio quinquaginta quatuor millia Arabum ceciderunt. Rebellantem etiam ſuo domino Galleciæ populum ſubiugauit, eorum prouinciã deprædatus. Nauarros & rebellantes inuaſit, & ſibi concilians vxorem ex eorum regali progenie, Momernam nomine, ſibi duxit, & cum eis Vaſcones ſibi infeſtos ſuæ ſubdidit ditioni. Rediens ad Aſturias ſuſcepit filium ex Momerna nomine Aldefonſum. Cumque frater eius Vimaranus eſſet pulcher, ſtrenuus, & affabilis, ab

omnibus amabatur, quem Froila ob zelum regni propriis manib⁹ interfecit, & filium eius Veremundum quasi pro satisfactione in filium adoptauit. Nec tamen cessauit indignatio sui generis contra eũ. Vnde & a suis apud Canicas fuit factione simili interfectus, & apud Ouetũ cũ vxore sua Momerna fuit traditus sepulturæ.

De Aurelio, & Silone, & Mauregato, & Veremundo Diacono. *Cap. VII.*

Æra 804 POST huius interitum Aurelius frater eius successit in regno æra DCCCIIII. & sex annis regnauit. Cuius tempore seruilis origo contra proprios dominos insurrexit, sed eius industria in seruitutem pristinam sunt redacti. Et in diebus eius Silo frater eius Odisindæ Froilæ Regis sorori coniugio copulatur, propter quam postea obtinuit regni sceptrum. Et in principio anni septimi regni sui vitam finiuit Æra 810 morte propria, post cuius mortem Silo causa Odisindæ regnũ accepit æra DCCCX. & regnauit annis VIII. & in Prauia ad regni solium subleuatur. Cum Arabibus pacem firmauit, & Galleciam rebellantem in monte Ciperio superauit, & suo imperio subiugauit. Aldefonsus autem filius Froilæ & Momernæ propter Odisindam amicam suam regale palatium gubernabat, & Silonis negotia procurabat, quia Silo de prole ex Odisinda desperans iners fiebat, & anno regni sui octauo humanis actibus est ademptus, & in ecclesia sancti Ioannis apostoli, quã ipse construxerat, Æra 818 fuit sepultus. Silone autem defuncto æra DCCCXVIII. omnes magnates palatii cũ Regina Odisinda ad regni solium eleuant Aldefonsum. Mauregatus autem eius patruus ex ancilla (vt superius diximus) elatus in superbiam ad Arabes se contulit, eisque confœderatus auxilium postulauit, spondens se eis fideliter seruiturum, si eorum auxilio nepotis imperium obtineret. Cumque enim esset affabilis, persuasit, & dato sibi exercitu Arabum, regnum nepotis inuasit fauentibus sibi aliquibus Christianis. Aldefonsus autem a facie eius verens fugit in Alauam & Nauarram. Ipse autem Mauregatus vt fauorem Arabum retineret, contra Dei legem multa commisit. Puellas enim nobiles ingenuas, & plebeias stupris Arabum concedebat. Vnde Deo & hominibus odiosus, expletis in regno quinque annis, & puus in Prauia habuit sepulturam. Regnauit annis quinque, sed eius anni in computatione temporum annis Aldefonsi Regis annumerantur. Eo mortuo Veremundus filius Froilæ in Regem eligitur, & quamuis magnanimus, regnum tamen sponte dimisit, recolens se olim diaconi ordinem suscepisse, & duobus annis vixit in regno, & sobrinum suum Aldefonsum qui ad Nauarros confugerat, reuocauit, & in regno substituit successorem, & cum eo aliis quatuor annis & sex mensibus dulcissimam duxit vitam, & propria morte vitam finiuit sepultus Oueti cum vxore sua Imilone, quam viuens a se propter conscientiam ordinis separauit, relictis ex ea duobus filiis paruulis Ranimiro & Garsia.

De Aldefonso Casto, & piis operibus eius. *Cap. VIII.*

ALDEFONSVS itaque dictus Castus, filius Regis Froilæ, vir virtutum, castitate & pietate præcipuus, absq; contactu fœminæ cælibem duxit vitam. Vnde & Aldefonsus Castus meruit nominari. XLI. annis regnauit. Anno sui regni tertio exercitus Arabum cũ duce suo nomine Mugay Asturias est ingressus, sed Aldefonsi milites in loco qui Lucos dicitur, Arabes præuenerunt, & cum eodem duce bello inito septuaginta millia Arabum cæciderunt, multisq; præliis repellens Arabes pacem patriæ confirmauit. Anno autem regni sui XI. a suis per tyrannidem regno expulsus in Abelensi monasterio se recepit. Indeque a Theudo & aliis suis fidelibus reuocatus regni culmini redonatur. Nunc misericordiæ suæ opera prosequamur. Hic cum multis virtutibus emicaret, palatia regia pulchro & forti opere construxit Oueti. Fundauit etiam ecclesiam cathedralem, & maius altare in honorem sancti Saluatoris, & altaria duodecim apostolorum cum suis titulis eleuauit, ecclesiamque sanctæ Mariæ iuxta basilicam sancti Thyrsi ex lapidibus & columnis marmoreis, argento & auro cum regali palatio adornauit, & Gotthorum glo-

rum gloriã tam in eccleſiis, quam in palatiis, vt olim Toleti fulſerat, prout potuit, reparauit. Et ſicut reparato templo per Eſdram & Neemiam, lætabantur iuuenes qui prioris templi gloriam ignorabant, & ſenes flebãt qui prioris templi magnificentiam recolebant: ſic & ibi qui gloriã viderant Toletanam, perfundebantur lachrymis & mœrore, iuuenes autem præteritæ glorię inſcii Regis magnalia cũ laudibus extollebant. In altari etiam ſancti Michaelis poſuit arcam reliquiarum, quã Rex Pelagius & Vrbanus Epiſcopus vrbis regiæ tempore perditionis Hiſpanię ad Aſturias tranſtulerunt, ad quã hodie ex vniuerſis partibus deuote concurrunt populi Chriſtiani, laudãtes Dei beneficia quæ Dominus Ieſus Chriſtus ibidẽ ſuis fidelibus impartitur. Et in eadem eccleſia dicitur eſſe veſtis illa glorioſiſſima quam beata virgo contulit glorioſo põtifici Ildefonſo. Hæc autem arca reliquiarum dicitur Hieroſolymis conſtructa fuiſſe, & tẽpore perſecutionis Pſeudomachometi per mare Hiſpalim fuiſſe trãſlata, indeque Toletum adducta, demum (vt dictum eſt) tempore quaſſationis cum multis aliis ſanctorũ reliquiis in Aſturiis collocata.

De angelicis aurificibus, & Bernardo. *Caput IX.*

AD hæc cum Rex precioſos lapides cõram aſpiceret, cogitauit crucem de auro eiſdem lapidibus fabricare, ipſique ab eccleſia ad palatium venienti occurrerunt duo angeli in effigie peregrina, ſe eſſe aurifices aſſerentes: Rex autem datis auro & lapidibus, etiam dedit domũ in qua poſſent ſecretius operari. Cumque in prandio cõſediſſent, miſit nũcios ad aurifices, ſollicitans qui nam eſſent. Cumque nuncii acceſſiſſent, inuenerunt crucem miro opere conſummatam, & coruſco ſplendore totius domus penetralia illuſtrantem, adeo vt non poſſent tãtum ſplendorem intuentium oculi tolerare. quod Rex audiens feſtinauit, & tanto ſplendore comperto agens gratias Saluatori, conuocato clero, & populo, & pontifice, glorioſam crucem altari obtulit Saluatoris, & iſta referens Leoni tertio qui ſedi apoſtolicæ præſidebat, obtinuit vt in Ouetenſi eccleſia Archiepiſcopus crearetur. Cumque circa talia & circa prælia exiſteret animoſus, Semena ſoror eius Comitiſſa Sancio viro nobili furtiuo connubio clam conſenſit, ex quo ſuſcepit filium nomine Bernardum. Quod cum ad Regis notitiam peruenisſet, Comitem Sancium in caſtro quod Luna dicitur, carcere & vinculis coarctauit, mortis & vinculorũ ſtatuens vnum finem. Sororem autem Semenam religioni in monaſterio mancipauit. Bernardum, quia non habebat filiũ, delicate nutriuit, qui poſtquam adoleuit, ſtatura, vultu, eloquio, ingenio, & cõſilio, & etiã armis fere omnibus præminebat.

De legatione ad Carolum, & victoria Regis Alphonſi. *Caput X.*

REx autẽ longo regimine & laboribus fatigatus ad Imperatorem Carolum qui Italis, & Teutonicis, & Gallicis imperabat, ſecrete nuncios deſtinauit, qualiter carebat filiis, & regnum, ſi veniret in adiutoriũ, ſibi daret. Imperator autem Caroluſ impugnationi Arabum inſiſtebat. Qui cum Hiſpanias occupaſſent, tranſiecto Pyrenęo Galliã Gotthicã, Burdegalam, Patauiam, & Turoniã, & fere totam Aquitaniam occuparũt. Sed eos Carolus ab occupatis ſedibus virtute prælii abigebat, etiã trans Pyrenæum partẽ Celtiberiæ quæ Catalonia dicitur, vt victor inuaſit, vt præpotens conſeruauit: & tamen his prælis occupatus ſpopondit nunciis ad Regis Aldefonſi auxiliũ ſe vẽturũ. Poſt nunciorũ autem reditũ innotuit legatio magnatibus Aldefonſi, qui æquanimiter non ferentes ſuaſerũt Regi eũ inſtantia, vt quod mãdauerat, reuocaret, alioquin ipſum a regno expellerent, & pacta eius nullatenus obſeruarent, & ſibi de alieno domino prouiderent (malebant enim mori liberi, quam in Francorũ degere ſeruitute) in his inſtante fortius cæteris Bernardo bonæ indolis, bonæ ſpei. Rex autẽ licet turbatus minis & conſilio ſatisfecit, & iteratis nunciis ad Carolum quæ ſpoponderat, reuocauit. Iratus autem Carolus ſidem mẽtitam intẽtans, cœpit Regi Aldefonſo terribiliter comminari, & poſtpoſitis bellis Arabũ direxit acies in reliquias Hiſpaniarũ. Qui cũ ad mõtana Hiſpanię

peruenisset, in quibus pauci qui gladium effugerant, habitabãt, cum clamore validissimo, tacti dolore cordis intrinsecus, lachrymas cum sacrificiis Domino miscuerunt, quasi non superesset eis vlterius viuere, cum cæli sententiam gladio Arabum iam experti rediuiuæ morti iterum parabantur, quæ tanto amplius cruciabat, quanto ab illis timebant, de quorum debebant præsumere charitate, & quibus erant coniuncti fibula Christiana. Cumque hoc verbum fuisset in Asturiis, Alaua, & Biscagia, Nauarra, Ruconia, & Aragonia diuulgatum, omnes eodem animo & pari studio elegerũt mori potius quam seruire, collectique in simul cum Rege Aldefonso contra Carolum processerunt. Carolus autem ad radicem Pyrenæi ex oppositio in valle quadam exercitum collocauit, quæ adhuc hodie Hospita vallis vocatur. Indeque procedens per vallem quæ vallis Caroli dicitur, planior inuenitur, ne ascendentes impediret asperitas Pyrenæi, vsque ad summitatem montis porrecto agmine processerunt. In prima acie venerunt præfectus Britanniæ, Rolandus, & Anselmus Comes, & Eginardus qui erat prępositus mensę Caroli. Quibus occurrens Rex Aldefonsus cum prędictis populis, virtute gladii, immo domini superauit, & eis stratis, plures ex eis qui porrecto agmine procedebant, cæde & impetu ceciderunt adhuc Carolo per vallem Caroli veniente. Cumque stragem prędecedentium comperisset, turbatus insonuit buccina quam ferebat, damno, metu, fuga, & periculo comitatus, & aliqui qui a strage præcedentium aberrabãt, eisdem comitibus sociati ad eum semianimes audita buccina confugerant, & ad eos qui extrema exercitus obseruabant, propter Bernardum, de quo fama erat quod cum exercitu Arabum per partes Aspæ & Secolę veniebat, postrema exercitus inuasurus, & ipse tamen in strage primorum semper astitit Aldefonso. Carolus autẽ indignatione & confusione demonitus, tantam multitudinem suorum extinctam deplorans, & clades quas Arabibus intulerat parui pendẽs, ad Germaniam repedauit, vt reperto exercitu Hispaniam retentaret. Sed thermarum deliciis intercęptus exercitum crastinando obiit Aquisgrani, & in glorioso tumulo sepelitur, qui erat priscarum victoriarum epitaphiis circumscriptus, ea parte vacua remanente, qua valle Caroli vindictam minitans inglorius rediit & inultus. Nonnulli istorum fabulis inhęrentes ferunt Carolum ciuitates plurimas, castra, & oppida in Hispaniis acquisisse, multaque prælia cum Arabibus strenue perpetrasse, & stratam publicam a Gallis & Germania ad sanctum Iacobum recto itinere direxisse. Quod quidem quantum ad partem Cataloniæ, scilicet Varemonensis, Gerundensis, Ausonensis, Vrgellensis territoria, satis constat, quæ cum Gotthica Gallia Rex Francorũ dicit ad se ex ea acquisitione quam superius diximus, pertinere. Sed Comes Barcinonæ dicit se transactione ab eius feudo liberum & exemptum.

De ciuitatibus Hispaniæ a quibus acquisitæ. *Caput XI.*

Æra 825 VERVM cum Carolus tempore Regis Casti, qui cœpit regnare æra DCCCXXV. fuisse noscatur, non inuenio, quas ciuitates, castra, vel oppida in Hispaniis acquisisset. Nam Tarracona diu destructa fuit tempore Bernardi Toletani primatis, sicut patet in regesto Vrbani Papæ secundi, qui Vrbanus eundem Bernardum de restauratione ciuitatis ecclesiæ suis literis animauit. Post recuperationem etiam Toleti regiæ ciuitatis Comes Barcinonæ Ilerdam, Dertosam, & Fragam noscitur acquisisse. Montionem Titio quidam nobilis ex Aragonia acquisiuit, & ei castrũ illud proditione sublatum Comiti Barcinonæ deditione prouenit. Osca a Rege Petro Aragoniæ noscitur acquisita. Cęsaraugustam, Tirasonã, Calataiub, & Darocam cum cæteris adiacentibus Aldefonsus Rex Aragoniæ dicitur acquisisse, assistentibus sibi retro Comite Perticarum, cui conuenit Tutelei cum aliis castris, quæ postea dedit Garsię Ranimiro Regi Nauarræ cum sua filia Margelina, & Gastone Vicecomite Benearnensi, cui etiam castra & possessiones in Aragonia prouenerunt. Idem etiam Rex habens vxorem Vrracam filiam Regis Aldefonsi qui cepit Toletum, populauit Soriam, Almazan, Valeranicam, quæ nunc Verlanga dicitur, & Belliforamen. Sed in finibus regni Castellæ Aldefonsus qui cepit Toletum,

letum, cepit etiam Talaueram, Maquedam, S. Eulaliam, & Alfanum, populauit Scalonam, cepit Margeritum, Canales, & Vlnos, Talamancam, Vzetam, Guadalfaiaram, Fitam, & Almochariam populauit. Buitragum tempore eius Bernardus qui tunc temporis erat primas Alcala acquisiuit. Idem etiam Rex Aldefonsus Sepulauit, quæ a tempore vastationis Arabum semper manserant desolatę. Medina, couiam, Abulam, Salmanticam cum omnibus oppidis & suarum diœcesium poquæ nunc Cælum, olim Segontia dicebatur, & Atentia, Ripa, Fandalus per ipsum & suos suis victoriis accesserunt. Oxoma, sanctus Stephanus, & Gormatum tempore Comitum Castellæ Christiano nomini prouenerunt. Optam, & Anteliam, & Cauliam obtinuit Imperator. Velesium Santius filius eius suæ subdidit ditioni. Concam, Alarconem, Moiam, Placentiam, Beiaram, Alarcuis, Calatrauam, Caracuel olim perdita Aldefonsus nobilis cum omnib. ante dictis addidit fidei Christianæ. Rex Fernandus pater Regis Aldefonsi qui cepit Toletũ, Conimbriam acquisiuit. Vlysbonam, sanctam Ireneam, Elboram, Sintriam cepit Aldefonsus, qui primus in Portugallia habuit Regis nomen. Cætera oppida earum diœcesium quædam ipse, quædam filius eius Rex Sancius populârunt. Ea autem quę sunt nostris temporibus acquisita, suo loco, prout Deus dederit, prosequemur. Cum igitur hæc omnia infra ducentorum annorum spacium potestati accreuerunt Christianæ, non video quid in Hispaniis Carolus acquisiuerit, cum ab eius morte anni pene effluxerunt quadringentesimi. Facti igitur euidentiæ est potius annuendũ, quam fabulosis narrationibus attendendum. Siue enim a Christianis, siue a Sarracenis, ipse vel eius exercitus fuit victus, itinere retrogrado comitatus damnis & periculis retrocessit, nec stratam sancti Iacobi suo itinere potuit publicare, cui non obuenit transitum vallis Roscidæ penetrare: sed longe post cum gloria apostoli Iacobi miraculis publicata pœnitentium animos incitasset, propulsis a strata Sarracenorum incursibus, occultæ semitæ in viam publicam concreuerunt, per quam ferme ab vniuersis Christianorũ finibus beati apostoli limina visitantur: nisi forte aliquod insigne fecerit eo tempore, quo cum Rege Galafrio Toleti degebat. Fertur enim in iuuentute sua a Rege Pipino Galliis propulsatus, eo quod contra paternam iustitiam insolescebat. Et vt patri dolorem inferret, Toletum adiit indignatus, & cum inter Regem Galafrium Toleti & Marsilium Cęsaraugustæ dissensio prouenisset, ipse sub Rege Toleti functus militia bella aliqua exercebat, post quæ audita morte patris Pipini, in Gallias est reuersus ducens secum Galianam filiam Regis Galafrii, quam ad fidem Christi commissam duxisse dicitur in vxorẽ. Fama est & apud Burdegalam ei palatia constructisse.

De victoriis Alfonsi, & morte eius. Caput XII.

NVNC ad prosequenda facta Regis Alfonsi, a quibus diuertimus, reuertamus. Anno regni eius trigesimo, duo exercitus Arabum Gallecią sunt ingressi (dux vnius vocabatur Abolabez, dux alterius Melhi) & audacter ingressi, audacius sunt repulsi. Alter in loco qui vocatur Naron, alter in Anceio fluuio perierunt. Subsequente tempore anno regni eius trigesimo septimo, cum fama sui nominis Christianos & Arabes dulcoraret, vir quidam ciuis Emeritensis Mahamut nomine, de familia Abderramæ Regis Cordubæ cui rebellionem procurauerat, indignationem veritus confugit ad clementiam Aldefonsi cum multis Arabibus qui ei fauebant, & clementer susceptus per septem annos in Gallecia fecit moram, qui octauo anno sui aduentus Arabum manu ascita, habitatoribus Galleciæ molestias inferebat, & proditionis præteritæ non oblitus addidit congeriem factioni. In castro enim quod sancta Christina dicitur, in præiudicium clementis domini & exterminium telluris hospitæ nisus est rebellare. Sed Rex audiens mouit exercitum, obsedit castrum cum multis millibus bellatorum. Cumque bellum contra Regem prædictus proditor præsumpsisset, victus capite mutilatur, quod Regi illico præsentatur, castrumq; capitur Regis dominio restitutum, & de Arabibus qui primum secum venerant, & de aliis qui postmodum aduentauerant, cæsa vsque ad

quinquaginta millia remanserunt. Rex autem Aldefonsus Ouetum cum victoria est reuersus. Dicitur quinquaginta duobus regnasse annis, quinq; tempore Mauregati,& duobus in regno particeps Veremundi,solus autem quadraginta vno. in quibus licet vxorem habuit, ab eius contactu semper extitit alienus, caste, sobrie, immaculate, ac pie regni gubernacula dirigendo, amabilis Deo & hominibus. Apud Ouetum morte propria consummatus immaculatum spiritum ad cœlos dimisit. Cuius corpus omni veneratione delatum in ecclesiam sanctæ Mariæ quam ipse fundauerat,in tumulo lapideo sepelitur.

De strage Normanorum,& victoriis Ranimiri. *Caput XIII.*

POST obitum eius Ranimirus, filius Veremũdi Regis & diaconi, ipso Rege Aldefonso adhuc in extremis laborante,& hoc ipsum præcipiente, ad regni fastiæra 859 gium sublimatur æra octingentesima quinquagesima nona, & sex annis regnauit. Sed quia in Bardulia pro accipienda vxore aliquandiu fecit moram, Nepotianus quidam Comes palatii attentauit regnum tyrannide obtinere. Ranimirus autem hoc audiens festinato reuertitur, & apud ciuitatem Galleciæ quæ Lucus dicitur, exercitum congregauit,& Asturias irruptione inuasit, eo quod Astures Nepotiano fauebant. Nepotianus autem sumpta manu Asturum & Vasconum Regi Ranimiro occurrit ad pontem fluuii qui Narceia nuncupatur. Nec mora,destitutus a suis in ipso certamine fugam parat,fugitiuus a duobus Comitibus Somna & Scipione in Pramaria capitur, & sic regnum Ranimiro pacifice subiugatur. Rex autem Nepotianum in monasterium relegari præcepit, vt ibi finem vitæ orbus & monachus expectaret. Tempore Ranimiri gens Normanorum crudelissima & pagana ad Pharum Galleciæ applicuit cum multis nauibus & triremibus. quod vt comperit Rex Ranimirus,congregauit exercitum Comitum & magnatum, & in Pharo Galleciæ supradicto intulit eis bellum, & Domino adiuuante, gens Normanica,licet aspera,fuit victa,& septuaginta naues eorum incendio cõcrematæ, magna eorum multitudine interfecta. Qui supererant, nauigio aufugerunt, spoliis multis victoribus derelictis. Fugientes autem Hispalim confugerunt, & prædas agentes plurimos occiderunt,vsque adeo quod ipsam Hispalim irruperunt,& post anni circulum ad propria redierunt. Dum hæc aguntur, Ranimirus bellis impellitur intestinis. Nam Comes palatii Alderedus, & Piniolus procer palatii cũ septem filiis contra Regem in superbiam sunt elati. Sed eorum factionibus Ranimirus occurrens, Alderedum priuauit oculis, Piniolum cum septem filiis interfecit. Post hæc autem Rex Ranimirus nolens otiosus a Dei seruitio inueniri, aggressus est loca Arabum,& tam in villis, quam in agris cuncta quæ reperit, etiam Anagarum incendio cõcremauit. Tunc Sarraceni cum maxima multitudine occurrerunt. Exercitus autem Regis Ranimiri visa multitudine, in locum qui Clauigium dicitur, se recepit. Cumque in nocte de certamine dubitaret,apparuit ei beatus Iacobus confortans eum, vt certus de victoria sequenti die bellum Arabibus instauraret. Cumq; diluculo surrexisset, visionem Episcopis & magnatibus reuelauit. Qui pro visione gratias exoluentes, ad pugnam oẽs se communiter parauerunt apostoli oraculo roborati. Sed ex alia parte Sarraceni de multitudine confidentes,ad prælium processerunt. Hinc inde itaq; conserto prælio, Sarraceni cõfusione turbati Christianorum Galliis terga dederunt, ita quod ex eis fere septuaginta millia ceciderunt. In quo bello beatus Iacobus in equo albo vexillum manu baiulans fertur apparuisse. Tũc Rex Ranimirus cepit Albaidam, Clauigium, Calagurram,& multa alia, quæ regno adiecit. Ex tunc (fertur) hæc inuocatio inoleuit,*Deus adiuua,& sancte Iacobe.* Tũc etiam vota & donaria beato Iacobo persoluerunt,& in aliquibus locis non ex tristitia, aut ex necessitate, sed deuotione voluntaria adhuc soluunt. Aderant autem cum Rege Garsias frater eius, qui a patre eorum Veremundo diacono post mortem patris infantulus est relictus, quẽ Rex Ranimirus tanta benignitate fouebat, quod & tanquam seipsum diligeret,& participem faceret regni sui. Vrraca aũt vxor Ranimiri quam ex Castella duxerat, cũ esset christianissima, ecclesias sancti Iacobi & sancti Saluatoris multis donariis adornauit.

nauit. Construxit etiam Rex Ranimirus ecclesiam sanctæ Mariæ opere forniceo in latere montis Naurantii, duobus milliaribus ab Oueto. Anno sexto regni sui propria morte decessit, Ouetiq honorifice tumulatus.

De Rege Ordonio, & eius magnalibus. Caput XIIII.

RANIMIRO defuncto Ordonius filius eius successit in regno æra octingentesima sexagesima sexta, & regnauit annis decem, vir patiens & modestus, vxorem duxit nomine Mamadonam, ex qua genuit quinque filios: Aldefonsum, Veremundum, Nunium, Odoarium, Froilam qui dictus est Aragontus. Ciuitates desertas quas eiectis Arabibus Aldefonsus maior inuasione destruxerat, adductis populatoribus reparauit, scilicet Tudam, Asturicam, Legionem, Amaiam, Patriam. Contra Arabes sæpissime dimicans triumphauit. In primo anno regni sui aduersus Vascones rebellantes exercitum congregauit, & coactos cædibus suo iuri eos & patriam subiugauit. Cumque victor ad propria remearet, audiuit Arabes contra se cum exercitu aduenire, & cum toto sui exercitus apparatu occurrit, intrepidus ad bellandum, & victor in Arabes: plurimis eorum gladio detruncatis cæteri aufugerunt, & sumptis spoliis & captiuis Rex Ordonius rediit gloriosus. Interim autem quidam princeps Sarracenorum natione Gothus, sed ritu Machometico inquinatus cum tota sua gente deceptus, quos Arabes Bencaharim dicunt, contra Regem Cordubæ rebellauit, eique plurimas ciuitates, quasdam fraude supplantauit, quasdam gladio, Cæsaraugustam, Oscam, Tudellam, & Toletum, vbi filium suum nomine Lupũ præposuerat ciuitati: postea autem in Francos Cataloniæ & Galliæ Gothicæ arma vertit, prædas & cędes plurimas inferendo, duosque eorum Francorum duces, Sancium & Polionem, fraude & prælio vicit, & cepit catenis, & carceri mãcipauit. Duos etiam tyrannos Sarracenorum Ibembeanza & Alporz cum filio suo Azeth, partim Muza, partim filius eius Lupus præliando ceperunt. Carolus autem Rex Franciæ, non ille Magnus qui iam decesserat, videns quod sine magnis sumptibus & discrimine ei non poterat obuiare, decreuit Muzam muneribus compescendũ: & acceptis muneribus inquietare cessauit. Tunc de tot victoriarum successibus eleuatus præcepit suis, vt eum Regem tertium in Hispania appellarent. Post hæc præsumptione præterita non contentus, collecta manu valida, contra Regem Ordonium se parauit. Sed Rex Ordonius ad eius insaniam comprimendam venit Albaidam, quam dictus Muza nuper Christianis ablatam construxerat, & muris & turribus in ea præsidium obfirmarat, ad quam veniens Rex Ordonius conclusit obsessam. Quod audiens Muza manu valida in succursum Albaidæ festinauit, & veniens ad montem qui Laturcius dicitur, fixis tentoriis spectauit. Ordonius autem audiens aduentum Muzæ medietatem exercitus in obsidione dimisit, cum reliqua contra Muzam animose processit, initoq; certamine Muzam cum suo exercitu superauit, interemptis plusquam decem millibus de numero militari, exceptis plebibus interfectis, quæ hunc numerum excedebant. Muza vero trino vulnere sauciatus vix semiuiuus euasit, & totius exercitus apparatum, & munera quæ a Carolo susceperat gloriosus, deuictus amisit, quæ Rex Ordonius & suus exercitus habuerunt. Et sic victor inclytus ad eos quos in obsidione dimiserat, est reuersus, & septima die postquam rediit, irruptione munitionem accepit, omnibus qui inerant interfectis, & ciuitate vsque ad fundamenta subuersa, ad propria rediit cum triumpho. Lupus autem filius Muzæ, qui principatui præerat Toletano, auditis quæ circa patrem suum acciderant, cum omnibus quæ habebat, Regi Ordonio se subiecit, & dum vixit, subditus ei fuit, & contra Arabes pro Rege Ordonio cui se dederat, plurima bella gessit. Rex autem Ordonius Cauriam cum Rege suo Zeyt, & Salmanticam cum Rege suo Muzerez potenter inuasit, & pluribus interfectis reliquum vulgus cum vxoribus & filiis fecit vendi. Eisdem temporibus Normani piratæ ad Hispaniæ littora peruenerunt, & loca maritima deprædantes, homines gladio, terras incendio consumpserunt. Exinde in transmarinã Mauritaniã trans-

Æra 866

fretantes, Nacorum ciuitatem eius prouinciæ inuaserunt, magna Sarracenorum multitudine interfecta. Deinde Maioricam, Minoricam, Euizam, Frumentariã, Baleares insulas vastauerunt. Deinde aduecti Græciam patratis incursionibus eodem nauigio ad propria redierunt. Rex autem Ordonius supradictus expleto anno decimo, quidam dicunt decimo sexto regni sui, morbo podagrico interceptus, Oueti defunctus in ecclesia sanctæ Mariæ cum prioribus Regibus tumulatur.

De Aldefonso Magno, & eius præliis gloriosis. *Caput XV.*

Æra 875 POST mortem Ordonii regnauit Aldefonsus filius eius, qui quatuordecim annorum erat cum regnare cœpisset, æra octingentesima septuagesima quinta, & regnauit annis quadraginta sex. Hic in morte patris a palatio absens erat, sed audita morte patris festinus venit Ouetum, ibique ab omnibus gratanter susceptus regni fastigium est adeptus. Cumque regni negotia laudabiliter inchoaret, Froila Veremundi ex partibus Galleciæ cum magno exercitu veniens regnum præsumere attentauit. Sed tamen ex improuiso Rex Aldefonsus Alauę se recepit, vt collecto maiori exercitu Froilæ Veremundi obuiaret. Inter hæc autem dum prædictus Froila plus tyrannice, quam regaliter se haberet, Oueti interficitur a senatu. Cuius mors quanto iustior, tanto gratior approbatur. Quod audiens Aldefonsus ab Alaua ad Asturias properauit, & statim vtilitati inhians, Sublantiam & Ceiam populauit, muris & turribus communiuit. Eilo autem Alauensium Comes corda suorum contra Regem indebite incitauit existimans rebellare, sed dum Rex collecta manu factioni resistere properaret Alauensium, aduentu Regis territi manus dederunt, pollicentes se de cętero subditos & fideles. Sicque Alaua suo imperio subiugata, Eilonem Comitem ferro vinctum misit Ouetum. Eisdem diebus Legionem exercitus Arabum attentauit cum duobus ducib. Imundar & Alchana, quorum aduentum audiens Aldefonsus cæde & gladio effugauit. Post hæc volens omissis aliis stragi Arabum insudare, & fidei terminos dilatare, Gallos & Nauarros amicitia sibi iunxit, & ex Francorum regali genere vxorem duxit nomine Amelinam, quæ postea Ximena mutato nomine fuit dicta, ex qua susceptis quatuor filios, Garsiam, Ordonium, Froilam, & Gundisaluum, qui fuit Archidiaconus ecclesiæ Ouetensis. Hic Aldefonsus vir bellorum, pietatis, religionis, & iustitiæ fuit amator. Hic volens bellis domini tempora dedicare, assumptis Gallis Gotthiæ, & populis Vasconum & Nauarrorum, terras quas Arabes detinebãt, fame, flamma, cędibus, & incursionibus coarctauit, Lentiam turribus igne consumptis obtinuit habitatoribus interfectis. Inter cætera aũt pietatis & religionis opera thesauros quos pater suus sibi reliquerat, ecclesiis & pauperibus erogauit, ecclesiã sancti Iacobi quæ erat terrea, quadris lapidibus & columnis marmoreis reparauit, ecclesias multas & palatia intra diœcesin Ouetensem, & per omnia loca regni sui oppida, munitiones, & castra. Factum est autem, vt Arabum maxima multitudo ex regno Toleti ad regni sui exterminium aduenirent, sed Aldefonsi Regis occursu confusi, & caruere optatis, & quæ attulerant perdiderunt, & maxima multitudine bello peremptа, etiã quæ fugæ se dederant, perierunt. Peracta victoria in ripa Dorii, Rex rediit cum gloria & honore, & in his bellis Bernardo fortissimo milite sibi strenue assistente. Verum quia pater eius, licet orbus & decrepitus, adhuc in viculis tenebatur, Bernardus extruxit castrum quod Carpium appellauit, in territorio Salmanticensi, indeq; fœderatus Arabibus cœpit regni confinia infestare. Vnde & Arabes assumpta maxima multitudine Legionem, & Asturicam, & adiacentia loca vastare cœperunt. Sed Rex Aldefonsus absolutione patris Bernardũ concilians contra Arabes exercitum instaurauit. Arabes vero præ multitudine nil verentes in duas partes exercitum diuiserunt: vnam partem Puluerariam miserunt, cum alia Regis exercitui occurrerũt. Sed Bernardus cũ parte exercitus eã medietatẽ quæ cõtra Regis exercitũ mittebatur, in Vallemori præuenit, & eos cæde mirabili deuastauit. Rex vero eis qui Puluerariam iuerant occurrendo, iuxta Vrbicũ vt potens prostrauit, vt victor occidit, vt prævalens exterminauit, & præter eos qui

qui fugæ periculo perierunt, in campo cæsi vsque ad duodecim millia remanserunt, ita quod de vtroque exercitu nulli alii euaserunt, præter decem qui obtecti sanguine remanserunt.

Item de præliis & piis operibus Aldefonsi. Caput XVI.

POST hæc iterum exercitus Arabum congregatus obsedit Zamoram. Quod Rex audiens improuisus cum iis quos ad manum habuit, ingressus est ciuitatē, mandans omnibus suæ gentis, vt in succursum eius quantocius properarent: & Bernardo sollicite instigante exercitus adunatus Arabes exterminio conquassauit, Alchaman eorum propheta gladio interfecto. Quibus cædibus coacti Arabes ad tempus cum Rege pacis fœdera firmauerunt. In diebus huius Aldefonsi dicunt quidam fuisse bellum Roscidæ vallis, & non cum Carolo Magno, sed cum Carolo agnominato Martello, cum quo asserunt accidisse. Sed cum tres Caroli fuerunt successiue, scilicet Carolus Magnus, Carolus Caluus, Carolus Martellus, ex causa superius assignata, & quia in libris authenticis inuenitur, & quia publica fama Francorum & Hispanorum communiter hoc proclamat, tempore Magni Caroli dicimus accidisse. Si quis autem melius dixerit, correptionem in hoc corpusculo non recuso. Per idem tempus Froila frater Regis cum aliis quatuor fratribus (vt fertur) mortem Regis procurans, factione detecta in Bardulia se recepit, sed Rex frater eum insequēs comprehendit, & omnes fratres suos Veremundum, Nunium, Odoarium, & Froilam priuauit oculis ex hac causa. Veremundus autē clanculo fugit Asturicam, & per septem annos gessit tyrannidem, cum quibus etiam acto exercitu Graliare obsedit, sed ab Aldefonso Rege prostrato exercitu, Veremundus orbus ad Arabes fuga celeri conuolauit. Tunc Rex in Ventosam & Asturicam, eo quod Veremundum receperunt, vindicauit. Coimbriam etiam a Sarracenis obsessam soluta obsidione suo imperio cōseruauit. Tunc etiam vrbes, Portugallia, Viseum, Flauium cœperunt habitari ab incolis Christianis. Etiam vsque ad fluuium Tagum in partibus Portugalliæ aliqua populauit. Quidam dux & proconsul Arabum nomine Abohali bello comprehensus Regi est præsentatus, qui datis pro se centum millibus aureorum permissus liber abiit & securus. Idem etiam Rex Septem mancas, Dominas, & alias villas in campis Gotthicis populauit. Post hæc Rex partes Toleti deuastans, & aliquas munitiones euertens habitatoribus trucidatis, accepta a Sarracenis pecunia, eis per triennium pacem dedit. Sicque reuersus ad propria, Addanium quendam de familia Palatina in mortem Regis comperit machinatum, quem fecit ilico laniari. Ecclesias quoque beati Iacobi, & sanctorum Facundi & Primitiui magnifice fabricauit, quas postea Arabes destruxerunt, castrum Gozon in maritima Asturiarum ob tuitionem patriæ obfirmauit, ciuitatem Zamoram nobiliter populauit, quæ ex eo nomen dicitur accepisse. Cum Rex ipse locum ascenderet ad videndum, satelles quidam qui inter cæteros Regem cum spiculo præcedebat, vaccam nigram dicitur inuenisse, quam volens rusticam applausus vocabulo delinire, fertur dixisse Zemora. vaccas enim eius coloris Hispani armentarii moras vocant. Vnde & Rex Zemoram nomen indidit ciuitati. Et cum Rex tantis prosperis lætaretur, duos presbyteros Seuerum & Desiderium ad Ioannem Papam cum suis literis destinauit, qui reuersi cum Reinaldo eiusdem Papę gerulo epistolam huiusmodi detulerunt.

Epistola Ioannis Papæ ad Aldefonsum Regem. Caput XVII.

IOANNES Episcopus seruus seruorum Dei Aldefonso Regi christianissimo, seu cunctis venerabilibus Episcopis, Abbatibus, vel orthodoxis Christianis. Quia igitur in cura nos totius christianitatis beati Petri apostolorum principis sempiterna prouidentia successores, ea Domini nostri Iesu Christi constringimur adhortatione, qua beatum Petrum apostolum monuit, dicens quadam voce: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & tibi dabo claues regni

cœlorum,& reliqua. Hinc rursus imminente Domini nostri articulo glorioſę paſſionis,inquit: Ego pro te rogaui, vt non deficiat fides tua, & tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos. Ideoque quia veſtræ notitiæ fama per hos fratres limina apoſtolorum luſtrantes per Seuerum & Deſiderium presbyteros nobis miro odore bonitatis eſt reuelata, paterna vos adhortatione commoneo in cœptis bonis operibus gratia duce perſeuerare, quatenus copioſa vos beati Petri protectoris veſtri,& noſtra protegat benedictio, & quotieſcunque filii chariſſimi ad nos venire quilibet veſtrum, aut tranſmittere voluerit, tota cordis exultatione & animi gaudio de vltimis Galleciæ finibus, cui vos præter me Dominus rectores conſtituit, tanquam iure filios noſtros vos colligimus,& eccleſiæ Ouetenſis quam veſtro cõſenſu & aſſidua petitione metropolitanam conſtituimus,omnes vos ſubditos eſſe mandamus,& concedimus etiam prædictæ ſedi, vt ea quæ Reges, ſeu quibus fideles iuſte obtulerunt,vel in futurum Domino opitulante contulerint,ratum,firmũ, & inconcuſſum manere in perpetuum præcipimus. Hos quoq; latores literarum noſtrarum omnes hortor,vt habeatis commendatos. Bene valete. Item alia epiſtola ab eodem Papa Romano directa per Arnaldum gerulum menſe Iulio.

Alia epiſtola.

IOANNES Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei dilecto filio Aldefonſo glorioſo Regi Galleciarum. Literas deuotionis veſtræ ſuſcipientes, quia deuotum vos eſſe cognouimus erga veſtram ſanctam eccleſiam,gratias vobis multiplices referimus Dominum exorantes,vt victor regni veſtri abundet de inimicis veſtris,victoriam vobis cõcedat. Nam vos filii chariſſimi ſicut petiſtis, ſedulas preces Domino fundimus,vt regnum veſtrũ gubernet, vos ſaluos faciat, cuſtodiat, & protegat, & ſuper inimicos veſtros. Eccleſiam autem beati Iacobi ab Hiſpanis Epiſcopis conſecrari facite,& cum eis conciliũ celebrate. Et nos quidem,glorioſe Rex,ſicuti vos, a Paganis iam conſtringimur, & die ac nocte cum illis bella committimus, ſed omnipotens Deus dat nobis de illis triumphum. Huius rei gratia rogamus dilectionem veſtram,& animum deprecamur,vt quia (vt diximus) valde a Paganis opprimimur,aliquantos vtiles & optimos Mauriſcos cum armis (quos Hiſpani cauallos Alpharaces vocant) ad nos dirigere nõ omittatis. Qualiter nos recipientes Dominũ collaudemus,vobis gratias referamus,& per eorũ portionem de benedictionibus ſancti Petri vos remuneremus. Bene vale dilectiſſime fili, & clariſſime Rex.

De ſublimatione Ouetenſis vrbis in metropolim,& dedicatione eccleſiæ ſancti Iacobi,& concilio Ouetenſi. *Caput XVIII.*

REx itaque viſis epiſtolis gaudio eſt gauiſus, & conſtituit diem in qua conuenirent nobiles,& magnates, & pontifices, qui eccleſiam beati Iacobi dedicarẽt. Et celebrata dedicatione,omnes cum gaudio ad propria redierunt, & fuerunt ibi in dedicatione multi Epiſcopi: Vincentius Legionenſis, Gomellus Aſtoricenſis, Hermegildus Ouetenſis, Didacus Tudenſis, Egila Aurienſis, Siſnandus Irienſis, Recharedus Lucenſis, Theodoſinus Britonienſis. Horum ciuitates iam per Dei gratiam a Chriſtianis poſſidebantur. Fuerunt ibi alii Epiſcopi, quorum ciuitates aliquæ deſertæ,aliquæ ab Arabibus tenebantur,Ioannes Aucenſis, Dulcidius Salmanticenſis,Iacobus Caurienſis, Fauſtus Coimbrienſis, Ardimirus Lamecenſis, Theodemirus Viſenſis,Guimagus Portugallenſis, Argimirus Bracarẽſis, Heleca Cæſarauguſtanus. Horum vrbes etſi aliquando Aſturiarum Reges obtinuerunt, propter impotentiam retinendi ab Arabibus occupatæ, aut retentæ, aut diruptæ remanſerunt vſq; ad tempora Aldefonſi qui cepit Toletum. Et earum Epiſcopi ad Aſturias fugientes tam in ciuitate, quã in diœceſi Ouetenſi partitis ſibi territoriis, vt poterant, victitabant. Vnde in aliquibus libris antiquis Ouetum dicitur ciuitas Epiſcoporum. Tranſactis autem XI. menſibus prædictus Rex vna cum vxore & filiis,Epiſcopis,Comitibus,& magnatibus autoritate domini Papę Ioannis Ouetũ ad cele-

ad celebrandum concilium conuenerunt, in quo cum vniuersali conuenientia ciuitas Ouetensis dignitate metropolitica insignitur, & Hermegildus in Archiepiscopum sublimatur, quia Hispania captiuatis quinq; sedibus metropoliticis, sibat officio metropolitico destituta. Incursantium enim hostilitate fugati intra Asturiarum angustias Prælati qui gladium effugerant, confugerunt, & vt tanta angustia tolerabat, antiqua Toletani concilii instituta sollicite contuentes, Ouetensem ecclesiam & cæteras quibus iam vt metropolis præminebat, ordinabant iuxta canonum sanctiones. Multisq; secundum Deum vtiliter ordinatis, soluto concilio ad propria redierunt.

De incarceratione Garsiæ filii Regis, & morte Aldefonsi. Caput XIX.

POST hæc veniens Zemoram Garsiam filium suũ comprehendit, & apud Gazonem ferreis vinculis mancipauit, quia suspectũ habebat, eo quod socer eius Munio Fernandi tyrannidem actitans contra Regem rebellare parabat. Ex quo facto alii filii indignati, coniuratione facta, patrem suum regni regimine priuare parabant. Huius autem dissensionis causa fuit Regina Semena, quæ dicta fuerat Amelina, quæ satis inhumana studebat noua grauamina & seruitutis onera inuenire, nihilominus discidia & schismata procurare. Hæc Regem Aldefonsum non habens charum, vt affectus expetit maritalis, excogitauit virum regno priuare, & filium suum Garsiam quem pater vinculauerat, subrogare: Albam, Gordonem, Arbolium, atq; Lunam commouit, vt filius eius in his rebellans, auxiliante socero Munione, captionis iniurias vindicaret, coniuratione fratrum eum ad talia incitante. Rex autem tam filii, quam suorum persecutionibus coarctatus, in villa quæ Boides dicitur in Asturiis, regni regimine se priuauit, & filium suum Garsiam, licet inuitus, regni constituit successorem præsentibus filiis & potioribus regni sui. Post hæc orationis causa beati Iacobi limina visitauit, & rediens a filio suo Rege Garsia racenos, & obtento a filio quod petebat, mouit exercitum contra Mauros, & eorum terris stragibus & incendiis deuastatis, & factus inclytus spoliis & captiuis victor ciuitati restituitur Zemorensi, & sicut principium, sic finem regni victoriis adornauit. Ibiq; proprio morbo coactus, fœlicem spiritum creatori restituens, vitæ cursum fœliciter consummauit, & sepultus Astoricæ, post translatus Ouetũ, in ecclesia sanctæ Mariæ cum vxore sua Semena Regina finalem obtinuit sepulturam, cum regnasset annis XLVI.

De prælijs Garsiæ, & morte eius. Caput XX.

ALDEFONSO defuncto Garsias filius eius successit in regno æra DCCCCXXI. regnauit annis III. Garsias igitur in initio regni sui terras Arabum est aggressus, & duris incursionibus peragratas, euersis plærisq; munitionibus campestria flamma vorace consumpsit, & habito prælio cum Aiola Rege Arabum, plurima strage contritum vicit, & captiuauit. Prædaq; rerum, gregum, & captiuorum maxima subsequente venit ad locum, qui Tremulus nuncupatur, ibiq; custodium incutia Aiolas curiosus abscessit, & ad suos rediit fugitiuus. Garsias autem III. annorum expletis circulis, Zemoræ propria morte decessit, Ouetũq; delatus in monumentis regalibus est sepultus. *Æra 921*

De Rege Ordonio, & bellis eius, & de translatione ecclesiæ Legionensis. Cap. XXI.

POST Garsiam Ordonius frater eius regni gubernacula legitur suscepisse æra DCCCCXXIIII. & regnauit annis VIII. mensibus sex. Hunc Ordonium Rex Aldefonsus Galleciæ præfecerat adhuc regnans. Hic autem Ordonius paterna facta fœlici æmulatione capessens, prudens & solers, iustus & pius, & in necessitatibus paupertum consolator, regnum prouide gubernabat. Cum enim viuente patre principatum teneret, collecto exercitu aliquantas Bæticæ prouinciæ ciuitates irrumpens loca campestria deuastauit plurimis habitatoribus *Æra 924*

interfectis. In initio autem regni Rex Ordonius collecto exercitu Talauerам oppidum animosus obsedit, venientesq; Arabes, vt obsessis fierent in succursum, & ipsi pugna prostrati, & obsessi frustrati, vtriq; gladio perierunt, & direpto oppido, quæ ibi erant, Regis Ordonii prædæ cesserunt, & principem exercitus Cordubēsis captum adduxit, qui multis prædis & captiuorum cæteruis eius gloriam subsequentibus in regnum suum reuertitur glorioſe. Post hæc autem tantis vastationibus arctati Arabes, ad Regem Cordubæ Abderramen & Almotaraph Regem Tingitaniæ miserunt auxilia postulantes, qui legationi lugubri annuentes interminatione pœnali exercitus coegerūt, & Auolalpaz Alcaidus Cordubensis cum magno exercitu Arabum, & cum alio Rege Tingitaniæ Almotaraph nomine, ad castrum quod sanctus Stephanus dicitur, in ripa Dorii peruenerunt. Quod Rex Ordonius cum audisset, conuocato magno Christianorum agmine festinus occurrit, & triumphali prælio prostratos deleuit, & Rege Vlit, & Almohabat duce magno, & aliis ducibus interfectis, cæteros aut cæde, aut captiuitate possedit, & cum triumphali gloria ad propria est reuersus. Sed a bellorum magnalibus impatiens abstinere, cōtra Emeritam exercitum congregauit, & totam Lusitaniam fere deuastans, castrum Colubri quod Turne Alariz dicitur, occupauit, & acta præda auri, & argenti, & serici, & hominum triumphaliter remeauit. Sed illius prouincię incolę occurrentes, oblatis muneribus pacem humiliter postulabant. Quo ad tempus indulta ad propria est reuersus, & veniens Legionem pro tantis victoriis omnipotenti Deo gratias referens, conuocatis Episcopis & magnatibus, maiorem ecclesiam sanctorum apostolorum Petri & Pauli quæ minus tute sistebat, intra vrbem decreuit prouide transferendam, & in palatio regio quod olim baneum fuerat Paganorum, Episcopalem cathedram collocauit, conueniente Fruminio Legionensi Episcopo cum aliis Episcopis, qui tunc temporis ibi erant. Et cū tres essent in palatio mansiones, in prima domo altare maius in honorem sanctæ Mariæ semper virginis erexerunt: in secunda domo sancti Saluatoris, & apostolorum omniū construxerunt: in tertia domo sancti Ioannis Baptistæ, & omnium martyrum, & confessorū. Quibus omnibus dedicatis prædicta altaria ornamentis aureis & argenteis liberaliter decorauit, & ad dotem ecclesiæ possessiones varias cumulauit, & in eadem ecclesia communi fauore principum & magnatum a duodecim pontificibus fuit diademate insignitus.

Item de prælijs Ordonii, & vxoribus eius, & captione magnatum, & morte Regis. *Caput XXII.*

His peractis Rex Cordubensis dolens tantum interitum suæ gentis inuasit terminos regni sui, & ad Roindoniam vsq; peruenit. Cui occurrit Rex Ordonius, consertoq; prælio multi ex parte Regis Ordonii, & ex Arabibus corruerunt, & cum per totā diem fortiter dimicassent, neuter victor, neuter victus fuit, sed vtriq; redierunt ad propria cum iactura. Post hæc venit Abderramen cum magna multitudine suorum & Africæ quos conduxerat, terramq; ingressus est Nauarrorum vsq; ad locum qui Muez adhuc hodie nuncupatur. Quos Rex Garsias filius Regis Sancii nequiens tolerare Regi Ordonio nunciauit, qui cōfestim occurrens cum ingenti auxilio properauit. Cumq; in valle Iuncaria sibi adinuicem exercitus obuiassent, sicut Dominus voluit sustinere, multi de Christiano exercitu corruerunt. Etiam duo Episcopi Dulcidius Salmanticensis & Hermigius Tudensis fuerunt ibi ab Arabibus comprehensi, & pro isto Hermigio fuit sobrinus eius sanctus Pelagius datus obses, qui postea fuit martyr. Similiter & Dulcidius fuit dato obside liberatus. Is autem Rex Ordonius prouocatus ex suis agmina congregauit, & ingressus terram Arabum quæ Sintilia dicitur, strages & plurimas cædes egit, castra & oppida plurima in ore gladii occupauit, Sarmalion, Heliph, Palmatium, & Castellionem, & Magnantiam, & multa alia castra diripuit, & destruxit. Exinde Zemoram rediens cum triumpho vxorem suam Muninam Domnam, quæ & Geloira alio nomine vocabatur, inuenit defunctam, ex qua susceperat duos filios, Aldefonsum videlicet, & Ranimirum, plus de morte coniugis contristatus, quam de victo-

de victoria iucundatus. Aliam quoq; duxit vxorem ex partibus Galleciæ nomine Aragontum, quam postea suspectam reliquit, pro quo condigne postea satisfecit. His transactis misit pro Comitibus qui Castellam regere videbantur, ad locum qui Tegulare dicitur, in ripa fluminis Carrionis, quasi cum eis colloquium habiturus, & venerunt ad eum Nunius Fernandi, & Almondar Albus, & filius eius Didacus, & Fernandus Ansuri filius, & nullo conscio exceptis cõsiliariis cepit eos, & vinctos catenis Legionem adduxit, & carceri mancipatos post aliquantũ tempus iussit occidi, & posuit maculã in gloria sua, & cruore innocuo baltheum gloriæ obfuscauit. Et fœderatus Garsiæ Enechonis Aristæ Principi Nauarrorum, filiam eius nomine Sanciam duxit vxorem. Post quod etiam cepit Anagarum quod olim Ticium vocabatur, & Vicariam, quæ ex eo nomen dicitur habuisse, quod Gotthorum tempore sedes iudicii habebatur. Reuersus autem ad propria, cum egrederetur Zemoram, in infirmitate percussus vitam finiuit, sepultus Legione in ecclesia cathedrali.

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI DE REBVS HISPANIÆ LIBER QVINTVS.

De Froila & iudicibus. *Caput I.*

POST mortem Ordonii Froila frater eius successit in regno æra DCCCCXXXII. & regnauit anno I. mensibus II. & duxit vxorem nomine Munina Domna, ex qua suscepit tres filios, Aldefonsum, Ordonium, & Ranimirum, & quartum de concubina nomine Acenare. Hic nihil egit memoria dignum, nisi quod filios Olmundi nobilis sine culpa fecit occidi, & Fronimium fratrem eorum Legionensem Episcopum exilio condemnauit. Et quia viri impii non dimidiant dies suos, percussus lepra, vnius anni & duorum mensium expleto circulo vitam finiuit, & iuxta fratrem suum Ordonium Legione inglorius sepelitur. Episcopus Fronimius statim fuit sedi propriæ restitutus. Eisdem diebus nobiles Barduliæ, quæ nunc Castella dicitur, attendentes nobiles suos Nunium Fernandi, Almondar Album, & filium eius Didacum vocatos ad colloquium, ex factione a Rege Ordonio interfectos, tyrannum etiam Froilam, & multa alia quæ eis euntibus ad iudicium a Regibus & magnatibus Legione iniurioſe fiebant, videntes etiam quod termini gentis suæ ex omnibus partibus arctabantur, & pro iudicio contemptus & contumelias reportabant, sibi & posteris prouiderunt, & duos milites non de potentioribus, sed de prudentiorib. elegerũt, quos & iudices statuerunt, vt dissensiones patriæ & querelantium causæ eorũ iudicio sopirentur. Vnus fuit Nunius Nunii, dictus Rasura, filius Nunii Bellidez: alter dicebatur Flauinus Caluus. iste tamen aut nil, aut parum de iudiciis cogitabat, sed armis & militiæ insistebat. Erat enim facile iracundus, nec causarum varia pacifice sustinebat, quod nõ competit iudicanti. Ex huius genere processerunt multi & alii magni nobiles de Castella. Flauinus Caluus habuit duos filios, Fernandũ Flauinum, & Veremundum Flauini. Fernandus genuit Flauinum Fernandi. Flauinus genuit Nunium Flauini. Nunius duxit vxorem nomine Egilonem, ex qua suscepit filium Flauinum Nunii. Flauinus Nunii genuit Didacum Flauini. Didacus Flauini duxit vxorem filiã Roderici Aluari de Asturiis, viri nobilis & magnatis, & ex ea genuit Rodericum Didaci, qui dictus fuit Campiator. Alter filius Flauini Calui dictus fuit Veremundus Flauini. Veremundus genuit Rodericum Veremundi. Rodericus genuit Fernandũ Roderici. Fernandus genuit Petrum Fernandi, non illum qui dictus fuit Castellanus.

Æra 932

De Nunio Rasura, & filiis eius. *Caput II.*

NVNIVS autẽ cognomento Rasura fuit vir patiens & modestus, solers & prudens, industrius, circunspectus, & sic ab omnibus amabatur, vt vix esset cui eius iudicia displicerent, aut eius sententias causaretur, quas tamen rarissime proferebat, quia in compositione amicabili fere omnia terminabat, & sic charus ab omnibus habebatur, vt locus aliquis detractioni, vel inuidiæ non pateret. Hic habuit filium nomine Gundisaluum Nunii, qui cum esset adolescens, bona indole coætaneis præminebat, & futurorum indiciis omnibus complacebat. Nunius vero pater eius fere ab omnibus Castellæ militibus Domicellos filios petiit nutriendos, quos curialitate, affabilitate, & bonis moribus sic instruxit, vt patres adolescentium de profectu filiorum profiterentur se tali nutritio obligatos, & ipsi adolescentes sic erant Gundisaluo Nunii dilectione coniuncti, vt eum quasi dominum sociarent, nec possent ab eius consortio vel ad modicũ separari. Cumq; creuisset factus miles, militiam strenuus exercebat, & pacis dulcedinem in patria retinebat, ita quod patre suo mortuo, patri fuit fauore omnium substitutus, & etiam principatum militiæ conniuentibus iis qui secum nutriti fuerant, addiderunt, & duxit vxorem nobilissimam Semenam nomine filiam Nunii Fernandi, ex qua suscepit filium nomine Ferdinandum. Hic fuit omnibus patre charior, in sermone verax, in iudicio iustus, in militia glorioſus. multa enim strenue contra Arabes peragendo fines patriæ ampliauit. Hic habuit filium qui dictus est Ferdinandi Gundisalui. Hunc Deus supra patrem & auum tot gratiis exaltauit, vt ipso non attendente, tam a magnatibus & militibus, quam ab vniuersis populis Castellanis in Comitem crearetur, & omnes se suæ subiicerent ditioni. Qui factus Comes totam Castellam sic pacifico dominio confouebat, vt omnes Deo gratias agerent, qui per talem Comitem a populo suo releuauerat sarcinam seruitutis. Hic contra Arabes plurima bella gessit, quoniam & sanctum Stephanum & alia plurima loca Christianæ restituit ditioni. Ex quo iste suscepit suæ patriæ Comitatum, cessauerunt Reges Asturiarum insolescere in Castellam, & a flumine Pisorica nihilamplius vindicarunt. strenuitate enim sua eorum insultibus resistebat, nec propter eos a bellis Arabum desistebat. Monasterium sancti Petri in ripa Aslantiæ flumnis ædificauit, & multis possessionibus illud dotauit. Morte propria defunctus in eodem monasterio est sepultus. cui succeſſit filius eius Garsias Ferdinandi, homo catholicus, qui bella plurima contra Reges Asturiarum conantes Castellæ finibus præminere, glorioſe peregit, & castra plurima in ripa Dorii munifice reparauit, & vsq; ad fluuium Carrionem iurisdictionis suæ terminos dilatauit. Hic constrvxit monasterium in honorem sancti Cosmæ & Damiani iuxta ripam Dorii flumnis Aslantiæ, in villa quæ Caueæ rubeæ nuncupatur, & ampliſſimis possessionibus dilatauit, & loca quæ dedit, statuit Infantaticum appellari eo intuitu, quod si aliqua de genere suo non posset, aut nollet mariti comparis solatia adipisci, de bonis monasterii prouideretur eidem largiter & decenter, demptis duntaxat necessariis clericorum qui inibi Deo & sanctis martyribus deseruirent. Obiit autem morte propria, & in monasterio sancti Petri de Cardonia tumulatur.

De Comite Sancio, & morte eius. *Caput III.*

HVIC succeſſit filius eius Comes Sancius Fernandi, vir virtutum, amator patriæ, & in subditos totus pius. Hic obtinuit Pennam fidelem, & Septem publicam, & Madolium, & Montelionem, & Varinatium, Oaromam, & sanctum Stephanum, quæ in captione patris perdiderant Christiani, & multa intulit Agarenis. Antiquos foros Septem publicæ iste dedit. Castellanis militibus qui & tributa soluere, & militare cum principe tenebantur, contulit libertates, videlicet vt nec ad tributum aliquod teneantur, nec sine stipendiis militare cogantur. Hic habuit filium qui dictus fuit Infans Garsias, & Legione fuit proditionaliter interfectus: & habuit filiam nomine Geloiram, quam duxit in vxorem Sancius Maior Rex Aragoniæ

goniæ & Nauarræ, de quo, si Deus dederit, postea prosequemur. Huius mater optans commercium cuiusdam principis Sarraceni, proposuit filium interficere, vt sic cum munitionibus & oppidis optatis nuptiis potiretur. Cumq; quodam sero lethali poculo virus mortiferum miscuisset, filius reuelatione pedisequæ hoc præsensit, & matri, vt prius biberet, supplicauit. Quod ipsa renuens demum coacta, quod male miscuerat degustauit, & parricida mater hausit, & meruit mortem in poculo quod parauit. Et tandem Comes Sancius contriti cordis, pœnitentia stimulatus construxit monasterium nobile quod Oniam nominauit, eo quod matrem viuentem Mioniam more Hispanico appellabat. Demum post multas victorias strenue consummatas fœlicem spiritū suo restituit creatori, & in monasterio Onensi quod ipse construxerat, est sepultus. Nunc autem ad genus & acta Regum Asturum reuertamur.

De Aldephonso, & Ranimiro, & discordia fratrum. Caput IIII.

MORTVO Froila Aldefonsus filius Regis Ordonii adeptus est sceptra patris æra DCCCCXXXIII. & regnauit annis v. mensibus VII. anno vno mensium numerato. Nomen vxoris eius Semena, ex qua genuit infantem Ordonium, qui dictus est Malus, & fuit iuxta Cordubam interfectus. Hic Aldefonsus leuitate potius quam virtute deliberauit apud se, vt ad viam confessionis & pœnitentiæ se transferret, & ideo religionis operibus deuouit se, & aliquandiu huic proposito inhærendo decreuit sibi substituere fratrem suū nomine Ranimirum. Cumq; propositum fratri per nuncios intimasset, Ranimirus audito nuncio cum magno exercitu venit Zemoram, & Aldefonso regni regimen resignante, Ranimirus substituitur fratri suo. Aldefonsus autem iam exrex ad locum qui Dominos sanctos vulgariter dicitur, super ripam Ceiæ fluminis properauit, habitumq; monachalem assumens viam perfectionis elegit. *Æra 933*

De regno Ranimiri, & rebellione monachi Aldefonsi. Caput V.

RANIMIRVS autem successit in regno æra nongentesima trigesima nona, vno anno mensium numerato, & regnauit annis decem, & nouem mensibus, diebus duobus. Et cum esset vir bellis deditus, mouit exercitum contra Mauros, & dum exercitum congregabat, frater suus ea leuitate, qua de Rege se monachum fecerat, a monasterio apostata resiliuit, & Legionem veniens cœpit inibi rebellare, & ad regnum iterum inhiare. Ranimirus cum hoc audiuit, direxit congregatum exercitum contra eum, & duobus annis obsessum in deditionē recepit ad suæ beneplacitum voluntatis, & statim in carcerem mitti iussit. Et dum hæc fierent, Aldefonsus, & Ordonius, & Ranimirus, filii Regis Froilæ supra dicti, cum conuentia in Asturiis rebellarunt, & tyrannidem exercentes Aldefonsum qui maior erat, honore regio præferebant. Astures enim indignati, eo quod in cessione Aldefonsi, & substitutione Ranimiri non fuerant euocati, rebellionem huiusmodi factitabant. Vnde & Astures in dolo euocant Ranimirum, vt si fieri posset, in manus filiorum Froilæ deueniret. Quod præsentiens Ranimirus armata manu Asturias est ingressus, & coactos præliis mancipauit, secumq; ducens cum fratre suo Aldefonso quondam Rege in eodem carcere coarctauit, & post aliquantulum temporis interuallum fratrem & sobrinos crudeliter excæcauit. Tandem Ranimirus pœnitentia ductus prope Legionem in ripa Turii monasterium sancti Iuliani construxit, & in eo fratrem & consobrinos pie, prout potuit, collocauit, vbi vsq; ad finem vitæ necessaria habuerunt. Mortuus autem Aldefonsus ibidem sepultus est cum vxore sua Regina Semena & consobrinis. Regnauit autem Aldefonsus annis quinq; & mensibus septem, & in quinto anno regni sui fuit orbatus oculis, & postea duobus annis & septem mensibus superuixit. *Æra 939*

De victoria Ranimiri, & Comitis Fernandi Gundisalui. Caput VI.

RANIMIRVS autem regnum ingrediens Toletanum obsedit oppidum Maioritum, & muros disrumpens, sublatis rebus incolas captiuauit, & reduce exercitu remeauit. Post hæc Arabes fines Castellæ inuadere decreuerunt, & Comes Fernandus Gundisalui, qui Castellæ tunc temporis præsidebat, nunciauit aduentum Arabum Ranimiro, qui conuocato exercitu, properauit in auxilium Comitis Castellani. Cumq; Legionensis & Castellanus exercitus conuenissent, Arabibus apud oppidum Oxomam occurrerunt, & collatis signis adinuicem dimicarunt, sed Dei gratia adiuuante, Christianis victoria, Arabibus cessit fuga, multaq; millia captiuorum Christiano exercitui prouenerunt. Sicq; Rex Ranimirus ad sua fœliciter est reuersus.

De proditione Abenaiæ, & victoria Ranimiri. Caput VII.

POST hæc iterum Ranimirus contra Cæsaraugustam exercitum congregauit. Abenaia autem qui inibi princeps erat, audito quod Ranimirus & Ferdinandus Gundisalui Comes Castellæ adinuicem concordarant, timuit in immensum. Vnde & seipsum cum terra Ranimiri subdidit ditioni mentitus Abderramen Regi Cordubæ, cui erat subiectione simili obligatus. Rex autem Ranimirus omnes munitiones regni Cæsaraugustæ quæ Abenaiæ resistebant, cædibus & irruptionibus coegit Abenaiæ obedire. Post quæ Ranimiro ad sua reuerso, Abenaia proditionis non immemor, fregit pacta, & reconciliatus principi Cordubensi ratus est posse inuadere terminos Ranimiri, & agens exercitum peruenit celeriter Septemancas. Quod audiens Ranimirus assumpto exercitu processit obuius contra eũ, & ibidem adinuicem vtroq; exercitu dimicante, cæsi Arabes, nec fuga, nec strage, sed victoria caruerunt, & secunda feria, in festo scilicet sanctorum Iusti & Pastoris, ex Arabibus vsq; ad octoginta millia perierunt, & Abenaia proditor fuit captus: cæteri qui euaserant, ad oppidum quod Alfondega dicitur, confugerunt. Ranimirus autem plus sanguine Arabum, quam præliis, vel spoliis cupiens satiari, eos viriliter insecutus in castro Alfondega quo confugerant, comprehendit. Abderramen autem cum paucis fugę comitibus vix abscessit. Tunc fuit solis eclipsis per vnam totam horam diei. Tunc Rex & sui cum multis spoliis & multa turba persequa captiuorum reuertitur gloriose, secum ducens Abenaiam captiuatum.

Item de præliis Ranimiri. Caput VIII.

HIs peractis exercitus Sarracenorum per ripam Turmii fluminis est ingressus sub principe qui Aceipha dicebatur, & fauentibus sibi Fernando Gundisalui & Didaco Munionis magnatibus regni sui, cœpit populare Salmanticam, Letesmiam, Ripas, Balnea, Alfondegã, Pennam, & alia multa castra. Tunc etiam Comes Rodericus populauit Amaiam, & prædas exercuit in Asturiis in partibus sanctæ Iulianæ. Post Rex Ranimirus talibus coniurationibus prouocatus exiit obuiã Sarracenis, & bellis & cædibus sæpe repulsi a cœptis operibus destiterunt, & Fernandum Gundisalui, non illum Comitem Castellæ, & Didacum Munionis, fautores Arabum comprehendit, & alterum Legione, alterum Gordone in carcere vinculauit. Sed procedente tempore, quia captione eorum magnates alii murmurabant, recepto ab eis iuramento fidei obseruandæ a carcere liberauit, & filio suo Ordonio dedit vxorem Vrracam filiam Fernandi Gundisalui Comitis Castellani. Post hæc Rex Ranimirus qui ex Regina Tarasia, sorore Garsiæ Tremuloſi Regis Nauarræ, cognomine Florentina, genuerat Sancium & Geloiram, in honorem sancti Saluatoris iuxta regale palatium monasterium fabricauit, & ibidem Geloiram filiam Deo dicauit. Decimo nono regni sui anno obsedit oppidum quod olim Aquis, nunc Talauera vocatur, in diœcesi Toletanensi. Arabes autem ei succurrere festinantes victi a prædicto Rege in prælio ceciderunt, & cæ-

sis fere

sis fere duodecim millibus, vsque ad septem millia captiuauit, & reuersus ad sua se misericordiæ operibus dedicauit, & vxore sua Regina Tarasia operante sancti Andreæ & sancti Christophori super Ceiam, & sanctæ Mariæ in ripa Dorii, & sancti Michaelis archangeli in valle Ornæ quæ nunc dicitur Destriana, monasteria ædificauit, & possessionibus multis ditauit. Et cum Ouetum causa orationis adisset, ibidem grauiter ægrotauit, & Legionem allatus, in vigilia Epiphaniæ facta confessione Episcopis & Abbatibus qui secum aderant, deuote suscepit sacramentũ corporis & sanguinis Domini Iesu Christi. quo facto a se regnũ quod a patre susceperat, abdicauit proclamans cum lachrymis: Nudus egressus sum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc. Dominus mihi adiutor, non timebo, quid faciat mihi homo? His ita peractis vitam finiuit, & in monasterio sancti Saluatoris quod filiæ suæ constructerat, tumulatur. In his decem & nouẽ annis computantur quatuor anni Aldefonsi prædicti, quia post primum annum statim substituit sibi fratrem: per se autẽ regnauit Aldefonsus anno vno, Ranimirus annis quindecim.

De Rege Ordonio, & dissensione cum Castellanis, & morte eius. Cap. IX.

HVIC successit in regno Ordonius filius eius æra nongẽtesima quinquagesima octaua, & regnauit annis quinque, mensibus sex. Iste Ordonius satis prudens, & in regimine exercitus circũspectus. Vnde frater eius Sancius quem Rex Ranimirus ex Tarasia sorore Garsiæ Regis Nauarræ susceperat, fauore & auxilio eiusdem Garsiæ auunculi & Fernandi Gundisalui Comitis Castellani, ipsis personaliter cum ipso venientibus, Legionem accessit, vt fratrem suum a regno expelleret, & ipse dignitate regia donaretur. Sed Rex Ordonius vt erat in armis strenuus, ciuitates muniuit, & munitiones viriliter defensauit, & regnum sibi intrepidus conseruauit, & vxorem suam Vrracam, quia Comitem Fernandum socerum suũ hostem senserat, dereliquit, & duxit vxorem aliam nomine Geloiram, ex qua genuit filium qui fuit podagricus, nomine Veremundum. Galleci autem audientes dissensionem inter Legionẽses & Castellanos cœperunt contra Regem Ordonium rebellare. Ipse vero congregato exercitu Gallecos perdomuit vsq; Vlysbonam, & vastatione & incendio omnia deprædatus est, & rediit inclytus multis spoliis & captiuis. Posthæc autem, inter Regem Ordoniũ & Fernandum Gundisalui Comitem Castellanorum discordia sedata, exercitus Arabum venit ad sanctum Stephanum in ripa Dorii, & vsque Burgis omnia deuastabat. Sed Comes Fernandus Gundisalui cum exercitu Regis Ordonii & suorum, eos vsque Dozium insecutus pugna subegit, & magnam multitudinem victor occidit, plurimamq; captiuauit. Quo audito Rex Ordonius disposuit in Arabes exercitum congregare, sed infirmitate præuentus Zemoræ moritur, & Legionem delatus in monasterio sancti Saluatoris quod pater suus condiderat, sepelitur. *Æra 958*

De Rege Sancio, & Ordonio Malo. Cap. X.

DEFVNCTO Ordonio frater eius Sancius Regis Ranimiri filius successit in regno æra nongẽtesima sexagesima tertia, & regnauit annis duodecim. Cumq; magnates regni contra ipsum vnanimiter conspirassent, ad Garsiam Regem Nauarræ qui dictus est Tremulosus, suum auunculum festinauit. Erat autem Sancius intolerabili pinguedine aggrauatus, vnde dictus fuit Sancius Crassus, & consuluit ei auunculus Abderramen principem Cordubæ postulare, vt posset a tantæ pinguedinis pondere releuari. Cumq; cum eo pacem firmasset, Cordubam veniens ab Abderramen magnifice est susceptus, qui conuocatis medicis antidoto cuiusdam herbæ a grauitate pinguedinis liberatur, & agilitati & dispositioni restituitur cæterorum. Inter hæc autem Comes Fernandus & Magnates regni Asturiarum Ordonium malum, quem Rex Aldefonsus cæcus ex vxore sua Semena suscepe-rat, in Regem & principem elegerunt. Et Comes Fernandus Gundisalui dedit ei vxorem filiam suam Vrracam Regis Ordonii derelictam. Erat autẽ tunc temporis *Æra 963*

quidam nobilis adolescens nomine Vegila, qui cum esset de nobilioribus illius patriæ, nolebat Comiti Fernando vt subditus obedire. Comes autem eum grauiter insecutus compulit exulare, & ad Arabes compulit transmigrare. Rex autem Sancius assumpta ab Abderramen multitudine Arabum est reuersus, vt absens regnũ quod perdiderat, veniens obtineret. Quod audiens Ordonius Malus in Asturiis se recepit, vt difficultate mõtium inibi rebellaret. Rex autem Sancius, olim Crassus, quam cito aduenit, rebellibus domitis regnum recuperauit. Ordonius autem Malus cum esset vilis, & pusillanimis, & effœminatus, Deo & hominibus odiosus, operibus prauus, nec in Asturiis se tutum reputans iuit ad socerum fugiẽs & abiectus. Comes autem filiam ei abstulit, & alteri viro dedit, & ad Arabes ire coegit, cũ quibus dũ vixit, vilitatis suæ pœnas exsoluit. Rex vero Sancius regno pacato, duxit vxorem, quæ Tarasia dicebatur, ex qua genuit Ranimirum. Tunc Rex Sancius cum esset homo deuotionis, suadentibus vxore sua Tarasia & sorore sanctimoniali Geloira, misit Velascum Legionensem Episcopum & alios nuncios pro pace firmanda, & pro petendo corpore sancti Pelagii martyris qui sub Abderramẽ fuerat Cordubæ martyrio coronatus. Rex autem construxit monasterium Legione, in quo corpus sancti Pelagii statuerat collocandum. Et hac legatione pendente, Galleci discordes inter se prædas & iniurias exercebant. Sed Rex adueniens insolentes domuit, & iniuriosos coegit vsq; ad Dorium, qui diuidit Galleciam & Lusitaniam. Quod audiens Gundisaluus qui trans flumen Dorii princeps erat vsq; ad ripam eiusdem fluminis, congregato potentię suæ exercitu, præceps venit, sed videns se Regi Sancio non posse resistere, suæ gratiæ se cõmisit, & præstito iuramẽto de tributis soluendis, etiam terræ suæ dominium Regi Sancio recognouit. Verum proditionis virus in corde reseruat, virus mortiferũ pomo immissum Regi obtulit ad edẽdum, in cuius esu cor Regis cœpit ilico titubare, sicut natura exigit venenorum: et Rex intelligens dum Legionem mortis conscius properaret, tertia die in via moritur, & Legione iuxta patrem in sancti Saluatoris monasterio sepelitur.

De rege Ranimiro, & strage Normanorum. *Cap. XI.*

Æra 975 SANCIO defuncto filius eius Ranimirus, habens a natiuitate annos quinque, patri successit in regno æra nongentesima septuagesima quinta, & regnauit annis viginti quinque. Hic de consilio matris suæ Reginæ Tarasiæ, & amitæ suæ Geloiræ monialis, secundum legationem patris cum Arabibus pacem fecit, & corpus sancti Pelagii, p quo pater miserat, impetrauit, & in monasterio quod pater ad hoc construxerat, collocauit. Anno secundo regni eius multitudo Normanorum cũ Rege suo nomine Gundiredo in finibus Galleciæ applicarunt, & stragibus & incursibus vrbes & loca Galleciæ vastauerunt, & Sisnandum Episcopum sancti Iacobi peremerunt, discurrentes patriam vsque ad locum qui mons dicitur Onagrorum. Tertio anno cum patratis vastationibus vellent ad propria nauigare, inuocato nomine Domini & beati Iacobi, Comes Gundisaluus Sancii occurrit eis, si posset exterminium vendicare. Et cum prælium iniuissent, Dei gratia & virtute Apostoli, qui sine lege vastauerant, Dei iudicio sunt prostrati, & tam ipsi, quam Rex eorum in ore gladii ceciderunt, & Comes Gundisaluus Sancii eorum nauigia igne consumpsit.

De vastatione Castellæ, & Zemoræ, & Galleciæ, & morte Ranimiri. *Cap. XII.*

ET dum hæc fierent, Arabes per Ranimiri Regis pacem securi contra Castellanos exercitum direxerunt. Cumque Ferdinandus Gundisalui Comes resistere non valeret, occuparunt Arabes Septem mancas, Donias, & Septempublicã, & Varinatium, & multa alia, terram cædibus & incendio deuastantes, ad hæc omnia inhumaniter adiuuante Vegila quodam nobili qui a Fernando Gundisalui Comite ob rebellionem a partibus Alauæ erat eiectus. Ex tanto ergo successu Arabes insolentes etiam fœdus quod cum Ranimiro habuerant, infregerunt, & venientes

nientes Zemoram inuasam funditus subuerterunt. Ea tempestate vir strenuus Fernandus Gundisalui Comes Castellæ moritur, qui in acquisitione, & tuitione, & dilatatione patriæ vtiliter, strenuèq;, & fideliter laborarat, & in monasterio sancti Petri de Aslantia quod ipse construxerat, sepelitur. Rex vero Ranimirus duxit vxorem nomine Vrracam. Cumq; esset puer, nec ad discretionem ætatis venisset, stultis actibus cœpit Comites Galleciæ prouocare, iam a cõsilio matris & amitæ alienus. Cumque Galleci non possent eius insolentiam tolerare, quendam Veremundum filium Regis Ordonii super se Regem beati Iacobi creauerunt. Quod audiens Ranimirus contra ipsum collecto exercitu in Galleciam festinauit, & ex alia parte veniens Veremundus in Portella de Arenis prælium commiserunt. Et licet inuicti adinuicem discessissent, ex vtraque quamplurimi cæde mutua ceciderunt, & duobus annis nõ sine grandi vtriusque gentis exterminio bellum inuasa luit intestinum. Ranimirus autem morbo correptus obiit Legione, & in Destriana traditur sepulturæ. Interea Alcorrexi Rex Agarenorum eam partem Galleciæ quæ nunc Portugallia dicitur, & vsque ad sanctum Iacobum, non veritus Apostolum, deuastauit, sed merita Apostoli occurrerunt, & immissa in eos infirmitate, aut pauci, aut nulli superstites euaserunt qui in patria nunciarent.

De Rege Veremundo, & miraculo tauri. Cap. XIII.

MORTVO itaque Ranimiro, Veremundus filius Regis Ordonii veniens Legionem ab omnibus suscipitur, & ad regni gloriã promouetur, eo quod morte tuo Sancio patruo suo & Ranimiro consobrino ad ipsum erat de iure regni successio deuoluta, æra millesima, & regnauit annis decem & septem. Hic leges Gothorum liberaliter confirmauit, & sanctorum patrum canonicas sanctiones seruari præcepit, & licet alias esset satis prudens, susurronibus & detractoribus aures bibulas inclinabat. Accidit autẽ quod tres serui de familia ecclesiæ sancti Iacobi, quorum vnus vocabatur Zadon, alter Cadon, alter Ansilon, apud Regem dominum suum Athaulphum de crimine pessimo accusarent, & quod etiam promiserat Sarracenis se legem Mahometicam suscepturum, & Galleciam traditurum. Rex autem credidit, eo quod Episcopus esset filius illius principis qui Regi Sãcio in pomo mortis poculũ propinarat. Cumq; prædictus Episcopus vocatus ad curiã quinta feria ante Pascha venisset Ouetũ, consulentibus sibi aliquibus, vt antequã ecclesiã descenderet, se Regis conspectui præsentaret, Episcopus constanti animo sic respondit, quod prius se præsentiæ Saluatoris omniũ exhiberet, & post in præsentia tyranni principis cõpareret: intrãsq; ecclesiam Saluatoris ilico indutus sacris vestibus diuina officia celebrauit. Rex autem taurum ferocem præceperat adduci, vt in venientẽ Episcopum desæuiret. Sed Episcopus innocẽs cũ talia præsensisset, consummatis officiis, ad locum vbi taurus æstuans mugiebat, accessit intrepidus, & mox taurus ad Episcopũ veniẽs, cornua in manibus eius dimisit, quibus dimissis ad montem vnde venerat, remeauit. Episcopus autem cornua quæ sibi taurus dimiserat, coram altari deponens Domino Saluatori cum cęteris fidelibus soluit laudes, actores vero falsæ suggestionis & eorum semine maledicto coarctans, ad exẽplum Dauid qui pro morte Abner innocui Ioab cum semine cõdemnauit, sententialiter sic profatur: De semine Zadon, Cadon, & Ansilon non deficiat leprosus, & claudus, cæcus, & mancus, vilis, & tenẽs fusũ. Rex autẽ viso miraculo perturbatus obtulit Episcopo satisfactionẽ, sed Episcopus regẽ videre noluit: immo secũda feria post festũ Paschę iter arripiens ad Pamariẽsem ecclesiã sanctæ Eulaliæ vsq; peruenit. Ibi infirmitate correptus quarta feria vitam finiuit. Cumq; sui vellẽt corpus eius ad ecclesiam beati Iacobi deportare, immobile est inuentũ, & attendentes q, a Domino fieret, tradiderunt corpus in eadem ecclesia sanctæ Eulaliæ sepulturæ.

De insolentiis Veremundi, & vxoribus eius, & de victoria Almanzoris. Cap. XIIII.

REX vero Veremundus habuit duas nobiles concubinas, & erãt sorores, legem Domini obliuiscens, & ex vna genuit infantẽ Ordonium, & ex alia Geloirã.

ÆRA 1000

Infans autem Ordonius procedente tempore ex infante Fronilda genuit Aldefonſum, Pelagium, Sancium, & Semenam. Prædictus etiam Veremundus habuit duas vxores legitimas, Velaſquitam videlicet, quam viuentem dimiſit, & non contentus inceſtu, ſibi aliam nomine Geloiram adulterino contubernio copulauit, ex qua genuit Aldefonſum & Tareſiam. Ex Velaſquita autem genuit Chriſtinam infantem. Ipſa vero Chriſtina ex Ordonio Cæco filio Ranimiri Regis genuit Aldefonſum, Ordonium, Pelagiam Comitiſſam, & Eldontiam. Eldontia autem ex Pelagio Froilæ diacono genuit Comitem Petrum, Ordonium, Pelagium, Munionem, & matrem Suerii Comitis & fratris eius, & Tareſiam Comitiſſam. Quæ cũ eſſet domina Carrionis, ibi eccleſiam ſancti Zoili ædificauit. Hi omnes dicuntur vulgariter infantes de Carrion. Igitur propter peccata principis Veremũdi, & populi Chriſtiani, Rex Arabum qui Alhagib dicebatur, ſe Almanzor conſtituit nominari. Alhagib autem interpretatur ſupercilium, quia ſicut ſupercilium defenſio eſt ſiue vmbraculum oculorum, ſic & ipſe dicebatur defenſio populorum. Vnde & clariori vocabulo ſe Almanzor inſtituit nominari. Almanzor autem interpretatur defenſus, ſiue defenſio, eo quod multis victoriis glorioſus ſe & ſuos ſtrenue defenſauit. Cumque Vegila de quo prædiximus, & quidam Comites, & alii plurimi Chriſtiani ad eius præſidium confugiſſent, promittebant ei terram reliquiarum Hiſpaniæ ſe daturos, & hac ambitione commotus adunato exercitu Arabum & Chriſtianorum qui ſecum aderant, aſſumpto etiam filio ſuo Abdelmelic, quod in tempore famulus erat Regis, cœpit Legionis, Caſtellæ, & Nauarræ prouincias deuaſtare, cui exterminio pro maiori parte cauſam præbuit diſſenſio principum Chriſtianorum qui ſibi ad inuicem auxilia denegabant. Almanzor autem cum eſſet prudens, ſtrenuus, hilaris, atque largus, ita ſibi Chriſtianos allicere ſatagebat, vt Chriſtianos Arabibus oſtenderet chariores. Hac benignitate chariſſimus erat ſuis, adeo quod omnes ex animo ei ſeruire pari ſtudio laborabant, ita quod a Dorio qui erat limes inter Chriſtianos & Arabes, vſque ad fluuium Eſtolam omnia vaſtauit, in cuius ripa tentoria collocauit. Quod audiens Veremundus cum exercitu properauit, & inſultum faciens in tentoria Almanzoris multos de ſuo exercitu interfecit. Cum autem eſſet Almanzor magnanimus, atque conſtans, a proprio ſolio depoſito aureo pileo quem pro corona geſtabat, humi reſedit iuxta morem principum gentis ſuæ. Exercitus autem qui eum ex animo diligebat, confuſionem autem ferre non ſuſtinens, prælium reſtaurauit, & fugatis Veremundi militibus vſque ad Legionis ianuas peruenerunt. Sed vrgentibus pluuiis hyemalibus, quæ ſolent in illis partibus inundare, Almanzor ad propria eſt reuerſus. Ciues autem Legionenſes & Aſtoricenſes timentes in futuro anno ſuper ſe tantam multitudinem aduenturam, corpora Regum quæ erant ſepulta, Legione & Aſtorica cum corpore ſancti Pelagii martyris ad Aſturias tranſtulerunt, & apud Ouetum in eccleſia ſanctæ Mariæ ſepelierunt, & ſuper altare beati Ioannis Baptiſtæ corpus ſancti Pelagii poſuerunt. Quidam autem ex ciuibus Legionenſibus corpus ſancti Froilani Epiſcopi deferentes infra Pyrenæum ad vallem quæ Cæſaris dicitur, in ſancti Ioannis Apoſtoli eccleſia collocarunt.

De irruptione Legionenſi & Aſtoricæ. Cap. XV.

ADVENIENTE autem verno tempore Almanzor iterum exercitum congregauit, & veniens Legionem obſeſſam firmiter impugnauit. Veremundus autem ſe apud Ouetum recepit morbo podagrico præpeditus. Almãzor vero captioni Legionis feruenter inſiſtens, dum fere per anni circulum impugnaſſet, in porta occidentali prima irruptio facta fuit, quarta die poſt hoc ſecunda irruptio iuxta portam meridionalem. Tũc Guillelmus Conſalui Comes Galleciæ qui ad defenſionem venerat, grauiter ægrotabat, ſed audiens murum effractum ad locum periculi ſe armatum deferri præcepit, vt mortem videret antequam excidium ciuitatis. Irruentibus itaque Arabibus idem Comes occiditur, & ciuitas occupatur, & Almanzor portas vrbis opere marmoreo conſtructas, & arcẽ præcipuam, portæ orientalis

orientalis murum,& cæteras turres fecit destrui a fundamentis, vna duntaxat relicta quæ esset posteris in memoriam, quod talium murorum & tantarum turrium destruxerat ciuitatem. Cepit Astoricam,& summitatem turrium decurtauit, Coiancam(quæ nunc Valentia)& sanctum Facundum,& alia plurima loca subuertit, Albam,Lunam,Gordonem,& Arboliũ licet impugnauerit,non potuit obtinere. Deinde rediens per terras Castellæ,Oxomam,& Alcouelam,Valeranicam (quæ nunc Berlanga)& Atentiam obtinuit & destruxit. Exinde ad sua rediit fastu & superbia eleuatus. Sic enim super Christianos ira cælestis Regis exarserat. Vbi cum fere per duodecim annos Christianorum terminos inuasisset,& vt voluerat,vastauisset,& plurima loca sibi tributaria effecisset, semper inuictus rediit cum triumpho. Vnde etiam ab Hispania Gotthorum gloria recessit, thesauros ecclesiæ Arabes abduxerunt,& cultus ecclesiæ datus est in contemptum, & plaga quæ accederat tempore Roderici,& iam videbatur obduci,passa est recidiuum.

De morte Almanzor. *Cap. XVI.*

IGITVR anno XIII. Almanzor resumpto exercitu ingressus est per eam partem Galleciæ quæ dicitur Portugale, munitiones & ciuitates hostiliter deuastando. Cumque ad maritima peruenisset, etiam ciuitatem & ecclesiam beati Iacobi deuastauit, sed fulgure territus, ab eo loco vbi esse corpus apostoli credebatur, abstinuit,quod tamen proposuerat violare. Nihilominus tamen campanas minores in signum victoriæ secum tulit,& in Mezquita Cordubensi pro lampadibus collocauit,quæ longo tempore ibi fuerunt. Almanzor autem cum suo exercitu percussus a Domino pro scelere sacrilegii dignam sustinuit vltionem. nam qui sanctum locum apostoli profanarat, immunda sui plaga, scilicet dysenteria, fere totus exercitus est consumptus, reliqui morte subitanea perierunt. Quod audiens Rex Veremundus misit multitudinem peditum expeditam, qui imbelles & infirmitate consumptos in montanis facile trucidarunt. Et sic Almanzor coactus peste ad propria est reuersus. Rex autem Veremundus coactus hostibus legationem misit, Garsiæ Fernandi Comiti Castellano, & Garsiæ Tremuloso Regi Nauarrorum, vt obliti iniuriarũ ad agenda prælia fidei fœderati in simul conuenirẽt. Quod audientes Rex Garsias misit exercitum, Comes Garsias Fernandi personaliter cũ sua multitudine,& Rex Veremũdus,licet podagricus,gestatus humeris baiulorũ, collecta potentia regni sui omnes in simul conuenerunt, & in loco quodã qui Arrabice Calacanazor,Latine autem dicitur Vulturum altitudo, Almanzor veniẽti cũ suis Arabibus vt Castellam inuaderet,occurrerunt. Cumq; sese mutuis cædibus inuasissent,maxima pars cecidit de exercitu Agareno, tamẽ noctis tenebris intercepti, neuter neutri cessit campum,& tanta strage comperta suorum bellũ in crastino timuit restaurare. Vnde & de nocte fugiens cum venisset ad vallem Borgecorexi,dolore vexatus animam exhalauit,& ad Medinam quę Cælum dicitur,est delatus. Cumq; dies crastina illuxisset, exercitus Christianus putauit Arabes ad prælium reuersuros,sed cum tentoria vacua hominibus conspexissent,ipsa tentoria,& supellectilem,& spolia varia occuparunt. Comes autem Garsias Fernandi viriliter insecutus eos qui cædem euaserant, fere vsque ad internecionem deleuit. Almanzor autem qui semper inuictus fuerat, tanto dolore prosternitur, vt a die prælii neque cibum, neque potum sumpserit,donec diem concluſit extremum.

De fuga Abdelmelich,& morte Regis Veremundi. *Cap. XVII.*

IBIDEM anno sequẽti Abdelmelich filius eius postquam paternum suscepit honorem, exercitum congregauit, vt vastationibus in Christianorum finibus instaret, venienſque Legionem,quod residuum inuenit in muris & turribus,dissipauit,ne posset iterum reparari. Sed Comes Garsias Fernandi aduenienſ ex Castella cum magna multitudine militum & populorum,sibi Legionem adiunxit,& Abdelmelich in ore gladii effugauit. Sicq; Christianis finibus a tot cladib⁹ liberatis,

aliquo tempore terra quieuit. Tunc reuocatis militibus Christianis, Rex Legionis,& Rex Nauarræ,& Comes Castellæ possessiones & iura militibus restituerũt, ne particularia schismata fierent Arabibus occasio prævalendi. Eo tempore Rex Veremundus a susurrone deceptus præcepit capi Gudesteum Episcopum Ouetensem, sed vt tantum nefas non procederet impunitum, facta est siccitas magna in terra, ita quod totus populus ciborũ penuria arctabatur. Cumque quibusdam religiosis fuisset a Domino reuelatum famen propter iniuriam Episcopi accidisse, & Regi esset reuelatio intimata, confestim absoluit Episcopum, & per Semenum Astoricensem Episcopum cui Rex Episcopum commendauerat, fecit restitui Gudesteum,& statim Dominus pluuiam voluntariam segregauit, & terra attulit fructus suos. Tunc Rex Veremundus corde compunctus ecclesiam beati Iacobi, & cætera loca quæ Almanzor profanarat diripiens, prout potuit, restaurauit, & bonis operibus,& eleemosynis iam intentus de commissis cum consilio prælatorum pœnitentiam agere satagebat,& in villa quæ est in Berizo, moritur & sepelitur, & ab Alphonso filio & successore transfertur post aliquantum temporis Legionem, & in ecclesia beati Ioannis Baptistæ cum coniuge Geloira denuo sepelitur.

De Aldephonso,& miraculo sororis suæ,& morte Comitis Garsiæ Fernandi. Cap. XVIII.

Æra 1017 POST obitum Veremundi Aldephonsus filius eius successit in regno, qui quinque annorum erat cũ regnare cœpisset, æra M.XVII. & regnauit annis XXVII. nomen matris eius Geloira. Cum esset paruulus, datus est nutriendus Menendo Gundisalui Comiti Galleciæ,& vxori eius Comitissæ Maiori. Cum autem adoleuisset, accepit vxorem eorum filiam Geloiram, ex qua duos filios dicitur habuisse, Veremundum & Sanciam: & hæc Sancia procedente tẽpore nupsit Regi Fernando filio Regis Sancii Nauarrorum. Hic autem Aldephonsus in reprobum sensum datus, cum esset puer, dedit Tarasiam sororem suam in vxorem Abdaliæ Regi Toleti sub pacto auxilii contra principem Cordubensem, ipsa penitus reclamante. Cumque Rex ille vellet eam suis amplexibus commiscere, inquit illa, Christiana sum,& abhorreo connubia aliena, noli me tangere, ne interficiat te, quem colo, Dominus Iesus Christus. Ille autem deridens talia inuitam corrupit, statimque percussus ab Angelo sensit mortis periculum imminere, vocatisque familiaribus oneratis camelis auro, & argento, & vestibus preciosis, & supellectili valde decora remisit eam protinus Legionem, quæ ibidem in monachali habitu diu vixit, sed ad monasterium sancti Pelagii se postea transferens ibidem & vitam finiuit, & sepulturam accepit. Eisdem diebus Sancius filius Comitis Garsiæ Ferdinandi contra patrem visus est rebellare. Cumque inter patrem & filium esset discordia concitata, Sarraceni fomentũ impetus habuerunt, & Castellæ terminos inuadentes Abulam quæ populari cœperat, destruxerunt, Cluniam & sanctum Stephanũ occuparunt, cędes & incendia in patria exercentes. Cumque Comes Garsiæ Ferdinandi talia percepisset, magnanimitate pulsatus, licet gens sua in eum & filium esset diuisa, eligens mori pro patria cum Arabibus decertauit, sed multitudine circumclusus viuus capitur inter cæsos vndique comprehensus, sed paucis diebus moritur, eo quod in bello fuerat lethaliter vulneratus, & corpus eius a Sarracenis redemptum in monasterio sancti Petri de Cardonia requiescit.

De Sancio Comite,& piis operibus Aldephonsi. Cap. XIX.

HVIC succesſit in Comitatu Sãcius filius eius, vir prudẽs, iustus, liberalis, strenuus,& benignus, qui nobiles nobilitate potiore donauit, & in minorib⁹ seruitutis duritiam temperauit. Hic patris iniuriam impatiens sustinere, iuxta fœdus cum patre initum Nauarrorum & Legionensium exercitus cõuocauit, & ingressus cum eis ad partes Toleti cæde & clade cuncta vastauit, & prædis abductis, quæ remanserant, flamma consumpsit. Nec ab his stragibus fuit regnum Cordubę alienum.

num. Sed vtroque regno vastatione consumpto, & munera obtulerũt, & indignationis faciem donariorum copia placauerũt, & sic patris iniuria vindicata glorioſus & inclytus remeauit. Rex autem Aldephonsus concilium celebrauit, & reæ-
dificauit Legionem, quam Almanzor & Abdelmelich filius eius destruxerãt (pro vt superius est expressum) & leges Gotthicas reparauit, & alias addidit, quæ in regno Legionis etiam hodie obseruantur, & colligens ossa Regum variis direptionibus dispartita in sancti Ioannis basilica sepeliuit. His temporibus duo filii Vegilæ ad Sarracenos transfugæ propter insolentias quas agebant, a Sancio Comite recesserunt, & a Rege Aldefonso benigne recepti in submõtaneis dominium acceperunt. Posthæc Rex Aldefonsus cum suo exercitu veniẽs ad oppidum quod Viseum dicitur, mox obsedit. Cumque inermis infirmiora oppidi prospectaret, inter scapulas sagitta percussus lethalis vulneris sensit ictum, & rebus in præsentia pontificum ordinatis, facta confessione, & sumpto viatici sacramento vitam finiuit, & soluta obsidione a suis Legionem deducitur, & in paterno mausoleo sepelitur.

De Rege Veremundo, & filiabus Sancii Comitis Castellani. *Cap. XX.*

POST mortẽ Aldefonsi Veremũdus filius eius succeſſit in regno æra M.XLIIII. & regnauit x. annis, & quamuis puer, postremis patris actibus adhærens, tam ecclesias, quam monasteria, quam loca sacra ab Arabibus dissipata studuit reparare, & malorum insolentias refrenare. Hic duxit vxorem nomine Taresiam filiam Sancii Comitis Castellani, qui Sancius habuit aliam filiam nomine Geloiram (alii dicunt vocatam Maiorem) quam dedit vxorem Regi Nauarrorum Sancio qui dictus est Maior, ex qua suscepit idem Sancius duos filios, Garsiam videlicet, & Fernandum. *Æra* 1044

De ortu & genealogia Regum Nauarrensium *Cap. XXI.*

VERVM quia genealogiæ Regum Castellę linea, & Legionis in viris post tempora Veremundi & Comitis Sancii defecerũt, & successiones Castellæ & Leuarrorum, qui hæredes fœminas in matrimonium assumpserunt. Cum enim Castella, Legio, & Nauarra variis Arabum incursionibus vastarẽtur, vir aduenit ex Bigorciæ Comitatu, bellis & incursibus ab infantia assuetus, qui Enecho vocabatur, & quia asper in præliis, Arista agnomine dicebatur, & in Pyrenæi partib⁹ morabatur, & post ad plana Nauarræ descendens ibi plurima bella gessit: vnde & inter incolas regni meruit principatũ. Hic genuit filium Garsiam nomine, cui vxorem Vrracam de regio semine procurauit.

De Rege Garsia Enechonis, & filio eius Sancio. *Cap. XXII.*

MORTVO autem Enechone Arista regnauit Garsias Enechonis filius eius, vir largus, & strenuus, & in bellis continue se exercẽs. Cumque quadam die minus caute in quodam viculo qui Larumbe dicitur resideret, superuenientes Arabes improuidum occiderunt, & Reginam Vrracam vxorẽ suã prẽgnantẽ in vtero lancea percusserunt. Sed continuo aduentu suorum latrũculis Arabum effugatis Regina morti proxima, tamẽ viua, per vulnus lãceæ sicut Domino placuit, infantulum est enixa, & fotus ministerio muliebri vitæ miraculo omniũ est seruatus, & Sãcius Garsiæ fuit vocatus. Mortua autem matre, quidam nobilis qui a tempore Enechonis Aristæ adhęserat Regi Garsiæ, suscepit infantulũ, & fecit eũ diligentissime enutriti, & transactis infantiæ & pueritiæ annis, cũ ad adolescentiã peruenisset, ætatem indole, & indolem strenuis operibus superabat, & successit in regno Regi Garsiæ æra DCCCCXVIII. Nutritius autẽ eius cũ esset nobilis & abundans, semper eum consiliis & auxiliis ad magnalia prouocabat, & procuratus est ei vxorem de regio semine quæ Theoda vocabatur, ex qua suscepit filium Garsiam nomine, qui agnominatus est Tremulosus. Habuit etiam quatuor filias, Semenam, *Æra* 918

Mariam, & Tarasiam, & Valasquitam, quæ fuit data Comiti Biscagiæ Munioni. Verum Rex Sancius ex Cantabria Arabes grauiter infestabat, adeo quod vsque ad mortẽ Auce, & Tudeliam, & prope Oscam fere omnia subdidit ditioni. Acquisiuit etiam Aragoniam & montana. Verum populi Cantabrorum agilitati & frigore assueti tempore irruptionis Arabum expeditiones viriliter sustinebant, & quadam vice cum Arabes hyemali tempore inuaderent Pampiloniã, & Rex Sancius vltra Pyrenæum ageret, audito periculo, periculo se ingessit, & propter importunitatem niuiũ de crudis coriis fecit abarcas, quibus pro sotularibus per medias niues transiuit illæsus, & ab hoc facto fuit exinde dictus Abarca (& aliqui qui ex genere eius processerunt, adhuc hodie cognomen retinent ab Abarca) & circa auroram obsessis aduenientes impetu dirupit obsessores, & tanta succubuit multitudo, vt vix superesset qui Arabum infortunium nũciaret. Et quia habebat populos agiles, & in spiculorum actibus expeditos, vt eos ad bella & infestationes Arabum amplius prouocaret, interdum cum militibus studio militari, interdum cum peditibus officio peditali, semper tamẽ præliis fidei insistebat, & in rupibus arduis munitiones sępius construebat, & aliquando pugna, aliquando furtim castra plurima occupabat, & more peditum calciatis abarcis peditibus comitatus, pari, immo præcellenti agilitate, in Carpetania & Celtiberia loca plurima acquisiuit, quę adhuc hodie Regis Sancii Abarcæ dicuntur, & ipse Rex Sancius Abarca adhuc hodie memoratur, & inde sic compescuit incursantes, vt terra diebus eius securitate continua lętaretur, & regnauit Rex Sancius dictus Abarca annis XV. & decessit æra DCCCCXLIII.

Æra 943

De Rege Garsia qui dictus est Tremulosus. Caput XXIII.

EO mortuo, Garsias filius eius regnauit pro eo, qui dictus est Tremulosus, eo quod quãdo rumores periculi audiebat, vel debebat in prælio experiri, a principio totus tremulabat, sed postea constantissimus persistebat. Hic bonus, pius, & largus, strenuus, & benignus, & quicquid habere poterat, militibus erogabat, & quia imitator patris, interdum se peditum phalangibus immiscebat, peditans aggregatim, & etiã calceamentis similibus vtebatur: vnde dictus fuit Garsias Abarca. Regnauit autem annis XXV. & mortuus fuit æra DCCCCLXVIII.

Æra 968

De Rege Sancio, & generationibus Regum Nauarræ. Cap. XXIIII.

POST mortem eius filius eius Sancius dictus Maior successit in regimine Nauarrorum, & duxit vxorem filiam Comitis Sancii de Castella, quæ Maior, vel Geloira secũdum alios dicebatur, & suscepit ex ea duos filios, Garsiam & Fernandum. Et Rex Garsias habuit duos filios, Regem Sancium, quem sibi ordinauerat successorem, sed fuit occisus in Pœna leni, & alium, qui Sancius similiter est vocatus, apud Rhodam fuit proditionaliter interfectus. Hic habuit filium Ranimirum Infantem, qui Ranimirus duxit vxorem filiam Roderici Didaci, cum Valentiæ morabatur, & suscepit ex ea filium Garsiam Ranimiri, qui primus regnauit in Nauarra, ex quo Fernandus filius Sancii Maioris sedem regni a Nauarra transtulit in Castellam, & tunc temporis Nauarri inter regnum Castellæ & Aragoniæ, quasi acephali fluctuabant. Vnde cum post mortem Petri & Aldefonsi Regum Aragoniæ qui sine filiis decesserunt, regnum Nauarrę diuersis studiis traheretur, Nauarri Garsiam Ranimiri, de quo diximus, missis duobus Baronibus, Guillelmo Acenarii de Oteica, & Fortunio Enechonis de leet, clanculo a Montionis curia euocarunt, & eum sibi principem elegerunt, & per eum fuit regnum Nauarræ satis tenue reparatum. Hic duxit vxorem Margelinam filiam Rotronis Comitis Perticarum, ex qua suscepit filium nomine Sancium, qui fuit prudens, magnanimus, & strenuus in agendis. Habuit etiam duas filias Rex Garsias, Blancam, quæ nupsit Sancio Regi Castellæ, & habuit filium nomine Aldefonsum, de quo inferius prosequemur, habuit & aliam filiam nomine Margaritam, quæ nupsit Guillelmo

Guillelmo Regi Siciliæ, ex qua ſuſcepit Regem Guillelmum, qui ſemper diuitiis & deliciis abundabat. Hic duxit vxorem Ioannam filiam Enrici Regis Anglorũ, nec tamen habuit ex ea prolem. Sed eo mortuo vxor ſua Regina Ioanna nupſit Raimundo Comiti de Toloſa, ex quo ſuſcepit filium nomine Raimundum, qui Toloſæ adhuc hodie principatur. Mortua Margelina, Rex Garſias duxit vxorem Vrracam filiam Imperatoris, quam habuit ex Gõtroida ſorore Didaci Abiregonis, ex qua ſuſcepit tertiam filiam. Et mortuo Rege Garſia, Vrraca Regina nupſit Aluaro Roderici, & me ſua tempora inuenerũt. Et ex iſta habuit Rex Garſias tertiam filiam nomine Santiam, quæ data fuit Gaſconi Vicecomiti Bearnenſi, & eo mortuo ſine prole, nupſit Petro Comiti Molinẽſi, & ſuſcepit ex ea filium nomine Aimericum, qui fuit Vicecomes Narbonenſis, eo quod Comes Petrus fuit filius Ormiſindæ, ad quam Narbona ſucceſſione prouenit. Sancius autem Rex Nauarræ duxit vxorem nomine Beatiam filiam Imperatoris, ex qua genuit duos filios, Sancium, qui ſucceſſit in regno, qui dicebatur agnomine Inſeratus, eo quod in caſtro Tudeliæ reſidens ſe ab omnibus præterquam a paucis domeſticis occultabat. habuit & alium filium Ferdinãdum, qui erat merito probitatis in oculis omnium gratioſus, ſed caſu miſerabili equi præcipitio quaſſatus apud Tudeliam vitam finiuit. Habuit & tres filias, Berengariam, quæ Ricardi Regis Angliæ fuit vxor. Quo mortuo ſine prole, in viduitate laudabili diu vixit, & in ciuitate Cenomãnis ex donatione propter nuptias quam habebat, frequentius morabatur. Eleemoſynis, & orationibus, & piis operibus intendendo caſtitatis & religionis exemplo prouocans ſtudia fœminarum, & in eadem ciuitate vitæ curſum fœlici exitu cõſummauit. Secunda filia Regis Nauarræ fuit Conſtantia, quæ fuit mortua nõdum nupta. Tertia filia fuit Blanca, quæ nupſit Comiti Campaniæ Theobaldo, & ſuſcepit ex eo filium poſthumum Theobaldum. Hic duxit vxorem de Lothoringia filiã Metenſis Comitis, ſed ab ea poſtmodum fuit iudicio eccleſiæ ſeparatus. Poſtea duxit filiam nobilis Baronis Guiſcardi de bello ioco, & Sibyllæ filiæ Philippi Comitis Flandriæ & Hannoniæ. ex iſta ſuſcepit filiam nomine Blancam, quæ eſt vxor nobilis Ioannis ducis Britanniæ. Poſtea duxit vxorem tertiam nomine Margaritam filiam nobilis principis Archenbaudi, ex qua ſuſcepit duos filios Theobaldum, & Petrum, & filiam Alienor, quorum infantiam Dominus alat, prouehat, & exaltet. Hic Theobaldus fidei zelo ſuccenſus aſſumpta ſecum maxima multitudine militum, principum, & baronum iuit in ſubſidium terræ ſanctæ, & loca plurima acquiſiuit, quæ Chriſtianæ reſtituit poteſtati, ibique omnibus militibus indigentibus, etiam iis qui in expenſis eius non iuerãt, vſque ad reditum in ſumptibus ſatisfecit, plæroſque milites quos Agarenorũ verſutia captiuauerat, pactis & pecuniis liberauit, & reuerſus in Campaniam Comitatum & regnum laudabiliter gubernauit, omnibus manſuetus, iuſtus, pacificus, & modeſtus, qui nũc Nauarræ & Campaniæ principatur, & Dominus dirigat vias eius.

De infante Garſia, qui fuit occiſus in Legione. Cap. XXV.

NVNC ad hiſtoriam Regis Sancii, qui dictus eſt Maior, a qua diuertimus, reuertamur. Mortuo Comite Sancio ſucceſſit in Comitatu filius eius Garſias, cui magnates Caſtellæ vxorem procurati ſunt Regis Veremundi ſororem quæ Sãcia dicebatur. Cumque infans Garſias cum ſuo exercitu, & Rege Sancio Nauarrorũ, vſque ad ſanctum Facundum facturus nuptias perueniſſet, ibidem dimiſſo exercitu cum paucis clanculo iuit Legionem, vt poſſet ſponſam conſpectu mutuo intueri. Erant autem tũc temporis Legione filii Vegilæ Comitis, Rodericus Vegilæ, Didacus Vegilæ, & Enechus Vegilæ, qui ob patris odium proditionis anheli in filium congeſſerãt factionem, & ei obuiam occurrẽtes, manus oſculo (pro vt exigit mos Hiſpanus) ſe eius dominio ſubiecerunt, quorum hominio iã ſecurus, & paranymphis dulci alloquio pſuaſis, permiſſus eſt infans optatis ſolatiis delectari. Cũq; ſe mutuo conſpexiſſent, ita fuit vterq; amore alteri colligatus, vt vix poſſent a mutuis aſpectibus ſeparari. Tunc quidã milites de regno Legionis cũ prædictis filiis

Vegilæ ad Sarracenos transfugæ, eo quod a Comite Sancio indignanter receſſerãt a Caſtella proditione tracta, infantem Garſiam annorum terdecim occiderũt, Roderico Vegilæ ea manu, qua eum de ſacro fonte leuauerat, gladio feriente. Et proditionem huiuſmodi ſponſa ſua Sancia quæ vtcumque perceperat, reuelarat, ſed magnates qui ſecum aderant, cum eſſent nobiles & fideles, tãtum facinus credere noluerũt. Vnde & peracto facinore Caſtellani & Legionẽſes inteſtinæ plagæ vulnere corruerunt. Sponſa vero ſponſi dulcedine vix guſtata, ante vidua, quã traducta, fletu lugubri ſemiuiua lachrymas cũ occiſi ſanguine admiſcebat, ſe occiſam ingeminãs cum occiſo. Qui cum in eccleſia ſancti Ioannis cum patre ſpõſæ ſepeliretur, & ipſa cum ſepulto voluit ſepeliri. Aliqui autem de proditoribus ad montium ardua confugerunt. Sancius autem dictus Maior, qui ſororem infantis Garſiæ maiorem duxerat in vxorem, ſtatim Caſtellæ ingreſſus eſt Comitatum, ad quem erat ratione vxoris ſucceſſio deuoluta, ad quem etiam Ducatus Cantabriæ pertinebat, eo quod pater eius Rex Garſias fuerat filius Sancii, qui regno Nauarrę Cantabriæ addiderat principatum, & regnum Nauarræ, & Comitatum Caſtellæ, & Ducatum Cantabriæ bellis indefinẽtibus mirabiliter ampliarat, cuius ſedes fuit Anagarum ab antiquo. Sub iſto Comes Didacus Porcelli populauit Burgis,
Æra 922 quam quia ex Burgellis plurimis ademerat, Burgis ſtatuit nominari, æra nongenteſima vigeſima ſecunda, & iter ſancti Iacobi quod propter inſultus Arabum per Alauam & Aſturiarũ deuia frequentabãt, ab Anagaro per Birueſcam & Amaiam immutauit, & per cõfinia Carrionis, donec ad Legionem & Aſtoricam veniatur.

De diuiſione regni, & infamatione Reginæ. *Caput XXVI.*

CVMQVE Arabes victoriis attriuiſſet, ſatis ſecure degebat. Habebat autem equum quem tenerrime diligebat, eo quod celeri fortitudine equis omnibus præminebat. erat enim ſtrenuus, domitus, & probatus, & in eo tanquam in vitæ ſubſidio confidebat, quem dimiſit Anagari vxoris fidei commendatum. Tanta erat tunc temporis infeſtatio Arabum, quod milites, Comites, & etiam Reges in domibus vbi vxorum thalami ornabantur, equis ſtationem parabant, vt quacunque hora clamor inuadentium inſonaret, ad equos & arma poſſent ſine dilatione aliqua feſtinare. Filius autem eius Garſias qui erat primogenitus, commẽdatum equum a matre petiit ſibi dari. Et cum illa annuiſſet precibus inclinata, miles quidam Reginæ ſeruitio deputatus, eam a propoſito reuocauit, ne forte contra eam Regis indignatio incanderet. Sed & ipſa acceptans conſilium, quod promiſerat, denegauit. Indignatus autem filius vehementer ſuaſit fratri, vt matrem ſuam apud patrem de familiari commercio cum milite qui de equo diſſuaſerat, accuſarent. Sed Fernandus nolens eſſe matris delator dixit fratri, non accuſabo, ſed quæ dixeris, tolerabo. Garſias autem cuius furor maledictus, quia pertinax, & indignatio, quia dura, matris infamiam coram patre propoſuit impudenter, & fratris teſtimonium inuocauit. Et Rex credulus filiorum vxorem ſuam in caſtro Anagari obſeruauit, & ſuper hoc curia congregata decretum eſt Reginam condemnãdam duelli certamine, aut ſaluandam. Sed cum nullus adeſſet qui contra Regis filios vellet in certamine pro Regina experiri, Ranimirus aduenit homo pulcherrimus, & in armis ſtrenuus, & Regis Sancii filius, non ex illa, qua alii, ortus matre. Ipſe ſe obtulit duelli periculo pro Regina. Cumque negotium in magno diſcrimine tractaretur, acceſſit monachus ſanctitate præcipuus ex monaſterio Anagarenſi, qui dixit Regi: Si Regina falſo ſuſurro accuſatur, velletis eam a crimine liberare, & delatoribus indulgere? Qui reſpondit: Si poſſet cum iuſtitia liberari, nihil poſſet mihi gratius obuenire. Filii autem confeſſi fuerant ſancto viro, ſe in matrem ſuam falſo infamiam congeſſiſſe. Vir autem ſanctus timens ne in tanto periculo Regina innocens damnaretur, Regi, quæ perceperat, reuelauit: & ſaluatus eſt Reginæ ſanguis innoxius illa die. Rex autem de abſolutione Reginæ iucundius eam rogauit, vt filiis impietatis facinus indulgeret. Tunc Regina annuit ea lege, vt Garſias in regno Caſtellæ quod ei ex parte patris prouenerat, non regnaret: quod

& ita

& ita fuit. Nam cum regnũ filiis diuidere decreuiſſet, ne occaſio diſcordiæ viam daret Arabibus prævalendi, ordinatione patris Garſiæ primogenito regnum Nauarræ & Ducatus Cantabriæ prouenerũt: Fernando vero Caſtellæ tradidit principatum. Regina itaque honori priſtino reſtituta, & etiam ampliori, Aragoniam quæ eius erat ex donatione propter nuptias, dedit Ranimiro priuigno, qui propter eam ſe obtulerat ad duellum, idipſum Rege Sancio confirmante.

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI DE REBVS HISPANIÆ LIBER SEXTVS.

Caput primum.

SED quia Ranimirus principium fuit Regum qui in Aragonia regnauerunt, a genealogia fratrum ſuorum aliquantulum diuertentes, ſucceſſionem Regum Aragonum qui multis victoriis claruerunt, ſtylo cõtinuo vſque ad hæc tempora proſequemur. Fuit itaque Ranimirus filius Regis Sancii qui dictus eſt Maior, quem ſuſcepit ex quadã nobiliſſima domina de caſtro Aiuarum. Qui patre mortuo cum eſſet ſtrenuus, primus in Aragonia Regem ſtatuit ſe vocari, & hic fuit in Aragonia Regũ primus. Hic genuit filium quem a patris nomine Sancium nominauit. Hic Sancius obſedit Oſcam, & ſagitta percuſſus ſenſit ſe lætaliter vulneratum, & adiurauit filios ſuos Petrum & Aldefonſum, quod nunquam ab obſidione recederent, donec ciuitas caperetur: & ipſo vitam ex vulnere finiente, corpus eius inhumatum tandiu ſeruauerũt, donec ciuitas fuit capta. Cumque ad ſoluendam obſidionem multitudo Arabum aduenĩſſet, Petrus qui inter filios maior erat, & ibidem mortuo patre in Regem fuerat eleuatus, a monaſterio ſancti Victoriani martyris fecit afferri corp⁹, & eius orationibus ſe commendans cum Arabibus concertauit, & martyris oraculo confortatus pugnæ inſtitit, adeo quod & fugauit Arabes, & de eorum ſpoliis exercitui inopia laboranti copiam miniſtrauit, & interpoſitis paucis diebus ſic ciuitatem ſtrenue impugnauit, vt & ciuitatem ſibi redderent, & ſe eius dominio mancipa-
rent. Hic eſt Petrus qui in bello poſtmodum a Roderico Didaci fuit captus, ſed hoſtis clementia continuo liberatus. Hic habuit duos fratres Aldefonſum, cuius facta poſtea proſequemur, & Ranimirum, qui in monaſterio ſancti Pontii de Thomaris fuit monachus & ſacerdos.

De diſſenſione Aragonenſium, & de regno monachi Ranimiri. Caput II.

VERVM interpoſitis multis annis, aliis duobus fratribus decedẽtibus ſine prole, fuit inter Aragonenſes diſſenſio ſubſecuta, quia cũ Ranimirus (vt diximus) eſſet monachus & ſacerdos, non poſſet bella neque iuſtitiam more regio exercere, nec poſſet vxor legitime ſibi dari. Vnde & quendã nobilem qui dicebatur Petrus Taraſiæ, volebant Regi mortuo ſubrogare, & quia ille minus prouide ſe gerebat, cœpit de futuro nomine ſe inſolere, & ſpei, non rei dominio ſuperbire, & nobiles dedignari. Vnde duo magnates, ſcilicet Petrus Titionis de Catherecta, & Peregrinus de caſtello Acioli, cum eſſent nobiles & potentes, & vellẽt fidelitatem naturali domino cuſtodire, plurimorum animos a primo propoſito reuocarunt, & vt Ranimirum monachum a monaſterio euocarent, vigilanti ſtudio procurarunt. Dum enim quadam die apud Boriam Aragonenſium curia proueniſſet, vt

prædictum Petrum ad regni fastigium subleuarēt,& ex Nauarra aliqui ex magnatibus aduenissent,& eos Aragonenses minus curialiter recepissent, Petrus Titionis eis occurrens recepit liberaliter & iucunde, & sciens Petrum Tarasiæ balneis detineri,prædictos magnates duxit ad eum, sed fuit eis a ianitoribus aditus denegatus. Et indignantes ilico abierunt, & peracto prandio cum Petro Titionis mutato proposito recesserunt. In eadem autem curia procurantibus dictis magnatibus,fuit promotio Petri Tarasiæ impedita, & res dilata vsque ad curiam Montionis. Cumque in Montione iterum conuenissent, potiorum consilium hoc firmauit, vt Ranimirum monachum fratri mortuo subrogarent: & eductum de monasterio apud Oscam in regni solio collocarunt, & sororem Comitis Pictauiensis in vxorem ei post modicum temporis asciuerūt. Hic fuit in præliis fortunatus, & suis benignus,propitius,liberalis, adeo quod fere omnes villas & castra regalia militibus est largitus. Suscepit autem filiam nomine Petronam, quæ postea dicta fuit Vrraca, quæ Raimundo Barcinonensi Comiti fuit nupta,& cum esset nubilis,statim Rex monachus fuit suo monasterio restitutus. Qui tamen dum in regno existeret, monasterium suum ecclesiis & possessionibus multis ditauit, quæ adhuc hodie possidet in Aragonia & Nauarra.

De vnione regni & Comitatus Barcinonæ,& filiis Comitis & Reginæ. *Caput III.*

EIVS itaque filia Vrraca coniuncta Comiti Barcinonæ,fuit regni & Comitatus vna deinceps successio subsecuta. Et suscepit idem Comes ex Vrraca Regina duos filios,& vnam filiam, Aldefonsum scilicet & Sancium, & Dulciam, quæ nupsit Regi Sancio Portugallensi, cuius generationē inferius describemus. Sancius duxit vxorem Sanciam filiam Nunii Comitis ex Castella, ex qua suscepit filium Nunium, qui fuit mortuus sine prole. Aldefonsus autē primogenitus patri & matri succedens sceptra regni & Comitatus obtinuit. Hic fuit strenuus, & liberalitatis satis amator,& in partibus Prouinciæ multa gessit. Comitatus enim Prouincię suus erat. Hic populauit Turolum & alia plura castra, & duxit vxorem Sanciam nomine,quam Imperator Hispaniarum susceperat ex Richa imperatrice,quæ fuit filia Ducis Poloni,ex qua suscepit tres filios,scilicet Petrum, Aldefonsum,& Fernandum,& tres filias, Constantiam, Alienor, Sanciam. Aldefonso dedit Comitatum Prouinciæ. Hic fuit bonus, strenuus, atque largus, & duxit vxorem neptem Comitis Folocalquerii,ex qua suscepit filium qui nunc Prouinciæ principatur,& est strenuus atque prudens, qui ciuitates multas & castra a Comitatu deperditas acquisiuit. Hic duxit vxorem Beatricem filiam Comitis Maurienem, ex qua suscepit quatuor filias: quarum vna nupsit Regi Francorū domino Ludouico: aliam duxit dominus Angliæ Rex Enricus: Constantia filia Regis Regi Vngariæ fuit nupta,& viro mortuo sine prole in Aragoniam est reuersa, quam Rex Petrus frater eius dedit in vxorem Regi Siciliæ Federico, qui fuit postea Imperator. Cumque Aldefonsus Comes Prouinciæ frater eius cum sorore Reginain Siciliam nauigasset, ipsa iuncta matrimonialiter Federico, Aldefonsus Comes vitam finiuit cum multis aliis nobilibus qui cum eis ex Aragonia & Catalonia nauigarāt,Federicus autem suscepit ex Constantia filium Enricum, qui adultus duxit vxorem filiam Ducis Austriæ. Sed quia contra patrem intentauerat rebellare, pater eum tandiu tenuit captiuatum,donec in Apulia diem vltimum consummauit.

De Petro Rege Aragoniæ,& eius morte. *Caput IIII.*

PETRVS autem qui erat primogenitus, Aldefonso patri succedit in regno. Hic fuit strenuus,curialis,& largus,& vndecumque pecunias habere poterat, liberaliter erogabat, adeo quod interdum castra & municipia creditoribus obligabat, ne manus solita semper dare, inueniretur a largitionibus aliena. Hic semper fuit Regi Castellæ Aldephonso nobili fidei amicitia fœderatus,& cum eo in famosissimo

sissimo bello Vbetæ fuit victor, vt inferius latius differemus. Hic cepit castellum Abibdeimuz,& alia castra quæ a Sarracenorũ instantia liberauit. Hic duxit vxorẽ Mariam filiam principis nobilis Guillermi montis Pesulani, quam habuerat ex filia Imperatoris Constantinopolitani, & suscepit ex ea filium nomine Iacobũ. Hic Rex Petrus sub Innocentio Papa tertio Romam adiens, ab eodem Papa fuit in ecclesia sancti Pancratii diademate coronatus. Demum cum venerabilis Arnaldus Narbonensis Antistes contra hæreticos qui prouincia Narbonensi nomẽ Domini blasphemabant, de Galliis crucis signatorum multitudinem aduocasset, aduenit Petrus Rex Aragonum in auxilium Comitis Tolosani. Nam ipse Raimundus Cõmundus etiam eius filius patri æquiuocus sorori Regis nomine Sanciæ erat matrimonio copulatus,& ex ista Sancia genuit filiam, quę nupsit Aldefonso, filio Ludouici Regis Francorum, Comiti Pictauiensi. Rex itaq; Petrus cum paucis Aragonensibus,& pluribus Catalanis,& prædicto Comite,& etiam cum Fuxensi,& aliis magnatibus Gallię Gotthicæ, iuxta castrum quod Murelum dicitur, cum Gallicis commiserũt,& sicut Domino placuit, Rex cum Aragonensibus in prælio cecidерunt, quia ipsi soli viriliter perstiterunt, Fuxensi & Tolosano Comitibus terga prębentibus cum aliquibus Catalanis. Nec Rex Petrus cum esset plene catholicus, in fauorem venerat blasphemorum, sed (vt diximus) affinitatis debito. Mortuus autem sepultus est in Sexena quam mater sua Regina Sancia construxerat hospitali, & instituerat ibi collegium dominarum. Occubuerunt autem cum eo in bello de magnatibus Aragonis, Aznarius Pardi, & Petrus Pardi filius eius, & Gometius de Luna,& Michael de Lusia,& multi alii de potioribus Aragonis. Hoc prælium fuit æra millesima ducentesima quinquagesima secunda. *Æra 1252*

De Rege Iacobo, & filiis eius, & magnalibus eiusdem. Cap. V.

MORTVO Rege Petro filius eius Iacobus adhuc paruulus fuerat a patre Simonis Comitis Montis fortis custodiæ deputatus,& eius filiæ desponsatus. Sed quia in bello Murelli idem Simon Regi Petro dederat causam mortis, sedes Apostolica sic prouidit, vt infans suis naturalibus redderetur, & per Petrum Beneuentanum sanctæ Mariæ in Acquiro Diaconum Cardinalem fuit Rex Iacobus suis fidelibus restitutus, hæc omnia venerabili Hispano Socobiensi Episcopo sollicite procurante,& in propriis sumptibus personaliter laborãte. Cumq; iã ad annos adolescentiæ peruenisset, Alienor filiam Aldefonsi Regis nobilis ex Castella, quam pater dimiserat domicellam, duxit vxorem,& genuit ex ea filium qui dicitur Aldefonsus, sed postea per venerabilem Ioannẽ apostolicæ sedis Episcopum Cardinalẽ fuerunt iudicio ecclesiæ separati, eo quod sibi consanguinitatis linea attingebat, filio tamen per eundem legatum legitimato. Rex vero Iacobus æmulatione magna contendens parentum magnalia superare, cœpit terras Arabum infestare, & cepit oppidum quod dicitur Burriana, multis aliis castris & villis Arabum occupatis. Postea vero magno nauigio congregato ex omni littore regni sui Baleares insulas est aggressus,& Maioricam caput regni, ciuitatem nobilem, maximam, & potentem impugnatione diutina fatigatam, Rege & incolis pene cæsis, suo dominio subiugauit, licet de suis multi ceciderunt bellis variis intercepti. Obtentis etiam Euiza & Minorica, relictis defensoribus in Aragoniam cisfretauit. Nec vnius regni acquisitione contentus, regnum Valentiæ quod multis munitionibus præminebat, adiit confidẽter,& longis concertationibus ciuitas infestata inuicto Regi se victam tradidit & subiectam. nec se credens Rex inuictus aliquid peregisse, dum agendum aliquid remanebat,& inuadens cæteras vrbes regni tamdiu incursibus & cædibus regni incolas coarctauit, donec vrbes, castra,& fere omnia municipia regni Valentiæ Regi inclyto reddiderunt, vt iam tranquillitate suis regnis vndique procurata,& omnibus aduersariis iam obtentis, non habeat quibus moueat ex se guerram. Hic (vt diximus) a prima vxore per ecclesiam separatus duxit aliam nomine Iolesam filiam Andreæ Regis Vngariæ, & Iolesæ Reginæ, quæ

fuit filia Petri Imperatoris, & Ioleſæ Imperatricis Conſtantinopolitanenſis, qui erant de genere Regum Francorum, & ex hac vxore ſuſcepit filiam nomine Ioleſam, quam dedit vxorem domino Aldefonſo primogenito Regis Fernandi, qui Caſtellæ, Toleto, Legioni, Galleciæ, Cordubæ, Luſitaniæ, & Murtiæ principatur. Suſcepit autem ex eadem alios filios paruulos, quibus Dominus benedicat, & deinceps dirigat vias eius.

De matrimonio Regis Fernandi cum ſorore Veremundi, & de morte Sancii Regis. *Cap. VI.*

NVNC ad Regis Sancii & filiorum eius hiſtoriam reuertamur. Itaque Rex Sancius dictus Maior patriæ finibus dilatatis, & pace inter filios ordinata, contra Veremundum Regem Legionis arma commouit, & de regno eius loca plurima acquiſiuit. Hic Sancius dum quadam die ſe in venationis ſtudio recrearet, aprum ſecutus, contigit in ciuitate olim nobili, tunc deſerta, quæ Palentia dicebatur, cryptam in forma eccleſiæ inuenire, & altare in honorem ſancti Antonini martyris adhuc extans. Ad quam cum aper fugiens aduenisſet, & Rex vibrato venabulo feram in crypta occidere voluiſſet, diuino percuſſus miraculo, quod propoſuit, non potuit adimplere. Obriguit enim brachium eius dextrum, & ſic aper illæſus euaſit. Rex autem conuerſus ad preces beati martyris Antonini ſuffragium implorauit, & ilico deſtitutus iuſſit ciuitatem diruptam reparari, & ſuper cryptam eccleſiam ædificari, & procurauit ibidem Epiſcopum conſecrari, & totam ciuitatem cum omnibus terminis, & pleno dominio Epiſcopo, & eccleſiæ donatione obtulit liberali, villas & poſſeſſiones alias ſuperaddens, quibus adhuc hodie gaudet eccleſia Palentina. Magnates autem detrimentum patriæ attendentes Regem Veremundum ſuaſione & conſilio induxerunt, vt ſororem ſuam Sanciam valde pulchram virginem daret Fernando filio Regis Sancii in vxorem, qui & conſenſit, & a partibus veniens Galleciæ, regales nuptias in magnis copiis & muneribus celebrauit. Tunc Rex Sancius dictus Maior quicquid acceperat vltra Piſoricam Fernando filio ſuo, dedit Sanciæ nurui cum beneplacito Veremundi. Poſthæc Garſias qui Nauarris Rex fuerat aſſignatus, cauſa voti beatorum apoſtolorum Petri & Pauli limina viſitauit, & eo peregre ſic agente, Rex Sancius pater eius plenus dierum vitæ terminum conſummauit, cum regnaſſet annis triginta quinque. Obiit autem æra M. LIII. quem ſuus filius Rex Fernandus regalibus exequiis celebratis in Ouetenſi monaſterio ſepeliuit,

Æra 1053

De victoria Regis Garſiæ contra Regem Ranimirum. *Caput VII.*

INTEREA Ranimirus cui pater in Aragonia partem dederat, confœderatus Regibus Cæſarauguſtæ, Tudeliæ, atque Oſcæ, contra fratrem ſuum Regem Garſiam indebite conſpirauit. Qui cum peracto voto Romam rediiſſet, inuenit Ranimirum fratrem ſuum iam Regis nomine ſuperbire, & ſuper Tafaliam exercitum congregaſſe. Sed Rex Garſias cum eſſet ſtrenuus & magnanimus, Ranimiro occurrit, & inſultu turbatum fugæ reliquit. adeo enim improuiſus aduenit, quod Ranimiro & exercitui ad arma non licuit conuolare: immo Ranimirus ſolis pannis lineis circumtectus nudis pedibus in equum proſiliit, equum non freno diri-gens, ſed capiſtro. Sicque peracta cæde tam in Reges qui auxiliatores venerant, quam in exercitum Ranimiri, occupatis tentoriis & ſupellectilibus vtrorumque, Rex Garſias victor recedit, & quicquid Ranimirus a patre habuerat præter & ripam Gurſiam, Rex Garſias ſtrenue occupauit.

De morte Regis Veremundi. *Cap. VIII.*

PORRO eſt orta diſcordia inter Regem Fernandum qui Caſtellę, & Veremundum qui præerat Legioni. Cauſa autem diſcordiæ iſta fuit. Cum Aldefonſus pater Veremũdi adhuc puer regnare cœpiſſet, Rex Sancius a flumine Ceiæ verſus Caſtel-

Castellam omnia occupauit. Sed cum (vt dictum est) Fernandus Regis filius Sācii sororem Regis Veremundi duxerat in vxorem, terram illam quæ in controuersia habebatur, pacifice possidebat, eō quod sibi & vxori fuerat a Veremundo libere derelicta tempore matrimonii celebrati. Mortuo autem Rege Sancio, Veremūdus præteritæ iniuriæ reminiscens, pacta quæ fecerat, non seruauit, & partē quam sponte sorori dimiserat, sorori noluit vendicare. Quod percipiens Rex Fernādus, ascito Garsia fratre suo Rege Nauarræ, contra Regem Veremundum qui cum toto potentiæ suæ exercitu veniebat, iuxta fluuium Carrionis occurrit. ibiq; exercitus congredientes adinuicem pluribus cædibus se læserunt. Et Rex Veremundus de velocitate & fortitudine equi præsumēs, & ipse acer per cuneos militares impertérritus se iniecit, vt Regem Fernandum posset impetere gladio speciali. Sed Rex Garsias & Rex Fernandus nō minori ferocia pertinaces ex aduerso viriliter resistebant, & dum Rex Veremundus equi impetu traheretur, confossus lancea in terram cecidit expers victoriæ, simul & vitæ. Multi etiam de suis militibus post eius impetum concurrentes inibi ceciderunt, & eodem momento vita & dominio caruerunt. Corpus autem Regis Veremundi Legionem delatum cum vxore sua Tarasia est sepultum.

De vnione regnorum Castellæ & Legionis, & de filiis Regis Fernandi. Cap. IX.

POST hæc autem æra M.LIIII. cum regnum Legionis ad Regem Fernandum ratione vxoris suæ Sanciæ pertineret (non enim alius hæres supererat) congregato exercitu Rex Fernandus impetiuit Legionē. Et quamuis propter Veremūdi mortem cœpissent indigne aliquantulum rebellare, tamen de facili obtinuit ciuitatem, eo quod nondum erat post destructionem Arabum firmiter reparata. Et ingrediens Legionem in Regem ab omnibus est receptus, & regali diademate decimo Kalendas Iulii a venerabili Seruando Legionensi Episcopo insignitus, & regnauit annis XL. mensibus VI. & sic regnorum schismata quieuerunt. Confirmauit etiam leges Gotthicas, & alias addidit quæ spectabant ad regimen populorum. Hic Rex Fernandus vir bonus, & iustus, ac timens Deum, & strenuus in agendis, ex prædicta Sancia Veremundi sorore genuit Vrracam primogenitam, ornatam moribus & decore, antequam regni fastigium obtineret. Postea genuit Sancium, postea Geloiram, postea Aldefonsum, postea Garsiam. Hos filios fecit instrui liberalibus disciplinis, adultos vero militaribus studiis assuetos, incursiones & prælia indidit frequentare, filias autem in deuotione erudiri præcepit & studiis fœminarum.

Æra 1054

De discordia fratrum, & morte Regis Garsiæ. Cap. X.

SVCCEDENTIBVS autem prosperis Fernando, frater eius Garsias Rex Nauarrorum cum esset magnanimus, & superioris impatiens, de fratris successibus torquebatur, cumque eum contigisset apud Anagarum ægrotare, & Rex Fernandus venisset ad eum gratia visitandi, inique cogitans Rex Garsias eum proposuit retinere. Sed cum consilium patuisset, Rex Fernandus Dei gratia liberatus exiuit oppidum, & ad propria remeauit. Paucis autem diebus interpositis Regem Fernandum accidit infirmari. Cumque ad visitandum Rex Garsias modo simili aduenisset, vt scelus præteritum expiaret, quod in innoxium cogitauit, ipse noxius est perpessus, & captus a Rege Fernando custodiendus Ceiæ deputatur. Sed paucis diebus elapsis, promissione suasis custodibus, soluitur, & suæ patriæ restituus cœpit vindictam totis viribus procurare, & congregato exercitu tam suorum, quam Ruchonum, Vasconum, & Maurorum, ad fratris iniuriam properauit. Cumque post transitum montis Aucæ consedisset in loco qui dicitur Ataporca, Rex Fernandus veniens ex aduerso, per legatos pacem humiliter postulauit, vt cōtenti suis pace perpetua lætarentur. Quod Rex Garsias renuens nuncios, commināndo grauia, inhonoros ad se misit. Cumque iam belli periculum immineret, ma-

gnates & milites regni sui ad ipsum communiter accesserunt humiliter supplicantes, vt eis & ablata restitueret, & leges patrias confirmaret. Cum enim præcelleret strenuitate corporis, & virium magnitudine super omnes, adeo vt omnibus præmineret, crudeli superbia grassabatur, & possessiones militum infiscabat, & iura patria immutabat. Ipse autem solis viribus autumans prævalere, petitiones militũ refutauit, ne videretur annuere ex timore. Tunc duo milites quorum bona proscripserat, naturale debitum abnegantes se in aduersarium trãstulerunt. Ad hoc nutritius eius qui eum ab infantia nutrierat, vir prudens, & bonus, strenuus, & fidelis, sinceris lachrymis consulebat, vt & petitis annueret, & sibi suorum animos complanaret. Rex vero animo induratus, neutris satisfecit. Tunc ille nutritius inquit: Intelligo quod hodie victus & inglorius morieris, sed ego præmoriar, ne te videam morientem, quem tanto studio enutriui. Cumque se exercitus circumspicerent, & ad certamen vndique properarent, ille nutritius depositis clypeo, & galea, & lorica, pannis duntaxat vsualibus circumtectus, sola lancea & gladio comitatus, morti in prima acie se obiecit, ne alumni & gentis excidii esset testis. Cumque mutuis cædibus hinc inde exercitus se impeterent, cœpit prævalere exercitus Castellanus, eo quod numero & potentia excedebat, & Rex Garsias suorum animos non habebat. Tunc quidam milites qui fuerant ex familia Veremundi, & noctu collem qui Nauarrorum exercitui imminebat, clanculo occuparant, Regis Garsiæ acies cum duobus militibus qui ab eo recesserant, impetu irrumpentes, ad regis aciem peruenerunt, & alter militum qui ab eo recesserat, dicitur eum lancea perfodisse. ex quo ictu in terrã cecidit Rex Garsias, & duo magnates qui cũ eo erant, inibi ceciderunt. Cumq; Rex Fernandus fratre occiso, & fugato exercitu, de victoria lætaretur, pietatis non immemor præcepit suis ne fugientes læderent Christianos, tamen Sarraceni qui aderant, pro maiori parte captiuitate & gladio perierunt. Tunc Rex Fernandus præcepit corpus Regis Garsiæ honorifice Anagarum deportari, & in monasterio sanctæ Mariæ quod ipse construxerat, & donariis plurimis adornauerat, sepeliri.

De monarchia Regis Fernandi, & de acquisitione Portugalliæ, & diuisione regnorum. Cap. XI.

IGITVR Rex Fernandus non minus de Dei gratia quam de victoria gloriosus, regnum fratris obtinuit sine mora, factus monarchus Hispaniæ vlterioris, scilicet Galleciæ, Asturiarum, Legionis, & Castellæ, Anagari, & Iberi. Terra autem Nauarræ inter Iberum & Pyrenæum remansit Sancio filio Regis Garsiæ, qui fuit occisus in Pennaleni, & Aragonia cum Ripagurtia Ranimiro. Cumque in tranquillitate secura gauderet, congregato exercitu processit, vt Portugalliam & Lusitaniam occuparet, quas tunc temporis Arabes detinebant. Et primo ingressu cæsis pluribus cepit Senam, eo pacto vt incolæ remanerent, & essent subditi sub tributo. Inde Viseum veniens obsedit eam, sed quia ciuitas multis sagittariis abũdabat, Rex exploratis ingressibus ciuitatis præcepit vrbis ianuas ab armatis & fortibus obseruari, & propter sagittarum instantiam præcepit asseres clypeis superponi, ne impugnantes a sagittariis læderentur, & duplex lignum sagittarum impetus hebetaret. Cumque ciuitatem fortiter & continue impugnaret Viseorum, coactam obtinuit, & habitatoribus captiuatis & interfectis, diripientibus dedit manus, repertusque fuit ille sagittarius qui in alia obsidione socerum suum interfecerat Aldefonsum, eumque captum fecit Rex oculis, & manibus, & pede altero mutilari. Indeque procedens peruenit Lamecum, & quamuis ciuitas loci difficultate inexpugnabilis videretur, tamen castris ligneis & diuersis machinis coarctata in continenti capitur, incolis & opibus occupatis, & partem habitantium interfecit, partem ad resarciendas ecclesias diruptas reseruauit. His itaque munitionibus occupatis proposuit Coimbriam maiorem illius patriæ ciuitatem cum Dei adiutorio impugnare, & ad petendum cæleste subsidium ecclesiam beati Iacobi visitauit, & implorato per triduum diuinæ auxilio maiestatis, beati Apostoli ora-

ſtoli oraculo confortatus contra Coimbriam exercitum congregauit, vbi fixis tentoriis circumquaque machinas & caſtra lignea eleuauit. Sed quia ciuitas fortitudine & magnitudine præminebat, obſidionem contigit diutius protelari. Erant autem ſub Arabum poteſtate monachi religioſi in loco arcto, qui Lorua-num adhuc hodie appellatur. Hi laboribus manuum inſiſtentes, theſauros fru-menti, ordei, & milii, & ſiliginis ignorantibus Arabibus conſeruarant, hæc omnia proprio victui ſubtrahentes. Verum quia protracta obſidio victualibus indigebat, de receſſu ab omnibus tractabatur. Sed audientes monachi occurrunt, & quæ a longis temporibus conſeruarant, Regi & obſidioni liberaliter obtulerunt. Et his victualibus exercitus confortatus longanimis eſt effectus, & cibis refocillati impugnationi vrbis de die in diem virilius inſtiterunt, donec obſeſſi fame & pugna co-acti elanguidis animis marcuerunt. Verum Chriſtianis viriliter inſiſtentibus, & machinis vndique quaſſantibus, auxilio Dei & beati Iacobi interuentu murus irrumpitur ciuitatis. Quo viſo Arabes conſternati ciuitatem & opes Fernãdo principi obtulerunt, pro vita tantummodo ſupplicantes, quod Regis clementia accepit, & die Dominica hora tertia inuicto principi ciuitatis dominium reddiderunt. Eo tempore fertur vir Græculus ex Hieroſolyma cauſa peregrinationis ad eccleſiam ſancti Iacobi aduenisſe, qui in deuotione pernoctans audiuit indigenas enarrare, vt militem in Chriſtianorum præliis apparere, ſed ipſe licet deotus Apoſtolo prædicabat nõ militem, ſed piſcatorem, cumq; in tali pertinacia permaneret, reuelatione diuina meruit intueri equum ſplendore conſpicuum Apoſtolo præſentatum, & armorum inſignibus decoratum obſidentibus Coimbriam ſubuenire. Et peregrinus de quo diximus, viſione huius certus factus, & diem, & horam captionis Coimbriæ in eccleſia Apoſtoli publice prædicauit, & ſicut ipſe prædixit, ſic poſtea rei veritas patefecit, & ſic remanſit terra citra Mondaicum fluuium Chriſtianæ fidei acquiſita. Commiſit autem cuſtodiam illius patriæ Siſenando, qui olim exul adhæſerat Abenadab Regi Agarenorum, & ſuæ merito probitatis fuit in eius oculis gratioſus, qui bella & vaſtationes exercuit contra Chriſticolas Luſitaniam & Portugalliam habitantes, iam nunc reconciliatus principi Ferdinando fuit reſtitutus gratiæ & honori. Rex vero Ferdinandus pro triumpho gratias agens eccleſiam beati Iacobi viſitauit, & oblatis donariis ad propria eſt reuerſus, & cœpit bonis actibus abundare, & toto tempore vitæ ſuæ ab infeſtationibus Arabum non ceſſauit. Et timens ne poſt mortem eius de regno filii decertarent, ipſe viuens regnum diuiſit, & dedit Sancio primogenito a flumine Piſorica Caſtellam, Anagarum, & Iberũ: & dedit Aldefonſo Legionem, Aſturias, & Tranſmeram vſque ad flumen quod dicitur Oue, Aſtoricam, & partem camporum qui Gothici nuncupantur, & Berizum vſque in Villam in monte qui dicitur Ezebre-duſ: dedit Vracæ & Geloiræ filiabus Zemoram & Taurum: Garſiæ dedit totam Galleciam cum ea parte quæ dicitur Portugale.

De vaſtatione regni Toleti, & de trãſlatione reliquiarum in regnum ſuum. Cap. XIII.

POST hæc apud Legionẽ curia celebrata, direxit acies contra Mauros, & quædam caſtra Chriſtianis infeſta victrici gloria ſubiugauit, videlicet Gormatium, Vadum Regis, Aquilariam, Valeranicam (quæ nunc Berlanga dicitur) Ripam ſancti Iuſti, ſanctam Emerentianam, Gormicis, & turres multas ſpeculatorum (quas nũc dicimus Atalaias) per quas Chriſtianorum introitus nudabatur, in valle Borgecorrexi, & in loco qui nunc dicitur Caracena, vſq; ad Medinam Cæli ſolo diruptas adæquauit. Inde ad loca Cantabriæ properans, expulſis Mauris, montana Aumanticam, Guadalfaiaram, Alcala, Maieritum, cætera loca dominii Toletani ſic cæde & incendio deuaſtauit, vt Rex Toleti ſuorum clamoribus concitatus & munera dedit, & iuramento promiſit tributa annis ſingulis ſe daturum. Poſtea adeo Regẽ Hiſpalis infeſtauit, vt corp⁹ beati Iſidori permitteret inde leuari, quod a duobus epiſcopis, Aluito Legionẽſi, & Ordonio Aſtoricẽſi, multis miraculis coruſcã-

tibus translatum est ab Hispali Legionem. Aliqui dicunt corpus beatæ Iustę cum corpore beati Isidori tunc trãslatum. Sed quia nostris temporibus corpora sanctarum Iustæ & Ruffinæ reuelatione ostensa per Petrum Fernandi nobilem principem sunt trãslata ad regale monasterium prope Burgis, ego nolo, sed diffiniat, qui præsumit. Verum Rex Fernandus ecclesiam honorificam fecit construi, & in honore eiusdem sancti Isidori dedicari, quam auro, & argento, & lapidibus preciosis, & cortinis sericis decorauit, & eandem ecclesiam vespere, & mane, nocturnisque horis, & sacrificii tempore frequentabat, interdum cum clericis in Dei laudibus modulando, interdum etiam vices cãtoris explebat. Cumque sepulturam in monasterio sancti Facundi aut sancti Petri de Aslantia eligere decreuisset, vxoris suæ Reginæ Sanciæ precibus inclinatus Legione in ecclesia quam construxerat, elegit sibi, & coniugi, & successoribus sepulturas, & etiam ab vxore suasus Regem Sancium patrem suum a monasterio Ouetensi ad eandem transtulit sepulturam. Ad instãtiam etiam Legionensium Zemoram nobilem ciuitatem, quam Almanzor olim diruerat, reparauit. Postea cum ciuitas Abulensis longis temporibus diruta remansisset, Rex Fernandus ab ea corpora sanctorum martyrum Vincentii, Sabinæ, & Christetæ dicitur transtulisse. Sed quia aliqui dicunt ea esse Abulæ, alii in monasterio sancti Petri de Aslantia, alii corpus sancti Vincentii Legione, alii corpus Christetæ Palentiæ, dubium pro certo asserere non præsumo. Constituit etiam vt in toto regno Legionensi leges Gotthicæ seruarentur.

De religiosis actibus Regis Fernandi, & morte eius & vxoris illius. Caput XIIII.

HIc itaque Rex Fernandus iam senectute confectus vitam suam bonis operibus & Deo placitis dedicauit. Ecclesias regni sui, & pręcipue sancti Iacobi, sancti Saluatoris, sancti Isidori, & cathedralem ecclesiam Legionis possessionibus & donariis inclytauit, monasteriorum etiam indigẽtiam de suis facultatibus subleuabat. Dum vero quadam die in cathedrali ecclesia Legionis audiret diuina, vidit ministros ecclesiæ causa familiaris inopiæ nudis pedibus ministrare, & statim certos reditus ad calceamenta instituit ministrorum. Cæterum cum ad sancti Facundi monasterium veniebat, cibis eorum contentus, pari ordine & consortio, quasi vnus ex eis & diuinis officiis insistebat, & cibariis regularibus vtebatur. Cũque oblatum vas vitreum de manu Abbatis ad mẽsam residens suscepisset, vas decidens de manu Regis ilico fractum fuit. Rex vero pro negligentia valde pœnitẽs in continenti vas aureum gemmis ornatum fecit afferri, & Abbati offerens pro vitreo satisfecit. Obtulit insuper Cluniacensi monasterio de regio fisco mille aureos annuatim perpetuo soluendos. Nec minus eo regina Sancia vxor eius bonis & piis operibus abũdabat, & in regni regimine, & bellorum discrimine eius solertia vtilis & sedula apparebat. Cumque Regi Fernando Arabes Celtiberiæ & Carpetaniæ tributa negarent, ipse Rex cum exercitu eos aggrediens, & vastationibus infestauit, & pristinę restituit seruituti. Sed iam vitæ sibi termino imminente, apparuit ei beatus Isidorus, & diem sui obitus intimauit, & cum cœpisset post modicũ infirmari, fecit se Legionẽ abduci, & nono Kalendas Ianuarii die Sabbati ingressus est ciuitatem, & ex more corpora sanctorum flexis genibus adorauit petens & supplicans, vt cum dies obitus iam instaret, anima eius ab Angelis duceretur. In ipsa autem nocte dominicæ natiuitatis, licet æger, ipse Rex cum clericis interfuit matutinis concinens, vt infirmitas tolerabat, & obseruabatur ibi tunc temporis officium Toletanum. Facto autem die vocatis Episcopis fecit sibi missam solenniter celebrari, & percepit corporis & sanguinis Domini sacramentum. In crastino autem vocatis Episcopis, & Abbatibus, & viris religiosis vna cum eis fecit ad ecclesiam se deferri, & impositio capiti diademate, & indutus regalibus indumentis, coram sarcophago sancti Isidori clamauit ad Dominũ voce clara: Tua est potentia, tuum est regnum Domine, tu es super omnes Reges, tuo imperio omnia sunt subiecta, quod te donante accepi, restituo tibi regnum, tantum animam meã in æterna luce iubeas collocari. Et his dictis exutus regalibus ornamẽtis pro venia exorabat,

exorabat, & recepta ab Episcopis pœnitentia & gratia vltimæ vnctionis, indutus cilicio, & conspersus cinere duobus diebus in pœnitentia atque lachrymis superuixit. Tertia autem feria hora sexta in festo S. Ioannis Euangelistę plenus dierum reddidit Deo spiritum immaculatũ, & iuxta patrem suum in eadem ecclesia sancti Isidori est sepultus. Regnauerat autẽ viuente patre annis x II. In Castella mortuo patre annos x II. in Castella & Legione annis x v I. In vniuerso annis x L. mensibus v I. diebus II. Regina autẽ Sancia vxor eius superuixit II. annis, & obiit sexto Idus Nouembris, & sepulta est iuxta eum.

De discordia fratrum, & qualiter vicit Sancius Aldephonsum. Cap. XV.

POST mortem itaque Regis optimi Fernandi tres filii eius & duæ filiæ remanserunt, Sancius, Aldefonsus, Garsias, Vrraca, & Geloira. Sed licet ipse regnum filiis diuisisset, & partem suam vnicuique assignasset, quia omnis potestas impatiẽs est consortis, & quia Reges Hispaniæ a feroci Gotthorum sanguine contraxerũt, ne maiores aliquem velint parem, nec minores superiorem, sæpius inter Gotthos regalia funera fraterno sanguine maduerunt. Rex itaque Sancius Castellæ & Nauarræ finibus non contentus, inhumanitatis Gotthicæ successor & hæres, & sanguinem fratrum sitire, & ad eorum regna cœpit cupidus anhelare, vt nihil fratrib⁹ vel sororibus de iis quæ pater dederat, remaneret, sed solus totũ ambitiosus haberet. Vnde contigit & cædes varias prouenire, & sanguinem innoxium sæpe fundi. Pater vero eorum attendens filii Aldefonsi plus quam cęterorum modestiam, Vrracam & Geloiram filias commendarat. Cum esset vero Vrraca solers & prouida, Aldefonsus ei tanquam matri in omnibus deferebat, & eius consilio se regebat.

De pugna fratrum, & transitu Aldefonsi ad Regem Toleti. Cap. XVI.

SANCIVS vero qui erat primogenitus, cœpit regnare æra millesima nongentesima quinta, & sex annis regnauit. Hic regna fratrum sibi voluit vendicare, & primo incursu cœpit Aldefonsum qui erat medius, infestare. Dum autem Rex Sancius contra fratrem exercitum congregasset, ille veniens ex aduerso occursu opposito se obiecit, & in loco qui Plantaca dicitur, sunt congressi, & Domino disponente, qui Sancium extollebat, vt lapsu rueret grauiori, Rex sancius fugauit fratrem & exercitum Legionis, & de vtroque exercitu plurimi ceciderunt, & quod Arabes consueuerant sustinere, fraterno gladio in se verso, Christiani miseri pertulerunt, victusque in prælio Aldefonsus abiit Legionem. Iterum autem diem constituunt ad pugnandum tali pacto, vt victus victori regnum cederet sine pugna. Cumque in loco qui Vulpecularia dicitur, conuenissent, iuxta ripam fluminis Carrionis, ex vtraque parte pluribus bello cæsis, demum Rex Sancius fuit victus, & cum fugæ dubiæ se dedisset, Rex Aldefonsus volens parcere Christianis, præcepit vt nullus præsumeret persequi fugientes. Erat autem cum Rege Sancio miles strenuus dictus Rodericus Didaci Campiator. Hic Regem suum deuictum animans persuasit, vt quoad posset fugientem exercitum reuocaret, & in aurora Legionensibus & Gallecis improuidis aduenire. Gens enim illa cõsueuit in properis se iactare, & alios deridere, in aduersis fortiter comminari. Vnde nocturnis confabulationibus fatigati circa mane fortius dormierunt, & irruente exercitu Regis Sancii sunt præuenti, & multis captis, aliisque cæsis, cæterisque fugatis, Rex etiam Aldefonsus capitur in ecclesia beatæ Virginis quæ est in præsidio Carrionis, & Burgis ducitur captiuatus. Tandem procurante Petro Assurii Comite cum consilio Vrracæ sororis ea conditione educitur, vt in monasterio sanctorum Facundi & Primitiui monachali habitu vestiretur. Cumque hoc totum Rex Sancius accepisset, Rex Aldefonsus non proposito, sed timore sumpsit habitum monachalem. Verum procurato consilio cum Petro Assurii Comite fugit nocte, & Toletũ veniẽs ab Almenone Rege inibi dominante solenniter est receptus, & multis muneribus honoratus. Et Rex Toleti interposito iuramento securi-

Æra 1905

tatis sibi præstitit cautionem, & in ipso atrio regio domos & mansionem congruã fabricauit, vt Rex Aldefonsus extra strepitum ciuitatis cum suis Christianis commodius habitaret, & iuxta regale viridarium, vt recreationem reciperet quando vellet. Erant autem cum eo tres fratres viri nobiles & fideles, videlicet Petrus Assurii, Gundisaluus Assurii, & Fernandus Assurii, quos Vrraca Regina fratris sui Regis Aldefonsi custodiæ & consilio deputarat. Et Almenon in eo gratias tot inuenit, quod eum quasi filium diligebat. Ipse vero pro Almenone contra vicinos Reges Arabum bella vtiliter exercebat, & pacis tẽpore per montana & ripas fluminum venationibus intendebat.

De venationibus & prognosticis Aldefonsi. *Caput XVII.*

VERVM tunc temporis inter condensa arborum & in humore fontium ripa Teuiniæ vrsis, & apris, & aliis bestiis abundabat, & ipse ascendens per alueũ, locum sibi placidum qui nunc Brioca dicitur, adinuenit. Cumque sibi Castellum, & loci amœnitas, & venationis copia placuisset, reuersus Toletum a Rege postulãs impetrauit, & collocatis ibi montariis, & venatoribus Christianis, remansit locus suæ subditus ditioni, & pauculos Christianos gnaros venandi & officii sagittandi ibi accolas collocauit, quorum successio ibi mansit vsque ad tempora Ioannis tertii Archiepiscopi Toletani, qui locum ipsum habitatoribus ampliauit, & vicum parochiæ sancti Petri, quasi suburbium, populauit. Quadam autem die cũ Almenone descendit in viridarium gratia spaciandi, & cum eis turba Arabum circunsedit, & prospiciens cominus ciuitatem, cœpit altius cogitare qualiter posset tanta ciuitas restitui Christianis. Verum cum confessu diuino fatigati per viridariũ ambularent, Rex Aldefonsus sub vna arbore decubuit recreandus, & eo somnium simulante, Rex Almenon cum suis Arabibus loquebatur, si posset tam fortis ciuitas virtute aliqua expugnari. Cui quispiam sic respondit: Si per septem annos huic vrbi fruges & vindemiæ auferrentur, deficientibus victualibus posset capi. Quod Aldefonsus audiens corde intimo cõseruauit. Iterum quadam die cum Aldefonsus iuxta Almenonem causa solatii consideret, cœperunt erigi capilli verticis Aldefonsi. Et Almenon cœpit comprimere manu sua, sed capilli tanto amplius cœperunt erigi, quanto amplius premebãtur. Et sapientes Arabum hoc notãtes suaserunt Regi, vt interficeret Aldefonsum, quia prognosticum hoc signabat ipsum ad vrbis dominium eleuandum. Almenon vero noluit fœdus promissæ fidei violare, sed iurare petiit, ne eo viuente sui regni terminos infestaret, & Rex Aldefonsus spontaneus Almenoni hoc iurauit. Eo itaque Toleti degente, Vrraca Regina præsensit quod Rex Sancius frater eius intendebat eam iis quæ pater sibi dederat, spoliare. Zemorenses vero Regis Aldefonsi exilium æquanimiter non ferentes, Arriam Gundisalui virum nobilem & potentem, qui Vrracam Reginam nutrierat, in principem elegerunt, vt eo duce resisterent Castellanis.

Qualiter regna fratrum Rex Sancius occupauit. *Cap. XVIII.*

SED Rex Sancius ex Castellæ & Nauarræ partibus exercitu congregato Legionem aduenit, & eam, licet modicum infestatam, vt victor inuasit, & cætera quæ Regis Aldefonsi fuerant ditionis, & sibi trium regnorum imposuit diadema. Et cũ Rex Sancius circa huiusmodi moraretur, Rex Garsias in suos tyrannide grassabatur, & vilis ab omnibus, & a suis etiam habebatur, & contra fratrem bella, licet signiter, intentabat. Habebat autem quendam Vernulam causa familiaris secreti plus debito sibi charũ, cuius delationibus cõtra milites & barones aures credulas adhibebat, & licet sæpius supplicassent, vt a se prædictũ Vernulam remoueret, discessum eius nullatenus voluit sustinere. Et ipsi reputantes dedecus & iacturã, quia eius delationibus lædebãtur, delatorem in eius præsentia occiderũt. In cuius morte se læsum reputans, & confusum illatũ dedecus sæpe obiiciens, omnes suos cœpit affligere indistincte, districte comminans se indignationi suæ nullum terminũ positurum.

positurum. Sui autem minarum pericula paueſcẽtes, & illatum dedecus recolentes, ab eius dominio, prout poterant, diſcedebant. Occupatis vero Legione & Asturiis, Rex Sancius vultum verſus Galleciam obfirmauit. Gallecis autem turbatione, quã diximus, in vota diuiſis, Rex Sancius de facili obtinuit quod optabat. Interim autem Rex Garſias aſſumptis ſecum trecentis militibus iuit ad Agarenos, & niſus eſt ſuadere, vt ſecũ contra fratrem ſuum exercitum deſtinarent, regnum fratris & ſuum eis pollicens ſe daturum. Cui taliter reſponderunt: Cum Rex eſſes, regnum tibi ſeruare minime potuiſti: quomodo ergo perditum nobis dabis? Honoratum tamen muneribus, ſed deſpectum ad Chriſtianorum patriam remiſerũt, qui duplici confuſione cõtritus cœpit prouincias infeſtare, & in Portugallia ſe receptans loca plurima occupauit. Cui occurrens Rex Sancius frater eius in loco qui ſancta Irenæa dicitur, ambo fraternas acies ordinarunt, & inito prælio, victus Garſias regno perdito captiuatur, & apud Lunam vinculis & cuſtodię mãcipatur.

De obſidione Zamoræ, & Sancii Regis morte. Cap. XIX.

OCCVPATIS itaque fratrum regnis terram ſororũ voluit etiam occupare, indignans ſororibus, eo quod Aldefonſo fugitiuo & exuli condolebãt, & ditionis ſuæ phalangibus conglobatis vrbem aggreſſus eſt Zamorenſem, & obſidione concluſam cœpit fortiter impugnare. Sed Arias Gundiſalui, de quo diximus, & obſeſſi alii viriliter reſiſtebant, nec obſeſſor obtinere potuit quod optabat. Cumque vtrinque certamina agerentur, & miles quidam ex ciuitate egrediens, qui dicebatur Belidius Athaulphi, Regem per caſtra deambulantem lãcea petiit incunanter, & feſtinatione qua venerat, ſe reſtituit ciuitati. Verum Rodericus Didaci Campiator zelo domini interfecti eum proſequitur ſine mora, & fere in ipſa vrbis ianua interfecit, ſed velocitatem Belidii non potuit præuenire. Rex autem Sanciꝰ priuatus habitis & ambitis, recepto vulnere, vita caruit atque regnis, & in exercitu turbatione non modica excitata inter obſeſſos & obſeſſores conflictus etiã interuenit: & alii diuerſa fugæ pericula attentantes, alii per deuia deuiantes in captiuitatis & mortis ſupplicia inciderunt. Caſtellani autem quorum conſtantia audaci conſilio ſemper fulſit, corpus principis in ſarcophago egregie locauerunt, & commercio lugubri, & ſonis planctibus ſubſequẽtes ad Ouienſe monaſterium detulerunt, vbi expletis exequiis ſepulturæ honore regio tradiderunt.

De receſſu Aldefonſi ab Almenone, & reditu in terram ſuam. Cap. XX.

CELEBRATIS vero exequiis, Caſtellani & Nauarri Burgis pariter conuenerunt, & quia Rex Sancius deceſſerat expers prolis, Caſtellani & Nauarri fidelitatis innatæ ſemper memores, Aldefonſum qui a facie fratris Toletum confugerat, in Regem & dominum concorditer elegerũt tali pacto, vt prius ab eo reciperent iuramentum, quod Rex Sancius de eius conſcientia non fuerat interfectus: & eidem electos nuncios clanculo deſtinauerunt. Vrraca etiam Regina Legionenſium & Zemorenſium curia congregata, & eorum recepto cõſilio, ad fratrem ſuum Aldefonſum quem præ cæteris diligebat, & Toleti tunc temporis morabatur, nuncios deſtinauit, vt acceleraret accipere regna fratrum. Et præcepit nũciis, vt hoc conſilium ſecretiſſimum haberetur, ne reuelatio in Regis periculum verteretur. Sed viri diabolici, qui nunc dicuntur initiati, & ſolebant Arabibus Chriſtianorum propoſita denudare, Regis Sancii morte comperta, nũciare Arabibus percurrerunt. Sed Petrus Aſſurii vir diſcretus, & in lingua Arabica eruditus, & pro rumoribus patriæ curioſus, omni die extra Toletum quaſi ſpaciandi gratia ad tria milliaria vel amplius equitabat. Et caſu accidit quodam veſpere, vt inueniret quempiam venientem, qui dixit ſibi ſe ideo aduenire, vt Regi Almenoni Regis Sancii interitum nunciaret. Petrus autem duxit eum quaſi cauſa colloquii extra viam, quem amputato capite interfecit: & ad viam rediens, & pauliſper procedens inuenit alium rumore & cauſa ſimili venientem, quem excidio ſimili

decollauit, ſed via alia aliis venientibus ſecretum non latuit Almenonem. Petro vero Aſſurii greſſu tertio procedente Vrracæ Reginæ nuncius ſuperuenit, qui, vt facta fuerant omnia, nunciauit, & ille feſtinus Toletum rediens cepit Aldefonſo inſcio itineri neceſſaria præparare. Cumque die altero Caſtellanorum nũcius aduenisſet, & Regi negotium indicaſſet, ipſe & Petrus Aſſurii dubitabant, ne ſi Almenoni nuncium reuelarent, Regem caperet, & pacta grauia poſtularet: vel ſi celarent, & ipſe alias poſſet ſcire, hoſtilius deſæuiret. Et dum ipſi tali dubio tenerentur, Rex Aldefonſus confidens in domino ſic reſpondit: Honorifice me recepit, & neceſſaria liberaliter miniſtrauit, & vt filium me tractauit, quomodo eum celare potero quæ Dominus mihi fecit? & accedens ad eum, quod per nuncios accepe-rat, reuelauit. Almenon autem hæc omnia iam ſciebat, & omnium viarum tranſitus fecerat diligentiſſime obſeruari, vt ſi eo inſcio vellet abire, ab obſeruatoribus caperetur. Cumque audiſſet quæ dixerat Aldefonſus, factus hilaris ſic reſpondit: Gratias ago Deo altiſſimo, qui me ab infamia liberare, & te a periculo voluit cuſtodire. Si enim me inſcio aufugiſſes, captionem aut mortem nullatenus euaſiſſes. Nunc autem vade, & accipe regnum tuum, & de meo accipe aurum, argentum, equos, & arma, quibus poſſis tuorum animos complanare. Cumque inter eos multa amicabiliter tractarentur, inter cætera hoc exegit, vt Rex Aldefonſus iuramentum ſibi & filio ſuo primogenito, quod de ſecuritate fecerat, innouaret, & cũ neceſſitas immineret, contra vicinos Arabes adiuuaret. Et ipſe & filius primogenitus Aldefonſo ſe fœdere ſimili obligarũt. Erat autem minor filius de cuius fœdere nil dixerunt, nec Aldefonſus fuit ei in aliquo obligatus. His peractis Almenon cum maioribus gentis ſuæ vſque ad montem de Velatome Aldefonſo regaliter comitato dedit munera & pecunias, quib⁹ Aldefonſus Rex inclytus dicto vale, in ſummitate montium ab eis diſceſſit, & ſuis fœliciter redonatur.

De ſublimatione Aldefonſi in Regem, & de vxoribus & filiabus eius. Caput XXI.

VENIENS itaque Zemoram cum Regina Vrraca, quę erat prudens & piis operibus dedicata, habito conſilio diligenti cœpit in operibus iuſtitiæ exerceri. Caſtellani etiam & Nauarri ad ipſum ilico conuenerunt, & ante omnia iuramentum (vt diximus) exegerunt, quod non fuerat conſcius mortis Regis Sancii fratris ſui. Sed cum nemo vellet ab eo recipere iuramentum, ad recipiendum ſe obtulit ſolus Rodericus Didaci Campiator. Vnde & poſtea, licet ſtrenuus, nõ fuit in eius oculis gratioſus. Et Rex Aldefonſus obtento regno quod perdiderat, & etiam regnis fratrum, omnibus acclamantibus Viuat, Viuat, omnes ei communiter iuraæra 1101 uerunt, & accepit imperii diadema æra milleſima centeſima prima. Triginta annorum, & ſeptem menſium erat, cum regnare cœpiſſet, & regnauit quadraginta tribus annis. Hic habuit quinque vxores ſucceſſiue legitimo matrimonio ſibi iunctas. Prima fuit Agnes: ſecunda Conſtantia, ex qua ſuſcepit filiam nomine Vrracam, quæ fuit vxor Comitis Raimundi, de qua ipſe Raimundus genuit Sanciam & Aldefonſum, qui fuit poſtea Imperator: tertia Berta ex Tuſcia oriunda: quarta Eliſabet, ex qua genuit Sanciam, quæ fuit vxor Comitis Roderici, & Geloiram, quã duxit Rogerius Rex Siciliæ. Hic Rogerius fuit frater Roberti Guiſcardi, & filius Tancredi de Alta villa, qui veniens a Normania Siciliam, & Apuliam, & Calabriã, & Capuam occupauit. Quinta Beatrix ex partibus Gallicanis. Habuit etiam aliã vxorem quæ Ceida, poſtea Maria fuit dicta. Habuit etiam duas nobiles concubinas, vna dicebatur Semena Munionis, ex qua genuit Geloirã, quæ fuit vxor Raimundi Comitis Toloſani, & ex illo Comite genuit Aldephonſum Iordanis, qui ſic dictus, eo quod fuerit in Iordanis flumine baptizatus. Ipſa enim cum viro in Syriam transfretauit tempore illo quo exercitus ille magnus procedens ex partibus Galliarum, iſto Raimundo Comite duce ac pręuio cum Epiſcopo Auicienſi, Ieruſalem, Tripolim, & Antiochiam acquiſiuit, hortante & perſonaliter in Galliis & Italia prædicante beatiſſimo Vrbano Papa ſecundo, qui primus ſubſtituit eunctes in ſubſidium terræ ſanctæ in dextro humero crucis ſignaculo inſigniri. Et eadem

dem Semena Munionis genuit aliam filiam quæ Tarasia dicta fuit, quam duxit Comes Enricus ex partibus Bifontinis, congermanus Raimundi Comitis patris Imperatoris, ex qua suscepit idem Enricus Aldefonsum, qui fuit postea Rex Portugalliæ.

De virtutibus Aldefonsi. *Caput XXII.*

NVNC ad gestorum eius principia redeamus. Hic fuit strenuitate maxima nobilis, virtute excelsus, gloria singularis, abundauit in diebus eius iustitia, finem accepit seruitus, consolationem lachrymæ, augmētum fides, dilatationem patria, audaciam populus, confusus est inimicus, obtinuit gladius, cessauit Arabs, timuit Afer, ploratus & vlulatus Hispaniæ vsque ad istum mansit absque consolatore, dextera eius præsidium patriæ, munimentum absque timore, fortitudo sine perturbatione, protectio pauperum, virtus magnatum, magnitudo cordis eius infra angustias Asturiarum non potuit contineri, & elegit laborem indiuiduum comitem vitæ suæ, delicias miseriam reputabat, & belli dubia experiri delectabile & iucundum, id deperditum reputans vitæ suæ in quo belli pericula non agebat. Rex accrescens magnanimus Aldefonsus, Rex accrescens sedit in forti, arcus eius consilius in Domino inuenit gratiam in oculis Creatoris, magnificauit eum in timore inimicorum, & in populo suo elegit eum zelare fidem, dilatare regnum, exterminare inimicos, concludere aduersarios, multiplicare ecclesias, restaurare sancta, restituere dissipata. Cumque (vt diximus) Almenoni & filio primogenito fœdere teneretur, eum iuxta fœdus adiuuit in omnibus, quoad vixit. Et cum Rex Cordubensis regnum Almenonis inuadere conaretur, Rex Aldefonsus contra eum pro fœderis debito properauit. Cumque aduentum eius Almenon audiuisset, timuit cum in sui dispendium aduenire. Sed Rex Aldefonsus nunciauit eidem, quod in eius auxilium veniebat, propter pacta quæ olim præcesserant inter eos. Tunc Almenon occurrit ei cum actionibus gratiarum, & ambo intrantes fines Cordubæ omnia cædibus & incendiis vastauerunt, & actis prædis, vterque ad propria fœliciter est reuersus, nec præsumpsit Rex Cordubensis regnum Toleti amplius infestare. Tunc mortua Agnete, duxit vxorem nomine Cōstantiam ex partibus Galliarum, cuius superius fecimus mentionem.

De obsidione & captione ciuitatis Toletanæ. *Cap. XXIII.*

MORTVO Almenone, & filio suo Issem primogenito, de quo diximus sicut patri fuit semper propitius & adiutor, ipso mortuo secundus filius Almenon Hiaie dictus post fratrem in regno substituitur Toletano, qui a viis fratris & patris minus aberrans cœpit in seniores & populum, quos tot angariis & perangariis conuexabat, vt mortem vitæ præferrent, alias ignominiosus, inutilis, & imbellis. Almenon autem pater suus Regi dederat Aldefonso quædam municipia, Canabiles & Vlmos, in quibus cum ipse veniebat in adiutorio Almenon, infirmos & debiles collocabat. Cumque (vt diximus) Toletani a suo principe premerentur, & a vicinis gentibus vexarentur, & Rex eorum de eorum miseriis non curaret, coniurati in simul Regi dixerunt: Populi & patriæ te exhibe protectorem, aut quæremus alium defensorem. Hiaie autem captus luxuriis dicta dicentium paruipendit. Tuncipsi pressi dominio & cladibus vicinorum, Regi Aldefonso nuncios destinarunt antequam eius notitiam attendentes, & auxilia impensa fideliter recolentes, & ei per nuncios supplicarunt, vt ciuitatem quamuis inexpugnabilem obsideret, vt coacti pugna colorem excusationis haberent, cum ei traderent ciuitatem. Cumque ipse illi Regi nullo fœdere teneretur, ciuium oblatione suscepta, cōgregauit exercitum ex omnibus partibus regni sui, & fruges & vindemias deuastauit per totum territorium Toletanum, & per quatuor annos id ipsum intulit successiue. Et licet ciuitas cunctas superet sui opulentia ciuitates, tamen tot annorum vastatione continua non potuit victualibus non carere. Et Rex Aldefonsus id ipsum percipiens congregato exercitu infinito,

O *Obsedit secura suum Castella Toletum*
P *Castra sibi septena parans, aditumque recludens.*
P *Rupibus alta licet, amplog, situ populosa,*
I *Circumdante Tago rerum virtute referta,*
D *Victu victa carens inuicto se dedit hosti.*
A *Huic Medina Cœlim, Talauera, Comimbria plaudat.*
C *Abula, Secobia, Salmantica, Publica Septem,*
A *Cauria, Cauca, Colar, Iscar, Medina, Canales,*
P *Vlmus, & Vlmetum, Magerit, Atentia, Ripa,*
T *Osoma cum Fluuio lapidum, Valeranica, Maura,*
A *Ascalona, Fita, Consocra, Maqueda, Butracum*
Victori sine fine suo modulantur ouantes:
Aldephonse tui resonent super astra triumphi.

Æra 1133 Cepit itaque Toletum æra millesima centesima trigesima tertia, multis pactionibus interpositis, videlicet vt Sarraceni haberent plene & integre domos, & possessiones, & omnia quæ habebant, & Regi remaneret præsidium ciuitatis cum viridario vltra pontem: reditus autem qui antiquo iure dabantur Regibus, ei persoluerent Agareni, & etiam quod maior Mezquita eis in perpetuum remaneret. Sicque Rex adepto præsidio & ciuitatis dominio mansit ibidem pro ciuitatis tuitione magno periculo se exponens. Fuit autem capta in die Vrbani Papæ & martyris octauo Kalendas Iunii, vicesimo anno regni sui, & quia de eius intentione dubiũ adhuc erat, distulerunt electionem Pontificis in futurum. Tunc Rex in vrbe regia statuit thronum suum, donec securum præsidium stabiliret, & gentem fidei confirmaret, & electionis populus præualeret.

De dote ecclesiæ Toletanæ. *Caput XXIIII.*

VIDENS autem Rex, quod Deus prospera indulgebat, conuocauit regni proceres, & maiores Episcopos, & Abbates, & viros religiosos, & quindecimo Kalendas Ianuarii omnes in vrbe regia conuenerunt, & habito diligẽti tractatu dominum Bernardum, virum religionis & prudentiæ, communiter & cõcorditer in Archiepiscopum elegerunt, & Rex in continenti dotauit ecclesiam liberaliter & honeste, & dedit ei Briocam quam sibi retinuerat a tempore Almeonis, Barciles, Cabannas, de Sagra, Couera, Rodiellas, Alcoleia sub Talauera, Azecbuch, quæ nunc dicitur Melgar, Almonecir, Alpobrega, & in ciuitate omnes stationes quas vulgariter tendas vocamus, necnon domos, molendina, furnos, viridaria, vineas, & hortos, pro quibus hodie eius memoriam & exequias veneratur ecclesia Toletana, & multa alia priuilegia dedit immunitatis.

Quod Mezquita Maurorum facta est ecclesia Christianorum. *Cap. XXV.*

ET quia adhuc litera Gotthica, & translatio Psalterii, & officium missæ institutũ ab Isidoro & Leandro pontificibus, quod cũ translatione & litera dicitur Toletanum, per totã Hispaniam seruabantur, ad instantiam vxoris suæ Reginæ Constantiæ quæ erat de partibus Galliarũ, misit Romã ad Gregoriũ Papam septimũ, vt in Hispaniis omisso Toletano Romanum seu Gallicanum officium seruaretur. Bernardus autem Toletanæ ecclesiæ electus fuit de Agenensi territorio oriũdus, scilicet de oppido Saluitatis. Hic cum fuisset ab infantia literatus omisso clericatu militię se ascripsit, & postmodum infirmitate coactus in monasterio sancti Aurentii Auxitani beati Benedicti regulæ sumpto habitu se dicauit, exinde vocatus ab Hugone Cluniacensi Abbate cum eo laudabilem egit vitam. Deinde cum Rex Aldephonsus vellet sanctorum Facundi & Primitiui ex ea causa quam diximus, monasterium ampliare, mittit ad venerabilem Hugonem Cluniacensem Abbatem, vt ei virum prouidum & religiosum mitteret, qui in prædicto monasterio sanctorum Facundi & Primitiui Abbatis officio fungeretur, & sicut in Galliis illud

illud monasterium præcellebat, ita & istud omnibus monasteriis eiusdem ordinis in Hispaniis præsideret. Prædictus autem Abbas Cluniacensis Bernardum quem ob sanctitatis meritum charum habebat, cum aliis monachis destinauit. Qui mox veniens factus Abbas, omnibus se exhibuit amabilem & benignum, adeo quod cum Deus omnipotens Toletũ Christianæ restituit potestati, mox ipse post modicum interuallum fuit electus in Archiepiscopum & primatem. Cumq; Rex ad partes Legionis iuissset, ipse electus Regina Constantia hortante ascitis militibus Christianis maiorem Mezquitam ingressus est Toletanã, & eliminata spurcitia Mahometi erexit altaria fidei Christianæ, & in maiori turri campanas ad conuocationem fidelium collocauit. Quod cum ad Regis notitiã peruenisset, indignatus animo, & dolore accensus, eo quod Sarracenis pactum firmauerat de Mezquita, a sancto Facundo tribus diebus venit Toletum, proponens Bernardũ electum & Reginam Constantiam incendio concremare. Cumq; tanti furoris indignatio ad notitiam Toletanorum Arabum peruenisset, maiores & minores cum paruulis & vxoribus in pago qui Magam dicitur, Regi obuiam exierunt. Cumq; Rex ad eorum multitudinem peruenisset, existimans eos causa querelæ venisse, sic respondit: Non vobis iniuria facta fuit, sed mihi, cuius fides fuit hactenus illibata, sed iam de cætero de fide non potero me iactare: mea autem interierit, & vobis satisfacere, & in præsumptores acrius vindicare. Arabes autem vt erant prudentes, eleuatis vocibus & flexis poplitibus cum lachrymis audientiam postularunt. Tunc Rex aliquantum substitit tenens equum, & Arabes in hunc modum pro vestra, & si causa fuerimus necis eius, ob zelum fidei Christiani nos percutient vna die, & si Regina perierit causa nostri, semini eius erimus perpetuo odiosi, & post dies tuos acrius vindicabunt. Vnde petimus, vt parcas eis, & nos voluntarie te absoluimus a fœdere iuramenti. His auditis ira Regis in gaudium commutatur, eo quod Mezquitam habere poterat sine fidei læsione, & ingressus vrbem regiam, omnia pacifice pertractauit.

De commutatione officii Toletani. *Caput XXVI.*

Gregorius autem septimus de quo diximus, ad petitionem Regis Aldefonsi misit quendam Ricardum Abbatem sancti Victoris Marsilienſis, vt ecclesias Hispaniæ tot persecutionibus perturbatas, ecclesiastico moderamine ordinaret. Qui minus religiose officium peragens cœpit irregularius se habere. Quod attendens Toletanus electus per maris & terræ pericula se Romani Pontificis conspectui præsentauit, & Gregorio septimo viam vniuersæ carnis ingresso inuenit Vrbanum secundũ in sede Apostolica substitutũ. A quo gratanter & benigne susceptus consecrationem, pallium, & priuilegium obtinuit, & primas institutus Hispaniarum, Apostolicæ sedis benedictione susceptа, & per Tolosam rediens ibidẽ cum Episcopis Gothicæ Galliæ, & Narbonensi Archiepiscopo concilium celebrauit. Ideo per Pyrenæum in Hispanias transiens omnium ecclesiarum Hispaniæ curam gessit, & statuto die, in festo scilicet sanctorum Crispini & Crispiniani, octauo Kalendas Nouembris, in honore beatæ Mariæ semper virginis, & beatorũ apostolorum Petri & Pauli, & sanctæ crucis, & beati Stephani protomartyris, Toletanam ecclesiã conuocatis Episcopis dedicauit, & in maiori altari multas & pretiosas reliquias quas a sede Apostolica attulerat, & quas Rex & Regina de suis & patrum suorum thesauris obtulerant, collocauit, quorum hodie beneficiis lętatur populus Christianus. Verum quia Ricardus legatus se gerebat in aliquibus minus caute, religione & autoritate compescuit attentata, adeo quod ille Ricardus legatione priuatus, fuit ab Vrbano summo Pontifice reuocatus. Verum ante reuocationem clerus & populus totius Hispaniæ turbatur, eo quod Gallicanum officium susciperе a legato & principe cogebantur, & statuto die, Rege, primate, legato, cleri & populi maxima multitudine congregatis, fuit diutius altercatũ, clero, militia, & populo firmiter resistentibus ne officiũ mutaretur, Rege a Regina suaso cõ-

trarium, minis & terroribus intonante. Ad hoc vltimo res peruenit militari pertinacia decernente, vt hæc dissensio duelli certamine sedaretur. Cumq; duo milites fuissent electi, vnus a Rege, qui pro officio Gallicano, alter a militia & populis, qui pro Toletano pariter decertarent, miles Regis ilico victus fuit, populis exultantibus quod victor erat miles officii Toletani. Sed Rex adeo fuit a Regina Constantia stimulatus, quod a proposito non discessit, duellum iudicans ius non esse. Miles autem qui pugnauerat pro officio Toletano, fuit de domo Matantiæ propè Pisoricam, cuius hodie genus extat. Cumq; super hoc magna seditio in militia & populo oriretur, demum placuit, vt liber officii Toletani & liber officii Gallicani in magna ignis congerie ponerentur. Et indicto omnibus ieiunio a primate, legato, & clero, & oratione ab omnibus deuote peracta, igne consumitur liber officii Gallicani, & prosiliit super omnes flammas incendii, cunctis videntibus & Dominum laudantibus, liber officii Toletani illæsus omnino, a combustione incendii alienus. Sed cum Rex esset magnanimus, & suæ voluntatis pertinax executor, nec miraculo territus, nec supplicatione suasus voluit inclinari, sed mortis supplicia & direptionem minitans resistentibus, præcepit vt Gallicanum officium in omnibus regni sui finibus seruaretur. Et tunc cunctis flentibus & dolentibus inoleuit prouerbium: Quo volunt Reges, vadunt leges. Et ex tunc Gallicanum officium tam in Psalterio, quam in aliis nunquam ante susceptum, fuit in Hispaniis obseruatum, licet in aliquibus monasteriis fuerit aliquãto tempore custoditũ, & etiam translatio Psalterii in plurimis ecclesiis cathedralibus & monasteriis adhuc hodie recitatur. Ricardo itaq; legatione priuato, primas Bernardus cœpit in Hispaniis ecclesias ordinare.

De schismate clericorum, & de reditu primatis, & de bonis viris a Gallis ductis. Caput XXVII.

EISDEM diebus sanctissimus Vrbanus Papa secundus tactus dolore cordis, eo quod ab Agarenis Hierosolymitana ciuitas tenebatur, personaliter verbum crucis cœpit omnibus prædicare, sicut superius meminimus nos dixisse. Eius indulgentiis prouocatus venerabilis primas Bernardus de clericis indigenis Toletanam ecclesiam ordinauit, & assumptis ad viam necessariis, crucis signaculo insignitus recessit a propria ciuitate, volens cum exercitu de quo superius diximus, in Syriam transfretare. Cumq; vix esset tribus dietis a sede propria elongatus, clerici quos in ecclesia instituerat, stulte locuti dixerunt adinuicem primatem suum nunquam de cætero reuersurum. Vnde spiritu malignitatis & insipientiæ inflammati alium electione indebita subrogarunt, & primatis domesticos eiecerunt, qui gradu concito dominum consequentes, prout factum fuerat, intimarunt. Atile non immerito admiratus Toletum rediit in auctores sceleris indignatus: quos cum electo suo non tardius degradauit, quam ipsi celeri præcipitio inthronizauerant maledictum, & tollens aliquos de monachis sancti Facundi in ecclesia collocauit, ne interim dum rediret, ecclesia diuino officio fraudaretur. Ipse vero cœpto itinere Romam iuit. Sed cum ad sedem Apostolicam peruenisset, prohibuit eum dominus Papa Vrbanus, ne procederet, sed in tanta nouitate ad sedem propriam remearet, ne pastoris absentia nouella plantatio periculo subiaceret. Cumque eum a voti & crucis proposito absoluisset, ipse per partes rediit Galliarum, vbi eligens de diuersis locis viros honestos & literatos, necnon & iuuenes dociles quos habere potuit, in Hispaniam secum duxit. De Mosaico duxit beatum Giraldum, quem prius cantorem in ecclesia Toletana, postea fecit Archiepiscopum Bracarensem. De Bituricis sanctum Petrum, quem prius Archidiaconum Toletanum, postea fecit Episcopum Oxomensem. De Aginno Bernardum, qui fuit cantor ecclesiæ Toletanæ, postea fecit eum Episcopum Seguntinum, postea Archiepiscopum Compostellanum: & de eadem ciuitate Petrum, qui fuit iuuenis nutritus in ecclesia Toletana, postea Archiepiscopum, postea Episcopum Secobiensem: & alium Petrum, quem fecit Episcopum Palentinensem: & Raimundum, qui fuit oriundus de Saluitate, & fecit eum post beatum Pe-

tum Petrum Episcopum Oxomensem, qui postea successit eidem in ecclesia Toletana: & Hieronymum de partibus Petragoricæ, quem tempore Roderici Camiatoris fecit Episcopum Valentinum, sed in breui ciuitate deperdita eum dominus Bernardus metropolitanus eius & primas in ciuitate posuit Zamorensem, vt ibi episcopalia exerceret, in qua nondum fuerat nec Episcopus, nec ecclesia cathedralis. Duxit etiam de eisdem partibus Bernardum, quem post mortem Hieronymi fecit Episcopum in ecclesia Zemorensi, & iste fuit primus proprius Episcopus Zemorensis.

De schismate & depositione Burdini. *Caput XXVIII.*

DVXIT etiam de Lemouicis Burdinum, quem primo fecit Archidiaconum Toletanum, postea Episcopum Coimbrienſem, postea Archiepiscopũ Bracarensem. Hic erat astutus & versipellis, qui cum uocaretur Burdinus, factus Episcopus fecit se Mauricium appellari, & immemor fidelitatis & gratiæ sanctæ recordationis, Vrbano Papa secundo viam vniuersæ carnis ingresso, accessit ad Paschalem Papam secundum qui prædicto Vrbano fuerat substitutus, & magnum pondus pecuniæ secum portans, promisit domino Paschali Papæ secundo nouiter instituto magnam pecuniam se daturum, si remoto Bernardo qui eum creauerat, fieret ipse Pontifex Toletanus. Qui nequitiam eius in eo quod deliquerat volens punire, accepit pecuniam, & eum postea petitione frustrauit. Cumq; eo tempore ecclesia persecutione grauissima læderetur, eo quod Imperator Otho prædictum Papam captiuatum cum Cardinalibus carceri mancipasset, idem Burdinus dolore pecuniæ instimulatus ad schismaticum Imperatorem accessit, eius famulatui se despondens. Cumq; de alio eligendo in Papam Imperator tractaret, attendens Burdini astutiam, mox præcepit eum eligi ad culmen Apostolicæ dignitatis, & factus Papa, immo verius Antipapa, Romam ingreditur imperiali potentia comitatus, & in ecclesia sancti Petri, vt Papa, resedit, & solennia celebrauit vocatus Gregorius Papa octauus. Cumq; diuina gratia adiuuante Paschalis Papa carcerem euasisset, persecutione coactus per maritima & Apuliam ferebatur incertus, ibiq; diu degens, vt exul, persecutionem constantissime tolerauit, & Caietæ dicitur obiisse. Ibidemq; fuit in papatu Gelasius substitutus qui scripsit Toletano primati, sicut in eiusdem Papæ inuenitur regesto, epistolam sub his verbis: Gelasius Episcopus seruus seruorum Dei venerabili fratri Bernardo Toletano primati & cæteris Hispaniarum Episcopis. Non latere credimus fraternitatem vestram, qualiter frater noster Mauricius Bracarensis Episcopus se iã diu habuerit, & quomodo ecclesiam suam dimiserit, & quomodo Regi excommunicato adhæserit. Illud etiam, vt opinamur, nostis, quod a prædecessore nostro sanctæ memoriæ Paschali Papa in concilio excommunicatus sit, & quod Bracarensi ecclesiæ sit mandatum, vt pastorem sibi alium prouideret. Nunc tandem per Regis tyrannidem post longum electionis meæ spacium in cubile sanctæ matris Ecclesiæ se ingessit. Idcoq; fraternitati vestræ mandamus, vt ad electionem in Bracarensi ecclesia faciendam solicitudine charitatis debitæ operã præbeatis. Ipsum vero Mauricium excommunicatum, periurum, & matris ecclesiæ constupratorem, cæteris ecclesię filiis publicetis. Datis Caietæ, octauo Kalendas Aprilis. Et idem Papa in Gallias nauigans Lugduni decessit in Pontificatu anni circulo vix expleto: & huic successit Calixtus secũdus, qui erat Archiepiscopus Viennensis, frater Raimundi Comitis patris Aldephonsi Imperatoris Hispani. Hic mox pace formata debitæ restituitur dignitati, & Burdinum iam ab Imperatore abiectum Sutrii conclusit obsessum & captum, & depositum Calabriæ in monasterio sanctæ trinitatis de Cauea captiuitati perpetuæ mancipauit, qui ibi vixit fere vsq; ad tempora Eugenii Papæ tertii, a quo fuit quartus dominus Alexander. Vnde & in secretario palatii Constantiani hi versus reperiuntur inscripti:

Ecce Calixtus, honor patriæ, decus imperiale,
Nequam Burdinum damnat, pacemq; reformat.

Hos inquam prædictos viros literatos, prouidos, & honestos, primas Bernardus per Gallias transiens in Hispaniã secum duxit, & eos in Toletana ecclesia canonicos ordinauit. Monachos quos ibi reliquerat sancti Facundi monasterio, & ex eis quos secum duxerat, vt sapiens architectus, fundandis ecclesiis prouidit primaria fundamenta, quorum solers prudentia & honesta religio causam dotationis & incrementi ecclesiis præbuerunt, sicut adhuc hodie patet in priuilegiis possessionum & libertatum quæ ecclesiis supra dictis ob eorum sanctitatis reuerentiam principes indulserunt.

De captione Alcalæ & Valentiæ. *Caput XXIX.*

CVM ergo primas Bernardus ad sedem propriam rediisset, castro quod dicitur Alcala, vix expugnabili obsidionẽ parauit, & incolæ qui eidem castro immineret, castrum aliud obfirmauit. Demumq; fame affecti loci incolæ per deuia aufugerunt, relicto castro venerabili Bernardo primati, quod adhuc hodie in Toletanæ ecclesiæ possessionibus numeratur. Rex autem Aldephonsus acquisita iam vrbe regia & munita, restauratis oppidis & ciuitatibus extremorum Dorii, inertiæ inscius Sarracenorum patrias peragrauit, loca munitiora diruens, & plana deuastans, adeo quod sibi coegit seruire cismarinos Arabes sub tributo. Et cum tanta gloria emineret, in priuilegiis quæ personis vel ecclesiis conferebat, Imperatorem Hesperiæ se vocabat. In diebus eius Rodericus Didaci Campiator, qui ex causa quam diximus, non erat in eius oculis gratiosus, conferta manu consanguineorum & militum aliorum proposuit per se Arabes infestare. Cumque versus frontariam Aragoniæ peruenisset, congressus cum Rege Petro Aragoniæ obtinuit contra eum, & etiam viuum cepit, sed continuo manumisit. Et inde procedens peruenit Valentiam & obsedit. Cumq; ad succursum Valentiæ Buchar Rex Arabum cum exercitu aduenisset, inito certamine obtinuit Rodericus, & Buchar fugit vix vitæ relictus, cæsa tamen ex suis multitudine infinita. Et in continenti ciuitas se reddidit Roderico, & eam habuit quoad vixit, & fuit in ea Hieronymus de quo diximus, in Episcopum consecratus a domino Bernardo primate Archiepiscopo Toletano. Sed postea mortuo Roderico Didaci, fuit ciuitas iterum ab Arabibus occupata. Corpus autem Roderici Didaci inter insultus Arabum *fuit a* suis fideliter & strenue deportatum ad monasterium sancti Petri de Cardigna, vbi hodie etiam quiescit humatus.

De morte Regis Garsiæ & sororis eius. *Caput XXX.*

HIs diebus Rex Garsias cœpit in vinculis ægrotare. Quod audiens Rex Aldephonsus doluit vltra modum. diligebat enim eum, & quia filium non habebat, proposuerat eum substituere successorem, & quam cito Toleto rediit, a vinculis absoluisset, sed verebatur ne cum esset insolens, in regnis rebellia excitaret. Vnde fecit eum liberiori custodia custodiri, & placita indulgeri. Et cum esset infirmus, & sanguinem minuisset, præcepit Rex, vt a vinculis solueretur. Ex quo ipse ait: Deus noluit, vt in vita soluerer, absolutionem renuo moriturus, sed rogo & mando sororibus meis, vt me cum compedibus sepeliant Legione. Cumq; eum ducerent Legionem, prout præceperat, a sororibus & pontificibus qui conuenerant, ibidem regio funere est sepultus, anno XVI. regni fratris, æra millesima centesima decima septima. Et interfuit etiam Renerius legatus & Romanæ ecclesiæ Cardinalis, ibidemq; celebrato concilio cum Bernardo Toletano primate, multa de officiis ecclesiæ statuerunt, & etiam de cætero omnes scriptores omissa literatura Toletana, quam Gulfilas Gotthorum Episcopus adinuenit, Gallicis literis vterentur. Post hæc obiit Regina Vrraca Fernandi, & sepulta est Legione.

Æra 1117

Post modicum tempus obiit etiam Geloira, quæ cum sorore sua Vrraca & patribus Legione habuit sepulturam.

De ad-

De aduentu Arabum, & morte Auenabet. Caput XXXI.

MORTVIS autem vxoribus quas habuerat succeſſiue, Agnete ſcilicet, Conſtantia, Berta, & Eliſabet, duxit Ceidam filiam Auenabeth principis Hiſpalenſis, quæ poſtea baptizata dicta fuit Maria. Hęc auditis magnalibus Aldefonſi, licet non viſum, vehementi tamē deſiderio adamauit, adeo vt fidem Chriſti ſuſciperet, & caſtra quæ ſibi pater dederat, Regis Aldefonſi dominio manciparet. Caſtra autem quæ viro dedit, ſunt iſta, Caracuei, Alarcuris, Conſoera, Mora, Occania, Aurelia, Vclefium, Opta, Amaſſatrigo, & Concha. Et ſuſcepit ex ea filium qui Sancius vocabatur, quem Comiti Garſiæ de Capra dederat nutriendū. Et de conſilio ſoceri Auenabet vocauit ab Aphrica Almorauides, qui in gente Arabum tenebant tunc temporis principatum, vt eorum auxilio vteretur contra Arabes ciſmarinos. Sed in contrarium res euenit. Nam cum ipſi in magna multitudine ciſfretaſſent, cœperunt Auenabeth grauius infeſtare, adeo quod eum in quodā prælio peremerunt. reputabant enim eum quia filiam & caſtra Chriſtiano dederat, Chriſtianum. Cumq; Vandalutii eorum potentiam perpendiſſent, adinuicem tractauerunt, quid eſſet gratius, aut Chriſtianorum porcos, aut camelos Almorauidum cuſtodire, & ſectę ſuæ zelo commoti ſeruire Almorauidibus elegerunt. Et ex tunc vltramarini & ciſmarini ſub vnius Regis regimine ſeruierunt.

De ſtrage Chriſtianorum in Sacraliis, & victoria Aldefonſi in prouincia Hiſpalenſi. Caput XXXII.

CONGREGATI igitur Agareni cœperunt inuadere Chriſtianos, & effuſi ſunt ſuper terræ faciem vt locuſtæ, cumq; veniſſent ad locum Caſtellæ qui Roda dicitur, occurrerunt eis duo Comites, Garſias & Rodericus. Et in congreſſu ingna captiuitate patrata, & locis plurimis concrematis, Agareni cum ſuperbia reterfectis vtrinq; multis militibus, tandem ſuccubuit exercitus Chriſtianus, & madierunt. Poſt hæc Aldefonſus ſtragem huiuſmodi non leuiter ferens iterum exercitum adunauit, occurrens exercitui Agareno, qui cum ſuo maximo principe quem Amiramomeninum vocant, ex oppoſito egreſſus eſt. Cumq; ambo exercitus in loco qui Sacralia dicitur, concertaſſent, demum ceſſit populus Chriſtianus. Et licet multi de Arabibus periiſſent, tot & tanti de Chriſticolis perierunt, quod illius belli ſtrages & memoria quaſi in prouerbium adhuc extant. Fugatus itaq; Rex Aldefonſus quem tot victoriæ coronauerunt, non fuit tamen animo conſternatus, ſed reſumptis ſuis, & conuocatis de omnibus regnis omnibus conuandis, corde magnifico ad victoriam eleuato, eodem anno faciem contra Hiſpabm obfirmauit, intranſque Bæticam & eam partem Luſitaniæ quæ ſibi non ſubcat, prædis, vaſtationibus, & incendiis ſic omnia deuaſtauit, quod horum fuga, & Agarenorum victoria fœlici commercio mutarentur. Et licet Amiramomeninus multos haberet cum Comite Garſia Ordonii Chriſtianos, non tamen auſus fuit Regi occurrere venienti. Et Rex Aldefonſus reuerſus eſt præda & victoria glorioſus.

De obſidione Vclefii, & morte Infantis Sancii. Caput XXXIII.

CVMitaq; poſt labores & bella plurima Rex Aldefonſus longæuus degeret, & grandæuus confractus infirmitatibus & ætate, Amiramomeninus qui Hali proprio nomine dicebatur, venit Vclefium obſidere. Sed Rex Aldefonſus (vt diximus) ſenio & grauedine non permiſſus, miſit Garſiam Comitem cum filio ſuo Sancio adhuc paruulo, & cum eis magnates & milites regni ſui. Cumq; prope Vclefium perueniſſent, Sarracenorum maxima multitudo quę iam obſeſſis Vclefii prævalebat, contra venientes egreditur ad pugnandum, & hinc inde diſpoſitis aciebus congredi inceperunt, & ſicut Domino placuit, pars Chriſtiana cœpit virtute Arabum infirmari, & in ea parte vbi Comes cum paruo aderat, cœpit fortius

inualere. Cumq; quiſpiã equum cui Infans Sancius inſidebat, grauiter vulneraſſet, Comiti dixit: Pater, pater, equus cui inſideo, eſt percuſſus. Cui Comes: Preſtolare, quia te etiam ferient ſucceſſiue: & in continenti cecidit equus qui fuerat ſauciatus, & Regis filio ſimul cadente, Comes deſcendit, & inter ſe, & clypeum, paruum collocauit, cæde vndiq; perurgente. Ipſe vero cum eſſet ſtrenuus, & clypeo paruum tutabatur, & vndiq; irruentes cædibus repellebat, ſed pede ictu gladii amputato, non potuit amplius ſuſtentari, & incubuit ſuper paruum, vt ipſe, quam puer, antea cæderetur. Cæteri vero magnates & milites Chriſtiani qui mortis periculum euaſerunt, fugientes & victi victoriam effugerunt. Cumq; Comes Garſias Fernandi, & Comes Martinus, & alii Comites & magnates ad locum qui nũc Septem Comites dicitur, peruenirent, eos Arabum ſequela præuenit. Et ſeptem de magnatibus cum multis aliis ibidem occiſis, occiſionis locum vocauerunt Arabes Septem porcos, quem poſtea locum Petrus de Franco Commendator Vclenſis mutato nomine ſeptem Comites appellauit. Comites autem & magnates qui fugerant a conflictu, cum Toletum deiectis vultibus aduenirent, & Regis præſentiæ aſtitiſſent, Rex dolore ineffabili conturbatus talia dixit eis: Vbi eſt filius meus, iucunditas vitæ meæ, ſolatium ſenectutis, vnicus hæres meus? Ad quod Comes Gometius ſic reſpondit: Nobis filium, quem expoſcitis, non dediſtis. Cui ille: Et ſi dedi aliis, conſortes prælii & cuſtodiæ vos adiunxi, & ille cuius cuſtodiæ ſpecialiter reputaui, ſuſtinuit, incubuit, & occubuit ſuper eum, vos autem relicto puero cur veniſtis? Tunc Aluarus Fanun vir ſtrenuus & fidelis ſic dicitur reſpondiſſe: Memores laborum quos ab adoleſcentia toleraſtis, ciuitatum, & oppidorum, patriæ, & caſtrorum, pro quibus toties ſanguinem effudiſtis, & quod auxilium extincto paruo non prodeſſet, huc aduenimus, ne cum extincto paruo magnalium veſtrorum gloria extinguatur, ſi ea quæ a iuuentute veſtra fœliciter acquiſiſtis, nobis perditis perderentur. Sed nec ſic vis doloris potuit mitigari. quanto enim talia dicebantur, tanto amplius rediuiuis ſingultibus memoria filii torquebatur. Tunc perdita fuit Concha, Amaſſatrigo, Opta, Vcleſium, Aurelia, Ocania, & Conſocra.

Quod Vrraca Regis filia datur in matrimonium Regi Aragoniæ Aldefonſo. *Caput XXXIIII.*

ALIQVANTO itaq; temporis interuallo videntes Comites & magnates Regem dolore & ſenio tendere ad defectum, in pago prope Toletum qui Magam dicitur, pariter conuenerunt, tractaturi vt Vrraca Regis filia, quæ mortuo Raimundo Comite viro ſuo adhuc vidua permanebat, nuptui traderetur. Et cum inter ſe aliquandiu tractauiſſent, demum communi conſilio elegerunt, vt Comiti Gomezoni dicto poſtea de Campo ſpinæ, qui erat potior, matrimonio iungeretur. Et quia conſilium Regi proponere non audebat animoſitatis eius magnificentiam formidantes, quendam Iudæum Cidellum nomine aſciuerunt, qui ſatis erat familiaris Regi propter induſtriam & ſcientiam medicinæ, & huic conſilium denudantes mittunt ad Regem, vt quæ tractauerant, nunciaret. Tunc Rex quaſi dolore duplici ſtimulatus Iudæo tale dicitur dediſſe reſponſum: Non tibi imputo quod hoc dicere præſumpſiſti, ſed mihi, cuius familiaritate in tantam audaciã prorupiſti. Caue ergo ne de cætero audeas in mei præſentia comparere: quod ſi feceris, ilico morieris. Mea autem interereit meæ filiæ, ſed non vt poſtulant, prouidere. Hoc audito receſſerunt confuſi Comites & magnates. Iiſdem diebus Aldefonſum paruulum filiũ Raimundi Comitis & Vrracæ Comes Petrus de Traua in Galleciа nutriebat. De quo quia Comes Raimundus non fuerat in Regis oculis gratioſus, quaſi eius immemor non curabat, ſed vocato Toletano primate, & cæteris Epiſcopis, & abbatib. regni ſui, decreuit cũ eis, vt filia eius Vrraca Aldefonſo Regi Aragoniæ matrimonio iungeretur, & vocato Rege Aragonum quod decreuerãt, impleuerunt. Nuptiis itaque amara conſperſione peractis, Aldefonſus Rex Aragoniæ vxorem ſuam in Aragoniam ſecum duxit. Rex autem Aldefonſus dictus,

Heſperiæ

Hesperiæ Imperator in senectute sua regni pericula sic sedauit, vt nobiles & ignobiles, potentes & impotentes vnius legis moderamine regerentur, adeo vt vtriusq; sexus, quantumlibet imbecillis, per omnes regni semitas incederet sine metu.

De morte Regis Aldefonsi, & miraculoso prognostico mortis eius.
Caput XXXV.

CVMQVE ei vitæ terminus immineret, fere per annum infirmitate chronica tenebatur, & tamen consilio medicorum cotidie aliquantulum equitabat, vt laboribus assuetus, exercitio foueretur, & quia Deus omnipotens eius opera acceptarat, eius obitum prognostico flebili voluit intimare. Octauo etenim die in natiuitate sancti Ioannis, hora sexta de lapidibus qui erant in altaris gradibus cæmētatis, non exterra, vel exiuncturis, sed ex ipsa substantia lapidum cœpit aqua cunctis videntibus emanare, & tribus diebus continue emanauit. Erant autem illis diebus in ciuitate Petrus Legionensis Episcopus, & Pelagius Ouetensis, qui audito miraculo cum vniuerso clero, & populo ciuitatis, induti sacris vestibus ab ecclesia cathedrali vsque ad altare sancti Isidori vbi hoc acciderat, processerunt, & peracta missa, & sermone proposito ab Episcopo Ouetensi, ad locum miraculi accesserunt, & ex ipsa aqua pontifices & cæteri laudantes Dominum cum lachrymis potauerunt, ignorantes tamen quid portenti nouitas præsignaret. Sed morte Regis audita ilico cognouerunt, quod luctus & tribulatio Hispaniæ orphanæ immineba t, quare & duri lapides plorauerunt. Plenus itaque gratiæ & dierum, kalendis Iulii, quinta feria clarescente, reliquit luctū populo suo, periculū patriæ, gaudium hostibus, lamentum pauperibus, suspiria religiosis. In eius obitu exiuit latro, præsumpsit prædo, latuit pauper, conticuit clerus, luit incola, sæuit hostis, fugit victoria, creuit fuga, gladius in domesticos efferatur, & patria exterminio præparatur, quolibet quod bonum erat in suis oculis faciente. Rege itaque finito exitu glorioso primas Bernardus cum magnatibus & aliis qui aderant, viginti dierum exequias celebrauit. Sed quia de tuitione ciuitatis Rege mortuo non sperabant, corpus eius ad monasterium sanctorum Facundi & Primitiui quod ipse ditauerat, detulerunt. Vbi sepultus cum hymnis & laudibus requiescit. Regnauit autem duobus annis fratre viuente, sed isti anni annis fratris annumerantur: postquam vero Toleto rediit, annis quadraginta, mensibus sex, diebus duodecim, qui cum aliis mensibus fiunt quadraginta vnus anni. Sepultus ibidem cum suis vxoribus superius nominatis.

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI DE REBVS HISPANIÆ LIBER SEPTIMVS.

Caput primum.

VERVM Rex Aragonum Aldefonsus soceri sui audito decessu, mox cum vxore sua Vrraca in Castellam congregato exercitu properauit, & totam terram nullis fere resistentibus, eo quod vxori eius successione prouenerat, occupauit: quam vt bonus princeps quiete & pacifice ordinauit, & a Maurorum incursibus viriliter custodiuit, & regnum Castellæ tanquam proprium vndiq; dilatauit, & loca deserta restituens ductis incolis populis contubernio dubitaret, eo quod consanguinea eius esset, munitiones plurimas Regis Castellæ Castellanis omissis Aragonensium fidei commendauit, quas

eorum aliqui diu fideliter tenuerunt. Hæc autem erat consanguinitas inter eos. Rex Sancius dictus Maior fuit pater Fernandi Regis Castellæ, & Ranimiri Aragoniæ primi Regis. Fernandus genuit Aldefonsum qui cepit Toletum. Aldefonsus genuit Vrracam Reginam. Ranimirus genuit Sancium qui Oscam obsedit. Sancius autem genuit Aldefonsum qui duxit Vrracam. Verum Comes Petrus Assurii a Rege Aldefonso qui cepit Toletum, Reginam Vrracam paruulam suscerat nutriendam. Mortuo autem Rege post patris exequias Regina ingratitudinis spiritu incitata, terram abstulit Comiti Petro Assurii. Sed Rex Aragonum vxoris ingratitudinem non acceptans restituit Comiti terram suam, & quia Regina in his & in aliis excedebat, Rex fecit eam in castro quod Castellare dicitur, collocari. Regina autem indignanter tolerans custodiri, vocauit milites ex Castella, cum quibus suasis custodibus sibi datis reditum obtinuit in Castellam. Sed magnates regni ab ea diuortium procuratum nullatenus approbantes variis tractatibus interpositis viri gratiæ reddiderunt. Sed tempore procedente cum Rex intellexisset a suis beneplacitis alienam, Soriam vsque eam duxit, ibique repudians dimisit eam sue arbitrio voluntatis, & ipsa ad Comitem Petrum Assurii properans suo consilio se commisit. Tunc celebrata curia terram petiit ab omnibus Castellanis, quam tamen a Rege Aragoniæ tunc tenebant. Sed vt fidelitatis debitum exposcebat, terram quam tenebant, ei communiter reddiderunt. Cumque sui ad eam ex omnibus regni partibus conuenirent indignatione maxima prouocati, eo quod Rex Aragonum eam repudiauerat, & in dominio patriæ Aragones præponebat, eiusdem Regis dominium abiecerunt, & munitiones & castra omnia quæ tenebant, Reginæ naturali dominæ reddiderunt. Tunc Comes Petrus Assurii indutus scarlato, & insidens equo albo, & portans funem in manu accessit personaliter ad Regem Aragonum in castro quod dicitur Castellare, cui manu & ore hominium fecerat pro terra quam ab eo acceperat in honorem, in plena curia sic proponens: Terram quam mihi dedisti, Reginæ restitui cuius erat, meæ dominæ naturali. Manus autem, os, & corpus quæ fecerunt hominium, vobis offero morte vel dispendio consumenda. Tunc Rex cum esset aliquantulum iracundus, voluit in continenti sententialiter condemnare, sed suasus a suis sententiam distulit promulgare. In crastino autem magnates sui in consilio suaserunt, vt tali principi qui fidelitatem naturali dominæ sic seruauerat, & ei corpus & membra ad dispendium offerebat, liberaliter indulgeret. fidelitatem enim vtriquedomino obseruarat, pro vt dominii debitum exposcebat. Et insontem remisit cum muneribus & honore, cuius factum Hispani adhuc hodie imitantur.

De victoriis Regis Aragoniæ contra Gallecos, & Castellanos, & morte Comitis Gomitii. *Caput II.*

CASTELLANI autem confestim castra & oppida intermutarũt, & sic regnum in discidio constitutum ab vtraque parte grauiter vexabatur. Interea Comes Gomitius ad Reginę connubium anhelabat, sicut patris tempore (vt prædiximus) a magnatibus fuerat pertractatum. Sed Regina Vrraca clanculo, non legitime, Comiti Gomitio satisfecit. Vnde & Comes quasi de matrimonio iã securus, cœpit agere bella regni, & pro viribus Aragones propulsare, & genuit ex Regina filium furtiue, qui dictus fuit Fernandus Furatus. Interim autem quidam Comes Petrus de Lara reginæ gratiam clandestine procabatur. Quod voluit, impetrauit, vt exitus comprobauit. Cumque regnum discidio & cladibus vexaretur, Aldefonsus Rex Aragonum, qui adhuc munitiora loca in Castellæ terminis detinebat, exercitu congregato Castellæ fines inuasit, & Castellani omnes cum Gomitio Comite congregati ei communiter occurrerunt. Cumq; vtrique in Campo spinæ prope Septem publicam conuenissent, Castellani suas acies ordinarunt: primã aciem cũ regni vexillo Petro de Lara Comiti concesserunt: in postrema vero fuit Comes Gomitius tanquam maior. Et cum exercitus congredi incepissent, Comes Petrus qui ad Reginæ connubium anhelabat, in primis ictibus vexillo proiecto cessit

cessit hostibus sine pugna, & venit Burgis, vbi Regina tunc temporis morabatur. Comes autem Gomitius cum cæteris Castellanis bello institit strenuè præliando, sed prævalente Rege Aragonię victus occubuit & occisus. Sed & miles quidam de domo Oleæ qui vexillum Comitis in sua acie præferebat, occiso equo ad terram cecidit, & amputatis manibus solis brachiis vexillum tenens non cessabat, Oleam, Oleam fortiter inclamare. Fugit ergo exercitus Castellanus, multis ex eis cædibus detruncatis, & Castella nuper inclyta pro vili commercio prosternitur derelicta. Aragonenses autem de Castellæ victoria eleuati, Doriam transeuntes per campos Gothicos adeunt Legionem, intermedia irruptionibus & incendiis deuastantes, & licet inclyti essent prædis, tamen cœperunt defectu pecuniæ stipendia minorari. Vnde & Rex Aragonum ad sanctuaria misit manũ, & thesauros auri, & argenti, & pretiosorum lapidum quos Regum & Reginarum deuotio dedicauerat, manu sacrilega vsurpauit, & etiam possessiones oblatas a Regibus infiscauit. Vnde erga Deum & homines cessit ei in scandalum & peccatum. sperabat enim se regnaturum perpetuo habiturum. Cumque vlterius processisset, Galleci & Legionenses cum infante Aldefonso, qui (vt diximus) in Gallecia cõsistebat, Regi Aragonum occurrerunt inter Astoricam & Legionem, in loco qui dicitur Via anguis, & commisso prælio fugatis Legionensibus & Gallecis, & cæsis pluribus ex vtrisq; Rex Aragonum fuit victor, & per partes Castellæ rediens fautores Petri Comitis deuastauit, & eos persequens in Montione prope Palentiam coarctauit, vbi fugientes se receperant cum Regina, & ex eis aliquos ibi cepit: & sic in Aragoniam rediit triumpho duplici coronatus. Petrus autem Comes de Lara cum familiare commercium cum Regina indebite propalaret, sperans illud matrimonio confirmare, omnibus præminebat, & cœpit Regis officium exercere, & quasi dominus omnibus imperitare, sed magnates alii infamiam dominę non ferentes, cœperunt ei resistere, & matrimonii propositum impedire.

De electione Aldefonsi Regis in Regem. Caput III.

VERVM timentes ne res ad effectum casu aliquo perueniret, Gometho de Macceneto & Gutterrius Fernandi de Castro præ omnibus institerunt, vt Aldefonsum Reginæ filium & Comitis Raimundi, quem a tempore aui in Gallecia nutriebant, ad regni fastigium euocarent. Qui fauore omnium euocatus, in regni solio collocatur, resistente nihilominus sibi matre, & Comite Petro de Lara, sed adiutus a suis Comitem Petrum de Lara a regno expulit, & expulsus ad asylum Comitis Barcinonæ abiit destitutus. Rex autem matrem sustinens Reginam Vrracam obsedit in turribus Legionis, sed pace inter matrem & filium procurata, retentis quæ Regina voluit, cætera filio resignauit, & intestinis discidiis iam sedatis cœpit Rex, quamuis iuuenis, potentiam Aragonum attentare, qui adhuc in regno suo potiora loca sub potestatis suæ dominio detentabant. Cumque ex Gallecia, Legione, Asturiis, & Castella exercitum congregasset, Rex Aragonum ex aduerso per partes Anagari cum suo exercitu veniebat. Videntes autem Episcopi & Abbates Castellæ & Aragonię quod ista dissensio posset Arabibus viam dare, sicut tempore Roderici, vtriq; Regi humiliter supplicarunt, vt a prælio abstinerent, donec de concordia tractaretur. Demum cum esset iunior Rex Aldefonsus, fuit taliter procuratum, vt supplicaret per Episcopos & Abbates Regi Aragonum tanquam patri, vt sibi restitueret regnum suum, & cum de iure non posset, nollet eum de facto priuare, quia ipse paratus erat, tanquam filius, eum in omnibus adiuuare. Et Rex Aragonum his auditis, cum esset vir pius & optimus, sic respondit: Gratias ago Deo vero qui filio meo tale consilium inspirauit, quia & si antea hoc feciisset, me nunquam hostem, sed propitium habuisset, & ecce nunc ex quo petiit gratiam, nihil eorũ quæ ad eũ pertinent, mihi volo, sed cuncta restituo incunctanter. Mandauit itaq; omnibus qui munitiones, castra, & oppida detinebant, vt Regi iuueni puigno suo omnia restituerent sine mora. Et firmata pace cõcorditer & benigne,

vterq; exercitus sine belli periculo ad propria remeauit, Aldefonso Rege iuuene in integrum restituto. Verum Rex Aragoniæ audiuit ibidem Arabes suis finibus aduenisse, & in eorũ occursum properans in loco qui Fraga dicitur, cum Arabibus decertauit, & qui alias semper inuictus fuerat, strenuitate Aragonũ frigescente, sacrilegii quod Legione commiserat, soluit pœnas. nam victus occiditur, & si occisus inuentus fuerit, dubitatur. Ab aliquibus enim dicitur corpus eius in montis Aragonis monasterio tumulatum, a Mauris tamen ante redemptum. Ab aliis dicitur viuus a prælio euasisse, & confusionem prælii nequiens tolerare, peregrinũ se exhibuit huic mundo, effigie & habitu immutatus. Et annis aliquot interpositis quispiam se ostendit, qui se eundem publice fatebatur, & multorum Castellæ & Aragoniæ id ipsum testimonia affirmabant, qui cum eo in vtroque regno fuerant familiariter conuersati, & ad memoriã reducebant secreta plurima quæ ipse olim cum eis habita recolebat, & antiquorũ assertio ipsum esse firmiter asserebat. Demum tamen quia eum ex regno plurimi sectabantur, & de die in diem eorum numerus augebatur, Aldephonsus Rex Aragoniæ fecit eum suspendio interire.

De magnalibus Regis Aldephonsi circa principium regni sui. *Caput IIII.*

Æra 1146 ALDEPHONSVS autem filius Comitis Raimundi cœpit regnare æra millesima centesima quadragesima sexta, & regnauit LI. annis. Mater autem eius regnauerat post mortẽ Aldephonsi qui cepit Toletum, IIII. annis & fuit vir bonus, largus, strenuus, mansuetus. Cuius tempora viris optimis, Comitibus magnatibus, & aliis strenuis magnatibus abundarunt, cum quibus magna & ardua attentauit, & fœlici exercitu consummauit. Circa principium regni sui ciuitatem Cauriam acquisiuit, & in ea per Bernardum primatem qui eius tempore adhuc erat, dignitatis perditę insignia reformauit, & Mauros qui in Lusitania habitabant, sæpe & sæpius conculcauit. Interea Bernardus primas venerandus ordinatis ecclesiis primas uinciæ & primatus, beneplacitis Deo actibus gloriosus quarto Nonas Aprilis, quartodecimo anno regni Imperatoris, defectu naturæ migrauit ad Christum, & in ecclesia quam de Mezquita ad titulum beatæ virginis cõsecrarat, obtinuit cunctis flentibus sepulturam, acclamantibus vniuersis: Cur nos pater deseris desolatos? Vixit in pontificatu annis quadraginta quatuor. Est autem titulus tumuli sic inscriptus: *Primo Bernardus fuit hic primas venerandus.* Huic successit Raimundus Episcopus Oxomensis. Postea Imperator per partes Toleti Maurosaggrediens, Calatrauam quæ regnum Toleti grauiter infestabat, & diu obsessam pugnis & machinis occupauit, & ecclesiam cum multis possessionibus & decimis regalium redituum domino Raimundo Toletano primati concessit, & eiusdem villæ iurisdictionis municipia quæ munitionibus præminebant, quædam retinuit, quædam solo dirupta adæquauit, scilicet Alarcuris, Caracoi, Petrochium, sanctam Euphemiam, Mestantiam, Alcudiam, Almodouar. Et cum esset irruptione frequenti Mauris infestus, omnia sibi prospere succedebant, & iam Hispaniarum Regem in suis se vocabat.

De ortu & genealogia Regum Portugalliæ. *Caput V.*

VERVM Comes Enricus, de quo diximus quod Rex Aldephonsus Tarasiam filiam ei dederat in vxorem, cum esset vir bonus, iustus, strenuus, timens Deũ, cœpit aliquantulum rebellare, non tamen subtraxit hominium toto tempore vitæ suæ, sed a finibus Portugalliæ eiecit, prout potuit, Agarenos, sibi iam specialem vendicans principatum. Hucusque etenim cum gente sua mandatum ad exercitum & ad curiam veniebat, sed benignitas, immo negligẽtia Aldephonsi, tanquã consanguineo & affini improuide deferebat. Ipse vero Enricus Viseo, & Lameco, & Portugali sedes restituit cathedrales, & a Toletano primate earum Episcopi fuerunt consecrati. Coimbriæ etiam eius tempore fuit Burdinus, de quo diximus, primus Episcopus consecratus. Bracaram etiam quæ variis vastationibus adhuc diruta

diruta permanebat, vigili studio restaurauit, & per Bernardum Toletanum primatem fuit dignitati pristinæ restituta. In ea enim sanctum Giraldum Toletanum cantorem, de quo diximus, in Archiepiscopum consecrauit. Comes autem Enricus ad petitionem vxoris suæ Tarasiæ, quæ Regina, quia Regis filia dicebatur, terræ suæ ciuitates singulis Episcopis donationis titulo assignauit, præter Coimbriã, quæ apud eos tunc temporis vt vrbs regia habebatur. Hic Enricus genuit ex Tarasia Aldephonsum, qui mortuo patre successit in principatu, & a principio Dux Portugalliæ dicebatur. Hic duxit vxorem Mafaldam filiam Comitis Maurienæ, ex qua suscepit filium Sancium & Vrracam, quæ fuit postea vxor Fernandi Regis Legionensis, & genuit ex ea filium Aldephonsum, de cuius genere post dicemus, & aliam filiam quæ Tarasia dicebatur, & nupsit Philippo Comiti Flandriæ & Hannoniæ, & fuit mortua sine prole. Filius eius Sancius duxit vxorem nomine Dulcem, filiam Raimundi Comitis Barcinonæ & Vrracæ Aragonensis, & suscepit ex ea filios Aldephonsum qui ei successit in regno, & habuit vxorem Vrracam filiam Regis Castellæ nobilis Aldephonsi, & genuit ex ea filios Sancium Regem Portugalliæ successorem, qui etiam adhuc regnat. Habuit secundum filium Aldephonsum, qui duxit vxorem Matillam nomine de partibus Francię Babyloniæ Comitissam, & per eam habet hodie Comitatum. Habuit etiam tertium filium nomine Fredinandum, qui in Castella duxit vxorem Sanciam filiam Comitis Fredinandi. Habuit etiam filiam Alienor, quæ nupsit Regi Daciæ, & ibi fuit mortua sine prole. Rex autem Sancius, de quo diximus, præter Aldephonsum cuius generatio iam est dicta, filium habuit alium nomine Petrum. Hic duxit vxorem filiam Argmengaudi Comitis Vrgellensis, quæ expers prolis vitam finiuit. Habuit & alium filium Ferdinandum, qui duxit vxorem Flandriæ Comitissam, & antequam prolem susciperet, vitam finiuit. Habuit & aliam filiam Tarasiam nomine, quæ Aldephonso Regi Legionensi fuit incestuoso contubernio copulata, ex quo suscepit filium nomine Fernandum, & filias Sanciam atque Dulcem, & Fernando & Sancia iam defunctis, Dulcis remanet nondum nupta.

De insignibus præliorum Regis Portugalliæ Aldephonsi. *Caput VI.*

NVNC contexta generatione Principum Portugalliæ, ad Aldephonsum Ducem, de quo cœpimus, reuertamur. Hic Aldephonsus fuit strenuus, & pertinax in agendis. Hic primus in Portugallia sibi imposuit nomen Regis, cum pater eius Comes, & ipse Dux antea dicerentur, & ab Eugenio Papa tertio, cui regnum suum constituit censuale, multa priuilegia & indulgentias impetrauit. Hic apud Coimbriam construxit monasterium sanctæ Crucis, quod donariis & possessionibus multis ditauit. Construxit & aliud monasterium quod Alcobatia nominatur, quod multis dotauit possessionibus & ditauit. Cepit sanctam Irenæam, Sintriam, & Vlysbonam, Elboram, & Alanquellum. Multa etiam loca quæ patriæ vtilitas exposcebat, & muris firmauit, & diu deserta nouiter populauit. Habuit bellum cum Fernando Rege Legionis, in quo fuit victus & captus, sed clementia aduersarii suis protinus redonatus. Propria autem morte decessit, sepultus Colimbriæ in monasterio sanctæ Crucis. Cui successit filius eius Sancius, de quo diximus, vir magnæ prudentiæ, & strenuus in agendis. Contra Mauros plurima bella gessit, & Syluam nobilem ciuitatem animosus obsedit, & aduentantibus ex Flandria plurimis bellatoribus demum cepit, & in ea pontificalem cathedram eleuauit, sed postea incursu Arabum veniente remansit primis incolis subiugata, expulso inde catholico incolatu. Populauit etiam loca plurima, quæ in ditione Regis Portugalliæ adhuc extant, Caueam Iuliani quæ vulgariter dicitur Couillana, Guardiam, Montem sacrum, Portum molarũ, & Turres nouas, & multa alia, quibus remansit Portugallia dilatata. Et morbo chronico diu detentus vitam finiuit, in monasterio sanctæ Crucis iuxta patrem traditus sepulturæ. Huic successit filius Aldephonsus in principio Christianissimus, in fine suæ deditus voluntati.

In diebus eius Alchazar & castra alia in deditionem fidei catholicæ peruenerunt. Moriturus autem elegit in monasterio Alcobatiæ sepulturam. Post hæc Sancius filius eius successit in regno. Huius temporibus Heluis, Iurmenia, Serpia, & multa alia castra Maurorum, Christianorum victoriis accesserunt. Adhuc extat, & Dominus dirigat vias eius. Et vt genealogiæ Regum Portugalliæ seriem texeremus, a proposito diuertimus aliquantum.

Quod Imperator diuisit imperium filiis suis. *Caput VII.*

NVNC ad gesta Aldefonsi Hispaniarum Regis, prout cœpimus, reuertamur. Mortuo itaque Aldefonso Rege Aragonum, & substituto eidem Ranimiro monacho fratre suo, cœpit Aldefonsus Rex Hispaniarum Aragoniam infestare, adeo quod ciuitates, & castra quæ sunt citra Iberum, & loca omnia occupauit. Tandem post longa certamina ea lege in concordiam redierunt, vt Rex Aragonum omnia supradicta teneret in feudo a Rege Hispaniarum, & ei fieret in vasallum. Quod & fuit fideliter obseruatum vsque ad obsidionem Conchæ, in qua dicitur Rex Castellæ Aldefonsus nobilis Regi Aragonum Aldefonso hominium & dominium remisisse. Post hæc rediens Legionem imposuit sibi Imperii diadema, & vocatus fuit deinceps Imperator. Habuit autem duas vxores, Berengariam atque Richam. Ex Berengaria genuit Sancium & Fernandum, Elisabeth & Beatiam. Elisabeth nupsit Ludouico Regi Francorum, ex qua genuit filiam quæ dicta fuit Adelodis, & fuit vxor Comitis de Pontino. Et illa Comitissa genuit Mariam, quæ fuit mater Ioannæ Reginæ Castellæ & Legionis. Beatia nupsit Sancio Regi Nauarræ, & suscepit ex ea duos filios, & tres filias, de quibus superius est iam dictum. Post hæc consilio quorumdam Comitum Amalarici de Lara, & Fernandi de Transtamarim discidia seminare volentium, diuisit regnum duobus suis liis, Sancio & Fernando. Sancio primogenito dedit Castellam vsque ad sanctum Facundum, & Morum Reginæ, & Aggerem fumorum, & Oroniam, Couellas, Medinam, & Areualum, & totum territorium Abulense, & inde sicut diuidit Calciata, quæ dicitur deguinea, & in Asturiis sicut diuidit ripa Oue. Residuum versus mare, & Portugalliam dedit minori filio Fernando.

De captione Cordubæ. *Caput VIII.*

POSTEA cum magna suorum multitudine metuenda vrbem aggressus est Cordubensem. Cumque prope eam veniisset, Princeps Auengamia qui Cordubæ præsidebat, de viribus non confidens exiuit obuiam Imperatori, & claues obtulit ciuitatis eius dominio sese tradens. Cumque Imperator acceptasset oblata, recepit etiam ciuitatem, & in Mezquita Raimundus primas & Archiepiscopus Toletanus ritu catholico solennia celebrauit. Cum vero ciuitas esset populosa, nec Imperator sufficeret tot ibi ad conseruationem dimittere bellatores, qui possent resistere incolis, si vellent forsitan malignari, demum consilio minus sano Auengamiæ qui ei ciuitatem dederat, commisit custodiam ciuitatis, & ille super librum Mahometi qui Alchoranus dicitur, sibi & Regi Sancio filio suo fecit hominium, & iurauit.

De aduentu Regis Franciæ in Hispaniam. *Caput IX.*

POST hæc quidam maligni inter eum & Regem Franciæ volentes odium seminare, Regi Francię obrepserunt, dicentes Elisabeth vxorem suam esse ortam ex vilissima concubina, & Rex Ludouicus volens experiri suggesta, iter arripuit ad sanctum Iacobum veniendi. Quod præsentiens Imperator Burgis occurrit, turba herilium procerum comitatus, equorum & thesaurorum copiis adornatus, & gener eius ab eo & Rege Nauarrę qui cum eo venerat, glorioſissime est susceptus, ita quod ipse Rex Franciæ in aspectu tantæ gloriæ obstupebat. Cumque eum vsque ad sanctum Iacobum produxisset, inde rediens Toleti curiam celebrauit tam Christiano-

Christianorũ, quam Arabum eius imperio subiectorum, cui etiam interfuit Raimundus Comes Barcinonensis. Cumque Rex Franciæ tam nobilem curiam inspexisset, admiratus omnia dixit coram omnibus protestatus, similem curiam, similem apparatum in orbis ambitu nusquam esse, nec tantam supellectilem se vidisse. Tunc imperator ostendens ei Comitem Barcinonæ, qui in magno & honorabili apparatu erat, Ecce, inquit, ex huius sorore Berengaria suscepi filiam quam vobis contuli in vxorem, & si vobis hanc ignobilem, & me inglorium suggesserunt, oculi vestri videant veritatem. Tunc Rex Ludouicus gratias egit dicens: Benedictus Deus quod filiam tanti domini ex sorore tanti principis habere merui in vxorem. Obtulit autem Imperator infinita donaria, quæ sine valore numerum excedebant, sed nil eorum voluit recipere Ludouicus, nisi quendam Carbunculum, quem in corona spinæ Dominicæ apud sanctum Dionysium collocauit, quem etiam memini me vidisse.

De ortu Almohadum. Caput X.

IN diebus autem huius Imperatoris Aldefonsi surrexit apud Arabes vir quidam nomine Auentumetth, homo in Astronomia & naturalibus valde doctus. Hic curiositate vigili inuestigans quæsiuit iuuenem filium figuli qui Abdelmon proprio nomine dicebatur, & ei suadens grandia prædixit eum Regem Arabum afuturum, qui mox consentiens prophetiæ monitis acquieuit. Auentumerth autem asciuit quendam qui Almohadi vocabatur, & erat in Mahometi doctrina valde peritus, & cœpit librum Mahometi qui dicitur Alchoranus, exponere & docere, & Caliphe de Baldac, qui est Papa Arabum, & descendit generationis linea de semine Mahometi, contraria prædicare, similiter contra Almorauides qui tunc culmen regni in Africa obtinebant, rebellia adhortari. Et tantam seduxerunt populi multitudinem, quod licet Rex Albadi qui erat Rex & dominus Almorauidum, cum eis sæpius concertasset, & etiam deuicisset, tanta fuit commotio eius gentis, quod non potuit præualere. Ille etiam Abdelmomus qui regalia exercebat, adiutus prædicatione Almohadi, & conciliis Auentumerthi, Regem Aboali vicit, & interfecit, & totum regnum obtinuit Africanum, & apud Marrochum gentis illius metropolim statuit sedem suam, & Almohadi quasi Dei prophetam in omnibus honorabat, cuius prædicatione totam Africam acquisiuit, & suo gladio subiugauit. Tandem etiam in Hispaniam cisfretauit, & fere suo dominio omnes Arabes incuruauit, & eo reuerso in terram suam, mortuus est Almohadi, quem Abdelmomus non longe a Marrochis regio funere sepeliuit. Et in tanta veneratione habetur, vt in necessitatibus suis ad eum recurrant subsidia petituri, & ab eius nomine complices huius sectæ Almohades nominantur. Alii tamen dicunt Almohades, vnitos interpretari. Post hæc mortuo Abdelmuno filius eius Aueniacob successit in regno, qui in Hispanias veniens a quodam Christiano occisus fuit in Portugali. Cui successit frater eius Adueniuæeph, qui in bello Alarcuris repulit Christianos, & hoc mortuo successit ei filius eius Auenmahomath, qui in Nauis Toloſæ ab Aldephonso Rege nobili fuit victus, quæ victoria discessionis & exterminii Almohadibus causam dedit.

De captione Beatiæ & Almariæ. Caput XI.

CVMQVE iam in purpura diadematis seminarium discidii germinasset, congregato exercitu obsedit Beatiam, & cum de suis aliqui recessissent, Sarracenis vndique congregati ad soluendam obsidionem ilico aduenerunt. Apparuit autem in nocte sanctus Isidorus confortans Imperatorem, & in congressu crastino se pollicens adiutorem. Igitur luce crastina apparente, inito prælio iuxta promissum sancti Isidori obtinuit Imperator, & fugatis auxiliis, Mauri incolæ, quia resistere non valebant, eius dominio se dederunt, & ei vrbis præsidium tradiderunt, quod ipse in continenti repleuit bellatoribus, & incolis Christianis, & remanse-

runt Mauri subditi sub tributo,& propter miraculum ecclesiam sancti Isidori conuentu regularium ordinauit, & donariis plurimis adornauit. Et inde procedens peruenit ad ciuitatem maritimam, quæ dicitur Almaria. Cumque aliquandiu ibi mansisset, Raimundus Comes Barcinonæ, & naues Ianuensium aduenerunt. Qui cum eum in acquisitione fideliter adiuuissent, obtinuit, et sibi retinuit ciuitatem, & spolia omnia Ianuensibus est largitus, inter quæ inuentum fuit vas smaragdineum, vt scutella, & Ianuenses illo contenti cætera dimiserunt, quæ fere omnia Comiti Barcinonæ contulit Imperator. Et reuersus est Imperator inclytus victoria & honore, & Beatiam vsque peruenit, ibique relicto filio suo Sancio ad custodiam ciuitatis & Andugari, ipse Imperator per montem qui Muratal dicitur, iter arripuit redeundi. Cumque venisset ad ilicem quandam frondibus densam & ramis, ibidem infirmitate vexatus vitam finiuit, & statim Fernandus filius eius timens a fratre suo Sancio præueniri, cum magnatibus regni sui regnum adiit Legionis.

De successione Regis Sancii in regno Castellæ. *Caput XII.*

CVMQVE Rex Sancius qui Beatiæ remanserat, hoc sensisset, relictis omnibus quę vltra montē de Muratal Christianitas possidebat,ad funus patris velociter properauit, & cum primate Ioanne qui tunc aderat, patrem suum duxit Toletum, & ibidem in patriarchali ecclesia honorifice sepeliuit, & cœpit regnare æra millesima centesima nonagesima septima, & regnauit anno vno, & ex tunc cœpit assignati regni negotiis prouidere, & viuente patre vxorem duxerat nomine Blancam filiam Garsiæ Regis Nauarræ & Margelinæ filiæ Rotronis Comitis Perticarum, ex qua iam susceperat filium nomine Aldefonsum, qui trium annorum remanserat in morte Imperatoris. Hic Rex Sancius tanta benignitate pollebat, quod clypeus nobilium dicebatur, & tanta congerie virtutum claruit, vt pater pauperum, amicus religionum, defensor viduarum, tutor pupillorum, iustus iudex omnium ab omnibus vocaretur. Nihil arduum reputabat quod ad cordis magnificentiam pertineret, ascensiones virtutum in corde suo continue disponebat, & munditiam amans ad ea quæ virtuosum faciunt, anhelabat. Quid de moribus eius, de strenuitate in hostes, de liberalitate *in o*mnes, de iustitia in suos, de pietate in fratrem, de deuotione in ecclesias, de timore in Deum dicam? Huic pater diuisit imperium, sed ipse virtutes omnium in se virtutum fibula colligauit.

æra 1197

De restitutione magnatum Legionis per Regem Castellæ. *Caput XIII.*

REx autem Fernandus cum esset pius, misericors,& benignus,susurronum tamen linguis aures credulitate facili inclinabat, qui volētes regni exordia perturbare, mala de quibusdam Comitibus suggesserunt,& ipse eorum susurris inclinatus abstulit eis temporalia feuda quæ tenebant. At illi Regem Castellæ Sancium adierunt,qui statim congregato exercitu venit ad sanctum Facundum. Quod cum Fernandus Rex Legionis audisset, verens cum fratre committere, habito suorum consilio,fratris arbitrio se commisit, & cum paucis equitans venit ad fratrem velocissime sine armis. Ipso vero improuisis omnibus veniēte, Rex Sancius in mensa conuiuii consedebat, & adeo Rex Fernandus venit festinus, quod vix potuerunt ei assurgere conuiuantes. Rex autem Sancius, vt improuisus aduentus potuit tolerare,eum recepit curialiter,& iucunde,& iuxta se in collegio regio collocauit. Erat autem Rex Fernandus de cultu non curans, & venit illotus vestes & caput. Cumq; vidisset eum Rex Sancius qui munditiam vestium & corporis diligebat, fecit in continenti balneum præparari, & tandiu in mensa non comedens expectauit,donec lotus corpus & caput,optimis vestib. innouatus,in cōuiuio cultu regio sedit ornatus. Et cōuiuio splēdide celebrato, Rex Sācius aduētus sui causam,& cuius cōsilio sic aduenerat,sciscitatur. Cui respōdit: Ad vos tanquā ad patrē & do-

& dominum veni securus, de virtute bona præsumens, & supplico quod regni mei fines inuadere non velitis, quia etiam si velletis, vobis hominium facere sum paratus. Cui Rex Sancius sic respondit: Absit a me, vt terram quam pater meus vobis contulit, meæ subiiciam potestati, vel frater meus, filius tanti patris, alicui hominio sit astrictus. Sed cum pater noster regnum nobis diuiserit, & vos vestris, & ego meis & prouentus & terram tenemur magnatibus impartiri, quorum auxilio patres nostri terram perditam habuerunt, & Arabes repulerunt. Reddatis ergo feuda sua Comiti Pontio de Minerba, & aliis magnatibus quos priuastis, & non credatis susurronibus cõtra eos, & ego in continenti recedo. Tunc Rex Fernandus cum esset piissimus & benignus, omnia quę Rex Sancius dixerat, acceptauit, & statim abinuicem amicabiliter recesserunt.

Quod Calatraua data fuit Abbati Fiterienſi, & de morte Regis Sancii.
Caput XIIII.

QVIBVS peractis Rex Sancius venit Toletum, & rumor increbuit, quod Arabes veniebant cum magno exercitu Calatrauam. Fratres autem militię templi qui arcem Calatrauæ tenebant, timentes quod non possent Arabum violentiæ obuiare, ad Regem Sancium accesserunt supplicantes, vt & arcem & villam Calatrauæ reciperet, quia non erat eis facultas Arabibus resistendi, nec inuentus fuit aliquis de potentioribus qui vellet defensionis periculum expectare. Erat autem tunc temporis in vrbe regia Raimundus, homo religionis, Abbas Fiterii, & cum eo monachus quidam qui Didacus Velasqui dicebatur, homo nobilis, & quondam strenuus in officio militari, & de Buronæ partibus oriundus, & a iuuentute cum Rege Sancio enutritus. Qui videns Regem solicitum pro discrimine Calatrauæ, suasit Abbati, vt a Rege peteret Calatrauam, & licet Abbas se a principio retraxisset, demum consensit monacho, olim militi, supplicanti, & accedens ad Regem petiit Calatrauam. Et licet aliqui fatuum reputarent, tamen sicut Domino placuit, Rex consensit: & Abbas cum monacho in continenti venerunt ad primatem Ioannem qui tunc præerat ecclesiæ Toletanæ. Qui audiens sanctum propositum gratias egit Deo, & statim rerum suarum dedit auxilium, & fecit publice prædicari, vt omnes euntes in auxilium Calatrauæ omnium peccatorum veniam merererentur. Et facta est tanta commotio in ciuitate, vt vix esset qui aut in propria persona non iret, aut equos, aut arma, aut pecunias in subsidium largiretur. Et Rex Sancius in continẽti dedit Abbati & sanctæ Mariæ de Fiterio in possessionem perpetuam, villam & præsidium Calatrauæ. Et Abbas cum Didaco Velasqui monacho venit duce Domino Calatrauam, & sic est factum dispositione altissimi ordinante, quod Agarenorum exercitus, de quo rumor increuerat, non aduenit. Et tunc multi quos deuotio incitauit, temperato habitu, vt militaris agilitas exposcebat, eorum ordinem receperunt, & in continenti cœperunt contra Arabes cædes & prælia exercere, & Domino adiuuante prosperatum fuit opus in manibus monachorum. Tunc Abbas reuersus ad monasterium, armenta, & greges, & cætera mobilia quibus tunc temporis Fiterium abundabat, nec nõ & multitudinem bellatorum quibus stipẽdia & viatica ministrauit, duxit secum veniens Calatrauam, exceptis debilibus & ægrotis quos ad ministerium monasterii dereliquit, & vt audiui ab his qui viderant, fere viginti millia hominum secum duxit. Et hic fuit in Fiterio primus Abbas. Mortuus autem sepultus est in villa quæ Cirolos dicitur, prope Toletum, vbi Deus per eum (vt fertur) miracula operatur. Didacus autem Velasqui postea diu vixit, quem etiam memini me vidisse, & obiit in monasterio sancti Petri de Gomello, & ibi sepultus requiescat in pace. Rex vero Sancius postquam dedit Fiterio Calatrauam, consummatus in breui compleuit tempora multa, placita enim erat Deo anima illius, & ideo festinauit eum Dominus educere de medio iniquitatis, & dare ei imperium non diuisum. Obiit autem Toleti secũdo Kalend. Septemb. cui regni, & vitæ anni circulus finem dedit. Regnauit enim anno vno, diebus duodecim, iuxta patrem sepultus in maiori ecclesia Toletana.

De Rege Aldefonſo, & perſecutione quam infantia tolerauit, & nuptiis eius.

Caput XV.

POST obitum deſiderabilis Sancii ſucceſſit ei filius nomine Aldefonſus tri-
Æra 1198 mus, & patris priuilegio amplectendus, æra milleſima centeſima nonageſima octaua. Hunc genuerat ex Blanca filia Garſiæ Regis Nauarræ. Hic ab infantia vultu viuax, memoria tenax, intellectu capax. Sed quia regnorum principia vix carent diſcordia etiam in adultis, multi de ſuis qui ad diſcidia inhiabant, Fernando Regi Legionenſi infantis patruo ſuaſerunt, vt Regis pueri initia perturbaret. Qui continuo acquieſcens aliquas ciuitates & oppida occupauit, ita vt ipſe Rex paruulus quæreretur. Cauſa autẽ huius ſeditionis (vt dicitur) iſta fuit. Cum deſiderabilis Sancius pater eius videret diem obitus imminere, vocatis magnatibus manduuit omnibus, vt terrarum dominia quæ ab eo tenebant feudo temporali, vſque annos quindecim retinerent, & tunc filio ſuo fideliter reſignarent. Cumque puer Guterrio Fernandi de Caſtro a deſiderabili Sancio fuiſſet commiſſus, & ipſe poſt patris obitum cuſtodiæ pueri diligentiam adhiberet, acceſſerunt ad eum Garſias Garſiæ de Atia, Comes Amalaricus, Comes Aluarus, Nunius Petri de Lara, & hi tres vltimi erãt fratres, filii Comitis Petri de Lara & Auæ Comitiſſæ. Garſias Garſiæ erat frater eorum ex matre, & filius Comitis Garſiæ qui in bello Vcleſii cum infante Sancio fuit occiſus. Itaque omnes ſuaſerunt Guterrio Fernandi de caſtro, vt daret puerum Comiti Amalarico, qui erat potens, & charus habitantibus Extrematuram, & ſic poſſet terræ ſeditio complanari, & ipſi autem Guterrio Fernandi tanquam maiori deferrent. Erat enim vir grandæuus & honorabilis, qui etiam deſiderabilis Sancii patris pueri curam habuerat, cum viueret Imperator. Hic dicitur fere quingentos milites manu propria accinxiſſe cingulo militari, & habuit vxorem nomine Theodam, ex qua tamen prolem aliquam non ſuſcepit, ſed habuit fratrem nomine Roderici Fernandi, qui fuit Caluus agnominatus. Hic habuit quatuor filios Fernandum Roderici, & Aluarum Roderici, & Petrum Roderici, & Gutertium Roderici, & filiam Sanciã Roderici, quæ fuit vxor Aluari Roderici de Guzman. Cumq; Guterrius Fernandi adhibuiſſet fidem verbis Comitis Amalarici, & fratrum ſuorum, eorum fidei commiſit infantem, & infantem receptum Garſiæ Garſiæ de Atia tanquam maioris cuſtodiæ commiſerunt. *Ipſe vero* cum eſſet ſimplex & rerum non prouidus diſpenſator, quæſiuit a fratribus vnde poſſet de ſumptibus prouidere. Ipſi vero gaudentes eo quod ad cuſtodiam pueri anhelabant, dixerunt ei, vt ſe ab expenſarum onere expediret, & traderet puerum Comiti Amalarico. Quod & ipſe acceptãs ſumptib. caruit, & regimine, & honore.

De diſpenſatione magnatum Caſtellæ ſuper cuſtodia Regis Caſtellæ, & de fuga eiuſdem in Atentiam. *Caput XVI.*

CVM vero Guterrius Fernandi percepiſſet hos fratres cum Rege patruo rebellare, iuxta quod promiſerat, petiit ab eis reſtitui ſibi Regem. Quem ipſi tanquam improuidum deriſerunt. Cumque inter vtramq; domum, de Caſtro videlicet, & de Lara, longa concertatio incidiſſet, multa hinc inde pericula, multa homicidia acciderunt, adeo quod hæc diſcordia occaſionem præbuit Legionẽſibus præualendi, in tantum quod & aliquam partem Caſtellæ & extremorũ Dorii occuparent. Cumq; Comes Amalaricus & fratres ſui ſibi timerent, Regem puerum Soriæ dimiſerunt ſub fidei cuſtodia in parochia ſanctæ Crucis. Inter hæc autem Guterrius Fernandi vitam finiuit, & in monaſterio ſancti Chriſtophori de Eucis fuit ſepultus, & Comes Amalaricus in continenti petiit terrã a nepotibus Guterrii Ferdinandi, ſed illi vſq; ad quintum decimum annum pueri iuxta ſtatutum Regis Sancii patris ſui reddere noluerunt. Vnde & ipſi corpus Guterrii Ferdinandi inhumaniter exhumantes, de proditione, niſi terram reſtituerent, reputarunt. Sed nepotes eius ab impetitione huiuſmodi liberarũt dicentes, quod Rex ab ipſo nunquam petierat terrã ſuam. Vnde iam mortuus non poterat criminari, & ſententia curiæ

curiæ absolutus propriæ restituitur sepulturæ. Cumq; in nepotes eius vellent obiecti criminis infamiam retorquere, responderunt se testamentali edicto Regis Sancii terram sibi creditam vsq; ad annos quindecim retinere,& tunc parati erant terram restituere Regi suo. His decertationibus inflammati terram Regis pueri cum deberent fideliter regere & tueri, incursionibus & cladibus affecerunt,& crescentibus malis vsque adeo res processit, vt Regi Legionẽsi fere totius regni & etiam Toleti per duodecim annos soluerentur reditus & tributa,& Comes Amalaricus ad tantæ necessitatis articulum fuit ductus, vt Regi Legionensi facere hominium cogeretur de dando Rege puero in vassallum. Cumque cum ipso Rege Sancio concilio Sorien si, illi quorum fidei Rex tenellus fuerat deputatus, Amalarico Comiti sic dixerunt: Liberum vobis damus, & liberum custodite. Et tunc puer a quopiam concitatus in brachiis baiuli cœpit flere,& in domum ducitur sub specie cibi dandi, vt sic a fletu cessaret,& patruo traderetur. Tunc Petrus Nunii de fonte Almexiri, miles strenuus & fidelis, Regem puerum protexit sub cappa, & velocissimo equo insidens ea die ad castrum sancti Stephani duxit eum. Cumque in concilio Sorien si Rex Legionis, & Comites, & Barones varia varie pertractarent, & simulatum somnum Regis pueri spectarent, Rex Legionis de puero percunctatur. Erat enim spectatione & desiderio fatigatus. Et dum quæreretur a pædagogo pueri quonam esset, respondit: miles venit qui eum duxit patruo præsentandum. Cumque Comites moram variis protractionibus procurarent, demum in ciuitate facta perturbatione non modica, ea conditione a Rege patruo recesserunt, vt solicite inquirentes vbilibet inuenirent, puerum restituerent iuxta pactum. Et ea nocte ad sanctum Stephanum peruenerunt. Sed Comes Nunius quasi quæsitus puerum præcurrit,& inde assumpto puero sequenti die Atentiam se recepit,& pacta & hominia pro liberatione domini non curauit. Quod audiens Rex Ferdinandus doluit reputans se delusum, & misit quendam militem Comiti Amalarico qui eum de infidelitate & periurio appellaret. Qui attendens pro liberatione domini naturalis quidlibet faciendum, & tenellum dominum omnibus præponendum, nuncium qui ad reptandum venerat, iocose delusum sine responso alio remiserunt. Tandem cum Rex Ferdinandus Comitem Amalaricum præsentialiter reptaret, Comes Amalaricus sic dicitur respondisse: Si sum fidelis, aut proditor, aut aleuosus, nescio, sed quocunque modo potui, tenellum puerum dominum meum a seruitute indebita liberaui, cũ sim eius dominii naturalis. Ad hæc omniũ iudicio est ab impositio crimine absolutus.

Quod Rex Fernandus obtinuit fere totam Extrematuram. *Caput XVII.*

OCCVPAVIT itaq; Rex Fernandus omnes ciuitates, & castra, & villas, præter pauciſſimas in quibus Rex puellus receptabatur aliquando minus tute, & qui adhuc a mamillis nutricis paruulus dependebat, ætatis gratia fauorabilis, naturæ beneficio innocens, patris priuilegio amplectendus, futurorum indiciis obseruandus, quasi iam reus, vel nocens ad mortem quæritur, quasi non verus hæres exhæredatur, quasi nõ filius primogenitus Imperatoris, qui debebat esse hæres ex integro, a patrimonio effugatur. Quid mali fecit, qui loqui non poterat, qui nec statum suæ infantiæ agnoscebat? nisi hoc dignum persecutione dicatur, quod quicquid possibilitati illius ætatis suberat, hoc in puero bonorum præsagiis monstrabatur, quæ omnia processus infantiæ iam in pueritia ostendebat, in qua regalis grauitas leuitatis puerilis ignara successione temporum mirabiliter coalebat. Quæque in aliis principibus vix ætas etiam operatur, in isto gratia superabat. Itaq; puerorum ludicra vir mente transcendens, & bella plurima contra patruum decenter exercuit, & munitiones plurimas immerito perditas merito recuperauit, fauentib. sibi Amalarico & Nunio Comitibus, & plurimis magnatibus qui toto tempore vitæ suæ ei inseparabiliter & fideliter adhæserunt, qui etiam eum propriis humeris & brachiis nutrierunt. Nec etiam fuit locus vel ciuitas, licet Regem Fernandum

prædictis de cauſis ſtulta vulgi mobilitas ſequeretur, in quibus aliqui ſaniori & fideliori mente prædíti Regi puero non fauerent. Vnde & quidam ex eis perſecutionem & damna a Fernando Rege & ſuis complicibus pertulerunt, & ipſi magis elegerunt cum vero domino fideliter exulare, quam fide læſa vtilitatis cauſa indebito principi obedire. Horum nomen & genus etiam hodie habetur in omnibus regni finibus glorioſum, remuneratione plenum, opprobrio vacuum, potentia ſublimatum, familiaritate regia honeſtatum.

De commendatione fidei ſeu fidelitatis. *Caput XVIII.*

QVID fide glorioſius? impoſſibile eſt enim Deo placere quempiam ſine fide. Si prima gratia in iuſtificatione impii fides a theologis prædicatur, per hanc damnatus homo gratiæ redonatur. Quid fidelitate potius appetendum? cũ enim ſit vtilis & honeſta, ſine hac Deus qui omnia poteſt, noluit mundum regi, quia ſi hæc periret, homo homini non ſubeſſet, nec quiſquam ab alio tutus eſſet, & conuictus inter homines non adeſſet, ſed nec quiſquam ſufficeret ſibi ſolus, & ita congregatio hominum deperiret: igitur cuncta pro nihilo facta eſſent. Fides itaque ſit præuia omnibus, per quam quilibet Deo placet, qui eſt Dominus dominorum, fidelitatem etiam circa inferiores tanquam pupillam oculi inuiolatam cuſtodiat & illæſam. Nunquam enim hæreditatis eius tuta poſſeſſio violatur, & eius negotiatio nunquam mercede fraudatur, non eſt in ea labor ſine præmio, nec eſt timor ſine adiutorio, oculi eius ſecuri, frons velari neſcia non indiget velamento, tuta in occulto, glorioſa in publico, iucunda inter amicos, nobilis inter odioſos, probris infeſta, laudibus gratioſa, ab omnibus acceptatur, etiam vbi diſplicet approbatur. Sed & vitiorum monſtroſa caterua fidelitatem abnuens, quam in ſe renuit, in aliis concupiſcit. dignitate enim humanę naturę conſpicua non prono, ſed vultu incedit erecto, & terras dedignata ſimilis cæleſtibus inuenitur. Quieſcit ſecuritate conſcientiæ, roboratur ſpei magnitudine, tota pura, tota deſiderabilis, tota vtilis inuenitur. Hanc exquiſiuit a iuuentute ſua Aldefonſus deſiderabilis Sancii filius, qui cum eſſet paruulus (vt dictum eſt) & fere regno priuatus, ſuorum fidelitate & induſtria recuperauit perdita, acquiſiuit non habita, reædificauit deſerta, donec iaceret fundamenta vrbium, & erigeret excelſa turrium, & ruinas a ſæculis repararet. Proficiebat enim apud Deum & homines ſapientia & ætate. Perſequentiũ manus euaſit ſuorum ſolertia liberatus. Tandem etiam Toletum obtinuit, quam duodecim annis occupauerat Rex Fernandus. Perſecutus eſt perſecutorem, & quem iniuſte ſenſerat hoſtem, ſæpe perſecutus eſt fugientem. Omnia enim quæ perdiderat, acquiſiuit, & etiam Infantaticum, quod ſub dubio vertebatur. Erexit eum Deus altiſſimus, & magnificauit eũ Creator ipſius, donec ſtabiliret illi ſoliũ gloriæ, & exaltaret ei diadema victoriæ. In fraude circunuenientium illi affuit, & honeſtum gloria fecit illum, cuſtodiuit eum ab inimicis, & a ſeductoribus tutatus eſt illũ, & dedit illi certamen, vt vinceret, & ſciret quoniã omnipotens regit Reges, & per eum principes tenent terram. Obtinuit itaq; omnia quæ fuerant patris ſui.

De Rege Fernando Legionenſi filio Imperatoris. *Caput XIX.*

NVNC a proſecutione propoſiti aliquantulum diuertẽtes Regis Fernandi magnalia proſequamur. Fuit autẽ Rex iſte Fernandus pius, hilaris, liberalis, ſtrenuus, benignus, & in præliis fortunatus, erga religiones & eccleſias ſic deuotus, vt eis fere omnia regalia largiretur, quæ tamen filius eius poſtea reuocauit, & adeo communis omnibus habebatur, quod, tanquam regularis, in mobilibus fere proprium non habebat, & quamuis induſtria immoratus, plus fauore quam timore ab omnibus amabatur. Et accepit vxorem Vrracam nomine, filiam Regis Portugalliæ Aldefonſi, ex qua ſuſcepit filium nomine Aldefonſum. Rex igitur Fernandus, licet gener, Regi Portugalliæ, pacificus raro fuit. Vnde ad conſilium cuiuſdam Vernali qui a Rege Portugalliæ læſus effugerat, locum optimum populauit qui di-

qui dicitur Ciuitas Roderici, ex qua Portugalliæ intulit multa mala. Populauit etiam Leteſmam in territorio Salamantino, & Granatam in territorio Caurienſi, Beneuentum, & Coiancam quæ nunc Valentia dicitur, in diœceſi Ouetenſi, Vilarepandum, Manſellam, & Maioricam in diœceſi Legionenſi, caſtrum Toraph in diœceſi Zamorenſi.

De bello eiuſdem cum Salamantinis. Caput XX.

CVMQVE Salamantina ciuitas cæteras regni vrbes & habitatoribus & terminis ſuperaret, indignati ciues eo quod Rex eorum terminos decurtabat, contra Regem fauentibus ſibi Abulenſibus ſeditionem mouerunt, & in valle Muzæ patiter congregati cum duce quodam qui Munio Rauia dicebatur, cum Rege Fernando prælium inierunt, & præter ſpem omnium victoria Regi prouenit, & ducem quem ſibi fecerant, Munionem Rauiæ viuum cepit, quem capitali ſententia condemnauit. Et ſic maioribus ſibi fauentibus, quorum ſententia principio non potuit prævalere, vim vulgi multitudine faciente, demum experti præſumptionis flagellum, & potentia minorati, nunc ſuis maioribus & ſuo principi pro venia ſupplicabant, & ſic Rex victor ciuitatem, vt voluit, ſubiugauit, maioribus qui ſibi fauerãt, honoratis. Poſt hæc Rex Fernandus corpus Regis Ranimiri Deſtrianæ ſepultum Aſtoricam tranſtulit, & in cathedrali eccleſia ſepeliuit.

De ſuccurſu ciuitatis Roderici. Caput XXI.

ERAT autem tunc temporis vir nobilis, de quo diximus, ex Caſtella Fernandus Roderici agnomine Caſtellanus, qui poſtquam feuda quæ tenebat, Regi reſtituerat Caſtellano, receſſerat a Caſtella, & tranſiuit ad Agarenos, & cum eorum maxima multitudine ad ciuitatem Roderici venit feſtinus, vt præoccuparet iocum & incolas improuiſos. Sed dicitur ſanctus Iſidorus cuſtodi ſacrorum ſuæ eccleſiæ aduentum prædicti principis & Arabum reuelaſſe, vt ipſe Fernando ſimiliter reuelaret, & Rex Fernandus audiens egit gratias, in continenti properans ad ſubſidium obſeſſorum. Sed quia ciuitas nondum erat muris munita, populatores quadrigas, & ſcrinia, dolia, arcas, & lectos, & lignamina omnia in circuitu poſuerunt, quibus vſque ad aduentum Regis hoſtibus inſtiterunt. Rex autem veniens inuictus animo, confiſus in Domino, & oraculo confortatus, cum obſeſſoribus concertauit, & maxima eorum multitudine interfecta quæ vix poterat numerari, alios egit fuga, alios retinuit in captura: & munita ciuitate Roderici quieuit terra a prælijs diebus multis.

De bello Fernandi Roderici. Caput XXII.

ET Rex Fernandus optans ſtrenuos, Fernandum de quo diximus reuocauit. Sed idem Fernandus quieſcere neſcius cœpit inuadere Caſtellanos, & in campis Gotthorum, in loco qui dicitur Lubricale, pugnauit cum Comitibus Caſtellanis, & ſocerum ſuum Oſorium Comitem qui degebat tunc temporis in Caſtella, & Aluarum Guterrii fratrem Roderici Guterrii interfecit, & multis aliis fugatis, captiuatis, & interfectis, Comitem Nunium & Rodericum Guterrii captiuauit, qui tamen poſtea recepto reuertendi hominio taliter diſceſſerunt, vt Comes Nunius ſtatuto tempore, & Rodericus Guterrii poſtquam ſepeliſſet Aluarum Roderici, ſe reſtituerent captioni. Sed cum Rodericus Guterrii eſſet ſagax, fratrem ſuum in ſarcophago poſuit, & tandiu diſtulit ſepelire, donec Fernandus Roderici vitam finiuit, & ſic fuit a captiuitatis hominio liberatus. Comes autem Nunius die & loco quo redire debebat, aſſumptis ſecum ſexcentis militibus venit Donias, & in præſentia omnium Fernandi Roderici ſe obtulit captioni dicens coram omnibus, Ecce adſum, & iuxta

condictum me recipite in captiuum. Sed cum Fernando Roderici non esset facultas sexcentis militibus resistendi, nemo manus in eum iniecit. Et Comes Nunius protestatus coram omnibus captiuitatis se tempore placiti obtulisse, abiit liberatus, & sic sollicitudo delusa est captiuantis. Occiso autem Osorio Comite Fernandus Roderici filiam eius quam in vxorem duxerat, dereliquit afflictæ addens afflictionem: sed ipsa nupsit Petro Ariæ, ex quo genuit Rodericum Petri de villa Luporum. Et post paucos dies Rex Fernandus sororem suam ex parte, nomine Stephaniam, ei matrimonio copulauit, ex qua suscepit idem Fernandus filium Petrum Fernandi, qui fuit postea magnus, & coram Regibus honoratus.

De victoriis Regis Fernandi, & morte eius. *Caput XXIII.*

ALDEPHONSVS autem Rex Portugalliæ dolens quod Rex Fernandus ædificauerat ciuitatem, misit exercitum cum filio suo Sancio primogenito contra eam. Sed quia Rex Fernandus a Rege Castellæ infestabatur, diuiso exercitu partem reliquit quæ occurreret Castellanis, partem duxit contra exercitum Portugallis, & occurrit filio Regis Sancio venienti in termino ciuitatis, in loco qui dicitur Arganale, & conserto prælio, Regi Fernando victoria, Portugallensibus cessit fuga, & multis occisis, multisq; fugatis, cæteri Regis clementiæ se dederunt, quos non vt victor euertit, sed vt clemens abire permisit. Rex autem Portugalliæ indignatus cœpit Galleciam infestare, & occupauit totam Linciam, & Turonium, & alia multa loca. Deinde congregato exercitu Badallocium est aggressus, quæ in diuisione acquirendorum prouenerat Regi Fernando. Cumq; super hoc nuncius aduenisset, Rex Fernandus congregato exercitu bellum intulit Aldephonso, & cum succumberet exercitus Portugallis, Rex eorum confugit ad eam de qua agitur ciuitatem. iam enim fere duas partes occupauerat ciuitatis Agarenis in arce conclusis. Sed nec ibi quidem se tutum existimans, dum per portam effugeret ciuitatis, quæ pessulo ferreo claudebatur, impegit ad pessulum, & crure confracto vix in equo poterat residere. Vnde & ilico fuit captus, & Regi Fernando satis miserabilis præsentatus. Quem benigne suscipiens Rex Fernandus iuxta se in consessu regio collocauit. Sed Rex Portugalliæ grauis discriminis attendens statum, confessus est se Regem Fernandum indebite offendisse, & pro satisfactione regnum obtulit & personam. Sed Rex Fernandus pietate solita mansuetus, suis contentus Regi Portugalliæ sua remisit. Tunc restituit rex Aldephonsus Regi Fernando Luniam, & Turonium, & cætera quæ suæ fuerant ditionis, & dimissus ad propria est reuersus, nec propter læsionem tibiæ potuit postea militare officium exercere. Rex autem Fernandus cum iterum Badallocium obsideret, egressi ad eum Agareni ab arce se ei cum præsidio tradiderunt, quorum hominio & fide susceptis præfecit eis quendam Arabem qui Abenhabel dicebatur, cuius fidei commisit custodiam ciuitatis. Sed Rege ad patriam redeunte prædictus Arabs oblitus fidei continuo rebellauit, & Amiramomenino se tradens Regem Fernandum postea grauiter infestauit. Arabes autem attendentes Regem Aldephonsum debilitate qua diximus, præpeditum, eundem in castro sanctæ Irenææ congregata multitudine obsederũt. Quod audiens Rex Fernandus in succursum eius celeriter properauit, & eius aduẽtu territus Rex Aldephonsus timuit ne ad vindicandas iniurias aduenirent, sed cognita veritate egit gratias, vt debebat. Agareni aũt Regis Fernandi præsentiã non ferentes ab obsidione continuo recesserũt. Et Rex Fernandus ad regnũ rediens dimisit Vrracam vxorẽ, quia eum consanguinitatis gradu tertio attingebat, & duxit vxorẽ Tarasiam filiã Comitis Fernandi, quæ fuerat vxor Comitis Nunii de Castella. Et ea mortua duxit Vrracam filiã Lupi Comitis Naiarensis, ex qua suscepit duos filios Sancium & Garsiam, quorum vterq; expers prolis vitam finiuit. Cęterum Rex Fernandus annis triginta vno in regno fœliciter consummatis, obiit Beneuenti æra millesima ducentesima octaua, & in ecclesia beati Iacobi est sepultus iuxta auum suum Comitem Raimundum & Impe-

ERA 1208

De Re-

ratricem Berengariam, matrem suam.

De Rege Aldephonſo, & eius militia, & filiis. Caput XXIIII.

MORTVO Rege Fernando, ſucceſſit ei eius filius Aldephonſus. Hic fuit homo pius, ſtrenuus, & benignus, ſed ſucceſſionum viciſſitudine mutabatur, & a conſobrino ſuo Aldephonſo Rege Caſtellæ & Sancio Rege Portugallię infeſtatus circa principium regni ſui venit ad Regem Caſtellæ, & in curia Carrionis accinctus ab eo cingulo militari, manum eius fuit in plena curia oſculatus, & in eadē curia Rex Caſtellæ nobilis Aldephonſus Conradum filium Frederici Imperatoris Romani accinxit ſimiliter cingulo militari, & ei primogenitam Verengariam deſponſauit. Sed ipſo Conrado in Teutoniam reuertente prædicta domicella deſponſationi continuo contradixit, & per Gundiſaluum Toletanum primatem & Gregorium Sancti angeli Diaconum Cardinalem Apoſtolicæ ſedis legatum diuortio celebrato, puella Verengaria manſit innupta. Et ſic ad tempus quieuit tera pace amicabiliter reformata. Sed quia (vt diximus) auricularium ſuſurris ad uaria trahebatur, eorum conſilio duxit Taraſiam filiam Sancii Regis Portugalliæ in vxorem, licet eſſent conſanguinei in ſecundo gradu, ex qua ſuſcepit Sanciam & Fernandum, qui fuerunt mortui ſine prole, & aliam filiam quæ Dulcis dicitur, & adhuc viuit. Et in odium Regis Caſtellæ fuit hoc contubernium procuratum. ſuggerentibus enim ſuis vernulis, dolebat ſe a Rege Caſtellæ recepiſſe cingulum militare, & tamen ab illa vxore fuit iudicio eccleſiæ ſeparatus. Demū inter ipſum & Regem Caſtellæ guerris & vaſtationibus perpetratis, duxit vxorem dominam Verengariam Regis Caſtellæ filiam, de cuius virtutibus poſt dicemus, & ſuſcepit ex ea filios Fernandum, cui Caſtellæ & Legionis prouenit poſtea principatus, & Aldefonſum: & duas filias, Conſtantiam, quæ fuit in Burgenſi monaſterio moniales, & Verengariam, quæ nupſit Ioanni de Brena, qui ex parte vxoris quam habuerat, Hieroſolymitani regni ad tempus negotia miniſtrauit. Poſtea vero filiam ſuam quam ex prædicta Verengaria ſuſceperat, Baldouino Imperatori Conſtantinopolis deſponſauit, & quia idem Baldouinus adhuc puer a Græcorum incuſibus non poterat Imperium defenſare, ſedes Apoſtolica Ioanni dicto Regi commiſit Imperium toto tempore vitæ ſuæ, & ſic fuit deinceps Imperator, & vxor eius Verengaria Imperatrix. Quibus defunctis Baldouinus cum vxore ſua Maria in Imperii culmine dominantur, & dominus cuſtodiat eorum ſtatum. Rex autem Aldephonſus & Regina Verengaria ſuſceptis filiis ſupradictis propter conſanguinitatem fuerunt ab Innocentio Papa tertio ſeparati. Et poſtea inter Reges guerræ & vaſtationes vix aliquo tempore ceſſauerunt, Rege tamen Caſtellæ in omnibus prævalente, & de regno alterius caſtra, & plurima occupante: ſed tamen nec ſibi, nec filio, ſed nepoti Fernando omnia acquirebat.

De actibus Aldephonſi Regis Legionenſis. Caput XXV.

VERVM in ſenectute poſitus Rex Legionis actus ſuos Domino dedicauit, & Arabibus mouit guerram, & obtinuit ab eis Montem angii, Emeritam, Badallocium, Alcantaram, atque Canceres. Populauit etiam Saluam leonem, Saluam terram, & Sabucale, & alia plurima loca, per quæ regni terminos ampliauit: & conflixit etiam cum Auhenhuc induſtrio Sarraceno, qui nuper expulſis Almohadis Vouandaliæ vſurpauerat monarchiam. Sed bello ſubactus Aldephonſo Regi prope Emeritam dedit terga, & victa Emerita dedit manus. Mortuus eſt autem in Villa noua de Sarria æra milleſima ducenteſima ſexageſima octaua, & in eccleſia beati Iacobi requieſcit, et reliquit duas filias Sanciam atque Dulcem, quibus etiam ſucceſſionem regni legauit. Sed quia omnes regni nobiles tam de ciuibus, quam de aliis olim filio ſuo Fernando iurauerant, non potuerunt regnum filiæ obtinere. Sed aliquantis diſcidiis procuratis, et ciuitatibus, et nobilibus in varia ſtudia ſeparatis, nobilis Verengaria Regina Caſtellæ interpoſuit partes ſuas, et ſic omnes gratiæ ſolertia dulcorauit, quod licet infantes quam

plurimos fautores haberent, & munitiones, & castra quam plurima in omnibus fere regni finibus possiderent, ad hoc infantes & matrem eorum Reginam Tarasiam necessitate induxit, vt eius gratiæ se responderent. Vnde paternæ largitatis in omnibus imitatrix curialitate sua vt infantes coadiuuarent, magnos reditus fe-
Æra 1268 cit a filio assignari, & sic obtinuit pacifice regnum patris æra millesima ducentesima sexagesima octaua.

De insignibus nobilis Aldephonsi, & captione Conchæ. *Caput XXVI.*

NVNC ad Aldephonsi Regis historiam reuertamur. Licet igitur fidelitate suorum regni perdita reparasset, tamen semper fuit a patruo infestatus. Post hæc Rex nobilis Aldephonsus guerram habuit cum auunculo suo Sancio Rege Nauarræ, & euicit ab eo Lucronium, Nauarretum, & Antilenam, Grannonem, Cæsareum, & Biruescam, & fere omnia vsq; Burgis, quæ idem auunculus in eius infantia occuparat. Post hæc orta est dissensio inter eum & Regem Aragonum Aldephonsum, & abstulit ei nobile castrum quod Feriza nuncupatur, per industriam nobilis viri qui Nunio Sancii dicebatur, qui cepit castrum, & dedit illi nobili Regi Aldephonso. Post hæc autem virtute altissimi roboratus conuertit manus ad inimicentia coegit eos, succendit ignibus ciuitates, & succidit viridia deliciarum, repleuit terram timore suo, conclusit Arabes aduentu suo, destruxit munitiones insidiantium, & fidei terminos dilatauit, obsedit Concham munimentum Arabum, & laboribus pluribus arctauit eos, extruxit in gyro plures machinas, nec die, nec nocte pepercit eis, & cibus & victus defecit ei, sed cor regium confortauit eum, neglexit delicias seducentes, & zelatus est nomen gloriæ, longanimitas sua glorificauit eum, & regalis constantia direxit eum, donec concluderet obsessos in arcto, & hostis clementiam implorarent. Miserunt legatos ad Almohades, verba doloris ad gentem Arabiæ. Induratus auditor conclusit aures, & suum auxilium denegauit, timor belli confudit eum, & odor belli terruit eum, fama Regis conclusit mare, & nomen eius compescuit transeuntes, donec reddita est ei munitio Conchæ, & turres eius subditæ ei, rupes eius factæ sunt peruiæ, & aspera eius in planicies. Possedit etiam post labores multos, & extruxit eam in vrbem regiam, posuit in ea cathedram fidei, & nomen præsulis exaltauit in ea, congregauit ibi diuersos populos, & vniuit in populum magnitudinis, statuit in ea præsidium fortitudinis, & Regiam decoris honestauit in ea. Dedit ei Aldeas subiectionis, & pascuis vbertatis deliciauit eam, ampliauit in alto muros eius, & vallauit eam munimine tuto, creuit in vrbem multitudinis, & dilatata est in terminos populorum. Miratur eam antiquus incola, & in aspectu eius formidat Arabs. Munitio eius in rupibus eius, & abundantia eius in decursibus fluuiorum, gloria eius in principe suo, & sanctimonia eius in cathedra dignitatis, deliciæ eius in pascuis gregum, & copia eius in pane & vino. Recole Concha dies principis, & in memoria eius exhilara faciem, nomen eius in laudibus tuis, & gloria eius memoriale tuum, addidit protectionem terminis tuis, & dilatauit iurisdictionem cathedræ tuæ.

Item de magnalibus & piis operibus nobilis Aldephonsi. *Caput XXVII.*

CEPIT Alarconem in rupibus sempiternis, & firmauit seras defensionis, Aldeis multis dotauit illud, vt abundaret in eo incola fidei, constituit fortes in munimine, vt esset Arabibus via necis, deserta apte repleuit gentibus, & in via tutatus est habitatores, Alcarias rupium domuit populis, & duritiam ilicis conuertit in vias. In Vclesio statuit caput ordinis, & opus eorũ ensis defensionis, persecutor Arabum moratur ibi, & incola eius defensor fidei, vox laudantium auditur ibi, & iubilus desiderii hilarescit ibi, rubet ensis sanguine Arabum, & ardet fides charitate, mentium execratio est cultori dæmonum, & vita honoris credentium in Deum. Ripam Tagi repleuit habitatoribus, & incolis defensionis saltus Ocaniæ, obtulit excelso

excelso terram illam,& militiæ sancti Iacobi dedicauit eam, rupes Aureliæ vniuit ei,& præsidium more subiecit illi, vt dedicaret terram sanctimoniæ,& particeps fieret religionis. Desiderabilis Sancius pater eius dedit Fiterio Calatrauam, Aldephonsus nobilis consummator eorum,suscepit militiã contemplatio,& egressus fratrũ a Fiterio. Rex Aldephonsus educauit eos,& possessionibus ditauit eos, Zuritam,& Almochariam, Machedam, Acecham,& Cuculutum obtulit eis,& sustulit sarcinam paupertatis,& superaddidit diuitias competentes,multiplicatio eorum corona principis,qui laudabant in Psalmis,accincti sunt ense,& qui gemebant orantes ad defensionem patriæ,victus tenuit pastus eorum,& asperitas lanæ tegumentum eorum, disciplina assidua probat eos,& cultus silentii comitatur eos,frequens genu flexio humiliat eos,& nocturna vigilia macerat eos, deuota oratio eruditillos,& continuus labor exercet eos. Alter alterius obseruat semitas, & frater fratrem ad disciplinam.

De populatione Placentiæ,& exercitu Martini primatis. *Caput XXVIII.*

CONVERTIT manum ad nouitatem operum,& ędificauit de nouo ciuitatem gloriæ:statuit in ea præsidium patriæ,& nomen eius vocauit Placentiam:conuocauit populos in vrbem nouam,& exaltauit ibi tiaram pontificis:sacerdotio legis ordinauit eam, & dilatauit terminos ensis sui: Toletanam vrbem vallauit castris,& territorium eius repleuit populis:in diœcesi eius extruxit oppida, & religionem fidei locauit in eis: magnificentiæ suæ addidit opus,& ædificauit Alarcuris vallem sanguinis: iudicia Dei abyssus multa, & ignota filiis hominum: iudicium Dei super opera eius,& sententia cœli in agmen illius:commouit arma in Regem Aphricæ,& prouocauit cito gentem Arabiæ:populus eius instaurauit acies,& armata potentiæ direxit in Mauros:exercitus eius transiuit Bætim, & dux eius Præsul Toleti. Magnates regni in consiliis præsulis,& exercitus omnis sub præsule dignitatis,nomen eius Martinus Magnus. Et genus eius a Pisorica, honor gentis vita eius. Et stola eius diadema ecclesiæ,sapientia eius pax multorum. Et lingua eius informatio disciplinæ, manus eius ad subsidium pauperum. Et cor eius ad compassionem humilium, cingulum eius zelus fidei. Et arma eius ad persecutionem blasphemiæ. Agmen omne ad nutum illius, sanguis Arabum in conspectu illius. Regio Bætica flammis succenditur, & factum Præsulis prosperatur. processit enim per castra Bæticæ, terras & oppida succendendo, fœliciter autem ad propria est reuersus.

De bello Alarcuris. *Caput XXIX.*

SVBSANNAVIT eum blasphemia Aphricæ, & incanduit ira Arabum. Iosephi Mazemutus regnabat in Aphrica, & genus Almohadum caput gentis. Surrexit Princeps in multitudine magna, & variis vocibus repleuit cãpestria. Parthus, Arabs, Afer, Æthiops, Almohat,& de claris montibus in exercitu eius, & Valdus Bæticus ad nutum illius transiuit Tyrrhenum in stricto Hispalis,et vndas maris calcauit pedibus. Exercitus eius innumerabilis,multitudo illius vt arena maris. Applicatio eius ad Hispalensem metropolim, et processus illius ad campestria Cordubæ.firmauit vultum versus Alarcuris,et faciem indignationis ad regnum Toleti. plana Toloſæ nudauit pascuis,et scopulorum semitas ampliauit vngulis. transiuit montis supercilia, et in multitudine nimia siccauit riuos. fama volatilis perfudit sæcula,et celer rumor pulsauit Hispaniam.in auditu nuncii lætati sunt multi,et aduentus hostium prouocauit plurimos.ignorat homo viam altissimi,et filii Adæ consilia celsi. Cumq; congressi fuissent exercitus, succubuit exercitus Christianus,et nobilis Rex a suis violenter eductus a bello,suorum industria est saluatus,ipse et ipse mori potius eligeret,quam saluari. obtinuit etiam Agarenus post prælium quædam castra. Hoc est bellum Alarcuris, quod fuit æra millesima ducentesima trigesima tertia,quindecimo Kalendas Augusti,sedente Cælestino Papa tertio. Æra 1233

De discidio Regum Legionensis & Nauarræ a Rege Aldephonso nobili. *Caput XXX.*

CVM autem Aldephonsus Rex Legionis & Sancius Rex Nauarræ venire in auxilium ad bellum Alarcuris simulassent, & iam ad regni Castellę confinia peruenissent, audito quod in prædicto bello non bene successerat, a proposito destiterunt, & Rex Nauarræ qui iam ad regnum Castellæ peruenerat, retrocessit. Rex Legionis peruenit Toletum, vbi paucis diebus cum Rege nobili commoratus ad terram rediit Legionis, & post modicum temporis interuallum ambo regnum Castellæ hostiliter inuaserunt. Sed Rex Legionis Arabibus fœdere sociatus, multis ex eis secum ascitis regnum Castellæ per campos Gotthicos est ingressus diruens, diripiens, & deuastans, & Rex Nauarræ ex alia parte deuastans Soriam & Almazanum, cædes & incendia exercebat. Ex illa parte contra Toletum Rex Almohadum, dictus Iucef, anno secundo obsedit Toletum, deinde Maieritum, & Alcalam, Optam, & Concham, & Vclesium, & deinde per Alcaratium est reuersus, vastatis omnibus & destructis quæ extra murorum ambitum sunt inuenta. Rex autem nobilis Aldefonsus fœderato sibi fideli amico Petro Rege, qui in Aragonia tunc regnabat, terram ingressus est Legionis, & obtinuit plura castra, scilicet Bolanos, Vallem Arearum, Castrum viride, Coiancam (quæ mutato nomine Valentia nuncupatur) Carpium, & Paradinas. Et plurimis prædis actis, & cædibus perpetratis, effugatis etiam Agarenis quos Rex Legionis secũ duxerat, ambo ad propria redierunt. Tertio autem anno Rex Almohadum de quo diximus, iterum veniens obsedit Toletum, Maquelam, & Talaueram, sed nullam earum potuit obtinere: euertit tamen sanctam Eulaliam, & alia loca quæ munitione carebant, & inde procedens cepit Placentiam, Sanctam crucem, Montem angii, & Turgellum, & inde cum fastu & superbia est reuersus. Tunc temporis Rex Castellæ & Rex Aragonum iuxta Abulam in monte Palumbaria morabantur. Reuerso autem Aragareno ad propria ex monte Palumbaria ambo Reges contra Regem Legionis pariter processerunt, & obtinuerunt Castrum Legionis, & Ardon, & Castrum Gundisalui, & Castrum terræ, & Albam de aliste, & vsq; ad Astoricam cuncta cædibus & incendio vastauerunt, & inde per partes Aluæ & Salmanticæ venientes omnia exterminio consumpserunt, & Montem regalem castrum nobile occuparunt, inde ad propria remearunt. Sed Rex nobilis Aldefonsus dignum iudicãs furori cedere venienti, ad tempus cum Rege Arabum fecit treguam, vt posset tutius vicinis Regibus obuiare.

Quod Rex Aldephonsus nobilis dedit filiam suam Regi Legionensi. *Caput XXXI.*

CVMQVE proponeret Regem Legionis truciori dispendio infestare, quidam guerræ periculum paueſcentes familiari consilio procurarunt, vt Rex Legionensis peteret a Rege Castellæ filiam suam Berengariam in vxorem. Et licet Rex nobilis hoc respueret, eo quod ipse & Rex Legionensis consanguinitatis linea essent vincti, Alienor Regina vxor nobilis Aldefonsi, cum esset prudẽtissima, sagaci prouidentia, & solerter rerum pericula attendebat, quibus per coniunctionem huiusmodi poterat obuiare, & Regi Legionis vallem Oleti cum suis magnatibus venienti dedit prędictam filiam in vxorem, & propter nuptias datis donationibus quæ tantæ dominæ competebant, & nuptiis solenniter celebratis, traduxit eam in regnum suum. Rex autem Castellæ nobilis Aldephonsus omnia quæ abstulerat, nunc genero, olim hosti, dedit filiæ suæ nuptæ. Et sic pace quasi cum filio reformata a vastationibus quieuerunt.

De captione Victoriæ, Guipuzchuæ, & Iuidæ. *Caput XXXII.*

POST hoc Rex nobilis Aldephonsus volens Regis Nauarræ iniurias vindicare, cum Rege Aragonum fideli amico congregauit exercitũ in Nauarram, & obtinuerunt

tinuerunt Ruchoniam & Aiuare, quę Regi Aragonum prouenerunt. Obtinuerũt etiam Inzuram & Mirandam, quæ Regi nobili remanserũt. Et sic vterque Regum patratis variis vastationibus, ad propria est reuersus. Iterum autem Rex Castellæ nobilis Aldefonsus cepit Ibidam & Alauam infestare, & obsidione diutina Victoriam impugnauit. Interim autem Sancius Rex Nauarræ fortis viribus, armis strenuus, sed voluntate propria obstinatus, regno discrimini derelicto cum paucis magnatibus migrationis comitibus ad Arabes trãsmigrauit, & eis aliquãdiu commorans nuncios quos ad Miramomeninum Transtyrrhenum transmiserat, expectauit. Quibus pecunias & donaria reducentibus Rex nihilominus deductionis causa peragrans Arabum ciuitates, & in eorum patria morabatur. Interim autem obsessi Victoriæ pugnis & laboribus fatigati, & defectu victualium macerati, in deditionis periculum inciderunt. Sed venerabilis Garsias Pampilonensis Episcopus libertatis studio gratiosus cum famis periculum comperisset, ad Regem Sancium interram Arabum cum obsessorum aliquo festinauit, qui rei expositaveritate a Rege obtinuit, vt Regi Castellæ Victoria traderetur. Qui rediens tempore constituto cum eo milite, quoniam obsessi Victoriæ destinarant, Regis Sancii mandatum exposuit, vt Regi Castellæ Victoria redderetur. Obtinuit itaque Rex nobilis Aldefonsus Victoriam, Ibidam, Alauam & Guipuscuam, & earum terrarum munitiones & castra, præter Treuennium, quod fuit postea commutatione Inzuræ datum sibi. Mirandam etiam dedit commutatione simili pro Portella. Sanctum Sebastianum, Fõtem Rapidum, Beloagam Zeguitagui, Aircorroz, Asloceam, Arzorociam, Victoriam, Maranionem, Aussam, Athauit, Iruritam, & sanctum Vincentium acquisiuit. Verum Rex Nauarræ rediit onustus muneribus Agareni, sed exoneratus prædictis omnibus & honore.

De discidio Didaci Lupi, & obsidione Castellæ, & ædificatione monasterii regalis. Cap. XXXIII.

His igitur consummatis Didacus Lupi Biscagię dominus, qui inter omnes magnates Hispaniæ præcipuus habebatur, a voluntate Regis nobilis familiari discidio discordauit. Vnde feuda quæ tenebat restituens, ad Regem se transtulit Nauarrorum, indeque bellis & incursationibus frequenter insistens, damna plurima intulit Castellanis. Sed Rex nobilis Aldefonsus iniuriarum impatiens ascito sibi genero suo Rege Legionis fines ingressus est Nauarrorum. Cumque Stellam nobilissimum oppidum obsedissent, Didacus Lupi ex Biscagia, qui erat in oppido cum multis Castellanis nobilibus impugnantibus, resistit violenter, & inter obices vinearum interceserunt cædes & pericula præliorum. Sed quia oppidum sui munitione vires impugnantium minorabat, nec spes victoriæ animos protrahebat, Reges ab obsidione oppidi recesserunt, & vastatione in circuitu damnosa incolis consummata Reges ad propria redierunt. Postea autem inter Regem Castellæ, & Regem Nauarræ, & Regem Legionis tregua per interuallum temporis inuenit. Rex enim nobilis Aldefonsus bellum de Alarcuris corde altissimo reputauit. Sed vt altissimo complaceret, prope Burgis ad instantiam sereniss imę vxoris suæ Alienor Reginæ monasterium dominarum Cisterciẽsis ordinis ædificauit, & nobilissimis fabricis exaltauit, & multis reditibus & possessionibus variis sic dotauit, vt virgines sanctę Deo dicatæ quæ ibi die ac nocte laudabiliter Deo psallunt, nec inopiam sentiant, nec defectum, sed structuris, claustro, & ecclesia, & cæteris ædificiis regulariter consummatis, expertes solicitudinis in contemplatione & laudibus iugiter delectentur.

De constructione hospitalis, & institutione scholarum, & acquisitione Vasconiæ. Caput XXXIIII.

Construxit etiam hospitalę iuxta monasterium ædificiis & domibus mirabiliter decoratum, quod tantis diuitiis dilatauit, vt omnibus peregrinis, nul-

lo patiente repulsam, omnibus horis diei necessaria ministrentur, & omnibus volentibus pernoctare lecti mirabilis apparatus continue præparentur. Infirmis autē vsq; ad mortem, vel restitutionem pristinæ sanitatis, per manus mulierum misericordium & virorum omnia necessaria erogantur, adeo vt opera pietatis in eodem hospitali quasi in speculo possit quilibet contemplari, & qui in vita propter excellentiam operum ab omnibus meruit collaudari, post mortem multiplicatis intercessoribus merebitur a Domino coronari. Sed ne fasciis charismatum quæ in eum a sancto Spiritu confluxerunt, virtute aliqua fraudaretur, sapientes a Galliis & Italia conuocauit, vt sapientiæ disciplina a regno suo nunquam abesset, & magistros omnium facultatum Palentiæ congregauit, quibus & magna stipendia est largitus, vt omni studium cupienti quasi manna aliquando in os influeret sapientia cuiuslibet facultatis. Et licet hoc fuit studiū interruptum, tamē per Dei gratiā adhuc durat. Et postquā fere totam Vasconiam præter Burdegalam, Regulam, & Vaionā suæ subdiderat ditioni, finito termino treguarum quas cum Amiramomenino ad tempus inierat, postquam & Moiam populauerat, idē Rex nobilis pro fide Christi mori desiderans præteritum dedecus, licet prudenter, non tamen æquanimiter tolerabat. Et quia semper magnalibus inhiabat, noluit treguā vlterius protelari, sed strenuitatis proposito, & zelo fidei animat⁹ in nomine Domini mouit guerrā.

De captione Saluæ terræ. *Caput XXXV.*

QVARE nunciis incipientibus inchoata est pugna inter Regem nobilem & Agarenos. Post vastationem autem aliquam factam a nostris in terra Endugari, & Gieminii, filius prędicti Regis Agarenorum Mahomat nomine collecto gentium suarum exercitu castra metatus est in circuitu Saluæ terræ. Cumque eam fere tribus mensibus obsedisset, diuersisque machinis impugnasset, multis de iis qui erant in castro, occisis, plærisq; vulneratis, turribus & muro fere dirutis, de obsessis pluribus siti & impugnationibus interemptis, ad vltimum castrum occupatum est in opprobriū fidei Christianæ, æra millesima ducētesima quadragesima Æra 1248
octaua, mense Septembri. Castrum illud castrum salutis, & deperditio eius ademptio gloriæ. Super ipsum fleuerunt populi, & soluerunt vincula brachiorum. Zelus illius excitauit omnes, & fama eius conspersit plurimos. In auditu eius surrexerunt iuuenes, & in zelo eius amaricati sunt senes. dolor illius ad gentes exteras, & compassio eius ad æmulantes. Eo tempore Aldefonsus nobilis exercitum suum congregauerat circa confinia Talaueræ, & cum vellet dubiæ sorti belli se committere, præcipue ad instantiam filii sui primogeniti Fernandi, maturiori vsus consilio mandauit in sequentem annum belli dubia prorogari. vtilior est enim dilata opportunitas, quam audaciæ præceps temeritas.

De condicto bello, & morte Infantis Fernandi. *Cap. XXXVI.*

AGARENVS autem adeptus præsidium Saluæ terræ cum magna superbia ad propria est reuersus. Aldefonsus vero Rex nobilis habito cum Archiepiscopo, Episcopis, & magnatibus consilio diligenti, ore eius vniuersis acclamantibus est prolatum, melius esse in bello voluntatem cœli sub discrimine experiri, quam videre mala patriæ & sanctorum. Fecitque edictum per omnes prouincias regni sui, vt milites & pedites, relictis superfluis vestium, & aurificii, & ornat⁹ cuiuslibet, quę ad rem non pertinent, armis vtilibus se munirent, & qui prius in superfluis displiacebant, nūc in necessariis & vtilibus altissimo complacerent. Omnes autem animo vsque ad maximū voluntati regiæ paruerunt, ad hæc omnia dulcissimo Fernando filio primogenito nobilis Aldefonsi competentem suæ modestiæ operam impendente, qui eodem tempore febre correptus finiuit vitam, antequam belli termin⁹ aduenisset. In cuius morte fletus patriæ, luctus incōsolabilis genitori, quia in ipsum tanquam in vitæ speculum contemplabatur. Erat enim spectatio populorum. Sic enim eum Dominus honestauerat, vt etiam ab omnibus amaretur, & quod ætas in adolescentibus non permittit, iam in ipso gratia dispensabat. Obiit itaque

itaque in oppido Magerito in diœcesi Toletana mẽse Octobri, æra milleſima du- Æra 1249
centeſima quadrageſima nona, vacuus dierum, plenus gratia & virtute. Sepultus eſt in monaſterio ſanctæ Mariæ regalis prope Burgis a Roderico Toletano pontifice, & multis Epiſcopis, & magnatibus ſæcularibus & religioſis, excellentiſſima ſorore ſua Berengaria Regina, ad quam poſtea regnum Caſtellæ ſucceſſione peruenit, impendente liberaliter & decẽter officia funeris, & honoris, & gemitus doloris, vbi virtutum eius ſic plenitudo claruit, vt eius prudẽtia deuoti ſexus excederet pietatem, & eleemoſynarum largitio, principum largitates: etiam pudica modeſtia inconſolabili luctui ſolatia procabatur, vt exinde famæ eius dulcorata ſuauitas in augmentum creſceret & dulcorem. Religionum, & pauperum, & quorum titulos pauperies incruſtabat, toto tempore vitæ ſuæ ſubuentrix extitit & leuatrix, præter opera magnifica, quæ regnante ſuo filio mirifice claruerunt. Verum nobilis pater conſolationem de morte filii niſi in magnalibus non admittens, collecto ſuorum exercitu per ripam fluuii qui Sucaris dicitur, terram aggreditur Sarracenorum, & obſedit caſtrum quod dicitur Alcala, & cepit illud, & Surcariam, & Garadem, & Cubas, in quibus multi Agarenorum capti, multa etiam ſpolia ſunt inuenta. quibus occupatis, & munitis vtiliter, fœliciter ad propria eſt reuerſus vrgente inſtantia hyemali.

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI DE REBVS HISPANIÆ LIBER OCTAVVS.

Caput primum.

VERTENTE autem anno, eo tempore quo ſolent Reges ad bella procedere, ab Aldephonſo nobili citatis gentibus, cõgregatis armis, victualibus comportatis, nec non & omnium cordibus ad bellũ erectis, factus eſt occurſus omniũ apud Toletum, quæ ſola potuit ſui opulentia omnium neceſſitatibus non deeſſe. Interim Roderico eiuſdem vrbis pontifice & cæteris nunciis propter opus ſimile deſtinatis, aduerſis partibus redierunt. Et cœpit vrbs regia repleri populis, abundare neceſſariis, inſigniri armis, diuerſificari linguis, variari cultibus. Nam zelo belli ex omnibus fere Europæ partibus ad eam diuerſarum nationum varietas concurrebat. Nec erat qui poſſet alicuius rei cauſari defectum, cum & ipſa ciuitas ſui abundantia occurreret, & prodiga manus nobilis principis omnibus ad omnia neceſſaria miniſtraret. Concurſus autem venientium a menſe Februario particularis incepit, & multiplicationis paulatim incrementa ſuſcipiens per totum vernum tempus, & amplius creuit turbarum multitudine copioſa. Et quia diuerſarum nationum varietas diuerſitate morum, linguarum, & cultuum diſcrepabant, de voluntate principis in eadem vrbe eiuſdem vrbis pontifex morabatur, vt diſſidentium varietas per eius induſtriam ſedaretur. Et ſic factum eſt per omnipotentis Dei gratiam qui ſolo nutu omnia diſponebat, vt nulla ſeditio, nulla perturbatio exorta fuerit quæ potuerit belli negociũ impedire, licet per hoſtem humani generis fuerit ſæpius attentatum. Et quia de die in diem creſcebat numerus ſtigmata Dominii in corpore ſuo portãtium, ne intra vrbis anguſtias arctarentur, Rex nobilis volens eorum commodis prouidere, extra vrbem circa fluenta Tagi delicioſa viridaria, quæ ob Regię grauitatis recreandam maieſtatem coalita fuerant, eis expoſuit, vt ſub vmbraculis arborum æſtus iniurias euitarent,

ibiq; ex fructiferis arboribus cõstructis tabernaculis vsq; in diem processus ad bellum in Regis sumptibus permansẽrũt. Octauo itaque die post festũ quo Christiana religio Pentecosten celebrat, Petrus Rex Aragonum nobilis Aldefonsi fidelis amicus secundum fœdus apud Concham initum, dictis plus fastu regio festinatis, die præfixa venit Toletum: vbi a pontifice & toto clero processionaliter est receptus, ibique in viridario regio fixis tentoriis gentis suæ præstolabatur aduentum.

De aduentu vltramontanorum ad bellum. *Cap. II.*

COEPERVNT etiam venire magnates de partibus Galliarũ, Burdegalensis & Nanatensis Episcopus, multique Barones de eisdem partibus & Italia. Cõuenerunt & simplices milites, necnon & de pedestri ordine plurima multitudo. Aduenit etiam venerabilis Arnaldus, qui aliquãdo solicitudine Cistercii functus, tũc regebat ecclesiã Narbonensem. Hic paulo ante ęmulatione legis Catholicę prouocatus, contra quosdam qui in Narbonẽsi & vicinis prouinciis blasphemare nomen Domini & ecclesiam ore nefario præsumpserunt, corda fidelium excitauit, vt signo crucis contra hęreticorum versutias armarẽtur. Et sic factum est per Dei gratiam, quod vbi contempta prædicatio non profecit, falce crucis putatis hæresibus fides Catholica de die in diem fœliciter coalescit, & destructis Biteriis, & Carcassona blasphemantium sanguine, & flamma vorace, & vltrici gladio est consumptus æra millesima ducentesima quadragesima sexta. Hic itaq; pontifex cum Ara 1246
multitudine citerioris Galliæ vasis belligeris, signis, & armis honesta, vrbẽ ingressus est Toletanã, in qua decẽter a nobili Rege & eiusdẽ vrbis præsule est receptus. Conuenerunt etiam ad eandem vrbem plęrique milites de partibus Portugallis, peditũ vero copiosa multitudo, qui mira agilitate expeditionis onera facile sustinebant, & audaci impetu impetebant.

De concursu pontificum & magnatum Hispaniæ ad congressum. *Cap. III.*

AD hęc magnates Regis Aragonũ strenuitate inclyti, apparatu insignes, armis & equis honesti, Toletum ad exercitũ peruenerunt, inter quos fuerunt Garsias Romerii, Eximinus Cornelii, Michael de Lusia, Anazarius Pardi, Guillermus de Ceruaria Comes Empurensis, Raimundus Fulconis, Guillermus de Cardona, & multi alii principes, & Barones, & simplices milites, nec nõ ballistariorum & peditum copia gratiosa. Aderat in vrbe regia cum nobili Rege magnatum suorum generosa societas, nobilitate, strenuitate, & multitudine approbanda, quos sic & morum elegantia, & curialitatis prærogatiua, & strenuitatis supereminẽtia venustauerat, vt & in oculis hostium nõ solum terribiles, verum digni honoribus apparerent. Ciuitatum vero & oppidorum cõcilia sic copiosis phalangibus, & equis, & armis, & vehiculis, & victualibus, & omnibus ad bellũ necessariis pręmunita venerunt, vt non esset inter eos qui aliquo indigeret, immo sua aliis liberaliter cõmunicarent. Quamuis vero in oppidis & ciuitatibus sub vno degãt principis regimine, tamen a suæ principio gentis, & armorum etiam & militaris dignitatis insignia habuerunt, & militare nomen sortiti sunt ab antiquo. Multa etiã contra Sarracenos & contra Christianos ipsi & eorũ parentes decenter exercuerunt. Fuerunt etiam ibi pontifices qui se & sua, prout Deus dedit, in sumptibus & laboribus deuote pro fidei negocio impenderũt, in solicitudinibus vigiles, in officiis deuoti, in consiliis prouidi, in necessitatibus largi, in exhortationib. sęduli, in periculis strenui, in laboribus patientes. De regno Castellæ Archiepiscopus Toletanus, Tellius Palentinus Episcopus, Rodericus Segontinensis, Menendus Oxomensis, Petrus Abulensis. De regno Aragonũ Garsias Tyrasonẽsis, Berengarius Barcinonensis electus. De seculari vero militia regni Castellę Didacus Lupi de Pharo, Comes Fernandus de Lara, Comes Aluarus, & Comes Gundisaluus, frater eius Lupus Didaci de Camberis, Gonsaluus Roderici, & frater eius, & multi alii nobiles, & magni, & strenui, quorum nomina longũ esset enumerare. Fuerunt etiã fratres Calatrauæ sub vno militiæ suæ magistro Roderico Didaci (grata Deo & hominibus fraterna societas) fratres militiæ templi sub vno magistro Gomitio Ramiri, qui post bellum fœliciter

liciter expirauit. Hi sunt qui primi in nouo testamento signo crucis susceptо, superbiæ militaris fastum, strenuitate seruata, charitatis & religionis vinculo arctauote, zelo fidei, & terræ sanctæ necessitate accensi defensionis gladium assumpserunt. Fratres etiam militiæ hospitalis, qui fraternitatis, charitati insistentes desub vno priore Guterrio Ermegildi. Fratres etiam militiæ sancti Iacobi ter egerunt. Multi etiam Christianæ religionis diuersorum votorum & professionum zelo & compassione moniti, insigniti signaculo sanctæ crucis inibi conuenerunt.

De prærogatiua virtutum & largitatis nobilis Aldefonsi. Caput IIII.

LICET autem tam diuersa, tam varia, tam extranea multitudo non esset facilis ad regendum, etiam patienti, nobilis tamen Rex magnanimitate sua omnia pacifice regebat, omnia æquanimiter & tranquille tolerabat, ita vt tædium in virtutem mutaret, cum vultu hilari tædium superaret. Irreuerenter prolata reuerenti responso in reuerentiam conuertebat, ambitionis loquacem tristitiam largamanu in lætam facundiam commutabat, curiali applausu fastibus militaribus occurrebat, regalium morum grauitate seruata. id in ipso operabatur benignitas, vt præexcellentia videretur æqualitas, sapientia grauitate conspersa sic omnia miniabat, vt his fieret eius curialitas in suspirium, & strenuitas in exemplū, ita quod de eo dici posset: Hic virtutis habet plus, quam possedimus omnes. Adolescentes, iuuenes, & quos virilis ætatis robur perfuderat, senes, & decrepiti, quid laudare, quid appetere si facultas suppeteret, quid mirari, quid diligere repererunt, eius industriam in agendis stupore attoniti mirabantur, quem doni & dati perfectio sic perfecit, vt gratiæ & naturæ charismatibus abundaret, adeo vt mundi circulus fateatur Aldefonsum nobilem Hispaniæ se debere. Iuuenes & adolescentes quorū auorum nobilitas præsentabat, præficiebat titulo militari, vt quos nondum propriæ virtutis extulerat gloria, & creantis manus, & parentum magnalia magnalibus obligarent. Hos sic equorum tuta firmabat magnanimitate, armorum copiosa securitate, vestium speciosa varietate, vt in ipso inuenirent & dominū quem diligerent, & munificum quem laudarent. Et quamuis diuersus esset ritus alienigenarum, & in moribus ab indigenis dissiderent, quia mores omnes virtus magistra diiudicat, potuit omnibus satisfacere, qui virtutes omnium in se potuit conseruare, & quasi non vnius patriæ incola, sic mores omnium in se sciuit assumere, vt nulli videretur a suis moribus dissidere. De largitate autem eius quis loqui præsumeret? cum id in ipso modicum fuerit, quod in aliis vix poterat reperiri. Sic enim ab infantia largitatem seruauit, vt obliuisci non potuerit quod de matris vtero secum traxit. Sic omnia largitatis suæ priuilegio confirmauit, vt ore omnium promulgata sententia, omnibus munificis silentio imposito, prærogatiuam munificentiæ sententialiter obtineret. Et licet magnis magnifice distribueret, manum a minoribus non retraxit. Cum enim essent vltramontani plusquam decem millia equitum, & centum millia peditum, dabantur omni die viginti solidi vsuales, peditui vero quinque solidi. mulieres, paruuli, debiles, & cæteri ad bellum inepti non erant ab hac gratia alieni. Hęc erāt quæ in communi & publice donabantur, præter donaria priuata, quæ sui quantitate hunc numerum excedebant, quæ magnatibus non diurna distributione, sed potiori summa per nobilis Regis nuncios mittebantur. His muneribus cumulabatur equorum numerosa generositas, paruulorum iocunda varietas, quæ omnia tenacitatis curua seueritas vultu propitio nō poterat intueri. His autem omnibus si iungātur Regibus oblata donaria, suis dismnibus tributa stipendia, plus modus dantis & hilaritas meruit, quam his omnibus emi posset. Et ad hæc omnia ne gens alienigena expeditionis omnibus indigeret, otentoria, & eorum vehicula est largitus. Addidit etiam gratiam gratiæ, & cibariorum vehicula cum cæteris necessariis sexaginta millia summas, & vltra cū summariis erogauit.

De processu ad bellum, & captione Malachonis. *Cap. V.*

SATISFACTO itaque omnibus per omnia, duodecimo Kalendas Iulii exercitus Domini ab vrbe regia est profectus: vltramontani per se, dato eis pro duce Didaco Lupi de Pharo: Petrus strenuus Rex Aragonum cum suis: Aldefonsus nobilis cum suis. Et licet separatim procederent, modicum tamen spacium exercitus diuidebat. Primo die castrametati sunt iuxta alueum Guadararaz: secundo iuxta Guadalcelet: tertio iuxta Algodor. Vltramontani vero iuxta Daralferciam castra fixerunt. Et inde procedentes obsederunt præsidium Malachonis, & signum in bonum diuina gratia faciente, licet qui erant in arce, satis viriliter se defenderent, instantia tamen vltramontanorum, quæ magna strenuitate feruebat pro Christi nomine mori desiderans, virtutem resistentium & munitionum præsidium in nomine Domini minorauit, cepitque Malachonem, omnibus qui inerant interfectis. Sequenti die exercitus Regum aduenit, ibique substitit vno die, sed & aliquantulum victualia defecerunt, tamen occurrit industria Regis nobilis, & fecit exponi victualia copiose.

De captione Calatrauæ, & discessu vltramontanorum. *Cap. VI.*

INDE igitur procedentes omnes pariter peruenimus Calatrauam. Agareni autem qui inibi rebellabant, excogitauerunt tribulos ferreos fabricare, & per omnes transitus Anæ fluminis proiecerunt, & quatuor habentes aculeos, qualitercunque caderent vno eorum erecto, pedibus hominum & equorum vngulis figebantur. Sed quia humana artificia contra Dei prouidentiam nihil valent, sic Deus voluit, vt pauciſſimi, vel nulli fere, illis tribulis læderentur, & gratiæ Dei magnu supposita transiuimus flumen Anam, & castrametati fuimus in circuitu Calatrauæ. Agareni autem oppidum illud sic in summitatibus turrium armis, & vexillis, & machinis munierãt, vt volentibus impugnare satis difficile videretur. Præterea licet sit oppidum illud in plano, tamen ex vna parte muri eius per factum fluminis inaccessibile inuenitur: ex aliis partibus sic muro, & antemurali, fossatis, & turribus, & propugnaculis est munitum, vt absque longa machinarum impugnatione inexpugnabile videretur. Erat autem ibi Agarenus quidam nomine Auencaliz, longa armorum assuefactione astutus, & bellorum exercitia frequenter expertus. De huius industria plus seipsis confidebat populus obsessorum, licet esset ibi in præsidio quidam Almohat, qui præsidii custodiæ præsidebat. Cumque in obsidione per dies aliquot moraremur, & Reges cum principibus de impugnatione præsidii dubitarent, post longos tractatus placuit omnibus non relinquere oppidum intentatum, licet impugnatio difficilis videretur. Plærique autem melius iudicabant cœpto itinere ad bellum procedere, quam impugnationibus castrorũ insistere, præsertim cum in talibus & strenui periclitentur, & exercitus fatigetur, cum & ius acquisitionis & retentionis talium pendeat ex fine belli. Assumptis itaq; armis, lociſque oppidi specialiter Regibus & principibus assignatis, voce fidei eleuata oppidum sunt aggressi. Sicque per Dei gratiam factum est, vt die Dominica post festũ sancti Pauli expulsis Arabibus fuit Calatraua Regi nobili restituta, quæ statim a fratribus qui dudum ibidem resederant, fuit munita, & Christiano nomini redonata. Nobilis autem Rex de omnibus ibidem inuentis nihil sibi retinuit, sed vltramontanis & Regi Aragonum cuncta cessit. Sed quoniam humani generis inimicus non cessat Christianis actibus inuidere, misit Satan in exercitum charitatis, & corda æmulantium conturbauit, & qui ad certamen fidei se accinxerant, retrorsum a bono proposito abierunt. Omnes enim fere vltramontani communi proposito statuerunt, vt relictis crucis signaculis, omissis etiam belli laboribus, ad propria remearẽt. Rex autem nobilis suorum victualia compartitus, quantum necesse erat omnibus est largitus. Sed nec sic cœpta obstinatio potuit reuocari. Immo passim omnes inglorii recesserunt, excepto venerabili Arnaldo Narbonensi antistite, qui cum omnibus quos habere potuit, & multis nobilibus de prouincia Vien-

Viennensi semper in bono constans, a bono proposito non recessit. Et erant circiter centum triginta milites præter pedites, de quibus etiam aliqui remanserunt. Remansit etiam de partibus Pictauiæ Theobaldus de Blazon, homo nobilis, & strenuus, & natione Hispanus, & genere Castellanus. Rex Aragonum cum omnibus suis vsque ad finem permansit indissolubili dilectione Regi nobili fœderatus, & quia sicut dicit Salomon: Si possides amicum, in tentatione posside illum: hic probari potuit, quisque qualiter diligebat. Sed quoniam diligentibus Deum omnia cooperãtur in bonum, licet schismatis huius periculosus exitus timeretur, omnia tamen cœperunt de die in diem fœlicius prosperari. Recedentibus itaque his qui crucem Domini in Angaria attulerunt, soli Hispani cum paucis vltramontanis supertus nominatis proficisci cœperunt ad bellum Domini confidenter, & primo venerunt Alarcuris, ibique castrametati municipium occuparunt, necnon & castella alia in vicino. In eadem mansione aduenit Sancius Rex Nauarræ, qui licet a principio simulasset nolle venire, cum ad discrimen peruentum fuit, strenuitatis suæ gloriam a Dei seruitio non subtraxit. Sicque Regum ternarius in sanctæ Trinitatis nomine processerunt, & primo die castrametati sunt in circuitu Saluæ terræ. Dominica die sequenti visum fuit Regibus & principibus, vt totus exercitus armaretur, & etiam omnia tanquam ad bellum disponerentur. Et per Dei gratiam talis apparuit multitudo armis, & signis, & equis ornata, vt intuentibus nobilis hostibus & terribilis appareret, nobis amabilis, bello expediens dissessum absentium compensaret, ita quod etiam corda magnanimorum creuerũt, pusillanimes confortati, dubii confirmati, & discedentium schisma quod multos terruerat, recessit a cordibus timidorum. Ibique etiam die altero spectantes, post peruenimus ad aliam mansionem quæ dicitur Fraxineda. Tandem peruenimus ad aliam mansionem eiusdem nominis. Tertio vero die ad aliam mansionem in radice montis de Muradal, quæ dicitur Guadalfaiar.

De occupatione montis, vnde ad prælium processit Christianorum exercitus. *Caput VII.*

INTEREA dum hæc agerentur, Mahomat Rex Agarenorum prope Giennium in montanis congregauerat gentes suas, ibique præstolabatur exercitum Christianorum. Nec erat ei cordi pugnare, quia verebatur auxilia peregrina, sed vt in reditu insiliret, vt forte Christiani fatigati laboribus, diminuti mortibus ei resistere non valerent. Et ideo forte consilio altissimi factum fuit, quod aduentitii discesserunt. post discessum enim eorum, quidam initiati diabolo clanculo de nostro exercitu se furantes ad Arabes transfugerunt, eis statum Christiani exercitus, & defectum victualium detegentes, qui tamen cessauerat post discidium Calatrauæ. Sicque procurante prouidentia quæ in sui dispositione non fallitur, fuit factum, vt Agarenus mutato consilio, assumpta audacia præsumens gloriam, a partibus Gienni processit. Contra nos properãs Beatiam vsque peruenit, & aliquos inde misit ad Nauas Tolosæ, vt in angustia transitus, vbi est rupis fere in via, alueique vorago, Christianorum transitum impedirent. Et si Christiani summitatem montium non cepissent, in montis supercilio residerent, vt ascensum exercitus Domini prohiberent, sicut capti in bello postea narrauerunt. Hac intentione obseruabant transitum, vt tandem deficientibus victualibus affecti tædio & inedia redirentur. Domino autem aliter faciẽte, Didacus Lupi de Pharo, cui ducatus exercitus erat commissus, præmisit filium suum Lupum Didaci, & duos nepotes eius Sancium Fernandi, & Martinum Munionis, vt præcederent ad montis supercilia obtinenda. Verum cũ illi de strenuitate confisi aliquãtulum procederent imprauisi, in summitate montis iuxta castrum quod Ferral dicitur, quosdã Arabes inuenerunt, qui insultũ facientes in eos fere læsissent, nisi diuina gratia operante accepti armis prædicti Christiani cum suis Arabes viriliter repulsissent: & summitatẽ montis per Dei gratiam obseruarunt, ita quod statim fixis tentoriis inibi remanserunt. Quinta autem feria circa horam nonam venimus ad pedem montis, & ea-

dem die plerique de nostris ad montis ardua conscenderũt. Maior vero pars eiusdem Guadalfaiar alueum remanserunt. Sexta feria in mane tres Reges, Aldephonsus de Castella, Petrus de Aragonia, Sãcius de Nauarra, inuocato nomine Domini ascenderunt, ibique in quodam decliuo montis fixis tentoriis resederunt, & eadem die occupatum fuit a nostris castrum Ferral, sub quo sunt quędam voragines, & in rupe anfractus, & scopulorum præcipitia iuxta Losam, & tanta est ibi angustia transitus, vt etiam expeditos impediat difficultas. Ibique quædam phalanges Agarenorum per diem illum & partem sequentis Christianorum transitus obseruabant, ibique frequenter illo die inter nostros & ipsos quædam belli præludia intercesserunt, ita quod ex vtraque parte aliqui, non tamen plurimi, ceciderunt. Dũ hæc agerentur, Regum & principum deliberatio eligebat, qua esset sine periculo procedendum. transitus enim Losæ non erat possibilis sine damno. Et cum iam exercitus Agareni vicinior nobis esset, necnon & eius tentorium rubeum apparet affixum, diuersorum de processu exercitus diuersæ sententiæ ferebantur. Aliqui enim attendentes impossibilitatem transitus retrocedere consulebãt, & per locum faciliorem ad Agarenorum campestria transmeare. Ad hoc nobilis Aldefonsus Rex Castellæ: Etsi hoc consilium discretione fulgeat, periculum secum portat. populus enim & alii inexperti cum nos retrocedere viderint, non bellum quærere, sed bellum fugere iudicabunt, & fiet discessio in exercitu, nec poterunt retineri. Sed ex quo ex vicino hostes prospicimus, ad eos necesse est vt eamus. Sicut autem fuerit voluntas in cælo, sic fiat. Cumque hoc consilium *nobilis Regis* præualuisset, Deus omnipotẽs qui negocium speciali gratia dirigebat, misit quendam hominem plebeium, satis despicabilem, & habitu, & persona, qui olim in montanis illis pecora pauerat, & cuniculorum & leporum ibidem captioni instaterat. is ostendit facilem viam, omnino possibilem per decliuũ lateris montis eiusdem. Nec oportet ab aspectu hostium occultari, & ipsis videntibus, nec impedire valentibus, venire ad locum pugnæ congruum poteramus.

De processu ad locum pugnæ, & occursu Agarenorum. Caput VIII.

SED quia in tanto discrimine tali personæ vix credi poterat, duo principes præcesserunt, Didacus Lupi de Pharo, & Garsias Romerii, vt si inuenirent esse vera quæ pastor dixerat, montem quendam in summitate sui habentem *planitiem* occuparent. Et dante Domino sic euenit, vt ille tanquam Dei nũcius, qui infima mundi eligit, verax inueniretur, & prędicti principes mõtis planiciem occuparũt, & tres Reges die Sabbati summo mane, suscepta benedictione põtificali & gratia sacramenti, ad prædictum montem cum suis agminibus peruenerunt. Castrum Ferral quasi omnino tunc inutile est dimissum. Ipsi tamen credentes nos a prælio deuiare, eo quod Losæ transitum non seruauimus, prædictum castrum cũ magna lætitia occuparunt. Reges itaq; postrema exercitus obseruantes cũ toto comitatu ad suos principes qui præcesserant, peruenerunt. Quod attendentes Agareni non esse subterfugiũ, sed processum, grauiter doluerunt, & prospicientes tentoria quæ in prædicti montis cacumine figebãtur, cateruã militũ destinarunt, vt a metatione castrorum primos agminis cohiberent. Nos enim propter viæ angustias porrecto agmine procedere cogebamur. cum nostris autem diutius confligentes Domino faciente viriliter sunt repulsi, & nostri occupata planitie montis per Dei gratiam castra fœliciter locauerunt. Et tentoriis vix metatis, videns Rex Agarenorum quod in obseruatione transitus nihil ei proderant insidiæ, neque doli, dispositis aciebus eadem die processit ad campum, & pręcipuam aciem quæ eius erat custodiæ deputata, super quodam promontorio ad quod difficilis erat ascensus, nobiliter collocauit, cæteris suis aciebus a dextris, & a sinistris prudẽtissime ordinatis, & ibi ab hora sexta vsque ad vesperum spectarunt, putantes nos eo die ad prælium processuros. Sed consilii deliberatione habita prouisum fuit, vt bellum vsque ad secundã feriã differretur, eo quod equi erant montiũ difficultate vexati, & exercitus fatigatus, & vt etiã statũ eorũ & processum possemus in isto medio contueri.

Cumque

Cumque intellexisset Agarenus, quod non procedebamus ad bellum, elatus in gloriam, non ex cautela, sed prouenire credidit ex timore. Vnde epistolas misit Beatiam & Giennum, quod tres Reges obsederat intra triduum capiendos. Tamen aliqui de suis qui altius cogitabant, dixisse talia referuntur: Videmus prouide & sollicite collocatos, & plus videntur ad pugnã parari, quam ad fugę subsidia anhelare. Sequenti die Dominica, summo mane iterũ egressus est Agarenus in campum, vt pridie, & mansit in campo vsque ad meridiem dispositis aciebus, & ad æstus iniuriam repellendam allatum fuit tentorium rubeum ad vmbraculum Agareni diuersis artificiis adornatum, sub quo glorioſus debito residens conflictum fastu regio expectabat. Nos vero, sicut pridie fecimus, corũ exercitũ attendentes obseruatis castris deliberabamus, qualiter in crastino procedere deberemus. Toletanus autem & cæteri pontifices per singularum ciuitatum & singulorũ principum mansiones verbũ exhortationis & indulgentiæ deuotissime proponebãt. Eo die illustris Rex Aragonum consobrinum suum Nunium Sancii accingit cingulo militari. Agareni etiam in modum torneamenti circa vltimam partem castrorum quædam belli prælidia attentabant. Tandem inter sextam & nonam post longam expectationem Agareni ad locum quo castra metati fuerant, sunt reuersi.

De dispositione acierum, & ordinibus bellatorum. *Cap. IX.*

SEQVENTI vero die circa mediam noctem vox exultationis & confessionis insonuit in tabernaculis Christianis, & per vocem præconis inclamatum est, vt omnes ad bellum Domini se armarent. Celebratis itaque Dominicę passionis mysteriis, & facta confessione, sumptis sacramentis, acceptis armis ad campi certamina processerunt. Dispositisque aciebus (sicut iam dudum fuerat pertractatũ inter principes Castellanos) Didacus Lupi cum suis habuit primos ictus: mediã aciem Comes Gundisaluus Nunii cum fratribus Templi, & Hospitalis, & Vclesii, & Catratuæ: collateralem habuit Rodericus Didaci de Camberis, & Aluarus Didaci frater eius, & Ioannes Gundisalui, & alii nobiles cum eisdem: in vltima acie nobilis Rex Aldefonsus, & Rodericus Archiepiscopus Toletanus cum eo, & alii episcopi supradicti. De Baronibus, Gundisaluus Roderici, & frater eius, Roricus Petri de Villaluporum, Suerius Telli, & Fernandus Garsiæ, & alii. In quaslibet autem istarum acierum erant communia ciuitatum, sicut fuerat ordinatum. Strenuus autem Petrus Rex Aragonum exercitum suum disposuit in totidem aciebus: primos ictus habuit Garsias Romerii: secundam aciem Eximinus Cornelii, & Aznarius Pardi: in vltima fuit ipse cum aliis magnatibus regni sui: similiter & in collaterali acie alios de suis nobilibus collocauit. De communibus etiam ciuitatum Castellæ habuit ipse secum. Rex Nauarrę Sancius, speciali prærogatiua strenuitatis perspicuus, cum suis a dextris Regis nobilis procedebat, & in comitatu suo communia ciuitatum Secobiæ, Abulæ, & Medinæ. Dispositis itaque aciebus, eleuatis ad cælum manibus, directis ad Deum oculis, cordibus ad martyrium excitatis, protensis vexillis fidei, & nomine Domini inuocato, ad belli discrimina omnes pariter peruenerunt. Primi autem qui primos ictus dederunt in acie Didaci Lupi de Pharo, fuerunt suus filius, & nepotes superius nominati, strenui & audaces. Agareni vero in summitate quadam præsidium instar atrii firmauerunt de scriptis sagittarum, infra quod erant præcipui peditum collocati, ibidemque Rex eorum residet habens iuxta se ensem, induens cappam nigram, quæ fuerat Abdelmumi, qui fuit principium Almohadum, & librum etiam sectæ nefariæ Mahometi, qui dicitur Alchoranus. Extra atrium erant etiam aliæ acies peditum, quorum quidam tam de interioribus, quam de exterioribus sibi adinuicem colligatis, vt quasi de fugæ præsidio desperarent, constanter belli instantiam sustinebant. Erat autem exterius ante atrium acies Almohadum militaris, equis, & armis, & infinita multitudine terribilis in aspectu: a dextris autem ipsorum & a sinistris erant Arabes velocitate & lancearum agilitate nocui inexpertis, qui & fugiendo impetũt, & fugati acrius insolescunt. In planitie vero vbi volubilitati non obest angustia, no-

ciuiores reperiuntur. Hi similes Parthis sagittarum insistunt negociis, & in clauarum ponderibus vasa ferunt vertiginis, & hi, & illi extraordinariis vagationibus intenti acierum ordinem non obseruant, vt aduersarios incursionibus turbent, & suis ordinatim venientibus ruptis agminibus ex aduerso grassandi tribuant facultatem. Sed & istorum & aliorum innumerabilem multitudinem nullum credo de nostris potuisse veraciter extimare, nisi quod postea ab Agarenis audiuimus, quod erant octoginta millia militum, peditum vero turbæ non poterant numerari. Ad hæc dicebantur adesse quidam Agareni de partibus Azdoræ prope Marrochos, mirius accepti in oculos Regis sui. Hi equis relictis, Regi suo, vt eius gratiam compararent, pedites astiterunt, & ex his omnibus nullus creditur euasisse. Astabat etiam Regi eorum quædam acies stupenda multitudine obstipata, & militaribus insignibus mirabiliter adornata.

Caput X.

De victoria Christianorum, & strage Sarracenorum.

AGARENI autem fere immobiles in loco manentes cœperũt repellere primos nostrum qui ascendebant per loca satis congressui importuna, & in his repulsis aliqui ex nostris congressoribus difficultatibus fatigati aliquantulum subsiterunt. Tunc etiam aliqui ex mediis aciebus Castellæ & Aragoniæ in vnum agmen ad primas acies conuenerunt, & fuit ibi commotio magna, & res dubio periculosa, ita vt etiam aliqui, non tamen de magnis, viderentur fugæ præsidio inhiare, sed primi & medii ex Aragonia & Castella coniunctim congressui insistebant, collaterales etiam acies cum Agarenorum aciebus acriter dimicabãt, adeo quod quidam eorum terga vertentes fugere videbantur. Quod attendens Aldephonsus nobilis, videnſque quosdam plebeia vilitate quid deceat non curare, dixit omnibus audientibus pontifici Toletano: Archiepiscope ego & vos hic moriamur. Qui respondit ei: Nequaquam, immo hic prævalebitis inimicis. Rex autem intractus animo, Festinemus, inquit, primis succurrere in periculo constitutis. Tunc Gonsaluus Roderici, & fratres eius processerunt ad primos. Fernandus vero Garsiæ vir strenuus, & in militia industrius, retardauit ipsum Regem, consulens vt obseruato moderamine procederent ad succursum. Tunc Rex inquit iterum: Hic Archiepiscope moriamur. talis enim in tali articulo mors non dedecet. Etile: Si Deo placet corona victoriæ, non mors insistat: sin autem aliter *Deo placue*rit, vobis commori omnes communiter sumus parati. In his autem omnibus (testificor coram Deo) nobilis Rex non mutauit vultum, nec gestum solitum, nec loquelam, immo viriliter & constanter, vt leo imperterritus, aut mori, aut vincere firmus erat, nec diutius valens tolerare primorum periculum festinato gressu vsque ad atrium Agareni dante Domino hilariter vexillorum insignia peruenerũt. Crux vero Domini quæ coram Toletano pontifice consueuerat baiulari, præferente eam Dominico Paschasii canonico Toletano, per Agarenorum acies miraculose transiuit, & ibidem illæso baiulo sine suis vsque ad finem belli, sicut Domino placuit, perdurauit. Erat autem in vexillis Regum imago beatæ Mariæ virginis, quæ Toletanæ prouinciæ & totius Hispaniæ semper tutrix extitit & patrona. In cuius aduentu acies illa mirabilis, & turba innumerabilis, quæ hactenus satis immobilis permanebat, & rebellis nostris obstiterat, cæsa gladiis, fugata lanceis, victa ictibus terga dedit. Tunc etiam ad instantiam germani sui, qui Zeit Auozecrith vocabatur, Rex Agarenus iumento varii coloris insidens fugæ præsidio se commisit, & cum quatuor militibus periculi sociis Beatiam vsque venit, & Beatiensibus quid facerent scisitantibus, dicitur respondisse: Nec mihi, nec vobis possum consulere, Dominus sit vobiscum. Ibique mutato iumento, Giennum ea nocte peruenit. Interea Aragonensibus ex sua, Castellanis ex sua, Nauarris ex sua parte instantibus, cæsa sunt multa millia Agarenorum. Quo viso & audito Toletanus pontifex hæc verba dixit nobili Regi: Estote memor gratiæ Dei, quæ omnes defectus in vobis suppleuit, & opprobrium aliquandiu toleratum hodie releuauit. Estote etiam memor vestrorum militum, quorum auxilio ad tantam gloriam

riam peruenistis. His & aliis in hunc modum dictis, ipse Toletanus, & alii pontifices qui simul aderant, cum lachrymis deuotionis in laudis canticum eleuatis vocibus proruperunt dicentes: Te Deum laudamus, te Dominum confitemur. Erat etiam ibi Tellius Palentinus Episcopus, Rodericus Segontinensis, Menendus Oxomensis, Dominicus Placentinus, Petrus Abulensis, multi etiam alii clerici Domino cantica decantantes. Campus autem sic strage Agarenorum plenus erat, vt etiam in robustissimis equis vix super eorũ cadauera absque periculo transiremus. Erant autem Agareni qui supra prędictum atrium inuenti sunt, statura proceri, pinguedine dilatati, & (quod mirabile est dictu) licet iacerent in omnibus partibus corporis detruncati, & iam a pauperibus spoliati, in toto campo nec signum sanguinis poterat inueniri. Quibus peractis nostri gratiæ Dei terminum nolentes imponere, per omnes partes vsque ad noctem eos infatigabiliter sunt secuti, & secundum extimationem creduntur circiter bis centum millia interfecta. De nostris autem vix defuere viginti quinque.

De magnalibus bellatorum. *Cap. XI.*

QVæ autem specialiter facta sunt a magnatibus, neminem credo sufficienter posse dicere, cum nemo potuerit omnia particulariter intueri, scilicet qualiter Aragonensium audax strenuitas operam dedit stragi, qualiter agilitate facili præuenerit fugientes: quam viriliter Eximinus Cornelii cum turba suorum aduenerit agentibus primos ictus: qualiter Garsias Romerii, & Aznarius Pardi cum aliis magnatibus Aragoniæ & Cataloniæ belli dubia magnifice peregerunt: qualiter Nauarrorum bellicosa agilitas belli instantiæ se obiecit, & persecuta sit fugientes: qualiter & vltramontani qui remanserant, in occursum magnanimi Agarenorum incurribus restiterunt: qualiter Castellanorum magnifica nobilitas, & nobilis magnanimitas largis copiis suppleuit omnia, manu strenua compressit pericula, victrici gladio præuenit velocia, fœlici victoria complanauit aspera, & crucis improperia in gloriam commutauit, & hostis blasphemias laudum canticis dulcorauit. Sed si singulorum magnalia vellem prosequi, citius in scribendo manus deficeret, quam dicendi materia mihi deesset. Sic enim omnes præuentrix armauerat gratia, vt nullus de iis qui esse aliquid videbantur, aliud appeteret, nisi aut pati martyrium, aut obtinere. His itaque omnibus peractis fœliciter, iam circa solis occasum in Agarenorum tentoriis sedimus fatigati, satis tamen pro victoriæ lætitia recreati, neque ex nobis ad castra qui redierunt, nisi famuli ad sarcinas deportãdas. Tanta autem fuit in campo Arabum multitudo, quod medietatem spacii vix potuimus occupare. In campo autem qui voluerunt rapere, plurima inuenerunt, aurum scilicet, argentum, vestes pretiosas, supellectilia serica, & multa alia pretiosissima ornamenta, necnon & pecunias multas, & vasa pretiosa, quæ omnia pro maiori parte pedites & aliqui milites de Aragonia habuere. Maiores enim & quos fidei zelus, & Regis reuerentia, & amor strenuitatis nobilitauerat, hæc omnia contemnentes vsque ad noctem persecutioni viriliter intenderunt, præsertim cum præcedenti die pontifex Toletanus sub interminatione anathematis inhibuisset, ne quis prædæ campi insisteret, si diuina prouidentia victoriam concedere dignaretur. Camelorum autem, & cæterorum animalium, necnon & victualium quæ inibi sunt inuenta, vix posset, quantumlibet subtilis discretio æstimare. In eodem itaque loco illo die & sequenti moram fecimus fatigati. Homines, & vehicula, & res, & sarcinas, quę fuerant ob belli instãtiam proposita, vel neglecta, famulorum studio sunt aduecta. Et quod vix videtur credibile, licet verũ, in illis duobus diebus ad vsus omnes nulla alia ligna combussimus, nisi hastas lancearum & sagittarum, quas secum duxerant Agareni: vix tamen in illo biduo potuimus consumere medietatem, quamuis ex industria, nõ ad necessitatem, ignem apponerent, sed ad eorum multitudinem consumendam.

De captione Beatiæ, & Vbetæ, & aliorum castrorum, & reditu exercitus. Cap. XII.

EXINDE procedentes quidam ex nostris castrum de Bilche fortissimum obsederunt. Nos vero die tertia post bellum, quarta scilicet feria, venientes cepimus castrum Bilche, necnon & alia tria, scilicet Ferral, & Balnea, & Tolosam, quæ vsque hodie per Dei gratiam a fidelibus incoluntur, ibique moram per vnum diē fecimus, & procedentes ex nostris ad ciuitatem Beatiam vacuam inuenerunt, fugientibus Agarenis, & suorum periculo iam comperto se in Vbetam receperunt, præter quosdam inexpeditos qui in eorum oratorio quod Mezquita dicitur, incendio perierunt. Hoc audito Reges & principes communi consilio decreuerūt Vbetam obsidere. Hoc factum fuit feria sexta post bellum. Igitur secunda feria, octauo scilicet die post bellum, aggressi sunt ciuitatem inuocato nomine Christiano, & sicut Domino placuit, ex ea parte vbi instabant Aragonenses, quidam armiger Lupi Ferrencii de Luna murum ascendit, & in eius ascensu corda resistētium languerunt, & se Regis gratiæ spoponderunt. Super hoc itaque habito frequenti tractatu primo obtulerunt Sarraceni mille millia aureorum, vt ciuitas eis integra remaneret, quod & aliqui acceptarunt, dolentibus admodum Regibus, dissimulantibus tamen propter instantiam magnatum. Demum Toletano, Narbonēsi, & cæteris pontificibus auctoritate pontificali pacta huiusmodi prohibentibus factū est, vt ciuitas funditus euerteretur, Sarracenis ad vitam seruatis, captiuitati nihilominus mancipatis. Et iam Dei gratia propter luxum hominum tepescente, Christiani cupiditate illecti intendebant iniuriis & rapinis. vnde & Dominus imposuit frenum ori eorum, & percussit eos infirmitatibus, & iumenta, & vix erat in tabernaculis qui commilitoni posset socio, vel domino ministrare. Et necessitate compulsi rediuimus Calatrauam, ibique inuenimus Ducem Austrię de partibus Teutoniæ, qui satis in magno venerat apparatu. Indeque cum Rege Aragonum, cui erat consanguinitate coniunctus, in Aragoniam est reuersus. Nos vero cum nobili Rege Aldephonso ad vrbem peruenimus Toletanam, ibique cum pontificibus, & clero, & vniuerso populo in ecclesia beatæ Mariæ virginis processionaliter est receptus, multis Deum laudantibus, & in musicis instrumentis acclamātibus, quod eis Regem suum reddiderat sanum & incolumem, & corona victoriæ coronatū. Inde diuiso exercitu, vnusquisque ad ppria est reuersus. Hic finis belli, *quod fuit*
Æra 1250 æra millesima ducentesima quinquagesima, feria secunda, decimo sexto Kalendas Augusti.

De captione Alcaratii, & Alcantaræ, & aliorum castrorum, & fœdere cum Rege Legionensi. Cap. XIII.

POST hæc autem, licet Christianorum populi essent laboribus & infirmitatibus fatigati, Rex tamen nobilis a magnalibus non poterat abstinere. Et congregato exercitu eodem anno mēse Februario Castrum Dominarum impugnatum machinis occupauit, & restituit, quorum fuerat, fratribus Calatrauæ. Et inde procedens cepit castrum quod Eznauexore dicitur, & militiæ sancti Iacobi dedit illud. Et inde perueniens ad castrum famosum quod Alcaratium dicitur, obsidione diutina impugnauit, & in die ascensionis Domini eiusdem anni cepit illud Domino faciente, & a Roderico Toletano pōtifice, & clero qui aderat, processionaliter est receptus in ecclesia sancti Ignatii quæ Mezquita fuerat, diuinis solenniter celebratis. Cepit etiam aliud castrū quod Riuus Oppæ dicitur, expulsis Arabibus ab eodem. Et sic reuersus in terram suam, in villa ecclesiæ Toletanæ quæ sanctus Torquatus dicitur, festum Pentecostes prę̄sente vxore sua Regina Alienor, & filio suo Enrico, & filia sua Berengaria Legionensi Regina, & nepotibus suis Fernando & Alphonso, cum gratiarum actionibus & gloria celebrauit. Accidit autem eo anno, vt Dei iudicium Hispaniam visitaret. nam sic in omnibus regni finibus victualia defecerunt, vt homines panem petentes, cum non esset qui porrigeret, in plateis & compitis famis exitio morerētur, licet ipse Rex nobilis largissime eleemosynas erogaret,

erogaret, & pontifices, & magnates, milites, & populares supra posse studerent, quæ habere poterant, pauperibus impartiri. Nec tantum sterilitas in fructu terræ, sed etiam in volucribus, gregibus, & armentis, quæ conceptu & fœtu eo anno sterilitate simili caruerunt, & equitaturæ, & equi multi defectu palearum & hordei perierunt. Et licet tanta pestis patriam infestaret, Rex nobilis ab ascensionibus corde conceptis non potuit retineri, & cum Aldefonso Rege Legionensi olim genero fœdus initum innouauit, & restituit ei Rex Castellæ Carpium, & Montem regalem, vt diruta de cætero non starent. Et dato ei in auxilium Didaco Lupi de Pharo, magnate nobili & potente, Reges pariter condixerunt, vt vterque per confinia regni sui exercitum duceret contra Mauros: & Rex Legionensis in eo introitu cepit Alcantaram munitionem nobilem, quam dedit postea fratribus Calatrauæ.

De obsidione Beatiæ, & tregua cum Arabibus, & populatione Miraculi, & peste famis. Caput XIIII.

ALDEPHONSVS autem nobilis Rex Castellę æra millesima ducentesima quinquagesima prima, octauo Kalendas Decembris, congregato exercitu vrbem ingressus est Toletanam, & per Consocram & Calatrauam transiens circa Beatam fixit castra, & sic inualuit fames ibi, vt exercitus carnes humano generi insuetas edere cogerentur, ibiq; aduenit prędictus Didacus Lupi cum magno militum comitatu. Rex enim Legionensis post captam Alcantaram reuersus fuit in terram suam. Cumq; diu Beatiæ obsidio traheretur, nec a patria victualia portarentur, omnibus fere fame deficientibus, suorum consilio Rex nobilis tregua cum Arabibus reformata rediit Calatrauam, & cum fratres & sæculares qui inibi morabantur, fame & inedia laborarent, magnates, & milites, & cæteri populorum, prout vnusquisq; potuit, subuenerunt, sicut tanta aduersitas tolerabat. Rodericus etiam Toletanus pontifex attendens verbum Ioannis Apostoli, Qui viderit fratrem suum necessitatem habentem, & clauserit viscera misericordiæ suæ, quomodo Dei charitas est in illo? & item dicit scriptura: Pasce fame morientem, quem nisi paueris, occidisti: totum argentum quod apud se potuit inuenire, fratribus erogauit, & ne castra frontatiæ remanerent habitatoribus destituta, elegit ipse cum indigentibus indigere, & cum fratribus in terræ solatium & subsidium eo tempore remanere. Rege itaq; cum exercitu ad patriam redeunte, prædictus pontifex omnibus sæcularibus remanentibus Calatrauæ a festo Epiphaniæ vsq; ad octauas sancti Ioannis omni die edulium ministrauit. Sed in Quadragesima ad tantæ necessitatis angustias peruenerunt, quod ipse pontifex cum fratrum capitulo potius carnes comedere, quam terram deserere decreuerunt, nisi Dominus aliter prouideret. Sed Dei abundantia pietati misericorditer sic prouidit, vt prædicto pontifici alimonia non deesset, & fratrum indigentiam supportaret vsq; in diem, qua terra Domini diuitibus & pauperibus fructum dedit. Eo tempore idem pontifex in via publica per quam Toletum Arabes grauius infestabant, castrum quod Miraculum dicitur, populauit. vbi cum aliquandiu consedisset pluuiis & inundationibus impeditus, castri fabrica non crescebat, tamen in eo quod fieri potuit, relictis militibus, & aliis bellatoribus qui nouæ populationis ambitum custodirent, imminente solennitate Ramis palmarum venit ad ecclesiam Toletanam. Vbi processione solenniter celebrata, cum clamor insurgeret egenorum, idem pontifex verbum exposuit charitatis, & sic Omnipotens corda audientium inflammauit, vt ipso incipiente, cæteri qui verbum Domini audiebant, vsq; ad tempus fructuum cæteros pauperes receperint: & sic charitatis gratiarum numerum augmentauit, vt in tota vrbe vix remanserit qui exhibitorem proprium non haberet. Et eadem die qua fuit hæc distributio charitatis, septingenti milites, & mille quadringenti pedites Arabum castro Miraculi aduenerunt, & eos qui intus adierant, vnius diei concertatione fortiter impugnarunt, adeo quod aliquis de intrinsecis sine morte, aut effusione sanguinis vix remansit. Agareni autem inclusorum

Æra 1251

constantiam formidantes, multis ex suis sagittis, gladio, & lapidibus interfectis, gressu retrogrado recesserunt, & tanta fuit cæsio obsessorum, quod nullus ex eis in castro potuit remanere. Sed post accessum Arabum Roderico pontifici, cuius erant, nuncio destinato, successores fortes & incolumes receperunt, & ipsi Toletum vehiculis sunt aduecti, vbi commoditate debita recreati vsq; ad sanitatis gaudium sub chirurgico remanserunt. Rodericus autem pontifex his dispositis iuit Burgis ad Regem nobilem Aldephonsum, qui opera eius commendans in Domino dedit ei viginti aldeas in possessionem perpetuam ecclesiæ Toletanæ.

De morte Regis nobilis Aldephonsi. Caput XV.

CONSVMMATIS autem quinquaginta tribus annis in regno, Rex nobilis Aldephonsus generum suum Regem Portugalliæ ad colloquium conuocauit. Cumque esset in procinctu itineris eundi Placentiam vltimam sui dominii ciuitatem, in aldea quadam Areuali, quæ dicitur Guterrius Munionis, cœpit grauiter infirmari, vbi demum febre correptus vitam finiuit, & secum gloriam Castellæ sepeliuit, facta prius confessione Roderico pontifici, & sumpto summi viatici sacramento, assistentibus Episcopis, Tellio Palentino, & Dominico Placentinensi. Sequenti die in præsentia Alienor vxoris suæ charissimæ, & Reginæ Berengariæ filiæ suæ dulcissimæ, cum Enrico filio, & Alienor filia, & nepotibus suis Fernando &
Æra 1252 Alphonso in ætate consistentibus puerili, æra millesima ducentesima quinquagesima secunda, in die Fidis virginis, secunda feria, decimo Kalendas Octobris, non plenus dierum, sed virtutibus & honore, beatum spiritum suo qui dederat, restituit creatori. Et factus est luctus omnium, & desolatio magnatum, necnon & omnium populorum. Et corpore eius in decenti sarcophago collocato, ea die peruenimus Vallemoletum. Deinde ex omnibus regni partibus pontifices & abbates, religiosi & sæculares, milites & magnates, humiles & maiores ad exequias tanti funeris conuenerunt. Sic enim corda hominum vulnerauit relatio mortis eius, quasi quilibet improuisæ sagittæ iaculo feriretur. Sic enim strenuitas, largitas, curialitas, sapientia, & modestia eum sibi ab infantia vendicarant, vt post mortem eius sepulta credantur omnia cum sepulto. Omnes enim non tantum in suis, sed in aliis Hispaniæ finibus effrenatis studiis, & laxatis habenis licentiæ, quo *libuit abierunt*, & nihil sibi retinuerunt, cum thesauros verecundiæ amiserunt. *Sepultus* est autem in regali monasterio prope Burgis a Roderico Toletano, Tellio Palentino, Roderico Segontinensi, Menendo Oxomensi, Girardo Segobiensi Episcopis, & aliis religiosis, officiosa obsequia funeris filia eius Regina Berengaria impendente: quæ tanto dolore eius exequias consummauit, quod fere dilaceratione & lachrymis se extinxit. Et sicut in vita regnum virtutibus adimpleuit, sic in morte totam Hispaniam, immo mundum lachrymis madefecit. Sepultus est autem in prædicto monasterio a pontificibus supradictis, vbi laudum eius præconia nec inuidia, nec obliuio poterit abolere.

RODE-

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI DE REBVS HISPANIÆ LIBER NONVS.

Caput primum.

POst igitur sepulto iam continuo filius eius Enricus paruulus & hæres, a pontificibus & magnatibus, vniuerso clero, Te Deum laudamus, cantante, ad regni fastigium eleuatur. Vndecim annorum erat cum regnare cœpisset, & duobus annis, & decem mensibus regnauit. Verum post mortem Regis nobilis viginti quinq; diebus transactis Alienor vxor eius fuit rebus humanis exempta. Hæc erat Enrici Regis Angliæ filia, pudica, nobilis, & discreta, & sepulta est in prædicto monasterio iuxta virum, & custodia pueri Regis, & regni gubernatio remansit penes Berengariam Reginam sororem eius. Cuius diligentia sic apparuit toto tempore sui regiminis, vt pauperes, diuites, ecclesiastici, sæculares, sicut tempore Regis nobilis fuerant, in suis statibus seruarentur, licet Baronum varietas zelo inuidiæ circum acta discidia procuraret. Cum autem essent tres Comites, Fernandus, Aluarus, Gundisaluus, filii Comitis Nunii supradicti, cœperunt ad custodiam Regis pueri inhiare, vt concepta odia possent in his quos oderant, vindicare, sicut pater eorum fecerat tempore pueritiæ patris eius. Aliqui etiam quibus Regina Berengaria se credebat, eorum studiis consentiebant, mediante quodam milite Palentino qui Garsias Laurentii dicebatur & de mandato Reginæ erat custodiæ Regis pueri deputatus. Hic promissa sibi a Comite Aluaro in hæreditatem villa quæ dicitur Tabulata, Regi suasit, vt ad Comitis Aluari custodiam se transferret. Quod cum solers Regina Berengaria percepisset, animo grata nti concessit, sed timens insolentias quæ venerunt, fecit iurare Comitem Aluarum, & magnates, vt sine ipsius Reginæ consilio, nec aliquibus terram auferrent, nec aliquibus terram darent, nec vicinis Regibus guerram mouerent, nec multam, quæ Hispaniæ pecta dicitur, imponerent in aliqua regni parte: & iuramento, & hominio in manu Roderici Toletani pontificis firmauerunt, & si contrarium facerent, proditionis infamia tenerentur. Sed quia Regina propter importunitates militum & maiorum tædio erat affecta, timebat ne regnum in sui custodia turbaretur, & ideo Comiti Aluaro dedit puerum conditionibus supradictis. Qui cum Gundisaluo Roderici, & fratribus suis tunc sibi fauentibus in continenti Burgis egrediens cœpit exterminia procurare, magnos humiliare, & vulgi diuites exhaurire, religiones & ecclesias ancillare, & decimarum tertias quæ ad ecclesiarum fabricas pertinebant, cœpit similiter infiscare. Sed excommunicatus a Roderico Toletano decano, qui vices Archiepiscopi tunc gerebat, cuius fuit restituere, & iurare ne de cætero attentaret, & ecclesiarum hominibus sibi iugare.

De contubernio Regis Enrici & Dominæ Mafaldæ. *Caput II.*

VERVM cum apud Vallem oleti curiam celebrassent magnates alii, Lupus Didaci de Pharo, Gonsaluus Roderici, & fratres eius Rodericus Roderici, & Aluarus Didaci de Camberis, Alphonsus Telli de Menesis, & alii nobiles regni exterminio condolentes curauerunt tantis cladibus obuiare, & Reginæ Berengariæ prudentiam adeuntes humiliter supplicarunt, vt regni miseriis condoleret. Comes autem Aluarus cœpit Reginam nobilem infestare, adeo vt ea quæ sibi pa-

ter suus dederat, occuparet, & ei etiam ore temerario demandauit, ne in regni finibus remaneret. Tunc Regina nobilis cum sorore sua Alienor, quæ fuit postea Regina Aragonum, & erat tunc temporis domicella, in castrum Gunsalui Roderici quod Aptellum dicitur, se recepit, ibiq; deguit vsq; ad mortem fratris. Sed prædicti magnates tanquam naturali dominæ fideliter adhærentes Regi paruo fidelitatis debitum in omnibus seruauerunt. Cæterum prædictæ Reginæ soleris industria omnia sic prouide ordinauit, vt magnates sibi fauentes, & Comitis Aluari insolentias refrenaret, & iura sua Regi paruo conseruaret. Verum cum Rex tenellus intentionem Comitis sagaci indole iam sentiret, libenter volebat ad sororis custodiã se transferre. Sed Comes Aluarus per suos complices ita cauit, quod Rex puer quod volebat, non potuit effectum mancipare. Nam Comes callide cogitauit vxorem ex Portugallia sibi dare, qua mediante posset puerum in suo beneplacito retinere. Sed in contrarium res euenit. Nam cum Mafaldam filiam Regis Portugalliæ adduxisset, & puer non esset in ætate nubili, remansit domina coniugali commercio defraudata, & quia se consanguinitatis linea attingebant, de mãdato Innocentii Papæ fuit contubernium separatum. Et post (vt fertur) inter se, & dominam voluit Comes Aluarus connubium procurare. Sed ipsa cum esset pudica, verbum respuit indignanter.

De morte nuncii, & captione Montis alacris, & obsidione Villæ albæ Cap. III.

POst curiam Vallis oleti Comes Aluarus cum suis complicibus, & cum Rege extrema Dorii peragrauit maiorum animos sibi concilians, vt eorũ fauore posset aliis imperare, & habentiũ diuitias exhaurire, & inde se transtulit vltra Serram. Et cum venisset Maquedam, quæ est oppidum in diœcesi Toletana, Regina nobilis misit nunciũ de fratris statu clanculo percunctari. Erat enim solicita, eo quod a Comite Aluaro negligentius seruabatur. Et cum Comes Aluarus de nuncio cõperisset, fecit scribiliteras impostoræ, & falso sigillo Reginæ nobilis intercludi, in quibus continebatur, quod Regina nobilis scribebat aliquibus de cõsilio magnatum de campis, vt cum toxico sibi misso fratri suo exitiale poculum propinarent, vt sic puerum ad sororis odium grauius prouocarent, & hominẽ continuo suspenderunt. Sed cum labia malignorum sibi velut ebria mentiantur, qui Susannam falso testimonio liberauit, Reginam nobilem & innocentem ab impostoræ mendacio liberam declarauit, & vt in suis mendaciis caperentur iniqui, communis & fidelis assertio omnium sine dubio affirmabat Reginę nobilis veritatem, detestãs maledictis & conuitiis quod iniquitas adinuenit. Et licet e fronte superbia Comes Aluarus niteretur, tanta tamen efferbuit subsannatio populi contra eum, vt cogeretur recedere a partibus diœcesis Toletanæ, & Optam veniens ibi aliquandiu fecit moram. Aduenit autẽ miles nobilis Rodericus Gundisalui de Valle viridi, qui beneplacitum Regis pueri iam habebat, vt ad sororem suam inscio Comite Aluaro se transferret. Sed cum Fernandus Munionis Comitis Aluari fautor & nepos aduentum prędicti nobilis comperisset, ei ex improuiso assumptis militibus superuenit, & captum duxit ad Alarconem. Tunc Comes Aluarus vt in regno excidia excitaret, fautoribus Reginæ nobilis mouit guerrã, & assumptis quos habere potuit, cum Rege ad Vallem oleti in sequenti quadragesima peruenerũt, & Paschare resurrectiõis dominicæ celebrato, cum militibus Castellanis, & de extremis Dorii Vallem triticariam vastauerunt, & domos magnatũ qui Reginæ fauebant, hostiliter dissiparũt. Deinde in castro quod Mons alacer dicitur, Suerium Tellii obsederunt. Sed cum Gonsalus Roderici, & fratres eius, & Alphonsus Tellii pluribus militibus præminerent, Regis præsentiã reuerentes noluerunt obsesso fieri in succursum. Sed ipse Suerius Tellii Regi petenti protinus castrũ dedit. Exinde Comes cum Rege procedens in campis plurima deuastauit, & apud Carrionẽ per dies aliquos fecit morã. Deinde ad Villam albam de Alcor contra Alphonsum Tellii properauit, & quidam milites ex agmine præcurrentes extra munitionẽ Alphonsum Tellii repererunt, & captis equis & armis ipsum etiam vulnerarunt, & vulneratus in municipio se recepit, vbi per aliquot dies obsessus viriliter se defendit.

De mor-

De morte Regis Enrici. Caput IIII.

AB obsidione vero Comes recedens Pallentiam festinauit. Regina autem & filii nobiles in Aptello & Castro Cinisario morabantur, & nesciebant quid agerent, eo quod in exercitum Rege præsente non poterant insilire, nec illatas iniurias sustinere. Vnde communiter decreuerunt Regi restituere terram suam, & de cælo auxilium expectare. Cum igitur terra (vt dictum est) variis incursionibus vastaretur, & Comes cum paruo Pallentiam aduenisset, contigit eum in domo Episcopi hospitari, & res ecclesiæ vt hostem consumere & deuastare. Quadam autem die cum Rex puer instaret ludicris cum coætaneis Domicellis minus prouide custoditus, Domicellus quidam e turre casu tegulam proiiciens, Regem in capite vulnerauit, ex quo ictu post dies paucos fuit mors lugubris subsecuta. Sed antequam rumorem loquacitas diuulgasset, Regina sapiens misit Lupum Didaci & Gundisaluum Roderici magnates pro filio suo Fernando, qui apud Taurum cum patre tunc temporis morabatur. Qui euntes rumorem de morte Regis pueri sumpserunt, & Regi Legionis causam aliam suadentes cum Infante Fernando ad Reginam Verengariam redierunt. Interim autem Comes Aluarus tulit Regem a Pallentia, vt in castrum quod Tarecum dicitur, celaretur. Sed quia res non potuit occultari, soror eius Regina funestis rumoribus concitata Pallentiam cum magnatibus properauit, vbi a venerabili Tellio Episcopo ciuitatis cum processione solenniter sunt recepti, & inde ad castrum quod Doniæ dicitur, procedentes continuo vi ceperunt. Tunc magnates cum Comite Aluaro de concordia tractare cœperunt, sed nihil voluit Comes Aluarus acceptare, nisi Infans Fernandus Rex futurus suæ custodiæ, vt auunculus, traderetur. Cui pactioni Regina nobilis & magnates verentes præterita, nullatenus consenserunt, & procedentes ad Vallem oleti venerunt, & consilio habito ad extrema Dorii processerunt. Et cum venissent ad villam quæ Cauca dicitur, habitatores villæ eos recipere noluerunt, sed ad Aldeam quandam quæ Sanctus Iustus dicitur, secesserunt, & ibidem nuncios receperunt, ne Secobiam, vel Abulam, vel ad aliquam extremorum Dorii accederent ciuitatem. Nunciatum est etiam quod Sancius Fernandi frater Regis Legionensis contra Reginam & filium eius magna cum multitudine aduenisset. Vnde & Regina nobilis & filii sui cum his qui aderant ad Vallem oleti prõtinus redierunt.

Quod Infans Fernandus factus est Rex Castellæ. Caput V.

CVM autem audisset Regina potiores extremorum Dorii, & de vltra Serram Secobiæ conuenire, misit nuncios qui eis fidelitatis debitum suaderent. Cumq; viri extremorum Dorii hoc audissent, venire ad Reginam nobilem continuo consenserunt, & cum ad Vallem oleti communiter cõueniissent, ibidem tam extremorum Dorii potiores qui pro omnibus venerant, quam etiam magnates & milites Castellani communi consensu regnum Castellæ fidelitate debita Reginæ nobili obtulerunt. Ipsi enim decedentibus filiis, cum esset inter filias primogenita, regni successio debebatur, & hoc ipsum patris priuilegio probabatur, quod in armario Burgensis ecclesiæ seruabatur, & totum regnum, antequam Rex haberet filium, bis iuramento & hominio hoc firmarat. Ipsa autem intra fines pudicitiæ & modestiæ supra omnes mundi dominas se coarctans regnum sibi noluit retinere. Sed extra portam Vallis oleti educta multitudine extremorum Dorii, & Castellæ, vbi forum agitur, conuenerunt, eo quod tantam multitudinem domorum angustia non ferebat, & ibidem filio regnum tradens, Infans Fernandus, de quo diximus, omnibus approbantibus ad ecclesiam sanctæ Mariæ ducitur, & ibidem ad regni salutem sublimatur, anno ætatis suæ decimo octauo, clero & populo decantantibus, Te Deum laudamus, te Dominum confitemur. Et ibidem omnes ei fecerunt hominium, & fidelitatem Regi debitam iurauerunt, & sic honore regio ad regale palatium est reductus. Cum autem audisset Regina nobilis Aldephonsum

Regem Legionensem ad villam quæ Airoium dicitur, adueniſſe, modeſtiæ ſuæ inſiſtens pudori, per Mauricium Burgenſem & Dominicum Abulenſem Epiſcopos humiliter ſupplicauit, vt ſe ab inquietatione filii temperaret. Sed ipſe Rex elatus ſuperbia, quam cordi eius Comes Aluarus inſtillarat, ſupplicationi & precibus contradixit, eo quod imperio inhiabat. Immo tranſiuit Piſoricam, & venit Lacunam, vbi cum diebus aliquot permanſiſſet, direxit faciem contra Burgis, & cum loca plurima & domos militum deuaſtaſſet, & alias incendio concremaſſet, ad villam quæ Arcus dicitur, ſuperuenit, ſperans ciuitatem Burgenſem ſe capturum. Sed cum audiſſet in eadem vrbe Lupum Didaci, & multos milites congregatos, fruſtratus ſpe vacua & inani, contra conſiliarios indignatus in terram ſuam propere remeauit.

De tumulatione Regis Enrici. *Caput VI.*

REGINA autem in Regem filio ſublimato, dum hæc fierent, Pallentiæ morabatur, & ibi venerunt ad eam ex Secobia, & Abula, & aliis oppidis extremorum Dorii milites copioſi conſiliorum ſuorum ſeruitia offerentes. Et tunc Regina duos venerabiles pontifices, Tellium Pallentinum & Mauricium Burgenſem miſit Tarecum, vt Enrici Regis corpus reciperent cum ſuis parentibus tumulandum, præſertim cum & hoc ipſum Comes Aluarus iam mandaſſet: & præfati pontifices recepto corpore Pallentiam redierunt. Et inde Rex nouus cum matre ſua Regina nobili ad caſtrum quod Munio dicitur, aduenerunt, & dum Rex oppidum impugnaret, Regina nobilis fratrem ſuum Enricum Regem in ſarcophago nobiliter præparato detulit ad monaſterium prope Burgis, & ibidem iuxta fratrem ſuum Fernandum Infantem cum planctu magno exequiis celebratis regaliter ſepeliuit. Inde vero Regina veniens Munionem inuenit caſtrum a Rege Fernando & ſuis fidelibus occupatum, militibus qui inerant, captiuatis. Poſt hæc ad Lermam & Laram, quas Comes Aluarus detinebat, cum Burgenſi concilio procedentes inuaſas fortiter occuparunt, & rebellantes milites vi ceperunt. Indead vrbē Burgenſem redeuntes, a pontifice, clero, & populo honorifice & proceſſionaliter ſunt recepti, gaudentibus omnibus quod liberati ab hoſtibus in dominæ naturalis dominio remanſerunt.

De largitate Reginæ Verengariæ, & de captione Comitis Aluari. *Caput VII.*

VERVM quia perturbatione huiuſmodi obſiſtente regales reditus ad ſtipendia defecerunt, & Regina nobilis quidquid habuerat in largitionibus, diſpenſarat, ad argenti, & auri, & gemmarum donaria miſit manum, & quæq; ex talibus reſeruarat, in auxilium filii liberaliter erogauit, & de conſilio magnatum qui ſecum aderant, ad partes Belli foraminis, Anagari, & Naiaræ proceſſerunt, & receptis villis quas ſibi incolæ gratiſſime reddiderunt, Burgis iterum ſunt reuerſi. munitiones enim quas Comes Gonſalus Nunii detinebat, non potuerunt propter ſui fortitudinem expugnare. Et dum Rex & Regina nobilis eſſent Burgis, Comes Aluarus cum fratribus & complicibus per aggerem Alliorum & Quintanam fortunii tranſierunt, & in Belli foramine hoſtiliter irruentes, nec ætati, nec ſexui peperce-runt, ſed cuncta cæde & incendio conſumpſerunt. Quod ceſſit nouo Regi & Reginæ nobili in amaritudinem & dolorem. Et hac vaſtatione peracta Comites ad propria redierunt, & Rex nouus cum matre Regina nobili & ſuis magnatibus a Burgis Pallentiam cœpit ire. Et dum ad villam quæ Pallentiola dicitur, peruenisſent, Comes Fernandus in Ripella vallis Guiariæ aciebus diſpoſitis ſubſiſtebat. Comes Aluarus cum ſuis militibus Ferrariolam ſe recepit, & quarta feria quatuor temporum menſis Septembris, cum Rex Fernandus & Regina nobilis iturі Pallentiam iuxta Ferrariolam pertranſirent, collateralem aciem cum Alphonſo Tellii & Suerio Tellii ſeparauit, ne agmen exercitus tranſeuntis a militibus Comitis læderetur. Et cum Comes Aluarus extra villam cum aliquibus militibus

militibus resedisset, in villam cæteris intromissis, vt posset exercitum contemplari, remansit cum paucis in villam colligi dedignatus. Sed cum Alphonsus Tellii, & Suerius Tellii, & Aluarus Roderici, & quidam alii eum eminus agnouissent, contra eum equorum impetu processerunt, & videns multitudinem præminere, iam exanimis, quamuis superbus recolligere sese cœpit. Sed cum prædicti milites adueniissent, Comes Aluarus de equo descendit, & iacens in terra clypeo se obtexit. Sed illi manibus eum trahentes captum cum duobus militibus concaptiuis Regi & nobili Reginæ præsentarunt. Et qui multos offenderat, qui nulli pepercerat, qui naturali dominæ eius dominium abnegarat, diuino iudicio nunc prostratus suorum militum & fratrum intuentium auxilio destitutus, capitur inglorius & confusus. Tunc Regina nobilis gaudio & lachrymis Deum laudans diu gratiarum instituit actioni, quod inimicum suum, & regni, & filii sibi tradidit tam facili captione.

Quod Comes Aluarus & Comes Fernandus restituerunt quædam castra nouo Regi. *Caput VIII.*

VIDENTES igitur cuncti qui aderant, quod Deus omnipotens Reginæ nobilis opera dirigebat, cum gaudio & actionibus gratiarum Pallentiam intrauerunt, & inde ad Vallem oleti iuerunt, vbi fuit Comes Aluarus in captione & vinculis custoditus. Cumque ibidem de compositione aliquandiu tractaretur, ea conditione fuit pactio acceptata, vt Comes Aluarus restitueret castra omnia quæ tenebat, scilicet Cannetum, & Alarconem, Amaiam, & Tarecum Cæsareum, & Villam francam, Turrim Belli foraminis, Anagarum, Naiaram, & Pandicuruum, & his deditis solueretur. Castrum Xoriz & Orzeionem detinebat Comes Fernandus frater eius, & ad eorum captionem tenebatur Comes Aluarus cum centũ militibus Regem sequi, donec ea suæ potentiæ subiugaret. Comes autem Aluarus Gundisaluo Roderici fuit commissus, donec compleret superius prænotata. Rex autem duxit exercitum versus Castrum, & licet Comes Fernandus fultus copia victualium & multitudine armatorum inibi rebellaret, ea conditione restituit Castrum & Orzeionem, vt eius vassallus fieret, & ab eo vt vassallus proprius Castra teneret. His peractis Domino disponente, quieuit perturbatio noui Regis, & sex mensium spacio fuit seditio sic sedata, quæ credebatur perpetuo duratura, quod Rex Fernandus susceptus ab omnibus cœpit ibi iurisdictionem regiam exercere.

De Comitum morte, Aluari & Fernandi. *Caput IX.*

POST hæc autem Comites videntes in regno potentiæ suæ gloriam minoratam, immo potius annullatam, in Valle iuniperi territorii Pallentini cœperunt verum rebellare, & prædas in campis Gotthicis exercere. Sed Rex Fernandus cum Regina nobili matre sua & aliqua parte magnatum venit ad Aggerem fumorum, & Medinam de riuo sicco, & sic Comitum insolentiæ pro parte maxima effluerunt. Sed videntes Comites in Valle iuniperi non posse resistere, Regis Legionensis dominio se dederunt, &, vt moueret guerram filio, suaserunt. Cumque vtinque exercitus conuenissent, & quidam nobiles ex Castella versus partes Salmanticæ intrauissent, videntes Regem Legionis sibi cum suo exercitu occurrentem, in Aldea Medinæ del campo, quæ Castellio dicitur, intrauerunt. Cumque Rex Legionensis eos inibi obsedisset, & Comes Aluarus cœpisset caligis ferreis calceari, percussus a Domino cœpit grauissime infirmari, & firmata tregua inter patrem & filium ab inuicem discesserunt. Comes autem Aluarus morbi & treguæ dolore vexatus, Taurum semianimis est delatus, vbi mortis anxietate coactus militiæ sancti Iacobi sese dedit, & ibidem vitam finiuit, & Vclesii est sepultus. Et post modicum temporis Comes Fernandus frater eius, cui non vt voluit, in regno Castellæ desideria prouenerunt, in Africam transfretauit, & ab Amiramomenino susceptis muneribus varia iactitauit, & dum ibi longa mora,

vt moris est Arabum, traheretur, eum contigit infirmari, & fecit ad vicum prope Marrochos qui Elbora dicitur, se transferri. Vicus enim a Christianis duntaxat incolis colebatur. Et dum percepit ex incurabili morbo interitum imminere, a Gundisaluo fratre Hospitalis, qui Innocentii Papæ tertii familiaris extiterat, suscepit habitum Hospitalis, & vniuersæ carnis viam ingressus, cum aliis qui ibidem obierant, ad domum Hospitalis, qui Pons Fiterii dicitur, in diœcesi Pallentinensi, in sarcophago est delatus, & ibidem ab vxore sua Comitissa Maiore, & filiis suis Fernando, & Aluaro, & multis aliis est sepultus.

De laude Regis Fernandi & eius vxore Beatrice. Caput X.

ADVERSARIIS itaque sic a Domino iudicatis, Rex Fernandus regnum obtinuit pacifice & quiete, Regina nobili omnia disponente, quæ adeo filium educauit, vt regnum & patriam iuxta morē aui sui nobilis Aldephonsi in pace & modestia gubernaret, vsque ad regni sui vicesimum quintum annum. Sed quia indecens erat, vt tam magnus princeps extraordinariis petulantiis traheretur, mater sua quę semper voluit eum ab illicitis custodire, procurauit ei vxorē nomine Beatricem, quæ fuit filia Regis Philippi in Romanorum Imperatorem electi, & Mariæ filiæ Corsac Constantinopolitani Imperatoris, quæ fuit optima, pulchra, sapiens, & pudica, missique pro ea nuncii, Mauricius Burgensis Episcopus, vir laudabilis & discretus, Petrus Abbas Sancti Petri de Aslantia, Rodericus Abbas de Riuo sico, Petrus Odoarii Prior Hospitalis, ad Fredericum Romanorum Regem, sub cuius custodia erat tunc temporis Domicella, in Teutonia accesserunt: ab ipso Rege honorabiliter sunt recepti. Cumque legationis causam, vt iniunctum fuerat, explicassent, prędictus Rex & sui principes responsionem aliquandiu suspenderunt, & fere per menses quatuor prædicti nuncii expectarunt. Tandem Rex Federicus in Imperatorem electus consobrinam suam Beatricem, Domicellam nobilem, pulchram, compositam, & prudentem, Regi Fernando per dictos nuncios cum apparatu nobili destinauit. Et cum Parisios aduenissent, Rex Francorum Philippus nomine, qui tunc Galliis præsidebat, eam honeste recepit per terram suam honorifice dans ducem. Ad regnum Castellæ fœlici itinere peruenerunt. Et Regina nobilis Berengaria cum comitatu nobili religiosorum & sęcularium magnatum, & Dominarum vltra Burgum qui Victoria dicitur, occurrit nobili *Domicellæ*, & Burgis ex inde venientes inuenerunt Regem Fernandum cum magnatibus, & nobilibus, & ciuitatum primoribus expectantem. Qui Domicellam & nuncios honore quo decuit, receptauit, & tertia die ante festum sancti Andreæ in regali monasterio prope Burgis celebrata missa a venerabili Mauricio Burgensi Episcopo, & armis militaribus benedictis, ipse Rex susceptо gladio ab altari manu propria se accinxit cingulo militari, & mater sua Regina nobilis ensis cingulum deaccinxit. Tertia die, in festo scilicet sancti Andreæ, Beatricem dulcissimā Domicellam duxit solenniter & legitime in vxorem, missam venerabili Mauricio in cathedrali ecclesia celebrante, & benedictionem nubentibus largiente. Et fuit ibi curia nobilissima celebrata assistentibus totius regni magnatibus, dominabus, & fere omnibus regni militibus, & primoribus ciuitatum.

De rebellione quorundam magnatum, & morte Comitis Gundisalui. Caput XI.

POST modicum vero temporis propter iniurias quas Rodericus Didaci de Camberis in terra sibi credita exercebat, licet esset cruce signatus in subsidium terræ sanctæ, Rex Fernandus citauit eum, vt ad curiam veniens satisfaceret de obiectis. Cumque ille ad Vallem oleti curiam aduenisset, cum naturaliter iræ inconstantia duceretur, a falsis amicis suasus inuiso & insalutato Rege recessit. Rex autem pro huiusmodi indignatus abstulit ei terram. Et cum prædictus Rodericus Didaci nollet restituere munitiones, tandem restituit eo pacto, vt Rex daret ei quatuor-

quatuordecim millia aureorum, & cum pecuniam suscepisset, tunc demum reddidit castra Regi. Anno postea iterum reuoluto, Gonsalus Petri Molinæ consilio Comitis Gundisalui cœpit contra Regem minus prouide rebellare, & partem Reginæ, Molinæ vicinam rapinis & vastationibus molestare. Cumque monitus nec desistere, nec satisfacere voluisset, Rex Fernandus super eum exercitum congregauit, sed superuenienti nobili Regina Berengaria matre sua, cum Rex non posset Castrum Zaphare expugnare, concordiam procurauerat, & certis pactionibus Rex soluto exercitu a Molina recessit. Et diebus aliquot interpositis Comes Gundisaluus Nunii, qui ad Arabes se transtulerat, cum a Rege Castellæ beneficia non posset assequi, vt optabat, iterum se restituit Agarenis, & dum in partibus Cordubæ moraretur, in villa quæ Beatia dicitur, infirmitate grauissima contigit ipsum mori, & delatus a suis sepultus est in Cephinis, vbi habent oratorium fratres templi.

De filiis Regis, & primis vastationibus contra Mauros. *Caput XII.*

SVSCEPIT autem Rex Fernandus ex vxore sua gratissima Beatrice filios hic notatos, Aldephonsum primogenitum, Federicum, Fernandum, Enricum, Philippum, qui oblatus a domina Berengaria Regina nobili auia sua Deo & Roderico Toletano pontifici, per manus eiusdem pontificis ad titulum ecclesiæ Toletanæ in sortem Domini est vocatus, & in continenti idem pontifex præbendam, & alia beneficia in prædicta ecclesia assignauit. Habuit alios filios, Sancium qui obiit adeptus, præbendam & beneficium in Toletana ecclesia est consecutus: Emanuelem, & duas filias, Alienor, quæ decessit paruula, & Berengariam, quæ in regali monasterio degit virgo Domino consecrata. Verum Regina nobilis Berengaria mater Regis volens eum a Christianorum iniuriis alienum, militiæ suæ primitias voluit Domino dedicare, & treguam cum Arabibus noluit vlterius prosequi: sed exercitu congregato, assistentibus sibi Roderico Toletano pontifice, & aliis magnatibus regni sui, per Beatiam & Vbetam vastationes exercens aggressus est Caseatam, & captis & interfectis multis millibus Sarracenorum, quia castrum variis impugnationibus erat ditutum, tunc noluit retinere. Rex autem Castella occupata, per ripam Bætis magni fluminis ad partes peruenit Giennii, & destructis quibusdam munitionibus vrgente instantia hyemali ad propria est reuersus. Post hæc autem iterum exercitum congregauit, & tradente eas sibi Auomahomat, qui erat Arabum princeps nobilis filius Auoabdellæ filii Abdelmumi, cepit Beatiam, Andugarum, atque Martos, & castrum istud nobilissimum dedit fratribus Calatrauæ, & destructis aliis castris & municipiis, ad sua fœliciter est reuersus. Et tertio ingressus terram Arabum cepit Seuiot, Xodarum, & Gartiez, & bellatoribus obfirmauit, aliisque vastationibus peractis ad vrbem reuersus est Toletanam. Eo tempore erat in Hispaniis legatus Romanę ecclesiæ Ioannes de Abbatis villa, quæ est in Comitatu Pontini, Sabinensis Episcopus Cardinalis, vir bonus, sapiens, literatus, qui celebratis in singulis regnis conciliis, postquam monitionis salutis proposuit, ad sedem apostolicam est reuersus, tribus annis legationis expletis. Post hæc iterum Rex Fernandus terram Arabum est ingressus, & cepit Eznatoraph, turrem de Albep, Sanctum Stephanum, & Chicranam, & alia vice duxit exercitum per Giennium sancti Ioannis, quod propter sui fortitudinem non potuit expugnari, & inde procedens cepit Pegum, & captis incolis & occisis, munitionem funditus desolauit, & veniens ad oppidum quod Alhama dicitur, captis habitatoribus & occisis, locum destructione simili dissipauit. Post quod ad propria cum exercitu remeauit. In hac expeditione non interfuit Rodericus pontifex Toletanus, qui Guadalphaiare remanserat febris acumine fatigatus, vbi finis periculum vix euasit, sed misit cum exercitu Dominicum capellanum suum, virum venerabilem, Episcopum Placentinensem, qui in exercitu loco eius pontificalia exerceret.

De captione Capellæ, & fundatione ecclesiæ Toleti, & Abenhuth. Cap. XIII.

ET procedens iterum contra Mauros obsedit Capellam, castrum munitissimũ, in diœcesi Toletana, & diutinis impugnationibus tandem cepit, & expletis quatuordecim hebdomadibus expeditionis, ad vrbem regiam est reuersus. Et tũc iecerunt primum lapidem Rex & Archiepiscopus Rodericus in fundamento ecclesiæ Toletanæ, quæ in forma Mezquitæ a tempore Arabum adhuc stabat, cuius fabrica opere mirabili de die in diem, non sine grandi admiratione hominum, exaltatur. In diebus huius Regis Fernandi surrexit quidam nomine Abenhutin castro Rechoc in territorio Murtiensi, & cœpit contra Almohades rebellare, qui cismarinos Arabes adeo crudeli dominio opprimebant, quod de facili Abenhuti proposito consenserunt, & obtenta Murtia, & finitimis oppidis & castellis, omnes Almohades quos habere potuit, capite detruncauit, & omnes Mezquitas præsentia Almohadum iudicans inquinatas, aspersione aquæ fecit a suis sacerdotibus expiari, & armorum suorum insignia fecit nigra, quæ in bellis & alibi præferebat, quasi luctu præsignans excidium gentis suæ, & in modico tempore obtinuit Vandaliam Hispanorum, præter Valentiam, & confinia, in quibus Zaen de genere regio rebellauit. Erat autem Auenhut de genere Abohaget olim Regis Cæsaraugustæ, & cum fere monarchus in cismarina Vandalia haberetur, audacia, largitate, iustitia, veritate, prout gentis eis infidelitas seu versutia tolerat, præminebat. Sed a quodam suorum qui Abenroman dicitur, inuitatus ad epulas & delicias familiares, quas gentis illius colit voluptas, factione hospitis & vassalli occiditur in conclaui apud præsidium Almariæ. Et tunc inualuit Arabs quidam dictus Mahoma Alienalaginar, qui paulo ante bouis & aratri vestigia sequebatur. Hic Arionæ, & Gienni, Granatæ, Vastæ, & Accii, & locis aliis adhuc hodie principatur: & posteritum Abenhuti, Vandalia cismarina in plures Regulos est diuisa, & ab Almohadibus separata, quod Christianis vtile inuenitur.

De morte Aldephonsi Regis Legionensis, & successione Regis Fernandi. Caput XIIII.

POST hæc iterum obsedit Giennium, & machinis validis impugnauit, sed videns quod ciuitas tanta fortitudine præminebat, quod non posset humano ingenio expugnari, habito magnatum suorum consilio inde recessit, & cum Abdalfertiam peruenisset, rumor aduenit patrem suum in villa noua de Sarria ab hoc
Æra 1268 sęculo migrauisse, & in ecclesia beati Iacobi traditum sepulturæ, æra millesima ducentesima sexagesima octaua, & quod etiam regnum legauerat, quas ex Regina Tarasia susceperat, filiabus. Propter quod mater eius Regina nobilis domina Berengaria ad eum materna solicitudine veniebat, vt ad recipiendum bonum paternum quantocius festinaret, quod ei de mandato patris pontifices, magnates, & ciuitatum concilia iurarent, ne forte in mora perturbatio aliqua oriretur. Erant autem cum eo Rodericus põtifex Toletanus, Lupus Didaci, Aluarus Petri, Gonsaluus Roderici, Garsias Fernandi, Alphonsus Tellii, Guillermus Gonsalui, Didacus Martini, & alii nobiles, & magnates, & plures milites ciuitatum, qui cum Rege inclyto venientes Reginam nobilem in pago qui Orgatium dicitur, inuenerunt, & inde communiter vrbem regiam intrauerunt, a qua mora proposita omnes continuo recesserunt, & ad oppidum quod Agger Sellarum dicitur, peruenerũt, indeq; ad castrum Sancti Cypriani de Mozoth cum matre & comitatu veniens, castrum ei vt domino reddiderunt. Sequenti die eum similiter in Villa Lalii receperunt, vbi ad Regem, tanquam ad dominum, ex Tauro nobilissimo oppido milites aduenerunt, qui Regem sui & oppidi naturalem dominũ cognouerunt, & vt sequenti die Taurum aditet, instantissime supplicarunt, nobili Regina hęc omnia procurante. Altera vero die Taurum intrauimus, vbi omnibus annuentibus Rex Fernandus facto sibi hominio in Regem & dominum est receptus. Indeq; per castra dominæ Reginæ aliquandiu incedentes recepimus ex aliis ciuitatibus milites, & nuncios

nuncios venientes, qui videbantur de receptione Regis aliquantulum dubitare. Sorores enim domini Regis, Sancia & Dulcis, de quibus diximus, rebellionem cum complicibus præparabant. Sed tamen regni Prælati, quorum interest regnũ & sacerdotium contueri, in auditu auris Regem Fernandum in Regem ilico receperunt, scilicet Ioannes Ouetensis, Nunius Astoricensis, Rodericus Legionensis, Michael Lucensis, Martinus Salamantinus, Martinus Mindonensis, Michael Ciuitatensis, Sancius Caurensis. Hi omnes cum suis ciuitatibus, patre mortuo, filio se dederunt, nec rebellio cogitata potuit inualere. Nam quam cito venimus Maioricam & Mansellam, Regi se protinus reddiderunt.

De ingressu Legionensi, & concordia Regis cum sororibus. Caput XV.

SEQVENTI vero die intrauimus Legionem, quæ in regno illo sedis regiæ præminet dignitate, ibique ab Episcopo & vniuersis ciuibus ad regni Legionis fastigium eleuatur, clero & populo cantantibus concorditer & iucunde, & extunc Rex Castellæ & Legionis pariter est vocatus. Ibique nuncii aduenerunt ex parte Reginæ Tarasiæ super compositione internuncia referentes, & licet verbum mauastationem, quod procurauit, vt Rex subsisteret Legioni, & ipsa iret Valentiam de concordia cum Regina Tarasia tractatura. Cumque ambæ Reginæ Valentiæ conuenissent, sic solertia Reginæ nobilis Berengariæ procurauit, vt Regis sorores Regi restituerent omnia quæ tenebant, & ipsæ essent prouisione contentæ, quam eis Rex & Regina nobilis assignarent: si quid iuris in regno habebant, simpliciter resignarent. Et pacto huiusmodi confirmato, Rex aduenit, & inde omnes iuimus Beneuentum, quo etiam infantes filiæ Reginæ Tarasiæ aduenerunt, vbi Rex Fernandus & Regina nobilis eis reditus triginta millium aureorum in locis competentibus assignarunt percipiendos toto tempore vitæ suæ: & sic obtinuit omnes munitiones & omnia castra quiete & pacifice Rex Fernandus. Et in hoc enituit quamplurimum Reginæ nobilis solers cura, qua non minori gratia Regi filio dedit hoc regnum, quam regnum Castellæ quod ad eam iure hæreditario pertinebat. Sic enim sciuit omnia ordinare, vt licet regnorum vnio fere omnibus displiceret, ipsa studuit taliter prouidere, vt sine sanguinis effusione regnorũ vnio proueniret, & vtrumque regnum pace perpetua lætaretur. Indeque Rex iuit Zemoram, Salamanticam, Letesmiam, Ciuitatem Roderici, & Albam, & per cæteras regni partes, in quibus honore regio & hominio ab omnibus est susceptus. Tunc Rex Fernandus dedit Caseatam iure hæreditario Roderico Archiepiscopo Toletano, quæ tamen aliquantulum reparata a Sarracenis incolis tenebatur. Sed Rodericus Archiepiscopus euolutis a donatione mensibus tribus, exercitu congregato iuit contra Caseatam cum multitudine armatorum, & expulsis Mauris qui ruinas oppidi reparabant, illud retinuit, & ad honorem Regis qui illud dederat ecclesiæ Toletanæ, custodiuit hactenus, & custodit cum aliis castris, scilicet Pilos, Toyam, Lacra, Agosmo, Fonte Iuliani, Turribus Dela, cum Ficu, Alaulula, Areobaconibus Germanis, Villa Montini, Nubila, & Castorla, Concha, & Chelis. Post hæc omnem Rex Fernandus obsedit Vbetam, oppidum populosum, bellatoribus & munitione magna tutatum, sed adeo fortiter impugnauit, vt cõclusi saluis coporibus oppidum resignarent. Et tunc Rex oppido acquisito ad vrbem regiam est reuersus, æra millesima ducentesima septuagesima secunda. Obiit Regina Beatrix in oppido quod Taurum dicitur, & ducta ad regale monasterium prope Burgis iuxta Regem Enricum regaliter est sepulta. Æra 1272

De obsidione & captione Cordubæ. Caput XVI.

CÆTERVM elapso biennio a morte patris sui Regis Legionensis obsedit Cordubam regiam & patriciam ciuitatem, ad cuius obsidionem hoc modo venit. Sarraceni quidam offensi primoribus ciuitatis venerunt ad quosdam milites

Christianos, spondentes se daturos vnum ambitum el Axarquia ciuitatis. Hi autem milites qui Almogaueres dicuntur Arabice, verbum gaudii audientes, licet non crederent, periculo sese dederunt, & in noctis silentio ad murum Cordubæ peruenerunt, & cum vocem vigilum non audissent, quia soporis ignauia tenebantur, appositis scalis quas secum tulerant, ad muri altitudinem ascenderunt, & turres aliquas occuparunt, in quibus vigiles occiderunt, & ambitum qui Axarquia dicitur, inuaserunt, multis ex Arabibus interfectis qui in hoc ambitu habitabant, & ipsi metu postposito in turribus resederunt, licet ex alio ambitu Arabes sagittis, fundis, iaculis, & lapidibus fortiter impugnarent, & successum huiusmodi nunciarunt Christianis qui in frontaria morabantur. Quod cum audisset miles quidam de familia Regis qui Ordonius Aluari dicebatur, statim omnes quos habere potuit, Cordubam secum duxit, & statum obsidionis domino Regi continuo intimauit. Interim autem aduenit Aluarus Petri de regni magnatibus potens & nobilis, & obsidentibus se adiecit, & Rex Fernandus qui in regno Legionis eo tempore morabatur, recepto nuncio, conuocatis ciuibus & militibus, licet non expectatis, vix cum centum militibus cœpit continuo proficisci, sed imbrium & fluuiorum inundationibus aliquantulum impeditus non potuit tam cito occurrere, vt volebat: aduenit tamen tempore opportuno, & cotidie tam ex Castella, quam ex Legione veniebant milites, & magnates, & communia ciuitatum. Cœpit Cordubam grauius coarctari, tandem affecta pugnis & inedia, victa redditur, & inuita, & vitæ tantummodo conseruati inclusi Arabes exierunt, & in festo Apostolorum Petri & Pauli a sordibus Machometi patricia ciuitas expurgatur. Sed Rex in turri maiori vbi solebat nomen perfidi inuocari, præcepit lignum crucis viuificæ exaltari, & cœperunt omnes cum gaudio & lachrymis, Deus adiua, conclamare, & subsequenter regale vexillum iuxta crucem dominicam collocari, & cœpit in iustorum tabernaculis gaudii & lætitiæ vox audiri, clero cum pontificib. acclamante, Te Deum laudamus, te Dominum confitemur.

De restauratione & dote ecclesiæ Cordubensis, & campanis relatis ad sanctum Iacobum. Caput XVII.

ET tunc venerabilis Ioannes Oxomensis Episcopus regalis aulæ cancellarius cum Gundisaluo Conchensi, Dominico Beacensi, Adamo Placentinensi, Sancio Caurensi Episcopis, Mezquitam ingressus est Cordubensem, quæ cunctas Mezquitas Arabum ornatu & magnitudine superabat. Et quia venerabilis Ioannes, de quo diximus, Roderici Toletani primatis vices gerebat, qui tunc temporis apud sedem Apostolicam morabatur, eliminata spurcitia Machometi, & aqua lustrationis perfusa, in ecclesiam commutauit, & in honore beatæ virginis erexit altare, & missam solenniter celebrauit, & sermonem exhortationis diem proponens secundum sapientiam sibi datam, & gratiam suis labiis instillatam diffudit in cordibus auditorum, adeo vt pœnitentiali gaudio recreati, contriti cordis sacrificia & labiorum vitulos immolarent. Et Rex Fernandus nouæ ecclesiæ dotem obtulit competentem. Postea consecrato ibi Episcopo magistro Lupo, Rodericus primas & pontifex Toletanus aliquos reditus priuilegio cõfirmauit, & Lucenam insuper dedit ei. Et tanta est vrbis illius abundantia, amœnitas, & vbertas, quod audito præconio tantæ vrbis ex omnibus Hispaniæ partibus habitatores & futuri incolæ, relictis natalibus sedibus, quasi ad regales nuptias cucurrerunt, & sicincolis continuo est repleta, quod domus habitatoribus, non habitatores domibus defecerunt. Et cum in opprobrium populi Christiani campanæ sancti Iacobi, quas (vt diximus) Almanzor detulerat in Cordubæ Mezquitam, dependerent functæ officio lampadum, Rex Fernandus easdem campanas fecit ad ecclesiam beati Iacobi reportari, & ecclesiæ beati Iacobi restitutæ sunt. Cum cæteris cymbalis bene sonantibus in sanctis suis peregrinorum deuotio laudat Deum. Stabilita igitur incolis & bellatoribus ciuitate, Rex Fernandus Toletum ad Regi-nam nobilem est reuersus, quę pari victoria iucundata, vtpote quæ consilio & subsidio,

sidio, licet absens, omnia procurarat, gratias cum lachrymis egit Deo, quod antiqua dignitas, ignauia principum liturata, sui solertia & studio filii fuit Hispaniæ restituta. Hæc enim Regina nobilis Berengaria sic filium in bonis operibus enutriuit, quod bona studia, quę Regina nobilis nullius virtutis oblita, nullius charismatis expers, vt lac mellifluum gratiis circunfusum cordi eius influere non cessauit, nec vnquã ab vbere pleno virtutibus ablactauit: & licet vir factus, in ætate roboris confirmatus, mater eius nunquam cessauit, nec cessat, quæ Deo & hominibus sunt accepta, studio vigili suadere, quia nec vnquam fœminea, sed semper magnificentiæ opera persuasit. Hæc enim Regina nobilis tanto studio conseruauit, & adeo dilatauit recepta charismata gratiarum, vt omnis ętas, omnis sexus, omnis conditio, omnis professio, omnis natio, omnis lingua affectum sentiat cum effectu, & virtutum fasciculo non partito, omnibus misericordiæ opera compartitur, & paternorum operum prouida executrix, plus inuenitur regni & rerũ prodiga, quã derna, nec patrum nostrorum tempora admirãtur, cui nunquã similem, nec moabundare, donec fœlicem spiritum suo restituat redemptori.

De traductione secundæ vxoris Reginæ Ioannæ. Caput XVIII.

ET ne Regis pudicitia alienis commerciis læderetur, Regina nobilis mater sua domicellam nobilem generosam, proneptem Regis Francorum illustrissimi Ludouici, filiam Simonis illustris Comitis de Pontino & Mariæ illustris Comitissæ eiusdem, Ioannam nomine procurauit in coniugem sibi dari, æra millesima du- *Æra 1275*
centesima septuagesima quinta. Burgis aduenies more regali curia & nuptiis celebratis ad Reginæ assumitur dignitatem. Hæc vero Regina pulchritudine, præstantia, & modestia sic floruit, vt in conspectu viri virtutibus gratiosa, coram Deo & hominibus sit accepta. Et suscepit ex ea filium qui dicitur Ferdinãdus, & filiam paruulam quæ a proauia Alienor est vocata, & alium paruulum Ludouicum. Verum Rex Fernandus cum filiis suis Aldephonso & Fernando, qui tunc in flore adolescentiæ lætabantur, Cordubã est reuersus, & in aduẽtu suo multa castra Sarracenorum, quæ Christianorum incursibus & intestinis cędibus longo tempore tabescebant, volẽtes colere pacifice terras suas, supradictis interpositis se Regis dominio tradiderunt. Tunc datæ sunt ei ciuitates & castra, quorum præsidia Christianis (vt diximus) inuestiuit, & ab Arabibus tributa suscepit, & eorũ nomina hic notãtur: Eciia, Almodouar, Luc, Luxcena, Stepa, Sede, & Fila, & multa alia, quorum nomina longum esset enumerare.

Hoc opusculum, vt sciui & potui, consummaui, anno incarnationis Domini millesimo ducentesimo quadragesimo tertio, æra millesima ducentesima octogesima prima, anno vicesimo sexto regni Regis Fernandi, quinta feria, pridie Kalendas Aprilis, anno pontificatus mei trigesimo tertio, sede Apostolica adhuc vacante anno vno, mensibus octo, diebus decem, Gregorio Papa nono viam vniuersæ carnis ingresso.

Roderici Archiepiscopi Toletani historiæ Hispanicæ finis.

RODERICI SANTII EPISCOPI PALENTINI HISTORIÆ HISPANICÆ PARTES QVATVOR.

SERENISSIMO AC INVICTISSIMO PRINCIPI DOMINO D. HENRICO IIII. CASTELlæ & Legionis Regi excellentissimo, eiusdem regiæ maiestatis humilis capellanus, auditor, & consiliarius, Rodericus Santii de Arevalo, vtriusque iuris & artium professor, Episcopus Palentinus Hispanus, Castri sancti Angeli almæ vrbis Romæ pro sanctissimo domino, domino Paulo secundo Pontifice maximo Castellanus, se ipsum cum supplici recommendatione.

EALLVNTVR *plurimum qui Hispaniarum laudes, patris situm, gentis religionem & cultum, atque virtutes & studia, bellorum quoque victorias, aut nolunt, aut scire negligunt. Idque vt arbitror ob scriptorũ inopiam contigisse putandum est: quemadmodum de gestis Romanorum Sallustius in Catilinaria conqueritur. Inuidet enim Athenienſibus quod res suæ scribentium industria longe illustriores in toto orbe, quam fuerint, referantur. Nec aliter de rebus Hispanicis dici potest. nam & Persarum, Græcorum, & Romanorum gesta, licet ampliſima fuerint, verum aliquanto forsan inferiora quam fama ferantur. Sed quia magna scriptorum ingenia ea lustrarunt, per orbem terrarum pro maximis celebrata sunt. Hispanica tamen gens nũquam habuit talem copiam scriptorũ, quia pauci ingenium sine corpore exercebant, & quilibet optimus vir potius volebat facere quam dicere, cupiebatque amplius sua benefacta laudari, quam ipse aliorum benefacta narrare. Cæterum nonnulli Hispanas res legere dedignantur, eo (vt puto) errore ducti, quo nonnulli bonarum artium ac rerum inexperti, quod in angulo mũdi (vt aiunt) Hispania sita esse videatur, contendunt, atque extra orbem posita (vt eorũ verbis vtar) ab orbis gloria aliena videatur. Longe aliter sapientes cosmographi sensere, qui orbẽ descripturi, ab Hispania, tãquam a principali orbis porta, incepere. Cum enim mundi machina marino circumfusa sit pelago, Hispania illa est quæ ad orbem ipsum aditum præbet, veluti ex cuius oris atque littoribus Atlantico monti oppositis pelagus ipse oceanus profluit, & Africam, Asiam, Europamque nedum nobilitat, sed lustrat atque disterminat. Vt igitur huiusmodi hominũ error tanto apertius a mentibus sensatorum exulet, quanto est a veritate remotior, mandauit mihi Serenitas T. quæ totius orientis, simul & mediterraneæ, ac septentrionis regionũ situm, descriptionem, & principatus, præclaraque res sic mente tenet, ac si pedibus oculisque illa omnia peragrando cõspexisset,*

xisset, vt nostram Hispaniam, immo tuam, quæ occidentis plagam tenet, ad aliorum potius quam tuam institutionem breuissime describerem, ac paucis quibusdam (vt ita dixerim) syllabis paucula quædam inter plurima quæ huiusmodi prouinciam concernere & ornare videntur, subiicerem. Verum quia nonnulli sancti & egregii viri res Hispanicas summatim descripsere, prouinciæ situm, gentis mores, præconia simul & præclara facinora non satis complectentes, inter quos beatus Isidorus breui, sed graui stylo, Gotthicæ gentis originem qui in Hispania regnarunt (ex quibus tua maiestas tuique progenitores ortum trahitis) regumque ipsorum gesta & successiones sua vsque tempora contexuit. Rursus id ipsum egit Lucas Tudensis. Deinde Rodericus sanctæ sedis Toletanæ Archipræsul eorundem regum successiones, pariter & successus vsque ad tempora Fernandi huius nominis III. (a quo per rectam lineam tua maiestas XI. gradu distat) breui, sed suaui eloquio lustrauit: quæ omnia eadem tua excellentia solerter inspexit. Voluit tamen nunc singulari sui ingenii acumine, & præteritas præclaras que res agnoscendi desiderio accensus, nedum earundem Hispaniarum situm & laudes, regumque successiones simul & successus post eundem Fernandum III. agnoscere, sed longe ante, a primo videlicet Hispaniæ rege post illius calamitosam miseramque cladem (quem Pelagium esse constat) vsq; ad moderna hæc tua tempora, præsertim quia ea omnia Latino sermone descripta non plene reperiantur. Iniunxisti profecto princeps Serenissime rem optimo principi debitam ac te dignam, dum voluisti vt ea omnium præclarissima orbis regio, quæ tibi famulatur naturali subiectione, obsequatur & delectabili lectione, & delecteris illius præclaras acres gestas legendo, quam diligis eius incrementa quærendo. Faciam igitur satis non quidem desiderio, sed præcepto tuæ maiestatis, & rē ipsam altius repetendo, breuissimas quatuor in hoc historiæ compendio particulas edisseram. In prima quidem Hispanicæ auræ salubritatem, terræque feracitatem, auri argentique ac cæterorum metallorum & mineralium diuitias ac fœcunditatem, gentis quoque religionem, fidem, amicitiam, humanitatem, strenuitatem denique, ac cæteras hominum & glebæ Hispaniæ laudes & præconia breui interserā. Situm rursus Hispaniarum, illarumque descriptionem respectu cæterorum orbis climatum, & regionum antiquitatem: denique principatus Hispanici regnorumque erectionem, sed & diuisionem, & quando, & quomodo, & a quibus inceperunt, ac in quo tandem regno Hispaniæ titulus resideat: rursus in ea parte Græcorum, Pœnorum, ac Romanorum ad Hispanias ingressum: initium denique & originem principatus Gotthorum, Ostrogotthorum, Vandalorum, Alanorum, Hugnorum, Sueuorum, illorumque ad Hispanias accessum, & incolatum, & principatum succinctè perstringam. In secunda vero parte eorundem Gotthorum principatum in Hispania regnantium principatum, illorumque regnandi ordinem, successiones, ac gesta vsque ad Rodericum vltimum eorundem Gotthorum regem, sub quo calamitosa clades Hispaniæ secuta est, breui calamo percurram. In tertia tandem parte sequentium regum omnium Hispaniæ successiones, & succedendi ordinem, successus denique & clariora eorum gesta, a reparatione Hispaniæ inchoando, videlicet post infelicem cladem, vsque ad Fernandum III. prædictū, qui a Pelagio ipso primo post dictam cladem regnante XXXV. rex fuit, summatim repetam, nonnullaque addam, a prædictis scriptoribus intacta. In quarta parte continuans Roderici Toletani historiam, incipiam a dicto Fernando, in quo ille scribendi finē debui. Deinde sequentium post illum in Hispania regnantium successiones, clarioraque gesta vsque ad hos nostros dies in quos fines sæculi peruenerunt, quibus T. excellentissima M. fecundum quæ prædictorum regum temporibus digna relatu fuere, tā in Romana & Apostolica sede, quam Imperio, clarioraque exterorum illustrium virorum & publicæ sapientum documenta breui & fideliter referam, vt quod vnus Rodericus præsul tam vtiliter inchoauit, alius eiusdem nominis & professionis expleat, impari tamen sapientia & eloquio, licet pari affectu. Dabo ego enarrandis rebus testimonium verissimum, veluti qui partim corpus dedit historiæ, & Hispaniarum oras, littoraque, & angulos a mari vsque ad mare, seriose ac personaliter peragraui atque conspexi. Nec dubito a quibusdam multa in rebus ipsis scripta fore, quæ forte a tramite veræ narrationis deuiasse audio, pro eo quia nihil oculata fide, sed per audita a remotis narrata scriptitarunt. Tunc enim, vt putamus, res quælibet certissimo comprobatur testimonio, cum eodem vtitur relatore, quo teste.

RODERICI SANTII EPISCOPI PALENTINI HISTORIÆ HISPANICÆ

PARS PRIMA.

De laudibus & præconiis prouinciæ & terræ Hiſpaniæ quoad aeris & patriæ ſalubritatem. Caput I.

DICTVRVS de regione Hiſpaniæ, eiuſque ſitu, deſcriptione, ac de Regibus in ea regnantibus, & de illorũ genealogia, & clarioribus geſtis, decreui pauculaex multis contexere. Scio quidem longiora, aut breuiora dici poſſe, ego tamen potius breuitati ſtudui quam copiæ, ne legentes faſtidio afficiam. Atque vt lectores attentiores reddam, dignum exiſtimauiincipere a laudibus & inſignibus præconiis eiuſdem Hiſpaniæ prouinciæ, gentiſque religione, fide, humanitate, & amicitia. Primo itaque de terræ Hiſpanicæ ſalubritate, ac aeris puritate: ſecundo de glebæ Hiſpanicæ feracitate, & rerum omnium fertilitate, quæ naturales diuitias ad humanum victum neceſſarias gignunt, breuiter diſſeremus: tertio de auri & argenti, metallorum, ac aliarum rerum copia, quę induſtriales efficiunt opes: quarto de gentis Hiſpanicę religione, fide, humanitate, & laudibus. Verum ne domeſticæ laudes ab Hiſpano viro allatæ, Hiſpaniæ gloriam minuant, dabunt fidem hiſtoriæ, rebuſque enarrandis viri ſapientes a ſæculo famoſi, præcipue Strabo, Pomponius Mela, denique Ptolemæus, Plinius, Solinus, Iuſtinus, & plerique alii qui orbis & vrbis geſta fideli narratione ſcripſerũt. Hiſpania itaque ab Hiſpano Herculis nepote appellata eſt, quam lõge ante veteres ab Ibero fluuio Iberiam, alii Heſperiam ab Heſpero ſydere quod eam reſpicit, nominarunt, & (vt ſtatim latius in eius deſcriptione diſſeremus) Hiſpania ſita eſt inter Africam & Galliam, vt refert Strabo. Quinimmo (vt Iuſtinus ſubdit) ſicut minor vtraque terra, ita vtraque longe vberior atque ſalubrior. Nam neque vt Africa violento ſole torretur, nec vt Gallia aſſiduis ventis fatigatur, ſed media inter vtrãque, hic temperato calore, ibi felicibus & tempeſtiuis imbribus gaudet. Rurſus (vt refert Iuſtinus) ſalubritas cæli per omnem Hiſpaniam æqualis eſt, nullaque paludũ graui aeris nebula inficitur, vt plures orbis regiones. Tanta denique (vt Straboni placuit) in ea terra aeris puritas eſt, vt in ea prouincia non facile noxium animal reperiatur. Temperies item eius tam a priſcis ſæculis eſt laudata, vt quidam Elyſios campos non procul ab ea poſuerũt. Ibi enim mites Zephyri flant, ibi vita ducitur facilima. nam ad eam marinæ auræ accedũt, vndique aſſiduique vẽtorum flatus, quibus omnem prouinciam penetrantibus præcipua omnibus ſanitas redditur. Nec Ariſtoteles rerum naturalium indagator ſolertiſſimus id ipſum negauit. ait enim in

nim in Politicis ſalubritatem terræ ex duobus maxime cauſari, alterum ex cæleſti conformitate, alterum ex ventorum puritate. Conficitur primo patriæ ſalubritas ex cæleſti conditione, vt videlicet hyemali tempore abſque nebulis debita claritate luſtretur: in æſtate vero immoderato calore non opprimatur. Secũdo cognoſcitur terræ ſalubritas e ventorum puritate. Ea ſiquidem terra ſaluberrima cõprobatur, quam boreales ſiue ſeptentrionales purificant venti. Idque contingit, cum talis orbis plaga ad eoſdem aquilonares ventos aperta eſt, nec a propinquis montibus impeditur, vt Hiſpania. Habent enim proprium ipſi ſeptentrionales venti, vt a cunctis contagionibus terram quam viſitant, puriorem atque ſalubriorem reddant. Hinc Palladius Rutilius ſcribit, quia ſalubritatem cuiuſuis regionis aeriſque puritatem declarant ipſa loca ab infimis vallibus & nebularum noctibus abſoluta, ac ſpirituum aquilonarium flatibus non impedita: conſtat vtique Hiſpaniæ terram denſis tenebrarum nebulis non aſſidue infici, nec a quibuſuis mõtibus impediri, quin a ſeptentrionalibus ventis libere viſitetur. Cuius ſalubritatis ſigna humana ſentiunt corpora. Hominibus enim eius regionis incolis capitis ſanitas, capillorum item firmitas ineſt, inoffenſum denique lumen oculorum, purus auditus, fauces cõmeatum liquidæ vocis exercent: contraria vero aeris malignitatem annunciant. Hiſpani itaque intra natales ſuos degentes acutiorem firmioremque viſum retinent, quam ſi alibi commorentur, vbi capitis vertiginem ſentiũt, ac capillorum dentiumque tempeſtiuius firmitate & pulchritudine fruſtrantur.

De Hiſpaniæ laudibus quoad terræ fertilitatem & aliarum rerum vbertatem, quæ naturales efficiunt diuitias. Caput II.

HISPANIÆ fertilitas, ac frugum rerumque omnium ad vitam mortaliũ expetendium feracitas, non ignota priſcis ſapientibus fuit, adeo vt non ipſis tantum incolis, verum etiam Galliæ, Flandriæ, vtrique Britanniæ, ipſi quoque Africæ cunctarum rerũ abundãtiam præbet. In Hiſpania rurſus (vt Iuſtinus voluit) nõ aquarum curſus veloces, non torrentes rapidi, vt noceant, veluti Lõgobardorum laudata prouincia patitur, ſed lenes. Vineis rurſus cãpiſque irrigua eſt, vt vitæ humanæ congruit. Nec ſolum frumenti ingens copia eſt, verum & mellis, zuchari, cunctorumque liquidorum. Adde, naſcitur in Hiſpaniæ gleba alius non paruus theſaurus, alibi rarus. lini enim, ſparti vis ingens, minii nulla terra feracior eſt. Tanta enim patriæ vbertas ſeſe offert, vt fœminæ non modo res domeſticas, ſed agrorum culturas adminiſtrent, dum viri bellis, nonnunquam rapinis & venationibus vacant. Adde, quia Strabone teſte ex Hiſpaniæ gleba vini, frumenti, ceræ magna extrahitur vis: item pix, grana, purpuræ & ſalis ingens copia. Inde lanarum & telarum abundantia. cuniculorũ quoque quos plerique lepuſculos vocant, tanta eſt copia, vt ſterilitatem terræ aliquando ingerant. quo fit vt plerunque habitates pecunias venatoribus, vt capiant, largiũtur. Taceo de radice ad tincturã idonea, quæ inibi abundat. Arbores in Hiſpaniæ gleba Strabo fore teſtatur, ex quarũ exciſo ramo lac effluebat dulciſſimũ. Rurſus circa Carthaginem nouam fuiſſe arborem perhibet, e cuius cortice tela pulcherrima conficiebatur. Fructuum quoque atque pomorum tam exuberans copia atque dulcedo inibi eſt, vt ad cæteras orbis partes continuo deferantur. Nam apud Alexandriam fructibus pomiſque noſtris cum eorum aromatibus permutatis, prouincia noſtra eorum vbertate ditatur. Quid de vinorum copia, varietate, & bonitate dici poteſt? Gallorum littora maritima atque Flandrenſium vino carentia, id non ignorant: ſed & Anglicorum Scotorumque ampla ſitis teſtimonium perhibet, ad quos aſſidue onerariæ naues non paucæ deferuntur. Olei inſuper copia linit eius vbertate & dulcore orbem. Piſcium quoque tanta multitudo, & magnitudo, & bonitas eſt, vt incredibile videatur. Nam in capite Bæticæ prope Gaditanum fretum res non tam mirabilis quam vtilis omni anno viſa eſt. Certis enim temporibus anni innumera dalphinorum multitudo ad littora infallibiliter accedit, quaſi piſcatoribus ſe offerant. Turres enim inibi ſitæ ſunt, ex quibus venire cateruatim cernuntur, & appoſitis

magnis retibus cum paruo labore & ſummo venandi gaudio tãta capitur piſcium copia, quantam piſcatores volunt, appoſitiſque ſalibus conſeruãtur, & per totum fere orbem deferũtur. Vnde Strabo, in mari, inquit, Hiſpano omnia genera piſciũ capiuntur, vt dalphini, oſtrea, conchylia, congri, murænæ: a noſtris maiores inueniuntur aliquando quatuor cubitorum. Animalium quoque & armentorum, ſed & pecudum a quibus pecunia appellata, tanta copia eſt, vt plerunque ob vellera atque coria multa millia occidantur. Capras denique Hiſpania equoſque producit ſylueſtres abundanter, procreat & caſtores. Equorum vero ne dum copia, ſed pernices greges Hiſpani obtinent, quorum tanta eſt velocitas, vt potius volare quam currere credantur, illorum præſertim quos olim expeditos equos, hodie Ginetos vocant, quos Strabo ait eſſe ſimiles equis Spartarum, reliquos omnes mira celeritate ſuperantes. Rurſus equorum Hiſpaniæ tanta fertur eſſe fides, vt cum ſe percuſſos in bello ſentiant, ſeſſores ſuos incolumes inter hoſtes mira probitate extra prælium reponant. Serico vero adeo abundat, ut cæteræ ſibi cedant prouinciæ. Denique in ea prouincia ingens eſt materialium copia ad medicamenta vſumque hominis perneceſſariorum. Sed iam agemus finem, ſi id vnum attulerimus, quo huius refertiſſimę vbertas prouinciæ feraciſſima deſignatur. Teſte enim eodem Iuſtino in Luſitania iuxta flumen Tagum quod Toletanos agros vſque in oceanum mira fertilitate rigat, compertum eſt equas vento flatuque concipere, quod a nonnullis fabuloſe exponitur, pro eo quod inibi tanta equorum equarumque copia generatur, vt quaſi vento ipſo concepti videantur: quod ipſorum ſcribentium ſalua dixerim gratia. Quinimmo natura ipſa, terræque ſalubritate, aeris puritate, atque ſupraceleſtium corporum peculiari quadam inibi influentia, accidente naturali denique equarum ipſarum concipiendi deſiderio, id effici poſſe phyſici non negant. Idque Solinus in eo quem de mũdi mirabilibus libro edidit, conſtanter affirmat. ait enim in ea quam ediximus Hiſpaniæ parte, aſpirante Fauonio, equas ipſas vento concipere, & cum maſculos ſitiunt, aut odorantur, aurarum ſpiritu maritantur.

De Hiſpaniæ præconiis quoad auri, argenti, & aliorum metallorũ, cæterarumque rerum copiam, quæ induſtriales opes comparant. Caput III.

SOLICITVS ordo ſolicitat, vt reliquam partem amplectamur. Poſtquam igitur actum eſt de terræ Hiſpanicę feracitate & rerum omnium fertilitate, ex quibus naturales diuitiæ nomen acceperunt, ſupereſt breui agere de auri & argenti cæterorumque metallorum copia, ex quibus induſtriales opes conficiuntur. Eſt itaque Hiſpaniæ terra mineris auri & argenti & aliorum metallorum ditiſſima, ſi ſolerter inquiruntur. Ferrariis quoque vltra cæteras orbis plagas abundat, adeo vt etiam aquas generet, quibus ferrum acrius temperatur. Inde chalybis copia exhauritur, & plures mundi prouincias ferro & chalybe ditat, nec vllum apud Hiſpanos telum probatur, quod non aut Birbili fluuio aut Chalybe tingatur. Vnde etiam Chalybes huius fluuii finitimi appellati, ferro cæteris præſtare dicuntur. Plumbi denique & æris vberrima eſt. Sed vt de auro amplius dicamus, vſque adeo auro ditiſſima eſt, vt etiam aratro frequenter glebas aureas excitent ruſtici. quippe & hodie in arenis Tagi fluminis aſſiduo viros fœminaſque non paucos conſpicimus noctis tempore arenulas aureas ſplendentes colligere. Taceo de monte appellato ſacro plurima dicere, quem Iuſtinus meminit, ſi ferro violetur, nefas grande reputandum: ſed ſi quando fulgure terra proſciſſa eſt (quod etiam illis locis frequens res eſt) detectum aurum velut Dei munus colligere permittitur. Adde (vt Straboni placuit) chryſocolla, id eſt auri lauacra, appellata reperiri. Ibi denique ex purgamento auri quædam fit terra tenax, quam electrum vocant. Apud populos Carthaginis nouæ tanta auri & argenti copia eſt, vt eodem Strabone teſte in ea prouincia quatuor hominum cẽturiæ (vt verbis eius vtar) & plenius loquendo quatuorcenti homines populi Romani nomine xxv. millia drachmarum

chmarum per dies singulos referebãt, adeo vt ex nulla orbis plaga tam ingentem diuitiarum copiam exhaurirent. Cuius rei stant hodie signa patentia, cauernæ vi-
delicet atque fodinæ minerales nimis profundæ, aceruus item scoriarum & pur-
gamentorum argenti quod illo tempore exhauriebatur, quæ in instar montis ha-
bent. Fatemur tamen, nostris temporibus hominum incuria nulla ibi metallorum
vtilitas carpitur, non quod desit nobis minor veteribus auri cupiditas, sed illud in-
quirendi inferior sagacitas. Rursus non puto omittẽdum quod idem Strabo sub-
iicit, aiit enim montes Hispanicos ad Boream versos multum vtilitatis prouinciæ
afferre propter aurum, & argentum, & æs, quibus abundat. Talis est & Carpeta-
nia Celtiberorum pars & Bæturia. Generatur rursus stannum copiose admodum
supra Lusitanos & in Cassiteriis insulis, in quibus auri, & argenti, & metallorum
copia reperitur. Ibi denique Salmoniacum, ibi vitriolum, ibi auripigmentum, ibi
sulphuris ingens copia, ibi marchasitę omnium genera alchimistis perneces̃aria,
ibi thuria & cætera atramenta abundanter reperiuntur. Taceo mercurii copiam
designare, quod argentum viuum appellant, cuius tanta fit exhauritio, vt nulla in
orbis parte tam abundanter colligatur, adeo vt magnum regi vectigal comparet.
Nec minor boli armenici, aluminis, spodii copia est.

De Hispaniæ laudibus quoad gentis religionem, fidem, amicitiam, humanitatem, strenuitatem, & cæteras virtutes. Caput IIII.

CONSEQVENS est vt post enarrata paucula quædam ex multis laudum præconia terræ Hispaniæ quoad aeris salubritatem, simul & frugum vberrimam fertilitatem naturalem, sed metallorum cæterarumque opum industrialium co-
piosam feracitatem: gentis quoque Hispanicæ religionem, fidem, amicitiam, in-
genii denique acumen, & viuacitatem, cæteraque laudes breui repetamus. Pri-
mo igitur supponendum putamus illud Aristotelis verissimum documentum,
quoniam humana anima operationes intellectuales ipsasque ingenii vires, qui-
bus homines vtique recte laudantur, nequaquam exercet, nisi mediantibus con-
gruis corporis organis, pro eo quia (vt aiunt) nihil in intellectu esse putatur, quin
prius fuerit in sensu. Quæ vna sufficiens causa creditur, cur humanus intellectus
quandoque fatigatus putetur. Idque quãquam improprie, nec secundũ se dictum
sit, creditur tamen verum secundũ ipsos exteriores sensus, quibus mediãtibus in-
tellectus agit, atq; vtiliter operatur. Ex quo illud sequi necesse est, vt operationes
intellectuales sint habiliores, prout corpora humana melius aut peius disposita re-
periuntur. Operatur ergo habilius intellectus, ipsæque animæ vires potiores red-
dũtur, cum corpus maiore aeris salubritate & incolumitate gaudet. Ingenii siqui-
dem vis & intellectus acumen (vt est philosophi sentẽtia) non parum ex bona ho-
minis complexione & validitate prouenire putatur. Ex quo illud elicitur, quia (vt
aiunt) animæ sequũtur corpora, pro eo quia ex bona corporis valetudine sensus a-
nimæ fiunt viuaciores: cui igitur natura dat corpus nõ incolume, nec optime dis-
positum, per consequens & dat animam non recte dispositam. Cum igitur Hispa-
nia (vt præmisimus) incolis suis optimam generet salubritatem, vt etiam eis ingenii
excellentis acumen intellectusque viuacitatem tribuat, perquam necessariũ vide-
tur. Habent ergo Hispani ingenia præclara, si ea colere velint, & ad omnia sciendi
genera habilia. Addo huius rei aliam nõ insulsam, sed naturalẽ causam, quia ea est
patriæ dispositio, ea temperies, quæ in hominibus remissos atque æquales spiritus
non ad impetus sensuales agitantes tribuat, sed prout bonæ corporis & mentis va-
letudini conuenit. quo fit vt propter remissiores animorum impetus sanguinis-
que æqualitatem habiles ingenio reperiantur. Demum vt virtutes corporeas
non omittamus, habent Hispani corpora (vt veteribus placuit) ad inediam &
labores aptissima, quarumuis corporis & animi fatigationum patientissima, du-
ram obseruant & astrictam parsimoniam, vigilias, solem, & hiemem, famem
quoque, ac sitim pati, & quæuis pericula pro patria sustinere & pro honore ad-
ire paratissimi sunt. vinum quoque malunt in cellario quam in ventre, quippe

qui vendere potius quam gustare præeligunt: fœminæ vero & pueri Bacchum ut venenum fugiunt. Rursus Hispaniæ gentes (vt Iustinus refert) bellū quam ocium præoptant, & (vt aiunt) si deest domi, extra hostem quærunt. Velocitas Hispanis atque lacertorum agilitas ineſt & fortitudo. ſaltandi quoque, trahēdi, luctandi, ac natandi arte & exercitio plurimum callent. Hinc Romanus Vegetius, Hiſpanos, inquit, non tantum numero, ſed viribus corporum, lacertorum agilitate noſtris præſtitiſſe manifeſtum eſt. Sed & Liuius id non negauit cum ait: Clariſſima viris & armis Hiſpania, quæ ſi vires ſuas cognouiſſet, facile in imperium euaſiſſet. Deniq; que Hiſpanis equi & arma ſanguine cariora ſunt. Macilenti maiore ex parte & ſici ci ſunt: quod ſignum eſt vigilantiæ, ſobrietatis, & laborum patientiæ: ciuiles & ad omnem dexteritatem ingenii & corporis aptiſſimi. Nec mirum itaque ſi tantum ſanguinis Carthaginenſes, ſi tantū Romani in ſubiuganda Hiſpania fudere. Quoties enim pugnatum eſt cum Hiſpanis impari fortuna? quoties cæſi Romani exercitus & duces? quoties turpi inito fœdere capti? quoties denique prope ad deſperationem redacti fuere? licet illi nouis creatis ducibus fortius arma ſumpſerunt, adeo vt neminem Roma reperiret qui Hiſpaniam accedere niteretur. Nam (vt aiunt Liuius & Eutropius) anno ab vrbe condita DC. omnes Romanos tam ingens Celtiberorum metus inuaſit, vt ex omnibus non eſſet qui in Hiſpaniam vel miles, vel legatus ire auderet. Sed & anno ſequenti, licet Metellus in Celtiberiam miſſus eſſet, infeliciter militauit. Cui ſucceſſit Quintus Pompeius, & demū Quintus Scipio, qui contra Viriatum in Luſitania bellum contra Romanos gerentem pugnantes, inglorii redierunt. Fuit autem Viriatus primum paſtor, mox latro, mox acerrimus dux, vt XIIII. annis Hiſpaniis dominaretur. tantos enim ad bellum populos concitauit, vt ſæpe Senatus res Hiſpanicas deſerere cogitaret. Sed tandem (vt Liuius & Eutropius referunt) contra Viriatum Sextus Vectilius prætor mittitur, qui toto exercitu cæſo, vix fuga elapſus euaſit. Deinde Caium Plautium prætorem multis præliis fractum fugauit. Poſthæc Claudium Vnimanum cum omni exercitu ſuperauit. Sed interim Viriatus ipſe a quibuſdam Afris ſibi familiariſſimis interfectus eſt, putantibus Romanos interfectores præmio donare debere. Cum ergo a Scipione conſule præmium peterent, probe reſpōſum eſt, nunquam placuiſſe Romanis imperatores a ſuis militibus interfici. De huius Viriati moderatione, cultu, & moribus ſtatim dicemus: cuius tempore Iudas Machabæus & frater eius Ionatas florebant in Iudæa. Quanta denique *Hiſpanorum* ſtrenuitas fuerit, nouerunt Romani qui bello Numantino interfuere, qui publice faſſi ſunt (vt refert Æmilius Probus) potius victos quam victores Romam rediiſſe, nihilque ex eo bello aliud quam ſecuritatem adeptos, ſeque magis euaſiſſe Numantinos quam viciſſe dixerunt. nam cum ex ea tempeſtate ſupereſſet quidam Tireſus Celticus, interrogatus a Scipione qua de cauſa Numantia aut prius inuicta, aut poſt euerſa fuerit: Noſtra, inquit, infelicitate, non tuis viribus. concordia enim victoriam, diſcordia excidium præbuit. Rurſus Hiſpanis nullæ ſunt balneorum aut vnguentorum deliciæ, quæ virorum animos effœminatos reddunt, nullus ibi feſtus dies, nullus epularum apparatus. aqua calida lauari poſt ſecundum bellum Punicum a Romanis didicere. Nec parum mirandum eſt (vt inquit Vegetius) in tanta ſæculorum ſerie nullus Hiſpanis dux præter Viriatum fuit, qui (vt diximus) annis XIIII. Romanos vacua victoria fatigauit, quem ipſum non iudicio populi electum, ſed vt cauendi declinandorumque periculorum ſcientia peritum ſecuti ſunt: cuius ea virtus continentiaque fuit, vt cum conſulares exercitus frequenter vicerit, tantis rebus proſpere geſtis non veſtis cultum, non armorum titulum, non denique priorem victum mutauit, ſed in eo habitu quo bellare primum cœperat, perſeuerauit, vt quiſquis gregarius miles ipſo imperatore opulentior videretur. Fides quoque atque legalitas erga dominos Hiſpanis non facile credibilis eſt. Huic genti ōbedire dominis natura eſt, non quidem violentia, ſed amore: & cui ſemel dedere fidem, præſtitere ſimul & vitam. Teſtis eſt, vt cætera taceamus, illa Saguntinorum non modo fortitudo, ſed expectata ad ſocios fides, vt Liuius, deinde Valerius referunt. Poſt duorum Scipionum to-

tidem-

tidemque Romanorum ſanguinis exercituum miſerabilem ſtragem, Saguntinicam nequirent amplius arcere, collatis in forum quæ cariora cuique erant, & ni victricibus Hannibalis armis intra mœnia vrbis ſuæ compulſi, cum vim Punigne ſuccenſis, ne a fide & ſocietate Romanorum diſcederent, communi rogo ſemetipſos ſuperiecerunt. Hinc id ipſum Auguſtinus recitans ait: Hiſpaniæ ciuitas Sagũtinorum, populi Romani amiciſſima & fidiſſima, dum eius populi fidem ſeruauit, euertitur. Rurſus tanta huius gentis ad dominos amicitia & fides eſt, vt (teſtibus Iuſtino atque Valerio) tormentis ſæpe pro fide, pro ſilentio rerum creditarum afflicti quippe & mortui, adeo vt potior illis fidei & taciturnitatis cura quã vitæ fuerit. Cuius rei celebratur etiam bello Punico ſerui Hiſpani fides & patientia, qui vltus dominum inter tormenta riſu exultauit, ſerenaque lætitia crudelitatem ſæuientium vicit. Vxorum denique ad viros fides & ſumma dilectio apud Hiſpanos non ſolum legum animaduerſione, ſed aſſidua obſeruantia celebratur. Stat illud præclarum non longe a noſtra ætate, ſed ſempiternis ſæculis conſecrandum facinus. Vt enim vera perhibent annalia, cum Eduardus regis Angliæ primogenitus in domini ſepulchrum transfretaſſet, fuiſſetque in via proditorie a Mauro quodam gladio venenato percuſſus, & medicorum remediis non tam alleuaretur quam alligaretur, tandem in Angliam ſine ſalutis ſpe eſt reuerſus. Eius itaque vxor, regis Hiſpaniæ filia, nouam atque inauditam, ſed amore & pietate plenam adhibuit medelam. plagas enim mariti toxico infectas, quæ ipſius veneni vi claudi non poterant, lingua dietim lingebat, ſugebatque humorem venenoſum ſibique liquorem dulciſſimum. Cuius vigore, dicam verius fidei vxoriæ virtute, ſic omnem materiam veneni attraxit, vt integratis vulnerum cicatricibus ille plene curatus, illa incolumis euaſerit. Quid igitur huius mulieris fide rarius audiri? quid mirabilius eſſe poteſt? vt vxoris lingua fide & dilectione maritali peruncta, venena a dilecto marito expulerit, quæ ab electo medico trahi non valuerunt: & quod plurima exquiſitaque non effecerunt medicamenta, vna vxoris pietas expleuit. Religionis inſuper cultum obſeruant Hiſpani ſumma cum veneratione, diuinis quoque ceremoniis delectantur apprime, aſſiduoque augetur in eis ſacrorum cultus & ſanctitudo. poſtquam enim ſacræ fidei prima rudimenta ſumpſere, quæ Iacobi Zebedæi Chriſti Apoſtoli tempore receperunt, nuſquam a fide deuiarunt: Romanæ ſedi quæ fidei magiſtra eſt, ſunt obſequentiſſimi. Nec id Hieronymus negauit. nam ad eoſdem occiduos loquens, Apud vos, inquit, incorrupta patrum ſeruatur auctoritas, & ceſpite terra fœcundo dominici ſeminis puritatem centeno fructu multiplicat, ibi ſol iuſtitiæ oritur. Rurſus gens Heſperica nouitatum fidei inſcia eſt atque impatiens. Hiſpaniæ gens denique amicitias quærit maxime, & ad omnes conuerſandi dulcorem obſeruat, humanitas illis adeſt & manſuetudo perhumilis. Et (vt paucis agamus) Hiſpanos ſiue clementia aeris, aut benignitate ſoli, ſiue natura & inſtituto ingenio, non modo litteris, ſed & ciuilitati conſtat eſſe aptiſſimos, ſolertiaque & moribus, alloquio ſed & facilitate perornatos. Sed iam vt ad ſitum deſcriptionemque Hiſpaniæ accedamus, agam finem de laudibus eius, ſi ſub quodam epilogo ea ipſa quæ attulimus, vt apud ſapientes carpimus, ſummatim ſuccinctæque referamus. Hiſpania igitur, velut paradiſus domini, quinque principalibus fluminibus irrigatur & fœcundatur, ſcilicet Ibero, Dorio, Tago, Ana, & Bæti, montanis inter quemlibet interiectis: mediæque valles, quæ ſui latitudine vbertatem conferunt ſingularem. Nam humore fluminum & montium fœcundantur, ſed & pro magna parte riuis & fontibus irrigantur. puteorum etiam ſuffragia non deſunt. Rurſus Hiſpania fœcunda frugibus, amœna fructibus, delicioſa piſcibus, abundans venationibus, guloſa armentis atque gregibus, ſuperba equis, commoda mulis, priuilegiata caſtris, curioſa vino, diues metallis, glorioſa ſericis, dulcis melle, copioſa oleo, læta croco, præcellens ingenio, audax in prælio, agilis exercitio, fidelis domino, facilis ſtudio, pollens eloquio, fertilis in omnibus, nulla in ipſa fertilitate ſimilis, paucæ magnitudine æquales, in li-

bertate præcipua, fidelitate preciosa, in strenuitate singularis,

De Hispaniæ situ & descriptione respectu cæterorum climatum & regionum orbis.
Cap. V.

HISPANIÆ igitur situm descripsere permulti. Ptolemæus quidem per climata, prout a superioribus & cælestibus corporibus uisitatur, pulchre discernit. Plinius, Solinus, sed & antiqui cosmographi perabunde, sed inter eos arbitratu meo Iustinus in calce Chronicæ eius situm atque differentias, simul & qualitates luculenter enarrat. Idem quoque fecit Orosius, veluti qui prouinciam eiusque situm non tam libris, quam oculis descripsit atque depinxit. Idem egit Pomponius Mela. Strabo quoque Græcus latioribus verbis eam distinxit prouinciam. Verum quia prouinciarum & vrbium antiqua nomina non satis a modernis agnoscuntur, ea de re diuersas huius prouinciæ descriptiones, vt eius situs facilius percipiatur, succincte contexere decreui. In primis igitur ab eo inchoandum putaui quod sapientibus quos ediximus, sed & cunctis cosmographis est notissimum. Qui enim vtiliter orbem describere satagunt, ab Hispania, tanquam a principali porta ad orbis ingressum, incipere oportet. nam cum mundus pelago cingitur marino, Hispania illa est quæ (vt diximus) ad orbem ipsum vna aditum præbet. Equidem ex oris littoribusque Hispaniæ Atlantico monti opositis pelagus ipse profluit, Africam, Asiam, Europamque nedum nobilitat, sed irrigat & illustrat. Est ergo Hispania ipsa tota pene insularis, veluti quæ oceano atque mediterraneo mari circumfusa est, præter breuem atque angustum ingressum, qui quinque fere dietis constat, a mari videlicet oceano, appellato mari Baionensi, vsque in mare mediterraneum, dictum pelagus Narbonense. Ingressus itaque ad Hispanias difficilis est propter Pyrenæos montes, qui diuino quodam ministerio angustas portas difficilemque aditum Hispaniæ naturaliter præbent. quo fit vt Hispaniæ situm, cælum, & Pyrenæi montes finiant ordine qui sequitur. Ab oriente igitur, oceano, sinu qui Hispaniam a Gallia disterminat, præsertim prouincia Aquitaniæ & Britanniæ: in nostris vero littoribus Viscaia est & Lepuscua. Versus autem septentrionem oceano, & cingitur, vbi Asturia est & Gallicia, in qua Compostella: deinde idem oceanus ab occidente cingit aliam Galliciæ partem quæ Portugalia dicitur: postea vero in eisdem littoribus versus meridiem Lusitania est: deinde Bætica, vt in sequenti capite dicemus, in quibus pars non parua Portugaliæ est: deinde Hispalis insignis vrbs putatur, quæ sita est super Bæti flumine. Rursus Gades incidit insula, vbi ciuitas Gaditensis, a Gadibus seu Herculis columnis sic dicta, quæ nauigandi strenuitate & populi Romani caritate eo felicitatis peruenit (teste Strabone) vt in extremo orbe sita vniuersas celebritate nominis superet. In eis vero littoribus non longe angustum oceani fretum accedit, ex quo oceanum ipsum veluti torrens orbem rigans versus meridiem defluit, quod mare mediterraneum vocant: quod siquidem fretum Hispaniam ab Africa paruo spacio XII. fere milliarium diuidit. In eisdem item littoribus nostris Tarifa est ac Gibraltar, insigne oppidum, a quo fretum ipsum nomen sumpsit. appellatum est enim strictus de Gibraltar, habens in oposito Africam, illam videlicet prouinciam, quæ & Mauritania, in qua famosus est mons Atlanticus. Ibi & ciuitas dicta Cepta, & Tanger, sic hodie vrbes appellatæ: vbi Tingitania a Tanger vrbe dicta: quæ quondam atque hodie licet in Africano solo sitæ, tamen prouinciæ Hispaniæ connumerantur, vt infra liquebit. In eisdem denique littoribus ad meridiem Hispania mediterraneo mari circunducitur. Ibi Bætica prouincia protenditur, in qua regnum est Granatæ quod Sarraceni incolunt, habens in oppositum eam partem Africæ in qua Busia est & Hipponensis vrbs, cui beatus Augustinus præfuit: deinde Numidia & cæteræ prouinciæ Africæ, quæ nunc aliis nominibus quam antiquitus nuncupan-

nuncupantur, vt sunt regna Fez, Benamarini, & Barbariæ, & Tunitii. Rursus habet Hispania in nostris littoribus Africæ oppositis nouam Carthaginem, deinde Valentiam, Dertusam, Tarraconẽsem prouinciam vbi Barchinona, Perpinianũ, vsque Narbonam in Gallia. Hic situs Hispaniæ ita generaliter descriptus est respectu aliarum prouinciarum. Vt igitur cum eodem Iustino paucis vtar, Hispania inter Africam & Galliam sita est. Alii vero breuioribus verbis vtẽtes ad eundẽ sensum aiunt, Hispaniam totam oceano, deinde mediterraneo freto, Pyrenæisque mõtibus claudi. Hi sunt illi montes qui, vt edixi, ingressum ad Hispaniam præbent.

De eiusdem Hispaniæ situ & descriptione respectu particularium prouinciarum in ea sitarũ, seu diuersorum regnorum in ea erectorum. Cap. VI.

DESCRIPTA igitur Hispania per differentiam ad exteros, eam rursus inter sese per antiquarum regionum prouincias & ciuitates, & demum per regna moderna secernamus. Omnes igitur Hispaniæ (vt antiqui scriptores volunt) sex habẽt prouincias: Tarraconensem, Carthaginensem, Bæticam, Lusitaniam, Galliciam, sextam denique trãs pontum, & in solo terrę Africæ, quæ Mauritania Tingitanica cognominatur. Hæc non mea, sed Sexti Rufi verba sunt in ea Chronica vbi ait, quo ordine singulas prouincias respublica Romana assecuta est. Isidorus etiam in etymologiis eãdem facit descriptionem, & Mauritaniam trans põtum in solo Africæ partem Hispaniæ asserit. Repetamus igitur vnamquanque prouinciarũ huiusmodi per regna hodierna & nobis notas vrbes. Tarraconensis itaque prouincia a limitibus Galliæ incipit, habet in se Cataloniam totam, & partem regni Arragoniæ. Carthaginẽsis vero a noua Carthagine dicta, Valentiam & Murtiã continet, & eandem Carthaginem cum adiacẽtibus, atque alteram partem Hispaniæ quam hodie La mancha vocamus. Continet etiam Saguntum, Conchensem, & Oxomensem, & plures alias vrbes. Bætica vero secũdum Pomponium Melam in cosmographia sua, & Solinum de mirabilibus mũdi, incipit post Carthaginem versus oceanum, & protenditur vsque ad Gades, quam Solinus asserit caput Bæticę: quo fit vt Bætica ipsa vtrunque mare respiciat. In qua inclytę sunt vrbes, Astigia, Hispalis, Corduba, Xeritium, & Vandalia. Nonnulli vero huic annumerant Toletanam prouinciam. Lusitania post Gades incipit, & per Portugaliam protenditur vsque ad insigne promõtorium Vlisbonense, quod Artabran alii appellant, vt idem Solinus dicit. Post Vlisbonense Gallicia incipit, vt statim dicemus. In Lusitania ergo latissimæ includuntur prouinciæ & plurimæ vrbes, licet solum oceano mari obiecta sit secundum Pomponium. Hæc continet quã diximus Portugaliæ partem, deinde Pacensem, Placentinensem, Caurienſem, Ciuitatensem, & alias vrbes & Diocensem, sed & latam regionem quam Extrematuram vocamus. Gallicia vero non parua est prouincia referta vrbibus, sed & montibus plenus. Huius (vt dixi) pars est Portugalia ad occidentem. Deinde famosam vrbem Compostellam habet, Tudensem, Aurienſem, Mindonienſem, Lucensem, totas denique Asturias, Viscaiam, atque Lepuscuam, & eas partes quas hodie Castellã antiquam vocamus: quæ omnes antiquitus sub Cantabria & Celtiberia notabantur. Trans pontum vero in Africa quæ Mauritania appellatur, regna habet Debelametin, Marruecos, & de Fez. In eadem quoque prouincia Cepta sita est. Hodie tamẽ propter mare intermedium & disparem religionis & fidei cultum reges ipsi Maurorum Tingitaniam & Mauritaniam prouinciam partem esse Hispaniæ, licet de facto, non recognoscunt. Hæ igitur sunt antiquæ prouinciæ Hispaniæ, quarum vna tantum hodie nomen integrum retinet, videlicet Gallicia: Tarraconensis vero & Carthaginẽsis vrbium, non prouinciarum nomina tenent, ea vt puto ratione, quia Gallicia a lõgissimis tẽporibus sub vno principe, videlicet rege Castellæ mansit: cæterarum vero nomina propter principantiũ varietates & noua nomina regnorũ antiquas nominationes perdiderunt. Descripta igitur Hispaniam per antiquas prouincias, superest vt per moderna regna illam secernamus, &

qua parte vnumquodque regnum ſitum exiſtat, breuiter diſſeramus. Ex his itaq; ſex prouinciis quæ totam Hiſpaniam conficiunt, quinq; ſunt orta regna. Quando igitur & quomodo prædicta regna erecta & ſtabilita ſunt, in XVI. capite latius rangemus: nunc vero regna ipſa quoad ſitum diſcernamus. Primum quidem atque principale Hiſpaniæ regnum illud eſt quod hodie Caſtellæ & Legionis vocatur, quod centrum Hiſpaniæ eſt, & a quo cæterorum regnorum reges vſque in hodiernum diem deriuati ſunt. Hoc itaq; regnum cæteris omnibus non modo tertæ ſitu, ſed & populis maius. nam ex ſex prouinciis quas Hiſpania continet (vt ſupra diximus) hoc Caſtellæ regnum & Legionis ſic hodie appellatum, quatuor fere ſub ſe prouincias continet, videlicet Carthaginenſem, Luſitaniam, Bæticam, & Galliciam. Habet enim in longitudine XXX. dietas legales, incipiendo a Lorca prope Almeriam vſq; ad finem Galliciæ: in latitudine vero quæ menſuratur a Tarifa oppoſita Atlantico monti vſque ad oppidum Fontis rabidi in Lepuſcua quod Hiſpaniam a Gallia diſterminat, XXV. habet dietas ſimiles. Quo fit vt a ſimili, impar tamen, proportione dici poſſit de regnante in Caſtella, quod Propheta ait: Quia dominabitur a mari vſque ad mare, & a flumine vſque ad terminos orbis terræ. Nam a Carthagine & a regno Murtiæ quod iungitur mari mediterraneo, vſque ad Viſcaiã & Galliciam, quæ ſunt ad oceanũ, & ab Ibero flumine quod diuidit Hiſpaniã vlteriorem a citeriore, vſque ad oppidum quod re & nomine dicitur Finis terræ, vbi eſt vltimus terminus occidentis, omnia ſunt ſub regno Caſtellæ & Legionis. Ex prædictis patet quomodo hoc regnum reſpiciat omnes plagas orbis. Nam verſus orientem Viſcaiam habet & Lepuſcuam: verſus ſeptentrionẽ Aſturias & partem Galleciæ: verſus occidentem vltimam habet Galleciæ partem, vbi Compoſtella iacet (ibi enim vere occidens eſt qui nihil vltra orbis habet habitabile) verſus meridiem vero Carthaginenſem habet ciuitatem & Murtiam cum adiacentibus. Secundum regnum eſt Aragonia, cui accedit Valentia atque Catalonia. Hoc verſus meridiem protenditur, & mediterraneum mare reſpicit: verſus occidentem vero & ſeptentrionem regno Caſtellæ cingitur: verſus orientalem plagam Nauarram & Narbonẽſem prouincias conterminat. Tertium eſt regnum Nauarræ, Caſtellæ & Aragoniæ contiguum. Paruum quidem eſt gleba, ſed mira fertilitate refertũ. Antiquis temporibus partim ex Cantabria, partim ex Celtiberia ſumebat. mare oceanum parum attingit prope fontem rabidum. Verſus orientem Gallos Vaſcones reſpicit: verſus ſeptentrionem & occidentẽ regno Caſtellæ cingitur: ad meridiem vero Aragonẽſes & Catalanos reſpicit. Quartum regnum Portugalia eſt, cuius non paucam partem Galleciæ antiqui connumerant. Opulentiſſimũ certe regnum & omnibus bonis plenum, ſuper littora oceani conſtitutum, ex qua parte occidentalem plagam reſpicit. Ex meridiana vero & orientali parte atq; ſeptentrionali Galleciam & Caſtellæ regnum reſpicit. Quo fit vt in Portugaliam acceſſus aut aditus nullibi pateat, niſi per eas partes Hiſpaniæ quas Caſtella obtinet. Quintum regnum Granata nuncupatur. Hoc ſolum infidelium eſt, & totum pene adhæret Bæticis littoribus: ad meridiem vero mediterraneo mari protẽditur, poſitas habet oras Africanas. Ex reliquis vero partibus regno Caſtellæ cingitur, nec aliter quam per Caſtellam, ſi per terram eundum eſt, ad regnum illud acceſſus patet. Regnum quidem longum. trecenta enim milliaria in longitudine obtinet. Nam a finibus Vandalię per Bęticam protenditur vſque ad Carthaginem nouam. patria opulentiſſima eſt, quę bis in anno fructificat. in montibus ſita eſt, & pene tota mõtuoſa. Arces habet atque vrbes inacceſſibiles, quibus conſtruendis Sarracenni mirum in modum vacant: quæ res huc vſque egit vt in noſtram non venerint ditionem. Adde induſtriam eorum, quæ tanta eſt, vt totum fere regnum irriguum faciant. quo fit, vt aquis fluuialibus vbertatem ſimul & ſecuritatem nanciſcantur. torrentibus enim ac fluminibus manu factis, velut quibuſdam ſtrictis, ſed profundis canalibus, aquas quo volunt conducunt, vt equites niſi per pontes crebros patriam illam ingredi non poſſint. De horum itaque regnorum initiis quando & a quibus inceperunt, latius dicemus in IX. & ſequentibus capitibus.

Deini-

De initiis antiqui principatus & monarchiæ Hispaniæ, & quanto tempore per vnum regem, aut per plures Hispania fuit gubernata. Cap. VII.

EXPLEVIMVS breui Hispaniæ situm & prouinciarum antiquarum & modernorum regnorum inter se varietates, restat de antiquissimis initiis monarchię & principatus Hispaniæ, & quãto tempore per vnum regem aut monarcham, vel per plures, & per quos gubernata fuerit, breui disserere. Omnes igitur quas enumeratimus ex prouinciæ in Hispaniæ terra constitutæ, olim sub vno rege vnoq; monarcha multis temporibus gubernatæ fuere: qui rex Hispaniæ, aliquando imperator Hispaniarum appellabatur, vt historiæ aperte docent. Quod vt lucidius intueamur, a fundamentis rem ipsam repetendam censui. Primo namque suppondum est, quod in Hispania, etiam in ea prouincia quæ Castella dicitur, fuerunt reges longe ante primam destructionem Troiæ. Hercules enim ille magnus qui primæ destructioni Troiæ non paruam opem dedit, tempore regis Laomedontis ante tempora Priami venit in Hispaniam, quem constat prælium campestre cum Geryone gessisse tunc rege Hispaniæ, immo (vt verius loquar) Castellę. Erat quidã Geryon ipse tunc rex trium regnorum, videlicet Lusitaniæ quam nunc Extrematuram appellant, & Bæticæ quam appellamus Andalusiam, & Galliciæ quæ hodie antiquum nomen retinet. Hæ igitur omnes prouinciæ hodiernis temporibus sub ditione sunt regis Castellę. Hercules igitur deuicto Geryone instituit in ea regem Hispãnepotẽ suũ, a quo Hispania dicta est. Hæc autẽ antiquissima fore nemo ambigit. Ab vrbe.n.condita vsq; ad aduentũ Saluatoris septingẽti quindecim fluxerũt anni, & ab euersione vltima Troię vsq; ad vrbẽ conditã CCCCLIIII. Constat autem, ante illã euersionem vltimã fuisse Herculem quasi per centũ annos. Constat rursus ante Herculẽ fuisse reges in Hispania. Quo fit vt supputando a Geryone Hispanię rege sic vocato (quẽ vt diximus in Castella regnasse cõperimus) vsq; ad præsentẽ ætatem, fluxerunt duo millia annorũ. Nec est dubitãdum ante Geryonẽ reges fuisse in Hispania; licet propter nimiam antiquitatem eorum nomina non retineamus. Ex quibus antiquitas regum & principatus Hispanię aperte conspicitur, eius: qui per plurima tempora regnarunt in Hispania ante Herculem. Taceo deinque Herculem ipsum qui quendam Cacum in Carpetania & Celtiberia commorantem, quippe & principantem, bello victum ab Hispanis fugasse fertur, qui Vulcani filius dicitur: & in prædicto Carpetaniæ monte adhuc hodie mons Caci vulgato nomine Moncayo dicitur, quiapud Celtiberos habetur celebris. Sic igitur Hispania longo tempore sub dominatu Græcorum recta fuit fere vsque ad tempora Romanorum, præter illa tempora quibus Asdrubal & Hannibal Pœnorum duces in aliqua Hispanię parte dominati sunt. Demum constat quosdam Romanos consules amicitiæ, ne dixerim subiectionis, nomine quasdam Hispaniæ prouincias obtinuisse: idque egisse legimus Iulium Cæsarem, qui plurimis accesseladibus prius totum pene orbem perdomuit, quam Hispania sibi plene cessisset. Sed & plures alios constat Hispanias tentasse subiicere, quorum aliqui prius vitam finiere, quam victam Hispaniam occuparẽt. Post quos Vandali, Alani, Hugni, & Sueui Hispanias sunt aggressi. Quæ siquidem Barbaricæ gentes causam Hispaniasingrediendi habuerunt, pro eo quia Theodosius Imperator eos insequẽs a Gallis fugauit. Quare pulsi sunt Pyrenæos montes transire. Hispanias ergo inuasere, easque diuiserunt. Alani enim Lusitaniam & Carthaginẽ sortiti sunt, Vandali Gallęciam, Sueui maritima, & occidua oceani obtinuerunt, & partem Celtiberiæ, dum Romani Saguntum & Numantiam & nonnullas alias vrbes tenebant. Hi Vandali Poloni esse creduntur a flumine Vandalo Poloniæ dicti. Quare ab illo tempore in hodierna vsque tempora ea Hispaniæ pars quam obtinebant, Vandalia dicitur, quam vulgato nomine Andalusiam vocamus. Obtinuerunt denique Mauritaniã Tingitanicam vltra mare in solo Africæ, cuius supra mentio facta est. Horum Vandalorum rex Genserícus Romam occupauit, Eudoxam Valentiniani relictam & duas filias duxit captiuas cum multis millibus Romanorum: a san-

guine tamen abstinuit precibus Leonis Papæ sibi in ingressu vrbis occurrentis. Et sic Roma domina orbis quasi tertio terræmotu conquassata & afflicta fuit, primo ab Alarico, secundo ab Ataulfo regibus Gotthorum, tertio a Genserico. Quo tempore sanctus Paulinus Nolanus Episcopus se ipsum vendidit Vandalis pro redemptione captiuorum, vt beatus Gregorius ait in dialogo. Hic Genserico Ariana hæresi infectus per Hispaniam & Africam ecclesiam persequitur, sacerdotesque & plurimos ecclesiastici ordinis viros exilio mittit, & non paucos martyres fecit, confessoribusque linguas abscidit, qui (vt Isidorus narrat) abscissis linguis perfecte loquebantur. Sed tandem rex ipse Vandalorum pœnas exoluit. cunctis enim effusis visceribus miserabiliter vitam finiuit. Et de his Vandalorum regibus Ariana infectis hæresi pulchre narrat Christianissimus Iustinianus Imperator in ea famosa lege quam edidit C. de officiis præfecti prætorio Africæ, inquiens quod Vândali ex ecclesiis fecerunt stabula, & testatur se vidisse venerabiles viros qui abscissis radicitus linguis mirabiliter loquebantur. Hæc sub Innocentio primo accidere anno domini cccc. & sub hoc turbine Augustinus obiit.

De ingressu regum Gotthorum in Hispaniam, & quomodo Vandalos & alias gentes ab Hispania expulerunt, & de præclaris virtutibus & gestis gentis Gotthorum, & de laudibus eorum. Cap. VIII.

REGNANTIBVS igitur Vandalis in Bætica quæ & Vandalia dicitur, atque in prædicta parte Africæ, Sueui etiam regnabant in Gallicia, & in aliquibus Hispaniæ partibus. Procedēte vero tempore hæc duo regna valida Gotthorum manu, & tota deleta sunt, & ad eandem glorioſam atque inuictam gentem Gotthorum vtrunque regnum deuenit. Liberet igitur in hac parte de origine gentis Gotthorum, & illorum strenuitate, nobilitate, & victoriis, atque virtutibus aliquid dicere: tamen Isidorus in Chronica sua & Rodericus Toletanus Archiepiscopus quædam succincte circa eam rem differuerunt, & nos illico eorundem sapientum & antiquorum cosmographorum sententias sequentes aliqua compendiose adducemus. Sed vt breuibus agamus, plenus est mundus eorum victoriis. Nam (vt antiqui scribentes tradunt) Gotthi regem Ægypti Vexorem fugauerunt, Asiam subiugarunt, ex quibus Parthi (vt creditur) processerunt. Horum Gotthorum fæminæ a viris relictæ armis & præliis partem Asiæ domuerunr. Telephus rex Gotthorum vicit Danaos, interemit Thersandrum, insecutus fuit Vlysses. Cyrus famosus a Tomyri regina fuit occisus. Darius & filius eius Xerxes ab Ancira rege Gotthorum in prælio victi sunt. Hos Alexander vitandos docuit, Pyrrhus pertimuit, Cæsar exhorruit. Cum Pompeius pro accipiendo Romanę reipublicę principatu contra Iulium Cæsarē arma mouit, Gotthi fortius cæteris dimicarūt. Thraciam irruerunt, Italiam sæpe vastarunt, Romam ceperunt, atque eius ædificia petuis vulneribus pro ampliore eorum memoria non diruerunt, sed perforarunt. Veronam ædificauerunt, nomen imponentes, quasi ve Romam, in odium Romanorū. Aduersus hos in Thracia Valens Augustus x v. imperii anno congressus est, sed magna strage victus, & subito igne consumptus. Tandem Gotthi Italia capta vrbe Roma potiti sunt, licet strenuitate & potentia Bellisarii in Gallias & Hispanias transiere. In quo accessu Gallias sunt aggressi, Hispanias sunt adepti. nā postquam (vt præmissum est) tam vrbem, quam orbem domuerunt, Hispanicæ gentis humanitate & dulcedine freti, illorumque & strenuitatem & vires experti, derelictis cæteris orbis quas obtinuerunt regionibus, ad Hispanias se conferunt, putantes totius Europæ monarchia potiri facile posse, si gentis Hispaniæ aut subiectionem aut amicitiam nanciscerentur. Adde quia Gotthi ipsi Vandalos, Alanos, Sueuos, Hugnos, infestissimos habebāt, tanquam vicinos eorum natalibus. Quare freti Hispanorum præsidiis, feritatem Vandalorum, & Sueuorum, ac Hugnorum non ferentes, eosdem Vandalos, & si quæ manserunt Sueuorum & Hugnorum vestigia, ab Hispaniæ finibus expulerunt. Quo autem tempore, quo ordine Gotthi regnarūt, & de eorū successionibus & successibus breui in fine huius primæ

primæ partis tangemus. Nec illud obmittendum putamus, quia duo Gotthorũ genera legimus. Qui enim in Italia manserunt, Ostrogotthi appellati sunt, quasi orientales Gotthi: qui vero Hispaniam sortiti sunt, Visigotthi sunt dicti, quasi occidentales Gotthi, quorum primus rex fuit Athanaricus. Qui & eorum successores populorum Hispaniæ viribus freti, non solum crudelissimos Arianos Vandalos (vt diximus) ab Hispania expulerunt, sed & Rethiarium regem Sueuorum apud Astoricam deuicerunt atque interfecerunt. Armicium etiam regem Vandalorum latitantem a finibus Hispaniæ expulerunt. Hi igitur inclyti Gotthi monarchiam omnium Hispaniarum obtinuerunt cum prædicta Mauritanię parte post fretum Africæ, vt in fine huius partis tangemus. Tandem continuata est successio in regno & principatu Gotthorum vsque ad Rodericum, qui vltimus rex Gothorum dicitur, vt statim in eadem parte referemus, & latius in historia Roderici Toletani enarratur. Huius igitur Roderici regis tempore propter peccata Christiani populi iustitia Dei feriente principatus, ipse atque monarchia regum Hispaniæ humiliata est, & potentia diuisa pariter & diminuta. Nam sub eodem Roderico omnes Hispaniæ prouinciæ præter Asturias & partem paruam Galliciæ per Sarracenos vltramarinos occupatæ sunt: quos proditor quidam & regis Roderici vassallus, Iulianus Comes Ceptæ intra Hispaniam introduxit. Roderico igitur mortuo & filiis eius interfectis, frater eius Pelagius in montibus Asturiarum latitans, & tandem Dei clementia miserante ipse & ab eo descendentes cum Christianorum Hispanorum manu paulatim deperditas terras recuperarunt. Et ab isto Pelagio continuati sunt Reges Hispaniæ per eãdem rectam lineam descendentes vsque ad modernum Henricum quartum Regem Castellæ. Fatemur tamen quia post dictum Pelagium in diuersa regna diuisa est Hispaniæ monarchia, vt in secunda & tertia parte dicemus.

De origine gentis Gotthorum, & principatu illorum, & qua prouincia orti sunt, & de eorum progressu & gestis clarioribus. Caput IX.

VERVM quia succincte de Gotthis, Vandalis, & Hugnis dictum est, qui nedum Hispanias, sed plurimas prouincias diuersis temporibus afflixerunt, dignum duxi harum gentium originem, nec non principatus, initium, & progressum breui inserere. Gotthorum igitur originem Isidorus late deduxit, veluti qui ex illorum stirpe originem duxit. Nam Leander, & Isidorus, & Fulgentius, filii fuerunt Seueriani ducis Carthaginensis, qui etiam genuit Theodosiam, quæ nuptui data est Leonogildo qui in Hispania regnauit. Seuerianus itaque ex vxore Theodora, ex Gotthorum sanguine descendenti, genuit præfatos glorioſos pontifices & doctores, Leandrum, Isidorum, & Fulgentium. Circa originem itaque Gotthorum Isidorus ipse & cæteri scribentes in eo conueniunt, videlicet Gotthos ex insula Scandiæ siue Scythiæ septentrionali ortũ habuisse. Quinimmo (vt ait Martinus Polonius in chronica sua) tres gentes scilicet Gotthi Hypogotthi, Vandali, & Hugni vnam linguam habentes, nomine tantum diuersi, ex eadem insula & adiacentibus prodiere. Quamlibet igitur gentem attingemus, & originem atque progressum breui sermone differemus. Gotthi præfata Scandię insula non contenti inde exierunt, & vicinas non infestas eis gentes septentrionales subiicere cupientes, inceperunt finitimas prouincias inuadere longe ante Herculem, quem tempore Gedeonis fuisse legimus. Sed & eo tempore Gotthos reges habuisse Isidorus, Lucas Tudensis, atque Vincentius perhibent. Inter cæteros fuerunt eorum reges Berig, Gadarig, & Filimer, & alii complures. Post Herculem vero plurimos alios reges Gotthos habuisse compertum est, qui ingentia bella tam aduersus regiones aquilonares, quam orientales gesserunt: tantaque fuit eorum in belligerãdo ferocitas, vt ad fœminas transiret. Nam ex Gotthorum genere famosæ illę fœminæ, dictæ Amazones, prodiisse narrantur, quarum Tomyris regina tantæ potentiæ & animositatis fuisse traditur, vt Cyrum Persarum regem immanissimum & potentissimum deuicit & capite truncauit, quod in vtre pleno sanguine suorum consanguineorum demisit inquiens, Satia te sanguine quem sitisti. Has Magnus

Alexander debellare voluit, cui regina earum talia scripsisse fertur: De tua (inquit) prudentia non parum est mirandum, quod cum fœminis natura imbellibus confligere statuisti. nam si fauente nobis fortuna subcumbere te contingat, gloria quã tantopere quæris, frustraberis: quod si deuincas, nequaquam tibi ad honorem cedet, quia de mulieribus triumphasti. Super cuius prudenti responso Alexander admiratus ait, Decens fore non per gladii furorem mulieres vincere, sed potius per amorem. Sic itaque libertatem eis concessit, quas non violentia, sed amicitia suo imperio tandem subiugauit. Mortuo igitur Berig primo Gotthorum rege, successit filius Gadaricus, qui magnos & feroces populos in ea parte Scythiæ quæ nunc Dacia & Gotthia dicitur, subiugauit. Postea filius eius Filimerus videns terram minus fertilem, suasit suis transmigrandum ab illis sedibus. quo euenit vt cæteras Scythiæ prouincias perquirerent: quas cum occupassent, earum vbertate delectatus Filimerus decreuit inibi residere. Cum itaque in vasto flumine pontẽ conspexisset, voluit regiones trans flumen peragrare, cumque aliqua pars exercitus per pontẽ transisset, aut diuino iudicio sic disponente, aut pontis vitio, euenit vt pons ipse corrueret, adeo vt nec trãsmissis licuit remeare, nec cæteris ad eos trãsire. Pars vero Gotthorum quæ cum Filimero citra flumen remanserat, extremam partem Scythiæ quæ adiacet Ponto mari, præclaris victoriis obtinuit: indeq; quasi toti Scythiæ dominantes, Scythię vt indigenæ appellati sunt. Et quanquam diuersas orbis plagas petiissent, suos in Scythia præsides dimittebant. Hinc euenit vt Iosephus eosdem Gotthos Scythas appellet. Isidorus vero Getas. Vnde mutata prima littera e in o, & vltima æ in i, qui Getæ appellabantur, Gotthi dicuntur, qui fortes per interpretationem nominis dicuntur. De quibus Poeta ait:

Contemnunt mortem laudato vulnere Getæ.

Vt igitur paucis agamus, Gotthi ex plaga aquilonari prodiere. Et si accurate considerare libet, vtique reperiemus ex illis regionibus eos originem duxisse, quæ hodie Regibus Daciæ subiiciuntur, videlicet Dacia, Suetia, Noruegia, Gotthia sue Gotthorum. A quibus prouinciis & cæteris vltra situm aquilonarem in magna latitudine diffusis, quæ hodie a Barbaris & Tartaris incoluntur, Gotthi ortum trahere creduntur. Rursus Gotthi licet a principio ferocitati insudarent, & vix rationalis naturæ semitas agnoscerent, postquam tamẽ mores cæterarum gentium experti sunt, humanitatem induerunt, adeo vt ad doctrinas & scientias se conerrẽt, & philosophos ac sapientes ex eorum gente habuerunt, quorum *consilio cuncta* gerebant. Gotthi igitur in omni armorum genere experti erant, exercitabantur armis, ludorũ certaminibus assiduo vacabant, solo nauali prælio caruerunt vsque ad tempora Sisebuti regis. Fuerunt naturaliter magnanimi, liberales, ingenio faciles, audaces, constantes, gestu decori, habitu venerandi, viribus præpollentes, statura proceri, duri vulneris, manu prompti, corpore validi, ad cuncta dispositi. De quibus apud Strabonem legimus, Astas Scytharum principem ad Philippum scripsisse: Tu quidem Macedonibus hominibus imperas, qui bellandi peritiam didicere: ego autem Scythis qui aduersus famem & sitim & quæque aspera pugnare nouerunt. Gotthi igitur Asiam subiugarunt, quorum aliqui inibi remanserunt. Armeniam quoque, Syriam, Ciliciam, Galatiam, Pisidiam, & plurimas prouincias domuerunt. Hi (vt ait Vincentius & Gilibertus) sub quinto rege suo Filimero ad citeriores partes Danubii, Thracię videlicet, Daciæ, Mœsiæ, longe lateque peruagantes in gentem magnam creuerunt. Tempore vero Decii Imperatoris transito Danubio, Romanum imperium molestabant, quos Decius impetens, tandem cũ exercitu suo profligatus & cæsus est atque peremptus. Ex qua victoria elati, maximo fuerunt terrori nedum Romano imperio, sed orbi. Trans Danubium vero constituti tempore Valentis Imperatoris inter se ciuili bello diuisi cœperunt colidi. Alaricus vero dux vnius partis, cum præualuisset Frigiterno duci alterius partis, Frigiternus ipse a Valente imperatore petiit auxiliũ, pollicens se baptizari. Valens autem misit auxilium, sed parum profuit. Eodem tempore, anno XII. imperii Valentis, Hugni qui etiam in Scythia debacchabantur, inuadunt Gotthos discordantes inter se, quosdam autem captiuitate subiugant, quosdã patria pellunt. Quo

cuenit

euenit vt Gotthi subditi fierẽt Hugnis. Magnificati igitur Hugni toti fere Scythiæ dominabantur, de quorũ origine statim dicemus. Gotthi itaq; terga dantes trãsito Danubio (vt Eutropius ait) a Valẽte imperatore sine vlla fœderis pactione suscepti sunt. Tandẽ propter intolerabilẽ auaritiã fame compulsi in arma surgentes Valentem profligãt. Qui reassumptis viribus cũ eisdem Gotthis lacrymabili bello commisso, tandem exercitus eius miserabiliter occubuit, ipseque saucius sagitta versus est in fugam, sed superuenientibus Gotthis igne crematus est, idque diuino iudicio, & quidem iusto, actum creditur. Nam cum paulo ante Gotthi a Valente peterent Episcopos a quibus fidei rudimenta susciperent, ipse Imperator, vt erat Arianus, Arianos Episcopos eis misit, quorum doctrina vniuersa illa gens dogmate Ariano infecta est. Recte igitur Valens ipse ab illis cremat⁹ est, quos ipse perfidiæ succenderat igne. Gotthi itaq; versus Italiã iter agentes, omnia ferro & igne vastabant. Tandem Visigotthi appellari decreuerunt, id est occidentales Gotthi, & vsque ad vlteriores Hispanias transiere. Gotthi vero qui trans Danubium remanserant, habentes super se regulos, Ostrogotthos, id est orientales Gotthos, se nuncupari voluerunt, & postea a Zenone Imperatore Italiæ regnum dono acceperunt: quod & longo tempore tenuerunt. quo euenit vt Gotthi ipsi quasi duobus cornibus orientem & occidentem ventilantes, acriter orbem cruciarent: & in duo regna, Visigotthorum in Hispania & Ostrogotthorum in Italia se diuiserunt. Qui vero in Hispania regnarunt, Vandalos & Sueuos inde pepulerunt, sed (vt inquit Vincentius) tertia pars Hispaniæ quæ regnum Galliciæ continet, insuperabilis mansit, quam nec Visigotthi, nec Alani, nec Vandali, nec Sueui, sed nec Sarraceni subiicere valuerunt: quod adhuc viget incolume, & regnum insuperabile appellatur, quanquam postea accessit regibus Gotthorum, quiin Hispania vt indigenæ regnarunt, vt inferius disseretur.

De origine Vandalorum & Hugnorum, & de illorum principatu, & progressu, & clarioribus gestis vsque ad eorum exterminium. Cap. X.

CÆTERVM de origine Vandalorum & Hugnorum, & eorum regnis breui differendum est. Vandali igitur (vt quidam volunt) ex plaga septentrionali, præsertim ex ea regione quæ hodie Polonia vocatur, originem sumpsere, dicti Vandalia a Vandalo flumine (vt aiunt) sic hodie vocato. Isidorus tamen quem sequitur Vincentius & cæteri cosmographi, Vandalos de Scythia natos perhibet (vt supra diximus) quia a Gotthis victi terras alienas inuadere tentãt, quos circa Danubium commorantes post multa tempora etiam Fridericus rex Gotthorum bello vicit, & inde expulit. Qui Romano se subdentes imperio a Constantino Magno terram habitationis petunt, & Pannonias acceperunt, vbi per annos LX. pacifice mãserunt, sed anno XIII. Arcadii Imperatoris rebellare contra rempublicam Romanam cœperunt, seque per Gallias diffundentes, quas aliquo tempore miserabiliter deuastarunt, sed a Gotthis expulsi sunt, non quidem compatientibus Gallicanæ quieti, sed quærentibus omnes Gallias occupare. Vandali igitur a Gallia pulsi Hispanias petunt, & nunc illas, nunc rursus Gallias multo tempore affligunt. Sed nec sic a Gotthis tuti erant. Honorius igitur Imperator inito cõsilio, Hispanias & Gallias a Vandalis ereptas Gotthis dedit. Cum igitur Gotthi festinarent fugare Vandalos & alios hostes suos a finibus Galliarum & Hispaniarum, Vandali cõclusi vndique erant timore Gotthorum. Sed fauentibus sibi peccatis populi, inopinabilis & gratis illis occurrit opportunitas. Nam inter Bonifacium & Etium duces Romanos orta simultate per inuidiam, Bonifacius factus inferior cum dolorem suę iniuriæ nollet vlcisci nisi damno & periculo reipublicæ, ad Hispanias transiuit, & Vandalos ad occupandum Libyam & Africam inuitauit. quo cum peruenissent, regnum sũ longo tempore inibi confirmarũt, diuina & humana perturbãtes. Quo tempore beatus Augustinus apud Hipponã Africæ diẽ clausit vitę mortalis. Primo igitur anno Gratiani Imperatoris regnat super eos Modogisilus annis XXX. post quem Gudericus filius eius in aliqua parte Hispaniæ regnauit annis XVI.

qui cum occupata Hiſpali elatus manus in eccleſias extendiſſet, a dæmone interi-
mitur ſecundum Vincentium: cui ſucceſſit Genſericus frater eius, qui in hæreſin
Arianam (vt fertur) lapſus eſt: cui ſucceſſit Honorius filius. Hic contra eccleſiam
conſurgens, tandem dei iudicio percutitur, & vermibus ſcatēs miſerabiliter mo-
ritur. Poſt quem regnauit Guthamundus, & poſt illum frater eius Traſamundus.
Hic Hildericum filium ex Eudoxa filia Valētiniani Imperatoris genuit, qui octo
annis regnauit: poſt quem Guilimer regnauit annis quinque, qui tantæ fuit crude-
litatis, vt nec parētibus parceret. Tandem Belliſarius patritius a Iuſtiniano Impe-
ratore non niſi iuſſu Dei ad Africam liberandam de manu Vandalorum tranſmiſ-
ſus eſt, qui Guilimerem cepit, & duxit Conſtantinopolim ad Imperatorem: & ita
rabies Vandalorum funditus euerſa eſt. Hugnorum vero originem & eorū regnū
deſcribit Iſidorus, & Solinus, ac cæteri qui de orbis deſcriptione ſcripſerūt, ſed di-
uerſimode. Nam Albertus Magnus eos fore Hugnos aſſerit, quos hodie Pānones
vel Vngaros appellamus. Pomponius Mela generaliusloquēs, Hugnos originem
ex Scythia ſumpſiſſe contendit, quæ (vt diximus) vaſtiſſima regio eſt in partibus a-
quilonaribus poſt Danubium. Hugni itaque (vt diximus) in omni pene Scythia
principatum tenuerunt, ex quibus radix peccati proceſſit, Athila, flagellum orbis,
quem ad corripiendas gentes peccatrices Deus vt acutum gladiū deſtinauit. Igi-
tur Guilimer rex Gotthorum, qui poſt egreſſum Scandiæ inſulæ quintus rex Got-
thorum fuerat, cum terras Scythiæ cum valido exercitu ingrederetur, reperiitin
eiſdem regionibus quaſdam magnas mulieres quas Gotthico ſermone Alirimas
dicunt, eaſque habēs plurimum ſuſpectas de illa regione expulit. Quas cum qui-
dam ſilueſtres homines per deſertum vagantes vidiſſent, earū amplexibus ſe mi-
ſcentes hoc genus hominum, ſcilicet Hugnorum, ferociſſimum ediderunt, quod
tantæ ferocitatis fuit ſecundum Vincētium, vt niſi quia ſermonis quaſi quaſdam
habebant imagines, cum eſſent nigerrimi, oculis quaſi punctis exiſtētibus, nullus
eos homines fore credidiſſet. Hi in filios ſuos primo die deſæuiunt. Nam maribus
ferro genas ſecant, vt antequam lac ſuſcipiant, ſanguinem fundāt. Hi imberbes ſe-
neſcunt, ad equitandum promptiſſimi, ceruicibus firmi, ſuperbi & elati, cūctis erāt
horrori & formidini. Horum potentiam auxit victoria habita de Gotthis manen-
tibus circa ripas Mæotidis paludis. Quam victoriam Vincentius refert hoc modo
aſſecutos fuiſſe: Venatores Hugnorum ſequētes ceruam, Mæotidas paludes trāſ-
euntes explorata regione ad ſuos redierunt, & ad tranſeundum animauerunt. Cū
igitur tranſuadaſſent gens ipſa Hugnorum eaſdem paludes, Scythicas gentes fere
omnes ſubegerunt ſuo dominio, & ipſos Gotthos expulerunt ſedibus ſuis. quo fa-
ctum eſt, vt per LXXX. annos Hugni mundum conarentur euertere. Tādem Gal-
lias & Hiſpanias plurimum vexātes, poſtremo a Romanis, deinde ab ipſis Gotthis
Hiſpanis effectis diſſipati & extincti ſunt. Sed iā libet vt redeamus ad res Hiſpani-
cas, & breui deducamus ortum & initium regnorum & regum Hiſpaniæ poſt mi-
ſeram eius cladem. Illud tamen præſupponēdum eſt, quia licet diuerſi ante regnū
Gotthorum in diuerſis Hiſpaniæ prouinciis regnarūt (vt ſupra dictum eſt) quia ta-
men illorum principatus violentus fuit, & non voluntarius, erectio regnorum pro
eo tempore non fuit legitima. cœpit enim ab euentu feliciore. nam potentior re-
gnabat. Secus autem poſt cladem Hiſpaniæ, quo tempore per legitimas ſucceſſio-
nes & iuſtos titulos erectio facta eſt, vt ſtatim dicemus.

De origine regnorum & regum Hiſpaniæ poſt miſeram eius cladem, & a quo tēpore, & quo-
modo diuerſa regna in eadem Hiſpania erecta ſunt, & de ortu & initio vniuſcuiuſque
regni, & a quo incepit: & primo de origine regni & regum Legio-
nis & Caſtellæ. Cap. XI.

POSTQVAM igitur in ſuperioribus deduximus initia antiqua principatus Hi-
ſpaniæ, & per quos, quomodo, & quanto tempore gubernata fuit vſque ad mi-
ſeram cladem & irruptionem, diuino iudicio eidem calamitoſæ Hiſpaniæ inflictā
tempore Roderici vltimi regis Gotthorum: ſupereſt vt breuiſſime oſtēdamus or-
tum & progreſſum principantiū in eadem Hiſpania poſt prædictā perſecutionē,
ac

ac etiam regnorum diuersorũ erectionem. Vt igitur in octauo capite diximus post huiusmodi calamitosam Hispaniæ cladẽ (de qua inferius latius agemus, in vltimo capite secũdę partis sub Roderico rege) Pelagius qui (vt diximus) ex genere Gothorum descendebat (secundum alios frater erat regis Roderici vltimi regis Gothorum) primus fuit qui ex Asturiis exiens cœpit resistere Sarracenis, & paulatim principatum, licet tenuem, habuit super Christianos qui in Asturiis latuerãt: non tamen regium titulum Gotthorum sumpsit, vt cæteri ante regem Rodericum. Nã ille titulus regum Gotthorum penitus cessauit post eandem cladem. Licet enim Hispaniæ reges ab eisdem Gotthis descenderunt, titulum tamen Gotthicum non sumpserunt, sed aliis titulis fuerũt insigniti. Nam alii reges Asturiarum, postea regesque Galliciæ & Legionis, tandem reges Castellę appellati sunt. Quo autem tẽpore punctualiter idem Pelagius regnare cœpit, non habemus, licet aliqui dixerunt, quos sequitur Lucas Tudensis, quod principari cœpit anno domini DCCXII. alii tamen incertum asserunt tempus principatus sui: nam paulatim principari cœpit. quo fit vt aperte nõ legatur, quo anno regium sumpserit titulum. Sunt tamen qui asserũt, quod post biennium a clade prædicta regalem titulum accepit. Nihilominus pro clariore supputatione regum, & ne interruptionem admittamus in principatu Hispanię, congruenter dici potest, quod ex eo die regium sumpserit titulũ, quo infeliciter Rodericus regnum perdidit. Computando igitur ea tempora putandum est illum regnare cœpisse anno prædicto DCCXII. regni vero Hispaniæ CCCXX. qui annis XX. regnauit, vt inferius tangemus cum de eodem Pelagio agemus. Hic itaque Pelagius sumpsit pro armis & insignibus suis leonem rubeum in campo albo: quæ constat fore arma regum Legionis, quia (vt diximus) ab eo tempore cessarũt in Hispania intitulationes & insignia regum Gotthorum. Quod putandum est ea ratione esse factum, quia prima ciuitas quam a Sarracenis recuperarunt, fuit Legionensis. Genuit igitur Pelagius duos filios, Fafilam, qui post obitum eius regnauit, & Ormisindam reginam, vxorem regis Alphõsi primi, dicti Catholici, a quo effectualiter regnũ Hispaniæ incepit. Hic Alphonsus filius fuit Petri ducis Cãtabriæ, qui fuit de genere glorioſi Recharedi regis Gotthorum, qui vniuersæ Hispaniæ ante cladem prædictam principatũ tenebat, & hæresin Arianam extirpauit ab Hispania. Hic Alphonsus re & nomine Catholicus, & gloriosus princeps fuit, & a Mauris campos Gotthicos, plurimasque ciuitates, prouincias, castra, & oppida magnifice recuperauit vsque ad mõtes Pyrenæos, qui vere restaurator patriæ dici posset, vt dicemus infra in III. parte cum de eodem Alfonso agemus: quas siquidẽ prouincias & ciuitates (vt inquit Rodericus in Chronica sua) regno Legionis adiecit. Durauit igitur hęc intitulatio a regno Legionis vsque ad Sanciũ dictũ Maiorem, regem Nauarræ, qui ex successione vxoris suæ quæ erat filia Santii Comitis Castellæ, in titulo regio Castellæ successit, de quo statim erit sermo. Ante illum enim Castella quæ Bardulia vocabatur, Comitatus erat, sic dicta Castella, quasi sit castellis munita. Castellæ igitur regnum (vt prædiximus, & latius illic tangemus) initium habuit quoad intitulationem a prędicto Santio & Fernando filio eius, qui primus segregatim regni Castellæ titulum & regiam denominationem assumpsit, anno domini millesimo decimo sexto. tamen ante huiusmodi intitulationem principatus & iurisdictio Castellæ pro aliquo tempore pertinuit ad regem Legionis. Itaque Castellani regem Legionis in superiorem cognoscebant vsque ad tempora Ordonii secundi, qui in Legione regnabat. Hic Ordonius Cõites & magnates Castellæ ad se euocans proteruo spiritu instigatus, eos interfici iussit. Quoscelere Castellani indignati ab obedientia regũ Legionis discesserunt: ne tamen rectore carerent, & acephali reputarentur, ex nobilioribus eius prouinciæ duos sibi iudices elegerũt. Vnius nomen fuit Nunius Rasura: alterius Laynus Caluus, quorũ filii & ab eis descendẽtes, Comites Castellę appellati sunt vsque ad dictũ Santium Maiorem & Fernandũ filium suum, qui primo in Castella (vt diximus) regnauit. Itaque longo tempore distincta fuerunt regna Legionis & Castellæ. Vnio autem vtriusque regni facta est ordine sequenti. Prædictus Fernãdus filius Santii, primus rex Castellę, duxit vxorem Santiam, filiam Alfonsi regis Legio-

nis,& ſororem Veremu ndi regis: & cum hic Veremundus abſque liberis deceſſiſſet,Fernandus primus propter Santiam vxorem regnum Legionis obtinuit,& ſic fuit primus qui rex Caſtellæ & Legionis intitulatus eſt, & regna fuerunt vnita quouſque iterum per Alfonſum regem Caſtellę & Legionis fuerunt diuiſa,& iterũ reunita,vt nũc ſunt,vt lati⁹ in Chronica Roderici cõtinetur,& inferius tãgem⁹. Voluimus tamẽ breuiter hęc ſcripſiſſe, vt cuiuſq; regni initiũ legentes non lateret.

De origine regni & regum Nauarræ, & partium ei adiacentium, & a quibus, & quomodo initium habuerunt, & de vnione eorum. *Cap. XII.*

REGNVM Nauarræ ſic incepiſſe creditur. Cum enim circa annos domini DCCCCLXI. Caſtella & terra Legionis ac Nauarra variis Arabũ incurſionib⁹ vaſtarentur,aduenit ex Comitatu Bigorriæ, vir bellicoſus & ſtrenuus,ac armis aſſuetus,vocatus Enequus. Hic in montibus Pyrenæis Nauarræ contiguis morabatur. Deinde ad planitiem Nauarræ deſcendẽs cum plurima bella vtiliter geſſiſſet, tandem a populis Nauarrenſibus primus Rex Nauarræ aſſumptus eſt. Poſt quem regnauit filius eius Garſias,& poſt eum Santius dictus Abarca,filius eiuſdem Garſiæ. Deinde regnauit Garſias filius eiuſdem Santii, qui quidem Garſias dictus eſt Tremulentus,& hic fuit quartus rex Nauarræ. Poſt quẽ regnauit in Nauarra Santius filius eius dictus Maior, de quo paulo ante diximus. Hic fuit quintus rex Nauarræ,& duxit vxorem Eluiram filiam maiorem Comitis Caſtellæ,& ſic ex ſucceſſione reginæ vxoris dictus Santius intitulatus eſt rex Caſtellæ. Poteſt ergo hic Santius,aut efficacius Fernandus filius eius, dici primus rex Caſtellæ, præſertim poſt miſeram cladem Hiſpaniæ. Hic Santius rex genuit ex dicta Eluira regina Caſtellæ Garſiam & Fernandum,& dimiſit intuitu reginæ regnum Caſtellæ Fernando,regnum vero Nauarræ reliquit Garſię. Genuit denique idem Santius Ramirũ baſtardũ cui reliquit regnum Aragonię,& hic fuit primus rex Aragonum. Regnũ vero Valentiæ adhuc occupabatur a Sarracenis. Quare longe poſt circa annum domini milleſimum ſexageſimum octauum Rodericus Cidus obtenta licẽtia ab Alfonſo ſexto rege Caſtellæ, cuius vaſſallus erat, ſociatus conſanguineis & pluribus Caſtellæ nobilibus decreuit contra Sarracenos qui Valentiam & partes illas occupabãt,bellum gerere. Cum igitur circa partes Aragoniæ & Valentiæ propinquaſſet,Petrus rex Aragonum, de quo ſtatim dicemus, manu potenti ei reſiſtere decreuit: tamen in bello a Roderico viuus & incolumis captus eſt, & illico ſuæ libertati donatus. Rodericus igitur Valentiam a Sarracenis occupatam petiit,illamque obſedit. Tandem deuicto rege Buchar & innumera multitudine Sarracenorum,eandem vrbem Valentiæ glorioſe accepit, quam tenuit quoad vixit: licet eo mortuo iterum a Sarracenis occupata eſt, & rurſus a rege Aragonum Iacobo feliciter fidei lucro reddita, vt inferius tangemus in capite XXVII. tertiæ partis. Huius autem regni Nauarrę ſitum & vbertatem, vbi Cantabri degunt,gentiſque ſtrenuitatem ſupra deduximus in principio huius primæ partis vſque ad caput VII.

De origine regni & regum Aragoniæ, Valentiæ,& Cataloniæ,& a quibus,& quomodo initium habuerunt,& de vnione eorum. *Caput XIII.*

REGNVM Aragoniæ & eius intitulatio (vt antiqua annalia perhibent) incepit a prædicto Ranimiro filio Santii Maioris regis Caſtellæ & Nauarræ (vt ſupra diximus) & primus intitulatus eſt rex Aragoniæ, de quo in præcedenti capitulo diximus. Nam ante eum nullus intitulabatur rex Aragoniæ, ſed Santius tertius rex Nauarræ, dictus Abarca, primus fuit qui poſt cladem Hiſpaniæ magnam partem Aragoniæ a Mauris recuperauit,quam Garſias eius filius & Santius pater huius Ranimiri adauxerunt. Ipſe vero Ranimirus patre Santio mortuo aliquam partem Aragoniæ ab Arabibus occupatam poſt plurimas ſuſceptas clades recuperauit. Incepit autem regnare in Aragonia circa annos domini M. XVII. Hic Ranimirus filium genuit Santium,ſtrenuum & animoſum,qui obſedit

Oſcam,

Oscam,& ibi a Sarraceno sagitta letali percussus obiit,relictis Petro & Alfonso ac Ranimiro. Petrus vero regnum susceptt,& Oscam, aliasque ciuitates , & oppida regno Aragoniæ adiecit. Hic Petrus postea a Roderico de Biuar Castellano,Cido cognominato,qui Valẽtiam a Mauris recuperauit(vt diximus) in bello captus fuit & liberaliter relaxatus. Primis itaque duobus fratribus sine sobole vita functis, cũ regnum sine hærede fluctuaret, quia Ranimirus monachus & sacerdos fuerat ordinatus,eadem re magna inter Aragonenses dissensio secuta est. Tandem Ranimirum monachũ a monasterio reuocarunt,& apud Oscam regem sublimarunt, cui vxorem dederunt sororem Comitis Pictauiensis. Hic Ranimirus filiam genuit Vrracam quæ data est nuptui Comiti Barchinonæ: & exinde facta est vnio Cataloniæ ad regnum Aragoniæ. Ranimirus vero rediit ad monasterium, & regnauit proco in Aragonia & Catalonia dictus gener eius, vt latius dicemus in tertia parte sub eodem Ranimiro. Hoc autem Aragoniæ regnum Celtiberorum gẽs bellicosissima incolit, quæ sæpe Romanis & exteris non paruo terrori atque excidio fuit, cuius regni situm, feracitatem, gentisque nobilitatem, & laudes supra tetigimus in principio huius primæ partis.

De ortu & initio regni & regum Portugaliæ,& quando,& quomodo,& a quibus inceperunt,& quot in eodem regno hucusque regnarunt. Caput XIIII.

PORTVGALIÆ denique regnum nouissime erectum est ordine qui sequitur. Alfonsus sextus rex Hispaniæ qui Toletum e Sarracenorum manibus recuperauit, filiam suam bastardam, nomine Therasiam, dedit vxorem nobili Henrico Comiti Lotaringiæ consanguineo Imperatoris, qui de partibus Galliarum venerat. Motus est ad id Alfonsus rex, quia illum strenue pugnantem contra Mahometos conspexit. Hic Comes in rebus bellicis expertissimus fuit, atque vir magni consilii, & plurimum præsidii regi Alfonso attulit, deditque ei in dotem partem Galliciæ quæ nunc Portugalia dicitur. Comes igitur ipse patriam illam possedit cũ solita recognitione, regi Hispaniæ debita. Genuit igitur ex ea filium Alfonsum Henriques nomine,quẽ rex Castellæ primo Ducẽ Portugaliæ creauit. Deinde aliquibus præliis habitis cũ Sarracenis & rebus prospere gestis, volẽte rege Castellæ,regiũ titulũ assumpsit. Hoc igitur Alfonso Henriques vita functo Therasia eius vxor nupsit cuidam Fernando Comiti. Quæ res plurimum displicuit Alfonso eius filio. Quare orta est inter eos implacabilis discordia, bellaque grauia cõserta sunt, vsque adeo vt in quodam campestri prælio Alfonsus victor euasit contra Fernandum vitricum, matremque suam Therasiam captiuauit,& in vinculis trusit, parũ imitatus Coriolanum Romanum, qui matris precibus nedum victor esse noluit, sed principatui cessit. Therasia itaque cõquesta est Romano Pontifici, qui per Episcopum Colimbriensem monuit Alfonsum, vt matrem liberaret, alias illũ excommunicaret. Ille vero renuit. Quem Episcopus anathemati dedit, regnumque interdixit,& Romam aufugit. Demum prædictus Rom. Põtifex Cardinalem misit legatum, sed non profuit. Quinimmo cũ Alfonsum iterũ excõmunicasset, ille interprobũ sensum datus, legatũ fugientẽ persequitur,& capit. Refert tamẽ Lucas Tudensis quod Alfonsus dolẽs legatũ cepisse,coram eo se spoliauit, eique cicatrices & vulnera ostendit pro fide catholica augenda a Sarracenis illata, indigneque ferebat vt alius a principatu eum pelleret. Placatus itaque legatus pollicitus est absolutionem a Rom. Pontifice obtinere. Mater igitur videns differri relaxationem suam,maledixit filio dicens: Quia crura mea vinculis alligasti,& mihi abstulisti honorem a patre relictum, Deum precor vt ab hostibus sis captiuus, vt ego sum,demum crura tua fracta cõspicias, sicut mea ferro vinxisti: quod paulo post expletum est. Nam cum bellum apud ciuitatem Pacensem cum Fernando rege Legionis Alfonsus consereret, exiens per portam ciuitatis ad prælium iam cœptum,tibia vectis ferro inuoluta est pariter & rupta: ille vero in bello victus & capterna eum comprehenderunt. Scriptum est enim: Filius stultus despicit matrem suam. Et iterum sapiẽs ait: Maledictus a Deo qui exasperat matrẽ. Et rursus: Maledictio matris eradicat fundamẽta. Vt igitur ad inceptum propositum redeamus,

titulus regni Portugaliæ a prædicto Alfonso modo quo enarrauimus incepit, & tandem cõtinuati sunt reges vsque ad Dionysium regem Portugaliæ, qui per matrimonia præcedentia nepos erat Alfonsi x. regis Castellæ ex filia: & hic Dionysius fuit per eundem suum auum ab omni recognitione liberatus. quod non sine grauissimis scandalis actum est, vt infra in quarta parte sub eodẽ Alfonso decimo agemus. Itaque supputando ab eodem Alfonso primo qui regium titulum in eadem prouincia primus assumpsit, vsque ad hæc nostra tempora, duodecim reges successiue sortita est Portugalia, ordine sequenti. Primus fuit Alfonsus prędictus, gener Alfonsi regis sexti Castellæ. Post quem immediate regnauit Sãtius primus: deinde Alfonsus secundus, cognomẽto Capello, cuius corpus apud Toletum honorifice tumulatũ est. Huic successit Alfonsus tertius. Demum regnauit Dionysius: deinde Alfonsus quartus: postea Petrus: deinde Fernãdus: post quem Iohãnes regnauit ex ordine militari assumptus: deinde filius eius Eduardus. Post quem Alfonsus nunc feliciter regnat, duas habens sorores. Primam nuptui dedit Imperatori Friderico moderno, alteram Henrico regi Castellæ, vt latius sub eodem Henrico dicemus. Hoc Portugaliæ regnum (vt prædiximus) per oceani maris littora diffunditur. In eo Lusitani ferocissimi, cunctis sæculis laudati viri inhabitant, cuius regni situm, vbertatem, gẽtisque strenuitatem & laudes supra tetigimus in principio huius partis.

De ortu & initio regni & regum Granatæ, & quando, & quomodo inceperunt. Cap. XV.

GRANATÆ regnum in Bætica prouincia situm est. Ex omni fere parte a cæteris regni Castellæ prouinciis cingitur, solum versus meridiem Africã respicit. Ab occidente enim Vandaliam & Lusitaniam conterminat. Deinde per littora mediterranea vsq; ad Carthaginem nouã protẽditur. Nouissime igitur postquam alia Hispaniæ regna erecta sunt, Granata titulum regni assumpsit, magis certe Sarracenorũ sinistris quã prosperis euẽtibus. Fuerat enim Granata Mauris prosperãtibus nõ vtiq; regni caput, sed pars regni Cordubæ, quæ vna lõgis tẽporibus patria fuit ciuitas Arabibus, & principalior eorũ sedes. Pro cuius clariore notitia *Iisdoro &* antiqua summatim recolere. Vt enim certissima nos docẽt annalia ex *multa, exigẽti*- Luca Tudẽsi referẽtibus, diuina prouidentia cuius iudicia abyssus bus peccatis Christiani populi Hispaniam flagellare disposuit, ac sub ditione Arabũ & misera seruitute subiecit. Fuit eiusdẽ irruptionis pestilens instrumentũ atque principalis fautor, sceleratissimus proditor Iulianus, Comes Ceptę, ex quadam ad regẽ Rodericũ indignatione. Nã Miramomelinũ potentẽ Arabũ principem Africæ accersiuit, eique liberũ ad Hispanias aditũ obtulit. Ille vero Muzam præsidem suũ & Tarif virũ bellicosum cũ innumera Arabũ multitudine in Hispaniã transfretare iussit. Illi vero aditus liberos ad Hispaniam reperiẽtes cuncta deuastãt, occupãt, & diruunt. Veruntamen Rodericus Rex Hispaniæ qui a mari vsque ad mare omnes Hispaniarũ prouincias obtinebat, cognito ingressu Arabũ resistere decreuit. Cumq; vtrinq; acies prope Gienẽsem ciuitatẽ confligeret, & post plurima bella ex Arabibus Tarif DCC. & sex millia cæsa essent, tandẽ sic disponẽte diuina sententia dominica die de anno domini DCCXIIII. Christiani victi sunt, cunctis partim cæsis, partim fugatis, rege Roderico interfecto. quo euenit vt intra breue tempus Mauri omnem fere Hispaniam occuparũt, & pro aliquo tẽpore qui principatũ Africæ obtinebant, etiam cismarinas partes Hispanicas gubernabant. Demum vero Mauri qui Hispaniis præerant principibus Africanis rebellantes, diuisi sunt nedum a principatu Africano, sed dominia inter se aliquando ex concordia, aliquando ex bellis & seditionibus partiti sunt. Nam quidam Mahomet dictus Abenalabeth a prædicto Africano imperio se diuidens, sedem regni apud Cordubã statuit, alius in Hispali & Vandalia. Itaque exinde Sarraceni ipsi particularibus dominiis Hispanias afflixerunt, quasi miseræ & calamitosæ Hispaniæ non sufficisset Mahometis spurcissimis seruire, sed & plures principantes illam deuorarent, vt expe-

vt experiretur quia iuxta prophetam propter peccata gẽtis multi principes eius. Igitur apud Cordubam regnum erectum est, sub quo Granata & Malica fuerunt. Alii regnarunt in Hispali: deinde amplius sæuiente ira Dei alii in Murtia & noua Carthagine. Sic & apud Toletum, Valentiam, & Cæsarauguſtam, quæ quidem prouinciæ singulos reges longissimis temporibus obtinuerunt, vsque ad tempora quorundam principum Sarracenorum qui dicebantur Almorauides, qui tandem ab aliis potentioribus Mauris appellatis Almohades ab Hispania expulsi sunt. Illi vero sic pro diuiso regnarunt vsque ad tempora regis Fernandi tertii, qui regnare incepit anno Domini M. CCXVI. cuius tempore interfecto a suis Mauris quodam appellato Abenhut, qui Vandaliam & Bæticam obtinebat, alter potens Sarracenus, dictus Mahometh Arenalagmat, animosus & strenuus, licet humiliter natus, ex aratro & bobus, in Granata & Gienensi ciuitate regnare cœpit. iam enim ira Dei placata Christianis ex misericordia vires concessit, quibus ex iustitia ante absque deperditas prouincias recuperarunt, adeo vt prædictus Fernandus, huius nominis III. de quo inferius agemus, diuino auxilio munitus, Sibiliam, Cordubam, & totam Vandaliam, & partem Bæticæ lucro fidei attulit. quo effectum est vt cum Mauri Hispalim, deinde Cordubam regiam eorum vrbem perdidissent, necessitate compulsi sedem regiam ad Granatam transtulerunt, quia amplior & insignior illius anguli ciuitas est, quam vsque in hodierna tempora nostra obtinent in felicitate. Huius autem regni situm, vbertatem, & laudes explicarẽ latius, referremque dulcius, si a Christi fidelibus habitaretur: sed pudet, vt a Christiano viro ea regio laudibus extollatur, in qua non Christus, sed Christi hostis colatur.

Quomodo omnes reges regnorum Hispaniæ ducunt originem ex trunco & stipite regum Castellæ & Legionis. *Caput XVI.*

EX hac igitur supputatione, rerumque gestarum fideli narratione iuxta historiæ veritatem, manifeste demõstratur erectio, principium, & ortus regum Hispaniæ, eorumque origo & cõtinuatio. Constatque liquido omnes reges qui post cladem Hispaniæ erecti sunt, ex trunco atque stipite regum Hispaniæ, quos nunc reges Castellæ appellamus, descendisse & originem tulisse, nonnulli tamen remotius, aliqui propinquius, prout supra dissertum est. Rex vero ipse Castellæ Henricus quartus modernus ab Athanarico ex Gotthis primo regnante per ordinatas successiones descẽdit. Quinimmo ab eadem domo, eademque familia, & eodem Gotthorum genere, sine aliqua extraneæ familiæ ac stirpis interpellatione, continuatus est, adeo vt computando quemlibet regem pro vno gradu, rex ipse Castellæ modernus distat ab Athanarico prædicto per LXXXII. gradus lineæ descendentis, aut a Theoderico qui effectualiter monarchiam Hispaniæ assecutus est per LXX. successiones, & a Pelagio qui primus regnauit post cladem in Hispania per XLIIII. gradus totidemque successiones. Quæ res ita singularissima est, vt in tota Europa similis forte non valet reperiri: & quanquam in ea multi antiquissimi & excellentissimi principatus existant, non tamen est regium aliquod solium tam diurnis temporibus sub eadem familia & domo regia & sine interpositione alterius familiæ continuatum. Et licet plerunque inter eosdem Hispaniæ reges certatum sit, & prælia non parua inita, cædesque secutæ, nunquam tamen ad extraneam familiam principatus deuenit. Quod tam excellens beneficium nõ alia vt putandum est ratione eis ab Altissimo donatum fore, nisi ob singularem & deuotum religionis catholicæ cultum, quem a tempore Iacobi apostoli vsque in hodiernum diem perseueranter custodierunt, atque propter obseruantissimam reuerentiam & obedientiam ad sedem apostolicam, vt merito non fallat scriptura sacra quæ ait: Si obedieris voci sacerdotis Dei, faciet te Deus cunctis gentibus excelsiorem. Et alibi: Cũ rex iustitiam Deo seruauerit, firmabitur solium eius. Et itẽ iuxta Sapientẽ: Vir obediens loquetur victorias. & rursus econuerso: Non desit aduersitas contrarium agentibus, iuxta veritatem eiusdem diuini oraculi, quo

legimus propter iniustitias & contumelias nonnunquam transferri regnũ de gente in gẽtem. Inter omnes autem iniustitias nulla capitalior est quam Christi vicario, veri Dei vices in terra gerenti, obedientiæ & reuerẽtiæ cultum subtrahere, aut in aliquo diminuere.

Quomodo in regno quod hodie appellatur Castellæ & Legionis, resident titulus & nominatio regum Hispaniæ. Cap. XVII.

SVPEREST igitur vt illud minime obmittendum, quinimmo & inquirendum sit, in quo videlicet regno aut prouincia principale Hispaniæ nomen insideat. Erit etiam breuis sermo de quibusdam insignibus victoriis & bellis contra Sarracenos habitis. Prædicta igitur regna (quemadmodum præmissum est) per vnum regem atque monarcham longissimis temporibus gubernata fuere, & tãdem diuisa adinuicem & separata (vt supra relatum est) & vnumquodque regnum nomẽ regium sibi assumpsit a nominibus prouinciæ, quibus tempore quo regna erecta sunt, nuncupabatur. Nomen vero Hispaniæ re ipsa & veritate, ac debito vniuersalis successionis titulo, sed & omnium nationum ore & nominatione in ea parte Hispaniæ manst, quæ hodie subiicitur regi Castellæ, ea potissimum inter cæteras ratione, quia reges Castellæ a quibus ipsi descendũt, monarchiam Hispaniarum (vt dictum est) magnis temporibus in solidum nacti sunt. Accedit, quia constat maiorem Hispaniarum partem subditam fore regi Castellæ, ita vt iuxta iurium dispositionem, qui maiorem rei partem obtinet, totius rei dominus appellari recte possit. Constat siquidem ex sex prędictis prouinciis Hispaniæ, quatuor fere integras regi Castellæ & Legionis subiectas fore, Carthaginensem videlicet, Lusitaniam, Bæticam, & Galliciam. Id etiam vox omnium populorum probat, qui licet non ignorẽt prædicta quinque regna intra nationem Hispaniæ sita fore, cum tamen fecernunt Hispaniæ gentes, solum natos in prouinciis principatus subditi regi Castellæ vocant Hispanos: cæteros vero a regnis & prouinciis ex quibus nati sunt. Nãplurimi sunt populi qui nunquam Castellam, sed Hispaniam audierunt. Quod vtique nequaquam ex ignorantia procedit, quasi nesciant potentiam & latitudinem dominiorum regum Castellæ, sed ex industria alios reges propriis nominibus appellant, veluti regem Aragonum, & Portugaliæ, & Nauarræ, atque Granatæ: *solum* autem regem Castellæ vocant Hispaniæ regem. Ita enim ab antiquo *inhibitum est* cordibus hominum, quod principatus Hispaniæ titulo vniuersalis successionis legitime continuatur in reges Castellæ: principatus vero & regna aliorum ex titulis singularibus, & vt plurimum ex regum Castellæ aut stirpe, aut dependentia processerunt, vt dictum est, non autem ex titulo vniuersalis successionis principatus Hispanici, & ideo omnes gentes prudenter & vere ipsos reges Castellæ ab antiquo nomine principatus appellant reges Hispaniæ. Nec inuenio rationem quare post illam cladem indifferenter non appellantur reges Hispaniæ. Et huius veritatis potissimum signum est, quod solus rex Castellæ habitu & animo ac re ipsa tanquam vniuersalis hæres monarchici principatus Hispaniæ, præter regna prędicta postea separata, cætera omnia habet, quæ antiquis temporibus spectabãt ad vnum Hispaniæ monarcham. Nam omnium aliarum prouinciarum conquesta, quas infideles possident, & aliquando fuerunt Hispaniæ, vt dictũ est, ad eum vt vniuersalem hæredem principatus Hispanici pertinet nemine inficiante, sicut Granata & omnes insulæ in oceano sitæ, quæ vocantur insulæ Herculis & Fortunatæ atque Canariæ, quarum aliquas hodie rex Castellæ possidet. Illud præterea non obmittendum censui, quia inter omnes turbines & dissidia in Hispaniis exorta, nusquam a bellis cõtra Mahometos cessatum est. Licet enim (vt præmisimus) Sarraceni per quingentos fere annos quinque prouincias Hispaniæ ex sex prædictis inuaserunt, & sic potentia facti diminuta est: sed tamen ius monarchiæ & vniuersalis principatus & potestas iuris non potuit hostium inuasione tolli. quanquam enim angustarẽtur, tam numerus personarum, quam latitudo territorii, ipse tamen principatus, prout est ius principandi illæsum, manebat hæredibus iniuste expulsorũ, præsertim quia, vt dictum

vt dictum est, reges qui a Pelagio prodierunt, diuino auxilio & magna eorum virtute & fide tandem eosdem Sarracenos taliter restrinxerunt, vt eos compellerent quinque occupatas prouincias deserere, & partem Bæticæ solum in qua nunc degunt, incolere. Et vt paucis agam, a c c c. fere annis Castellę & Legionis reges maiorem Hispaniarum partem a faucibus hostiũ Christi eripuerunt. intra hoc enim tempus ciuitas & patria Hispalensis, a qua princeps quidam Sarracenorum rex Sibiliæ vocabatur, recuperata est per Fernandũ regem tertium. Item ciuitas Cordubensis, a qua etiam rex quidam Sarracenorum intitulabatur, & ciuitates Gienenſis, Carmona, Vbeda, Baeza, Badaioz, & fere tota prouincia Toletana recuperatæ sunt. Demum Alfonsus rex Conchensem, Carthaginensem, & innumeras alias vrbes & oppida recuperauit, & sui successores cum Sarracenis incredibilia bella gesserunt, in quibus diuina præsidia visibiliter opem tulerunt, & beatus Iacobus Hispaniæ patronus ocularitet armis materialibus pugnare visus est. Sed inter cęteras gloriosa bella illud minime obmittendum censui quod gestum est anno domini M. CCXII. per Alfonsum regem Castellæ, & per consanguineos suos regem Nauarræ & regem Aragonum, contra Miramomelinum & alios simul reges Sarracenorum, qui fauente diuina clementia mirabiliter victi sunt atque prostrati, & magna Hispanię pars tunc lucro fidei cessit. Cuius belli particularem seriem prædictus rex Castellæ ad consolationem sanctæ matris ecclesiæ domino Innocentio summo pontifici magno cum gaudio intimauit, quæ siquidem litera in apostolicis libris registrata reperitur, vt latius tangemus in tertia parte sub Alfonso octauo. Sed iam huius primæ partis finem absoluamus, vt tandem initium principatus Gotthorum in Hispania, & eorum successiones simul & successus vsque ad regem Rodericum succincte recolamus, quia diffusius a Roderico Toletano enarrantur. Quæ omnia ideo breui repetemus, vt addamus genealogias & successiones sequentium regum post Rodericum & Pelagium vsque ad moderna nostra tempora.

PARTIS PRIMÆ FINIS.

RODERICI SANTII EPISCOPI PALENTINI HISTORIÆ HISPANICÆ PARS SECVNDA.

PRÆFATIO.

QVONIAM *in superioribus antiquum Hispaniæ principatum summatim & in genere retulimus, & tandem deduximus Gotthorum reges inclytos, Hispanorum viribus fretos, a finibus Hispaniarum Vandalos expulisse, necnon Hugnos, Sueuos, Alanos, Selinguos, sed & Afros, deinde Romanos: rursus diximus ab Athanarico primo Gotthorum rege vsque ad Henricum quartum, moderno tempore regnantem* LXXII. *gradus siue successiones ex eodem Gotthorum rege effluxisse: iam ergo superest vt in hac secunda huius historiæ parte eorundem Gotthorum specificam genealogiam, ac principandi ordinem & numerum, sed & personarum regnantium nomina & successiones, clariora que illorum gesta suis temporibus occurrentia vsque ad Rodericum vltimum regem Gotthorum breui disseramus. Demum vero in tertia parte subsequentium regum post Rodericum, incipientes a Pelagio qui primus post cladem Hispaniæ regnauit, non solum successiones, sed & successus, insignioraque gesta suis temporibus occurrentia, vsque ad Fernandum*

tertium, in quo Roderici Archiepiscopi historia clauditur, succincte perstringemus. In quarta vero parte successiones regum, eorundem genealogiam & gesta, ac occurrentia vsque ad praesentia Henrici quarti tempora aliquanto latius describemus.

De Athanarico primo Rege Gotthorum. *Caput I.*

ATHANARICVS igitur primus ex gente Gotthorum obtinuit principatum, vt paulo ante diximus. Incepit autem regnare anno domini CCCXLIII. regnauit annis XIII. Licet enim hæsitandum non sit Gotthos ante Athanaricum plures inter se reges habuisse, postquam tamen ab eorum propria patria exierunt, & Italiam, Galliam, Germaniam, & Hispaniam inuaserunt, hunc Athanaricum primum regem elegisse historiographi testantur. Hic in Græcia, Pannonia, Italia diuersa bella fœliciter egit. Demum vt eundem Athanaricum post deuastatam dirutamque Romam, plurimasque Italiæ illatas clades, Honorius Cæsar ab Italia pelleret, Gallias ei concessit & Hispanias, vt quidam referunt. Deinde Cæsar Theodosius ex Hispana familia natus, non parum eum formidans, fœdus cum illo pepigit. Inuitatus igitur ab eodem Theodosio Constantinopolim adiit, vbi honorifice receptus illico obiit. Tempore huius Athanarici sedebat in cathedra Petri Liberius primus, & Felix secundus, & Damasus primus. In imperio vero sedit Valentinianus, qui imperauit vna cum Valente fratre suo. Hic Valentinianus compescuit Valentem fratrem volentem persequi Christianos. Tandem apud Strigoniam ex apoplexia obiit: quo tempore apud Atrebatas (vt ait Eutropius) vera lana de nubibus pluuiæ mixta defluit. Rursus eodem tempore terræmotus per totum orbem factus est, & mare ita terminos suos egressum est, vt Siciliæ insulas ac plurimas vrbes & populos oppresserit.

De Alarico secundo Rege Gotthorum. *Caput II.*

ALARICVS secundo loco Gotthorum regnum obtinuit, non illico post Athanaricum, sed aliquanto tempore post, videlicet anno redemptionis Christi CCCLVI. nam Gotthi benignitatem Theodosii Cæsaris conspicientes se eius imperio dederunt, fueruntque sine rege XXVIII. fere annis. Regnauit autem annis XXIII. quibus expletis Alaricus Gotthorum regnum suscepit. Hic Thracias, Pannonias, Germanias diuersis afflixit cladibus: deinde Italiam ingressus cuncta deuastat, sed Theodosius Gallias eis ab Honorio concessas iterum confirmat. Sed cum a Stilicone comite prædictus Alaricus in via impeteretur, eodem extincto comite indignatus Romam rediit, cuncta deuastat, dato tamen prius præcepto suis militibus, vt siqui in sancta loca, præcipue sanctorum Petri & Pauli basilicas, confugissent, hos securos cum fortunis suis custodirent, a sanguine præcipue districte præcipiens abstinendum. Huius Alarici tanta fuit ad sacra limina reuerentia, vt cum in sacrario sancti Petri plurima preciosa iocalia Christiani saluandi gratia detulissent, Alaricus illæsa a suis custodiri iussit dicens: cum Romanis se bellum gerere, non cum apostolis: plurima deinde quæ eius milites ab ecclesiis abstulerant, illico templis restituens, quemadmodum Augustinus in de ciuitate Dei libris testatur. Fuit autem ab Alarico Roma capta anno M. CLXIIII. ab eadē vrbe condita. Itaq; Roma olim cunctarum gentium victrix sub Alarico Gothorum rege humiliata est, & suæ ditioni subiecta. Tandem ob innumera mala quæ Romæ a se & suis perpetrata sunt, cum per Italiam cuncta vastaret, subita interiit morte, quem sui inconsolabiliter luxerunt. Vt tamen victoriæ contra Romanos obtentæ sempiterna duraret memoria, alueum cuiusdam magni fluminis mutarunt, ibique tumulum honorabilem Alarico confecerunt: rursus aquam fluminis ad eundem alueum redire fecerunt, vt ignotus esset locus sepulcri Alarici, sicut alias de sepulcro Moysi sacra historia commemorat, quod vsque in hunc diem

diem incognitum est. Huius Alatici tempore sedit Romæ Quiricus primus, & Anastasius, & Innocentius primus: in imperio Gratianus cum fratre Valentiniano. Hic Gratianus quendam virum strenuum moribus & armis consortem fecit in imperio orientis: sibi vero & fratri suo partes occidentales reseruauit. Tandem Maximus Constantini consanguineus Rex Britanniæ ab exercitu suo imperator eligitur, & per tyrannidem imperium inuasit, & prope Lugdunum Gratianum circumuenit & occidit.

De Ataulpho tertio Rege Gotthorum. Caput III.

ATAVLPHVS Alarici affinis, secundum alios nepos, tertio loco regnum Gothorũ suscepit, anno saluatoris mundi CCCCXI. regnauit annis sex. Hic Vandalos, Alanos, Sueuos, & Hugnos, quos Ostrogotthi a Pannoniis fugauerant, & ad Gallias transire coegerant, valida manu insequitur. Illi audito Ataulphi aduentu, dimissis Galliis Hispanias petunt. Ataulphus vero post deuastatas diu Gallias, primus omnium Gotthorum Hispanias ingreditur, Vandalos cæterosque Barbaros cæsurus. Tandem apud Barchinonam a suis seditiose iugulatur. Hoc tempore sedebat Romæ Sozimus: in imperio Honorius & Arcadius fratres filii Theodosii senioris. Arcadius imperabat in oriente, Honorius in occidente.

De Sigerico quarto Rege Gotthorum. Caput IIII.

SIGERICVS Ataulphi consanguineus quarto loco regnum Gotthorum suscepit anno natiuitatis Christi CCCCXVII. Parum dignum relatu egit, pro eo quia vno videlicet anno regnauit, cuius tempore præfuerunt in sede apostolica & in imperio proxime nominati. Circa hæc tempora Orosius doctor Hispanus, doctrina ac eloquentiæ suauitate clarissimus, floruit. Hic (vt Genadius de illustribus viris refert) egregia descripsit opuscula, præsertim contra querulos Christiani nominis falso asserentes eclipsatum diminutumque fuisse imperium & statum Reipublicæ Romanæ per aduentum Christi. Aduersus quem errorem plurima sempiterna commemoratione digna descripsit, liquido ac apertissimis testimoniis ostendens, longe maiora grauioraque mala Romanæ Reipublicæ ac vniuerso orbi accidisse a principio sæculi vsque ad redemptoris nostri aduentum, quam post euangelium diuulgatum. Hic Orosius Augustini discipulus fuit secundum eundem Genadium, & pro discenda animæ ratione ad Hierosolymam missus, reliquias beati Stephani protomartyris secum tulit in Africam. De quarum innumeris virtutibus & ingentibus miraculis idem beatus Augustinus XXII. de ciuitate Dei longum agit sermonem.

De Walia quinto Rege Gotthorum. Caput V.

WALIA quinto loco regnum Gotthorum suscepit anno saluatoris mundi quadringentesimo decimo octauo, regnauit annis tribus. Hic Vandalos Silinguos ex Bætica fugauit, & Hispaniis solus præfuit. Nam Genericus rex Vandalorum cum omnibus Vandalis & familiis suis ad Africam transire coactus fuit, qui continuo obsederunt Hipponam. Cuius obsidionis anno primo beatus Augustinus migrauit ad Christum, inter ipsos obsidentium impetus suos ad martyrium confortans. obiit autem anno episcopatus sui trigesimo quinto, anno vero decimo post Hieronymi obitum. In hoc Walia principatus Vandalorum qui & Silingui dicuntur, finem habuit. Vocati sunt autem Silingui illi Vandali, qui in Africam transiere, eadem tamen gens erat: Leonogildus tamen eorum vestigia totaliter extirpauit. Huius regis Waliæ tempore in Francia primus omnium regnauit Faramundus. Hoc tempore sedit Romæ Celestinus primus: in imperio prædictus Honorius. Hoc tempore celebrata est synodus Ephesina CC. Episcoporum.

Cusentinus tamen refert congregatam sub Theodosio iuniore. in qua synodo interfuit Cyrillus Episcopus Alexandrinus. vbi damnatus est Nestorius Episcopus Constantinopolitanus, qui impie negabat beatam virginem esse veram Christi & Dei matrem, quia asserebat duas in Christo filiationes, duas personas, & duo suppositа. qua de re synodus anathematizauit tredecim capitula in quibus constabant blasphemię eius, de quibus latius agitur in decreto XVI. distinct. Tertia synodus. Rursus eo tempore (vt ait Martinus) apud Cretam Diabolus qui se plerunque transformat in angelum lucis, in specie Moysi apparens dum Iudæos interram promissionis per mare pede sicco transire polliceretur, plurimos interfectus necauit: sed qui euaserunt ad Christi fidem conuersi sunt. Sic itaque hostis ipse malignus a seipso victus est, plus dolens de paucorum viuentium fide susceptа, quam de multorum morientium cæde adeptа. Sed verum est illud Augustini, quia dæmon magis dolet de vno peccatore pœnitentiam agente quam de centum in peccatis decedentibus: plus odit profectũ vnius, quã tormẽta multorum.

De Tenderedo sexto Rege Gotthorum. *Caput VI.*

TENDEREDVS sexto loco regnauit, tribus annis post Waliam anno domini CCCCXXI. Hic ab Athila rege Hugnorum in campis Catalaunicis interficitur. Alii vero referunt hunc cæsum fuisse Theodericum. Ipse tamen Athila victus est a Gotthis & Romanis. Nec legitur a multis sæculis tam illustre, immo tam cruentum bellum in Europa contigisse. nam vt historiæ habent, trecenta millia hominum cæsa sunt. Paulo ante hoc dirissimum bellum terribilia signa visa sunt magnam sanguinis effusionem indicantia. nam post eclipses solis & lunæ, sol visus est per tres dies sanguinolentus vltra communem & solitum ordinem. Athila vero sic victus dolo Etii ducis Romanorum dimissus est. putauit enim perempto Athila Romanos opprimi posse a Gotthis. Athila vero Pãnonias repetit, maioremque congregat exercitum, & furibundus Italiam ingreditur, ac primo Aquileiam expugnat triennio. Sed cum eius exercitus famem pateretur, nec amplius tolerare posset, quadam die Athila ciuitatem circuit, vt videret qua ex parte facilius oppugnare posset, & repẽte ciconias cernit in turrium fastigiis nidificare solitas vino impetu e ciuitate migrare, fœtusque suos sublatos rostris forinsecus deportare. Quo viso auspicio, Conspicite, inquit ad suos, futurorum aues præscias perituram relinquere ciuitatem: statimque adhibitis machinis hortatur suos acriter pugnare. Vrbem itaque fine mora capit, & cuncta igne vastat & gladio. Quod cum cerneret quædam nobilissima & pudicissima virgo, in quadam altissima turri exiltẽs, ne sordidissimis barbaris ludibrium fieret, e summa turri euoluto capite se præcipitem dedit, & (vt ait Eutropius) metum amittendæ pudicitiæ memorabili exitu terminauit. Demum Athila inter conuiuia vino soporatus, sanguine per os & nares effuso, suffocatus est. Qua nocte Martianus Imperator Constantinopoli existens vidit in somniis collum Athilæ esse fractum.

De Turismundo VII. *Rege Gotthorum.* *Caput VII.*

TVRISMVNDVS filius Tenderedi septimo loco regnauit anno domini CCCCLII. & a suis decimo anno regni sui interficitur fratrum consilio.

De Theoderico VIII. *Rege Gotthorum in Hispania regnante.* *Caput VIII.*

THEODERICVS frater Turismundi post eum octauo loco regnauit anno domini CCCCLIIII. Hic extincto apud Rauennam Odoacre, totius Italiæ adeptus ditionem Romam pergit, & a Romanis magno cum gaudio susceptus est. Tandem Barbaros insequens Hispanias affligentes, in Gallicia apud Astoricam Rhetiarium Regem Sueuorum, Hispanorum præsidiis prostrauit atque interfecit. Extunc principes Gotthorum effectualiter in Hispania regnarunt, & eius monar-

monarchiam tenuerunt, non tamen sub Hispaniæ titulo, sed Gotthorum. Hunc tamen Theodericum a fratre occisum ferunt. Hoc tempore sedit Romæ Hilarius: in imperio vero Martianus, qui apud Constantinopolim suorum seditione interfectus est.

De Henrico IX. *Rege Gotthorum in Hispania regnante.* *Caput IX.*

HENRICVS post necem fratris Theoderici nono loco successit in regno anno domini CCCCLXVII. regnauit annis XVII. Hic primus leges Gotthorũ scriptis redegit populisque tradidit: quemadmodum Phoroneus leges primus Græcis dedit, Solon Athenien sibus, Lycurgus Lacedæmoniis, Numa Pompilius Romanis, secundum Isidorum. Hoc tempore sedit Romæ Simplicius: in imperio vero Leo primus, qui quendam filiolum suum nomine Leonem fecit in imperio consortem, secundum Sicardum.

De Alarico II. *decimo Rege Gotthorum in Hispania regnante.* *Caput X.*

ALARICVS II. Henrici filius decimo loco apud Tolosam regnum Gotthorum assumpsit anno domini CCCCLXXXV. regnauit annis XXII. Sed anno duodecimo regni sui accidit quod Transmundus tyrannus Africæ, fautor hæresis Arianæ omnes episcopos vltra, & viginti ex Africa exulare fecit, qui dispersi per orbem recurrerũt ad Symmachum Papam. Ille pietate motus aliquos episcopos transmisit ad Hispaniam, fueruntque humaniter recepti. Tamen paulo post Iustinianus imperator misit Belisarium qui deuicit eundem Transmundum, & eum interfecit. Hic igitur Alaricus apud Pictauium in Gallia a Fludiguino Galliarum principe victus & occisus est. Hoc tempore sedit Romæ Felix tertius & Gelasius & Symmachus successiue: in imperio vero Zenon. Hic apud Constantinopolim regnauit annis viginti. Hic Zenon Leonem puerum Augusti filium interficere quærens, mater eius hoc sciens alium sibi similem obtulit, filiumq; Leonem occulte clericum fecit ordinari, qui in clericatu vsque ad tempora Iustini vixit. Hic Zenon misit Theodericum cum Gothis in Italiam contra Odoacrem: tandem post multa bella victus est. Odoacer vero a Theoderico est Rauennæ peremptus, secundum Sicardum & Vincentium.

De Gesselarico XI. *Rege Gotthorum in Hispania regnante.* *Caput XI.*

GESSELARICVS Henrici filius ex concubina vndecimo loco regnauit anno domini DVIII. præfuit regno Gotthorum annis quatuor. Hic Alarico fratre defuncto, qui filium Amalaricum ex filia Theoderici regis genuerat, qui in Italia regnabat, ad regnum Gotthorum per tyrannidem assumitur. Sed tandem victus & fugatus a quodam duce Theoderici Regis Ostrogotthorum, & in Africam transire pulsus est, ibique morte propria obiit. Sedit eo tempore Romæ Hormisdas: in imperio vero Anastasius primus. Hic Imperator infectus fuit hæresi Eutychiana & Ariana, & monitus per Papam Hormisdam vt ab hæresi resiliret, cum non discederet, subito diuino iudicio a fulmine percussus est. Hoc tempore Vandali in Africam transierunt, ecclesias claudunt, Episcopos exilio mittunt.

De Theoderico XII. *Rege Gotthorum in Hispania regnante.* *Caput XII.*

THEODERICVS patruus Alarici duodecimo loco regnauit, non iure proprio, sed quamdiu nepos Alaricus puer fuit, cœpit regnare anno domini DXII. Hic ex Italia celeri gressu veniens regnum Hispaniæ Alarico nepoti dimisit. Regnauit annis decem, mensibus septem. Nam audito quod Gesselaricus sua ignauia fugatus, & per diuersas orbis plagas vagaretur, & regnum Gotthorum ad Amalari-

cum nepotem ſuum pertineret, venit in Hiſpaniam, & cum eſſet bellicoſiſſimus & magnificus, licet Arianis deditus, vnanimiter ab omnibus Rex aſſumitur: qui tamen renuit, niſi ſolum durante pueritia nepotis ſui. Quo adueniente illico regnum ei dimiſit, & Italiam petiit: & ſic aliquo tempore in Italia & Hiſpania regnauit. Hic Theodericus Arianus fuit, eccleſiam perſequitur, miſitque Iohannem Papam & viros conſulares ad Iuſtinum Imperatorem, vt eccleſias Arianis reſtitueret, alias Chriſtianos per totam Italiam trucidaret. Quod audiens Iuſtinus paululum ſuperſedit perſequi Arianos. Interim idem Theodericus Boetium Senatorem, & alios claros viros quos tenebat in carcere, iuſſit interfici. Hic Theodericus pater fuit excellentiſſimi principis Seueriani ducis Carthaginenſis, qui ex nobili Theodora genuit ſanctiſſimos ac clariſſimos filios, videlicet Leandrum & Iſidorum Archiepiſcopos Hiſpalenſes, & Fulgentium Epiſcopum Tingitaniæ, ac Theodoſiam vxorem Leonogildi Regis: genuit & Florentiam virginem. Hoc tempore ſedit Romæ Iohannes primus, & in imperio Iuſtinus primus prædictus.

De Amalarico XIII. *Rege Gotthorum in Hiſpania regnante.* *Caput XIII.*

AMALARICVS Alarici filius, decimo tertio loco regnum Gotthorum ſuſcepit anno domini DXXIIII. regnauit annis quinque. Hic a Giliberto Rege Francorum in bello occiditur. Manſit regnum matri ſuæ dictæ Amalaſentæ, filiæ Theoderici Regis. Illa vero ex Italia euocauit Tendium eius conſobrinum, quem in regno Italiæ & Hiſpaniæ hæredē inſtituit, qui tamen ei ingratiſſimus fuit, vt ſtatim dicemus ſub eodem Tendio. Hoc tempore ſedit in cathedra Petri Felix quartus, & Bonifacius ſecūdus: in imperio vero Iuſtinianus primus. Hic XXXVIII. annis imperauit, leges condidit, & conſummauit codicem & digeſta. Eo tempore floruit beatus Benedictus apud montem Caſinum. Hic Iuſtinianus per Beleſarium plurima proſpere expleuit tam contra Vandalos, quam Gotthos. Signanter tranſiens in Africam multis cladibus Vandalos afflixit.

De Tendio XIIII. *Rege Gotthorum in Hiſpania regnante.* *Caput XIIII.*

TENDIVS Amalaſentæ Reginæ & quondam filii eius tutor, decimo quarto loco regnauit anno domini DXXXII. præfuit regno annis XVII. *qui eandem* matrem Amalarici & conſanguineam ſuam poſtea in balneo mori fecit: & quia illa ſe & filium Imperatori Iuſtiniano commiſerat, ipſe Chriſtianiſſimus Imperator miſit Beleſarium in Hiſpaniam, vt in eundem Tendium tantum facinus vindicaret, ſed ante eius aduentum quadam ſingulari morte interfectus eſt. Cum enim Tendius quadam die in regio palatio maneret, præſentibus plurimis regni magnatibus vnus homo vilis conditionis, buffonis arcem exercens, ſeque ſtultum ſimulans, Tendium Regem gladio perfodit, & illico extinxit. Ille vero Baro-nes hortatur, ne buffonem læderent, quia Dei erat executor, & digne pœnas luebat. Hoc tempore ſedit Romæ Iohannes Papa ſecundus & Syluerius, in imperio prædictus Iuſtinianus, qui poſt multa præclara opera templum conſtruxit apud Conſtantinopolim mira ſtructione ad honorem ſanctæ Sophiæ, ibique in multa pace ſepultus eſt.

De Theudiſelo XV. *Rege Gotthorum in Hiſpania regnante.* *Caput XV.*

THEVDISELVS duxit exercitus Gotthorum, & Tendii conſanguineus, decimus quintus Rex fuit. incepit regnare anno domini DXL. regnauit anno vno, poſtquam a Gotthis Rex eligitur. Hic peſſimus fuit, & vltra communem modum valde luxuriæ deditus. nam nobilium vxores rapiebat. Qua de re apud Hiſpalim ſuorum coniuratione ſtrangulatus eſt, ac paruo tempore regnauit. Ferunt Hiſpanica annalia, quia Regina huius Theudiſeli vxor cum illum dulciter

dulciter argueret de extraneis libidinibus, ille dixisse fertur: Nil tuæ dignitati detrahit mea luxuries, nec meum ad te minuit amorem: imitatus Ælium Commodum Cæsarem, apud quem cum vxor conquereretur propter aliarum fœminarum concubitus, ille, Patere, inquit, me per alias exercere cupiditates meas. vxor enim dignitatis nomen est, non voluptatis. Suoq; tempore concurrerunt Iohannes & Syluerius Romæ, & in imperio prædictus Iustinianus, de quibus sub Tendio diximus.

De Agila XVI. *Rege Gotthorum in Hispania regnante* *Caput XVI.*

AGILA a Gotthis Rex eligitur & decimo sexto loco regnauit anno domini DL. regnauit annis V. Hic aduersus Cordubam bellum mouit, & sanctorum Acisculi & Victoriæ tumulos prophanauit, tandem in bello cõtra ciues Cordubenses vindictam diuinæ vltionis sensit. nam in eo conflictu filius eius interfectus, & thesaurus suus ablatus, nec multum post apud ciuitatem Emeritam a suis occisus est. Hoc tempore sedit Romæ Pelagius Papa primus, in imperio Iustinianus primus, de quo paulo ante diximus. Hoc tempore Armeni fidem Catholicam receperũt. Eo etiam tempore secundum Martinum propter terribilem pestem apud Constantinopolim instituta est festiuitas purificationis beatæ Mariæ.

De Athenagildo XVII. *Rege Gotthorum in Hispania regnante.* *Caput XVII.*

ATHENAGILDVS post mortem Agilæ decimo septimo loco per tyrannidem regnauit, anno domini DLV. regnauit annis XIIII. Hic apud Toletum morte propria obiit. Tempore huius Regis horrenda auspicia acciderunt. nam prope diem vlulatus lacrymabiles effudit, & statim alius vicinus mons submersus est, nec flumen dictum Tedon, vnus altissimus mons prope Hispaniam Gotthicã per tres manserunt vestigia illius, nec aliquorum populorum ei proximorum. Sæpe enim occurrunt prodigia ex diuina dispositione, aut vt homines corrigantur, aut puniantur, sicut in Ægypto fecit signa & prodigia magna & pessima, iuxta illud: Vide opera domini, qui posuit prodigia magna. Et iterum: Ipse fecit prodigia in medio tui Ægypte. Hoc tempore sedit in cathedra Petri Iohannes III. in imperio vero Iustinus secundus Iustiniani nepos. Hic bonum initium habuit, deinde cupiditati & plurimis se vitiis dedit. Eo tempore Narses patricius cum Longobardis regnum Italicum a Iustino & iugo Constantinopolitano eripuit, & ab illo tempore (vt refert Martinus) Romani per patricios cœperunt regere.

De Limba XVIII. *Rege Gotthorum in Hispania regnante.* *Caput XVIII.*

LIMBA, alias Luiba, post Athenagildum decimo octauo loco Rex Gotthorum eligitur, anno domini DLXIX. regnauit annis tribus. Hic Leonogildum fratrẽ suum non solum regni successorem, sed participem fecit, & Hispaniæ gubernatorem reliquit. Ipse vero Galliæ Gotthicæ regno fuit contentus. Hoc tempore sedit Romę Benedictus V. in imperio vero Tiberius II. Eo tempore secundum Martinũ magna pars gentis Gotthicæ Christianam fidem suscepit, dimissis cunctis hæresibus. Hic Tiberius Christianissimus fuit & plurimum pauperibus compatiens.

De Leonogildo XIX. *Rege Gotthorum in Hispania regnante.* *Caput XIX.*

LEONOGILDVS post Luibam fratrem Hispaniæ & Galliæ decimo nono loco regnum adeptus est anno domini DLXXII. regnauit annis XVIII. Hic habuit vxorem Theodosiam Theoderici neptem, filiam Seueriani ducis Carthaginensis, filii Regis Theoderici. Seuerianus vero ex vxore Theodora, ex regum sanguine descendenti, genuit clarissimos filios Leandrum & Isidorum Archiepiscopos Hispalenses, & Fulgentium Tingitanum Episcopum, & duas filias, Florentiã mo-

nialem & Theodosiam reginam, quam diximus vxorem Leonogildi, qui ex illa genuit Hermegildum qui fuit Christi martyr, & Recaredum qui fuit Rex. Hic Leonogildus bellicosus fuit, & accepit Cantabriam, Sabaudiam, & nonnullas alias Galliæ vrbes, & plurimum Hispaniam ampliauit. Nam ante eum gens Gothorum angustis terminis arctabatur, & aliquam partem Hispaniæ obtinebat. Eo tempore regnum Sueuorum intra Hispaniam penitus deletum est, quoniam hic Leonogildus contra Andecam Regem Sueuorum in Gallicia pugnauit, illumq; deuicit: & ex tunc cessauit regnum Sueuorum, quod centum septuaginta & septem annis principatum tenuerat, illudq; regno Gotthorum additum est. Deinde hic Leonogildus Romanos apud vrbem Legionem fudit, vrbem cepit, & suo nomine Legionem vocauit. Hic Ariana hæresi infectus fuit, & quia Hermegildus eius filius hæresi non assensit, martyrem propria manu consecrauit. Nam assumpta occasione quod Hermegildus acceperit vxorem filiam Gidiberti Regis Francorum, contra eum exercitum congregauit, & apud Hispalim eum obsedit, & cepit, & carceribus trusit. Cui suasit vt Catholicam fidem desereret, & regna illi tanquam primogenito dimitteret. Cui Hermegildus ait, se non curare si ei in terreno regno non succederet, si aliud longe felicius regnum obtineret in cœlis. Tandem post plurima supplicia ipse impius pater securi caput filii elisit. Hoc tempore sedit Romæ Pelagius II. & Gregorius primus: in imperio vero Mauricius primus ex Græcorum gente. Hic fuit gener Tiberii, & fuit catholicus & deuotus, Persas & Armeniam deuicit. Hoc tempore beatus Gregorius in Papam eligitur, cum quo Mauricius discors fuit, adeo vt imperator mortem ei comminaretur, sed tandem de cunctis pœnituit. Hic Imperator in oriente constitutus cum a rapinis & furtis suos cohiberet & puniret, prouocati milites Phocam Cæsarem elegerunt, qui Mauricium in quandam insulam cum vxore & filiis fugauerunt, & tandem peremerunt.

De Recaredo XX. *Rege Gotthorum in Hispania regnante.* *Caput XX.*

RECAREDVS filius Leonogildi vigesimo loco regnauit, anno domini DXC. hic regnauit annis XV. Christianissimus fuit, & patri fide & moribus valde dissimilis. Nam hic glorioſus princeps bello promtus erat, in pace præclarus, longe plus fide quam pater armis regnum dilatauit. Hic a sanctis viris Leandro & Fulgentio a cunabulis eius in fide instructus fuit, & a populis suis Arianam hæresin in concilio Toletano congregatis multis catholicis Episcopis extirpauit. Nam ipse Christianissimus princeps personaliter in eodem concilio Toletano interfuit, gestaq; in eo sua subscriptione firmauit, damnans perfidiam Arianam, quam pro magna parte Gotthi tenuerant, & proprio ore prædicauit trium personarum vnitatem, vnum Deum, Filium consubstantialem genitum, Spiritum sanctum inseparabiliter a Patre & Filio procedentem. Post quam fidei professionem achæresis damnationem, ipse princeps religiosissimus fidei armis munitus apud Linguam occitanam XL. millia Francorum prostrauit atq; deuicit. Quo bello præter illud in montibus Catalaunicis commissum, nullum acrius commissum in Gallia legitur. Sæpe hic Rex Romanos & diuersas alias gentes deuicit & fugauit. Ex huius regis tempore nulla hæresis reperitur in Hispania orta aut defensa. Hoc tempore sedebat Romæ Sabinianus primus & Bonifacius tertius, & Bonifacius quartus: in imperio vero Phocas. Hic (vt diximus) seditione militari creatus est contra Mauricium. Hic Phocas concessit beato Bonifacio, vt templum Pantheon in ecclesiam consecraretur. Contra hunc Phocam Heraclius bellum mouit, & eum vita & regno priuauit.

De Luiba XXI. *Rege Gotthorum in Hispania regnante.* *Caput XXI.*

LVIBA II. Recaredi filius vigesimo primo loco regnauit, anno domini DCVI. regnauit annis duobus, mensibus quinq;. Hic sedecim annorum erat cum a Viterico

Viterico per seditionem est occisus. Propter regni breuitatem non ponitur cursus Romani Pontificis nec Imperatoris, nisi id vnum. Nam eo tempore maxima bella exorta sunt aduersus Regem Persarum, & Romani Hierosolymam & plurimas prouincias dimittere coacti sunt.

De Viterico XXII. *Rege Gotthorum in Hispania regnante.* *Caput XXII.*

VITERICVS occiso Luiba vigesimo secundo loco per tyrannidem regnum assumsit anno domini DCVII. regnauit annis septem. Hic multa illicita fecit, & tandē qui interemit Luibam, ab eius consanguineis est gladio interemptus. Hoc tempore sedit Romæ Deusdedit natione Romanus: in imperio vero Heraclius cum Constantio filio suo. Hic filius fuit Heracliani Consularis Africæ, & duos filios genuit, Heraclionem & Constantinum, qui Constantinus Heraclio mortuo Imperium suscepit. Huius Heraclii tempore Machometus impius propheta Saracenorum surrexit, causamq; huic sectæ non paruam attulit tyrannis & iniqua gubernatio Heraclii in partibus Orientis, qui plurimos grauabat & affligebat taliis & exactionibus. Quare subditi ab eo recesserunt, & vt rebellio eo magis duraret, fecerunt schisma & diuisionem in secta, vt egit Ieroboam, qui vt perduraret rebellio contra Roboam & regnum Israel, recessit a cultu veri Dei, & de hoc alibi diximus latius.

De Gundamiro XXIII. *Rege Gotthorum in Hispania regnante.* *Caput XXIII.*

GVNDAMIRVS post Viterícum vigesimo tertio loco regnauit anno domini DCXIIII. Hic præfuit regno annis duobus, ipse Vascones domuit, Romanos fugauit, apud Toletum obiit. Statuit plurimas leges in fauorem ecclesiarum, signanter quod nullus inuitus extrahatur a sacris templis. Hoc tempore sedit Romæ Honorius prædictus: in imperio vero idem Heraclius, a quo Chosroes Rex Persarum victus & cæsus est, & populus Christianus cum sancta cruce a captiuitate liberatus: & ex eo tempore instituta est festiuitas exultationis S. Crucis.

De Sisebuto XXIIII. *Rege Gotthorum in Hispania regnante.* *Caput XXIIII.*

SISEBVTVS post Gundamirum vigesimo quarto loco regnauit anno domini DCVI. regnauit annis IX. mensibus VI. Hic Christianissimus & religiosissimus appellatur. Hic inter plurima opera sua zelo fidei accensus, interfuit concilio Toletano, vbi eo instante statutum fuit, vt illi qui hactenus ad Christianismum fuerant coacti, quia iam fidei Catholicæ sociati fuerant, compellerentur fidem seruare, licet illam necessitate susceperint, vt habetur in C. de Iudæis, XLV. di. Sunt tamen qui asserunt hunc Sisebutum in principio regni sui compulisse Iudæos omnes ad baptismum. Postea vero cernens multos ex eis recidiuasse & iudaizasse, assensit vt in concilio Toletano statueretur, quia deinceps nullus inuitus baptizaretur, licet qui iam taliter fidem susceperant, eam seruare cogerentur. Sub hoc Sisebuto gloriosus Isidorus apud Hispalim concilium celebrauit contra hæresin Acephalorum. Hic Sisebutus in propria persona bis contra Romanos triumphauit, & aliquas eorum vrbes expugnauit: deinde in Africa trans fretum nauigans plurimas gentes sibi & domino Gotthorum subiecit. Fuit miræ clementiæ & benignitatis, & in redemptione captiuorum thesauros expendit non paruos. Obiit (vt quidam asserunt) veneno, cuius obitus toti Hispaniæ plurimum fuit dispendiosus. Hoc tempore sedit Romæ Seuerinus & Ioannes IIII. in imperio prædictus Heraclius, de quo paulo ante diximus.

De Recaredo XXV. *Rege Gotthorum in Hiſpania regnante* *Caput XXV.*

RECAREDVS huius nominis III. Siſſebuti filius, vigeſimo quinto loco regnauit anno domini DCXXV. ſolum menſibus ſex præfuit. Hic Rex parùo tempore regnauit, ideo non fit mentio de Romano Pontifice & Imperatore ſuo tempore concurrentibus.

De Suintilla XXVI. *Rege Gotthorum in Hiſpania regnante* *Caput XXVI.*

SVINTILLA primus filius Recaredi primi Regis glorioſiſſimi vigeſimo ſexto loco regnauit annis X. incipiens anno domini DCXXVI. Hic ſub Siſſebuto dux fuit, & Romanos bis domuit. Hic totius Hiſpanię monarchiam excluſis omnibus veſtigiis Romanorum primus obtinuit. Fuit bello victorioſus, & (vt ait Lucas Tudenſis) inter Reges Gotthorum auxit principatum Hiſpaniæ miro modo, nõ tam prudentia ſingulari, quam virtute prælii. Hic filium ſuum Rachimirum in conſortio regni aſſumpſit, & ſimul cum patre regnauit. Sed illico aut parum poſt mortem patris obiit, & manſerunt duo alteri filii Suintilla & Siſenandus, quos Suintilla pater ſuſceperat ex Theodora filia Siſſebuti. Hic Suintilla belli & pacis tempore moderatiſſimus fuit, Deo & hominibus dilectus. Hoc tempore beatus Iſidorus obiit in Chriſto. Circa illa tempora ſedit Romæ Theodorus primus & Martinus primus: in imperio vero Conſtantinus tertius. Hic ſecundum quoſdam filius Heraclii dicitur, ſecũdum alios filius fuit Conſtantini: vnde a quibuſdam appellatur Conſtans. Sub eo magna pars reipublicæ a Machometis deſolata eſt. Hic peſſimus fuit. Suo etiam tempore Sarraceni Africam occupant. Sub hoc Imperatore Papa Martinus concilium congregat ad delendum hæreſin. Qua de re commotus Conſtantinus Papam capit & in exilio mori fecit. Hic Imperator omnibus fuit exoſus, & in Sicilia apud Syracuſas a ſuis occiſus eſt: poſt cuius obitum milites quendam Armenum nomine Mezentium elegerunt. Sed paulo poſt Conſtantinus filius Conſtantini occiſi applicuit, & imperialem purpuram ſumpſit, interfectis tyranno & patris occiſoribus.

De Siſenando XXVII. *Rege Gotthorum in Hiſpania regnante.* *Caput XXVII.*

SISENANDVS Suintillæ filius vigeſimo ſeptimo loco regnauit anno domini DCCV. Hic regnauit annis quinq; menſibus ſeptem. Per tyrannidem regnum obtinuit, cum regnum deberetur Suintillæ fratri ſuo primogenito. Apud Toletum obiit morte propria. Eo tempore Romæ Martinus primus, in imperio ſedebat Conſtantinus tertius, de quo ſupra diximus.

De Suintilla XXVIII. *Rege Gotthorum in Hiſpania regnante.* *Caput XXVIII.*

SVINTILLA II. filius Siſenandi, vicefimo octauo loco regnauit anno domini DCCXL. regnauit annis IIII. cuius tempore concilia Toletana fuerunt frequentata ſub beato Eugenio ſedis Toletanæ Archiepiſcopo Hiſpaniarum primate, ſubſcribentibus Narbonenſi & Tarraconenſi Archiepiſcopis metropolitanis ſub eadem Toletana primatia. Hoc tempore ſedit in cathedra Petri Eugenius primus: in imperio vero idem Conſtantinus tertius, de quo paulo ante diximus.

De Tulga XXIX. *Rege Gotthorum in Hiſpania regnante.* *Caput XXIX.*

TVLGAS ex Gotthico regio ſanguine deſcendens regnauit vigeſimo nono loco, anno domini DCCXLV. regnauit annis duobus. Hic catholicus & optimus Rex fuit, humilis, liberalis, cultor iuſtitiæ, dilectus a clero & populo, confirmauit publicis legibus quæcunq; decreta fuerant in conciliis Toletanis. Sed peccatis Chriſtiani populi hic Chriſtianiſſimus princeps intempeſtiue moritur. Hoc tempore

tempore sedit Romæ Vitelianus: in imperio vero idem Constantinus tertius, de quo Suintilla primo diximus.

De Cindasuindo XXX. *Rege Gotthorum in Hispania regnante.* *Caput XXX.*

CINDASVINDVS post Tulgam per tyrannidem trigesimo loco regnasse perhibetur anno domini DCCXLVII. regnauit annis decem. Cuius tempore duo apud Toletum fuerunt concilia congregata. Hoc tempore sedit Romæ Deodatus: in imperio vero Constantinus quartus, qui filius fuit Constantini tertii. Hic fuit fide catholicus & deuotus, restaurauit ecclesias per hæreticos diruptas, præsertim tempore Heraclii ataui sui. Demum propter hæreses insurgentes congregauit sextam synodum vniuersalem. Constantinopolitanensis insurrexit contra Manichæos, quos pater & auus suus protexerunt. Eo autem feliciter mortuo filius eius Iustinianus eligitur. Huius Imperatoris tempore Regina Persarum nomine Cæsarea clam venit Constantinopolim, vbi baptizata fuit, nec ad virum rediit, quousq; vir eius etiam baptisma glorioſe susceperit, secundum Martinum & Sicardum.

De Recinsuindo XXXI. *Rege Gotthorum in Hispania regnante.* *Caput XXXI.*

RECINSVINDVS filius Cindasuindi trigesimo primo loco regnauit anno domini DCCLVII. regnauit annis XVIII. mensibus XI. Hic procurauit vt suo tempore sub Eugenio tria concilia Toletana congregarentur, cuius tempore defuncto Eugenio Ildefonsus præfuit sedi Toletanæ genere, scientia & moribus præclarus, virgini Mariæ deuotus, de cuius virginitate præclare scripsit contra quosdam hæreticos Heluidium & Pelagium, quos sua melliflua doctrina mirabiliter confutauit. Quare beata virgo apud Toletum eidem Alfonso matutinale officiũ celebranti apparuit, choro virginum comitata inquiens: Quia fide certa & recta conscientia lumbos tuos virginitate cinxisti, & virginitatis meæ gloriam cordibus fidelium depinxisti, accipe vestem de thesauris filii mei qua in festis solemnibus vestieris. Quo munere Alfonsus lætus remansit. Hoc tempore sedit Romæ Paulus primus natione Romanus: in imperio vero Constantinus quintus filius Leonis. Hic annis XVII. imperauit simul cum patre. Fuit autem pessimus. nam sacrificauit dæmonibus, habebat consultorem Anastasium falsum patriarcham Constantinopolitanensem.

De Bamba XXXII. *Rege Gotthorum in Hispania regnante.* *Caput XXXII.*

BAMBA de Gotthorum genere descendens, strenuus & mansuetus, trigesimo secundo loco in Regem Gotthorum assumitur defuncto Recinsuindo, anno domini DCCLXXVI. regnauit annis IX. mense vno. Hic Paulum Græcum rebellantem captiuum duxit Toletum. Hunc Paulum magno exercitu congregato obsedit apud Nemausum, tunc ciuitatem Hispanico principatui subditam, quæ in Gallia Gotthica sita est, illumq; cepit, ac eius complices carceribus mancipauit: cuius tempore CCLXX. naues Maurorum littora petunt Hispaniæ, sed Bambæ Regis prouidentia & strenuitate cremantur. Hic liuore inuidorum veneno creditur infectus per Eringium consobrinum Cindasuindi Regis, qua pestifera potione Regis memoria, nec non prudentia confusa est. sed Quiricus Archiepiscopus Toletanus & regni optimates causam nescientes, regi ecclesiæ sacramenta ut deuote susciperet, procurarunt. Tandem paululum ad se reuersus, habitum religionis assumpsit apud cœnobium oppidi de Pampliega Burgensis districtus, quod postea translatum est ad monasterium sancti Petri de Arlanza: ibiq; vitam immaculatam finiuit. Vixit autem in monasterio annis septem. Nonnullæ vero historiæ Hispanorum quas pias fabulas aliqui putant, asserunt hunc Bambam regem ex aratro assumptum esse ad sceptrum regni. Nam aiunt, post mortem Re-

cinsuindi regis omnes regnicolæ supplicarunt Papæ Leoni, vt preces Deo porrigeret, quem idoneum ad regendum Hispaniam electuri essent. Leoni igitur summo Pontifici oranti reuelatum est, vt eligerẽt quendam commorantem in partibus occiduis, nomine Bambam rusticum. Qui quæsitus per omnes Hispanias, tandem diuino iudicio repertus est in finibus Portugaliæ, in agro quem cum bobus suis arabat. Cum igitur duo milites eum reuerenter salutassent, dixissent ei a Deo cæli ordinatum esse, vt Rex Hispaniæ futurus esset, ille putans sibi illudere velle, post multa ait ad milites: Quando hic baculus cum quo boues percutiebat, germinabit frondes & fructum, tunc ego Rex vester ero. Quo dicto miraculose virgula illa radices, folia, & fructum produxit. Omnes igitur perterriti diuinæ voluntati non resistentes Bambam ad vrbem Toleti perducunt, ibiq; per Quiricum Archiepiscopum vnctus & coronatus est. Hæc est vulgata Hispanorum opinio, quæ propter eo quod miraculo iuuatur, a multis comprobatur: authenticæ tamen historiæ Bambam ex Gotthorum genere descendisse perhibent, quod tamen huic diuinæ assumptioni non repugnat. potuit enim ex Gotthorum genere descendisse. Plerumq; enim utilius ad regimen populorum quis assumitur ex laboribus rusticanis, quam ex deliciis vrbanis. Quare diuina dispositione quæ nouit quid cuiq; populorum & prouinciarum congruat, sæpe ex agro & pastura Reges assumpsit. Sic Saul patris asinos pascens Rex eligitur. Sic & Dauid de post fœtantes ad regni sceptrum diuino iussu acceptus est. Sed apud Romanos Quintius Cincinnatus Dictator ex aratro ad dictaturam vocatus est. Sic & Tullius Hostilius, qui in pascendo pecore diligens fuit, diligentius atq; salubrius Romanum rexit imperium. Adeo vt teste Valerio trita illa in agricultura ætas altissimo maiestatis fastigio fulsit. Sic & Attilius cum a Senatu quæreretur ad imperium, semina agris spargens, non inter vrbium illecebras repertus est. Quare (vt idem Valerius subdit) illæ ex aratro attritæ manus salutem publicam stabilierunt, atq; ingentes hostium copias fuderunt. Hoc tempore Bambæ Regis sedit Romæ Leo Papa IIII. in imperio vero idem Constantinus, de quo paulo ante diximus.

De Eringio XXXIII. *Rege Gotthorum in Hispania regnante.* *Caput XXXIII.*

ERINGIVS Recinsuindi nepos trigesimo tertio loco regnauit anno domini DCCLXXXV. Hic regnauit annis septem, tyrannice intrauit. erat enim superstes Theophredus filius Recinsuindi, cui regnum debebatur. Hic Cisilonem filiam suam vxorem dedit Egicæ consobrino Regis Bambæ in odium Theophredi, ne impediretur in regno. Hoc tempore tria concilia Toletana fuerunt congregata sub Iuliano Pomerio primate, viro scientia & moribus præclaro. His temporibus valida fames Hispaniam inuasit, adeo vt multi cogerentur per mundum vt profugi peregrinari. Hoc tẽpore sedit Romæ Benedictus II. & Iohannes quintus: in imperio vero Iustinianus secundus. Hic Imperator fuit fide catholicus, plurimum honorauit ecclesias, & diuinum officium frequentauit. Contra hunc conspirauit Leo patricius cum præsidiis Tiberii principis, qui eundem Iustinianum imperio priuauit, eumq; lingua & naso truncatum in exilium mittit. Postea vero populo acclamante Iustinianus recuperauit imperium, Leonemq; & Tiberium vsurpatores imperii iugulat. Quinimo (vt Martinus refert) tantam in rebelles vindictam exercuit, vt quoties sibi a naso præciso aqua defluere, toties aliquem aduersariorum occideret.

De Egica XXXIIII *Rege Gotthorum in Hispania regnante.* *Caput XXXIIII.*

EGICA gener & hæres Eringii trigesimo quarto loco Gotthorum regnum suscepit anno domini DCCXCII. regnauit annis decem. Hic postquam Rex assumptus est, filiã Eringii Regis vxorem suscepit, sed comperto quod dictus Eringius in mortem Bambæ conspirasset, eandem vxorem suam a se abiecit. Hic tandem communi morte apud Toletum obiit. Hoc tempore sedit Romæ Papa Sergius pri-

gius primus, & in imperio Leo secundus. Hunc Leonem ab imperio expulit & in exilium misit Absimarus dux. Aliæ historiæ habent, quod vinctum in vrbe detinuit. Eo tempore, secundum Martinum, magnum schisma fuit, & synodus congregatur apud Aquilegiam.

De Vitiza XXXV. *Rege Gotthorum in Hispania regnante.* *Caput XXXV.*

VITIZA filius Egicæ post patris obitum trigesimo quinto loco regnat anno domini DCCCII. Hic regnauit annis nouem, minimũ tamen bonus vixit. pessimus namq; fuit & flagitiosissimus. Nam Theofredum filium Recinsuindi Regis exilio relegauit, & oculos effodit. Hic Theofredus ex Retilene vxore sua regio genere defcendenti genuit Costam & Rodericum, & secundum alios Pelagium. Præfatus Vitiza itaq; voluit occidere Pelagium, cuius patrem peremerat, sed ad Cantabriam fugit euadens furiam persequentis, quia per illum diuina prouidẽtia decreuerat a clade miseram Hispaniam liberare. Hic Vitiza post multa scelera ab eo commissa pœnas luit. Nam Rodericus filius Theofredi quem Vitiza interficere volurat, fauore Romani Senatus, cui Recinsuindus amicus erat, contra Vitizã rebellauit, & tandem eum cepit, regnoq; priuauit. Alii dicunt Costã fratrem Rodericii degisse. Inter cætera flagitia Vitiza hoc addidit. Nam spreta propria vxore plurimis concubinis adhæsit, & omni luxuriæ se dedit, dicens illud sapientis, Non sit pratum quod non pertranseat luxuria nostra: & vt multitudinem haberet sociam tantæ libidinis, auctoritatiue dedit præceptum, vt clerici possent publice ducere quotquot mulieres valerent nutrire, nec obedirent præceptis apostolicis cõtrarium iubentibus. Deniq; restituit Iudæos, quos Christianissimus Sisebutus a regno expulerat. Quorum flagitiorum pœnas persoluit, quia (vt diximus) oculis simul & vita mulctatus est, iuxta sententiam prophetæ: Disperdam habitantes in domo voluptatis & luxuriæ. Hic Vitiza cum a multis argueretur, quod quendam sceleratum virum sibi acceptum, omnibus odio habitum, ad magnas dignitates peruexisset: ad illos, Mentitur, inquit, vulgus, qui me omnium mortalium pessimũ arbitratur: imitatus Dionysium seniorem tyrannum, qui eum accusantibus quod hominem iniquissimum, ciuibus molestum, ad summos magistratus vocasset: Volo, inquit, eum esse, quem magis quam me ciues odiant. Funestum verbũ tali auctore dignum. Ferunt deniq; Hispanorum annalia quendam Buffonem facetum Vitizæ ioco aut serio dixisse: Cum filius Regis & Rex ipse existas, cur ita agis vt regnum perdas. At ille, vt alter Dionysius Syracusanus, Pater, inquit, sua mihi regna reliquit, non fortunam. Ad quem iterum Buffo ait, Falleris in hoc, veluti in aliis, dum putas fortunam tibi vitia & scelera induxisse, quæ potius ad bonũ quam malum impellit. Hoc tempore sedit Romæ Iohannes sextus & Iohannes septimus: in imperio vero Iustinianus secundus, iterum ex exilio reuersus, de quo diximus supra cum de Eringio egimus. Hunc Iustinianum de iniuriis sibi illatis vindicantem homines prouinciæ ab imperio expulerunt, & quendam Philippum elegerũt, qui Constantinopolim veniens Iustinianum cum filio peremit.

De Costa Theofredi filio, XXXVI. *Rege Gotthorum in Hispania regnante.*
Caput XXXVI.

COSTA Theofredi filius, & frater Roderici trigesimo sexto loco regnum Gotthorum suscepit, anno domini DCCCXI. regnauit annis quinq;, mensibus septem. Hunc Rex Vitiza solita malitia, sicut patrem Theofredum, voluit obcæcare, sed Costa restitit etiam patre viuente, & eum excæcari iussit, sicut ipse fecerat Theofredo patri suo. Attulit autem auxilia Costæ Senatus & populus Romanus, ob amicitiam quam cum Recinsuindo auo suo habuerant. Nam in bello campestri eundem Vitizam deuicit, & oculis ac regno priuatũ Cordubam misit, vbi miseram, sed debitam vitam finiuit. Nonnulli historici, vt Rodericus Toletanus, nullam de regno Costæ faciunt mentionem, sed immediate post Vitizam Rodericũ

regnasse perhibent: alii Costam licet paruo tempore, tamen post Vitizam regnasse affirmant. Qui (vt aiunt) propria morte obiit, relictis duobus filiis impuberibus. Sub hoc Costa præfuit Romæ prædictus Iohannes VII. & in imperio sedit Iustinianus secundus, de quo hactenus diximus.

De Roderico XXXVII. *& vltimo Rege Gotthorum in Hispania regnante, & de infelici clade Hispaniæ eiusdem Roderici tempore occurrente, & de causis præfatæ irruptionis, & de malis quæ ex vindicta procedunt, & quare Rodericus dicitur vltimus Rex Gotthorum, & de aliis occurrentibus.* *Cap.* XXXVII.

RODERICVS vltimus Rex Gotthorum ante irruptionem & cladem Hispaniæ, filius Theofredi & frater Costæ, trigesimo septimo, sed vltimo loco regnauit, anno domini DCCCIX. regnauit annis duobus cum Vitiza, & vno solus. Hic regnauit viuente Vitiza. Fuit autem Rodericus agibilis valde, sed in bellis infortunatus, moribus non satis ornatus. Hic Rodericus filiam Iuliani Comitis in suo regio palatio enutritam violenter oppressit, dum pater in Africa legationis officio fungeretur. Erat Iulianus ipse vir nobilis, & de Gotthorum prosapia descendens, consanguineus Vitizæ, sed & plurimum audax, & armis strenuus: cuius filię infelix stuprum infelicissimam Hispaniæ cladem attulit. Nec solam huius præclaræ regionis irruptionem hæc fornicaria pestis adduxit. Nam (vt Methodius voluit) quid aliud quam stupra & libidines mundum ipsum diluuio diluere? quid Gomorrã & socias villas incendit? Equidem raptus simul & stuprũ Helenæ Troiæ euersionem peperit, Græciamq; viris præclaris orbauit. Sed & raptus Dinæ filiæ Iacob regni Sichem desolationẽ pertulit. Verum quia (vt aiunt sacri interpretes) altissimus Deus, iustus malorum vindex est, & corruptos hominum mores, stupra, ac funesta flagitia solet bellis plerumq; emendare, nonnunquam conterere: igitur huius Roderici & aliorum regum Gotthorum peccata, tyrannides, iniustas successiones, cædes, rapinas, & alia scelera vindicare voluit. Non enim durabilis est scelere quæsitus principatus. Vnde noster Lucius Seneca in tragœdiis: *Violata nemo imperia continuat diu, moderata durant.* Cum igitur ad perditionem & Hispaniæ euersionẽ festinarent tempora, Iulianus ipse ex legatione rediens, stuprumq; filię comperiens, iræ stimulis accenditur, lingua confunditur, cor palpitat, facies ignescit, exasperantur oculi, nequaquam cognoscit notos, superiorem non videt, nihilnisi dicta cogitat ad quam properat. Quare vxorem, filios, ac res suas ad vrbem Ceptæ in Africam traducit, ibiq; habita coniuratione cum Arabibus, tandem obtinuit filius ipse perditionis a Miramomelino principe Africæ, vt quidã Muza princeps Africæ, & alter dictus Tarif, cum Iuliano magnis Arabum copiis suffulti in Hispaniam transirent. Quibus Iulianus plurimis nequissimis Christianis sociatus aditũ præbuit, & Tarifam, Algeziram, pleraq; alia loca occuparunt, ingentemq; prædã in Africam attulerunt. Quæ res maiorem Muzæ iterum transeundi fiduciam tribuit. Quare idem Tarif Iuliano comitatus cum infinita multitudine Arabum secundo in Hispaniam transuectat. Contra quos Rodericus Rex Santiũ nepotem suum mittit, qui victus & interfectus est. Tunc Sarraceni dilatantes potentiam suam, Bæticam & Lusitaniam iam diuina indignatione animis & viribus destitutas, sibi subiecerunt. Cumq; Rodericus Rex cognouisset stragem suorum, patriæ denique inuasionẽ, congregatis copiis suis, Arabibus se obiecit, & prope Xeritium millia Arabum diuersis bellis ceciderunt. Sed tandem die quadam dominica, anno domini DCCCXIIII. Iuliano & cæteris perfidis Christianis ac Mauris fortiter dimicantibus, & nouis eis copiis aduenientibus, vt deo placuit, franguntur acies Christianorum, & Rex Rodericus (vt putatur) extinctus est. non enim nisi vestigia coronę & vestiũ sunt reperta. Tandẽ Sarraceni per omnes Hispanias debacchantes omnia diruerunt. Nam infra biennium principatum Hispaniæ obtinuerunt præter Asturias, quousq; ira Dei permisit, quę propter populi Christiani peccata, magis

magis quam manus hostium pugnabat. Nec solum Hispania eam diruptionem passa est, sed magna pars Galliæ, præsertim Aquitania, Vasconia, & tota Narbonẽsis prouincia, in qua Lingua Occitana, quę olim Hispanica Gotthica appellata est. Nec facile dici posset, quantus illo infelici tempore sæuiit in Christianos Sarracenorum gladius. Vbiq; enim per omnes Hispanias Mauri passim sæuiebant. etenim interficiebant fideles vt pecudes, paratus erat ad cædendũ gladius, parati qui cæderentur. Vnde Stephanus Papa interpellatus a Rege Roderico pro auxilio, eidẽ (vt aiunt) in hæc lacrymosa verba scripsit: Tuæ excellentiæ litteras tristis accepi, lætus relegi. Quis enim (inquit) tam miseram terræ tuæ cladẽ non lugeat? quæ Barbarorum gladiis tradita pene iam non habet qui in ea viuat, & tamen habet qui cotidie in domino, immo pro domino moriantur. Quæ omnia funesta mala vnius hominis vindictæ rabies induxit. O infelix vindicta, quæ ab ipso vindicante insoluat! O infelix vlciscendi libido, quæ hostis iniurias in se vindicat, & suas hostibus offert vlciscendas! O iterum infelix vindicãdi rabies, quæ in suos sæuit, vt hostes liberet: suos expilat, vt hostes ditet! O infelix hominis religio, quæ Deum immortalem deserit, & sceleratum Machometum colit, & fidem negat, vt perfidiam induat! O infelix impietas, quæ suam patriam prodit, vt alienam conciliet: ac suos filios vilissima mancipia facit, vt hostes simul & seruos non modo liberos, sed dominos constituat! O rursus infelix ad dulcem patriã crudelitas, quæ proprios expellit ciues, vt hostes inhabitent: ac propinquos interimit, vt exteris vitam donet! fugat domesticos, vt admittat Barbaros! Et (vt paucis agamus) o infelicissima omnium victoria, qua qui victor putatur, victus euadit! Cætera huius infelicissimi Iuliani scelera, ac tantæ cladis & diruptionis calamitates Rodericus Toletanus sapienti, sed mœsto ac lugubri stylo deplorat. Verum Iulianus ipse perfidissimus Mauris iuste trucidatus creditur suspicionis & Christianitatis ei notam fingentibus, vt verum sit quod Propheta ait: Impii consumentur ab idolis quibus sacrificarunt. Et iterum in se experiretur quod sapiens ait in Ecclesiastico: Qui vindicare vult, a Deo inueniet vindictam. Et rursus in Ezechiele: Pro eo quod fecit vltionẽ in Idumæa vt se vindicaret, vlciscar & ego in eum. Sic Ieremias ait: Vlciscar vltionem tuam. Destruit enim Deus omnem inimicum & vltorem, sed pręcipue in eos parata est vindicta qui in patriæ perniciem vlciscũtur, dicente propheta, Vlciscar in eos qui destruunt regionem suã. Hinc Gregorius: Si ob illatas nobis contumelias implacabiles sumus, vindictæ furor in nos ipsos reuertitur, & inde punimur, vnde alios puniri sperabamus. Fuisset satius maledicto Iuliano iniuriã contemnere, quam in se vindictam agere, quia iuxta Ambrosiũ sapientior est qui contemnit, quam qui dolet. qui enim contemnit, quasi nõ sentiret ita despicit: qui autem dolet, ideo dolet, quia sentit. Sed iam ad Rodericum redeamus vltimum Regem Gotthorum. Appellatur autem (vt putamus) vltimus Rex Gotthorum, non quod Pelagius & sequentes Reges ex Gotthorum genere nõ descendant, sed quia reges omnes ab Athanarico qui primus ex Gotthis (vt diximus) regnauit, vsq; ad istum Rodericum, solo nomine regio Gotthorũ appellati sunt. Nec enim intitulati sunt Reges Hispaniæ, aut Castellæ, vel Legionis, sed Reges Gotthorũ simpliciter. Qui & arma atq; insignia deferebant, non Hispaniæ quidem, sed gentis Gotthicæ, aut originalis prouinciæ Gotthicæ a qua processerũt, quę Dacia & Noruegia putatur, in qua & Gotthia est, vt latius in prima parte tactum est. Post Rodericum vero Pelagius & cæteri qui ei in principatu Hispanico successerunt, etsi ex sanguine Gotthorum (vt diximus) descenderunt, tamen non Gotthorum titulis, sed Hispaniæ primo, deinde Legionis & Asturiarum, rursus Castellę regiis intitulationibus sunt appellati, quamquam substantia principatus eadem in vtrisq; fuerit. Ea igitur causa fuit, cur Rodericus vltimus rex Gotthorum communiter appellari solet. Post cuius infelicem cædẽ & occupatas Hispanias prædicti Arabes Muza & Tarif duces Regis Miramomelini transfretarunt in Africam, constituentes Regem principatus Hispanię Bellazim filium Muzæ, qui paruo admodum tempore regnauit,

& a ſuis eſt interfectus. Poſt illum vero regnarunt in Hiſpania quindecim Reges intra viginti annos. omnes enim occidebantur ab eiſdem Sarracenis vſq; ad principatum Acabat filii Laget, quem Sarraceni in Regem elegerunt apud Hiſpalim. Hic Acabat aſtutus & ſolers admodum fuit. Inuenit enim remedium, quo & principatus eius duraret, & præteritorũ regum interfectores puniret. Ea enim die qua Rex electus fuit, decreuit potius ingratus viuere, quam gratus mori. iuſſit enim electores vt paululum in palatio ſpectarent: interim vero quibuſdam ſibi fidiſſimis ad cameram vocatis, Scitis, inquit, quia inter hos omnes qui me elegerunt, partialitates & diſcidia ſunt, & quilibet voluit Regem ad ſui voluntatẽ eligere, Deo tamen placuit, vt illi prudentia & conſilio parentum & amicorum meorum vota ſua in me direxerint. Si igitur de me vt de cæteris Regibus diſponunt, ſatius mihi foret viuere vt priuatus, quam cito Rex mori. Deliberauit itaq; eos omnes electores gladio cædere. Paratis igitur lictorib. ſingulos aut binos ad ſe euocat, & tandẽ eos eadem hora numero trecentos interficit. Quo facto cæteri de regno perterriti fuere, nec in eum conſpirarunt. Regnauit autẽ longo tempore & plurimas clades Chriſtianis intulit. Tempore Roderici præfati ſedit in cathedra Petri Conſtantinus ſecundus, qui ex laico factus eſt presbyter, & tandem per tyrannicam ambitionem papatus inuaſor fuit ſecundum Martinum: ſed tandem a fidelibus, oculis priuatur. Sedit etiam poſt eum Stephanus tertius. Hic ex Gallia & Italia conuocata ſynodo, omnia a Conſtantino prædeceſſore ordinata deordinauit, & omnes per eum ordinatos degradauit. Huius Pontificis tempore (vt refert Sicardus) in partibus Liguriæ, vir magnæ ſanctitatis, Boadinus nomine floruit, qui ſæpe futura prædixit, abſentia quoq; quaſi præſentia nuntiabat. Nam cum Rex Luprandus venaretur in ſylua, alter ex familiaribus putans ceruum percutere, nepotem Regis Anfuſum nomine ſagitta ſauciauit. Quem cum Rex vnice diligeret, ſancto viro recommiſit. Ille vero ad Regis ſeruitorem ait: Scio quid Rex optat, ſed hac hora puer obit in Chriſto. Significa ergo Regi, magis ſibi proficiet mortuus quam viuus. Rex itaq; licet doluerit de obitu nepotis, tamen ſuſtinuit æquo animo, Deo gratias agens quod ſuo tempore vir Dei ſpiritu prophetiæ luſtraretur. Eo deniq; tempore ſedit in imperio Philippus ſecundus, qui (vt diximus) Iuſtinianum Imperatorem iugulans imperauit annis duobus. Parum vero poſt eundem Philippum Anaſtaſius Imperator ſecundus, qui & Artemius dictus eſt, oculis & imperio priuauit. Hic ſecundum Martinum & Vincentiũ hæreticus & nequiſſimus fuit, omneſq; picturas & imagines ab eccleſiis præcepit abradi, propter quod Romani imaginem ciuitatis ipſius recipere noluerunt.

PARTIS SECVNDÆ FINIS.

RODERICI SANTII EPISCOPI PALENTINI HISTORIÆ HISPANICÆ PARS TERTIA.

PRÆFATIO.

IN ſuperioribus huius hiſtoriæ partibus ex multis pauca complectentes de ſalubritate auræ Hiſpanicæ, eiuſq; terræ feracitate, auri deniq;, argenti, cæterorũq; metallorum diuitiis & vbertate, nec non gentis fide, religione, ſtrenuitate, amicitia, & humanitate breui egimus. Situm rurſus & eiuſdem præclaræ prouinciæ deſcriptionem reſpectu aliarum orbis nationum, ſed & prouinciarum ſub ea contentarum ſuccincte contexuimus. Poſtremo regnorum in ea erectorum originem, tempora, diuiſiones & vniones ſummatim oſtendimus. Verum quia inter cætera quæ fideliter

retulimus,

retulimus, Isidorum, Lucam Tudensem, Rodericũ denicz Toletanensem historiographos clarissimos sequentes, id constanter diximus, quoniam ab Athanarico qui ex Gothis primus in Hispania regnauit, Henricus quartus Rex Castellæ & Legionis modernus LXXXII. gradibus totidemque successionibus per rectas lineas distat, quarum successionum gradus XLV. numerantur, supputando quemlibet Regem pro vna successione siue gradu, incipiendo a Pelagio qui primus regnauit post infelicem calamitatem miseramque Hispaniæ cladem, peccatis populi Christiani diuinitus permissam, verius iuste inflictam, qua omnes fere Hispaniæ, & non parua Galliæ pars sub Machometi seruitute miserabiliter subactæ fuerunt, vsque ad Henricum quartum prædictum nunc feliciter regnantem, veridica computatione constat, quia prædictæ LXXII. successiones totidemque regnandi gradus intra eandem familiam continuati fuerunt, intra eandem stirpem, eandem denicz domum, idemcz genus, nec in eodem Hispaniæ principatu alterius extraneæ familiæ interpolatio inuenta est (Quæ res in nullo cæterarum orbis nationum principatu reperiri facile potest) dignum duximus sub quodam epilogo omnes reges, eorumcz successiones, & regnandi ordines, illorum successus, & clariora gesta a Pelagio prædicto vsqz ad inclytum Fernandum tertium qui Vandaliam & Bæticam a Mauris recuperauit, breuissime recensere. Rursus pro maiore historiæ ornamento aliqua præclara quam ex veterum Romanorum & Græcorum annalibus, addentes insuper quædam moralia documenta rerum narrationi congruentia, latiorem rerum Hispanarum narrationem historiæ Roderici Toletani relinquentes, qui res Hispanicas vsqz ad Fernandum prædictum inclusiue sapienti & graui stylo perstrinxit. Deinde paulo extensius subsequentium post prædictum Fernandum in Hispaniis regnantium generationes, successiones, & regnandi ordines, necnon successus & clariora gesta describemus.

De Pelagio primo Rege in Hispania post eius cladem & desolationem a Mauris, & de genealogia eius, & Regibus Gotthorum, & de gestis suo tempore. Cap. I.

PELAGIVS primus Rex Hispaniæ fuit post eius cladem, & XXXVIII. ab Athanarico primo Rege Gotthorum, incepit regnare anno domini DCCXII. regnauit annis XX. Hic (vt historiæ perhibent) filius Theofredi fuisse creditur. Ipse vero Theofredus filius extitit Recensuindi Regis Gotthorum, qui fuit pulsus in exilium per Egizam patrem Vitizę. Et hic Theofredus pater fuit Regis Roderici, & per consequens Pelagius fuit frater Roderici vltimi Regis Gotthorum. Alii historiographi aiunt Pelagium ipsum fuisse filiũ Fafillę ducis Cantabriæ: omnes tamen concordant Pelagium per rectam lineam a Regibus Gotthorũ descendisse. Adde quia Alfonsus dictus Catholicus, filius Petri ducis Cantabriæ, ex progenie gloriosissimi principis Recaredi Regis Gotthorũ, genitor fuit Pelagii. Quo fit vt ex omni successione Pelagius, & ab eo descendẽtes, verum Hispaniæ principatum obtinuerunt. Hic igitur Pelagius primus post cladem Hispaniæ principatũ in ea tenuit, saltem iure, licet nõ plene de facto, vt dictum est: tum quia in eo vno repræsentabatur ius & successio principatus Hispaniæ, cæteris Regibus Gotthorũ & præsertim Roderico fratre mortuis atq; cæsis: tum quia (vt ait Rodericus in Chronica sua) populi Christianorum qui in Asturiis latitabant, in quib. residebat ius eligendi principẽ, eundem Pelagium in principem elegerunt: quamquam illa electio fuit quasi quędam iuris continuatio potius, quam noui dominii assumptio. Hic Pelagius diuina pietate præseruatus creditur, vt miseras Hispaniæ peccatis Christiani populi afflictas, & pene euersas restauraret, ne inclytæ gentis Gothicæ lucerna in orbe penitus extingueretur, vt de Roboam legimus, quem ob merita Dauid & patrum suorum Deus in regno Iuda præseruauit. Postquam igitur apud Asturias latuit diuino confortatus auxilio, paucorum Catholicorũ copia fretus, Mauros quibus vndiq; circumseptus erat, paulatim insequitur. Tandem eo magis respirans, incredibilia & plus quam humana bella gessit, adeo vt paucis interiectis annis non mediocrẽ terrarũ perditarũ partem, iuuante dominio, recuperauit. Hic recte primus liberator & patriæ instaurator dicendus, immo lustrãdus est. Huic sacerrimo principi cedat Romanus Camillus, qui (vt aiunt) Romam captam a Gallis liberauit. Cedat & Quintus Fabius M. qui imperium Italiæ

Romanis restituit, ac sæpe cõseruauit. Amilcar quoq; fileat pater Hannibalis, qui imperiũ Carthaginẽsibus restituit. Pelopidas item qui tyrannos ex vrbe Thebarũ expulit. Brutus deniq; qui Tarquinium Regem Superbũ a patria ignominiose deiecit. Sed & Dion Syracusanus qui patriam a manibus Dionysii tyranni liberauit, Thrasybulus quoq; Pelagio inferior est, licet Athenas patriam a xxx. tyrannis liberauit, & Themistocles qui Græciam a manibus Persarũ tutatus est. Pelagius igitur de quo sermo est, postquam magnã Hispaniæ obtinuit partem, contra Mauros ingentia bella deuicit, & de cætero successores sui nõ fuerũt intitulati Reges Gothorum, sed Reges Legionis & Asturiarum. Genuit duos filios Fafillam, qui post eum regnauit, & Ormisebam reginam vxorem Alfonsi Regis Catholici. Hoc tempore sedebat Romæ Gregorius Papa II. in imperio Anastasius, & post eum Theodosius III. Hic Anastasius nequissimus fuit, qui Philippum Imperatorem prædecessorem suum iugulauit. Theodosius vero Anastasium deposuit, & fecit presbyterum ordinari. Hic gesta VI. synodorum fecit describi. Tandem a Leone Papa depositus clericus effectus in pace quieuit.

De Fasilla II. Rege Hispaniæ post dictam cladem, & de gestis suo tempore. Cap. II.

FAFILLA filius Pelagii, II. Rex fuit in principatu Hispaniæ post illius cladem, & XXXIX. ab Athanarico primo Rege Gotthorũ, incepit regnare anno domini DCCXXX. regnauit annis II. Hic magnus venator fuit, & a quodam vrso quem insequebatur occisus. Non parua dementia est sese periculis exponere, cum necesse non sit, maxime vero cum feris voluntarie contendere, vt de Adonide legimus ab apro interfecto, & Aty Crœsi filio, qui Adrasti hospitis hasta trãsfigitur, dum aprũ petit. Qui enim feras insequitur, dignum videtur, vt a feris lædatur. fera enim bestia se natura tuetur, cum persequentem ferit: homo vero contra naturam agit, cũ bestiam non lædentem persequitur. Cuius tempore Gregorius III. Romæ sedebat: in imperio vero Leo III. quo tẽpore Sarraceni Cõstãtinopolim obsederũt, & plurima damna intulerũt. Huic Leoni Imperatori successit filiꝰ eius Cõstãtinus V.

De Alfonso primo dicto Catholico III. Rege post cladem Hispaniæ, & de eius genealogia & gestis. Caput III.

ALFONSVS primus dictus Catholicus, III. Rex fuit in principatu Hispaniæ post eius irruptionem, XL. vero ab Athanarico primo rege Gotthorũ, regnauit XIX. annis. Hic gener Pelagii ex regum Gotthorum genere descendit. Fuit enim ipse Alfonsus filius Petri ducis Cantabrię de genere Recharedi glorioſi Regis Gotthorum, qui ante cladem Hispaniæ hæresin Arianam extirpauit. Veluti enim fide & opera Constantini Magni in VI. synodo præcisa est hæresis Manichęorum in oriente: sic in occidente eadem religione & fide Alfonsus Arianam hæresin extirpauit. In Italia vero Gratianum Cæsarem hæresin extirpasse legimus, & ad rectam fidem perduxisse, qui libros beati Ambrosii contra eandem hæresin ab omnibus recipi obtinuit. Incepit autẽ regnare anno domini DCCXXXI. dictus est Catholicus, quia fidei documenta obseruabat. Hic in omni parte Hispaniæ multa oppida & castra obtinuit a Mauris. Deinde Astoricam, rursus Legionem vbi sedẽ regiam posuit, campos etiam Gothicos, & plurima castra in Castella deuicit. Sed quid hæc minima commemoramus? Fuit glorioſissimus & victorioſissimus. nam ingentes victorias cõtra Sarracenos obtinuit, & plurimas prouincias, ciuitates, & oppida a Mauris occupata mira animositate lucro fidei adiecit. Inter cætera recuperauit Portum, Bracham, Viseum in Portugalia, deinde Beiar, Ledesma, Zamoram, Salamanticam, Simancas, Duennas, Saldanam, Mirandã, Segobiam, Curugnam: in Gallicia, Transmieram, Garnicam, & prouinciam Barduliæ quæ nunc Castella vetus appellatur, Ordunam, Viscaiam, Bitoriam, Pampilonam & Nauarram, Pancoruo, & quasi vsq; ad montes Pyrenæos. Deinde Alfonsus re & nomine Catholicus omnes ecclesias a Mauris destructas reparauit, quibus calices & ornamenta donauit. Merito igitur hic excellentissimus rex post irruptionem Hispaniæ ac post Pelagium, II. instaurator patriæ recte dici potest: vt alter Camillus Romanus, qui vrbem a Gallis obsessam liberauit, etiam recipientes aurum pro tributo expulit, & adepta libertate vocatus est alter Romulus, vt ait Liuius. Rursus idẽ

Alfonsus

Alfonsus vt alter Ioſua amiſſa patrũ ſuorũ hæreditate (vt ſcriptura commemorat) expugnauit inſurgentes hoſtes, vt conſequeretur hæreditatem perditam, inuocauit Altiſſimũ, & impugnauit inimicos vndiq; : & vt alter Natan ornauit tẽpla vſq; ad conſummationem vitę, vt laudarent ſacerdotes nomen ſanctũ domini. Deniq; Alfonsus ipſe tam feruentiſſimi zeli fuit ad augendam Remp. Chriſtianã, vt ſæpe diſſimulato habitu caſtra Maurorũ exploraret, qui plerunq; cognitus fuit, ſed mira ſtrenuitate euaſit: imitatus Mutiũ Scæuolam, qui obſeſſa vrbe a Porſena Rege Hetruſcorũ, iuit in caſtra Regis, vt eum interficeret, loco cuius occidit ſecretariũ. Captus igitur & ad Regem ductus cõſtanti animo affirmauit peccaſſe, quia Regẽ occidere decreuerat, manumq; in igne poſitam combuſſit. Qua animi conſtantia Rex ab obſidione receſſit. Sed iam Regis Alfonſi prolem referamus. Igitur ipſe Alfonsus ex filia Pelagii genuit Froilam & Aureliũ, qui regnauerunt poſt eum ſucceſſiue. Genuit & Egimadam quę fuit vxor Silonis, & propter eam regnauit: & Ilmaraum patrem Veremundi Regis: & Mauregatũ ex concubina. Incepit regnare anno domini DCCXXXI. fuit piiſſimus, & Deo & hominibus dilectus. Suo tempore ſedit Romæ Zacharias Papa: in imperio Cõſtantinus quintus. Hic fuit patre peior, quia ſacrificia dæmonibus immolauit. Tandẽ peſſimi incẽdii plaga percutitur, & clamãs adhuc viuus igni ſimul inextinguibili tradit⁹ miſerabiliter moritur.

De Froila primo, qui tertio loco poſt cladem Hiſpaniæ regnauit, & de eius genealogia & geſtis. Caput IIII.

FROILA huius nominis primus, Alfonſi filius, quartus Rex fuit poſt Pelagium, ſed XLI. poſt Athanaricũ primum Regem Gotthorũ. Incepit regnare anno domini DCCLII. regnauit annis XIII. Hic contra Sarracenos Galleciã infeſtantes bella felicia egit, IIII. millibus Arabũ cæſis, à quibus ditiſſima ſpolia & diuitias cõſecutus eſt. Maiorẽ certe in ea re laudem conſecutus, quam Cæſar qui totidem Gallorũ: item quam Marius qui Cimbrorũ multa millia imperãdi gratia occidit, cum hic religionis, nõ ambitionis cauſa hoc fecerit. Nauarros rebellãtes inuaſit, Vaſcones infeſtos ſubdidit. Tandẽ in Aſturiis ab Aurelio fratre ſuo iniuſte regnãdi gratia propriis manibus occiditur, idemq; frater filiũ interfecti fratris, nomine Veremundũ, quaſi pro ſatisfactione adoptauit, imitatus Ptolemæum, qui teſte Valerio Memphitem filiũ ſuum, quem ex Cleopatra, eadẽ ſorore ſua & vxore, ſuſtulerat, optima ſpe puerum, in conſpectu ſuo occidi iuſſit: nec ea ſæuitia contentus, caput, manus, & pedes eius abſciſſos manibus contrectauit, naribuſq; applicãs, dicebat: optime olere filiũ hoſtemq; occiſum. Tandem membra ipſa inciſa chlamyde coperta, p munere natalitio matri ſuæ miſit. Demum tantum flagitiũ arbitrans beneficio delere, alterũ filium parti regni præfecit. Similis regnandi cupiditas Romulum, Atreum, Polynicem ad tale facinus impulit. Ferunt Hiſpanorum annalia quẽdam veteranũ militem dixiſſe Alfonſo Catholico patri huius Froilæ, vt modũ daret in ſucceſſione regni. videbat enim Aureliũ omne periculũ ſubiturũ regnãdi gratia. Ad quẽ Alfonſus verba Magni Alexandri retulit, vt ait Q. Curtius. deſignãs enim Froilam, Nefas, inquit, eſt forti viro alium quam virũ fortem ſuccedere, aut tam regni opes aliis quam fortib. & probatis viris relinqui: & ſubdit, Talem quippe vobis in regno dimitto, ſed futuri periculi timorem non aufero. Tempore ſuo in cathedra Petri ſedebat Stephanus ſecundus: in imperio Conſtantinus ſextus cũ filio Leone quarto. Hic Leo cupiditate ductus a crucifixo cuiuſdã eccleſiæ coronam habentis lapides precioſos aſportauit. Cũ igitur eandem coronam in capite portaret, exierũt lapides & gemmę, ipſe q; febre mortuus eſt: poſt quẽ deuenit imperium in manus vxoris Irenes dictæ & Conſtantini filii ſecundum Sicardum.

De Aurelio quinto Rege Hiſpaniæ poſt cladem. Caput V.

AVRELIVS filiu⁹ Alfonſi Catholici, quinto loco regnauit poſt cladẽ Hiſpanię, ſed XLII. Rex fuit ab Athanarico I. Rege Gotthorũ, regnauit annis ſex. Hic poſt interfectionẽ fratris ſui cœpit regnare anno domini DCCLXVI. Hui⁹ Aurelii tẽpore ſeruiũt p oẽs Hiſpanias cõtra dominos ſurrexerunt, ſed Aurelii induſtria verberati in priſtinã ſeruitutẽ ſunt redacti. Voluerũt. n. imitari Scythas, de quib. Herodot⁹ ait:

quia cum perſequerentur gentes Cimmerias, Aſiam ingreſſi ſunt, & Medos imperio eiecerunt, quod XXVIII. annis tenuere. Reuerſi itaque in patriam inuenerunt vxores impatientia libidinis cum ſeruis concubuiſſe. Quare opus fuit, vt ſerui contra dominos arma ſumerent: qui ſuperari non potuerunt, niſi dominicos verberibus, non gladiis comprimerent, fuerunt q; eiecti cũ prole extra patriã. Ex his originem ducunt populi qui appellantur Sindi. De quib. Valerius Flaccus ait:

Degenereſque ruunt Sindi, glomerantque paterno
Crimine nunc etiam metuentes verbera turmas.

Hac de cauſa Scythæ quoſcunq; capiunt ſeruos, occidunt. Sic & in Sicilia ingens ſeditio ſeruilis inſurrexit cõtra dominos, plus quam triginta millia, quorum inſolentiam Fuluius & Rutilius repreſſerunt, & teſte Iuſtino, viginti millia ex eis trucidarunt. In Minturnis vero CCCCL. ſerui in cruce ſuſpenſi fuere. Apud Sueſſam quoq; quatuor millia ſeruorũ tumultuantium a Q. Metello & Gneo Seruilio oppreſſa ſunt. Regnante autem eodem Aurelio, ſedebat Romæ Paulus primus: in imperio Leo quartus.

De Silone ſexto Rege Hiſpaniæ poſt cladem. Caput VI.

SILO frater Aurelii, gener Alfonſi Catholici, poſt Aurelii obitum ſexto loco regnauit poſt Pelagium, ſed poſt Athanaricum primum Regem Gotthorũ quadrageſimo tertio loco regnum ſuſcepit, regnauit annis octo. Hic vxorẽ duxit Odifindam ſororem Regis Froilæ, & Alfonſi filiam, propter quam regnũ ſimul & pacem obtinuit. Nuptiæ enim ſæpe ex regia ſtirpe conciliant regnum, vt olim accidit multis Regibus Syrię, Macedonię, & totius orbis. Incepit autem regnare anno domini DCCLXXII. Hic pacem ignobilem firmauit cum Arabibus, ſed tandem male ei fuit obſeruata, vt in eo verificaretur, Quia qui turpem pacem conficit, heneſtum bellum patitur. In pœnam quidem pernicioſæ pacis iuſto Dei iudicio grauę bellũ & improuiſum a Mauris ſuſtinuit, vt de eo propheta dicere viſus ſit: Decepiſti populum tuum, dicens, Pax erit vobis, & ecce gladius. Et iterum, Curabant contritionem populi cum ignominia, & dixerunt pax, & non eſt pax. Tandẽ correctus de turpi pace, vtiliter poſtea contra Mauros bellauit. Deniq; Galleciam rebellantem domuit. Eo tempore ſedit in cathedra Petri Conſtantinus ſecundus natione Romanus, & Stephanus natione Syrus: in imperio præfuit *Conſtantinus* ſeptimus. Hic Conſtantinus cum matre ſua Irene nomine imperauit annis decẽ, quorum tempore congregata eſt Nicena ſynodus CCCL. patrum. Hic Conſtantinus matrẽ priuat imperio, & ſolus imperat, vt Ninus iunior matrem Semiramim regno Babyloniæ. Ipſa vero Irene mater erepto ſibi imperio rancore ſtimulata Conſtantinum filium exoculans, vita & imperio priuat, & ſola tribus annis imperat. Hanc Irenem, quia Carolo nubere voluit, Græci in monaſterium intruſerunt, & Nicephorum Imperatorem elegerunt.

De Mauregato ſeptimo Rege Hiſpaniæ poſt eius cladẽ, & de geſtis ſuo tẽpore. Cap. VII.

MAVREGATVS Alfonſi Catholici naturalis filius Silone defuncto per tyrannidem regnum occupat. nam Sarracenis confœderatus eorum auxilio fretus regnum obtinuit. Et ſic numeratur ſeptimus Rex a Pelagio primo Rege poſt cladẽ Hiſpaniæ, ſed quadrageſimus quartus ab Athanarico primo Rege Gothorum, regnauit annis tribus. Hic Mauregatus Pſeudophilippo ſimilis fuit, qui licet ſpurius, regnum tamen per tyrannidem occupare conatus eſt, Alfonſo Catholico patri ſuo valde diſſimilis. Ille enim talis fuit, vt nullus clarioribus viris fuerit dedicatior, iſto vero nullus turpioribus coniunctior: illo nullus principũ melior, iſto nullus hoſtis deterior: illo nullus principũ ſuo tempore caſtior, iſto nullus voluptatibus inclinatior: illo nullus liberalior, iſto nullus rapacitate auarior: illo null⁹ animoſior, iſto nullus timidior. Ipſe enim quadã animi malitia in Dei offenſam vt Sarracenis placeret, certas virgines pro tributo annuatim mittebat. Qua de re Deo & hominib. ingratus eſt, & in quinto anno regni prauus in Prauia Aſturię prouincia mortuus &

tius & sepultus est. Cũ enim variis voluptatibus & deliciis deditus foret, euenit vt ignauus, imbecillis, ac pusillanimis euaderet. Nã qui tã turpibus seruiebat vitiis, necesse erat tam turpia tributa præstaret. Scriptum est enim per Sapientẽ: Manus fortium dominabitur: quæ autem remissa fuerit, seruiet ignobiliter. Hoc est certe illud funestum tributũ, de quo in Threnis propheta lamentabatur inquiens: Contritæ sunt virgines populi mei. Et sequitur, Quis audiuit talia horribilia. & iterum, Virgines eius squalidę, oppressæ amaritudine. Nec aliud tributum deplorabat Iremiæ: Audite (inquit) obsecro vniuersi populi, & videte dolorem meũ. Virgines meæ abierunt in captiuitatem inimicorum suorum. Eo tempore sedebat Romæ Adrianus primus: in imperio Nicephorus Cæsar. Hic imperauit apud Constantinopolim annis nouem, & post eum Stauratius filius eius secundum Sicardum.

De Veremundo primo, qui octauo loco in Hispania regnauit post cladem, & de gestis suo tempore. Caput VIII.

VEREMVNDVS huius nominis primus, filius Bilmarai filii Alfonsi Regis Catholici, fuit octauus Rex a Pelagio, ab Athanarico primo Rege Gotthorũ XLV. Hic regnare incepit anno domini DCCLXXXIII. regnauit annis duobus. Hic Maurorum mortuo in regem assumitur. Fuit magnanimus: recolens tamẽ ordinẽ diregato conatus suscepisse, regno sponte cessit post duos annos, & consobrinũ suũ Alfonsum qui ad Nauarros cõfugerat, in regno substituit successorem, relicta vxore sua in religione: ex qua duos filios susceperat, Ramirũ postea Regẽ effectũ, & Garsiã. Hic Veremundus Imperatorem Lotharĩũ imitatus est, qui partito inter filios regno, sęculo renuntiauit, vt ante animo conceperat, & monachus effectus est, magis orationibus suis quam filiorum armis regno profuit. Imitatus est deniq; Lycurgũ, qui filio fratris facto adulto regnũ restituit. Hoc tempore sedebat Romæ Papa Leo tertius: in imperio Michael apud Cõstantinopolim annis duobus. Huius Imperatoris & duorum prædecessorum, videlicet Nicephori & Stauratii, imperium orientale (vt inquit Sicardus) ad nihilum redactum est.

De Alfonso secundo, cognominato Casto, qui fuit nonus Rex post Hispaniæ desolationem, & de gestis suo tempore. Caput IX.

ALFONSVS secũdus, cognominatus Castus, filius Regis Froilæ filii Alfonsi Catholici, incepit regnare anno domini DCCCV. Hic nonus Rex fuit a Pelagio primo Rege Gotthorũ post cladem Hispaniæ, sed XLVI. ab Athanarico primo Rege Gotthorũ, regnauit annis XLI. Sobrius aũt & pudicus admodũ fuit, pius & humilis. Ideo recte nomen Casti sortitus est. Quare Deus ei pręcipuas cõtulit victorias, quia scriptũ est: Vir humilis loquetur victorias. Nã magna Arabũ multitudo Asturias ingressa est, quã Alfonsus Deo duce prostrauit, LXX. millibus Arabũ cæsis. Ædificator fuit præcipuus ecclesiarum, inter quas Ouetensem & Astoricensem cõstruxit & dotauit: & vt cultus Dei augeretur, plurimum fuit solicitus. Quare auxit Deus domum & regnum suum. gratissima est enim Deo templorũ ædificatio & reparatio. Nã vt sacra scriptura commemorat, Abraham quam primũ ædificauit in terra Cham altare domino, illico audire meruit, Tibi & semini tuo dabo terram hanc. Sed & Salomon quia prius ædificauit domum Dei, quam palatium regium, auxit Deus regnum suum, & siluerunt coram eo omnes inimici eius. Demum hic Alfonsus Gotthorum pristinam gloriam pene extinctam ad hominũ memoriam reduxit, & ad eandem ecclesiam Ouetensem reliquias sanctas ex Toleto & aliis partibus honorifice transportauit. Hic rursus (vt a multis fertur) vicit Carolũ Magnum Regem Francorum, & Rolandũ, & cæteros a sęculo famosos, dictos Pares, apud montes Pyrenæos, in valle quæ hodie Hospita vallis dicitur. Iste Alfonsus religione & pietate Constantinum Magnum imitatus fuit, Numam Pompilium superans. Nec mirũ si exteriores deuicit hostes, qui interiores superauit, carnem videlicet ad libidines prouocantem. Nam Hieronymo teste, Iudith castitas hostem Holofernem vincere meruit, quæ sæuissimum sui hostem superare potuit. Hoc tempore sedit Romæ Stephanus quartus, & Paschalis, & Eugenius: in imperio Carolus Magnus filius Pipini secundi. Hic Carolus fuit coronatus a Leone

Papa tertio, in basilica sancti Petri, cum regnasset super Francos annis XXXIII. hic primus Francorum Romanis imperauit annis XIIII. & cum Michaele & Nicephoro imperantibus apud Constantinopolim concordauit, vt inuicem se iuuarent, & fratres appellarentur, & Græcus Imperator haberet orientem, Carolus vero & successores occidentem.

De Ramiro primo, qui fuit decimus Rex post Hispaniæ cladem, & de gestis suo tempore. *Caput X.*

RAMIRVS huius nominis primus, filius Veremundi Regis prædicti, decimus Rex fuit a Pelagio, sed XLVII. ab Athanarico primo Rege Gotthorũ, regnauit annis sex, mensibus nouẽ. Incepit autem regnare anno domini DCCCXXIII. Hic dum in Castella pro accipienda vxore moram traxisset, quidam Nepotianus Comes palatinus tentauit regnum occupare. Cui Ramirus festina & armata manu restitit, & tandem eum fugauit, quem iterum bello cepit, & in monasterio vitã finire fecit. Hic Ramirus adeo dilexit Garsiam Infantem fratrem suum propter virtutes & merita sua, vt eum secum conregnare fecit, & ita cuncta gubernabat, vt Ramirus. Inter quos fuit singularis vnitas, nec vnquã audita est scintilla discordiæ. Suo etiam tempore gens Normannorum innumera littoribus Gallicię applicuit, cui Ramirus occurrit, & cum eis conflixit. Tandẽ septuaginta nauibus Normannorum succensis, & copiis eius fusis, qui euaserunt, inglorii abierunt. Iustus est enim Deus, cui (Iesaia teste) ingrata est omnis violẽta prædatio, & (vt ait Iob) iudicat opera & scelera aliena occupantium, quia dignum est, vt propriis careat, qui aliena rapere conatur, vt illud prophetæ in se experiatur: Væ qui deprædaris, quia deprædaberis. Hic felix Rex cum Sarracenis apud Calagurram decertauit, in quo bello sanctus Iacobus apparuit, & cæsa sunt multa millia Arabum, & Calagurra cum adiacentibus partibus in deditionem Ramiri deuenit. Bello inquã apparuit sanctus Iacobus, non ficte, vt olim de Castore & Polluce finxere Romani. Merentur catholici principes diuina auxilia, cum infideles persequũtur zelo ampliandi legem Dei, nõ augendi regna temporalia. Sic Machabæis pro lege Dei fulcertantibus contra Timotheum, visus est sensibiliter de cœlo vir Dei Iudæis auxilia præbens, & Iudam incolumem seruans: & iterum contra Lysiam apparuit sanctus Dei de cœlo in veste candida, hastam contra hostes vibrans. Tandẽ obiit Ramirus in domino. Tẽpore huius regis præfuit sedi Romanæ Valentinus, deinde Gregorius quartus: in imperio sedit Lodouicus primus cognomento Pius, Caroli Magni filius. Hic fuit natura ipsa clementissimus, ideo vocatus est Pius: imperauit annis viginti sex.

De Ordonio primo qui in Hispania vndecimo loco regnauit post eius cladem, & de gestis suo tempore. *Caput XI.*

ORDONIVS Ramiri filius regnauit anno domini DCCCXXVII. & fuit vndecimus Rex a Pelagio, ab Athanarico vero primo Rege Gotthorũ XLVIII. regnauit annis decem. Hic genuit quinque filios, Alfonsum, Veremundum, Nunium, Ordonium, & Froilam. Hic aduersus Vascones rebellantes exercitum congregauit, quo simul & patriam subiugauit, quam paululum seuere rexit, regẽ quendam Iuda imitatus qui populum Edom rebellantem, & ne ei foret subiectus summopere conantem, graui seruitute afflixit, dignum iudicãs, vt qui humanitatis dulcedinẽ non sapiunt, acerbitatis pocula deguſtent. Hic Ordonius in reditu Arabes inuenit patriam depopulantes, quos vicit atq; fugauit: & iterum Muzam principem Sarracenorum patriam infestantem deuicit, decem millibus militaribus cæsis, & Lupus filius Muzæ qui in Toleto principabatur, Ordonio se subiecit. Hic Cauriã Salamanticam recuperauit. Huius Ordonii tempore sedit Romæ Sergius, in imperio Lotharius huius nominis primus, Lodouici filius, qui solus imperare tentauit. Sed fratres eius Carolus & Lodouicus contra eum insurgũt, & magna vtrinq; strage

brage secuta pax initur. Nam regno diuiso Carolus in Francia, Lodouicus in Germania, Lotharius vero qui maior natu erat, tenuit Italiam, & eam partem Franciæ quæ dicitur Lotharingia, ab eodem Lothario sic dicta. Deinde Lotharius seculo abrenuntiato habitum monachalem suscepit, & regnum filiis diuisit.

De Alfonso cognominato Magno, qui duodecimus fuit post illius cladem, & gestis suo tempore. Caput XII.

ALFONSVS huius nominis tertius, cognominatus Magnus, filius Ordonii, duodecimus Rex fuit a Pelagio, ab Athanarico vero XLIX. incepit autem regnare anno domini DCCCXXXIII. regnauit annis quadraginta, genuit quatuor filios, Garsiam, Ordonium, & Froilam, & hi tres successiue regnarunt: genuit & Gundisaluum archidiaconum Ouetensem. Contra Sarracenos victoriosus fuit, & plurima sibi loca subiecit. Inter cætera subiugauit Alabam, Colimbriam cepit atq; Viseū & alias vrbes in Portugalia, & catholicos terminos dilatauit. Hic amator fuit pietatis & iustitiæ, & bella contra Arabes assiduo gessit, & Galliam Gotthicam, & populos Vasconum, & Nauarrorum non paruas terras quas Arabes detinebant, flamma & cædibus coarctauit, ecclesias plurimas ædificauit, Constantinū & plurimos Christianissimos imitatus, qui firmamentū imperii in religione & fide collocarunt: quod & gentiles Cęsares egerunt, falsos deos colētes. illi enim (teste Valetio) ita se humanarum rerum commercia gentiumq; cuncta imperia se obtineri existimarunt, si diuinæ potentiæ bene atq; constanter fuissent famulati. Tandē huic Alfonsus filiū Garsiam sibi reconciliauit, & contra Arabes eum misit, qui duodecim millia cæcidit. Hic princeps Alfonsus etsi catholicus & animosus fuerit, crudelitate tamen simul & ingratitudine non caruit, quendam ex regibus Israhel imitatus, de quo scriptura commemorat, quia pietatem & religionem sua crudelitate maculauit. Nam Veremundum, Nunium, Ordoniū, & Froilam, fratres suos oculis priuauit, quia (vt fertur) in eius necem conspirabāt. Sub hoc Alfonso militauit strenuus ac nominatissimus miles Bernardus de Carpio, cuius ad Regem fides, ac ad parentes pietas, & clarissimarum victoriarum felicitas nulla obliuione delebitur. Huius Bernardi patrem nomine Sandias Comitem, virum præstantissimum, Rex Alfonsus quorundam æmulorū suorum suggestione captiuauit, tanquam parum sibi fidum. Nam (teste Æmilio Probo) est hoc commune vitiū apud magnos principes liberasq; ciuitates, vt inuidia gloriæ comes sit, & libenter iis detrahunt, quos virtute eminere altius vident. Tanta enim erat patris & filii in rebus bellicis & omnium virtutum genere præstantia, vt cæteri magnates æquo animo eum non intuerentur: quare Regi de eis obloquebantur. Bernardus igitur sæpe Regem suppliciter exorauit, vt eius genitorem libertati donaret, nec inuidis suis aures daret. id etiam expetebant ingentia patris & nati obsequia eidē Regi præstita, illud præcipue quo idem Rex fidei Bernardi exploratissimum argumentum adeptus est. Nam cum apud Beneuentum Alfonsus contra Mauros prælium consereret, quippe qui interfecto eius equo & in terra prostratus, & multitudine hostiū obsessus, extremo foret periculo adductus, nihilominus fidelissimus Bernardus de suo equo descendens Regi assignauit. Quo egregio facinore & insigni fidei experimento e manibus Arabū Regem exemit, vt alter Ionathas qui se tunica spoliauit sua, & eam Dauid dedit, ne imminens periculū incurreret: imitatus illū fidelissimū seruū, quem Valerius commemorat, qui vt dominū proscriptū a morte liberaret, permutatis cū eo vestibus & domino per posticū misso, sese dominū quem hostes quęrebāt, finxit: imitatus deniq; amicū Bruti, qui vidēs hostes Brutū inuestigasse, ille falso se Brutū asseruit, vt vere Brutū liberaret. Sed verum est quod Sapiens ait, Quia ingratus sensu derelinquit liberantē se, & vix dimidiū reddet qui solidū debet. Rursus Bernardus recolebat aliud nō inferius beneficiū. Cū enim ciuitas Zamorēsis a Sarracenis obsideretur, præsidiis, copiis, ac strenuitate Bernardi ab hostibus liberata est: quo tempore Rex Alfonsus eidem Bernardo patrem liberatum pollicitus fuerat. Verū quia ingrati animus causas semper inuenit, ne referat,

& nunquam de reddendo recolit, qui semper de nocendo cogitat, quia scriptum est per Sapientem: Ingratus etiamsi potuerit reddere, aduersabitur: Rex ipse post plurimas preces respondit Bernardo, nullo pacto patrem velle liberare. Ipsequae Bernardus, vt alter Quintus Crispinus quem Valerius commemorat, qui ingratum contra se principem prius monere quam vincere maluit, iterum regem hortatur, vt patrem relaxet. Rex vero comminationem ei mortis indixit, si de eare amplius loqueretur, vt de eo Sapiens loqui videretur, Quia ingratus conuitia & maledicta reddet ei, & pro honore & beneficio reddet contumeliam. Bernardus igitur suis & amicorum copiis fretus terras regias vastat, & inuictus, sed voluntaria pietate motus, maximas deprędationes subditis regis infert. Contra quem Rex exercitum mittit. Sed quia pietas ad omnia valet, Bernardus regis exercitum deuicit, & duces exercitus captiuauit, quos eo pacto regi transmisit, vt patris liberationem obtineret. Quorum precibus, simul & omnium regni magnatum instantia Rex ipse deuictus annuit, & solenniter pollicitus est patrem Bernardi liberare, si Bernardus castrum del Carpio regi assignaret. Idq; egit Bernardus illico libēs. Rex vero misit ad vrbem Legionenses, vt pater Bernardi duceretur: sed quatuor antè diebus obierat. Quæ res cum regi secreto innotuisset, iussit corpus exanime certis vnguentis & aquis calidis perungi, & optimis pannis vestiri, supraequum vt viuus crederetur, putans promissioni feciſſe satis mortuum reddere, qui viuum dare promiserat. Cum igitur Rex intelligeret aduentum eius, obuiam ei fecit, & Bernardo patrem assignauit. Qui vt primum eum mortuum cognouit, inconsolabiliter lacrymatus est. Cui Rex loco consolationis quæ pro causa & tempore debita erat, grauiter comminatus est, vt omni mora postposita a regno exiret. Quod sine mora expleuit Bernardus, & ad Carolum dictum Caluum, regem Franciæ, se transtulit. Sed nec inuidiam fugit a suorum conspectu recedendo. Quinimo quanto maior fuit eius gloria, tanto amplius æmulos comparauit, eumque absentem persequebantur. Ille tamen tantam ingratitudinem, dicam inauditam inuidiam, passus, a caritate patriæ recedere non potuit. in Gallijs enim militans saluberrima auxilia patriæ contra Mauros tulit, maiorem consecutus gloriam odio quam obsequio æmulorum. Non parua fuit huius principis ingratitudo. Nec aliter Themistocli accidit, qui cum principi Græciæ tantum præstiti & consilii impendisset, vt per eum Rex vitam, simul & Græciam recepisset, tamen eo vsque ingratum eum Themistocles sensit, vt pro cuius vita & regno paulo ante triumphauerat, non debitam sibi vicem, sed nec misericordiam reperiens, ab eo effugere cogeretur. Sic rursus, vt apud Machabæos legitur, Demetrius egit, qui cum de manu hostium Antiochenorum a Ionatha sæpe liberatus esset, paulo post se ab eo alienauit, quem valide persecutus est. Sic & Ioas Rex Iuda pro maximo a Ioiada pontifice recepto beneficio maximam ingratitudinem persoluit, cum filium eius occidit, vt apud Paralipomena scriptura sacra commemorat. Habent tamen quædam Hispanorum annalia Alfonsum regem post hæc omnia sibi Bernardum ob sua ingentia merita reconciliasse, amboſque contra Sarracenos gloriosa simul bella gessisse. Nec aliter Salinatori & Neroni accidisse Valerius refert. Cum enim inuidia Neronis per ingratum senatum missus esset in exilium, Senatus cognoscens ingrate egisse aduersus Salinatorem, qui plurima Romanæ Reipublicæ beneficia præstiterat, illum cum honore reuocauit, atque simul & Neronem consules creauit. Qui pristinæ inimicitiæ obliti apud Metaurum fluuium quinquaginta millia Pœnorum captiuarunt. Sic Marcus Lepidus & Fuluius: sic Scipio & Tiberius depositis grauissimis inimicitiis in miram vtilemq; Reipublicæ amicitiā deuenere. Refert Lucas Tudensis tempore huius Alfonsi tertii apud Cordubam a Sarracenis tunc occupatam, regnasse quendam Machometum nomine, qui cum quadam die ad amœnissimum viridarium variis & odoriferis arboribus & rosis consitum diuertisset, ait ad eum vnus miles: O quam pulcher, quam dulcis, sapidus, & delectabilis est hic mundus, si homines non essent morituri. Ad quem Rex, Erras, inquit, grauiter in eo quod loqueris. Si enim nō esset mors, vtique ego non regnassem. Ad quem rursus quidam sapiens qui aderat,

Grauius,

Grauius, inquit, tu erras, o rex, dum ideo caram habes mortem, quia tibi regnum attulit. odias ergo mortem necesse est, quia tibi breui regnum auferet. Quare tu magis præ cæteris timere debes mortem, qui magis cæteris perditurus es per mortem. Adde quia si dulce putas regnare, amarissimam puta & mortem, quæ ne regnes efficiet. Mihi igitur crede, o rex, mortem minus timet (teste Romano Vegetio) qui minus delectationis minusque terrenæ habet felicitatis. mors enim quæq; suauia spernit, odit alta fastigia, quæ diu stare non sinit. Ad quem rex, Quid igitur regnare iuuat? At ille, Vt honore rex solum fruatur & gloria. Cui autem (teste Aristotele) hæc non sufficiunt, tyrannidem exercere, non regnare, dicendus est, nec regnat, quē ratio non regit. Eo tempore sedit Romæ Leo IIII. & Iohannes VIII. demum Benedictus III. & Nicolaus primus: in imperio præfuit Lodouicus II. Lotharii filius, de quo paulo ante diximus.

De Garsia primo, qui fuit in Hispania XIII. rex post eius desolationem, & de gestis suo tempore. Caput XIII.

GARSIAS primogenitus Alfonsi XIII. rex fuit post cladē Hispaniæ, post Athanaricum vero primum regem Gotthorum quinquagesimus. Incepit autem regnare anno domini DCCCLXXXIII. regnauit annis III. Hic Arabum terras duris incursionibus afflixit, & breui tempore præclara bella contra Arabes confecit. Inter cætera deuicit & captiuauit Aiolas Regem Maurorum, & cum magna præda rediuit ad propria, & cū religiosissimus & catholicus foret, preciosiora spolia ecclesiæ sancti Saluatoris Ouetensis contulit, imitatus Gratianum Cæsarem, qui vota sua deo dirigens inæstimabilem hostium multitudinem apud Argentariā Galliarum oppidum incredibili felicitate prostrauit, & Romam rediens liminibus sancti Petri partem spoliorum dedicauit: quam siquidem victoriam cultura rectæ fidei & eximiæ religionis tribuit. Sic & Iosua ob eius religionem & ad deum deuotum cultum Gabaonitas mirabiliter cæcidit. Gedeon quoq; religione plus quā armis deuicit. Garsias igitur post tres annos propria morte obiit, sepultus apud Orolus II. cognomēto Caluus, rex Francorum, Ludouici II. filius. Hic audita morte imperatoris nepotis sui properat, & Iohannem papam VIII. & Romanos sibi concilians, imperator efficitur secundum Vincentiū: contra eum tamen a Ludouico fratre suo rege Germaniæ bellum paratur, quia eo inconsulto imperium vsurpauit. Tandem cum ab Italia rediret in Franciam, creditur veneno extinctus.

De Ordonio II. qui decimo quarto loco in Hispania regnauit post cladem, & de gestis suo tempore. Cap. XIIII.

ORDONIVS II. frater Garsiæ prædicti, XIIII. rex fuit, & I. II. post Athanaricum primum regem Gotthorum. Incepit regnare anno domini DCCCLXXXVII. regnauit annis VIII. mēsibus VI. Hunc Ordonium Alfonsus præfecerat Gallecię ad huc viuens. Hic prudens & sagax fuit, in bello captiuum duxit principē exercitus regis Cordubæ, & plurimas alias victorias contra Arabes obtinuit, totam fere Lusitaniam deuastauit, & castrum Alarim occupauit, ecclesiam Legionensem plurimum decorauit & dotauit. Semel tantum fuit victus a Mauris, quo bello fuerunt captiuati Legionenses & Astoricenses Episcopi. Hic Astoricensis Episcopus Pelagium nepotem obsidem dedit, & tandem apud Cordubam per Abderramem regem Sarracenorum martyrio coronatus est. Ordonius ipse a principio tam pius & mansuetus fuit, vt Tito & Vespasiano & Antonino comparari potuerit. Verum quia insolens est regia dignitas & festinata prosperitas, gloriam suam appetitu vindictæ maculauit, & nō mediocribus vitiis virtutes pristinas dehonestauit. Sed verum est, quia (vt inquit Valerius) sicut aliqui degenerant a parentum nobilitate & dignitate, sic aliqui degenerāt a seipsis & pristina virtute & probitate: sicut Nero, de quo quantum ad sui principatus initium dicit Seneca in libro de clementia:

Nemo viuens homo vni homini tam carus fuit, sicut tu populo Romano. difficile hoc fuisset, nisi naturalis tibi bonitas inesset: qui tandem omnium nequissimus euasit. Ordonius ergo vitiis accessit, sed infeliciter ei succesſit. Nam pro eo quod impleuit iram suam iniquitate & dolo, ac loquutus est in fraude pacifica, regni Legionensi honorem & præeminentiã perdere meruit, vt alter Tryphon quem scriptura recolit, ne veritas fallat, quæ ait propter iniustitias & dolos regna transferri de gente in gentem. Hic enim Ordonius crudeliter & impie agens Comites Castellæ qui tunc regi Legioni subiiciebantur, sub securitate vocatos apud Carrionẽ dolo cepit, & tandem apud Legionem in carceribus occidi iussit. Fuerunt autem quatuor Comites sic interfecti: Nunius Fernandi, & Donus Almudo Aluo, Didacus filius suus, & Fernandus Zul. Quæ res plurimum displicuit Deo & hominibus, & non parum virtutes Ordonii obtenebrauit. Fatendum est enim, iusta fuit regis indignatio contra Comites, qui vocati a rege suo pro iusto & pio bello venire contempserunt: veruntamen tam acrem vindictam inferre non debuit, præsertim cũ violatione fidei a se præstitæ. Nam cum scriptum sit, Quia iustus ex fide viuit, non recte iustitiam exercet qui fidem a se oblatam violat, quæ etiam hostibus seruanda est. Hæc aliter fecit Ioab, vt scriptura commemorat, qui vocauit in pace Amasan ad colloquium, & quasi osculari vellet, in dolo eum percussit. Sic & Antiochus rex locutus est verba pacifica commorantibus in Ierusalem, & illico in dolo irruit super eos, & percussit plaga magna. Sed & Ismael apud Machabęos legitur Godoliam ducem Ezechiæ regis apud Masfad a se inuitatũ ex insidiis occidisse. Sed tanta fidei violatio per Ordonium perpetrata, perpetua vindicta punita est. Nam ob eam causam prouincia Castellæ quæ hactenus regibus Legionis subiiciebatur, ob illud scelus a subiectione prædicta se subtraxit. Castellani enim regibus Legionis deinceps rebellarunt, & iudices de nobilioribus patrię elegerunt, videlicet Nunium Rasura auum nobilissimi principis Fernandi Gundisalui Comitis, & Layrum Caluum proauum egregii bellatoris Roderici Cidi: ex quibus descendunt reges Castellę. Dictus vero Ordonius genuit Alfonsum & Ramirum. Huius tempore sedit Romæ Ioannes VIII. in solio vero imperii Carolus III. Ludouici Germaniæ imperatoris filius ac nepos ex fratre Caroli Calui. Hic annuentibus sibi quibusdam Romanis imperium adeptus est. Hic Carolus corpore & animo deficiens ab optimatibus repudiatur, & Arnulphum in imperatorem eligunt.

De Froila II. qui fuit XV. rex in Hispania post cladem, & de gestis suo tempore. Cap. XV.

FROILA II. frater Ordonii, & filius Alfonsi III. decimus quintus rex fuit post cladem Hispaniæ, sed LII. post Athanaricum primum regem Gotthorum. regnare autem incepit anno domini octingẽtesimo nonagesimo quarto, vno anno & duobus mensibus regnauit, genuit quatuor filios, Alfonsum IIII. & Ramirum II. vterque fuit rex: item Ordonium & Froilam. Hic sæuus fuit (occidit enim multos nobiles) & tandem lepra percussus est, vt alter Sylla Romanus, qui ob eius crudelitatem pediculari morbo percussus extitit. Digne quidem a vilissimis animalibus vita priuatur, qui nobilissimos homines morte affecit. Nihil egit memoria dignum. Eo tempore sedit Romæ Martinus II. in imperio Arnulphus filius Caroli Magni nepotis ex fratre Caroli III. Hic Arnulphus filius Caroli, non tamen legitimus, tandẽ imperator efficitur, & pediculis moritur. nã irremediabiliter (vt fertur) ab eius corpore scaturiebãt vermes, qua afflictione obiit. Huius tẽpore Franci imperium perdiderunt, quod apud eos fuerat circiter centum viginti annos.

De Alfonso quarto, qui in Hispania decimo sexto loco post cladem regnauit, & de gestis suo tempore. Caput XVI.

ALFONSVS IIII. filius Froilæ, XVI. rex fuit a Pelagio primo rege post cladem Hispaniæ, & LIII. post Athanaricum primum regem Gotthorum: cœpit autẽ regnare

regnare anno domini DCCCXCV. regnauit annis quinque, mensibus VII. Hic ex Ximena genuit Ordonium vocatum Malum: ipse vero Alfonsus monachus effectus regnum Ramiro fratri dimisit, & tandem pœnituit. Nam apostatauit a religione & monasterio sancti Facundi. Tandem iuit Legionem vbi in regem se exercit. Sed a fratre Ramiro captus & excæcatus fuit. Ramirus imitatus Ludouicum regem Francorum, qui Carolum Magnum filium suum pro eo quod apostatauit, & plurimis sceleribus genus regium maculabat, carceribus trusit atque excæcauit. Alter enim Iulianus Apostata effectus erat. Ordonius vero filius huius Alfonsi apud Cordubam interfectus est. Hoc tempore præfuit sedi apostolicæ Stephanus V. & Formosus, & successiue Bonifaci⁹ III. in imperio vero Ludouicus II. filius Arnulphi. In isto Ludouico cœpit deficere progenies Caroli Magni, & cessauit imperiū Francorum, & huius Ludouici tempore Italici cœperūt imperare. Hic Ludouicus propter tyrannorū Italiæ insolentiam non habuit benedictionem imperialem.

De Ramiro II. qui in Hispania XVII. rex fuit post cladem, & de gestis suo tempore. Cap. XVII.

RAMIRVS II. frater Alfonsi, & filius Froilæ, XVII. rex fuit post cladem Hispaniæ, sed LIIII. ab Athanarico. cœpit autem regnare anno domini DCCCCI. regnauit annis XIX. mensibus II. Hic genuit duos filios, Ordonium & Santium, qui ambo fuerunt reges. Hic bellis deditus contra Arabes victorias obtinuit. Nam sociatus nobili Fernando Gundissalui Comite Castellæ, apud Osmam contra Arabes gloriosam obtinuit victoriam. Huic Ramiro Abenaye rex Cæsaraugustę obedientiam & tributa dabat, qui tandem fiducia regis Cordubæ nedum rebellauit, sed Castellam ingressus est vsque ad Simancas, vbi grauissimo bello commisso, tandem octoginta millia Arabum ceciderūt, & Abenaye proditor captus est. Vix tot millia hominum vno prælio cæsa reperimus, non a Romanis, non a Carthaginensibus, non deniq; ab Alexandro. Quare putandū est, pieq; credendum, angelo duce, vt in castris Senacherib, tantam cædē contigisse. Clariores tamen victorias ac cæsorum numerum latius infra tangemus, cum de Alfonso VIII. agemus. Ferūt Hispanorum annalia, quod cum Abenaye rex Maurorum prædictus cum magnis copiis Castellam intrasset, nonnulli Barones Ramiro persuadebant stipendiis admittendos esse quosdam Barbaros, dictos Alarabes, inimicos Abenaye: illique se velle Christianos iuuare pollicebantur, si eis salaria militaria soluerentur. Plures vero ex militibus Ramiri negabant Barbaris stipendia danda fore. Ramirus vero, vt alter Cato Senior, errare vltimos grauiter asseruit. Si enim Barbari (inquit) vincerint, non a nobis, sed ab hostibus mercedem exigent illis soluendam: quod si victi fuerint, nec a quibus stipendium petatur, nec qui petent erunt futuri. Cæterū cum parta victoria contra Abenaye regem Maurorum milites Ramiri de diuidendo spolia contenderent, quæ pauca admodum erant, Ramirus singulis militibus singulos nummos argenteos solum distribuit, dicens quod apud Quintum Curtium, Alexandrum in pari casu dixisse fertur: Longe melius fore pauperes domum redire, quam diuites extra eam mori. Sic & Catonem Seniorem dixisse ait Polybius. Nam cum libram argēti militibus suis distribuisset, ait felicius esse vt multi cum argento quam pauci cum auro a bello reuerterentur. Habent annalia Hispaniæ contra hunc regem Ramirū rebellasse duos nobiles de regno Legionis, vocatos Fernandum Yuanens & Didacum Nunii, adeo vt Ramirus nullo pacto posset eos a seditionibus retrahere. immo facti sunt vassalli Aceffæ regis Sarracenorum, qui ab eisdem militibus instigatus congregato exercitu terras Ramiri hostiliter inuasit. Cui Ramirus adunatis gētibus suis animose occurrit, & vt Deo placuit, Sarraceni victi & cæsi sunt: sed & capti illi duo nobiles, cōtra quos ventilato iuridico processu fertur capitalis sententia. Sed illico plurimi nobiles regni regi supplicarūt, vt eis ea vice indulgeret, supponentes capita sua si amplius rebellarent. Quibus rex Ramirus, vt erat natura clementissimus, Dono, inquit, vobis vitam illorū, experiarq; an vincā beneficiis quos minis & terroribus flectere nō valui. Quare sua illis bona

restituo ac certas illi villas regio munere tribuo. Ipsi itaque milites conspecta tanta erga eos regis clementia & beneficentia, deinceps fidelissimi omnium fuerunt. Imitatus est Ramirus illũ principem quem Seneca in de beneficiis recolit, qui cũ non posset quendam potentem militem sibi satis conciliare, vxorem cõsuluit, quę dixit ei: Fac quod medici solẽt facere, qui vbi vsitata remedia prodesse nõ possunt, tentant contraria. Tu ergo si seueritate nihil profecisti, nunc tenta per viam clementiæ. Ille igitur vxoris consilium sequens ei nedum indulsit, sed munera dedit, fuitque deinceps sibi fidissimus, adeo vt illum hæredem faceret. Hic itaque actus Ramiri clementia & beneficentia plenus plures vitę Ramiri insidiantes sibi deuotissimos & fidelissimos reddidit, vt verũ sit quod idem Seneca ait: Quia gratuiter erras, si quis extimat ibi tutum esse principem, vbi nihil est tutum a principe. Securitas enim securitate pensanda est. Rursus hic Rex Ramirus maiores victorias obtinuisset, sed a fratre Alfonso impeditus est. Quem quia excæcauit, pœnitentia ductus monasterium sancti Iuliani construxit, ibique fratrem sepeliuit. Salubri consilio ductus pœnitentiam egit, ne comminatas sibi cælitus pœnas lueret, vt quodam sancto viro dicitur habuisse, dicente saluatore: Si dixero impio morte morieris, & egerit pœnitentiam a peccato suo, conuertar ad eum, & si pœnituerit, ego pœnitentiam agam super malo quod cogitaui. Hoc tẽpore sedit Romæ papa Romanus, & Theodorus, & Iohannes IX. & Leo V. & Christophorus: in imperio Berengarius & Cõradus Alemanus huius nominis primus. Hic successit Ludouico tertio in Germania. Hic coram principibus regni instituit Regem Henricum, filiũ Othonis ducis Saxonum. Quo effectum est, vt cessaret progenies Caroli in regno Germaniæ.

De Ordonio tertio, qui in Hispania decimo octauo loco post cladem regnauit, & de gestis suo tempore. Cap. XVIII.

ORDONIVS III. filius Ramiri, XVIII. rex fuit a Pelagio primo Rege post cladẽ Hispaniæ, & LV. ab Athanarico primo Rege Gotthorũ. cœpit autẽ regnare anno domini DCCCCXX. regnauit annis quinque. Hic genuit Veremundum paulopost Regem. Hic prudens fuit. Verumtamen frater eius Santius quem Ramirus ex sorore Garsiæ Regis Nauarræ susceperat, fauore & auxilio eiusdem Garsiæ, & Fernandus Gundissalui Comitis Castellani attentauit eundem Ordonium fratrẽ a regno expellere. Sed Ordonius derelicta Vrraca vxore sua, quia pater eius Fernandus Gundissaluì Comes fratri fauebat, duxit aliam in vxorẽ, in nullo Põpeium imitatus, qui Iuliam vxorem, licet Cæsaris hostis filiam, non modo nõ repudiauit, sed eo tenacius dilexit, maiorique honore habuit, sed nec animũ Iuliæ patris nec mariti odium mutauit. Tam tenere itaque maritum amauit, vt cum Pompeii vestem cruore respersam de castris adductam vidisset, de salute mariti territa exanimis concidit, partum edidit quem ventre conceperat, & cum magno dolore expirauit. Illa denique viuente dissidia inter Cæsarem & maritum quieuerunt: mortua vero tranquillitas orbis & vrbis sua parta virtute truculẽtissimo cruore perturbata est. Cæterum quia Gallicia fauebat fratri Santio, Ordonius congregato exercitu Gallecos perdomuit vsque ad Vlisbonam. Tandem facta est concordia inter Ordonium & Comitem Fernãdum. Hoc tempore præfuit Romanæ sedi Sergius & Anastasius: in imperio vero Berengarius. De isto Berengario primo & de secũdo, ac de Hugone & Berengario III. nulla fit mentio in Chronica Vincentii.

De Ordonio quarto, qui in Hispania XIX. *loco regnauit post cladem.* *Caput XIX.*

ORDONIVS IIII. cognomẽto Malus, filius Alfonsi excæcati, XIX. rex fuit, & LVI. ab Athanarico primo Rege Gotthorũ. Hic tyrannice regnum vsurpauit, ideo nõ attribuũtur ei anni regni, nec cõcurrẽtia, quia omnia supputãtur sub Santio. Hunc Ordonium cum nonnulli hortarentur, vt a tam infesta tyrannide abstineret, & cũ Santio cõponeret, ad eos Ordonius dixisse fertur, Quia regnandi auiditas non nisi gladio amittitur. Imitatus est Ordonius, immo secutus Adriani imperatoris sentẽtiam, qui (vt ait Volcatius Gallicanus) dicebat, Quia misera cõditio regnantium

regnantium de affectata tyrannide, non aliter quam eis occisis credi potest. Hic Ordonius duxit vxorem filiam Fernandi Gundissalui Comitis Castellæ, sed propter scelera eius eam sibi abstulit, & fugatus a regno per Santium apud Cordubã occisus est. Recte quidem ab hoste infideli occiditur, qui infidelis & hostis auxiliũ inuocat, vt illud prophetæ experiatur qui ait: Consumentur impii ab idolis quib⁹ sacrificarunt. dignum enim videtur, vt ab exteris cædatur, qui suos cædere conatur. Hoc tempore sedit in cathedra Petri Anastasius, in imperio Berengarius secundus.

De Santio primo, qui primus rex fuit Legionis & magnæ partis Hispaniæ, & quomodo Castella fuit liberata a subiectione Legionis. Cap. XX.

SANTIVS huius nominis primus, nominat⁹ Grossus, filius Ramiri, & frater Ordonii, XX. rex fuit a Pelagio primo Rege Hispaniæ post cladem, & LVII. ab Athanarico primo Rege Gotthorũ. cœpit autẽ regnare anno domini DCCCCXXVI. Hic regnauit annis XIII. fuit intolerabili pinguedine grauatus: quare pacem fecit cum Abderame Sarraceno Rege Cordubæ, qui copiam medicorum habebat. Cordubam igitur aduenies & magnifice susceptus, conuocatis medicis antidoto cuiusdam herbæ a grauitate pinguedinis est liberatus. Intolerabilis pinguedo pro morbo habetur iuxta illud Iuuenalis:

Montani quoque venter adest abdomine tardus.

Hunc annalia tradunt herba curatum, verius dicerem maturius necatum. Nam in Iudicum lib. dicebat vnus ex Regibus Ægypti: Nunquid possum deserere pinguedinem meam? Dum vero Santius apud Cordubam moram traheret, magnates regni Asturiarum, & Fernandus Gundissalui Comes Castellę Ordonium Malum in principem elegerunt, qui habuit vxorem Ximenam dicti Comitis Fernandi filiam. Quo audito Santius fretus auxilio Arabum Regis Cordubæ venit in Asturias, & Ordonium Malum fugauit, & domitis rebellibus regnum recuperauit. Ordonius Malus victum se exhibuit, & in nullo restitit. Quare Comes Fernandus ei abstulit vxorem. Hic Santius deuotus fuit, & construxit monasteria apud Legionem, qui Rex Legionensis existens, ex pacto facto cum Fernãdo Gundissalui Comite & domino Castellæ, a iurisdictione Regum Legionensium quibus hactenus obediebat, Castellam perpetuo liberauit. Obiit Santius (vt creditur) ex veneno. adeo enim est infida Regum fortuna, vt vel gladio crebrius, aut veneno eos mori sæpe contingat. Reliquit autem Ramirum filium suum qui postea Rex. Eo tempore sedebat Romæ Anastasius III. & Iohãnes X. in imperio Henricus primus. Hic primus dicitur inter Reges Teutonicos. Fuit filius Othonis duciis Saxoniæ. Quo defuncto filius eius Otho primus in Regem coronatur. Aliqui non computant in numero imperatorum, quia nec benedictionem obtinuit, nec in Italia regnauit.

De Ramiro tertio qui XXI. *loco regnauit in Legione, & magna parte Hispaniæ post cladem, & de gestis suo tempore.* Caput XXI.

RAMIRVS III. filius Santii, XXI. rex fuit a Pelagio primo Rege post cladem Hispaniæ, & LVIII. ab Athanarico primo Rege Gotthorum. Cœpit autem regnare anno domini DCCCCXXXVII. regnauit annis XXV. Hic quinque annorum existens de consilio matris cum Arabibus pacem fecit. Interim Normannorum multitudo cum Rege eorum Gunderico littoribus Gallicię applicuerunt, vrbes & loca vastantes, & cum vellent discedere, nobilis Comes Gundissaluus Santii, vocato nomine domini & Iacobi apostoli mirabiliter sunt prostrati, & in ore gladii cæsi, nauigiis eorum succensis. Interim Arabes rupta pace cum Ramiro, patriam Castellæ & Legionensis insequuntur, cædibus & incendiis cuncta vastãtes, & venientes Zamoram funditus eam subuerterunt. Ramirus vero duxit vxorem Vracam. Hic ætate & actibus puer insolenter regebat. Quare Galleci Veremun-

dum filium Regis Ordonii in Regem apud Compoſtellam creauerunt, contra quem Ramirus cum magno exercitu vadit, & prælio commiſſo vterque inuictus a prælio diſceſſit, non ſine graui vtriuſque gentis cæde. Plurima incommoda hic Rex ſua imprudentia expertus eſt, quia Comiti Gũdiſſaluo parum credidit. Scriptum eſt enim: Rex ſapiens ſtabilimentum regni, & qui ſpernit cõſilia, perdet populum ſuum. Et iterum apud Danielem: Conſurget Rex imprudens, & non proſperabitur. Obiit autem morte communi apud Legionem abſque liberis. Tempore huius Ramiri Regis Legionis erat dominus Caſtellæ Garſias Fernandi, filius nobiliſſimi Comitis Fernãdi Gundiſſalui. Cum igitur iuſſu eiuſdem Garſiæ Comitis nobiles viri ſeptem Infantes filii Gundiſſalui Guſtii de Lara, terras Sarracenorum inuaderent, ex inſidiis & proditione perfidi auunculi ſui Roderici Vaſti traditi ſunt ad manus Sarracenorum. Nam etſi horribile atque infauſtum auſpicium conſpexiſſent in via (viderunt enim aquilam ſeipſam percutientem) multique eiſdem ſuaderent, ne vltra procederent: illi tamen non acquieſcentes illico obuiarunt auũculo proditori, qui ſub pacis velamine eoſdem nobiles infantes deduxit ad inſidias paratas. Eius enim induſtria latebant duo Sarracenorum Reges, videlicet Aliquamte & Viara magnis copiis muniti. Commiſſo itaque bello tãdem victi pariter & occiſi fuerunt Infantes prædicti. Sæpe enim prodigia & auſpicia futura indicant. Sic enim ante mortẽ Iulii Cęſaris (vt ait Comeſtor) fulgur cecidit iuxta ſtatuam eius quæ Iulia dicitur, & de nomine eius C literam capitalem amputauit, mortem eius præſignans. Rurſus iuxta Martianum, II. de nugis philoſophorum: plerũque Deus commonet mortales vel ſyderis curſu, vel fulminis iaculo, vel prodigiali nouitate, ſicut excidium Troiæ ſtella ſuper domum faſcem ducens, vicamque ſignificans in Ida ſe condidit: quo ſignabatur Troianos ad domum Anchiſæ fugituros. Hæc tamen auſpicia ſiue prodigialia ſigna terrere, ſed nec mouere catholicos debent. ſimiles enim actus auium & animalium ſecundum ſanam doctrinam contingere poſſunt, ex corporum ſupracœleſtium diſpoſitione: quo caſu ſigna quædam ſunt circa naturalia. Nonnunquam vero accidunt diuina diſpoſitione, quæ ita diſponit, vt per aliqua animalia certa futura prænoſticentur: veluti per tales actus animalium decipit, quos proſpicit pronos ad talia credendum, vt tandem inducãt ad dæmonum culturam, vel vt ipſos fideles terreant, quo facilius ab infidelibus vincãtur cum fidei iactura: quemadmodum Hiſpanica annalia referunt accidiſſe tempore nobilis viri Fernandi Gundiſſalui Comitis Caſtellæ, patris huius Garſiæ Comitis. Nam cum potentiſſimus Rex Sarracenorum Almanzor adunatis copiis terras Chriſtianorum inuaderet, præfatus Comes Fernandus Gundiſſalui ei viriliter occurrit. Ea igitur dæmonum deceptione viſus eſt ingens draco in aere volitans, igneſque euomens, atque terribiles vlulatus emittens: cum vero Chriſtianus exercitus non parum terreretur, Fernandus Comes eos cõfortans illa dæmonum eſſe pręſtigia ad terrendos decipiendoſque fideles, ſuadens vt in Deo ſpem ponerent. Commiſſo igitur ſequenti die bello Sarraceni victi fuere. Hoc tempore ſedebat Romæ Stephanus VII. & Iohannes XI. & Leo VII. & Stephanus VIII. in imperio ſedit Berengarius III. Hoc tempore graue ſchiſma fuit in Italia.

De Veremundo II. Rege Legionis & magnæ partis Hiſpaniæ, & de victoriis, & de geſtis ſuo tempore. Cap. XXII.

VEREMVNDVS II. filius Ordonii, XXII. Rex fuit a Pelagio primo Rege poſt Hiſpaniæ cladem, & LIX. ab Athanarico primo Rege Gotthorum. Hic mortuo Santio patruo ſuo & Ramiro conſobrino, regnum Legionenſe ad eum deuolutum adeptus eſt, anno domini DCCCCLXII. regnauit annis VII. Hic binas ſucceſſiue vxores duxit. Ex prima Alfonſum genuit poſtea Regem. Hic cõtra Almãzor Regem Maurorum, qui vſque ad Compoſtellam cuncta vaſtabat, viriliter pugnauit, aſſiſtente Garſia Fernandi Comite Caſtellæ, & eum primo deuicit. Deinde Alman-

de Almanzor reassumptis viribus regnum Legionis potenter ingreditur, adeo vt Rex Veremundus cogeretur fugere in Asturias sanctis reliquiis in Ouetum trãsportatis. Tãdem Almanzor Legionem obsedit,& ciuitas occupatur muris destructis. Deinde cuncta deuastãs, fastu & superbia elatus in patriam rediit, Osmam & Berlangam obtinuit. Nec his Almanzor contentus, iterum in Galleciam ingreditur per partem Portugaliæ, Compostellanam cepit ecclesiam, eamque dirupit, sed locum vbi erat corpus Iacobi, fulgure territus violare non valuit. Sed statim pœnã tanti sacrilegii suscepit. Nam incredibili dysenteria percussus vix euasit. Reliqui morte subita perierunt, quorum spolia Veremundus colligi fecit. Tuetur enim Deus quæ sua sunt, tuentur & sancti. Sic enim in libris Iudicum sacra scriptura cõmemorat, quia Barbaros sanctum templum domini contaminantes apprehendit tremor & horror, ne facerent quod cogitarant. Quinimmo Machabæorum principes illico post templi violationem ingenti victoria potiti sunt, dixeruntque, Vadamus mundare templum domini. Quod & si priscorum gentiliũ annalibus crederemus, sacra offendentes ii multos dimisere. Sic Dionysius tyrannus quia templũ Proserpinæ violauit, simul & spoliauit, ac Æsculapio barbam euulserat, a regno eius filius deiectus est. Sic & Varro quia parum honorauit sacra templa, Cannensem eladem pati meruit. Item Varro propter sublatas tegulas a tẽplo Iunonis Lucrinæ insanus factus est. Sic rursus & Quintus Flaminius quia offendit sacra, Romanis suis memorabilem illam stragem apud Trasymenum perpessus est. Denique Nero ipse & Domitianus fidei nostræ hostes pœnas luerunt sacrilegiorum in templa commissorum. Valens quoque perfidus quia sacra & religiosos insequebatur, diuino miraculo in bello contra Gotthos viuus cælesti igne cõsumptus est. Legitur denique in Tripartita, quod Pompeio obsidente Hierosolymam Aristobulus & Hyrcanus intra vrbem plurimum dissidebant, dum alter ingressum Pompeii impedire, alter vt intraret niteretur. Quę discordia effecit, vt libere Pompeius vrbem caperet. Captiuatis itaque Aristobulo & filiis, Hyrcanum dimisit põtificem & ducem ciuitatis. Interim tamen Romani insolentes ex victoria effecti, sacrum templum irreuerenter polluunt, equosque in porticu locãt, & sacra multipliciter profanarũt. Quã de re fertur Pompeium ex illo tempore infelicem fuisse, & semper victum qui ante victoriosissimus fuit. De hac violatione sacrorum tangemus infra sub Santio maiore. Tandem igitur reformata pace inter Veremundum & Garsiam Fernandi Comitem Castellæ, ambo personaliter Almanzor insequuntur, qui iam exercitum magnis copiis auxerat, & apud oppidum Decanatãnazor prope Soriam bellum est commissum, in quo plurimi Mauri ceciderũt. Quo dolore prostratus Almãzor vitam finiuit apud Medinam Celi. Rursus in eodem locõ filius eiusdem Almanzor post dies paucos victus & fugatus est. Veremundus igitur tantis victoriis plenus rediit gloriosus. Hic postea leges Gotthorum confirmauit. Vitiis tamen non caruit. facilis enim fuit ad credendum. Ex qua re sæuitias exercuit, præsertim contra Episcopum Compostellanum, in quem taurum ferocẽ iniecit, qui mansuetus effectus ad Episcopum innocentem accedens, cornua in manibus eius dimisit. Hic Rex etiam Episcopum Ouetẽsem incarcerauit, & tãdiu pluuia cessauit, & ingẽs siccitas terram oppressit, quousque Episcopus liberaretur. Eo itaq; liberato pluuia abundanter de cælo descendit. Quo miraculo Veremundus compunctus ecclesiam sancti Iacobi & cætera pia loca per Almanzor dirupta restauravit, & pœnitentiam de consilio prælatorum egit. Cauere catholici principes debent sacrilegas manus in Episcopos domini mittere, qui ait, Nolite tãgere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari: sed imitari debent Constantinum glorioſum, qui teste Eusebio Cæsariensi, dicebat, Absit vt nos deos iudicemus. Quid enim mirum si nostra pietas eos dignetur honorare, quibus Deus in suo eloquio honorem tribuens illos deos, aliquando angelos nominauit? Et subdit, Dei ergo solius est eos iudicare, eo per prophetam dicente, Deus stetit in congregatione deorum, in medio autem discernit Deus. Ea igitur de re princeps ille deuotissimus felicissimus fuit & victoriosissimus. Longe aliter sacra annalia perhibent de his qui sacerdotes Dei inhonorant. Sic Sedechias Rex cum Ieremiam

prophetam captiuasset, pessima occubuit morte. Ozias item Rex quia cõtumelias intulit sacerdotibus, eisque pœnas pollicens, statim lepra in fronte respersus est. quis enim dubitat iniuriam ministris illatã deo inferri cuius sunt ministri? qui ait, Qui vos tangit, me tangit, & qui vos spernit, me spernit. Tandem Veremundus obiit relicto Alfonso filio & Rege. Hoc tempore sedebat Romæ Martinus III. & Agapitus II. & Iohannes XII. & in imperio Lotharius imperator huius nominis II. Hic imperauit apud Italiam annis duobus.

De Alfonso quinto, qui XXIII. *Rex fuit in regno Legionis & magnæ partis Hispaniæ, & de victoriis, & de gestis suo tempore.* *Cap. XXIII.*

ALFONSVS V. filius Veremundi vigesimo tertio loco post cladem regnauit, anno domini DCCCCLXXIX. regnauit annis XXVII. Hic genuit Veremũdum regni sui successorem, & Santiam quæ nupsit Fernando filio regis Nauarræ, qui & Rex Castellæ fuit, sed & propter eam regnum Legionis adeptus est. Hic Alfonsus prauo ductus consilio cum esset puer, Therasiam sororem suam cuidam Abdalæ Sarraceno Regi Toleti vxorem dedit, vt ei auxiliũ præstaret contra Regem Cordubæ. Ipsa autem sancta fœmina renuens suasit Abdalæ, ne eam tangeret, alias Christus filius Dei eum percuteret. Rex autem impius talia deridens, eam ampliaribus sanctam virginẽ auro & argento ac preciosis vestibus onustam ad Lecti tentauit, sed illico ab angelo percussus est quasi ad mortem. Quare vocatis fagionem remisit, quæ in monasterio sancti Pelagii vitam cælibem fecit. Quid enim mirum si Christus castitatis amator, virginitatis sectator, virgines suas tueatur? Cũ teste Egesippo gentiles virgines falsorum deorum patrocinio tutæ legãtur. Claudia enim virgo Vestalis (teste Valerio) cum in suspicionem stupri veniisset, & simulachrum deæ matris in vado Tiberis ad probandam suam pudicitiam peteret, fertur cingulo duxisse nauem, quam multa hominum millia trahere nequiuerunt. Ex eo tamen Alfonsi tentato infelici contubernio, quo magis ipse culpæ reus arguitur, eo magis filiæ pudicitia lustratur. Hæc enim virgo imitata est Corneliam Scipionis filiam cunctis seculis commẽdatissimam, quia spreuit nuptias Ptolemæi Regis Ægyptiorum barbaræ religionis ac sectæ. Pater vero parum imitatus est quosdam Imperatores Romanos, qui quãquam omnia possent, tamen nequaquã cum potentissimis ex terrarum nationib. nuptias fecere: etsi Cæsar *Cleopatræ* reginæ Ægypti se vinxerit, pœnas (vt putatur) eo scelere luit, & M. Antonius interfecto Cæsare non alieno supplicio emendatus cum eadem Cleopatra fœdus nuptiarum iunxit, filiosque suos Regibus Iudæorũ nuptui dedit. Ex quo flagitio sibi manus inferre coactus est. Hic Alfonsus apud Viseum in Portugalia, quę tunc Arabũ erat, & quam tenebat obsessam, a sagitta cuiusdam Sarraceni letaliter est percussus, & vitam finiuit. Sed paulo post Fernandus primus Rex Castellę gener eius iterum Visensem ciuitatem obsedit, tandem eam cepit. Sed balliſtarium Sarracenũ qui Regem Alfonsum percusserat, diuersis mortis suppliciis affecit, atque in vindictam necis Alfonsi maximam Sarracenorum multitudinem cęcidit. Eo tempore Santius Comes Castellæ apud Cordubam Arabes famoso prælio deuicit. Sedit eo tempore Romæ Benedictus V. Leo VIII. Iohannes XIII. & Benedictus VI. & Benedictus VII. in imperio vero sedit Otho I. & II. Hic Otho primus secundum Sicardum, primus imperator fuit Alemanorũ vsque ad tempus pręsens. Hic Otho apud Medeburg ecclesiam mirifice ædificauit, & in ea fuit tumulatus: Otho vero secundus Romæ moritur, sepultus apud sanctum Petrum.

De Veremundo III. *qui in regno Legionis vigesimo quarto loco regnauit, & quomodo post istum Castella in regnum fuit erecta.* *Caput XXIIII.*

VEREMVNDVS III. filius Alfonsi, vigesimo quarto loco post cladẽ Hispaniæ regnauit, & ab Athanarico primo Rege Gotthorum LXI. Rex fuit. cœpit autem regnare anno domini M. VI. regnauit annis X. Hic Veremundus Rex Legionis despon-

nis desponsauit Santiam sororem suam Infanti Garsiæ filio Santii Comitis & domini Castellæ, qui Garsias apud Legionem proditorie est interfectus, vt illud Lucani dici possit:

Nulla fides regni sociis, omnisque potestas
Impatiens consortis erit. ---

Deinde eadem Santia desponsata est Fernando filio Santii dicti Maioris, Regis Nauarræ, qui postea (vt paulo ante diximus) fuit primus intitulatus Rex Castellæ propter vxorem, quæ erat filia Santii Comitis Castellæ. Et cum inter hos Fernandum & Veremundum dissensio orta fuisset propter successionem regni, bellum inter eos initum est apud Carrionem, & Veremundus regno paritet & vita priuatus, & translatum est regnum Legionis ad dictum Fernandū propter Santiam vxorem suam, qui etiam fuit Rex Castellæ. Et sic regna Castellæ & Legionis fuerunt vnita in persona Regis Fernandi, vt olim Romanorum & Albanorum, item Persarum & Babyloniæ. Igitur vsque ad istū Regem narrata est genealogia regum Legionis. nam Castella regebatur per Comites (vt prædiximus) nec hactenus fuit regio titulo illustrata. Sæpe enim sic disponente Dei prouidētia regna auferuntur, aut supprimuntur: Nā Aug. teste, regna Deus distribuit, vt ei placet, cui nihil iniuste placet. quādo enim voluit, regnū dedit Romanis, sicut dedit Assyrijs, vel Persis. Castella igitur erecta est in regnum, cuius sectio siue diuisio a regno Legionis Deo disponente facta est, quemadmodum Alexandrum Macedonem fecisse liber Machabæorum ostendit, qui prouincias pueris suis diuisit, & illi posuerūt sibi diademata. Sic & prouincia Iuda quæ sub regno Israhel fuit: postea regio titulo fuit decorata. Nec id ingratum fuit Deo, quod ex eo liquido patet, quoniam Leroboam primus regnauit in Iuda, cumque vellet eam prouinciam tāquam per tyrannidem diuisam persequi, & regno Israhel, vt hactenus fuerat, subiicere, prohibitus est populus iussu Dei ne pugnaret contra fratres suos. Vnde subdit August. manifeste comprobari iussu aut voluntate Dei, aut vindicantis, aut sic occultis nobis cauſis disponentis, quasdam regiones sic diuidi, vt duo regna efficiantur, nonnunquam regius titulus supprimatur, vt dietim conspicimus in Lombardia & Burgundia, quæ antiquo tempore titulo regio gaudebant. Sic & in Hispania, Valentia, Cæsaraugusta, item Hispalis, Corduba, Toletum, quæ omnia regnia destructa & a Mauris occupata est, Hispania ipsa gubernata fuit sub titulo regio Gotthorū, postea vero Pelagius qui Hispaniam restaurare & recuperare cœpit, licet de genere descenderet Gotthorum (vt diximus) tamen ipse & posteri sui non fuerunt intitulati Reges Gotthorū, sed sumpserunt titulos Legionis & Asturiarum, deinde Castellæ, prout eas a Sarracenis recuperarunt. Huius regis temporibus sedit in cathedra Petri Benedictus VII. & Iohannes XIIII. & Gregorius V. & Iohannes XV. in imperio vero sedit Otho III. filius Othonis II. Hic coronatus fuit Romæ a Gregorio V. & (vt fertur) in Italia fuit veneno extinctus, & hi tres Othones per successionem generis regnarunt. Post eos vero ecclesia Romana instituit, vt per officiales imperii eligatur Imperator. Vnde versus:

Maguntinensis, Treuerensis, Colonienſis,
Quilibet imperii sit Cancellarius horum:
Palatinus dapifer, dux portitor ensis,
Marchio præpositus camerę, pincerna Bohemus.
Hi statuunt dominum cunctis per secula summum.

De Santio dicto Maiore qui vigesimo quinto loco regnauit post cladem, & quomodo fuit primus Castellæ propter vxorem. Cap. XXV.

SANTIVS dictus Maior, Rex Nauarræ, filius Garsiæ Tremulenti regis Nauarræ, xxv. rex fuit a Pelagio primo Rege Hispaniæ post cladem, & sexagesimus secūdus ab Athanarico primo Rege Gotthorum. Huic non computantur anni regni, quia paruo tempore præfuit tanquam Rex Castellæ. Hunc propter vxorem Elui-

ram filiam Comitis Castellę aliqui primum Regem Castellæ intitularunt, vt supra dictum est: alii vero Fernandum filium eius propter matrem in Castella & Legione primũ Regem effectualiter dixerunt. Vtcunque sit Santius dici potuit propter vxorem primus rex Castellæ, quia (vt iura volunt) vir coruscat honore & dignitate vxoris. Sed Fernãdus filius eius ex successione efficacius fuit rex Legionis & Castellæ. Hic Santius ex dicta Eluira genuit Garsiam, & ex concubina Ramirum bastardum, de quibus inferius dicetur. Santius itaque instigatus ab vxore Eluira prędicta, sorore Infantis Garsiæ, qui fuit dominus Castellæ, iustissime condemnauit Comites, Enecum, & Didacum, ac Rodericũ Vela, filios Comitis Vela, quia proditorie interfecerunt præfatum Infantem Garsiam dominum Castellæ. Nam post longam obsidionem in castro de Monzon, tandem eos cepit, & sententialiter comburi iussit. Cæterum hic Santius Maior bellum graue gessit contra Veremundum regem Legionensem & plurima castra & loca ab eo euicit. Hic cum esset magnus venator, aprum sequutus est vsque in ecclesiam sancti Antonini, quæ tunc in quadam silua nemorosa sita erat. Nec eo tempore aliqua populatio, nec ecclesia cathedralis ibi erat. Cum vero aper ad altare sancti martyris confugisset, Santius rex conatus est illum venabulo percutere, sed propter irreuerẽtiam sacri templi & reliquiarum beati martyris diuino flagello percussus, illico obriguit brachium eius, nec potuit bestiam percutere. Rediens igitur ad se & prostratus apud altare, tandem precibus beati martyris vires brachii fuere sibi restitutæ, ipseque ecclesiam mirifice ædificauit, & opulẽter dotauit, atque in cathedralem erigi obtinuit, & ciuitatem Palentinam ædificare & populare incepit. Hic Santius irreuerenter se habuit volens bestiam apud sacrum altare interficere, imitatus sæuum illum Syllam Romanum, qui Mutium Scæuolam ad templum Vestę quo nihil sanctius Romę habebatur, obfugientem aramque ipsam amplexantem irreuerenter gladio perfodit, vt ait Augustinus. Quod sacrilegium inultum dii non permiserunt. Summam certe reuerentiam antiqui sacris templis præstabant, nec violentam aut sanguineam effusionem in eisdem templis patiebãtur. Nam scriptura sacra quandam securitatem cunctis animantibus polliceri videtur, dicens, Ingredietur bestia latibulum suum, & in antro tute morabitur. Adde, quia fugientes prælassitudine bestias persequi, non est actus fortitudinis. Simile narrat Herodotus de Cambyse qui in Ægypto contemnens templum, in eo vulnerauit Apim *bouem*. Quo scelere equo descendens pugione seipsum transfodit. Rursus *Meleager* quia interemit aprum Calydonium sacrum Dianæ, mortis causam sibi præbuit. Crœsus quoque eum aper sacer se ei in venatione offerret, casu quodam, siue quia rem sacram rex ipse polluisset, filium suum Atym occidit, dum hastam iacularetur in aprum. Vide quæ de irreuerentia templorum & sacrorum diximus supra sub Veremundo II. Huius regis Santii temporibus sedebat in cathedra Petri Iohannes XVI. & Benedictus VIII. qui fuit a papatu eiectus, & fuit teterrimum schisma in ecclesia, de quo alibi dicemus: in imperio vero sedit Henricus II. Hic secundum Richardum filius fuit Conradi.

De Fernando primo qui vigesimo sexto loco post cladem regnauit, & quomodo in eo regna Castellæ & Legionis fuerunt vnita. *Caput XXVI.*

FERNANDVS huius nominis primus, filius Santii maioris prædicti, XXVI. rex fuit a Pelagio primo rege Hispanię post cladem, & LXIII. ab Athanarico primo rege Gotthorũ. Cœpit autem regnare anno domini M. XVII. regnauit annis XL. Hic (vt diximus) duxit vxorem Santiam filiam Alfonsi regis Legionis, sororem Veremũdi. Quo sine filiis decedente Fernandus prædictus propter vxorem Santiam regnũ Legionis obtinuit. quo euenit vt iste Fernãdus virtualiter & ex successione primus rex intitularetur in Castella & Legione. Hic genuit ex Santia vxore Santiũ, Alfonsum, Garsiam, & Eluiram, & ex concubina Fernandum qui fuit sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalis. Hic Fernandus optimus princeps fuit, & valde bellicosus, Colimbriam in Portugalia ab Arabibus occupatam sancto Iacobo visibiliter

sibiliter apparente obtinuit, & maiorem Portugaliæ partem suæ ditioni subiecit. Nam (vt ait Lucas Tudensis) dum hic Fernandus eãdem ciuitatem Colimbrię a Mauris detẽtam obsideret, accidit quendam Episcopum Græcum nomine Hostianum limina sancti Iacobi visitasse. Et cum multis referentibus audiret gloriosum apostolum Iacobum vt militem sæpe visum fuisse, auxilia Christianis ferẽtẽ, deridens, Nolite, inquit, apostolum vocare militem, sed pastorem, aut piscatorẽ. Dum igitur ea nocte dormiret, apparuit ei sanctus Iacobus dicens, Noli Hostiane dicere me non fore militem contra Christi persequutores. quod vt pro explorato habeas, ecce iam equito laturus auxilia regi Fernãdo, qui per septem annos obsedit Colimbriam, & vt fis certior, cõspice claues quibus cras hora tertia aperiam portas ciuitatis Christianis. Qua reuelatione perterritus, facto mane canonicis ecclesiæ Compostellanæ reuelauit, & compertum est ita euenisse. Sæpe enim diuino nutu in somniis reuelantur futura, quemadmodum ait Polybius, quia ea nocte qua mortuus fuit Athila rex Hugnorum, Imperator Martianus tũc apud Constantinopolim residens, vidit in somniis arcum Athilæ fractum. Ex quo sequenti die affirmauit mortuum fore Athilam. In domo huius Fernandi nutritus est inclytus vir Rodericus Cidus, qui postea Valentiam a Mauris obtinuit. Sic & Philippus princeps Macedonum nutritus est apud Epaminundam Thebanum. De quo pauca ex multis in sequenti capite dicemus. Cum autem Garsias rex Nauarræ, frater Fernãdi torqueretur de fratris sublimatione, & apud Anaiarum ægrotaret Fernãdus rex eum visitauit, sed Garsias eum decreuerat retinere. Cuius maleuolãtiam Fernandus agnouit, & incolumis ad propria remeauit, quem infirmantem rex Garsias frater eius simili modo personaliter visitauit. Fernandus vero videns eigerens captum custodiri fecit, vt de eo illud Sapiẽtis verũ sit: Quia qui fraudem cogitat, incidet in eam. Et iterum: Laqueũ aperuit, & cadet in ipsum. Sic Antonicus in eodem loco occubuit, vbi alios fecerat trucidari, vt apud Machabęos legitur. Sed & Aman eodem patibulo quod alteri parauerat, est suspensus. Postea vero Garsias a carceribus euadens vindictam procurauit, & congregato exercitu Castellam ingreditur. Cui occurrit Fernãdus cum copiis suis, & inito prælio cum Garsias insolens esset, & suorũ animos non haberet, in eo bello victus & cæsus est, ne hostes quantũcunque debiles contemnamus. Nec aliter Remus egit. cogitauit enim fratrem regno pellere. Quod ille præsentiens Remum nõ modo regno priuauit, sed vita. Fernandus vero fratre occiso & fugato motus pietate suis iussit, ne fugientes læderẽt, corpusque Garsiæ honorifice ad monasteriũ de Anaioro quod ipse construxerat deportari fecit. Sæpe enim prosperitas hominis causas inuidendi reprobis occasionaliter tribuit, sibique tandem in perniciem vertitur. Sic Isaac cũ esset locupletat⁹, patiebatur inuidias simul & insidias a Palęstinis. Sic & fratres Ioseph inuidebant ei, quod prospera ei succederent. Nõ enim propinquis inuidia parcit. Nam & Maria atque Aaron Moysi fratri suo inuidebant, quod dux a Deo constitutus esset. Regno præsertim inuidia innata est, cuius dignitati multi inuidemplures etiam concupiscunt. quo fit vt plerunque fratres regnantes non libẽter intuentur ante oculos fratrum suorũ. Hic igitur Garsias iuste pœnas inuidiæ luit, & infelicitas quam fratri inferre cogitauit, in se reuersa est, vt puniatur in quo delinquit. Sic Saul cogitauit capere Dauid, & ipse in manus eius incidit. Sic & Amasan cogitauit occidere Ioab, qui eadem fraude eum percussit. nam quasi osculari eum vellet, gladio effudit intestina illius. Hic igitur Fernandus fratre mortuo, regnum fratris obtinuit, & factus est monarcha Hispaniæ vlterioris, scilicet Castellæ & Legionis, rursus Galleciæ in qua Portugalia, & Asturiarum. Terra autẽ Nauarræ inter Iberum & Pyrenæos montes mansit Santio regis Garsiæ filio, qui postea ea occisus est. Aragonia vero cum Ripagorcia Ramiro fuit assignata. Hic Fernandus contra Sarracenos qui partem Lusitaniæ occupabant, personaliter accedit, & multas ciuitates ac oppida fidei lucro dedit. Tandem Fernandus ipse ne filii super regnis post mortem contenderent, dum viueret, regna diuisit. Nam primogenito Sãtio Castellam contulit, Alfonso Legionem, Asturias, & Transmeram: filiabus vero Vrracæ & Eluiræ contulit Zamoram & Taurum, Alfonso fratre id petente.

Garsię vero totam Galleciam assignauit cum ea parte quæ dicitur Portugalia. Hic multas ecclesias & pia loca construxit & dotauit. Huic Arabes Celtiberiæ & Carpetaniæ tributa soluebant. Et instante die mortis suæ, quem sibi reuelauit beatus Isidorus, feliciter obiit. Vir certe fuit cuius regum externorum comparandus, non solum fortuna ei alludēte, sed magnitudine animi, pietate, religione, ac sobolis felicitate. Sepultus est in ecclesia sancti Isidori apud Legionem, quam ipse construxerat.

De Strenuitate & nobilitate Roderici Cidi dicti Campiatoris, & de præclaris gestis suis, & quomodo recuperauit Valentiam. Cap. XXVII.

CÆTERVM quia (vt diximus) tempore huius Fernandi floruit æternis victoriis Rodericus de Biuar cognomento Cidus Campiator, exigunt eius ingentia merita, vt paucula ex multis in medium afferamus de eius strenuitate ac innumeris virtutibus, rursus de excellentissimis eius victoriis quæ totū pene orbem replerunt. Duxit itaque originem Rodericus Cidus ex illustribus & antiquis Comitibus Castellæ, signanter a clarissimo viro Layno Caluo, qui vna cum Nunio Rasura longo tempore per se suosque successores iudicauit Castellam. nam prædictus Laynus genuit Fernandum Layni, a quo genitus est Laynus Fernandi, qui genuit Nuniū Layni, a quo genitus Laynus Nunii, a quo genitus est Didacus Layni, qui ex vxore sua Teresia Nunii quæ neptis erat ex concubina Regis Legionis genuit illustrem bellatorem Rodericum prædictum, qui fuit pater Eluiræ reginę Nauarræ, ex qua natus est Garsias Rex Nauarræ, pater dominę Blanchę, quæ fuit regina Castellæ, vxor Santii regis dicti Desiderati. ex quo matrimonio genitus est Rex Alfonsus VIII. Ex qua breui genealogia aperte conspicitur excellentissima Roderici Cidi generis claritudo. Verum magnifica ac inclyta eius gesta tam excellentia & sempiterna sunt, vt ea magnus non caperet liber: succincte tamen quædam paucula summatim tangèmus. Fuit Rodericus creatus miles per prædictum Fernandum Regem Legionis, ea præsertim die qua Colimbriam a Mauris recuperauit. Præfatus igitur Rex cum cognosceret strenuitatem, prudentiam, & virtutes Roderici, sciens quod scriptum est per Sapientem, Quia legatus fidelis, sanitas, & ipse est protectio fortis: & iterum, Sicut frigus niuis in die messis, sic homo fidelis ei qui misit eum: decreuit committere Roderico gubernationem Burgensis ciuitatis & Castellæ. Cum igitur quinque Reges Sarracenorum terras Christianorū ei commissas hostiliter ac valida manu ingressi forent, Rodericus multitudine Maurorum non perterritus cum quadam animi latitudine & strenuitate eos insequitur in domino confisus, qui (vt ait Iob) prout ei placet, dat fidelibus suis victoriam. Tandem eosdem reges Maurorum & eorum copias gloriose deuicit, atque plurimos captiuauit. Deinde superauit simul & interfecit fortissimū militē Martinum Gomecii, qui Calaguram nomine Regis Aragonum occupabat, & ciuitatē ipsam regi Fernando subiecit. Præterea his victoriis non contentus, cęcidit maximum exercitum Arabum prope oppidum sancti Stephani de Gormas, qui magna spolia de terris Christianorum deportabāt. Demum vero cum Rex Alfonsus VI. eundem Rodericum ad Regem Sibiliæ vassallum mitteret, vt solitum tributum reciperet, euenit vt Roderico moram apud Sibiliam trahente, Rex Granatæ plurimis nobilibus Christianis sociatus qui erant ab Hispania exules, durissimū bellum contra regem Sibiliæ prædictum ageret. Rodericus itaque ad defensionem Regis Sibiliæ vassalli regis Alfonsi viriliter accessit, tandē regē Granatæ & prædictos nobiles prostrauit, & plurimos captiuauit. Rursus maxima vi & arte castrum fortissimū de Alcozer a Mauris cepit, & parum post, duos Reges Sarracenorum eundem Rodericū in dicto castro obsidētes mirifice deuicit, & ingentia spolia reportauit. Post prædicta bellū cāpestre tribus vicibus gessit cū Raymūdo Comite Barcinonæ. & regem Denie & toties eum deuicit, & postremo captiuauit, quem tandem liberaliter relaxauit. Denique Petrū regem Aragonum in campo collatis vtrinque signis strenuissime deuicit atque cepit, quem cum multis nobilibus domus suæ

mus sue magnifice liberauit. Post has præclaras victorias & plurima alia quæ enarrare operosum foret, cepit sibique subiugauit inclytam ciuitatem Valentiæ. contra quem Rex de Marruecos dictus Vnes potentissimam ex Africa classem paratuit, & tandem obsedit Valentiam quinquaginta millibus equitum & centum millibus peditum. Rodericus vero Cidus non expectata longa obsidione ei animose occurrit, commissoque durissimo bello, demum vt Deo placuit, victi sunt Arabes, magna eorum parte cæsa & captiuata. Rex vero Vnes percussus sese & quos adunare potuit, ad classem recipientes patriam infeliciter petierunt: ipse vero Rex ex vulneribus post paucos dies vitam mœstus finiuit, iniungens Buchar potentissimo fratri suo, vt tantæ iniuriæ non immemor quantocius eam vindicaret. Buchar igitur adunata sua potentia Valentiam petit. Tantæ itaque erant Arabum copiæ, vt (teste Giliberto qui Africanam historiam contexuit) in castris Regis Buchar magna tentoria quinque millia reperiebantur præter papiliones innumeros. Cum igitur exercitus Roderici innumeram Maurorum multitudinem expauesceret, Rodericus ad suos ait: Sinite timere. armorum enim varietas, non militum strenuitas est, quã conspicitis, adducens illud Titi Quintii cõsulis Romani, qui cum videret milites suos ex aduentu exercitus Regis Antiochi in Peloponnesum non parum pauidos, ad eos valde probe & facete ait: Cum Chalcide apud hospitem cœnarem, mirarerque multitudinem carnium, hospes ad me inquit, eas omnes porcinas esse, sed condimentis atque apparatibus differre. Proinde ait, nec vos admiremini Antiochi copias. nam sagittarii astuti, equites, ac pedites, Syri sunt, quos sæpe vicistis, nunc tamen solis armis sunt differentes. Qua spe confortati hostem vicerunt. His igitur dictis contra hostes Rodericus Cidus viriliter occurrit. vbi acerrime pugnatum est, nec sine ancipiti fortunæ varietate. Nam Sarraceni de multitudine confidentes, ac priorem cladem mœstissimis animis recolentes, in Christianos primos impetus plus quam viriles dederunt. Sed diuino auxilio nostris opem ferente, in progressu prælii imbecilles animos & minus quam fœmineos habuisse rerum euentus demonstrauit. Nam in eodem bello Saraceni victi & prostrati sunt. Habent enim illius temporis annalia vltra triginta millia in bello occubuisse, præter captiuos & eos qui in mari submersi sunt. Ipseque Buchar illorum Rex victus & fugatus infelix euasit. Quem cum sui improperarent, quod non a Rege, sed a priuato homine esset victus, Sinite, inquit, talia loqui, non dignitas, sed strenuitas victoriam comparat. Et addit, Quid enim mirum si vnum Regem vicerit, qui plures eadem die superare solet, nec mihi (inquit) pudori est ab eo vinci, qui meliorem me fratrem deuicit. nam si vinci oportet, præeligerem ab Hercule vinci, quam cum Sardanapalo vincere. Imitatus es in his verbis Buchar Darium, qui (vt ait Quintus Curtius) gratum sibi esse asseruit, si Alexandrum vincere non posset, nec sibi dedecori putauit, quod a tali clarissimo duce vinceretur. Rodericus igitur deuictis hostibus ex eo bello ditissima spolia assecutus est, de quibus magnas oblationes ecclesiis & piis locis deuotissime obtulit. Nec in vita hic glorioſus dux Arabes deuicit, sed mortuus, vt eius habent annalia. Exhibius Roderici nobili stirpe procedit nobilis domus de Mandoza, vt historiæ ferunt. Hic certe Rodericus Cidus nunquam reperitur superatus, sed semper victor euasit, non impar Iulio Cæsari, qui (vt aiunt) signis collatis quinquagies dimicauit, & Marco Marcello, qui triginta nouem vicibus fuit prælians, & toties victoria potitus. Quibus hic Rodericus in bellando par fuit, in victoria tanto gloriosior, quanto illi non pro religione, sed pro caduco imperio dimicarunt: hic vero non pro terreno incremento, sed fidei catholicæ augmento conflixit. Fuit Rodericus tantæ bonitatis, vt quos armis subegit, clementia magis vicerit. Sed vt pauca ex honore ei a Rege Alfonso sexto, filio huius Fernãdi, præstito facile cognoscitur. Rodericus enim ex Valentia discedens nongentis electis militibus sociatus, ad curiam Alfonsi Regis apud Toletum accessit, iustitiam petiturus contra Infantes Carrionis propter iniurias factas vxoribus suis, filiabus eiusdem Rodericis. Alfonsus igitur cognito aduentu Cidi, obuiam exiuit ei honorifice. Cui vt

vberiorem exhiberet honorem, leuius semper cum eo per totam viam & vrbem incessit, eumque vsque ad eius hospitium sociauit. Cumque sequenti die Rodericus Regem in suo palatio visitasset, quæreretque a Rege, quonam in loco se & suos sedere volebat: ad quem Rex non tam vrbane quam prudenter, Tam ingentia, inquit, sunt merita vestra, vt in nullo alio loco nisi mecum vobis sedere conueniat. Nam merito sedere debet apud Reges, qui solet vincere Reges. Decernimus igitur sedem vestram contiguam imposterum sedi regiæ, immediatamque esse debere. Longe certe arbitratu nostro Rex Alfonsus moderatior prudentiorque fuit quam Actius poeta, quem Maximus Valerius commendare nititur, qui Iulio Cæsari amplissimo ac florentissimo Imperatori in collegium poetarum venienti non assurrexit, quasi in comparatione studiorum aliquanto inferior esset Cæsaris maiestas. Sed nisi fallor istius humanitas & illius petulantia facile ex eo conspicitur, dum iste regia dignitate insignitus priuatam virtutem honorauit, ac ille infimæ conditionis vir tantæ maiestati impudenter non assurrexit. Huius Fernandi temporibus sedit in cathedra Petri Romæ Iohannes decimus octauus, & Benedictus octauus. Fuit maximum schisma in ecclesia Dei, de quo alibi dicemus: in imperio vero sedebat Henricus secundus.

De Santio secundo, & de præclaris gestis suis, & de cæteris occurrentibus suo tempore, & de eius genealogia. *Caput XXVIII.*

SANTIVS secundus, primogenitus Fernandi, vigesimus septimus Rex fuit a Pelagio primo Rege Hispaniæ post cladem, & sexagesimus quartus ab Athanarico primo Rege Gotthorum. Cœpit autem regnare anno domini millesimo quinquagesimo septimo, regnauit annis sex. Hic cum Alfonso fratre suo concertans, regnum Legionis a patre diuisum vi accepit. Ipse vero Alfonsus metu fratris Santii ad Regem Toleti Maurum dictum Habalmone se transtulit, qui solenniter est receptus. Eo autem apud Toletum manente Garsias alter frater se transtulit ad Agarenos regni Cordubæ, quorum præsidio incepit Portugaliam Regi Fernando subiectam infestare. Cui occurrit Santius apud Sanctum Anderium. Bello itaque commisso Santius vincitur, & captiuatur simul, & Nunius de Lara & Garsias de Cabra, plurimis ex suis cæsis. Garsias tamen volens victoriam prosequi Santium quatuor suis militibus commisit custodiendum. Interim vero nobilis Aluarus Fannes Minaya qui erat de fidelioribus Santii, recollectis gentibus quas adunare potuit, circuibat vt leo rugiens, quærens dominum suum. Quem vt vidit, ait ad milites custodes Santii, Dimittite Regem vestrum, o proditores. Tam animose igitur atque strenue cum illis conseruit, vt eos vicerit, illorumque equos Santio & cæteris captis assignauit, qui omnes reassumptis viribus cæteros Santii milites dispersos congregant. Interim vero nobilis Rodericus Cidus cum trecentis electis militibus applicuit opem laturus Santio. Iterum ergo confligitur, & post multa Garsias victus est pariter & captiuatus. Fuit denique interfectus Infans Santius nutritius & director Garsiæ & plurimi alii. Garsias vtique sciuit vincere, sed nesciuit victoria vti. Nec enim parum esse debuit vincere, a quo viribus vinci debuit. Sed verum est quia (vt ait Valerius) sæpe victor ab ipsa victoria vincitur. Idque accidit cum victor immoderate ipsam victoriam ad insolentiam vertit. Vt enim idem Valerius subdit, decet victorem victoriam temperare, & insolentes animo satis impetus cum pietate & ratione ab animo cohibere, quia (vt aiunt) ipsa optatissima victoria moderatione temperari desiderat. Fatemur, vincere egregium est, sed superuincere inuidiosum. Hinc alius ex sapientibus ait, quia victoriam assequi gloriosum est, sed victoriam insequi periculosum. Libuerat enim Regi Garsiæ reliquias ipsas victoriæ non persequi aut humanitatis intuitu, aut quo testes superessent victoriæ suæ. Sed iuste ab ipsis belli fragmentis fractus & superatus est, qui victo quippe & captiuato principali hoste, immo fratre contentus non est. nec enim modo hostem, sed & fratrem perseque-

perſequebatur. Quare hoſtilem decuit animum deponere, ac aduerſam calamitatem fraternis lacrymis deplorare, non penitus exterminare, memor illius prudentiſſimi ducis Abner, quem libri Regum commemorant, qui ait ad Ioab: Nunquid vſque ad internecionem tuus mucro deſæuiet? An ignoras quod periculoſa fit deſperatio? & ſubdit, Vſquequo non dimittis perſequi fratrem tuum? Sed iam ad Santium reuertamur, qui potitus vltima victoria, Garſiam captiuum apud Lunam caſtrum in Aſturiis vinculis tradit. Hic Santius terras ſororis voluit occupare, & cum Vrracam ſororem concluſam apud Zamoram teneret, a quodam Vellido proditore proditorie eſt interfectus. Proditorem autem ipſum Roderici Cidus inſequens interfecit. Proditor inquam putabat ſe rem gratam feciſſe Vrracæ ſorori illius, tamen acerbiſſime tulit, & vindictæ operam dedit, imitata Magnum Alexandrum, qui (teſte Quinto Curtio) familiarem proditorem atque interfectorem Darii in vindictam proditionis fratri Darii conceſſit trucidandum, dicens falli eos qui ab eo proditionis præmium expectarent: imo violatæ fidei neminem acriorem fore vindicem quam ſeipſum. Santius itaque ſic in regnum & fratrum dominia ambiens vita caruit atque regnis, parum imitatus Scipionem Africanum, qui adeo Lælio caritate fraterna coniunctus erat, vt ſupplex rogaret Senatum, ne prouinciæ ſors quæ a fratre ſuo eripienda erat, ad eum tranſiret, dicens dignitates fratribus ſe optare non eripere. Santio itaque ſine liberis decedente magnates regnorum Alfonſum qui a facie fratris ad Regem Sarracenorum apud Toletum confugerat, per nuntium ſecretiſſimum reuocarunt. Tandem Alfonſus præſtito iuramento quod Regi Toleti & filio ſuo amicus eſſet, liber permiſſus eſt ad regna accedere. Qui obtento regno quod perdiderat, atque etiam regnum fratris ac imperii diadema accepit, vt infra dicemus. Huius Santii tempore ſedit Romæ Victor ſecundus, qui imperiali fauore factus eſt Papa, & Stephanus nonus, & Benedictus decimus, & Nicolaus ſecundus, & Alexander ſecundus: in imperio vero ſedebat Henricus quartus. Hic fuit filius Henrici tertii Imperatoris. Hic ſuſcepto imperio ſecundum Sicardum, patrem ſuum cepit, ac in vinculis mori fecit. Quare iuſto Dei iudicio punitus eſt, quia patrem dehoneſtauit. Nuſquam aut raro legitur tale facinus, niſi de Ioue qui Saturnum patrem captiuauit, & regno ſpoliauit, ſi fabulis credimus. Mithridates etiam regnandi gratia contra patrem dimicauit, & Soriaſter contra Tigranem patrem Armeniæ Regẽ pugnauit. Deceſſit enim ſine filio. Succeſſit ei Lotharius Dux Saxoniæ.

De Alfonſo ſexto, qui vigeſimo octauo loco poſt cladem Hiſpaniæ regnauit, & quomodo ab eo Reges Portugaliæ ortum & initium habuerunt, & de vxoribus & prole Alfonſi, & quomodo recuperauit Toletum & alia loca a Mauris, & qualiter eccleſia Toletana ex Meſquita fuit conſecrata, & de his quæ ob eam rem acciderunt, & de præclaris victoriis & virtutibus eius. Cap. XXIX.

ALFONSVS ſextus, filius Fernandi & frater Santii, vigeſimo octauo loco regnauit poſt cladem, & ſexageſimo quinto poſt Athanaricum primũ Regem Gothorum. Incepit autem regnare anno domini milleſimo ſexageſimo octauo, regnauit annis quadraginta tribus. Ex hoc deſcenderũt Reges Portugaliæ, vt ſtatim dicemus, & ſupra diximus in prima parte, capite decimo quarto, vbi egimus de origine Regum Portugaliæ & aliorum Regum Hiſpaniæ. Hic igitur Alfonſus filium maſculum non genuit, ſed plures filias reliquit ex ſex vxoribus. Ex prima procreauit Vrracam, ex aliis vero genuit alias filias, ex quarum vna quæ fuit Sarracena filia Regis Sibiliæ, vocata Zaida, ad fidem conuerſa Maria cognominata, genuit Infantem Santium qui in quodam prælio occiſus eſt, vt ſtatim dicemus. Ex quadam vero concubina genuit Theraſiam quæ nupſit Henrico Comiti Lotaringiæ, & dedit eis in dotem partem Galleciæ quæ nunc Portugalia vocatur: ex quibus deſcendunt Portugaliæ Reges. Nam ille Henricus Comes fuit pater primi

Regis Portugaliæ. Hic Alfonſus ſextus Rex Caſtellæ Toletanam vrbem variis vaſtationibus fatigatam poſt longam obſidionem obtinuit modo qui ſequitur. Regnabat enim Alfonſi tempore in Toleto Alemaymon Rex Sarracenorum qui ſingulari fœdere & amicitia Alfonſo vinctus erat, adeo vt Alfonſus ipſe iuuerat eundem Regem & filium ſuum iuuare, & in vita eorum protegere: idque ſibi fideliter obſeruauit. Verum vita functis eodem Alemaymon & filio, Alfonſus ſolutus a fide præſtita duriſſimum bellum geſſit contra eandem vrbem. Tandem neceſſitate famis venerunt Sarraceni in deditionem Alfonſi, eo pacto vt Sarraceni ipſi tanquam ciues & vaſſalli manerent in vrbe, retinerent que domos & agros, rurſus illæſa eis maneret Meſquita maior eiuſdem vrbis: arces vero & cætera omnia ad manus Alfonſi dederunt. Decreuit igitur Alfonſus in eadem vrbe dimittere Reginam vxorem ſuam & Bernardum electum Toletanum, ipſe vero pro occurrentibus rebus ad regnum Legionis ſe tranſtulit. Interim itaque Regina ipſa ſpiritu Dei vigorata, & Bernardus quadam intempeſta nocte multis Chriſtianis ſociatus militibus, Meſquitam Sarracenorum ingrediuntur, quæ expulſis cunctis Machometi ſpurcitiis in eccleſiam ſanctæ Mariæ dedicata, & per Bernardum deuotiſſime conſecrata eſt, altareque erectum, & inibi ſolennia celebrauit Archiepiſcopus. Sarraceni vero ruptis veſtibus, ſimul & internis viſceribus plurimum fuerunt conturbati, & illico lamentabiles querelas per ſuos legatos apud Regem fecerunt. Quare Alfonſus acerrime iratus, & vehementer contra Reginam & electum indignatus eſt. Itaque cunctis dimiſſis rebus Toletum celerrimo greſſu petiit, deliberauerat enim & firmo animo fixerat Reginam & Archiepiſcopum publice interficere. Et quia ſciebat plurimos Barones pro Regina & electo fore exoraturos, iurauit Rex præſentibus legatis Sarracenorum nihil facere eorum quæ pro parte Reginæ & Archiepiſcopi ſibi foret petitum. dicebat enim iniuriam non Sarracenis, ſed eidem Regi fuiſſe factam, aſſerens quia cum omnis Rex non niſi pacto & fide ſubditorum regnet, indigne Rex appellari poteſt qui pacta & fidem ſubditis non ſeruat. Tandem Regina & electus intelligentes Regem tam acriter eſſe commotum, clerum & omnes religioſos proceſſionaliter & Regis filiam inductam cinere & cilicio in medio proceſſionis incedentem præmiſerunt. Quos cum Rex vidiſſet, vt erat deuotiſſimus, deſcendit de equo, vt ſacris ſolitam reuerentiam ageret, & cum filiam conſpexiſſet nulla paterna pietate flexus: Vah, inquit, matrem ſociabis in morte. Iuraui nil agere eorum quæ petitura es. Filia vero quæ iuramentum nouerat, inſtructa quid diceret, Peto, inquit, domine mi Rex, vt Reginam tibi terreno Regi non parentem, ſed cæleſti Regi fidelem ſimul & Archiepiſcopum illico interficias. Tunc Rex obſtupuit, quinimo tam pia ſagacitate deuictus ad filiam ait: Liberaſti, o filia, a morte matrem, ſed perpetuo maritali carebit conſortio. Nedum enim verba expleuit, & vidit vniuerſos Sarracenos vtriuſque ſexus ſibi obuiam facientes, qui mutato propoſito Regi ſupplicarunt, vt omnino Reginæ & Archiepiſcopo veniam daret, aſſerentes multis retro diebus per certum vaticinium idipſum nutu diuino futurum eſſe. Tunc Rex penitus placatus acquieuit precibus ſupplicantium, & lætus intrauit ciuitatem. Primo tamen eccleſiam ex Mezquita confectam deuote viſitans, in medio portæ Reginam ſacco indutam, & Archiepiſcopum pontificalibus ornatum inuenit. Qui Regi aiunt, Peccauimus in te, o Rex, ſed oramus conſidera peccati cauſam, & finem reſpice. Rurſus quia felix eſt culpa quæ tam inſigne templum meruit obtinere, felix paucorum tranſgreſſio qua multorum peccata purgantur. Tunc Rex manus præſulis deoſculans, Reginam amplectens, regale palatium petiit. Commendanda eſt induſtria filiæ Regis, qua pernicioſum Regis iuramentum in matris beneficium vertit, imitata Anaximenem præceptorem Alexandri. Cum enim (teſte Maximo Valerio) ipſe præceptor occurriſſet Alexandro feſtinanti ad excidium cuiuſdam rebellis vrbis Græciæ, cum primum eum Alexander vidit, timens ne iræ ſuæ preces opponeret, iurauit non ſe facturum quod petiiſſet. Tunc Anaximenes, Obſecro, inquit, vt

vrbem

vrbem diruas. Qua solerti industria ciuitas liberata est. Postquam vero Rex Alfonsus Toletum & adiacentia loca fidei lucro dedisset, mansit aliquandiu apud eandem vrbem regiam cum magna nobilium & militum copia. Verum milites eius balneis & deliciis plus solito se dedere, quemadmodum in eadem vrbe Toletana Sarracenii agere soliti erant. Cum igitur quidam Barbari dicti Alarabes ex Africa transissent, vastassentque prouinciam Carthaginensem, exercitus Alfonsi eis occurrit, & peccatis Christiani populi apud Alcazar de Consuegra victi & prostrati sunt, ibique interfectus fuit Santius Infans filius Alfonsi. Occubuerunt etiam septem nobilissimi Comites, à quo tristi euentu locus ille vsque in hodiernum diem vocatus est Septem Comitum. Rex vero filii mortem æquanimiter tolerauit. Verumtamen cum inuestigasset Rex solertissime, curnam milites arma & bellicos labores non satis ferrent, a sapientibus responsum est causam fore potissimam, quia plus solito milites luxuriæ & balneis vacabant. Iussit igitur Rex vt omnia balnea destruerentur, prohibens libidines ac delicias, quæ militum corpora simul & animos effœminant. Demum induxit hastiludia torneamenta & alia bellica exercitia, qua solertia pristinas vires milites recuperarunt. Imitatus est Rex Alfonsus Scipionem consulem in Hispania, qui (vt ait Valerius, & recitat Augustinus nono de ciuitate Dei) vt fortissimos Numantinorum spiritus contunderet, iussit vt omnia quæ voluptatis causa comparata erant, auferrentur. Quo effectum est, vt duobus millibus scortorum a castris expulsis, sic Romanorum exercitus a tali luxuriæ sentina vacuatus, recreata virtute animosam Numantiam deleuit.

De Geloira & Vrraca filiabus Alfonsi, & de prole earum, & quomodo Alfonsus Rex Aragonum duxit vxorem Vrracam, & de eius impudicitia, & qualiter vterque coniunx propter irreuerentiam ecclesiæ pessima morte obierunt, & quomodo Aragonenses quendam a se in Regem electum regno priuarunt, & Ramirum monachum in Regem erexerunt. Caput XXX.

Cæterum Alfonsus cernens se filiis masculis orbatum, auiditate procreandi filios futuros regni successores quandam nobilem duxit concubinam dictam Ximenam Nunens, ex qua genuit Alfonsum Iordanis, sic appellatum quia in flumine Iordanis fuit baptizatus. Nam ipsa cum Comite prædicto viro suo in Syriam trãsfretauit tempore illius maximi pasagii, in quo Raymundo Comite & Duce Ierusalem, Tripolis & Antiochia lucro fidei accreuerunt. Hic igitur Alfonsus de quo agimus, Hispaniarum decus & lumen fuit, dextera eius præsidium patriæ, vt Macedonum Alexander, vt Epirotarum Pyrrhus, vt Hebræorum Moyses, Iosua, & Gedeon, vt denique illius antiquæ Hispaniæ Viriatus, qui tot cladibus Romanos afflixit, & nouissime vt Rodericus Cidus Campiator, ac Fernandus tertius, de quo in suo loco dicetur. Plurimas denique alias virtutes Alfonsi narrat Rodericus Archiepiscopus in sua historia. Tempore huius Alfonsi Rodericus Cidus Valentiam acquisiuit, de cuius victoriis & clarissimis gestis diximus supra sub Fernando primo patre huius Alfonsi. Hic autem Alfonsus iam in senio constitutus cum filios non haberet masculos, filiam eius Vrracam viduam quam ex Regina Constantia genuerat, & quam Raymundo Comiti Barcinonę vxorem dederat, mortuo Comite qui filium Alfonsum reliquit, Alfonso Regi Aragonum matrimonio copulauit. Ex quo nullum filium suscepit, immo plurimum cum ea discors fuit, pro eo quia (vt dicitur) inhonestam vitam ducebat. Quam rem tarde intellexit Rex. Palam enim de eius impudicitia dicebatur, ipse tamen ignorabat, quia (teste Seneca) nouissimi incommoda domus nostræ didicimus. Nec aliter de Metella vxore Syllæ narrat Hieronymus, cuius tam nota erat impudicitia, vt Athenis cantaretur quod Sylla ignorabat. Quinimo secreta pudenda domus suæ non aliter quam hostium conuicio didicit. Nec aliter accidit Gneo Pompeio victori vrbis, qui impudicissimam vxorem sortitus est. Ferunt historiæ quos-

dam familiares Alfonsi ei suasisse, vt Vrracam vxorem tantopere impudicam repudiaret. Ad quos ille probe & facete ait illud Marci Antonini Cæsaris. Cum enim vxorem de adulterio suspectam haberet, suaderentque plurimi vt eam repudio daret, ille dixisse fertur: Si vxorem dimittimus, reddamus & dotem. Dos autem erat imperium. Alfonsus igitur post multa præclara opera ad Dei cultum & ad fidei defensionem gesta obiit morte communi, & apud monasterium sancti Facundi vna cum Zaida alias dicta Maria sepultus est. Fertur enim eum ante recepisse habitum monachalem, ficte tamen ob fratris sui Santii timorem. Hic magnus ædificator fuit ecclesiarum. Reparauit enim ecclesiam Toletanam, instituit Burgensem, vtramque mirifice dotauit. Post mortem vero Alfonsi sexti, prædicti Regis Castellæ Alfonsus Rex Aragonum in regnis Castellæ & Legionis tentauit regnare propter vxorem, & fuit non parua discordia, aliis fauentibus Regi Aragonum, aliis præsidia ferentibus Alfonso filio Vrracæ. Tandem post plurima dissidia & bella obtinuit Alfonsus filius Comitis & Vrracæ. Ferunt Hispanorum annalia hanc Vrracam irreuerentem fuisse ecclesiis & piis locis, sæpe sacra templa spoliando & ecclesiæ ministros vituperando & capiendo. Quare iustissime acerrimas suorum sacrilegiorum pœnas soluit. Cum enim bellum gereret contra Alfonsum Imperatorem filium suum, ingressa est monasterium sancti Isidori Legionensis, atque a monachis importune petebat pecunias. Cum vero illi dicerent se non habere, iussit militibus vt ecclesiam spoliarent ornamentis & calicibus. Illi non sunt ausi. Quare ipsa indignata templum cunctis iocalibus spoliauit. Cum vero egrederetur limen ianuæ, media crepuit cunctis videntibus, & iudicia Dei laudantibus. Nec dissimili morte interiit Alfonsus Rex Aragonum, maritus Vrracæ. Fertur enim multa sacrilegia perpetrasse, ecclesias spoliasse, & ob eam rem creditur diuino iudicio punitum esse. Nam vltimo bello quod contra Sarracenos apud Fragam conseruit, occisus est, & (vt ait Rodericus Toletanus) nulla eius vestigia reperta sunt. Eodem Alfonso Rege Aragonum sic interfecto (vt ait Lucas Tudensis) nonnulli proceres & Barones regni Aragoniæ decreuerunt eligere quendam nobilem appellatum Petrum Tares, multorum iudicio probum. Qui vt se vidit in regio throno, se supra se extulit. Incepit enim despicere nobiles regni, & leges ac consuetudines patrias abrogare. Cum igitur pro more regni curiæ generales tenerentur, essentque Barones & nobiles vocati, plurimi Aragonenses & Nauarri qui primo venerant, non exierunt, vt est moris, Regi nouo obuiam, nisi solus vnus miles vocatus Petrus Tizon: cæteri vero petierunt Regis palatium, vt viderent an aliquod curialitatis signum Rex eis ageret. Ille vero indignatus iussit portas palatii sibi claudi. Barones vero & nobiles sequenti die curias sine Rege celebrarunt, atque inprimis Petrum Tares titulo & regno pellere decreuerunt, quia cum in honore esset, non intellexit. Sed verum est illud Aristotelis, quia magistratus virum ostendit. Non parum periculi est, priuatos homines in magnis magistratibus non expertos subito ad regale fastigium sublimare. Nam (teste philosopho) nuper ditati & exaltati nesciunt ferre magnas fortunas. Quinimo vt plurimum sunt despectiui, dedignantur enim amicos priores, notos ignorant, histriones honorant, comites contemnunt, grandia loquuntur, sublimia meditantur, rationi subesse non patiuntur, præesse moliuntur, sunt denique subditis onerosi, omnibus infesti. Quare (vt inquit Seneca) talibus repente exaltatis facilius est potentiam amittere quam acquirere. Expulso igitur Petro Tares, regnicolæ Aragoniæ communi consensu reuocarunt a monasterio Ramirum monachum presbyterum filium legitimum Santii Regis Aragonum & fratrem Alfonsi sine filiis præmortui, cui dederunt nobilem vxorem, videlicet filiam Raymundi Comitis Pictauiensis, obtentaque dispensatione apostolica genuit vnicam filiam. Sed non putamus alienum a proposito fore, breui differere quid interim Ramiro & nobilibus suis acciderit. Narrant enim Hispanorum annalia Ramirum fuisse probum virum, & penitus diuinæ contemplationi deditum, sed valde simplicem, agibilium inexpertum. Contigit autem vt necessarium bellum contra Sarracenos consereret.

Ille

Ille vero armorum & equitandi vsu expers equum ascendit. Nobiles vero scutum in manu eius læua posuerunt, & lanceam in dextera. Rursus dixerunt ei, vt bridam siue frænum caperet. Ille vero, Ponite, inquit, in ore, quia vtraq; manus occupata est: & ita actum est. Tandem Sarracenos viriliter aggreditur, & eos strenue deuicit. Nihilominus nonnulli Barones de huiusmodi actu & cæteris simplicitatibus tam assiduo & irreuerenter irridebant, vt Ramirus ferre æquo animo non posset. Quare deposita monachali simplicitate animum induit plus quam militarem. Nam vndecim nobiles ad se apud Oscam vocatos gladio ferire fecit, & ad superstites ait in vulgari Hispanico: *Non sabe la volpeia con quien trobeia*, quod est dicere, Nescit vulpecula cum quo ludit. Quo terribili exemplo cæteri perterriti nedum ab irrisione cessarunt, sed ei insidias parabant. Ramirus vero se & regnum Alfonso VII. Regi Castellæ dicto Imperatori recommisit, quousq; filia eius fuit nobilis. Quam accepit vxorem Raymundus Comes Barcinonæ, qui postea fuit Rex Aragonum & Comes Barcinonæ. Deinde dictus Ramirus donauit eidem Regi Castellæ Soriam cum districtu, quæ ante ad regnum Aragoniæ pertinebat. Cunctis igitur pacatis Ramirus rediit ad monasterium, vbi cælibem vitam egit. Barones ergo ac nobiles Aragoniæ quo pacto non incusem Regem irridentes, non facile inuenio. Scio scriptum esse, Non irridebis homines in amaritudine animi sui. Vnde de Regibus videtur dictum illud Iesaiæ: Illudam illusores eorum. Et iterum: Abominatio domini omnis illusor. Et rursus Sapiens: Irridentes eruntderidentes sine honore. Denique scio, iuuenes irridentes Helisæum vrsi laceraruntnas. Iezabel quoque irrisit Achab qui pessima morte obiit. Verumtamen quomodo Regem a tanta crudelitate excusem ignoro, præsertim in monachali innocentia nutritum, qui sæpe illud Senecæ legerat: Nondum felix es, si te turba non deriserit: si vis beatus esse, cogita hoc primum contemnere contemni. Et iterum idem Seneca, Ad honesta vadenti contemnendus est ipse contemtus. Et Cicero, Nemo contemni timet, nisi qui se contemnendum arbitratur. Hoc tempore sedit Romæ Gregorius VII. & Victor III. & Vrbanus II. in sede vero imperii Henricus V. filius Friderici primi. Hic fuit coronatus a Celestino. Mortuus est in Sicilia. Quo mortuo orta est dissensio in imperio, quibusdam eligentibus Othonem filium ducis Saxoniæ, aliis vero Philippum fratrem quondam Henrici Imperatoris.

De Alfonso VII. intitulato Imperatore, qui vigesimo nono loco post cladem regnauit, & quomodo regna iterum diuisit, & de clarissimis gestis suis. *Caput XXXI.*

ALFONSVS VII. prædictus nepos Alfonsi ex filia, intitulatus Imperator Hispaniarum, vigesimus nonus Rex fuit a Pelagio primo Rege post Hispaniæ excidium, & LXXVI. post Athanaricum primum Regem Gothorum. Incepit regnare anno domini M. CVIII. regnauit annis LI. Hic diuisit iterum regna. Nam in regno Castellæ instituit primogenitum Santium, in regno Legionis Fernandum filium sibi succedendo natum. Diuisio siue partitio regni etsi plerumque fiat ex voluntate Dei, aut vindicantis, aut præsentia dissidia tollentis (vt inquit Augustinus) simpliciter tamen regnorum diuisio minime ad perpetuitatem regni cedere compertum est. Regnum quidem (teste philosopho) non nisi vnitate firmatur. Hinc pro benedictione singulari Deus in vno principatu vnicum principem constituit, dicente scriptura per prophetam: Adducam vos de medio nationum in gentem vnam, & Rex vnus erit omnibus imperans. Quemadmodum pro maledictione datum est, vt regnum diuidatur, quia (vt ait Sapiens) propter peccata populi multi principes eius. Sic propter scelera Salomonis & filii Ieroboam eius regnũ diuisum est. Fatemur tamẽ, quia nõnunquã ad vitanda inter fratres intestina dissidia, expedit regna inter eos partiri, idq; plurimi imperatores fecere, vt supra diximus. Quæ siquidẽ regnorũ partitio etsi discordiis protunc occurrẽtibus prouidere videatur,

maiores tamen timentur inquietudines. Adde, quia facilius partes diuisæ ab hostibus inuaduntur, quam totum in vnitate roboratum. Hic igitur Alfonsus regna diuisit. In qua re dum filiis præsentibus prouidit, futura scandala non vitauit, quousque regna iterum vnita fuere, vt inferius tangemus. Hic fuit vir bonus, strenuus, & mansuetus, multa castra & oppida a Mauris, signanter Calatrauam cum adiacentibus, suæ ditioni subiecit. Huius Alfonsi tempore, mortuo Alfonso Rege Aragonum, & substituto ei Ramiro monacho fratre suo, Alfonsus Rex Hispaniarum cœpit Aragoniam infestare, & ciuitates ac castra citra Iberum occupauit. Tandem in concordiam redierunt, vt Rex Aragonum prædictam patriam in feudo teneret a Rege Hispaniarum, esserque ei pro dictis locis vassallus: quod fideliter obseruauit vsque ad obsidionem Conchæ, in qua fertur Alfonso regi Aragonum homagium remisisse. Hic se Imperatorem Hispaniarum appellauit. nam principatum tenebat a mari oceano vsque ad mare mediterraneum. Sortitus est Alfonsus duas vxores, Berengariam atque Vrracam. Ex Berengaria genuit Santium & Fernandum, Elisabet & Beatricem. Hæc itaque Beatrix nupsit Ludouico Regi Francię. Fuit hic Rex Alfonsus glorioſus & virtuosus, magnas prouincias & vrbes fidei lucro adiecit, vsque adeo vt Sarraceni ei seruirent in tributo, & ad curias suas, vt subditi, venire cogerentur. Huius tempore Ludouicus septimus Rex Franciæ gener Alfonsi decreuit visitare limina sancti Iacobi, deniq; voluit Alfonsi soceri curiam accersiri. Fuerat enim eidem Ludouico falso suggestum, reginam Francorum vxorem suam filiam Alfonsi non esse legitimam. Alfonsus igitur sociatus regi Nauarrorum Ludouicum apud Burgensem ciuitatem solennissime recepit, quem sociauit vsque ad Compostellam, eumq; expleta peregrinatione Toletum conduxit, vbi Rex curias generales indixerat. Interfuit in eisdem curiis Raymundus Comes Barcinonæ & plurimi alii principes, fideles pariter & infideles, fuitque tanta inibi adunata nobilitas, vt Rex Franciæ palam dixerit, non fuisse in orbe similem regis curiam. Alfonsus vero plurima dona Ludouico & militibus suis contulit. Fuitque abunde certificatus vxorem suam legitimam fore filiam Alfonsi imperatoris. Quare plurimum delectatus, rediit incolumis & hilaris in Franciam, quem Rex Nauarræ & Comes Raymundus vsque ad Baionam sociarunt. Hic Alfonsus iustitiæ zelantissimus fuit. Fertur enim patriam regni sui executores quos Alguaziles vocamus non indigem: ibique ministrabatur iustitia. Habent enim gesta huius regis quendam rusticum *Galecum* apud Toletum querelas egisse contra vnum potentem militem bona *sua inuadentem*. Cui Rex Alfonsus breuem literam concessit, iniungens vt illico miles quæ abstulerat, rustico assignaret. Ille vero pro restitutione minas mortis laboratori intulit. Regem itaque rusticus iterum adit, qui commotus finxit se ægrotum, & interim secreto Galleciam petiit celeri gressu, domumque militis obsedit, quem tandem cepit, & prope eius domum suspendit. Quo singulari actu multi perterriti fuere, & ab inuasionibus & rapinis abstinuerunt. Hic Alfonsus Cordubã magno exercitu obsedit. Cui princeps Sarracenus qui eam regebat, de viribus suis diffidens exiuit obuiam, ciuitatis claues offerens. Alfonsus ergo accepta ciuitate eam commisit cuidam Mauro sibi fideli sub homagio. Tandem procedens per maritima Almeriam obtinuit, deinde Baezam, ibique relicto filio suo Santio obiit in via ex ægritudine sub quadam arbore, in monte qui dicitur del Muladar. Hoc tempore sedit in cathedra Petri Innocentius II. & post eius obitum Celestinus II. & Lucius III. quo tempore fuit magnum schisma: in imperio autem fuit Conradus II. & Fridericus primus. Hic Conradus nepos Henrici imperatoris ex sorore benedictionem non habuit.

De Santio III. *Desiderato appellato, qui post irruptionem Hispaniæ trigesimo loco regnauit, & de virtutibus & gestis suis.* *Caput* XXXII.

SANTIVS III. cognominatus Desideratus, primogenitus Imperatoris Alfonsi, XXX. Rex fuit a Pelagio primo rege post cladem Hispaniæ, & LXVII. post Athana-

Athanaricum primum regem Gotthorum. Cœpit autem regnare anno domini M. CLIX. regnauit anno vno. Hic cum intelligeret mortem patris, concito gressu corpus eius duxit Toletum, ibique honorifice sepeliuit. Hic vxorem duxit patre viuente Blancam filiam Garsiæ regis Nauarræ, qui fuit nepos ex filia nobilis Roderici Cidi, ex qua susceperat Alfonsum, qui post eum in cunabulis existens regnauit in Castella. Hic Rex Santius multis virtutibus pollebat, & clypeus nobilium dicebatur, & (erat enim humanissimus) nulli fides eius, nulli victus, nulli auxilium defuit. Imitatus est Simonem Athenienſium ducem, cuius tanta fuit ad suos caritas & beneficentia, vt nullus inopia rei familiaris mœstus esset, multos locupletauit, suoque sumptu extulit, vt eo mortuo non tam dux quam omnium pater extinctus videretur. Fernandus autem frater Santii cui pater regnum Legionis dimiserat, licet pius & benignus, tamē quorundam prauis consiliis abstulit fenda & castra quibusdam nobilibus, quæ pater eis concesserat. Illi vero regem Santium Castellæ adierunt, qui congregato exercitu regnum Legionis ingreditur. Fernandus tamen bello captus est, qui tandem fratris arbitrio se commisit. Quem frater conspiciens nudum regalibus vestibus induit, imitatus Pompeium regem Armeniæ, qui fratrem bello captiuatum genibus flexum iacere non permisit, sed benignus fratrem recreauit, & diadema quod amiserat, capiti imponere iussit, vitamque simul & regnum contulit, æque pulchrum iudicans & regem vincere & facere. Nec aliter Santius, etsi regno fratris, imo suo potiri potuisset, fratrem sibi conciliauit, quem futurum hæredem in spiritu præsensit. Tandem rebus compositis vnusquisq; in patriam rediit. Rex vero Santius consummatus in breui compleuit tempora multa. placita enim erat Deo anima illius. Ideo festinauit eum dominus adducere de medio iniquitatis. Obiit enim apud Toletum. vocatus est enim Desideratus, quia præmature tam dilectus de terra delectus est. Hoc tempore sedit Romæ Lucius III. in imperio prædictus Fridericus primus. Hic dux fuit Suenorum & nepos Conradi Imperatoris. Hic coronatus fuit ab Adriano Papa. Cum igitur transisset in orientales partes, & fatigatus magno æstu in quodam fluuio natasset, submersus est, vt dicitur in Chronica Sicardi.

De Fernando secundo, qui post cladem Hispaniæ trigesimo primo loco regnauit in Legione, & frater eius Santius in Castella. *Caput XXXIII.*

FERNANDVS II. frater Santii & filius Alfonsi Imperatoris, XXXI. Rex fuit a Pelagio primo Rege post cladem Hispaniæ, & LXIII. post Athanaricum primum Regem Gotthorum. Cœpit autem regnare in regno Legionensi anno domini M. CLIX. regnauit annis triginta vno. Eodem enim tempore Santius in Castella regnauit, & Fernandus in Legione, sed non æquali periodo in regnis perdurarunt. Santius enim vno anno, sed Fernandus triginta vno præfuit. Santius itaque cum recte, pie, & iuste regnauerit, licet paucis annis, longo tamen tempore vixisse censendus est. Nam ætas hominum bene distributa, longa est: si male, breuissima. Diu enim non viuit, qui diu impie viuit, dicente Salamone: Si quid impiorum longæ vitæ fuerit, in nihilum reputabitur. Vnde Seneca, Decipitur qui propter canos & rugas in fronte putat diu vixisse. Hic Fernandus, sicut præmissum est, præmature mortuo Santio Rege Castellæ eius fratre qui Alfonsum filium anniculum reliquerat (vt quidam aiunt) ad regnum aspirabat, aut (vt alii volunt) nepotem sibi vassallum subiicere tentauit. Sed obstitit exploratis ac æternis laudibus illustrata erga Alfonsum nobilium suorum fides, præsertim duorum fratrum Manrici & Nunii Comitum de Lara. Cum enim ipse Alfonsus mortuo Santio patre in cunabulis agens a nobilibus Castellæ iure in Regem electus atque receptus esset, Fernandus, de quo agimus, patruus eius, manu armata regnum Castellæ ingreditur, & magnam eius partem occupauit. Persequebatur enim miro odio Manricum & Nunium Comites prædictos, quibus Santius Rex filium commiserat. Ipsi igitur nobiles viri non valentes aliud efficere, homagio pro tunc ab eis præstito assenserunt Regis Fernandi voto, vt

Alfonsum tanquam vassallũ sibi traderent alendum. Cum igitur Fernandus oppidũ Sorię peteret, vbi erat puer: & esset coram patruo adductus, cœpit plorare. Cui Fernandus ne ploraret, blandiri cœpit. Tunc Comes Manricus sciens quod scriptum est, quia in tempore tribulationis fidelis agnoscitur, omni timore depositio ad regem ait: Puer (inquit) lactari cupit, non seruire, nutricis potius mamillis quam patrui oblectamentis indiget, longe magis puero opus esset lactantis solatio quam patrui palatio, magis optat lac quam sanguinem, longe magis ei expedit ablactatus vagire quam coactus seruire. Voluisti hodie, o Rex, efficere quod natura non patitur. Cupis enim vt tibi præstet homagii formam, qui formare verba non dicit. Cupis rursus vt tibi seruire incipiat, qui vix viuere inchoauit. Optas vt tibi homagium dicat, qui quid sit quod petis ignorat. Et vt paucis, sed veris, tua pace agamus, vis vt tibi fiat vassallus, qui dominus iure fore deberet. Facigitur quod tibi libet. Sed vide an liceat. nos cedemus tempori, non rationi, dum tu respicis pueri ætatem, non tui honestatem. Si igitur placet, puerum ad nutricem adducam quæ eum lactabit, postea iocunde videbit eum Rex. Interim vero quidam miles dictus Petrus Melendi iussu Comitum ascendit equum, & puerum sub mantello absconsum celeri gressu duxit ad oppidum sancti Stephani de Gormaz. Idque cum intimatum esset Regi Fernando qui Alfonsum auide expectabat, nimia ira indignatus est contra Comites. Illi vero quodam rubore perfusi, dixerunt se velle Regem quærere, & ad Fernandum adducere. Comes itaque de Lara paulum cæteros præcedens ad oppidum pergit sancti Stephani, puerumq; ad arcem de Atienzà attulit, nec putauit ire cõtra homagium, vt dominum suum aut a morte aut seruitute liberaret. Fernandus ergo rex Nunium diffidauit. Ille vero statim se regi præsentauit, quem Rex toruo oculo conspiciens proditorem appellauit. Sed Nunius patienter tulit, dicens id egisse vt dominum suum liberaret, nec contra regni instituta egisse. Fernandus itaque rem deduxit ad consilium, & a cunctis proceribus iudicatum est, Comites minime cõtra homagium, quinimo strenue & fideliter egisse. Quo præclaro facinore Rex Santius aut a morte aut a seruitute liberatus est. Manricus igitur & Nunius æterna sunt laude commendandi, qui nedum vitam, sed honorem domini sui vitæ propriæ prætulerunt, imitati fidelissimos illos Ioiadam & Iehoseba, quos scriptura sacra commemorat qui absconderunt Ioas paruum filium in virtute sua & in cubiculo suo, contra Athaliam & cæteros semen regis extinguere molientes. Sic puer *Ptolemæus* Rex Ægypti, quem pater eius Ptolemæus Romanorum fidei commiserat, per eorundem Romanorum fidem & probitatem (vt ait Valerius) defensus est contra patruos & Ægyptios regnum illius eripere molientes. Hic Fernandus deuicit in prælio Alfonsum qui primus fuit Rex Portugaliæ. Huius Fernandi temporibus sedebat Romæ prædictus Lucius III. in imperio vero Fridericus primus, de quo paulo ante diximus.

De Alfonso VIII. *qui post cladem Hispaniæ trigesimo secundo loco regnauit, & de clarissima eius prole, & bellis & victoriis suo tempore occurrentibus.* *Caput* XXXIIII.

ALFONSVS VIII. cognomento Bonus, filius regis Santii, XXXII. Rex fuit a Pelagio primo Rege Hispaniæ post cladẽ, & LXIX. ab Athanarico primo Rege Gotthorum. Incepit autem regnare in regno Castellæ anno domini M.CLX. & regnauit annis LIII. Hic Alfonsus (vt paulo ante prædiximus) patre Santio vita functo inter ipsos vagitus infantiæ regnare cœpit. Nec parum fuit miraculi eũ in tanta euasisse innocentia, cui tot pectora nocentia insidiabantur. Sed nec carebat mysterio illum incolumem posse seruari, quem tanta ambitio, aut tanta inuidia inuaserat. Quare futurum videbatur, vt quem maxima fides defenderat, maxime ipse fidem defenderet, & inter multos clarissimus euaderet, quem clarissima auspicia futurum clarissimum demonstrarunt. Hic igitur Alfonsus post annos suæ adolescen-

adolescentiæ non sine conflictu, sed cum victoria feliciter exactos, duxit vxorem Leonoram filiam Ricardi Regis Angliæ. Ex qua genuit tres filios, scilicet Santium, qui obiit in infantia, & Fernandum strenuissimum atq; excellentissimũ principem, qui cum esset xxv. annorum apud Maoritum communi morte obiit. Deinde genuit Henricum qui postea regnauit. Genuit rursus plures filias, videlicet dominam Blancam quæ nupsit regi Franciæ, ex qua genuit sanctum Ludouicum etiam regem Franciæ. Nec mirum cum ex generoso semine nascatur in quauis specie optima proles. Fuit igitur singularis felicitas huius Alfonsi, tam egregiam claramque obtinuisse prolem, quæ ipsum pene orbem excellentissimis principibus replenit. Teste enim Aristotele, multitudo & bonitas prolis magnam felicitatem parentibus affert. pro singulari enim munere concessit deus Abrahæ & Iacob, vt viderent filios & filios filiorum suorum, pacem super Israel. Adde, quia probitas filiorum plerumque deriuatur a patre, & transit in filios, quia scriptum est: Iustitia illius in filios filiorum suorum. Et sicut (teste sapiente) filius insipiens ignominia patris, ita virtus filiorum gloria & felicitas est patris. Nec enim parua fuit gloria Pauli Q. Mutium & reliquos præclaros habuisse filios, qui in eodem genere laudis patrem ne dixerim imitari, sed excellere visi sunt. Sic & Africanus in re militari paternis laudibus addidit. Id ipsum fecerunt Timotheus & tres eius fratres Cononis filii, qui in belli laude doctrinæque & ingenii præstantia non inferiores patre fuerunt. Ii optimam hæreditatem a patribus receperunt, tales videlicet patres obtinuisse. Patres quoque præstantissimum patrimonium filiis reliquerunt, cum tales filios genuissent. Rursus quid felicius Metelli Romanorum principis felicitate, si prolem respicimus? quid præclarius filiis, si patrem non despicimus? Hic enim Metellus consul, imperator, triumphator, ex vxore pudica quatuor inclytos genuit filios tribus consulatibus & censuris & vna prætura. Gyges denique Lydorum rex adeo prole felicissimus fuit, vt Apollinis oraculum consulere sit ausus, an quisque se filiis felicior foret. Iterum Alfonsus genuit dominam Berengariam, quæ fuit vxor Alfonsi Regis Legionensis, ex qua genitus est glorioßissimus Fernandus Rex, qui Hispalim, Cordubam, & totam fere Bæticam, & Vandaliam a Mauris obtinuit. Ex eadem rursus Berengaria genitus est Alfonsus qui dictus est Infans Molinæ. Item dictus Alfonsus VIII. genuit Vracam quæ fuit regina Portugaliæ, & Leonoram quæ fuit regina Aragoniæ. Hic Alfonsus a Mauris in prælio deuictus est apud locum de Alarcos. Fuit autem dux Maurorum Miramomelinus, qui prosequens victoriam multa castra acquisiuit, obsedítque arcem de Alarcos, præsertim quia cognouerat nobilem virum Didacum de Haro dominum de Viscaia post prælium in eadem arce receptum esse, sciebatque obsessis victualia defeciße. Miramomelinus itaque iurauit super Alcoranum, quod si Didacus de Haro illico sibi non assignaret castrum, omnes gladio feriret. Verum cum apud eundem Miramomelinum exularet nobilis vir Petrus Fernandi de Castro, occasione inimicitiarum cum Nunio & Aluaro Comitibus de Lara, generis eiusdem Didaci, suscepit idem Petrus Fernandi onus intimandi Didaco votum regis Sarracenorum. Expositaigitur legatione Didacus necessitate famis compulsus, deliberauit arcem assignare, eo pacto vt omnes secum existentes saluarentur. Quod placuit regi exceptis Comitibus de Lara, qui debebant capti assignari Petro Fernandi inimico eorum. Pacto igitur inito, rogauit Didacus Petrum Fernandi, vt secum duos milites deferret, idemque Petrus iurauit, quod assignato castro Miramomelino, eadem hora omnes existentes in arce liberarentur præter Comites de Lara. Didacus vero mandauit suis, ne castrum redderent post quatuor horas recessus sui. Ille vero assumptis secum eisdem Nunio & Aluaro generis suis exiuit de castro, & infra paucas horas aliud castrum Christianorum securus petiit. Cum itaque Petrus Fernandi lætus admodum esset, putans se habere ad manus Comites de Lara, ac inueniße eos abiisse cum Didaco, doluit se illusum. Nihilominus seruans quod iurauerat, cunctos qui in arce manserant, illæsos abire fecit, datis per Didacum duodecim obsidibus

de assignando castrum, vt statim dicemus. Sic itaq; auiditas vindictæ Petri Fernandi optima arte illusa est. Cæterum non aberrabimus ab incepto proposito, si breui inseruerimus quid huius inclyti Alfonsi temporibus eidem nobili Didaco de Haro acciderit. Fuit enim Didacus (vt ferunt Hispanorum annalia) Alfonso regi carus, plurimumq; acceptus. nam erat vir strenuus, corporis atq; animi viribus pollens. Verumtamen apud semetipsum cunctis fortior videbatur, quinimo bellandi arte, animositate, & fide plurimis se præstare arbitrabatur, vt alter Metellus, quem Salustius in Iugurtha commemorat, qui quamquam gloria & virtute clarissimus, tamen ei erat arrogans atque contemptor animus, quia arrogantia commune nobilitatis malum est. Ea igitur infelicissima die qua rex Alfonsus confligere debebat cum Miramomelino rege Maurorum prope Alarcos, Didacus ipse quatuor problemata publice & arroganter deuouit. Erat primum, nullo periculo dominum suum in bello dimittere: secundum, quod nulla necessitate castra aut arces domini sui hostibus traderet: tertium, quod si vnquam obsides assignaret, illos omnino redimeret: quartum, quod iam conserto prælio, si semel calcaribus equum percuteret contra Sarracenos, nullo discrimine respiceret retro. Sed altissimus Deus cuius est omnis fortitudo & potentia, fregit arrogantiã eius, quia scriptum est: Qui se iactat & dilatat, Deo displicet, & iurgia concitat. Et in Ecclesiastico scribitur: Nec te extollas in cogitatione animæ tuæ, velut taurus, ne forte elidatur virtus tua per stultitiam, & folia tua comedat, & fructus tuos perdat, & relinquaris velut lignum aridum in eremo. Hinc Augustinus in libro de conflictu vitiorum: Desine grandia loqui. Frangit Deus omnem arrogantem, magniloquia cadunt, inflata crepant, tumefacta premuntur. Itaq; tantam arrogantiam Didaci de Haro Deus non sustinuit, quippe ea die contra prædicta quatuor aut metu, aut infelicitate, vel necessitate agere coactus est. Nam victo exercitu Christianorum, ipse Didacus plurimos Christianos fugere conspiciens, ad arcem de Alarcos aufugit. At cum cerneret victualia deesse, exiens de castro suis militibus sociatus, impetum in Arabes fecit, vt tandem euadere posset. Verum sui eum deseruerunt. Cum itaq; retro respiceret, neminem prope se videns, verecunde satis rediit ad arcem. Rursus eadem die duodecim milites Miramomelino regi Sarracenorum ex pacto obsides assignauit, ipseq; sequenti die incolumis, sed infelix, euasit, & arcem infelicius hostibus consignauit. Sic itaq; eadem quatuor eadem die nescio an insolentius ac impudentius fregit ac violauit. Nec defuit qui ei palam iactantiam sua am improperaret dicens, O Didace memor esto, quia in quo multate acturum iactasti, in eo multos offendisti. Iactantia enim (vt inquit noster Quintilianus) audientibus non modo fastidium, sed etiam odium generat. qui enim se iactant hoc facere, tanquam superiores aut fortiores sibi videntur. Quare supra modum cæteros premere & despicere creduntur. Hinc & noster Seneca ait, quia magnanimitas si se supra se extollat, facit virum minantem, inflatum, turgidũ, inquietum, cunctis odiosum. Tu ergo, o Didace, illud Scipionis vtinam animo cogitasses, qui militem tacitum esse debere ad exequendum, ad faciendum potius quam ad dicendum proniorem. Tu ergo qua die te verbis ostentasti, ea te operibus defrauasti, & qua die vouisti, ea votum fregisti, vt in te illud Sapientis impleatur: Superbia tua extulit te. Et iterum: Est qui hodie extollitur, & cras decidet. Verba tua te polluerunt, sed hostes non terruerunt, quia (vt poeta ait)

Non semper ferit quodcumq; minabitur arcus.

Heri verbis hostes vicisti, a quibus hodie victus euasisti, vt imiteris Damasippum quem Macrobius commemorat, qui cum pollicerętur aprum solus interficere, Cicero quæsiuit an ipsum venabulo vel verbis interficere promittebat.

De glo-

De gloriosa victoria Alphonsi VIII. contra Sarracenos in illo famoso bello de Nauibus Tolosæ, & quomodo crux Christi preciosa visibiliter opem tulit, & de innumera multitudine cæsorum. Inseruntur etiam copiæ interfectorum in antiquis bellis & cæterarum nationum. Cap. XXXV.

LIBET igitur breui differere gesta Alfonsi VIII. post infelicem cladem peccatis populi Christiani susceptam apud locum de Alarcos. Postquam idem Alfonsus a Miramomelino rege Sarracenorũ sic infeliciter victus fuit, conspiciens peccatis suis id euenisse, compunctus corde multa pietatis opera fecit. fundauit enim atque dotauit monasterium de Holgis, & Hospitale regis apud Burgẽsem ciuitatem, & alia plurima monasteria monialium. Fernandus itaque filius eius cum esset ingentis roboris animi, incessabiliter interpellat patrẽ Alfonsum, vt Miramomelinum regem Maurorum paulo ante victorem aggrederetur. Pater vero cum conspiceret Sarracenos instructos copiis multis, ac in locis saltuosis manere, ad filium ait: Aggrederer, o fili, hostes libens, si plurimos tibi similes in castris meis conspicerem, & hostium vires expertus non essem: imitatus Paulum Fuluium, qui contra Macedones consul missus, cum essent hostes in locis inaccessibilibus, hortante eũ Nasica optimæ indolis iuuene, vt hostes adoriretur: Facerem, inquit, istud, si tua mihi ætas fuisset, aut tibi mea experientia. Verum pluries expertus sum non tutũ esse, vt recenti infelicique clade prostratus aduersus instructam aciem dimicem. Tandem Alfonsus precibus filii atque sui animi amplitudine roboratus, eundem regem Sarracenorum diffidauit. Interim Rodericum Archiepiscopum Toletanũ Romam misit pro cruciata, quam confestim obtinuit. Adueniente igitur die belli, congregato & instructo exercitu, Sarraceni in multitudine confidentes, vt moris habent, clamitabant magnis vocibus, & diuersis sonorum & tubarum strepitibus rigebant, vt nostris timorem, suis vero animũ darent. Cum vero Alfonsus suos hostium potentiam formidare cõspiceret, ad eos ait quod Salustius in Catilinaria refert: Semper (inquit) in prælio illis est maximum periculum qui maxime timent. Nobis ergo, o Christi milites, audacia pro muro, spes pro securitate, gloria pro victoria, iustitia pro certitudine vincendi habeatur. Et subdit: Nec vos conturbent hi hostium clamores. illis. n. pauor est in animo, quibus effusa vox est in ore. Imitatus est Alfonsus Magnum Alexandrum, qui (vt Quintus Curtius refert) cõtra Darium pugnaturus in simili casu ad suos formidantes ait: Quid Barbarorum clamoribus turbamini, qui timoris habent testimonium, non confidentię probationem. Nam & canibus infelicioribus mos est, quanto plus defecerint vires, eo magis latratibus indulgere. Expletis igitur his verbis, omnes in domino confortati Sarracenos impetunt. Vtrinq; itaque pugnatum est acerrime, & non sine varietate fortunæ, eo auxilium ferente, coram quo fortuna ipsa aut nihil est, aut nihil potest. Tandem Arabes mirabili strage fusi & cæsi sunt. Fuit hoc bellum famosum dictũ & Nauibus Tolosæ, vbi crux Christi visibiliter opem tulit. Meruit hic Alfonsus apud Christi crucem deuotione & reuerentia, crucis triumphantissimæ auxilio victoriæ, vt alter Constantinus Constantii filius, qui (vt inquit Cassiodorus) aduersus Maxẽtium pugnaturus vidit per somnium signũ crucis in cælo flamineo more rutilare, & angelos assistentes atque dicentes: In hoc signo vinces Constantine. Triumphauit autem Constantinus in signo crucis, vt nec solus vnus de suis in bello mortuus atque captus fuerit. Quo effectum est, vt crux quæ primo apud Romanos supplicium fuerat, in numismatũ figuris sit descripta literis asscribentibus: HOC EST INVINCIBILE SIGNVM DEI VIVI. Fuit itaq; tã glorioſum hoc bellum, sicut vnquam in Hispania accidisse legitur. Cæsa enim fuere circiter cc. milia Arabum. Stupenda clades, inaudita lues, tot interfectorum hominum multitudo, quæ non miseranda, non deflenda, sed cum summis gaudiis referenda, atque immortali Deo gratulanda est. Quis enim Barbarorum miserebitur quos cum non lædimus, catholicam fidem euertere, nosque & nostra diripere, suæque perfidiæ subiicere conspicimus? Tantam itaque cæsorum stragem, tantamque occisorum multitudinem, vt eo bello Alfonsus intulit, nulla referunt annalia. Nam

etsi clariora bella truculentioresque prælio rum cædes recolimus, huic Alfonsi victoriæ non facile comparantur. Vt enim refert Orosius in primo congressu Alexandri cum Dario sexcentum millia Persarum bellantium fuere, quæ non minus arte Alexandri superata, quam virtute Macedonum. vbi magna cædes fuit Persarum. In exercitu vero Alexandri tantum centum viginti equites, & octo pedites defuere. Parum vero post, Darius cum quatuor centum millibus peditum & centum millibus equitum in aciem prodiit, pugnaque committitur, amboque reges vulnerantur. Tandem Darius fugit, cæsaque sunt octoginta millia peditum, equitum vero decem millia, capta autem quadraginta millia. Et rursus: Darius spe paucis amissa, quatuor centum millia peditum & centum millia equitum congregauit, & Alexandro ab Ægypto reuertenti apud Tharsum bello opponit. raroque in ullo prælio, vt in hoc, tantum sanguinis fusum est, totusque oriens in potestatem Alexandri venit. Quantus autem numerus militum Alexandri ceciderit, non tradunt scriptores. Veterum enim mos est, ex ea parte quæ vincit, occisorum numerum non ponere, ne victoriam maculent damna victoris. Denique contra Pyrrhum apud Lucaniam Curius cõsul bellum gessit, vbi octoginta millia peditum, & septuaginta millia equitum regem Pyrrhum habuisse ferunt. Ex his triginta sex millia cæsa referuntur. Rursus Regulus aduersus duos Hasdrubales & Amilcarem acerrimum bellum gessit, vbi triginta millia Romanorum ceciderunt. Postea vero anno ab vrbe condita quingentesimo sextodecimo apud Aretium commisso prælio, Attilius consul est occisus, octoginta millibus Romanorum cæsis. Cæterum Sylla Mithridaticum bellum cepit, initoque prælio cum Archelao conflixit, vbi nonaginta millia interfecta referuntur. Parum vero post cum Mithridates adiutorium Archelao misisset, secundo prælio quinquaginta millia ex suis interfecta sunt. Item Iulius Cæsar apud Rhodanum Gallos bis vicit, vbi quadraginta millia Gallorum ceciderunt. Sed & Tiberius priuignus Augusti Germanos bello superauit, vbi centum viginti quatuor millia cæsa & captiuata ferũtur. Quod bellum maximum & formidolosum quinquaginta legionibus gestum est, nec fere vllum maius bellum post Punicum fuit. Postremo (vt id Orosius refert) anno vrbis conditæ octingentesimo vigesimo quinto, Vespasianus templũ Hierosolymis dirupit, murosque vrbis solo æquat: & ibi sexcenta millia Iudæorum interfecta Cornelius & Suetonius asserunt: Iosephus vero vndecies centena millia Iudæorum gladio & fame periisse, nonaginta vero millia toto orbe dispersa: de Romanis vero vix viginti quinque equites ceciderunt.

De his quæ acciderunt regi Alfonso VIII. post famosum bellum Nauium Tolosæ, & de ciuitatibus & locis quæ acquisiuit, & de singulari facinore circa arcem de Zorita, & obitu eius. Cap. XXVI.

SVPEREST igitur vt ad Alfonsi præclarissima facta & eius tempore gesta redeamus. Postquam itaque bellum prædictum de Nauibus Tolosæ toto orbe famosum Alfonsus feliciter expleuit, creuit ad maiora animus. Vt enim inquit Valerius, felicitate obtentæ victoriæ roboratur nobilis animus atque nutritur, vt clariora semper aggrediatur, illaque cum laudum cumulo perficiat. Prosequitur igitur victoriam sibi a Deo missam, & post multa laboriosa bellica certamina, plurima loca a Sarracenis euicit, lucroque fidei adiecit, præsertim Calatrauam, Alcarã, Concham cum districtu Alarcon, castrum Dominarum, Vbedam, Baezam, & innumera alia castra & oppida quæ tempore Alfonsi VI. fuerant a Mauris occupata. Nec putamus alienum a proposito nostro, breui referre quoddam, non dixerim præclarum facinus, sed & dolendum pariter & ridendum exemplum, quod etsi Alfonsum non parum afflixerit, tamen sua prudẽtia & industria in eius vtilitatem & gloriam versum est. Rebellauerat contra Alfonsum miles quidam dictus Lupus de Arenis, seque in arcem famosam de Zorita inclusit atque intrusit, ex qua incõmoda plurima finitimis ingerebat. Cupiebat rex quam maxime castrum simul & militem ad manus habere. Idque cum quidam mimus siue bufo dictus Domin-

guellus,

guellus, facetus, sed prudens, qui apud Lupum erat, intellexisset, regem ipsum arcessiuit, sibique castrum & militem se daturum pollicetur. Percunctatus a rege quonam pacto id fieri posse confidebat, ille, vt erat astutus, remque diu animo digesserat, regi vtilem, sed funestam malitiam aperuit, vt videlicet pateretur, se aliquem ex regis militibus in facie citra mortem percutere, statimque ad castrum fugeret, vt Lupo Castellano nuntiaret quendam ab eo militem in regis præsentia pro eo interfectum, quia de eodem Lupo detraheret, proditoremque appellasset: qua occasione grate eum reciperet, & tandem castrum ad regis manus deduceret. Annuit rex, sed non reperiebatur qui se percuti a bufone permitteret. Affuit tandem quidam nobilis & grandæuus miles Petrus Didaci. Is vt rex castrum obtineret, passus est se a bufone in facie percuti. Expleto igitur concepto facinore, Dominguellus cõcito gressu ad arcem fugit, Castellanoque retulit ob eius honorem in regis conspectu militem occidisse. Quæ res pergrata Lupo fuit, illumque dilectum habuit, & custodibus arcis præposuit. Cum igitur captata die Castellanus in camera raderetur, oblata opportunitate lancea bufo spatulas eius perfodit, & illico interemit, ac per locum ab eo destinatum ex arce exiẽs ad castra regis deuenit: cui, Expleui, inquit, quæ promisi, Lupum proditorem interfeci. Eoque loquente nepos Castellani ad regem accessit, clauesque arcis donauit. Meruit certe Lupi proditio, vt alia proditione plecteretur, quia scriptum est: Delictum actores insequitur: & dignum fuit, vt ei qui fidem fregit, fides frangeretur ipsa. Sed dum proditio punitur, illius nobilis fidelitas ad cælum vsque extollitur, qui facie se pernecio vulnere truncari permisit, vt domini statum incolumem redderet. Fuit hic Alfonsus miræ patientiæ & longanimitatis, qui sæpe a subditis conuitia impune ferebat. Aiunt enim annalia Hispaniæ iuuenem quendam non satis moribus ornatum, licet nobilem, præturam ciuitatis Toletanæ ab eo postulasse. Rex vero ætatem & mores illi impedimento fore dicebat. Ad quem iuuenis liberior quam modestior, Et tu, inquit, rex mihi ætatem improperas, qui in cunabulis regnare cœpisti. Demum plures agnosco, qui tecum pridie pila & alea luserunt, a te præturis & honoribus exaltatos, sed vt puto ideo illos ad dignitates admisisti, quia simul cum eis lusisti: me vero ideo repellis, quia cum rege non lusi. Risit rex faciam iuuenis, & libertatem in lacessendo, in regem præsertim, qui ludendo atque ridendo proscribere solet. Itaque nulla ira commotus armis & equo iuuenem donauit, imitatus Cæsarem Marcum Antoninum, qui cum quendam adolescentem non satis moratum, honorem petentem repelleret, moneretque vt se bonis artibus muniret, quo postulato honore dignus haberetur, ille libera fronte ad Cæsarem ait: Multos agnoui, o Cæsar, qui tecum in arena pugnarunt, tecumque gladiatorum arte vsi sunt, quos prætores & tribunos euexisti. Quod Cæsar patientissime tulit. Post prædicta igitur clarissima Alfonsi gesta & amplissimas victorias ipse gloriosus Alfonsus a domino vocatus, in quodam rure oppidi de Areualo vocato Gutierre munnom grauiter infirmatur, vitamque finiuit, & secum Hispaniæ gloriam sepeliuit. Hoc tempore sedit Romæ Vrbanus III. quo etiam tempore ciuitas sancta Ierusalem a Sarracenis occupata est. Hoc etiam tempore Constantinopolis a Francis & Venetis capta est. Eo etiam tempore floruit in Hispania sanctus Dominicus institutor ordinis Prædicatorum. Hoc tempore sedit in imperio Henricus VI. & Otho IIII. Hic Otho per industriam Innocentii papæ III. imperium obtinuit, Philippo interfecto. Hunc Othonem tandem Innocentius papa excommunicauit & deposuit, quia contra eius voluntatem ingressus est regnum Apuliæ, quod conabatur auferre Frederico regi Siciliæ. Principes Alemaniæ Fredericum elegerunt, & Otho schismaticus moritur.

De Alfonso IX. qui post destructionem Hispaniæ trigesimo tertio loco regnauit, & quomodo in isto Alfonso iterum regna fuerunt vnita. Caput XXXVII.

ALFONSVS IX. filius Fernandi regis Legionis XXXIII. rex fuit a Pelagio primo rege post cladem, & LXX. ab Athanarico primo rege Gotthorum. Cœpit autem regnare anno domini milleſimo ducenteſimo, regnauit annis XXVIII. Hic ex domina Berengaria filia inclyti Alfonſi VIII. regis Caſtellæ genuit (vt diximus) excellentiſſimum regem Fernandum tertium fidei catholicæ propagatorem, qui Hiſpalim, & totam Vandaliam, & maiorem partem Bæticæ ſuæ ditioni & lucro fidei ſubdidit. In quo Fernando fuerunt regna Caſtellæ & Legionis iterum vnita, vt apud Romanos mortuo Lepido & Marco Antonio, qui partiti inter ſe orbem fuerant. Fuit ergo hæc reintegratio regnorum Caſtellæ & Legionis ad maius firmiuſque principatus ſtabilimentum & quietudinem ingentem, vt ſub eodem Fernando tertio dicemus, quia ſcriptum eſt in libris Regum: Vnum virum quæras, & totus populus erit in pace. Rurſus hic Alfonſus nonus genuit etiam Alfonſum dictum Infantem Molinæ. Tandem Alfonſus rex fœdus iniuit & renouauit cum nobiliſſimo Alfonſo octauo rege Caſtellæ olim ſocero ſuo, & ab eo plurima caſtra dono accepit, & plurima diſſidia inter vtrumq; regnũ ſedata fuere. Tempore huius Alfonſi noni accidit cuiuſdam fideliſſimi militis præclarum facinus, non niſi ſempiternis laudibus commemorandum, & a cunctis nobilibus arcium cuſtodibus non modo animo figendum, ſed imitandum. Hic enim Alphonſus ab Vrraca nouerca ſua, ſorore Didaci de Haro domini de Viſcaia, non parum offenſus, patre Fernando vita functo, eandem Vrracam etiam ſibi non ſatis fidam, ſimul & Didacum fratrem ſuum a regno expulit, caſtrumque famoſum de Guiar ſeptem continuis annis obſedit, plurimumque affligit. Cui Didacus de Haro quẽdam fideliſſimum Caſtellanum præfecit, videlicet nobilem virum Marcum Guterrii, cuius fides, conſtantia, & animi magnitudo nullis præconiis ſatis luſtrari poteſt. Cum enim & longa obſidione non modo homines, ſed cuncta victualia deeſſent, Guterrius Caſtellanus ſolus, ſed forti animo ſociatus in caſtro permanſit. Erantque ei cibi animalium coria, herbæ demum, ac mures, & cuiuſuis generis beſtia quam occupare poterat. His igitur conſumptis, Marcus ſuſpenſis ad collum arcis clauibus, inedia fameque conſumptus ad portam interiorem turris in medio cardinis fere exanimis proſtratus decubuit. Sic itaque manſit integra dicta. Effecit igitur Marcus ſpiritu & viribus deficiens, quod incolumis patrare ſolitus erat. Vnde moriens ſe ſe in media porta intrantibus obicem oppoſuit, vt nemo niſi ſupra eum intraret, cum nullus dum viueret, contra eum ingredi potuerit. Rex vero ſolitum impetum ad arcem dirigens, neminemque reſiſtentem proſpiciens, apponi iuſſit ad murum ſcalas. Aſcendentes nobilem virum ſemiuiuum reperiũt, caſtrum, non ſe cuſtodientem. Arbitrantes igitur qui aſcenderant, Caſtellanum mortuum, ad regis præſentiam ſupra humeros detulerunt. Lacrymatus eſt igitur rex ob virii illius ingentem virtutem, curamque de eo geſſit, remediiſque adhibitis paululum conualuit. Cum itaque rex ob eius egregia geſta ac pertinaciſſimam fidem plurima obtuliſſet, Abſit, inquit Marcus, vt a te, o rex, aliquid capiam, qui gloriam, qui honorem arripuiſti meum. Erat mihi ſempiterna gloria in arce mori, quam tu vt viuerem abſtuliſti. ibo ſi permittis ad dominum meum libens, vt vitam adimat quam tu inuito donaſti. Sed quid agam, fidem ei præſtitiſti quam non niſi morte perſoluere poteram. Perpetuas igitur contra te, o rex, agam querelas, qui ne fidem perſoluerem, impediſti. Tandem Marcus a rege dimiſſus, Didacum eius dominum in Africa exulantem mœſtus adiit, a quo gratiſſime receptus. Cumque rei ſeriem cognouiſſet, die vna percelebri cum a multis nobilibus Guterrii fides & conſtantia ad aſtra vſque tolleretur, ad eos ait Didacus, Veriſſimum atque fideliſſimum Guterrium extitiſſe Caſtellanum nemo ambigit, verũtamen caſtrum libenter reciperem meum Marco fiducialiter commiſſum. Quod inſulſum atque ſæuum & inhumanum verbum cum Marcus audiſſet, ſeque de fide incuſatum, nec illam ſatis domino præſtitiſſe putans, illico curiam regis Legionis petiit, viliſſimiſque veſtibus indutus, prolixam barbam negligenteſque deferens capillos, inter canes venatorios ſe in regis aula recepit, atque cum illis panem anguſtiæ in terra pluribus ſumpſit diebus. Tandem a quibuſdam nobilibus notus

relatum

relatum est regi, Marcum Guterrii inter eius canes vitam agere. Admiratus rex cũ eum essagitasset, cur illud egisset, ille rem gestam apud Didacum dominum suum enarrauit, effusis lacrymis supplicans ne rex ipse patereturr, vt profugus & tanquã proditor per mundum discurreret, eique morem gereret, vt fidem ipse seruaret, castrumque ei redderet. Cui rex prudentissimus, Libenter, inquit, te ab eo periculo liberabo. Effecit igitur illico castrum vt erat, armis & victualibus munitissimum ei redderetur, illudque Marcus cum vellet, domino restitueret, ac fidem seruaret. Marcus itaque lætus arcem plene possidens ad Didacum scripsit, vt veniret castrum suum recepturus, petens vt fidem homagiumque remitteret. Cui Didacus fidem viri admirans rescripsit, vt arcem regi Legionis traderet, eumque nihilominus a fidelitate & homagio liberans. Consecranda certe & perpetuo illustranda est illius immortalis viri fides, quam non aliter arbitratus est se plene domino soluere potuisse, nisi vt castrum redderet, aut vitam, nec a fide se verbis, sed facto, non fame, sed morte liberatum credidit. Sed nec minus liberalissimi atque magnificentissimi regis extollenda est liberalitas, quæ vt Marci constantissimi impetus fidem seruaret, optatissimum sibi & a se precio sum iocale, non modo precio numario, sed multorum sanguine comparatũ Marco restituit. Hic nobilis Marcus imitatus est claros viros Casilinates, qui cum Hãnibalis obsidionem paterentur, alimentorum facultate defecti, lora coriaque necessariis vsibus subducta, atq; a scutis detractas pelles feruenti aqua resolutas ederunt, & tali cibo vti sustinuerunt, ne fidei constantiam Romanis præstitam violarent. Nec aliter quidem Crotensium nobilis animus egit, qui in arce obsessus ad vltimam penuriam compulsus fuit, ac iumentorum vrina sitim correxit, quia dum vinci timuit, id passus est quod victor eos pati cogere nõ potuisset, vt ait Iulius Frontinus. Sed de eximia fide & constantia antiquorum in custodiendis arcibus latius tangimus in libris de Castellanis & bellorum ducibus, quem nuper edidimus. Hoc tempore sedit in cathedra Petri Innocentius III. in imperio præfatus Otho, de quo paulo ante diximus.

De Henrico primo, qui post destructionem Hispaniæ trigesimo quarto loco regnauit, & de intempestiua eius morte. Cap. XXXVIII.

HENRICVS huius nominis primus, filius inclytissimi Alfonsi VIII. regis Castellæ & Leonoræ filiæ Ricardi regis Angliæ, XXIIII. rex fuit a Pelagio primo rege post cladem, & LXXI. ab Athanarico primo rege Gotthorum. Regnare itaque incepit anno domini millesimo ducentesimo decimo quarto, regnauit annis duobus. Hic cum esset puer XI. annorum, statim mortuo Alfonso VIII. patre suo, in regem assumitur. Matre eius defuncta, regni gubernationem suscepit nobilissima domina Berengaria soror sua. Parum tamen post Aluarus Comes filius Nunii Comitis specialem curam regis pueri suscepit. Hic tempore Alfonsi VIII. patris Fernandi potentia, diuitiis, & fauoribus existens plurimum creuerat. Insolescens itaque effectus non parua dissidia seminauit, & contra dominam Berengariã guerram mouit, & tentauit puerum regem filiæ regis Portugaliæ nuptui tradere. Quinimo Aluarus ipse oblitus fidelitatis, immemor beneficiorum, crudelis in patriam, vnitatis hostis, plurima discrimina regno attulit, & bellum contra regem & matrem Berengariam aperte gessit, quia scriptum est: Homo apostata omni tempore iurgia seminat. Et iterum: Semper iurgia quærit impius, & discordias provocat. Et rursus Sapiens ait: Homines pestilentes dissipant ciuitatem. Sed verum est, quia (Aristotele teste in IIII. Politicorum) existentes in excessibus fortunæ, potentiæ, aut diuitiarum, subiici nec volunt, nec sciunt. Quod videre libet in pueris infantili ætate gaudentibus, qui propter delicias etiam parentibus & doctoribus subiici nesciunt. Quare subdit idem philosophus, quia non contingit bene principari, qui sub principe non fuit, aut bene subiici non consueuit. Tenebat enim Aluarus (vt diximus) Henricum regem puerum filiæ regis Portugaliæ nuptui tradere, regina & magnatib⁹ regni inuictis. Idque de facto obtinuit, & quia se contingebant consanguinitatis gradu, nec ad quietem regni expedie-

bat,ab Innocentio papa III. celebratum est inter eos legitimum diuortium,super quo emanauit illa famosa decretalis: *Etsi necesse de donationibus inter virum & uxorem.* Sæpe vnita coniugia inter sanguinis vinculo coniunctos prauos exitus parturire conspicimus, idque scriptura sacra nos docet. Ait enim Daniel in altera visionum suarum, se ferrum vidisse mixtum testæ fictili, quæ licet commiscebantur humano semine, non tamen adhærebant, quemadmodum ferrum testæ terreæ commisceri non potest. Quod verbum sacri interpretes de Romano regno exponere visi sunt. Illud enim diuidendum erat in orientale & in occidentale. Vt coniungeretur,facta sunt plurima connubia, vt de Marco Antonio & Cleopatra, sed & plurimis aliis libet reperire, qui licet humano semine commiscebantur, non tamen amicitiæ vinculo sibi ipsis adhęrebant. Quinimo eo grauiores surgunt inquietudines. Vt igitur ad Henricum redeamus, celebrato diuortio cum moram traheret apud Palentiam, casualiter obiit. Nam eo ludente cum cęteris pueris nobilibus, tegula cecidit,& cerebrum eius illisit. Siquidem minus prouide custoditus cū esset,quidam ex domicellis tegulam ludi gratia proiiciens, regem in capite vulnerauit: ex quo post duos dies spiritum exhalauit. Post cuius obitum plurima disturbia Aluarus Comes procurauit. Sed tandem inclytus Fernandus filius Berengariæ,vt iustum & debitum erat,in regem Castellæ feliciter est assumptus, quem tamen simul & Berengariam Comes Aluarus insequebatur. Postea tamen diuino iudicio idem Comes per milites Berengariæ & regis Fernādi filii sui captus est,& qui multos offenderat,& fidelitatem debitam non seruauerat; in offensorum manibus iuste deuenit, carceribusque mancipatur: quos non euasit, nisi plurima castra quæ occupauerat, restituerat. Sic itaque impletum est in eo illud Sapientis: Qui in altum mittit lapidem, cadet super caput eius. Aluarus itaque lapidem scandali misit in altum, vt altum videlicet & eminēs sceptrum regis deprimeret: digne igitur cecidit super caput eius. Deus enim in laqueo suo humiliauit eum, quia teste Sapiente, Qui parat alteri scandalum, offendetur in eo. Superbus Aman & dissipator vnitatis, qui erat secundus a rege, incidit in scādalum quod reginæ & Mardochęo parauerat. Sic & Camillo consule Falisci proditionis supplicium luisse comperimus, quod aliis parauerant. Sedit tēpore huius Henrici in cathedra Petri Innocentius III. in imperio vero Otho IIII. de quo paulo ante diximus.

De glorioſiſſimo rege Fernando, qui poſt cladem Hiſpaniæ trigeſimo quinto loco regnauit in Caſtella & Legione, & quomodo vtrumque regnum fuit in eius perſona vnitum, & de claris eius filiis, & quomodo Bæticam totam recuperauit, & de victoriis & clariſſimis eius operibus.

Caput XXXIX.

FERNANDVS excellentiſſimus huius nominis III. filius Alfonſi regis Legionis & dominæ Berengariæ, filiæ inclytiſſimi Alfonſi VIII. regis Caſtellæ, XXXV. rex fuit a Pelagio primo Hiſpanię poſt illius cladem, & LXXII. ab Athanarico primo rege Gotthorum. Regnauit annis XXXV. Hic mortuo caſualiter (vt præmiſimus) Henrico auunculo ſuo, cœpit regnare in Caſtella anno domini milleſimo ducenteſimo decimo ſexto, qui viuente Alfonſo rege Legionis patre ſuo regnare incepit in Caſtella. Poſtea vero XVI. anno regni ſui prædictus Alfonſus Fernandi pater deceſſit. cui Fernandus ipſe ſucceſſit in regno Legionis: in regno vero Caſtellæ ſucceſſit ex prædicta domina Berengaria filia primogenita inclytiſſimi VIII. regis Caſtellæ ſine liberis maſculis decedentis. Itaque regnum Caſtellæ dictæ dominæ Berengariæ naturali optimoque iure debebatur. Sic igitur Fernādus ex patre in regno Legionis, ex matre in Caſtella regnauit, fuerūtque in eius perſonam ſ regna vnita. Quæ vnio & reintegratio monarchiæ Hiſpaniæ facta eſt anno domini milleſimo ducenteſimo trigeſimo ſecundo. Duxit itaque duas vxores ſucceſſiue, Beatricem filiam ducis Brabantiæ electi in Imperatorem Alemaniæ, ex qua genuit Alfonſum X. qui poſt eum regnauit. Genuit denique Fredericum & Emanuelem, & Philippum, & Santium, & Henricum. Hic Henricus Fernandi filius

longo

longo tempore exulauit, tempore fratris sui Alfonsi, vt sub eo dicetur. Defuncta vero Beatrice contraxit cum Iohanna filia Comitis de Pontis, ex qua genuit Ludouicum & Leonoram. Hic Fernandus glorioſus rex fuit, qui proprie Auguſtus dici poteſt, quia plurimum regna auxit. Laudamus Camillum pro eo quod patrię fines dilatauerit, ſed longe plus Fernandus perpetuis laudibus conſecrandus eſt, qui tantæ virtutis fuit, vt & bona patriæ auxerit, & mala in hoſtes tranſtulerit. Licet enim in eius perſonam regna vnita fuerint, poſtea tamen diuino aſſiſtente auxilio, longe maiora regna & dominia lucro fidei attulit. Vicit enim plurima bella contra perfidos Machometos, recuperauit denique Hiſpalim, Cordubam, & partes adiacentes, necnon vniuerſam Vandaliam & Bæticam. Fuit denique Fernandus religioſiſſimus. Nec enim tantum laudandus eſt, quod de nobiliſſima & antiqua regum proſapia originem traxerit, quantas & quot victorias ingentes conſecutus ſit, ſed de hoc inter cætera prædicãdus eſt, quod inter fulgura palatii & horum culmina Deum timuerit, eccleſiam coluerit, & inter regalis ſanguinis & diuitiarum affluentiam, materiam virtutum non deſeruerit, dicente ſcriptura, Sic protegit ſapientia, quod non protegit pecunia. Hic princeps ſacrificiis & orationibus aſſiduus erat, Alexandrum ſuperans, de quo ait Q. Curtius, quia eo ſacrificante omnis hominum turba deorum laudibus vacabat, nec ad bella pergebat, quin deos ſuis precibus conciliaret, redienſque de caſtris primo templa quam aduentiſſimus, toto fere vitæ ſuæ tempore bellorum contra infideles iuſtiſſimo exercitio vacabat. ſciebat enim quia (vt Cato Cenſorinus & Vegetius de re militari referunt) ars & exercitium ſolent præſtare victoriam. non enim multitudo militum, non numerus annorum, non ſplendentia auroque fulta arma triumphum vincendi comparant, ſed bellandi exercitatio & frequẽs vſus. nutrit enim audaciam conſerendi frequentia, quia eodem Catone teſte, nemo facile metuit quod ſe feciſſe ſæpe confidit. Quare Fernandus ipſe ſuos milites verbis ſapientiſſimis & congreſſibus frequentiſſimis ad armorum exercitium commonebat, inquiens illud ſapientis Vegetii: Quia in pugna amplius ſolet vſus prodeſſe, quam vires. nam ſi doctrina & vſus ceſſat armorum, nihil villanus differt a milite. Rurſus ſemper illud Auguſtini 3. de ciuitate Dei in ore gerebat, quia per annos ſeptingentos & vnum ab Hoſtilio Tullio vſque ad Auguſtum Cæſarem, vna tantum æſtate Romana viſcera ſanguinem non ſudauerunt. Denique fuit Fernandus in ordinandis aciebus prudentiſſimus, in congrediendo ſtrenuiſſimus, denique pius, manſuetus, Deo & hominibus carus, humilimus quoque fuit. Quare merito victoriоſiſſimus fuit, quia ſcriptum eſt: Vir humilis loquetur victorias. Sæpe enim totius fere Africæ Mauri contra Fernandum transfretauerunt, Hiſpaniam valida manu vaſtantes, quos Fernandus mirabiliter fregit, & contra eos diuina potentia victor euaſit. Hic Fernandus, vt alter Alexander quem Iuſtinus commemorat, tam glorioſus in prælijs fuit, vt cum nullo hoſte congreſſus eſt quem non vicerit, nullam vrbem obſedit quam non expugnarit, nullam gentem aggreſſus quam non calcauerit. Fertur, in ore eius ille propheticus verſus ſemper reſonabat: Dominus mihi adiutor, & non timebo, quid faciat mihi homo. Quia igitur in Deo confidit, fugerunt a facie eius inimici illius, & requiem dedit illi Altiſſimus, & liberauit eum a concuſſione & afflictione hoſtium ſuorum, & per eum contriuit dominus baculum impiorum, virgamque iniquè dominantium confregit, quicquid animo concepit ac agere cœpit, feliciter Deo adiuuante compleuit, dimiſitque ampliſſimum principatum Alfonſo decimo filio ſuo a mari oceano vſque ad mediterraneum, & quicquid in illa infeliciſſima clade tempore regis Roderici vltimi regis Gotthorum Sarraceni occuparunt, Fernandus ipſe poſt multa annorum ſpatia feliciſſime recuperauit. Regem vero Granatæ tributarium fecit. nam (vt ait Cuſentinus) omni die mille Morabetinos aureos ei perſoluebat, & ad illius curias venire tenebatur, & vocatus etiam contra Mauros CCC. milites mittere aſtringebatur. Fuit denique hic glorioſus princeps tantæ moderationis & virtutis, vt nunquam niſi iuſtis ex

cauſis cuiquam bellum indixerit, illud Auguſti Octauii ſemper commemorans, videlicet iactantis eſſe animi & leuiſſimi ardore triumphandi & ob lauream, id eſt folia infructuoſa, in diſcrimen per incertos euentus certaminum, ſecuritatem fidelium ciuium præcipitare. Et iterũ aliud Scipionis ſemper in ore gerebat: Malle ſe vnum ciuem ſeruare, quam mille hoſtes occidere. Hic catholicus Fernandus de tot & tam præclaris victoriis non intumeſcens, nec de tanta dominiorum amplitudine ſuperbiens, victorias ipſas Deo altiſſimo tribuebat, & incrementa fidei ac Chriſtianæ religionis potius quam terrenæ dominationis mente gerebat, atque pro ea fide aſſiduis periculis ſe exponebat. De quo verius quam de Pyrrho dici poteſt, quia non ſatis erat illi pro ſalute pugnare, niſi ſalutem pro fide conteret. Hic princeps interrogatus, cur lõge plus regni fines auxiſſet, quam multi eius primogenitores, quippe qui recuperauit quæ illi perdiderunt: reſpondiſſe fertur verbum ſuo auctore dignum, & ſempiterna commemoratione dignum. Patres (inquit) mei fortaſſis animo gerebant principatum terrenum exaltare potius quam fidem plãtare, augere ſibi populum multum, ſed non ſtabilire diuinum cultum: quare decepti ſunt in adinuẽtionibus ſuis: itaque ad cælum oculos vertens, Tu Domine qui ſcis corda & renes hominum, noſti quia non meam, ſed tuam gloriam quæro, non tam caducorum regnorum quam fidei tuæ Chriſtianæq; religionis augmentum deſidero. Denique ſemper illud in ore gerebat, quia non propter eius merita, ſed propter infidelitatem hoſtium omnia proſpera ei ſucceſſiſſent. Sciebat enim deuotiſſimus princeps, quia ſic Moyſes, ſic Ioſua, ſic Dauid vicerunt regna. tunc enim proſtrarunt hoſtes, cum pugnarunt animo tuendi & augẽdi religionem vnius veri Dei. Sic & Ioſaphat rex Iuda dicebat militibus ſuis: Credite in domino pro quo pugnatis, & ſecuri eritis. Et Nehemias, Deus, inquit, noſter pro quo pugnamus, pugnabit pro nobis, & dabit victoriam, nos ipſi faciamus opus. Nihil profecto tantum ad victoriam cõfert quam recta bellandi intentio in vera iuſtitia ſtabilita. Scriptum eſt enim, Iuſtus iuuabitur in die periculiſua iuſtitia. Et iterum, Iuſtitia eleuat gentes. Hinc & apoſtolus bellare admonet per arma iuſtitiæ & loricam fidei. Nam (vt ſcriptura commemorat) ſancti per fidem vicerunt regna. Iuſtitia autem belli ex ipſa recta bellãtis intentione procedit, dicente Auguſtino, illa bella iuſte ſuſcipi poſſe, in quibus non eſt nocendi cupiditas, vlciſcendi crudelitas, & libido dominandi. tali quippe intentione bellantibus victoria promittitur. Nam (vt inquit Gregorius) non deerit certantibus oprata victoria, ſi deſit in animo humana gloria. Hinc Bernardus, Ex cordis, inquit, affectu, non belli euẽtu penſatur vel periculum, vel victoria Chriſtiani hominis, quia ſi bona fuerit cauſa pugnantis, pugnæ exitus malus eſſe nõ poteſt. Rurſus Ambroſius: O homo ideo nõ viciſti, quia de tuo præſumpſiſti. Qui vero bella etiam contra infideles gerit, non augendæ aut tuendæ religionis gratia, ſed amplioribus dominiis potiendi, aut quadam humana gloria, parum victoria fruitur. Sic Romani, qui (vt ait Auguſtinus) non diligebant gloriam propter iuſtitiam, ſed iuſtitiã propter humanam & inanem gloriam, ingentes clades paſſi ſunt: & quanquam puniendis orbis malis aliquando celeriter bella confecerunt, ipſam tamen victoriam celerius perdiderunt. Quod facile comperiet qui recolet quam diuturna bella a veteribus geſta fuere, quam varios euentus, quam luctuoſas clades, & quam parum diuturnas victorias experti ſunt.

De nonnullis incidentibus quæ huius Fernandi tempore in diuerſis partibus occurrerunt, & de ortu peſtiferæ partialitatis in Italia, videlicet Guelforum & Gebelinorum: & quomodo eo tempore per Iacobum regem Aragoniæ Maiorica & cæteræ inſulæ Baleares lucro fidei accreuerunt: & de felici obitu huius Fernandi, & quomodo prohibuit ſibi fieri ſtatuam: & de diuiſione in imperio, & qualiter in diſcordia electus fuit Alfonſus huius Fernandi filius.

Caput XL.

FERNANDI igitur prædicti tempore varia in orbe occurrerunt digna relatu. Nam ſæua eſt orta partialitas in Lombardia inter eos qui fauebant parti eccleſiæ

ecclesiæ Romanæ & fauentes imperio. Ex quo tempore incepit pestifera partialitas Gebelinorum & Guelforum, quæ fuerunt nomina duorum fratrum in Tuscia, qui in has duas partes se diuiserunt. Gebelinus enim sequebatur partes imperiales: Guelfus partes ecclesiæ, vt Consentinus ait. Rursus eiusdem Fernandi tempore Iacobus rex Aragonum cum Fernandi regis adiutorio summa strenuitate insulas Baleares, quæ Maiorica & Minorica dicuntur a Sarracenis, deuicit, & lucro fidei addidit, vt Consentinus refert. Postquam igitur Fernandus omnia feliciter peregisset, tandem vt Deo placuit, licet cum grauissimo Christianitatis damno potius quam suo, beatum dedit Deo spiritum qui eum creauit. Quo die auditæ sunt voces in cælo: En moritur iustus, & nemo considerat. Cuncti fideles ob eius obitum incessabiliter flebant dicentes, Vtinam talis princeps aut non nasceretur, aut non moreretur. Quo nullus ante eum bellis felicior fuit, aut in pace moderatior, in cunctis liberalissimus, in amicos fidelissimus. Habent enim Hispanorum annalia, quia cum hic glorioſus princeps in agonia mortis esset constitutus, a quodam milite interrogatus est, quale sepulcrum aut statuam sibi iubebat apponi. Cui ille, Immaculata, inquit, vt potui, vita mea ac gesta sint mihi sepulcrum & statua, imitatus Catonem seniorem, ad quem cũ amici dicerent plurimorum vbique principum erecta fore insignia sepulcra & statuas: ille, Malo, inquit, vt homines flagitent, cur Catonis statua posita non est, quam cur est posita. Rursus cum Fernandus paulo ante eius obitum non ignoraret precium ab infidelibus esse datum pro eius morte, dicebat ad suos, Me (inquit) non quærunt, sed patriam. putant enim Mauri facile Hispanias obtenturos, si Fernandus moreretur, sed & credunt Hispaniam ipsam vinci non posse, si Fernandus non vinceretur. Necaliter (teste Polybio) Scipio iunior de se dicebat. Recte (inquit) qui patriam oppugnant, me prius volunt de medio tollere. Non enim Romam casuram putãt Scipione superstite, nec victũ Scipionem si Roma ceciderit. Huius glorioſi Fernandi regis tempore (vt scribit Martinus Cusentinus) quoddam mirabile ad nostræ catholicæ fidei defensionem accidisse fertur. Nam cum apud Toletum quidam Iudæus gratia ampliandi vineam suam rupem comminuisset, in medio saxi concauitas reperta est, vbi liber erat folia lignea habens, descriptus tribus linguis, Hebræis, Græcis, & Latinis: scriptura vero quasi vnius psalterii videbatur. Hic liber de triplici mũdo differebat ab Adam vsque ad Antichristum. Principium vero tertii libri incipiebat a Christo sic exordiens: *In tertio (inquit) mundo filius Dei nascetur in mundo ex virgine Maria, patieturque pro salute hominum.* Quod cum Iudæus conspicerer, statim cum familia sua sacro fonte renatus est. In fine itaque libri dicebatur, quod tempore Fernandi regis inueniri debebat. Sed de huius glorioſissimi Fernandi regis deuotione, religione, pietate, strenuitate, cæterisque eius innumeris virtutibus & triumphantissimis victoriis parum a nobis in hoc epilogo discernetur. Exigerent enim præclara gesta eius integrum volumen. Accedit, quia Rodericus Toletanus archipræsul in hoc Fernando III. ætatis suæ contemporaneo historiam clausit, cuius vitam, gesta, atque præclara facinora in calce historiæ suæ diserte contexuit. Temporibus huius Fernandi sedit in cathedra Petri Innocentius III. qui ad petitionem baronum & totius regni Portugaliæ deposuit, verius suspẽdit ab administratione regia regem Portugaliæ, dans illi coadiutorem Alfonsum, de quo habetur M. C. grandi de supplenda negl. præla. libro VI. Post obitum eiusdem põtificis sedit Honorius III. natione Romanus, post cuius obitum sedit Gregorius IX. natione Campanus, & Celestinus IIII. natione Mediolanensis, Romanum vero imperium gerebat Fredericus II. Henrici quõdam imperatoris nepos, qui Othone iam deposito ab Electoribus imperii consilio & præsidiis Philippi regis Franciæ Imperator est electus, annò millesimo ducentesimo decimo, vt refert Vincentius. Hic Fredericus coronatus fuit Romæ ab Honorio III. de facto tamen imperauit, non iure. qui tandem depositus & obstinatus anathema Apuliam petit, quem ęgrotantem Manfredus filius eius naturalis ad regnum Sicilię ambiens, timens quia cõualesceret, fecit suffocari. Quo mortuo Electores imperii in duos se diuidunt, quidam Alfonsum regem Castellæ filium huius Fernandi

III. alii Ricardum Comitem Cortimbiæ, fratrem regis Angliæ. Quo schismate longo tempore durante, tandem Alfonsus rex Castellæ zelo (vt aiunt) Christianæ pacis successus & Gregorii papæ precibus resignauit. Ricardo denique mortuo electus est Rodolfus Comes Anecburgensis. Verum licet propositi nostri fuerit genealogiam & ortum regum & regnorum Hispaniæ, clarioraque eorum gesta & successus solum a tempore huius Fernandi III. vsque ad moderna tempora Henrici quarti nunc feliciter regnantis contexere, pro eo quia idem Rodericus archiepiscopus in sua Chronica præcedentium regum generationes, gesta, atque successus latiore sermone prosecutus est: nos tamen quædam præclara ab eo intacta addentes, voluimus summatim & sub quodam epilogo genealogiam & successiones omnium regum percurrere, qui ante Romanos & post eos in Hispania principatum obtinuerunt, eos etiam qui ex Vandalis, Hugnis, Gothis regnarunt, incipientes ab Athanarico primo Rege Gotthorum, & demum sequētium regum qui post miseram cladem Hispaniæ, & a tempore Pelagii vsque ad hunc Fernandum inclusiue regnarunt. Contexuimus etiam clariora eorum temporibus gesta, necnon exterorum principum & clarorum virorum accommodata exempla, breuius quam voluimus, vt tandem cæteros reges qui post eundem Fernandum vsque ad hæc nostra tempora in eisdem regnis præfuerunt, successiones pariter & successus aptius continuemus.

PARTIS TERTIÆ FINIS.

RODERICI SANTII EPISCOPI PALENTINI HISTORIÆ HISPANICÆ PARS QVARTA.

PRÆFATIO.

COGIT scribendi ratio & rerum magnitudo, vt in hac quarta & vltima parte post enarratas breui stylo genealogias, successiones simul & successus regum Hispaniæ, præsertim Castellæ & Legionis, vsque ad glorioſissimum Fernandum huius nominis III. qui Hispalim, Cordubam, & totam pene Vandaliam & Bæticam lucro fidei catholicæ adiecit, historiam ipsam continuemus, etiam genealogias, successiones, & clariora gesta sequentium regum post eundem Fernandum vsque ad Henricum IIII. nunc feliciter regnantem. Verum vt historiam ipsam pulchriorem elegantioremque reddamus, solitum obseruabimus ordinem. Nam ad narrationes rerum Hispanarum aliqua insignia & præclara ac relatu digna gesta & dicta tam ex sacra scriptura, quam ex annalibus Romanorum priscorum & Græcorum similia exempla aptabimus, moraliaque documenta & sapientum sententias addemus, vt qui hanc Hispaniæ historiam percurrerit, cæterarum etiam partium clariora facta legisse lætetur, & aliquid ad humanæ vitæ informationem attigisse videatur. Demum historiam ipsam rerum Hispanicarum altius repetemus, pro eo maxime, quia præfati Roderici Toletani historia regum sequentium tempora non attigerit, sed solum in eodem Fernando III. narrationem clausit. Itaque agemus in hac quarta parte de XI. regibus qui post Fernandum III. prædictum in Hispania, Castella videlicet & Legione, regnarunt, atque in prouinciis eidem principatui subditis, & de eorundem regum genealogiis & successionibus ac claris gestis. Nec omnia particulatim tangemus, sed solum illustriora. Quilibet enim rex pro rerum occurrentium magnitudine & varietate vnū expeteret volumen, si cuncta contexeremus. Verum quia in occurrentibus aut recentibus rebus scribere non parum discriminis & difficultatis verti solet, pro eo quod iuxta scribētium varia-

riæ passiones plerunque varia aliquando ficta narrantur: nos veritatem rerum gestarum pro scuto sumentes, nec adulationibus, nec odiis vincemur, sed prout ex veridicis Hispaniæ annalibus carpere potuimus, & ab egregiis & omni exceptione dignis personis, ab illis præsertim qui nonnullis ex narrandis rebus interfuere, didicimus, rerum gestarũ seriem describemus. Absit enim vt ipsa historiarum notitia quæ ad eruendam veritatem inuẽta est, contra eandem veritatem militet. Nam (teste Isidoro) sapientes præterita hominum gesta ad institutionem præsentium historiis demandarunt, quæ etsi summis retro temporibus acciderunt, si tamen veritate nituntur, quam maxime nos dirigunt, atque quodam certo testimonio admonent, quæ sequi, quæ rursus vitare debeamus. Quosdam enim longe magis priscorũ gesta mouent quam visa recenter. Vt enim inquit Gregorius, Ex transacta priscorum hominum vita didicimus, qualiter nos in subsequenti cõuersari debeamus. Et Cassiodorus, Instructus redditur animus ad futura, quando præteritorum præclara gesta ad memoriam recolimus. Hinc Poeta ait:

Præteriti ratio scire futura facit.

Iure de Cicero cum de oratore agit, Historia, inquit, temporũ testis est ac lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ. Incipiemus igitur ab Alfonso X. filio glorioſi Fernandi III. de quo paulo ante egimus.

De Alfonso X. filio Fernandi III. & de Violanta eius vxore, & quomodo tentauit aliam accipere vxorem, & de exitu eius rei, & de eius nobili prole, & de virtutibus illius, præsertim de solertia in legibus condendis.

Caput primum.

ALFONSVS huius nominis x. glorioso Fernando III. patri eius in regnis successit anno domini millesimo ducentesimo quinquagesimo secundo. Hic LXXIII. rex fuit post Athanaricum primum regem Gotthorum, & XXXVIII. a Pelagio primo rege post cladẽ Hispaniæ. Regnauit autem XXXII. annis, duxit vxorẽ Violantam, filiam Iacobi regis Aragoniæ, ex qua cum prolem non susciperet, arbitrans defectum generandi in ea fore, misit oratores ad regem Daciæ petens in vxorem speciosissimam eius filiam dictam Christianam. Ille vero ob celebritatẽ nominis Alfonsi regis filiam comitatam pluribus nobilibus suis ad eum trãsmisit, & tandem Hispalim applicuerunt. Interim vero domina regina Violãta ex Alfonso cõcepit, & peperit inclytam Beringuelam, postea dominam Guadalfaiaræ. Cũ igitur Alfonsus intelligeret filiam regis Dacię ab eo tantopere exoptatam aduentasse, ingenti rubore & verecundia confusus est, nec sciebat quonam modo tãtæ leuitati consuleret: non tamen illius pudicitiam attentauit, sed summo studio remedia inquirebat. Quod Philippus frater eius conspiciens, qui erat Abbas Vallisoleti & de Caueis rubeis, ac electus ecclesiæ Hispalensis, clericatu dimisso, obtulit se Christianam ducere in vxorem. Quæ res gratissima admodũ fuit regi Alfonso, dedit que in dotẽ Aluam & Valdecorneia & alia plurima castra & dominia. Sic quoque pernicioſum huius facti initium accommodato fine reparatur. Alfonsus igitur Violantam plurimum dilexit, & genuit ex ea Fernãdum primogenitum, qui postea contraxit matrimonium cum domina Blanca filia sancti Ludouici regis Franciæ, vt inferius tangetur. obiit autem Fernandus ipse viuente patre. Genuit denique idem Alfonsus alios filios, Santium videlicet qui postea regnauit, ac Iohannem, & Iacobum, ac Petrum: Berengariam & Leonoram. Ex concubina vero genuit Beatricem quæ fuit vxor Alfonsi regis Portugaliæ, ex qua genuit Dionysium qui fuit rex Portugaliæ. Iohannes vero secundo natus eiusdem Alfonsi regis fuit valde strenuus & animosus in armis, duxit vxorem dominam Margaritam filiam magnifici Marchionis Montisferrati, ex qua duos filios genuit. Hic Iohãnes præclara bella gessit contra Mauros, plurimaque castra & oppida ab infideliũ faucibus eripuit. Toto tempore huius Alfonsi exulauit Infans Henricus frater eius (vt ait Cusentinus) quia eundem Alfonsum fratrem nõ satis honorabat, nec vnquam manum regis, vt moris est, voluit osculari. Quare idem Henricus Romæ senator effectus est fauentibus sibi quibusdam nobilibus. Tandem fauens Corradino cõtra Carolũ regem Siciliæ ab eo in regno victus est. Vt igitur ad Alfonsum redea-

mus, fuit hic princeps excelsi ac magni animi, & ad grandia mentem dedit. nam veluti (teste Isidoro) Moises leges Hebræis tradidit, Lycurgus Lacedæmoniis, Solon Athenienſibus, Romanis vero Numa Pompilius prout a numinibus accepe-rat: ſic hic Alfonſus legibus condendis deditiſſimus fuit. Nam conſpiciens per diuerſa volumina plurimorum principum & populorum leges diſperſas fore, eadē curioſitate, qua olim Romani, vſus eſt. Illi enim (Auguſtino teſte) poſt Romā conditam ab Athenienſibus leges Solonis receperunt, quas tamen poſtquam accepere, meliores ac commodiores facere conati ſunt: idque vt de legibus Lycurgi Lacedęmonii ferunt, quamuis Lycurgus ipſe ex Apollinis auctoritate leges illas ſe inſtituiſſe finxerit, quod Romani credere noluerunt. Qua de re leges vt ab hominibus, non a diis latas admiſere. Nec aliter Alfonſus effecit. leges enim Romanas in regnis ſuis legi fecit, licet minime eis ſubiiceretur. Demum ex omnibus ſumma moderatione & ratione ac æquitatis vibramine ſeptem libros quos Partitas vocant, inſtituit, & ſalubriter compilauit, in quibus ſacratiſſimæ leges non ſolum ad cauſas hominum decidendas, ſed ad diuinum cultum dirigendum augēdumque continētur. Denique idem Alfonſus rerum in orbe geſtarum librum accommodatiſſimum per ſapientes ſcribi fecit, quem Generalem hiſtoriam Hiſpaniappellant. Rurſus hic Alfonſus ad arma ſtrenuo ſe vertens, regnum Murtiæ a Carthagine noua vſque ad Chinchilla a Sarracenis recuperauit, Murtiamq; Chriſtianis populauit, quam ciuitatem plurimum dilexit, & illa fideliſſima ei fuit in aduerſitatibus ſuis, vt inferius tangemus.

De liberalitate huius regis Alfonſi & mira ad calamitoſos compaſſione, & quomodo grandi pecunia redemit Imperatorem Conſtantinopolitanum captiuatum a Soldano Babylonie, & de claris victoriis eius contra Mauros. Caput II.

PLVRIMIS quidem virtutibus Alfonſus prædituſ fuit, præſertim liberaliſſimus, munificus, atque magnificentiſſimus erat. Inter plurima igitur illius principis magnifica geſta breui aliqua diſſeremus. Cum enim apud ciuitatē Burgenſem, ſolenniſſimas nuptias celebraret Fernādo dela Cerda primogenito filio ſuo cum domina Blanca filia ſancti Ludouici regis Frācorum, interfuerunt inuitati ab eodem Alfonſo multi principes de maioribus orbis, videlicet Philippus primogenitus eiuſdem ſancti regis Ludouici, qui poſtea regnauit in Francia, rurſus Eduardus etiam primogenitus Angliæ, qui nepos erat filius ſororis Alfonſi: item infans Petrus, primogenitus Iacobi regis Aragoniæ: item infans Santius frater eius: item Fredericus, & Emanuel, & Philippus, Infantes, fratres Alfonſi: item Sātius, ac Petrus, & Iohannes Infantes, filii eiuſdem regis Alfonſi: eratque tāta inibi congregata nobilitas, quanta a multis ſęculis pacis tempore coadunata non reperitur. Quibus principibus tam excelſa, tāque aſſidua parabat conuiuia, vt excedere videretur Caium Caligulam & Vitellium, qui (vt ait Suetonius) prādia & cœnas ſimul regibus pararunt, adeo vt in vna famoſiſſima cœna duo millia electiſſimorū magnorumque piſcium, & ſeptem millia auium ſilueſtrium in edulium præparaſſet. Hic Alfonſus Metellum exceſſit, qui (vt aiunt) famoſam, immo infamē fecit cœnā, cuius exceſſum difficilius eſt referre, quam intelligere. Itaque non facile credi poſſet, quanta fuit Alfonſi induſtria in eiſdem feſtis atque conuiuiis, quātus miniſtrorum ordo, quanta ſedulitas obſequii, quanta vrbanitas hoſpitis: vbi Alfonſi iuſſu victualibus in foris dimiſſis nullus erat cuſtos, vt quiſque quibus vellet frueretur. numularii publice aderant, qui omnibus forēſibus quas petebāt pecunias dabāt, & erant alii deputati, vt ſi quem male veſtitum viderent, illico indumentis iam factis tegerent, ne differendo negare viderentur. Feſtis vero finitis, incredibilia dona eiſdem principibus contulit, nec fuit quiſquam ita minimus qui regis liberalitate fraudaretur. Vt igitur paucis agam, tanta fuit eius liberalitas, vt quemadmodum de Rom. pop. Valerius ait, ſicut tantum accepiſſe vix inuidiam vitare potuit, ſic tantum tribuiſſe gloria carere nō potuit. Cæterum eiſdem nuptialibus feſtis durantibus

durantibus allata est opportunitas, vt alia Alfonsi Regis excelsa magnificentia & ingens pietas toti orbi clarescceret. Cum enim Imperator Constantinopolitanus ob Christiani populi demerita a perfido magno Soldano Babyloniæ bello victus & captus foret, & decem millibus marcarum argenti eius relaxatio esset composita: Imperatrix vxor eius Romanum Pontificem arcessiuit, qui partem tertiam redemptioni donauit, Rex deniq; Franciæ Christianissimus certam quotam itidem persoluit. Poscebat igitur ipsa Imperatrix ab eodem Alfonso, cuius liberalitatem & virtutes audierat, vt sibi atque tam pio operi subueniret. Alfonsus igitur honorifice Imperatricem susscepit, & in regia aula vna cum regina consorte locauit, cumq; conspiceret redemptionem Imperatoris in longum protrahi, considerans illud Ambrosii: Quia illa vera est liberalitas, vt fratres ac proximos tuos non despicias, si eos in manibus hostium cecidisse cognoscas, quoniam melius est vt iple subueniás, quib. pudor est ab aliis sumptus deposcere, aut alteri postulare subsidium: attendens deniq; quia proprium est liberalis & magnifici libenter ac cito facere, quia (teste Seneca) duplex est benignitas, cui accedit celeritas. Quare idem Alfonsus Imperatori simul & Imperatrici compatiens eam ad prandium cum regina fecit inuitari. Illa vero vouisse asseruit, nunquam ad mensam sedere, nisi libertato Imperatore pariter & marito. Rex igitur Alfonsus audito tam insigni facinore coniugalis fidei, ei simul & infortunio totis visceribus compatiens ad Imperatricem verba fecit, exorans vt læta & consolata pranderet, pollicens infra decem dies totam argenti summam liberaliter numeraturum. Addidit deniq; velle oratores ad Soldanum dimittere qui Imperatricem incolumem conducerent, & pro liberatione instarẽt. Igitur infra eundem terminum vniuersam argenti summam persoluit: voluit tamen, id quod ab Imperatrice summopere petiit, vt Romano pontifici atq; regi Franciæ quicquid ab eis exegerat, illico restitueret: quod & nobilis Imperatrix effectualiter impleuit. Extollenda certe & perpetuis laudibus consecranda est huius principis liberalitas. Quæ enim excelsior magnitudo animi esse potest, quam magnum principem a misera magni principis seruitute abducere, & tantam pecuniam contemnere, vt tantum principem redimeret? Nec enim frattem & proximum, licet per multa terrarum spacia remotum atq; incognitum, neglexit, quia (vt inquit Gregorius) vera compassio diuidi locis non potest, etsi corpore longe disiungitur, mente tamen quem diligit, habet. Hic Alfonsus quamdiu humilis fuit, victor extitit, quia scriptum est: Vir humilis loquetur victorias. Cum vero se supra se extulit & arrogantiam induit, infelices successus expertus est. Huius enim regis temporibus Rex Granatæ munitus auxilio Maurorum Africæ, rupta treuga quam cum Rege Alfonso pepigerat, plurima castra regni Murtiæ vi obtinuit, deinde obsedit ciuitatem de Xericio in Bætica, & occupata ciuitate arcem diuersis machinis debellabat, quam nobilis vir Garsias Gomecii Carrillo custodiebat. Diruptis igitur muris interfectisq; custodibus, solus Castellanus mansit, qui vltra humanas vires, non dixerim se, sed duo parua mœnia quæ intacta restabant, custodiebat, fecitq; grandem stragem in Arabes. Quod Rex Granatę conspiciens, ne interficeretur, sed viuum omnino caperent, districte præcepit, quodq; vt facilius explerent, curuatis ferris eum trahebant, qui carnes trahi vndiq; maluit quam viuus capi. Tandem amplius agere non valens captiuatus est. Quem Rex Granatæ ob eius ingentem fidem libenter conspexit, eumq; de illatis vulneribus solicite curatum incolumem Regi Alfonso transmisit. Superauit profecto hic Gomecius duorum Brutorum constantiam in obsidione Mutinensi. Rursus nec illi par fuit L. Antonius Perusiæ & Q. Cicero, qui obsessi in Gallia fortissime obsidionem tulerunt. nec ipsi Cretenses pares fuere Gomecio, qui in obsidione Metelli ad vltimam penuriam compulsi iumentorum vrina sitim sedauerunt. Sed Gomecius noster Saguntinos nostros imitatus, rores noctis ob aquæ defectum lambebat. Numantinorum quoq; fidem æmulatus est, qui a Scipione obsessi ob victualium defectum humanis carnibus pascebantur. Nec aliter egerunt Calaguritani, qui a Pompeio circumsepti vxores & filios deuorarunt. Sic & Aquilegienses qui sub duce Menofilo obsessi a Maximino, pro neruis funes ex ca-

pillis matronarum ad arcium & balliſtarum vſum fecere, idq; teſte Liuio Romæ actum comperimus: quo euenit vt Veneri caluæ templum a Senatu cõſtitueretur.

Quomodo Alfonſus X. recuperauit oppida de Niebla & del Algarbe, & quomodo inconſulte liberauit regnum Portugaliæ ab eo tributo quo regibus Caſtellæ tenebatur, & de ſcandalis propterea ſubortis. Caput III.

ALFONSVS itaq; x. de quo ſermo eſt, in regni ſui initiis oppidum de Nieblain Vandalia per Sarracenos diu occupatum menſibus decem obſedit, illudq; machinis continuo debellauit. Occurrit tamen in caſtris ſuis innumera quædam muſcarum plaga, quę manducare homines non ſinebant, quin & illas vna cum cibis commanducarent. Ex qua re omnes fere de caſtris ventris fluxum quem dyſenteriam vocant, incurrerunt, plurimiq; moriebantur. Cum barones & milites Regi ſuaderent, vt ab obſidione diſcederet, ille tamen perſeuerandum dixit in re incepta, vt alter Ioab in obſidione Rabba, qui (vt ſcriptura ſacra teſtatur) ſuorum ſuaſionibus non acquieuit, donec ciuitas, licet cum ſuorum incommodo, caperetur. Sciebat enim quia (vt Hieronymus ait) abſq; perſeuerantia nec qui pugnat victoriam, nec victor palmam triumphi aſſequitur. Vix itaq; Alfonſus verba exploſuerat, illico duo monachi ad Regem acceſſerunt, monentes ad perſeuerantiam obſidionis, quoniam Mauri victualibus carebant, muri deniq; rupti erant. Plagam vero muſcarum pollicebantur ceſſare, ſi eorum conſilio Rex annueret. Perſuaſerunt enim Regi vt publica banna acclamarentur, vt quiſquis certam muſcarum ſummam ad quoſdam puteos prope caſtra afferret, duos Turonenſes argenteos pro ſalario obtineret. Qua induſtria euenit vt infra biduum tribus profundis puteis muſcarum ſpurcitiis repletis, plaga muſcalis, ſimul & dyſenteriæ morbus penitus ceſſarent. Qua re a Sarracenis cognita, non modo Regi oppidum dedere, ſed & alia caſtra & oppida ad Comitatum Algarbi ſpectantia, præſertim Gibraleon, Huelua, Mora caſtro Marin, & quam plurima alia. Poſt prædicta vero hic Alfonſus quandam filiam baſtardam vxorem dedit Alfonſo Regi Portugaliæ, cui dotis gratia caſtra & patriam de Algarbe, quam paulo ante a Mauris euicerat, liberaliter aſſignauit. Ex quo tempore Reges Portugaliæ Algarbi Reges ſeſe intitularunt. Prædictus igitur Alfonſus Rex Portugaliæ ex eadem Alfonſi *filia genuit* Dionyſium. Hic factus adoleſcens cum nobiliſſimę indolis valde prudens atq; decorus foret, Regem Alfonſum auum ſuum apud Hiſpalim viſitauit, cui enixe & pro ſingulari munificentiæ dono poſtulauit, quatenus regnum Portugaliæ dignaretur ab eo tributo liberare quo Regibus Caſtellæ & Legionis tenebatur, videlicet vt ad eorum curias Reges vocati accederent, & demum trecentos milites contra Mauros requiſiti mittere aſtringerentur. Rex vero Alfonſus etſi rem difficilem conſpiceret, paululum ſubſtitit: ſequutus tamen cuiuſdam militis conſilium, vt alter Amon filii Dauid, qui conſilio Ionadab rem fecit ſibi & populo damnoſam, vt erat magnificentiſſimus, nepoti cum ſuo nec minus totius regni diſcrimine complacere decreuit. Res igitur ad conſilium deducta eſt. Cum itaq; egregius & nobilis vir Nunius de Lara quid ſibi videretur, dicere moneretur: Dignum eſt, inquit, o Rex, vt plurima huic clariſſimo nepoti tuo beneficia conferas. id enim natura, id tuorum ſuorumq; antiqua nobilitas expoſtulat, & tibi innata profuſa liberalitas. Verum vt regnum Portugaliæ ab hoc tributo, non tam perſonæ tuæ quam ſubſtantiæ regnorum tuorum debito, tam facile liberes, neq; decere, nec te id facere poſſe video. Alfonſus igitur Rex qui iam rem animo conceperat, contra Nunii verba non ſatis decentia indignatus protulit, eumq; odio habuit, ſicut Sedechias Rex Ieremiam odiuit, pro eo quod rem ingratam, ſed veram & vtilem ei dixerat. Alfonſus igitur cæteros afflagitat, illi vero quo Regis voluntas tenderet, conſpicientes, Regem nepoti complacere debere conſulebant: quod & Rex ſine mora expleuit. Nunius vero ea hora nec petita nec obtenta Regis licentia diſceſſit. fuit enim res ipſa maioribus regni ingratiſſima, ne dixerim incommodiſſima, quippe quæ

quæ vnam præcipuam causam futuris magnisq; dissidiis attulit. non enim paulo post Philippus Infans frater Regis, & Nunius de Lara prædictus, ac Lupus Didaci de Haro, & Stephanus Fernandi de Gallicia, Fernandus itē Roderici de Castro, ac Ximenus Roderici dominus delos Cameros, & Aluarus Didaci de Asturias, ac Lupus de Mendoza, plurimiq; alii Barones vltra numerum trium millium se a naturalitate & fide, simul & obedientia Alfonsi Regis expediuerunt, eamq; ei subtraxerūt. Ad quos placandos cum Rex Alfonsus quosdam mitteret, causamq; discessus quærerent, dixerunt illud Micheæ prophetæ, Volumus restaurare regnum & restituere, sicut erat ante. Ad Regem itaq; Granatæ accesserunt, bellumq; contra Alfonsum Regem acerbissimum gesserunt non sine maximis cladibus, quod non paruo tempore durauit. Nec abs re. nam Ieremias propheta pestilentes vocat eos principes qui minuunt ciuitatis & regni iura. Quare de eis ait: Luxit terra, & infirmata est pulchritudo populi, quia principes transgressi sunt leges patrum, & ius mutauerunt: dissipauerunt pactum, propter hoc maledictio vorabit terram. Longe aliter dux & princeps Machabæorum effecit, de quo scriptura ait, quia dilectissimus & honoratissimus a populo fuit, quia dilatauit gloriam regni sui. Quare dilatatus est honor eius & fines gentis suæ.

Quemodo hic Alfonsus X. fuit electus Imperator Alemaniæ, & de infelici exitu eius rei, & de discordia inter Sanctum Ludouicum Regem Franciæ & eundem Alfonsum super iure regni, & de pace secuta.

Caput IIII.

QVAMQVAM igitur hic Alfonsus x. ob eius sagax ingenium & ingentem liberalitatem & ad omnes munificentiam per totum fere orbem commendatissimus esset, vitiis tamen non caruit. Fuit enim non tam magni quam superbi & latiq; animi, arrogans plurimum, & quadam sui sensus singularitate confisus. demum egregiorum operum æmulator erat. nec enim modo maxima quæq; aggredi conabatur, & illorum erat auidus, sed potius inuidus videbatur. quicquid enim pulchri, quicquid memoria dignum a quouis gestum cernebat, acerrime dolebat ab eo gestum non fuisse, aut effici non potuisse, imitatus Iulium Cæsarem (vt Suetonius refert) qui cum orbem circumiens Gades Hispaniæ aduenisset, ibiq; Alexandri imaginem vidisset, ingemuit, suamq; ignauiam detestans quod nihil a se memorabile esset actum ea ætate, qua Alexander orbem subiecerat. Et vt paucis agamus, tam cupidus gloriæ fuit Alfonsus, vt aliquando gloriæ suæ, vt ita dixerim, indignaretur, si alius quouis modo eius particeps erat. plerumq; enim duces ac capitaneos suos victorias insignes obtinuisse dolebat, imitatus Alexandrū Magnum quem Quintus Curtius recolit, qui audiens Agim Regem Lacedæmoniorum rebellantem, cum postea Antipater eius nomine illum vicisset, hostes quidem suos victos foregauisse est, sed Antipatrum vicisse tacitus indignabatur, suæ gloriæ detractum arbitrans, quicquid accreuisset alienæ. Cæterum Alfonsus de se supra se plerumq; præsumebat, & nōnulla non satis deliberate tentauit. Est enim (vt inquit Seneca) prudentis principis quanta sit res concupita discernere, & non cito facilia iudicare quę optat, atq; in magnis dubiisq; rebus non definire, sed suspensam tenere sententiam. Nam Alfonsus ipse ab aliqua parte Electorum imperii Romanorū Imperator electus est, quamquam in discordia. Tandē cum re indigesta nec magnitudine eius pensata ad imperium suscipiendum pergeret, cognita eius elatione, imperii, ne dixerim confirmatione, sed nec possessione potitus est: licet (vt quidam referunt) callide actum est, vt occasione vitandi schismatis in imperio, Romani Pontificis iussu iuri imperii resignare visus esset, idq; egit apud Belicardum prope Auinionem. Sic nonnullos duces sub Aureliano per ambitionem imprudenter ad imperium orbis aspirasse legimus, nec ad cōcupitam potestatem deuenere, sed pœnas ambitus luebant. Fuit deniq; Alfonsus & in cæteris rebus infortunatissimus. Nam rediens in Hispaniam non paruas perpessus est persecutiones. reperit enim plurimas funestas nouitates. Primo inuenit fore mortuum Fernandum eius

pri nogeni tum filium. Reperiit etiam Reges Granatæ & Bellamarini dictũ a Benyuzaf magnas intuliſſe clades in Vandalia & Bætica, vbi cæſi fuerunt Santius Infans Aragoniæ & Archiepiſcopus Toletanus. Verũ cum cognouiſſet Santiũ filiũ eius ſecundo natum poſt Fernandi primogeniti mortẽ viriliter & ſtrenue ac ſumma cum prudentia & dexteritate patriam ab infidelibus defendiſſe, illoſq; a Bætica expuliſſe, obtinuit quod omnes ſtatus regni Santium prædictum in primogenitum iurarent & reciperent, non obſtante quod ante eius ad imperium diſceſſum Fernãdus primogenitus fuerat iuratus, & poſt illũ Alfonſus dela Cerda eius filius. Aiunt tamen nonnulli Santium præter omnem Alfonſi voluntatẽ ad primogenituram fuiſſe aſſumptum. Quinimmo aſſerunt eundem Santiũ Alfonſum eius patrem ex imperio venientem ad regni gubernationem nõ admiſiſſe, vt inferius tangemus. Hic rurſus Alfonſus licet ſtrenuus in armis fuerit, nõ tamen felix, ſuo licet tempore aliqua pars regni Murtiæ regno Caſtellę ceſſit. Sed quorundã eſt opinio, id a patre inclytiſſimo Fernando effectũ fuiſſe. Rurſus hic Alfonſus nõ caruit vitio crudelitatis, ſed & ingratitudinis. quoſdã enim nobiles ſibi fidiſſimos æmulorũ ſugillatione occidi iuſſit. Huius deniq; Alfonſi tempore nõ parua orta eſt diſcordia inter Sanctũ Ludouicum Regem Franciæ & eundem Alfonſum Regem Caſtellæ. Ludouicus enim filius erat (vt diximus) dominę Blancę primogenitę Alfonſi VIII. Regis Caſtellæ, ex cuius ſucceſſione regna ſibi deberi prætendebat. Nam Rex Fernandus III. pater eiuſdẽ Alfonſi filius erat dominæ Beringuelæ ſecundo natæ Alfonſi VIII. prædicti. Sed ad ſedandam tam peſtiferam diſcordiam matrimonium contractũ fuerat inter Fernandũ dela Cerda primogenitum huius Alfonſi x. & dominam Blancam filiã Sancti Regis Ludouici. Ex qua idem Fernandus genuit Alfonſum & Fernandum dela Cerda, neuter tamen in regno ſucceſſit. Sed Santius ſecundo natus eiuſdem Alfonſi x. quem Alfonſus ipſe in Regem ſibiq; omnes de regno iurare obtinuit, cum tamen ad eum regna minime (vt aiunt) ſpectabant, ſed ad prædictum Infantem Fernandum dictũ dela Cerda primogenitum Alfonſi etiam primogeniti huius Alfonſi x. nepotem Sancti Ludouici ex filia, vt diximus.

Quare iſte Alfonſus X. dictus eſt Aſtrologus, & quomodo arroganter opera Dei dixit melius fieri poſſe, & qualiter fuit diuinitus correptus, & de infortuniis & incommodis quæ ex ea cauſa paſſus eſt, & de cæteris incidentiis tempore ſuo. Caput V.

NEc ſolum hic Alfonſus x. nominis ſui gloriam in legibus condendis, in effundendis diuitiis, cæteriſq; magnificis geſtis ampliare contentus eſt, ſed autarroganter, aut quia natura ad id eum impellebat, Aſtronomia delectabatur. Quare & Aſtrologus appellatus eſt. Cuius nomine, neſcio an ſapientia, tabulæ Alfonſinæ & aliæ Aſtrologicæ conſiderationes cõpilatæ ſunt, & ſub eius regio nomine luſtrantur. Rurſus Alfonſus appetitor erat laudum, ſed rebus ipſis magnifice geſtis potius quam adulatoriis ſermonibus lætabatur. Cum enim pro adipiſcendo imperio (vt diximus) in Alemaniam pergeret, apud Narbonam quendã eloquentiſſimũ oratorem, orationem de eius laudibus habere deſiderantem, perorare prohibuit, dicẽs exornatas verbis laudes ad principes adulationis aut metus fuiſſe ſuſpectas, addens talia laudum præconia nõ niſi mortuis qui illuſtria egerunt, deberi, cum ſcriptum ſit: Lauda poſt mortẽ, magnifica poſt cõſummationẽ: imitatus Peſcennium Nigrum Imperatorem, qui (vt Ælius Spartianus in eius vita ait) cum quidam eximius orator qua die Peſcennius Imperator creatus eſt, panegyricum laudum ſuarum recitare vellet, dixit, Scribe laudes Marii, vel Hannibalis, aut cuiuſcunq; ducis optimi vita functi, & dic quid ille egerit, vt illum nos imitemur. Nam viuentem laudare, irriſio eſt, maxime Imperatores a quibus beneficia ſperantur. Rurſus facile eſt eos ad cælos vſque attollere, & diuina de eis ſcribere, qui proſcribere aut necare poſſunt. Hic Alfonſus (vt tradunt Hiſpanorum annalia) diuina opera quæ perfectiſſima ſunt, & cum ſumma ſapientia, pondere, numero, & menſura

creata,

creata, iudicare quippe & emendare conatus est. ore enim blasphemo dicebat palam, Si a principio creationis humanæ Dei altissimi consilio interfuisset, nonnulla melius ordinatiusq; condita fuisse. O vana, o funesta, o superba atq; inutilia verba! Nõ sic Dauid sentiebat dicens, Mirabilia opera tua domine, & quis cognoscet nimis: Et iterũ: Quam magnificata sunt opera tua domine, omnia in sapientia fecisti. Et Sapiens: Omnia opera Dei bona, nec est qui addat. Nã & redemptoris testimonio ipse Salomon cum tota sapientia sua, qui cuncta ab isopo vsq; ad cedrum perscrutatus est, minimũ Dei opus nec intelligere, & longe minus iudicare est ausus, inquiens, Cum me verterem ad cogitandum opera Dei, vidi esse afflictionem spiritus & vanitatẽ, cum non possit homo illa explicare sermone. Et iterum idem Sapiens, Plurima, inquit, sunt verba hominum, multamq; in disputando vanitatẽ habentia. Sed & alibi idem Sapiens, Stolidi, inquit, hominis est intelligere viam suam. Quanto ergo stolidior qui opera Dei non modo intelligere, sed emendare conatur. Hinc Apostolus, Superbiã, inquit, in tuo sensu nunquam dominari permittas. Hic igitur princeps de suo sensu confidens, hæc arrogantissima, vana, atq; superba verba sæpe repetebat: sed nõ caruerũt diuina vltione. Accidit enim quod miles quidã dictus Petrus Martini de Pampliega Deum timens, instructor & curã gerens infantis Manuelis, vidit in somniis visionem, quendã pulchrũ aspectu hominem, angelum videlicet albis indutum, ei dicentẽ latam esse in diuino consistorio cõtra Regẽ Alfonsum sententiã, vt exhæredatus moriatur, sed & crudeli morte, nisi pœniteat. Miles vero de visione perterritus causam quæsiuit: cui, blasphemiam, inquit angelus, Alfonsi vanãq; temeritatem diuina opera corrigere moliẽtis id meruisse. Monuit ergo eundem militem, vt ad Regem accederet, eumq; ad pœnitentiã hortaretur. Miles vero celeri gressu Regem apud Burgis commorantem adiit, cui cum tremore visionẽ retulit, atq; ad retractandũ quæ tam impie dixerat, pœnitendũq; summopere monuit. Rex vero qui iã præualuerat in vanitate sua, militem deridens a se expulit, & iterũ verba illa sacrilega repetiit: Si tempore creationis humanæ interfuisset, plurima melius ordinari potuisse. Cũq; post paucos dies Rex apud Segobiam morã traheret, quidã eremita vitæ sanctissimæ eandem reuelationem habuit. Regem igitur accessit, monetq; vt de peccatis suis, præsertim tã damnatis sacrilegisq; verbis, pœnitentiã agat, alias sentiret vltionem. Et quia scriptũ est, In vanitate cordis sui comprehenditur peccator, Rex ipse Alfonsus, vt alter Senacherib, in blasphemia perstitit, &, vt alter Nabuchodonosor, confirmatus est ad superbiã. Quare testante scriptura, cecidit de solio suo, & gloria eius ablata est. Eremitam igitur Rex toruo itatoq; vultu contempsit, & vt insipientẽ abire iussit, iterum verba illa nefanda repetens, Holofernem imitatus Achior increpantẽ, quia soli Deo potentiã attribuebat. Ea igitur nocte misit Deus tam horribiles & insolitas tempestates & spiritus procellarum, tot deniq; tonitrua, tot fulgura, tot coruscationes & fulmina, vt cælũ cadere putaretur, sed & in cubiculo Regis sagitta fulminea vestes Regis atq; Reginæ comburens. Rex vero attonitus vix loqui valens, cubicularios custodesq; monet, vt illico eremitam illum ad se defe-rant. Verum tanta erat tempestas, vt nullus palatium exire valeret. vt citius tamen valuerunt, eremitam adducunt. Quem vt Rex vidit, procidens ad pedes eius, Ego, inquit, sum qui peccaui. Eremita vero illud Ecclesiastici imprimis ad eum ait, Homo, accusaris fabula vana & audacia cordis tui. Et iterũ: Quis posuit in visceribus tuis sapientiam? nunquid consiliarius altissimi tu es? o vtinam Rex memor fuisses verborũ Regis sapientissimi Salomonis: Vanitatem & verba mendacii aliena fac a me. His igitur verbis Rex ipse simul & metu instantis mortis cũ magno animi mœrore eidem eremitę confessus est, & publice verba nefanda retractauit. Cum itaq; lacrymis plurimis pectus conterebat, incipiebat cessare tempestas: quinimmo quanto actius dolebat, tanto tranquillior serenitas cernebatur: nec ipse a terra oculos leuauit, quousq; plene procellosa rabies conquieisceret. Itaq; meruit humilitate consequi, quod superba sui præsumptione demeruerat. Deinde vero vitam mutauit in melius: verum tamen (vt quidam asserunt) ex ea & aliis causis regno in vita exhæredatus est a filio, a quo veniens de infelici conquesta imperii non est

admissus: ciuitas tamen Murtiæ quam ille a Sarracenis euicerat, nunquam ab eius obuiam discessit. Ob quam causam Alfonsus cum apud Hispalim moreretur, cor suum euiscerari iussit, & ad Murtiã deferri, sepeliriq; in ecclesia sanctæ Mariæ per eum constructa, concedens ciuitati priuilegium, vt in signum singularis fidelitatis septem coronas in armis & insignibus deferret. Hic Alfonsus postquam dicta ver ba nefanda protulerat, infortunatissimus fuit, quippe qui pro eius arrogantia im perium (vt aiunt) ad quod electus fuerat, perdidit. Adde, quia cum rediret, plurima infortunia passus est, vt prædiximus. Nam Sarraceni plurima bella vicerũt, atq; in terfecerunt Santium Infantem Aragonię, nec non Archiepiscopum Toletanum, Nunium de Lara, & plurimos nobiles & barones regni. Deniq; obiit Fernandus dela Cerda filius eius primogenitus. Et licet (vt diximus) filium relinqueret, tamen Santius secundo natus regni sceptrum eodem Alfonso viuente (vt ferunt) occupa uit, nec eum venientẽ admisit: sed apud Hispalim regno priuatus diem clausit ex tremũ. Huius Alfonsi x. temporibus præfuit Romanæ sedi Alexander quartus, natione Campanus, de ordine fratrum minorum, qui in publico consistorio com buri fecit quendam libellum inter cætera continentẽ religiosos pauperes de elee mosynis viuentes non fore in statu saluationis, condemnauitq; dictum libellũ & auctorem eius, videlicet fratrem Guilelmum de sancto amore. Rursus idem Põ tifex alium libellum condemnauit, & comburi fecit, in quo asserebatur legẽ euan gelii neminẽ ad perfectum ducere, sed legẽ spiritus: asserebat deniq; legem euan gelii sic se habere ad legem spiritus, sicut legem veterem ad legem gratiæ: addebat deniq; legẽ Christi finiendo anno domini M. CCLX. quo tempore lex spiritus sub intrare debebat. Quæ siquidem pestifera hæresis ex verbis Io. Ioachim originem trahebat, & non paucos illis diebus habuit sectatores. Post eundem Alexandrum præfuit successiue Vrbanus quartus natione Gallicus. Quo mortuo sedit Clemens natione Prouincialis, & rursus Gregorius decimus Lombardus, & Innocentius quintus Burgundus, & Adrianus quintus Genuensis, & Iohannes XXI. natione Hispanus, & Nicolaus III. Romanus, & Martinus IIII. Italicus. In Romano ve ro imperio sedit prædictus Fredericus, quo defuncto circa partes Basileæ, electus est prædictus Radulphus: quam electionem Gregorius Papa quartus in fauorem Passagii terræ sanctæ, ad quod plurimi anhelabant, approbauit. Ad cuius instantiã idem Radulphus crucem suscepit transmarinam. Imperauit autem annis XVIII. absq; imperiali diademate.

De Santio IIII. filio Alfonsi XXXVII. Rege post Pelagium, & de virtutibus & victoriis eius, & quomodo recuperauit a Mauris Tarifam & alia loca, & qualiter Alfonsum patrem venientem de imperio non admisit ad regnum. Caput VI.

SANTIVS huius nominis quartus Alfonso huius nominis decimo patri suo in regnis successit anno domini millesimo ducentesimo octuagesimo quarto. Re gnauit autẽ LXXIIII. loco post Athanaricũ primum Regem Gotthorũ, & XXXVII. post Pelagium primum Regem post Hispaniæ cladẽ, regnauit annis XI. Obtinuit igitur regnum Santius, excluso, licet de facto, Alfonso dela Cerda nepote prædicti Alfonsi ex Fernando primogenito præmortuo, dum ad imperiũ pergeret. Qui si quidẽ Alfonsi nepos & filius primogeniti eidem Santio præferendus omniũ iudi cio videbatur, nihilominus aut fortuna sua, aut populorũ consensu, vel (vt credi tur) eodem Alfonso propter Santii virtutes & ingentia merita id volente & procu rante, vt supra diximus, vel ita Deo disponẽte, qui regna transfert atq; cõcedit pro sua ineffabili prouidẽtia, idem Santius regnorũ suscepit sceptrũ. regnauit autẽ XI. annis. Hic duxit vxorem dominam Mariam filiam Infantis Alfonsi dicti de Moli na fratris glorioſissimi Fernandi III. ex qua domina Maria genuit Fernandum IIII. post regnantem, Petrum, & Philippum, & Henricum qui fuit mutus. Hic Santius strenuus & animosus fuit, præclaraque bella contra Machometos con fecit, eosque sæpe vicit, ac plurima castra & oppida suæ ditioni subiecit. Inter cætera cum magna perseuerantia & longa obsidione insigne oppidum Tari fam a

fama a Mauris feliciter recuperauit. Sed & vltra alias præclaras eius victorias, Regem de Fez, Machometum dictum a Benyuzaf singulari virtute prostrauit. ille enim maximam classem, vt transiret in Hispaniam, parauerat, cõtra quem Santius Rex transmisit nobilem virum Benedictum Zachariam Almirandum suum, qui vniuersam classem obtinuit, & cæteris nauigiis combustis terdecim galeas mixtas Sarracenis armis & equis ad nostra littora incolumis deduxit, fugato a Benyuzaf Rege Maurorum, quem nobilis Almirandus insequutus vsq; ad littora Africana dicta Tingitanica. Hic Santius patrem Alfonsum parum gloriæ ex imperio reportantem & inde redeuntem ad regni sceptrum non admisit. Quare, vt putatur, non diu regnauit, vt in se experiretur id quod Ruben in patrem peccans passus est, cui Iacob pater ait, Effusus es sicut aqua, nec crescas, quia maculasti statum patris tui. Et rursus Absolonem imitatus est, nõ tam in regni ambitione quam sceleris punitione, qui Dauid patrem e regno pellere tentauit, sed infelix fuit eius conatus, dũ occubuit insolita morte. Nec Santius ipse primus in orbe fuit qui patrem regnãdi gratia a principatu pelleret, cum Darium interfectum legamus a filio Artabano vt citius regnaret. Sed & alius Darius cum a Xerxe patre indulgentissimo Rex esset factus, tamen duobus ei fratribus assistentibus in patrem cõspirauit, vt regno priuaret, cuius sceleris pœnas luit. Rursus Tullia Tarquinii Superbi vxor patrẽ Seruium Tullium occidit, super cuius cadauer carpentum inferri iussit, vt sibi & marito Romanæ vrbis regnum accresceret. Denique si poetis credimus, Iupiter Saturnum patrem regno expulit.

De quibusdam crudelitatibus Santii, & de bellis, & de scandalis ex ea causa sequutis, & de singulari fidelitate cuiusdam nobilis obsessi in Tarifa, qui passus est filium interfici, ne arcem assignaret, & de eiusdem Santii obitu. Caput VII.

SANTIVS quartus, de quo sermo est, plurimis virtutibus polluit, quæ Reges non mediocriter ornant: præcipue tamen in bellis disciplinæ militaris fuit seueriss. mus custoditor. sæpe enim pro parua inobedientia milites virgis cæsi, manus amputauit, inobedientesq; in mediis castris securi iussit percuti, nonnunquã propria manu cæcidit. Nam cum contra Sarracenos bellum gereret, orta semel seditione & tumultu in exercitu, cum per alios sedari non posset, processit Rex Santius nudus sola indutus camisia, ac se in medio suorum inuicem pugnantium iniecit, dicens, O strenui milites, vbi est fides vestra? non in vestros commilitones, sed in me gladios figite, qui vos huc adduxi. At cum ab armis non cessassent, ille inermis vt erat, arreptalancea duos percussit milites qui principales in tumultu videbãtur, dicens, aut Sarracenos vestros hostes, aut me percutite qui vos percussi: nec hodie eisdẽ infidelibus tantam detis gloriã, & vobisipsis tam funestam ignominiam, vt gladiis vestris, non hostilibus pereatis. Tunc omnes aut metu aut pudore ab armis abstinuerunt. Nec parũ regii animi magnitudo extollenda, sed admirãda est, quæ eo tempore exigebat obedientiã, vbi obedientia non est, & inter distantes gladios Rex ipse milites ferire ausus est, vbi milites Reges suos ferire audent: imitatus Auidium Cassium Imperatorẽ de quo Vulcatius Gallicanus pulchre ait. Cũ enim in eius exercitu grauis seditio orta esset, ille rustico sagulo tectus, processit dicens, Percutite me si audetis, dũ tamen disciplinã militarẽ non deseratis. Quo viso cunctis ab armis quiescentib. meruit timeri, quia nõ timuit. quæ res tantũ militaris obedientiæ Romanis addidit, tantumq; hostib. timorẽ iniecit, vt pacẽ ab Imperatore peterent. Santius itaq; Rex difficile putabat principẽ vincere posse, nisi a suis militib. timeatur. Semper enim in ore gerebat illud de arci ducis Lacedæmoniorũ, vt recolit Iulius Frontinus, Imperatorẽ, aut ducẽ exercitus potius timendũ esse, quam hostẽ. Hinc Marcus Cato dicebat, seditionẽ in exercitu aut inobedientiã paucorũ pœna grauiter puniendã fore. Sic Appius Claudi⁹ ac Fabi⁹ Rutilius, sic & Iuli⁹ Cęsar sæpe egerũt, qui orta seditione inter milites paucis pcussis castra pacasse, & fidẽ militum reparasse referuntur. Sed ad Santium vt redeamus, a quibusdam vitiis

non abstinuit. fuit enim iracundus pariter & sæuus, & vt cætera omittamus, apud Pacensem ciuitatem vna die quatuor millia ciuium inhumaniter & repentino impetu iussit occidi, pro eo quod ciues ipsi eiusdem Santii timore alios ciues eorum hostes ex ciuitate expulerũt, & quosdam trucidauerunt. Timentes igitur ne Rex in eos sæuiret, Alfonsum dela Cerda prædictum, eiusdem Santii ex fratre nepotẽ, vitæ saluandæ gratia in Regem erexerant. Rursus aliam non mediocrem addidit sæuitiam. Cum enim apud oppidum de Alfaro moram traheret, celeri iudicio, & irato ac turbato animo pariter & vultu, occidi iussit nobilem virum Lupũ Comitis & dominum Vizcaiæ. Captiuauit deniq; Infantem Iohannem fratrẽ suum, item & Quibus ex causis maximæ clades sequutæ sunt. Nam Didacus filius eiusdem Lupi Comitis & plurimi nobiles & barones, ei & dicto Iohanni fauẽtes, ad Iacobum Regem Aragoniæ confugerunt, apud quem obtinuerunt, vt relaxaret Alfonsum dela Cerda filium Fernãdi primogeniti Alfonsi decimi, quem in vinculis tenebat, de quo sub eodem Alfonso decimo egimus, quibus Rex Aragoniæ annuit. Alfonsus igitur dela Cerda assumpto titulo regio Castellæ regnum armata manu ingressus est, quib. Santius occurrit, & bella grauissima sequuta sunt, durauitq; dissidium tribus annis. Tandem matrimonio pacatum est. Nam idem Iacobus Rex Aragoniæ Elisabet filiã huius Santii, de quo agimus, duxit vxorem. Iohannes vero prædictus frater Santii Regis ab eo læsus, cum se a vinculis liberum conspexit, ad vindictam infeliciter properabat. Nam Vlisbonam clam petiit, indeq; nauigio transfretat in Africam, & Abeniacob Machometũ Regem Bellamarini accersit, a quo honorifice receptus est: cui suasit Iohannes, vt si gentes & classem ei concederet, facile ei oppidũ de Tarifa assignaret, quod paulo ante Rex Santius eius frater euicerat. Concessit igitur ei Abenyuzaf quinq; millia equitum & magnam peditũ copiam. Applicantes igitur ad littora nostra, oppidum prædictũ Tarifam obsederũt, cuius custodiam gerebat nobilis Alfonsus Petri de Guzman. Quare decreuerunt oppidum expugnare, quod sex continuis mẽsibus, machinis & omni artificio debellabant. Cum itaq; Infans ipse Iohannes & alius Infans Sarracenus frater Abenyuzaf viderent Alfonsi Petri & obsessorum constantiã, nuncios misere ad eos referentes pacem, si certam pecuniæ summã persoluerent e thesauro Alfonsi, quem inibi esse putabant. Auditis itaq; legatis obsessi omnes quasi vir vnus & vno ore dixerunt: Dicite his qui vos miserũt, turpe admodum esse in signibus ducibus, paratam victoriam pecunia vendere: nec minus turpe est fortibus viris, libertatẽ suam precio cõparare. Quibus auditis verbis, Iohannes Infans ait ad Sarracenos, Nosco ego homines, nec prece, nec precio flectentur. Imitati sunt Alfonsus Petri & sui priscos illos Hispanos, non minoris fidei & virtutis viros, quos cum apud Ciminiũ sic tunc appellatam ciuitatem Lusitanię Brutus consul Romanus longa obsidione afflixisset, ipsiq; obsessi pertinaciter arma retinerent, tẽtata redemptione per Brutilegatos, illi responderunt ferrum sibi a maioribus relictum esse, quo vrbem suam tuerentur, non aurum quo libertatem ab auaro imperatore emerent. Cum igitur nec sic Iohannes Infans & Sarraceni obsidẽtes proficerẽt: Opus est, inquit Iohannes, sanguine, vt Alfonsum Petri vincamus. Manebat enim filius Alfonsi Castellani eo tempore in eiusdem Iohannis obsidentis seruitio. Missis igitur nunciis ad Alfonsum Petri, vt oppidum simul & arcem Iohanni assignaret, alias filium iugularet: Alfonsus ipse fidei & probitatis magis quã vitæ filii solicitus, imitatusq; Aulum Fuluium Romanum præclarissimum virum, ad eos qui venerant verba faciens, Dicite, inquit, mittenti vos, quia non Iohanni aduersus patriam filium genui, sed patriæ aduersus Iohannem omnesq; mortales. Dicite rursus, quia si filium Iohannes gladio cæcidit, mihi gloriam, filio veram vitam tribuet, eidem vero sæuienti sempiternam ignominiam & ad inferos damnationem. Si vero filius liberatur, vt fidẽ lædam, vita eius mors mea est & indelebilis macula, qua idem filius viuendo morietur. malo enim orbatus filio quã fide viuere, malo deniq; gloriosam filii mortẽ quam turpem vtriusq; vitã. filios plurimis ex causis inuiti sæpe perdimus, fidẽ vero & honorẽ nisi volẽs nemo perdit. Optat Iohannes, immo hostis, vt similis sui fiam, qui parum æstimat fidem quam nõ habet. nullã infelix ipse putat iacturã honoris,

quem

quem diu ante perdidit. Iugulet igitur filium, vt furori atq; perfidiæ suæ, honoriq; meo faciat satis, daboq; illi gladium quo id triste spectaculū, mihi dulcissimū, exhibeat. Et dum verba finiret, gladium supra muros in castra Sarracenorū demisit. Quo ab impio Iohanne suscepto, nunciisq; auditis, illico vidēte patre & gladio patris filium transfodit. Consultius profecto Iohannes ipse ob patris ingentē fidem filio de se bene merito pepercisset, imitatus M. Antonium, qui cū nullo pacto centurionem a Cæsaris fide retrahere potuisset, atq; ob eam rem filium eius occidere decreuisset, constanter centurio ad eum ait, nullo filiorum supplicio adduci posse, vt Cæsaris miles esse desineret, & Antonii esse inciperet. Qua perseuerantia (vt inquit Liuius) quo constantius vitam filiorum contempsit, eo facilius vitam ab Antonio impetrauit. Cum igitur Sarraceni cernerent omnem spem defuisse habēdi castrum, infeliciter ab obsidione discesserunt. Cęterum ad Santium vt redeamus, pro sedandis dissidiis inter eundem Santium & Iacobum Regem Aragoniæ, quæ plene per ante dictum matrimonium nō fuerant sopita, arbitri electi sunt: pax tamen non pro tunc sequuta est, sed treugua ad tēpus indita. Interim Santius ab hac vita subtrahitur, & obiit morte communi. Filium suum primogenitū Fernandum reliquit regnorum successorem, quem ex inclyta domina Maria eius consorte genuerat, quam eidem filio dimisit tutricem, vt statim latius tangemus. Hic Santius ob repentinas & iniustas cædes quas perpetrauit, plures angustias & persequutiones passus est, velut alter Abimelech, qui vt securius regnaret, nedum fratres, sed plurimos alios gladio cæcidit: sed scriptura sacra testāte, paruo tempore regnauit, & multa aduersa passus est. Huius Santii tempore sedit in Petri cathedra Honorius quartus Romanus, & successiue Nicolaus quartus Lombardus. In imperio sedit Rodulphus primus, Comes Nasouæ, qui pugnauit contra Albertum Ducem Austriæ filium Rodulphi Regis Romanorum, prædecessoris sui, in qua pugna Rodulphus occiditur anno domini millesimo ducentesimo nonagesimo octauo, diademate non est potitus.

De Fernando quarto, Rege Castellæ & Legionis trigesimo octauo post cladem Hispaniæ, & de summa pudicitia ac virtutibus dominæ Mariæ matris & tutricis eius, & quomodo obtinuit contra omnes Reges Hispaniarum qui diffidarunt eundem Fernandum impuberem. Caput VIII.

FERNANDVS huius nominis quartus, filius Santii prædicti, in regnis Castellæ & Legionis successit, anno domini millesimo ducentesimo nonagesimo quinto. Hic post Athanaricum primum Regem Gotthorum septuagesimus quintus Rex fuit, & post Pelagiū primum Regem Hispaniæ post cladem, trigesimus octauus: regnauit autem annis quindecim. Hic Fernandus ætatis erat nouem annorum, cum regnare cœpisset, sed excellentissima domina Maria fideliter tutelam gessit. Hęc domina Maria, vt paulo ante diximus, filia fuit Alfonsi Infantis de Molina & neptis clarissimæ dominæ Berenguelæ matris glorioſi Regis Fernādi tertii, qui Hispalim & totā Bæticā a Mauris recuperauit. Hæc igitur Regina Maria Santio marito vita functo cum a multis foret monita, vt secundas cōtraheret nuptias, cum ætas & forma ingens suffragarentur, illa, vt alia Iulia Romana quam Valerius commemorat, Nequaquā, inquit, hoc faciam. si enim maritū bonū sortita fuero, vt ante habui, nolo timere ne perdā: si scelestum & dyscolum, quid necesse est post bonum, pessimum sustinere? subdens, Felix & pudica matrona nunquā præter semel nubit, quia vt Porcia Romana, teste Orosio dicebat, multorū connubiorum experientia cuiusdam intemperantiæ signum est. Imitata fuit hæc inclyta Regina Valeriā Mesalorū sororē quā idem Orosius recolit, quæ amisso viro suo cū renuere secundo nubere, & de causa interrogaretur: respōdit sibi semper maritū suum viuere, addens eam non esse viduam quæ filium patris imaginem gestantē, p matito colebat: subdens iterum, quia non prolis, sed potius cupiditate libidinis nubit, quæ superstitem filium habet. Itaque ad suos reuersa qui vt nuberet monebant,

ait non satis fidos fuisse Regi talia commonentes. Nam desiderare eam ad secunda vota transire, nil aliud videbatur quam Regi eorum domino insidias optare. Igitur illustris ipsa Regina fœminea benignitate deposita, animũ plus quam virilem induit, & quamquam (vt sapientes aiunt) cæteræ virtutes multum habent admirationis, sed pietas ad filios plurimum amoris, tam exuberans fuit in hac vna matre ad filium pietatis cura, vt non minus admirationis quam dilectionis habere videretur. Nam velut alia Regina Hester omni periculo se exposuit pro liberatione populi sibi commissi. Cum igitur prospiceret propter filii teneram ætatem omnes Hispaniarum Reges & alios æmulos contra eam & filium surrexisse, siquidem vna eademque die filius Fernandus prædictus a Regibus Aragoniæ, Nauarræ, necnon Portugaliæ, ac Granatæ diffidatus foret: Alfonsus denique dela Cerda se ꝑ Rege Castellæ gerebat: rursus infans Iohannes titulum regni Legionis vsurpasset: qui omnes crudelem guerram diuersis in Regni partibus mouissent, ac valida manu regna filii vastassent. Ipsa tamen Regina Maria iactans curam suam in domino, tanta prudentia tantaq; dexteritate harum magnarũ quidem tempestatũ vitauit naufragium, vt paulo post omnes ipsi eius hostes inceptis rebus non prævalerẽt. Nec modo armis iura filii tuebatur, sed orationibus, ieiuniis, assiduisq; eleemosynis, ac suæ regiæ personæ maceratione. Ferunt enim Hispanorum annalia hanc dominam tam strictam in se & filii sui cura parsimoniam & paupertatem seruasse, vt vasa argentea non haberet, sed tantum fictilia & lignea. cuncta enim quę habere poterat, aut pauperibus, aut ædificandis sacris templis, vel stipendiis militum pro regni defensione certantium profusa assiduaque manu diffundebat. Sed nec procerum & magnatum regni fidelitas quieuit, ac probitas subditorum. videntes enim multitudinem inimicorum, ac regis sui pueriles annos intuentes, sua nobilitate & fide confortati, illustri Reginę assistentes & pręsidia ferentes, animos plus quam viriles assumpserũt. nam vltra illorum eximiam fidem, commiseratio infantilis ætatis regiæ & maternæ pietatis eis animos auxit. Quare contra omnes hostes pręualuerunt, imitati Macedones quos Plutarchus commemorat, qui puerulum Regem suum tam fortibus animis tutati sunt, vt ostenderent suis hostibus, Regem, non virtutem Macedonibus defuisse. Quare ob tantam subditorũ fidem & matris pietatem ingentem, Regem ipsum ab omnibus inimicis dominus liberauit, & prævaluit aduersus eos qui tribulabant animam suam. Nam acriores hostes eidem Reginę & nobilibus suis pacem optatam vltro obtulerunt, alii vero Reges, immo hostes, breui tempore a regno pulsi sunt: Rex tamen Aragoniæ quiregnum Murtiæ occupauerat, post plurimas guerras & clades tandem oppida de Oriuela prope Murtiam, & Aliquante, Elche, & quædam alia castra regni Murtiæ ex arbitrali sententia vsq; in hodiernum diem obtinuit: residuum vero regni Murtię cessit Regi Fernando. Tulit autem hoc arbitrium Dionysius Rex Portugaliæ pro sedandis dissidiis, quamquã oppida prædicta Regi Aragoniæ adiudicata ad regnum Castellæ spectassent. cui arbitrio cessit Regina inclyta, ne filius sub teneris annis agens, tot simul aduersantium persecutionibus affligeretur. Hęc sancta Regina, vt alia Noemi, solicita & prudentissima fuit in agendis suis, & velut alia Olda prophetissa quã scriptura commemorat, tam prudenter Iosiam Regem direxit, vt aduersa ventura sua sapientia in prospera cõuerteret. Post plurima itaq; huius nobilis Reginæ pia opera cœnobium sancti Francisci Vallisoleti & septem alia deuota monasteria propriis sumptibus construxit. Fernandus igitur factus adolescens duxit vxorem Constantiam filiam Dionysii Regis Portugaliæ, ex qua genuit Alfonsum vndecimum, postea Regem Castellæ: item Leonoram quæ vxor data est Alfonso Regi Aragonum. Cum igitur Deus vocasset Reginam ad illud infallibile regnum, vbi sine tædio & absq; fine regnatur, illa inter cætera recommisit filio barones & nobiles, qui in eius tenera ætate contra Reges Aragonum, Nauarræ, Portugalię, & Granatæ, & cæteros hostes militauerant, & præsertim nobilem virum Iohannem Alfonsi de Haro, qui mira virtute vicerat Iohannem Nunii, quem captiuũ eidem Reginę & Fernando eius filio præsentauerat. Quæ vna res totalem victoriã hostiũ Fernando attulit. Nam vt dictus Iohannes Nunii liberaretur, assignauit Fernando

Regi

Regi oppida de Palenzuela quod tunc idem Rex obsidebat,& castrum Xeriz, Dueñnas, Tariego, Lerma, Cannete, Moya,& Histar. Quæ omnia effecerunt, vt prædicti Reges & cæteri hostes Fernandi animum perderent,& ad pacem properarẽt. Verumtamen non satis tam singulare seruitium prædicti Iohannis Alfonsi recognitum fuit per Alfonsum vndecimũ huius Fernandi filiũ, vt statim latius dicetur.

De virtutibus & victoriis Fernandi quarti, & qualiter recuperauit a Sarracenis Gibraltar & alia castra, & quid faceti retulit quidam antiquus Sarracenus, & de subita eius morte, vt creditur, propter certas indeliberatas & festinas mortes nobilium.

Caput IX.

FERNANDVS igitur sicut ætate, sic virtute crescebat. erat quidem iustus & reãus, curiasque generales pro subleuandis grauaminibus sæpe congregabat. Cumqueapud Burgis ex omnibus suis regnis curiæ tenerentur, applicuit nobilis Maria Didaci de Haro filia Lupi Comitis & domini Vizcaiæ, quem (vt diximus) Rex Santius quartus apud oppidum de Alfaro occidi iusserat,quę siquidem Maria Didaci Infanti Iohanni nupserat. Cum igitur dictus Lupus eius genitor sine filio masculo decessisset, dominium Vizcaiæ ad illam optimo iure pertinere dicebat, petebatque sibi iustitiam ministrari,præsertim contra Didacum de Haro patruum suum, prædictæ prouinciæ vsurpatorem. Rex igitur Fernandus auditis hinc inde plene partibus, tulit sententiam qua Didaco de Haro ad eius duntaxat vitã vsumfructum Vizcaiæ iudicauit: post mortem vero eius prædicta Maria obtineret eandem Vizcaiam, Durango, & patriam dictam Incartationes: rursus Lupus de Haro filius prædicti Didaci de Haro obtineret Valmasedam, Ordunnam, & Vilbiua,& Losa. quam sententiam omnes partes emologarunt. Post prædicta Fernandus Rex bella contra Machometos feliciter gessit, illisque magnas clades ingam obsidionem suæ ditioni subiecit. In quorum recuperatione præcipue militauit Iohannes Nunii de Lara. Nec tamen putaui obmittendam facetiam, ridendam simul & notandam, cuiusdam Sarraceni, quam prædicto Fernando retulit. Cum enim oppidum prædictum de Gibraltar venisset in deditionem Regis Fernandi, ex pacto Sarraceni vtriusque sexus exeuntes de castro optabant transfretare in Africam. Inter quos accessit ad Regem quidam Sarracenus veneranduscentum fere annorum, qui ait ad Regem: Nescio quid mihi & tibi sit domine Rex, aut cur me tantopere persequeris. Eram ego quondam ciuis Hispalensis, & Rex Fernandus proauus tuus cum illam ciuitatem obtinuit, me inde expulit: ego vero cõtuli me Xericium. Postea superuenit Alfonsus decimus auus tuus, & capta ciuitate me inde expulit nudum & percussum. Tandem applicui oppido de Tarifa vbi domum fabricaui,& dum me tutum putarem, venit Santius pater tuus, & castrum vi & armis obtinuit, & simili modo pulsus fui de domo mea. Postea cõsiderans quod in nullo loco eorum quæ Sarraceni in Hispania obtinent, tutius vitere poteram, quã in hoc famoso castro de Gibraltar, decreui in eo dies mœstos finire meos. Nunc vero tandem tu venisti,& castrũ obtinuisti. Exoro igitur excellentiam tuam, digneris mihi & familiæ meæ scapham aut paruum aliquod nauigiũ concedere, vt in Africam transeam, finiamq; dies meos paucos & malos cũ aliqua quiete, nec dietim videãt oculi mei tot gentis nostræ clades. Rex vero Fernandus subirridens simul & compatiens, donauit eum muneribus, concessitq; nauigium pro se & illis miseris quos ipse delegit. quo humanitatis præclaro facinore a vicinis oppidis cognito, sese sine sanguinis effusione Fernando dedere. Nec alia arte Q. Metellũ Celtibericas Hispaniæ gẽtes expugnasse legimus, qui quosdã Celtiberos intercipiens humanitatem propinquæ victoriæ præferens, nõ solũ eos incolumes remisit, sed ab obsidione discessit. quo tam clementi facto non vnius ciuitatis mœnia, sed omnium Celtiberorum vrbium animos cepit, effecitq; vt ad eas redigẽdas in Romani populi deditionem multis obsidionib. opus non esset. Postremo hic

Fernandus etsi victoriosus fuit, & multis virtutibus polluit, quibusdam tamen vitiis non caruit. Fuit enim in credendo detractoribus promptus, & ex quadam, vt putatur, rigiditate iustitiæ in puniendo celer. Ex qua re a Deo punitus creditur. Nam cum apud oppidum de Martos duo nobiles de Caruaial coram eo de prodictione accusarentur, Rex ipse præcipiti iudicio præcipitari eos de altissima rupe iussit. Illi tamẽ sese innocentes asserebant. Quare cum humanum deesset auxilium, ad diuinum recurrerunt, & propter iniustam mortem Regem citarunt, vt infra triginta dies coram diuino compareret tribunali, rationem de tam iniqua morte redditurus. Aduenientе igitur die citationis, cum esset Rex apud ciuitatẽ Gienensem, post somnum meridianum repertus est mortuus. Alii ferunt morte communi expirasse. An autem hæc subita mors a casu, vel a fortuna, an ex prædicta obuenerit causa, iudicio diuino relinquendum est, cuius iudicia abyssus multa. Abstinere profecto debent principes a festino & præcipiti iudicio. Hinc Rex & patriarcha Iob, Causam, inquit, quam nesciebam, diligentissime inuestigabam. Vbi Gregorius: Ad ferendam mortis sententiam præcipites esse non debemus, nec temere indiscussa iudicare. maiora enim crimina credenda non sunt mox, cum audiuntur: sicut scriptura commemorat de Phitifare qui leuibus verbis cõiugis credulus, sententiam tulit contra Ioseph. Nec aliter egit tyrannus ille quem Seneca in libro de ira commemorat, qui irato & festino iudicio tres occidit innocentissimos milites: vnum quia rediit de via sine socio, quem dicebat ab eo interfectum. Et cum duceretur ad supplicium, venit socius, quem cum executor iustitiæ conspexisset, viuũ duxit ad principem. Ille vero festinus & iratus, ait ad primũ, Te iubeo interfici, quia damnatus es. Secundo dixit, Te simili sententia damno, quia causa damnationis socii fuisti. Tertio, videlicet lictori, dixit, Te quoque occidi iubeo, quia mihi imperanti non paruisti. Huius Fernandi Regis temporibus sedit in cathedra Petri Celestinus quintus, & successiue Bonifacius octauus, natione Campanus, & deinde Benedictus vndecimus Lombardus, & Clemens quintus Burgundus. Vacauit sedes duobus annis & totidem mensibus. In imperio vero præfuit Rodulphus secundus, de quo paulo ante egimus.

De Alfonso vndecimo, qui post cladem Hispaniæ trigesimus nonus Rex fuit, & de prole sua, & de victoriis eius contra Reges Bellamarini & Granatæ, & quomodo recuperauit Alcala la real & alia castra, & de eius repentinis cædibus quorundam magnatum, & de magna ingratitudine contra eos commissa. Caput X.

ALFONSVS huius nominis vndecimus, filius Fernandi quarti, successit in regnis Castellæ & Legionis, cœpit regnare anno domini millesimo trecentesimo decimo. fuit autẽ septuagesimus sextus Rex ab Athanarico primo Rege Gothorum, & trigesimus nonus a Pelagio qui primo regnauit post cladem Hispaniæ. Regnauit autem annis quadraginta. Hic duxit vxorem Mariam filiam Regis Portugaliæ, ex qua genuit Petrum qui post eum regnauit. Sed ex nobili fœmina Leonora de Guzman genuit Henricum & Fredericum filios naturales. Primum fecit Comitem de Trastamara, alterum magistrum sancti Iacobi. genuit etiam Santium & Telium Comites, Petrum & Didacum, quos vltimos paulo post Petrus eius fratrelius occidit. Hic Princeps strenuus & valde animosus fuit, plurima præclara bella contra infideles gessit. Deuicit enim Almohazen Machometũ, & demum Yuzef Reges Bellamarini & Granatæ. nam lucro fidei & suæ ditioni adiecit Alcala de beneay quam nunc Regalem appellamus, & plurima alia castra & oppida. Hic Alfonsus iuuenis satis regnare cœpit, & quorundam prauo cõsilio aliquos magnos viros de se & regnis suis bene meritos inhumaniter gladio cędi iussit. Oblitus enim maximi & acceptissimi obsequii quod Iohannes Alfonsi de Haro dominus Delos cameros Fernando Regi patri suo paulo ante in bello contra Reges Aragonum & Nauarræ sedulo & vtiliter præstiterat, vt supra diximus, eundem Iohannem Alfonsi apud oppidum de Aguscio interfici iussit, vt verificaretur quod vulgo dici solet,

solet, quia sæpe magno & peculiari seruitio magna succedit ingratitudo. Rursus non minor fuit sæuitia & ingratitudo quam in nobilem virum Gundissaluũ, Martini magistrum de Calatraua iniuste exercuit. qui cum principalis capitaneus esset, in confinibus regni contra Mauros Granatenses bellum campestre conseruit cum Abomalich, vocato Infante Picazo, filio Regis Almohazen, qui ex Africa cũ magnis copiis ex condicto quotundam perditissimorum Christianotũ transierat, vt ciuitates Delas Algeziras, & Gibraltar obtineret, & nonnulla alia Christianorum oppida & castra inuaderet. In quo bello pugnatum est acriter & non sine varietate fortunæ. Sed diuino assistente præsidio, prædictus Infans Picazo & plurimi Sarraceni occisi sunt, & non pauci capti. Et post tam insignem victoriam Alfonsus Rex suasu & consilio Alfonsi Fernandi Coronel, eiusdem Iohannis Alfonsi æmuli, Iohannem prædictum acerrime persequutus est, obseditque in quodam castro suo, & tandem idem Iohannes Alfonsi confisus de sua innocentia deq; suis seruitiis Regi & regno præstitis, inductus vexillis & cæteris Vanderis quas paulo ante in bello contra Infantem Picazo obtinuerat, regiæ pietati, immo morti se obtulit. Rex vero irato nec satis deliberato animo iniuste & inhumaniter eum occidi iussit. Profecto non mediocris fuit Regis Alfonsi ingratitudo, nec dissimilis ei quam Solon passus est ab Athenien sibus, quibus nõ solum leges dedit toti orbi cõsecrandas, sed ciuitatem dominam Græciæ fecerat: ab ea tamen patria quã defendit, profugatus in Cyprum exilio datus est, nec in ea humatus est quã iustrauerat. Hæc igitur cædes & ingratitudo Alfonsi plurimum honoris & gloriæ ei abstulerunt, quas quidam potius ex iuuenili impetu æmulorumq; consilio quam sui animi prauitate putant accidisse. Verum non mansit inultum tam iniquũ Alfonsi Ferrandi Coronel consilium. nam pari forma qua Alfonsus eius persuasione magistrum prædictum de Calatraua occidi iusserat, eadem seueritate Petrus huius Alfonsi vndecimi filius prædictũ Alfonsum Fernandi Coronel occidi fecit apud oppidum de Aguilar dela Frontera, vt verum sit quod Saluator in euangelio dicit, quia qua mensura mensi fueritis, remetientur & vobis. Nec aliter euenit superbo & insolenti Aman, sicut scriptura testatur, qui præcepto Regis Assueri eo supplicio occubuit, quod parauerat innocenti Mardochæo. Sed & Andronicus eodem genere pœnæ quo iniuste occiderat Adoniam summum sacerdotem, vita priuatus est. Contra similes ait Ieremias ad prophetas Babyloniæ, Reddite iuxta opus suũ, & iuxta ea quæ fecerunt, facite illis.

Quomodo Alfonsus emendatus de sæuitia plurimum fuit humanus & magnificus, & sublimauit quendam Aluarum Nunii de Osorio, & de pessimo eiusdem militis fine. Caput XI.

VERVM licet hic Rex Alfonsus vndecimus, aut iniquis consiliis, aut prauorum hominum æmulatione, seu iuuenili calore aliqua iniusta egerit, postea tamen plurimum pœnituit, & se errare cognouit: quinimmo deposita crudelitate, humanitatem & benignitatem induit, idque in eo bello ostendit quod contra Portugalenses gessit. nam offensus a Rege Portugaliæ, qui ciuitatem Pacensem iniuste obsederat, regnum Portugaliæ valida manu ingressus est: pietate tamen & humanitate motus militibus iussit, ne pauperes innocentes in aliquo læderent. Cumque sui commilitones, trecentos nobiles Portugalenses bello captiuos cepissent, ipse Alfonsus in propria eos ad castra Portugalensium incolumes deduxit, ne a suis offenderentur. Quod cum vidissent maiores regni Portugaliæ, tanto beneficio magis quam armis victi suaserunt Regi, vt cum Alfonso Rege clementissimo concordaret. quod & actũ est, pax inter eos sequuta est. Nec aliter Camillum Romanorum consulem egisse Valerius ait, qui cum quosdam Falisscos ex hostiũ exercitu interciperet, eos incolumes in patriam remisit. Qua animi magnitudine & moderatione illorum animi sunt capti, quorum mœnia non nisi magno sanguine expugnari poterant. Deniq; dictus Alfonsus liberalis & munificus fuit, & plurimos exaltauit, inter quos quendam Aluarum Nunii de Osorio plurimũ & breui tempore

sublimauit. Nam inter cætera contulit ei plurima castra, oppida, & villas, creauitque eum Comitem de Trastamara, adeo vt ex humili statu vnum de maiorib. regni eum constitueret, quippe qui secundus post Regem erat. Verumtamen cum dictus Aluarus fortunam suam non satis agnosceret, sed & insolés esset, tentauit superbo & temerario animo ducere in vxorem dominam Leonoram Regis Alfonsi sororem. quod Rex ipse conspiciens, cernensq; non satis prouide Aluarum tã celeri motu ac præcipiti ascensu exaltasse, quippe quem iam contumacem in pluribus conspiciebat, veluti qui impinguatus & dilatatus contra eum qui fecit illum, calcitrabat, commemorans denique quod eiusdem Aluari consilio occidi iusserat nobilem Iohannem dominum de Vizcaya cõsanguineum suum, decreuit prudẽter deprimere quẽ leuiter exaltauerat. petiit enim Rex ipse, vt Aluarus assignaret castra & fortalitia quæ sibi contulerat. quod Aluarus pertinacissime renuit, quinimmo erectus in superbiam Regi resistere tentauit, vt de eo scriptura in libro Esther dicere videatur: Multi (inquit) bonitate & principũ honore qui in eos collatus est, abusi sunt in superbiã, nec contenti sunt gratias non agere de beneficiis, sed in dominum prosiliunt. Alfonsus itaq; formato contra eum legitimo processu, eũ fuisse proditorem publice declarauit. Paulo post accidit eundem Aluarum morã trahere in quodã oppido suo de Beluer, quod fuerat hæreditariũ prædicti Iohannis domini de Vizcaya eiusdem Aluari consilio interfecti, cumque dictus Aluarus arcem vellet ingrẽdi, custos dictus Ramirus Flores permisit eũ intrare, & claua quã manu gerebat, caput Aluari concussit atq; elisit, & ex muro demisit cadauer in terra, veluti idem Aluarus fecerat dicto Iohanni domino Vizcayæ, quem suo consilio apud Taurum Rex interfici iusserat. Ramirus vero illico corpus nudũ ligatum asino Regi obtulit. Is plurimum lætatus corpus exanime comburi fecit, bonis suis omnibus confiscatis. Sic itaq; actum est, vt, sicut Ieremias ait, vices ei redderentur iuxta opus suum, & id sibi fieret quod aliis effecit, velut de Andronico legimus quem propter iniustam cædem Adoniæ sacerdotis, eius consilio admissam, Antiochus purpura exutum fecit vita priuari.

De præclaris victoriis Alfonsi vndecimi contra Reges Granatæ & Africæ, & de pretiosissimis quæ in bello habuit & Romano Pontifici transmisit, & quomodo post longam & constantissimam obsidionem recuperauit ciuitates Algeziras, & quomodo quidam Sarracenus tentauit in tentorio Regis Alfonsi eum proditorie interficere, & de singulari clementia qua vsus est erga eum, & quomodo populauit prædictas ciuitates. Cap. XII.

ALFONSVS itaq; vitam suam recolens & delicta iuuentutis suæ ad pia & iusta opera conuertere cupiens, omnipotenti Deo per quem Reges regnãt, solenniter vouit bellum cõtra infideles indesinenter gerere, primitiasq; victoriarum ei offerre. Cum igitur Almohazen Machometus Rex Marrochitanus & Bellamarini sociatus Rege Granatæ cum magna Pœnorum copia obsedisset oppidum nostrum de Tarifa, & XXII. machinis muros perforasset, occurrit illi Rex Alfonsus comitatus Alfonso Portugaliæ Rege. Acerrimo itaque bello conserto pugnatum est ingenti contentione, cumque diu vtrinque dubia sorte cæderentur, tandem vt diuinæ bonitati placuit, Reges ipsi Maurorũ victi & cæsi fuere. In castris vero eorundem Arabum plurima preciosa spolia inuẽta sunt, de quibus deuotus Rex Alfonsus recognouit ipsam victoriam obtinuisse non viribus suis, sed Deo eam tribuente: imitatus patriarcham Abraham, qui habita quinque Regum præclara victoria, obtulit summo sacerdoti Dei altissimi decimam spoliorum belli: & velut alter strenuissimus Gedeon, qui deuictis hostibus eorum spoliis in templo oblatis, benedixit dominum dicens, Abs te est domine victoria ista: & tanquam sancta Iudith, quæ post Olofernis necem atq; victoriã obtulit in templo Dei preciosa spoliorũ: Dauid quoq;, qui gladiũ quo superbũ Goliã decollauit, sanctificauit domino in tẽplo sancto suo. Horũ itaq; sacra vestigia secutus Alfonsus summo Pontifici

illius

illius temporis donaria ex hostium spoliis deuotissime transmisit, cētum videlicet Mauros in bello captiuos, & totidē equos, ita vt singuli Sarraceni singulos equos per capistra, & in altera manu paruum vexillum deportarēt, quos præcedebat miles quidam Regis nuncius, vexillum Regis Sarraceni bello captum deferens. quæ quidem præclara encænia Romanus Pontifex hilari vultu conspexit, & sequenti die processione solenniter facta gratias Altissimo de tanta victoria persoluit. quod vtiq; vexillum hodiernis temporibus in ecclesia sancti Petri huius almæ vrbis cernitur. Rursum sanctum eius propositum prosequens, postquam castrum de Alcala la real & alia plurima a Mauris recuperauit, forti & constanti animo obsedit ciuitates delas Algeziras, viginti duobus mensibus, & in ea obsidione gentes suæ innumeros labores perpessæ sunt. Nam inter cætera singulis diebus triū mensium pluit, & iterum cessante pluuia, ignis Maurorū calliditate in castris Regis Alfonsi proiectus adeo inualuit, vt magnam victualium & cæterarum rerum partem consumeret, famesq; ob eam rem valida exercitum Regis affligebat. Verumtamen vt potuit, suppleuit regia prouidentia, & per mare aliquanta victualium copia exercitus reparatus est. Admonebant tamen permulti Regem, vt saltem verba bonæ spei militibus daret, quo facilius famē sufferre possent. Ille vero, vt erat promptus in dicendo atq; perfacetus, Catonis senioris verbum retulit in simili casu. dicebat enim difficile esse ad ventrem vacuū orationem habere qui aures nō habet, quippe qui plus delectatur coquorum fumo quam oratorū elegantia. Exercitui tamen suo compatiens ea victualia quę mensę regię erant reseruata, militibus distribuit, hortans vt ea die paruo illo cibo potirentur, ipseq; merito pro eis ieiunaret qui pro eo in tanta fame constituti erant. Cūq; sine interceſſione ciuitates debellaret, Sarraceni inter quos erat Infans frater Almohazen videntes cōstantiam Alfonsi, velut quem nec inundatio aquarum, nec flammarum incendia, nec impatientissima fames a proposito reuocabant, obtulerunt ei ciuitates eo pacto, vt ipsi libere vltra mare transfretare possent. Rex igitur Alfonsus easdem Algeziras muris & fossis reparauit, ex Mezquitis ecclesias fecit, aliasq; de nouo cōstruxit atq; dotauit, & vrbes ipsas Christianis populauit. Verum inter cætera huius Alfonsi egregia & prę clara facinora prætermittendum non putamus illud stupendum & pene admirabile moderationis & clementiæ signum, quod in eadem obsidione delas Algeziras Alfonsus exercuit. Cum enim vidissent Sarraceni Regis constantiam, & se fame afflictos, & ea de re obsidionem ferre amplius nō posse, vnus pertinacissimus Sarracenus ex obsessis ad cæteros loquens, Nunquam, inquit, periculum sine periculo vincitur. Ego igitur pro legis zelo & vestra salute meam vitam morti exponam. Exiens itaque de ciuitate gladioque ancipiti inter diploidem & tunicam absconso castra Regis Alfonsi petit, & cum in manus custodum incidisset, ait ad eos vt se ad Regem deferrēt, cui nonnulla, vt eadem die ciuitates acciperet, locuturus erat. Ante igitur quam ad Regem duceretur, vt primū illum vidit quidam grandæuus miles Hispalensis, expoliari eum & perquiri fecit, repertoq; gladio ad Regem duōus est, a quo Rex discursum deliberatæ proditionis intellexit. Cum itaque gratubus suppliciis plecti cuncti clamarent, Alfonsus singulari humanitate fretus illum in columem Regi Bellamarini in Africa constituto transmisit præmiandum, veluti qui salutem patriæ vitæ suæ præposuit. Rex vero Sarracenorum qui (vt creditur) rei insçius erat, crudelissima eum morte affecit. Egregium certe facinus, si a catholico esset principe gestum. Imitatus est hic Sarracenorum Rex Magnum Alexandrum, apud quem, vt Quintus Curtius ait, cum vnus ex Darii familiaribus qui eundem Darium prodiderat, quippe & interfecerat, duceretur, illum fratri Darii cruciādum tradidit. dicebat enim Alexander falli eos qui proditionis ab eo præmium expectarent: immo violatæ fidei neminem acriorem fore vltorē quam seipsum. Sed illius Sarraceni qui se vltro morti obtulit, nescio cur saltem mentē liberandę patrię non magis commendem, quam Iuliani Christiani perfidissimi, qui tempore Roderici Regis vltimi Gotthorum patriam prodidit. Ille enim (vt ait ex Valerio Augustinus de ciuitate Dei) velut alter Paulus Decius cum videret Remp. Rom. pene prostratam, caput suum pro eius salute deuouit, & in medio hostiū sibi

mortem petens comparuit. Iulianus vero vt alter Sylla qui aduersus patriam ita gladium strinxit, vt tantum suorum sanguinem oculis viderit, quantum nefas est audire. Sed certe vtrumq; pulchre, sed impari laude, Cicero primo de Offic. tangere videtur. Omnem (inquit) caritatem superat ad patriam amor. pro qua quis bonus vir mortem non dubitat appetere, si patriæ mors sua est profutura? sicut nulla detestabilior inhumanitas quam eorum qui lacerauerunt cum scelere patriam,& in ea funditus delenda occupati sunt.

Qualiter Alfonsus vndecimus prædictus obsedit famosum oppidum & castrum de Gibraltar, & de peste superuenienti in eius castris, & de singulari perseuerantia in obsidione, in qua tandem obiit peste, relicto Petro filio regni successore, & de lamentabilibus, sed memorabilibus verbis Alfonsi ad suos tempore mortis prolatis, ac de aliis prudentissimis sententiis & futuris vaticiniis cuiusdam Græci sapientis ad Petrum cũ summa libertate habitis. Caput XIII.

SED iam ad Alfonsum redire libet. Porro hic gloriosus princeps commemorans quod famosum oppidum de Gibraltar suo tempore in deditionem Sarracenorum deuenerat, quidem culpa, verius proditione sceleratissima cuiusdam Vasci Petri de Neyra eiusdem oppidi custodis, qui castrum prædictum Sarracenis assignauit, & in Africam ignominiose & infeliciter transierat: decreuit Rex ipse Alfonsus cum vniuersis copiis suis obsidionem ponere dicto oppido. Verum post septem menses tam valida pestis in castris desæuiit, vt non dixerim die integra, sed vix peste percussus horam finiebat. adeo enim totus exercitus afflictus erat, vt aut ægris compateretur, aut suspiraret mortuis: veluti de simili peste Orosius refert sub Fabio Maximo & Quinto Decio consulibus Romæ accidisse. Quare cuncti magnates & milites consulebant Regi, vt ab obsidione pro tunc discederet. Rex vero constantissime renuit, & velut alter fortissimus Machabæus ait, Si appropinquat tempus nostrum, moriamur in virtute propter nomen domini. melius est enim nos mori quam videre mala gentis nostræ & sanctorum. Subdebat rursus Alfonsus ipse, viros magnanimos timore mortis non debere ab obsidione cœptique rebus discedere, præsertim victualibus Sarracenis deficientibus. non enim çquo animo audiebat discessum ab obsidione, pro eo quod infortunio suo attribuebat, eius tempore castrum illud ad manus venisse Maurorum. Tandem indies inualescente peste, ipse constantissimus Rex glandula pestifera percussus est. Ad eum igitur iam in agonia constitutum magnates ac sibi dilecti accesserunt, & vt fieri solet, lacrymosis oculis dicebant, Cui nos commendatos relinquis? quasi dicerent, si filio tuo Petro nos commẽdas, gladio nos committis. Ille vero sensum verborum intelligens, Deo, inquit, summo Regi vos committo. Rursus cum illi subiicerent, Cui deniq; committis Petrũ filium tuum? Ille ingemiscens, Vobis, inquit, si bonus erit: sed id me pluris quam mors angit. Cum enim qualis futurus sit, non ignorem, doleo acerbissime talem vobis relinquere hæredem & dominum, qui meliorem vobis filiũ dimisisse optarem. Et tandem subdebat, Licet enim Adriani Cæsaris sentẽtia fuerit, quia successorem nemo odit, ego fateor, Petrum vt filium diligo, vt successorem non amo, nec vt Regem futurum lætor. Sed cum natura & sors ipsa tulit, qualiscumq; futurus sit, necesse video Rex vester sit. Ea de re vos omnes ei committam, non quia bono, sed quia filio. Orate igitur Deum vt eius mores in melius commutet, & sæuitiam in mansuetudinem vertat, quia (teste Salomone) ipse est qui cor Regis dirigit, & quocunq; voluerit vertat illud: ipse rursus Regis Assueri crudelitatem in clementiam conuertit. Verum cum nonnulli consolandi, verius assentandi gratia ei dicerent, Noli, o Rex, contristari, quod hucusque Petrus dyscolus visus sit. Iuuentus quidem aliquid insolentię habere solet, sed speramus, prouectior ætas, sed & probitas tua a qua degenerare sibi pudori erit, ipsa denique regia dignitas mores mutabunt suos, nouumque & tibi similem eum reddent. Sed vtcunq; sit, recordare, inquiunt, Philippi Alexandri patris sentẽtiæ, quam

quam Q. Curtius commendat. nam etsi male de filio sentiret, moriens tamen ait, minime se ægre mortem ferre, cum filiũ superstitem & Regem relinqueret. Quibus Alfonsus, Erratis, inquit. ille vt tyrãnus & tyranni filius locutus est. tyrannidis enim illa (vt aiunt) misera conditio est, vt auidius eam ad posteros relinquant, quã ipsi iocundius exerceant aut deserere possint. Reges enim qui natura regnant, filios non tam Reges quam bonos relinquere peroptãt. quid enim gloriæ, quid honoris patribus accreuit ex Neronis, ex Caligulę, ex Domitiani imperio, qui parentum memoriam & laudes suis ipsi sceleribus perpetuo macularunt? Scriptum est enim, Confusio & ignominia patris, impius filius. & iterum, Dolor patris indisciplinatus filius. Quibus dictis & ecclesiæ sacramentis deuote receptis se Deo committẽs, animam beatus efflauit. obiit autem die sancto Veneris quo Christus crucem ascendit, anno eiusdem Saluatoris millesimo trecentesimo quinquagesimo. Voluit enim Alfonsus, licet cum suo periculo, Reip. Christianę consulere, vt alter Codrus de quo Valerius commemorat, cõtra quem cum Pelopõnenses bellũ gerent, Athenienses responsis acceperunt illos futuros victores quorum dux periret, quod Codrus audiens, scienter se hostibus iniecit, vt occideretur, malẽs mori vt hostes vincerentur, quã viuere hostibus non superatis. Alfonso igitur vita functo, cuncti regnicolæ luxerunt eum planctu amarissimo, sed auxit mœrorem, quia dissimilem filium susceperuri, immo passuri erãt. Habent enim illius temporis annalia, quendam sapientissimum Græcum eiusdem Alfonsi consiliariũ, vitã expertaq; abeo Alfonsi Regis & Petri filii morum disparitate, mortuo Alfonso publice sed lacrymabili voce super funus dixisse: Defle (inquit) o miseta Hesperia, tanto principe, immo patre patriæ orbata. gemitus incessãter emitte. Vno enim eodẽq; tempore agnoscere cogeris, qualem amiseris principẽ, & qualẽ habeas, aut qualẽ habere debueras. vtrunq; ergo inconsolabiliter deplora, impari tamẽ dolore. Patrem inquam internis singultibus plange, quia talis est a te princeps ereptus, sed filiũ vehementius defle, quia talis est super te erectus. patris acerba merito tibi mors fuit, sed filii vita acerbior. pater tuæ fuit vtilitati donatus, filius vero tuæ punitioni prædestinatus. patris vita tibi fuit solatio, filii tædio erit atq; supplicio. patris obitus tibi fuit dolori, filii vero vita tibi erit mœrori. Sed forte quia patrem piissimum nõ satis coluisti, tam dyscolũ atq; sæuum filiũ pati meruisti. vt enim talem haberes patrem, postulabat ordo suorũ meritorũ, sed vt talem filium patereris, exigebat culpa subditorũ. Sępe enim vt sancti interpretes aiunt, pro meritis subiectorũ depraua-tur vita rectorũ, quia scriptũ est: Dabo eis Regem in furore meo. Sic & econtra, pro meritis præsidentium bene disponitur vita seruientium. Sed est quo paululũ consoleris, si consolatio dici potest. non enim tu sola es quæ has bonorũ & iniquorum principũ sustines vicissitudines. Sed nec est Petrus solus qui a prędaris parentibus degenerat. Abraham siquidem Dei amicus plures pessimos filios habuit. Dauid quoq; præter Salomonem iniquos filios genuit. Sed & ipse Salomon cui dono Dei nemo in sapiẽtia cõparatur, flagitiosissimũ Roboam filiũ genuit. Taceo de gentilibus, vt de filio Scipionis Maioris, qui adeo dissimilis fuit patri, vt eũ nõ imitans, sed gloriã maculans, a militibus Antiochi Regis cõtra quẽ pater pugnabat, se capi permisit. Sic & filius Fabii Maximi egit, qui tantæ fuit nequitiæ atq; sæuitiæ, vt senatus ipsum bonis & honore paterno priuaret, existimantes indignũ quod honores tã honorifice a patre quæsiti causam tantis vitiis in filio præberent. Ea igitur verba cũ Petrus cognouisset, iratus ad eundem sapientẽ, Incipiã, inquit, in te veritatẽ quã dixisti exequi. Quare gladio eum feriri iussit. Exoratus tamen Petrus, ne in ipsum quasi in patris funus sæuiret, distulit dicens, Volo vt in tua vana sapiẽtia mentiaris, & do tibi veniã, qua cuncti agnoscant, quia longe insolentior atq; imprudẽtior est qui talia principi impune dicit, quã princeps ipse qui talia audit, & impunita relinquit. Ad quẽ Græcus sapiens intrepide ait, Optarem id ex virtute ageres, sed quia omnis crudelis timidus est, in me ideo iniuste non sæuis, ne iuste in te populus sæuiat. Vtinã mentitus essem in miseris subditis tuis, vt mihi vera dicẽti tuã exerceres nequitiã. Sed proh dolor nõ est illis mentita iniquitas tua, & qui videbunt, annuncient. Tandẽ iniquitas tua finem dabit, quia scriptũ est, Qui seminat iniquitatem,

metet eam. Et iterum, Iniquitates ſuæ capiunt impium. Quare in verticem tuum iniquitas tua deſcendet, atq; in memoriam redibit malitia tua, quia propheticum illud experieris, Et ecce crudelitatis tuæ vltor erit fraternus gladius: & iterũ, Tradam impium in manum proximi ſui, quia de te alius propheta ait, Propter crudelitatem tuam viſitabit Deus regnum tuum, & dabit illud proximo tuo meliori te. Quibus dictis euanuit a conſpectu ſatellitum Regis, & tranſiuit in Africã, vbi plurima (vt aiunt) vaticinatus eſt de futuris. Sunt qui aſſerunt ex illa hora Petrum tendiſſe inſidias cunctis fratribus ſuis, quorum aliqui impias eius manus non effugerunt. Qua vero arte Petrus Rex tẽtauerit Græcum prædictum ad ſe reducere, & qualia reſponderit, infra ſequenti capite habetur. Temporibus huius Alfonſi vndecimi, præfuit in ſede Romana Iohannes vigeſimus ſecundus, & ſucceſſiue Benedictus duodecimus, & Clemens ſextus Gallicus. Imperauit aũt eo tempore Albertus Dux Auſtriæ, filius Rodulphi Regis Romanorum, qui apud oppidum Aquiſgrani electus eſt. Hic miſit ſolemnes oratores ad Bonifacium pro obtinenda confirmatione, quam idem Pontifex multis rationibus cõcedere renuit pro ea vice, dicens eum reum læſæ maieſtatis. Tandem in odium Regis Franciæ eum confirmauit, ſubiiciens ſibi quantum potuit, regnum Franciæ. Hic Albertus regnauit decem annis, tamen ſine corona. Tandem occiſus fuit a nepote filio fratris, anno domini milleſimo trecenteſimo octauo.

De Petro huius nominis primo, Rege Caſtellæ & Legionis XL. poſt irruptionem Hiſpaniæ, & de cauſis odiorum inter eum & Blancam Reginam eius conſortem, & quomodo & per quem fuit maleficiatus, & de ſiniſtris ſucceſſibus huius rei, & an maleficio & arte magica odiũ vel amor induci poſſet. Cap. XIIII.

PETRVS primus huius nominis, Alfonſi vndecimi prędicti filius, immediate ei ſucceſſit in regnis anno Chriſti redemptoris natiuitatis M. CCCL. Hic ſeptuageſimus ſeptimus Rex fuit ab Athanarico primo Rege poſt cladem Hiſpaniæ, & illius miſerrimam irruptionem. Regnauit autem annis XIX. qui longiſſimi regnicolis viſi ſunt. Huius Principis vitam, geſta, atq; vtinam egregia facinora, deſcripſere nonnulli, non tam (vt opinor) extollendi quam laceſſendi deſiderio. Nos vero nõ libenter hanc aſſumimus prouinciam, verum cogit inceptus dicendi ordo, vt hiſtoriæ veritas reſpondeat, vt qualis quiſq; fuerit, qualiaue egerit, talem & talia nudo, ſed vero ac libero calamo deſcribamus. Optaremus quidem eiuſdẽ Regis geſta tam clara forẽt atq; inſignia, vt clariora nos atq; illuſtriora literis aut ſcriptis facere poſſemus: ſed verum eſt, quia (vt aiunt) habẽt hoc cuiuſq; principis obſcura geſta, vt etſi excuſari forſan aliquãdo poſſint, laudari tamẽ minime. Et quod non parum Regum ipſorum miſeram conditionẽ oſtendit, illud eſt, quia quantalibet illorũ ſint clara facinora, perpauca tamen deteſtanda aut non felicia, peroptima ab eis geſta deturpent, vt verum ſit, quia in paucis offendens factus ſit omniũ reus. Hic itaq; Petrus donis naturę locuples ſatis fuit, ſtatura procerus, vultu decorus, corporis viribus præpollens & robuſtus, plus quã Regẽ decet. Sed & quibuſdã animi dotibus nõ caruit, ſi illis recte vti voluiſſet. fuit enim ingenio velox, aſtutus, & affabilis, in ſuadendo promptus & dulcis, armis deniq; ſtrenuus, in cõgrediendo primus, reb. bellicis tritus, ſuperbos atq; inobediẽtes, raptores, viarũq; inſidiatores miro modo perſequebatur. Sed ea virtutũ dona præclara quidẽ eius generis ſunt, vt ornatũ, non felicem principẽ reddant. Quibuſdam enim capitalibus vitiis ſorduit, nõ vtiq; a parentibus traductis, ſed (vt aiunt) a ſceleratis familiaribus inductis. In primis igitur Petrus imitari patrẽ nõ ſtuduit. quinimmo nequiuit pater tãtam gloriã acquirere, quantã filius fœdauit. Duxit igitur Petrus vxorẽ Blancam filiam ducis Borbonii, quã paulo poſt nuptias apud Vallemoleti dimiſit, licet de facto, & celeri greſſu pergit in Montaluam, vbi degebat Maria de Padilla ſibi admodum dilecta concubina. Verum quia apud multos nõ ſatis notæ ſunt odiorum cauſæ inter Petrũ Regem & Blancã eius conſortẽ, quæ repudio occaſionẽ dediſſe videntur, & a diuerſis diuerſa narrantur, decreuimus rem ipſam breui contexere, ſequentes

sequentes historias non modo a scriptoribus Hispanis editas, sed ab exteris famosis historiographis descriptas: inter quos insignis historicus Ptolemæus de Luca remipsam luculento, sed lacrymabili stylo describit. Petrus igitur eodem Ptolemæo teste, Blancam Reginam a principio tenerrime dilexit, veluti quæ venustate corporis & morũ integritate pollebat, sed (vt aiunt) inimico humani generis procurante, implacabile odium Petrus contra Reginam innocentem conceperat, maleficiatus (vt creditur) industria Mariæ de Padilla, quam prius concubinam dilexerat. nam illa videns per Regem contemptui habitam, machinata est per tritos in arte magica Regem ipsum in Reginæ odium deducere. Quam rem per certa maleficia dæmonum quidam Iudæus se facturum obtulit, qui etiam singulari odio contra eandem Reginam conspirauerat, pro eo quod deuotissima catholica Regina effecerat apud Regem, ne Iudæi in Regis curia fauores, officia, & honores obtinerent: quinimmo apud eundem Regem pene concluserat omnes Iudæos a regno pellendos, vt in Francia actum erat. Modus autem inducendi odia & maleficia (vt aiunt) talis fuit. Donauerat Regina Petro pulcherrimam zonam auream, multis gemmis & preciosis lapillis ornatam, quam Petrus Reginæ amorefæpe deferebat. Maria vero de Padilla Reginæ æmula callide operata est, vt zonam illa ad manus magici Iudæi aliquandiu perueniret. Quam tali maleficio affecit, vt dum quadam festiua die Rex illa præcingeretur, a cunctis intuentibus atq; a se ipso non zona aurea, sed quodam horribili serpente præcinctus videretur. Rex vero merito perterritus cum quæreret quidnam res illa esset, a nonnullis Reginæ æmulis & forsan factioni assentientibus responsum est, zonam Reginæ talem pulchritudinem peperisse. Ex qua hora Petrus infestissimam Reginam habuit, nec amplius illam videre, nec cum ea conuersari voluit, vt de eo verum sit quod de Amon ad Tamar scriptura commemorat, quia maius erat odium quo eam oderat, quo ante eam dilexerat. Quinimmo adeo contra eam inflammatus Petrus extitit, vt processus in eam formare iuberet. Quæ res molestissima fuit plurimum & ingrata cunctis regni statibus, innocentem Reginã scientibus, præsertim Henrico & cæteris Petri fratribus, qui omnes conati sunt nedum Reginam defendere, sed efficere vt ad maritale consortium reduceretur: sed eo magis animus sui naturæ sæuus ad iram & ad vindictam prouocabatur. Quare nõ paucos prælatos & nobiles a regno fugauit, ac alios gladio percussit, totumq; regnum nobilium sanguine cruentauit ac implacabili dissidio conturbauit. Ea igitur re ad Innocentii v i. notitiam deducta legatum destinauit, videlicet Guillermum sanctæ Mariæ in Cosmedin diaconum Cardinalem, vt Regem ipsum cum Regina atq; regni magnatibus conciliaret. Legatus vero Regem inflexibilem reperiens, parum profecit. Reginia vero mœstissima, quæ innocentiam suam ostendebat, neq; audiebatur, præ tristitia & mœrore paucis post dieb. vita functa est. Sic igitur in nostra misera Hispania verificatũ est illud Naum prophetæ vaticinium: Ecce corruet ciuitas propter fornicationem meretricis speciosæ & gratæ, habentis maleficia, quæ vendit ad gẽtes & familias in maleficiis suis. & sequitur, Propterea dicit dominus exercituum, reuelabo pudenda tua, & ostendam regnis nuditatem tuam. quod ad literam calamitosa Hispania experta quippe & passa est. Nec id nouum est. vt enim diuinæ legis interpretum sententia est, peccatis hominum permittit Deus similia fieri. fæpe enim (vt ait Canon) per maleficos occulto, sed nunquam iusto iudicio, Deo permittente, & diabolo præparante, dęmones ipsos in humana corpora & illorum cogitationes potestatem exercere compertum est. Fit enim ipsa dæmonis potestate quędã in imaginatiua hominis fortis impressio, ex qua amor & concupiscentia viri ad vnam mulierẽ applicatur, & ab altera aufertur. Rursus dæmones operãdo extra nos & intra nos possunt facere, vt vna eademq; res sub vna figura, & deinde sub alia videatur. Extra nos enim facile agit dæmon in aere materiam specularem. Constat itaq; ista specula sensibilia fieri posse talis dispositionis, vt res aliter refulgeant, & sub alia figura quam sint. Cum itaque dæmones in aere possint eandem materiam specularem formare secundum similem dispositionem quæ est in speculis, ostendentibus rem non secundum figuram quam habent:

per consequens poterit efficere, vt refulgeat res in materia speculari non secundū figuram quam habet. Prohibendo ergo per positionem alicuius obstaculi mihi in sensibus, quod lineæ a re visibili non veniāt ad oculum meum secundum rectum incessum, sed solum per reflexionem ab eadem natura speculari in aere facta, facciet vt res appareat mihi alterius figuræ quam sit. Hinc pulchre Augustinus libro decimo octauo de ciuitate Dei: Nemini dubium est arte dæmonum effici posse, vt videantur esse quæ non sunt, non quidem realiter commutando, sed phantasiam hominis alterando: quæ etiam cogitando per rerum innumerabilia signa variatur, & cum corpus non sit, tamen similes mira celeritate formas capit sopitis ac oppressis hominum sensibus: ad aliorum sensuum nescio quo ineffabili modo figuram corpoream posse produci. Hæc Augustinus. Sed & intra nos idipsum dæmones agere possunt, quoniam per inordinatum motum spirituum potestres apparere alterius formæ quam sit. Constat itaq; dæmones posse ipsos spiritus mouere inordinato motu & diuerso. quo fiet vt vna vice res appareat vnius figuræ, alia alterius. Zona igitur Petri eadem in substantia existente, dæmonis arte effici potuit, vt serpens videretur, quippe & moueretur. Verum quia (vt ait Sapiens) in insidiis suis capiuntur iniqui, referunt historię eundē Iudæum ac tanti sceleris complices paulo post iuste ab eodem Petro ob alias causas gladio fuisse cæsos. Itaq; inuenit aliquando Petrus iuste quos puniret iniustus. quid enim tam iustum, quam vt odio habeātur qui odia seminant? vt recte de iis propheta dicat: Consumentur ab idolis quibus sacrificarunt. & iterum, Inueniatur iniquitas eius ad odium. & in Ezechiele scribitur, Qui oderit sanguinem innocentē, sanguis persequitur eum.

De prole Regis Petri, & de moribus & vitiis eius, & de plurimis sæuitiis quas in fratres, propinquos, & suos nobiles & regnicolas exercuit. Caput XV.

PETRVS ergo Rex de quo agimus, prudens satis & bellicosus admodum fuit, sed & in armis strenuus: & quod mirabile dictu est, in bellis ipsis plus quam expediebat, audebat, sed pacis tempore plus quam oportuit, timebat. quo effectum est, vt publicis & campestribus bellis magis quam ciuilibus eius potuit labi dari fortuna, quam tandem deturpauit, posuitq; maculam in gloria sua. Petrus ergo expulsa (vt diximus) Regina Blanca concubinæ adhærens, aut natura ipsa, vel astrorum constellatione quæ eum ad sæuitiam impellebat, aut (vt diximus) maleficio prædicto infectus, vel potius peccatis populi exigentibus, quæ plerūq; agunt, vt diuina iustitia in prouincias peccatrices sæuiat, dicente scriptura per prophetam, Tradam eos in manu dominorum crudelium: & rursus, Dabo eis Regem in furore meo: & iterum, Erit eis Rex Assur virgā furoris mei: postquam regno præfuit, agere insolentius cœpit. Incredibiles enim cædes & crudelitates in fratres, cōsanguineos, & regnicolas exercuit, adeo vt post Neronem aut Caium Caligulam omnes sæuitia & crudelitate vicerit. Plurimis deniq; aliis vitiis (vt aiunt) respersus fuit. Ferunt enim nonnulli sibi persuasum fuisse, gladio suorum debere occumbere. Quare Petrus ipse vt alter Herodes quem Titus Liuius commemorat, sic in vniuersos efferbuit, vt si aliquis superesset, suspectus sibi foret, nec putauit se tutum, nisi genus deficeret humanum: Domitianum pene imitatus, qui (teste Suetonio) sic gladii necem pertimescebat, vt non nisi occidendo tutus apud se putaretur, & quod erat omni timore timidius, speculum lapideum, illum quocunq; ibat, procedebat, vt a tergo per imagines conspiceret quid retro in eum tentaretur. Verum quia (vt sapientum est sententia) nunquam per scelera tutum est iter, quo magis in cunctos Petrus sæuiebat, eo magis omnes timebat. Vt inquit Philosophus, cum timor quædam sit tristitia ex phantasia futuri mali, qui in alios sæuit, futurum est eos timeat quos lædit. Hinc noster Seneca, Necesse, inquit, est multos timeat, quem multi timent. Adde quia scriptura teste, ob scelera & flagitia mortales viribus corporis & mentis debilitantur, quia scriptum est: Peccauit Ierusalem, propterea instabilis facta est. Nec aliter Petrus Rex licet viribus corporis alias robustus, fortis, ac stre-

ac strenuus extitisset, sceleribus tamen suis animo debilis, & sibi ipsi pauidus effectus est, quia teste scriptura, pauor iis qui operantur malum. Tandem igitur abipsa sua sæuitia victus est. Nam scriptura sacra testante, sicut clementia roboratur thronus Regis, sic crudelitate deprimitur. Hinc Seneca, Errat siquis existimat ibi tutum esse Regem, vbi nullus est tutus a Rege. Hic itaq; primo cum regnare incepit, apud Burgensem ciuitatem quendam nobilem Baronem dictum Garsiam Lasso dela Vega ac quosdam honorandos ciues vana quadam suspicione impie occidi iussit, deinde Hispalim adueniens, omni pietate nudatus, vt alter Nero, qui Britannicum fratrem interemit, & alter Bassianus cognomine Caracalla, qui fratrem Getam regno & vita priuauit. Sed verum est quod Sapiens ait, quia vir crudelis propinquos abiiciet. Deniq; Petrus impie imitatus est Pharaartem Regem Parthorum, qui præter patricidia in patrem simul & in filium admissa, triginta insuper proprios fratres trucidasse legitur, non veritus tanto ac tali sanguine regnũ male partum stabilire. Sic Petrus Rex gladio feriri iussit Fredericum magistrum sancti Iacobi, & Iohannem, atq; Didacum, eius fratres impuberes, nullius doli aut culpæ conscios. Nec his contentus sæuitiis apud Bilbao oppidum Vizcayæ Infantem Iohannem de Aragonia fratrem eius consanguineum occidi iussit, ne illi dominium principatus Vizcayæ assignaret. eidem siquidem Iohanni principatus ipse optimo iure debebatur, veluti qui contraxerat cum Iohanna de Lara, filia Iohannis Nunii de Lara domini Vizcayæ. Rursus iussit interfici Alfonsum Fernandi Coronel, eiusdem Regis timore in castro de Aguilar rebellantem, & nobiles virtos Martinum Ægidii, filium Iohannis Alfonsi de Alburquerque: & demum Petrum Aluari de Osorio apud oppidum de Villanubla fecit iniuste interimi. Nec his sæuitiis placatus, inclytas Reginas Aragoniæ materteram suam, & dominam Blancam eiusdem Petri vxorem, quam in arce Xericii captiuam tenebat, deniq; Elisabet & Iohannam de Lara sorores eius consanguineas, ad quas prouincia Vizcayæ ex paterna successione spectabat, vita pariter & principatu priuauit, omnesque gladio iussit occumbere. Quo euenit, vt inclytam & nobilem familiam Comitum de Lara penitus extingueret. Quæ vtique domus antiqua fuit in Hispania, in qua claruerant Gundisaluus Gustius, & Mudarra Gundisalui eius filius, & plurimi excellentes viri, & durauit vsq; ad tempus huius Regis Petri, qui has duas nobiles fœminas solum ex ea familia superstites iussit occidi. Cessauit itaque, verius expirauit eadem domus Comitum de Lara, saltem quoad dominium & titulum. Nam prædictæ nobiles mulieres fuerunt filiæ Iohannis Nunii de Lara domini Vizcayæ: licet nobilis domus moderna de Manriquez ex prædicta stirpe descendunt. trahunt enim originem a nobili Comite Manrique de Lara domini de Molina: & ea de re Caldaria ferunt in armis & insignibus suis. Rursus vt ad Petri sæuitias redeamus, occidit apud oppidum de Alfaro nobilem Guterrium Fernandi de Toleto, fugauitq; dominum Vascum de Toleto archiepiscopum fratrem suum, eius bona occupans, tandem apud Portugaliam exulem mori fecit. Plurimos deniq; alios magnates nobiles & ciues perimi iniuste fecit, adeo vt omnibus Hispanis timori esset atq; tremori. Nam Rex Granatæ ei tributarius erat atq; vassallus, adillius q; curias vocatus accedebat. Dum hæc agerentur, Rex Petrus qui nunquam iniuriæ obliuiscebatur, memor iliorum verborum quæ Græcus sapiens tempore obitus Alfonsi patris ei libere dixerat, vt sub eodem Alfonso supra retulimus, per nuncios rogauit Regem Tunicii & Fez, quatenus eundem sapientem patris sui consiliarium sibiq; acceptũ secure transmitteret, quem honorare pollicebatur. Idem etiam sapienti prædicto significauit. Ille vero maiore fretus libertate, illud Solonis sapientissimi respondisse fertur, qui, vt ait Laertius de vita Philosophorum, cum plurimum honoraretur a quodam tyranno, vt secum maneret, Solon vero migrare in aliam ciuitatem decreuisset: interrogatus a pluribus, cur cum Rege habitare nollet a quo tantum honoris sibi offerebatur, ille inquit, Sapientes ac virtute præditi apud tyrannos necesse est dediscant philosophiam, quæ vbiq; veritatem defendere iubet. Demum vero quantalibet sapientia vigeant qui tyranno obsequuntur, similes tamen sunt calculis computatorum, quorum vnus-

quiſq; quandoq; plura, quandoq; pauciora deſignat. Sic tyranni quandoq; magnũ & clarum virum honorant, quandoq; autem ſublimant indignos honore, ſed paulo poſt vtrumq; ſine diſtinctione meritorum in burſa recludit, nonnunquam mittit ad ignem.

De deteſtanda cæde Regis Granatæ iuſſu Regis Petri facta, & de aliis homicidiis nobilium & ciuium apud Toletum factis, & de irreuerentia eius ad matrem. Caput XVI.

PETRO itaq; Rege regnante, cum inteſtina diſſenſio & implacabilis diſcordia eſſet in regno Granatæ, quibuſdam Sarracenis fauentibus Regi dicto Mahomato, aliis opitulantibus Regi dicto Rubeo, vaſſallo & fœderato eiuſdẽ Petri: hic Rex Rubeus ad Regem Petrum Hiſpali commorantem confidenter acceſſit, primo quidem veniã de commiſſis, ſi aliquando offendiſſet, deinde contra hoſtẽ ſuũ auxilia petiturus. Petrus vero ſæuitię auaritię rapacitatem addens, putanſq; eundẽ Regem Rubeum magnos attuliſſe theſauros, de nece eius inique cogitat, ſed iniquius necat, iuſſitq; eum turpiter capi, ac cuncta ſua confiſcari: & vt maiori opprobrio eſſet, illum ſuper aſinum per vrbem deportari fecit, pręcone acclamãte, eum proditionis cauſa occidi iuſſum. Vt igitur Rex ipſe Petrus maiorem ei honorem afferret, decreuit eius eſſe lictorem, cuius decuerat eſſe defenſorem. Arrepta itaq; lancea corpus Regis Rubei perforauit. Ille vero Arabica lingua, ſed profuſa altaq; voce, Funeſtum, inquit, triumphũ & turpem victoriam hac die expleſti, o Petre, dum ſanguinis & auri mei ſitibundus, armatus inermem ad te confugientem occidis. Quæ vna turpis cædes vltra cætera Petri Regis ſcelera funeſtiſſimã ei ignominiam attulit, dum crudelitati auri cupidinem addidit, imitatus illum omnium mortalium pecuniæ auidiſſimum Septimuleium, quem Maximus Valerius commemorat. Is cum Gracchi amicitiæ fœdere foret coniunctus, audiens Opimium ſic dictum conſulem ſpopondiſſe tantum ſe auri ſoluturum, quantum Gracchi caput ponderaſſet, ſi ei a corpore abſciſſum offerretur: Septimuleius lucrorum indagator, nouorum maleficiorum inuentor, caput Gracchi abſcidit, liquatoq; plumbo cauatam partem capitis, vt ponderoſior eſſet, impleuit, atq; per vrbem pilleatum conſuli Opimio obtulit. Quid igitur Petrus turpius aut cogitare aut agere poterat, quam eum occidere qui in eum tutiſſimum refugium poſuerat, & ſe illi tutandum præbuit, ne ab aliis læderetur. Parum certe imitatus eſt Auguſtum Cæſarem. Ad quem cum Herodes Rex ab eo victus ſupplex veniſſet, ſeq; ei cum ſumma fiducia commiſiſſet, atq; coram eo coronam depoſuiſſet dicens, Ad te venio, Auguſte, ſpe ſalutis de tua virtute præſumens: ad eum Cæſar, Immo ſaluus eſto, & nunc omni timore depoſito, regnato certius. volo enim tuum augere, non auferre regnum, cum tu noſtram amicitiam tanti feciſti, vt etſi nos aliquando offendiſti, de nobis & virtute noſtra confideris. Sunt tamen qui aiunt, Regem Petrũ pro ſceleris ſui defenſione dicere ſolitum, Regem ipſum Rubeum fidem illi fefelliſſe, quia pręſidia non miſiſſet, cum Petrus bellũ gereret contra Regem Aragonũ. Nec ſolũ Petrus ipſe Regẽ Granatæ prędictũ auaritiæ cauſa interemit, ſed plurimos alios, præſertim dominã Blancam de Villena, quã vt in dominiis eius ſuccederet, ſecuri percuſſit. Rurſus quendã ditiſſimum Iudæum appellatũ Samuelem Leui, ſibi dilectũ Almoxarifum ac theſauratiũ, gladio feriri iuſſit, a quo (vt aiunt hiſtoriæ) ſexcenta millia duplarũ auri extorſit. Itaq; crudelitas quæ altera ex trib. cauſis hominibus ineſſe ſolet, odio videlicet, ira, aut cupiditate, in Petro omnes ſimul cauſæ occurrerũt, & odio, iræ, ac timori auaritiã ſuperaddidit, quia (vt ait Ouidius) auaritia ferro & ſanguine aurũ quęrit. Sed nec omittendũ eſt aliud non inferius huius Petri facinus. Cum enim prædictus Henricus frater eius ante incepta inter eos inteſtina bella, baronum, magnatum, ac omnium ſtatuum regni conſilio, apud Toletum eundem Petrum Regem moneret, vt dominam Blancam vxorem ſuam ad ſe reduceret, & Mariam de Padilla concubinam pelleret: idem Petrus falſa ſuſpicione arbitrans quoſdam honorabiles Toleti ciues ſeditionis in eum conſcios, illos publice

publice occidi impie iussit, pro eo quod amicitia coniuncti erant baronibus qui eundem Petrum, vt concubinam pelleret, monuerunt. Nec aliter scriptura sacra Saulem egisse commemorat, qui cum in Dauid sęuire optaret, falso suspicatus est Dauid & filium Ionathan in illius mortem conspirasse. Tandem inter eos quos Petrus ea die neci dedit, aurifabrum quendam probum & antiquum virum iugulandum decreuit, cuius filius pietate naturali motus Regi Petro supplicauit, ne patrem innocentem occideret, aut eundem filium loco patris morti substitueret. Petrus vero, vt erat totus sæuus iraq; repletus, iussit patrē liberari, & filium insontem interfici. Quæ res non parum addidit sceleribus huius principis, a cunctisq; fuesta iudicata est, fecissetq; longe consultius vtrumq; liberare quam ambos innocentes damnare. Longe certe aliter Senatus Romanus effecisse fertur, qui Gracchum & Claudium consocios ad se delatos absoluit, pro eo quod Gracchus licet absoluendus foret, eandem pœnā iurauit se subiturum quam Claudius. Tanta igitur fidelitate perspecta digne vterq; liberatus est. Nec in hoc quieuit huius Petri Regis crudelitas. Nam cum domina Maria eius mater metu illius in oppido de Tauro se recepisset, Petrus Rex eam obsedit. Tandem illa descendens de arce pietati filii se commisit. Nonnulli vero magnates qui cum ea erant, putantes se tutos fore, si matrem comitarentur, simul cum ea ad Regem venerunt. Petrus vero deposita omni ad matrem reuerentia, & in eius conspectu iussit occidi nobiles viros, videlicet Petrum Stephani magistrum de Calatraua, & Rodericum Gundisalui de Castanneda, & Alfonsum Tellez Giron, & Martinum, & Alfonsum Tello. Regina tantam crudelitatem conspiciens attonita quasi mortua cecidit, & perterrita tristis & mœsta parum vixit.

Quomodo Henricus & alii fratres Regis Petri fugientes eius sæuitiam, Regem Aragonum petierunt, & de bellis inter eos habitis, & qualiter Henricus regium titulum assumpsit. *Caput XVII.*

CLAMABAT ad superos tanta hominis sæuitia, adeo vt sicut scriptura commemorat, ad cælos pertingeret tanta crudelitas: & quia scriptum est, Crudelis propinquos abiicit, suscitauit Deus cōtra eum propinquos ipsos. Nam & vota populi hoc petebant, vt ab ipsis propinquis & iis quos lęserat, ipse abiiceretur, dicente Sapiente: Angelus mittitur contra eum. Henricus igitur & Telius ac Santius eius fratres, & Infans Fernandus Marchio de Tortosa frater consanguineus eiusdem Petri, conspicientes quia (vt in libro Hester legitur) ferendus non est qui pietatem humanam sua crudelitate commaculat, decreuerunt vitæ eorum consulere, & tantæ sæuitiæ resistere. Illi ergo & nonnulli maiores regni ex propinquorum mortibus plurimum vlcerati, ad Regem Aragonum confugerunt. Qua ex causa graue admodum bellum inter eundem Petrum Regem Castellæ & Petrum Regem Aragonum subortum est, fueruntq; acerrimæ clades vbiq; secutæ. Sed Petrus Rex Castellæ grauiora damna regno Aragoniæ intulit. Nam prædictum regnum personaliter ingressus gladio & igne cuncta consumpsit, ciuitatem Valentiæ obsedit, vineis & arboribus deuastatis, ac viridariis & solatiosis vndiq; domibus diruptis. Eandem vrbem adeo arctauit, vt in suam deditionem perduxisset, nisi miraculose (vt aiunt) inopinatus succursus aduenisset, plurimiq; ex suis vt ab obsidione discederet, non suasissent. Tandem inde ad alia loca se conuertens, Tyrasonam cepit, quam Gundisaluo de Luzio commisit. Is vero non modo imprudenter, sed infideliter agens, vt cuiusdam domicellæ caduca temporalique pulchritudine potiretur, perpetuam indelebilemque turpitudinem & ignominiam incurrit. Nam eandem Tyrasonensem ciuitatem & arcem Regi Aragonum tradidit, eo pacto vt illi daret vxorem eandem pulchram domicellam, filiam Ximeni de Vrrea, cum dote x L. millium florenorum. Cepit denique Rex Petrus plura alia castra & oppida in Aragonia. Tandem Innocentius v I. Papa legatum misit ad Hispanias pro componenda inter eos pace, videlicet dominum Guillermum de Bononia Cardinalem. Is vero cum inter vtrumque Regem de pace ageret,

adiit Petrum Regem Caſtellę,qui poſt multa dixit a bello velle ceſſare,ſi Rex Aragoniæ iugularet quendam Frances Empellores,qui certas contumelias eidem Regi Petro dixerat. Petebat rurſus vt ab Aragonia pelleret præfectos Marchionem de Tortoſa,& Henricum,Telium,& Santium fratres eius,& cęteros eius vaſſallos qui ad eum cõfugerant, & reſtitueret oppidum de Oriuela & nonnulla alia caſtra ad regnũ Caſtellæ ſpectantia. Quæ omnia legatus prædictus Regi Aragonum exposuit.Sed ille quibuſdam annuit, videlicet quia expelleret ſolũ a regno Comites fratres Petri Regis Caſtellæ & cæteros eius vaſſallos, ſi debita eis ſtipendia perſolueretur.Quæ cum Petrus Caſtellæ intellexit,ira commotus celeri iudicio Comites fratres eius & cæteros nobiles in Aragonia degentes condemnauit, bona cõfiſcauit. In qua re plurimum ſibi nocuit, quia ſpem redeundi quam ante ſententiã habuerant, poſt latũ iudicium amiſerunt, creuitq; acerbius odium & acrius bellum.Rupto igitur omni tractatu pacis,Rex Aragonum, & Henricus, & Comites ac cæteri magnates partes eorum fouentes, inito conſilio ex Galliis quaſdam vagantes gentes quas ſocietates ſiue companias appellant, quantocius euocarunt. Quibus aliiſq; copiis aduentantibus regnum Caſtellæ forti manu ingrediuntur,& Calagurram occupantes, Henricum in Regem ſublimarunt. Cognito igitur per Petrum Caſtellæ Regem,quod frater regium titulum aſſumpſiſſet,a ciuitate Burgenſi in qua tunc moram trahebat, animo proſtratus in Vandaliã, deinde in Galliciam ſe recepit.Et quia (vt ſapiens ait) viſcera impiorum ſemper crudelia cogitãt, cum eſſet apud Compoſtellam, venerandus pater Suerus Archiepiſcopus Compoſtellanus Petro præſente, nec prohibente, impie occiſus eſt.

Quomodo Rex Petrus & princeps de Gales cum copiis Anglicorum pugnauerunt cum Henrico, qui tunc victus ex Francia gentes colligens Petrum inſequitur, & tandem eum occidit, & de aliis dignis rebus pro tunc occurrentibus. *Caput XVIII.*

REBVS igitur ſic fluctuantibus, Rex Petrus ad Baionam vrbẽ in Vaſconia, tunc dominio Anglię ſubditam, ſe cõtulit, quæſiturus ab Anglicis auxilia. Illico igitur applicuit princeps de Gales primogenitus Regis Angliæ, magnis copiis munitus, Regi Petro præſidia allaturus, cuius potentiam non parum verebantur barones Henrico fauentes. Sed fertur Henricum forti animo eos ad bellum confortaſſe, dixiſſeq; verbum quod Rex Agis ad Lacedæmonios retuliſſe *Polybius* aſſerit. Cum enim apud Mantineam contra plures hoſtes pugnaturus eſſet, ait eum qui multis vult dominari, opus eſſe vt cum multis quoq; pugnaret. Itaq; Henricus barones ſuos bono animo eſſe rogauit, aſſerens futurũ eſſe vt plus laboris in illis ſpoliandis quam vincendis habituri erant. Nihilominus fefellit eum opinio ſua. Nam contra hoſtes Henricus Rex potenti & armata manu proſiliit, bellumque acerrimum commiſſum eſt, & tandem Henricus Comitis Telii fratris ſui culpa atque ignauia pugnare nolentis victus eſt, plurimis captiuatis, præcipue Eneco Lupi de Horoſco, quem in vinculis truſum, vt creditur, Regis Petri iuſſu quidam miles Anglicus indigne, immo turpiter interemit. Sic igitur proſtratus quippe & fugatus Henricus Franciam petit. Collectis igitur pluribus gentibus ſibi a Rege Franciæ conceſſis, regnum Caſtellæ potenter ingreditur, cui magna Hiſpanorum manus occurrit. Tandem non paruam Hiſpaniæ partem occupat, Toletumque obſedit. Cumque Henricus intelligeret Regem Petrum in oppido de Montiel moram trahere, illum valida manu inſequitur, & conſerto prælio Petrus victus eſt, magna vtrinque ſtrage ſecuta. Petrus itaque fugatus in arcem oppidi ſe recepit: Henricus vero caſtrum murari vndique fecit. Petrus tandem iniquam conditionem ſortitum intelligens, petiit colloquium cum Henrico fratre. Verum (vt quidã aiunt) obſides poſtulabat, quia longe pluribus nobilibus Henricus comitatus erat. Ad quem Henricus dici iuſſit: Dicite crudeli tyranno, quia ipſe effecit, vt & ipſe ſolus eſſet, & ego bene & fideliter ſociatus: imitatus Titum Quintium conſulem Romanũ aduerſus Philippum Macedoniæ Regem miſſum. Nam cum idem Philippus

lippus consulem alloqui optasset, nec ausus esset, quia vt dicebat, cum multis Romanis erat, Philippus vero solus erat Macedonibus: tunc respondit Quintius, Tu (inquit) solum te fecisti, quoniam fratres, cognatos, & amicos occidisti. Quare dignum est, vt solus maneas, quia solus in orbe esse voluisti. Cum vero quadam intempesta nocte Petrus ad tentoria Beltrandi de clarequin Comestabilis Franciæ clam aduenisset, qui (vt aiunt) verbũ de Petro liberando dederat, Henricus inscius eius securitatis, sed conscius Petrum ibi adesse, paucis comitatus sine mora tentorium Beltrandi solus ingreditur, eundemque Petrum regẽ aggreditur, & tandem pugione confodit. Alii tamẽ referunt vtrumque Beltrandi calliditate & studio actum esse, qui & Petro fictam tribuit securitatem, & Henricum vt fratrem simul & hostem cęderet, euocauit. Nec desunt alii asserentes intra arcem Petrum ab Henrico eodem Beltrando conscio fuisse occisum, simul & quorundam suorum factione. Aiũt historici quendam sapientem Afrum apud eum gratia legationis manẽtem, eo iam mortuo dixisse: Si Petrus Rex fidis ei hominibus, quibus se quasi fidẽ indubie nedum immunis a periculo, sed victor euasisset. Vtcunque sit, libuit diuinę iustitiæ, vt tali morte, sed & a propinquo occũberet, qui nec propinquis pepercit, nec alienis: decebatque vt tam multi de eius vnius nece lætarentur, quam plures de plurimorum propinquorum mortibus doluerunt, quia (vt sapiens ait) qui seminat iniquitatem, metet mala, & virga iræ suæ consummabitur. Et Augustinus de vita Christiana, qui sanguinem innoxium effuderunt, ita Dei iudicium sensere, vt ipsi postmodum sanguinem fundere cogerentur suum, qui fundebant libenter alienum. Impleta est igitur in eo illa domini sententia, quia qui gladio percutit, gladio peribit. Super quo verbo Cyprianus: Excusatio nulla est, si secundum tuam sententiam iudiceris, & quod feceris, ipse patiaris. Hinc noster Seneca: Mala extempla in caput semper perpetrantium redierunt, quia iustum est, vt quod quis alieno excogitauit supplicio, sæpe excipiat suo. Et Ouidius: ---*Nec est lex æquior vlla,*

Quam necis artifices arte perire sua.

A fratre igitur occiditur qui fratres occidit, velut in Thebano bello cõtigit, in quo frater fratrem per insidias interfecit. Quare regnum Macedoniæ & Persarum ob nimiam occidentis crudelitatem, illi simul cum vita ablatum est. Nec aliter egerũt Caius & Domitianus, Cõmodus & Heliogabalus imperatores Romani, qui propter cruentam sæuitiam ferro ipsi perierunt. Sic & Sylla dictator, qui in crudelitate felix appellari voluit, sed illico amissa imperandi potestate, celeri insuetoque morbo decessit. Sed vtinam hic Petrus Rex solus tam sæui fratricidii pœnã luisset. Sed non patum timendum est, ne velut in altero Caim fratrem Abel occidente, in septuplum puniatur, id est, vsque ad septimam generationem successorum punitio extendatur, Deo sic disponẽte, qui peccata prædecessorum punit in futuras generationes. Ait enim in Leuitico: Addam punitiones vestras in septuplum propter peccata vestra. Ferunt aliqui ad Petrum ipsum sic vulneribus confossum & in extremis laborantem accessisse quendam bufonem, aut histrionem, eidem Petro familiarissimum, qui non tam miserans quam vindicans, nec tam mœstus quã lætus, ait ad illum, o Petre, velim memor sis verborũ quæ tibi sæpe ioco dicebam, quoniam necesse est vt a lupis occidatur, qui lupos occidit. Nec hac derisione contentus, iterum ait, Crede Petre, qui sic vixit, vt tu, non potuit aliter mori quam vt tu, & qui sanguine tuo non pepercisti, a sanguine tuo occubuisti, sæuior Domitiano, crudelior Nerone, irreconciliabilis amicis, incredulus familiaribus, cũctis iniquus, tibi iniquior. Sicut ergo fecisti, sic pateris. dignum enim est, vt qui omnes occidit, omnes eius morte lætentur, & qui in omnem sexum desæuit, vterque sexus de eius cæde congaudeat. Cui Petrus quasi exanimis, Si aliis, inquit, fui sæuus, tibi tamen benignus, qui incestu simul & homicidio te liberaui. Sed verum ais, me iniuste mori, qui te iniuste viuere feci. patior item, quia in eo te amaui, in quo nequissimus es. vestiui sæpe preciosis indumentis nequitiam tuam. morior denique, quia non naturæ donaui, sed tuæ arti nequissimæ. Nam fateor, si homo tantum esses, & histrio adulatorius non fuisses, non tibi donassem. Morior rursus, quia honoraui

in te vitium, non naturam. Vtinam hic princeps tam recta in vita egisset, quam vera in morte referebat. Sed mortis doloribus pressus sapienter loquitur, qui in vitæ gaudiis delectatus imprudenter operatus est. O infelix princeps ille! perpendebat satis quod tolerabat, intelligebat quod amiserat, sed sera fuit eius cognitio. Vtinã memor dum viueret fuisset, quia misericordia & veritas custodiunt regem, & vt noster Seneca ait, in quamcũque domum ingressa fuerit clementia, eam tranquillam felicemque præstabit. Sed in regia domo quo rarior, eo securior atque nobilior. Sed vt paucis agamus, illud poeticum semper verum fuit, quia

Instabile est regnum quo non clementia regnat.

Sic igitur ea Petri acerrima morte finitum est illud acerrimum bellum, & Henricus in Regem a cunctis populis gratanter & cum omnium regnicolarum applausu assumitur. A nonnullis asseritur Petrum perpendisse quendam sibi familiarissimum insidias parare: quare multis audientibus dixisse fertur, Nihil est cur mori non debeam, si a me ipso caueri me oportet: vt alter Dion tyrannus, qui cum a Dionysio sibi fidissimo insidias parari intellexisset, ait, mori longe præstantius fore quam viuere, vbi non hostes solum, sed etiam amicos atque coniunctos cauere oportet. Tempore huius Petri Regis Castellæ ciuitas nostra de Algezira ab Arabibus penitus destructa & desolata est. Huius Petri primi temporibus præfuit Romæ papa Vrbanus v. Lombardus. Imperabat autem primo Henricus Comes de Luzẽburg, strenuus & fortis, qui electus fuit statim Alberto occiso. Qui Henricus parum in imperio vixit. Nam rediens ab vrbe, vbi dẽ speciali commissione Clementis v. a tribus Cardinalibus coronam receperat, in Tuscia apud bonum conuentum obiit, anno domini M. CCCXIII. Eo igitur mortuo Electores in discordia duos eligunt. Nam aliqui eligunt Fredericum ducem Austriæ, filium Alberti Regis prædicti, alii vero Ludouicum, ducem Bauariç. Inter quos grauissima fuit contentio. Tandem in quodam bello Fredericus captus est, & Ludouicus ius imperii vsurpauit. Dum hæc agerentur, Papa Iohannes XXII. processum format contra Ludouicum, quia confirmationem petere contempsit, declarans electionem nullam. Ipse tamen Ludouicus quorundam potẽtum Italiæ fauore vrbem ingreditur, & a præfecto vrbis susceptus est. Tandem pessimo ductus consilio, Iohanne Papa viuente, de facto eligi fecit quẽdam fratrẽm Petrum de Corbario in Papam. Post obitum vero Iohãnis XXII. & Benedicti duodecimi Clemens sextus eligitur, qui eundem Ludouicum iterum reprobauit & damnauit, præcepitque Electoribus vt eligant, qui Carolum primogenitum Regis Bohemiæ concorditer elegerunt, & Romæ coronatus est.

De Henrico II. Castellæ rege & Legionis XLI. post cladem Hispaniæ, & de calamitatibus quas passus est post interfectionem fratris, & qualiter prædicta fratricidia Petri & sua in eis & eorum posteritate punita creduntur. Cap. XIX.

HENRICVS huius nominis II. interfecto ab eo rege Petro fratre suo, illico a maioribus & a toto fere Hispaniæ populo Rex cum summo gaudio est assumptus pariter & receptus. Fuit autem ab Athanarico primo Rege Gotthorum sexagesimus octauus, & a Pelagio primo Rege post cladẽ quadragesimus primus. Cœpit autem regnare anno domini M. CCCLXIX. & annis octo regnauit, nõ computatis duobus quibus cum fratre simul & discòrdia præfuit. Nobiles autem aliqui partiales regis Petri, qui eius mortis tempore aberant, propter fidem eidem Regi Petro præstitam Henrico non obedierunt: quinimo Hispanias deserentes, maluerunt (vt dicebant) non modo patriam, sed vitam, quã fidem deserere. Quosdam tamen ex eis Henricus captiuauit, quibus plurima donaria conferebat, si ei obedirent. Illi tamen potius in carceribus mori, quam Henrico subesse prælegerunt. Barones & magnates ei obedientes magnis dominiis donauit, eosque plurimum sublimauit, & ex illo turbulento tempore nobiles & Barones Hispaniæ longe quam ante ditiores & potentiores effecti sunt, non sine regiæ coronæ diminutione. Fertur quosdã Barones paulo ante Petro adhærentes, Henrico potius metu

quam

quam affectu obsequentes, ei sæpe exprobrasse, quod eum in Regem recepissent. Ad quos ille ait, vtilius eis fore talem obtinere Regem, quam ei tales habere subditos. Nec aliter Paulum Fuluium impari casu respondisse legimus, qui cum a Romanis, aut temporis necessitate, aut ob eius ingentes virtutes, Consul multis inuitis electus esset, ait Senatui se gratias non habere, quoniam nõ ideo electus fuisset Imperator, vt ei imperio opus esset, quin potius illis tali imperatore. Obtinuit igitur Henricus pacifice omnia regna fratris. Hic Henricus duxit vxorem Iohannam filiam Infantis Iohãnis Emanuel, quę ex materna linea proneptis fuit Infantis Fernandi primogeniti Alfonsi decimi, qui viuente patre decesserat: ex qua genuit Iohannem primum qui post eum regnauit. Rursus etiam genuit dominã Leonoram, quæ fuit Regina Nauarræ. Cætera gesta & clariora facinora huius Regis Henrici tacta sunt sub Petro fratre eius, & aliquid dicetur sub Iohanne primo, filio huius Henrici. Obiit autem Henricus apud sanctum Dominicum dela Calzada Calagurritanæ diœcesis. Hic Henricus post interfectionem fratris, in se & filiis non paruas calamitates perpessus est, quas vtinam regia posteritas & totius regni communitas non sensissent. Nam vt cætera taceamus, nõ diu, nec pacifice regnauit, quinimo bella grauissima cum Portugalensibus, demum cum Anglicis surrexerunt, quæ Iohannem Henrici filium & regnum acerbissime afflixerunt, vt statim dicemus. Clamabat enim ad cælum tanta vtriusque fraterni sanguinis effusio. Sed vt Henrici vltimum fratricidium tãgamus, quamquam ad vindicandas Petri fratris sæuitias, illiusque punienda flagitia, a Deo vltor Henricus datus esse credatur, ipseque Petrus iuste pœnas soluit: Henricus tamẽ (vt nonnulli sapientes aiunt) sola ambitione & regnandi gratia iniuste fratrem occidisse creditur, nec illius scelera istius fratricidium excusant. non enim Nabuchodonosor infidelis & tyrannus iustus fuit, quia desæuit Dei voluntate in populum Israhel, de quo Deus ait: Quid dabo seruo meo Nabuchodonosor Regi, pro eo quod seruiuit mihi apud Tyrum? odio enim populi Israhel iusta fuit eius exterminatio, sed iniusta respectu sæuientis. Vnde Gregorius: Infelix populus Israhel, cuius comparatione Rex infidelis, seruus Dei appellatus est. Petrus igitur Rex meruit talem vltionem, sed Henricus regnandi cupiditate fratrem occidere non debuit quo ad præsentem iustitiam: diuina vero inscrutabilis est, quæ plerunque vindictam exigit delinquentium, per eos qui tueri, non occidere tenentur. Nihilominus (vt aiunt) vindicta in posteros, ne dixerim verenda, sed infligẽda erat. Hinc in libris Regum dixisse Deum ad prophetam legimus: Propter peccata Baasa regis Israhel demetã posteriora eius, sicut Regis Ieroboam. Et iterum illud quod proposito simile videtur. Nam ad Achab regem dixit Deus, quia occidisti, & possedisti, demetam posteriora tua, vt Regis Ieroboam, infligendo pro pœna regni diuisionem & alienationem. Quã dere nonnulli aiunt in eo Henricum punitũ, in quo deliquit. agit enim plerunque diuina iustitia, vt qui propinquum regno priuat & vita, parum ipse regno fruatur & vita. Sic Athalia in tantam exarsit libidinem regnandi, vt omne semen regium occideret: illa tandem paruo regnauit tempore, vt alter filius Gedeonis qui interfecit septuaginta fratres suos, vt solus regnaret, sed nõ diu post regnauit, quinimmo quædam mulier cerebrum eius ignominiose collisit, vt scriptura sacra commemorat. Sic & Ioram filius Iosaphat regnandi cupiditate occidit omnes fratres suos gladio, sed parũ regno potitus est. Sic & Selum Princeps Israhel occidit Zachariam Regem sibi propinquum, vno tamen mense solum regno potitus est. Rursus in Henrico eius posteritas & regni vnitas mulctata creditur, quia in eo regni diminutio incepit, dum priuatis donationibus regni magnam partem inter nobiles partitus est, veluti ob Salomonis peccatum regnum Israhel diuisum & diminutum creditur. Fatemur, commendanda est liberalitas in principe erga benemeritos, sed fugienda prodigalitas, præsertim in principatus diminutionem. Hinc Seneca, Dabo, inquit, egenti, sed non vt ipse egeam: succurram perituro, sed vt ipse non peream. Et rursus: Ea Regis debet esse munificentia, quæ dantis honorem non lædat, de quo aliquid tangemus sub Henrico quarto.

Quod pro reipublicæ quiete plerunque quædam potius toleranda quam vindicanda sunt, & de malis quæ sequuntur ex talibus vindictis, quod ostenditur plurimis auctoritatibus & exemplis. Caput XX.

PROPOSITI nostri non est Petri Regis, de quo egimus, sæua & cruēta excusare flagitia, sed illa pro reipublicæ quiete nonnunquam toleranda asserimus, non ambitione, non humana præsumptione, nec priuata auctoritate vindicanda, dicente Gregorio: Admonendi sunt subditi, ne dum præsidentium culpas considerant, audaciores contra eos fiant. & subdit: Nam si qua enim valde regentium prauа opera fuerint, ea apud semetipsos diiudicent, vt tandem diuino timore constricti ferre ab eis iugum subiectionis non recusent. facta enim præsidentium asubditis ferienda non sunt, etiamsi recte reprehendenda videantur. Cur enim ferendus non fuit Regis Petri furor? cur non paululum crudelitas toleranda? non enim diu permanere potest quod violentum est. nam (vt quidam sapiens ait) si bonum ciuem patria habeat, malum tamen principem diutius non habebit. quid enim si populus talē merebatur principem? Si enim scriptura teste, omnis potestas a Deo est, siue ad bonorum exercitium, vel ad iniquorum pœnas: illud consequens est, quia cum sæuum Regem populus patitur, diuino imperio, nō humano paret. Fortasse patientia populi hunc principem mitescere fecisset. Quæ enim patria? quæ regio? quæ ciuitas sæuissimos non est passa Reges? Quis enim dubitat Romanos multos pertulisse Caligulas ac Nerones, Domitianos, Galienos, Maximianos, Julianos denique, & Decios, pietatis hostes? Syria Sardanapalum tolerauit, Persia Cyrum. Græcia atq; Asia Alexandrum tulit, Sicilia Dionysios. Non est habendus fidelis subditus qui subiici nequit, etiam a principe læsus. Nam vt ait Seneca, cum Socrates per medias Athenas pergeret, & a quodam principis satellite alapa percussus foret, licet pro eius summa auctoritate ad vnam illius vocem lapidari princeps potuisset, substitit, ne sua vindicta populi quietudo turbaretur, neue causam aduersus principes rebellandi quouis modo dedisse videretur. Illud solum verbū dixisse fertur: Molestum ei fore, quod nescirent homines quando cum galea, vel sine ea prodire deberent. Subdit denique idem Seneca, quia optimis ciuibus & fidelibus subditis expedit, non omnia regum facta & gesta ad iniuriam recipere. Sed tutum atque saluberrimum est, vt multæ nos iniuriæ transeant, ex quibus plerasque non accepit, qui necessitati parens tolerare animo duxit. qui enim vult esse quietus, non sit ad maiorum vindictam curiosus. Rursus idem Seneca ad Lucilium inquit: Sic viuendum est cum Rege, quemadmodum subditos nobiscum viuere optamus. Si enim in mentem veniat, quantum tibi in seruo liceat, cuius necis & vitæ tu dominus es, veniat in mentem tantum principi tuo in te licere. Refert enim Valerius, quod cum Syracusanus nobilis plurimas a Dionysio perpessus foret iniurias, eumque amici ad seditionem monerent, patienter id ferendum dixit a principe, Forsan, inquit, quia nos simile egimus, cum in dignitate essemus. Sed verum est, quia subiici nolunt qui diuitiis abundant, dicente Aristotele in Politicis, quia qui sunt in excessibus bonorum fortunæ, potentiæ, & diuitiarum, subiici nec volunt, nec sciunt. quod pueris accidit, qui propter delicias nec doctoribus, nec patribus subiiciuntur. Exorandus itaque & placandus est Rex, non necandus. nullum enim tam ferocem, tam sæuum natura genuit, qui non assidua obedientia & obsequio leniatur, præsertim quia raro sæuit Rex absque ciuiū culpa: quia scriptum est, Propter peccata populi dat Deus Regem hypocritam. & iterum, Dabo, inquit, vobis Regem in furore meo. Saul enim Rex etsi malus, sæuus, & iniquus erat, tamen Dauid ad quem regnum Deo iubente spectabat, non est ausus eum tangere, licet ille vitæ eius insidiaretur, & iniuste & Deo reprobante regnasset: dicens, Absit vt tangam Christum domini. Vnde ait Augustinus, quod Saul non habebat innocentiam, sed habebat sanctitatem, non vitæ, sed officii & dignitatis. quare subdit, quod Dauid Saul Regem honorauit viuum, & vindicauit occisum. Rursus in veteri Testamēto legitur punitos esse qui occiderunt Ioas Regem Iuda, quamuis idololatram & iniquum. Sed coniurantes contra regē Amon, licet reprobum & idololatram, iusto tamen Dei iudicio percussi sunt, quia in Regem

gem & dominum ſuum ſurrexerunt. Quod ſi immenſa eſt ſæuitia Regis, conſulũt ſacri interpretes recurrendum eſſe ad ſummum Regem, vt cor regis crudelis cõuertat in manſuetudinem, ſicut regis Aſſueri crudelitatem in manſuetudinẽ vertit. ipſe enim ait: Liberabo gregem meum de ore eorum. Fatẽtur tamen nonnulli philoſophi morales, quod ſi fit exceſſus aut ſæuitia intolerabilis principis effecti tyranni, tunc ad fortium virorum fortitudinẽ pertinet talem tyrannũ interimere, ſeq; proliberatione multitudinis periculo exponere. cuius rei exẽplum in veteri Teſtamento facile reperitur. Nam Ehud regem Moab qui graui ſeruitute populũ Dei premebat, ſagitta infixa in eius femore interemit, & fact⁹ eſt populi iudex. Adduntq; quod nonnunquã expedit cõmunitati bene ordinatę principem cortigere, ſi delinquat & non principetur ſecundum leges, maxime ſi id agat per contemptũ: cum (vt aiunt) ad communitatem multitudinis pertineat illud agere, cuius oppoſitum eſt communitatis deſtructio. Rurſus aſſerũt huiuſmodi ſapientes, quẽlibet de populo poſſe occidere eum quem ſcit & videt procurare deſolationẽ torius communitatis, ſi non habet aut non poteſt principẽ adire qui id agat, quia (vt aſſerunt) illud non vt priuata perſona, ſed vt perſona communis vel princeps agit. Iſta fuit quorundam ſententia in tertio Politicorũ. Quibus veris exiſtentibus nõnulli aſſeruerunt, Henricum licite occidere potuiſſe Petrum, in tam periculoſam tyrannidem conuerſum, præſertim quia non vt priuata auctoritate, ſed vt publica, velut quidam Rex electus & aſſumptus fuerat, illud egiſſe licite potuiſſe aſſerunt. Sed niſi fallimur, hoc Chriſtianæ manſuetudini non congruit, cum apoſtolus Petrus nos moneat nõ ſolum principibus bonis, ſed dyſcolis ſubditos fore. Supradictam vero opinionem philoſophorum moralium de principe per electionem aſſumpto, non vtique de eo qui per ſucceſſionem regnat, intelligendam fore, nõ incongrue dici poſſet: ſed hunc ſcrupuloſum labyrinthum non ingredimur, nec aliquid temere aſſeueramus, ſed rem geſtam & ſcribentium varias ſententias inferimus. Quem articulum latius diſcuſſimus in libro monarchiæ nuper a nobis edito, vbi diffuſe agimus, quando, qualiter, & per quẽ Reges & principes puniri aut corrigi poſſint. Vt igitur ad inceptam hiſtoriam redeamus, illud non omittendũ eſt, quia nec Regis Petri multiplicata homicidia, nec huius Henrici de quo agimus fratricidium, inulta manſere. Scriptum eſt enim, ſi vtiq; eſt Deus iuſtus, iudicabit eos in terra. Atq; vt paulo ante diximus, vtinam ſolos auctores pœna teneret, nec ad poſteros tranſiſſet. Huius autem Henrici tempore, eo apud Burgenſem ciuitatem manente, in quodam tumultu populari Infans Sancius frater Henrici Regis ſagitta interfectus eſt. Rurſus regnante eodem Rege Henrico anno primo regni ſui, qui fuit M.CCCLXX. Iohannes Palæologus Imperator Conſtantinopolitanus plurimis nobilibus & ſapientibus viris ſociatus, Romam venit ad Vrbanum Papam quintum, a quo honorifice receptus eſt, paulo minus ac ſi Romanorum Imperator fuiſſet: & poſt modeſtiſſimam diſcuſſionẽ quorũdam articulorum in quibus deuiare videbantur ab eccleſia Romana, tandem deuotiſſime vnitatem eiuſdem Romanæ eccleſiæ acceptarunt, & in ſolenni proceſſione Græci ipſi ſymbolum decantarunt, Spiritum ſanctum a Patre & Filio procedentem aſſerentes, iuxtaq; Romano Pontifici obedire & ſtatuta apoſtolica vſq; ad vltimũ apicem obſeruare. Super quo ipſe Imperator bullam auream aſſignauit, quæ in archiuis apoſtolicis reperitur. Eiuſdem Henrici II. tempore poſt eundem Vrbanum ſedit in cathedra Petri Gregorius XI. natione Gallicus. Poſt eius obitũ ſchiſma in eccleſia grauiſſimum exortum eſt. Nam Cardinales qui erant cum Gregorio, poſt illius mortem elegerunt Bartholomæum archiepiſcopum Barenſem, quem Vrbanum ſextum appellarunt. Sed paulo poſt Cardinales cæteri apud Ananiam elegerunt Robertum Cardinalem Gebenenſem qui vocatus eſt Clemens ſeptimus, aſſerentes propter violentiam electionem primam fuiſſe nullam. Huic Clementi adhæſerunt Hiſpani. Exinde vero continuatum eſt deterrimum ſchiſma in Dei eccleſia, quod XL. annis durauit, vſque ad Conſtantienſe concilium, quod incepit anno domini M.CCCCXVII. in qua generali ſynodo electus eſt Martinus V. Imperauit autem huius Henrici tempore Carolus prædictus filius Regis Bohemiæ.

De Iohanne primo Rege, Castellæ & Legionis XLII. rege post Pelagium, & de clarissimis vxoribus & filiis eius, & de bello cum Portugalensibus & de causis eius. Caput XXI.

IOHANNES primus successit Henrico prædicto in regnis Castellæ & Legionis. Fuit autem octogesimus Rex ab Athanarico primo Rege Gotthorum, & XLII. a Pelagio primo Rege post cladem Hispanię. Incepit regnare anno domini M.CCC. LXXIX. regnauit annis vndecim. hic primo duxit vxorem dominam Leonoram, filiam Petri regis Aragonum: deinde illa mortua, Beatricem vxorem sortitus est, vnicam filiam Fernandi Regis Portugaliæ. Quod matrimonium seminarium & incensiuum fuit grauissimi belli postea exorti, de quo statim dicetur. Licet matrimonii vinculum ad sedanda hominũ dissidia augendamque caritatem institutum sit, vt illico dicemus, grauioribus tamen scandalis sæpe causam tribuit, præsertim si non recto animo fit. Sic enim Saul filiam Michal desponsauit Dauid dicens, Dabo eam illi, vt fiat ei in scandalum. Et (vt quidam sapiens ait) sæpe coniugii celebritatem infelix deturpat euentus, & cantus, & epulas, & choreas luctus sequuntur, nec non lacrymæ, & tumultus, vt Ægisthus in filiorum cõiugiis expertus est. taceo quod quædam vxores ferro, aliæ veneno viros extinxerunt. Sed & genitoribus suis causam mortis dedere, indeq; inceperunt clades, vbi cessare debuerunt. quod facile est conspicere, cũ inter coniunctos sanguine connubia contrahuntur, vt latius sub Henrico primo diximus. Rursus Iohãnes ex Leonora filia regis Petri genuit duos clarissimos viros, Henricũ videlicet primogenitũ, auum moderni Henrici Regis, ac Fernandum secũdo natum, qui postea Rex Aragonum effectus est. Hi duo excellentissimi fratres Henricus & Fernandus, fuerunt duo orbis luminaria, & omnibus Hispaniis Reges & Reginas attulerunt, vt statim subiiciemus. Ex Beatrice vero secunda vxore Iohannes nullum filium suscepit. Tempore huius regis Iohannis duo grauissima bella ei & regnis suis successerunt. Primum bellum fuit cum Portugalensibus. Nam Iohannes Rex Castellæ regnum Portugaliæ ad se & vxorem suam Beatricem prædictam iure pertinere dicebat, quia aliquem legitimum filium Fernandus Rex Portugaliæ non dimiserat. Portugalenses vero nonnulli Iohannem bastardum filium regis Portugaliæ, magistrũ ordinis militaris Dauis, solenni voto professum in regem vocant: alii vero eiusdem regni nobiles Regi Castellæ adhærẽt. Grauia inde dissidia sequuta sunt. Nam Iohannes Rex Castellæ ius vxoris prosequens, Portugaliam manu potenti ingressus est, & Vlissbonam obsedit, sed obsistente peste obsidionem leuauit. Sequenti vero anno cum Iohannes bellum continuare decreuisset, superueniente ei diuturno morbo res belli infeliciter successerunt. Nam eo ægrotante aliqui magnates cum rege manserunt, nonnulli vero cum aliqua parte exercitus concito atque improuiso gressu Portugaliam sunt ingressi, qui non spectatis cæteris nobilibus Castellæ, rege denique ignorante, quadam temeraria audacia ac iuuenili impetu ad bellum properarunt, putantes in manu sua esse victoriam, quam dolebant venturis nobilibus attribui. Cum igitur forent fessi, veluti qui ea die longam viam fecerant, tandẽ pro parte profugati sunt, non paucis cæsis. Merito quidẽ suæ arrogantiæ pœnas soluerunt. licet enim a regio nuntio atque a prudentibus expertisque viris monerẽtur, ne ea die prælium consererent, illi tamen elati animo contempserunt, dicentes vt alter Pharao: Nescio dominũ, & Israhel non dimittam. Quare confusi sunt in medio castrorũ inimicorũ suorum. Tam certos deniq; de hostibus se putabãt, vt Portugalẽses futuros captiuos vẽdere posse arbitrarẽtur: vt alter Nicanor de quo scriptura cõmemorat, quia tã securus de victoria cõtra Iudã sibi videbatur, vt Iudæos venderet, antequam eos in campo conspiceret. Sed tandem superbia eorũ humiliata est, quia scriptum est, Deiecisti eos, dum eleuarẽtur. Sed verum est quod Valerius ait, quia qui hostes despiciunt, sua pericula despicere videntur. nam dum suis confidunt viribus, alienas iusta extimatione prosequi non valent: quare plerunque sentiunt vltrices. Sic Olofernes egit, qui iurauit omnes de populo Israhel exterminare, sed ab eis victus & cæsus est. Sic & Benadab Assyriorum Rex, vt ha-

vt habetur in libris regum, dixit ad filios Israhel: Hoc faciant mihi dii, & hoc addant, si suffecerit puluis Samariæ pugillis omnis populi qui sequitur me. Verumtamen pulchre respõsum est illi: Ne glorietur accinctus æque vt discinctus. Itaque qui in potentia & viribus gloriabantur, experti sunt quod propheta ait: Humiliati, sicut vulneratum, superbum. & iterum: Gemuerunt superbi gigantes, vt comprehendantur in superbia sua. & Ieremias ait: Arrogantia tua decepit te, & superbia cordis tui qui apprehendere niteris altitudinem. Fertur quod Portugalenses conspicientes bellum tunc potius inchoari quam finiri, non tam delectati præsenti victoria, quam futuram cladem timentes, legatos ad Iohannem Regem Castellæ ægrotantem mittunt pro fœdere & pace. Iohannes vero corpore debilis, sed animo fortis, victus victoribus dixit: Non habebitis (inquit) alias pacis conditiones, nisi aut regnum dimittatis, aut vitam. Quam verborum arrogantiam & vindicandi libidinem ingratam fuisse Deo putandum est, eamque nõ inultam dimisit, dum paulo post ad eãdem vindictam suspirans improuisa interiit morte, quia scriptum est, qui vindicare volunt, a Deo inuenient vindictam, vt statim dicemus in sequẽti capite.

De secundo bello inter Iohannem Regem Castellæ & ducem Alencastriæ, & de causis eiusdem belli, & de cladibus & malis ex eo secutis, & tandem de felici concordia per matrimonium, & de festina morte eiusdem Iohannis, & de illius virtutibus & accidentibus suo tempore in ecclesia Dei.

Cap. XXII.

Sedato igitur hoc intestino & graui cum Portugalensibus bello, successit aliud cum Anglicis non minus acerbum. Nam dux Alencastriæ & Clocestriæ, filius Regis Angliæ, regna Castellæ & Legionis ad se pertinere dicebat ex parte vxoris Constantiæ, filiæ Regis Petri, quæ secundum consuetudinem Hispaniæ succedere debebat. Iohannes vero Rex sese iure & facto defendebat. dicebat enim inter cætera, quia dato quod domina Constantia ducissa Clocestriæ fuerit maior filio Regis Petri, constabat tamen nec Petrum ipsum, sed nec Alfonsum eius genitorẽ, nec Fernandum 1111. auum suum aliquo iure fuisse legitimos Reges prædictorũ regnorum, pro eo maxime quia Alfonsus x. qui fuit electus Imperator Alemaniæ pater Santii 1111. qui Tarifam recuperauit, antequam genuisset eundem Santium, genuit Fernandum de la Cerda, qui contraxit matrimonium cum domina Blanca, filia legitima sancti Ludouici Regis Franciæ: ex qua genuit duos filios, Alfonsum de la Cerda, qui se intitulauit Regem, & Fernãdum: & cum Alfonsus absque liberis decessisset, successit ei Fernãdus frater, qui ex domina Iohanna filia Iohannis Numnez de Lara genuit quandam filiam, quę contraxit cum Iohanne filio Infantis Emanuel, qui ex ea genuit dominam Iohannam vxorem legitimam Henrici 11. patris prædicti Iohannis primi. Ex qua supputatione regna liquido pertinebant ad eundem Iohannem ex materna successione, nec quouismodo regna spectabant ad ducissam Clocestriæ prædictam, nec ad Regem Petrum per cõseques, nec ad reges supradictos. Dux vero Alẽcastriæ & Anglici plurimorum Hispanorum ac Portugalensiũ turba sociati, in iure dictæ Constantiæ confisi, excluſa quauis alia via iuris, de facto Hispanias per partes Galliciæ ingressi sunt. Quibus Rex Iohannes strenue occurrit, & grauia bella secuta sunt, quæ longo tempore durarunt. Tandem inspirante altissimo pacis auctore, & per bonorum virorum mediationes concordia matrimoniali contentio felicitet fuit sopita. Sic enim Dauid reconciliatus est Isbosseth filio Saulis, quia Michal eius soror, Dauid vxor data est, licet a principio in scandalum sibi data sit, vt supra diximus. Sic denique inter Herodem Antipatrum & Hyrcanum dissidia pacata fuere, quia Mariannem Hyrcani filiam Herodes duxit vxorem. A proposito igitur incepto ne discedamus, pro his grauissimis sedandis calamitatibus Henricus 111. filius primogenitus eiusdem Iohannis primi contraxit cum domina Catherina filia prędictorum ducis Clocestriæ & dominæ Constantiæ eius vxoris filiæ regis Petri. itaque quod Henricus

prædictus appellaretur Princeps Asturiarum, & Catherina Principissa. Et sic omni iure regna Castellæ & Legionis fuerunt cõsolidata in personam Henrici III. filii eiusdem Iohannis primi. Post prædicta vero feliciter gesta Iohannes Rex cum esset apud Alcala de Henares, quadam dominica die ante prandium equitauit equum quendam non satis domitum, & cum extra oppidum cursum faceret, equus ipse tam fortiter cespitauit, vt supra Regem caderet. Taliter eum inter sella & terram oppressit, quod infra paucas horas mortuus est. Nec dubitãdum est displicuisse immortali Deo, hunc Principem dominicæ festiuitati non satis honoris tribuisse. Nam scriptum est: Benedixit dominus diei septimo, & sanctificauit illũ. Nec enim solum ab omni opere cessare prohibuit, sed & a venationibus & vanis ioculationibus. tanta enim censura septimam diem obseruari Deus præcepit, vt hominem deprehensum die sanctificata colligere ligna, licet domui suæ necessaria, lapidari iussit. Hinc Origenes: In die sanctificationis desine ab omnibus seculatibus operibus, nihilque mundanum geras, sed spiritualibus operibus vaca. Addequia non solum corporea exercitia in his diebus inhibuit, sed ipsas animi cogitationes, dicente propheta: Reliquiæ cogitationum diem festum agent tibi. Igitur nonnunquam huius præcepti transgressores grauiter punit dicens: Quiescere faciam omnes dies festos a terra: quod fit temporales infligendo pœnas. ait enim per prophetam: Conuertam festiuitates in luctum vestrum. Et iterum apud Machabæos: Dies festi erunt vobis in luctum. Tradunt enim annalia Anglorum, quia Rex quidam Angliæ die dominica ante missarum solennia venatum pergit, cumque sacerdos sacris indutus diu Regem expectasset, auditæ sunt angelorum voces summa cum harmoniæ suauitate missam officiantes. Tandem rediit Rex, sed non incolumis. Nam post leporem currens equus cecidit, regiq; ceruicẽ simul & tibias fregit. Hic igitur Iohannes Castellæ Rex deuotissimus & catholicus fuit, & omnibus ecclesiis cathedralibus donaria & reditus perpetuos contulit. Rursus dolens vehementer de schismate in ecclesia orto, licet Henricus pater suus decreuisset nulli contendentium adhærere: hic indignum iudicans catholicum Principem fore acephalum, attendens quia secundum sententiam sanctorum patrum schisma fouere dicitur, qui a communione sedis apostolicæ se suspendit, congregari fecit prælatos & viros in iure diuino & humano doctissimos, & cæteros regni status, & post longam concertationem declaratum est, vt Clementi VII. apud Ananiam electo obediẽtiam præstaret. Demum vero eo mortuo præfatum Castellæ regnum adhæsit Petro de Luna appellato Benedicto XIII. vsque ad concilium Constantiense. Imperauit autem eo tempore Carolus filius Regis Bohemiæ, qui pergẽs in Italiam imperialem suscepit coronam ab Vrbano V. Fuit hic Imperator doctus satis & multarum literarum peritus.

De Henrico III. Iohannis filio, XLIII. Rege Castellæ & Legionis, & de clarissimis filiis eius, & de Infante Fernando eius fratre minore natu, postea Rege Aragonum, & de inclyta eius prole. Cap. XXIII.

HENRICVS III. Iohannis prædicti primogenitus filius, regnorum Castellæ & Legionis gubernacula illico suscepit. Cœpit autem regnare anno domini M. CCCXC. & computando ab Athanarico primo rege Gotthorum, LXXXI. a Pelagio vero qui primo regnauit post cladem Hispaniæ, XLIII. regnauit autẽ annis XVI. In cæteris regibus regnandi tempus descripsimus: in hoc vero glorioso Henrico nõ tantum regnandi, quantum viuendi ordinem differemus, nec quam multũ regnauerit, sed quam pie, quã bene, & iuste vixerit, afferemus. Qui etsi paruo tẽpore in mundo fuit, longissimo tamen tempore viuere & regnare cẽsendus est. paucis enim diebus vitam mortalem sortitus est, qui magnis præmiorum cumulis floruit. quo fit vt quatenus ad dierum numerũ attinet, breuis fuit eius vita, sed quo ad fructum & præmium, longissima. Ad quem sensum putamus sapientem dixisse, quia iustus cito perit: impius autem multo viuit tẽpore in malitia sua. Vnde Cyprianus ait: Magis lætandũ est, quod iustus breuem, sed fructuosam vitã transegerit, quam quod

quod longam non viderit. Henricus igitur XII. annorum erat cum regnare cœpit, teneros tamen annos supplebat summa illius grauitas & prudentia. Cani enim illi sensus erant. Hic tempestiue duxit vxorem, videlicet dominam Catherinam filiã ducis Clocestriæ & Constantiæ filiæ Regis Petri, per quod matrimonium pax autore Deo secuta est inter Hispanos & Anglicos, vt supra diximus. Hic Princeps pacificus fuit, quietus & mansuetus, consilio & maturitate ac omni virtute præclarus: vacabat tamen plurimum quietudini regnorum ex præteritis tumultuationibus non vsquequaque sedatis. Cum igitur nonnulli eum hortarentur, vt reformaret regnum, violentias coherceret, quia ibi iustitia non vigebat, & vnusquisque quod libebat, non quod decebat, ageret: Henricus quęsiuit quænam foret eius rei causa. Illi aiunt, quia in his tui regni initiis neminem punis flagitiosum, putans decori esse regibus a sanguine abstinere. Verumtamen vt sapientes volunt, pro salute corporis humani, cuius instar habet cuiusque regni respublica, plerunque modicus, sed violentus cruor extrahitur, ne totius compagis corporis sanguis effundatur. Ad quos Henricus, Verum, inquit, attulistis, sed videte si a vobis ipsis incipiendum sit. Videte iterum an vos ipsi viueretis, si illico peccatorũ vos censura plecteret. Nam vt noster Seneca ait, sæuissime aduersus peccantes erigimur, & ipsi eadem committimus. decet igitur vt putamus, lenitiuis remediis corpus depurgare, antequam igne & ferro vlcera cauterientur. Quare æquanimiter a Regibus subditorum errata pro loco & tempore toleranda sunt, qui meminisse debent quod fortasse ipse, aut sibi propinqui & dilecti habeant, in quo tolerari desiderent. Quod pulchre Augustinus non negauit inquiens, quia contra omnia vitia humana, vel cauenda ne existant, vel sananda cum extiterint, nihil vtilius putandum, quam aliquando seueritati detrahere. Accedit quia vt sapientes volunt, pulchrum est principi eos plerunque tolerare quos amat. Verum si, vt decet, plurimum inualuit hominum malitia, non parum discriminis & periculi est repente atque districte punire. Imitatus est Henricus Antoninum Pium quem Iulius Capitolinus refert, cui cum in simili euentu a suis suaderetur de reformando reipublicæ statu: Video, inquit, hoc tempore parum de iusto, parum de honesto hominibus inesse, adeo vt nec vos ipsi insontes sitis. Verumtamen ad id agendum multis opus est gladiis, multis securibus, vt in antiquum statum publica forma redigatur, quippe plurimis carorum modorum lamentis atque mortibus ad eum statum quem cupitis, perueniendum est: si tamen Deus vitam donauerit, cum tempore iniqua purgabimus tempora. Quibus sapientissimis verbis ad quos loquebatur, admonuit, & insontes ad reformationis spem vsque perduxit. Hic igitur Henricus de quo sermo est, ex prædicta Catherina Anglica duas primo filias, videlicet Mariam & Catherinam genuit. de vlteriori enim progenie desperatus, quia valde infirmus, vxor vero pinguissima erat: tandem quodam modo miraculose, diuina sic disponente clemẽtia, idem Henricus præter omnem suam & cunctorum de regno spem, genuit Iohannem II. patrem istius moderni Henrici regis. de qua re tota Hispania nimium exultauit. Fernandus vero Infans, frater Henrici minor natu, continuo cum eo erat, habens in regno Castellæ amplum patrimonium castrorum & villarum, quod Iohannes pater & idem Henricus frater ei concesserunt. Sortitus est igitur Fernandus infra regnum vxorem nobilissimam quidem & ditissimam dominam Comitissam de Alburqueque eius consanguineam, filiam Comitis Santii ex recta linea regia descendentem. Ex qua dum moram in Castella traheret, & longe ante quam regnum Aragonię obtineret, genuit amplam & glorioſam prolem, videlicet Alfonsum postea Aragonum & Siciliæ Regem: item Iohannem modernum Aragonum Regem: tertio Infantem Henricum magistrum sancti Iacobi: quarto Infantem Petrum, qui apud Neapolim machina interfectus est: quinto Infantem Santium, qui magister de Alcantara postea effectus, & in iuuenili ætate obiit: sexto Mariam: septimo Iohannam, claríssimas filias: quæ altera Castellæ, altera Portugaliæ reginæ felicissimæ fuerunt, & matres modernorum Regum Castellæ & Portugaliæ. Itaque ex prædictis duobus fratribus, Henrico videlicet & Fernando, progenies admodum

glorioſa proceſſit. Sed verum eſt, quia omni gloriæ atque felicitati proximum eſt periculum atque permixtum diſcrimen, vt inde mœror plerunque contingat, vnde procedit & gaudium. Euenit enim vt Hiſpania eodem fonte diſſidia ſentiret, quo quietem, quo gloriam putauit ſuſcepiſſe. Nam tãtę nobilitatis & virtutis prolem Hiſpaniæ capere non potuerunt. quo effectum eſt, vt ea ipſa tam excellens & magnifica proles Hiſpanias omnes plurimum tumultuantes redderet, vt patebit illico. Quæ res non modo in Hiſpaniis ſingularis ſæpe conſpicitur, ſed vbique cõmunis. Quocunque enim in regno plurimi cuiquam regi filii naſcuntur, totidem regno futura parantur diſcrimina. Hinc in libris regum ſcribitur, Melior eſt vnus quam mille filii impii. Et Iob ait, Si multiplicati fuerint filii, erunt in gladio. Rurſus ſcriptum eſt, Propter peccata terræ multi principes eius. Rurſus vbi multi potentes, multi ſunt & oppreſſi. Fertur quendam regem Francorum plures genuiſſe filios, & cum magnates regni in natiuitate cuiuſlibet filii, vt moris eſt, publica feſta agerent, primogenitus regis non ſatis ob eam rẽ lætus, interrogatus de cauſa mœſtitiæ: Multos, inquit, vos ipſi feſtiuatis lætantes, quos aliquando patiemini deuorantes. Ego etiam doleo futura diſſidia, quia ii omnes non tam fratres, quam mihi hoſtes naſcuntur, eruntque multi bellantes aduerſum me, vt non mentiatur propheta: Filius matris meæ pugnat contra me: ſubdens, vnus filius Regis, vnitas eſt regno, plures vero plures diſcordias generant, quia ſcriptum eſt, Effuſa eſt cõtentio inter principes. Hic Fernandus Infans obedientiſſimus fuit fratri Henrico Regi, nec vnquam ei loquebatur niſi flexis genibus.

De præclaris virtutibus huius Henrici III. demum de filiabus eius & quibus nupſerunt, & de inopinata & feſtina morte dicti Henrici, & de occurrentibus ſuo tempore. Cap. XXIIII.

AD eundem igitur Henricum III. redeuntes paucula quædam ex multis eius virtutibus commemorare libet. Fuit ſiquidem hic princeps deuotiſſimus & Deum timens, orationi valde aſſiduus, eccleſiam & eius miniſtros venerãs, manſuetus, humilis, iuſtus & rectus, paruis & magnis iuſtitiã miniſtrabat. Raro quempiam puniebat, nõ vtique vt delicta impunita relinqueret, ſed vt de gẽte Bragmanorum Polycrates ait, tam iuſtus erat, vt opus punitione aut vindicta non eſſet, vbi nulla fiebat iniuria. Ob eius igitur ingẽtes virtutes non modo a ſubditis, ſed ab extraneis & forenſibus plurimum amabatur, adeo vt tantum auctoritatis, famæ, & nominis apud exteras gentes nemo habuit. nulla aut rara tributa ſiue tallias indixit, licet militibus & Baronibus integra ſtipendia perſolueret, ac munifica beneficia conferret. tam liberalis fuit, vt quos non poſſet officiis & honoribus præponere, locupletes teneret. Salaria multa auxit benemeritis: ſed & plura illis ſubtraxit, quos aut inhabiles, aut male verſatos videbat accipere, dicens vt alter Antoninus Pius, quem Iulius Capitolinus refert, nihil eſſe ſordidius, imo damnoſius quam quod reſpublica grauetur ab his qui nihil in ea ſuo ingenio aut virtute conferrent, quia iuxta Ariſtotelis in Politicis ſentẽtiam, improprie ciuis dicitur qui parum aut nihil ciuilitatis aut vtilitatis reipublicæ poteſt afferre. Cuiuſmodi ſunt ſordidi, aut inutiles homines, quos philoſophus ipſe βαναύσους vocat. Plurimas denique Henricus expenſas fudit, tam in ædificando, quam deſolata caſtra reparãdo, præſertim in fronteria Sarracenorum & regnorum ſuorum limitibus. Nam fortalitium & arcem Murtiæ, palatium denique de Miraflores prope ciuitatem Burgenſem, & laudatiſſimum campum ſiue parcum murari fecit, vbi poſtea Iohãnes II. filius eius, deuotiſſimum cœnobium Cartuſienſium conſtrui fecit, & ibi ſepeliri voluit. Rurſus hic Henricus munificus atque magnificus fuit, præſertim in recipiendis & honorandis oratoribus ad illum venientibus, quos liberaliſſime donabat, adeo vt nullus in largitione effuſior eſſet, nec in cunctis hominũ officiis moderatior. Se enim ipſum quo volebat, verſabat. Nam cum triſtibus ſeuere, cum remiſſis iocũde, cum ſenibus grauiter, cum iuuenibus exemplariter & comiter. Cæterum hic prudentiſſimus princeps viros doctos atque conſilio & experientia tritos plurimum dile-

xit

xitatque euexit. Dicebat enim longe plus reipublicæ conferre ſapientum conſilia quam arma fortiſſima, maiora illuſtrioraque intellectu quam gladio confici. Vnde Sapiens & rex Salomon id ipſum expertus ait: Melior eſt ſapiẽtia quam vires, & vir prudens magis quam fortis. Demum idem Henricus illud Ciceronis in Officiis ſemper in ore gerebat, quia Solonis erudita conſilia non minus Atheniẽſibus profuere, quam Themiſtoclis armata victoria. Nam ille triumphus ſemel ciuitati profuit, ſed illa ſapientia & conſilium ſemper proderit. maioris enim virtutis eſſe dicebat, conſilio prouidere nequid aduerſum ciuitati accidat, quam armis prohibere ne veniat. qui enim armis hoſtes ſuperant, a fortunæ varietate ducuntur, quinimmo vt ait Seneca, ſimiles ſunt nauigantibus, qui fortunæ flatibus agitati non eunt, ſed feruntur. Quare idem Cicero ſubdit, qui ſapientia & conſilio rempublicam dirigunt, plus agunt quam qui corpora iaculis hoſtium expoñunt. Similes enim ſunt gubernantibus nauem, qui longe plus agunt in puppi ſedendo, quieſcendo, ſed dirigendo, quam laborando, remigando, aut bellando. Denique Henricus curioſus plurimum fuit ſcire cunctorum principum, etiam paganorum geſta, ad quos diuerſos oratores mittebat. Nam ad Taborlanum Soldanum, Moratum, & cunctos vtriuſque Aſiæ, ſed & Indiarum principes oratores & dona miſit, & a quibuſdam eorum recepit: in quibus rebus non paruas fecit impenſas. Et quod non parum admirationi fuit, paruo tempore ampliſſimum aggregauit thecaurum, non ſibi, ſed bello contra Arabes diffundendum, quamquam ad fiſci ſui cõmodã non admodum eſſet affectus, dicens illud Cõſtantini Imperatoris, Longe melius publicas opes a priuatis poſſideri, quam intra vnum clauſtrum reſeruaricaddens ditiſſimi regni regem, inopem eſſe non poſſe. Cum enim miles quidam ab Henrico iocandi gratia quæreret, quanam cauſa diues euaſiſſet, reſpondit nullare ærarium cuiuſuis principis cumulatius augeri, quam ſi iuſtitiæ ſit cupidus, nõ pecuniç. Cuius rei Salomon teſtis erit, de quo ſcriptura ait, quia pro eo quod in ſapientia & iuſtitia populos gubernabat, præceſſit omnes qui ante eum fuerunt reges, diuitiis & potentia, vſque adeo vt tanta in domo eius argenti abundantia fuerit, quanta & lapidum, nec aurum in precio erat. Denique Henricus tanta caritate ſubditorum facta gerebat, vt & omnia & omnes quaſi ſua eſſent, curaret. Sub eo omnes prouinciæ & ciuitates floruerunt. Bonos iudices & rectores non mutauit. dicebat enim duplicem irrogare iniuriam, ſi bonis viuentibus gubernatoribus alios ſubſtituiſſet: primam ciuitati, quam optimo & noto priuabat rectore: alteram iudici, qui nõ niſi ob eius probitatem remoueri videretur. Nihilominus ſicut prouinciis bonos præſides & rectores præponebat, eadem animi virtute & ſcueritate in eos acerrime animaduertebat, quos in gerẽdis magiſtratibus & officiis, nedum delinquentes, ſed ditatos cõſpexit. dicebat enim eos iudices nõ indigere alio ſyndicatu, aut alia peſſimi regiminis probatione, niſi quod pauperes magiſtratũ accepiſſent, ſed locupletes inde euaſiſſent. Imitatus eſt Henricus Antoninum Pium Imperatorem, vt Capitolinus ait, qui quendam prætorem deſignans, paruo tempore in officio ditatũ, ad Senatum ait, Audiſtis prætoris noſtri filios indutos purpura, quem antequam prætor fieret, mendicum & pauperem nouimus, ſed ſubito diuitem factum. & ſubdit: Vnde quæſo niſi de viſceribus reipublicę & pauperũ ſanguine. Quare ſimiles in officiis locupletatos, non iudices aut rectores, ſed ſpoliatores dixerim, qui creditas ſibi ciuitates arbitrantur, vt luxurientur, & diuites fiant, vt alios pauperes efficiant. Non ſic de Valerio Valerius Maximus narrat, qui poſt tres conſulatus Romano populo acceptiſſimos tam pauper mortuus eſt, vt patrimoniũ eius ad explendas exequias non ſufficeret. Sic & de Marco Menenio, qui poſt plurima officia inmaculate geſta, ob paupertatem ſepultura caruit, niſi ex collecta publica funus honorabile habuiſſet. Sic rurſus & Scipio poſt res feliciſſime geſtas in Hiſpania, in ſumma paupertate deceſſit, nec tanta pecunia ab eo relicta eſt, quæ maritandis filiabus ſuffeciſſet. Quales autem debeant eſſe iudices, rectores, & præſides, qui ad regendas prouincias & vrbes a quouis principe vel reputantur, & de illorum laude ſi bene præſunt, aut vituperio ſi inique, latius egimus in eo libro quem nuper edidimus dictũ Speculum vitæ humanæ, S.D. Pau-

lo Papæ II. dedicatum. Cæterũ de huius glorioſi Regis prole breui aliquid diſ-
ſerendum eſt. De Iohanne igitur eius filio poſt eum regnante ſtatim latior erit ſer-
mo: de filiabus tamen hoc loco aliquid dicere libet. Maria itaque prima Henrico
fuit filia, quam ſortitus eſt vxorem inclytus atque perexcellens Alfonſus Rex Ara-
gonum, eiuſdem Mariæ frater conſanguineus, filius Fernandi huius Henrici fra-
tris. Hęc domina Maria non tam patris effigiem quam virtutum paternarum cõ-
geriem imitata eſt, & quoniam (vt volunt ſapientes) magiſtratus & potentia virum
oſtendũt, qualis hæc domina fuit, illius regimen & adminiſtratio patefecit. Cum
enim Alfonſus vir eius aſſiduis guerris extra Hiſpanias occuparetur, præſertim in
Italia circa acquiſitionem regni Siciliæ, dicta Maria conſtituta eſt gubernatrix re-
gni Aragonię. In qua adminiſtratione tanta iuſtitia & moderatione vſa eſt, vt pro-
uinciam ſibi decretã in ſumma pace & iuſtitia teneret. Certis enim in hebdomada
aſſignatis diebus, viduas ſolum, orphanos, pupillos, & oppreſſos audiebat, quibus
iuſtitiam ſimul & alimoniam miniſtrabat. Tanta denique caſtitate, pudicitia, &
honeſtate flagrauit, vt totius munditię ſpeculum vocaretur. Faſtus & ornatus, ſed
& conuictus nobilium ſimul & domicellarum ſuarum ſtrictiſſima cẽſura per eam
caſtigatus eſt. Et licet Alfonſus xxv. fere annis ab ea diuertiſſet, illa tamen patiens
& obſequens fuit. Hæc denique præclara regina pacem inter Iohannem fratrem
ſuum & Iohannem tunc Nauarræ regem & fratres eius ſæpe compoſuit. Exigeret
rurſus ordo pollicitus, vt de altera filia huius Hẽrici, Catherina videlicet, ſermo fi-
eret, verum ſub Iohanne ſecundo eius fratre ſtatim de ea aliquid tangemus. Sed
iam libet redire ad eundem Henricum. Cum igitur, vt diximus, bellũ contra Sar-
racenos animo ſuo plurimum fixum eſſet, & iter verſus Granatam ageret, inuale-
ſcentibus infirmitatibus quibus, licet iuuenis, aſſiduo affligebatur, relicto filio Io-
hanne hærede & regnorum ſucceſſore, cui ſimul & ſororibus, vt diximus, tutores
locupletiſſimos dederat, ſuſceptis denique ſacramentis eccleſiæ, apud Toletum
obiit, ipſe quidem feliciter: infeliciſſime tamen eo Hiſpani populi caruerunt. Ra-
ptus enim eſt ne ſubditorum malitia mutaret intellectum eius, aut æmulorũ fictio
deciperet animum eius. Cuius mors non minus damnoſa Hiſpanis fuit, quã The-
banis regis Epaminundæ obitus, ex quo tanta gloriæ & honoris regno perditio ſe-
quuta eſt, vt non iam perdidiſſe Regem, ſed ipſi periiſſe cum eo viderentur. Erat
autem Henricus xxvii. annorum cum Deo beatum ſpiritum reddidit, die videli-
cet ſanctiſſimæ natiuitatis redemptoris noſtri, & in breui vitæ ſpatio tempora vir-
tutum multa compleuit. Et vt cum Hieronymo loquar de alio principe agente, v-
tinam glorioſi huius iuuenis Regis præconia, cæterorum principum rugoſa ſene-
ctus imitaretur. Hic princeps parui corporis, ſed magni animi fuit. Grandia cogi-
tabat, ſi præmatura mors eum non rapuiſſet: adeo vt illud ſibi conuenire videatur,
quod quendam ex militibus Alexandro dixiſſe ferunt: Si dii (inquit) corpus tuum
exiguum auiditati & deſiderio animi tui feciſſent par, orbis totus te capere nõ poſ-
ſet. Hic glorioſus Henricus non tam filio quam patri prouidens, idoneos & omni
exceptione maiores tutores reliquit, videlicet dominam Katherinam Reginam
conſortem ſuam & Fernandum Infantem, vt ſtatim latius dicemus. Eidem vero
Iohanni filio ſuo nutritium & perſonæ ſuæ directorem deputauit nobilem & fide-
lem Baronem Iohannem Aluari de Oſorio. Cum igitur ob pupillarem Iohannis
ætatem non parũ diſturbii timeretur, fertur Henrico in extremis laboranti quoſ-
dam fidiſſimos Barones cum lacrymis commemoraſſe, non mediocre imminere
periculum circa regni ſucceſſionem, pro eo quod Henricus ipſe Iohannem filium
in cunabulis vagientem relinqueret. Fernandus vero Infans Hẽrici frater, maior
natu erat eodem Iohanne: ſed & ab omnibus regni ſtatibus admodum amabatur.
Non ergo abs re formidandum erat, ne ad regnum aſpiraret, veluti quem nimia
proles, item regnicolarum fauor, ſed & ipſa regnandi auiditas, quæ nõ imbecillia,
ſed fortiſſima pectora tentat, ad eam rem facile impellere poterant. Addebãt rur-
ſus illud Ariſtophanis præclarum verbum, dicentis, aut potius fingentis Periclem
principem Athenienſium ab inferis remiſſum, & publice vaticinantem atque cla-
mantem, non oportere in vrbe nutriri leonem, qui cum ſe filium leonis conſpicit,
ſcit ſibi

scit sibi coronam a natura largitam. Ad quos Henricus moribundus, sed animo fortis, Sinite, inquit, timere. scio enim neminē esse Regis filium, qui non se regem decies in nocte somniet: nec desunt qui id ipsū adaugeāt dicentes, aut potius blandientes, quia si filius, ergo hæres, nihilque (vt aiunt) Regis filio, vt Rex fiat, deesse, nisi regnandi animum. Ea tamen aliena sunt a Fernandi integritate. Nosco enim illius innocentissimam naturam, cuius fidem ac ingentem probitatem expertam habeo. Sum quidem certo certior Fernandum fratrem degenerare minime posse a parentū nobilitate, sicut nec a se ipso. Quod vero dicitis eum a populo dilectum, id ipsum liquido demonstrat, quantæ sit fidei & probitatis. nihil enim magis ad amicum trahit quam explorata fidelitas, quia scriptum est, fideles in dilectione acquiescent ei. Difficile enim foret Fernandum ab omnibus diligi, nisi quædam naturalis sibi bonitas & innata fides adesset. Illa enim est cinctura renum eius. Quare non est in Fernando timenda improbitas, sed admiranda atque imitanda fidelitas. Qua constanti fiducia Henricus omnem formidolosam cunctationem a suorū mentibus euulsit. Huius Henrici tertii tempore sedit in cathedra Petri schismate durāte præfatus Clemens septimus, & Benedictus decimus tertius natione Hispanus: apud Romam vero præfuerunt prædicti Bonifacius nonus & Innocentius sextus. In imperio vero sederunt Carolus antedictus, & eo viuente Vladislaus præfatū Regis Bohemiæ filius electus fuit, quem electores vt dilapidatorem depofuerunt, eligentes Robertum ducem Bauariæ Comitem Palatinū. Hic Vladislaus imperio priuatus, peruersam hæresin Hussitarum in regno Bohemiæ fouit atque defendit. Præfatus vero Robertus sic vt præmisimus electus, per Bonifacium nonum confirmatus & coronatus est. Fuit autem iustus & bonus, qui Italiam est ingressus contra Iohannem Galeatium ducem Mediolani, a cuius gentibus fugatus est, & inglotius in Alemaniam rediit.

De Iohanne II. Henrici filio, Rege Castellæ & Legionis XLIIII. post cladem Hispaniæ, & de Katherina matre & Fernando patruo tutoribus eius, & de præclaris victoriis Fernandi tempore infantiæ Iohannis, & qualiter recuperauit Antequeram, & de singulari fide & ingentibus virtutibus Fernandi. Cap. XXV.

IOHANNES II. filius Henrici prædicti, incepit regnare anno domini millesimo quadringentesimo septimo. hic ab Athanarico primo Rege Gotthorum octogesimus secūdus Rex fuit, a Pelagio vero primo Rege post cladem Hispaniæ quadragesimus quartus. hic princeps ex omni parte nobilissimus fuit, nec solū ex clarissimo Gotthorum genere originem traxit, sed ex illustri prosapia Imperatorum Romanorum & Græcorum ac nobilissima & sacra domo Franciæ. Inter cætera quidem matrimonia quæ inter has inclytas domus sæpe celebrata fuere, illud vnū non parum vtramque familiam lustrauit. Fernandus enim dictus dela Cerda Alfonsi decimi Regis Castellæ primogenitus vxorem duxit filiam Sancti Ludouici Regis Fracorum, quem Bonifacius octauus canonizauit, ex qua genuit Alfonsum dela Cerda qui auus fuit Reginæ Iohannæ consortis Henrici secundi, quæ proauia fuit huius Iohannis secundi. quo fit vt Iohannes ipse per rectam stirpem descēdens, septimo gradu distet a Sancto Ludouico. Rursus hic Iohannes trahit originē a Regibus Angliæ. Vt enim supra actum est, Iohannes ipse nepos est Iohannis Ducis Alencastriæ filii Eduardi, vltimi huius nominis Regis Anglorum. A cæteris vero Hispaniarum Regibus nedum descendit, sed ipsi ab eius stirpe descendunt. Ex dignitate itaque & excellentia progenitorum & eorum antiquitate (vt ait Aristoteles in Rhetoricorum libro) cognoscitur summa nobilitas cuiusuis principantis. Accepit autem regni sceptrum cum esset in cunabulis, nondum viginti menses extem annis quadraginta septem. ex dispositione paterna duos idoneos quidē ac sollertissimos tutores sortitus est, Katherinam videlicet matrem, & Infantem Fernādum patruū suū, quo postea in Regem Aragoniæ assumpto, tutela ad Katherinam

matrem in ſolidum rediit. In qua tutela Olympiadem Pyrrhi Regis Epirotarum
filiam imitata eſt, quæ poſt mortem mariti Alexandri, filios Pyrrhũ & Ptolemęum
literarum ſtudiis inſtrui fecit, quibus & regnum conſeruauit. Sic & Zenobia Ode-
nati vxor defuncto marito regnum Syriæ gubernauit, dum filii laudatis ſtudiis &
moribus vacarent, nec modo regnum ſeruauit, ſed auxit. Nec ſolum Regina ipſa
Katherina prudentiſſima, ſedula in filio alendo atque erudiendo erat, ſed in regni
gubernatione vigilantiſſima. cuncta enim nobiliũ, Baronum regni, ac prælatorum
conſilio agebat, ſed præſertim duorum fidelium clariſſimorum virorum nedum
fide, ſed ætate, prudentia, & experientia probatiſſimorum, quos Henricus Rex e-
orum ingentibus virtutibus dilexit, videlicet Iohannem de Velaſco & Didacum
Lupi de Aſtuniga, quorum hodie nobiliſſima proles parentum nobilitatem imi-
tatur. Quinimo qua fide, qua integritate, qua obſeruantia patres & aui eorum, ea-
dem & nepotes rempublicam tutati ſunt. Necaliter egerunt cęteri potentes & re-
gni magnates. Tandem Katherina vt Deo placuit, paulo poſt vita functa eſt. Io-
hannes igitur XIIII. ætatis ſuæ anno conſtitutus, ſine tutoribus agens, de aſſenſu
prælatorum & omnium ſtatuum regni gubernacula ſuſcepit. Duxit autem vxo-
rem illuſtriſſimam Mariam conſanguineam ſuam, filiam Fernandi patrui prædicti,
ex qua genuit duas filias in infantia defunctas. genuit rurſus excellentiſſimum
Henricum quartum, nunc feliciter regnantem. Poſt obitum vero Mariæ duxit ſe-
cundam vxorem Eliſabeth filiam Iohannis Infantis filii Iohannis Regis Portuga-
liæ, ex qua genuit inclytos Alfonſum & Eliſabeth, nũc ſuperſtites, quos altiſſimus
conſeruare dignetur. Huius Iohannis tempore dum iocunda infantia gauderet,
Fernãdus patruus eius atque fideliſſimus tutor & ſolertiſſimus militiæ dux, guer-
ram contra Sarracenos a patre & fratre præmortuis inceptam feliciter continua-
uit, & in propria perſona proficiſcens multis Hiſpaniæ nobilibus ſociatus, regnum
Granatæ potenter ingreditur, vbi fructuoſe admodum & cum ſumma eius laude
pugnatum eſt, multaſque Sarracenis clades intulit. Cui etſi a Mauris magna auri
pondera oblata fuiſſent, ille reſpuit, dicens quia ſanguinem illorum, non aurum
ſitiebat, & vt alter Scipio Æmilianus, non quantum auri pondus afferre potuiſſet
cogitauit, ſed quãtum gloriæ & amplitudinis, ſi tantum aurũ contempſiſſet. turpe
enim dicebat ſi quid eorum fidei & virtuti debetur, pecunia ematur. quo euenit vt
crudeliorem contra eos poſtea guerrã gereret. Tandem vrbẽ dictam Antequeram
de nobilioribus regni Granatæ per annũ fere obſedit. Cumq; ex Africa innumera
Arabum multitudo transfretaſſet, vt vrbem ab obſidione liberaret, perſuadenti-
bus militibus ne vitæ ſuæ atque illorum ea die finem imponeret, reſpondit ſe ideo
veniſſe, non vt ſaluti ſuæ, ſed vt Chriſtianæ religioni longiores terminos faceret:
nec modo illi cura erat de vita, dum ciuitas eſſet euicta: addens quia nec vrbis ob-
ſeſſę altiſſima mœnia, nec terribilis claſſis copiæ eum terrebant, quippe qui vel vr-
bem ingredi, vel prope vrbem ſepeliri ſpiritu firmo delegerat, honeſtam mortem
extimans turpi meticuloſæq; vitæ præferendam. Illico igitur vrbem oppugnat, a
qua cũ Sarraceni non paruo numero egredientes caſtra impeterẽt, Fernandi ta-
men virtute & induſtria captiuantur. Suadebant igitur multi eos omnes occiden-
dos, vt incluſorum vires frangerentur. Fernandus vero vt alter Lucius Papyrius
quem Plinius commemorat, omnes dimittẽdos fore aſſeruit, vt ipſi beneficio, cæ-
teri humanitate & exemplo obligarentur. Tandem armorum vi eandem adeptus
eſt vrbẽ, multis Arabum millibus in expugnatione cæſis, ipſamq; vrbem Iohãnis
nepotis ſui regno adiecit, cui vniuerſam victoriã fideliſſime attribuit, velut alter
Ioab princeps militiæ Dauid, qui (vt ait ſcriptura ſacra) cũ inſtaret captio ciuitatis
Rabba, quã diu Ioab ipſe obſederat, miſit ad Dauid vt veniret capere vrbẽ, & Re-
gi, non ſibi honor victoriæ deferretur. Eadem denique die Sarracenorũ copias qui
de Africa ad ſuccurſum vrbis venerãt, glorioſe deuicit, rediitq; felix ad Iohannem
Regem, qui non paulo poſt tantæ fidei & probitati præmium contulit, præſertim
in aſſecutione Regni Aragoniæ, vt ſtatim tãgemus. Iohannes igitur Rex ſicut æta-
te, ſic virtutibus creſcebat, Deum timuit, eccleſiam, & viros eccleſiaſticos, & reli-
gioſos, & doctos plurimũ amauit & decorauit, diuina officia frequẽtabat, vt ſtatim
dicemus.

dicemus. Hic Iohannes natura mitis & clemens erat: veruntamen seditionibus & magnatum ambitionibus prouidens, Fredericum ducem Beneuenti in vinculis trudit, Alfonsum etiam eiusdem Frederici fratrẽ exulem fecit a regno. Postea vero inualescentibus seditionibus nonnullos Comites & Barones tumultuãtes tuit in carceribus, quos postea benigne liberauit. Verum quia huius Iohannis tempore vacatio regni Aragonum occurrit, dignum duxi contentiones super regno ipso occurrentes breui inserere.

De vacatione regni Aragoniæ tempore dicti Iohannis Regis Castellæ, & de competitoribus in dicto regno, & qualiter Fernandus idem regnum obtinuit captiuato Comite Vrgellensi. Cap. XXVI.

IOHANNE igitur prædicto regnante, sub tutoribus præfatis agente, vacauit regnum Aragoniæ per Regis Martini obitum sine filiis decedentis. Super regno igitur magna admodum contẽtio & grauissima altercatio orta est, fuerũtq; plures competitores, videlicet hic Iohannes secũdus de quo agimus, & eius nomine Katherina eius mater & tutrix: item Fernandus Infans patruus Iohannis: Dux etiam Andegauiæ: Comes deniq; Vrgelli. Hi omnes ad regnum prædictum Aragoniæ aspirabant, & vnusquisq; successionis iure sibi regnum deberi asserebat: omnes tamen (vt aiũt) ex materna fœmineaque stirpe ius prætendebant, alius successiones antiquas, alius propinquiores adducebat. Quæ omnia in præsentiarum adducere, historiæ seriem de qua intendimus, rationem excederet. Ea tamen contentio quæ inter infantem Fernandum & Iohannem Regẽ Castellę eius nepotem magis domestica videbatur, cum omni honestate summaq; virtute & prudentia acta est & modestissime gesta, adeo vt nulla exterior disputatio aut contentiosa altercatio secuta est, & vt paucis agamus, facile fuit vincere volentes. Tanta. n. erat virtus, tanta Fernandi probitas & fides, & tam ingens ad illum erat caritas Reginæ matris Iohãnis, exuberansq; cunctorum nobilium regni Castellæ ad eum amor, quod nedum Fernandus nullum in adipiscendo regnum impedimentũ sensit, sed opimatissima atq; grauissima præsidia adeptus est, quibus pacifice regnum adeptus est. Scriptũ est enim: Mansueto & fideli da honorem iuxta meritũ suum. Fatemur nõ parum rebus Fernandi adiumento fuisse, Iohannem nepotem eius infantia gaudere. Si enim perfectæ fuisset ætatis, forte res ipsa alios habuisset successus. Concluſum est ergo per reginam & magnates regni Castellæ inclytũ Fernãdum futurũ debere & oportere esse Regẽ Aragonum, quippe potentia, thesaurus, vires, omnia denique præsidia fuere sibi pollicita & publice proclamata, vt illud Artaxerxis Regis Persarum quod apud Hester legimus, de Fernando dictũ videatur. Cognoscãt (inquit) omnes, qui fideliter Regi obediunt, dignã pro fide recipere mercedis coronã. Fretus igitur idem Fernandus his potentiis facile fuit regnũ Aragoniæ nanciſci, quia (vt aiunt) cedunt regna victricibus armis. Adde quia Fernãdi ingentia merita longe plus quam arma pugnabãt. Teste. n. Seneca, certius virtutibus quam viribus victoria comparatur. Resistebant tamen Valentini plurimũ, & Aragonenses simul & Catalani, quorũ plurimi Comiti de Vrgellis fauebant, veluti intra regnũ nato & dilecto. Tandẽ post multa prælia hinc inde commissa, quod necessario armis futurum erat, summa cum virtute per viam cõpromissi & iuris sopitum est. Fuere igitur iudices, olim Papa Benedictus, sic in sua obedientia nominatus, ac frater Vincentius Ferratii, postea per Calixtum 11. canonizatus sanctus, & nonnulli alii. Ii vero summa cũ sapientia & prudentia cuncta librantes, statũ rerum, ac pericula prompta, iura deniq; Fernandi Castellę Infantis prædicti considerantes, eiusq; potentiã, progeniem, virtutes deniq; innumeras, & humanitatem intuẽtes, eidem Fernãdo pro quodam necessario expedienti regnũ adiudicarunt. Qui regni sceptrũ nactus, sequelas vicepit atque incarcerauit. Hic Comes Vrgelli auus fuit ex filia Petri de Portugalia & fratris eius Iacobi cardinalis, sãcti Eustachii proxime defuncti. Hũc Comitẽ Vrgellensem Fernãdus sub compedibus ligatũ misit in Castellam ad fortalitium de Huruenna prope Palentiam. Sic itaq; pacifice & feliciter deinceps re-

gnum Aragoniæ cum adiacentibus partibus obtinuit,& ad dictum regnũ se transtulit,vxorem,filiumq; Alfonsum primogenitum,& filias duntaxat secum ducens, cæteros vero filios,videlicet Iohannem, nunc modernum Aragoniæ Regem,& Henricum magistrum sancti Iacobi,ac Petrum intra regnum Castellæ nepoti suo Regi Castellæ recommissos dimittens,suum & vxoris patrimonium eis diuisit.

De singulari religione Iohannis Regis Castellæ & Fernandi Regis Aragonum circa extirpationem schismatis in Dei ecclesia,& de congregatione concilii Constantiensis. Caput XXVII.

REGNANTE eodem Iohanne secundo in Castella & Legione inualuit plurimum schisma illud pestiferum & inueteratũ,de quo hactenus diximus. Erant enim in ecclesia tres Romani põtifices intitulati, Benedict⁹ videlicet Aragonensis de domo Lunę,& Iohannes,nec nõ Gregorius,sic in suis obedientiis nũcupati. Ad cuius schismatis extirpationem, præfati, Iohannes Castellæ, Fernãdus Aragoniæ Reges,summa vigilantia & solertia studuerunt.Et licet prædictũ Benedictum, olim Petrum de Luna vocatũ,intra Hispaniã natum,& ibi manentem carissimum haberent, & rursus Benedictus ipse Galliæ & omnium Hispaniarũ præter Portugaliam obedientia potiretur: vnionem tamen ipsam cunctis possibilibus remediis prosecuti sunt. Quinimo vnionem & pacem ecclesiæ affectibus suis præferentes cum prædicto diuo Sigismundo Cæsare tractatus iniere, & actum est vt prædictus Sigismundus Hispaniam bis peteret. Qui sese mutuo intelligẽtes, assistente denique Christianissimo Rege Franciæ, nonnulla apud Narbonam concordata capitula concluserе,ex quibus congregatio concilii Constantiensis secuta est.Pro quo adunando Sigismundus in Alemaniam rediit:prædicti vero Reges,Iohannes & Fernandus,iuxta eadem capitula, Benedictum summopere rogant, monẽt, atq; contestantur, vnitati ecclesiæ consuleret, & ad resignandum titulo papatus animum daret,vel se Constantiam personaliter conferret.pollicebãtur enim sibi omnimodam securitatem, quinimo Alfonsum filium eiusdem Regis Fernandi primogenitum cum eo mittere promittebant. Sed Benedictus ipse piis eorumdem Regum precibus durior effectus, vtramque viam renuit: sed resignãdi præsertim verbum quam impatientissime audiebat. Huius duritiem etiam flectere omnes Hispaniæ prælati & clerus plurimũ studuerunt,idq; per suos repetitos oratores postularunt, sed neq; profuerunt. quinimo quanquam subtractionem obedientiæ eidẽ comminati essent, nullo pacto animus eius flecti potuit. Considerantes igitur præfati gloriosi principes,quia,teste Augustino,melius est vt pereat vnus, quã vt pereat vnitas: & iuxta Ambrosium, In corpore Christi nullam habet societatem qui vniuersum corp⁹ diuidere conatur, quippe nec ad æternã potest peruenire requiem, qui se ab ecclesia separat per contentionẽ:deliberarunt ab vno acephalo diffiungi, vt vniuerso iungerentur.Concordarunt igitur iidem deuotissimi Hispanię principes,eũdem Benedictum potius deserere,quam vnitatem ecclesiæ impedire,quæ in promptu erat,ne per eorum adhærentiã quouismodo vnitas differretur. Quare decreuerunt ambo Reges publice eidem Benedicto obedientias subtrahere. Qui hæc præsentiens per mare furtim ex Perpiniano Peniscolam petiit, in regno Valentiæ,oppidum intra mare situm, quod ordinis est sancti Iohannis, quod per quendam suum nepotem tenebatur, ibiq; paucis eum sequentibus nedum vitam, sed fidẽ simul & famã amisit.Interim vero congregatur Constantiæ synodus œcumenica super eodem extirpando schismate, ad quod solemnes oratores prædicti Reges transmisere.Post quorum accessum & adhæsionem,concilium plenum robur & firmitatem obtinuit,& factis rite & recte processibus eundem Benedictum sæpius monitum & citatum damnauit, aliis Antipapis libere cedentibus. Quocto patres in eodem synodo congregati post plurimas saluberrimasq; constitutiones, reformationem ecclesiæ vniuersalis in capite & membris concernentes,mature atq; digeste editas, ad electionem Romani Pontificis procedẽtes, dominum Martinum Papam quintum, Romanum de domo Columnæ, vnanimiter elegerunt.Sic igitur vnitas ecclesiæ Dei feliciter reddita est.

Deinde ly-

De inclyta Maria vxore prima Iohannis Regis Castellæ, & de grauibus dissidiis inter eũ & Iohannem Regem Nauarræ & Infantem Henricum, & de causis eorum, & de Aluaro de Luna & miro affectu Iohannis ad eum. Cap. XXVIII.

IOHANNES igitur Rex Castellæ & Fernandus eius patruus vltra naturale & propinquissimum sanguinis vinculum quo erant copulati, per matrimonia, vt diximus, longe magis præfatam necessitudinẽ adauxerunt. Nam Iohannes ipse duxit vxorem Mariam filiam Fernandi. Rursus Alfonsus primogenitus Fernandi duxit vxorem Mariam Iohãnis Regis Castellæ sororem, & sic erant omnes fratres consanguinei. His igitur compositis Fernandus Rex Aragonum prope Barcinonam in oppido Egualada morte cõmuni obiit, relicto filio Alfonso in regno Aragoniæ successore, qui ex Maria vxore nullum filium genuit, sed ex quadam domicella Valentina procreauit filium Fernandum nũc Regem Siciliæ. Iohannes vero Rex Castellæ ex Maria vxore, vt diximus, genuit Henricum quartũ nunc regnantem. Restabat Iohanni Regi Castellæ maritãda alia soror Katherina, speciosissima quidem. Alfonso denique Regi Aragonum etiam restabant duo fratres, Iohannes & Henricus, & soror Iohanna. Iohannes igitur & Henricus fratres Alfonsi Regis residebant in Castella apud curiam Regis Iohannis. Contendebant igitur ad inuicem quis Katherinam vxorem sortiretur vtriusque consanguineam. Tandem obtinuit eam Henricus Infans, tamen, vt paulo post compertum est, præter mentem Iohannis Regis Castellæ, Katherinæ fratris. quæ res incentiuum fuit multorum malorum, vt infra patebit. Sæpe tamen graues seditiones in republica oriuntur ex causis similibus. Narrat itaque Aristoteles Politicorum quinto, quod duobus viris potentibus propter quandam speciosam & locupletem mulierem in quadã Græcię ciuitate dissidentibus, dum quilibet illam obtinere conaretur, omnes ciues diuisi sunt, quibusdam vni, aliis alteri fauentibus. quo euenit vt politia ciuitatis mutaretur de aristocratia in oligarchiam. Simile narrat accidisse apud Delphos, & iterum apud Mitylenæos. Rursus non paruas seditiones pariunt contracta inuitis patentibus connubia, & longe maiora dissidia oriuntur, si inuitis patribus aut fratribus rapiuntur, quemadmodum accidit Regi Sichem filiam Iacob inuitis fratribus rapienti. Nam & apud Machabæos legitur de quibusdam, qui cum clandestinas nuptias celebrarent, præter mentem domini nuptiæ eorum versæ sunt in luctum, & vox Musicorum in lamentum. Iohannes Infans frater Alphonsi præclictus sortitus est vxorem dominam Blancam Reginam Nauarræ, relictam Regis Martini, factusque est Iohannes Rex Nauarræ. coruscauit enim titulo regio ex Regina vxore sua, ex qua genuit vnum filium masculum, Carolum principem Nauarræ, & duas filias, Blancam videlicet, quæ data fuit nuptui Henrico Regi Castellæ moderno, & alteram quæ nupsit Comiti de Fuxo. Iohanna vero, soror vtriusque Regis Aragonum & Nauarræ, data est vxor Eduardo Regi Portugaliæ, ex qua genuit Alfonsum Regem modernum. Iohannes vero prædictus Rex Castellæ ex Maria sorore dictorum Regum Aragonum & Nauarræ, postquam, vt dixímus, genuit Henricum modernum Regem Castellæ, duas postea filias habuit, quæ in cunabulis obierunt. Hic itaque Iohannes secundus Rex Castellæ cum esset adolescens, carissimum habuit Aluarum de Luna secum connutritum, ex nobili genere & antiqua familia de Luna regni Aragoniæ, quondam Papæ Benedicti, alias Petri de Luna nepotẽ, qui adeo fuit ei dilectus, gratus, & acceptus, vt longissimo tempore Regem & regna libere gubernaret, vt latius statim dicemus. Fecitque primo eum Comitem sancti Stephani, deinde plura dominia & terras illi donauit, & tandem procurauit, vt magister fieret sancti Iacobi. Hic regni magnates & nobiles non satis (vt aiunt) honorabat. Rursus, præter paucos sibi aut coniunctos, aut fidos, non permittebat apud Regem alios familiariter commorari. Verum cum inter cæteros conspiceret nobiles viros Petrũ de Acunna, nunc Comitem de Buendia, ac Gomecium Carillo, fratres domini Alfonsi Carillo Archiepiscopi Toletani, a Rege non parum diligi, eos a regio conspectu simul & fauore honeste abegit, alios inferioris sed probæ fortunæ viros Regis obsequiis substitu-

ens. Et vt paucis agamus, idem Aluarus prudens, ſagax, & aſtutus plurimum fuit, quia vt Redemptor ait, Filii huius ſeculi prudẽtiores ſunt filiis lucis. Fuit denique ſimulans ea velle quæ nollet. His vero quos oderat affabilis, & quaſi beneuolus apparens, balbutiens, ſed facetus eloquio erat, repentinis reſponſionibus aut conſiliis melior quam meditatis, vt alter Tiberius. Verum fuit in bellis ſtrenuus inſuper & animoſus. Nec defuerunt qui dicerent eum magis felicem quam ſtrenuum aut fortem. Denique plurimas virtutes participabat, ſi eas cum magis expediebat, non deſeruiſſet, aut illis recte vti voluiſſet. Fauit ei fortuna longo tempore, & tamdiu cuncta ei proſpere obuenerunt, quamdiu regio honori & bono publico animum dedit. Quo tempore plurima tam bello quam pace præclara quidem eius conſilio & animi magnitudine acta ſunt. Demum vero cum ſtatus ſui incrementa (vt aiunt) ſupra modum quæreret, & vt paucis agam, cuncta ſuo arbitrio vellet, virtutes priſtinas ſua dominandi cupidine obumbrauit. Nam iuxta Hieron. philoſophorum ſententia eſt, moderatas eſſe virtutes, exceſſus vero vltra modum atq; menſuram inter vitia computari. Et teſte Bernardo, cuiuſque viri illa ſumma prudentia eſt, non ſupra ſe extolli, non euadere in longius, nõ extendi in latius, tenere medium, ſi non vult perdere finem. Huius Aluari cauſa multa tumultuoſa & miſera in dictis regnis acciderunt. Iohannes enim Rex Nauarræ & fratres illum a Regе Caſtellæ expellere conãtur, illeque id ipſum contra eos tentabat. Accedit quia animus Iohannis Regis læſus erat, pro eo quod infans Henricus cum tumultu, & eo inſcio Katherinam ſororem ſuam in vxorem, vt prędictum eſt, acceperat. Quare creuit diſſidium, veluti ſcriptura ſacra teſtante, occaſione Dinæ filiæ Iacob, quã contra mentem patris Sichem rapuit, facta eſt magna diſcordia in terra. Alfonſus vero Rex Aragonum, & Iohannes Rex Nauarræ, ac Henricus fratres prædicti, etiam implacabiliter ſtomachati erant, quod Aluarus eorum æmulus ita acceptus eſſet Regi Caſtellæ, & eorum incommoda procuraret, conabanturque expulſionem Aluari a Regis Iohannis curia & præſentia.

De inteſtinis diſſidiis inter Iohannem Regem Caſtellæ, & Alfonſum & Iohannem Reges Aragonum & Nauarræ, & fratres ſuos, & quomodo Infans Henricus fuit bis captiuatus, & de concordia inter eos facta per medium legati Apoſtolici & inclytarum Reginarum Caſtellæ & Aragoniæ. Caput XXIX.

VERVM quia ſanguis naturaliter, ſicut cum turbatur leuiter, tranſit facile in contrariam ſpeciem cruoris, ita inter ſanguine iunctos cum parũ lædit ipſa teneritudo amoris, facile tranſit in graue odium rancoris. Vt enim quidam ſapiens ait, ſicut nullus amor æquior fraterno, ſic nullum vbi cœperit, iniquius odium, nulla acrior inuidia, nullum deniq; periculoſius bellum. Nam teſte Valerio Maximo, propter priuatas diſſenſiones cuiuſlibet reip. ſtatus ruinæ exponitur. Fruſtra enim bellum foris quæritur, cum domi & intra mœnia geritur. Quare idẽ Valerius ſubdit, quia vbi pertinax inter coniunctos intercidit odium, plus alter alteri, quam vterque contrariis caſtris certior hoſtis efficitur. Ex his itaque quas ſupra enarrauimus, & aliis non leuibus diſſidii cauſis, animus Iohannis Regis Caſtellæ nõ mediocriter vlceratus erat, quippe de quibuſdam infantis Hẽrici ſimultatibus commotus, illum diris carceribus captiuari iuſſit. Creuerunt itaq; diſſidia ne dum ciuilia & inteſtina quæ inter ciues eſſe ſolent, ſed plus quam ciuilia quæ inter ſanguine deuinctos exoriũtur. Tale quippe bellũ raro ſopitur niſi altera occũbente parte, vt Romæ accidit in Gracchiana ſeditione, & demũ in Cęſaris ac Pompeii diſſidio. In quibus funeſtis bellis ſæpe parẽtes in filios ſæuiũt, filii in patres, & fratres in ſibi vterinos & germanos. Sed inter hos principes eo magis ſe alebat contẽtio, quo Hẽricus Infans ſtrictius carceris vinculis tenebatur, & quo Aluarus a Iohanne Rege arctius amabatur. Quare Alfonſus & Iohannes Reges Aragonum & Nauarræ inſtant, monẽtq; Iohannẽ Regem Caſtellæ pro liberatione Henrici fratris & expulſione Aluari, hortãtes vt Iohannẽ Regẽ Nauarræ & Henricũ conſanguineos ſuos

ſecum

secũ ferre vellet, eosque tractaret vt iura sanguinis poscebant. Iohannes vero Rex Castellæ eundem Henricum liberauit, & cõsanguineos prædictos complexus est, cos exhortans vt a tumultibus cessarent, nec Aluarum persequerentur. Henricus igitur liberatus a vinculis eo fortius Aluarum persequebatur, & gentium copias aggregauit. Tam implacabile quidem inter Henricum & Aluarum erat odium, vt alter eorum illud Ciceronis in Catilinam diceret. Cum enim a quibusdam ciuibus Ciceroni dictum foret, a Catilina incendium sibi paratum fore, ait, Si aqua non potero, ruina vrbis extinguam. Execrabile certe verbum, quo priuata eorum odia reipublicæ grauia peperisse excidia liquido annalia Romana ostendunt. Longe aliter duos Athenienſium duces de imperio altercãtes egisse Orosius narrat, qui dum ob illorum domesticam discordiam regni periculum imminere conspicerent, communi vtriusque voto ad Senatum populi rem transferunt, depositis priuatis odiis. Iohannes Rex animo ꝓspiciens Henricũ nullo pacto auerti posse, quin Aluarũ insequeretur, etiã cũ suo & regni discrimine eum iterũ captiuare iubet. Sed iteratis precibus & monitionib⁹ Alfonsi & Iohãnis rursus liberatur. Fertur Henricũ sic relaxatũ adductũ fuisse ad Iohannis regis Castellę prẽsentiã, quem vt vidit, oblitus iniuriarũ sic alloquitur: Precor te consanguinee carissime, non sit inter nos ciuilis discordia quos natura cõiungit. noli rursus iniuste persequi eũ qui te iuste plectere posset. veniam iterum tibi optimã dono: tu autẽ mihi bonã exhibe mentẽ, ama indulgentẽ tibi, non intumescas crebra venia mea, quã assidua tua insolẽtia in vltionẽ ducere posses. non te (inquit) conturbet quod Aluarũ de Luna diligã. amor enim non odiendo, sed obsequendo quæritur, nec a persequente, sed obediente inuenitur. nemo inuitus amat, raro quis lacessitus diligitur, sed & vt Q. Curtius ait, nullus fideliter diligit quẽ ꝙpe fastidit. Aluarus non propinquus amat, tu coniunctus odis. Fac oro, vt te amẽ: ego vero agã, ne me odias. lõge plus te quã Aluarũ diligã, si plus tu quã Aluarus diliges. Verba certe optimo principe digna. In qua re Iohãnes imitatus est Alcæũ poetã qui (vt ait Laertius in vita philosophorũ) cũ multas iniurias Pittaco philosopho intulisset, Pittacus adeptus principatum, ad Alcæũ tremebundũ ait: Mihi pro vindicta, tibi vero pro pœna illud solum sufficiat, quod tibi auxilii vel fugæ præsidio deficiẽti veniam do, cũ tamẽ iniuriarũ quas mihi ꝙpe intulisti, præmia posses reportare. Me igitur parcentẽ persequi desine, quẽ iuste pati posses habere vltorẽ. Quibus verbis finitis Henricus supplex gratias agit de clemẽti venia, omnẽ obedientiã pollicetur. Nihilominus paulo post Iohannes Rex Nauarræ & Henricus ægre ferẽtes quod Aluarus indies magis ac magis extaretur, & Iohãnes rex Castellæ in eorũ contumeliã & despectũ illũ totis viribus defendere conabatur, intra regnũ gẽtes coadunabãt, & populos cõmouebãt cõtra Aluarũ. Quæ res fieri non poterat, quin scandalũ generaretur in regno. Cõmotus Rex Iohãnes, maxime quia aliquas gentes de regno Aragoniæ in suũ auxiliũ ducebant, ea de re cuncta loca, castra, & dominia prædictorũ Iohannis & Henrici ad manus suscepit. Igitur Iohannes & Henricus ad fratrem Alfonsum regẽ Aragonũ recurrerunt. Qui adiunctis secum populis Aragonenſibus & paucis Castellæ magnatibus cum magno exercitu & potentatu Castellam ingredi deliberat, obtẽtus patrimonia fratrum, & expulsurus Aluarũ prædictũ. Confidebat enim in nonnullis regni Castellæ nobilibus, qui tandẽ ei minime auxilia præstiterũt, imo regẽ suũ Castellæ secuti sunt. Iohannes vero rex Castellæ cũ dicto Aluaro & tota Castellæ potentia occurrit eidem Alfonso regi. Quod intuẽs Alfonsus aliqualiter retrocessit, & quia Alfonsus regnum Castellæ manu potẽti ingressus fuerat, Rex Iohannes eum insequens regnum Aragoniæ ingreditur. Nam apud oppidum Hariza vterque insedit exercitus, magnus valde, qualis a centum annis non fuit in Hiſpaniis cõgregatus. Reginæ itaq; Castellæ & Aragoniæ vxores & sorores permixtim vtriusque Regis dolebant interno dolore, quia vtroque euentu non nisi miserum exitum timebant. necesse enim erat vnamquãque de victoria dolere, cum aut maritum, aut fratrem vincì oportebat, & vt de Sabinis fœminis Augustinus commemorat, quarum patres & fratres simul cum maritis bellabant, sic calamitosæ. Sed inclytæ Reginæ ordinatis aciebus triste spectaculum mœstissimamque palæ-

ſtram cernere verebantur, nec aliud ſupereſſe videbatur, quam vel ſanguine fratrum dotarentur, vel maritorum cæde viduarentur, & qui vinceret, miſerabiles ſororibus amplexus extorqueret. Timebant quoque miſeræ ipſæ Reginæ, ne auderent flere fratres deuictos, ne offenderent maritos victores. Quare pro ſedandis tam funeſtis diſſidiis ſummopere laborãt, antiquos illos Romanos imitatæ, qui teſte Valerio Maximo conuentum inſtituebant, & Chariſtia appellarunt, vt ſi aliqua inter cognatos & affines querela eſſet orta, adhibitis pacis fautoribus tolleretur. Ad pacandum igitur diſſidentes maritos ſimul & fratres, præclariſſimæ Reginæ omnem adhibent conatum, Iuliam Cæſaris filiam & G. Pompeii vxorem imitatæ, cuius ſumma virtute & prudentia patris ac mariti inteſtina diſſidia, quamdiu illa vixit, quieuerunt. Ea vero mortua, orbis & vrbis tranquillitas perturbata eſt. Aſſiſtebat tandem eiſdem nobilibus Reginis dominus Cardinalis de Fuxo, legatus a bonæ memoriæ domino Martino V. ſuper hac re ad Hiſpanias miſſus. Poſt multa igitur placuit pacis auctori, quod inter eos treugæ poſitæ ſunt, & deputati fuerunt ſex iudices ex vtraque parte, qui eas omnes differentias ſua ſententia cõplanarent: inter quos pro parte Alfonſi Regis Aragonum alter ex deputatis fuit beatæ memoriæ ſanctiſſimus dominus Papa Calliſtus ſecundus, tunc Epiſcopus Valentinus, qui per quinque continuos annos in vna diæta apud Agredam cum aliis manſit deputatis. Tandem auctore Deo concluſa atque firmata eſt pax perpetua inter eos, & Iohãnes Rex Nauarræ & Henricus redierunt in Caſtellã. Demum vero eo tẽpore Eduardus Rex Portugaliæ moritur, relicto paruulo filio Alfonſo & tribus filiabus. Alfonſus regnum obtinet, ſed ſuper tutela oritur diſcordia inter Reginam & Infantem Petrum, fratrem Eduardi Regis. Poſt multa vero Infans Petrus licet de facto, puerum ad ſe recepit, atque vt tutor gubernat. Regina recedit a Portugalia in Caſtellam, & Reginã ſororem & fratres adiit. Interim creſcit Alfonſus, & (vt aiũt) de conſilio aliorum patruorum qui Petro fratri inuidebãt, iniuriam matris vendicans, in xv. ætatis ſuæ anno Petrum tutorem a ſe expellit. Qui cum reſiſtere conaretur, per Regem & patruos in bello campeſtri occiditur, expulſis filiis a regno, inter quos fuit nobilis dominus Iacobus, poſtea Cardinalis Portugalenſis.

De clariſſima victoria Iohannis Regis Caſtellæ contra Sarracenos Granatæ, & de iterata diſcordia inter Iohannem Regem Caſtellæ & Iohannem Regem Nauarræ & Infantem Henricum; & de iis quæ acciderunt in oppido de Medina, & de fuga Aluari de Luna. Cap. XXX.

FACTA itaque hac fœlici pace inter Iohannem Regem Caſtellæ & Alfonſum Regem Aragonum & fratres ſuos, Alfonſus Rex Aragonum Italiam petit & in conqueſta regni Siciliæ: cuius progreſſum infortunia, deinde proſperæ geſta tam promiſcua ſecundarum ac aduerſarum rerum viciſſitudine fortuna tentauit, vt quemadmodum de Cæſare Auguſto Valerius ait, non ſit facile diſcernere calamitoſior, an beatior fuerit. Verum quia Alfonſus aduerſa infatigabili labore ſuſtinuit, quinimo fortunam ipſam ſæpe in eum ſæuientem cum pudore ſuperatam in ſui auxilium ſumma prudentia & perſeuerantia conuertit, merito vt putamus, inter feliciſſimos computandus eſt. Cuius latius geſta enarrare modo propoſiti non eſt, qui ſolum de Hiſpanicis rebus agere decreui, eo maxime quia apud Italos tam recens, tam clara, tamque illuſtris eſt eius memoria, vt non ſecus de diuo Alfonſo, quam de quodam huius ſeculi ſydereo ſplendore loquantur. Iohannes vero Rex Caſtellę cum accepiſſet, perfidos Sarracenos non parua intuliſſe damna terris ſuis, vt erat catholicus & deuotus, in propria ſacrum templum beatæ Mariæ de Guadalupe viſitauit, vbi oblatis Deo muneribus ac diuo auxilio confortatus patriam Sarracenorum valida manu ingreditur, imitatus Samuelem qui dum offerret holocauſta, Philiſtæi caſtrametati ſunt ciuitates Iſrahel. Sed veniente Samuele ad bellum, illico intonuit dominus fragore magno ſuper Philiſtim, & exterruit eos, & cæſi ſunt a filiis Iſrahel. Nec aliter Iohannes eoſdem Sarracenos magna clade percutit, & plurima caſtra & oppida ab eis vi & armis obtinuit; inter

inter cætera Hueſtam, Ximenam, & Vellem, & plurima alia. Deinde vrbem Granatam populatiſſimam obſedit, licet non facile obſidionem patitur. Sarraceni vero in grandi & incredibili numero ſeſe diuidentes, alii intra muros vrbis, alii extra inter hortos difficiles aditus habentes ſeſe receperunt. Cumque exercitus catholici ad mœnia vrbis Granatę accederent, Sarracenoſque impeterent, illi freti commoditate loci in multitudine confidentes, diuerſis partibus prælium cum noſtris conſeruerunt, duriſſimum quidem. Tandem diuino præſidio opem ferente occuburunt ex Sarracenis fere decem millia: cæteri vero terga noſtris oſtẽdentes intra vrbem ſeſe muniunt. Quia igitur tempus hyemale appropinquabat, variiſque aliis cauſis Iohannes Rex Caſtellæ exercitum ſuum diſſoluit, & in Caſtellam cum felici & glorioſa victoria rediit. Poſt hæc quia inuidia hoſtis humani generis (teſte Auguſtino) ſemper optima & ſancta opera intercipere conatur, veluti qui de fidei incrementis dolet, inuidens vnitati fidelium in terris, quam ipſe vulnerauit in cęlis, nouas inteſtinaſque iterum inter Iohannem Regem Caſtellæ & Iohãnem Regem Nauarræ & Infantem Henricum compliceſque ſuos diſcordias ſeminat. Illi enim, vt prius, conabantur Aluarum expellere, & regni gubernationi intendere, quibus etiam præſidio erat inclytiſſima nobilis Maria Regina Caſtellæ, & filius eius excellentiſſimus Henricus primogenitus, tunc Princeps Caſtellæ, cũ nõnullis eiuſdem regni nobilibus. Congregarũt igitur exercitum prope Medinã. Rex vero Caſtellæ intra oppidum prædictum cũ Aluaro & paucis ſe recepit. Illi ergo non niſi libertatem Regis proſequi acclamabant, quam miro modo oppreſſam Aluaribus & potentia aſſerebant. Tandẽ ad nonnulla capitula concordię deuenitur, ſignanter circa expulſionẽ Aluari nõ modo perſonam, ſed Regis animum, vt dixi-mus, opprimẽtis. Dum itaque tractatus ipſe penderet, quadam intempeſta nocte, neſcitur quo pacto, datus eſt aditus oppidũ obſidẽtibus. Regina igitur Caſtellæ, & Princeps filius ſuus, ac Iohannes Rex Nauarræ, & Infans Henricus, & cæteri magnates, Rege & Aluaro ignorãtibus manu armata, ſed animis mitiſſimis abſque aliquius offenſione oppidũ ingreſſi, Regẽ humiliter adeunt. Quem cũ magna ſalutantes reuerẽtia, & corã eo genua flectentes, ſupplicãt, moleſte ne ferret quod Aluarus qui tot diſſidiis non modo cauſam dabat, ſed eius regiam perſonam oppreſſam tenebat, caperetur. Iohannes vero Rex tumultũ præſentiẽs, paulo ante Aluarum auiſat, vtillico ſolus vitam ſeruet. Qui fratre ſuo Archiepiſcopo Toletano comitatus, equorũ velocitate fretus euaſit, & pro aliquo tẽpore Maria regina ac Rex prædictus Nauarræ & Infans Henricus Regem comitati ſunt, eumque vt libere gubernet cũ ſumma moderatiõe effecere. quo effectũ vt inter ipſos tumult⁹ diſſidiũ ceſſaret, & vt in ſimili Auguſtin⁹ de Gracchorũ tumultu refert, eo ipſo loco vbi Princeps aut victus aut captus putabatur, ibi victor liberiorq; euaderet, & qua die Rex atrocius potuit irritari, eadẽ mãſuetior feliciorq; quo vellet pergeret.

De reditu Aluari ad Regem, & de bello apud oppidum de Olmedo, in quo Iohannes Rex Nauarræ & Henricus & ſibi adhærentes fuſi fuerunt, & tandem de concordia ſequuta, & de felici exitu illorum qui contra Regem arma mouent. Cap. XXXI.

SED nec quieuerunt penitus diſſidia. Paulo enim poſt inclyta domina Blãca, regina Nauarræ, vita functa eſt. Quare Iohãnes rex Nauarræ vxorem duxit nobilem ac plurimis virtutibus præditam Iohannã, filiam domini Friderici Admirandi Caſtellæ ex regio genere deſcendentis, cunctorũ Hiſpaniarũ Regũ conſanguinei, ex quagenuit Fernandum ac Iohannam nunc ſuperſtites, & alios qui in tenera ętate vita functi ſunt. Fernandus itaque per obitũ Caroli eius fratris primogenitus, Aragoniæ princeps effectus eſt. Verũ idẽ Iohannes longe ante genuit plures filios, naturales tantum, inter quos Alfonſum, deinde Iohannem nunc Cęſarauguſtanũ Archiepiſcopum procreauit. Interim vero Iohannes rex Caſtellę angebatur abſentia Aluari. anima enim eiuſdem Regis colligata erat Aluaro, fiebantque multi tractatus ſecreti inter Regem Caſtellæ & Aluarum & alios Barones regni, vt Al-

uarus rediret: qui tandem assentientibus Regina & fratribus suis ad Regem venit. Rex itaque Nauarrę & Henricus & complices hoc ferre non valentes, nouis denique succrescentibus dissidii causis, iterum exercitũ congregant, idque & Iohãnes Rex Castellæ agit. Adunati sunt igitur vtrinq; exercitus prope oppidũ de Olmedo. Rex vero Nauarræ, Henricus Infans, & complices prædicti, non contra Castellæ regem, sed contra Aluarũ pugnare velle dicebãt. Tandẽ præter spem bellãdi nonnulli iuuenes nobiles vtrinque se impetere leui bello incipiunt, quod modernì Scaramuzam vocant, paulatimque sese aluit prælium, Hẽrico id ipsum desiderante, in quo rex Nauarræ, Infans Henricus, & sibi adhærentes fracti & victi sunt, & aliqui ceciderunt: inter quos Infans ipse Henricus nobilissimus lætaliter percussus est, ex quo post paucos dies obiit, in regno Aragoniæ vno superstite filio legitimo ex nobili filia Ludouici Pimentel Comitis Beneuẽti. Nec potuit Hẽricus aduersa fata fugere, & qui ad bellandum ardentior omnium fuit, primus omnium occubuit. Fertur Iohannem Nauarrę plurimosque Barones infanti Henrico suasisse, ne ea die confligerent. Ad quos spiritu forti illud Epaminundæ Græciæ Imperatoris dixisse aiunt, Si principari vultis, his ludis vobis vtendum est, non palæstricis armis, non minantibus verbis: quodque si hodie non pugnatis, vt hosti seruiatis necesse video: longe denique melius fore asserens animas in acie viriliter effundere, quam in cathenis satis ab eo expertis turpiter consumere. Eo igitur expleto congressu, Rex Nauarræ ac nonnulli Comites & Barones Castellæ ei adhęrentes Aragoniam satis celeri gressu petierũt. Non legimus prosperos illorum exitus qui contra Principem cui fidem dederunt, seditiones aut bella mouent. Scriptum est enim: Noli stare contra faciem regis, & non coneris cõtra itum fluuii. Et iterum, Ne dicas, quid faciet nobis Rex? Sicut & rugitus leonis, sic & terror regis. Iusta est enim Regis indignatio in eos qui Regem inquietant. quãquam enim Ieroboam filius Ioas, rex Israhel, prauus & idololatra foret, displicuit tamẽ Deo rebellio contra eum facta, quinimo acriter punita est. Rursus teste Iosepho, cũ alter ex Regibus Ægypti, postquam Senatui fidẽ præstasset, arma contra Gneum Pompeium sumeret, prælio interceptus, arma non contra Senatum sumpsisse asserebat, nec vt aliena caperet, sed sua tueretur. Cui a Pompeio responsum est, nihil sua interesse, an Rex Ægypti iuste, vel iniuste periret, dummodo periret, nec satis fideseruasset, qui bellare tentasset. Sed de fide & obedientia Baronum & militum ad Principes suos latius tãgimus in libro Speculi vitæ humanæ in prima pàrte, vbi etiam agimus, quales erga nobiles Principes ipsi esse debeãt: scripsimus denique in commento super bulla depositionis Regis Bohemiæ. Igitur post prædictam victoriam Iohannes patrimoniis omnium prædictorum qui victi & fugati fuerant, confiscatis, nonnulla Aluaro prædicto cæterisque regni magnatibus donat, aliqua sibi retinens. Tandem per obitum Henrici Magistratus sancti Iacobi vacãs Aluaro confertur. Iohannes vero Rex Nauarræ ex eo tempore Castellam non est deinceps ingressus, sed in Aragonia mansit, fratris Alfonsi nomine regnum Aragoniæ gubernans. Postea vero per bonorum virorum mediationes facta est cõcordia inter Iohannem Regem Castellæ & Regem Nauarræ prædictum, vt dimisso patrimonio in regno Castellæ, certam annuam florenorum pẽsionem a Rege Castellæ perciperet. Eo tẽpore nobilissima Maria regina Castellæ felicem Deo spiritum reddidit. De cuius sanctimonia, honestate, & humilitate, & immensis virtutibus ac sempiternis laudibus plurima a me dici possent, quippe & deberent, nisi pro eo suspectus iudicarer, quia eiusdẽ dominæ & Henrici filii obsequentissimus extiti familiaris, quippe qui matris sumptibus literarum rudimenta, filii quoque fauoribus & præsidiis honorum vltra condignum incrementa suscepi.

De ingenti affectu Iohannis Regis Castellæ ad Aluarum de Luna, & quomodo ob Aluari insolentiam amor in odium mutatus est, & de mobilitate regalis animi, & de præclaris exemplis ad eam rem. Cap. XXXII.

AVGE-

AVGEBATVR indies Iohannis regis ad Aluarum de Luna ingẽs dilectio & incredibilis caritas, nec est facile dictu quam tener pariter & tenax ad eũ fuerit regis amor. Nam iuxta sapientũ sententiã, necessitas amorẽ indicat, & ingẽs periculum caritatis ardorẽ ostendit. Iohannes vero Rex vt Aluarũ protegeret atq; efferret, nullũ personæ regiæ periculum, nullũ amittẽdi regnũ discrimen pertimuit, quippe quem nulla necessitas, nulla quoq; vxoris, filii, & coniunctorũ instantia, ab illius dilectione retrahere potuerunt: vt de eo sapiens dicere visus sit, quia qui diligit, omni tempore diligit. Vsque adeo eum carissimũ habuit, vt ipsum mentis eius arbitrium quod liberum Deus vocat, quia liberum hominibus, nullius videlicet mortalis voluntati subiectum concessit, Iohannes ipse in Aluari volũtate reponeret. Ex qua vna re cuncti plurimum mirabãtur, quid sibi vellet, aut vnde procederet tam ingens ad hominẽ caritas, coniectabantque non tam fore virtutis dilectionem quam maleficam fascinationem: quia (vt sapientes aiũt) eadem odisse, eadẽ cupere, eadẽ metuere, incertũ est an amicitia sit, vel factio. Arbitrati sunt itaque nõ absque animum Regis fascinatũ, aut prauis artibus ab Aluaro diu fuisse oppressum. Noui ego viros quidem religiosissimos atq; doctissimos, qui non sine mortis metu sæpe suaserant Iohanni Regi, vt suo honori consuleret, addentes quia cũ Aluarus ipse pristinos mores & modum mutasset non obsequendo, ipse rex mutaret animũ saltem moderate diligendo, præsertim quia (vt dicebãt) nonnulla illius scelera manifesta videbantur. Quare Augustino teste, si talibus hominibus amicitia iungeretur, necesse foret eorum culpis ligaretur. Ad quos Iohãnes ipse, vt erat doctus, dicebat sapientum fore sentẽtias, si eos quos diligimus, in vitia ruere conspicimus, non confestim dissoluendã fore amicitiam, quippe & si incorrigibiles reddant, non esse rumpẽda amoris fœdera, sed paulatim dissuenda, ne (vt pulchre inquit Tullius) non solum amor depositus, sed odiũ susceptũ videatur. Quare secundum Ciceronem ipsum vtilius esse dicebat sensim dissuere quam repente pręscindere. Quam sententiam summa prudẽtia Rex ipse sequutus est. spectabat enim vt Aluarus ad se rediret, cerneretque animo quam certis, quamque assiduis periculis sint proximi qui regibus assistunt. Quis enim Regi Dauid acceptior? quis pro meritis amatior Ioab principe militiæ suæ? quem tamen testimonio cædi iussit, dicens ad Salomonẽ filium suũ: Nosti quid fecerit mihi Ioab, & quid fecerit duobus ducibus, scilicet Abner & Amasan, quorũ sanguinẽ fudit in pace: quare non deduces canities eius pacifice ad inferos. Sed vt sacra linquamus exempla, quis acceptior apud Alexandrum quam Lysimachus? quis apud Tiberium quam Serranus? vtriusque tamen amplitudo nota est & ruina. quis Neroni Cæsari carior fuit Seneca nostro ac nepote Lucano? mox tamen ab eo mori coacti sunt. Gallus Augusto admodum gratus acceptusque fuit, cui paulo post capitali odio extitit. Pisonẽ quoque iussit occidi Otho quo cum antea mira familiaritate coniunctus erat. Bellisarius denique, vt Cæsarum annalia tradũt, tam carus Iustiniano merito fuit, vt qui Romam simul & Italiam a Vandalis & Gotthis occupatam Iustiniano cum ingenti gloria restituit, Africam sibi subegit, eum denique Cęsarem mille periculis & seditionibus liberauit: quare Cęsar ipse Bellisarium ad Constantinopolim accedentem singulari triumpho lustrauit. Tandem non secus eum quam perfidissimum hostem insequutus est. Sed quid hæc recolimus? Annalia plena sunt his periculis, quibus versantur regum amicitiis confidentes. Nec sapientum sentẽtia fallit quæ ait, quia multis periculosior fuit regis amicitia quam odium. Illam tamen homines summopere quærunt. quo fit teste Petrarcha, vt periculum ematur periculo. Non enim credunt mortales, cum amantur odiri posse. Sed vtinam illud Aristotelis animo gererent, quia facilius amor dissoluitur quam nascatur. nec enim amor nisi virtutibus nobis vtique raris comparatur, sed vitiis quæ facile sequimur, dissoluitur, quo vtique lõge promptiores mortales sunt ad concipiẽda odia quam figẽdas amicitias. Adde quia teste sapiẽte, corda mortalium licet inscrutabilia sint, Regũ tamẽ plus quam cæterorũ hominũ occultis nobis diuinis iudiciis variabilia atque vertibilia sunt, dicente scriptura sacra: Sicut diuisiones aquarum, sic cor Regis. Hinc vnus ex sapientibus ait, quia vt fortuna, sic voluntas Regum varia

& inconstans, ac semper incerta, veluti quæ semper a multis conc utitur, sed tan-
dem a Deo dirigitur. Nec enim mysterio vacat, quia scriptura sacra testante, cor
Regis in manu Dei est. Licet enim iuxta sapientem, corda omnium mortalium
intueatur Deus, ipseque visitet & dirigat cogitationes hominũ, peculiarius tamẽ
diuina prouidẽtia iuxta eius beneplacita corda Regum dirigit, & singularius quo
vult vertit illa, nõnunquam vt per Regum ministerium bonorum hic merces au-
geatur, aliquando vt hominum scelera per eos in hoc seculo vindicentur: quem-
admodum conuertit cor Regis Nabuchodonosor in iram contra Iudæos, vt illos
propter eorum scelera perderet. Sed hæc paucula de iis qui Regum fauoribus &
amicitiis confidunt, dicta sufficiunt: de qua re latius agimus in eodem libro quem
nuper edidimus, dicto Speculum vitæ humanæ.

Qualiter Aluarus de Luna prædixit ruinam suam, quem tandem Iohannes Rex Castellæ apud ciuitatem Burgensem incarcerauit & decollari publice iussit. Caput XXXIII.

VT igitur ad Aluarum redeamus, in se ille expertus est quod fertur sæpe aliis dixisse. Cum enim felicem cuncti eum prædicarent, quod Regem pariter & regnum regeret: Improuide, inquit, iudicatis, cum ędificium ante finem operis laudatis. Nostis quia maledictus qui confidit in principibus. Sic itaque quodam prasagio infelicem futurum eius euentum prædixit, quem venturum non credebat. Quod etsi ioco dixerit, serio in se expletum est, vt de numero illorum esset de quibus in Euangelio dicitur, videntes non videant, & intelligentes non intelligant. Paulo enim post iusto iudicio diuina iustitia animum Regis Aluaro deditissimum cõuertit in iram. iustum enim videbatur vt qui fauore & gratia principis abutitur, eandem gratiam idem princeps vertat in odium, veluti in libro Esther scripturæ interpretes de Assuero & Artaxerxe & Aman quasi pro hoc casu scribere visi sunt, quorum summa ad Aman dilectio versa est in summum odium. ait enim scriptura in hęc verba: Multi bonitate principum & honore qui in eos collatus est, abusi sunt in superbiam, & non solum subiectos Regibus nitũtur opprimere, sed dum tam sibi gloriam non ferentes, in ipsos qui dederunt, moliuntur insidias: nec contenti sunt gratias non agere de beneficiis & humanitate in se collata, sed Dei cuncta cernentis arbitrantur se euadere posse sententiam, in tantã vesaniam prorumpentes, vt eos qui credita sibi officia diligenter obseruant, & ita cuncta agunt vt omni laude digni sint: falsis suggestionibus conentur subuertere, dum aures Principum callida fraude decipiunt, vt eorum prauis cõsiliis Regum studia deprauentur. Et sequitur: Vnde prouidendum est paci omnium prouinciarum regni, quod de Aman dictum intelligatis, qui pietatem nostram sua ambitione commaculans, peregrinus a nobis susceptus est, & tãtam expertus est humanitatem, vt pater noster vocaretur, & adoraretur ab omnibus post Regem secũdus. Quare recepit nõ a nobis, sed Deo reddente quod meruit. Hæc sunt ad literam verba sacræ scripturæ. Quæ omnia Iohannes Rex quasi pro se & Aluaro scripta reputauit. Conspiciens denique Iohannes Rex simul & dolens quod Aluarus ipse nullum sibi moderationis frænum poneret, sed cuncta suo arbitrio regeret, subditos opprimeret (quippe qui in ipsis sacris Christi passionis diebus quibus homines culpas donare, nõ exigere, nec punire solent, Alfonsum Petri de Biuero Regis maiorem computorum officialem & dilectum consiliarium insolito mortis genere, videlicet precipitio mori iusserat) & (vt aiunt) Regi a quo sublimatus est, debitam & consuetam præeminentiam & reuerentiam non seruaret, Regisque familia & honor decresceret, & suæ domus fastus augeretur: frementibusque atq; instigãtibus plurimis regni nobilibus & clamantibus etiam populis, decreuit post maturam deliberationem bonum regnorum suorum vni homini & quidem insolenti fore præferendum. Quare assistentibus quorundam magnatum & potentum secretis cõsiliis & præsidiis, præcipue nobilis viri Petri de Astuniga Comitis Placentini & Aluari de Astuniga eius primogeniti, arcem Burgensis ciuitatis obtinentium, præfatum Aluarum

uarum eius rei insciũ sagaciter & sine aliquo tumultu apud eandem ciuitatem Burgensem incarcerauit, & tandem facto legitimo processu in oppido Vallisoleti publice iugulatur, caputq; eius in foro per triduum mansit. Nouimus nos virum vita & sapientia integerrimum, qui Aluarum in foro ad supplicium adductum cõsolabatur, inter cætera dicens ea lege humanam prosperitatem atq; vitam ipsam quam illico dimissurus esset, suscepisset, vt aliquando ab eo auferri deberet: quia nostro Seneca teste, nihil fortuna eripit, nisi quod dedit, immo vt Iulius Celsus colo, inquit, quod mihi alias dixeris, quia hæc terrena & humana prospera velocius atq; celerius amittuntur, quam acquiruntur. Quare ego etsi aduersitatẽ post tantam felicitatem aliquando timuerim, non tamen omnimodam ruinam, etsi secundarum rerum iacturam, non simul & vitæ exterminium. Quæ vna res inconsolabiliter me angit atq; conturbat, adeo vt non putem aliquem mortalem vnquã fuisse aut esse posse miseriorem, & tam repente similẽ casum perpessum. Ad quem vir ille religiosissimus, Falleris, inquit, Aluare. ideo ita credis, quia omnia tibi in hanc vsq; diem ad votum venere, nihil aduersi vnquã passus es, adeo vt nunquam liceret teipsum experiri. Sed verum est quod sapientes sapienter aiunt. nam eum omnium miserrimum vocant, qui vitam transegit sine aduersario, pro eo quia nimia felicitate torpescit. Tu ergo felicitatem quam sine morsu in prospera ac longa vita tua habere non potuisti, hac breui vita, horula quæ tibi restat, facile comparabis, si peccata tua memineris, & corde contrito te Deum offendisse dolueris, & mens tua ad æterna suspiret, quam tantopere fallacia terrena deceperunt. Rursus volo cogites plurimos dignitate, gradu, atq; potentia teipso fortunatiores, longe maiora fortunæ iacula repente fuisse perpessos. Duos inter innumeros tibi adducam. Nam quidam Samiorum potentissimus Rex, vt Polycrates ait, adeo fortunatus extitit, vt aliquid aduersi aliquando experiri optaret. die enim quodã anulũ precio sum sibi admodum carum voluntarie in mare proiecit, vt qui inuitus nihil aduersi pati poterat, quid tamẽ foret aduersitas, libens agnosceret. Sed illico anulum ipsum capto pisce qui illum deglutiuerat, recuperauit, & (vt alii aiunt) piscis ipse in mari existens eundem anulum in ore gestans, Regiq; arridens ostendit. Ipse tamen Rex non multum post miserabiliter ab Oronte præfecto Darii in captiuitatem ac miseram seruitutem redigitur, liberis coram eo occisis, ipseq; in altissimo monte cruci affigitur auibus & feris deuorandus. Huic addamus Alexandrum, virum supra omnem humanam naturam magnanimo animo præditũ, ac vltra cunctos mortales fauente fortuna felicissimum. Cui tantum eadem fortuna concessit, vt nullius hostis arma etiam ipse inermis timeret, cum nullo hoste congressus est quem non vinceret, nullam vrbem obsedit quam nõ expugnaret, nullam gentem adiit quam non calcaret. In dimidio tamen dierum suorũ, ipsa flante prosperitate, ad extremum victus, non virtute hostili, sed insidiis suorum & tumultu ciuili, vt refert Quintus Curtius. Quibus verbis auditis, Aluarus in domino confortatus ac puro corde compunctus, oreq; deuotissime confessus, ceruicem plus quam viri animo lictoribus parat, seq; impauidus ac omnium iudicio libens morti offert, quam cuncti formidant mortales, nec vultu mutatus, nec verbo: apud quem viluit prioris vitæ prosperitas, vt pro eo preces ad Deũ funderent, enixe precatus est, monens deniq; ne res ita q; vt pro eo preces ad Deũ funderent, enixe precatus est, monens deniq; ne fallacibus fortunæ fauoribus credant, sed nec Regum mortaliũ amicitiis confidãt, sed Regi superno se dedant, apud quem nõ est transmutatio, nec in illo aliquis fallitur, nisi seipsum fallat. Sic igitur spiritũ exhalauit securã ac beatã mortẽ adeptus, qui dubiã periculosamq; vitã sectatus fuerat. quo euenit vt cum eo longe clemẽtius ageret diuina bonitas, quã si summo fauoris & maiestatis fastigio obiisset. Nãq; a pœna & misera sorte huius seculi liberatus est, quem mundus puniisse credidit: quinimo felix migrauit ad cælũ, quem calamitosum infelicẽq; vulgus appellabat. Quantæ igitur prudentiæ Aluarus fuerit dum viueret, ex eo considerare libet, quia tam sapienter mori sciuit. Vt enim beatus inquit Augustinus, quemadmodũ viuere non nouit qui bene mori ignorauit, sic prudenter vixisse censendus est quẽ mo-

ri in domino certũ est. Nec putandũ est illũ dum viueret, quibusdã meritis caruisse, qui tam beate mori meruit. Dimisit igitur nobilẽ prolem, videlicet Iohannem de Luna Comitẽ sancti Stephani, & filiã speciosam, quam duxit vxorẽ nobilis viri Enecus de Mendoza Comes de Saldanna, filius clarissimi viri Didaci Furtado de Mendoza, Marchionis sanctæ Iulianæ. Aluaro igitur vita functo Rex Iohannes prędictus partem dominiorũ suorũ filiis prędictis reliquit, partẽ vero sibi retinuit: thesauri vero & iocaliũ tres sibi partes retinens, quartã vxori Aluari filiæ Comitis Beneuentani & filiis liberaliter & clementer concessit. Cæterũ cum Aluarus viueret, capellã & sepulchrũ insigne in sanctissimo templo Toletano mirifice construi fecerat, quod ab Infante Henrico Petri diruptũ fuerat: Iohannes tamen Rex humanitate & pietate fretus restaurari permisit, licet plurimi id maxime dissuadebãt, ne tã superba statua in eo emineret templo, in quo Hispaniarũ Reges humiliter tumulantur: addentes indignũ videri, ne capite truncatus inter regio diademate coronatos tã elato sepulchro fungeretur, eo præsertim, quia sepulchri intitulatio rerũ maximarum iactantiã præ se ferebat. Ad quos Iohannes, Vera, inquit, aut falsa sint quæ de se Aluarus scribere iussit, intacta maneant, quia dignũ putamus vt morientes cum aliud nõ possint, quæq; volunt, de se scribant. Adde, quia volo vt eius nõ deleatur memoria qui tam facile a me dilectus est, cunctiq; agnoscant sagacẽ atq; potentẽ Aluarum a me cædi potuisse. Sit deniq; posteris exemplũ insigne, hominẽ tam maxime Regi acceptũ ab illo ob eius insolẽtias vita fuisse interceptũ. Imitatus est Iohannes Seuerum Imperatorẽ de quo Ælius Spartianus ait, quia cũ iussu Pescennii dicti Antonini Nigri epigramma Græcũ in eius sepulchro Romæ apud campum Iouis descriptũ esset, potentiam præclarasq; illius res complectens, Seuerus eius successor eradi prohibuit, quanquam præfecti & officiorũ magistri id suaderent, addens, Si talis Pescennius fuit, sciant omnes qualem sæpe deuicerimus: si talis non fuit, putent omnes nos talem vicisse, effecisseq; ne mansuetissimo præsideret imperio, qui arrogantissima de se qui humilis est descripsit.

De virtutibus Regis Iohannis & de eius felici obitu, & de erectione Henrici IIII. filii eius in Regem, & de obitu Alfonsi Regis Aragonum apud Neapolim. Caput XXXIIII.

POSTREMO Iohannes Rex Castellæ prædictus cum omnia prospere egisset, vt Deo placuit, postquam regnauit fere quinquaginta annis, diem suũ claudit: parum tamen bonis regnauit: qui certe nunquã tamdiu regni sceptro potitus esset, aut tam carus suis regnicolis fuisset, nisi magnis naturæ & virtutis donis abundasset, & Deo placita foret vita & conuersatio illius. Reliquitq; hæredem & dominũ regnorum suorum serenissimũ atq; excellentissimum Principem Henricum IIII. primogenitum suũ, quem Iohannes ipse antequam moreretur, in Regẽ assumi & leuari præcepit, & ei thesauros proprios & quos ab Aluaro habuerat, ad manus dedit. Fuit hic Iohannes II. religiosissimus Princeps, catholicus, ac officiis diuinis & contemplationi plurimum deditus, orationi assiduus, prędicationis verbi Dei auidus, gaudebat plurimũ sacris ecclesiæ cerimoniis. Demũ diuinis literis & moralibus disciplinis operã dabat, cum doctis viris sæpe conferebat, disputationibus lętabatur, quibus me sæpe sua benignitate interuenire iussit. Verum inter disputantes alteri opinioni quæ magis sibi placebat, tenaciter adhærebat. quo fiebat vt docti viri sæpe contra opinionem propriã cum Rege adulando sentirent, quemadmodum de Fauorino Grammatico Ælius Spartianus recolit in vita Hadriani. Nã cum Hadrianus Imperator acriter reprehendisset quoddam Grammaticæ documentum, illiq; Fauorinus cessisset, arguentibus amicis Fauorinum non recte Cæsaris opinioni fauisse, contra Grammaticæ auctores: ille risum iocundissimum mouens ait, Non recte vos amici suadetis, qui non patimini me Hadrianum doctiorem omnibus credere, qui omnibus plus potest, vultisque vt eum errare dicam, qui habet triginta paratas legiones fama celebres. Demum Iohannes historiis instructus fuit, callens ingenio, scripturis sacris delectabiliter vacabat, adeo vt ple-

vt plerumq; nocumẽto foret, quod plus quã Regi expediret, lectioni operã daret. Doctos viros dilexit atq; promouit. nam & simplicia ingenia commendabat, erudita vero mirabatur, execrabatur cum legebat superbiã dominantium: Regiã tamen maiestatem nedum seruauit, sed auxit, quietis ac pacis amator fuit, cui tanto vigilantius inhærebat, quanto maioris est laudis pacatã tenere suam rempublicã. Modestius regnũ rexit, quam felicius ampliauerit, sed nec parum est parta tueri. Cessabat in eo rapacitas, procul erat auaritia: illa opes vastat, hæc gloriam. dicebat semper, Malo subiectos abundare quã fiscũ, quia potentissimi regni Princeps pauper esse nõ poterat. Raro irascebatur, tarde sæuiebat. Demum pauperibus & miseris pius fuit & compatiens, nec facile corã eo cuiusquam Principis vel maior legitur liberalitas, vel pietas iustior. Plurimis deniq; virtutibus fulsit: quibusdam tamen vitiis nõ caruit. Credulus enim nimiũ fuit & suspectissimus, obtrectatores nõ tam alto animo despiciebat quam auide audiret. Nec desunt qui glorię eius vulnera inferunt, dicentes minus diligentẽ fore, quam principẽ expedit, aut tantæ rei publicæ decuit. Quæres illum non latuit. Dicebat tamẽ in tanta tempestate nescire se quid sit diligentia, cum scriptum sit: Qui nimis emungit, elicit sanguinẽ. Postremo prodigalitatem non penitus cohercuit. immensis enim donationibus regnum afflixit, tantoq; sibi, imo regno damnosior, quanto quibusdã præter conditionis, Alfonsus Rex Aragonum & Siciliæ, consobrinus eius, ætatis suæ anno LVIII. apud Neapolim vitam finiuit, non gloriam, relicto regno Aragoniæ & partium adiacentium fratri suo inclytissimo Iohanni prædicto moderno, tunc Nauarræ Regi: in regno vero Siciliæ instituto hærede successore Fernando eius filio naturali, sed legitimato, nunc feliciter regnante.

De schismate in ecclesia Dei extirpato apud Constantiam tempore huius Regis Iohannis, & de infelici exitu congregationis Basilienſis, & cæteris occurrentibus suo tempore. *Caput XXXV.*

CIRCA huius Iohannis II. tempora, & præsertim ab initio regiminis sui, fuerũt in cathedra Petri diuersi & aduersi intitulati Romani Pontifices, videlicet prędictus Benedictus XIII. schismate durante, & in Italia sedebant prędicti, Innocentius VII. Gregorius X. & Alexander V. & Iohannes XXIII. tandẽ in Cõstantiensi cõcilio electus est dominus Martinus V. natione Romanus, vt statim dicemus. Fuit autem electus anno domini M. CCCCXVII. præfuit Romanæ ecclesiæ annis XIII. quo diem suũ claudente, electus est in summa concordia dominus Eugenius IIII. natione Venetus, vir iustus & religiosissimus, qui passus est in Papatu plurimas persecutiones. Nam tempore suo congregatum est concilium apud Basileam in Germania, principalius pro extirpatione hæreseon Hussitarum, & reformatione morum, & pace in populo Christiano componenda. Ad eandem igitur synodum Iohannes Rex prædictus, vt deuotissimus Princeps misit solennes oratores suos, videlicet Aluarum Conchensem Episcopum, Alfonsum Burgensem spectabilẽ virum, Iohannem de Silua, postea Comitem de Cifuentes, & quosdã alios insignes & doctos viros, qui pro ecclesiæ vnitate indefesse laborarunt. Tandem præter eorum & omnium Principum assensum, nonnulli nomine concilii de facto deposuerunt eundem dominum Eugenium Papam IIII. & elegerunt Amadeum ducem Sabaudiæ Felicem appellantes. Quam electionẽ catholici Reges & Principes nõ receperunt, præsertim idem Iohannes Rex Castellæ, qui pro veritate, & honore, & auctoritate Romanæ ecclesiæ, & eiusdẽ Eugenii iustitia & innocentia, misit me Rodericũ Episcopum Palentinum, tunc in minoribus agentem, oratorẽ suum ad Imperatorem Fridericum & plurimos Reges & Principes, vbi magnæ disputationes & altercationes interuenerunt. Et ibidem manens librũ edidi, videlicet dialogũ de auctoritate Rom. Pontificis, & iterũ alium librũ intitulatũ de remedio schismatis: de quib. materiis latius tãgo in libro defensorii ecclesiæ nuper a nobis edi-

to iussu sanctissimi domini Pauli II. Pontificis maximi. Præfuit autē idem Eugenius annis XVI. quo mortuo fuit assumptus Nicolaus V. natione Ianuensis, qui annis VIII. præfuit. obiit autem eo anno, quo dictus Iohannes Rex Castellæ. In imperio autē tūc sedit Sigismundus filius memorati Caroli de Lucenburgo, Rex Vngarię, & frater ducis Vladislai, alias Venceslai. Quo superstite, suasu & instantia Papæ Iohannis XXIII. post obitū fratris Roberti Imperator est electus, & per eundē Iohannem Papā postea confirmatus. Hic Sigismundus, vt prædiximus, præcipuus fuit in congregando concilio Constantiense. Nam triplicē funiculum cōtendentiū de Papatu, diuino auxilio & summa subtilitate dissoluit, mediante eodē concilio. Nā colligatiōes impietatis quib. tanquā funib. peccatorū circūplexi fuerāt, elifit, & cū propter durū & inueteratū schisma, cætera ecclesiæ mēbra ægritudine laborarent, hic deuotissimus Imperator sua singulari deuotione & vehementi religione nullis infortuniis siue periculis, nullis laboribus peregrinationibusq; pepercit, sed propriis cōmoditatibus Christianæ religionis bonū pręponens, vt in vnam animorum sententiam, in vnū votum tota vniuersalis ecclesia deueniret, efficaciter laborauit, assistentibus & eandē vnionem promouentibus Carolo Christianissimo Rege Franciæ, & prædictis Iohanne Rege Castellæ & Alfonso Aragoniæ. Defuncto autem eodē Sigismundo, tempore huius Iohannis Regis Castellæ electus est Rex Romanorū Albertus dux Austriæ, gener Sigismundi, qui mira felicitate subito eleuatus, intra sex menses Vngariæ & Bohemię regna, & deinde imperium consecutus est, fugauitq; ex Vngaria Turcos, & in regno Bohemiæ Hussitas cohercuit, Polonosq; inde abegit. Sed qua celeritate creuit, eadem defecit. peponibus enim in Vngaria delectatus, dysenteriā incidit, ex qua secundo imperii anno mortuus est, relicta vxore prægnante, ex qua Ladislaus Rex Vngariæ & Bohemiæ genitus est, qui his proximis diebus non sine suspicione veneni interiit. Tempore rursus huius Iohannis II. Regis Castellæ defuncto prædicto Alberto Rege Romanorum electus est Fredericus dux Austriæ, nepos Alberti, qui a Nicolao V. Romæ est coronatus, de quo statim dicemus.

De Henrico IIII. filio Iohannis, XLV. Rege post cladem Hispaniæ, & quomodo in initio regni sui quietauit omnes differentias cum Iohanne Rege Nauarræ, & demum quomodo post præstitam reuerentiam Callisto Papæ II. suo tempore assumpto regnum Granatæ ingreditur. Caput XXXVI.

HENRICVS huius nominis IIII. successit Iohanni secundo patri suo in regnis Castellę & Legionis. Hic ab Athanarico primo Rege Gotthorū LXXXIII. Rex est, & a Pelagio primo Rege post cladē Hispaniæ XLV. Incepit autē regnare demēse Iulii M. CCCCLIIII. quē pater viuens erigi & sublimari in Regem fecit, qui regnat de præsenti, cui altissimus diu & feliciter regnare permittat. Erat autē ætatis XXXI. annorū cum regnare incepit. Hic ante acceptū regnum Princeps erat Asturiarū, & plurimas ciuitates, castra & oppida a patre obtinebat, quæ omnia cum summa subditorū beneuolentia gubernauit. Deinde in principio regiminis vertēs animo illud sapientum Athenienſiū, qui malis præteritis satis docti dixerunt, summopere elaborandū esse, ne tenerū principatū domestica dissidia inuoluant, quæ si sedalāt, difficile sedantur: decreuit paci & regni sui quieti vacare, imitatus Dauid Regem, qui in initio regni sui fecit amicitiā cum Abner, & ex eo tempore tranquillū tenuit regnū. Sic & Rex Alexander in principio regni pepigit fœdus cū Ionatha pro stabilimento regni sui. Igitur Henricus Rex nō sine singulari quadā prudentia & moderatione quietauit maximas dissidii causas & differentias, quæ hactenus incepe-rant inter Iohannem patrē & Iohannem Regē Nauarræ auunculū suum, præsertim super patrimonio & bonis eiusdem Iohannis Regis Nauarræ, quę hactenus in regno Castellæ obtinuerat. Inter cætera enim fuit concordatū, vt eidem Iohanni Regi Nauarræ certa assignaretur pecuniarum summa, in Regis Castellæ reditibus. Quosdā deniq; nobiles & Barones qui Iohannis Regis Nauarræ partes sequuti fuerunt,

erunt,& extra regnũ vagabantur,ſibi humaniſſime reconciliauit,eiſq; bona reſtituit,inter quos fuerunt nobiles viri Almirandus ac Gomecius de Sandoual,Comes de caſtro & eius filii. Verũ quia interim vinculis tenebatur nobilis vir Fernãdus Aluari de Toleto Comes de Alua,pro eius relaxatione nobilis Garſias eius filius primogenitus plus quã humanis conatibus inſudabat, plurima quidẽ vt patrẽ liberaret,nedũ ſagacitate, ſed viribus & armis mirabili audacia aggreſſus eſt, atq; parua militũ manu confecit. Fateor publicarũ legum rigiditate damnata,ſed ſumma caritate & paterna pietate luſtrata. Tandẽ quia facile fuit ſuperare volentem,Henricus Rex innata ei humanitate fretus,& Garſiæ ſtrenuitate placatus,patrem liberauit,patriãq; reſtituit. In ea igitur magnatũ & nobiliũ recõciliatione & liberatione plurimũ profuit prudẽtia & ſagacitas domini Iohannis Pacheco Marchionis Villenæ,qui pro eiſdẽ cõponendis rebus ſe ad oppidũ de Agreda perſonaliter contulit,vbi & Iohannes Rex Nauarræ conuenit. Henricus igitur his rebus pacatis cũ bellũ contra Sarracenos inſtitueret, ſequutus Sapiẽtis conſiliũ qui in eccleſiaſtico ait,Ante iudiciũ para iuſtitiã: decreuit ante bellũ ipſum quod videtur eſſe quoddã iudiciũ dubii euentus,parare iuſtitiã, videlicet Deo & ſanctæ matri eccleſiæ debitã. Vnde Nicolao v. Rom. Pontifice vita functo,& illico feliciſſimę recordationis Calliſto II. ad Pontificatũ electo,decreuit ſanctæ Romanæ eccleſię debitã impendere reuerentiã,& me Rodericũ Epiſcopũ Palentinũ eius conſiliariũ,tunc decanũ Hiſpalenſem, ſuũ oratorẽ Romã miſit, eidẽ ſummo Pontifici Chriſti vicario obediẽtiã exhibiturũ: imitatus Samuelẽ qui primo obtulit Deo ſacrificiũ oblationis & obedientiæ victimas, & ſecurus perrexit ad bellũ contra Philiſtæos. Sic & Rex Arad primo vota ſua Deo obtulit,miſitq; thura ſubiectionis & reuerentię ſummo Dei ſacerdoti, deinde caſtra hoſtiũ deleuit. Machabæus quoq; oblatis Deo victimis obedientiæ hoſtes deuicit. Imitatus deniq; Metellũ & Poſthumiũ illos præclariſſimos viros quos Liuius cõmemorat, qui contra hoſtes exercitũ egredi nõ ſunt paſſi,niſi primo religioni morẽ gererent dicẽtes,quia ita maiores ſui orbis regimẽ ſe habituros exiſtimarunt, ſi diuinæ potentiæ bene atq; conſtanter fuiſſent famulati. Quare nõ ſatis tute bellicoſo certamini ſe cõmiſiſſe videbãtur cerimoniis Dei Martis deſertis. Henricus igitur auidus contra infideles belli gerendi,exercitũ parat contra Sarracenos, & in propria perſona regnũ Maurorũ ingreditur, plurimis Baronibus & regni nobilibus comitatus,fruges,meſſes,ac oliueta, necnon vineas Granatæ & Malicæ & locorũ adiacentiũ deuaſtauit. Demũ aliqua caſtra ſuæ ditioni ſubiecit. Cuncta deniq; ſtrenue & magnifice egit,quæ deuotiſſimũ & religioſiſſimũ Principem in augendo fidẽ decet. Qua igitur fide, qua deuotione & induſtria catholici Principes bellũ gerere debeãt cõtra infideles, & an ad id teneãtur & cõpelli poſſint per. Rom. Pontificẽ, tangimus in libro cõmenti ſuper bulla cruciatæ indictæ per ſanctiſſimũ dominũ Pium Papã II. Poſt prædicta Henricus Hiſpalim rediit,duxitq; vxorẽ dominam Iohannã,filiã Eduardi Regis Portugalię: facto tandẽ primo diuortio apoſtolica auctoritate a domina Blanca filia Iohannis Regis Aragonũ conſanguinea ſua, quã prius duxerat vxorẽ. Expleuit autẽ ſolennia nuptialia dominus Archiepiſcopus Turonenſis orator miſſus per dominũ Carolum VI. Regẽ Franciæ ad eundẽ Regem Henricũ. Deinde Henricus ex eadem Iohanna reginagenuit inclytã filiã Eliſabeth, quã cuncti regni ſtatus in primogenitã iurarunt ſimul & receperunt. Rurſus Henricus cui animo fixũ erat bellũ cõtra Mauros,iterũ maioribus copiis regnũ Granatæ magna nobiliũ Comitũ & Baronũ copia munitus potenter aggreditur: inter quos fuerunt nobiles & inclyti viri Iohannes de Guzman dux Metinæ,Iohannes Pacheco Marchio de Villena, Petrus Gironis eius frater magiſter Calatrauę,Fredericus Admirãdus,Enecus Lupi de Mendoza Marchio & Comes ſtrenuis filiis ſuis ſociatus, Aluarus de Stunniga Comes Placentinus,Iohannes Pimentel Comes Beneuenti, Fernandus Aluari de Toleto Comes de Alua, Iohãnes Manrique Comes de Caſtanẽda, Rodericus Manrique Comes de Paredes, Gabriel Manrique Comes de Oſorno. Nec defuerũt nobiles viri Petrus de Velaſco primogenitus Comitis de Haro,necnõ Fernandus de Velaſco,& Alfonſus etiã de Velaſco, fratres germani eiuſdẽ Comitis de Haro, ſcientia

& moribus clari,& plurimi alii Comites & Barones,quos nominare operosum esset. Manserunt interim regis & regni ordinatione gubernatores dominus Alfonsus Carrillo Archiepiscopus Toletanus,& Petrus Fernandi de Velasco Comes de Faro,viri nobilitate,sapientia, & omni virtutum genere præstantes, qui singulari prudentia& moderatione creditum gubernationis officium cum summa laude & commendatione expleuerunt. Henricus igitur tanta nobilium societate munitus per totum regnum Granatæ libere transiit. Sarraceni sese intra muros vrbium receperunt. Multasq; clades & vastationes eis intulit, ac nonnulla castra & loca sibi subiecit.

De dissidio inter Iohannem Regem Nauarræ & Carolum filium suum cui Henricus fauebat, & quomodo Henricus regnum Nauarræ potenter ingreditur & multa loca expugnauit. Deinde qualiter principatum Cataloniæ Iohanni Regi Aragonum rebellantem Henricus Rex Castellæ non acceptauit, & de causis huius rei, & quomodo Rex Franciæ & idem Rex Henricus mutuo se viderunt, & de inutili effectu illius dietæ. Caput XXXVII.

CÆTERVM exigentibus populi Christiani culpis,ac instigante humani generis hoste,interceptum est bellum contra Mauros, & quædã simultates domesticæ & bellorum nouæ opiniones insurrexerunt. Suborta siquidem fuit quædam intestina dissensio inter eos quos natura ipsa vnam personam reputat, videlicet inter Iohannem Regem Aragonum & Carolum filium suum Principem Nauarræ, patre dicente,dum viueret, Nauarræ Regem intitulari ac libere gubernare debere:filio Carolo asserente,ex dispositione matris,pactis etiam super ea re initis,proprietatem & dominium regni eiusq; administrationem post pubertatis annos ad eum spectare. Henricus vero Rex Castellæ Carolo fauebat. Tandem post plurima & varia quæ in ea re interuenerũt, Carolus apud Barcinonam vita functus est: sed & paulo post soror eius domina Blanca eandem viam vniuersæ carnis ingressa est.Ex quo tempore adaucta est super regno Nauarræ discordia. Rex enim Henricus ex certis causis ius ad illud prætendebat: Iohannes vero Rex idipsum ex filiorum successione asserebat. Comes etiam de Fuxo,Iohannis Regis Nauarræ genet, filii sui nomine regnum tuebatur. Henricus tandem valida manu Nauarrã in propria aggressus, expugnauit non paruam Nauarræ partem, videlicet Vianam Ios Archos,Sanctum Vincentium,Laguardia,Lerin, & plura alia castra, quorum aliqua nunc suæ ditioni subduntur. Dum hæc agerentur, Catalani rebellant contra Iohannem Regem Aragonum, elegeruntq; in Regem & dominum eundem Henricum Regem Castellæ, cuius vexilla apud Barcinonam erexerunt, monetamq; suo nomine cuderunt, eundem Henricum exorantes vt eos in subditos acciperet, gentesq; armatas ad debellandum Iohannem Regem concederet. Ad quos Henricum dixisse fertur illud Alexandri ad Darium, aduersus magnas vires & magnos hostes, non aduersus calamitosos velle pugnare. Ad eos rursus verba agens, Bonum, inquit, Principem habetis auunculum meum. Quo sermone, vt alter Spartanus quem Valerius commemorat, principandi repulsam summo honori adæquauit,& propinquam sanguinis necessitudinem regnandi cupidini prętulit. Verum Henricus ipse conspiciens Catalanos sibi deditos plurimum affligi a Iohanne Rege Aragonum & gentibus Ludouici Regis Franciæ, qui eidem Iohanni colligatus & fœderatus erat, eorundem Barcinonensium & plurimorum Baronum regni Castellæ assiduis precibus instigatus, nonnullas gentes armorum ad tuitionem eorum in Cataloniam transmisit. Pugnabatur itaque per totam Cataloniam, fiebantque miseræ cædes, deprædationes, & calamitosæ clades. Tandem actum est vt pro his componendis rebus præfati illustrissimi Reges Franciæ & Castellæ se simul viderent, & mutuo loquerentur. Venit ergo Rex Franciæ ad suam Baponensem ciuitatem. Henricus vero cum maximo apparatu & fastu plurimis Baronibus & prælatis sociatus apud oppidum suum Fontis rabi-

tis rabidi se contulit. In finibus itaque vtriusque regni ambo potentissimi Princi-
pes conuenerunt (vtinam sic animis, sicut corporibus) & aliquando inuicem sunt 1463
locuti. Fuit autem prima eorum confabulatio circa dimidium Aprilis huius præ-
sentis anni domini M. CCCCLXIII. Verum quia facile fuit suadere volenti, acquie-
uit Henricus, vt Rex Franciæ arbitraretur in factis Cataloniæ, cuius arbitrium
Henricus acceptauit. Ferunt tamen nonnulli dietam illam non paucas diffidii oc-
casiones inter eosdem Reges parturisse, vt rerum exitus comprobauit, adeo vt qui
pro vnitate conuenerant, diuisi discederent, & qui licet inuisi & incogniti vnani-
mes accesserunt, cogniti, vlceratis tamen animis, disiuncti sunt, & qui aliis pa-
cem componere venerant, inter se diffidia seminarunt, & dum alienas lites ex-
tinxerunt, suas suscitarunt. Et quanquam verum sit (vt ait Cicero) quia amico-
rum præsentia, conuictus, & consilia amorem augent, plerumque tamen ex ipsa
magnorum Principum mutua contractione & confabulatione odia nascuntur,
præsertim cum erga ea & propter illa adunantur quæ adipisci vterque non potest.
Vt enim pulchre Scipio dicebat, cum de honore & gloria agitur, infida est Regum
amicitia, quippe inimicitias maximas inter amicissimos extitisse sæpe comperi-
mus. Sed & vt idem Cicero subdit, raro atque perdifficile amicitia in illis conser-
uatur, qui in maximis honoribus & principatibus tumescunt. Hinc Plautus noci-
tura asserit sæpe inter potentes & gloriæ auidos similia colloquia. ait enim con-
uentus, debacchationes, & conuictus non quæro, vt amorem pariant, vtinam ni-
hil odiorum darent. Subdit igitur, quia tener ac mollis est Principum animus, &
ad querelas procliuior. Et velut rosa, vel lilium si negligentius tangantur, diutius
perdurant, si vero tenacius manibus contrectantur, cito liquescunt atque mar-
cescunt: sic est de Principum amicitia. Verumtamen eorundem Regum summa
virtute paulo post omnis diffidii causa sopita est, & pristina vtriusque regni frater-
nitas renouata. Sed iam redeamus ad Regem Henricum & eius ingentem mo-
deration em. Quanquam enim (vt diximus) Catalani & nonnulli Aragonenses ei
subiici vellent, nihilominus vertens animo excelsa merita quondam Fernandi
Regis Aragonum patris Iohannis, sed & attendens quia magni animi est magna
contemnere, eam ipsam regnandi facultatem a cunctis mortalibus tantopere ex-
optatam ille summa & plus quam humana virtute non admisit: quippe collatam
ipsam dulcissimam regnandi cupidinem singulari temperantia & incredibili mo-
deratione correxit, non vtique virtuti & potentiæ suæ diffidens, sed quia præcla-
rum, magnificum, & magni animi indicium dicebat, regnandi auiditati modum
adhibere. Nam teste vno ex sapientibus, ea tuta est potentia quæ viribus suis fre-
num imponit, asserens illam laudatissimam fore potentiam, ipsam potentiam
nonnunquam temperare. Addebat quia vltra humanitatis & virtutis præmia, illa
maxima est potentia, nolle regnare cum posset: sæpe illud nostri Senecæ recen-
sens, quia nulla in Principe præclarior splendet virtus quam ipsa moderatio, quæ
nil aliud est quam cum summa prudentia secundas res non statim, nec effuso gau-
dio apprehendere. Vertebat enim animo modestissimus Princeps, quam inuidio-
sa, ne dixerim periculosa, sit regnorum cumulatio, dicente redemptore per Pro-
phetam: Væ vobis qui aggregatis agrum ad agrum, domum ad domum, vsque ad
terminos terræ. nunquid soli vos estis in terra? Abimelech enim filius Gedeonis,
vt sacræ scripturæ testatur historia, cum ad accumulanda regna aspiraret, & per
agnatos ex matre eum attinentes id iure posse impelleretur, tamen ea regnan-
di ambitio infelicem ei exitum præbuit. De quo Sapiens dicere visus est, Eleuatus
ad modicum, & non subsistet. Quare Henricus oblatam regnandi promptitudi-
nem coh ercuit, imitatus Publicolam Valerium sempiterna laude & commenda-
tione dignum, qui cum cerneret imperii insignia populi voce ad se translata, inui-
diosum tanti principatus fastigium ingenti moderatione despexit: imitatus rursus
Cæsarem Tiberium qui plurimos sibi delatos summos honores recusauit, coro-
namq; deposuit: imitatus deniq; Diuum Vespasianum, qui cũ apud Ierosolymam
obsidiones seruaret, ad imperium post Galbam & Neronem occisos eleuatus
est, qui adeo restitit, quousque gladiis vibrantibus atque minantibus compulsus

est id inuitus assequi quod libens respuerat. In qua re (vt aiunt) magis periculo cessit, quam voluntarius accessit. Recolebat quidem Henricus oportere eum offendere quem natura impellebat defendere. fratrem siquidem matris a regno expellendum cogitabat, quo nil scelestius, nihilque inhumanius putabat, imitatus Africanum Scipionem qui oblatum ei a Senatu regnum, supplex rogauit ne ea provinciæ sors fratri suo eriperetur, vt ad eam transiret. Laudamus superiorem Africanum quod tantum laboris habuerit in honoribus & principatibus recusandis, quantum egerat in merendis. Illi tamen Henricum anteponamus, qui recusauit regna oblata, cum mereretur accepta. quo effectum est vt quanto in ea re fuerit moderatior, tanto euasit gloria superior. Verum de Regum & Principum moderatione & temperantia, ac reprimenda libidine, diximus latius in prædicto libro Speculi vitæ humanæ, & in libro de remediis afflictæ ecclesiæ militantis, & in tractatu de confutatione sectæ & superstitionis, & illius erroribus,

Qualiter tempore huius Henrici quarti famosa oppida de Gibraltar & Archidona, & plura alia loca recuperata sunt Mauris expulsis, & de virtutibus huius Henrici & piis eius operibus, præsertim qualiter fuit magnificus & liberalis. Demum agitur, qualis liberalitas est laudanda, & qualis improbanda in principibus.

Caput XXXVIII.

TEMPORE huius Henrici quarti sua vigilantia & prope singulari prouidentia, inter cætera castra & oppida quæ a Sarracenis euicerat, & suæ ditioni subiecit, famosum oppidum de Gibraltar cum arce inexpugnabili lucro fidei catholicæ cessit, Maurisque expulsis, Christianis populauit, quos plurimis beneficiis & priuilegiis donauit. In cuius obsidione & felici recuperatione inclytus Iohannes de Guzman dux Metinæ strenue atque præcipue militauit, tantoque auidius, quanto tenacius animo gerebat genitorem suum in eiusdem oppidi obsidione vitam fuisse priuatum. Rursus eiusdem Henrici temporibus castrum de Estipona prope Malicam non sine graui discrimine & periculo clarissimi viri Iohannis Pacheco Marchionis de Villena & suorum e manibus Arabum ereptum est. Deinde oppidum de Archidona post longam obsidionem, plurimis Arabibus cæsis, strenue cum præcipua laude obtinuit nobilis Petrus Giron Magister de Calatraua. Hic Henricus maximos thesauros congregauit, licet longe minores, quam patris tempore tallias & tributa subditis imponeret. Sed quid hæc? huius Principis laudes tacere cogor, ne familiaritas, necnon ingens ad eundem Principem deuotio, fides, & obsequendi desiderium, suspicionem ingerat. Adde quia sapientis est consilium, Ante mortem ne laudes quenquam: sed laudandus est quis post labores, magnificandus post consummationem. Nam scriptum est: Septies in die cadit iustus, & resurget. & rursus: Nescit homo an odio vel gratia dignus sit. Quæ res agit vt non sine timore ac tremore laudetur, qui tot ruinis proximus est, vt latius tetigimus in capite quinto huius quartæ partis. Verum quia (vt ait Plato) in Republica bene instituta Principes alendi sunt laudibus, & iuxta Poetam crescit laudata virtus, sed & Salomon in prouerbiis ait, Vir fidelis multum laudabitur: & iterum, Qui graditur sapienter, ipse laudabitur: non indigne, vt putamus, Princeps virtute præditus laudandus est, vt sese virtutibus alat & sustentet, vt sit via veritatis & virtutis corruat, sciat tam tute ob gesta obscura posse deturpari, quam ob clara laudari, ibique molestus accedet vituperator, vbi gratus accessit laudator. Ne tamen penitus tacendo veritatem offendam, paucula ex multis breui disseram. In primis hic excellentissimus Rex, vt optimum decet Principem, literis instructus est, diurnisque officiis plurimum delectatur, ecclesiasticum statum ac religiosorum ordines diligit, veneratur, & colit, ecclesias, monasteria, & pia loca construit & abundanter dotat. Inter cætera monasterium de Miraflores prope ciuitatem Burgensem Cartusiensium ordinis, in quo Iohannes pater sepulturam elegit, mirifice construxit & abundanter dotauit.

Taceo

Taceo miram structuram a primo lapide deuotissimorum cœnobiorum del Parral, & reliquum sancti Antonii prope Segobiam, & aliud sancti Hieronymi prope Maioritum. Plurimis denique aliis monasteriis & piis locis regnorum suorum nõ paruos reditus perpetuos contulit. Denique magnus est ædificator regalium ædificia, vel vetera restaurat, nec puduit in eis magnum fudisse thesaurum. liberalis denique admodum est, multos publice priuatimque ditans & honoribus augens, quos vel mediocri familiaritate cognouit. Testes sunt non pauci quos plurimum exaltauit. Semper illud oregerit a sapientibus dictum, nullam maiorem Principis esse felicitatem, quam multos fecisse felices. Quę vna res etsi multorum inuidiam habere potuit, gloria tamen carere non potuit. Fatemur tamen non fore commendandum Principem qui patrimonium regni incõsulte largitur, præsertim vbi nulla impellit necessitas, nec Reipub. suadet vtilitas. Nam (vt inquit Cicero) quid enim leuius quam id agere quod diutius agere nõ possis? Vnde subdit, non est cõmendanda effusa largitas, si quod alteri largiris, alteri extorqueas: illi dare, isti nocere. Adde quia iuxta sapiẽtum sententiam, qui vltra modum fundit quæ sunt Reipublicæ, cito veniet ad littora paupertatis: quinimo ei assimilatur qui hostibus cõtra se dat victoriam. Vt enim pulchre Philippus dicebat ad Alexandrum, & Ciceronem refert, Quid tibi ista profusa largitas confert, per quam Macedones, non te Regem suum, sed ministrum & præbitorem putent? quod sordidum esse Regi non ambigis. & subdit: Largitiones immoderatas rapinæ extorsionesque sequuntur. Cum enim in dando egere cœperis, alienis bonis manus cogeris inferre. non ergo pure laudabile; nec magnificum, vt benuolentiæ comparandæ gratia prodigus existas. Non enim tantum amoris assequeris eorum quibus dederis, quantum illorum odia quibus ademeris. Ea de re Principibus non est ita claudenda res familiaris, vt eam benignitas aperire non possit. Tunc enim laudata est liberalitas, cum pro dignitate & virtute cuique tribuitur, quod est fundamentum iustitiæ: quia, teste Ciceron, nihil est liberale, si non sit iustum. Donent ergo Principes ratione & honestate præuia, atque inprimis ita largiantur, vt nec aliis, nec sibi noceant. nec enim liberales aut magnifici sunt, qui cupiditate gloriæ aliis eripiunt quod aliis largiuntur, nedum quosdam, immo multos lædunt, vt in paucos profusi existant. Tanta ergo sit in Principe liberalitas, quæ teste Didymo ad Alexandrum, in largientis incommoda nõ redundet. Sed & tanta existat, vt nescia sit pati dispendium, ne paulo post idem sit egens, qui fuit largiens, rideatque qui accepit, lugeat qui donauit: sed ea moderatione pensentur beneficia, vt quod transfunditur, non minuat, sed augeat donantis maiestatem, vt in face, ex qua quanto plura succendis, tanto magis facultatem recipit plus lucendi.

De strenuitate huius Henrici quarti, & de eius humanitate, pietate, & mansuetudine, & de ceteris illius virtutibus, præsertim de temperantia & sobrietate, & quomodo fugiebat ornatum regium & quæuis mollia delicamenta. Deinde quomodo plurimos nobiles exaltauit. Rursus qualiter delectabatur venationibus, & de incommodis huius exercitii, si nimium frequentatur.

Caput XXXIX.

Henricvs igitur nequaquam his virtutibus contentus, animosus est atq; strenuus, in bellicis denique exercitiis plurimum tritus & fortunatus, in congressibus ac bellicis periculis primus: imitatus alterum ex Cæsaribus, de quo annalia ferunt nũquam militibus dixisse, Ite, sed, Venite. Rursus bellicorum laborum patientissimus est, & longissimas vias sæpe incredibili celeritate confecit, armorũ & equitandi peritissimus, sępe inclinantẽ aciem solus restituit, obsistens fugientibus, singulos nedum retinens, sed in hostes cõuertens. Deinde humanus, mansuetus, ac humilis, longe plus quam temporis malitia exigit. Denique clementissimus ac cæuitiæ detestator. Errori facile veniam dat. Pius quoque & plurimum miseris

compatiens. nam vt alter Adrianus Imperator, seruitores etiam paruæ conditionis infirmos sæpe visitabat, atque de sua mensa cibos ministrabat, medicos prouidebat. omnia denique pietatis officia ad cuiusq; optimi priuati hominis officium pertinentia agit, oblitus regii fastigii. Imitatus deniq; Antoninum Pium Imperatorem, de quo ait Iulius Capitolinus, qui cum militem secum educatum ægrotum sæpe visitasset, atque vilia obsequia, sed pia præstasset, & propterea multis displicuisset, quasi Regē hoc nō decuisset: ille ridens ait, quia nec dignitas nec imperium tollit affectus, nec pietatis opera dignitatis fastigio derogant. Sed & vltra pietatis opera tantæ est mānsuetudinis, atq; tā placidæ est lenitatis, vt quos maiestatis quoq; contra se reos conspexerit, non facile punit, & aduersus se insurgētes diuino quodam animo dimittit in eadem familiaritate quam ante habuerit. Et vt paucis agamus, cunctis benignus & communis est, adeo vt quemadmodum de Traiano legitur, non pauci, nec paruæ auctoritatis viri eum, quia communis plurimum foret, sæpe inculpabāt dicentes illud Valerii Maximi, Reges suis subditis familiarissimos ac communes esse non oportere, quia quicquid in excelso fastigio positum est, vt sit venerabilius, humili & familiari consuetudine vacuum esse conuenit. Ad quæ Henricus respōdit, talem debere esse Principem priuatis, quales esse sibi Principes priuatus optasset. Nec putabat humanitate ipsam quoq; regiam dignitatem perdi, sed augeri, illis non assentiens qui credunt auctoritatem Principis emolliri, si familiarem se suis reddit, cum per eam modestam quidem subditis carior fit. Cæterum cum sæpe a multis lepide argueretur, quod non regio, sed communi vteretur habitu: respondit quia regalis dignitatis alius debet esse testis quam purpurea aut preciosa vestis, addens quia satis turpe videbatur Principi nō rerum aut virtutis excellentia, sed solo habitu velle a priuatis differre. Rursus Henricus omnibus æquus, ad iram tardus, ad misericordiam pronus, vanæ gloriæ contemptor, rarus in sermone, & loquendo patiens auditor. nullius imprudentiam despicit, prudentiam in quouis homine, etiam humilis conditionis plurimum commendat. Hic Henricus suos secumque connutritos vehementer dilexit, sed inter cæteros dum puerilibus & teneris annis ageret, duos secum nutriuit nobiles iuuenes de antiqua & clara familia ortos, videlicet Iohannem Pacheco & Petrum Giron, quos suis virtutibus carissimos habuit. naturaliter enim (vt inquit Aristoteles) bis cum connutritos & conuersatos diligimus nostra eis communicantes. Illos itaque plurimum sublimauit. Nam alteri Marchionatum de Villena, deinde Magistratum sancti Iacobi de Spata: alteri Magistratum de Calatraua conferri obtinuit, ac plura alia dominia contulit. Nec prædictis regia liberalitas & munificentia contenta est, sed & plurimos alios nobiles vt virtuti deditos viros exaltauit, inter quos plurimum dilexit Michaelem Lucas & Beltrandum de la Cueua. Hunc Ducem de Alburquerque, alterum Comestabilem creauit, imitatus Magnum Alexandrum, qui (vt ait Iosephus, & apud Machabæos legimus) licet vxorem prægnantem & cognatos relinqueret, eos tamen nobiles qui secum nutriti fuerant in iuuentute sua, in tantum dilexit, vt eos adhuc viuens plurimum exaltauerit, quibus & regna diuisit. Sed & Augustum imitatus, de quo aiunt annalia quia suos tantum dilexit, vt eos tam magnificis euexerit honoribus, vt pene suo æquaret fastigio. Denique hic Henricus elegit sibi consiliarios excellentes viros in vtroque statu: inter ecclesiasticos dilexit plurimum etiam antequam esset assumptus, dominum Alfonsum de Fonseca, primo Episcopum Abulensem, demum Archiepiscopum Hispalensem, dominum Ludouicum de Acunna Episcopum Burgensem, & successiue regnum adeptus acceptum habuit dominum Petrum Gundisalui de Mendoza Episcopum Calagurritanensem, postea Saguntinensem, viros eximiæ nobilitatis, doctrinæ & prudentiæ, & plurimos alios nobiles præstantes viros. Rursus vt cæteras Henrici virtutes omittamus, temperatus admodum & sobrius est, blandimentorum & balneorum inscius, eos plurimum deridens qui capillorum tantam curam gerunt, vt pigmentis & assiduis lotionibus, licet non sine capitis discrimine, tam crebro terguntur, quousque flauos crines, aut calamistratos conficiant, & quos natura nigros effecit, arte aureos reddere conantur: damnans

mnians Aurelii Commodi Imperatoris clementiam, qui (vt ait Iulius Capitolinus) tam diligens, vt capillos coloris aurei faceret, fuisse fertur, vt capiti aurum resperget, quo magis coma illuminata flaueſceret. Sed nec minus vituperat Commodum Antoninum etiam Imperatorem qui eodem Iulio teſte, ſepties & octies caput in die lauabat, atque in ipſis balneis edebat. Quibus delicamentis nihil corporibus humanis funeſtius atque crudelius eſſe poteſt, veluti quæ corpus debilitant, animoſque effœminant, atque ad res bellicas imbecilles & fragiles homines reddunt. Nam vt pulchre Seneca ait, qui blandimentis balneorum cæteriſque corporis delicamentis permademus, cuncta dura & difficilia iudicamus. agunt enim vt quod non diu poſſumus, breui frui deſinamus. Demum in ſobrietate cibo-rum & potus Henricus tanta parſimonia vtitur, vt imitetur Auguſtum Cæſarem, qui vulgarem panem & caſeum bubalinum manu preſſum & cætera lacticinia appetebat. Vini potum Henricus abhorret, memor quia Dei voce vini vſus Regibus prohibetur, eo dicente, O Samuel noli vinum dare Regibus, ne forte obliuiſcantur iudiciorum Dei. Idque agit non repugnante natura, ſed ſuadente virtute. Interrogatus ſæpe cur vino non vteretur, cum poſſet, ait nihil pulchrius ſuauiuſque in homine quam illud ſumere quod delectat: imitatus Romulum vini parciſſimum, qui cum in conuiuio parum biberet, & amici dicerent, o Romule, Si omnes ſic biberent, vilius eſſet vinum: immo, inquit, carius, ſi quantum & quale quis vellet biberet. Aiunt denique eundem Henricum facetum, ſed æterna commendatione dignum dixiſſe verbum. Cum enim in valle Granatæ, vbi intenſi ſunt calores, in eius exercitu vinum deficeret, querela ad eum delata, Satis, inquit, a nobis prouiſum eſt de optimis aquis, ne homines ſitiant. Simile Auguſtum dixiſſe legimus. Rurſus Henricus poſt bellica exercitia harmoniis ac concentibus muſicalibus admodum delectatur, venationi plurimum deditus. Cuius exercitio & pro eius incolumitate ac ſuæ Reipublicæ vtilitate vtinam parcius inſudaret. Nam, vt ait Ethicus, id vnumquemque decet maxime, quod eſt cuiuſque maxime. non enim ad ſyluas aut parturiendas, aut incolendas, ſed ad vrbes viſendas atque regendas Princeps aſſumitur, quia vt de Eſau Polycrates ait, ad res politicas vix conuerſabilis eſſe poteſt actu, qui ſyluеſtris eſt incolatu. Fateor non ſemper venatio in culpa eſt. Plerumque enim otii inertiam fugiunt qui laboribus membra aſſueſcunt. quare ipſa venatio ex perſona, loco, & tempore penſanda eſt. Illa profecto in Rege laudanda atque luſtranda eſt venatio, non quæ aprum Calydonium vt Meleager, aut Apin taurum vt Cambyſes, aut ceruas vt Euripides venabulo percutit, ſed quæ vt alter Auguſtus, vaſtatores & hominum oppreſſores venatur atque inſequitur. Refert enim Polybius Traianum Auguſtum dicere ſolitum, illam congruam principantibus venationem, non beſtiis aut feris certamen, ſed hominibus terrorem indicere, nec cum innocuis animantibus dimicare, ſed cum nocentibus & ſceleſtis hominibus confligere. illa enim ſyluas ornant, hi regna & vrbes depopulant: illa fruges vaſtant, hi vitam moreſque hominum diſſoluunt. Præclare igitur Themiſtoclem dixiſſe Polycrates ait, a frequentibus venationibus & leuioribus ludis Principes fore arcendos, ne Reſpublica ludere videatur, dettimentumque relicta grauitate patiatur.

De iis quæ acciderunt in eccleſia tempore huius Henrici, & de Romanis Pontificibus qui eo regnante præfuerunt, præſertim de Calixto, Pio, ac Paulo ſecundo, & de eorum laudibus præclariſque geſtis, & de opuſculis auctoris hanc hiſtoriam compilantis ſub eiſdem Pontificibus & eorum iuſſu editis. Tandem agitur de Frederico tertio Imperatore, & de duplici eius aduentu ad vrbem Romanam.

Caput XL.

POSTREMO adducenda ſunt breui ſtylo quæ huius Henrici quarti Regis Caſtellæ & Legionis temporibus in eccleſia Dei & in imperio acciderunt, & de Romanis Pontificibus qui tunc eccleſiæ Romanæ præfuerunt. Eiuſdem igitur

Henrici tempore obiit Nicolaus Papa quintus, & succeſſit Calixtus tertius natione Hiſpanus de regno Valentiæ. Hic Pontifex genere nobilis de domo dicta de Boria, doctiſſimus Iuriſta fuit, feruidus admodum in expeditione cõtra Turcum, & plurima compleuiſſet, ſi dies non defeciſſent. Sedit autem quatuor fere annis. Eo itaq; in bona ſenectute vita functo, aſſumptus eſt Pius ſecundus, die trigeſimo menſis Auguſti anno domini milleſimo quadringenteſimo quinquageſimo octauo. hic Pontifex natione Senenſis, natus in oppido Conſignano, quod paulo poſt idem Pontifex ciuitatis titulo luſtrauit, & Pientiam a Pio nomine ſuo appellari iuſſit, vbi eccleſiam cathedralem erexit, conſtruxit atq; dotauit, palatium q; inſigne atq; ſuperbum ædificauit. Fuit hic Pontifex orator diſertiſſimus, & in aula Alberti, demum Frederici tertii Imperatoris moderni nutritus eique acceptus, tandem Cardinalis effectus eſt; & parum poſt ad ſummum Pontificatum aſſumptus. Huic Pontifici, Henrici Caſtellę Regis prædicti iuſſu & regnorum ſuorum nomine, ego ipſe, tunc Epiſcopus Ouetenſis, puram, debitam, ac ſolitam reuerentiam & obedientiam præſtiti. Hic Pontifex dum eſſet in Papatu, inter ingentem negotiorũ molem ſtudio aliqua horula vacabat, hiſtoriamq; refertiſſimã, & aliqua opuſcula prę-clare ingentiq; elegantia deſcripſit, eaque mihi ſuo referendario antequam edita forent, communicare dignatus eſt. Rurſus fuit Pontifex ipſe zelantiſſimus belli & expeditionis contra perfidos Turcos, & aduerſus eorundem impietatem generalem & famoſam indixit cruciatam & paſſagium, cui ſe debilem viribus, ſed animo fortem perſonaliter exhibuit. Verum peccatis Chriſtiani populi, ſed & ignauia atque diſſidia infeliciter res actæ ſunt. Nam cum apud Anconam vrbem maritimam transfretandi animo moram traheret, expectans aduentum quorundam Principum & magnatum, qui perſonaliter venire, aut præſidia ferre polliciti erãt, conſpiciens nullam ſupereſſe ſpem de illorum aduentu atque ſuccurſu, conſternatus animo & aggrauato morbo corporali, ex huiuſmodi mœſtis animi accidentibus, tandem vt Deo placuit, ſpiritum exhalauit, me tunc in eadem ciuitate manente, & ad transfretandum cum eodem Pontifice parato. Obiit autem decimo quarto die Auguſti anno Chriſti incarnationis milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo tertio, præfuit annis ſex. Illico itaq; domini Cardinales cum tota curia Romam ſe conferunt ſuper electione futuri Pontificis. Qui conclaue ingredientes, ſic diſponente diuina clementia, vnanimiter & concorditer per viam Spiritus ſancti elegerunt ſanctiſſimum D. dominum Paulum ſecundum natione Venetum, qui nunc feliciter Deo auctore præſidet. Hic Pontifex genere nobilis atq; patritius, ſed vita & moribus illuſtrior, nepos quidem fuit beatæ memoriæ Eugenii Papæ quarti, & ita ex vna nobili glorioſaq; domo duplex pontificatus egreſſa eſt dignitas, & dum in illo mœror vniuerſos tenuit quod raptus ſit, in iſto gaudium ſuceſſit quod aſſumptus eſt. quo fit vt vtriuſq; Pontificis laudum gloria, vniuerſa populorum ora compleat. Eſt igitur huic Pontifici virtus animi ingens, ſed & forma corporis venuſtiſſima. illa præſtat, vt eum oporteret Pontificem maximũ fieri: hęc, vt deceret. In principio pontificatus ſui Romanam curiam omni Simoniæ & extorſionis labe ſeueriſſime purgauit, cunctoſque officiales ac curiales reformauit, domumq; habuit mundiſſimis atq; honeſtiſſimis viris refertam. Cæterum contra perfidos Turcos Vngariæ Regi ac plurib. Principibus & communitatibus aſſidua nec parua præſidia elargitur. In eccleſiæ vero gubernatione nedũ fortunatiſſimus eſt, ſed ſumma experientia, prudentia, & virtute præſtantiſſimus, denique clementiſſimus & omnium indulgentiſſimus, ad pacem deniq; pronus. Nam Italiam diſſidiis plurimis incenſam ſumma cum induſtria bis pacauit. Demum quibuſdam tyrannis a terris eccleſiæ expulſis, nõ paucas nec paruas vrbes & terras ditioni eccleſiæ Romanæ adiecit. Hic feliciſſimus Pontifex qua die apicem ſummi Pontificatus aſſumpſit, de ſacri collegii aſſenſu non ſine ſingulari confidentia me indignum, ſed fidum, præfectum Caſtellanũ caſtri ſancti angeli de vrbe inſtituit, quippe qui iocalia & eccleſiæ Romanæ theſauros fidei meæ commiſit, deinde proſua animi nobilitate & munificentiſſima liberalitate meipſum indignũ primo ad Zamorenſem eccleſiam, deinde ad Calagurritanam, tandẽ ad Palentinam tranſtulit.

Verum

Verum cum iussu suæ sanctitatis pluribus annis Castri præfati sancti angeli curã & administrationẽ gererem, vbi satis otii supererat, de eiusdem suæ Beatissimæ mandato, ad gloriã omnipotentis Dei, & ecclesiæ Dei exaltationẽ & decorẽ, ac veritatis dilucidationẽ, nõnulla opuscula inculto rudiq; eloquio edidi. Primo librũ magni voluminis dictũ defensoriũ status ecclesiastici contra querulos, æmulos, & detractores Prælatorũ & clericorũ, diuisum in decẽ tractatus. Itẽ librum de paupertate Christi & Apostolorũ, & an Christus & Apostoli mendicarunt, & quo sensu dici potest eos mẽdicasse. Ibi deniq; deducitur Prælatos & clericos modernos nõ deuiare a vitã apostolicã, licet obtineant ppria, possessiones, & prębendas distinctas: & quanquã segregatim in domib. propriis habitẽt, nihilominus eos vitã communẽ a sanctis patrib. institutã ducere censendos fore. Rursus iussu eiusdẽ Pontificis edidi librũ, vbi agitur an sine peccato fideles licite fugiant a locis vbi sæuit pestis. Itẽ librũ de monarchia orbis, in quo ostenditur apud Romanũ Pontificẽ residere verã orbis monarchiam. Demũ in eodem libro in secunda parte deducitur, Reges Hispanię & Francię nõ fore Imperatori subditos. Agitur etiã per quẽ, quãdo, & quomodo Reges delinquẽtes puniri possunt. Itẽ librũ defensoriũ istius libri monarchiæ cõtra quosdã detractores super eisdẽ & aliis vtilib. materiis. Itẽ librum apparatus siue cõmenti super bulla cruciatę indictę per Papã Pium cõtra perfidos Turcos. Itẽ librũ super cõmento bullæ depositionis Regis Bohemiæ per sanctissimũ D. Paulũ secundũ publicatæ. Itẽ librũ de remediis afflictæ ecclesiæ militantis, in quo adhibẽtur remedia cõtra oẽs persecutiones quas ecclesia ab exteris & domesticis patitur. Itẽ librũ dictũ speculũ vitæ humanæ, de prosperis & aduersis, dulcib. & amaris omniũ statuũ vitæ mortalis, tã in statu spirituali, quã temporali. Itẽ librũ de regno diuidendo, & quando primogenitura sit licita. Itẽ librũ de pace & bello, & de necessitate & vtilitate bellorũ. Itẽ librũ de eruditione puerorũ. Item librũ confutatoriũ sectæ & superstitionis Machometi, & quorundã errorũ contentorũ in quibusdã epistolis per quendã eloquentẽ oratorẽ missis perfido Turco. Itẽ librũ dialogi de auctoritate Romani Põtificis & generaliũ conciliorũ, & de pœna subtrahentiũ obedientiã a sede apostolica, & de remediis schismatũ. Itẽ plurimos alios tractatus & epistolas, quæ siquidẽ opuscula eidẽ sanctissimo Põtifici pro maiore parte dedicatã sunt, & sub illius glorioso & æterno nomine potius, quã studio & ingenio meo cõquiescunt. Nec me solũ, sed vt alter Esdras, vel Rex Ptolemęus, pitures doctissimos & studiosos viros ad scribendũ inuitat, quippe allicit atq; remunerat. Sed de huius Pontificis gloriosis gestis, laudibus, & præconiis alibi dicimus.

Huius itaq; Pontificis ac Regis Henrici præfati tẽpore sedit in imperio Fredericus III. Austriæ dux. Hic ante susceptũ imperiũ Ierosolymã deuote visitauit Alberto fratre & Comitib. Cilię sociatus. Adeptus aũt imperiũ cũ Germanos quadã neutralitate quæ potius subtractio obedientiæ videbatur, frui cõspiceret, & diuisam ecclesiã reperisset, conuenticulũ apud Basileã congregatũ abire iussit: vnde secuta est totaliter desiderata vnio ecclesiæ. Cũ Vngaris aliquo tẽpore bellauit, & aliqua cabella obtinuit, sed & nõ parua ab eis damna cõsequutus est. Vxorẽ duxit sororẽ Regis Portugaliæ, nomine Leonorã, sanguine & moribus inclytã. Hic vt diximus, Romã venit & diadema a Nicolao v. susceptt. Deinde visitauit Alfonsum Regem Aragonũ & Siciliæ vxoris auunculum, a quo honorifice apud Neapolim receptus tandẽ Alemaniã feliciter rediit. Demũ anno domini M. CCCCLXIX. deuotionis & peregrinationis gratia Romã & Apostolorũ sacra limina visitauit, qui ab eodẽ sanctissimo Paulo II. summo Põtifice solennissime receptus est, illũq; in suo apostolico palatio humanissime & curialissime locauit, & quãdiu Romæ fuit, sibi & gẽtib. suis lautissime expẽsas ministrauit, & in recessu spiritualib. & tẽporalib. munerib. eũ magnifice donauit. Agimus iã huius historiæ finẽ sub eodẽ Henrico IIII. Verũ quia septies in die cadit homo, exorãdus est Altissimus per quẽ Reges regnãt, vt hũc Henricũ IIII. custodiat, protegat, & defendat, vt quę feliciter incepit, felicius explcat, illiq; intellectũ, vires, & conatum tribuat, quatenus se & subditos in viam pacis & salutis æternæ dirigat, eo præstante qui est benedictus in sęcula, Amen.

RODERICI SANTII HISTORIÆ HISPANICÆ FINIS.

IOANNIS VASAEI BRVGENSIS RERVM HISPANICARVM CHRONICON.

REVERENDIS. ET SERENIS. PRINCIPI AC DOMINO D. Henrico, S. R. E. TT. sanctorum quatuor coronatorũ Cardinali, Infanti Portugalliæ, Archiepiscopo Eborensi, Alcobacensis monasterii Commendatario, & in regnis Portugalliæ summo de fide Catholica cognitori, Domino suo obseruandissimo, Ioannes Vasæus S. D. P.

CATONEM illum Censorium magnifice & præclare testatur Cicero præcepisse, Princeps ampliſsime, ita cõparandam esse vitã nostrã, vt non minus ocii, quã negocii ratio nobis constare videatur. Voluit (opinor) vir grauiſsimus, tantã nos rationẽ ducere temporis, vt ne in ocio quidẽ ocioſi essemus, sed in eo vel de priuatis, vel de reip. cõmodis semper aliquid animo tractaremus. Atq; idẽ laudat P. Scipionem, eum qui primus Africanus est appellatus, quod dicere solitus esset, nunquã se minus esse ocioſum, quam quũ esset ocioſus: videlicet quia in ipso ocio de negociis cogitabat, adeoq; nunquã cessabat, vt quæ res aliis languorẽ afferre solet, ipsum acueret. Horũ ego virorũ tam singularem ingenii præstantiã, sicut affirmare me imitatione consequutũ esse, stultum ac temerariũ iudico: ita non diſsimulo, me laborasse semper, vt voluntate proxime accederem. Et negocii quidem mei rationẽ probe mihi constare arbitror, tum apud Celsitudinem tuã, tũ apud alios, quibuscum hactenus vixi. Sed ocii quænã ratio a me dari poterit, quod adeo exiguũ mihi suppetit, vt nullũ verius quam modicũ dici poſsit? Quid enim ocii superesse potest homini totos dies in docenda iuuentute occupato? a quadam functione si quid forte temporis supereſse cõtingat, id totũ curæ domesticæ, discipulorum priuatæ interpellationes, corporis ac salutis necessaria cura consumat? Quorũ vt nihil impediat, tamen ita nonnunquã animum a prælectione publica defatigatũ, adeo nauseabundũ reporto, vt cum libris ac priuatis studiis rationem aliquã habere, si maxime liceat, ne libeat quidem. Nihilominus si quid vnquam vacui temporis mihi forte dies festi ac feriati fecerunt, id ne otioſum effluxisse videri posset, maximopere a me est elaboratũ. Cuius rei fidem vt Amplitudini tuæ facerẽ, & quod dico, reipsa cõprobarem, præter alia quæ aliquando in lucem dabo, si lucis vsuram Deus Opt. Max. cõcesserit, hoc quoq; cõscripsi Chronicon rerum Hiſpanicarũ, opus, vt mihi quidem videtur, nõ minus necessarium, quam laborioſum. Quod quibus de causis susceperim, posterius latius explicabo. Voluit quidem, vt Hiſpanorum res gestæ posthac nõ Hiſpane tantũ, sed etiã Latine legerentur. Nam Latina leguntur in omnib. fere gentibus: Hiſpana suis finibus, quanquã nõ exiguis, sane cõtinentur. Et consentaneũ omnino videtur, vt res hæ quas Hiſpani gesserunt, quemadmodũ orbis terræ regionib. definiũtur, sic omnibus gentib. innotescant, & quo manuũ Hiſpanarũ tela peruenerint, eodẽ gloria famaq;

famaq; penetret. Quarũ rerum maiestatem si dignitate orationis exæquare non potui, danda bonæ voluntati venia est, quæ in rebus magnis & arduis non solum laudatur, sed etiam pro facto sæpe censetur, præsertim quum ea scribãtur, in quib. nõ tam stili venustas desideretur, quam fides historiæ quæratur. Hanc vero lucubrationẽ multis nominib. sacratissimo tuo nomini, Serenissime Princeps, dedicare cõstitui. Primũ enim quũ ante annos tredecim, relicta Salmanticẽsi Academia præclarissima, repudiatis aliis conditionib. nõ pœnitendis, me in fidem & clientelã tuã tradidissem, quid minus alienum, quã cui vitam, cui fortunas meas crediderã, eidem etiã vigilias & labores meos literarios cõmendare? & cui vitæ subsidia deberẽ, eidem & lucubrationis huius patrociniũ acceptũ ferre? Quid? quod futurũ confidebã, vt quũ me tãtillo otio quod succisiuis horis corradere potui, non omnino cognouisses vsum otiose, quæ tua est erga studiosos humanitas, tui, vberiorẽ otii copiã mihi esses aliquando facturus. Sed postquã res meæ ita tulerunt, vt Salmanticã ab Academiæ Senatu honesta cõditione vocatus redirem, multo magis visum est mihi officiũ meũ, vt opus tuis auspiciis atq; in familia tua lucubratũ, Amplitudini tuæ nuncuparẽ, quod tum demũ nouis me beneficiis cumulasti. Nã quamuis operam meam vtilem esse iuuẽtuti Lusitanæ iudicares, ac proinde discessus meus tibi submolestus esse videretur, tamẽ cũ ita rationib. meis conducere tibi significarẽ, nõ modo solita atq; vsitata beneuolentiæ significatione, sed etiã munere donatum me dimisisti, & ne me credereris a familia tua penitus alienauisse, filiũ etiam meum natu maximũ in fidem & clientelam tuã adoptasti. Cuius ego beneficii magnitudinẽ, nisi etiam absens grata memoria prosequerer, vt mortalium ingratissimus omnium, merito indignus omni beneficio iudicarer. Præterea quum soleas Theologicis studiis historiæ lectionem admiscere, ne vlla te fastidia possint ab assiduo studio diuellere, non ingratũ me Celsitudini tuæ facturũ arbitratus sum, si ab ipsis primordiis compẽdio tibi proponerem Hispaniæ tuæ res gestas & inclyta facta, quam tu inter alios Principes peculiariter nobilitate, dignitate, virtutibus, exornas, amplificas, illustras. Postremo aut ego vehementer erro, aut nulli omnino Principum Hispaniæ poterat hoc opus conuenientius nuncupari, quã tibi Princeps sacratissime. Quid enim magis decebat, quam eam Chronici Hispaniæ partem quæ de hæreseon diuersarum tractat extirpationib. & fidei Catholicæ stabilimentis, summo de fide Catholica in istis Portugalliæ regnis ac ditionib. iudici dedicare? de sanctis illis episcopis & vere pastoribus, antistiti sanctissimo, & veterib. illis (absit adulationis suspicio) iure comparandos? de antiquis Cõciliis & ecclesiasticis statutis, ei præsuli, cuius in hoc omnes vigiliæ, omnes curæ & solicitudines incumbunt, vt grex ei commissus quammaxime ad veram illam primitiuæ ecclesiæ pietatem componatur? de principib. religiosissimis, Principi veræ religionis obseruantissimo? Adde quod hic reperies, amplissime Domine, non tam quod imitere, quam quod imitatum abs te merito gaudeas. Nam quod initio Pontificatus tui Synodum Bracaræ omniũ illius diœcesis sacerdotũ conuocasti, & ecclesiasticam disciplinã, aliorũ vel negligentia vel connuentia labascentem, in integrũ, quoad eius fieri potuit, restituisti: hoc habes Lucretii, S. Martini, & aliorũ eiusdem sedis sanctissimorũ præsulum, vt de reliquis taceam. Quod Iudaicam perfidiam tam constanter oppugnas: hoc Sisebuti Regis Christianiss. Quod cuiuis hæreticæ prauitati tam capitale bellũ indixisti:

hoc S. Leandri, S. Isidori, S. Alfonsi, hoc aliorũ pontificum, quorũ Hispania tum sanctitate gloriatur, tum meritis adiuuatur. Quod Bracaræ collegiũ instituisti, in quo pueri gratuito bonis literis & probis moribus imbuerentur a teneris, atq; idem iã Eboræ tanto studio ac diligentia moliris maximo reip. bono, neq; minore aliorum episcoporum exemplo: hoc quoq; habes S. Isidori, ne recensendis aliis prolixus sim. Quod tãta cura & solicitudine semper adnixus es, vt qui te duce Deo militant sacerdotes, eã seruent vitæ castitatem, quam in suscipiendo tanto sacramento professi sunt: hoc sancti & venerabilis episcopi B. Mõtani Toletani prædecessoris, cuius in ea re diligentia miraculo diuinitus comprobata est. Quod diæcesin tuã ipse perlustras, quum in familia tua multos habeas integritate & eruditione præstanteis viros, quorum in ea re vicaria vti opera possis: hoc post alios S. Giraldi, qui in eo munere vita quoq; perfunctus, a visitatis ouib. ad visendos angelicos choros felicissime demigrauit. Quod quoties a negociorum strepitu secessum quæris, omnis animi tui voluptas sit inter monachos religiosissimos versari: hoc Helladii episcopi, cuius sanctitatem Toletana veneratur & colit ecclesia. Quod viduas, pupillos, omneis ex æquo pauperes tã prolixa benignitate prosequeris: hoc præter venerabiles episcopos, etiã Ricaredi, Sisebuti, & aliorũ pientissimorũ Regum. Quod ad ea quoq; descendis, vt in ecclesiis tibi subiectis altaria niteãt, sacraria sint munda, vasa luculẽta, liturgiæ & officia ecclesiastica quã decentissime & quã deuotissime peragãtur, quodq; tibi sit in omneis ceremonias pia solicitudo disposita: quã laudem in sacerdote Christi ipse quoq; D. Hieronymus magni æstimat: hoc habes venerabilis Conantii episcopi, quo præceptore D. Fructuosus ad tantã profecit sanctitatem, hoc B. Eugenii, vt de cæteris sileam. Deniq; hic tu Princeps vere catholicus, plurima leges de Regib. Christianissimis nõ iniucunda: hic põtifex Christi vigilantissimus, de sanctissimis Hispaniæ episcopis permulta reperies, quæ nõ dubito, quin tanto tibi gratiorẽ huius operis lectionẽ efficient, quãto singularib. virtutum exemplis impẽsius delectaris. Cæterum, vt nulla est in reb. humanis syncera voluptas, ita hic quoq; rerum vicissitudines erunt, & nõnulla interueniẽt parum fausta de Regib. quibusdã partim hæreticis, partim impiis & omni scelerum inquinamento pollutis, de paucis episcopis, depastorib. verius quã pastoribus, de luctuosa illa Hispaniæ clade, quæ lectionis quidẽ voluptatẽ imminuent, sed salutari doctrina, & vtili in posterum, si saperemus, exemplo docebunt, quod nõ minus vere quã elegãter D. scripsit Hieronymus, peccatis nostris barbaros fortes esse. Accipe igitur, Sereniss. Princeps, a cliente tibi deuotissimo munusculum, non autoris nomine, sed eorum qui in illo describuntur, cõmendabile. Quod quum aliis multis de causis serenissimo tuo nomini dedicandum cẽsui, tum hac præcipue, vt te tibi tanquã penicillo depingerẽ, nõ quin sciã, quantopere singularis tua modestia ab istiusmodi præconiis abhorreat, sed quod omnium interesse censeã, vt talẽ te esse cognoscant. Siquidem virtus acriorib. ad imitationem sui stimulis nos excitat, quoties in illustri posita fastigio refulget. Dominus Deus qui te tot sanctissimorum Pontificum illustrauit exemplis, curriculo præsentis vitæ feliciter exacto, cum eisdem immarcessibili beatitudinis laurea coronet, atq; interim Serenissimã Amplitudinem tuam ad communẽ Christianæ reip. vtilitatẽ & sacrosanctæ fidei amplificationem quam diutissime seruet incolumem. Salmanticæ, XII. Calend. Ianuar. Anno M.D.LI.

IOAN.

IOANNIS VASAEI BRVGENSIS RERVM HISPANICARVM CHRONICON.

ANTEQVAM *Chronicon ipſum aggrediar, operæprecium mihi facturus videor, ſi prius conſilii mei rationem aperiam, de laudibus Hiſpaniæ atque antiqua adminiſtratione illius pauca quædam velut delibem, quæque natalem* CHRISTI *præceſſerunt, ſummatim & compendio perſtringam. Nam hæc, præterquam quod erunt lectu non inamœna, etiam non minimum habebunt momenti, tum ad cognitionem ipſius Chronici, tum ad alia multa, quæ malo in lectoris opinione ac iudicio relinquere, quam in oratione mea ponere. Faciam vero, quoad eius fieri poterit, breuiſſime: propterea quod Florianus a Campo, & Petrus Antonius Beuter, hanc partem prolixiſſime ſimul & diligentiſſime, quamuis ſermone vernaculo, ſunt proſequuti: & tamen ita facturum, niſi me fallit mea de me opinio, vt non fruſtra videar poſt illos hunc laborem ſuſcepiſſe. Laborauit in eodem argumẽto Latine Ioannes Gerundenſis Epiſcopus, & ita laborauit, vt minus neceſſaria futura fuerit hæc mea induſtria, ſi quam ille diligenter & erudite plerag; ſcripſit, tam emendate fuiſſet opus impreſſum. Sed ad ea quoq; quæ ille pulchre ac docte collegit, plurima addemus, quæ ipſum vel ſeculi vitio, vel librorum penuria fefellerunt, aut quæ alia quauis de cauſa ponenda non putauit. Sed ad rem.*

Quo conſilio hæc ſcripſerim. *Caput I.*

ATQVE alios quidem vel delectationis ratio, vel vtilitatis illecebra, vel honoris cupiditas, vel virtutis amor impellit, vt animum ad alia atque alia ſtudia adiungant: me vero nihil horum, vti me ad hiſtoriæ cognitionem darem, commouit, ſed neceſſitas quædam pertraxit. Nam quum in patria mea pene puer, videlicet nondum exacto decimo octauo ætatis anno, ab amicis & propinquis docendæ iuuentuti deſtinatus eſſem, tantilaboris impatiens, frequenter mecum rationem inibam, qua tam graue iugum commode poſſem abiicere. Tandem Louanium profectus, atq; a Rutgero Reſcio profeſſore Græco, ſed iis moribus, ea vitæ integritate, ea eruditione, vt merito ſtudioſis ac bonis omnibus mors tanti viri lugenda ſit, ab eo, inquam, benigne ac liberaliter hoſpitio ſuſceptus, per ſpeciem quidem literis Hebraicis operam dabam (nam hoc prętextu miſſionem conſequutus eram) re vera tamẽ iuris prudentiæ totus vacabam, neque omnino infeliciter, vt mihi quidem videbar. Sed inſtitutum illud interrupit Hiſpanica profectio, quam Nicolao Clenardo incitatore ac ſocio, D. Ferdinandi Colonis auſpiciis ſuſcepi. Vbi tribus annis partim in aula Iſpali in numeroſiſſima Bibliotheca Colonica conſumptis, tandẽ Salmanticã profe-

ctus, ad intermissa legum studia, velut postliminio reuersus sum, inuitatus illuc honesta conditione a clarissimo viro Francisco a Valle Prætore Antwerpiensi, cuius tum filius Salmanticensis Ecclesiæ Prioratum (sic enim appellant) tenebat, adolescens longiore vita dignus. Sed rursus tam opportuni patroni mors importuna sic vitæ meæ rationes conturbauit, vt necessario mihi fuerit, interrupto studiorum cursu, publicæ professionis munus capessendum. Nondum tamen leges desideratas ita abdicaueram, quin ad eas aliquando mihi redeundum sperarem, vsq; dum Sereniſſimus Princeps, & Reuerendiſſimus Sacræ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis Henricus, Portugalliæ Infans, misso Salmanticam ad id Nicolao Clenardo, me ad suscipiendam Bracarensis iuuentutis erudiendæ prouinciam vocauit. Ibi tum ea mihi res in religionem versa est. Itaque iam omne sequendarum legum consilium deposui, ratus in fatis meis esse, vel potius Deo cuius admirabili prouidentia gubernantur omnia, ita visum, vt in eo munere cui pene puer destinatus fueram, consenescerem. Proinde ab omnibus aliis rebus cogitationes meas, curas, consilia, studia ad hoc obeundum munus contuli, id vnum spectans, vt quam Spartam nactus essem, pro mea virili exornarem. Quod quanto cum fructu factum sit hactenus a me, penes alios esto iudicium. Porro quum in hoc officii genere tantum sit tædii ac molestiæ, quantum, nisi qui expertus fuerit, non facile queat æstimare: ratio aliqua quærenda fuit, quæ mihi non voluptatem ac delectationem suppeditaret, sed tædia propulsaret, & alleuamentum aliquod succrescentib. laboribus præberet. Ad eam rem historia mihi accommodatissima visa est, quæ præter innumeras vtilitates quibus lectorem cumulat, animum quoque mirifica dulcedine demulcet. Hoc igitur vnicum lassi & cura confecti animi perfugium ac remedium cepi, & Græcis Latinisque historiis Hispanas etiam admiscui, scilicet ne penitus essem ignarus rerum illius regionis in qua mihi viuendum erat, neue in aliena patria bis peregrinus essem. Quarum lectio magnitudine rerum gestarum ita me recreauit, vt quas obiter prius ac perfunctorie perlustraueram, serio mox & bona fide perlegerem, neq; perlegerem solum, sed etiam præcipua quæque decerperem. Dii boni, quam diuitem Hispaniam, belli pacisque artibus reperi! quantas rerum ac fortunę vicissitudines! quot bella prudentissime suscepta, scientissime gesta, felicissime confecta! quam indefatigabilem vindicandæ religionis Christianæ fuorem! quot omnium virtutum documenta! quot omnium rerũ memorabilium exempla! Denique non animus modo iucundissimæ lectionis voluptate mihi expletus est, sed commẽtarius etiam iustus excreuit earum rerum, quas inter legendum memoria dignas enotaueram. Ægre ferebam eas in tãto silentio iacere, nullam tantarum rerum memoriam apud exteras nationes extare, nullum hactenus in tam præclaro argumento ingenii vires explicuisse, saltem vt res posteritatis memoria dignissimas, ab obliuione hominum atq; a silentio vindicaret. Subiit paulatim huius tentandæ rei desiderium, sed quum mente repeterem, quam multa opus essent ad tantam rem cum dignitate cõficiendam, quibus ego carerem, præsertim autores illi antiqui, qui de rebus Hispanorum, quamuis parce admodum & concise scripserunt, non sum ausus consilium meum cuiquam aperire, ne si euentus non responderet, risum pro gloria reportarem. Atq; his cogitationum æstibus iactatus, dubius inter spem & metum fluctuaui, tantisper dum Georgius Cœlius, vir omnibus bonarum artium studiis ornatissimus, mihi dixit in Alcobacensis se monasterii Bibliotheca reperisse codicẽ manu scriptum, in quo essent Sanctus Isidorus & Sanctus Alfonsus de viris illustribus, & alia quædam S. Isidori monumenta de reb. Hispaniæ. Quid ego nunc tibi referam candide lector, quantopere me beârit nuncius adeo exoptatus? Non conquieui animo, donec tã desiderato thesauro potitus sum, interposita autoritate Reuerendissimi ac Sereniſſimi Cardinalis & Principis D. Henrici, cuius fide ac tutela monasterium illud regitur. Compos tandẽ factus, quũ librũ adeo expectatũ oculis & animo deuorassem, reperi omnia longe maiora quam pro expectatione mea, deniq; talia, quę animũ nutantem & ambiguũ in certam sententiã prosequẽdi instituti appellerent. Mox amicos quosdã certiores feci, in quorũ fide ac diligentia spem aliquam auxilii ponebam. Quorũ adiutus ope ac industria,

industria, Chronicon hoc conscripsi, cuius nunc priorem tomum in lucem edere constitui, propediem daturus & alterum, si laborem hunc meum non ingratum fuisse cognouero. Quem eo libentius suscepi, tum ne tam numerosus sanctorum martyrum catalogus, tot Præsules sanctissimi, viri eruditissimi & in omni scientiarum genere percelebres, tot res domi foriscq; præclare gestæ, diutius in obscuro essent: tum vero vt vicem aliquam Hispaniæ pro tam benigno hospitio redderem, cui non secus ac natali solo iam pridem affectus sum, vt in qua totidem propemodum annos atq; in patria vixerim: adeo alienæ patriæ longo vsu ita consuescimus, vt etiam propriæ anteponamus.

Quanta fuerit huius tractandæ materiæ necessitas propter externos, & etiam propter ipsos Hispanos. Caput II.

VERVM ne quis operam in re parum necessaria posuisse me causetur, paucis declarandum duxi, quanta mihi necessitas huius tractandæ materiæ visa sit, præcipue propter exteras nationes, quibus res in Hispania gestæ, scriptorum inopia hactenus sunt incognitæ. Primum enim Idacius, Ioannes Abbas, S. Isidorus, Lucas Tudensis hactenus in tenebris latent. Rodericus Archiepiscopus Toletanus, Ioannes episcopus Gerundensis, Alfonsus Burgensis, nuper quidem Xanthi Nebrissensis opera, typis excusi prodierunt, sed ita mendosi, vt plurimis in locis intelligi non possint. Quanquam non minima gratia debetur Xantho Nebrissensi, qui eos qualescunque nobis dedit, addita præsertim Antonii Nebrissensis patris sui, viri vndecunque doctissimi, de rebus gestis Catholicorum Regum Ferdinandi & Elisabes historia perquam erudita. Qui autores quamuis vel omnes impressi essent, vel qui editi sunt, ita essent a mendis repurgati, vt sine offensione legi possent, plurima tamen silentio præterierunt, quæ mihi scitu non tantum vtilia & iucunda, sed propemodum etiam necessaria videntur. Præterea Rodericus Toletanus, & quicunque illum sequuti sunt, vel sęculi vitio, vel quia fortasse deprauatis exemplaribus vsi sunt, non ita vbique fidem historiæ seruauerunt, vt non aliquando lima indigeant. Florianus a Campo, Canonicus (vt audio) Zamorensis, & Petrus Antonius Beuter Theologus Valentinus, diligentius & eruditius de rebus Hispaniæ scripserunt, sed quia vulgari sermone vsi sunt, Hispanis tantum consulere voluisse videntur. Quasi vero eæ sint Hispanorum res gestæ, quæ patriæ suæ regionibus circumscribi debeant, ac non potius, quemadmodum fama sua cundum orbem complexæ sunt, sic ab omnibus legi mereantur? Iam vero extra Hispaniam pauci admodum scriptores res Hispanas attigerunt, idque ita dubia fide, vt plerumque tota errent via. Quarum rerum ignoratio quantas tenebras quibusdam scriptoribus offuderit, quam multos autores graueis non paucis in locis inuiauerit, iis demum fuerit manifestum qui diligenter in hoc nostro Chronico animaduerterit, quam varios diuersorum autorum locos misere deprauatos, ac proinde obscuros non omnino, opinor, infeliciter restituimus, vt quamuis nullam aliud operæprecium hac nostra lucubratione feciſsemus, non omnino male collocata opera censeri debeat. Accedit his, quod de sanctis Hispaniæ, de scriptoribus primariis, de aliis multis memoratu dignis, nemo satis hactenus pro dignitate tractauit. Nam Florianus a Campo primam tantum Chronicorum suorum partem euulgauit, quod ego quidem sciam. Petrus Antonius Beuter dum illustrandæ patriæ suæ præcipue studet, hæc atque alia huiuscemodi vel tacitus præterit, vel paucis admodum perstringit. Proinde necessarium mihi visum est, excusis diligenter omne genus scriptoribus, Chronicon aliquod edere, in quo nihil eorum quæ reperire potuissem, prætermitterem. Quod si tantum apud alios inuenerit gratiæ, quantum mihi præbuit laboris & molestiæ, non erit cur me vigiliarum mearum pœniteat.

Nihil mirandum quod homo externus de rebus Hiſpaniæ ſcripſerim, quod non ſine exemplo faciam. Caput III.

NEQVE quiſquam miretur, aut vitio dandum arbitretur, vel temeritati adſcribat, quod homo peregrinus, & velut in alio natus orbe, de rebus Hiſpanię ſim auſus aliquid commentari. Primum enim neq; noui quicquam facio, neq; ſine exemplo. Nam ſi conſiderare volumus eos qui res Romanas ſcriptis ſuis memoriæ prodiderunt, inueniemus pleroſq; eorum Græcos, in quibus Polybium, Dionyſium Halicarnaſſeum, Plutarchum, ne reliquis recenſendis prolixus ſim. Quin & Titus Liuius celeberrimus Romanæ conditor hiſtoriæ, non Romanus erat, ſed Patauinus, quæ ciuitas Galliæ Ciſalpinæ ſiue Togatæ erat, non Italiæ. Sed ne antiqua repetam, Paulus Æmilius Francorum hiſtoriã non Gallus, ſed Italus conſcripſit, & Lucius Marinæus, Siculus, non Hiſpanus, de rebus ſcripſit Hiſpanorũ, atq; vtinam parem cum Paulo Æmilio tuliſſet eloquentiæ palmã. Nec ego felicius Marinæum Hiſpaniæ natum quam Vaſæum credo, creſcitq; mihi ex eo fiducia, quod illum videam, quomodocunq; ſcripſerit, non id modo ſine reprehenſione, ſed etiam cum laude feciſſe. Quid quod ne peregrinus quidem cenſeri debeam? Nam ſi Athenienſes prudentiſſima ciuitas, in ciuium numerum referebant, quicunq; apud eos eſſent ſeptem annos verſati: ſi Romani multis qui Romam nunquam viderant, ob beneficium aliquod Imperatoribus benigne præſtitum, aut operam in bello ſtrenue nauatam, ciuitatem ſuam dabant: non immerito me Hiſpani inter ſuos numerabunt, apud quos viginti iam annos vixi, vxorem nõ obſcuro loco natam duxi, liberos procreaui. Adde quod eorum commodis & ſtudiis iuuandis pectus grauiſſimi beneuolentia ceſſit ſcholaſticorum ſtudio. Tres enim duntaxat inuenti ſunt in toto Senatu, qui mihi aduerſarentur, ſed ita aduerſarentur, vt nõ potuerint ornare magis. Quorum ego iniuriam, ſi tamen iniuria erat, libenter ſilentio prætereo, tum quod partim iam fato conceſſerunt, vt cum laruis luctandum nõ ſit: tum quod iſtiuſmodi res obliuiſci malo, quam commemorare. Porro autem vt in Luſitaniam a Cardinali patrono meo honeſta conditione atq; ampliori proſita ſpe vocatus conceſſi, quantam eius gentis humanitatem atq; beneuolentiam ſim expertus, primum Bracaræ, deinde etiam Eboræ, neq; paucis explicare poſſum, neq; ſi poſſim, pie me facere arbitrarer, ſi pro iucundiſſimo tot annorum hoſpitio, & ampliſſimis beneficiis, tam breui, tamq; vili defungerer orationis munere. Neq; referre nunc paucis queam, quanta cum beneuolentiæ ſignificatione Senatus Academiæ Salmanticenſis me poſt annos duodecim reuocandum curauit, tradita publice prouincia D. Ioanni Quignonio Cancellario, viro non ſolum antiquiſſimo clariſſimoq; maiorum ſtemmate illuſtri, ſed omni quoq; virtutum genere exornatiſſimo, præterea literis politioribus, tum Græcis, tum Latinis ita excolto, vt eius exemplo mihi videatur acceptum ferri debere, quod exploſa paulatim barbarie, literæ humaniores Salmanticæ caput attollere incipiant. Huius certe integritati & inculpatiſſimæ vitæ debetur, quod ex quo tempore ipſe præfectus eſt huic

est huic Academiæ, iuuentus omnis ad tantam vitæ frugalitatem & modestiam conuersa sit, vt Censorem egisse perpetuo, non Cancellarium videatur. Adeo virtus in illustri posita monumento, stimulos habet acriores aliis ad imitationem sui excitandis. Vnde non immerito S. C. C. M. Caroli Imperatoris, ante annos aliquot, prouinciam illi reformandæ Complutensis Academiæ delegauit. Cæterum de huius viri laudibus, optime semper meriti de me, spacioſior alias aperietur dicendi campus. Vt igitur vnde digressa est, tandem reuertatur oratio, neq; nouo exemplo homo in Flandria natus alterius gentis res gestas describere aggressus sum, neq; me peregrinũ Hispanis iudico: & vt maxime peregrinus essem, tamen ea de rebus ipsorũ legi, cum iis viris cõtuli, talium opera sum adiutus, vt neq; veteri deberem institutum prosequi, neq; quisquam scriptis meis possit merito fidẽ derogare.

Qui autores de rebus Hispaniæ scripserunt Latine, atq; etiam Hispane, & quatenus eos sequor. Caput IIII.

NON abs re mihi videtur hoc loco catalogum eorum autorum pertexere qui de rebus Hispaniæ ex professo commentarios ediderunt.

Ac primus quidem occurrit Idacius Galleciæ Episcopus, de quo latius in Chronico nostro, anno quadringentesimo vigesimo. Is scripsit a primo Theodosii consulatu, vsq; ad annum domini quadringentesimum nonagesimum. 1

Ioannes Abbas Biclarienſis monasterii, & ex Abbate Episcopus Gerundensis, scripsit ab anno Iustini Iunioris Imperatoris primo, vsq; ad octauum annum Mauricii Augusti, hoc est, ab anno domini quingentesimo sexagesimoquarto, vsque ad annum quingentesimum octogesimum nonum, de quo in hoc Chronico plura reperies, anno 589. 2

Maximus Cæsaraugustanus Episcopus, scripsit historiã de iis rebus quæ temporibus Gothorum in Hispaniis contigerunt: sed eam intercidisse credo. 3

Sanctus Isidorus Hispalensis archiepiscopus, historiam Gothorum, Vandalorum, & Sueuorum, vsq; ad sua tempora paucis complexus est, scripsit præterea de viris illustribus. Nam in Chronicis suis pauca admodum de rebus attigit Hispanię. 4

S. Alfonsum, siue (vt alii appellant) Ildephonsum, aiunt ab anno quinto Suinthilanis Regis, vbi finem fecit S. Isidorus, Gothorum historiam fuisse prosequutum: sed neq; Iulianus archiepiscopus huius operis meminit, neq; etiam Florianus a Campo, diligens harum rerum perueſtigator, neq; ego in Alcobacienſi codice reperi, neq; in alio manuscripto, cuius mihi pro candore suo copiam fecit Resendius noster. Tamen in Luca Tudensi, in fine Recceſiunthi Regis, reperi hæc verba: *Hucusq; Ildephonsus.* Vnde arbitror, quæcunq; ille a D. Isidori tempore posuit, eadem sancti Alfonsi esse. Nam in præcedentibus ipsissima Diui Isidori verba retulit. Eiusdem sancti Alfonsi libellum de viris illustribus legi. Horum autorum, Idacii discipuli, simul cum Victore Tunnunensi Africæ episcopo, propediem Deo bene iuuante, a mendis quibus scatent, quo ad eius fieri potuit, repurgata, & scholiis nostris illustrata in lucem dabimus. Indignum enim vehementer existimo, autores tam bene de Rep. Hispana & religione Christiana meritos, diutius in tenebris iacere, & blattas ac tineas pascere. 5

Iulianus, Toletanus Archiepiscopus a sancto Alfonso tertius, scripsit historiam de rebus Bambæ Regis tempore gestis: quam historiam vidi Salmanticæ in Bibliotheca Ecclesiæ Cathedralis. Idem scripsit de B. Alfonso. De quo Iuliano quid sentiam, latius in Chronico scripsi, anno 681. 6

Iulianus Lucas natione Græcus, diaconus Toletanus, scripsit historiam Hispanam tempore Pelagii Regis, vt ait Florianus a Campo, sed eam hactenus ego non vidi. Nescio an huius sint, quæ addũtur viris illustribus de Iuliano Archiepiscopo. 7

Idem Florianus a Campo dicit, Sebastianum quendam electum Salmanticensem res Hispanas memoriæ prodidisse, a tempore Pelagii Regis vsq; ad Alfonsum Castum: Saphyrium Asturicensem Episcopum ab Alfonso Casto vsq; ad Bermu- 8

dum siue Veremundum Podagricum: Pelagium Episcopum Ouetensem ab hoc Bermudo vsq; ad finem Alfonsi octaui. Sed hos ego autores, quanquam diligenter quæsitos, inuenire nondum potui. Tamen Sebastianum Salmanticensem allegat Petrus Antonius Beuter. Pelagii Ouetensis meminit F. Alfonsus Venerus in Enchiridio temporum.

9 Isidorus Pacensis Episcopus etiam scripsit Chronicon Hispaniæ, cuius si est Chronicon illud quod illius titulo prænotatum vidi, portentum potius dixerim, quã Chronicon, adeo prodigiose scribit, & Gothice potius quã Latine. Certe mihi tanquam in nouo quodam & inaudito idiomate desudandum fuit, vt intelligerem. Inueni & aliud Chronicon titulo Isidori Iunioris tanquã illius, ab initio mundi vsq; ad quintum annum Suinthilanis Gothorum Regis, qui fuit annus domini sexcentesimus vigesimus sextus. Sed hoc ego Chronicon S. Isidori Hispalensis archiepiscopi, non Isidori Pacensis esse certo mihi persuadeo, præsertim quum ipse etiam S. Isidorus in Etymologiis suis, se ad eum vsq; annum Chronicon suum perduxisse testetur. Vidi quidem in eodem codice aliud Chronicon, Isidoro Hispalensi Episcopo inscriptum, sed quum in vltimo Trasamundi Vandalorum in Africa Regis anno desinat: alterius potius atq; eius Africani, quam S. Isidori Hispalensis esse arbitror, præcipue cum rationem potius cum regibus Vandalorum in Africa, quam Gothorum in Hispania habeat. Neq; obest Iunioris cognomentum, quod D. Isidoro Hispalensi conuenit, non huic Pacensi. Dicitur vero D. Isidorus Iunior, propter Isidorum Cordubensem episcopum, qui Pauli Orosii tempore floruit. Quod ita esse, Etymologiarum S. Isidori titulus indicat, in cuius libri frontispicio ad hunc legitur modum: *Incipit epistola Isidori Iunioris Hispalensis episcopi ad Braulionem Cæsaraugustanum (ita enim legendum) episcopum.* Hæc ego pluribus excussi propter contrarias opiniones, & sententiam meã dixi, facile cessurus, si quis compertiora in medium adducat.

10 Vidi Salmanticæ in bibliotheca collegii S. Saluatoris, quod magno Reipublicæ bono instituit D. Didacus Muros Ouetensis episcopus, & Catholicis Regibus a secretis, doctissimorum atq; integerrimorum fertilitate virorum celebertimum, historiam Compostellanam in duos libros digestam, iussu D. Didaci primi Archiepiscopi Compostellani, in quibus primordia, successus, incrementa Ecclesiæ Compostellanæ late describuntur. In iis libris plurima scitu digna reperiquæ suis locis ponentur. Prioris libri autores fuisse dicuntur Munio Mindonientis & Hugo Portugalensis episcopi: posterioris, Giraldus quidam presbyter, vt colligitur, & eiusdem Archiepiscopi familiaris.

11 Lucas Tudensis Chronicon scripsit Hispaniæ, pro illo seculo non pœnitendũ, sed vel temporum vel scriptorum vitio ita deprauatum, vt non facile queat a quouis intelligi. Hunc episcopum fuisse affirmant, sed ipse se in opere suo indignum diaconum appellat. An postea episcopus fuerit, nescio. Scripsit autem Chronicon suum iussu Berengariæ Reginæ, quæ mater fuit Regis Ferdinandi tertii, fere eodem tempore quo scripsit Rodericus Archiepiscopus Toletanus.

12 Rodericus Ximenez Nauarrus, Archiepiscopus Toletanus, res in Hispania gestas nouem libris complexus est. Quibus subiunxit Ostrogothorum, Sueuorũ, & Alanorum ac Vandalorum compendiosam historiã. Quod opus Xanthus Nebrissensis, vir, vt apparet, eruditissimus, & patris doctissimi studium in iuuandis studiis referens, in lucem edidit, sed vel exemplarium penuria, vel temporum iniuria mire vitiatum, & tamen qualecunq; dedit, non minimam meretur industriæ laudem, qui quod potuit, in publicam vtilitatem deprompsit. Eos libros si quis exemplarium collatione mendis expurgatos atq; emaculatos euulgaret, non adeo aspernandum haberet Hispania rerum suarum monumentum, tantisper dum alius delicatiore Minerua prouinciam eam aggrediatur. Scripsit præterea Rodericus iste historiam Arabum, ab exordio & origine Mahometis, quam ex Bibliotheca Reuerendissimi Cardinalis & Serenissimi Principis ac Domini mei D. Henrici sum consequutus.

13 Alfonsus a Palentia res Hispanas Latino sermone descripsit, vt scribitur in catalogo

talogo virorum illustrium, qui additus est historię Ioannis Regis Castellę eius nominis secundi: sed eum ego autorem neq; hactenus vidi, neq; alibi citatū legi. Vidi quidem Hispali in Bibliotheca Colonica, dum illius curam agerem, prægrande volumen de rebus Hispaniæ, & ni fallor, Romę, certe in Italia impressum: sed Roderici Palentini episcopi, quem etiam Raphael Volaterranus citat, quod postea quoq; Vallisoleti in Bibliotheca Collegii Cardinalis Petri Gonsalis Mēdocii vidi.

Ioannes Episcopus Gerundensis composuit Paralipomenon, id est, rerum Hispaniæ ab aliis relictarum, libros decem, in quibus Hispaniæ primordia, progressus & incrementa, ac varias rerum vicissitudines studiose, nec vsquequaq; infœliciter prosequutus est, vsq; ad tempora Honorii & Arcadii Augustorum. Hic quoque typis excusus, sed non satis emendatus. Ioannem illum appello, quamuis anonymos prodiit: quia ex historia regum Ferdinandi & Isabellæ ab Antonio Nebrissensi edita, constat tempore belli Granatensis, quo tempore hanc historiam conscripsit, vt ex prœmio patet, Ioannem Episcopum Gerundensem fuisse. 13

Alfonsus a Carthagena Episcopus Burgensis, Pauli Burgensis episcopi ex legitimo matrimonio filius, & in episcopatu successor, præter alia opera scripsit anacephalæosin regum Hispaniæ, cum Roderico Toletano nuper impressam. 14

Michael Ritius Neapolitanus scripsit de Regibus Hispaniæ libellos tres, elegantiori stilo, sed admodum succincto, a Gargori Rege, qui fuit ex gente Curetum, vsq; ad Philippum Regem, Caroli quinti semper Augusti patrem. Hunc autorem mihi communicauit pro candore suo perquam Reuerendus D. Emanuel Sanctus, Episcopus Targensis, summa vitæ integritate, nec minore sacræ Theologiæ peritia probatissimus, cui ego sum multis nominibus admodum deinctus. 15

Extat & Marii Aretii Patritii Syracusani dialogus, nomine Calipho, qui non pœnitendam continet Hispaniæ descriptionem. 16

Ioannes Annius Viterbiensis, præter ea quæ in Berosum Chaldæum commentatus est, libellum scripsit perexiguum de primis temporibus & viginti quatuor Regibus Hispaniæ, Berosum sequutus. Sed huic autori non satis fidei tribuūt eruditi, quemadmodum neq; Beroso, cuius tamen locum vnum ad verbum in Iosephi antiquitatibus reperi. Nam quæ præterea illius citat Iosephus, non fuit mihi quærendi ocium. 17

L. Marinæus Siculus de rebus Hispaniæ scripsit opus varium nec inelegans, sed in quo multis locis diligentiam, pluribus etiam fidem desidero. Idem scripsit de genealogia regum Aragoniæ libros quinq;. 18

Petrus Martyr Mediolanensis, puerorū nobilium Catholicorū regum præceptor, scripsit de orbe nouo, auspiciis Christophori Colonis reperto in Indiis Occidentalibus, Decadas aliquot. Nō enim quum hæc scriberem, librum ad manū habebam, sed in iis a quibusdam tanquam suspectæ fidei reprehenditur in nonnullis. 19

Ælius Antonius Nebrissensis, cuius memoria toti Hispaniæ merito venerabilis est, literis prodidit rerum a Ferdinando & Elisabe(ita enim declinat)fœlicissimis Hispaniarum Regibus gestarum Decades duas, & belli Nauarrici libros duos, opus & argumentum tali viro dignum, sed plerisque locis plagiariorum vitio mutilum. 20

Damianus a Goes Lusitanus, mihi pene adhuc puero in Flandria olim cognitus, ac bene de me meritus, scripsit de vbertate ac potentia Hispaniæ commentarium, non magnum illum quidem, sed accurate scriptum & rerum varietate iucundum. Idem Diensis Cambaiæ vrbis oppugnationem priorem scripsit, Petri Bembi Cardinalis & aliorum clarissimorum virorum præconiis magnopere celebratam. Quin & hanc posteriorem tribus libris studiose complexus est. 21

Iacobus Teuius, Regii apud Conimbricam collegii professor egregius, nuper Commentariū de rebus apud Dium gestis anno millesimo quingentesimo quadragesimo sexto edidit, ea stili venustate conscriptum, vt si de tota historia Lusitana, quod pollicetur, ad rem contulerit, dubio procul effecturus sit, vti quemadmodum Lusitania rerum gestarum gloria nulli prouinciæ concedit, sic nec historiæ venustate cedere cuiquam merito debeat. 22

23 Exciderat Raphael Volaterranus, qui in opere illo prægrandi classem suam Hispanorum Regibus & rebus gestis assignauit, in qua tametsi nonnunquam a veritate declinet historiæ, nihil mirandum: quin potius in gratia ac beneficio ponendum, quod quæ repetire potuit, silentio prætereunda non putauit. Atq; hactenus reperire potui, qui de rebus Hispanorum Latine scripserunt ex professo: nunc qui idem patrio sermone tractauerunt argumentum, paucis dicamus.

24 Alfonsus Rex, cius nominis decimus, cognomento Sapiens, cuius sunt tabulæ quæ dicuntur Alfonsinæ, ex autoribus probatis historiam Hispanam iussit in quatuor partes redigi, opus copiosum, & antiquo illius temporis idiomate venerabile, sed mire vitiosum, ita tamen, vt adhibito labore & collatione autorum, ex quibus collectum est, facile possit in pristinum nitorem restitui, non quin alicubi tota erret via, sed in paucis, in quibus Rodericum Toletanum, tanquam autorem irrefragabilem sequitur, vt suis locis annotabimus.

25 Alfonsus vndecimus, pater Regis Petri Crudelis, secundo iussit colligi atque ordinatius digeri Hispanorum historias. Eius exemplar esse puto, quod mihi cõmodato dedit Eboræ vir ornatus ac probus Ferdinandus Nonius Leo, iuris Cæsarei Licentiatus. in quo libro est historia Regum Castellæ, a Ferdinando Magno, vsq; ad finem Ferdinandi quarti, eius qui in ciuitate Giennensi mortuus est, die sibi dicto ab iis quos iniuste iusserat de rupe præcipitari: qui Ferdinandus fuit pater huius Alfonsi vndecimi, de quo nunc loquimur.

26 Salmanticæ in Bibliotheca Franciscana repositæ sunt antiquorum Hispaniæ regum historiæ manu scriptæ. In eadem est historia antiqua Roderici Diaz celeberrimi Ducis, quem Sarraceni Cidum, id est Dominum, confessione virtutis ipsius appellauerunt, sed longe diuersa ab ea quæ vulgo circunfertur. Ex cuius Bibliothecæ historiis quæcunque instituto meo seruiebant, sedulo mihi annotauit reuerendus Pater F. Iacobus Hallensis Hannonius, cui non minima huius Chronici pars propter hanc diligentiam accepta ferenda est, vt suo loco dicam.

27 Dieghus a Valera historiam Hispaniæ generalē iussu Isabellæ Reginæ incompendium contraxit.

28 Ferdinandus Pereza Guzman librum edidit in modum Valerii Maximi, qui inscribitur Valerius Scholasticus. In eo titulos quidem ponit Valerii Maximi, exempla vero ex sacris Bibliis & historia Hispana, opus, meo iudicio, tum diligentia, tum varietate laudabile.

29 Historiam Aragonum scripsit F. Galbertus, monachus ordinis D. Bernardi, opere iusto, sed quod, si laudes immodicas & nō necessarias detrahas, in exiguum redigatur opusculum.

30 Nauarræ historiam composuit Carolus infans illius regni, sed nondum euulgata est.

31 Extant & omnium Portugalliæ regum historiæ diligenter conscriptæ, pleræque omnes a Roderico a Pina, sed nullæ hactenus typis excusæ, præter historiam Regis Ioannis eius nominis secundi, quam Garsias Resendius posteritati reliquit.

32 Leguntur & Lusitanorum in India res gestæ, sed ne illæ quidē impressæ, quam alioqui dignissimæ quæ manibus omnium tererentur. Pridie quam hæc typis mandarentur, vidi librum vnum de lustratis ac debellatis Indis per Lusitanos, lingua Lusitana compositum a Ferdinando Lopes, & excusum Conimbricæ hoc anno.

33 Extat præterea Comitis Nonii Aluari Pereira, Brigantiæ domus autoris historia impressa, quem Comitem Lusitaniæ Camillum recte dixeris. Eam, vt audio, Latine vertit Ioannes Ferdinandus, quem illustrissimus Brigantię dux Theodosius filio suo vnico Ioanni, in successionem amplissimæ ditionis nato, præceptorem prudenti consilio delegit, cuius eruditio varia Compluti, Salmanticæ, Conimbricæ celebrior est, quam vt alienæ prædicationis indigeat.

34 Prostant & quorundā aliorum Hispaniæ regū historiæ diuersis autoribus, typis excusæ, nempe Roderici vltimi Gothorū Regis, sed quæ fabulę quam historię similiores videntur, Petri Crudelis, Henrici secūdi, Ioannis primi, Ioannis secundi.

Dieghus

Diegbus Henricus a Castello, Henrici regis eius nominis quarti historiam conscripsit, quæ nondum euulgata est. 35

Ferdinandus a Pulgar, vir (vt aiunt) in sermone vernaculo facundus & elegans, res gestas Catholicorum Regum Ferdinãdi & Isabellæ quatuor tomis complexus est: sed ii quoque latent. 36

Gundisaluus Ferdinandus Ouetensis Hispanorum in Indiis Occidentalibus bella & insignes victorias, atque omnes earum gentium ritus ac mores, ipsarum etiam regionum qualitates, & quæcunque reperit notatu digna, viginti libris persecutus est. 37

F. Ioannes Ægidius Zamorensis de rebus quoque scripsit Hispanorum, cuius Archiium frequenter citatur in Fortalitio fidei. Sed ego hactenus non vidi. 38

F. Alfonsus Venerus ordinis D. Dominici, Enchiridion temporum edidit sermone Hispano, in quo multa præclara de rebus Hispaniæ quæ hactenus in obscuro erant, in lucem protulit. 39

Laurentius a Padilla, archidiaconus Rondensis in Ecclesia Malacitana, librum de sanctis emisit Hispaniæ. 40

Florianus a Cãpo, vir, vt apparet, multæ lectionis, & indefatigabilis hac in parte diligentiæ, omneis Hispaniæ res memorabiles quatuor tomis describendas suscepit, quorum primum tantum hactenus, quod sciam, edidit, in quo quæcunque de primordiis Hispaniæ potuerunt inueniri, studiose ac diffuse collegit. Reliquos si edidisset, plurimum instituto meo momenti attulisset. 41

Petrus Antonius Beuter, Theologus Valentinus, idem argumentum tribus tomis complexum se profitetur, tametsi præcipuus eius scopus videatur, patriã suã Valentiam illustrare. Primum tantum hactenus vidi, erudite & cum iudicio scriptum. Cuius cæteras lucubrationes spero mihi nõ paruo vsui fore, ad res illius regni & etiam Aragonum, compendio perstringendas, si contingat earum compositori fieri, antequam Chronici mei posterior tomus typis mandetur. 42

Nuper in lucem prodiit opus iustum de dignitate & rebus præclaris Hispaniæ M. Petrii Medina, viri eruditi, & mihi olim Hispali amicitia iuncti, magno, vt apparet, studio elaboratum, & iucunda rerum varietate commendabile. 43

Atque hi sunt Hispanicarum rerũ scriptores quos hactenus inuestigare potui. Eos ego in hoc Chronico sequutus sum, nõ tamen quod ita in illorum verba iurarim, vt ab iis discrepare mihi religio sit, si quando res postulet. Amici quidem illi per quos in hac lucubratione adiutus sum, sed magis amica veritas, cuius in historia præcipua & prope vnica ratio esse debet. Præclare enim scripsit Polybius: Quẽadmodum si quis oculos animãti effodiat, reliquum corpus inutile fit, ita dempta ex historia veritate, narratio omnis inutilis est. 44

Catalogus eorum autorum, quibus in hoc opere sum vsus. *Caput V.*

NVNC paucis autores eos perstringam, quibus in hac lucubratione vsus sum, tũ vt autoritatem dictis meis astruã, tum quòd ingenui animi esse iudicem, fateri per quos profeceris. Sequar vero in recensendis eis ordinem alphabeticum.

Aelius Spartianus.
Alfonsi Regis historia.
Alfonsus Burgensis episcopus.
Alfonsus Sanctus.
Alfonsus Venerus monachus.
Andreas Alciatus.
Andreas Resendius Lusitanus.
Angelus Politianus.
Annotationes marginales Alcobacienſis codicis, quo multum vsus sum, quas constat monachi fuisse non parum eruditi, & multæ lectionis, quique antiquioribus vsus sit Hispanicarum rerum monumentis, quam quæ hodie reperiuntur.
Antonius Nebrissensis.
Antoninus pius.
Antonius Sanctus, Florentinus archiepiscopus.
Antonius Sabellicus.
Aristoteles.
Arrianus de rebus gestis Alexandri Magni.
Asconius Pedianus.

Augustinus Sanctus.
Augustinus Steuchus Eugubinus.
Aurelius Cassiodorus.
Ausonius Poeta.
Autor Floris sanctorum Hispanici.
Autor vitæ Senecæ.

B *Eatus Rhenanus.*
Bedæ venerabilis Chronicon, quod mihi manu scriptum benigne communicauit Resendius noster multo castigatius, quam quod vulgo extat impressum.
Berosus Chaldæus.
Breuiarium Bracarense.
Breuiariũ Eborense, quod nuper L. Andreas Resendius, Reuerendissimi S.R.E. Cardinalis, & serenissimi Principis Infantis Portugalliæ, Henrici Eborensis archiepiscopi auspiciis ita nitori suo restituit, vt non arbitrer aliud reperiri exactiori iudicio concinnatum. Certe Sanctorum historias Hispanorum non alibi meliori fide descriptas reperias, quas ille ante annos multos, perlustrata fere tota Hispania, tanquam quod futurum erat præsagiens, & summo studio perquisiuit, & ex ecclesiarum Cathedralium libris, vbi quã emendatissime reperiri poterant, accuratissime descripsit. De hoc intelligi volo, quotiescunq; Breuiariũ Eborense cito.
Breuiarium Hispalense.
Breuiarium Pompelonense.

C *Aroli Nauarræ Principis Chronica.*
Columella Hispanus.
Compostellana historia.
Concilia antiqua.
Cornelius Tacitus.
Cyprianus Sanctus.

D *Amianus a Goes Lusitanus.*
Decretales.
Decretum.

E *Rasmus Roterodamus.*
Eusebius Cæsariensis, cuius Chronicon multis mendis quibus scatebat, repurgatum, & lectioni syncerę restitutum, ex veterum codicum & præcipue Alcobacensis collatione, propediem in lucem dabimus, Christo Opt. Max. conatus meos adiuuante, simul cum Chronico D. Hier. & Prosperi Aquitanici.
Eutropius.

F *Erdinandus Perez a Guzman.*
Ferdinandus Nonius Pincianus.
Flauius Vopiscus.
Florianus a Campo.
Francorum Annales.

G *Albertus monachus Aragonensis.*
Gennadius.
Gregorius Gyraldus Ferrariensis, qui historiam scripsit Poetarum.
Gregorius Holoander.
Gregorius Sanctus Papa.
Gregorius Sanctus Turonensis episcopus.

H *Enricus Glareanus.*
Hermannus Buschius.
Hermannus Contractus, cuius prior pars Chronici vsque ad finem Domitiani, quo loco iterum ab anno Augusti quadragesimo secundo per annorum seriem Chronicon ducere incipit, tota propemodũ ad verbum ex Bedæ venerabilis Chronica transcripta est.
Hieronymus Sanctus.
Historia Tripartita.

I *Acobus Faber Stapulensis.*
Iacobus Meyerus, qui Chronicon Flandricarum rerum scripsit. is pauca admodũ de rebus attigit Hispanorum, sed ita exacte seruata temporis ratione, vt hominis diligentiam facile agnoscas.
Idacius Gallecię episcopus.
Ioachimus Vadianus.
Ioannes Abbas patria Scalabitanus, & Bicariẽsis monasterii fundator, quod Vulclaram nunc vulgo dicitestatur Florinus a Campo.
Ioannes Annius Viterbiensis.
Ioannes Carion.
Ioannes Chrysostomus.
Ioannes Genesius Sepulueda.
Ioannes Laziardus Cælestinus.
Ioannes Maldonadus Hispanus, qui de iis sanctis scripsit quos Burgensis celebrat Ecclesia.
Ioannes Trittemius, alias Trittẽhemius Abbas.
Iornandes.
Iosephus.
Isidorus, qui dicitur Iunior, Pacensis episcopus. Hunc ego semper appellabo Isidorum Pacensem, quia nõ recte Iunior cognominatur, vt præcedenti capite declaraui.
Isidorus Sanctus, Hispalensis archiepiscopus.
Iulius Cæsar.
Iulius Capitolinus.
Iulius Obsequens.
Iulius Solinus.
Iustinianus Imperator.
Iustinus Historicus.

L *Aurentius a Padilla.*
Lucas Tudensis. Lucius

Lucius Florus.

Manethon AEgyptius.
Marcus Tullius Cicero.
Marius Aretius Patritius Syracusanus.
Martialis.
Matthæus Palmerius.
Metasthenes Persa.
Michael Ritius Neapolitanus.

Nicephorus, qui historiam scripsit Ecclesiasticam.
Nicolaus Clenardus, cuius schedis aliquot vsus sum, quas post obitum ipsius magno studio consequutus, aliquando, deo auspice, edaturus sum, vbi typographi dabitur opportunitas.

Paulus AEmylius Veronensis, Francorum scriptor historiæ.
Paulus Burgensis episcopus, is qui scrutinium scripsit scripturarum, & alia nonnulla Theologica.
Paulus Orosius Hispanus.
Petrus a Medina.
Petrus Antonius Beuter, Theologus Valentinus.
Petrus Crinitus.
Petrus de Natalibus episcopus, quem ego in aliquibus cum iudicio legendum censeo.
Petrus Mexias Hispalensis.
Philippus Beroaldus.
Plinius Secundus Iunior, cuius sunt epistolæ.
Plinius Secundus, Naturalis scriptor historiæ.
Plutarchus.
Polybius.
Pomponius Mela Hispanus.
Procopius.
Prosper Aquitanicus.
Prudentius Poeta Hispanus.
Ptolemæus.

Raphael Volaterranus.
Rases historiographus Miramamolini, Marrochiorum & Cordubæ Regis.
Rhosuitha virgo Saxonica ex genere Caroli Magni, quæ vitas aliquot Sanctorum carmine heroico descripsit, & inter eas Sancti Pelagii Martyris, Cordubæ pro Christo sub Abderamene passi.
Robertus abbas Montis.
Robertus Gaguinus.
Rodericus archiepiscopus Toletanus.
Rodolphus Agricola.
Ruffinus de historia Ecclesiastica.

Salustius.
Seneca Philosophus.
Seuerus Sulpitius, qui Chronicon scripsit vsque ad AEram quingentesimam quadragesimam septimã, & vitã Diui Martini.
Sextus Aurelius Victor.
Sidonius Apollinaris.
Sigebertus Abbas Gemblacensis.
Stephanus de vrbibus.
Strabo.
Suetonius Tranquillus.

Tabulæ virorum triumphalium, quas Romæ nuper inuentas in columnis marmoreis, & ad Regem Portugalliæ Ioannẽ missas, L. Andreas Resendius mihi benigne, vt alia multa, communicauit, visendæ monumẽtum antiquitatis. Eas postea Gaspar Barrerius Canonicus Eborensis, vir ornatus atque humanioribus literis probe excultus, typis excusas cum catalogo Cõsulum & Censorum, Roma, vbi Henrici Cardinalis & Infantis negocia gesserat, reuersus attulit.
Theodoritus de historia Ecclesiastica.
Thomas Aquinas Sanctus.
Titus Liuius.
Trebellius Pollio.

Valerius Maximus.
Victor Sanctus episcopus Vitẽsis, de persecutione Vandalorum.
Victor Tunnunensis episcopus, pro quo perperam legitur in Etymologiis sancti Isidori, Turonensis.
Vincentii speculum historiale.

His ego autoribus in hoc priore Chronico hactenus vsus sum, si qui præterea offerantur, eorum ego catalogum posteriori tomo præponam, Deo adiuuante, neque quenquam, quantumuis obscurum, sua gloriæ portione fraudabo. Illud quoque admonendum arbitror, nihil me hoc priore tomo dixisse, cui non continuo nomen autoris adiungerem, neque id inconsulto fecisse, ne quis tanquam re pa-
10 rum necessaria offendatur. Cum enim multa essent ponenda quæ alii omiserunt, multa etiam aliter quam alii hactenus dixissent, referenda: necessario ita faciendum putaui, vt omni sublato scrupulo, certior esset dictis meis fides. id quod vsq; ad excidium Gothorum perpetuo tenore seruaui, posterius non idem facturus, nisi sicubi res ipsa requirat.

Quorum in his Chronicis opera ſum adiutus, quique mihi libros ſuppeditarunt. Caput VI.

PORRO quum tam multis emendis libris fortunæ meæ vix mediocres haud-quaquam ſufficerent, præſertim continua multorum annorum caritate ſic attenuatæ, vt vix alendæ familiæ pares eſſe poſſent: præterea multi libri nulla pecunia comparabiles eſſent, quippe manu ſcripti, atque in Bibliothecis antiquis religioſe adſeruati: multa denique quæ ad rem meam facerent, nondum etiam in libros digeſta eſſent, ſed in ſchedas & quædã velut aduerſaria paſſim relata delitescerent: neceſſario mihi fuit ad eos confugiendum, qui poſſent opẽ rebus meis adferre. Qui quandoquidem officiũ benigne præſtiterunt, ſuis laudibus fraudandi non ſunt, ſimul vt & ipſi benignitatis atque candoris ſui præmiũ ab æquo Lectore percipiant, & alii admoneantur, ne maligne occultantes, blattas ac tineas paſcãtiis quæ prolata in medium, & patriæ lucem, & ipſis decus, & lectori voluptatem pariter atque vtilitatem præbere poſſent. Proinde catalogum hic paucis attexam cum aliqua grati animi teſtificatione, tum eorum qui mihi libros ſuppeditauerunt, tum eorum quorum opera ſum adiutus.

1 Quorum primus eſt, nunquam ſine aliqua honoris præfatione mihi nominandus, Sereniſſimus Princeps ac Dominus meus D. Henricus, Cardinalis & Infans Portugalliæ, qui pro regia ſua magnificentia, & in tanto dignitatis ac regii ſtematis faſtigio incredibili humanitate, non ſolum Alcobacienſem codicem ex monaſterio illo ſuo bis mihi iuſſit adferri, ſine quo libro irritus in hoc negocio conatus meus futurus erat, ſed etiam ex Bibliotheca ſua varia & copioſa multos libros ſuppeditauit: prẽcipue vero Rodericum Toletanum Archiepiſcopum manu ſcriptum, eumque tanto emendatiorẽ impreſſo, vt ex illo innumeros locos in codice meo reſtituerim, ac propemodũ mihi videar ipſum integritati ſuæ reddidiſſe. Erat in eodẽ libro eiuſdem Roderici hiſtoria Arabum, quemadmodum ſuperius dixi, nunquam hactenus impreſſa. Sed non contẽtus benigniſſimus Princeps hoc beneficio, ſi quid etiam in legendis autoribus (vt omne tempus quod ab oratione & publicis negociis vacat, ſacrorum autorũ lectione trãſigit) obſeruaret, quod inſtituto meo conduceret, humaniſſime mihi communicauit. Huius enim eſt præterea alia, quod ex D. Thomæ commentariis in epiſtolam Pauli ad Galatas probauimus, D. Paulum Hiſpanis prædicaſſe verbum ſalutis. Huic igitur, amice Lector, optimo Principi & ſanctiſſimo Præſuli gratiam mecum habeas pro tanto beneficio, ac ſalutem ipſius Deo Opt. Max. deuotis precibus commendes.

2 Neque monaſterium Alcobacienſe ſilentio prætereundum, cenſu locuples, dignitate amplum, antiquitate venerandum, & in quo facile tum Diui Bernardi autoritatem ac ſanctitatem, tum Alfonſi Henrici primi Portugalliæ regis magnificentiam agnoſcas, de qua re ſuo loco dicemus. Huius igitur monaſterii patribus gratiam libenter habeo, quod & codicem illum ſuum, quanquam iuſſu & autoritate prædicti Principis, tamen non inuiti commodauerunt, & alia nonnulla de monaſterii ſui primordiis & inſtitutione vltro ipſi præbuerunt.

3 Sed Eccleſiæ Bracarenſis perquã reuerendo collegio multo maximas gratias debeo, quod Ferdinando Gundiſaluo ſacerdoti, viro probo & honeſto, mihique iam inde a multis annis amico permiſit, vt quicquid in archiuis illius ſanctæ Eccleſiæ reperiret antiquitatis, id omne diligenter excuteret, & ſi quid reperiret quod ad rem meam pertineret, eius me compotem faceret. Quorum beneficio ſimul ac diligentia dicti ſacerdotis, plurima ſum conſequutus venerandæ antiquitatis monumenta, quæ ſuis locis proferentur. Fuere vero huius beneficii autores viri nobilitate conſpicui, Dominus Petrus a Souſa, Bracarenſis Eccleſiæ Cantor, vt ipſorũ more loquar, & Balthaſar Carnerius Scholaſter, atque alii permulti, quos enumerare longum ſit, ſed eorum memoriam grato ſemper animo colam.

4 Dominus Iulianus ab Alba non poſtremum hic locum meretur, quem inclytus Portugalliæ Rex Ioannes tertius, ob inſignem ipſius integritatem & inculpatos mores, ſorori ſuæ Dominæ Mariæ, heroidi omnibus animi corporiſque dotibus in-

bus incomparabili, & inter rara exempla numerandæ, primum pædagogum elegit: deinde post multa & longa virtutum ipsius experimenta, idem Rex & mariti iudicium sequuta Regina, Dominæ Mariæ, filię suæ vnicæ, in spē ac successionem tot tantorumque regnorum enuptæ (quam Castella Principem suam magno cum gaudio vidit, sed maiore cum dolore intempestiua morte velut in herba sibi præreptam luxit, atque etiamnum luget) a secretis esse voluerunt, & nunc tandem ob tam multa ipsius & tam præclara merita episcopum Portalegrensem creauerunt. Hic, inquam, Præsul reuerendissimus quum alias optime semper meritus de me, tum vero ad hanc obeundam prouinciam quicquid habebat librorum, quicquid monumentorum Hispaniæ, quorum semper curiosus inuestigator fuit, non solum prolixe communicauit, sed etiam nonnullos ære proprio mercatus est codices quos mihi sciebat deesse. Quod beneficium nisi agnoscam & colam, merito ingratissimus omnium censear mortalium.

Sequitur Georgius Cœlius, Serenissimi Principis ac Domini mei secretarius, & celebertimi monasterii Sancti Georgii prope Conimbricam dignissimus Antistes, de cuius viri laudibus & eruditione quid opus est dicere, quum ipsum sua celebrent ingenii monumenta? Tamen temperare mihi non possum, quin hoc loco ponam elogium de ipso Nicolai Clenardi, viri ab omni adulationis suspicione tam alieni, quam fuit ab omnibus aliis vitiis remotissimus, quod elogium reperi in schedis quibusdam ipsius autographis. Id vero tale est: Georgius Cœlius non carmine tantum Resendio riualis, sed & oratoriis laudibus adeo bene perculsus, vt paucos credam tam prope ad puritatem accedere Ciceronis. Certe Isocratem iucunditatem lenitatemque sic refert, vt parem non viderim. Hactenus Clenardus, non inelegans ingeniorum spectator. Hic, inquam, Georgius Cœlius non solum Alcobacensis codicis (qui mihi fuit huius instituti prora & puppis) primus index fuit, sed etiam ex Bibliotheca sua Græcis Latinisque libris instructissima plurimos libros benigne suppeditauit, qui rebus meis non mediocriter commodauerunt.

Martinus ab Azpilcueta Decretorum Doctor Nauarrus, ex Salmanticensi Academia, vbi erat Iuris Canonici professor primarius, ab Ioanne Portugallię & Algarbiorum Rege, annuo mille ducatorum stipendio, eoque perpetuo, ad eandem functionem Conimbricam vocatus, atque a Domina Catharina Regina Serenissima ob egregia vitæ merita Conimbricensiis Ecclesiæ cathedralis Cantoria (vt ita loquar) dignitate donatus, vir multis mihi nominibus suspiciendus, cuius insignis vtriusque iuris, Philosophiæ, Theologiæ peritia, Cathurci, Tolosæ, Salmanticæ, Conimbricæ, quibus in Academiis maximo applausu & frequentissimo semper auditorio docuit, est admirabilis, sanctitas vitæ vix credibilis, & integritas morum omnibus amabilis. Hic non solum libris, consilio, iudicio suo limatissimo me iuuit, verum ex ipsa vsque Nauarra schedas nonnullas mihi curauit adferri, quæ conatibus meis non minimum attulerunt adiumenti.

Atque hic mihi lachrymæ iusto dolore prosiliunt, Lector amice, quod venerabilem & mihi perpetua recordatione colendum Fratrem Franciscum a Victoria, sacrę Theologiæ, dum in viuis ageret, Salmanticę professorem primarium, in hoc catalogo ponere non liceat. Antequam enim ipsum instituti mei certiorem facerem, ipsum, inquam, cuius arbitrio regebar, consilio nitebar, in cuius beneuolentia acquiescebam: præsentis vitæ calamitatibus perfunctus, in sanctorum contubernium, vt ego quidem persuasum habeo, translatus fuit. Qui si vixisset, dictu mirum, quantum subsidii conatibus meis attulisset. Erat enim eruditione incredibili, lectione pene infinita, iudicio exactissimo, memoria exprompta, vt quoddam naturæ miraculum merito videretur. Gratuletur sibi sancti Dominici illustris ac religiosa familia, quod talem nacta sit virum, quo nescio equidem, an a multis annis alium habuerit sacræ Theologiæ peritiorem. quod ipse quoque testatum feciſſet, si tam fuisset scribendi cupidus, quam erat egregie peritus. Illud certe sine scrupulo mihi videor affirmare posse, neminem fuisse multis annis tota Hispania, omnium bonarum artium ac totius humanitatis doctio-

rem, vt non immerito Nicolaus Clenardus dicere solitus sit, neminem se nosse, ne ex iis quidem qui omnem ætatem in Latinis literis triuissent, cuius ipsi tam placerent epistolæ, quam Victoriæ, qui si animum aliquando ad scribendum appelleret, orbē vniuersum fama sui nominis occuparet. Ignosce mihi candide Lector, quod dolori meo indulgens in eius viri laudes euagatus sum, de quo pauca dicere religio est, multa non sufficiunt, nihil dicere impium. Non potui de Victoria silere, cum Martini ab Azpilcueta meminissem, quod eos viros communi consilio semper expertus sim præ cæteris omnibus optime de Vasæo meritos.

8 M. Petrus Margallus Lusitanus, Philosophiæ, iuris Pontificii, Theologiæ consultissimus, & olim Salmanticensis Academiæ professor celeberrimus, nunc Canonicus Eborensis, communicatis mihi libris multis, quorum habet innumeram supellectilem, non minimam meretur benignitatis suæ laudem & gratiam, vt alia ipsius in me beneficia breuitatis studio in præsentia silentio præteream.

9 Clarissimus dominus Petrus a Villalon archidiaconus Turolensis, in Cæsaraugustana Ecclesia Metropolitana, & ornatissimus dominus Michael Leerma, illius olim Pædagogus, quæ mihi de rebus Aragonum deerant, studiose quæsita liberaliter ac benigne pro veteri amicitia mihi miserunt: quorum tanto libentius memini, quod olim mihi Salmanticæ domestica consuetudine coniuncti, iucundam diuturnamque sui memoriam in animo meo reliquerunt.

10 Duo restant qui bonam huius lucubrationis partem suo sibi iure vendicare possunt, adeo mihi summam operā suam nauauerunt. Prior est L. Andreas Resendius Lusitanus, Theologus, Orator, & Poeta insignis, & Reuerendissimi ac Sereniſſimi Cardinalis & Principis domini Henrici a concionibus, vir antiqua mihi beneuolentia, eaque olim Louanii incepta coniunctus, & mei in Hispaniam aduentus quodammodo autor, certe incitator. Is me in hoc opere libris antiquis manu scriptis, schedis suis, iudicio copiose iuuit, neque quicquam habuit antiquitatis, cuius ipse non solum est curiosissimus, sed etiam scientissimus, quod mihi pro candore suo non benignissime communicauit. Præterea si quid mihi suboriretur scrupuli, ad illum tanquam asylum quoddam semper confugi, cuius exactissimum in re literaria iudicium non ego solum semper maximi feci, sed & Nicolaus Clenardus, cuius hoc quoque de Resendio nostro in schedis elogium reperi: Andreas Resendius, Poeta insignis, tanta carminis maiestate, tam nouosis inuentionibus donatus ab Apolline, vt si in studio poetico perduraret, tam nobilem vatem haberet Ebora, quam genuit olim Corduba. Alter est frater Iacobus Hallensis, patria Hannonius, sed apud Hispanos in prouincia Sancti Iacobi regulam obseruantiæ Diui Franciſci per annos fere quadraginta religiosissime professus, vir inculpatæ vitæ, & singulari humanitate præditus, mihique iam inde ab eo tempore quum primum in Hispaniam veni, arctissima necessitudine coniunctissimus, & plusquam Pylades alter. qui postquam factus est huius instituti mei certior, non solum quos habere potuit libros, mihi misit, sed excussis omnibus Bibliothecis, & præcipue Franciscana, hoc est monasterii sui (cui ego monasterio quum aliis multis, tum hoc præcipue nomine sum deuinctissimus, quod in eo nonnulla sint inuenta monumenta historiæ Hispanæ antiquissima, quibus ego vehementer adiutus sum) quicquid inuenire potuit quod ad rem meam faceret, indefatigabili studio propria manu mihi descripsit, tantumque susceptit laborem amici causa, vt merito mecum communis huius operis autor censeri debeat. certe sine ipsius opera non potuissem recte meo fungi officio.

Hunc catalogum describere libuit, tum vt talibus viris tam benemeritis de me gratiam aliquam reponerem, tum vt alios hac grati animi testificatione animarem, vt si quid habent abstrusum aut reconditum de antiquitatibus Hispaniæ, in medium proferant, parem gratiam relaturi: tum denique vt maior huic Chronico sit fides apud eos qui intelligent, qualium virorum fauore, opera, auxilio fuerim adiutus.

Obtestatio ad Lectorem. Cap. VII.

POst hæc mihi orandus es, humaniſſime Lector, vt hos labores meos qui certe non fuere mediocres, boni conſulas, & ſicubi lapſus fuero (quis enim tam Lynceus, vt non aliquando cæcutiat?) candide me ac ſyncero animo admoneas. Paratum enim ſemper experieris ad palinodiam eorum quæ perperam ſcripſi, id-que non ſine honorifica eorum mentione per quos iuſte atque amice admonitus fuero. Neque enim ego is ſum qui non veritatis quam opinionis meæ potiorem rationem ducam. Sin talis erit admonitio cui merito cedere non debeam, tamen eo linguæ temperamento, quod ſcripſi, tuebor, vt & gratia bonæ voluntati habeatur, & veritas non deſtituatur defenſionis auxilio. Semper enim mihi arriſit in primis illa Senecæ notabilis ſententia: Si merito obiurgauit aliquis, ſcito quia profuit: ſin immerito, ſcito quia prodeſſe voluit. Atque vt quod pollicitus ſum, re ipſa præſtem, duos hoc loco nominabo qui hoc munere docte atque amice functi ſunt. Prior eſt Ioannes Geneſius Sepulueda, Theologus, Philoſophus, Oratior inſignis. De cuius ſingulari eruditione quid opus eſt dicere, quum tot editis libris teſtatiſſima vulgo ſit? Satis ſit ad laudem ipſius, quod illum ex tanto doctiſſimorum virorum numero Carolus quintus Imperator ſemper Auguſtus potiſſimum delegerit, a quo res ipſius terra marique præclariſſime geſtæ, perpetuæ memoriæ commendarentur. Is igitur quum ipſi a Maximiliano Boemiæ rege, cum regias vices in Hiſpania cum vxore Maria gerente, cenſura huius Chronici demandata eſſet, candide atque erudite quædam notauit, in quibus illi non ſatisfeceram. Quod adeo non ægre tuli, vt etiam magni beneficii loco duxerim. Alter eſt Didacus Neila, iuris Pontificii Doctor, & Salmãticenſis Canonicus, præter incredibilem humanitatem, Græce Latineque doctiſſimus. Id quod ſatis indicat Breuiarium trium lectionum, ab ipſo iuſſu Franciſci Quignonii Cardinalis, auſpiciis ſummi Pontificis ita venuſte, ita erudite concinnatũ, vt nihil ſupra. Hic quoque quum lucubrationem hanc perluſtraſſet, & quædam deprehendiſſet quæ vel errata, vel ex autoribus deprauatis tranſlata ipſum offenderent, eo me candore, ea humanitate ne de facie quidem notum admonuit, vt erroribus meis hoc quoque debeam, quod maximæ, & vt ſpero, perpetuæ inter nos amicitiæ feneſtram patefecerint. Sed non eſt ſilentio prætereundus Gaſpar a Caſtro, ſingularis ipſius amicus, & in compoſitione Breuiarii ſocius, vir non ſolum vtriuſque linguæ peritia, ſed etiam eximia pietate præſtans, qui tametſi vel nulla, vel pauca notauit, tamen multa antiquitatis monumenta, quæ plurima ſummo ſtudio per totam ferme Italiam atque Hiſpaniam perquiſita collegit, benigne communicauit, quibus ego ſaltem quæ ambigue & cum quodã ſcrupulo dixeram, confirmare poſſẽ. Cæterum his ita præmiſſis, ad ea quæ de Hiſpania dicenda ſunt, vertatur oratio.

Breuis deſcriptio ac diuiſio Hiſpaniæ. *Caput VIII.*

HISPANIA Straboni lib. 3. corio bubulo humi protenſo comparatur. Ea pelago vndiq; cingitur, niſi qua parte Pyrenæi montis obiectu a Galliis diuiditur. Habet Hiſpania ab Ortu montem Pyrenæum, qui a Veneris templo ſiue promontorio exortus, prope Illiberos (Colibre hodie appellant) in Oceanum procurrit Britannicum, atq; hac parte maxime anguſta eſt, adeo vt ego dum per Cantabriam iter facerem, in monte Diui Adriani D. Ferdinando Colone harum rerum peritiſſimo commonſtrante, niſi fefellit aſpectus, vtrunque mare me vidiſſe meminerim, Oceanum videlicet, cui eramus proximi, atque eminus, quantum oculorum proſpectus ferre poterat, Mediterranei maris albicantes fluctus. A Septentione autem clauditur Oceano Cantabrico, ab Occaſu mari occiduo, a Meridie freto Herculeo & mari Balearico.

Diuiditur vero Hiſpania in tres prouincias, Bæticam, Luſitaniam, & Tarraconenſem. Bætica a Septentrione clauditur Ana fluuio: ab Occaſu habet eam Atlantici Oceani partem quæ eſt inter oſtium Anæ & fretum Herculeum: a Meridie mare Balearicũ quod eſt inter fretum Herculeum & Charidami promonto-

rium, quod vulgo appellari dicunt Cabo de Gata: ab oriente terminatur linea ducta ab hoc promontorio per Castulonem ad Anam fluuium. Dicta est Bætica a Bæti fluuio memorabili, qui prouinciam totam intersecat, qui ortus in saltu Tygensi, decurrit in Oceanum Atlanticum, atq; hodie appellatur vocabulo Arabico Guadalquibir, quod sonat fluuiũ magnũ. Hæc prouincia posterius a Vandalis habitatoribus Vandalitia dicta, hodie quoq; corrupto vocabulo, Andalusia dicitur.

Lusitania a Septentrione habet Durium fluuium ab ostio ipsius, vsque ad pontem qui est contra Septimancas: ab Occasu eam Oceani Atlantici partem, quæ est inter ostia Anæ & Durii: a Meridie Bæticã: ab Oriente terminatur a Tarraconensi, linea ducta ab Oretania veteri, vsque ad pontem qui habet e regione Septimancas. Lusitania nomen accepit a Luso Liberi patris filio, & Lysa eiusdem Liberi socio cum Luso bacchante, vnde nunc a Luso Lusitania, nunc a Lysa Lysitania dicitur, vt etiã annotauit L. Andreas Resendius. Lusitania, vt diximus, duobus clauditur fluminibus, Ana & Durio, intersecatur Tago, omnibus his memorabilibus. Quorum Anas in Laminitano agro exoritur, e montibus Carthagini & Murcię vicinis. Vnde triginta M.P. decurrẽs, obtusis totũ se propere condit cuniculis, rursusq; stadiorũ sexaginta quatuor subterraneo peracto cursu, totus renasci videtur, quemadmodum ait Marius Aretius Patritius Syracusanus, atq; ita modo se in stagna fundens (vt inquit Plinius lib. 3. c. 1.) modo in angustias resorbens, aut in totum cuniculis condens, & sæpius nasci gaudens, prope Myrtilim (Mertolam hodie vocant) in Atlanticum Oceanum effunditur. Tagus in Celtiberia oritur Taraconensis prouinciæ regione, ac primum Celtiberiam, mox Carpetaniam, deinde Lusitaniam secans, prope Olisiponem in Oceanum quoque exoneratur Atlanticum. Fluuius hic antiquis celebratus est arenis aureis, quas hodie quoque reperiri affirmant, & esse qui ex ea re quæstum non mediocrem faciant. Durius in Pelendonibus prouinciæ Tarraconẽsis oritur, fluitq; in Meridiem vsq; ad Numantiam, deinde per mediam fluens Castellã, mox in Portugalliam transit, Lusitanicam ab Interamni & Transmontana diuidens, propeciuitatẽ Portugallẽsem in Oceanũ deuoluitur Occidentalẽ, plurimis absorptis fluminibus, quorũ non infimi nominis est Thormis, quem Salmantica nobilissima disciplinarũ omniũ magistra, vicinitate sua nobilitat. Interamnẽ appello Portugaliam, quę est inter Durium & Miniũ regio nõ minus amœna quã fertilis, quam ipsam nõnulla irrigãt flumina, quorũ pręcipui, Auus, cuius in ripa tota nullã cernas arborẽ spiniferã, hoc est, ex earum genere quæ mala Medica siue aurea, citrea, aut alia id genus producunt, quod huic fluuio cũ Aleste Bracarẽsi fluuio cõmune esse aiunt, quũ tamen tota illa prouincia sit horũ fructuũ, si qua alia, multo feracissima, & Nebis, quẽ Neue, seruato nomine, hodie appellãt, & Limia celebratus antiquis fluuius, quẽ Lethen Græci, Obliuionẽ Latini nuncupauerunt. hunc falso Gerundensis Episcopus cũ Minio confundit. Habet & alios Lusitania non pœnitendos amnes, quorum nõ postremus est Munda, Conimbricensis Academiæ propinquitate celebris, Mondegum hodie nuncupant, qui & ipse aureis arenis & ramentis celebratur. Perperam idem Gerundẽsis Conimbricam Mundam fuisse affirmat, & eam in qua filii Pompeii fuere victi, refragantibus aperte Cæsaris commentariis. nimirum Munda oppidum erat non in Lusitania, sed Bætica. Nec minus inepte in Ptolemæo & Pomponio Mela quidam Lacobrigam Conimbricam esse asserunt, quum vel ipse Pomponius Mela Lacobrigam in Sacro promontorio pognat, de qua plura dicemus suo loco. Non longe a Munda est Vaca fluuius, hodie Vogam appellant, quem amnem non posuissem, nisi Plinius eius meminisset. In eodem tractu, nimirum octo leucis a Conimbrica, visitur etiam hodie fons ille admirabilis, quem Plinius in Catinensi (ita enim in Plinio legendum) Hispaniæ agro ponit, qui quicquid admotum fuerit, absorbet. Cuius rei se præsente factum periculum mihi affirmauit perpetuo mihi venerandus dominus meus Henricus Cardinalis & Princeps, coram rege Ioanne & cæteris fratribus regiis, quum in arborum truncis & ramis, tum in iumento, quod fonti admotum pede, paulatim absorberi cœptum, ægre tandem a famulis extractum est. Affirmat Plinius alterum

iuxta

iuxta fluere, qui omnia respuat. Is hodie, si extat, saltem ignoratur. Fons ille nunc appellatur Feruentia, & ager in quo visitur, Cadima, non procul a Tentugalensi municipio. Habet altissimos Lusitania montes, quorũ vel præcipuus qui a stella cognomen habet, in cuius cacumine frequenter in lacu quodam fragmẽta naualium reperiũtur, quum tamen a mari plusquam duodecim leucis distet. Quin & exæstuare, & tempestatem ibi audiri affirmant accolæ, quoties intumescit mare. Similia fere leguntur de monte quodam prope aquas Flauias, vulgo Chaues, in transmontana Portugallia. Portugalliam improprie Lusitaniam appellãt, cum alioqui nec tota Portugallia Lusitaniæ finibus circunscripta sit, nec totam Lusitaniam complectatur: illud tamen negari non potest, potiorem Lusitaniæ partem Portugalliæ regi parere. Diuiditur vero Portugallia in Transtaganam, Cistaganam, & Interamnem. Transtagana Bæticæ partẽ carpit, eam scilicet quæ ab Anadiata descriptione posita, Straboni magis accedamus, qui ait lib. 3. maximam Lusitanorum partem Callaicos appellatos. Huius regionis longitudo est octodecim leucæ: latitudo, qua maxima est, duodecim, alibi tantum sex, aut etiã quatuor. Atque in hoc tam exiguo terræ interuallo, præter Ecclesiam Bracarensem metropolitanam, & Portugallensem cathedralem, ac alias quinq; collegiatas, reperias plusquam centum triginta monasteria, quorum pleraque reditus habẽt amplissimos, vt scribit quidam. certe in ea parte, quæ Bracarensem agnoscit Ecclesiã, octingentæ recensentur. Ex qua re fertilitatem & antiquam religionem gentis facile agnoscas. De amœnitate vero quid opus est dicere, quum in ea numerata sint vltra viginti quinque millia fontium perennium, pontes quadrato lapide elegantissime constructi, prope ducenti, portus marini sex. Quod propterea tacẽdum minime duxi, quia bonitas & dignitas huius prouinciæ fere ignoratur. Huic prouinciæ adhęret ea quam Transmontanam appellant, regio optimi tritici generosique vini ferax, in qua est Brigãtia, caput amplissimi ducatus, cui hodie præest, multisque annis præsit, non regio tantum stemmate inclytus, sed omnibus etiam corporis animique dotibus præstãtissimus heros D. Theodosius, omnium eruditorum præconiis celebrandus. Ex huius regionis montibus, affirmauit mihi amplissimus Princeps & dominus meus Henricus Cardinalis, regi Ioanni fratri suo se præsente allatum lapidem, aureis ramẽtis ac bracteolis plenum. Sed hactenus de Lusitania. Reliqua Hispaniæ pars ad Tarraconensem pertinet prouinciam, quæ habet a Septentrione Oceanum Britannicum, ab OEasone (sic appellant promontorium prope fontem Rabidum siue Fontarabiam) ad Nerium promõtorium, quod hodie dicitur Finis terræ: ab Occasu Oceanum Atlanticum, a dicto promontorio vsque ad ostium Durii: a Meridie Lusitaniam & Balearici maris oram: ab Oriente Pyrenæos montes, quibus a Gallia separatur Hispania. Tarraconensis a Tarracone ciuitate nomen accepit, eius prouinciæ metropoli, ciuitate ad excipiendas Principum peregrinationes, vt inquit Strabo lib. 3. egregie nata, & in qua Imperatores iurisdictionem agitabant. Complectitur hæc prouincia Murciæ regnum, & Valentiæ & Aragonum cum Cathalonia, Castellam veterem, Nauarrę regnum, Portugalliam Interamnem, Gallęciæ regnum, Asturias, totam Cantabriam. Habet præterea Durium qui in ea nascitur, & alios fluuios, Cæsari, Lucano, Silio Italico, Martiali celebratos, Iberum fluuium tãtum, vt toti Hispaniæ nomen Iberiæ dederit, qui solus omnium (de quinque præcipuis loquor) reliquis in occasum vergentibus, in Austrum defluit, & in mare Balearicum exoneratur. cuius rei causam qui nosse volet, ex principiis historiæ Antonii Nebrissensis viri vndecũque doctissimi petat, quem hic in multis sequuti sumus.

Hispania primum vnica fuit prouincia proconsularis, vel potius consularis. siquidem P. Cornelius Scipio Africani maioris pater, Cõsul ad eam missus est contra Annibalem, tametsi postea Proconsul administrauit, vt ex T. Liuii lib. 1. & 2. de secundo bello Punico patet, idque anno vrbis conditæ quingentesimo trigesimo quarto, fuitque ad eum modum prouincia proconsularis per viginti tres annos

(per quos administrata, posterius dicemus) donec anno vrbis conditæ quingentesimo quinquagesimo septimo, Cn. Cornelio Cethego, & Q. Minutio Rufo Coss. diuisa est in duas prouincias Prætorias siue Proconsulares. nam eosdem subinde T. Liuius lib. 9. de bel. Maced. & alibi sæpe, nunc Prætores, nunc Proconsules appellat. Sed hoc interesse censeo, quod prius erat Proconsularis imperio Consulari, scilicet quia tanta esset in Hispania belli moles, non solum aduersus ipsos Hispanos, verum etiam aduersus tres clarissimos Carthaginensium duces, ac totidem exercitus, vt consulari opus esset imperatore & exercitu. Annibal vero ita grauis hostis immineret Italiæ, vt vterque Consul ad eam tutandam necessarius esset. Quod proximum erat, Proconsul missus est imperio & potestate Consulari, donec (vt dixi) in duas diuisa est prouincias Prætorias siue Proconsulares, & per Prætores siue Procõsules administrata est imperio & dignitate Prætoria siue Proconsulari. Tametsi non ignoro, Prætorem Asconio Pediano dici omnem magistratũ, cui pareret exercitus. Ita tamen in duas prouincias dispertita est Prætorias, vt pro ratione bellorum ingruentium, si quando res ita poscceret, nunc hæc, nunc illa, nonnunquam etiam vtraque simul fieret Consularis. Nam Catone Consule per Consulem vnum, ipsum nempe Catonem Censorium, & duos Prætores res gestæ sunt in Hispania. Tempore Numantini belli, & contra Sertorium, duo consulares duces & exercitus, & nonnunquam tres missi sunt, vt suo loco dicemus. Hæ duæ prouinciæ dicebantur citerior & vlterior. Quæ pro diuersa ratione temporũ, diuersos habuere limites. Primum enim citerior Hispania dicta est, quicquid in ea Romani a montibus Pyrenæis cis Iberum obtinebant: vlterior, quicquid vltra. Postea, progatis imperii finibus, vetus forma prouinciarũ mutata est, vt ipse quoq; Plinius lib. 3. cap. 3. testatur, & citerioris Hispaniæ limites Iberum transierunt, bonamque Tarraconensis prouinciæ partẽ occupauerunt: & ab Asturibus per Vaccæos & Oretanos vsque ad Carthaginem nouam porrigebatur, vt ex Paulo Orosio lib. 1. cap. 2. cõstat. Quo tempore vlterior a Gallecia sumebat exordium, vt patet ex L. Floro, qui scribit lib. 56. ad hũc modum: D. Iunius Brutus in vlteriore Hispania fœliciter aduersus Gallecios pugnauit, &c. Postremo, cedente iam in iura Romanorum tota Hispania, rursus prouinciarũ termini mutati sunt ad eum modum, quem scribit Plinius lib. 3. vt tota Tarraconensis prouincia citerior esset Hispania, Bætica & Lusitania vlteriorem facerent. Habebant hæ prouinciæ suos conuentus, vnde finitimi populi iura petebant. Bætica quatuor: Gaditanum, Cordubensem, Astigitanum, Hispalensem. Lusitania tres: Emeritensem, Pacensem & Scallabitanum. Scallabis hodie Sanctaren a sancta Irene nomen habet. Tarraconensis prouincia siue citerior Hispania septem: Carthaginensem, Tarraconẽsem, Cæsaraugustanum, Clunienſem, Asturum, Lucensem, Bracarensem. Clunia Plinio lib. 3. cap. 3. in Areuacis est, atque in fine Celtiberiæ, qua parte Celtiberia Carpetaniæ iungitur. Antonius Nebrissensis & Florianus a Campo affirmãt Cluniam fuisse eam quæ hodie vulgari sermone Crunna dicitur, oppidum quod ab Vxama ciuitate abest leucis sex, a Durio amne tribus, a Callaroga D. Dominici patria, duabus. Vnde & Nebrissensis Comitem illius oppidi dominum, Comitem Clunienſem appellat. Et recte illi quidem non abludẽte vocabulo. Quãquam quæ olim Clunia erat, ab eo oppido quarta leucæ parte distat, neque quicquam nunc habet, præter antiquæ vrbis vestigia, & Sacellum D. Virgini sacrum, appellaturque Castro. extant etiamnum amphitheatri & aliæ antiquitatis reliquiæ, sed & sigillum conuentus Clunienſis ibidem quinque ab hinc annis repertum, ac penes Comitẽ Clunienſem asseruari mihi affirmatum est. Sunt nõ procul Clunia & fodinæ Iaspidis præstantissimi. Perperam in Ptolemæis quibusdam impressis Clunia dicitur esse, quæ appellatur ciuitas Regalis.

Hispania, vt scribit Gerundensis Episcopus lib. 1. paralip. cui antiqua suffragantur concilia, in quinque prouincias diuisa est tempore Constantini Pii, Tarraconensem, Carthaginensem, Bæticam, Lusitaniam, Galleciam.

Hispania habuit tempore Maurorum plurimos regulos: posterius a sex regibus possessa est, Legionensi, Nauarrensi, Castellano, Aragonensi, Portugalliæ, Granatensi,

tẽsi, qui erat Maurus. Legionense deinde cum regno Castellæ coiit. Reliqua tempore Ferdinandi regis Catholici, ad vnius Castellæ regis arbitrium & imperium, fusis pulsisque Hispania Mauris redacta sunt, excepta Portugallia, quæ proprium habet regem.

Qui plura de Hispania nosse volet, quot habeat episcopos, quot Principes & primates viros, quibus denique rebus abundet, præter Marinæum Siculum, legat Damiania Goesea de re libellum curiose ac diligenter scriptum. Nobis hæc delibasse sufficit.

De laudibus Hispaniæ. Caput IX.

DE laudibus Hispaniæ superfluum videtur aliquid scribere post tot autores, qui eas pluribus verbis complexi sunt. Tamẽ pauca quædam perstringam, magis id adeo, ne nihil dixisse videar, quam quod necessariũ existimem. Igitur illud merito inter primas Hispaniæ laudes ponendum videtur, quod ipse quoque Cæsar in commentariis suis lib. 3. de bello ciuili affirmat, regionem esse saluberrimam, quã illi laudem cum Galliis communicauit. Sed Iustinus lib. 44. Hispaniam contendit Gallia & Africa, sicut fertiliorem, sic aeris temperamento salubriorem, vt quę nec violento, sicut Africa, sole torreatur, nec assiduis, vt Gallia, ventis fatigetur: adeo in omnia frugum genera fœcunda, & frumenti, vini, olei, melliſque copia redundans, vt non incolis tantum abunde victum suppeditet, sed etiam Italiæ & Romæ rerum dominæ frequenter durissimis temporibus peropportunam frumenti, armorum, vestimẽtorum, atque omne genus commeatuum abundantiam submiſtrauerit: quod T. Liuius secundo bello Punico non semel factum ostendit lib. 10. de secundo bello Pun. Hæc etiam Cæsari res in Gallia gerenti materiam fabricandis nauibus, equos, equites suggessit. Plinius lib. vltimo, cap. vltimo, primam totius orbis laudem Italiæ tribuit, proximam Hispaniæ: sed nescio equidem, an vlla parte laudis Hispania cedere debeat Italiæ, de iis loquor, quæ ad salubritatem ac fertilitatem pertinent vtriusque regionis. Nam si quis veterum monumenta diligenter excutiat, primũ illud reperiet, Hispanos frequenter Romanis vitæ submisisse subsidia, nunquam vero Romanos Hispanis: aut si miserunt, militibus suis in prouincia bellum gerentibus miserunt. Quin & ipsos Romanorum exercitus, vel in suam perniciem aliquoties aluit Hispania. vnde illud Catonis Censorii celebre dictum, Bellum se ipsum alet. Qui non solum exercitum consularem cum prætorio, sine vllis reipub. sumptibus, in Hispania contra ipsos Hispanos pauit, sed & grandem ex præda pecuniam militi diuisit, & in triumpho tulit argenti infecti viginti quinque millia pondo, bigati centum viginti tria millia, Oscensis auri quingenta quadraginta pondo. Et paucis post annis Q. Fuluius Flaccus citerioris Hispaniæ Prætor, non exercitum tantum in Hispania aluit, sed stipẽdium etiam impensis Hispaniæ soluit, vt affirmat lib. 10. de bel. Maced. T. Liuius, & in triumpho centum viginti quatuor coronas aureas, cum magna auri & argenti vi tulit, prẽter pecuniam ingentem quam exercitui dedit. Deinde auri, argenti, & reliquorum copiam metallorum semper superior fuit Hispania, quantumuis hoc dissimulet Plinius, quæ his rebus adeo semper diues extitit, vt merito Posidonius apud Strabonem lib. 3. dixerit, in subterraneis Hispaniæ locis non infernũ Plutonem, sed Plutũ ipsum diuitiarum & opulentiæ Deum habitare, scilicet quod Hispania non diues tantum regio sibi sit, sed aliis etiam diuitias sufficiat ac suggerat. Cæterum hæc auri argentique copia, nescio equidẽ maiori damno an gloriæ fuerit Hispanis. Namque diuersas gentes in Hispaniam eius auri cupiditas exciuit, præcipue Phœnicas, qui aurum vili rerũ permutatione redemptum, in Græciam, Asiamque, ac nationes cæteras deferentes, maximas ex eo commercio diuitias contraxerunt, atque in Hispania tantam repererunt auri argentique copiam, vt cũ onustis nauibus suum Siculum lib. 6. affirmat Aristoteles de mirabil. Auscul. Et tamẽ adeo diuitias peraret argentum, ancoras ipsas ex argento conflare sint coacti, vt præter Diodoro Hispanorum exhaurire non potuerunt, quin Carthaginenses quum in Hispaniam

duce Barca(hoc enim cognomentum fuit Amilcaris)venerunt,Hiſpanos in Turditania, quæ Bæticæ pars erat, argenteis preſepibus & doliis vtentes inuenerint, vt affirmat Strabo. Quæres & ipſos quoque Carthaginenſes in Hiſpaniam pellexit,atque adeo auxit illorum vires,vt Diodoro Siculo teſte, neque domeſtico neque ſociorum milite vſi, Romanos, Siculos, ac Libyas in magna adduxerint perculą,quod omneis diuitiis ob auri argentique abundantiam ſuperarẽt.nam & ipſi noua in Hiſpania metalla inuenerũt,& puteos effoderunt, ex quibus vnus qui Belo ab inuentore appellabatur,& adhuc Plinii tempore durabat,trecenta argenti pondo Annibali indies ſubminiſtrauit, hoc eſt, iuxta æſtimationem Budæi de Aſſe lib. 4. terna millia coronatorum aureorum in dies ſingulos. A quibus occupata diſpoliataque Hiſpania, quum per multos annos eorum auaritiam ſatiaret, poſtea etiam tres Carthaginenſium potentiſſimos exercitus, & maximas Romanorum copias ſuſtineret, ne ſic quidem, vt quæ nouis ſemper metallis ſcaturiret, euacuari potuit,ſed adeo ſemper ſibi conſtitit, vt intra annos paucos, nempe octo & triginta octo, ex Hiſpania Romam per varios Prætores in triumphis deportata ſint auri ſupra nouem millia nongenta nonaginta quinque pondo: coronæ aureæ trecentæ viginti quatuor: argenti infecti pondo ſexcenta triginta duo millia, trecenta octoginta ſeptem: argenti Oſcenſis trecenta nonaginta octo millia, ſexcenta vndecim: argenti bigati trecenta triginta octo millia, viginti tria: argenti ſignati innumerabilis multitudo. Non hic refero pecuniam militi tot cõfectis prælijs diuiſam,cuius iniri numerũ poſſe vix arbitror: non L. Quintii Criſpini ex Luſitanis Celtiberiſque prædam,a quo ſcribit T. Liuius lib.9.de bel.Maced.tantundem auri,quantum argenti in triumpho tranſlatum,ſed quantum trãſtulerit,prætermiſit: nõ M.Fuluii Nobilioris poſteriorem prædam,propterea quod T. Liuius lib.6.de bel.Maced.forte memoria lapſus, mihi bis videatur eãdem rem poſuiſſe. Illud quoque prętereo,non dubium quin plureis & ampliores prædas ex Hiſpanis Romani hoc annorum interuallo tulerint, ſed quarum memoria ſimul cũ T. Liuii monumentis interciderit. Quin & argenti fodinas illas taceo Carthagini nouę vicinas,quæ populo Rom. vicena quina drachmarum millia in dies ſingulos pendebant,hoc eſt,ſecundum Budæi calculum lib.4.de Aſſe, duo millia quingentos coronatos,quas Budęus non recte ſuſpicatur eaſdem eſſe cum puteo illo Annibalis,de quo loquuti ſumus.Nam puteus ille Aquitanis proximus erat,vt Plinius teſtatur lib.33.cap.6.& Budæus etiam fatetur: ſed argenti fodinę,de quibus nunc loquimur,viginti tantum ſtadia aberant a Carthagine noua,vt ait Strabo,quę ab Aquitanis plurimum diſtat.Poſtremo illud etiam diſſimulo,quod pręter ea,quæ dicta ſunt, Aſturia quoque, Gallecia, & Luſitania vicena millia pondo auri ſingulis annis præſtabant, quod ipſi quoque Plinio lib. 33.cap.4. ſtuporem facit. Verum tot deprædationibus vſque adeo non ſunt attenuatæ vires Hiſpanorum, vt tũ primum Romani cœperint experiri non ſolum inexhauſtas eorum opes, verum etiã inſuperabile robur animi, & virtutem bellicam tantam, quantam ducentis annis expugnare non potuerunt. quid dico ducentis annis? imo nũquam Romani tam pacatam habuere Hiſpaniam, vt non opus fuerit iuſto exercitu. Tũc demum ſere Hiſpaniam non ſolum diuitem, verum etiam (vt ait L. Florus lib. 2. rerum ab vrbe condita)bellatricem, viris armiſque nobilem, ſeminarium hoſtilis exercitus, eruditricem Annibalis, quæ propterea victa fuit a Romanis, quod ſola omnium prouinciarum non prius intellexerit vires ſuas, quam victa eſt, prius obſeſſa quam ſeipſam cognoſceret. Nã ſi vel vniuerſa contra Romanos conſurgere, & vires ſuas conferre, atque vel imperare vel libertatem ſuam publice tueri animum induxiſſet, non modo ſuperari, ſed ne adiri quidẽ ingenio ſitus, vt affirmat Lucius Florus, poterat, ita vndique mari Pyrenæoque vallata eſt. Et tamẽ hæc ipſa quæ vires ſuas non cognouit, quæ nunquam communi totius prouincię conſilio bellum iniit, tã cruentas frequenter victorias Romanis dedit, vt ſæpe nihilo melior, quam victi, conditio victoris fuerit,& ex victoria nihil præter inane triumphi nomen,& miſerandam ſuorum ſtragem tulerint. Longum eſſet hoc loco recẽſere, quoties apud Hiſpanos res Romana in ſummum diſcrimen adducta ſit. Docet hoc bellum Viriaticum,

riaticum, Vacceorum, Numantinum, Sertorianum. Satis sit, nullam omnino prouinciam tanto labore & cruore Romanis constitisse, adeo vt necesse habuerint aliquoties arma Hispanis adimere, ne possent ex bellis bella serere. Quam rem adeo ægre passi sunt, vt multi mortem sibimet ipsis consciscerent, gens ferox, inquit Titus Liuius lib. 4. de bel. Maced. nullam vitam rati sine armis esse, quippe qui in acie gaudio exultare soleant, tãquam glorioſe ac fœliciter vita excessuri. quod de Celtiberis affirmat Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. Propter quã bellicę laudis prę-rogatiuam Hispania tanti semper habita est, vt quum Romani duces alius Africanum, alius Asiaticum, alius Numidicum, alius aliis cognominibus se venditarent: Imperatores postea Augusti, etiam Atticos & Francos ac Germanicos se appellarent: Hispanici cognomento tanquam sancto, & inuiolabili omnes religiosissime semper abstinuerint. Solus Q. Cecilius Metellus Celtiberici nomen affectasse videtur, sed non obtinuit. Scipio quoque, qui euersa Carthagine, non nisi Africanus dici sustinuit, diruta Numantia, non Hispanicum, nõ Celtibericum, sed Numantinum se appellare cœpit, contẽtus eo titulo futurus, nisi illi hic honos negatus fuisset. Hæc est illa Hispania, pro qua duo potentissima orbis imperia per tot annos, tanquam pro Helena, cruentissimis præliis decertarunt, ex qua cũ Alexander Magnus legatos amicitiam petentes ac gratulantes accepisset, tum demum & sibi & iis qui cum eo erant, rerum dominus visus est, si Arriano credimus lib. 7. de gestis Alexandri Magni: quam pacauisse Iulius Cæsar inter præcipua militum suorum decora lib. 3. de bello ciuili commemorat: cuius defectionem cũ Nero Augustus audisset, ad reliquas calamitates infractus & interritus, collapsus, animoque male fracto, diu, & sine voce, & prope intermortuus iacuit, atq; vt resipuit, veste dississa, capite conuerberato, actum de se pronunciauit. Hęc illa Hispania, quæ prima Romanis inita prouinciarum quæ quidem continentis sint, postrema omnium, ductu auspicioque Augusti Cæsaris perdomita est, si tamen perdomitam fuisse T. Liuio concedamus. Cuius vnicam ciuitatem Numãtiam, Cicero pro L. Muræna terrorem imperii Romani appellat: cuius metalla auri & argenti sacra Machabæorum prædicat historia, Iosephus clarissimus Iudæorum scriptor lib. 2. de bello Iudaico concelebrat. Hæc illa Hispania quam simul cum Gallia Trebellius Pollio in D. Claudio neruos ac vires imperii Romani appellat, cuius auxilio Carthaginenses imperium Romanum ad extremam pene desperationem redegerunt: in qua vel tyrocinium fecerunt, vel bellicis artibus exercitati sunt duces, per quos Romani Græciam, Asiam, ac totum Orientem, postremo etiam Septentrionem sibi subiecerunt, cui nunc Roma ipsa, totius orbis quondam domitrix, fasces suos submisit, quæ Barbarico iugo diu grauiter pressa, sed nunquam tota oppressa, adeo se antiquo nitori ac dignitati in integrum restituit, vt pulsis profligatisque Barbaris, imperio suo totum fere orbem complexa sit, India Occidentali, & altero fere orbe Antipodum veteribus incognito Castellę Regibus parente: Rege Portugallię Orientali Indiæ, & magnæ Arabum Persarumque parti, neque pœnitendæ Africæ portioni iura dante, vt totam ferme Africæ oram maritimam, vt plurimas insulas silentio prætream, quæ Lusitanorum imperium agnoscunt. Atque Hispania ficut opulẽtia, bellica virtute, imperii amplitudine reliquas omnes prouincias vel superat, vel certe æquat: ita religionis antiquitate & veræ fidei cultu nulli omnino priores partis concedit. Scilicet hæc duos habuit Apostolos diuini verbi annunciatores. at quos Apostolos? Iacobum Zebedæi filium, qui cũ duobus aliis intimus fuit Iesu Christi, Domini & seruatoris nostri consiliis, & Paulum vas electionis. Præter hos beatum Mancium Iesu Christi discipulum, qui omnibus sacratissimæ passionis Dominicæ mysteriis interfuit, & multos aliorum Apostolorum discipulos, a quibus sacrosanctę fidei rudimentis imbuta, & plurimorum martyrũ sanguine respersa, præcipue vero Beati Iacobi Apostoli sepulchro sanctificata, tam venerabilis toti orbi fuit, vt primo post Romam Ecclesiæ principem numero esset, sicut ex epistolis & actis Sardicensis Concilii patet: vt ipse etiã Constantinus Magnus, quum in celebrando festo Paschali, consuetudinem Hispaniæ, Galliæ, & aliarum regionum, Orientalibus episcopis imitandam proponeret, Hispaniam re-

liquis prouinciis præposuerit. Eandem quoque venerationem etiam apud poste-
ros habuit. siquidem in Concilio Remensi, quod in Gallia tempore Eugenii se-
cundi celebratum est, communi patrum decreto statutum fuit, incendiario hæc
pœnitentia vti daretur, vt Hierosolymis aut in Hispania in seruitio Dei per annum
vnum pœniteret. Quin & hodie votum Compostellanum inter sacrosancta & in-
uiolabilia censetur. Neque sane immerito hic honos habitus est Hispaniæ, quip-
pe quæ Christianę religionis, si qua alia, semper obseruantissima fuit, & fidem Ca-
tholicam, qua semel imbuta, sincerissime vsque coluit, hæreticis infestissima, con-
tra quos si remedium domi deesset, foris quærebat, vt videre est in epistolis Diui
Cypriani. Nullam enim hæresin diu consensit Hispania, & qui eam impiis errori-
bus fœdare conati sunt, aliunde plerique omnes venerunt: quod de Marco Ægy-
ptio ipse quoque in 17. Esaiæ D. testatur Hieronymus. Priscillianum quidem Hi-
spania genuit, si tamen genuit, sed hæreticum iam velut impium filium pia mater
abdicauit pariter & ablegauit. Ariana hęresis alibi nata, alibi oppugnata, sed in Hi-
spaniam a Gothis inducta, ibidem vno die penitus extincta est. Quin & illo ipso
tempore, quo perfidiam Arianam Gothorum Reges fouere conati sunt, quam
multi fuerint per totam Hispaniam omnis generis Catholici, qui nullis persecuti-
onum procellis ab orthodoxæ fidei confessione potuerunt auelli, tum numerosus
martyrum chorus, tum concilia docent, Toletanum secundum, Tarraconense,
Ilerdense, Gerundense, Cæsaraugustanum, quæ per ea tempora maximo Reipub.
Christianæ bono celebrata sunt. Quam pietatis laudem ad nostra vsque tempora
religiosissime seruauit Hispania. Nam vt primum a Barbaricis bellis tota respira-
uit, nihil antiquius duxere pientissimi Reges, quam vt Iudæos omnes ac Sarrace-
nos, aut ad professionem Catholicæ fidei perducerent, aut pertinaces regni sui fi-
nibus exterminarent. Quæ laus præcipue debetur Christianissimis Ferdinando
& Isabellæ Castellæ & aliorum regnorum, Emanueli Lusitanię & Algarbiorũ Re-
gibus. cuius filius Cardinalis & Infans Hẽricus, talibus auis, tali patre dignissimus,
auitum ac paternum fidei zelum pulchre referẽs, sanctæ inquisitionis munus pro
Christi amore nõ dedignatus, non minori studio, quam pater ditionibus suis gen-
tes eas eiecerat, ab omni vel perfidiæ Iudaicæ, vel insaniæ Mahometicæ, vel cuiusq;
uis hæreseos labe, ab omnibus quoq; ritibus Christiana professione indignis mu-
dicare Portugalliam non desinit, idque tanta prudentia, vt omnes impiorum ho-
minum versutissimos conatus eludat: tanta integritate, vt nemo quod cauilletur,
habeat: tanta seueritate, vt malos exterreat: tanta rursus clementia ac mansuetu-
dine, vt non paucos ad resipiscentiam pelliciat. Atque hos quidem quanta bene-
uolentia complectatur, quibus beneficiis prosequatur, & aliis arbitror non obscu-
rum esse, & ego alias, Deo adiuuante, fusius persequar. Illud in præsentia tacere nõ
possum, quod ante annos, opinor, septem, cum duo Mauri iam adulta ętate ad fidẽ
nostram conuersi, baptismi beneficium postularent, nõ solum eos obuiis vlnis re-
cepit, sed ipse pontificalibus ornatus infulis, die festo Pentecostes, Eborę in Eccle-
sia sua cathedrali, salutaris aqua lauacri tinxit tanta celebritate, vt si filii fuissent fra
tris sui Regis, fieri non potuerit honorificentius. Præterea alterum in familiam suã
honesta conditione adoptauit, alterum Regi in clientelam dedit. Quæ res mihi tam
præclara visa est, vt nihil supra. In reliqua quoque Hispania quotquot sunt dereb⁹
fidei cognitores, ea fide religionẽ officii seruant, ea integritate ac vigilantia, vt ne-
mo quisquam hiscere contra sacrosancta Ecclesiæ statuta quicquam audeat. Ali-
bi forsan impie facere non licebit: in Hispania ne loqui quidem, nisi pie, concedi-
tur. Alibi errores forte iam nati extirpantur: in Hispania ipsa etiam errorum semi-
naria, antequam pullulent, opprimuntur. Noui ego, qui prauis alibi opinionibus
imbuti, in Hispania ex animo resipuerint, & quęcunque essent Ecclesiasticis ritib⁹
contraria, vero vultu detestati sint. Plurima, ne prolixus sim, de Hispanorum an-
tiqua religione ac perpetua pietate prętereo, quæ in ipso Chronico suis locis inter-
serentur. Illud nunc dicendum, quod qua fide Hispani erga Deum, eadem & er-
ga Reges suos semper fuerunt, atque eos etiam quos pro Regibus coluerunt. Quæ
res in causa fuit, vt etiam exteri Reges ac Principes maximum in Hispanorum fide

atque

atque auxilio momentum sibi ducerent. Hinc est quod Annibal in Italia ad diffi-
cillima quæque Hispanorum opera maxime vtebatur, & iis plurimum fidebat, vt
ex Polybio ac Tito Liuio constat. Hinc, quod Aquitani ad oppugnandos Roma-
nos auxilia & duces ex Hispania citeriore accersiuerunt. Hinc, quod Cn. Pompe-
ius bello ciuili in cohortibus Hispanorum maximum sui exercitus robur crede-
bat, quorum ope vincere poterat, si consulto rem gessisset. Quin & Iuba Numidiæ
Rex, homo barbarus, Hispanos equites, custodiæ suæ causa, circum se habere con-
sueuerat. Plutarchus scriptor grauissimus in Sertorio autor est, hunc Iberis fu-
isse morem, vt qui duci alicui se deuouerent, vna cum illo morerentur. Sertorium
vero ducem, licet exulem & profugum, cum multa Hispanorum millia deuota se-
querentur, atque hostes prope vrbem quandam prælio victores extitissent: Hispa-
nos sui oblitos tanto studio Sertorium protexisse, vt nō prius de propria salute co-
gitauerint, quam ducem suum humeris asportatum in tuto posuissent. Igitur Ser-
torium Hispanorum fidelis opera terribilem Romanis fecit, & ipsi etiam Mithri-
dati admirabilem, suorum scelus & insidiæ extinxerunt. Ipse quoque Octauius
Augustus Calaguritanorum manum ad corporis sui custodiam vsque ad deui-
ctum Antonium habuit. Nunquam finiam, si commemorare velim, quotquot
extant huius rei exempla. Sed superfluum sit in ea re diutius commorari, cuius
hodie quoque non obscura vestigia, sed expressa clarissimaque extant documen-
ta. Quænam gens toto reperitur orbe Regibus suis obsequentior, quam sint His-
pani? quos quum Reges sui in remotissimas quotidie regiones, & alio (vt ille in-
quit) sole calentes, ad oppugnādos Barbaros mittāt, ea accingūtur alacritate, quasi
fine puluere & sanguine rem domi suæ gesturi. Cuius rei meo quidem iudicio me-
rito palmariam sibi laudem vendicant Lusitani, adeo Regi suo dediti, quasi ex v-
nius vita penderet omnium. Studia vero literarum ac liberalium artium, quam
in Hispania semper floruerint, quid attinet dicere? quum satis id ex Strabone con-
stet, qui affirmat lib. 3. & inter reliquos Hispanos, Turditanos Bæticæ populos sa-
pientia excessisse, & literarum studiis vsos, memorandæ vetustatis volumina ha-
buisse, & poemata ac leges a sex annorum millibus versibus conscriptas. Quan-
quam quid Stabonis testimonio opus erat? Senecæ, Silius Italicus, Pomponius
Mela, Columella, Martialis, Lucanus, & alii quam plurimi satis loquuntur, quan-
ta fuerit eo tempore literarum gloria apud Hispanos, quantumque in omni sci-
entiarum genere semper præstiterint. Sed quanti bonas artes Hispania fecerit,
manifestius ex eo est, quod affirmat in Epistolarum libro 3. Plinius, inuentum in
Hispania Lartium Licinium hominem priuatum, qui Plinii Secundi commen-
tarios, quum ille procuraret in Hispania, quadringentis millibus nummūm li-
citari non dubitauerit, hoc est decem millibus aureorum, vt erudite calculum
ducit Budæus. Denique nulla vnquam fuit ætas, qua non multos in omni scien-
tiarum genere viros, pro sæculo suo non pœnitendos ediderit Hispania, quos quia
suis temporibus, auspice Deo, sum positurus, consulto missos in præsentia facere
decreui. Neque viros solum eruditionis gloria præstantes ostentare potest Hi-
spania, sed fœminas quoque, quibus etiam eruditissima illa sæcula merito inuide-
ant. Iactent aliæ nationes puellas aliquot & mulieres Latini sermonis non igna-
ras. Pro iis omnibus, vt alias multas Latinis literis tinctas silentio præteream, da-
bit Hispania Aloisiam Sygæam, virginem Toletanam, sed in aula Lusitana per
multos iam annos educatam, quinque linguarum adeo peritam, vt non immeri-
to Paulus tertius Pontifex maximus, literas illius ad se scriptas Latine, Græce, He-
braice, Syriace, atque Arabice, laudibus patiter ac faustis comprecationibus sit
prosequutus, admiratus tam multiplicem ingenii fructum, & donum multiplicis
linguarum scientiæ in viris quoque rarum, nedum in fœminis. Sic enim sonant
verba diplomatis. Debetur hæc laus optimo patri & viro doctissimo Didaco Sy-
græo, qui non contentus filios optimis quibusque disciplinis instituisse, tantam in
filia tor linguis imbuenda diligentiam adhibuit: nec in ea solum hanc operam po-
suit, sed alteram quoque filiam Angelam Græce Latineque pro ætate & sexu non
mediocriter eruditam, tam exacta Musices scientia curauit perdocendam, vt

cum præstantissimis illius artis professoribus contendere posse putem. Multum debet huic viro Lusitania, quippe qui vel primus, vel certe ex primis literas humaniores Lusitaniæ inuexit, postea illustrissimi Brigantiæ ducis & fratrum ipsius præceptor, nunc tandem in Regiam familiam cooptatus est, & a Rege studiosissimo docendis aulæ Regiæ pueris nobilibus præfectus. Filia vero Arrum amantissimo Ioisia Sygæa in familia est Serenissimæ D. Mariæ principis primariæ, quæ & ipsa inter eruditas huius æui recenseri merito poterat, nisi calamus tanto succumberet oneri, atque adeo ad tantarum laudum molem subeundam inhorresceret. Proinde finem faciam, de laudibus Hispaniæ nō plura dicturus, quam quod eam merito Paulinus poeta & elegans & pius, apud Ausonium, fœlicem ac diuitem appellauit.

Qui Reges ac populi imperitauerint Hispaniæ a Thubal vsque ad Carthaginenses. *Caput X.*

NVNC paucis perstringam, qui reges ac populi rerum in Hispania potiti sunt, vsque dum Carthaginenses imperiū illius occupauerunt. Qua in re profiteor me Berosum Chaldæum, Manethonem, Annium Viterbiensem, Florianū a Campo, Petrum Antonium Beuterum sequi, atque ea ponere, non quæ pro compertis habeam, sed quæ apud illos reperio: quorum dictis quando antiquiorum ac grauiorum autorum calculus accesserit, addita eorum nomenclatura indicabo. Porro in temporum ratione subducenda, annorum seriem post diluuium, vsque ad vrbis Romanæ principia sequar, deinde annos ab vrbe condita more scriptorum Romanorum ponam, vsque ad Christi seruatoris nostri natiuitatem, a qua communem Christianorum numerandi modum imitabor. Diluuium vero fuit anno ab orbe condito, nempe ab Adam, bis millesimo ducentesimo quadragesimo secundo, secundum septuaginta interpretes: at secundum Hebræos, anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto, quemadmodum aiunt Eusebius, S. Isidorus, Beda. Sed Hebræorum supputationem ex sacris literis confirmat & astruit Ioannes Driedon, scriptor accuratus, & Catholicus. Eam & nos sequemur.

ANNI POST DILVVIVM.

143 258 THVBAL filius Iaphet, nepos Noe, venit in Hispaniam, primusque eam habuit post diluuium: regnauit vero in ea 155. annos. Huius temporibus cum Noe, quem Ethnici Ianum appellauerunt, in Hispaniā venisset, duas in ea ciuitates condidisse dicitur, atq; eas a nomine suo appellasse, alteram Noelam in Gallecia: alteram Noegam in Asturiis. Hanc Berosi opinionem cōfirmat Iosephus his verbis: Condidit autem Iobel (hic est, quē alii Thubal vocant) Iobelos, qui nostris temporibus Iberes appellantur, qui & Hispani, a quibus postea Celtiberi nuncupati sunt. Diuus quoque Hieronymus diuersis locis in commentariis in Esaiam & Ezechielem, Thubal siue Thobel, aut Italos, aut Hispanos interpretari affirmat.

299 Mortuo Thubal successit ipsius filius Iberus, qui fluuio Ibero nomē dedisse dicitur. Iberus vero fluuius Hispanię nomē Iberię dedit, vt post Pliniū & alios autores, affirmat etiā D. Hieron. in 66. c. Esaię, & 27. Ezech. regnauit vero Iberus 37. annos.

336 Post mortē Iberi, rerū in Hispania potitus est Idubeda filius, qui Idubedæ monti nomen dedit, regnauitque annos 64. alii Iubaldam seu Iuballam vocant.

400 Idubedæ patri subrogatus Brigus, imperauit 52. annos. Ab hoc autem ortū affirmant vocabulum Briga, siue Brica, quod perinde sonat Hispanis, atque Gallis Dunum, Germanis Burgum. Nam sicut Galli dicunt Lugdunum, Nouiodunū: Germani Friburgum: sic Hispani appellant Medobrigam, Mirobrigā, &c. Quod etiā Stephanus de vrbibus annotauit, tametsi ille Bria ponat pro Brica. Erat vero Medobriga, vt hoc quoq; breuiter annotem, oppidum in Lusitania prope Portalegrā vrbem, nunc a Rege Ioanne tertio, titulo ciuitatis & Episcopali sede donatam, ad montem Herminiū posita, qui mons hodie quoq; vulgo dicitur Monte Arminno, a quo mōte ipsa quoque Medobriga hodie Armenna appellatur. Quod mihi pro suo candore communicauit Resendius noster. Vtriusque tam Medobrigæ, quam Hermi-

Herminii montis mẽtio fit in commẽtariis Cæſaris, ſeu potius Hirtii aut Oppii, vt titulus præ ſe fert. Mirobricam mihi olim dixit Reuerendus pater F. Franciſcus a Vallisoleto, tũc Præfectus monaſterii Sancti Benedicti apud Zamorã, poſta Abbas S. Facundi, arbitrari ſe eſſe eam, quæ hodie Ciuitas Roderici nuncupatur, eãq; ſe opinionem concepiſſe ex ſaxo quodam, quod extat apud Bletiſam oppidũ, quæ nunc Ledeſma dicitur, in quo præter cætera legitur ad hunc modum: TERMINVS. AVGVSTAL. INTER BLETISAM. ET. MIROBR. ET. SALM. Cuiuſmodi aliud quoque ſaxum, cum eadem fere inſcriptione apud ipſos Ciuitatenſes ad D. Ioannis in baptiſterio reperitur. Quam ciuitatem ſunt qui contendant olim apud Mirobricam dicitur. Sed id quam recte, ipſi viderint. Nos ad rem redeamus. *An. dilu.*

Poſt Brigum regnauit filius Tagus annos triginta, qui Tago flumini celebre apud poſteros nomen dedit. 452

Bætus regnum paternum hæreditario iure ſuſceptum adminiſtrauit annos viginti & triginta, atque Turditaniam literarum ſtudiis illuſtrauit. Huic Bætis fluuius memoratiſſimus nomen ſuum acceptum refert, a quo fluuio, vt diximus, Bætica prouincia appellata eſt. 482

Bæto rebus humanis ſublato, Hiſpaniæ regnum occupauit Geryon alienigena, nempe ex Libya, tenuitque annis viginti quinque, dictus alio nomine Dealiis filiis, ſed prius admonitis, vt abſtinerent a crudelitate paterna. Hic Oſiris primus idololatriam induxiſſe dicitur Hiſpaniæ. Sunt qui triginta quatuor annos regnaſſe dicant. 514

Tres Geryones, tergemini (vt aiunt) fratres, regnauerunt tanta concordia, vt poeticis fabulis locum dederint, qui Geryonem tricorporem finxerunt. Iuſtinus hos in parte Hiſpaniæ regnaſſe prodit, aliis alia parte regnantibus. Hos Hercules Ægyptius in vindictam patris Oſiris, cuius occiſi non minima ad eos pertinebat culpa, cum magnis copiis profectus, primũ in conflictu vicit, deinde ſingulari certamine ſingulos occidit. Huius Herculis operum monumentum ſunt columnæ, inter Calpem & Abylam montes. Huius quoque dicuntur Hiſpali columnæ, quæ vocantur Herculis. Ab huius comite Zacyntho, Zacynthus appellata, quę poſtea Saguntus dicta eſt: cuius vrbis originem D. Hieron. in prooemio 2. lib. Commẽt. in epiſt. Pauli ad Galatas Græcis tribuit. Ab eiuſdẽ Herculis comite Baleone Bearesinſulas appellatas indicat etiam L. Florus lib. 60. Huic Herculi poſtea Tyrios templum condidiſſe ſcribit Pomponius Mela lib. 3. c. 6. cõditoribus, religione, vetuſtate, opibus illuſtre. De armentis Geryonis, quæ Iuſtinus lib. 44. prodit, Strabo fabulam confictam affirmat: idem indicare videtur Plinius libri 4. capite 22. Arrianus autor Græcus non ſolum eſt in eadem opinione, ſed etiam aſtruit nullum in Hiſpania Regem Geryonem natum fuiſſe, lib. 2. de geſtis Alexãdri Magni. Epiſcopus Gerundenſis affirmat, Herculem qui in Hiſpaniam venit, non Ægyptium fuiſſe, ſed Græcum, Alcumenæ ex Iouis adulterio filium. in qua opinione videtur eſſe & Antonius Nebriſſenſis, dum ait Herculem poſt Liberum Patrem veniſſe in Hiſpaniam. Ariſtoteles autor eſt, Herculem Hiſpaniæ bellum intuliſſe, incolarum diuitiis inuitatum. Hinc ortam receptamque apud Hiſpanos fuiſſe legem, vt argentum poſſidere non liceret, eamque legem adhuc Carthaginenſium temporibus duraſſe. 539

Hercules, compoſitis in Hiſpania rebus, profectionem in Italiam parans, Hiſpalem filium Regem Hiſpanis reliquit, a quo Hiſpalim conditam ferunt, quam poſtea Iulius Cæſar inſtaurauit atque illuſtrauit. Eam Strabo lib. 3. ſuo tempore emporium fuiſſe affirmat. Regnauit Hiſpal annos 17. Lactantius Firmianus ſcribit lib. 1. c. 21. Herculem ex Hiſpania reuerſum in Italiam, ritum immolandorum hominum ſuſtuliſſe. 590

Hiſpalis ſucceſſor & hæres regni filius Hiſpan ſiue Hiſpanus, rexit Hiſpanos annos 32. quæ ab ipſo nomen hoc ſortita dicitur. Huic falſo aſcribitur aquæ du- 607

An. dilu. ctus Segouiensis Traiani opus, & Pharus Galleciæ, quæ turris, vt ex antiqua inscriptione patet, Augusti tempore dedicata est.

639 Hercules audita morte Hispanis nepotis sui, ex Italia in Hispaniam metu nouarum rerum properauit, vbi post aliquot annos senio confectus diem clausit extremum, sepultus Gadibus, vbi posterius templum illi constructum, sicuti diximus, in quo ait Pomponius Mela lib. 3. cap. 6. ossa eius sita fuisse.

658 Post Herculem Hispaniæ gubernacula suscepit Hesperus, vnus ex ducibus ipsius, a quo Hispania dicta Hesperia, sicut Italia: sed Poetæ differentiæ causa Italiam, Hesperiam magnam appellant.

669 Pulso Hespero, regnum Hispaniæ inuasit Atlas Italus frater ipsius, ac tenuit per annos vndecim. Cæterum quum Hespero in Italia res ad votum fluerent, timeretque Atlas, ne prosperitas fratris in suam perniciem verteret: relicto in Hispania Oro filio, cum magnis copiis in Italiam ad opprimendum fratrem profectus est.

682 Orus siue Sicorus dominatus est Hispaniæ quinque & quadraginta annis, a quo Sicorim fluuium vocatum asserunt, eum qui Ilerdam alluit, postea Ibero miscetur.

727 Sicorum in regno Hispaniæ sequutus est Sicanus filius, qui præfuit annis triginta vno. Ab hoc Anam fluuium nomen accepisse ferunt. Anum enim proprium fuisse nomen regis, sicut & Orum & Eleum: Sic vero, prænomen siue titulum principatus.

758 Sicano defuncto, Siceleus paterno regno inauguratus est, mansitque in eo annis quadraginta quatuor, cuius tempore affirmant fuisse diluuium Thessaliæ sub Deucalione & Pyrrha, & plagas per Moysen irrogatas Pharaoni iussu Dei.

802 Post obitum patris rex Hispaniæ creatur Lusus, obtinetq; regnū triginta annos.

832 Deinde dominium capessit Hispaniæ Vlus, alias Sic Vlus, potiturque eo annis plus minus sexaginta. Fuit hic, secundum aliquos, filius Lusi: secundum alios, Atlantis.

893 Post hunc Testa principatum sibi vendicat Hispaniæ per annos septuaginta quatuor. erat hic e Libya.

967 Testa vita defuncto, paternum regnum init Romus, possidetque annis tribus supra triginta. Huic regi Valentini vrbis suæ primordia ferunt accepta, quam ab eo Romam appellatam, Romani multo posterius amplificatam ac nobilitatam Valentiam appellauerunt. Huius tempore regis Phœnices primum in Hispaniam veniſſe dicuntur. Eodem fere tempore Bacchus, alias Iacchus, Liber Pater cognominatus, agmine magno comitatus in Hispaniam venit, non tam dominationis cupiditate, vt inquit Antonius Nebrissensis in præfat. historiæ, quam vt parem gloriam reportaret ei quam ex domita India consequutus erat. Demum victor nullum aliud Hispanis aduentus sui monumentum reliquit, quam quod Nebrissam in Bætica condidit, celebrem hodie vrbem, non quia Bacchum habuerit conditorem, Deum ebriosum ac male sanum, sed quod ciuem ediderit Antonium Nebrissensem magnum decus & ornamentum Hispaniæ. Hæc vrbs olim inter æstuaria erat Bætis fluuii, nunc ab eo octo millibus passuum distat, oblimato videlicet altero illius ostio quod erat meridionalius, simul cum alueo suo, vt ibidem annotauit ipse Antonius Nebrissensis. A Luso Liberi patris filio Lusitania nomen accepit, quæ eadem a Lysa Bacchi comite dicta est Lysitania, sicut superius annotauimus, atque hæc ducentis annis ante excidium Troiæ facta scribit idem Nebrissensis ibidem.

1001 Palatuus deinde successit, Palentiæ conditor ac Palantiæ, contra quem res nouas molitus Cacus, regni partem occupauit, sed mox superatus, secundum aliquos, in monte quodam proditionis pœnas dedit, qui ab illo mons Caci dictus, hodie Moncaio vulgariter appellatur: secundum alios, in Italiam se recepit. Regnauit Palatuus septuaginta annis.

1071 Mortuo Palatuo, regnum Erythro cessit, qui regnauit sexaginta octo annis. Ab hoc Erythream insulam dictam affirmant siue Erythiam, vt appellant Pomponius Mela lib. 3. cap. 6. & Plinius lib. 4. cap. 22. quam alii contra Gadeis, alii contra Lusitaniam,

taniam, alii vtrobique ponunt, vnde Hercules Geryonum armẽta abduxerit. Sed *An. dilu.*
Plinius ita illam Tyrios incolas ab Erythreo mari dixisse putat, Arrianus eiusmodi
insulam in Oceano sitam negare videtur.

Gargoris in patris locum successit, qui Mellicola cognominatus est, quia mel- 1139
lis colligendi vsum primus inuenit, vt inquit Iustinus lib. 44. qui huius meminit,
& Curetum in saltibus Tarthessiorum regem fuisse scribit antiquissimum, sed quo
tempore gesserit principatum, non ponit. Aiunt regnasse septuaginta septem an-
nos. Eodem tempore Troia euersa, multi Græcorum qui certis de causis in pa-
triam redire vel non potuerunt, vel noluerunt, post varios errores in Hispaniam
venerunt, diuersisque in ea sedibus consederunt. Ex quibus Teucer Telamonis
filius, primum Hispaniæ litoribus appulsus, ea loca, vbi postea fuit Carthago no-
ua, occupauit, inde in Galleciam transiit, positisque ibi sedibus genti nomen de-
dit, vt copiosius ait Iustinus. Ad hunc autorem Salmanticæ ciuitatis originem
referunt, tanquam in memoriam antiquæ patriæ ipsius Salaminis sic dictam.
Quam tamen Stephanus Græce Elmanticen appellat, neque huius originis me-
minit. Diomedes quoque in honorem patris Tydei, Tyden ciuitatem in ripa
Minii fluminis condidit, quæ hodie quoque seruato nomine Tude dicitur. A-
stur quoque Mennonis auriga, Asturicæ a se conditæ & Asturibus populis no-
men imposuit. Amphilochus Teucri socius, in Gallecia sui nominis vrbem con-
didit, atque in ea obiit: socii in mediterranea Hispaniæ loca errabundi abiere. V-
lysses Olisiponi ciuitati fundamentum & nomen dedit, ibiq; templum Palladi quã
peculiariter colebat, dedicauit. Strabo lib. 3. Vlysseã vrbem appellat. Mnestheus
Atheniẽsis prope Gades appulit, vbi Mnesthei portum ponit Strabo, deinde Ga-
dibus templo & oraculis celebratus est. Lacones Cantabriæ partem tenuerunt.
Hæc partim ex autorib⁹ in capitis huius principio nominatis, partim ex Strabone,
Iustino, & Antonio Nebrissensi. Ilerdam quoque Stephanus de vrbibus ad Tro-
ianos autores referre videtur, quod Ileus Troianis Apollo dicatur.

Mortuo Gargore, Habis ipsius ex filiæ stupro nepos, per admirabiles casus & 1216
stupẽda pericula singulari fortuna seruatus, successor regni ab auo adhuc viuo de-
signatus, vt primum regnũ accepit, tantæ fuit magnitudinis, vt non frustra deorum
maiestate tot periculis ereptus videretur. Quippe barbarũ populum legibus iun-
xit, boues primo aratro domari, frumentaq; sulco serere docuit, & ex agresti cibo
melioribus vesci, odio eorum quæ ipse passus fuerat, homines coegit. Ab hoc &
ministeria seruilia populo interdicta, & plebs in septem vrbes diuisa. Hactenus ex
Iustini libro 44. quem consulas, si nosse voles, ex quam mirandis casibus ac peri-
culis Habis fatorum benignitate seu diuina potius prouidentia ad regni succes-
sionem seruatus est. Iustinus ait, mortuo Habide, regnum per multa secula a
successoribus eius retentum fuisse. Ex quo constat, non vnius solum imperio to-
tam Hispaniam paruisse, & plures habuisse reges, quam quorum memoria litera-
rum rudimentis prodita reperiatur.

Circa hunc annum ponunt admirabilem illam siccitatem, qua negant Hispa- 1250
niam per viginti sex annos vllis omnino pluuiis cœlitus irrigatam, omnes fluuios
præter Iberum & Bætin exaruisse, Hispaniam fere omnem incolis exinanitam.
Quod mihi quidem non sit verisimile; quia nulla eius rei memoria in veterum
libris reperitur, qui rem tam stupendam ac raram procul dubio non tacuissent,
quum alia minus miranda non sint passi silentio perire. Eodem fere tempore
venisse aiunt in Hispaniam, nescio quos Almonides: sed hoc quoque Antonio
Nebrissensi ab aliquo fabularum concinnatore confictum videtur.

Circa hunc annum Homerus nondum cœcus, & Melesigenes appellatus, 1307
quod illi proprium nomen fuit, in Hispania atque Italia peregrinatus est. Floruit
autem Homerus post bellum Troianum annis centum sexaginta octo. Autor He-
rodotus in vita ipsius. Quod & Strabo satis indicat lib. 3.

Hoc tempore Celtas Galliæ populos in Hispaniam venisse aiunt, quibus cum 1350
Iberi pro agris bello certantes, pace demum constituta, communicataque inuicẽ
patria, mutua connubia permittentes, hac rerum communione nomen quoque

An. dilu. commune sortiti sunt,& Celtiberi nuncupati,quasi Gallohispanos dicas,vt ait D. Hieronymus.Ex Diodoro Siculo lib.6. Huius rei meminit & Lucanus,

---Profugique a gente vetusta
Gallorum Celtæ miscentes nomen Iberis.

1370 Rhodienses quoque in Hispaniam venere, & sub iugis Pyrenæi montis in ora maritima Rhodam vrbem condidere,ad quam Cato bellum in Hispania facturus primum appulit, vt ait Titus Liuius lib. 4. de bello Macedonico. Fuit hæc ciuitas Episcopalis adhuc tempore Gothorum,nunc nihil habet præter ruinas & vestigia antiquæ vrbis,ac monasterium D. Petro sacrum, vt annotauit episcopus Gerundensis libro primo.

1380 Hoc tempore,aut circiter,memorabile illud incendium Pyrenæi montis contigisse volunt, quod lib.6. Diodorus Siculus factum fuisse dicit igne a pastoribus iniecto,atque hinc Pyrenæos appellatos montes. Ardente vero continuis diebus incendio,plures ex eo argenti puri riuuli, flammarum vi effluxere. Posidonius apud Strabonem fabulam putat. Quæ vero de Pyrene nympha & Hercule etiam ex Silio Italico feruntur, Plinius lib.3.cap.1.non immerito fabulam putat. Aristoteles huius incendii meminit de mirab. Auscult.

1500 Phœnices auri & argenti cupiditate illecti,iterum in Hispaniam venere, opestque Hispanis tum rudibus adhuc incognitas, vel saltem parui habitas, vili rerum permutatione redemptas,sicut superius diximus,in Græciam,Asiamque,& nationes cæteras,magno suo commodo auexerunt. Hinc Phœnicum coloniæ in Iberia, hoc est Hispania, & propinquis insulis. Hæc Diodorus Siculus lib.6. sed tempus non notat. Cæterum quod ait de commutatione argenti, confirmat Aristoteles de mirab. Auscult. his verbis: Primos Phœnices ferunt,quum Tartessum nauigassent,tantam argenti vim oleo aliisque nauticis sordibus commutasse, vt nec capere naues,nec ferre possent: quocirca coactos sub discessum,cum cætera quibus vtebantur, tum anchoras etiam ex argento conflare. Hoc quoque tempore Gades ab iisdem conditas affirmant,sed Strabo tertio eorum in Hispaniã aduentu conditas lib.3.testatur. Vt vt est, Tyriorum certe Gades colonia,ipso etiam Plutarcho teste in Scipione. Phœnicibus Strabo Malacam quoque & Abderam attribuit lib. 3.

1554 Celtiberi iam patriæ multitudine sua graues,in Lusitaniam transierunt,in qua multas condiderunt ciuitates, quibus nomina ab oppidis patriæ suæ imposuerũt, in quibus Segouiam siue Segobiam,quæ a Segobricensibus ædificata & sic appellata creditur, ciuitas aquæ ductu memorabili & lanificio nobilis, cui hoc nomine deuinctus sum,quod vxorem mihi non ignobilem dederit,iucũdam vitæ sociam. Erat alia olim Segouia prope Cordubam, cuius Cæsar in commentariis meminit (nam & Celtæ rursus ex Lusitania in Bæticam transierunt, ibique multa oppida condiderũt)ea hodie quoque nomen retinere dicitur,sed diminutiuum.Segouiæ vero quam a Celtiberis dictam & conditam volunt,mentio fit apud L.Florum lib. 3.rer. ab vrb. cond. in bello Sertoriano. Ex hac Celtiberorum in Lusitaniam migratione,ipsi quoque Lusitani Celtiberi appellati sunt. Vnde ait Diodorus Siculus lib.6.Celtiberorum Lusitani fortissimi sunt.

1562 Secundum supputationem annorum quam hactenus sequuti sumus, hoc anno Roma condita est: proinde ab hoc loco annos ab vrbe condita numerabimus.

ANNI AB VRBE CONDITA.

13 GRÆCI ex Sicilia in Hispaniam venisse dicuntur, & aliquam eius partem occupasse, forte pellecti illecebra diuitiarum, quas Phœnices ex Hispania in omnes orbis parteis asportauerant.D.Hieronymus in Hispaniam venisse affirmat, sed quo tempore, non addidit. Eius in proœmio secundi libri commentariorum in epistolam Diui Pauli ad Galatas hæc sunt verba: Ad Hispanias transgredior. Nonne Saguntum Græci ex insula Zacyntho profecti condiderunt? & oppidum Tartessum, quod nunc vocatur Carteia, Iones Græci homines locasse referuntur?

tur? Montes quoque Hispaniarum Calpe, Idrus, Pyrene, item insulæ Aphrodisiades, & Gymnesiæ, quæ vocãtur Baleares, nonne Græci sermonis indicia demonstrant? Hactenus ille. *Ab vrb. cõ.*

Carthaginenses occupasse dicuntur insulas maris Mediterranei, nempe Baleares; Ebusum, quæ est insula contra Valentiam, nullum hodie quoque generans animal noxium, sed neque aliunde allatum sustinens, quin cõtinuo interimat: præterea Colubrariam, ita dictam, quod scateat multo & malefico genere serpẽtum, vt inquit Pomponius Mela lib. 2. cap. 7. 88

Hoc tempore Arganthonius Tartessiorum Rex Gadibus regnasse dicitur, idq; tam diu, quantum etiam ad satietatem vixisse abunde foret. Octoginta enim annis patriam suam rexit, cum ad imperium sexaginta annos natus accessisset, vt ex autoribus certis astruit Valerius Maximus lib. 8. cap. 14. Vixit itaque annos centũ quadraginta, licet Asinius Pollio apud eundem tantum centum triginta illi tribuat, Cicero de Senect. etiam pauciores, nempe centum viginti. Diuus tamen Basilius in epist. ad Nepot. hunc inter viuaces numerat. Quanquam quid tam mirum, quod homo centesimum vigesimum ætatis expleuerit annum? Tales reperti sunt non pauci in Portugallia Interamni etiam nostris temporibus. Noui ego etiam Eborænum quandam, quæ iam decem supra centum annos computabat, quum hęc scriberem, cuius mater ad centesimum vigesimum vsque peruenit. Magis mirandum, quod Lusitani apud Indos hominem repererunt, qui iam trecẽtesimum annum excesserat. Qui vidit, retulit mihi. 129

Phocenses & ipsi Græci, ex Ionia in Hispaniã venerunt, vt etiam affirmat Strabo lib. 4. & præter alias vrbes, etiã Emporias condiderunt, vt ait T. Liuius Decad. 4. Hos & Massilia Galliæ vrbs autores suos agnoscit. 204

De Carthaginensium in Hispania rebus. *Caput XI.*

ATQVE hic Hispaniæ status fuit vsque ad Carthaginensium aduentum, quem ex nominatis autoribus descripsimus. quę omnia, sicut pro indubitatis haberi nolim, nisi vbi classicorum autorum testimonium accedat, ita illud affirmare ex Strabone, Pomponio Mela, Plinio, Iustino, Diuo Hieronymo liquido possum, Iberos, Persas, Græcos, Phœnicas, Phocenses, Celtas, & Pœnos in vniuersam Hispaniam peruenisse. Sed quo tempore, incertum est.

Cum Gaditani a Tyro, vnde & Carthaginẽsium origo erat, sacra Herculis per quietem iussi in Hispaniam transtulissent, vrbemque ibi condidissent, inuidentibus incremento nouæ vrbis finitimis Hispaniæ populis, ac propterea Gaditanos bello lacessentibus, auxilium consanguineis Carthaginenses miserunt. Ibi fœlici expeditione & Gaditanos ab iniuria vindicauerũt, & maiorem partem prouinciæ imperio suo adiecerunt. Hæc ad verbum ex Iustini lib. 44. Quod ego aliquanto post tempore factum crediderim. Et certe Antonius Nebrissensis circiter trecentos annos ante salutarem Christi natalem ponit, paucis videlicet annis ante primum bellum Punicum. 235

Circa hunc annum, vt ex T. Liuio & Paulo Orosio colligitur, missi sunt a Celtis & Hispanis legati ad Alexandrum Magnum amicitiam petentes, congratulatesque: quorum nomina & cultus tum primum cognouere Macedones. Ex iis etiam quidam venerunt, vt de controuersiis suis arbitrium illi deferrent. Quæ res tã honorifica & ipsi Alexandro, & iis qui circa ipsum erãt, visa est, vt tum maxime & sibi & suis rerum dominus visus sit. Ex Arriano lib. 7. de gest. Alex. Magni. Paulus Orosius Hispaniæ legationis Maurinum vel principem vel socium nominat lib. 3. capite 20. 435

Galli Celtici, qui (vt diximus) ex Celtiberia in Lusitaniam, & inde Bęticam effluxerant, traiecto Durio amne, primum Interamnem Portugalliam, deinde Gallęciam occupauerunt, & Portugallensem ciuitatem, quasi Gallorum portum, deinde Bracaram tanquam a Gallis bracatis sic appellatam, condiderunt, vt aiunt. Sed sunt qui Bracaræ originem ad Carthaginenses autores referant, & a Bragadis 455

Ab vrb.cõ. Bragadæ (alii tamen Bagradam appellant) fluuii accolis conditam & appellatam affirment: cuius rei iudicium, quia neutrius opinionis autores antiquos habeo, in medio relinquo. Illud tamen non dissimulo, Bracaram, quacunque censeatur origine, perantiquam ciuitatem tanti Romanis fuisse, vt Augustæ titulo ornaretur, & ab ea quicunque habitabant inter Durium & Limiam populi, Bracari dicerẽtur, in quibus debellandis quot annos sudauerint Romani, suo loco dicemus.

489 Carthaginenses Hispaniæ thesauris & etiam Hispano milite freti, Siciliam inuadunt, atque a Romanis ea prouincia cedere iussi, non solum non parent imperio Romanorum, verum etiam bello eos terra marique per viginti quatuor annos vario Marte lacessunt, vsque dum Sicilia in totum pulsi, ad extremum maris imperio excluſi, funestoque naufragio victi, a C. Luctatio conditiones accipere pacis coacti sunt. Ex Polybio & L. Floro. Quod vero principium primi belli Punici in annum ab vrbe condita quadringentesimum octogesimum nonũ inciderit, constat ex Polybii lib. 1. Solini lib. 1. cap. 2. (in quo tamen in impressione Aldina perperam trecentesimo pro quadringentesimo legitur) A. Gellii lib. 17. cap. 21. quanquã Plinius lib. 33. cap. 3. vno anno posterius ponat. Neque obstat, quod Titus Liuius in præfatione quartæ Decadis, quadringẽtos septuaginta octo annos ponat: quia locũ esse mẽdosum clarius est, quã vt probãdũ sit, & legendũ, octoginta septẽ, vel potius octoginta octo. sic erit vnius tãtũ atq; alterius anni differẽtia. Cõsimili modo circa principiũ quartæ Decadis, anno quingẽtesimo quinquagesimo legendũ arbitror: & libro quarto eiusdem Decadis, vbi agit de ludis Romanis, quos primũ Senatus a populo secretus spectauit, perperam legi, ad quingentesimum octauum annum, nemo, opinor, mihi refragabitur, nisi qui tam ignarum fuisse Romanæ historiæ T. Liuium contendere volet, vt tot annorũ numero ab aliis omnibus autoribus discreparet, quos ne deprauatos esse credam, facit tabula 3. virorum triumphalium, in qua inscriptiones multas reperio, in quibus numerus annorum cum supputatione nostra ad amussim respondet. Sed ne prolixus sim, quatuor tantum ponam. non enim antiquitates ostentare volo, sed fidem dictis meis astruere. Prima igitur hæc est.

M. VALERIVS. M. F. M. N. MAXIM. AN. CDXC. MESSALLA. COS. DE POENIS ET REGE SICVLOR. HIERONE. XVI. K. APRIL.

Constat sane ex Polybio & Cassiodoro, hunc M. Valerium cum C. Octacilio, secundo anno belli Punici fuisse Coss. scilicet anno quadringentesimo nonagesimo, vt inscriptio habet. Secunda vero talis est.

C. DVILIVS. M. F. M. N. COS. PRIMVS. AN. CDXCIII. NAVALEM. DE. SICVL. ET. CLASSE. POENICA. EGIT K. INTERKAL.

Illud quoque iisdem attestantibus extra controuersiam est, C. Cornelium & C. Duilium quinto anno eiusdem belli fuisse Coss. hoc est, anno ab vrbe cõdita quadringentesimo nonagesimo tertio. Illud tantum interest, quod Cornelium Polybius, C. Cassiodorus, C N. prænominat. Prẽterea in Polybio Duellium, pro, Duilium, non dubium quin mendose legitur. Tertia porro habet ad hunc modum.

C. AVRELIVS. L. F. C. N. COTTA. COS. AN. DI. DE POENEIS. ET. SICVLEIS. IDIBVS APRIL.

Hunc quoque anno duodecimo belli primi Punici Consulem fuisse ex Cassiodoro liquido constat. Est ibidem & alia inscriptio de triumpho L. Cæcilii, qui sequenti anno triumphauit, sed eam missam facio: quartam tantum addam, de triumpho C. Luctatii, qui huic bello finem imposuit. Ea est ad hunc modum.

C. LVTATIVS. C. F. C. N. CATVLVS. PRO. A. DXII. COS. DE POENEIS EX SICIL. . . E. . . EGIT. IIII. NONAS OCTOBR.

Hæc eo adiunxi, vt lector prudens intelligat, non frustra me affirmasse, T. Liuium illis locis esse deprauatum, atque ad eum modum restituisse: tametsi ne sic quidem probe respondet calculus. Sed in tanta rerum antiquitate, non mirãda est duorum aut trium annorum differentia. Prætera ne quis ignoret, quibus rationibus & causis adductus hunc annorum numerum sequar. Nec vero existimet aliquis aduersari opinioni nostræ, quod Paulus Orosius ponat initiũ primi belli Punici,

nici, anno vrbis conditæ 483. quia numerum in Orosio deprauatum esse, vel ex eo liquet, quod sibi non constat. *Ab vrb. cõ.*

Carthaginensibus tam longo bello fractis, aliud repente exarsit, minus quidem diuturnum, sed infestius multo ac periculosius, & quo res Carthaginensium in extremum pene discrimen adducta est. id Africanum appellant, quod præter exercitum ex varia colluuie diuersissimarum gentium collectitium, cui resp. soluendo non erat, tota fere aduersus Carthaginenses Africa consurrexerat. Durauit hoc bellum tribus annis & quatuor mensibus. Ex Polybio, lib. 1. 512

Compositis in Africa rebus, Carthaginenses hortantibus primæ expeditionis auspiciis, Amilcarem, cui Barca cognomentum erat, cum iusto exercitu in Hispaniam mittunt Annibale filio comite, qui tum fere nonum ætatis annum agebat. Hic superatis columnis Herculis, magnam Hispaniæ partem Carthaginẽsibus recuperauit. In iis locis annos circiter nouem commoratus, multis Hispaniæ ciuitatibus bello subactis, plerisque etiam, pacta salute atque impunitate bonorum, in fidem Carthaginensium receptis, dignam tãdem rebus a se gestis mortem obiit. Siquidem aduersus atrocissimos viros & potentissimos populos bellũ gerens, & maximis quibusque periculis intrepide sese, ac cum magna omniũ admiratione subiiciens, extremum vitæ diem morte confecit. Hæc Polybius lib. 2. Iustinus ait lib. 44. illum dum fortunam inconsultius sequitur, in insidias deductum, atque ita occisum fuisse. Huic Barcinonis ciuitatis originem tribuunt. 516

Amilcari mortuo successit Asdrubal, ætatis flore primo Amilcari conciliatus, generinde ob altam indolem profectu animi adscitus. Qui potitus imperio, plura consilio quam vi gerens, auspiciis regulorum magis, conciliandisque per amicitiã principum nouis gentibus, quam bello & armis rem Carthaginensem auxit. Idem Carthaginem nouam, ob loci opportunitatem nõ solum ad res Hispaniæ, verum etiam Africæ commodissimam condidit. Cum hoc Romani inuidentes Carthaginensium in Hispania successibus, quia metu Gallorum bellum mouere non audebant, missis legatis in Hispaniam, fœdus percusserunt. quo fœdere inter cætera cautum est, vt finis vtriusque imperii Iberus amnis esset, quem Carthaginenses cum armis ne transirent: Saguntinis mediis inter imperia duorum populorum libertas seruaretur. Hunc virum non modo bellicis artibus, sed eloquẽtia quoque ad mouendos hominum animos pollentem, quum iam octo ferme annos obtinuisset imperium, barbarus quidam seruus ob iram interfecti ab eo domini obtruncauit, comprehensusque a circunstantibus, haud alio, quam si euasisset, vultu, tormentis quoque cum laceraretur, eo fuit habitu oris, vt superante lætitia dolores, ridentis etiam speciem præbuerit. Ex T. Liuio & Polybio, qui illum a Gallo occisum affirmat lib. 2. 524

In Asdrubalis locum extemplo iuuenis Annibal prærogatiua militari in prætorium delatus est, ingentique omnium clamore atque assensu, fauore etiam plebis secuto, Imperator consalutatus. Hic odium Romanorum pene cum lacte matris imbibit. Nam dum pater Amilcar exercitum in Hispaniam traiecturus sacrificaret, altaribus admotus, tactis sacris, iureiurando adactus est, se quum primum per ætatem posset, hostem fore Pop. Rom. Hic vigesimo sexto ætatis anno Imperator factus, vxorem duxit Hispanam nomine Imilcen, ex Castulone oppido nõ ignobili, & patris ac fororii res gestas supergressus, biennio vniuersam prope Hispaniã domuit. Ex Polybio, Liuio, Iustino, & Plutarcho. 532

Quas fodinas Annibal in Hispania inchoauerit, & quantum ex eis puteus vnus singulis diebus reddiderit, superius diximus. Quibus opibus fretus, neq; Hispano contentus imperio, Romanos quoque atque Italiam inuadere gestit. Cui rei dum occasionem quærit, Saguntum peropportunum visum est, vrbs Pop. Rom. socia. Eam omnibus viribus oppugnat, & dum Saguntini auxilia Romanorũ frustra expectant, ac Romani consultationibus ac mittendis legationibus tẽpus terunt, cruciatus deliter expugnat. Cui quam obstinatis animis Saguntini ad extremum vsque restiterint, quantaque constantia & fide Pop. Rom. amicitiam conseruauerint, qui scire volet, T. Liuium consulat lib. 1. Dec. 3. Habebat id temporis Annibal in ar- 534

Ab vrb.cõ. mis centum quinquaginta millia hominum. Ex Polybio & T. Liuio.

De secundo bello Punico, & Romanorum in Hispania rebus gestis vsque ad Augustum, cum catalogo Consulum, Proconsulum, & Prætorum Hispaniæ. Cap. XII.

535 EA res tam indigna Romanis visa est, vt bellum Carthaginensibus indixerint, Consulemque & Consularem exercitum in Hispaniam mittendum decreuerint. Cuius rei adeo nõ pœnituit Annibalem, vt nihil prius duxerit, quam omnem belli molem primo quoque tempore in Italiam trãsferre. Igitur P. Cornelius Scipio, Africani Maioris pater, Cos. primus Hispaniam sortitus prouinciã, atque eam cum exercitu profectus, vt Annibali ex Alpibus descendenti occurreret, reuersus in Italiam, Cn. Scipioni fratri prouinciam tradidit, qui primo anno Hannonem cum exercitu fudit ac cepit, & contra Asdrubalem terra marique fœlici successu præliatus, præter Baleares insulas, centum viginti populos Hispanorũ Romano Imperio subiecit, anno secundo, quo P. Scipio prorogato post Cõsulatum imperio, in prouinciam rediit. Exinde duo fratres communi consilio rem gessere. Ex T. Liuio. Carthaginenses ante Romanorum aduentum viginti tribus annis in Hispania dominati sunt, quo tamen tempore Romani societates in ea habebant. Possidebant Hispaniam varii reguli, qualeis T. Liuius nominat Mandonium Ilergetum regulum, Amusitum Lacetanorum, & alios: Polybius etiam Andubalem. Hi reguli partim eo tempore Romanos, partim Carthaginenses agnoscebant. Prius tamen summa imperii penes Carthaginenses erat. Hic obiter annotandus lapsus L. Flori lib. 2. qui ait inter finem primi belli Punici & principium secũdi, vix quadriennem fuisse requiem, quum viginti tres anni, vt minimum, interceſſerint, nisi vel deprauatus sit Florus, vel ad alia bella respiciat: & Valerii Maximi lib. 6. cap. 6. qui Sagunti calamitatem post Scipionum in Hispania miserabilem stragem ponit, quum decem fere annis anteceſſerit. Cum Cn. Scipio successorem a Senatu peteret, quod filiam haberet nubilem, cui sine ipso dos expediri nõ posset: Senatus ne Respub. bono duce careret, patris sibi partes sumpsit, & de te consilio vxoris & propinquorum Scipionis ex ærario constituta, puellam nuptui dedit. Valerius Maximus lib. 4. cap. 4.

542 Cn. & P. Scipio cum per octo annos multas res prospere gessissent in Hispania, multasque hostium strages edidissent, miserabili clade cum exercitu cęsi sunt, vtdetrigesimo die alter post alterum, vt autor est T. Liuius lib. 5. Dec. 3. Quorũ monumentum etiam hodie prope Tarraconem extare affirmant ex marmore affabre laborato. Mox L. Martius impiger & magni animi iuuenis, a Scipione militarem artem edoctus, collectis ex fuga militibus, rem perditã admirabili industria restituit. Ex eodem. Ex huius L. Martii capite concionantis flammam eluxisse, ait Valerius Maximus lib. 1. cap. 6. qui addit illum octo & triginta hostium millia concidisse, & magno numero in potestatem redacto, bina castra cepisse. T. Liuius addit, in præda captum clypeum argenteum pondo centum triginta octo, cum imagine Barchini Asdrubalis. Erat autem L. Martius primipili Centurio, vt ait Cicero pro Cor. Balbo, qui testatur illum primum cum Gaditanis fœdus iciſſe, quod scilicet illi tam duro Reip. tempore fidelem operam Romanis nauauerint.

543 Claudius Nero cum exercitu Proprætor in Hispaniam missus, qui L. Martio & T. Fonteio Cn. Scipionis Legato succederet. T. Liuius.

544 Comitiis Romæ habitis, cæteris omnibus metu recentis cladis a petitione Hispaniæ prouinciæ deterritis, P. Cor. Scipio, Scipionis occisi filius, annos natus viginti quatuor se obtulit, qui summo omnium consensu creatus Proconsul Hispaniæ, & cum iusto exercitu in prouinciam profectus, primum Carthaginem, magnum illius belli momentum cepit: deinde post multas res præclaro imperatore dignas, tandem Pœnos variis præliis fusos fugatosque, quinto postquam Proconsul in Hispaniam venerat anno, & post bellum cum illis in Hispaniis initum decimo quarto, penitus expulit Hispania, atque in Africam cum omni exercitu inglorioſe redire coegit. Ex eodem.

Scipio

Scipio pulsis Hispania Carthaginensibus, compositisq; prouinciæ rebus, eam *Ab vrb.cõ.*
L. Lentulo & L. Manlio Acidino tradidit, ipse vero Romam rediit, vrbemq; in- 549
gressus, prædam ex Hispania præ se tulit in ærarium, argenti quatuordecim mil-
lia pondo trecenta quadraginta duo, & signati argenti magnum numerum. Non
tamen triumphauit, quia sine magistratu res gesserat. Ex eodem. L. Lentulus &
L. Manlius Acidinus Ilergetes Hispaniæ populos, in quibus Osca & Ilerda, noua
molitos magno prælio fuderunt, & castris exuerunt, atq; Indibilem regulum ipso-
rum rebellionis autorem occiderunt. Ex eodem.

Cn. Seruilio Cepione & Cn. Seruilio Gemino Coss. Anno secundi belli Pu- 551
nici 16. ex Hispania, vestimenta, frumentum, arma, & omne genus commeatus
Romam portata sunt, vt ait T. Liuius lib. 10. Dec. 5. qui affirmat & sequenti anno
magnã vim frumenti ex Hispania missam, adeo vt vilitatẽ annonæ Romæ fecerit.

L. Lentulus ex Hispania reuersus, Ser. Sulpitio Galba & C. Aurelio Coss. ex 554
S. C. ouans vrbem ingressus est, tulitq; ex præda argenti pondo quadraginta qua-
tuor millia, auri duo millia quadringenta quinquaginta, præter pecuniam militi-
bus diuisam. Lentulo successit C. Cornelius Cethegus, qui & ipse magnum hosti-
um numerum in agro Sedetano fudit. Ex eodem, Dec. 4. lib. 1.

L. Cornelio Lentulo & P. Iulio Appulo Coss. C. Cornelius Cethegus Procon- 555
sul Hispaniæ, absens Romæ Ædilis Curulis creatus est, atq; ad magistratum geren-
dũ venire iussus. Loco eius & Lucii Manlii Acidini, qui & ipse Romam redire ius-
sus est, creati Proconsules Hispaniæ Cornelius Lentulus & L. Stertinius. Ibidem.
L. Manlius Acidinus priuatus vrbem ingressus, ex Hispania mille ducenta pondo
argenti, triginta pondo ferme auri in ærarium tulit. Idem Dec. 4. lib. 2.

Cn. Cornelio Cethego & Q. Minutio Rufo Coss. Hispania hactenus vna pro- 557
consularis, tametsi per duos pari imperio administrata, diuisa est in duas prouin-
cias Prætorias, citeriorem & vlteriorem. Citerior Cn. Sempronio Tuditano: vl-
terior M. Ælio contigit. Hi terminare iussi, qua vlterior citeriorve Hispania ter-
minaretur. De qua re superius latius sum loquutus. M. Ælium T. Liuius Dec. 4.
lib. 3. appellat paulo post M. Heluiũ, nisi mendosus est liber. Ingens eo anno in Hi-
spania vlteriore bellum coortum, Culcane & Luscinone regulis arma mouenti-
bus. In citeriore quoq; C. Sempronius prælio victus, exercitus eius fusus fugatus-
que, & illustres viri in acie cæsi. Sempronius cum graui vulnere latus ex prælio,
haud ita multo post expirauit. Ibidem.

L. Furio Purpurione & M. Claudio Marcello Coss. Q. Fabius Buteo Hispa- 558
niam vlteriorem, Q. Minutius Thermus citeriorem Prætores sortiti sunt. Hoc
anno iterum in Hispania bellum cœptum, scilicet quinto anno postquam simul
cum Punico bello finitum erat: quia tum primum Hispani suo nomine, nullo Pu-
nico exercitu aut duce, ad arma ierant. Hoc quoq; anno Cornelius Lentulus,
qui biennio ante citeriorem Hispaniam obtinuerat, vrbem ingressus, tulit præ se
auri mille quingenta pondo quindecim, argenti viginti millia, signati denarios tri-
ginta quatuor millia & quingentos quinquaginta. L. Stertinius ex vlteriore Hi-
spania quinquaginta millia pondo argenti in ærarium tulit, & de manubiis duos
fornices in foro Boario ante Fortunæ ædem & matris Matutæ, vnum in Circo ma-
ximo posuit, & his fornicibus signa aurata imposuit. Q. Minutius Thermus ad-
uersus Budarem & Besasidem imperatores prospere pugnauit, duodecim hostiũ
millia cęcidit, Budarem cepit, cæteros fudit fugauitq;. Ibidem.

Gliscente tantum in Hispania bello, vt consulari & duce & exercitu opus esset, 559
placuit patribus, vt citerior Hispania consularis esset, ad quam missus M. Portius
Cato, qui postea a censura Censorius dictus est: huic P. Manlius Prætor adiutor
datus. Ap. Claudius Nero Hispaniam vlteriorem sortitus est. Ita ferme Titus Li-
uius, & Plutarchus in Catone Censorio. Sed ego ex iisdem colligo, & affirmare mi-
hi posse videor, Prætoribus Paulo Manlio in citeriori: Ap. Claudio Neroni in vl-
teriore: M. Catoni Consuli in tota Hispania imperium fuisse. Nam Catonem in
vlteriori quoq; Hispania res gessisse ex Plutarcho constat, qui ait ex Polybio, a Ca-
tone omnium vrbium muros, quæ intra Bætim amnem sunt, vno die solo æqua-

Ab vrb.cõ. tos esse. Quod si quis admiratur, magis admiretur eum tribus seruis comitatum Hispaniam rexisse, & in ea intra annum quadraginta oppida cepisse, quorum alterum Valerius Maximus lib. 4. cap. 3. alterũ Plutarchus literis prodidere, ex quo & T. Liuio petat, qui de Catonis in Hispania rebus gestis plura nosse desiderat. Eodem anno M. Heluius ouans vrbem ingressus, tulit in ærarium argenti infecti quatuordecim millia pondo, septingenta triginta duo, & signati bigatorum XVII. millia viginti tria, & Oscensis argenti centum viginti millia, quadringenta triginta octo, ex vlteriori Hispania. Q. Minutius de citeriori Hispania triumphauit, & tulit argenti pondo triginta quatuor millia, octingenta, bigatorum septuaginta octo millia, & Oscensis argenti ducẽta septuaginta octo millia. Atq; hic est primus triumphus, quem Romanos egisse de Hispanis reperio. Rursus T. Liuius M. Heluium appellat, quem superius M. Ælium dixit, forte quod vtroq; appellaretur nomine: sed in eo lapsus memoria est, quod ait Q. Minutium M. Heluio successisse. Namq; Heluius vlteriorem, Quintus Minutius citeriorem, vt diximus, rexit Hispaniam: deinde quod ait M. Heluium in aliena prouincia pugnasse. Siquidem Illiturgis, circa quam postrema eius victoria fuit, Plinio & Ptolemæo in Bætica ponitur, quam aliqui Giennensem esse ciuitatem suspicantur. Antonius quoq; Nebrissensis in Bætica ponit, quanquam in Vocabulario ipsius Geographico, mendose oppidum Bœoticæ pro Bæticæ impressum est.

560 P. Cornelio Scipione Africano iterum, & T. Sempronio Longo Coss. Prætores P. Cornelius Scipio Cn. filius, hoc est, Scipionis Africani patruelis, vlteriorem: Sex. Digitius citeriorem Hispaniam rexerunt, rursus in prouincias Prætorias rebus compositis redactam. Horum impar fortuna fuit. Nam P. Scipio prospere omnia gessit, & Proprætor Lusitanos fudit: alter crebra magis quã digna dictu prælia fecit, & adeo pleraq; aduersa, vt vix dimidium militum quod acceperat, successori tradiderit. Eodem anno M. Portius Cato ex Hispania triumphauit, tulitq; argenti infecti viginti quinq; millia pondo, bigati centũ viginti tria millia, Oscensis auri quingenta quadraginta pondo, præter pecuniam militi diuisam. Namq; Plutarchus in Catone Censor. testatur singulas argenti libras viritim militibus distribuisse, illud adiicientem, melius esse multos ex Romanis argentum, quam paucos aurum habentes in vrbem reuerti. T. Liuius addit, Catonem ex ferrariis argentariisq; magna vectigalia instituisse, quibus institutis locupletior inde prouincia fuit. Plutarchus indicat Scip. Maiorem Catoni in Hispania successisse, sed falsus est similitudine nominis, nisi forte lapsus est interpres. nam codicis Græci non fuit mihi copia.

561 L. Cornelio Merula & Q. Minutio Thermo Coss. C. Flaminio Hispania citerior, M. Fulvio Nobiliori vlterior sorte obtigit. Quorum hic apud Toletum Vaccæos, Vectones, & Celtiberos fudit fugauitq;, & Hilermum Regem viuum cepit. T. Liuius.

562 L. Quintio & Cn. Domitio Ænobarbo Coss. Prætores Hispaniam sortiti sunt, M. Bebius Pamphilus citeriorem, A. Attilius Serranus vlteriorem: sed primum S. C. deinde plebiscito permutatis eorum prouinciis, Flaminio Fuluioq; prorogatum imperium est. Hoc anno Fuluius Toletum cepit operibus. Ibidem.

563 P. Cornelio Cn. filio Scipione & M. Attilio Glabrione Coss. L. Æmilio Paullo euenit Hispania vlterior: C. Flaminio in citeriori prorogatum imperium. Ibidem. Æmilius ad sopiendos in Hispania magnos bellorum motus exortos, missus est, non cum sex, vt cæteri Prætores, sed cum duodecim securibus, ita vt dignitas consularis imperio eius inesset. Bis collatis signis hostes superauit, interfecitq; circiter triginta hominum millia, manifesteq; apparuit victoriam ex industria eius partam fuisse. Vrbes vero ducentas quinquaginta in deditionem recepit, pacatamq; prouinciam relinquens, ne vna quidẽ drachma ditior quam profectus fuerat, reuersus est. Plutarchus in vita eius. Eodem anno M. Fuluius Nobilior ex Hispania vlteriore ouans vrbem ingressus est, tulitq; præ se argenti bigati centum triginta millia, præterea duodecim millia pondo argenti, auri pondo centum viginti septem, quam prædam T. Liuius lapsu forte memoriæ bis ponit Dec. 4. lib. 6.

L. Cor-

L. Cornelio Scipione & Cn. Cælio Coss. L. Æmilio & C. Flaminio in Hispa- *Ab vrb. cõ.*
nia prorogatum imperium. Quo anno Romani magnam in Hispania cladem ac- 564
ceperunt, sex millibus de exercitu suo cæsis, cæteris in fugam versis, idq; in Vasce-
tanis, vbi apud oppidum Lyconem cum Lusitanis pugnabat. Ibidem. Ego suspi-
cor in T. Liuio mendose legi Vascetanis pro Bastetanis, qui sunt in Hispania vlte-
riori, quanquam in citeriori quoq; Vascetanos nusquam inuenio.

M. Fuluio Nobiliore & Cn. Manlio Volsone Coss. L. Plautius Hipseus Prætor 565
fuit Hispaniæ citerioris: L. Bebius Dives vlterioris. Sed L. Bebius in prouinciam
Hispaniam proficiscens a Liguribus circumuentus, magna parte comitum cæsa,
vulneratus ipse cum paucis sine lictoribus, Massiliam profugit, & intra triduum
expirauit. Qua re audita Senatus decreuit, vti P. Iunius Brutus Proprætor Hetru-
riæ, tradita cui videretur ex legatis prouincia & exercitu, ipse in vlteriorẽ Hispa-
niam proficisceretur, eaq; prouincia ei esset. Paulo ante successoris aduentum, L.
Æmilius Paulus tumultuario exercitu collecto, signis collatis cum Lusitanis pu-
gnauit, fusi fugatiq; sunt hostes, cæsa decem & octo millia armatorum, tria millia
trecenti capti, & castra expugnata. Cuius victoriæ fama tranquilliores in Hispania
res fecit, & supplicationes Romæ ex S. C. factæ sunt. Ibidem.

M. Valerio Messala & C. Liuio Salinatore Coss. Prætores L. Manlius Hispa- 566
niam citeriorem: C. Catinius vlteriorem sortiti sunt. Ibidem.

M. Æmilio Lepido & C. Flaminio Coss. Prætoribus Hispaniæ prorogatũ im- 567
perium, quorũ literis Romæ significatum est, Celtiberos Lusitanosq; in armis esse,
vbi in T. Liuio mendose legitur, C. Attinii, pro C. Catinii, non procul a princi-
pio libri noni.

Sp. Posthumio Albino & Q. Martio Philippo Coss. Prætores Hispaniæ crea- 568
ti sunt, L. Quintius Crispinus, citerioris: C. Calpurnius Piso, vlterioris. Hoc an-
no C. Catinius cum Lusitanis in agro Astensi collatis signis pugnauit, sex hostium
millia cæcidit, cæteros fusos fugatosq; castris exuit, Astam oppidũ cepit, sed dum
incautius subit muros, ictus ex vulnere post dies paucos moritur. Hac de causa
Calpurnio nunciatum, vt in prouinciam properaret, ne sine imperio esset. Asta nõ
procul Gadibus erat. In citeriore Hispania L. Manlius Acidinus cum Celtibe-
ris acie conflixit incerta victoria, nisi quod Celtiberi proxima nocte castra moue-
runt. Post eosdem ad Calagurium oppidum prælio superauit, & castris eorum po-
titus est, in prælio ad duodecim hostium millia cæsa, plus duo capta, & nisi succes-
sor aduentu suo inhibuisset impetum victoris, subacti Celtiberi forent, si Liuio
credimus Dec. 4. lib. 9.

Ap. Claudio Pulchro & M. Sempronio Tuditano Coss. Prætoribus Hispanię 569
prorogatum imperium. L. Manlius ex Hispania citeriore ouans vrbem ingres-
sus, tulit coronas aureas quinquaginta duas, auri pondo centum triginta duo, ar-
genti sex decim millia trecenta, & pronunciauit in Senatu, decem millia pondo ar-
genti, & octoginta auri Q. Fabium Quæstorem aduehere, id quoq; se in ærarium
retaturum. Prætores Hispaniæ Calpurnius & Quintius, communi animo & cõ-
filiorem gerentes, non procul Toleto cum vtroq; exercitu fusi, & in castra com-
pulsi sunt, ac spoliis suis hostes ditarunt, quinq; suorũ millibus amissis. Quam igno-
miniam postea contractis Hispanorum sociorum auxiliis, & recreato a terrore
aduersæ pugnæ exercitu, deleuerunt ad ripam Tagi, edita in hostes magna strage,
quam eleganter in quarta Decade scribit T. Liuius lib. 9.

P. Claudio Pulchro & L. Portio Licinio Coss. Præturam sortiti sunt Hispanię, 570
A. Terentius Varro, citerioris: P. Sempronius, vlterioris. Eodem anno C. Cal-
purnius Piso & L. Quintius ex Hispania reuersi, de Lusitanis & Celtiberis triumpha-
runt. Calpurnius coronas aureas tulit octoginta tres, & duodecim pondo ar-
genti. Quintius tantundem auri, quantum argenti transtulit. Sed numerum aut
summam prædæ T. Liuius non posuit.

M. Claudio Marcello & Q. Fabio Labeone Coss. Prætoribus Hispaniæ pro- 571
rogatum imperium. A. Terentius Varro in agro Ausetano aliquot secunda prælia
cum Celtiberis fecit, & vrbes nonnullas cepit. Ausetani in Cataloniæ principatu

Ab vrb.cõ. erant. Vlterior in pace fuit, & Lusitani peropportune quieuerunt: quia P. Sempronius diutino morbo implicitus fuit, & tandẽ ibi mortuus est. Ibidẽ lib. 9. & 10.

572 Cn. Bebio Pamphilo & L. Æmilio Paulo Coss. Prætores habuit Hispania, citerior Q. Fuluium Flaccum, vlterior P. Manlium, qui eandem prouinciã priore prętura habuerat, vt ait T. Liuius, qui in hoc videtur non constare sibi, quia superius dixit P. Manlium prætorem M. Catoni consuli in citeriore Hispania adiutorem datum, vt annotauimus anno vrbis conditæ 559. Fuluius Flaccus Vrbicuam vrbem (quam hodie Arbeca appellari dicit Pet. Anto. Beuter) non sine detrimento militum suorum cepit ac diripuit. P. Manlius exercitum dissipatum in vnum coegit. Ibidem. A. Terentius Varro ex Hispania citeriore ouans vrbem ingressus, tulit in ærarium argenti pondo millia trecenta viginti, auri octoginta duo pondo, coronas aureas sexaginta septem.

573 P. Cornelio Lentulo & M. Bebio Pamphilo Coss. Prætoribus superioris anni in Hispania prorogatum imperiũ. In citeriore Hispania bellum ea æstate coortũ, quantum nunquam ferme antea, idq; a Celtiberis, aduersus quos Fuluius Flaccus magna quidem victoria, sed non incruenta, poritus est, de qua re latius T. Liuius.

574 A. Posthumio Albino Lusco & C. Calpurnio Pisone Coss. Prætores Hispaniã sortiti sunt, L. Posthumius vlteriorem: T. Sempronius Gracchus citeriorẽ. Huius anni principio a Q. Fuluio Flacco missi sunt ad Senatum ex Hispania T. Minutius legatus, & duo tribuni militũ T. Menius, & L. Terentius Massaliota, qui duo secunda prælia, deditionem Celtiberiæ, confectam prouinciã nunciarent, nec stipendio quod mitti soleret, nec frumento portato in eum annum opus esse, & alia quæ latius prosequitur T. Liuius. Fuluius Flaccus Proprætor siue Proconsul, vlteriori Celtiberiæ agro, vnde in deditionem non venerant, vastato, magis irritauit quam cõterruit Celtiberos, qui obsesso saltu Manliano, Fuluium Tarraconẽ cum exercitu ad occursum successoris properantem, nec opinato adorti, victoriã quidem illi, sed cum magna militum iactura dedere. Ibidem.

575 Q. Fuluius ex Hispania cum magna fama rerum gestarũ reuersus, quum extra vrbem triumphi causa esset, Consul factus cum L. Manlio Acidino, qui & ipse aliquot ante annis citeriorem Hispaniam rexerat, triumphans vrbem ingressus cum militibus quos secũ duxerat, tulit in triumpho coronas aureas centum viginti quatuor, auri pondo triginta vnum, præter argentum Oscense signatum, & pecuniam militibus diuisam, & duplex stipendiũ solutum. Ibidẽ. Hoc anno Prætoribus Hispaniæ cũ suis exercitib. prorogatum imperiũ. Sempronius Gracchus *multis re*bus in Celtiberia prospere gestis, centũ tria oppida intra paucos dies *in deditionẽ* accepit, & Thurrium regulum in belli societatem ex hoste accepit. L. Posthumius eadẽ ætate in Hispania vlteriore bis aduersus Bracaros pugnauit egregie, & ad triginta quinq; millia hostium occidit. vnde colligas, quanta fuerit etiam tunc frequentia illius gentis. Bracari vero dicũtur populi Interamnis Portugalliæ, qui sunt inter Durium & Limiam fluuios. Quędã impressiones hoc loco, nempe circa finẽ decimi libri de bello Macedonico, male habent, cum Vaccæis, pro, cum Bracaris. Quem errorem ego ex L. Flori lib. 41. natum crediderim, vbi legitur ad hunc modũ: Et a Posthumio Albino Vaccæi ac Lusitani subacti sunt, &c. Sed ea lectio quã falsa sit, ex eiusdẽ L. Flori 56. lib. constat, vbi aperte Vaccæos in citeriore Hispania ponit, & ostendit Bracaros tum in vlteriore fuisse Hispania, in qua etiã Gallecios ponit, qui sunt vltra Bracaros. Præterea Sex. Iulius Frontinus affirmat, Vaccæos a Sempronio Graccho oppugnatos. vnde constat, tam in T. Liuio, cũ Bracaris, non cũ Vaccæis, quã in L. Floro, Bracari, nõ Vaccæi, legendum. & ita in T. Liuio habet impressio Badiana, ita legit Henricus Glareanus, vir vndecũq; doctissimus, ita L. Andreas Resendius in T. Liuio manu scripto legisse se mihi affirmauit.

576 M. Iunio Bruto & A. Manlio Volsone Coss. Prætores, in Hispania citeriore M. Titinius: in vlteriore T. Fonteius Capito. Hoc anno Sempronius Gracchus de Celtiberis & sociis eorum, postero die L. Posthumius de Lusitanis aliisq; eiusdem regionis Hispanis triumphauit, T. Gracchus quadraginta millia pondo argenti transtulit, Albinus viginti millia. T. Liuius lib. 1. Dec. 5.

C. Clau-

C. Claudio Pulchro & T. Sempronio Graccho Coss. Prætoribus Hispaniæ prorogatum imperium, sed vtraq; prouincia pacata fuit. Ibidem. *Ab vrb. cõ.* 577

Cn. Cornelio Scipione Hispalo & Q. Petilio Spurino Coss. Prætorib. M. Cornelio Scipioni Maluginensi Hispania vlterior: P. Licinio Crasso citerior obtigit. Sed quum sacrificiis impediri se solennibus excusarent, ne in prouinciã irent, iussi sunt aut ire, aut iurare pro concione, solenni sacrificio se prohiberi. Cum autẽ amboin eadẽ verba iurassent, M. Titinius & Titus Fonteius Proconsules manere cũ eodem imperii iure in Hispania iussi sunt. Ibidẽ. Huius Hispali Consulis filio Cn. Cornelio Scipioni quum Hispania prouincia aliquando sorte obtigisset, decretũ est, ne iret, adiecta causa, q; recte facere nesciret. Valerius Maximus lib. 6. cap. 3. 578

M. Lepido & Q. Mutio Coss. Ap. Claudius Cento citerioris Hispaniæ Prætor: vlterioris vero quis fuerit, quia T. Liuius hoc loco mutilus est, non inuenio. 579

Sp. Posthumio & Q. Mutio Coss. Prætoribus Cn. Seruilio Cepioni Hispania vlterior: P. Furio Philo citerior contigit. Hoc anno Ap. Claudius Cento Celtiberos qui sub aduentum eius rebellauerant, magna clade affectos, imperio parere coegit. quam ob rem Romæ per diem vnum supplicatio fuit, & viginti maioribus hostiis sacrificatum. Ibidem. 580

L. Posthumio Albino & M. Popilio Lenate Coss. Prætores Cn. Fabius Buteo Hispaniã citeriorẽ: M. Matienus vlteriorẽ sortiti sunt. Idem. Perfectis comitiis, Ap. Claudius Cento ex Celtiberis ouans cum in vrbẽ iniret, decẽ millia pondo argenti, quinq; millia auri in ærariũ tulit. Idem. Cn. Fabius quum in prouinciã iret, Massiliæ moritur. Senatus decreuit, vt P. Furius & Cn. Seruilius, inter se sortirentur, vter prorogato imperio citeriorem Hispaniam obineret. Sors opportuna fuit, vt P. Furius idem, cuius ea prouincia fuerat, remaneret. Ibidem. 581

Cn. Popilio Lenate & P. Ælio Ligure Coss. Prætoribus M. Iunio Pœno citeriori Hispania: Sp. Lucretio vlterior sorte cecidit. 582

P. Licinio Crasso & C. Cassio Longino Coss. a Senatu decretum est, vt vnico tantũ Hispania Prætore regeretur, vnaq; tantũ prouincia esset, forte quia iam pacata erant omnia. Sortitus est autem Hispaniam L. Canuleius Prætor. Hoc anno Hispanię vtriusq; legati Romã missi, in Senatu conquesti sunt de magistratuũ Romanorũ auaritia & superbia, quibus ex ordine Senatorio patroni dati sunt. Et P. quidẽ Furius ac M. Matienus solũ verterunt: pluresq; accusassent, nisi (vt fama est) a patronis fuissent prohibiti. Ita præteritis silentio obliteratis, in futurũ consultum a Senatu Hispanis, quod impetrarunt, ne frumenti ęstimationem magistratus Romani haberet, neve cogeret vicesimas (tributi hoc genus erat) vẽdere Hispanos, quãti ipse vellet, & ne præfecti in oppida sua ad cogendas pecunias imponerentur. Sed & alia noui generis hominũ ex Hispania legatio venit, ex militibus Romanis & Hispanis mulieribus, cum quibus connubiũ non esset, natos se memorantes, sua q; quatuor hominum millia: orabant, vt sibi oppidũ in quo habitarent, daretur. Senatus decreuit, vti nomina sua apud L. Canuleium profiterentur, eorumq; si quos manumisisset, eos Carteiam ad Oceanum deduci placere: qui Carteiensium dominum manere vellent, potestatem fore, vti numero colonorũ essent, agro assignato. Latinam eam Coloniam fuisse, libertinorumq; appellari. T. Liuius Dec. 5. lib. 1. 583

A. Hostilio Mancino & C. Attilio Coss. quis fuerit Hispaniæ Prætor, nondum inuenire potui. 584

Q. Martio Philippo II. & Q. Seruilio Cepione Coss. Claudius Marcellus Prætor Hispaniam obtinuit. 585

L. Æmilio Paulo II. & C. Licinio Crasso Coss. P. Fonteius Prætor administrauit Hispaniam. 586

Q. Ælio & M. Iunio Coss. Hispania rursus in duas prouincias prætorias diuisa est, & Cn. Fuluii citerior, C. Licinii Neruę vlterior sors fuit, ibidẽ lib. 5. Hactenus ex T. Liuio: quæ sequuntur, ex L. Floro, Paulo Orosio, & aliis mutuati sumus. 587

L. Opimio & Q. Posthumio Coss. a Lusitanis Romani per arma grauiter vexati sunt. Iulius Obsequens. Forte tunc accidit, quod ponit Paulus Orosius hoc anno, quanquã aliis Coss. de Sergio Galba Prætore, qui a Lusitanis magno prælio victus, 600

Ab vrb.cõ. vniuerso exercitu amisso, ipse cum paucis vix elapsus euasit. Ipse quoq; L. Florus ait lib. 47. his temporibus a compluribus in Hispania res parum prospere gestas.

601 Q. Fuluius & T. Annius Coss. primi Calendis Ianuariis magistratũ inierunt, propter subitum Celtiberiæ bellum, vt ait Cassiodorus. Ex quo videtur Hispania hoc anno prouincia fuisse Consularis. Etiam L. Florus dicit comitia mutata, quod Hispani rebellarent, sed Coss. non ponit, & dicit quod anno DXCVIII. Nos aliam rationem sequimur, propter causas superius commemoratas.

602 M. Marcello & L. Valerio Coss. in Lusitania varie pugnatũ. Iulius Obsequens.

603 L. Lucullo & A. Posthumio Coss. Hispaniense bellũ aliquoties parum prospere gestũ, cum ciuitatem Romanã confudisset, tantusq; Celtiberorũ metus Romanos omnes inuasisset, vt nemo inueniretur, qui vel tribunus, vel legatus ire in eã prouinciã vellet, P. Scipio Æmilianus, ad quodcũq; militiæ genus quod sibi imperatũ foret, vltro se offerens, nõ mediocriter omniũ animos ad militãdi studiũ accendit. Quod L. Florus lib. 47. addit Vacceos & Cantabros cũ aliis populis a Lucullo subactos, non intelligo, quum certũ sit, Cantabros vsq; ad Augusti tempora fuisse indomitos, quemadmodum nec illud, quod ait Marcellũ Lucullo successisse, quum contra manifestum sit, tam ex Cassiodoro quã ex aliis, Lucullum Marcello successisse. His Coss. fuisse Sergii Galbæ calamitatem illam quam superius posuimus, scribit Paulus Orosius lib. 4. cap. 21. atq; addit eundem Galbam, cum Lusitanos circa Tagum habitantes voluntarios in deditionem accepisset, per scelus circumpositis militibus inermes incautosq; prostrauisse. Quæ res vniuersæ Hispaniæ propter Romanorum perfidiam maximi tumultus causa fuit.

608 Cn. Cornelio Lẽtulo & L. Mummio Coss. Viriatus in Hispania genere Lusitanus, vir calliditatis acerrimæ, ex venatore, vt ait L. Florus, vel pastore, vt Paulus Orosius lib. 5. cap. 4. latro, ex latrone subito dux atq; imperator, & si fortuna cessisset, Hispanię Romulus, non contentus suorum libertatem defendere, magnam in Romanos stragem edidit per quatuordecim annos, & omnia citra vltraq; Iberum & Tagum igni ferroq; populatus, & castra Prætorum & Consulum aggredi ausus, neq; id irrito successu, maximo terrori Romanis fuit. Huic primo C. Vetilius Prętor occurrit, sed cæso vsq; ad internecionem pene omni exercitu, vix ipse cũ paucis fuga elapsus euasit. Ex L. Floro lib. 2. rer. ab vrb. cond. & Paulo Orosio lib. 5. c. 4.

609 Q. Fabio Maximo & L. Hostilio Coss. Viriatus C. Plautium Prætorem multis præliis fractum fugauit. Paulus Orosius ibidem.

610 Ser. Galba & L. Aurelio Coss. Claudius Vnimanus, cũ magno apparatu *belli* cõtra Viriatũ quasi pro abolẽda superiore macula missus, amissis copiis vniuersis, infamiã præteritã cumulauit. Viriatus trabeas, fasceis, cæteraq; insignia Romana in montib. suis trophæa præfixit. Eodẽ tempore trecenti Lusitani cũ mille Romanis acri prędio cõflixere, cecidere septuaginta Lusitani, trecẽti viginti Romani. Lusitanis hac victoria securis ac sparsis, vnus eorũ a circunfusis equitib. Romanis pedes ipse deprehẽsus, equo vnius equitis lancea perfosso, & capite ipsius ad vnũgladii ictum desecto, ita omnes metu perculit, vt prospectantibus cunctis equitibus Romanis, ipse contemptim atq; ociosus abscesserit. Idem Orosius.

611 Ap. Claudio & Q. Cæcilio Metello Coss. hoc, opinor, anno Viriatus C. Nigidium oppressit, Prætorem, vt arbitror, Romanum. quod annotauit Plinius de viris illustribus. Viriatus hoc rerum successu tantum terrorem Romanis intulit, vt aduersus eum Consulari & duce & exercitu opus esset. Itaq; rursus Hispania consularis prouincia facta est, & citerior Quinto Metello Proconsuli decreta. quod ex eo constat, quod L. Florus affirmat, illum Proconsulem in Celtiberia res gessisse, sicut mox dicemus.

612 L. Metello & Q. Fabio Maximo Coss. Q. Cęcilius Metellus quãta seueritate militarẽ disciplinã seruauerit, Valerius Maximus lib. 2. c. 2. docere poterit. Sed illud in eo mihi laudabilius videtur quod idẽ refert lib. 5. c. 1. Metellũ, dum Centobricã obsidione premeret, & Centobricenses Rethogenis filios qui ad eũ transierat, machinæ ictibus obiecissent: humanitatem propinquæ victoriæ prætulisse, atq; obsidione abstinuisse. Qua clementia omnium Celtiberorum animos cepit. Eodem tem-

dem tempore, Fabius Consul contra Lusitanos & Viriatum dimicans, Bacciam oppidum obsidione depulsis hostibus liberauit, & in deditionem cum plurimis castellis recepit. Paulus Orosius lib. 5. c. 4. Bacciam aliqui volunt esse, quæ hodie Baza dicitur, in regno Murcię. cui opinioni nō refragarer, præsertim alludente vocabulo vernaculo, nisi tam procul abesset a Lusitanis. Iulius Obsequens ait, hoc anno dubie aduersus Viriatum ab exercitu Romano dimicatum. *Ab vrb. cō.*

Cn. Cepione & Q. Pompeio Coss. Q. Fabius Proconsul maximam Lusitaniæ partem, expugnatis multis vrbibus, recepit. Sed quantum Metellus clementiæ suæ decus sibi peperit, tantam contraxit Fabius crudelitatis labem. Quingentis enim principibus eorum quos societate inuitatos deditionis iure susceperat, manus præcidit: facinus etiā vltimis barbaris Scythiæ execrabile, vt ait Paulus Orosius. Valerius Maximus excusare Fabium velle videtur, quod transfugæ fuerint, quibus ea pœna sit irrogata perfidiæ suæ merito. Pompeius Cos. Numantinorū fines ingressus, cum maxima clade discessit, omni pene exercitu profligato & prima nobilitate interempta. Paulus Orosius ibidem. Idem Termestinos subegit, & cum eisdem ac Numantinis pacem fecit. Lucius Florus lib. 54. 613

Q. Cepione & C. Lælio Coss. Q. Fabius Proconsul rebus in Hispania prospere gestis labem imposuit, pace cum Viriato æquis conditionibus facta. L. Florus. Sed idem ait Viriatum a Fabio oppressum. Plinius scribit hanc pacem cum Pompilio factam, in qua quum alia dedisset, arma vero retinuisset, bellum renouasse. Vt cuique est, Seruilius Cepio eius belli confecti gloriam captans, quū aliter vincere nō posset, duos satellites pecunia corrupit, qui Viriatū humi depositū perimerēt, atq; hanc hosti gloriam dedit, vt videretur aliter vinci non potuisse. Quæ victoria quia empta erat, a Senatu improbata, & percussores indigni præmio iudicati. Ita Viriatus qui per quatuordecim annos Romanos duces atq; exercitus p̄triuerat, insidiis suorum interfectus est. Ex L. Floro, Plinio, & Orosio. Cicero lib. 2. Offic. scribit C. Lælium qui Sapiens dicebatur, hunc scilicet qui hoc anno Consul fuit, Viriatum, dum Prætor esset, fregisse & comminuisse, ferocitatemq; eius ita repressisse, vt facile bellum reliquis traderet. 614

Cn. Pisone, & M. Pompilio Coss. M. Pompilio citerior Hispania prouincia fuit, vt ex L. Floro constat, lib. 55. 615

P. Cornelio Scipione Nasica & D. Iunio Bruto Coss. C. Matienus accusatus est apud Tribunos plebis, q̄ exercitum in Hispania deseruisset, damnatusq; sub furca diu virgis cæsus est, & sestertio numo vænit. L. Florus ibidē. Iunius Brutus Cos. in Hispania iis qui sub Viriato militauerant, agros oppidumq; dedit, quæ Valentia vocata est. M. Pompilius Proconsul a Numantinis, cū quibus pacē factā Senatus irritā censuerat, cū exercitu fusus fugatusq;. Ibidē. Hunc Pompeium alii vocant. Belli Numantini causam L. Florus ita iniustā fuisse affirmat, vt non temere vllius fuerit iniustior. Segedēses. n. socios & cōsanguineos suos, Romanorū manib. elapsos Numantini exceperant. Habita p̄ eis deprecatio nihil valuit. Porro cū se ab omni armorū cōtagione remouerent, in legitimi fœderis preciū iussi sunt arma deponere. Hoc sic a Numātinis acceptū, quasi man⁹ abscinderētur. Itaq; statim Megara vitro fortissimo duce ad arma cōuersi sunt. Hacten⁹ Flor⁹ lib. 2. rer. ab vr. cōd. 616

M. Æmilio & C. Hostilio Mancino Coss. C. Hostilio Mācino Hispania citerior aduersus Numantiam prouincia fuit, cui præter auspicia cōtraria & alia prodigia, illud quoq; accidit, vt ab Herculis portu in prouinciam soluenti talis vox sine vllo autore ad aures perueniret, Mane mane Mancine. Postea victus a Numantinis & castris exutus, cum spes nulla seruandi exercitus esset, pacem cum iis fecit ignominiosam, quam ratam esse Senatus vetuit. Triginta millia Romanorum a quatuor Numantinorū millibus victa erant, vt ait L. Florus lib. 55. Ac ne illā quidem a Numantinis obtinuisset, sed ad vnum omnes circumuēti periissent, nisi interposuisset fidem suā Tiberius Gracchus Quæstor ipsius, cuius apud Numantinos gratia magna erat, propter memoriam patris Gracchi, qui iam bellum aduersus Iberos gerens, pacem cū Numantinis firmauerat, eamq; semper apud populū recte iusteq; defenderat. Sed hic operæprecium est animaduertere Numantinorum fidem 617

Ab vrb.cõ. & integritatem etiam aduersus hostes. Cum enim inter cæteram prædam, tabulas quoque abstulissent, in quibus quæsturæ suæ rationes Gracchus conscripserat, eaque res solicitum eum haberet, cum quatuor familiaribus ad Numantinos profectus, rogauit eos, vt sibi tabulas reddi iuberent, ne inimicorum calumniis obnoxius fieret, si rationem administrationis suæ reddere non posset. intra vrbem humaniter inuitatus & conuiuio liberaliter exceptus, non solum tabulas suas recepit, sed potestatem etiam, vt ex præda quicquid vellet, secum deportaret. Autor Plutarchus in vita Gracch. Eodem anno D. Iunius Proconsul Lusitaniam vrbium expugnationibus vsq; ad Oceanum perdomuit, & quum fluuium Obliuionem transire milites Romani nollent, male de nomine fluuii ominantes, raptum a signifero signum ipse transtulit, & sic, vt transgrederentur, persuasit. Hæc fere L. Florus lib. 55. Vbi illud notandum, quod Romani in expugnãdis Bracaris quadraginta annos desudarunt. Tot enim numerantur ab eo anno, quo primum L. Postumius aduersus eos pugnasse legitur. Abest vero Obliuio siue Limia fluuius, Lethen Græci appellant, ab Augusta Bracarorum metropoli leucis quinq;, vt vulgari more loquar. Illud quoq; non prætermittendum, quod cum tota pene Lusitania se Bruto dedidisset, sola Cinania pertinaciter arma retinẽs, tẽtata redẽptione, propemodum vno ore legatis respondit: ferrũ sibi a maioribus, quo vrbẽ tuerẽtur, nõ aurũ quo libertatẽ ab imperatore auaro emerent, relictũ. Melius sine dubio, inq; Valerius Maximus li. 6. c. 4. homines nostri sanguinis hæc dixissent, quã audissent.

618 P. Furio & Sex. Attilio Serrano Coss. P. Furius prouinciam Hispaniam sortitus, Q. Metellum, & Qu. Pompeium consulares viros, & ipsi vehementer inimicos, legatos secum ire coegit, fiduciam non solum fortem, sed pene etiam temerariam exhibens, quæ duobus acerrimis odiis latera sua cingere ausa est, vsumq; ministerii vix tutum in amicis, e sinu inimicorum petere sustinuit. Valerius Maximus lib. 3. c. 7. Decius Iunius Brutus fœliciter aduersus Gallecios pugnauit. Nam lexaginta millia eorum qui Lusitanis auxilio venerant, asperrimo bello & difficili, quũ incautos circumueniisset, oppressit. M. Æmilius Lepidus Proconsul, Vaccæos innoxiam gentem & supplicem, etiam prohibente Senatu, pertinaciter expugnare tentauit. Sed accepta clade non minus turpi quam Numantina, grauissimas improbæ pertinaciæ pœnas dedit, sex millibus Romanorum iustissime cæsis: reliquicastris exuti, armis etiam perditis vix euaserunt. Ex L. Floro. lib. 56. & Paulo Orosio lib. 5. cap. 4. qui addit, his præliis aduersis militem Romanum ita hebetatum, vt cõspecto Hispano, hostem diffugiens, vinci se prius crederet, quã videri. Idem affirmat L. Florus, ne oculos quidem aut vocem Numantini viri quenquam sustinere potuisse. Hoc anno ad soluendum Numantini fœderis religione populum Romanũ, Mancinus turpissimi fœderis autor deditus est Numantinis, & nudato corpore, manibus a tergo reuinctis, ad portas Numantinorum est expositus, ibiq; vsq; ad noctem manens, a suis desertus, ab hoste autem non susceptus, lachrymabile vtriusq; spectaculum prębuit. Quod a Romanis iniuste factum, & eos a Numantinis non tantum fortitudine, sed etiam iustitia, fide, misericordia victos, non minus erudite, quam vere disputat Paulus Orosius lib. 5. c. 4. & 5. Atq; ita sane est, quantumuis excusare Romanos Cicero nitatur lib. 3. Offic. Numantini Mancini deditionem non recipientes, aut inuiolatam pacẽ solam, aut omnes quos pignore pacis accepto viuos dimiserant, reposcebant. Idem. Hoc tempore tribus exercitibus Consularibus res in Hispania gestæ, nimirũ a Furio Cos. & duobus Proconsulibus. tanta erat moles belli.

619 Ser. Fuluio & Q. Calphurnio Coss. vtri Cõsulum Hispania prouincia fuerit, an M. Æmilio prorogatum imperium, quod ex accepta clade non est verisimile, quia scriptũ non inuenio, affirmare non possum. Illud tantũ Iulius Obsequens memorię prodidit, apud Numantiam res male gestas, exercitum Romanum oppressum.

620 Cum vitio ducum bellum Numantinum non sine publico pudore duraret, delatus est vltro Scipioni Africano a Senatu populoq; Romano Consulatus, cũ Candidatus non esset, eiq; sine sorte bellũ contra Numantinos decretum. Igitur Consul simul cum C. Fuluio Flacco factus, atque in Hispaniam profectus, primo militarem

rem disciplinam restituit, & quæcunq; voluptatis causa comparata erant, sum- *Ab vrb. cõ.*
mouit, exercitumq; ad quosuis subeundos labores exercuit: deinde cõmisso prælio, primo Numantinos Romani fugere, deinde increpatione & minis Consulis incitati, eosdem, quod nunquam quisquam sperare ausus esset, videre fugientes. Scipio vltra bellum cum eis audendum non esse professus, obsidione Numantiam concluſit, & fossa circundedit. Ex Valerio Maximo, L. Floro, & Paulo Orosio. Quid sibi velit L. Florus, quum ait Scipionem Consulem factum, solutum ea lege quæ vetabat quenquam intra decem annos iterum Consulem fieri, non intelligo: quia inter primum Scipionis Consulatum, quo Carthaginem deleuit, & secundum, quatuordecim interceſſerunt anni. Vaccæi obsessi, liberis & coniugibus trucidatis, ipsi se interemerunt, vt ait L. Florus, sed a quibus fuerint obsessi, non addit. Nam Scipioni satis aduersus Numantinos negotii fuit.

C. Mutio & L. Calphurnio Coss. Numantini diu concluſi & fame trucidati, 621
deditionem sui obtulerunt, si tolerabilia iuberentur. Sed cum Scipio veram & sine exceptione victoriam vellet, neque iustæ pugnæ facultatem daret, vt tanquam viris mori liceret, tandem repleti carne semicruda & celia (ea erat ex frumento potio a calefaciendo sic dicta) duabus portis eruperunt, & atrox certamen atque vsque ad periculum Romanorum ediderunt. Ex eo prælio compositis ordinibus, nec sicut fugientes, in vrbem reuersi, postremo destinata morte, clausam vrbem ipsi introrsum succenderunt, cunctique pariter ferro, veneno, atq; igne consumpti sunt. Ita Numantia quæ per annos quatuordecim sola quatuor millibus Celtiberorum, quadraginta Romanorum millia non solum sustinuit, sed etiam vicit, pudendisq; fœderibus affecit, oppressa nullum de se gaudium hosti reliquit. Vnus enim vir Numantinus non fuit qui in catenis duceretur, neque vnde triumphum dederit, Roma vidit. Præda, vt de pauperibus, nulla, arma & vestes ignis absumpsit, triumphus tantum fuit de nomine, imo Romani se magis euasisse, quam vicisse Numantinos dixerunt. Ex L. Floro, & Paulo Orosio. Erat Numantia vrbs in modico colle sita, non procul ab amne Durio, sine muro ac turribus, vt ait L. Florus, quamuis Paulus Orosius muros habuisse dicat. Erat prope vrbem, quæ nunc appellatur Soria. Multi affirmant fuisse Zamoram, quod quam falsum sit, Plinius ostendit, qui ortum Durii fluuii circa Numantiam ponit. Illud quoq; non absre videtur admonere, nonnullos etiam celebres eruditione viros, loco Pomponii Melæ male distincto, sed peius intellecto falsos, Numantiam dixisse, & in prælectionibus suis exposuisse Cæsaraugustam. Locus Pomponii Melæ lib. 2. c. 6. sic habet: In Tarraconensi clarissimæ fuerunt Pallantia & Numantia, nunc est Cæsaraugusta. Dicit Pomponius, Cæsaraugustam suo tempore clarissimam fuisse Tarraconẽsis mediterraneæ vrbem, quemadmodum olim Numantia fuerat, nõ quod quę olim Numantia dicta esset, tunc diceretur Cæsaraugusta.

P. Popilio & P. Sulpitio Coss. Scipio, cũ deleta Numantia per cæteras Hispaniæ 622
gentes pacem componeret, Tiresum quendam Celticum principẽ consuluit, qua ope Numantia aut prius inuicta duraſſet, aut post fuisset euersa. Tiresus respondit, Concordia inuicta, discordia exitio fuit. Paulus Orosius lib. 5. c. 8.

Q. Cæcilio Metello & T. Quintio Coss. Q. Metellus Cos. Baleares insulas quas 631
Græci Gymnesias, hodie Hispani Maioricam & Minoricam appellant, bello peruagatus edomuit, & piraticam infestationem quæ ab iisdem tũc exoriebatur, plurima incolarum cæde compressit. Paulus Orosius lib. 5. c. 13.

Hoc anno aut circiter, quantum ex Plutarcho in vita Marii colligere licet, C. 640
Marius, is qui postea septies Consul fuit, Prætor vlterioris Hispaniæ, prouinciã latrociniis repurgauit, atq; effecit vt prædati non amplius honestum putarent.

P. Artilio, vel (secundum Cassiodorum) Rutilio & C. Manilio Coss. exercitus 649
Romanus a Lusitanis cæsus. Iulius Obsequens.

C. Mario III. & C. Fl. Fimbria Coss. Cimbri vastatis omnibus quæ circa Rho- 651
danum & Pyrenæum sunt, per saltum in Hispaniam transgressi, ibique multa loca populati, a Celtiberis fugati sunt, reuersiq; in Galliam, bellicosis Theutonis se iunxerunt. L. Florus lib. 67.

Ab vrb.cõ. C. Mario IIII. & Q. Luctatio Coss. Lusitanis deuictis, Hispania vlterior paca-
652 ta fuit. Iulius Obsequens.
655 M. Antonio & A. Posthumio Coss. Lusitani rebellantes subacti. Iulius Obse-
quẽs. Idem ait, eodem anno parum prospere in Lusitania a Romanis pugnatum.
Eodem anno L. Cornelius Dolabella Proconsul triumphauit ex Hispania vlte-
riore de Lusitanis, 5. Kalend. Februarias, vt patet ex quinta tabula virorum trium-
phalium. Porro hunc in catalogo Consulum non inuenio: proinde aut Prætorem
aut Proconsulari imperio missum arbitror. Nam superius admonuimus T. Liuiũ
sine discrimine eosdem nunc Prætores, nunc Proconsules appellare.
656 Q. Metello & T. Didio Coss. Hispani variis præliis deuicti. Iulius Obsequens.
657 Cn. Cornelio Lentulo, & P. Licinio Crasso Coss. Celtiberi subacti. Idem.
660 T. Didius Proconsul ex Hispania triumphauit de Celtiberis, 4. Idus Iunias. P.
Licinius Crassus Proconsul triumphum egit de Lusitanis, pridie Idus Iunias. Ex
quinta tabula virorum triumphalium. Huius Crassi meminit & Asconius Pedia-
nus. Ex his apparet, hoc quoque tempore in Hispania duos fuisse exercitus Con-
sulares, & T. Didio per quatuor annos, P. Crasso per tres fuisse prorogatum impe-
rium. Sub hoc T. Didio tribunus militum fuit Sertorius, vt ait Plutarchus in vi-
ta eius. Eodem anno Hispaniæ principes qui rebellabant, per Naficam supplicio
consumpti, dirutis vrbibus. Iulius Obsequens.
668 L. Cinna II. & C. Mario VII. Coss. M. Crassus quum videret patrem & fra-
trem a Cinna & Mario occisos, idem periculum metuens, tribus tantum comiti-
bus & decem seruis assumptis, quanta maxima potuit celeritate, in Hispaniam cõ-
tendit, vbi olim sub patre Imperatore militans, permultos amicos sibi compara-
uerat, atque in agro quodam maritimo, in spelunca quadam latitauit. vbi quanta
fide ac benignitate habitus a Vibio Paciaco, cuius ager ille erat, qui scire voleT,
Plutarchum in vita eius consulat. Latuit ibi menses octo, donec de morte Cinnæ
nuncium accepit.
673 Q. Sertorius, vir summæ quidem, sed calamitosæ virtutis, vt inquit L. Florus,
quum Marianarum esset partium, Syllam fugiens in Hispaniam se contulit. inde
cum in Africam, & Baleares insulas, atq; ipsas etiã Fortunatas penetrasset, reuer-
sus in Hispaniam, delatum a Lusitanis accepit imperium, atq; Hispaniam totam ob-
mauit, & varios Romanorũ duces atq; exercitus, partim per se, partim per duces
suos, & præcipue Herculeum Quæstorem vicit ac fudit, ipsum quoque Metellum
Pium Proconsulem, virum ætatis suæ amplissimum, in eas angustias redegit, vt L.
Lollius ex Narbonensi prouincia auxilio venire cogeretur, Pompeius Magnus
Proconsulari imperio cum summa festinatione adiutor Metello mitteretur. Ex L.
Floro, Plutarcho, & Orosio.
677 Hoc anno Pompeius missus in Hispaniã, vt colligitur ex Plutarcho in vita Lu-
culli, & epistola ipsius Pompeii ad Senatum, quæ addita est Salustio. Eodem an-
no, nempe M. Æmilio, & D. Bruto Coss. Didius Lælius Legatus Pompeii aduersus
Sertorium, occisus inter pabulatores. Iulius Obsequens.
678 Cn. Octauio & C. Scribonio Coss. exercitus Romani a Sertorio in Hispania
cæsi. Idem.
683 Sertorius hostis Metello & Pompeio ita par, vt sæpius victor, adeo grauis Ro-
manis exercitibus imminebat, vt Metellus præmia publice, nec ea mediocria sta-
tueret, si quis Sertorium occideret, conatus proditione consequi, quod bello non
poterat. Ita Sertorius anno ducatus sui decimo domestica fraude oppressus, a M.
Perpenna & aliis coniuratis occisus in conuiuio, bello finem fecit, & Romanis vi-
ctoriã sine gloria dedit. Omnes Sertorianę necis cõscii partim a Pompeio, partim
a Maurusiis interfecti sunt, neq; quisquã euasit, præter vnum Aufidiũ, qui in qua-
dã villa barbara inops inuisusq; consenuit. Ex L. Floro lib. 96. & 3. ter. ab vrb. cond.
Plutarcho in Sertorio, & Paulo Orosio lib. 5. c. 23. Hic mihi temperare non pos-
sum, quin adscribam Pauli Orosii verba, quæ in singularem Hispaniæ laudem ha-
bent ad hunc modum: Fortis fide ac viribus semper Hispania, cum optimos inui-
ctissimosq; Reges suos ad deditionem Reip. dederit, nullum vnquam tyrannorũ
ab initio

abinitio vsq; in hodiernum diem, vel de se editũ misit, vel in se extrinsecus incurrentem vium potentemue dimisit. Hactenus ille. Hic Sertorius gymnasium in Osca vrbe instituit, in quo nobilium filios, traditis præceptoribus, Græcis ac Latinis litteris erudiri curauit. Plutarchus in vita eius. Huic Sertorio Eborenses ciuitatis suæ primordia accepta ferunt, & aquæ ductum insignem aquæ Argenteæ, vt patet ex inscriptione marmoris antiqui: quod se vidisse ac optima fide transcriptum dedit. *Abvrb.cõ.*

Q. SERTOR. . . .
HONOREM NOMINIS SVI. ET COH. FORT. .
EBORENSVM MVNIC. VET. EMER. VIRTVTIS ERGO. .
DON. DON. BELLO CELTIBERICO. DEQVE MANVBIIS. .
IN PVBLIC. MVNIC. EIVS VTILITATEM. VRB . . .
MOENIVIT. EOQVE AQVAM DIVERSEIS IN DVCT. .
VNVM CONLECTEIS FONTIB. PERDVCENDAM CVRAV. .

Erat in arcu Eboræ, ad portam nouam. Ex qua inscriptione videtur Ebora Sertorio antiquior esse.

Sertorio occiso, ciuitates omnes Hispaniæ vltro ac sine mora in deditionem venerunt, duę tantum restiterunt, Vxama & Calagurris: quarum Vxamam (hodie Osma) Pompeius euertit, Calagurrim Afranius iugi obsidione confectam, atque ad infames escas miseranda inopia coactam, vltima cæde incendioq; deleuit. Ex Paulo Orosio. De qua re vide Valerium Maximum, qui Calagurrim a Pompeio obsessam scribit lib. 7. cap. 6. Cn. Pompeius edomita Hispania & ad triumphum redire festinans, Pompelonem siue Pompeiopolin de nomine suo condidit, vt ex D. Hieronymo contra Vigilantium patet. 684

Q. Metello Cretico & Q. Hortensio Coss. P. Piso Proconsul de Hispania triumphauit. Asconius Pedianus in orat. contra Pison. 685

L. Cæsare & C. Martio Figulo Coss. Cn. Piso adolescens perditus, quia cum Catilina creditus est coniurasse ad cædem Senatus faciendam, in Hispaniam a Senatu per honorem legationis ablegatus, dum iniurias facit prouincialibus, occisus est, vt quidam credebant, a Cn. Pompeii clientibus, Pompeio non inuito. Idem in oratione contra Anton. & Catil. Eius rei meminit Suetonius Tranquillus in Cæsare cap. 9. qui ait etiam C. Iul. Cæsarem cum Pisone conspirasse, & Pisoni Hispaniam prouinciam ob suspicionem vrbanæ coniurationis vltro extra ordinem datam. Huius rei meminit & Salustius in Catilinaria. 690

Q. Calidius M. Calidii oratoris pater, circa hæc tempora Prætura gessit Hispaniæ. Asconius Pedianus in 2. Act. in Verrem. 692

Eodem fere tempore, Tubero quidam Prætor fuit vlterioris Hispaniæ, cuius C. Iulius Cæsar Quæstor in ea prouincia fuit, vt autor est Plutarchus in Cæsare. Quo tempore Cæsar Gadibus animaduersa apud Herculis templum Magni Alexandri imagine, ingemuit, quasi pertæsus ignauiam suam, quod nihil dum a se memorabile actum esset in ea ætate, qua iam Alexander orbem terrarum subegisset. Suetonius cap. 7. 693

Q. Metello & L. Afranio Coss. C. Iulius Cæsar Prætor vlteriorem sortitus est Hispaniam: & Tuberonis filium Quæstorem suum creauit. Quo anno Gallecos & Lusitanos Romano subiecit imperio, & bellicis rebus optime constitutis, togatas nihilo deterius in pace disposuit: præcipue vero finiendis debitorum creditorumq; disceptationibus intentus, iussit, vt ex debitorum prouentibus duas quidem creditor partes singulis annis desumeret, reliqua dominus, quod ad æri alieno satisfeciisset, frueretur. Quibus rebus magna sibi parta gloria, quum Romã Comitiis Consularibus rediisset, neq; vt per amicos absenti sibi Consulatum petere liceret, 694

Ab vrb.cõ. impetrare potuisset, Catone præsertim aduersante, omisso triumpho cuius gratia extra vrbem aliquandiu moratus de more fuerat, ad Consulatũ ingressus animum adiecit, neque id irrito conatu. Suetonius & Plutarchus. Iulius Obsequens ait, hoc anno Lusitanos & Gallecos fuisse deuictos.

695 C. Iulio Cæsare & M. Calpurnio Bibulo Coss. triumuiratus ille & societas inter Pompeium, Cæsarem, & Crassum coiit, & Cæsar Galliã, Crassus Asiam, Pompeius inuasit Hispaniam, quam postea per legatos administrauit, vt ait Plutarchus in Cæsare & Catone. Ex L. Floro, lib. 4. rer. ab vrb. cond.

696 L. Pisone & A. Gabinio Coss. hoc anno, nempe quo exulauit Cicero, P. Lentulus citeriorem Hispaniam cum imperio obtinuit Prætor, vt ego opinor. Namsequenti anno Consul fuit. Ex epistola Ciceronis 9. libri primi.

698 Cn. Lentulo & L. Philippo Coss. Q. Metellus Nepos Proconsul fuit Hispaniæ, vt ex Plutarcho colligitur in Cæsare. Eodem anno Aquitani aduersus Romanos pugnaturi, missis legatis auxilia & duces ex Hispania accersiuerũt, & eos præcipue duces bello præfecerunt, qui vna cum Sertorio militauerant. Ex Commentariis Cæsaris, & Paulo Orosio, lib. 6. c. 8.

705 L. Lentulo & M. Marcello Coss. Pompeius vtramque obtinebat Hispaniam, quas per legatos administrabat. Ii fuere L. Afranius, M. Petreius, & Marcus Varro qui vlteriorem regebat Hispaniam. Contra quos Iulius Cæsar exardescente iam ciuili bello profectus, multis præliis Petreium Afraniumque superatos composita fœderis pactione dimisit, duas legiones a Marco Varrone recepit, totamque Hispaniam sibi pacificauit, idque quadraginta diebus, postquam in Hispaniam & hostium conspectum venerat. Ex Commentariis Cæsaris, Plutarcho, & Paulo Orosio, lib. 6. cap. 15.

706 C. Iulio Cæsare Cos. & Dictatore, per annos aliquot Hispanias ipsius auspiciis rexere, M. Lepidus Proconsul citeriorem, Q. Cassius vlteriorem. Ex Commentariis Cæsaris, lib. 4. de bello Alexandrino

708 Q. Furio & P. Vaticano Coss. quo anno in pugna Pharsalica victus fuit Pompeius, Q. Cassio qui ob insignem auaritiã exosus erat prouinciæ, succedit C. Trebonius, Proconsul factus vlterioris Hispaniæ. Ex iisdem.

710 C. Iulio Cæsare IIII. & Fabio Maximo Coss. Q. Fabius Cos. triumphauit ex Hispania tertio Idus Octobris, vt patet ex sexta tabula virorum triumphalium. Huius fit mentio in Commentariis Cæsaris. Eodem anno Cæsar in Hispaniam contra filios Pompeii qui bellum ibi instaurauerunt, proficiscitur, coĩsque apud Mundam Bæticæ vrbem vicit, tam ancipiti prælio, vt Cæsar publice testatus sit, sæpe alias se pro victoria, sed tunc pro vita dimicasse. Hæc victoria eodem die parta est, quo Pompeius pater ante annos quatuor bellum gesturus ab vrbe aufugerat. Ex Plutarcho in Cæsare, & Paulo Orosio, lib. 6. c. 16.

712 Q. Pedius M. F. Proconsul hoc anno, vel sequenti, triumphauit ex Hispania Idibus Decembris, vt patet ex tabula sexta virorum triumphalium.

713 M. Lepido & L. Planco Coss. M. Æmilius Lepidus II. III. vir R. P. triumphauit ex Hispania. Ibidem.

717 Cn. Domitius Caluinus Proconsul, ex Hispania triumphauit decimo sexto Kalend. Sextiles. Ibidem. Videtur prorogatum illi fuisse imperium. Nam triennio ante Consul fuerat.

719 C. Norbanus Flaccus Proconsul, ex Hispania triumphauit quarto Idus Octob. Ex eadem tabula. Hic quoque triennio ante Consul fuerat.

721 Hoc anno C. Asinius Pollio imperium videtur habuisse vlterioris Hispaniæ, vt patet ex lib. 10. epist. famil. Cicer. vbi sunt tres ipsius epistolæ Cordubæ scriptę.

726 Augusto VI. & M. Aprippa II. Coss. Imperator Augustus parum in Hispania per ducentos annos actum intelligens, si Cantabros atque Astures, fortissimas Hispaniæ gentes, suis vti legibus fineret, aperuit Iani portas, & in Hispanias ipse cum exercitu profectus, eos intra quatuor annos, vel per se, vt Paulus Orosius lib. 6. c. 21. vel per legatos suos Antistium, Firmium, & Agrippam, quum ipse in Tarraconis maritimis hybernaret, vt ait L. Florus lib. 4. rer. ab vrb. cõd. domuit, & legi-

& legibus ad cultiorem vitæ vsum traductos, in prouinciæ formam redegit, vt autor est Iustinus lib. 44. Tunc Augustum apud Tarraconem legati Indorum & Scytharum cum muneribus adierũt, quemadmodum olim Alexandrũ Magnum Hispanorum Gallorumq; legati apud Babylonem contemplatione pacis adierãt. Ex Orosio & L. Floro. Augustus pacata Hispania in Italiam rediturus, milites qui ætatem militarem excedebant, & emeriti erant, in ea prouincia reliquit, concessitq; eis vt in Lusitania vrbem conderent, quæ a militibus emeritis Emerita dicta est, ab Augusto Augusta cognominata, hodie seruato vocabulo Merida dicitur. S. Isidorus & Calepinus ex Diomede. Tunc quoq; Cęsaraugusta, quæ Salduba prius dicebatur, ab eodem Augusto amplificata nomen accepit, vt annotauit episcopus Gerundensis, & ex Pomponio Mela facile colligitur. *Ab vrb. cõ.*

C. Augusto Cæsare VI. & M. Agrippa Coss. Sex. Appuleius Procõsul ex Hispania triumphauit 7. Kal. Febr. vt patet ex septima tabula virorum triumphalium. 727

Hoc anno, qui fuit Augusti Cæsaris trigesimus quintus, C. Iulius Hyginus cognomento Polyhistor, Grammaticus insignis claruit, quem Suetonius Hispanum fuisse affirmat, licet aliqui Alexandrinum fuisse velint. 745

Hæc hactenus de Hispanorum & Romanorum in Hispania rebus gestis, vsq; ad Iesu Christi seruatoris nostri natiuitatem, inuenire magno labore potui, quæ te precor candide lector, vt boni consulas.

Quomodo administrata sit Hispania a Natiuitate Christi vsque ad Gothos: & Catalogus Imperatorum qui imperauerunt Hispaniæ, donec a Gothis occupata est. *Caput XIII.*

ATQVE ad hunc quidem modum per Consules, Proconsules, & Prætores administrata est Hispania, vsque ad natalem Christi salutiferum. Postea quoque eandem fere administratæ Hispaniæ rationem inuenio, prope vsque ad tempora Maximiniani & Diocletiani Imperatorum. Nam & sub Tiberio Cæsare, L. Pisonem citerioris Hispaniæ Prætorem lego apud Cornelium Tacitum, & in ff. tit. de abigeis, Diui Adriani Augusti rescriptum ad Consulem Bæticæ, atque ad l. Corneliam de Sicariis, eundem Imperatorem Ignatii Taurini Proconsulis Bæticæ factum reperio comprobasse. Inuenio & Præsidem Hispaniæ Menium Probum, ff. de interdictis & relegatis: sed hoc nomen generale erat, & ad omnes qui prouincias regebant, quocunque ordine aut titulo censerentur, pertinebat, sicut docetur in titulo de officio præsidis. Strabo autor est, suo tempore (vixit vero temporibus Augusti & Tiberii) Bæticam plebi attributam fuisse, ad quam mitteretur Prætor, qui Legatum haberet & Quæstorem: reliquã Hispaniam Cæsaris fuisse, ad quam duos Legatos mitti solitos, Prætorium, & Consularem: Prętorium, qui alterum secum Legatum habebat, Lusitanis Bæticæ vicinis ad Durium vsq; ius dixisse: quod reliquum esset Hispaniæ, Prætori siue Legato Consulari subditum fuisse, haud indignum habenti exercitum, tribus ordinibus ac tribus Legatis instructũ quorum vnus cum duobus ordinibus trans Durium Callaicos, Astures & Cantabros, alius alteram Hispaniæ citerioris maritimam partem, tertius interiorẽ prouinciam seruabat, & in pace atq; Italica viuẽdi forma continebat, adeo vt etiã togata subinde veste veterẽtur. Imperatorem in oris maritimis, maxime ad Carthaginem & Tarraconem iurisdictionem agitare solitum, idq; præcipue tempore hyberno. Nam æstiuo aliquam prouinciæ partem obire consuesse, intuentem quę emendationis indigerent. Et hæc quidem tempore Strabonis. Sed posterius, Imperatoribus omnia sibi vendicantibus, prouinciæ quoq; ipsorum arbitrio ac nutu administratæ sunt, neq; semper eodem modo. Namq; Hispania, primis illis Imperatorib. regnantibus, in duas etiam tum diuisa prouincias, postea vna tãtum prouincia facta, & per vnũ recta, sed qui varios haberet legatos & tribunos. Circa tempora Maximiniani & Diocletiani per Comites cœpta est regi, quos si abesse prouincia quacunque de causa contingeret, per vicarios regebatur: vt ex variis titulis Codicis Iustiniani cõstat, vbi reperimus Seuerũ Comitẽ Hispaniæ, tit. de fide instrumentorũ, l. 14. & tit.

de Seruis fugitiuis, lex est, nempe sexta, Imperatoris Constantini ad Tiberium Comitem Hispaniæ. Qui Tiberius videtur ex vicario factus Comes Hispaniæ. Nã in eodem Codice de Donationibus ante nuptias, lex est eiusdem Imperatoris ad Tiberium vicarium Hispaniæ. Sed & in tit. de acquirenda & retinenda possessione, lex est AA. Arcadii & Honorii, ad Petroniũ vicariũ Hispaniæ. Postremo vero tempore Gothorum, quæ portio Hispaniæ Romanis obtemperabat, per Duces & Præfectos administrata est: quanquam ea sane perexigua pars erat, nimirum maritima Carthaginensis prouinciæ, & Cantabriæ, atque Asturiarum pars, vt ex ipso Chronico constabit. Nunc vero ponamus catalogum eorum Imperatorum qui totius Hispaniæ imperium habuerunt, quorum merito primus numeratur Augustus, quippe qui primus, deuictis Cantabris & Asturibus, imperium totius Hispaniæ Romanis dedit, a quo tempore catalogi nostri initium faciemus.

1 *Octauius Augustus an.36. nempe a domitis Cantabris & Asturibus.*
2 *Tiberius an.23.*
3 *Caius Caligula an.3.men.10.dies 8. vt ait Suetonius.*
4 *Claudius an.13.men.8.dies 20.*
5 *Nero an.13.men.8.dies 14.*
6 *Galba men.7.*
7 *Otho men.3.*
8 *Vitellius men.8.*
9 *Vespasianus an.10.dies 10.*
10 *Titus an.2.men.2.dies 20.*
11 *Domitianus an.15.men.5.*
12 *Nerua an.1.men.4.*
13 *Traianus an.19.men.6. Secundum aliquos an.20.*
14 *Adrianus an.21. Alii tribuũt illi an.20.*
15 *T. Antoninus Pius an.23. Bedæ & S. Isidoro an.22.*
16 *M. Antoninus an.19.men.1.*
17 *Commodus an.13.*
18 *Helius Pertinax men.6. Aliis tantum 85.dies.*
19 *Seuerus an.18.*
20 *Antoninus Caracalla an.6. Bedæ & Isidoro 7.*
21 *Macrinus an.1. Aliqui addunt men.2.*
22 *M. Aurelius Antoninus an.4.*
23 *Alexander an.13.*
24 *Maximinus an.3.*
25 *Gordianus an.6.*
26 *Philippus an.7. Sulpitio & Isidoro tantum 6.*
27 *Decius an.1.men.3.*
28 *Gallus & Volusianus an.2.men.4.*
29 *Valerianus & Gallienus an.15.*
30 *Claudius an.1.men.9.*
31 *Aurelianus an.5.men.6.*
32 *Tacitus men.6.*
33 *Probus an.6.men.4.*
34 *Carus cum filiis an.2.*
35 *Diocletianus & Maximinianus an.20.*
36 *Galerius an.2.*
37 *Constantinus an.30.men.10.*
38 *Constantinus, Constantius, & Constans, an.24.men.5.dies 12.*
39 *Iulianus an.2.men.8. Isidoro & aliis an.1.men.8.*
40 *Iouinianus men.8.*
41 *Valentinianus & Valens an.13.men.5. Aliis an.14.*
42 *Gratianus cũ Valentiniano fratre an.6.*
43 *Valentinianus cum Theodosio an.7.*
44 *Theodosius cum filiis an.3.*
45 *Arcadius cum Honorio an.13.*
46 *Honorius cum Theodosio fratris filio an. 16. aliis 15.*

Horũ anno primo Vandali, Alani, Sueui, tribus annis in Gallia exactis, Hispaniam inuadunt, Romanosq; eius possessione exuunt.

De Vandalis, Alanis, & Sueuis. Caput XIIII.

VAndali, Sueui, Alani Scythicæ originis populi, atq; a Gothis pulsi suis sedibus, e patria in Pannoniam, quam a Constantino acceperunt, inde euocati a Stilicone in Galliam transierunt: e Gallia metu Gothorum in Hispaniam se recepe-rũt, qua post miserandam duorũ annorum stragem tripartito inter se diuisa, Vandali & Sueui Galleciam possederunt, Vandali Silingi Bæticam, Alani Lusitaniam & Celtiberiam, quæ sola in Romanorũ permanserat fide, & Reges habuerunt, eos qui sequũtur: Sueui Hermericum, Alani Athacem, Vandali Silingi Gundericum. Alani cum Rege suo Athace a Romanis, auxiliante Walia Gothorum Rege, ad internecionem pene cæsi, in Gunderici Regis fidẽ recepti, Sueuis se iunxerunt, neq; postea

postea Regem aut regionem propriam habuerunt. Vandali relicta Hispania metu Gothorum, decimo nono anno quam in eam venerant, in Africam concesserunt. Ex quo tempore duo in Hispania regna fuere, Gothorum & Sueuorum: pars tamen aliqua, nempe Celtiberia, Romanis parebat, quam Gothi paulatim carpentes, tandem imperio suo totam adiunxerunt.

De Gothorum & Sueuorum Regibus. Caput XV.

GOTHORVM historiam vsque ad captam ab Alarico vrbem Romam, elegantissime pariter atque eruditissime redegit in compendium Ioannes Ludouicus Viues, & doctissimis suis in libros D. Augustini de ciuitate Dei commentariis præposuit. Nos ea tantum hic ponemus, quæ sunt instituto nostro necessaria. Gothos Scythiæ populos esse, & eos qui olim Getæ appellati sunt, apud quos Ouidius exulasse se scribit, multi volunt. In hac opinione sunt D. Hieronymus in quæstionibus super Genesin, Paulus Orosius lib. 1. cap. 16. D. Isidorus, ipse etiam Claudianus, qui bellum quod Stilico cõtra Alaricum Gothorum Regem gessit, Geticum appellat. Sidonius quoq; Apollinaris passim Gothos Getas appellat. Sunt tamen qui Gothos longissime a Getis distare contendunt, quippe Sarmatis interiectis & mari Sarmatico siue Gothico. Vt vt est, hi populi Romanis prouinciis sępe graues & infesti, a multis Romanis Imperatoribus cruentis attriti fuere prælijs, sed a Cõstantino Magno tanta clade affecti, vt per multos annos cogerẽtur agere quietem. Posteatempore Valentis Imperatoris, Gothi ab Hunnis, qui & ipsi Scythię populi erant, sed immaniores, sedibus suis pulsi, supplices ab Imperatore petierunt, vt liceret sibi stipendiariis Po. Ro. Mysiam citra Danubium flumen incolere, fidem & auxilium suum aduersus reliquorum Scytharum incursus Po. Ro. polliciti. Qua re impetrata, quum a Lupicino & Maximo, qui Duumuiri diuidundis agris missi erant, auare crudeliterque tractarentur, impatientes atque efferati tanta indignitate, cæsis Romanis ducibus & præsidio, Mysiam totam inuadunt, atq; in Thraciã proximam transeunt, omnia ferro ac flammis late populãtes. Quibus Valens Imperator cum iusto exercitu profectus obuiã, Romanis fusis fugatisq; ipse saucius, dum fuga sibi salutem quærit, in villula quadam viuus a Gothis iusto Dei iudicio crematur, vt suo loco dicemus. Impetus vero Gothorum qui iam Byzantium obsidione premebãt, Valentiniani Augusti virtute paulisper retardatus est, vsq; dum Theodosius ex Hispania accitus, & cõsors factus imperii, ita eos multis prælijs frenat, vt supplices pacem petere coegerit. Tandem post mortem Theodosii, a Rufino & Stilicone, qui tutores Arcadio & Honorio relicti, alter sibi, alter filio imperiũ quærebant, & ita demum se voti compotes fieri posse credebãt, si reip. statum quã maxime turbarent: ab iis, inquam, Gothi in Italiam contra Romanos acciti, magnum vbiq; terrorem fecerunt. Sed ea quoq; re infœliciter cedente, tandem fraudem Stiliconis Imperatori detecta, & pactis induciis, Gallias Hispaniasq; ad habitandum obtinuerũt, quas Impetator infestantibus barbaris aliis, se retinere posse, desperabat. Quæ præterea de Gothis dicenda erant, suis locis referentur. Illud tamen in præsentia omittendum non est, quod Gothi morte Regis sui Hermanarici, qui illis imperauit tempore Cõstantini Magni, in Ostrogothos & Vesogothos diuisi sunt, hoc est Orientales & Occidentales Gothos. Vesogothos Nicephorus Hypogothos appellat. Fuere præterea inter eos duæ illustrissimæ regiæq; familiæ: inter Vesogothos Balthi, a moribus sic vocati, ita enim apud eos appellantur audaces: inter Ostrogothos vero Amali, ab Amalo summo duce & Rege sic nuncupati. Vesogothi per Italiam in Galliam, inde in Hispaniã venere, atq; in ea regnũ per annos plus minus trecentos octoginta sex possederunt, donec a Mauris pene vsq; ad vnum oẽs deleti sunt. Ostrogothi vero Zenonis Imperatoris tẽpore in Italia regnare cœperunt. Sed quoniã Sueui per multos annos in Hispania diuisum a Gothis regnum Galleciæ possederunt, catalogum Regum vtriusque gentis simul ponemus, initio facto ab Athanarico Gothorum Rege, sicut scriptores omnes Hispani faciunt, tametsi primus in Hispaniam venerit Athaulphus.

An. dō. Reges Gothorum in Hiſpania.

369 *Athanaricus an.13.*
382 *Alaricus an.28.*
411 *Athaulphus an.6.*
416 *Sigericus an.1.*
417 *Wallia an.22.*
439 *Theodoredus an.14.*
453 *Thuriſmundus an.1.*
454 *Theodoricus an.13.*
467 *Euricus an.17.*
484 *Alaricus an.23.*
507 *Geſalaricus an.4.*
511 *Theodoricus Italiæ Rex, pro nepote regnat in Hiſpania an.15.*
526 *Amalaricus an.5.*
531 *Theudius an.17.men.5.*
548 *Theudiſclus an.1.*
549 *Aguila an.5.*
554 *Athanagildus an.14.*
Interregnum quinque menſium.
568 *Luiba ſiue Loyba an.1.*
569 *Leouigildus an.18. Nam duo anni Luibæ Regis illi annumerãtur. Hunc Beda Leuuigildum appellat more Gothorum, qui pro eo ponunt eu, Theudoſius pro Theodoſius, quod hodie quoque Luſitanis familiare eſt.*

Reges Sueuorum in Gallecia.

408 *Hermericus an.32.*
440 *Rechila an.7.*
448 *Recciarius an.9.*
457 *Maldra an.3.*
460 *Frumarius an.4.*
464 *Remiſmundus, qui cum tota gente Ariana hæreſi infectus fuit, in quo errore gens illa per annos fere centum perſeuerauit, cuius temporis Reges non reperiuntur, quippe indigni, quorum nomina in animis hominum vigerent.* An. dō.
563 *Theodimirus Catholicus an.6.*
569 *Miro an.13.*
582 *Eboricus an.2.*
584 *Andeca tyrannus.*
585 *Sueuorum regnum deletum eſt tempore Leouigildi Gothorum Regis, poſt quã regnauerunt in Hiſpania annis centum ſeptuaginta ſeptem, vt autor eſt D. Iſidorus.*

Reges Gothorum & Sueuorum.

586 *Recaredus primus Gothorum Regum Catholicus an.15.*
601 *Loiba, an.2.*
603 *Victericus an.7.*
610 *Gundemirus ſiue Gundemarus an.7.*
612 *Siſebutus Rex Chriſtianiſſimus annis octo, menſ. ſex.*
620 *Recaredus, ſecundum alios men.3. ſecundum alios 7. Conſtantinus Phrygio dicit, quod anno vno, menſibus quinque.*
621 *Cintila, qui primus Hiſpaniæ monarchiã habuit, Romanis in totum pulſis 10.*
631 *Siſnandus an.5.*
636 *Cintila an.6.*
642 *Tulcas an.2.*
644 *Cindaſiunthus an.6.*
650 *Receſiunthus an.24.*
672 *Bamba, aliis dictus Wamba. an.8. Aliis an.9.men.1.*
682 *Eringius, alias Eruigius an.7.*
689 *Egica, alias Egipſa an.15.*
704 *Vitiza an.9.*
713 *Rodericus regnauit an.3. ſed duos ſimul cum Vitiza, vnum tantum per ſe. Hoc Rege antiquiſſima Gothorum nobilitas ab impuris Mauris extincta eſt.*

Catalogus Regum Legionenſium & Caſtellæ, a Pelagio vſque ad tempora noſtra. Caput XVI.

ACCEPTA tã inſigni calamitate, quæ in montes Aſturiæ confugerant Chriſtianorum reliquiæ, Pelagium ex Regio Gothorum ſanguine, recuperandæ Hiſpaniæ diuina clementia ſeruatum, Regem conſalutarunt anno quinto poſt excidium Hiſpaniæ, vt in duobus antiquiſſimis libris inueni, ſed qui cladem illam Hiſpanicam anno domini ſeptingenteſimo duodecimo ponunt, ſecundum Iſidorum Pacenſem. Igitur regnum Pelagii ab anno ſeptingenteſimo decimo ſexto auſpicabimur. Regnauit igitur

716 1 *Pelagius an.19. Secundum aliquos 20.*
735 2 *Fafila filius eius an.2.men.6.*
737 3 *Alfonſus Catholicus an.19.men.1.die 1.*
756 4 *Froila an.11.men.5.dies 20. Secundum alios an.13.*
767 5 *Aurelius, Alfonſi Catholici filius an.6. men.6.*
774 6 *Silo an.9.men.1.die 1.*
783 7 *Mauregatus an.5.men.6.*
789 8 *Veremundus an.3. Secundum alios 2.*
791 9 *Alfonſus II. cognomento Caſtus an.41. Sed anni Mauregati & Veremundi Alfonſo Caſto adſcribuntur.*
824 10 *Ramirus vel Ranimirus an.6.men.9.*

11 *Or-*

11 Ordonius an.10.
12 Alfonsus III. cognomẽto Magnus an.46.
13 Garsias an.3.
14 Ordonius II. an.8.men.6.
Hoc tẽpore Castella per Comites regebatur, quos hic Ordonius interposita fide publica euocatos ad se, necari iussit. Quã perfidiam Castellani inique ferentes, e gente sua iudices duos elegerunt, quorum alter iuri dicundo, alter bellicis reb. præesset. Fuerunt ii,
Nunius Rasura, auus Ferdinandi Gundisalui Comitis.
Lainus Caluus, abauus Roderici a Biuar, qui Cidus dictus est. Alii Flauiũ Calsum appellant.
15 Froila II. an.1.men.2.
16 Alfonsus IIII. an.5.men.7.
17 Ramirus siue Ranimirus II. an.19.mẽ.2.
Hoc tempore Ferdinandus Gundisalmus rerum potitus est in Castella, & primus Comes fuit.
18 Ordonius III. an.5.men.6
19 Ordonius IIII. cognomento Malus. Huic nulli dantur anni.
20 Sanctius Crassus an.12.
21 Ramirus siue Ranimirus III. an.25.
Huius anno primo mortuus Ferdinandus Gundisaluus, Castellæ Comes, cui successit Garsias Ferdinandus filius.
22 Veremundus II. an.17.
23 Alfonsus V. an.27.
Huius tempore Regis mortuus est Garsias Ferdinandus, secũdus Castellæ Comes, cui successit Sanctius Comes.
24 Veremundus III. an.10.
25 Hoc Rege Legionensibus imperante, per mortem Sanctii Comitis, dominium Castellæ hereditario iure ad Sanctium Maiorem Nauarræ Regem, qui Sanctii Comitis filiam vxorem duxerat, translatũ est. Is se non Comitem, sed Regẽ Castellæ scripsit. Atq; ab eo tempore Castella regio titulo semper & merito decorata est. Huic rex, quia filius eius Ferdinandus, ipso adhuc superstite, regnauit in Castella, per annos duodecim, nulli hic assignantur anni. Qui cũ quatuor haberet filios, Ferdinandum reliquit Castellæ Regem.
26 Occiso Veremundo, Ferdinãdus Magnus Castellæ Rex, Legionense quoq; regnum, propter vxorem suam Veremundi sororem (nam ille sine liberis decessit) consequutus est, & regnauit an.40. Quan-
quam inueni in Chronicis quibusdã per-

antiquis, quod annis 46. & mensibus 6. Hic sub mortem tribus filiis regna sua diuisit, deditq; Sancti o natu maximo regnum Castellæ, Alfonso regnum Legionis & Asturiarum, Garsiæ regnum Galleciæ cum Portugallia. An. dõ.
27 Sanctius II. huius impatiens regnorum diuisionis, altero fratre pulso, altero in vincula coniecto, regna ipsorum occupauit: regnauit sex annos, occisus per fraudẽ a Vellido proditore. 1060
28 Alfonsus VI. frater Sanctii, an.43. Hic Toletum Christianis restituit. 1066
29 Vrraca filia Regis Alfonsi, cum marito Alfonso Rege Aragonum, an.4. Sed ii Alfonso septimo attribuuntur.
30 Alfonsus VII. dictus Imperator Hispaniæ, nepos ex filia Alfonsi VI. an.51. 1108
Huius morte rursum separatum est regnũ Legionis a regno Castellæ. Nam duos reliquit filios, Sanctium & Ferdinandum. Quorum
31 Sanctius III. cognomento Desideratus, fuit Rex Castellæ anno vno. 1159
32 Ferdinandus II. Legionis, an.31. 1159
33 Alfonsus VIII. Sanctii III. filius, regnauit in Castella an.53. 1160
34 Alfonsus IX. Ferdinandi secundi filius, Rex Legionis an.8. 1190
35 Henricus Alfonsi VIII. filius, tegulæ casu occisus apud Palentiã, regnauit in Castella an.2. 1214
36 Ferdinandus III. Alfonsi IX. filius, vtroq; regno Castellæ & Legionis potitus est an.35. Hic Cordubam & Hispalim Christianis reddidit, & Sanctus habetur, ac multis miraculis clarus. 1216
Ab hoc tempore regnum Castellæ & regnum Legionis perpetuo vnita fuerunt.
37 Alfonsus X. an.32. Hic fuit electus Imperator Romanorum. 1252
38 Sanctius IIII. an.11. 1284
39 Ferdinãdus IIII. an.15. Hic dicitur mortuus dicto sibi die a duobus, quos iniuste iusserat tanquam homicidii reos occidi. Alii morte fatali defunctum asserunt. 1295
40 Alfonsus XI. an.40. Hic potitus est celeberrima illa victoria, auxilio Alfonsi Portugalliæ Regis soceri sui, ad flumẽ Salatũ, contra infinitas Barbarorum copias. 1310
41 Petrus cognomento Crudelis, an.19. Hic a fratre Henrico occisus est. 1350
42 Henricus II. an.10. 1369
43 Ioannes an.11. Hic dum inconsulte rem gerit, & prudentiorum consilio parere

An. dō. recusat, memorabili victoria fusus est a Lusitanis. tandem Compluti casu equi oppressus fato concessit.

1390 44 Henricus III. an. 16. Dictus est Valetudinarius.

1407 45 Ioannes II. an. 47.

1454 46 Henricus IIII. an. 20. men. 4. dies 22.

1474 47 Isabella & Ferdinandus V. an. 30. Hi Reges vere Catholici, expugnato regno Granatensi, Sarracenos Hispania penitus exterminarunt: Iudæos vel Christum agnoscere, vel regnis suis exulare coegerunt: Mauros quoq; qui ex Granatensi bello remanserant, vel ad fidem Christianam reduxerunt, vel Hispania cedere compulerunt: contra eos qui fidem Christo in baptismo datam nō seruarent, aut alio quouis modo ab orthodoxa fide aberrarent, sanctæ Inquisitionis officium instituerūt, atque alia quamplurima gesserunt perpetua recordatione dignissima, quæ suis locis declarabuntur. Per hos regnū Aragoniæ, Valentiæ, Siciliæ, ac Neapolitanum cum aliis quæ ad Ferdinandum hæreditaria successione pertinebant, regno Castellæ & Legionis iuncta sunt, & etiam regnum Granatæ, quod ipsi a Sarracenorum tyrannide vindicauerunt.

48 Philippus Archidux Austriæ, Caroli V. Imperatoris pater an. 2. Hic Comitatum Flandriæ cum reliquis ditionibus regno Castellæ vniuit, & immatura morte præreptus, magnum sui desiderium omnibus reliquit. An. dō. 1504

49 Rursus Ferdinandus V. Rex Aragonū & vtriusque Siciliæ, regnat in Castella pro Carolo nepote suo, simul cum Ioanna filia sua, Philippi Regis vxore an. 10. Quo tēporis interuallo regnum Nauarræ vi bellica expugnatum regnis Castellæ sociauit. 1506

50 Carolus Romanorum Imperator, eius nominis quintus, semper Augustus, regnis Castellæ, Legionis, Aragoniæ, Nauarræ, Valentiæ, Granatæ, & reliquis inauguratus, regnat iam in Hispania trigesimum quintum annum. Quem Dominus Deus ad cōmune Hispaniæ & totius Christianæ Reipub. commodum per multos annes seruare dignetur incolumem, simul cum Principe Philippo filio, regnorum ac dittionum omnium successore designato. 1516

Nouem supra quadraginta a numerauimus Legionis & Castellæ Reges, quorum vigintitres solum fuerunt Reges Legionis & Asturiarū: quatuor in Castella solare gnauerūt: reliqui vtroq; regno potiti sunt.

Catalogus Regum Nauarræ. Caput XVII.

SIcvt Christiani, qui a clade illa Hispaniæ miseranda reliqui in montes Asturiarum se contulerant, Pelagium Regem salutauerant: sic qui ad iuga montis Pyrenæi salutis ergo se receperant, Garsiam Ximenium, Gothici generis nobilem virum, communi consilio Regem dixerunt. A quo Reges Nauarræ & Aragoniæ descendunt.

716 1 Garsias Ximenius, qui dictus est Rex Suprarborum (vulgo Sobrarbre) Hic cū sexcentis equitibus (nō enim plures habebat) multas magnasque in Sarracenos strages edidit, magnāq; Nauarræ partē Christianæ religioni restituit. regnauit an. 42.

758 2 Garsias Ennicus, & ipse multis aduersus Mauros felicibus præliis insignis an. 44. Hic se appellauit Regem Pompelonensem, a Pompelone ciuitate quā Mauris ademit.

802 3 Fortunius Garsias an. 13. Hic ducta vxore Galindi, Aragoniæ Comitis filia, Comitatus Aragoniæ titulum accepit.

815 4 Sanctius Garsias an. 20. Hic a Mauris in prælio occisus sine hærede decessit.

Hic oritur magnus scrupulus ex varietate eorū qui de rebus scripserunt Nauarræ, dum Marinæus Siculus affirmat, Nauarram iterum a Mauris occupatam, in illorum fuisse potestate vsque ad tempora Caroli Magni, hoc est annum Domini 912. sed Gallorum annales mortem Caroli Magni ponunt an. 814. vt Marinæi sententia penitus videatur explodenda. Frater Galbertus Fabritius, qui vitas scripsit Regum Aragoniæ, ait inter Sanctium Garsiam & Ennicum Arstam, nullum intercessisse tempus. Sed hic rursus sibi non constat, dum Fortunio Garsiæ alibi tribuit an. 20. alibi 13. D. Martinus ab Azpilcueta doctor Nauarrus, & iuris Pontificii in Academia Conimbricensi professor primarius, vir multis nominib. mihi obseruādus, misit ad me catalogū Regū Nauarræ, missum sibi a D. Francisco a Lodosa Nauarro, viro antiquæ nobilitatis & harū rerum peritissimo, qui in oppido quodā (Pontē Reginæ appellant) Reges oēs

Nauarræ

An. dō.

Nauarræ cum suis insignibus in atrio ædium suarum, quas illic extruxit superbissimas, eleganter habet depictos. Is vero in eo Catalogo affirmat, mortuo Sanctio Garsia interregnum fuisse quatuor annorum, dum mitterent, qui decretum adferrent summi Pontificis, & leges quibus vterentur Nauarri, regnum interim administratum per XII. vtros regia potestate & autoritate.

839 5 Ennicus Aristavnctius & coronatus Rex, primus appellatus est Rex Nauarræ, & ab eo reliqui omnes. Regnauit an. 31. aliqui tantū dant illi 20. annos.

870 6 Garsias Eniegus an. 30. secundū aliquos. Alii nouem annos detrahunt, & vnum ac viginti regnasse scribunt, quos ego sequendos arbitror. Hic a Mauris in prælio occisus fuit. Rursus aiunt fuisse interregnum octodecim annorum, dum educaretur Sanctius Auarca, qui exemptus vtero matris a Mauris lancea perfossæ, a nobili quodam fuit educatus. Sed nos nullum annorū interuallum posuimus. Nam anni huius interregni Sanctio adscribendi sunt, vt constet annorum numerus.

891 7 Sanctius Garcesius Auarca, an. 36. Hic a peronibus, calceamenti genere, quo puer vtebatur (Hispani Auarcas appellant) ita cognominatus est.

927 8 Garsias Tremulus, an. 35.

962 9 Sanctius Maior, an. 54.

1018 10 Garsias Sanctii Maioris filius, an. 51.

1069 11 Sanctius Garsias, an. 7. secundum opinionem quorundam.

1076 12 Sanctius Ranimirus, an. 18. Fuit hic secundus Rex Aragonum.

1094 13 Petrus, an. 14. Hic fuit tertius Rex Aragonum.

1108 14 Alfonsus, an. 18. Fuit hic quartus Rex Aragonum.

1126 15 Garsias Ramirus, siue Ranimirus, an. 21. Mortuus ex casu equi.

1151 16 Sanctius Sapiens, an. 44.

1195 17 Sanctius Fortis, an. 40.

1235 18 Tibaldus, an. 19.

1254 19 Tibaldus II. gener S. Ludouici Regis Franciæ, an. 17. Iacobus Meyerus Theobaldū appellat, & dicit apud Tunetem cum Isabella, S. Ludouici filia, peste extinctum esse.

20 Henricus, an. 3. 1271

21 Philippus Pulcher, qui & Rex Galliæ, an. 36. 1274

22 Ludouicus Vtinus, Rex etiam Galliæ, an. 9. Nam, vt ait Robertus Gaguinus, viuo patre, per matris obitum coronatus est Pompelone, & appellatus Rex Nauarræ. 1310

23 Philippus Longus, & ipse Rex Galliæ, excluſa filia Ludouici Vtini, ad quam iure hæreditario regnum redibat: atq; ex eo tempore dicunt apud Gallos filias non esse hæredes regni: regnauit an. 6. vel secundum annales Gallorum, quinq;. 1319

24 Carolus Pulcher, Rex etiam Galliæ, an. 6. secundum annales Gallorum. 1325

25 Philippus III. nomine vxoris suæ Ioannæ, quæ filia erat Ludouici Vtini, an. 15. 1331

26 Carolus II. annos 37. Sed hic anno demum 1350. per mortem matris regnare cœpit, vt ex Chronicis Caroli Principis Nauarræ constat. 1346

27 Carolus III. an. 39. 1386

28 Ioannes, Ferdinandi Aragonum Regis filius, & Ferdinandi Regis Catholici pater, an. 40. Cum hoc regnauit Carolus filius post mortem matris, rebellis patri. 1425

29 Gastonus Comes Phoxensis, dies 15. 1479

30 Phœbus an. 2. Forte vsq; ad eum diem sub aliena tutela vixit. 1481

31 Ioannes Labritensis coronatus est Pompelone. Nam Catharina cum qua regnū dotale accepit, ad eum vsq; diem sub tutela matris fuerat, vt ex Antonio Nebrissensi apparet. Cui regnum a Rege Ferdinando legitimis de causis ademptum est, anno 1512. 1494

32 Ferdinandus Rex Catholicus, auus maternus Caroli Imperatoris, an. 4. 1512

33 Carolus Imperator semper Augustus, cui Deus Opt. Max. vitam incolumem quam diutissime prorogare dignetur. 1516

Itaq; tres & triginta fuerunt Nauarræ Reges, quanquam quatuor illi primi non sint dicti Reges Nauarræ, sed Suprarborum & Ripagortiæ. Nauarram, siue, vt alii appellāt, Nauariam (vt hoc quoq; obiter annotemus) Antonius Nebrissensis a camporum planicie dictam putat. Nam camporum planas areas Hispani Nauas appellant. Hos tempore Gothorum Ruccones appellatos affirmant.

Catalogus Regum Aragoniæ. Caput XVIII.

ARAGONENSES a Tarraconensibus corrupto vocabulo dici, nō inerudite opinatur doctissimus Antonius Nebrissensis, neque immerito somnium censet,

An. do. quod nõnulli de Aragone fluuio, & ara Herculis, ac ludis agonalibus ſpecioſe finxerunt. Nam ſi vocabulum Aragoniæ tam antiquũ eſſet, mirum ni apud antiquos ſcriptores inueniretur. Inuenio quidem in conciliis & decretis Pontificum epiſtolam Hormiſdæ Papæ ad Sacratium Aragonum Regem, ſed viri eruditi conſulti a me, reſponderunt non ſatis fidendum titulis illius libri, alioqui vere aurei. Prętera in antiquis Hiſpanorum ſcriptorum monumentis aliqui pro Ruccones legunt Aragones, & pro Aregiam Aragoniam: ſed ne hoc quidem tanti eſt, vt fidem facere debeat. Proinde Antonio Nebriſſenſi hactenus accedo, ceſſurus, ſi quis melius aliquid afferat. An. do.

1018 *1 Aragonum primus Rex omnium calculis numeratur Ranimirus, pietate ſingulari in nouercam celebris, Sanctii Maioris filius, qui quibus meritis eo regno ſit potitus, ſuo loco dicemus. regnauit an. 40.*

1058 *2 Sanctius an. 36. qui fuit etiam Rex Nauarræ.*

1094 *3 Petrus, qui fuit & Nauarræ, an. 14. Hic impetrauit ab Vrbano Papa decimas, & ius patronatus, vt vocant, Eccleſiarum Nauarræ.*

1108 *4 Alfonſus, Petri frater & hæres, an. 18.*

1126 *5 Ranimirus Alfonſi frater, ex monacho Rex, an. 19. vt aiunt. Hic memorabile exemplũ edidit in regni ſui proceres qui ipſum tanquã monachũ paruipendebant. Sunt qui affirment illum filia ſua Raimundo Berengario Barcinonis Comiti deſponſa, ad inſtitutũ monaſticũ rediiſſe, ac propterea fortaſſe numerus annorum non reſpondet.*

1145 *6 Raimundus Berengarius decimus Comes Barcinonis, nomine Petronillæ coniugis ſuæ obtinuit regnum Aragoniæ, regnauit an. 32. Per hunc Comitatus Barcinonenſis iunctus eſt regno Aragoniæ. Hic quamdiu vixit, Principem ſe appellauit Aragonum, non Regem: ita enim in conditionibus matrimonii conuenerat.*

1169 *7 Alfonſus II. ſecundus Raimundi filius, an. 34.*

1203 *8 Petrus II. Alfonſi filius, an. 10. tametſi dicunt quod 17. ſed numerus annorum non reſpondet. Hic a Papa Innocentio tertio Romæ coronatus eſt, & priuilegium obtinuit, vt ſucceſſores ſui Cæſarauguſtæ coronarentur ab Archiepiſcopo Tarraconenſi.*

1213 *9 Iacobus an. 62. men. 9. dies 9. Hic Balearres inſulas, & regnum Valentiæ ac Murtiæ a Mauris recepit. Conſtantinus Phrygio ponit anno 1241. ſed fallitur.*

1276 *10 Petrus III. an. 9. Hic per mortẽ Manfredi ſoceri fuit primus regum Aragoniæ Rex Siciliæ.*

1285 *11 Alfonſus III. an. 6.*

1291 *12 Iacobus II. an. 35.*

1327 *13 Alfonſus IIII. cognomento Benignus, an. 8.*

1335 *14 Petrus IIII. cognomento Ceremoniouſus, an. 51. Hic obiit citatus ad tribunal Chriſti a procuratoribus Eccleſiæ Tarraconenſis, cuius patrimonium tyrannice voluit vſurpare. Citatus eſt autẽ in ſexageſimum diem, atq; ipſo vadimonii die obiit. de quare ſuo loco copioſius Deo annuente dicemus.*

1387 *15 Ioannes, an. 9. men. 4. Hic in venatu ſubito delapſus equo, ſeu (vt alii) mula, mortuus eſt. Alii dicunt lapſu equi oppreſſum, confracta ceruice, repente expiraſſe.*

1396 *16 Martinus frater Ioannis, cognomento Humanus, an. 14.*

1410 *17 Ferdinandus cognomento Honeſtus, frater Henrici Regis Caſtellæ, cognomento Valetudinarii, an. 5.*

1416 *18 Alfonſus V. cognomento Magnanimus, Ferdinandi filius, primus Aragoniæ Regum Rex Neapolitanus, an. 42.*

1458 *19 Ioannes Nauarræ Rex, frater Alfonſi, & pater Ferdinandi Regis Catholici, an. 20.*

1516 *20 Ferdinandus V. Rex Catholicus, an. 37.*

1516 *21 Carolus V. Imperator ſemper Auguſtus, qui hodie fæliciter regnat, regnabitq; quandiu diuinæ clementiæ placuerit.*

Numerantur hactenus Reges Aragoniæ vnus & viginti.

Catalogus Regum Portugalliæ. *Caput XIX.*

PORTVGALLIAM primum dedit Ferdinandus Rex cognomento Magnus, cum titulo regio filio ſuo Garſiæ, ſimul cum Gallecia: quem Garſiam, Sanctius frater diuiſionem regnorum ægre ferens, bello captum in vincula coniecit, & dominium ipſius inuaſit. Sed, occiſo Sanctio, Alfonſus Rex eius nominis ſextus, is qui Toletum a Sarracenorum fœdo dominatu aſſeruit, fratrum ſuorum regnis omnibus

An. dō. mnibus potitus, aliquanto post filiam suam Tarasiam Henrico Comiti despon- An. dō.
dit, eiq; prouinciam Portugalliæ dotalem dedit, cum titulo Comitatus. Erat hic Henricus, vt aiunt Lusitani, Hungarus: vt Castellani, Constantinopolitanus. Sed Iacobus Meyerus, rerum Flandricarum scriptor diligentissimus simul & eruditissimus, Lotharingum fuisse affirmat. Qui Constantinopolitanum asserunt, eo decepti arbitror, quod cū Bisuntinus fuisse legatur, quæ ciuitas Burgundiæ Comitatus est metropolitana, olim Lotharingiæ attributa, Byzantinum intelligunt, & Constantinopolitanum faciunt. Nam quæ nunc Constantinopolis dicitur, olim Byzantium appellata fuit. Quin & Sebastianus Munsterus in Cosmographia sua Lotharingum facit. Hic Henricus fuit Alfonso sexto gratissimus propter insignē probitatem & rei militaris industriam, rerumq; in Portugallia potitus est vsq; ad annum Domini 1112.

1112 1 *Henrico Comiti succesit Alfonsus, Henrici filius. Hic ducem Portugalliæ se appellauit, vsus hoc titulo per an. 27. vsq; ad memorabilem illam pugnam in agro Orichiensi contra Ismarium & alios quatuor Sarracenorum Reges. Quod prælium commissurus, Rex ab exercitu salutatus est. indignum enim videbatur, nisi Rex aduersus tot reges bellum iniret. Regnauit postea annos 46. Hic totam fere Portugalliam, quanta nunc est, a Sarracenorum tyrannide liberauit. Reliqua suo loco.*

1184 2 *Sanctius Alfonsi filius, an. 26. Hic quoq; multis rebus aduersus Mauros præclare gestis celebratur.*

1211 3 *Alfonsus II. an. 12. & hic multa præclara facinora in Mauros edidit.*

1223 4 *Sanctius II. an. 26. Sed duobus postremis annis regnauit pro illo Portugalliam Alfonsus Comes Bononiensis, frater ipsius, iussu Innocentii IIII. summi Pontificis, apud quem Sanctius delatus fuit, quod animo esset nimis omisso in administratione regni.*

1247 5 *Alfonsus III. Comes Bononiensis, & ex administratore Rex Portugalliæ, an. 32. Hic ducta vxore Beatrice, filia Alfonsi X. Regis Castellæ, regnum Algarbiorum in dotem accepit.*

1279 6 *Dionysius, an. 46. Hic agricolas appellauit neruos Reipub. & 44. oppida Portugalliæ partim instaurauit, partim a fundamentis extruxit.*

1325 7 *Alfonsus IIII. an. 31. Hic interfuit illi memorabili prælio cum Alfonso XI. Rege Castellæ, genero suo, quod gestum est contra Alliobacen Regem Marrochiorum & deserata sunt quadringenta quinquaginta Benamarin, atq; alios 4. Reges, in quo desiderata sunt quadringenta quinquaginta millia Sarracenorū, Christiani milites tantum viginti.*

1357 8 *Petrus, an. 10. men. 7. dies 18. Hic procuratores & causidicos e regno sustulit: acerrimus fuit scelerum vindex: dixit Regem, quo die nulli benefecerit, Regio nomine indignū.*

1367 9 *Ferdinandus, an. 16. men. 9.*

1383 10 *Ioannes filius Regis Petri, sed illegitimus, ex Magistro militiæ ordinis Cistercienſis de Auys, declaratus Rex Portugalliæ, auxilio Nonii Aluari Pereira, regnum Portugalliæ a Castellanis iā pene nobiliū defectione possessum recepit. Regnauit an. 50. & Septam Africæ ciuitatem Mauris ademptam, Lusitanis dedit.*

1433 11 *Eduardus, an. 5. Huius ex filia Leonora nepos extitit Maximilianus Augustus.*

1438 12 *Alfonsus V. an. 43. Hic primus Africani titulum meruit, multis magnisq; in Africa victoriis potitus, & merito regum omnium dici maximus poterat, nisi inauspicatum cōiugium fecisset vltima regni ipsius minus prospera.*

1481 13 *Ioannes II. an. 14. men. 2. Rex magnanimus, sed nobilitatem parum habuit propitiam. Huius etiam hodie corpus integrum esse affirmant qui viderunt, in monasterio Victorienſi, quod vulgo dicitur Batalha.*

1495 14 *Emanuel, nepos Regis Eduardi ex filio Ferdinando, an. 26. Hic Iudæos & Sarracenos regno suo exterminauit, nisi qui fidem Christianam amplectebantur, & alia plarima gessit memoratu dignissima, quæ suis locis declarabuntur.*

1521 15 *Ioannes III. Hic hodie fæliciter regnat, quietis ac tranquillitatis regni sui studiosissimus, religionis monasticæ instaurator vigilantissimus, studiorum ac bonarum artium fautor benignissimus. Eum cum Catharina coniuge serenissima, & Ioanne filio Rege designato, quam diutissime regno suo Dominus Deus seruare dignetur incolumem.*

Catalogus

Catalogus episcopatuum Hispaniæ, tempore Romanorum & Gothorum. Caput XX.

ENVMERATIS ad hunc modum, quotquot hactenus tota Hispania regnasse leguntur, Regibus, operæ precium mihi facturus videor, si antiquos episcopatus Hispaniæ breuiter recenseam, qui a temporibus Romanorum & Gothorum extiterunt: propterea quod hoc tum gratum lectori, tum etiam vtile futurũ censeam restituendis multis locis, qui in antiquis conciliis harum rerum ignorantia leguntur mire deprauati. Laboraui in hac re supra quam quisquam facile credat, neq; tamen mihi per omnia satisfeci, propterea quod volumẽ conciliorum Hispaniæ & decretorum, vt a diuo Isidoro & eius successoribus descriptum fuit, ad manum habere non potui. Nam in editis conciliorum voluminibus ea tantum ex cõciliis Hispaniæ leguntur, quæ ad communem ecclesiasticæ disciplinæ institutionem faciebant, resectis iis quæ ad Hispaniam peculiariter pertinebant. Hæc vero res adeo mihi cordi fuit, vt si vitæ meæ rationes paterentur, non inuitus totam Hispaniam peragraturus fuerim, ad excutiendas ecclesiarum cathedralium & antiquorum monasteriorum bibliothecas. Sed erunt alii fortasse, qui ampliore prędi- ti ocio, prouinciam hanc diligentius obibunt. Interim lector æquus & candidus hunc meum conatum boni consulet. Episcopatus vero, vt ex antiquis conciliis decerpsi, ordine alphabetico ponendos censui. Et primus quidem

ABDERITANVS, pro quo mendose in conciliis impressis Ablritanus legitur. Ciuitas est Bæticę maritima, non procul Charidami promontorio. Aliqui arbitrãtur esse eam, quam hodie Almeriam appellant. Gerundensis ait esse eam, quæ hodie Vera dicitur. Sed priorem opinionem plures sequuntur. Episcopatus antiquissimus, cuius primus Episcopus sanctus Ctesipho, beati Iacobi Apostoli discipulus, vt suo loco dicemus.

Accitanus. Acci ciuitas est regni Granatensis, quam hodie appellant Guadix. Huius ciuitatis episcopus fuit S. Torquatus, beati Iacobi apostoli discipulus. Huius quoq; ciuitatis episcopus Camerinus interfuit Concilio Eliberitano, quod tẽpore Cõstãtini Magni celebratũ est. Hic episcopus erat prouincię Carthaginẽsis.

Adensis. Huius fit mentio in tertio concilio Toletano, vbi tamen in margine notatum est, alios codices habere Addianensis. Adebam ponit Ptolemęus in Tarraconensi prouincia non procul Dertosa. Aliud hic non habeo quod dicam, nisi forte mendosum sit pro Dianiensis.

Agabrensis. in Bætica est Agabra, vulgo Cabra. Nunc non habet episcopum.

Agathensis. Hic est prouinciæ Narbonensis. Nam illius quoq; prouinciæ episcopi ad concilia Toletana conueniebant.

Agragensis. Huius episcopi mentio fit in secundo concilio Toletano, sed qui fuerit, hactenus ignoro. Agram D. Cyprianus in concilio Carthaginensi numerat inter episcopatus Africæ. Nam inde in Hispaniam ad concilia veniebant, præcipue ex prouincia Tingitana. Ego tamen suspicor deprauate Agragensis, pro, Agabrensis, vel potius Agathensis, legi. quod ex subscriptionibus secundi & tertii concilii Toletani poterat astrui, nisi tot anni intercessissent. Nam vtrobiq; Nibridius subscribit, qui in altero Agatensis, in altero Agathensis dicitur.

Arcobricensis. Arcobricam aliqui in Bætica ponunt, & aiunt esse eam quæ hodie Arcos dicitur, caput ampli Ducatus. Sed Arcobricensis episcopatus in Tarraconensi prouincia erat, in qua etiam Plinius & Ptolemæus Arcobricam ponunt, non procul Bilbili. Et Antoninus Pius inter Segontiã ponit & Bilbilim. Vt hoc cedam, adducor concilio Toletano nono, in quo Arcobricensis episcopi mentio fit: quod mihi concilium, vt suo loco dicam, non generale totius Hispaniæ, sed prouinciale Carthaginensis siue Toletanæ prouinciæ fuisse videtur. Præterea, quod in neutro Hispalensi concilio Arcobricensis episcopi mentio fiat. Erat & Arcobricensis Africæ episcopus, vt ex conciliis Carthaginensibus constat.

Asindonensis. Hic in Bætica Hispalensem agnoscebat. Erat autem Asindum, quę hodie Medina Sidonia dicitur, caput amplissimi Ducatus. Burgensis tamen arbitratur esse quod hodie Xeritium dicitur, quam Gerundensis Sisaponem dictam arbitratur.

arbitratur. Hodie non est episcopus Asindonensis, sicut nec Arcobricensis. Forte episcopatus ille Gades translatus. Nam episcopum Gaditanum in antiquis commentariis non reperimus.

Astigitanus. Hic quoq; in Bætica Hispali suberat, nũc est Archidiaconatus Hispalensis ecclesiæ, nisi me fallit memoria. Astigi vrbs erat percelebris, & conuentus Po. Ro. hodie quoq; non ignobilis, vulgo dicitur Eciia.

Asturicensis. Vulgo Astorga. Hodie quoq; dignitatem retinet episcopalem. Tunc Bracarensem agnoscebat.

Auelensis, opinor legendum, Abulensis. Vulgo Auila, ciuitas & episcopatus celebrior, quam vt alicuius declarationis indigeat.

Augustæ. In Sardicensi concilio sic inuenio: Domitianus episcopus ciuitatis Augustæ. Qui concilia edidit, F. Petrus Crabbe Machlinienſis, de Hispania intelligit. Sed de qua vrbe intelligatur, nõ est interpretatu facile. Nam & Bracaram lego Augustam, & Asturicam Augustam, & Plinius ait Setabienses Augustanos appellatos. Ego tamen de Bracara intelligo, quæ peculiari quadam prerogatiua Augusta appellata est, vt ex Plinio constat: præsertim quum Florentinus episcopus Emeritæ eidem concilio interfuerit.

Aurienſis siue Aurisinus, hodie Orensis in Gallecia, tunc Bracarensi parebat, nunc Compostellanum agnoscit.

Ausonenſis, Gerundensi est in Cataloniæ principatu, episcopus Vicensis siue Vicquensis.

Auxitanus. Vt ego quidem arbitror, Auxitanus scribitur, pro, Aucitanus. Erat autem Auca ciuitas supra Burgos, circiter viginti millia passuum, in monte Iuba, qui hodie dicitur Saltus Aucensis, vt autor est Antonius Nebrissensis. Hic erat sedes episcopalis, quę tempore Alfonsi sexti, eius qui Christianis restituit Toletũ, translata est in ciuitatem Burgensem, anno domini millesimo nonagesimo septimo, autoritate Vrbani 11. vt post Gerundensem annotauit F. Alfonsus Venerus. Aucæ vrbis vestigia cum nomine etiam hodie extant. Auxitanus episcopus præsedit, aut saltem primus subscripsit in concilio Eliberitano.

Auzensis Gerundensi idem est, qui Ausonensis, nisi forte scriptum sit Auzensis pro Aucensis. Sic erit idem cum Auxitano.

Barcinonensis hodie quoq; celebrior est, quam vt aliqua annotatione illustrari possit, ciuitas quæ titulos Regum & Imperatorum illustrat.

Bassitanus. Bastetania Plinio regio est Hispaniæ citerioris, in qua est Osca. Huiusmodi episcopatus hodie nõ extat. Bassitanus episcopus Eutychianus interfuit concilio Eliberitano.

Bastitanus. Bastetania Resendio est, quæ vulgo dicitur Baza in regno Murciæ. Annotauit quoq; Antonius Nebrissensis siue filius suus, in lexico suo Geographico, Bastetanorum mentionem fieri in monumento quod est Carthagini Nouæ. Nunc episcopum non habet.

Beterrensis, Galliæ est Narbonensis. Beterras enim non procul Narbona ponit Antonius Pius.

Bigastrensis. Huius fit mentio in concilio Toletano vndecimo: in margine tamen annotatur alibi Bistargensis, alibi Bigerrensis legi. Quisquis est, videtur fuisse prouinciæ Carthaginensis.

Bigerrensis. Bigerra Petro Antonio Beutero ciuitas est Hispaniæ, quæ hodie dicitur Beiar, caput amplissimi Ducatus, cuius Dux Illustrissimus D. Franciscus a Stuniga ab hinc annis, opinor, quatuor, ex hac vita decessit, vir præter antiquissima nobilitatis stemmata, multis virtutibus & etiam literarũ studiis excultus. Cuius olim singularem erga me humanitatem Salmanticæ expertus, nisi grata recordatione colam, merito ingratus audiam.

Bracarensis. Ausonius Poeta qui circa tempora Diui Hieronymi scripsit, in catalogo vrbium illustrium Bracaram, Emeritam, Cordubam, Tarraconem, quatuor præcipuas Hispaniæ ciuitates ponit. vnde colligimus, vsq; ad tempora Gothorum, florentissimam fuisse Bracaram, non solum conuentu Romanorum, sed

etiam sede metropolitana tantæ autoritatis, vt quum S. Turibus Asturicensis episcopus iussu B. Leonis Papæ contra Priscillianistas Synodum totius conuocasset Hispaniæ, decreta concilii ad Baleonium Bracarensem miserint episcopum, tamquam quæ cuperent ipsius autoritate confirmari. Hęc etiam hodie cum Toleto de primatu contendit Hispaniæ, ob id, opinor, quod cum Toletum in potestate esset Maurorum, omnes Hispaniæ episcopi Bracarensem agnoscerent, quæ prima metropolitanarum ecclesiarum a Mahometistarum tyrannide liberata fuit. Ego certe professionem obedientiæ Mindonien sis, Asturicensis, Tudensis, Lamecensis, Olisiponensis, Zamorensis, Aurien sis episcoporum, Bracarensi Archiepiscopo factam vidi, etiam post Toletum Sarracenis ademptum, & epistolam Alfonsi Hispaniæ Imperatoris ad Ioannem Bracarensem Archiepiscopum super confirmatione episcopi Lucensis, quum tamen nescio, an Compostella iam suum haberet Archiepiscopum. Bracarensi ego me ciuitati, propter eximiam gentis humanitatem, qua me per triennium benignissime tractauit, & migrantem magno dolore, multisq; lachrymis prosequuta est, deuinctissimum esse libenter profiteor. Illud non prætereundum silentio, quod in concilio tertio Toletano reperio duas subscriptiones Bracarensis episcopi, quarum altera ad hunc habet modum: *Pantardus ec. ca. Bracarensis metr. Galleciæ prò. episcopus, &c.* Altera vero sic: *Iulianus Bracarensis ecc. episcopus subs.* Similiter inuenio duos episcopos Emeritenses, & nonnullarum item aliarum ecclesiarum. De qua re diu multumq; cogitanti, hoc mihi venit in mentem, episcopos ecclesiarum catholicos a Leouigildo sedibus suis deturbatos in exilium, vt ex ipsis Chronicis & D. Gregorio constat, pro iis alios Arianæ hæreseos defensores substitutos: postea vero catholicos ex testamento & mãdato Leouigildi per Recaredum reuocatos, ac sedibus suis restitutos: illos qui intrusi fuerant, suspicor, postquam cum Rege & Regina & tota Gothorum nobilitate Arianam hæresin publice in concilio Toletano abiurauerant, & Catholicæ fidei professioni subscripserant, quemadmodum ex actis ipsius concilii multos fecisse certum est, in gratiam & episcoporum Catholicorum communionem receptos, nomen retinuisse episcopi, & legitimis episcopis successores designatos. Quod vt ita credam, quarti concilii Toletani autoritate ducor, in quo Iulianus, qui in tertio, titulo Bracarensis episcopi subscripsit, iam metropolitanum episcopum Bracarensem se appellat. Illud quoq; manifestius, quod in tertio concilio Toletano, Beccila Lucensis episcopus qui inter abiuratores episcopos nomen suũ profitetur, postea in eodẽ concilio inter Catholicos actis & constitutionibus concilii subscribit, quũ tamen prius Pantardus Bracarensis Ecclesiæ metropolitanus episcopus, tam pro se quã pro fratre suo Nitigisio, ciuitatis Lucensis episcopo, subscribere se profiteatur. Idem de aliis intelligendum. Hæc mea est de hac re opinio, quæ si quibus non probabitur, per me non stabit quo minus suo quisq; fruatur iudicio.

Britoleensis. Ciuitas erat in Portugallia Interamni, prope Vianam, quæ dicitur de Camigna, quæ Bracarensem agnoscebat metropolitanum episcopũ. Eius adhuc extare vestigia mihi affirmauit Resendius noster. Illud certe ex Chronicis Regis Alfonsi constat, quod episcopatus Britoleensis fuerit Tudensi conterminus.

Britonorũ. Britoni Resendio iidem qui Britoleenses. Hæc ciuitas postea Maurorum tyrannide liberata episcopum habuit, qui consecrationi ecclesiæ B. Iacobi interfuit, vt patet ex Roderico Archiepiscopo Toletano. Quando vero fuerit vastata, ignoratur.

CÆSARAVGVSTANVS. Cæsaraugusta a Cæsare Augusto amplificata, quum prius Salduba vocaretur, autore Plinio lib. 5. cap. 18. Hæc tam copioso sanctissimorum martyrũ sanguine respersa, imo vero sanctificata est, vt venerari magis quam laudare libeat. Episcopatus antiquissimus, cuius episcopum Felicem a sanctitate & orthodoxa fide laudat D. Cyprianus lib. 1. cap. 5. Huius ciuitatis episcopus Valerius interfuit concilio Eliberitano, & Costus Sardicensi. Cæsaraugusta tempore Ioannis XXII. Papæ, metropolitana dignitate merito donata est.

Calagurritanus. Calagurris, hodie Calahorra dicitur, ciuitas celeberrima ciue M. Fabio Quintiliano. Nunc episcopum habet D. Ioannem Bernardum, virũ ob insignem

insignem vitæ integritatem & singularem eruditionẽ, editis iam libris celebrem, ea dignitate multo dignissimum, mihi olim in aula Isabellæ Augustæ cognitum. Huic quoque ciuitati quidam falso ciuem adscribunt sanctissimum Christi confessorem B. Dominicum, Prædicatorii ordinis autorem, quum ille non Calaguri natus sit, sed Calarogæ oppido Oxomensis diœcesis. Affinitas vocum videtur errori locum dedisse. Pro Calarogæ, sciolus quispiam in breuiario Romano trium lectionum supposuisse videtur, Calaguræ.

Caliabrensis. opinor ita mendose legi, pro, Colibriensis, hodie Colimbriensis siue Conimbricensis dicitur, non tantum ecclesia cathedrali, sed etiam celeberrima Academia insignis. Illud tamen annotandum, in octauo concilio Toletano vtrunque reperiri, videlicet Colibriensem siue Caliabrensem, & Conimbricẽsem, ad hunc modum: *Celidonius Caliabrensis episcopus*, & paulo post, *Sisebertus Conimbricensis episcopus*. Quæ res adiuuat opinionem Resendii nostri, qui arbitratur Colibriam esse, quæ hodie Conimbrica dicitur, quam & D. Isidorus Colibriam appellat: Conimbricam vero, quæ hodie Condexa vetus, nihil habens præter antiquitatis vestigia. De qua re ipse Resendius aliquando latius in antiquitatibus Lusitaniæ.

Carcassonensis, in prouincia est Narbonensi.

Carthaginẽsis. Hæc vsque ad tempora Gothorum præcipua sedes fuit Hispaniæ, vt suo loco latius dicemus. Hodie nomen & dignitatem retinet episcopalem.

Castulonensis. Castulo ciuitas erat Hispaniæ primaria, cuius episcopus Annianus Sardicensi interfuit concilio. Hodie oppidũ ignobile, dicitur Cassona, & seruat antiquitatis suæ vestigia, sed episcopo caret.

Catraleucensis. Huius ciuitatis episcopus Secundinus cõcilio interfuit Elibertano. Catraleuci Ptolemæo sunt in Lusitania Celtica. Quod præterea dicam, non habeo.

Cauritensis. Hodie Coria in Lusitania.

Conimbricensis. De hac ciuitate quæ dicenda erant, in ciuitate Caliabrẽsi diximus. Conimbrica olim caput erat regni Portugalliæ.

Complutensis. Hodie Alcala de Henares, a fluuio Henari sic dicta, nunc episcopum non habet, sed Academiam nobilem & Ecclesiam collegiatam, cuius omnes canonici sunt Theologi. quod vtinam sit in aliis Hispaniæ ciuitatibus, saltẽ quæ Academias habent. Debet hoc Complutum maximo illi F. Francisco Ximenio, ordinis D. Francisci, Cardinali, Archiepiscopo Toletano, & Hispanię gubernatori. Sed de Compluto alias deo adiuuante plura dicemus. Illud tantum non omittendum, errare eos qui Complutum Guadalaiarenses esse dicunt, quum Guadalaiarenses prius dicti sint Carraccenses. D. Isidorus Complutum dicit esse sexagesimo milliario a Toleto.

Cordubensis. Hic episcopatus antiquissimus est, & propter Osium episcopum celebratissimus. Ei hodie præest D. Leopoldus, Maximiliani Augusti filius. Corduba Colonia Patritia dicta, & Marcelli ædificiũ, vt inquit Strabo, sed cuius Marcelli, hactenus incertum. Ego arbitror illius qui tempore belli ciuilis inter Cæsarẽ & Pompeium, res in Hispania gessit, de quo in Commentariis Cęsaris. Vt hoc existimem, ea præcipue ratione adducor, quod ante illud tempus nusquam inueniamus Cordubæ mentionem, quod ego quidem meminerim, nisi apud Silium Italicum lib. 3. de secundo bello Punico, vbi sic inquit,

Nec decus auriferæ cessauit Corduba terræ.

Illud valde miror, T. Liuium in descriptione illius belli, cum multam Bęticarũ vrbium mentionem fecerit, tamen Cordubæ non meminisse.

Corsicanus. Hic ex Corsica insula in Hispaniam venit ad concilium Eliberitanum, nomine Catonus.

Dertosanvs. Nomen hodie retinet in Aragonia, ad Iberũ fluuium. Adrianus sextus, ex Decano Louanensi in episcopum Dertosanum, ex episcopo Dertosano & Cardinali, in summum Pontificem assumptus. Huius ciuitatis primum episcopum S. Rufum, Simonis Cyrenæi filium fuisse aiunt, vt suo loco dicemus.

Dianiensis, nunc Denia, prouinciæ erat Carthaginensis, nunc Marchionem habet, episcopum non habet.

Dumiensis monasterii. Sunt qui hunc episcopatū fuisse arbitrentur eū qui hodie Mindoniēsis dicitur, sed hi tota errant via. Dumiense monasteriū prope Bracaram erat, cuius ecclesia etiam hodie extat, antiquitatem suam referens. Huius monasterii conditor & primus episcopus fuit S. Martinus, quē Bracari adhuc cognominãt Dumiensem, vt ex decimo concilio Toletano patet. Huius etiã mentio fit in 3. concilio Toletano. Hoc monasterium adhuc tempore Gothorum vnitum fuit Bracarensi Ecclesiæ. Nam in decimo sexto concilio Toletano subscripsit Fœlix, qui se Bracarensem & Dumiensem episcopum appellauit, vt ex libro Canonũ annotatum reperi in Roderico Archiepiscopo Toletano manu scripto, cuius mihi copiam fecit serenissimus dominus meus Cardinalis & Infans D. Henricus.

Egabrensis, idem qui Agabrensis. Antonius Nebrissensis interdum Egabrensis, interdum Ægabrensis scribit. Tamen in cõcilio Toletano octauo primũ ponitur Selua Egabrensis episcopus, deinde Baucada Agabrensis episcopus, vbi suspicor in altero loco ponendum Egarensis, siue Egurensis: nisi eiusdem ecclesiæ duo simul episcopi fuerint, alter re vera, alter titulo tenus, & successor designatus.

Egarensis. Ne Egaram quidem reperio, sed Egurros populos in ea regione Hispaniæ, vbi est hodie Medina, quæ vulgo dicitur de rio seco.

Egitanus. Scribendum erat Igæditanus, vt antiqua monumenta declarant. Igedita ciuitas erat Lusitaniæ, nunc vicus obscurus Edania dictus. Episcopalis sedes in Guardiam ciuitatem translata est.

Egobinensis. In cõcilio Toletano duodecimo reperio Memorium Egobinensem episcopum, sed quis fuerit, penitus ignoro. Suspicarer esse mendum, pro, Segobiensi vel Segobricensi, nisi in eodem cõcilio vtriusque subscriptio sequeretur. In margine annotatum est, alias legi Egosensis. Egosam Ptolemæus in Catalonia ponit, non procul Gerunda.

Eborensis. Elborensem Romani appellant. Ebora ciuitas est Lusitaniæ celeberrima, & frequenti regum Portugalliæ domicilio nobilissima, cuius episcopatus ex eo videtur antiquissimus, quod B. Mãcium Iesu Christi discipulum habuerit primum diuini verbi annunciatorem, &, vt verisimile est, episcopum. Huius etiam ciuitatis episcopus Quintianus Eliberitano concilio interfuit. Anno millesimo quingentesimo quadragesimo Eborensis ecclesia metropolitana facta est, auctoritate Pauli III. primusque Archiepiscopus qui nunc præest, multisque annis feliciter præsit, serenissimus Princeps, & Reuerēdissimus S. R. E. Cardinalis, Dominus meus, D. Henricus Portugalliæ Infans.

Eliberitanus. Eliberis ciuitas erat populosa & magna, duabus distãs leucis a Granata, quin & Granatæ hodie quoque extat porta Eliberitana. Nam quæ legũtur in libris Hispanis, de nescio qua filia Herculis & nomine Garnatę, mera videtur nugamenta. In ditione Eliberitana castellum erat Granatæ, quæ dicebatur vrbs Iudæorum, quia a Iudæis condita, vt annotauit Rases Sarracenus historiographus Miramolini, Marrochiorum & Cordubæ regis. Gregorii Eliberitani Bæticæ episcopi meminit D. Hieronymus. Plinius hanc Eliberim appellat, distinguens abliberi, quæ est ad radices montis Pyrenæi prope Veneris templum. Alii vtramque eodem modo Illiberim appellant. Sedes Eliberitana Granatam translata est, quæ & ipsa nunc metropolis est. Quæ præterea dicenda restabant, dicemus in Illiberi.

Eliocrotensis. Eliocrotam reperio in itinerario Antonini Pii, qui ponit eam viginti quinque millibus passuum a Carthagine Spartaria distantem, itinere quo a Carthagine itur Castulonem. Huius episcopus Successus interfuit cõcilio Eliberitano. In aliis conciliis nullam Eliocrotensis episcopi mentionem inuenio: forte quia tempore Gothorum desiit esse episcopatus, & a Vandalis diruta est Eliocrota, quo tempore Carthaginem euerterunt.

Elnensis. Legendum erat, Helenensis. Helena ciuitas est Galliæ Narbonensis, iuncta Hispaniæ, quam dicitur Helena Constantini Magni mater, vel Constans in honorem auiæ condidisse, vbi Constãs mortuus est, vt post D. Hieronymum scribunt

bunt Eutropius,& Paulus Orosius lib.7.cap.29. Duabus plus minus leucis abest a Pyrenæis montibus. Hodie quoque nomen & dignitatem episcopalem retinet.

Emeritanus. Emerita Augusta a militib⁹ Augusti, vt diximus, emeritis sic dicta, metropolis erat totius Lusitaniæ, nunc neque episcopum habet, neque quicquam memorabile, præter ruinas & antiquitatis suæ vestigia. Dignitas metropolitana a Calixto secundo Pontifice Romano Compostellã trãslata est, de qua re suo loco fusius agemus. Qui affirmãt dignitatem hanc ex Emerita Ouetum, ex Oueto Cõpostellam fuisse translatam, falluntur. Nam neque diplomata Ioannis octaui Pontificis Romani, quibus autoritas metropolitana Ouetensi ecclesię cõceditur, neque Calixti secundi, quibus Cõpostellana ecclesia archiepiscopali sede sublimatur vllam huius rei mentionem faciunt.

Eminiensis. Plinio teste legendum erat Eumenienſis, tametsi apud Antoninum Pium & Ptolemæum etiam legatur Eminium. Erat autem Eminium, siue Eminium, ciuitas & flumen eiusdem nominis inter Conimbricam & Portugallensem ciuitatem, vt ex Plinio, & clarius ex Antonino Pio constat. Aliqui opinantur, neq; inepte, fuisse oppidum illud quod nunc appellatur Agada, situm ad flumen eiusdem nominis.

Ergauicensis. Ergauica vrbs est Aragoniæ, quæ nunc appellatur Alcanniz, sed episcopum non habet.

GERVNDENSIS in Catalonia dignitatem antiquam retinet, sed mutato paulum nomine vulgo Girona dicitur.

Gerabricensis, in concilio Toletano octauo legitur, pro quo annotatum est in margine, alias legi, Agirienſis, quam vocem nusquã hactenus reperire potuit. Proinde si vera est lectio, scribendum erat, Ierabricensis: quanquam etiam apud Antoninum Pium semel legitur Gerabrica, forte æque mendose. nam postea legitur Ierabrica, vt nos legendum dicimus. Erat autem, vt ex Antonino Pio constat, Ierabrica inter Olisiponem & Scalabin. Resendio videtur fuisse, quam nũc Alanquetam vocant: nec abludit Antonini Pii descriptio.

HISPALENSIS. Hispalis hodie Siuilia dicitur, maiestatem ac dignitatem antiquam retinet. Quæ de etymologia huius vocis Rodericus Toletanus ex S. Isidori etymologiis refert, mihi non arridẽt. Ciuitatem esse pervetustam non nego, sed a Iulio Cæsare amplificatam ac nobilitatam, & alii scriptores, inter quos etiam S. Isidorus, testantur, & ego ex eo præcipue arbitror, quod apud T. Liuium nulla fiat eius mentio, quum tamen bella describat in Bætica gesta. Hispalensis præsul tempore Hormisdæ Papæ in Lusitania & Bætica, hoc est tota vlteriore Hispania, vices habebat Romani Pontificis, sicut alibi annotauimus.

ILERDENSIS. Ilerda, hodie Lerida dicitur, in regno Aragoniæ ad Sicorim flumen: sedem retinet episcopalem, & Academiam non ignobilem.

Ilicensis. Ilice ciuitas Hispaniæ Tarraconẽsis, ad mare Balearicum sita, in regno Valentiæ, vnde sinus Ilicitanus, nunc alii vocari aiunt Alicante, alii Elche, quod magis alludit ad vocabulum antiquum. Episcopum iam non habet.

Ilicitanus idem cum Ilicensi.

Ilipensis. Ilipa in Bætica erat, cuius episcopus Hispalensem agnoscebat Archiepiscopum, vt ex primo concilio Hispalensi apparet, & Hispalensis quoque conuentus erat autore Plinio, sed quæ fuerit, mihi non constat: tametsi nonnulla mihi suspicio sit, fuisse Ilipam, quæ hodie Niebla dicitur. Quam suspicionem ex Archiepiscopo Toletano concepi lib.3. cap. 23. apud quem inuenitur aliquoties Elepa. ita enim in codice manu scripto legitur, non Elepla, vt habẽt impressi codices, pro quo vocabulo in Chronicis Alfonsi decimi semper est Niebra. Quod si doctis nõ probabitur, non magnopere contendam.

Illiberitanus. Illiberis ad radices mõtis Pyrenæi posita, contra mare Baleaticũ, Ptolemæo Eliberis siue Eliberi dicta, nunc vulgo Colibre appellatur. Gerundensis affirmat hic celebratum primum Hispaniæ cõcilium quod Eliberitanum dicitur, sub Constantino Magno. Quanquam alii celebratum contendant Eliberi, quam diximus fuisse prope Granatam. Ego tamen hactenus Gerundensi magis accedo.

Immontinensis. In Concilio Constãtinopolitano 150. episcoporũ, quod sub B. Damaso summo Pontifice celebratum est, ita legitur: *Prouinciæ Hispaniæ siue Spaniæ* (ita enim scribũt Græci) *Agrius Immontinensis*, & in margine, *alias Laminitanus*. Immontinensis quis sit, nusquam legi, nisi forte legendũ sit Imomontensis, sicut Imopyrenæus, de quo mox dicemus. Sed hoc pro diuinatione, non assertione haberi velim. Laminitanos ponit Plinius in Carthaginensi prouincia & conuentu.

Imopyrenæus. In cõcilio Toletano octauo sic legitur: *Donus Imopyrenæus episcopus*. Hic mihi videtur fuisse episcopus Rhodensis. Erat enim Rhoda, de qua alibi diximus, in radice Pyrenæi montis posita, & episcopum olim habuit, vt annotauit episcopus Gerundensis, cui hoc magis credo, quod vir eruditus ea quæ ad suam pertinerent diœcesin, accuratius esse perscrutatus videatur.

Impuritanus. Non dubium, quin Emporitanus legendum sit, ab Emporiis, de quibus iam diximus. nunc ad Gerundensem pertinet diœcesin.

Iugastrensis. in margine alias Iuncarienſis, vel Intercatiensis. De Iugastrensi nihil dũ inueni. Iuncaria prope Gerundam erat, nunc redacta ad parui momẽti oppidũ, vt annotauit Gerũdẽsis. Intercatia nõ procul Asturica ponitur Antonino Pio. quam appulit corpus B. Iacobi Apostoli. Huius sedes tempore Alfonsi Casti trãslata est Compostellã, sub Theodomiro episcopo Irienſi viro sancto, cui diuinitus reuelatũ est, vbi occultaretur corpus Apostoli, vt post historiam Compostellanã annotauit F. Alfonsus Venerus, qui ait Iriã a tẽpore Mironis Regis Sueuorũ, quo tempore sedes illius episcopalis instituta est, vsque ad sedis translationem, quindecim habuisse episcopos, quorũ primus fuerit Andreas vir sanctus, cuius successor Dominicus tertio Toletano interfuit concilio, in quo Ariana hæresis abdicata est.

Italicensis. Italica, Silii Italici, Traiani Augusti, Adriani Augusti patria, prope Hispalim erat, vt ex Antonino Pio manifestum est: nunc ignoratur.

Labrionensis. Legendũ opinor, Lambrionensis. Erat autem Flauia Lambria prope Limiam, in Portugallia Interamni.

Lacobricensis. Duas inuenio Lacobricas, alteram in promõtorio Sacro, quod vulgo promontorium D. Vincentii appellatur, cuius nunc ruinæ & antiquorum ædificiorum vestigia extãt, prope Lagos Algarbiorum vrbem, in vico qui Lusitanica lingua dicitur a Lagoa: alteram ponit Plinius in Vaccæis, & Antoninus Pius XLV. millibus passuum a Palentia, in itinere, quo ab Asturica itur Tarraconem. Sed vtrius harum fuerit dignitas episcopalis, quis in tanta rei vetustate affirmet?

Lamecensis. Lameca etiam hodie in Portugallia ad Durium amnem sedem retinet episcopalem.

Legionẽsis. Legio Gemina, siue (vt aliqui volunt) Germanica, & regni titulo & dignitate cathedrali etiam hodie celebratur. Hæc singulari priuilegio iam inde a temporibus Gothorum sedi tantum Apostolicæ subiecta, metropolitanum episcopum non agnoscit.

Lotonensis. Narbonensis est prouinciæ, nunc Lodonensis dicitur. Pro eodem legitur forte mendose in concilio sexto Toletano Lotenensis.

Lucensis. Duos inuenio Lucenses episcopos in tertio concilio Toletano, quorum alter in Galleciæ prouincia, hodie Lugo dicitur, & Sueuorum tempore metropolitanus erat, vt ex conciliis patet: de altero quid sentiam, in Bracarensi declaratum est. Chronica Regis Alfonsi Lucensem in Tarraconensi ponũt: sed in Tudensi, vnde ea ad verbum translata sunt, pro Luca legitur Auca.

Magalonensis in Narbonensi est prouincia. Huius ciuitatis episcopus secundo Bracarensi concilio interfuit.

Malacitanus in Bætica, hodie nomen retinet, Malaga.

Mentesanus. Mentesa in Bætica Resendio est, quæ nũc dicitur Montiio, neque abludente vocabulo, & Roderico Archiepiscopo Toletano propemodum affirmante, dum ait lib. 3. cap. 22. Mentesam fuisse prope Giennium. Mentesanus episcopus postea in Giennensem translatus est. Mentesanus episcopus Pardius Eliberitano concilio interfuit.

Narbo-

NARBONENSIS in Galliis notior, quam vt de eo quicquam dicendum sit.

Nemausensis in Narbonensi prouincia, hodie Nimes.

Nouiensis. Nouium Ptolemæo in Gallecia ponitur, & sunt qui arbitrentur esse vrbem eam quæ hodie Noya appellatur: sed an de ea dicatur episcopus Nouiensis, penes eruditiores esto iudicium.

OLISIPONENSIS. De Olisipone tacere quam pauca dicere satius est. Ea inter celeberrimas non dico Hispaniæ, sed totius Europæ ciuitates merito non postremum locum obtinet. Tempore Gothorũ Emeritensi suberat ecclesiæ, postea Brarensi. Errant qui sub Hispalensi fuisse scribunt. Tempore Ioannis Portugalliæ Regis eius nominis primi, ex cathedrali ecclesia facta est metropolitana.

Orcelis. In concilio Arelatensi secundo, quod tempore Constãtini Magni celebratum est, in subscriptionibus ita reperio: *Ex Hispania ciuitate Orcelis, Naialis presbyter, Ceterius diaconus.* Eam ciuitatem Ptolemęus in Bastitanis ponit. Non desunt qui pro Orcelis, Ocelis siue Oceli legendum putẽt, & de Ocelo Durii, quam Antonius Nebrissensis & nonnulli alii Zamoram esse suspicantur. Ego iudicium huius rei in medio relinquo.

Oretanus. Oretani in confinio sunt Tarraconensis Bæticæ & Lusitaniæ. Vulgo Calatraua. Nunc episcopum non habent, sed conuentum equitum militiæ ordinis Cistercien sis, qui cognominatur a Calatraua.

Oscensis nomen adhuc retinet & dignitatem in Aragonia. Præter hęc Academiam habet non ignobilem.

Ossonobensis. Ossonoba ciuitas erat in regno Algarbiorum, prope ciuitatem quæ dicitur Pharus. Mauris dicta est Exuba. In locum episcopi Ossonobensis successit Siluensis. Ossonobensis episcopus Vincentius interfuit cõcilio Eliberitano.

Oxomensis, pro quo perperam aliquoties legitur in conciliis Oxouiensis, nomen & antiquam sedem retinet. vulgo enim Osma dicitur. Hæc ciuitas Plinio & Ptolemæo Vxama nominatur.

PACENSIS. Pacem Iuliam existimãt quidam esse eam quæ Badaioz hodie dicitur, & Pacensis episcopatus nomen retinet. sed vehementer hallucinantur, cum Pax Iulia, vbi fuit in Lusitania, quæ Beia nunc appellatur: quod ex Antonini Pii itinerario clarius est, quam vt negari possit. Præterea in Chronico quodam peranti quo, cuius mihi copiam fecit Resendius noster, reperi Begiam ciuitatem adhuc tempore Maurorum Paccam appellatam. Conuentus etiam erat Romanorum celebris. Nunc quidem ciuitatis nomen retinet, sed episcopalis sedes simul cum titulo in Badaiocensem ciuitatẽ translata est. Cui nunc sedi merito præsidet illustrissimus D. Franciscus a Nauarra, non tantum inclyto regum Nauarræ stemmate clarissimus, sed etiam sanctitate vitæ, grauitate, eruditione multa, & omnibus animi corporisque dotibus excultissimus. Alii episcopum Pacẽsem ab ipso statim initio dictum affirmant a Pace Augusta, vrbe & colonia Romanorum, Anæ fluuio apposita. Nam Pax Augusta Maurorum corruptione in Baxaugus, deinde in Baxos degenerauit. Quæ vrbs quãquam ex parte Bæticæ apposita est Anæ fluuio, tamen quia Lusitanæ iurisdictioni contributa erat a Romanis, idcirco ab eis inter Lusitanas cẽsebatur. Quæ ratio eadem est Metellinensis coloniæ. Horum me admonuit Ioannes Genesius Sepulueda.

Palentinẽsis. Palentia nihil adhuc de nomine & pristina dignitate mutauit, nisi quod olim Palantia dicta est.

Pampelonensis, seu potius Pompilonensis. Ne Pampelona quidem quicquam ab autoritate & appellatione pristina degenerauit, caput regni Nauarrę, & episcopatus antiquissimus, vt ex iis patebit quæ suo loco de S. Saturnino dicemus.

Placentinus. Placentia quoque hac ætate antiquo nomine & honore censetur.

Portugallensis. Hæc ciuitas ad ostium Durii sita, & amplo portu nobilis ac populosa, tantæ autoritatis, vt non episcopo solum, sed etiam Regibus Portugalliæ titulum dederit. Ea Antonino Pio, si probe constat lectio, Cale dicitur.

SALMANTICENSIS. De Salmantica diximus alibi. Ea nunc est non solum episcopali dignitate venerabilis, sed etiam plurima nobilitate illustris, & Academia

magnificentissima a Ferdinando Rege nominis eius tertio ac sancto instituta, adeo celebris, vt alieni præconii haudquaquam indigeat. Episcopum habet D. Petrum a Castro, inclyto Lusitanorũ Regum stemmate clarissimum, sed quem ego non tam natalium splendore, quam præstanti sacrarum literarum peritia prædicandum censeo, cuius illum egregia documenta cum in disputationibus publicis, tum in sacris ad populum concionibus præbentem, non sine magna voluptate animi frequenter audiui.

Segobiensis. De Segobia & eius origine alibi diximus. Ea nomen & decus antiquum obtinet, ciuitas lanificio & aquæ ductu visendo nobilis: in qua mihi inter cætera illud in primis adlibuit, quod illic neminem vidi ocioſum, neque mendicũ, nisi qui per ætatem, aut morbum opus facere non posset. Nulli deest, vnde victum quærat, aut in quo se exerceat: quod vtinam perinde fieret in aliis Hispaniæ ciuitatibus. Antonino Pio Secobia, Plinio Sagouia dicitur, nisi fallor. Ea quoq; Præsulem habet D. Gasparem a Cunniga primariæ nobilitatis virum, atque illustris Mirandæ Comitis filium, a Carolo Augusto Salmantica, quum nihil minus vel ambiret vel cogitaret, a publica sacræ Theologiæ professione ad obeundum episcopi munus magno tum vitæ integerrimæ, tum præstantissimæ eruditionis merito vocatum.

Segobricensis. Segobrica in Aragoniæ regno, nunc quoque episcopum habet, & nonnihil mutato nomine, Segorbia dicitur.

Segontinus. Segontia prope in confinio Castellæ & Aragoniæ sita, de nomine antiquo & episcopali sede nihil mutauit. Hanc perperam aliqui Saguntum fuisse dicunt. Quanquam docti nonnulli arbitrantur eam a Sagũtinis, post euersionem vrbis suæ eo commigrantibus conditam.

Setabiensis. Setabis, siue (vt in antiquis epitaphiis scribitur) Setabis, in regno Valentiæ, nunc Xatiua dicitur, sed episcopum non habet.

Sibariensis. In concilio Eliberitano inter alios episcopos subscripsit etiam Ianuarius Sibariensis episcopus, in margine alias Salariensis. Sibarim in Hispania nusquam inuenio, neque adduci possum, vt suspicer Sibariensem, pro, Sarabriensem scriptum. Nam Sarabrim alii Zamoram, alii Taurum fuisse volunt, pro quo in Antonino nescio an perperam legitur Sabaria, & verisimile est aliquem in ea regione fuisse episcopatum, cui successerit Zamorensis. Salarias duas in Hispania ponit Ptolemæus, alteram in Oretanis non procul Castulone, vt etiam ex Plinio colligitur, alteram in Bastitanis, nõ longe ab Abula. Reliqua in lectoris iudicio relinquo. Illud tamẽ addã, tempore concilii Eliberitani aliquot in Hispania fuisse episcopatus, quorũ in conciliis tẽpore Gothorũ celebratis nulla reperitur mẽtio.

Sitalensis, in duodecimo concilio Toletano, vbi in margine alias Sitianẽsis, alias Sitiensis. Sitia Plinio oppidum est Bæticæ Cordubensis conuentus. Nihil præterea de hac ciuitate legi.

Suffetulensis. Suffetula ciuitas est Africæ, vt ex D. Cypriano, & S. Victore Vitensi episcopo constat. Sed apud D. Cyprianum in libris impressis mẽdose legitur in concilio Carthaginensi, Priuatianus a Suficula, pro, Suffetula. Antoninus Pius huius ciuitatis meminit, & dicit abesse a Carthagine M. P. CLXXII.

Tabetanus. Hunc quoque Africanum fuisse suspicor ex eo, quod apud D. Cyprianum inter subscriptiones reliquas inuenio: N. a Tabeis.

Tarraconensis. Tarraco tam celebris fuit pristinis temporibus, vt nomen amplissimæ prouinciæ dederit, & conuentum habuerit amplissimum: hactenus metropolitanam dignitatem retinet, in regno Aragoniæ ciuitas maritima. Huius ecclesiæ antiquitas ex Prudẽtio constat, qui episcopum eius martyrem cum duobus diaconis eleganti hymno celebrat.

Tiraſſonensis, pro Turiaſſonensis, vt ex Plinio & Ptolemæo legendum cõstat. Turiasso enim ciuitas est Aragoniæ, quæ nunc vulgo Tarazona dicitur, non procul a finibus regni Nauarræ: hodie quoque episcopum habet.

Toletanus. Toletanæ ecclesiæ antiquitatem, maiestatem, opulentiam, elegantiam, si dicere velim, nescio hercle an satis pro dignitate possim. De hac re multi

multa

multa scripserunt, nos quoque quædam suis locis delibauimus. Illud in præsentia satis sit dixisse, Archiepiscopum Toletanum in Hispania, post Reges ac Regiam prolem, nulli esse neque dignitate, neque fortunæ amplitudine secundum.

Tuccitanus. Tucca in Bętica erat, non procul Castulone, vt ex epitaphiis constat, quæ vidi apud Andream Resendium. Plinius ait fuisse conuentus Astigitani. Nunc quæ fuerit, ignoratur, tantum abest, vt episcopum habeat.

Tudensis. Tude siue Tyde in Gallecia ad Minium amnem sita, nunc Tuy appellatur, & etiam nunc dignitate cathedrali gaudet.

Tullicensis. Tullicam Ptolemæus in Hispania prope Cantabros ponit, in Autrigonibus, quorum caput Calagurris est, vt annotauit Episcopus Gerundensis. Quam tamen Ptolemæus in Vasconibus ponit.

VALENTINVS. Valentia regni ampli metropolis, & ciuitas ipsa magnificentissima, notior est, quam de qua dicendum aliquid sit. Illud tantum animaduertione dignum, quod in concilio Toletano tertio tres inuenio Valētinos episcopos, Wiligisclum, Celsinum, Murilam. De duobus idem dicēdum arbitror, quod de Bracarēsibus & Lucensibus diximus, quia Wiligisclus inter episcopos abiurātes subscribit. Tertius forte fuit ex Valentia Galliæ.

Valerienſis. Valeria olim dicebatur, quæ nunc Concia, vulgo Cuenca dicitur, & episcopus Concienſis dicitur, qui Valerienſis appellabatur.

Vellensis. Forte Velienſis, nam Veliam Ptolemæus in Autrigonibus ponit prope Bardulos. Bardulia vero dicebatur olim, quæ nunc Castella vetus.

Vescienſis. Vesci oppidum Plinio, sed & Ptolemæo in regno Granatę ponitur. In Decretalibus extat epistola Innocentii III. ad Archiepiscopum Tarraconensem, in qua fit mentio episcopi Vicensis. Sed eum esse opinor, qui nunc Vicquensis dicitur. Nam ciuitas Vescienſis tūc in potestate erat Maurorum. Quæ vero fuerit, mihi nondum constat.

Viſenſis siue Viseenſis. Viseum ciuitas Portugalliæ non ignobilis, dignitatem antiquam & nomen retinet.

Vrcitanus. Vrci oppidum, quantum ex Plinio & Ptolemæo patet, non procul Murcia erat, forte quod nūc appellatur Almeria, & Pomponio Melæ dicitur Virgi. Alii dicūt esse oppidū Aragoniæ in cōfinibus regni Nauarræ, quod hodie Verga appellatur. Hoc ego potius Virgi appellatum crediderim.

Vrgellitanus, alias Vrgellensis, in regno Aragoniæ hodie nomē & episcopalem sedem retinet.

Has vsque ad Gothorum in Hispania excidiū ciuitates episcopali sede insignes reperire potui, ex quibus quædam in ignobiles vicos redactæ sunt, & ruinas antiquæ superbiæ tantum ostentant, præclarum inconstantię rerum humanarum documentum: quædam funditus interierunt, scilicet ne nobis caduci homunciones immortalitatem vana spe mentiamur, quum etiam præclariſſimæ vrbes ita interciderint, vt ne nomen quidem aut vestigium vllum supersit.

De recentioribus Hispaniæ episcopatibus. Caput XXI.

POST vindicatam a Barbarorum tyrannide Hispaniam, partim antiquis ciuitatibus episcopalis dignitas restituta est, partim noui episcopatus instituti, nimirum qui sequuntur.

Badaiocensis, hodie quoque Pacensis dicitur, mutata tamen sede, quod alii negant. De qua re superius in Pacensi latius diximus.

Burgensis, mutata sede ex Auca ciuitate antiqua, de qua iam dictum est, in Burgensem ciuitatem insignem, & Castellæ veteris (hoc est Barduliæ) metropolin. Ea nunc episcopum habet reuerendiſſimum Cardinalem D. Franciscum a Bobadilla, maiorum imaginibus clariſſimum, sed integritate vitæ, & optimarum disciplinarum studiis, atque eruditione multa clariorem, cui velut bonarum artium patrono, vitam longiſſimam & omnia prospera merito studiosi omnes optare debent.

Ciuitatensis, in confinio Castellæ & Portugalliæ. Ciuitatensium mentio fit in epistola decretali Hilarii Papæ, quæ extat priori tomo conciliorum. Sed ex ea non constat, quod tum episcopum habuerint.

Compostellanus. Compostella primum villa, deinde municipium, postremo ciuitas episcopali sede nobilis, vt ait Paschalis Pontifex Rom. in diplomate quo illam ecclesiam pallii honore donat. Compostellanus episcopus Iriēsi mutata sede, sed retento nomine dictus est Irienſis, a tempore Alfonsi Casti, quo tempore sanctissimum beati Apostoli corpus Theodomiro Irienſi episcopo sanctissimæ vitæ viro reuelatum est, vsque ad Alfonsum sextum. Cuius tempore Vrbanus Papa eius nominis secundus, anno pontificatus sui octauo, hoc est, anno domini millesimo nonagesimo quarto siue quinto, precibus Dalmachii ex Cluniacēsi monacho Irienſis episcopi, & sedem & omnia quæcunque Irienſis ecclesiæ fuerāt, Compostellam transtulit, & Compostellanum deinceps appellari, non Irienſem episcopū iussit. Præterea Compostellanam ecclesiam hac prærogatiua donauit, vt quæ ad illud vsque tempus Bracarensem Archiepiscopum agnouerat, nulli in posterum, præterquam Romano Pontifici, metropolitano subesset Episcopo. Quæ omnia successor ipsius Paschalis, qui Cardinalis adhuc legatus in Hispania fuerat, paulo post confirmauit, simul illud adiecit, vt Cardinales in ecclesia Compostellana crearentur. Postea quoque anno domini supra millesimum cēteſimo quarto, Præsulem Compostellanum pallii honore cumulauit. Postremo Calixtus secundus, anno Pontificatus sui secundo, & salutis nostræ plus minus, millesimo centesimo vigesimo secūdo, Compostellanam ecclesiam metropolitana dignitate sublimauit, & in eā omnia Emeritensis ecclesiæ iura transtulit, omnesque illius suffraganeos Compostellano Archiepiscopo parere iussit. Id quod fecit adductus tum singulari sua in B. Iacobum & Compostellanam Ecclesiam pietate, præsertim quod in ea frater ipsius Raimundus, Tolosæ Comes, Alfonsi VII. pater sepultus esset, tū precibus ipsius Alfonsi Hispaniæ Imperatoris, cuius ipse patruus erat, & olim puerū in ea ecclesia sacro baptismi lauacro tinxerat, atq; in Regem vnxerat. Nec his contentus D. Didaco Compostellano Archiepiscopo vices suas in Bracarēsi & Emeritensi prouincia commisit. Hæc eo accuratius ex historia Compostellana collegi, in qua & Apostolicæ de iis rebus literæ descriptæ sunt, quod quæ hactenus super hac re vulgo prodita leguntur, non satis mihi videantur autoritatis habere. Habet nunc Compostella præsulem Reuerendissimum Cardinalem, D. Ioannem a Toleto, ex illustrissima Toletana familia, virum antiquo stemmate & multis animi dotibus præclarum.

Eunensis. Eunensem in Aragonensi prouincia ponit Marinæus Siculus, sed esse Elnensem siue Helenensem suspicor, de quo suo loco dicemus. Alioqui ingenue fateor, me de Eunēsi episcopo nusquam alibi quicquam legisse, atque adeo neaudisse quidem.

Gaditanus, a Gadibus insula celebri, quæ hodie dicitur Calis.

Giennensis, ex Mentesano nomen & sedem mutauit, vt diximus.

Granatensis. De Granatæ origine in Eliberitano scripsi, quæ in Rase Miramolini Marrochiorum & Cordubæ Regis historiographo reperi. Ea igitur ex castello non admodum celebri eo amplitudinis creuit, vt metropolis ampli & opulenti regni fuerit, quod regibus Barbaris, vt ait Antonius Nebrissensis in principio de bello Granatensi, singulis annis decies centena millia ducatorum aureorum pendebat. Eam Reges Catholici Barbarorum tyrannide liberatam, metropolitanam merito fecerunt, fortasse Eliberitana sede illuc trāslata, sed pallii iure amplificata. De qua re suo loco latius.

Guadicensis, olim Accitanus, nomen tantum mutauit.

Guardiensis, hodie quoque corrupto vocabulo Egitanensis dicitur, mutata tamen sede, vt in Egitano diximus. Hunc episcopatum Rex Portugalliæ Ioannes III. in duos diuisit, Guardiēsem & Portalegrensem, nimirum quod amplior videretur, quam vt ab vno recte administrari posset.

Lerensis, in Portugallia nō procul Conimbrica, episcopatus nuper institutus autoritate

toritate Pauli III. summi Pontificis, præsulem habet perquam Reuerendum Patrem F. Blasium, ordinis Diui Hieronymi, virum integritate vitæ omnibus valde commendatum, & seuerum monasticæ obseruantiæ instauratorem.

Mindoniēsis, vulgo Mondonnedo in Gallecia. F. Antonius a Gueuara, ciuitatis huius episcopus, memoriæ prodidit in epistola quadam, sedem episcopalem ex Ribadeo ciuitate Galleciæ translatam in Mindonienſem. Perperam nōnulli Mindonienſem cum Dumiensi confundunt, vt suo loco declaratum est. In historia Compostellana inuenio episcopum Mindonienſem olim etiam Vallibrienſem appellatum.

Mirandensis. Miranda hæc ciuitas est in Portugallia quam appellauimus Trāsmontanam, non procul Brigantia, ad Durium amnem sita. Eam ante annos, opinor, sex, Ioannes Portugalliæ Rex episcopali sede donauit, ex autoritate Pauli III. summi Pontificis. Primum in ea episcopum instituit dominum Toribium Lupum, virum ob integritatem vitæ ac prudentiam singularem, & alias animi dotes, hoc honore dignissimum.

Ouetensis. Hanc ecclesiam Froila, quartus ab Hispaniæ recuperatione Rex, ædificasse & cathedralem constituisse dicitur, quam postea Leo Papa tertius rogatu Regis Alfonsi Casti metropolitanam fecerit: sed ex historia Roderici Archiepiscopi Toletani constat, hoc non a Leone III. sed Ioanne VIII. neque sub Alfonso Casto, sed Alfonso Magno factum, vbi etiam ipsum exemplar Apostolicarum super ea re literarum extat. Ouetensis ecclesia semper venerabilis extitit, multitudine sanctissimarum reliquiarum, quæ tempore illo miserabilis excidii ex omni Hispania in Asturias comportatæ, demum in ea ecclesia repositæ sunt, vbi etiam hodie summa cum veneratione seruantur. De qua re suo loco plura dicemus.

Portalegrensis. Hic episcopatus ab hinc biennio institutus a Paulo III. rogatu Ioannis Portugalliæ & Algarbiorum Regis, ex ea Guardiensis episcopatus parte quæ trans Tagum longius aberat, quam vt ab vno rite administrari posse videretur. Præsulem habet dominum Iulianum ab Alba, multis magnisque animi dotibus ornatissimum, sed pluribus & maioribus vitæ meritis suspiciendum, denique de cura ouium suarum & officio recte faciendo ita solicitum, vt verum pastorem facile agnoscas.

Syluensis in regno Algarbiorum, mutata sede, Ossonobensi successit, vti iam dictum est.

Zamorensis an alicui successerit, in tanta rei antiquitate, non est interpretatu facile. Sunt tamen qui affirmant, de nouo institutum episcopatum, petente Alfonso Hispaniarum Imperatore, a Calixto secundo Romano Pontifice, circa annum Domini millesimum centesimum decimum nonum, Pontificatus Calixti anno primo, eaque de re extare instrumenta Pontificia & Imperatoria in archiuis illius ecclesiæ. Primum vero Zamorensem episcopum fuisse quendam Bernardū Toletanum Canonicum, qui obiit anno Domini millesimo centesimo quadragesimo nono. Successisse huic Stephanum virum sanctum. Aliqui Zamorensem dixerunt fuisse Numantinum episcopum. Sed Episcopus Numantinus nunquam fuit. Numantia enim multo ante salutarem Christi natalem diruta, nullo post tempore fuit instaurata. Atque hæc de episcopis Hispaniæ.

Postremo illud addendum videtur, de primatu Hispaniæ penes quem fuerit, certo decerni non posse. Nam in conciliis primum Archiepiscopi, deinde Episcopi secundum ordinationis suæ tempus sedebant. quod patet tum ex ipsis conciliorum subscriptionibus, tū ex primi concilii Bracarensis capite vigesimo quarto. Sed quantum ex Hispanorum annalibus colligi potest, primatus Hispaniæ primum in Hispalensi fuit ecclesia, deinde Toletana, vsque ad excidium illud Hispaniæ funestum. Postea vero quum Toletum adhuc esset in Barbarorum potestate, Bracarensis Archiepiscopus ea dignitate functus est, vt ex iis constare potest, quæ ex ecclesiæ Bracarensis archiuis diximus, dum de Bracarensi præsule loquemur. Denique restituto Christianis Toleto, dum Bracarensis acquisitam semel dignitatem sibi vendicat, Toletanus amissam postliminii iure reperit, contentio

tentio inter eos orta est, vt ex primo libro Decretalium apparet, & adhuc sub iudice lis est.

Illud quoque obiter dicendum, ne quem offendat, quod in ipso Chronici cursu frequenter Toletanum Episcopum, Hispalensem Episcopum, non Archiepiscopum, dicimus. Nam rationem illius temporis sequimur, quo tempore tam Episcopi quam Archiepiscopi, ex æquo vocabantur Episcopi, sed Archiepiscopi metropolitani cognomine distinguebantur. Solus Pontifex Romanus dicebatur Archiepiscopus, quippe omnium episcoporum summus & vere princeps: quod ex antiquis conciliis manifestum est.

De ÆEra, & quantum differat ab anno natiuitatis Christi. Cap. XXII.

POSTREMO loco dicendum videtur aliquid de Æra, & quot annis prior sit anno natiuitatis Christi. Inter alias designandi temporis rationes, Hispani præcipue hac vsi sunt, non solum ecclesiasticis in rebus, verum etiam in scripturis prophanis, vt annos per Æras distinguerent, quod apud alias nationes non perinde vsitatum fuit. Vnde in conciliis antiquis raro admodum Æram inuenias, præterquam in iis quæ in Hispania celebrata sunt. Quod opinionẽ Gerundensis episcopi adiuuat, qui ait hanc Augusti constitutionem de orbe describendo, atque ære intributum dando in Hispania Tarracone factam esse, multis annis antequam promulgaretur. Quod vt affirmare non audeam, donec aliunde certius mihi constet, ita non temere factum arbitror, vt Hispani præ cæteris nationibus hoc notandi temporis modo peculiariter vterentur. Sed illud mirum qua autoritate affirmauerit idem, Æram anno Christi tantum viginti sex annis priorem esse, & errare eos qui plures addant, quum cõtrarium omnes, tam qui Latino, quam qui vernaculo sermone de rebus Hispaniæ scripserunt, sentiant, atque omnes ex æquo annũ natiuitatis Christi Æra triginta octo annis posteriorẽ ponant. Quod duorũ grauissimorum autoritate scriptorum probandũ duxi, tametsi res extra cõtrouersiæ aleã esse videatur. In Eusebio Alcobacensi manu scripto, in quarto Augusti Cæsaris anno, hæc verba in ipso contextu reperi: *Hoc tempore edicto Augusti Cæsaris æs in tributũ & census dari iubetur, ex quo æra collecta est.* Quæ verba in Eusebiis impressis, nescio qua de causa, omissa sunt. Igitur quatuor annis si addas triginta octo, habebis quadragesimum secundum Augusti annũ: quo anno natus est Iesus Christus mundi seruator. Si quis forte tergiuersetur, & calumniari velit, hãc annotationem esse suppositiciam, quod in vulgatis exemplaribus non reperiatur: habeo diui Isidori autoritatem, qui aperte dicit in Chron. Gothorũ, anno ante Æram constitutã duodecimo, pro accipiendo Reipub. imperio, Cn. Pompeiũ & C. Iul. Cæsarem arma ciuilia commouisse. Hoc vero factum est L. Paulo & C. Marcello Coss. a quibus vsque ad quartum Augusti annum, Cassiodorus duodecim annos numerat. Idem S. Isidorus paulo post, primum Valeriani & Gallieni Imperatorum annum, Æra ducẽtesima nonagesima quarta fuisse dicit, cui numero si octo & triginta detrahas annos, habebis annum domini ducentesimum quinquagesimum sextum, quo anno Eusebius eos inauguratos imperio scribit. Vnde mihi suspicari libet, Augustum Cæsarẽ iam tum, quum inito Triumuiratu cum Lepido & Antonio imperium orbis, velut censum aut hæreditatem paternam, inter se partiti sunt, hoc edictum cõscripsisse, quod multis post annis promulgauerit, ac forte in Hispania tum, quum domitis Cantabris & Asturibus, vniuersa Hispania tranquilla ac pacata potitus est. Cuius edicti quum mentio fiat in Euangelio Luc. 2. & etiam Iosephi libro Antiquitatum 18. mirũ est Romanos scriptores nihil omnino meminisse. Quod vero ab illo edicto hæc designandi tẽporis ratio exorta sit, præter alios docet S. Isidorus Etymolog. lib. 5. c. 36. his verbis: Æra singulorum annorum constituta est a Cæsare Augusto, quando primum censu excogitato, Romanum orbem descriptus. Dicta autẽ Æra, ex eo quod omnis orbis æs reddere professus est Reipub. Hactenus ille. Dicta est quidem Æra, non tamen inde natum vocabulum, quod multo antiquius est. Nam Lucilius Poeta eo vsus est ad hunc modum: *ÆEra numeri subducta improbe.* Erat enim Æra, numeri nota in moneta, designans quantum valebat. quod post

Noni-

Nonium Marcellum, etiam notauit Ambrosius Calepinus. Hæc vero temporis per Æras significandi ratio, in Aragonia sublata est a rege Petro eius nominis quarto, anno domini millesimo trecentesimo quinquagesimo octauo, in conuentibus Valentiæ celebratis, vt annotauit Petrus Antonius Beuter: in Castella vero, anno millesimo trecentesimo octogesimo tertio, ab Ioanne Rege eius nominis primo, dum conuentum regni sui Segobiæ ageret: postremo etiam in Portugallia, ab Rege Ioanne primo, postquam Septam Africæ vrbem munitissimam vi bellica Sarracenis ademit, circiter annum domini millesimum quadringentesimum decimum quintum. Atque ita communi omnium Hispaniæ regum decreto cautum est, vt in actis publicis anni a natiuitate Christi in posterum perpetuo numerarentur. Postquam hæc scripsissem, admonitus sum a Ioanne Genesio Sepulueda, longe aliam esse Æræ originem, quam a S. Isidoro & aliis scriptoribus prodita sit. Cuius de hac re annotationem, quia non solum ingeniosa, verum etiam erudita mihi visa est, ad verbum hic adscribendam duxi. Ea habet ad hunc modum. In Augusti Principis gratiam, Hispani non solum vrbem ad ripam Iberiamnis Cæsaraugustam nominarunt, sed etiam temporum rationem, vt Romani ab vrbe condita, sic ipsi ab Augusti Cæsaris principatu repetere constituerunt. Manstque ea consuetudo ad annum vsque Christi nati millesimum trecentesimum octogesimum tertium. Tunc enim lege cautum est ab Ioanne primo Castellæ Rege, vt deinde anni & tempora a Christi natali die, velut a capite, deducerentur, omissa Æra Cæsaris. De cuius initio & nomine multa a multis tum veteribus, tum recentioribus falso tradita sunt, nec quisquam quem quidem vel legerim vel audierim, quæstioni satisfecit. Erroris autem origo fuit, quod hæc temporum ratio Æra nuncupata, Christi natale triginta octo annis antecedit. at hoc incidisse constat in quadragesimum secundum annum Augusti principatus, cuius initium scriptorum consuetudo idem quod Triumuiratus facit. Huius igitur quatuor annorum interualli consideratio, multorum ex nostris ingenia torsit, qui cum exitum non inuenirent, in varias & commentitias opiniones, atq; adeo meras somnia discesserunt, quæ refellere nec huius loci est, nec magni negocii, vt ipsi alias pluribus verbis explicuimus. Cæterum non fuerit alienum, quemadmodum mihi omnia diligenter perpẽdenti, & veterum de temporibus illis momenta colluſtranti difficultas expediri posse visa est, paucis explicare. Sic enim existimo, vt res ipsa docet, veteres Hispanos ea ratione gratiã ab Augusto Cæsare inire molientes, non ab ipso statim principio Triumuiratus initiũ huiusmodi supputationis Æreque constituisse, cũ Augustus, Antonius, & Lepidus communi consilio & auctoritate rem Romanam administrare cœperũt: sed ab eo tempore, cum orbe partito, Hispania, & Gallia, & reliquæ citra Ionium mare regiones occiduæ, inuius Augusti imperium cõcessere, & reliquus orbis ad Orientẽ Antonio permissus est, Africa vero attributa Lepido. Quam partitionẽ factam fuisse post bellum Perusinum, statim post Lucii Antonii consulatũ, hoc est quarto Triũuiratus anno, qui fuit Hircio & Pansa Coss. & tertio post anno, cũ Publio Seruilio Lucium Antoniũ fuisse Consulem, Aurelius Cassiodorus est autor. Æra igitur qua multos annos atq; sæcula, præter aliarũ gentium consuetudinẽ, vsi sunt Hispani, recte, vt est, sic Augusti Cęsaris nominatur, initiumq; sumpsit ab anno cũ Hispaniarum imperium ad ipsum solum delatum est, qui annus, vt expositi constatq;, tricesimus octauus antenatum Christum numeratur. Huius vero vocis Æra, quam noster Isidorus, autor alioquin grauissimus, & fere posteri, ad æream monetam & tributum ab Augusto Cæsare in descriptione orbis imperatum referendam falso putarunt, rationem paucis explicabo. Veteres enim initio (vt equidem pro comperto habeo) scripturas claudentes, tempus ad hunc modum adscribebant: Acta fuerunt hæc, exempli gratia, Cordubæ, pridie Calendas Maii. Annus erat Augusti Cæsaris centesimus quinquagesimus. Deinde breuitatis causa sic verba ad annum pertinentia signabant, A. ER. A. CÆS. CL. initia duntaxat verborum punctis distincta pro totis verbis notãtes, vetustissimo properantiũ librariorũ more. Et huiusmodi multa in tabulis æneis & lapidibus olim scripta licet animaduer-

maduertere. Postea librariorum tabellionumque temeritate & inscitia punctis ablatis, scribi cœpit, ÆRA CÆS. & ab aliis magis etiam properantibus ÆRA, duntaxat adhibito numero per notas. Quo errore latius serpente, quęuis annorum ab aliquo velut capite deducta ratio, primum ab Hispanis, deinde a cæteris astrologis Ærę cœpit nuncupari. Hactenus ille. Postea vero rogaui virum doctissimũ Didacum Neilam Canonicum Salmanticensem, vti per literas percõtaretur Sepulueda, an aliquam haberet opinionis suæ autoritatem. Respondit ingenue, vt candidum virum decebat, nullam se habere præter coniecturam verisimilem. Mox Resendium consului, ne quid inexploratum relinquerem. Is mihi respõdit ad hunc modum.

L. Andr. Resendius Ioanni Vasæo viro doctissimo S.

CIRCITER Cal. Maias Vasæe literas tuas adcepi, datas nonis Februarii Salmanticæ. Adcepi autem Conimbricæ, quo me Regia auctoritas (ita enim blandiri mihi malo, quam vim adpellare) transtulerat, hoc est, ab honesto & quieto otio in negotium turbulentissimum, a musæo in pistrinum, vbi sine vlla intermissione ad extremam defatigationem est molendum. Nec satis scio quid conquerar, neque quid non conquerar, nisi quod hoc quidquid est, irato meo genio mihi contigisse certo ego scio. Non igitur vacauit, imo ne nũc quidem vacat, postulationi tuæ accuratius paulo respondere, vt tibi amico amicum par erat, tamen ne nulla ex parte satisfaciam tibi, cui equidem semper ex omni, pro tua in me beneuolentia, studui satisfacere, scito me de Æra nihilo plus cogniti, nihilo plus comperti habere nunc, quam habuerim tunc, quum de ea re præsens mecum egisti. Neque ego de initio eius loquor. Nam satis manifeste adparet, incepisse ex eo tempore, quo ex partitione Triumuirali vtraq; Hesperia Octauio cessit, post annos quatuor quam est interfectus C. Cæsar. Loquor autem de origine tantũ vocabuli, vnde videlicet Æra nominetur, quæue nominis eius causa fuerit. Nam quod alii ab ære dando, id est, a censu, qui Augusti indictione soluebatur, Æram nominatã arbitrantur, non admodum probo: multo etiã minus, quod alii ab hero, id est domino, heram dici volunt, quasi dominationem. Commẽtum autem Genesii Sepuluedæ, quo ex compendio scriptionis A.E.R.A. Cæs. id est, annus erat Augusti Cæsaris, fecisse imperitos Æram Cæsaris, nobis nititur persuadere, fateor, non sine admiratione, propter hominis eruditionem, legi. Libenter enim ab illo quærerem, num literarum illarũ compendium existimet scribis tantum fuisse cognitum, quasi esset simile illi Hebræorum elemẽtorum arcano, quod apud ipsos Cabala nominatur, aut hieroglyphicis notis, quib. vetus Ægyptiorum obducta implicataque erat sapientia, quarũ mysteria quum solis essent cognita sacerdotibus, a patribus adcepta quasi per manus posteris proderentur, an magis compendiariam istam formulam etiam in vulgus emanasse arbitretur. Huic parti si, vt doctum facere æquum est, adsentiatur: respondeat, quonam tempore Hispanos autumet in tãtam animi, vt ita loquar, supinitatẽ deueniisse, stantibus ne adhuc in Hispania Romanis rebus, ac vigente imperio, an postea quam conlabi ad Gothorum irruptionem cœpere? Florẽtibus rebus id fieri nequaquam potuit, quum Latina lingua multum non Romani modo qui in Hispania erant, sed ipsi etiam Hispani vterentur. Ad hæc, quum Hispania primum in prouincias duas, hoc est citeriorem & vlteriorem, deinde in treis, Tarraconensem, Bęticam, & Lusitaniam esset diuisa, tum deinceps propter magnitudinem diuisa trifariam Tarraconensi, Gallecia facta sit quarta, Carthaginensis vero quinta, vt scribit ad Valentinianum Sextus Rufus, nec ibi finis, sed diuisa quoque Lusitania, sexta numero cœperit esse Vettonia: atque hæ omnes prouinciæ siue consulibus, siue procoss. siue prætoribus, siue proprætoribus, siue præsidibus, siue legatis regerentur: præterea scribis, logistis, tabulariis, tabellionibus, hominibus vel Romanis, vel certe Romanæ linguæ peritis, plenæ essent, etiam vsque ad tempora Maiorani Cæsaris, qui regnare cœpit circiter annum Seruatoris nostri CCCCLXXII. consentaneum profecto non est, ignorasse eos vim harum literarum

A.ER.A.

ÆR. A. Si autem postquam in Hispanias Gothi inuaserũt, id adcidisse dicat, rursus quærerem, subito ne id, an paulatim potius? Subito ac repente extinctam fuisse notitiam illorum verborum quibus tam frequẽter in tabulis vterentur, persuaderi ego non possum, nisi me doceat Genesius, lethargo fuisse tũ simul correptos Hispanos omneis. Paulatim euenit, inquiet. En rursus eodem luto, in eadem hælo, in tantum rem obsoleuisse, vt etiam ad Leãdrum illum, ac adeo Isidorum, multæ tum eruditionis tum diligentiæ hominem, vulgatissimus quatuor illarum literarum intellectus minime peruenire, vt consilia vetustissima, nempe Bracarense primũ Æra DCX. & Hispalense prius Æra DCXXVIII. celebrata prætermittamus: vt prætermittamus etiam veteres in saxis inscriptiones Æra DX. & DXX. & DL. fœtas, hoc est, sub Anastasio, & maiore Iustiniano. Sed quid quod sub Arcadio & Honorio circa annum nati Seruatoris CCCC. integris etiam dum, aut certe minima ex parte adcisis in Hispania rebus, Diuus Faustus Regiensis in Gallia episcopus, scriptor satis luculẽtus, Ærę vtitur vocabulo? Quuius verba priore de Spiritu Sancto libro, ita habent: Sacer autem numerus diximus, quia trecenti in Æra siue supputatione, signum crucis: decem & octo vero, Iesu adorandum nomen ostendũt. Quibus ego verbis partim, partim etiam ipsa ratione adducor, vt credã, neque ab ære dando vocatam Æram, vt putauit Isidorus, neque ab hero heram, vt somniãt nonnulli, sed simpliciter a nota numeri, quod Æra, sit nota vel supputatio, vt Faustus interpretatur. Ad quam rationem Alphonsus Hispaniarum Rex suam temporum supputationẽ Æram adpellarit. Si quis autem roget, satis ne id Latine: respõdebo Nonii Marcelli verbis, Æra, inquit, numeri nota. Lucilius libro 29. Hæc est ratio peruersa, Æra numeri subducta improbe. Igitur ab initio, ratio hæc numerandi tempora, abusque Augusto cœpta, Æra nominata est. Neque mouere quenquam debet, eius vocabuli vsum apud probatos auctores minime inueniri.

T
IH

Multa renascentur, quæ iam cecidere, cadentque
Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet vsus,
Quem penes arbitrium est, & vis, & norma loquendi,

Ait Horatius. Meus Vasæe huc inclinat animus. Sicui aliud placuerit, suo fruatur iudicio. Hæc ille. Atque hæc quidem sunt, quæ de Æra diligenti studio perquisita inuenire potui. Placuit vero horum sententiam doctissimorum virorũ adscribere, de qua iudicium meum in medio relinquo. Nam vtriusque singulari eruditioni tantum tribuo, vt ab alterutro dissentire religio mihi sit. Prudens lector id sequatur, quod magis ipsi probabitur. Nunc Chronicon ipsum, Deo bene fortunante, aggrediamur.

CHRONICON RERVM HISPANICARVM, A NATIVITATE CHRISTI, VSQVE AD ANNVM MILLESIMVM VIGESIMVM.

QVA nocte nat' est Iesus Christus, illuxit vniuersæ Hispaniæ nubes candida, tantæ claritatis atque etiam caloris, vt instar Solis esset meridiani, vt patet ex historia Regis Alfonsi decimi par. 1. cap. 107. Verum non hoc soli contigit Hispaniæ, siquidem eam noctem omni luce clariorem fuisse, scribit in sermone de Natiuitate Christi D. Cyprianus, siue quisquis est illius autor, qui certe fuisse pius & eruditus negari nec potest nec debet. Hoc fere tempore floruit Sextilius Hæna poeta Cordubensis, qui de laude & interitu

1

An. dom. Marci Tullii carmen compoſuit. Petrus Crinitus lib. de poet. Lat. 3. Quod carmē recitauit in domo Meſſalæ Coruini, vt ait Gregorius Gyraldus lib. 4. hiſt. poet.

16 Primo Tiberii anno, Hiſpanis petentibus permiſſum a Senatu Romano, vt in Tarraconenſi Colonia templum Auguſto ſtrueretur, datumque in omnes prouincias exemplum. Cornelius Tacitus lib. 3. Tiberius Cæſar Cantabros & vicinas gentes latrocinia exercentes, ab Auguſto oppreſſos, ex Auguſti Cæſaris inſtituto, tribus militū ordinibus impoſitis, non modo pacatos, ſed etiam vrbanis præditos moribus effecit. Strabo libro tertio. Huic Tiberio Principi nunciauit Oliſiponenſium legatio ob id miſſa, viſum auditumque in quodam ſpecu concha canentem Tritonem, qua noſcitur forma, vt autor eſt Plinius lib. 9. cap. 5. qui ſcribit in eodem litore ſpectatam Nereidem ſquamis hiſpido corpore, etiam qua parte humanam effigiem habet, cuius morientis etiam gannitum triſtem accolas audiuiſſe longe.

24 Anno Tiberii nono, Vibius Serenus Proconſul vlterioris Hiſpaniæ, de vi publica damnatus, ob atrocitatem temporum, in inſulam Amorgum (vna erat ex Cycladibus) deportatur. Cornelius Tacitus lib. 4.

26 Hiſpania vlterior, miſſis ad Senatum legatis, orauit vt exemplo Aſiæ delubrum Tiberio matrique eius extrueret. quod Tiberius illis negauit, eleganti ac modeſta oratione teſtatus, mortalem ſe eſſe, atque hominum officio fungi malle in animis illorum, quam templis coli: tantum hoc a ciuibus & ſociis petere, vt quandocunque cōceſſerit, cum laude & bonis recordationibus famam nominis ipſius proſequantur. Idem. Eodem anno agreſtis quidam nationis Termeſtinæ, in Hiſpania citeriori L. Piſonem eius prouincię Prætorem, pace incurioſum, ex improuiſo in itinere adortus, vno vulnere in mortem affecit, qui tandem deprehenſus, cum tormentis edere ſocios adigeretur, voce magna ſermone patrio fruſtra ſe interrogari clamitauit: adſiſterent ſocii ac ſpectarent, nullam vim tantā doloris fore, vt veritatem eliceret: idemque cum poſtero ad quæſtionem retraheretur, eo niſu ſe proripuit cuſtodibus, ſaxoque caput adflixit, vt ſtatim exanimaretur. Piſo Termeſtinorum (Termes oppidum eſt Plinio & Ptolemæo inter Cluniam & Vxamam) dolo cæſus habetur, quia pecunias e publico interceptas acrius, quam tolerarent Barbari, cogebat. Idem.

35 Seruio Galba & L. Sylla Coſſ. Sex. Marius Hiſpanorum ditiſſimus, deferturiceſtaſſe filiam, & ſaxo Tarpeio deiicitur, non dubium, quin magnitudo pecuniæ ei malo verterit. Idem lib. 5.

37 D. Iacobus Apoſtolus filius Zebedæi in Hiſpania prædicauit Euangeliū Chriſti, & in tota prouincia nouem duntaxat ad fidem noſtrā conuertiſſe dicitur. Quāuis beatus Calixtus in epiſtola tranſlationis ipſius, dicat illum plures habuiſſe diſcipulos, ſed duodecim ſpeciales, quorum nouem, dum adhuc viueret, in Gallecia elegiſſe. cuius tempore prædicationis in ciuitate Cæſarauguſta templum Virgini matri dedicauit, ipſius admonitu, (quod vulgo dicitur, nueſtra ſennora del pilar) etiam hodie plurimis nobilitatum miraculis, vt Petrus Antonius Beuter Beati Calixti Papæ & aliorum autorum teſtimoniis confirmat. Atque hæc fuit prima Chriſtianorum toto orbe Eccleſia, vt eſt conſtans a multis retro ſeculis ac perpetua fama & memoria, per quam multa antiquorum geſta, teſte Magno Baſilio in epiſt. ad Nepot. nobis velut per manus tradita ſunt. Apoſtolus vero, duobus diſcipulis in Hiſpania prædicationis cauſa relictis, cum reliquis in Iudæam rediit. Beatus Calixtus Papa.

39 Caius Cæſar Caligula Romanum ſuſcepit imperium, cuius tempore Herodes, ſuadente Herodiade inceſta Philippi fratris vxore, pro qua Ioannes Baptiſta occiſus erat, ad petendam Caii amicitiam Romam venit: ſed accuſatus ab Agrippa, Tetrarchiam perdidit, fugienſque in Hiſpaniam cū Herodiade, mœrore conſumptus eſt, vt autores ſunt Seuerus Sulpitius & Beda. Eodem anno, aut ſaltem ſequenti, natus eſt Cordubę M. Anneus Lucan⁹ Poeta, patre L. Anneo Mela, Senecę Philoſophi fratre, matre vero C. Acilia Acilii Lucani Oratoris filia, IIII. Nonas Nouēbris, C. Cæſare Auguſto Germanico iterū, & L. Cęſiano Coſſ. Cunas infantis qui-

tis quibus ferebatur, apes circumuolitasse, osque insedisse memoriæ proditũ est, *An. dom.*
dulcem & facundum poetam portendentes. Infans octimestris Romam delatus
est. Hæc partim ex Petro Crinito lib. 3. de Poet. Lat. partim ex aliis. Fuere hoc
tempore Cordubæ duæ illustres familiæ ac nobiles, altera Annea, ex qua plerique
insignes doctrina viri nati sunt, ab hac Lucanus, Senecæ, & alii Annei dicuntur:
altera Acilia, ex qua Acilius Lucanus Orator, Lucani auus paternus, & Acilius
Buta vir prætorius. Gregorius Gyraldus lib. 4. hist. poet.

Anno primo Tiberii Claudii Cæsaris, D. Iacobus Apostolus ab Herode Agrip- 44
pa capite truncatus, vt autor est Eusebius in historia ecclesiastica, libri secundi ca-
pite nono: quamuis idem in Chronicis dicat decollatũ anno trigesimo sexto. Oc-
cisus est autem vigesimo quinto die Martii, corpus vero nauigio impositum a di-
scipulis, appulit in Hispaniam octauo calendas Augusti, quo die præcipuum ipsius
festum ab ecclesia celebratur, ac depositum est in petra, cuius durities cessit san-
cto corpori, in ciuitate quæ olim Iria Flauia, nunc vulgo Padron dicitur. Tandem
post longas, sed vanas D. Lupæ & Reguli siue Præsidis illius prouinciæ illusiones,
& vtrunque per clarissima miracula ad fidem Christi conuersum, corpus Apo-
stoli a discipulis translatum est Compostellam, atque ibidem sepultum tertio Cal.
Ianuarias, quo die trãslatio ipsius tota Hispania celebratur. Ita ferme qui de sãctis
Hispaniæ scripserunt. Sed ex epistola beati Leonis III. Papæ cõstat ab iisdem disci-
pulis, a quibus corpus Apostoli nocte sublatum metu Iudæorũ, & ab Ioppe naue
diuinitus præparata ad Iriam Galleciæ portũ delatum est, ad prædiũ quoddam qd'
a dicta vrbe ferme decẽ & octo millibus passuum aberat, deportatum, vbi (inquit
B. Leo) nunc veneratur: & in crypta quadã diruto minutatim idolo a paganis con-
structo, ac recluſa tellure conditum est facta super domuncula cum altari, sed quæ
domuncula (vt annotauit L. Andreas Resendius) crescente indies fide, aucta & lo-
cupletata est celebri per orbẽ sepulchro. Vide Breuiariũ Eborense nuper a Resen-
dio recognitũ. Sed operæpreciũ videtur hoc loco subiungere, qd' de hac re in Hi-
storia Compostellana reperi. id est huiusmodi. Occidit Herodes Iacobũ fratrem
Ioannis gladio. Cuius beatissimi Apostoli corpus venerandũ Iudæi maleuolentia
& inuidia ducti nec sepelire voluerũt, nec a Christianis qui tunc tẽporis Hieroso-
lymis erãt, sepeliri permiserũt: sed (sicut Leo Papa in epistola quã de eius passione
& corporis ipsius in Hispaniã trãslatione ad Hispanos destinauit, affirmat) integrũ
corpus cũ capite extra ciuitatem proiicientes, canibus, auibus, atq; feris deuoran-
dum consumendumque exposuerũt. Sed eius discipuli ab eo adhuc viuente præ-
moniti, vt corpus suum in Hispaniam transferrent tumulandum, totum corpus
cum capite, teste Leone Papa, nocturno tempore arripientes, ad litus vsque ma-
ris citato calle peruenerunt. Vbi dum soliciti de nauigio quo transfretarent in Hi-
spaniam, essent, nauim diuinitus paratam in litore maris inuenerunt. Quam Deo
gratias vnanimiter agentes, impositio sacratissimo corpore, læti conscenderunt, &
Scyllacum Charybdi ac periculosis Syrtibus manu Domini gubernãte deuitatis,
primum ad Irienſem portum fœlici cursu peruenerunt, deinde venerabile corpus
ad locum qui tunc Liberum donum, nunc Compostella dicitur, deferentes, sub
marmoreis arcubus sepelierunt. Hos vero discipulos, eodem autore & aliis mul-
tis, Diuus Iacobus in Hispania fide Christiana imbuit, qui corp⁹ magistri pro Chri-
sto passi in Hispaniam sequuti sunt, & inde Romam profecti, atque ab Apostolis
Petro & Paulo infulis episcopalibus ornati, ad prædicandum verbum Dei in Hi-
spanias iterum missi sunt, & ibidem pro Christi fide quam prædicabant, martyrio
affecti. S. Cecilius, primus episcopus Eliberitanus prope Granatam. S. Euphra-
sius, primus episcopus Illiturgitanus in Bætica, hoc est, vt aliqui affirmant, Gien-
nensis. S. Secundus, primus episcopus Abulensis. S. Indallentius, primus episco-
pus Vrcitanus, quod oppidum sunt qui in Aragonia esse affirment, in confinibus
Nauarræ, & appellari hodie Verga. Huius reliquiarum pars in Ecclesia Burgensi.
S. Ctesiphon, episcopus Abderitanus, secundum alios, secundum Beatum Cali-
xtum Virgitanus. Erat autem Virgi, quam nunc Almeriam vocari aiunt, non pro-
cul Abdera, vt ex Pomponio Mela constat. Vide quæ de Vrcitano episcopatu suo

An. dom. loco diximus. S. Hesychius episcopus Carthesanus, vel secundum Beatum Calixtum, Carcesitanus prope Asturicam fuisse aiunt. Reliqui duo S. Athanasius & S. Theodorus iuxta S. Apostoli corpus quod indesinenter vigilantes seruauerant, alter ad dextram, alter ad sinistram, a populis quos Deo lucrifecerant, sepulti sunt: quos Petrus Antõ. Beuter libri primi capite vigesimo tertio ab Apostolo ex Hispania in Iudæam redeunte, Cæsaraugustæ relictos, alterum episcopum, alterum presbyterum scribit. Sed hoc cum epistola B. Leonis non concordat. Beatus Petrus martyr, primus Bracarensis episcopus, etiam fuit S. Iacobi Apostoli discipulus, vt Bracarẽsis cantat Ecclesia. Hoc tempore, nimirum sub imperatore Claudio, floruit (vt erudite colligit Ioachimus Vadianus) Pomponius Mela nobilis Cosmographus Hispanus, ex Mellaria oppido Bæticæ, vt ipse scribit libri 2. capite 6. Atque hæc ipsa Mellaria nobis etiam dedit Turannium Gracculam, quem citat Plinius in præfatione libri 3. Naturalis Historiæ.

46 Anneus Seneca philosophus Cordubensis, ab exilio quo missus a Claudio per inuidiam fuerat, reuocatur, procurante Agrippina Claudii noua coniuge ac matre Neronis, & Prætor Romanus designatur. Cor. Tacitus lib. 12.

50 Tiberius Claudius Nero vndecimo ætatis anno adoptatus a Claudio, Anneo Senecæ philosopho iam tũc Senatori in disciplinam traditus est. Suetonius Tranquillus. Quod Agrippina curasse creditur, vt consiliis eius ad spem dominationis vteretur, quia Seneca fidus in Agrippinam, memoria beneficii, & infẽsus Claudio dolore iniuriæ videbatur. Cor. Tacitus. Hic est ille Seneca philosophus Stoicus & Orator clarissimus, Socionis philosophi discipulus, cuius hodie præclara ingenii monumenta extant. Cuius tam tenax fuit memoria, vt duo nominum millia, quo ordine erant dicta, referret, & ducentos amplius versus semel auditos, ab vltimo incipiens, vsque ad primum recitaret, vt ipse de se refert in præfatione declamationum suarum. Anneum Senecam Romæ non solum Prætorem, sed etiam Consulem fuisse reperio, simul cum Trebellio Maximo, autore Senatus consulti Trebelliani, quos Cassiodorus propterea in catalogo Consulum non posuit, quia honestamenta potius nominis, quam insignia potestatis habuerunt: ita vt quærendum reliquerint quibus Coss. Consulatum gesserint, quemadmodum de Seneca & aliis aliquot ait Ausonius in Paneg. Gratia. Ideo horum Consulatum Cassiodorus, opinor, Neroni adscribit. Huius filius fuit L. Anneus Seneca, Tragediarum scriptor celeberrimus, Cordubensis & ipse, vt autor est Rodolphus Agricola in commẽtario quem scripsit in præfationem declamationũ Senecæ. Habuit & alios duos filios, Nouatũ & Melam, quẽ Rodolphus Agricola Lucani Poetę patrem dicit. Ego tamẽ Eusebium sequutus, Melã Lucani patrem, fratrẽ fuisse Senecę dixi. Habuit. n. Seneca fratres duos Gallionẽ & Melã, vt ex Cornelio Tacito cõstat. Quanquã qui animaduerterit Senecã & Lucanum eodẽ fere tẽpore necidatos a Nerone, atq; ætatem vtriusq; cõsideret, fortasse Rodolpho Agricolæ credat, Senecam philosophũ non patruũ, sed auum fuisse Lucani. Eodẽ fere tẽpore floruit Latro Portius Hispanus, eximius orator, & Senecæ admodũ familiaris, vt videre est in præfatione declamationũ Senecæ. Per hæc tẽpora memoriæ prodidit Pet. Ant. Beuter, S. Saturninũ, postea Tolosanum episcopũ, a Diuo Petro Roma missum in Hispaniam ad prædicandum verbum Dei. Venit vero Pompelonem, & septem dierum spatio quadraginta hominum millia ad Christum conuertit, vt Pompelonensis legit ecclesia, & in his S. Firminum ciuem Pompelonensem Episcopum & martyrem. De quo suo loco.

61 Nero Othonem qui Galbę in imperio successit, charissimũ ipsi & omnium consiliorum, secretorumq; participem, vt Poppæa amica eius sine riuali potiretur, per causam legationis in Lusitaniam misit, eiq; prouinciæ præfecit. Quã Otho administrauit quæstorius per decem annos moderatione ac abstinentia singulari. Cor. Tacitus lib. 13. & Suetonius in Othone capite tertio.

64 Octauo Neronis anno, Anneus Seneca non ignarus criminationum quibus ipsum mali apud Neronem ad deteriores iam inclinantem adoriebantur, per speciem senectutis & aduersæ valetudinis, eleganti ratione petiit a Nerone, vt liceret sibi pu-

sibi publicis negociis & fortunis omnibus secedenti in ocium se abdere. cuius ora- *An. dom.*
tionem subdola responsione ac multum beneuolentiæ mentita, Nero velut clauũ
clauo pepulit, & securum esse iussit. Corn. Tacitus lib. 14.

Marcus Anneus Lucanus poeta in Pisoniana coniuratione deprehensus, bra- 66
chium ad secandas venas medico præbuit, pridie calendas Maias, anno ætatis suæ
XXVII. vel XXVIII. Partim ex Chronicis Eusebii, partim ex aliis. Eusebi⁹ dicit, Me-
lam patrem quadriennio post bona filii a Nerone promeruisse: sed contrarium as-
serit lib. 15. Corn. Tacitus, interfecti filii rem familiarem acrius requirentem, a Fa-
bio Romano accusatum, tanquã coniurationis conscium, assimulatis Lucani lite-
ris, quas cũ Nero qui opibus eius inhiabat, ad ipsum ferri iussisset, soluta vena prõ-
tinus mortis viam sibi quæsiuisse. Lucano mortuo, cuius superstitis glorię in-
uidebat, in monumento marmoreo Nero elogium hoc posuit, quod Romæ in-
uentum dicit Petrus Crinitus libro tertio de poet. Lat. M. ANNEO. LVCANO.
CORDVBENSI. POETÆ. BENEFICIO. NERONIS. CÆ. FAMA SERVATA.

Eodem anno Iunius Anneus Gallio, frater Senecæ, egregius declamator, pro-
pria se manu interfecit, mortem eius Nerone in præsentiam suam differente.
Eusebius.

Nero Senecam præceptorem suum ad necem compulit, quamuis sæpe com- 67
meatum petenti, bonisque cedenti persancte iurasset, suspectum se frustra, peri-
turumq; sepotius quam nociturum ei, vt inquit Suetonius in Nerone cap. 35. Iuss-
sus est autem a Nerone mortem suo arbitrio sibi parare. Igitur apertis primum ve-
nis brachiorum & crurum, cum lentius sanguis ex venis senio arctatis efflueret,
venenum quale Socrates in carcere bibit, hausit intrepidus: & quum ne sic qui-
dem moreretur, in feruens demum balneum illatus, vt calor veneno vires suppe-
ditaret, pauca de animæ immortalitate philosophatus, & cõsolatus Paulinam vx-
orem & amicos præsentes, mortuus est. Corn. Tacitus lib. 15. & Rodolphus Agri-
cola, vbi supra. Mortuus est autẽ maior annis 114. vt ex ipsius Senecæ præfatione
in declamationes suas facile est colligere. Ait enim, Ciceronem se audire potuisse,
nisi bellorũ ciuilium furor obstitisset, quo se intra suam coloniam continuit. Porro
inter bellum ciuile Cæsaris & Pompeii, quo tempore aptum se fuisse dicit audien-
do Ciceroni, & mortem Senecæ, interceserunt plus minus 116. anni, vt affirmare
liquido possimus, ipsum centesimum vigesimum ætatis annum excessisse. Paulina
scissis venis comitem ac sociam se mortis marito voluit præstare, sed fluente sen-
sim sanguine, siue desiderio vitæ, siue admonitu Neronis incepto destitit, vt in e-
odem loco scribit Corn. Tacitus. Hoc tempore floruit L. Iunius Moderatus Co-
lumella Hispanus, ex municipio Gaditano, vt ipse aliquot locis lib. 8. cap. 16. & lib.
10. cap. 7. testatur. Scribit enim libro primo de agricultura, quæ ex L. Volusio con-
sulari viro audierit. Quem consulem fuisse cum C. Cæsare Caligula, scribit Holo-
ander, anno domini 43. quo anno mortuus est Cæsar Caligula. Hunc ego Senecæ
postposui, quia illius meminit. Hoc quoq; anno produnt annales Hispanici, bea-
tum Paulũ Apostolum in Hispania prædicasse Euangelium Christi, & multos ad il-
lius fidẽ adduxisse. De qua re quoniam variæ sunt opiniones, quod partim studio
proprio, partim amicorũ admonitu ex grauibus autoribus annotaui, paulo diffu-
sius explicandũ duxi. Et Gelasius quidem Paulũ ad Hispanias venisse negat, 22. q.
2. c. Bea. Paul. Sed D. Chrysostomus illo antiquior affirmat, homil. 7. scribens ad
hunc modũ: Postquam vero Romã ingressus est, ibi quoq; quanta cum modestia
annunciat veritatem? quãta cũ libertate obstruit ora impiorũ? Verum nec ibi stare
contentus, etiã in Hispaniã percutrit. Diuus quoq; Hieronymus, tametsi in epistola
quadã contra Heluidium significare videtur, Paulũ antequam profectionẽ in Hi-
spaniã animo destinatã susciperet, a Nerone in vincula coniectũ, & in commenta-
riis in epistolã Pauli ad Ephesios cap. 3. ambigue scribat, D. Paulũ ad Hispanias vel
pertexisse, vel ire disposuisse: tamẽ idẽ in Esaiæ cap. 11. scribens affirmat his verbis:
Quod de vnius Pauli Apostoli exemplo intelligamus, qui per Pamphiliã, & Asiam,
& Macedoniã, & Achaiã, & diuersas insulas atq; prouincias ad Italiã quoq;, & (vt
ipse scribit) ad Hispanias alienigenarum portatus est nauibus. Sed idem scribens in

An. dom. Amos prophetam cap. 5. clarius hoc astruit, ad hũc modum: Qui vocatus a domino, effusus est super faciem vniuersæ terræ, vt prædicaret Euangelium de Hierosolymis vsque ad Illyricum, & ædificaret non super alterius fundamentum, vbi iam fuerat prædicatũ, sed vsq; ad Hispanias tenderet, & a mari rubro, imo ab Oceano vsq; ad Oceanũ curreret, imitans dominum suũ & solẽ iustitiæ. Sophronius quoq; Hierosolymitanus Patriarcha in eadẽ est opinione, vt ait Iacobus Faber Stapulẽsis in commẽtariis in epistolam ad Romanos cap. 15. Sed ipsius Fabri verba, cũ Sophronii sentẽtia, operæpreciũ fuerit adscribere. Ea sunt eiusmodi: Sed dices. Profectus ne est aliquando Paulus Apostolus in Hispaniam? Credo quidem. Quod & Sophronius Patriarcha Hierosolymitanus reliquit scriptum. Scribit enim, Italias, Gallias & Hispanias transitu beatissimi Pauli illustratas. Qui (vt refert) cum in domo Probi illustris cuiusdam viri hospitio susceptus in Hispania fuisset, & Xantippe vxor eiusdem Probi, modestiã hospitis sedulius in eum intenta admiraretur, diuina voluntate factum esse, vt dũ sic intenta vultui peregrini inhæreret, appareret ante frontẽ Pauli quasi literis aureis scriptũ: PAVLVS APOSTOLVS PRÆDICATOR CHRISTI. Quæ cum prænuncia fama multa de Apostolo audisset, & diu desiderasset vultum se posse videre Apostoli, gaudio pariter resoluta & stupore, cum lachrymis corruit ad pedes Apostoli. edocta autem mysteria Christi, cum viro & familia Christo regenerata est, regno æternæ beatitudinis adinuento. Sed & traditur Philotheus, eius regionis Princeps, Paulo adhæsisse, factus Christi confessor. O quam fœlices, qui cum æterno regnũ permutant terrenũ! Hactenus ille. Sed & D. Gregorius idẽ affirmat in Moralibus li. 31. c. 37. & D. Isidorus in eadẽ est opinione, in libello quem scripsit de ortu & vita vel obitu Sanctorũ Patrum, cuius hæc sunt verba: Incipiens enim ab Hierosolymis vsq; ad Illyricũ & Italiam Hispaniáq; processit, ac nomẽ Christi multarum manifestauit gentiũ populis, quibus non fuerat declaratũ. Sanctus quoq; Thomas idem affirmat in cõmentariis in epistolam D. Pauli ad Galatas c. 2. hoc pacto: Vocat autem prædicationẽ suam cursum, propter velocitatem doctrinæ suæ: quia in modico tempore, a Hierusalẽ vsq; in Illyricum, & vsq; in Hispaniam prædicauit Euangeliũ. Non ignoro eundẽ in commentariis in epistolam ad Romanos cap. 15. hãc quæstionẽ in medio relinquere, adductum autoritate Gelasii, cuius paulo ante meminimus. Cæterũ vt quod de hac re sentio, dicam, subiiciẽs tamen semper quæcunq; dixero saniori ac meliori iudicio, neq; mihi D. Paulus bis affirmasse sine causa videtur in eodẽ capite, se profecturũ in Hispaniam, neq; autores graues & sancti hoc temere de illo memoriæ proditũ reliquisse. At nusquam in Hispania fuisse legitur in actis Apostolorum. Sed Lucas historiã tantum vsq; ad quartum Neronis annum prosequutus est. Paulus vero Apostolus vltimo Neronis anno, hoc est decimo quarto, passus est, neq; res illius gestæ decem annorum sacrarũ literarum oraculis traditæ sunt, & tamẽ illum interea fuisse ociosum, credendum non est: præsertim quum D. Hieronymus in catalogo scriptorum ecclesiasticorum literis mandauerit, eum post biennium quo in libera mansit custodia, dimissũ a Nerone, vt Euangeliũ Christi in Occidẽtis quoq; partibus prædicaret. Idem fere scribit & Beda. Hæc altius repetenda duxi, quod plurimum ad Hispaniæ laudem pertinere censeam, si constet eam tanti Apostoli fuisse prædicatione sanctificatã. Neq; vero proprio Marte collegi omnia hæc, sed adiutus sum primum opera sereniſſimi Domini mei D. Henrici Cardinalis, Infantis Portugalliæ, deinde Fratris Francisci Forerii ordinis Prædicatorii, vix vlli hac tempestate meo quidem iudicio, concionãdi dexteritate secũdi. Neq; defuit Frater Innocentius ex instituto D. Hieronymi, vir religiosus, mihiq; amicus, & literis elegantioribus excultus. Nec silentio prætereundus est Frater Alexius Salamãca, ex D. Francisci familia, vir egregie peritus, qui & ipse mihi operã suã hac in re præstitit non inutilẽ. Postremo M. Gregorius Gallus Theologus, & sacrorũ Bibliorũ in Salmanticensi Academia professor laudatissimus, sed a Carolo Augusto ad Cõcilium euocatus, mihi Quodlibeticam quæstionẽ suã ostendit, in qua fusi° hoc argumentũ tractat, & argumenta eorũ qui refragãtur huic opinioni, nõ minus acute quam erudite diluit atq; conuincit. Paulus Confessor, Diui Pauli Apostoli discipulus,

scipulus, atque in Hispania prædicationis Euangelicæ socius, a magistro relictus in Hispania, & factus Narbonensis demum episcopus, completo diligenter officio, clarus miraculis ibidem in domino quieuit. Celebratur festum illius pridie Idus Decembris. Archiepiscopus Florentinus huius meminit, & Prudentius: & Petrus de Natalibus, ac Petrus Antonius Beuter lib. 1. cap. 21. affirmant esse Paulum Sergium quem Paulus Apostolus ad fidem conuertit Actuum 13. S. Rufus Simonis Cyrenæi filius, Pauli Apostoli discipulus ac socius, fuit primus Episcopus Dertosanus. Pet. Ant. Beuter. vbi supra. *An. dom.*

Consul fuit Romæ Silius Italicus Poeta Hispanus, ex Italica ciuitate Bæticæ p- 70
pe Hispalim, cuius Consulatus eo fuit celebrior, quod eodem anno mortuus sit Nero, publica Romanorum calamitas, & imperii dedecus. Hic poeta defunctus Consulatu, totum se a publicis negociis ad ocium poeticum & studia conuertit, vt etiam in Nutritiis testatur Angelus Politianus. Possedit hic prædiũ Vergilij in agro Neapolitano, & Academicam villam Ciceronis. Martialis lib. 7. & 11. epigrã. Hermãnus Buschius, vir diligens & eruditus, ac de bonis literis optime meritus, scribit illum ter fuisse Consulem, idq; Martialis epigrammate cõfirmat. quod nescio equidem, an de hoc Silio, an de aliis (nam plures fuere) intelligendum sit: præsertim cum primum eius Consulatum fuisse dicant, quo anno mortuus est Nero. Quo Consulatu perfunctum, ipse quoque Martialis autor est, illum in ocium literatiq; rariũ relicta vrbe se abdidisse. Plinius quoq; a Nerone consulem factum ait, sed sæpius fuisse Consulem non addit. Hunc Petrus Crinitus lib. 4. de Poet. Lat. affirmat radi ex Italica Hispaniæ ciuitate oriundum, sed Romæ natum. Quo tempore mortuus est Nero, magistratum gessit in Hispania Cluuius Rufus, vir facundus & magnæ autoritatis, cuius honorifica fit mentio in epistolis Plinii lib. 6. & 9. Eodem anno, paulo ante mortem Neronis, inter alias prouincias, Hispania quoq; tam nefarium pertæsa Principem, a Romano defecit Imperio. Cuius motus compescẽdi prouincia quum tradita esset Sergio Galbæ, qui Tarraconensem prouinciam per octo annos varie & inæqualiter rexerat, ipse sibi melius quã Neroni consultum cupiens, præsertim a quo mandata de nece ipsius ad procuratores clã missa deprehenderat, ita sibi omniũ illic deuinxit animos, vt consalutatus sit Imperator, non refragante exercitu. Ad quod præter alia signa & auspicia, vehementer confirmatus est vaticinio fatidicæ puellæ, quæ ante ducentos annos cecinerat oriturũ quandoq; ex Hispania Principem dominumq; rerum. Illud quoq; mirabile accidit illi, vt cum prouinciam ingressus sacrificaret intra ædem publicã, puero e ministris acerrã tenenti capillus repente toto capite canescceret. Quo significari interpretabantur mutationẽ rerum, successurumq; iuueni senẽ, hoc est, ipsum Neroni. Hæc fere ex Suetonio in Nerone cap. 42. & Galba cap. 8. 9. 10. Fabius Quintilianus Callagurri oppido Hispaniæ (Ausonius Callagorrim vocat) natus, adolescens admodũ a Galba Romam perducitur, patre vsus erudito viro, & in reipub. suæ administratione honestissime versato. Eusebius & Angelus Politianꝰ in præf. Quint. Sub hæc tempora, Vespasianus Imperator Augustus, iactatus procellis Reipub. 72
Latii ius vniuersæ Hispanię tribuit, hoc est, ius petẽdi magistratus, & vt eadẽ gauderent immunitate, qua Romani. sic enim interpretatur Andreas Alciatus lib. disputn. 2. c. 1. Plinius in Naturali historia l. 3. c. 3. Eodem fere tempore accidit Lartio Licinio Prætorio viro, iura reddenti in Hispania Carthagine, vt mordẽti tuber deprehensus intus denarius primos dentes inflecteret, quemadmodum autor est Plinius in Naturali historia lib. 29. cap. 3.

Belilla Hispana, serua Iesu Christi, requieuit in domino, obiit Æra 115. hoc est, 77
anno domini septuagesimo septimo. Hoc monumẽtum, cum aliis antiquissimam Hispanorum religionem testantibus, paucis ab hinc annis prope Cantabriam inuentum scribit Alfonsus Venerus in Enchiridio temporum.

Fabius Quintilianus cum agendis causis maximum sibi nomen comparasset, 90
primus Romæ scholam publicam instituit, atq; ex fisco salarium accepit. Eusebius & Angelus Politianus loco iã dicto, qui discipulos eius fuisse dicit Iuuenalẽ & Plinium Iuniorem, qui patronum se fidelem Bæticis opem ipsius implorantibus, in

An. dom. grauissimis causis prętitit, de qua re vide epistolas ipsius. Iuuenalē sunt qui Hispanis adscribant, quod ego neque affirmare possum, neque refellere. Illud recte cōmemini, ante annos quindecim vidisse me Segobiæ, dum illic in aula Isabellę Augustæ agerem, in turri quadam e regione portæ Diui Andreæ, saxum cuius hæc erat inscriptio: PVBLIO IVVENALI IVVENALIS. Sed nō arbitror esse de hoc Iuuenali. Hoc tempore celebres fuere multi poetæ Hispani, quorum præcipuus M. Valerius Martialis, natus Bilbili (quam hodie Calataiud appellāt, dictam Mauris Calataiub, a Mauro quodam Aiub qui ruinas illius instaurauit, sed loco aliquantulū remoto a veteri Bilbili) Romæ variis ornatus honoribus, vt equestri dignitate, Prætura, iure trium liberorum. Hunc Ælius Verus Imperator suū solet appellare Vergilium. Qui iam ætate prouectior, res vrbanas pertæsus, & in patriam reuersus, nō multo post diem suum obiit. Petrus Crinitus lib. 4. de Poet. Lat. Mortem Martialis deplorat Plinius in epistolis lib. 3. epist. vlt. Canius Poeta Gaditanus. Decianus Emeritensis, cuius virtutes & vtriusque linguæ peritiam, eleganti epigrāmate celebrat Martialis lib. 1. Fuit hic poeta & philosophus, vt annotauit Gregorius Gyraldus. Licianus eiusdem cum Martiali patriæ. Hos tres Martialis vnico epigrammate lib. 1. complexus est. Lucium quoque poetam Hispanum ponit hoc tępore, nempe sub Domitiano, Gregorius Gyraldus lib. 4. hist. poet. & ait imitatum fuisse Horatium Flaccum. M. Vnicus poeta, Martialis consanguineus. Idem.

97 Domitianus Imperator, secundus post Neronem persequitur Christianos. Eusebius. In hac persecutione Beatus Eugenius primus Toletanus episcopus, S. Dionysii Areopagitæ discipulus, dum peracto in Hispania Euangelicæ prędicationis officio magistrum reuiseret, prope Lutetiam, Christum prædicans, a gentili quodam capite cæsus est, atque in lacum proiectus: vnde ducentis post annis, ab Heroldo quodam ciue Romano diuinitus admonito exemptus ac sepultus est. Laurentius Padilia Historicus Hispanus, & S. Antoninus.

98 Cocceius Nerua iam senex, nimirum anno ætatis sexagesimo septimo, Romano est inauguratus imperio, per quem (vt inquit Paulus Orosius) re vera ad Rictæ Reipublicę diuina prouisio consuluit. Hic primo edicto suo cunctos exules reuocauit. vnde & Ioannes Apostolus hac generali liberatus indulgentia, rediit Ephesum. Hunc Chronica Hispana fuisse Hispanum asserunt. Certe Sextus Aurelius Victor extra Italiam genitum affirmat. Sed paulo post parum sibi constans Narbonensi oppido genitum scribit, quod Plinius lib. 3. cap. 14. in sexta regione Italiæ constituit.

100 Vlpius Traianus Hispanus, atque (vt autor est Eusebius cum Eutropio) *Italicæ* natus, Reipub. gubernacula Nerua tradente atque eum adoptante suscepit, summis imperii insignibus apud Agrippinam Galliæ vrbem. Hic in persequēdis Christianis errore deceptus, tertius a Nerone, cum passim repertos cogi ad sacrificandum idolis, ac detractantes interfici præcepisset, plurimique interficerentur, Plinii Secundi admonitu rescriptis leuioribus temperauit edictum. Pau. Orosius lib. 7. cap. 12. De hac re vide Plinii epistolas lib. 10. Sub hoc Principe imperium Romanum, quod inertia Cæsarum quasi consenuerat, mouit lacertos, & præter spem omnium, senectus illius quasi reddita iuuentute, reuiruit. L. Florus lib. 1. rer. ab vrb. cond. De anima Traiani Imp. a pœnis inferni per beatum Gregorium Papam asserta, quid sentiendum sit, consule theologos, & inter eos S. Antoninum Archiepiscopum Florentinum par. 2. tit. 12. cap. 3. §. 8. In hac persecutione Beatus Marcius ciuis Romanus, Iesu Christi discipulus, Eboræ sub Præside Validio pro fide Christi martyrio affectus est. Fuit vero vnus ex iis qui Christo eunti Hierosolyma substrauerunt vestimēta in via. Hic & in cœna cum discipulis recubuit, & domino lauanti pedes apostolorum, sedulo pro suo modulo ministrauit, & cæteris Dominicæ passionis ac resurrectionis mysteriis interfuit. Alfonsi Regis Chronica hoc tempore, Laurentius Padilia sub Nerone passum scribit, & reliquias ipsius adseruari in oppidulo quodam prope Medinam, quę cognominatur vulgo de rio seco. Qui plura de eius vita nosse volet, consulat breuiarium Eborense.

106 Traianus nobilitauit Hispaniam variis ædificiis, atque inter cætera cōstrui iussit super

sit super Tagum, pontem a se cognominatum, qui nunc vulgo dicitur Dalcanta- *An. dom.*
ra, opus superbum & imperatoria maiestate dignum, in quo etiam hodie sequentes visuntur inscriptiones. Ex vtraque parte arcus.

IMP. CÆSARI. DIVI. NERVÆ. F. NERVÆ. TRAIANO. AVG.
GERM. DACICO. PONTIF. MAX. TRIB. POTES. VIII. IMP. VI.
COS. V. P. P.

Sub arcum tabula est ex vno latere.

MVNICIPIA
PROVINCIÆ
LVSITANIÆ STIPE CONLATA
QVÆ OPVS PONTIS PERFECERVNT
ICÆDITANI
LANCIENSES OPPIDANI.
TALORI
INTERANNIENSES.
COLARNI
LANCIENSES TRANSCVDANI
ARAVI
MEIDVBRIGENSES
ARABRIGENSES
BANIENSES
PÆSVRES

Erant quatuor similes, sed aliarum trium solæ vacuæ sedes apparent.

Supra limen superius ædis D. Iuliani, in principio pontis.

IMP. NERVÆ. TRAIANO. CÆSARI. AVGVSTO. GERMANICO. DACICO. SACRVM.
TEMPLVM IN RVPE TAGI SVPERIS ET CÆSARE PLENVM.
ARS VBI MATERIA VINCITVR IPSA SVA.
QVIS QVALI DEDERIT VOTO FORTASSE REQVIRET
CVRA VIATORVM QVOS NOVA FAMA IVVAT.
INGENTEM VASTA PONTEM QVOD MOLE PEREGIT.
SACRA LITATVRO FECIT HONORE LACER.
QVI. PONTEM FECIT LACER ET NOVA TEMPLA DICAVIT.
ILLIC SE SOLV. . . . VOTA LITANT.
PONTEM PERPETVI MANSVRVM IN SECVLA MVNDI.
FECIT DIVINA NOBILIS ARTE LACER.
IDEM ROMVLEIS TEMPLVM CVM CÆS. DIVIS.
CONSTITVIT. FELIX VTRAQVE CAVSA SACRI.
C. IVLIVS. LACER. H. S. F. ET DEDICAVIT. AMICO. CVRIO,
LACONE ICÆDITANO.

Huius quoque opus ab eruditis creditur aquæductus ille Segobiensis visendæ structuræ, & in qua facile Romanã magnificentiam agnoscas. In hac mecum opinione est Florianus a Campo, & Petrus Anto. Beuter lib. 1. cap. 10. Rodericus Archiepiscopus Toletanus lib. 1. cap. 7. Hispani siue Hispano Regi adscribit, sed fallitur. Traianus ex 14. legionibus, quas ad comprimẽdos Prouincialium populorum motus conscripserat, duas in Hispaniam misit, vt quæ vrbes in editioribus locis erant ædificatæ, solo æquarentur, atque in locis planioribus & ad rebellãdum minus idoneis extruerentur. A quibus diruta Sublantia, Legio Geminia condita a militibus septimæ legionis nomen accepit, quæ hodie regni Legionẽsis metropolis est. Sunt qui hoc Nerua imperante factum scribant. Illud in præsentia non videtur silentio prętereundum, esse nonnullos, & eos eruditos ac celebres viros, qui ciuitatem hanc Legionem Germanicam appellatam affirmẽt, Ptolemæi autoritatem sequuti. In qua sententia & ego hactenus fui, donec a viro graui & erudito

An. dom. Didaco Neila, Canonico Salmanticensi, admonitus sum, Legionem Geminam fuisse Geminiam, non Germanicam olim dictam, & Ptolemæi codicem mendosum videri: propterea quod cũ a legione septima conditam vel ex ipso Ptolemęo constet, tamen nusquã tota Hispania, legionis septimæ Germanicæ nomen in vetustis saxorum inscriptionibus reperiri hactenus potuerit, legionis vero septimæ Geminæ persæpe. Cuiusmodi multas inscriptiones inuenit, mihique ostendit vir ornatissimus Gaspar a Castro, curiosissimus harũ rerum inuestigator, & primus huius erroris vindex, quod ego quidem sciam. Quam rem eo studiosius indagauit, vt veterum patriæ suæ nomen e tenebris erueret in lucem. Multa enim huius rei monumẽta descripsit, & mihi pro sua humanitate communicauit, ex quibus pauca quædam in medium proferam, & legionum nomina, vt via Appia nõ ita pridem in columna marmorea reperta & in ædes Cardinalis S. Floræ translata sunt, subiũgam, vt manifestum sit studioso lectori, non coniecturis tantum opinionem hanc niti, sed etiam grauioribus testimoniis fulciri. Et prima quidem inscriptio reperta in Portugallia, quam Transmontanam vocant, apud aquas Flauias, vulgo Chaues, in ædibus Simonis Guedes, habet ad hunc modum:

IMP. CÆS. VESP. AVG. PONT. MAX. TRIB. POT. X. IMP. XX. P. P. COS. IX.
IMP. VESP. CÆS. AVG. F. PONT. TRIB. POT. VIII. IMP. XIIII. COS. VI.

Hoc loco iam olim erant erasi duo versus, nec dubium quin de Domitiano.

C. CALPETANO. RANTIO. QVIRINALI. VAL. FESTO. LEG. AVG. PR. PR.
D. CORNELIO, MÆCIANO, LEG, AVG. L. ARRVNTIO, MAXIMO, PROC, AVG.
LEG. VII. GEM, FEL.

CIVITATES, X.
AQVIFLAVIENSES, AOBRIGENS
BIBALI, COELERNI, EQVÆSI
INTERAMICI, LIMICI, ÆBISOC
QVARQVERNI, TAMAGANI

Altera est in pago cui Ruiforco nomen, duabus leucis cum dimidia a *ciuitate* Legionensi, in templo D. Iuliani, in tabula prægrandi marmorea. Ea habet ad hũc modum:

IMP, CÆSARI
M, AVREL, ANTO
NINO, PIO, FELI
CI, AVG. PARTHIC
MAX, BRIT, MAX
GERMAN. MAX.
PONTIF, MAX
TRIB. POT, XVIIII
COS, IIII, IMP, III
P, P, PROC
EQVITES, IN
HIS ACTARIVS
LEG, VII. GEM
ANT, P, FEL, DE
VOTI, NVMINI
MAGESTATIQ, EIVS

Quin & ipsa ciuitate Legionensi multi lateres inuenti sunt cũ hac inscriptione.

LEG, VII, P, F.

Plures inscriptiones adferre in medium possem, quibus idem cõfirmatur, quas idem Gaspar a Castro diligenter obseruatas ac descriptas mihi communicauit, nisi præstare videretur ipsa Legionum nomina, vt Roma missa sunt, hic apponere.

NOMINA LEG.

II. AVG.	II. ADIVT.	IIII. SCYTH.
VI. VICTR.	III. FLAV.	XVI. FLAV.
XX. VICTR.	VII. CLAV.	VI. FERRA.
VIII. AVG.	I. ITALIC.	X. FRETE.
XXII, PRIM.	V, MACED.	III. CYREN.
I. MINER,	XI, CLAVD.	II. TRAIAN.
XXX, VLP.	XIII. GEM,	III. AVG.
I, ADIVT	XII, FVLM.	VII. GEM.
X, GEM	XV, APOLL.	II. ITALIC.
XIIII, GEM.	III, GALLIC.	III. ITALIC.
I, PARTH	II, PARTH.	III. PARTH.

De hac quoque re consulendum Resendium duxi, virum omnis antiquitatis scientissimum, cuius mihi sententia, quamuis Ptolemæi locus quem facile depra-

uatum

uatum affirmare non audet, præsertim suffragante codice Græco, scrupulum fa- *An. dom.*
ciat, eodem inclinare videtur, vt ex eius ad me patet epistola, cuius partem tran-
scribere hic ad verbum operæprecium duxi, cum ipsis Legionũ nominibus, quæ
ipse ad me misit. Arbitror enim hoc studiosis non minus gratum quam vtile fu-
turum. Dealtero epistolæ tuæ capite nunc agam. Ais te a viro doctiss. Salmanti-
censi Canonico admonitum candide, quasi non recte Legionem vrbem Legio-
nem Germanicam appellaris, quum potius Legionem Geminam debuisses. idq;
esse ita, videri quum ex Legionum nominibus quæ Romæ in columna via Appia
adhuc extant, quæque benigne tibi a viro illo doctissimo scribis communicata, tũ
vero ex inscriptione quæ a latere coctili inuenta sit in eadem vrbe, quæ esset ad
hunc modum: LEG. VII. GEM. P. F. id est, vt ego interpretor, Legio septima Ge-
mina, pia, fidelis. Deista inscriptione coctili tunc iudicabo, quum oculis videro.
Neque enim ego temere soleo hisce rebus fidem adiungere, quum præsertim in-
scriptionis ipsius truncatæ illa tantum verba miseris. Sed donemus ibi esse. Etiam
ne ex ea patet, ab Legione septima Gemina vrbem Legionensem esse conditam,
an lateritiæ istæ literæ alterius rei causa Legionis septimæ Geminæ meminerunt?
Hoc prius si constat, emendandus erit Ptolemæus, qui libro Geographiæ secũdo,
inter Asturiæ ciuitates Legionem VII. Germanicam ponit, vel expendendum,
num eadem sit legio VII. Gemina, quæ legio VII. Germanica: eoque magis, quod
ex Antoniniitinerario, vbi describitur iter a Mediolano per Alpes Cottias vsque
Callecian, ad leguas VII. Geminam, quod ego legendum puto ad Leg. VII. Ge-
minam, videtur opinio ista cõfirmari. Tametsi Antoninianũ hoc itinerarium mi-
re est deprauatum. Sin vero illud non constat, nec eadem sit legio VII. Gemina,
cum Germanica VII. imo etiam si vna eademque sit, Ptolemæi autem codex fidei
sit minus fluxæ, interim licebit nobis, opinor, maximum virum grauissimumque
auctorem imitari. Nomina vero legionum quæ misisti adnosco quidem, sed non
sola. Longe enim plura inueniũtur. Ego quæ tumultuaria lectione ex auctoribus
colligere modo potui, ad te mitto, simul orationem quam nuper habui de laudi-
bus Regis nostri. Quod præterea scribam, habeo nihil, nisi me tui esse, vt qui ma-
ximè, & quum maxime, studiosum. Vale. Conimbricæ, IIII. Nonas Iulii
M. D. LI.

Legionum appellationes.

I. Adiutrix.
II. Adiutrix.
V. Alauda.
VI. Alauda.
VII. Alauda.
VIII. Alauda.
IX. Alauda.
X. Alauda.
Alauda.
VIII. Amerina.
X. Antoniniana.
XV. Antoniniana.
II. Apollinaris.
III. Augustalis.
VIII. AVG.
IX. Britannica.
VI. CLAVD.
VII. CLAVD.
X. Claud.
XI. Claud.
Commoda P. F. constans.
III. Cyrenaica.
VI. Ferratensis.
XII. Flam.
III. Flauiana.
IIII. FLAV.
XVI. FLAV.
X. Fretensis.
Fulminea, vel Fulminatrix, Keraynobolos.
III. Gallica.
VII. Galbiana.
VII. Gemella, vel
VII. GEM.
VIII. Gem.
X. Gem.
XIII. Gem. Antoniniana.
XIII. Gem. im. Neron.
Tiber.
XIII. Gem. im. CC.
XIII. Gem. MV.
XIII. Gem. CAMIL.
XIII. Gem. GA.

An. dom. XIII. *Gem.IVN.*
XIII. *Gem.A.*
XIII. *Gem.VI.AC.*
XIII. *Gem.VALE.*
XIII. *Gem.FE.*
XIII. *Gem.FL.*
XIII. *Gem.POET.*
XIII. *Gem.OLIM.*
XIIII. *Gem.*
XIX. *Gem.*
VI. *Germanica.*
VII. *Germanica.*
X. *Germ.*
XIII. *Germ.*
XIIII. *Germ.*

Germaniæ inferioris, leg. primani. Quintani, & XV. & XVI. legiones.

I. *Italica.*
II. *Italic.*
IIII. *Macedonica.*
V. *Maced.*
I. *Mineruia.*

Mœsiacæ legiones

I. *Mœsiaca.*
XVIII. *PRIMIG.*
XXII. *PRIM.*
XXII. *PR.*

Pannonicæ legiones.

I. *Pannonic.*
VIII. *Pannon.Iulia.*
I. *PARTHICA.*
II. *PARTH.*
III. *PARTH.*
XXI. *RAPAX.*

Sarmaticæ legiones.

I. *Adiutrix.P.F.Seueriana.*
II. *Adiutrix.P.F.Seueriana.*
I. *Traiana.*
II. *Traiana.Fortis.*
III. *Traiana.*
VI. *Victrix.*
XVIII. *Victrix.*
XX. *Victrix.*

Vitellianæ legiones.

XXI. *Vitelliana.*
XXX. *Vlpia.*
XXXV. *VLP.*

Hactenus Resendius. Illud hic addendum videtur, non deesse qui arbitrentur, viam quæ Argentea vulgo etiam nunc appellatur, & Salmantica, aut non procul inde Emeritam vsque, deinde (vt plerique affirmant) Hispalim ducit, a Traiano lapidibus stratam ac munitam, atque iis columnis quæ adhuc, quanquam plurimis locis collapsæ, visuntur, certis interuallis distinctam. Sed illud opus Traiano antiquius, & ab Hadriano Augusto restitutum, ex sequēti patet inscriptione, quæ palam in illis columnis legitur, quam idem Gaspar a Castro mihi misit ad hunc modum:

IMP. CÆSAR
DIVI. TRAIANI. PAR
THICI. F. DIVI. NER
VÆ. NEPOS. TRAIA
NVS. HADRIANVS
AVG. PONTIF. MAX.
TRIB. POT. V. COS
III. RESTITVIT

CXLIX.

Hoc tempore claruit Voconius Victor Poeta, ipse quidem Romanus, sed cuius mater e primis fuit citerioris Hispaniæ, vt annotauit Gregorius Gyraldus lib. 4. hist. poet. De Voconio, vide epistolas Plinii, & Martialem.

110 Persecutio in Christianos quam Traianus mouerat, Plinii Iunioris cōsilio mitigata est. Eusebius.

112 Plinius Secūdus qui naturalem scripsit Historiam, dum Vesuuii montis inuisit incēdium, crassiore caligine obstructo spiritu, clausoq; stomacho, periit. Eusebius & Plinius Iunior lib. 6. epist. Hic in Hispania procurauit, eodem autore lib. 3. epist.

119 Ælius Hadrianus Hispanus Italicæ natus, & cōsobrinæ Traiani filius, Romanū suscepit imperiū, & parēs patriæ appellat⁹, atq; vxor ei⁹ dicta Augusta. Hic p Quadratum

dratum Apostolorum discipulũ, & Aristidem, ac Serenum Granium de Christia- *An. dom.*
na religione instructus, per epistolam Minutio Fundano Asiæ Proconsuli præce-
pit, ne cuiliceret Christianos sine obiectu criminis & probatione damnare. Quin
& Christianos Hierosolymis agentes multis fauoribus est prosecutus, vrbe ipsis
concessa, expulsis Iudæis. Quam vrbem muris instauratam, a nomine suo Æliam
appellari iussit. Eusebius & Paulus Orosius lib. 7. cap. 13. Hadrianus cum Tarraco-
ne hybernaret, quo Hispanos omnes ad conuentum euocauerat, ædem Augusti
suo sumptu restituit. Quo tempore non sine gloria maximum periculum adiit.
Nam cum apud Tarraconem per hospitiua viridaria spatiaretur, & seruus quidam
in ipsum gladio furiosus irrueret, retentum illum ministris accurrentibus tradi-
dit, & vbi furiosum esse constitit, nihil animo turbatus, medicis curandum dedit.
Ælius Spartianus.

Bellum Iudaicum in Palestina finem accepit, rebus Iudæorum penitus oppres- 137
sis, inquit Eusebius. Quos vero Hadrianus in eo bello Iudæos cepit, in Hispaniam
exulatum misit. Atq; hæc fuit decima illorum captiuitas. Porro ex eo tempore ad
fœlicissima vsq; tempora Catholicorum Regum Ferdinandi & Isabellæ, atq; eti-
am Emanuelis inuicti Portugalliæ Regis, publicæ in Hispania Iudæorum Synago-
gæ fuere. Pet. Anto. Beuter lib. 1. cap. 19. Quod ipsum D. Hieronymus affirmare
videtur, dum in commentariis in Amos prophetam cap. 8. ait ad hunc modum:
Ablata est eis lex, & prophetę æterno conticuere silentio, mouentur a mari ad ma-
re, & ab Oceano Britannico vsq; ad Oceanum Atlanticum, id est, ab Occidente
ad Meridiem, & ab Aquilone vsq; ad Orientem, toto orbe peregrini. Hadria-
num Ælius Spartianus Romæ natum dicit, Sextus Aurelius Victor Adriæ oppido
agri Piceni, sicut Traianum ex vrbe Tudertina: sed vterq; tota errat via. Nam Eu-
sebius cum Eutropio, & Orosio, & Seuero Sulpitio, vtrunq; natum Italicæ pro-
pe Hispalim in Hispania scribunt. Numisma Bracaræ aureum vidi, ponderis duo-
rum plus minus ducatorum, quod vtriusque habebat inscriptionem, Traiani &
Hadriani.

T. Aurelius Fuluius Antoninus Pius, Hadriani gener, factus est Imperator Ro- 140
manorum, sub quo floruit Iustinus Historicus, qui Trogi Pompeii historiam cõ-
traxit in compendium, atque Antonino Pio dedicauit. Quidam hunc Hispanum
dicunt, quod mihi nondum constat. Hispani annales aiunt, hunc eundem cum
Iustino philosopho & martyre qui sub hoc Imperatore, Crescente Cynico perse-
quente, gloriose pro Christo sanguinem fudit. Quod mihi non fit verisimile: pri-
mum, quod Diuus Hieronymus nullam in hoc Iustino mentionem epitomes fa-
cit: deinde, quod dubito, an Iustinus Trogi abbreuiator Christianus fuerit. Illud
satis liquet, sacræ historiæ non admodum fuisse peritum, quum ab his quæ scri-
buntur in Genesi, non vno tantum loco dissentiat. Postremo, quod epitome Iusti-
ni, historici titulum præ se ferat, non philosophi. Quocirca persuasum habeo, du-
os eodem tempore fuisse Iustinos, alterum philosophum, alterum historicum.
Hoc quoque tempore scribunt floruisse Pompeium Trogum, quem etiam fuis-
se Hispanum affirmant. Quorum neutrum probabile mihi videtur. Nam Iustinus
in fine penultimi libri, tam ipsum, quam maiores ipsius Volscis Italiæ populis ad-
scribit, & in principio libri 43. Romam patriam ipsius vocat. Quod vero ante
hunc Imperatorem scripserit, manifestum est ex Iustino, qui in calce libri penul-
timi, patrem ipsius sub Caio Cæsare militasse, epistolarumque, legationum & a-
liquot curam habuisse testatur. Inter Cæsaris autem monarchiam & Antoninum
Pium numerantur anni plus minus 185. Clarius autem istud constat ex Plinio Se-
cundo, qui in sua Naturali historia frequenter citat Trogum Pompeium, quum
ipse sub Tito Vespasiano illud opus lucubrauerit. Vnde potius crediderim, Tro-
gum Pompeium Octauii Augusti tempore scripsisse historiam, præsertim quum
illam tantum ad illius vsque tempora prosecutus sit. Hæc libuit accuratius expen-
dere, non q; Hispanorũ gloriæ quicquam delibatum velim, aut quos illi viros cla-
ros & eruditos alii adscribunt, detrahere, sed quod mihi videatur Hispania dome-
sticis opibus ditior, quam quæ peregrinis & aliunde mendicatis ornari falso de-

An. dom. beat: præterea, vt opiniones non veras ex animis hominum reuellerem.

156 S. Firminus ciuis & episcopus Pompelonensis, & Senatorii apud suos ordinis, dum in Hispania & Gallia multos ad Christi fidem prædicatione sua conuertisset, in vrbe Ambianensi, iussu Longini & Sebastiani iudicum, propter populi tumultum clam noctu decollatus, martyrii lauream accepit, circa annum Domini 156. Fuit hic S. Saturnini, vt diximus, discipulus, ab Honesto sacerdote eiusdem sancti discipulo fidem Christi doctus, & ab Honorato episcopo Tolosano, S. Saturnini (vt arbitror) successore, factus episcopus, de cuius inuentione corporis suo tempore dicemus. Ex Breuiario Pompelonensi.

163 M. Antoninus Verus Philosophus inauguratus est imperio Romano, qui sanctitate vitæ omnibus ante se Principibus antecelluit. Natus is quidem Romæ, sed oriundus ex Hispania. Nam proauus paternus Annius Verus Prætorius, ex Succubitano municipio prouinciæ Bæticæ, ex Hispania, factus est Senator. Iulius Capitolinus. Idem autor est, huius Imperatoris tempore Mauros Hispanias prope omneis vastasse, ac M. Antoninum per legatos bene res gessisse: præterea eundem res in Hispania, quæ per Lusitaniam turbatæ erant, composuisse.

195 Seuerus factus est Romanorum Imperator, qui prius sorte creatus erat Quæstor Bæticæ, sed quia Bæticam Mauri populabantur, pro Bætica Sardinia illi est attributa. Ælius Spartianus.

200 Hoc anno, aut circiter, mota est in Christianos quinta persecutio imperante Seuero, in qua Felix Presbyter, Fortunatus, & Archilochus diaconi, a Beato Irenæo Lugdunensi episcopo ad prædicandum Valentinis in Hispaniam missi, sub Præside Cornelio pro fide Christi & prædicatione Euangelica, post non æstimandos cruciatus, securi sunt percussi, quod ciues essent Romani. Pet. Ant. Beuter, & Petrus de Natalib. Hos martyres Chronica Regis Alfonsi nona persecutione sub Claudio passos testãtur. Laurentius Padilia in quarta persecutione ponit, quæ fuit sub Marco Antonino Vero, in qua manifestũ est ex Hermanno Contracto, S. Irenæum martyrio coronatum. Martyres istos quidam Valentiæ Gallicæ attribuunt.

239 Maximinus Imperator Romanus sextam in Christianos persecutionem exercuit, in qua S. Maximus prope Tarraconem cum aliis multis martyrio coronatus est. Pet. Ant. Beuter. Huius Maximini monumenta sunt, Bracarę Augustę vicus & porta Maximini, quæ hodie quoq; post tot secula nomẽ retinent. Certum est, Romanos omnes Imperatores tum per se, tum per magistratus, res præclaras in Hispania gessisse: quod tum ex plurimis ipsorum monumentis, tum ex antiquis numismatis constat. Quæ ego omnium fere Imperatorum insignita nominibus vidi, & pleraq; etiam habeo penes me, multa largitus amicis.

241 Hoc anno, secundum Eusebii supputationem, Antherus Papa epistolam scripsit ad episcopos Bæticæ & Toletanæ prouinciæ, pietatis ac diuini spiritus plenissimam, in qua statuit, episcopum non debere migrare in aliam sedem, nisi publicæ necessitatis & vtilitatis, non priuati commodi causa.

256 Lucius Papa epistolam scripsit ad episcopos Galliæ & Hispaniæ consolatoriã & hortatoriam de iis quæ ad officium pertinent episcoporum. Ea extat priori tomo Conciliorum. Eodẽ fere tempore, aut paulo post, nempe sub Stephano Papa, Diuus Cyprianus Carthaginensis episcopus, epistolam scripsit pietatis & eruditionis plenissimam, cum reliquis episcopis in concilio congregatis, ad Felicem presbyterum & plebem Legionensem atq; Asturicensem, & Ælium diaconum & plebem Emeritensem, in qua de communi aliorum patrum sententia decernit, Basilidem & Martialem idololatriæ crimine commaculatos, & nefandorum facinorum conscientia vinctos, episcopatum gerere & sacerdotium dei administrare non oportere, ac proinde recte priuatos ea dignitate, & alios in locum eorum subrogatos. Videtur alter eorum Legionensis, alter Emeritensis fuisse episcopus. Sabinum in Basilidis locum suffectũ ipse D. Cyprianus aperte testatur. Præterea collegi videtur, Legionenses atq; Asturicenses eo tempore eidẽ episcopo fuisse subiectos, licet postea diuisi episcopatus fuerint. In eadẽ epistola mentio fit Felicis episcopi Cęsaraugustani, quem collegam & fidei cultorẽ & defensorem veritatis appellat.

pellat. Epistola extat in operibus illius priore tomo lib. 1. epist. 5. Eius initium, Cum in vnum conuenissemus. *An. dom.*

Durante adhuc Deciana ac Valeriana persecutione quæ post Neronem fuit octaua, admirabili certamine pro Christi gloria certauit constantissimus martyr beatus Laurentius Hispanus, Leuita, Archidiaconus, & Cancellarius summi Pontificis, quem Sanctus Xistus Papa, quum ad Toletanum venisset concilium, Cæsaraugusta, qua iter fecerat, Romam secum duxit, vt autor est beatus Vincentius ordinis Prædicatorũ, in sermone de hoc Sancto. Huius sancti martyris glorioſam passionem, cuius tanta, Diuo Augustino teste, gloria extitit, vt mundum illuminauerit vniuersum, eleganti hymno prosecutus est Prudentius. Qui de sanctis Hispaniæ scripserunt, Oscensem fuisse dicunt, inter quos est beatus Vincentius quem modo citauimus, qui addit illum Cæsaraugustæ literis operam dedisse. In hac persecutione, quæ fuit multo maxima, Tarracone sub Æmiliano Præside, impetrantibus iam Valeriano & Gallieno, pro asserenda fide Christi sanguinem suum fuderunt Fructuosus episcopus Tarraconensis, & duo eiusdem diaconi Augurius & Eulogius, de quorum passione elegans extat hymnus Prudentii. Cordubæ passus est Parmenius presbyter cum aliis. Hermannus Contractus. Carthagine trecenti martyres, dicti Candida massa, sed in Africa, vt autor est Prudentius, in hymno de passione Diui Cypriani, non in Hispania, vt opinantur alii. 257

Huius tam nefariæ persecutionis autor Valerianus, mox a Sapore Persarum Rege captus, Imperator populi Romani, ignominiosissima apud Persas seruitute consenuit, hanc infamis officii, donec vixit, damnationem sortitus, vt ipse accliuis humi Regem semper ascensurum in equum, non manu sua, sed dorso attollentem, Gallienus vero tam claro Dei iudicio territus, tamque misero collegæ exemplo permotus, pacem ecclesiis trepida satisfactione restituit. Paulus Orosius lib. 7. cap. 22. Hic obiter annotandum, Hermannum Contractum hoc loco vbi de hac agit persecutione, quam Decio non exacte subducta temporis ratione attribuit, vitio librariorum corruptum, sic restituendum. Veronæ Zenon episcopus. In Hispania Tarracone, Fructuosus episcopus, Augurius & Eulogius diaconi. Fuit enim Zenon episcopus Veronensis, non tantum sanctitate, sed etiam eximia sacrarum literarum peritia clarus, quemadmodum videre est in his quæ ex monumentis ipsius in Bibliotheca Vaticana perlustratis, citat in Catena sua quam ex antiquissimis quibusque autoribus, tum Græcis, tum Latinis, & eorum plerisque omnibus nunquam impressis, maximo labore & industria contexuit in Genesin, & parat in totum Pentateuchum Reuerendissimus D. Aloysius Lippomanus, eiusdem ciuitatis fratri suo subrogatus episcopus, Patritius Venetus, natalium splendore, literarum peritia, morum integritate, vitæ sanctimonia clarissimus, nuper apud Ioannem Portugalliæ & Algarbiorum Regem legatione Apostolica functus. Qualeis si multos haberet Legatos Romanus Pontifex, vel citra argumenta obmutescerent, quotquot his temporibus tam impie ac nefarie Romanæ sedi obloquuntur. Reliqui vero tres fuerunt Hispani, non sub Decio passi, vt ait Hermannus Contractus, sed sub Gallieno, vt autor est Prudentius. In hac persecutione octaua, martyrum catalogo accessit S. Narcissus, qui ex Alpibus venit in Hispaniam ad prædicandum Gerundensibus. Petrus Antonius Beuter lib. 1. cap. 24. 260

Anno 265. aut secundum Eusebium, 266. Germani vlteriores abrasa potiuntur Hispania, ac Tarraconem deuastant, per duodecim fere annos omnia ferro & incendiis ac rapinis miscentes, vt ait Paulus Orosius lib. 7. cap. 22. Beatus Rhenanus lib. 1. rerum Germ. dicit fuisse Sueuos, qui Galleciæ regnum occupauerint. Quod tamen multo post contigit, quemadmodum suo loco patebit. 265

Circa hunc annum Sixtus Pontifex Maximus scripsit ad episcopos Hispaniarum epistolam grauem de accusatione episcoporum, quæ inter decretales ipsius epistolas extat, priore tomo Conciliorum. 266

Dionysius Papa epistolam scripsit ad Seuerum Cordubensem, vt apparet, episcopum, de diuisione ecclesiarum parochialium prouinciæ Cordubensis, accusatione presbyterorum & episcoporum, quæ extat ibidem. 270

An. dom. Imperante Claudio, Tetricus inuasit Hispanias & Gallias, neruos & vires Im-
272 perii Romani. Trebellius Pollio.

278 Probus Romanum sortitus Imperium, permisit Gallis omnibus & Hispanis, vt vites haberent, vinumq; conficerent. Flauius Vopiscus. Huius temporibus Hispani aduersus Romanos res nouas moliti sunt, quia illos Saturninus pacasse se dicit, qui huius Imperatoris tempore in Oriente occupauit imperium. Idem. Eodem tempore Bonosus quoq; stupenda bibacitate celebris, origine Britannus, sed educatione Hispanensis, in Germania vsurpauit imperium. Idem.

284 Hoc anno, secundum Eusebium, Eutychianus Pontifex Romanus scripsit ad Ioannem (opinor Hispalensem) & omnes Bæticæ prouinciæ episcopos, epistolam sanctam, quomodo deberent subditos de incarnatione Seruatoris nostri informare. Ex priore tomo Conciliorum.

306 Diocletianus in Oriente, Maximianus Herculius in Occidente, mense Martio, die sancto Paschę, secundum Eusebium, secundum Historiam tripartitam die passionis Dominicæ, vastari ecclesias, affligi, interficiq; Christianos decimo post Neronem loco præcipiunt. Quæ persecutio omnibus fere anteactis diuturnior atq; immanior fuit. Nam per decem annos incendiis Ecclesiarum, proscriptionibus innocentum, cædibus martyrum miserabiliter acta est. Paulus Orosius lib. 7. cap. 25. Huius persecutionis non minima laus debetur Hispaniæ, atq; haud scio, an vlla tũc prouincia plus effuderit sanguinis pro fide & nomine Christi. Sola Cæsarauguſta, ni fallor, potest hac parte contendere cum quauis non dico ciuitate, sed prouincia, vt eleganter testatur Prudentius in hymno de octodecim martyribus Cæsarauguſtanis. Vt igitur ab ea catalogum exordiamur eorum martyrum qui durante hac persecutione martyrii lauream adepti sunt: passi sunt Cæsaraugustæ martyres Lusitani:

Optatus, Publius, Lupercus, Fronto,
Successus, Felix, Martialis, Cæcilianus,
Vrbanus, Euentius, Iulius, Primitiuus,
Quintilianus, Apodemius, & quatuor Saturnini.

Quos omneis simul cum duobus confessoribus Caio & Crementio, Prudentius eleganti celebrauit hymno. Quatuor illos Saturninos, quorum nomina reuenente metri lege non posuit Prudentius, dicũt fuisse Cassianum, Matutinum, Faustum, Ianuarium. Ego tamen suspicor fuisse alios. S. Encratis (vulgo Engratia) virgo nobilis, filia Dynastæ seu Principis qui rerum in Lusitania potiebatur, & Ducis Lemitaneo Rhodani prouinciæ Narbonensis Galliæ desponsata, quæ sola propriæ passioni fuit superstes, vt canit Prudentius in hymno iam dicto, vbi passionem illius paucis perstringit, de cuius vita qui plura volet, consulat Breuiarium Eborense a Resendio recognitum. Dacianus Hispaniæ id temporis Præses, atq; sedulus huius persecutionis minister, vbi vidit crudelitatem suam Christianorũ succumbere constantiæ, dolo pensandum ratus quod viribus deerat, dispositis ad omnes Cæsarauguſtæ portas militibus in insidiis, per præconem edici iubet, quicunque Christiani in ciuitate essent, si continuo discedant, impune atq; illæsos abituros. Illi vero gaudio exultantes, neq; quicquam suspicantes fraudis, subito sese agmine portis effundunt psallentes Deo, & gratias agentes: sed mox in militum insidias illapsi, simul omnes pro Christi nomine sanguinem obtruncati effundunt. Quorum corpora ne a Christianis, siqui forte remanerent, occulte sepeliri atq; asseruari possent, iussit in vnum collecta aceruum cremari, permistis quotquot in vinculis erant facinorosis ac maleficis hominibus, vt cinerum quoq; confusio esset. Sed nihil potuit aduersus diuinã prouidentiam humana malitia. Postquam enim redacti fuerunt in cineres, repente sanctorum martyrum cineres apparuerunt niue candidiores, aliorum vero carbone quouis atriores. Præterea pluuia cœlitus dimissa, reliquias sanctorũ in massas candidas redegit, vnde id nomen hodieq; retinent, atq; adseruantur summa cum veneratione in templo diuæ Encratidis, cum reliquiis huius sanctissimæ virginis, & octodecim martyrum, in monasterio quod in ciuitate ad honorem Dei & sanctorum martyrum magnifice instaurauit catholicus

catholicus Rex Ferdinandus, ac monachis Diui Hieronymi habitandum dedit. *An. dom.*
Celebratur vero festum horum innumerabilium martyrum tertio Nonas Nouembris, quorum nomina ignorantur quidem, sed scripta sunt in libro vitæ. Ex Flore Sanctorum. S. Lambertus eodem tempore, cum nollet abnegare fidem Christi, ab hero suo cui in agriculturæ seruiebat officio, capite truncatus, mox capite in manus resumpto (mira res, sed vera) vltra quatuor passuum millia profectus est, ad locum vbi prędicti iacebant martyres occisi: quo cum peruenisset, elata voce dixit, Exultabunt sancti in gloria. Resonderunt sancti martyres, Et lætabuntur in cubilibus suis, atq; acclinauit se illis. Ibidem.

SAGVNTI, (nunc vulgo Moruedre, quasi murus vetus) prope Valentiam Arragoniæ, sub eodem Præside, glorioſum certamen pro fide Christiana certauit D. Vincentius Cæsarauguſtanus (vt Prudentius aperte testatur, non Oscensis, vt vulgo creditur) & (vt inquit diuus Augustinus) vere Vincentius, omnia mortis pericula fortissime vicit. de cuius admirabili passione vide Prudentium. Nuper quoq; L. And. Resendius passionem ac translationem ipsius ad Olisiponem ciuitatem, heroico carmine grauiter est prosequutus. S. Valerius Cæsarauguſtanus episcopus, in exilio prope Valentiam diem suum obiit. Pet. Ant. Beuter.

BARCINONE passus sub eodem Daciano S. Cucufas, & S. Eulalia virgo, variis iisq; grauissimis cruciata tormentis, & S. Iulia virgo. Laurentius Padilia cum aliis. Corpus S. Cucufatis Parisiis in Ecclesia S. Victoris adseruari memoriæ prodidit Petrus de Natalibus, & etiam Laurentius a Padilia, sed in templo S. Mauricii.

GERVNDÆ, S. Fœlix S. Narcissi diaconus, &, vt aliqui volunt, S. Cucufatis frater, cuius mentionem facit Prudentius, sicut & Sancti Cucufatis. Sunt qui hoc tempore B. Narcissum dicant passum, de quo iam diximus. S. Cucufas & S. Fœlix passi sunt a Ruffino Daciani legato, sed prius Gallerio Proconsule, & Maximiano Præside, dum in illos variis tormentis desæuirent, diuino supplicio perempti. Ex Breuiario Eborensi.

Prope Barcinonem, in oppido quod tunc dicebatur Castrum Octauianum, nunc S. Cucufatis, martyrio affecti sunt S. Seuerus episcopus Barcinonensis, clauo ferreo in caput impacto, post multa verbera, & cum eo quatuor sacerdotes, & S. Emiterius gladio percussi. Laurentius a Padilia.

CARTHAGINE (de ea loquor quæ in Hispania dicitur Carthago noua, Pœnorum opus) Saturnino Proconsule, pro fide & religione Christi gladio percussi sunt S. Speratus, Natalius, Cirinus, Beturius, Felix, Aquilinus, Letarius, Ianuarius, Generosa, Bassia siue Bessia, Donata, Secunda. Autor est præter alios Marinæus Siculus. Sed hos ego potius imperantibus Gallieno & Valeriano passos credidi, quo tempore Saturninum Consulem lego. Verum an is sit qui in martyres istos tyrannidem suam exercuerit, neq; asserere possum, neq; negare.

CALAGVRI, S. Hemeterius & Cheledonius milites legionarii, filii Marcelli Centurionis, & fratres Facundi & Primitiui, de quibus Prudentii extat hymnus, in quo dicit ignorari tempus, quo tempore passi sint: sed Chronica Hispana huic adscribunt persecutioni. quod ita esse, ex Eborensi Breuiario constat.

COMPLVTI, Iustus & Pastor fratres adolescentes, quæ nomina deprauata sunt in Hermanno Contracto, vbi perperam legitur, Iustinus & Hastar, pro Iustus & Pastor. Sicut in eodem paulo ante Oucufas, pro, Cucufas. Horum quoq; meritonem facit Prudentius.

TOLETI, S. Leocadia, in cuius ecclesia posterius celebrata sunt pleraq; omnia concilia Toletana. Sunt autem tria illic huic diuæ templa: primum vbi nata, alterum vbi passa, postremum vbi sepulta. Huius sanctæ virginis ac martyris corpus tempore Maurorum a Christianis Coloniam Agrippinæ delatum fuit. Vnde D. Ioanna, Caroli quinti Imp. semper Augusti mater, brachium illius e Flandria deportatum, Toletanæ ecclesiæ dono dedit. Laurentius Padilia.

ABVLÆ (vulgo Auila) sub Daciano Præside S. Vincentius, alius ab illo de quo iam diximus, cum sororibus Sabina & Christetide. Ciues sunt Eborenses in Por-

An.dom. tugallia, non oppidi vulgo dicti Talauera, vt quidam inepte somniant. Marinæus Siculus falso putauit, hunc eundem esse cum Diuo Vincentio Cæsaraugustano. Visuntur adhuc Eboræ plantarum S. Vincentii vestigia in lapide, in quo cum ad aram Iouis sacrificandi causa positus esset, lapis velut figuli lutum mollitus, plantarum eius impressionem recepit. Verum & hæc, & ipsa passionis historia, in Eborensi Breuiario fusius & melius describuntur.

EMERITÆ Augustæ, quæ tunc Lusitaniæ prouinciæ metropolis fuit, Prudentio teste, beata Eulalia virgo nobilis, duodecim annorum, a Donato presbytero fidem Christi docta, cum S. Iulia comite, sub Calpurniano Daciani legato, cuius gloriosam & admirabilem passionem eleganti carmine descripsit Prudentius. S. Estertius, Victor, Theogenes. Laurentius Padilia. S. Fides & Sabina, vt ait Ferdinandus Perez de Guzman. Raphael Volaterranus memoriæ prodidit, S. Lucretiam virginem etiam Hispanam & martyrem, sub Daciano passam Emeritæ. Cuius meminit etiam Petrus de Natalibus.

CORDVBÆ, S. Aciscl us cum Victoria sorore sub Dione Daciani, opinor, legato, & S. Zoylus, siue, vt appellat Prudentius, Zoellus (cui viuo renes a tergo extracti fuerunt) cum nouem sociis. Petrus de Natalibus. In eadem persecutione sub Eugenio legato vel præside, pro Christi fide martyrio creduntur affecti S. Paulus Diaconus, S. Æmilianus, Hieremias, Eulogius, Faustus, Ianuarius, Martialis, qui naribus & auribus abscisis, confractis dentibus, igni tandem perierunt, S. Flora, S. Maria. sed sancti Faustus, Ianuarius, Martialis, S. Marcelli martyris filii fuerunt, fratres sanctorum Facundi & Primitiui. Ornatur & aliis Corduba Patritia martyribus, Helia, Isidoro, Isaac, Leouigildo, Christophoro, Perfecto presbytero, Athanasio, Secundino, Petro, Auentio, Faudila, Adulpho & Ioanne, Salomone, Heleo, Narcisso, Lucio & Minutio Diaconis, Abundo, Vigildo, Olympiado & Maximo, quos duos postremos sub Decio passos affirmat Laurentius a Padilia. Reliqui quo tempore passi sint, hactenus inopia scriptorum incertum est. Arbitror tamen aliquos ex istis tempore Gothorum ab Arianis martyrio affectos, vt Leouigildum, Faudilam, Adulphum, quorum ipsa quoq; nomina Gothicum quiddam resonant.

HISPALI, S. Carpophorus, & Abundius, S. Petrus, S. Florentinus, S. Iusta & Rufina virgines, partim sub ipso Daciano, partim sub Diogeniano Daciani legato. Corpus beatæ Iustæ ex altissimo puteo in quem proiectũ erat, & ossa beatæ Rufinæ, cuius corpus in amphitheatro combustũ fuerat, a venerabili Sabino episcopo, in cœmiterio suburbii Hispalensis sepulta fuerunt. Ex Breuiario Eborensi.

ITALICÆ, S. Gerontius episcopus & martyr.

MALACÆ, S. Cyriacus & S. Paula virgo.

ASTÆ, (quæ fuit Colonia Romanorum in Bætica, prope Gades) S. Honorius, Eutychius, Stephanus. Laurentius Padilia.

PROPE Gades, ad fundum Vrsonianum conuentus Gaditani, siue (vt alii volunt) Astigitani, circa finem huius persecutionis, S. Seruandus & Germanus, sub Viatore vicariam præfecturam agente: S. Germanus sepultus Emeritæ, S. Seruandus Hispali. Ex Breuiario Eborensi.

OLISIPONE, S. Veriſſimus cum sororibus suis Maxima & Iulia pro fide Christi capite truncati sunt, & in mare præcipitati, postea apparuerunt: quo loco in honorẽ illorũ ędificatũ est monasteriũ quod vulgo dicitur Ad sanctos, monialiũ ordinis militiæ Diui Iacobi. In hac pſecutione passus est Romæ Beatus Pantaleon, cuius corpus posterius a Romanis fugientib. persecutionẽ barbarorũ, deuectũ est in Portugalliam, atq; in ciuitate Portugallensi multis etiam nunc claret miraculis.

BRACARÆ Augustæ, passionem S. Victoris, cuius illic templũ est iuxta fluuiũ Alesten, eodẽ tempore fuisse opinor, & sanctorũ martyrũ Syluestri, Cucufati, Susannæ, S. Torquati, atq; aliorũ martyrũ, quorũ memoria diuturnitate & scriptorũ penuria exoleuit. Neq; enim dubitandũ est, quũ dies tũ Bracara fuerit (vt inquit Ausonius qui eã inter quatuor præcipuas Hispaniæ ciuitates nominat) & conuentus celeberrimus. Po. Ro. quin multorũ martyrũ sanguine respersa sit, quorũ adhuc subobscura fama passim illic restat.

IN TV-

In tvdensi ciuitate Sancta Euphemia. Ferdinandus Perez. *An.dom.*

In astvriis (nomen vrbis non proditur) B. Felix Complutensis, & Anastasius, & S. Digna.

In legionensi, pro Christianæ fidei confessione sanguinem fuderunt, Claudius, Lupercus & Victoricus fratres, sub Diogeniano Daciani legato. Quorum corpora in eadem ciuitate in monasterio Diui Benedicti summa cum veneratione seruantur. Hos F. Alfonsus Venerus, sanctorum Martielis & Nonæ eiusdem ciuitatis ciuium filios fuisse scribit. Sed L. Marinæus Siculus dicit, Martielem duodecim habuisse filios, quorum vndecim eodem die crudelissimo affectos martyrio, Nonam vero extincto cum filiis marito, paruulum qui restabat filium complexam, orasse Deum, vt ipsam cum filiolo miseriis præsentis vitæ subduceret, atque exorto repente lacu cum prole diuinitus absorptam, ad quem lacū templum illi conditum, quod S. Nonæ dicitur. Cæterum fuerunt martyres isti filii non Martielis, vt illi dicunt, sed B. Marcelli prius Centurionis legionis Traianæ, viri nobilis, ac multis honoribus militaribus & emeritis stipendiis honestati, postea martyris, qui Anitio Fausto & Gallo Coss. Legionibus apud Galleciam natalem Augustorum diem celebrātibus, quum sacrificare monitus baltheum & spatham proiiceret, & Christianum se profiteretur, a Fortunato tribuno legionis vinctus ad vrbem Legionēsem ductus est, & inde Tingin Mauritaniæ Tingitanæ metropolin ad Agricolanum Præfectorum prætorii vices agentem missus, & ibi propter bellica decora capitis abscisione punitus. Acta huius rei habes in Eborēsi Breuiario, per L. Andream Resendium diligenter & fideliter translata ex Ecclesia Compostellana. Filii huius Diui Marcelli fuerunt, Claudius, Lupercus, Victoricus, Facundus, Primitiuus, Hemeterius, Cheledonius, Faustus, Ianuarius, Martialis, Sermandus, & Germanus, martyres omnes, de quibus suo loco in hac ipsa persecutione diximus.

Ad Ceam fluuium passi sunt sub Attico Præside Facundus & Primitiuus, prædicti S. Marcelli martyris filii, quo loco nūc oppidum S. Facundi, reliquiis horum martyrum, & monasterio Diui Benedicti nobile. Prope ciuitatem Burgensem (quanquam incertū an eodem tempore) sub Eglisio præfecto passæ sunt pro Christo, S. Centolla & S. Helena. S. Centollæ corpus, regnāte Alfonso decimo, a Gundisaluo episcopo in Burgensem Ecclesiam translatum est. Ioannes Maldonadus. In hac quoq; persecutione (locus non proditur) S. Vincentius & Orontius, & S. Victor Leuita, qui hospitio eos acceperat, & pater S. Victoris, ab Aquilina cōiuge in confessione fidei confirmatus, capite sunt cæsi. Quorum corpora dum a Pontio episcopo diuinitus admonito in Italiam plaustro imposita deferrentur, ad ciuitatē Hebredunensem bobus subsistētibus, nec vlterius procedere volentibus, sepulta sunt. Petrus de Natalibus. Eodem tempore in sanctorum martyrum sodalitium relati sunt S. Eugurius, Iulius, Iulianus, Vincentius, Fructuosus, Cassianus, Eutychius, & S. Bibiana. Laurentius Padilia. Sed quod ad S. Fructuosum & Eugurium attinet, arbitror esse eosdem quos sub Valeriano & Gallieno passos diximus. Hi sunt sancti Christi martyres, quos his temporibus, aut saltē circa hæc tēpora passos repetire hactenus potui, quibus Hispania quū aliis multis, tū hoc pręcipue nomine felix, apud Deū patronis merito gloriatur. Nec dubito, quin multo plures fuerint, sed quorū nomina Christo cui militarūt, nota, suffragia nobis salutaria sunt. Quorū si mihi liceat aliquando frui patrocinio, satis amplū laboris mei præmium recepisse merito gloriabor. Nec moueat quenquam, quod alios aliis Præsidibus passos diximus. Nam nihil mirum, si Hispania per decem annos quibus durauit huius persecutionis tempestas, a diuersis administrata sit Præsidibus. Præterea certum est, Dacianum, quum vnus tam multis persequendis Christianis non sufficeret, per legatos multa gessisse. Quem constat ex vita Diui Georgii, huius tempore persecutionis, igne cœlitus demisso conflagrasse. Hac tempestate vixit etiam Beatus Prudentius Hispanus, ex ea Cantabriæ prouincia quæ nunc dicitur Alaba, episcopus Tarraconensis & confessor domini, cuius festū celebratur vigesimo octauo die Aprilis. F. Alfonsus Venerus. Alius hic est a Prudentio poeta. Claruit

An. dom. eodem tempore Ruffus Festus Auienus, poeta eruditus & elegans, quem Hispanum fuisse putant, vt inquit Petrus Crinitus lib. 5. de Poet. Lat. Hunc etiam Abidnū in antiquis codicibus appellari notauit Gregorius Gyraldus lib. 4. hist. poet.

315 Hoc anno, aut secundum alios, 311. Melciades Pontifex Rom. ad Marinum, Benedictum, Leontium, & alios Hispaniarum episcopos epistolam scripsit, tam sancto Pontifice dignam, de primatu sedis Romanæ, qua etiam respōdet ad quæstionem illorum, vtrum maius sit sacramentum manus impositio, id est confirmatio, an baptismus. Ex priore tomo Conciliorum.

326 Celebrata est mense Iunio sancta Synodus Nicena 318. episcoporum, quæ fuit prima, teste Eusebio, sed œcumenica. Nam concilia generalia prouinciatū prius celebrata legimus, vt Carthaginense sub B. Cypriano, sed & Beda in Chronicis dicit, imperante Helio Pertinace, concilium in Cæsarea Palestinæ a Theophilo & aliis episcopis super celebratione Paschæ celebratum. Scribit Ioannes Abbas, quod concilium Nicenum fuit anno Constantini vigesimo, hoc est, Christi 329. sed ex actis ipsius Concilii, & epistola Osii constat, celebratum hoc Conciliū consulatu Paulini & Iuliani, qui cadit in annum decimum septimum Constantini, id est, annum domini 326. Celebratum est autem 13. calendas Iulias. Interfuit huic Synodo Theophilus Gothorum episcopus, vt ait Socrates in historia Tripartita lib. 5. cap. 38. vnde liquet falsum esse quod aiunt, Gothos vsque ad Valentis Imperatoris tempora Christum penitus ignorauisse. Huic sancto concilio Niceno Osius episcopus Cordubensis interfuit, & bonam multamque in eo nauauit operam, vt etiam annotauit Petrus Messias in vita Constantini Imperatoris, scriptor diligens & multæ lectionis, mihique olim Hispali cognitus. Imo vero præsedisse videtur concilio, & in eo vicem Romani gessisse Pontificis, cum Victore & Vincentio presbyteris Romanis, quos nunc Cardinales appellamus: quod apparet ex præfatione Sardicensis concilii. Præterea extat illius in actis concilii *Niceni* epistola, in qua ipse & Macarius Constantinopolitanus episcopus & presbyteri iam dicti postulant, quæ in eo concilio gesta erant, Syluestri summi Pontificis consensu & calculo confirmari. Historia Tripartita lib. 6. c. 20. testatur Osium Cordubæ Hispanię præsulem ad hoc concilium ab Imperatore Constantino præmissum, vt flammam ab Ario tunc excitatam extingueret: etiam Sabellii Libyensis hæretici dogma destruxisse. Interfuit Osius Episcopus etiam concilio Gangrensi, quod eodem fere anno in Paphlagonia celebratum est. Priore tomo Conciliorum. Quæ præterea de Osio dicenda restant, suis locis dicentur.

329 Floruit sub Constantino Imperatore Iuuencus, nobilissimi generis Hispanus presbyter, qui versibus heroicis, pene ad verbum transferens, Euangelicam historiam quatuor libris cōscripsit, & alia nonnulla eodem metro ad Sacramentorum ordinem pertinentia. D. Hieronymus & Seuerus Sulpitius.

338 Constantinus Imperator magnas adduxit copias in Hispaniam, vt barbaras nationes quæ Galleciam, Bæticam, atque omnem oram maritimam varie occupauerant, expelleret: atque Hispanos in monteis & inaccessa loca profugos sedibus suis restitueret. Quod vt effecit, ad componendas res ecclesiasticas animum adiecit. Chronica Regis Alfonsi. Iussit enim celebrari concilium Illiberitanum a 19. Episcopis, in Illiberi, quæ est in radicibus montis Pyrenæi, non ea quæ fuit prope Granatam, cui concilio Helenam Constantini Magni matrem cum Constante nepote, cui in partitione Imperii Gallias & Hispanias Constantinus pater dederat, interfuisse affirmat Ioannes episcopus Gerundensis. In hoc concilio Hispania in quinque prouincias diuisa est: Tarraconensem, Carthaginensem, Bęticam, Lusitaniam, & Galleciam: & singulis prouinciis assignati sunt episcopi metropolitani. Citeriori Hispaniæ Tarraconensis, Carpetaniæ Carthaginensis, in cuius locum postea successit Toletanus (vt etiam ex Diuo Alfonso colligere est, apud quē frequenter de Toletanis Episcopis sic inuenies, *Carthaginensis prouinciæ metropolitanus Episcopus*) Bæticæ Hispalensis, Emeritensis Lusitaniæ, Galleciæ Bracarensis. Ex Ioanne episcopo Gerundensi lib. 1. Huic concilio interfuerunt Osius Cordubensis episcopus (quamuis Petrus Antonius Beuter Cōscium Osii præcessorē, & hoc

& hoc concilium ante Nicenam Synodum fuisse dicat) & Quintianus Eborensis *An. dom.*
episcopus. Ex priore tomo Conciliorum. Quod propter antiquitatem S. Eborensis ecclesiæ adiunctum volui, quam Chronica Regis Alfonsi hoc tempore non ponunt. Quo loco quæcunque ponuntur, vt ingenue fatear, ægroti veteris somnia pleraque omnia mihi videntur. Multos enim episcopatus ibi lego, quorum in antiquis conciliis nulla fit mentio.

Constantinus Magnus prope Nicomediam moritur, anno ætatis suę 66. Quem 341
dicit Eusebius extremo vitæ tempore ab Eusebio Nicomediæ episcopo baptizatum, in Arianum dogma declinasse. cui opinioni subscribit S. Isidorus. Sed Historia ecclesiastica lib. 10. c. 11. ac Theodoritus contrarium sentiunt. Siquidem Rufinus in historia ecclesiastica, Constantiam Constantini sororem, a presbytero quodam Ariano infectam veneno, presbyterum eundem sub mortem commendasse Constantino, Constantinum vero eiusdem presbyteri suasu Arium ab exilio reuocasse, ac iussisse, vti quod de fide sentiret, scripto exponeret. sed eam expositionem Imperator ad Hierosolymitani concilii remisit examen, neque illum in communionem recipere voluit ante iudicium & probationem Ecclesiæ, vt est in historia Tripartita lib. 3. cap. 6. Præterea verum quidem est, quod Athanasium Magnum falsis Arianorum persuasionibus in exilium Treuiros misit in Galliam, sed ante mortem honeste reuocari iussit. Postremo, cum Nicomediæ ægrotans fatalem vitæ diem suspicaretur adesse, gratiam sacri baptismatis recepit. Distulerat enim vsque ad illud tempus, in Iordane fluuio desiderans salutaris aquæ lauacro tingi. Ibidem cap. 12. & Theodoritus in historia sua ecclesiastica lib. 1. cap. 31. in qua hæc verba subiungit: Rex quidem in melius transiit regnum. Augustinus Steuchus Eugubinus erudite probat, non solum falsum esse quod ab episcopo hæretico baptizatus sit, sed etiam quod baptismum vsque ad finem vitæ distulerit. Quod si verum esset, non potuisse sine baptismo interesse Niceno concilio, nec cum sanctis Patribus preces habere. Quod de baptismo quidam dixerunt, balneum calidarum aquarum fuisse recuperandæ valetudinis ergo. Quod patri adscribitur, de filio intelligendum. Idem etiam apparet ex edicto ipsius Constantini, quod extat priori tomo Conciliorum. Huius Imperatoris mortem Eusebius ponit anno 340. Hermannus Contractus 343. Ego Paulum Orosium sequutus sum, qui dicit fuisse anno ab vrbe condita 1092. Constantinum Magnum quum de vniuersa Hispania, tum vero de Bracara Augusta pręclare meritum constat ex numismatis antiquis, quorum illic maxima multitudo etiam hodie manibus hominum teritur, cum imagine & inscriptione Constantini.

Impietas Ariana Constantii Regis fulta præsidio, exiliis, carceribus, & variis 342
afflictionum modis primo Athanasium, deinde omneis Catholicos episcopos persecuta est. Eusebius. Hoc tempore Osius Cordubensis episcopus pro Catholicæ fidei professione missus est in exilium, de quo extat hoc Athanasii Magni in Apologia elogium: De maximo autem & optimo sene & vere confessore Osio etiam loqui superfluum. Omnibus enim notum est, quod etiam hunc in exilium deportari fecerunt. Nõ enim ignobilis, sed omnibus noscitur esse notissimus. Cui namquenon præfuit Synodo? aut recte loquens, non satisfecit vniuersis? Quæ ecclesia huius patrocinii memoriam non habet? Quis aliquando dolens, cum venisset ad eum, non decessit sanus? Quis indigens quum petisset, non meruit quod poposcit? Et tamen etiam contra hunc talia præsumpserunt, quod impia eorum momina cognoscens noluerit propria subscriptione firmare. Hęc ille. Ex priore tomo Conciliorum.

Pacianus Barcinonensis episcopus, vitæ puritate ac sanctimonia & eruditione 350
clarus celebratur, & sub Theodosio Principe in vltima senectute mortuus est. De quo vide D. Hieronymum de scriptoribus ecclesiasticis.

Natus est Cæsaraugustæ Aurelius Prudentius Clemens, Philippo & Salia Coss. 351
vt ipse de se testatur in præfatione libri Cathemerinon, vbi sic inquit:

Irrepsit subito canities seni,
Oblitum veteris me Saliæ Consulis admonens.

An. dom. Ita enim legendum, non quemadmodum hactenus etiam a doctis deprauate legebatur. Atque hanc huius loci restitutionem non mihi debes candide lector, sed L. Andreæ Resendio, qui mihi locum hunc atque alios nonnullos, qua est humanitate, communicauit, cuius ego in his rebus limatissimo iudicio non immerito plurimum tribuo. Is in hoc autore ad amussim plurima restituit, quemadmodum re ipsa experieris, si quando, quos sub lima premit in Prudētium Commentarios, per occupationes serias potuerit euulgare. Locum errori mihi dedisse videtur titulus Prudentii. Sic enim legitur, Aurelii Prudentii Clementis V. C. quod perperam interpretantur, Viri Consularis, & Massiliæ fuisse Consulē somniant, quum legēdum sit, viri clarissimi, vt erudite scribit Andreas Alciatus lib. 3. dispunct. c. 4.

352 Hoc anno celebratum est concilium Sardicense, nempe vndecimo anno post mortem Constantini, Ruffino & Eusebio Consulibus, in quo vel præcipuam operam nauauit Osius Cordubensis episcopus, iam longæuus, & vt est in epistola eiusdem Synodi, atq; Historia Tripartita lib. 4. cap. 23. propter ætatem & confessionem, tantumque laborem omni honore dignus. Tamen Cassiodorus hos Consules nono post mortem Constantini ponit anno. ego Tripartitam historiam sequor. Porro quod Osium in hoc concilio præsedisse dicunt, contrarium ex subscriptionibus ipsius concilii constat, in quibus Osius non primo loco, vt in Synodo Nicena, sed quadragesimo quarto ponitur, quum tamen sententiæ concilii prope omnes ipsius sint. Quin & alii quatuor episcopi Hispani ante Osium subscripserunt, nempe Annianus Castulonensis, Costus Cæsaraugustanus, Domitianus ciuitatis Augustæ (de quo vide in titulo de episcopatibus Hispaniæ) Florentinus Emeritæ, qui simul cum Osio interfuerunt, & præter eos Prætextatus Episcopus Barcinonensis.

354 Constantius Imperator, quum apud Ariminum numerosam vtriusque orbis Synodum episcopalem collegisset, cupiens aduersus Catholicam fidem *Arii* vecnena reuoluere, & Ecclesiam Dei tyrannica vsurpatione turbare, Osium interrogauit solenni legatione episcoporum missa, vtrum in concilio Niceno cui ipse interfuerat, Homusion vnius cum patre substantię filiū, sicut Catholici, an Homœusion, similis cum patre substantiæ filium, sicut Ariani, Patres illi 318. confiteri decreuissent. Osius vero siue per longam ætatem, siue assentatione Principis respondit, vtrosque recte sentire. Quæ sententia tam stulte prolata, tam ab ipsis Arianis, quam catholicis vno ore derisa & refutata est, & post hanc consultationem nomē illius inter Catholicos episcopos decessores eius minime recitatur. Ex priore tomo Conciliorum. Hanc Synodum, si tamen Synodus appellanda est, ac non potius conciliabulum, D. Hieronymus in addit. ad Eusebium, anno trecentesimo sexagesimo tertio ponit, sed quia acta Conciliorum Synodum istam Syrmiensi concilio, de quo iam dicemus, præponunt, quod ex historia Tripartita constat, anno sequenti, nempe post consulatum Sergii & Nigriani celebratum, ego eundem ordinem sequutus sum.

355 Constantius a D. Athanasio ad sanam mentem conuersus, quum prauis Arianorum suasibus in pristinam relapsus esset insaniam, concilium contra Catholicos Syrmii collegit, quo Osium Cordubensem Pontificem tūc celeberrimum omnium, vt etiam Tripartita testatur historia lib. 5. c. 16. qui Arianorum molimine paulo ante in exilium missus fuerat, euocauit, & inuitum venire compulit. Qui cum eis consentire respueret, tormenta longæuus plagasque perpessus est: vnde etiam necessitate vehementi expositionibus tunc editis consensit atque subscripsit. Ex priore tomo Conciliorum. Sed operæprecium fuerit hoc loco adscribere, quæ Sanctus Isidorus de Osio memoriæ prodidit libro de viris illustribus, admiranda mehercle ac relatu digna. Inquit igitur ad hunc modum: Osius Cordubensis Ecclesiæ episcopus scripsit ad sororem de laude virginitatis epistolam, pulchro ac diserto comptam eloquio. In Sardicensi etiam concilio quamplurimas ipse edidit sententias. Hic autem post longum senium vetustatis, accersitus a Constantio Principe minisque perterritus, metuens ne senex & dies damna rerum vel exilium pateretur, ilico Arianæ impietati consensit. Cuius quidem vitam, vt meruit, confestim

confestim exitus crudelis finiuit. Nam post impiam (vt ait quidam) Osii præua- *An. dom.*
ricationem, dum Sanctus Gregorius Eliberitanus episcopus, in Cordubensi vr-
be iuxta imperiale decretum fuisset adductus, ac minime vellet illi communica-
re, commotus Osius dicit Clementino Constantis præfecti vicario, vt mitteret
eum in exilium. At ille, Non audeo, inquit, episcopum in exilium mittere, nisi
prius eum ab episcopatu deieceris. Vt autem vidit Sanctus Gregorius, quod O-
sius vellet dare sententiam, appellat Christum totis fidei suæ visceribus exclamans,
Christe Deus qui venturus es iudicare viuos & mortuos, ne patiaris hodie huma-
nam perferri sententiam aduersum me minimum seruum tuum, qui pro fide no-
minis tui, vt reus assistens, spectaculum factus sum: sed tu ipse, quæso, in causa tua
hodie iudica, ipse sententiam perferre dignare per vltionem. Non ego quasi me-
tuens de exilio fugere cupio, cum mihi pro tuo nomine nullum supplicium gra-
uesit: sed vt multi a præuaricationis errore liberentur, cum præsentem viderint
vltionem. His dictis, ecce repente Osius residens fastu quasi regalis imperii, cum
sententiam conaretur exprimere, os vertit distorquens pariter & ceruicem, ac
deorsum in terram eliditur, atque ilico expirauit. Tunc admirantibus cunctis,
etiam Clementinus ille gentilis expauit, & licet esset iudex, tamen timens ne in
se simile supplicium iudicaretur, prostrauit se ad pedes sancti viri, obsecrans vt si-
bi parceret, qui in eum diuinæ legis ignoratione peccasset, & non tam proprio ar-
bitrio, quam mandantis imperio. Inde est, quod solus Gregorius, ex numero vin-
dicantium integram fidem habens, nec in fugam versus est, nec passus exilium.
Vnusquisque enim timuit de illo vlterius iudicare. Hactenus Sanctus Isidorus.
Tamen Diuus Augustinus contra Parmenianum, innocentem Osium & catho-
licum contra hæreticorum calumnias astruit. Illud mirum, quum Diuus Hiero-
nymus Gregorii mentionem fecerit, tamen Osii non meminisse. Ioannes Tritte-
mius Osium ponit anno 390. Sed arbitror illum Æram pro anno domini accepis-
se, alioqui non constat ratio temporis.

Petrus Cæsaraugustæ Orator insignis docet. Diuus Hieronymus in addition. 360
ad Eusebium.

Mortuo Liberio, S. Damasus ordinatur Rom. Pontifex, numero trigesimus 369
quintus. Fuit hic natus Vimaranis oppido Portugalliæ, inter Durium & Minium,
tribus leucis a Bracara Augusta, sicut Bracarensis cantat Ecclesia. Hic elegans ha-
buit ingenium in componendis versibus. Diuus Hieronymus huic sancto Ponti-
fici fuit a libellis synodicis, atque in eremum reuersus multas ad illum dedit epi-
stolas, inter quas vnam singularem tomo secundo, cuius initium, *Quoniam vetu-*
stas: in qua luculenter ostendit, quantopere sedem Apostolicam venerabatur. Vi-
de Breuiarium Eborense, a Resendio nitori suo restitutum. Sunt qui Sanctum
Damasum anno trecentesimo septuagesimo primo Pontificatum summum iniis-
se scribant, sed illi Liberio subrogant Felicem, qui sedit anno vno, menses qua-
tuor, dies duos. Verum hunc alii tanquam Arianum inter Pontifices non po-
nunt. Eodem anno Athanaricus electus est in Regem Gothorum siue Geta-
rum, a quo scriptores Hispanicarum rerum Gothorum Reges numerare incipi-
unt. Sed Rodericus Toletanus & Alfonsus Burgensis episcopus in hoc lapsi sunt,
quod illius regnum ab anno trecentesimo quadragesimo tertio auspicãtur, quum
vel ipsis testibus sub Valente fuerit, non Constantio. Rectius igitur Sanctus Isido-
rus, qui dicit hunc regnare cœpisse Æra 407. anno quinto Valentis, in quo tribus
tantum annis ab Eusebii supputatione discrepat, a qua vnico tantum anno diffe-
runt Chronica Regis Alfonsi decimi, sicut & Lucas Tudensis. Hic Christianos
crudelissime persequutus, plurimos barbarorum ob fidem interfectos, ad coro-
nam martyrii sublimauit, quorum tamen plurimi in Romanorum solum non tre-
pidi, velut ad hosteis, sed certi quod ad fratres, pro Christi confessione fugerunt.
Paulus Orosius lib. 7. c. 32.

Floruit Gregorius Bæticus Eliberitanus episcopus, vsque ad extremam sene- 374
ctutem, floruit, inquam, non solum doctrina & scriptis, sed etiam puritate vitæ ac
fidei Catholicæ, neque se vnquam Arianæ miscuit prauitati. Diuus Hieronymus

An. dom. & Seuerus. Hic est ille Gregorius beatus, quem Osius Cordubensis episcopus, episcopatu, quia ipsi communicare nollet, deturbare voluit, vt iam commemorauimus. Eodem tempore sub Valentiniano Principe claruit in Hispania Aquilius Seuerus, de quo vide D. Hieronymum de Scriptoribus Ecclesiasticis.

377 Corpus S. Firmini Pompelonensis ciuis & episcopi reuelatum est Saluio Ambianensium episcopo, decimo tertio die Ianuarii, quo die subito maximus calor factus est, & campi floruerunt, multisque miraculis hic dies insignis fuit. Ex Breuiario Pompelonensi. Eodem anno secundum S. Isidorum, secundum vero historiam Tripartitam, cui Alfonsi Regis Chronica concinunt, 379. Gothi rebus inter Athanaricum & Frigidernum (alii Fridigernum appellant) diuisis, mutuis se vulneribus attriuerunt. Sed dum Athanaricus rerum potitus, a Valente fidei Catholicæ doctores postulat, Imperator Arianæ fautor hæreseos, missis sacerdotibus hæreticis, eadem illos imbuit impietate, qua nobilis illa Gothorum gens infecta fuit per ducentos tredecim annos, hoc est, vsque ad tempora Recaredi Regis Catholici, qui a beato Leandro veram fidem edoctus, in Toletana Synodo & publico Patrum confessu omnem hæresin abiurauit, & se ac suos Catholicæ orthodoxæ mancipauit fidei. Ex Sancto Isidoro. Sed quomodo Gothi in Arianam impietatem seducti sunt, quando hanc rem non satis accurate, atque aliqua ex parte, ne fideliter quidem, scriptores Hispani tradidere, non abs re fuerit explicatius paulo repetere. Gothi igitur a fide Catholica quam profitebantur, Valentis Imperatoris & Eudoxii Arianorum episcopi solicitatione, in Arianam perfidiam lapsi sunt, ad hunc modum. Quum transito Istro, ciuili inter se bello conflictarentur in duas factiones diuisi, & Athanaricus Fridigernum vicisset: Fridigernus Romanorum ad quos desciuit ope, rursus Athanaricum vicit. Pro quo beneficio Valenti gratificari cupiens, cum suis omnibus dogma religionis ipsius amplexus est. Hæc in historia Tripartita lib. 8. cap. 13. Theodoritus vero in *hist. eccles.* lib. 4. cap. vlt. dicit, quod cum Gothi transgressi Istrum, pacem cum Valente fecissent, Eudoxius suggessit Imperatori, vt ei Gothi communicarent, quia communio vnius dogmatis firmiorem faceret pacem. Quod consilium quum Valenti placeret, exegit a Gothorum ducibus, vt dogmatum quoque concordiam reciperent. Illi vero negarunt se paternam posse mutare doctrinam. Tum Eudoxius Vlphilam Gothorum episcopum verbis pecuniisque flectens, effecit, vt Barbari communionem amplecterentur Imperatoris, dicens certamen esse verborum, non differentiam dogmatum. Huius Vlphilæ magna erat apud Gothos autoritas & irrefragabilis, qui literas Gothicas inuenit, ac diuinas scripturas in vernacul. m illorum linguam conuertit. D. Isidorus Gulphilam appellat, Hispanæ historiæ vitiose Gudillam nominant.

379 Valens Imperator instinctu dæmonis necromantiam fecit, vt sciret de successu imperii, cui dæmon quatuor literas demonstrauit, Th. E. O. D. dicens hoc nomen post Valentem Imperii culmen accepturum. Vnde Imperator zelo ductus peremit multos, quos tyrannidem ambire iudicauit. Occidebantur itaque Theodori, Theodoti, Theoduli, & quicunque has literas in capite sui nominis habuissent: inter quos etiam Theodosius quidam, vir fortis, ex Hispana prouincia genus ducens, occisus est. Historia Tripartita lib. 7. cap. 35. Hic est Comes Theodosius, Theodosii Imperatoris pater, qui contra Firmum res nouas in Africa molientem & regnum vsurpantem cum exercitu missus, Mauros multis præliis fregit, ipsum Firmum coegit ad mortem, & totam cum Mauritania Africam ad Imperatoris reduxit obsequium. Postea vero inuidia & calumnia quorundam (ea nimirum quam diximus) iussus apud Carthaginē interfici, baptizari voluit in remissionem peccatorum. At postquam sacramentum Christi quod quæsierat, adsecutus est, post gloriosam seculi vitam, etiam de vita æterna securus, percussori iugulum vltro præbuit. Paulus Orosius lib. 7. c. 33.

381 Hoc anno secundum D. Hieronymum, secundum S. Isidorum trecentesimo septuagesimo octauo, nimirum Æra 416. Gothi alios suis sedibus deturbare soliti, ab Hunnis pelluntur, quorum vim dum ferre nequeunt, transito Danubio Valenti Im-

ti Imperatori se dedentes, Thraciam habitandam accipiunt, sed seruitutis impa- *An. dom.*
tientes mox rebellant, ac Valentem bello superatum & iaculo vulneratum, in vil-
la quadam, quo confugerat, supposito igni succendunt. Itaque iusto Dei iudicio
ipsi eum viuum incenderunt, qui propter eum etiam mortui vitio erroris arsuri
sunt. Sanctus Isidorus, & Orosius. Sed Orosius dicit hoc decimo tertio anno Im-
perii Valentis factum, hoc est, anno Domini 380. nimirum anno ab vrbe condita
1132. Sic enim omnino legendum, non 1122. vt erat in libro quo ego vsus sum. Cum
Oroso consentit Tudensis.

Decio Ausonio Gallo & Olybrio Consulibus, Gratianus Augustus quum af- 382
flictum & prope collapsum Reipublicæ statum videret, eadem prouisione qua
quondam legerat Nerua Hispanum virum Traianum, per quem Respublica re-
parata est: legit & ipse, atque Orienti præfecit Theodosium virum Hispanum, ex
prouincia Bætica. Qui afflictam Rempublicam ira Dei, reparandam eiusdem mi-
sericordia ratus, Christi fretus auxilio, Alanos, Hunnos, & Gothos formidatos
maioribus, etiam Alexandro illi Magno populos, multis magnisque præliis vicit
ac fudit. Paulus Orosius ibidem. Hoc loco in Prospero Aquitanico mendose le-
gitur, Musonio & Olybrio Consulibus, pro Ausonio, in ipso statim Chronici sui
principio. Hic Theodosius tam propter parentum nobilitatem, quam propter
fortitudinem propriam nominatissimus habebatur, & propter hanc causam inui-
dia pariumiudicum fatigatus in Hispania morabatur, vbi & ortus fuerat & nutri-
tus. Vnde illum euocatum Imperator Magistrum militum fecit, & cum exercitu
ad Barbaros misit, in quib. ille tantam stragem edidit, vt Imperator, nisi missis qui
res actas inspicerent, credere non potuerit. Huic per somnium visus S. Melitius
Antiochenus præsul chlamydem dare imperialem, & corona caput ornare. Hi-
storia Tripartita libri noni capite quarto. De sanctitate & admirandis virtuti-
bus Placillę vxoris huius Theodosii, vide Historiã Tripartitam eodẽ lib. cap. 30. &
31. Hoc tempore S. Paulinus in Hispaniam se contulit ex Italia, vitam monasti-
cam professurus, vt quietius religioni vacare posset. Fuit hic poeta non illepidus,
& Romæ magnis perfunctus honoribus, vt ex Ausonio patet, cuius extant ad Pau-
linum epistolæ, & Paulini ad Ausonium. Hunc ego non leuibus coniecturis ad-
ducor, vt credam fuisse Paulinum illum Nolanę ciuitatis episcopum, ad quem ex-
tat Diui Hieronymi epistola de institutione Monachi, tametsi Petrus Crinitus di-
uersum sentiat, non dissimulans interim, alios in hac esse opinione. Gregorius
Gyraldus Burdegalensem fuisse dicit, & Pontium Paulinum appellat, atque opi-
nionem Criniti sequitur. præterea dicit, quod Christianus factus, Diuo Augusti-
no atque Ambrosio multum vsus est, quodque ab illis Barcinonem in Hispaniam
missus, sacris initiatus est. quod magis opinionem meam auget. Eodem anno
Priscillianus, Abulensis in Hispania episcopus, ex Manichæorũ & Gnosticorum
dogmate hæresin nominis sui condidit. Prosper Aquitanicus, qui hoc loco in li-
bris vulgo impressis mire deprauatus est. Sic enim legitur: Priscianus episcopus
de Gallatia. qui locus ex Alcobacensi codice sic restituendus est: Priscillianus
episcopus de Gallecia. Nam quod Priscillianus, non Priscianus legendum sit, ex
Diuo Augustino patet ad Quoduultdeum, vnde Prosperi verba desumpta sunt.
Nam quamuis Abula, cuius episcopus Priscillianus fuit, in Gallecia non sit, fieri
tamen potest, vt Galleciam patriam habuerit. Certe quod Hispanus fuerit, non
Galata, ex Diuo Hieronymo in epistola ad Ctesiphontem contra Pelagium, ac D.
Augustino patet. Idem affirmat clarissime D. Isidorus in etymologiis lib. 8. cap. 5.
Abylæ vero fuit episcopus, non eius quæ est Phœnices in Syria, vt in scholiis suis
annotauit Erasmus, sed eius quæ est in Hispania. Nam si vel in Gallatia, vt men-
dose legitur in Prospero, vel in Syria, vt inquit Erasmus, fuisset episcopus: ad
Orientalem, non Occidentalem pertinuisset ecclesiam, & in Constantinopo-
litano 180. Patrum concilio, quod tunc celebratum est, non Burdegalensi con-
demnatus fuisset.

Theodosius Thessalonicæ grauiter ægrotans, a Basilio eiusdem ciuitatis epi- 381
scopo baptismum suscepit. Prosper Aquitanicus.

An. dom. Hoc anno ſecundum Proſperum Aquitanicum, ſecundū Iſidorum anno tre-
385 centeſimo octogeſimo primo, nempe Æra quadringenteſima decima nona (hoc tamen vtrique cum Luca Tudenſi conuenit, quod anno Theodoſii tertio) Athanaricus Gothorum Rex, icto cum Romanis fœdere, Conſtantinopolim ad Theodoſium Imperatorem profectus, decimo quinto die quam ab eo fuiſſet honorifice ſuſceptus, obiit. Gothi Imperatoris benignitate ac virtutibus allecti, illius ſe tradiderunt imperio. Iſidorus & Paulus Oroſius.

386 Anno Theodoſii quarto, Gothi indignum genere ſuo rati parere Romanis, quorum ſæpe vires bello fregiſſent, abiecto iugo Alaricum Regem creant. Iſidorus ac Tudenſis dicūt Æra quadringenteſima vigeſima factum, hoc eſt, anno trecenteſimo octogeſimo ſecundo. Rodericus Archiepiſcopus Toletanus, & illum ſequuti Alfonſus Carthaginenſis & Didacus Valera, dicunt Gothos Romanis ſine duce proprio paruiſſe viginti ſex, aut viginti octo annos. Sigebertus Gemblacenſis & Chronica Regis Alfonſi, quod quatuordecim, in quo Iornādem ſequuti ſunt. Lucas Tudenſis, quod ſeptem. Sed in hoc autore numerus Æræ ita mendoſus eſt, vt in argumentum trahi non poſſit. Ego Iſidorum ſequor, apud quem numerus annorum Alarici, Proſperi calculo probe reſpondet. Hanc annorum differentiam ex eo natam arbitror, quod Rodericus Toletanus contra fidem hiſtoriæ, Athanarici regnum anno trecenteſimo quadrageſimo tertio, hoc eſt, Æra trecenteſima octogeſima prima cœpiſſe ſcribit, vt iam dictum eſt.

387 Damaſus Papa migrauit ex hoc ſeculo, ſedit in cathedra Petri octodecim annos, menſeis duos, dies decem. Petrus Antonius Beuter Tarraconenſem fuiſſe dicit, Marinæus Siculus Madritio ciuem adſcribit, ſed multæ (vt diximus) Hiſpaniæ Eccleſiæ Vimaranenſem fuiſſe affirmant. Damaſo ſucceſſit Siricius, cuius extat ad Himerium Tarraconenſem epiſcopum epiſtola decretalis, Apoſtolica doctrina & autoritate plena, quam iuſſit Carthaginenſibus, Luſitanis, Bæticis & aliis finitimis epiſcopis tranſmitti. Ea extat in priore Conciliorum tomo. In Proſpero pro Siricius, mendoſe legitur Vrſinus.

388 Priſcillianus hæreticus, cum in ſynodo Burdegalenſi ſe damnandum intelligeret, ad Imperatorem ſeu potius tyrannum Maximum prouocauit, audituſq; Treueris ab Euodio præfecto prætorio, a Maximo gladio addictus eſt cum aliquot ſectatoribus, atq; inter eos Matroniano (Latronianum alii vocāt) Hiſpano, viro erudito, & in opere metrico veteribus comparando. Ex Proſpero Aquitanico & D. Hieronymo. Hos duos, Priſcillianum dico & Matronianum, Petrus de Natalibus etiam in ſanctorum Martyrum (ſi diis placet) catalogum cooptauit, & quod indignius eſt, D. Hieronymi autoritate ſomnium ſuum voluit cōfirmare, quum ex D. Hieronymo conſtet, impudentiſſimos fuiſſe hæreticos, atq; etiam ſpurciſſimos. Eodem tempore floruit Ithacius Hiſpaniarum epiſcopus, cuius etiam in Priſcilliano meminit D. Hieronymus. Is librum ſub apologetici ſpecie edidit, in quo deteſtanda Priſcilliani dogmata, & maleficiorum arteis, & libidinum probra demōſtrauit. Idem cum Vrſatio ob mortem Priſcilliani quem accuſauerant, eccleſiæ communione priuatus, exilio condemnatus fuit, atque ibi diem ſuum obiit. S. Iſidorus. Sigebertus Gemblacenſis dicit propterea communione priuatos, quod epiſcopi nefas eſſe ducerent, cuiuſcunq; modi hominem epiſcoporum accuſatione necari. Hūc Ithacium Ioannes Trittemius eundem eſſe aſſerit cum Idacio Hiſpaniarum epiſcopo, qui Chronicon ſcripſit a primo Theodoſii Conſulatu vſq; ad annum quadringenteſimum nonageſimum, ſed fallitur. Siquidē Idacius in Chronico ſuo teſtatur, ſe anno demum Honorii decimo, hoc eſt, anno Domini plus minus quadringenteſimo decimo ſeptimo, ad Deum eſſe conuerſum. Eraſmus apud D. Hieronymū in Priſcilliano „p Vrſatio legit Hylatiū, ſed (pace tanti viri dixerim) hac in parte illi nō aſſentior. Nā S. Iſidorus, Sigebertus Gemblacēſis, & Hermannus Cōtractus dicunt, Vrſatiū cū Ithacio ob accuſationem Priſcilliani cōmunione eccleſiæ priuatū, & exilio multatū: apud quos, ſi vllū fuiſſet in vocabulo mendum, non eſſet tanta lectionis concordia. Eadē tempeſtate Tiberianus Bæticus quū a ſuſpicione Priſcillianę ſe purgaſſet hęreſeos, tādē poſt cædē Priſcilliani & ſociorū, tædio

tædio victus exilii, mutauit propositum, & canis reuersus ad vomitum, filiam virginem Deo dicatam nuptui tradidit, vt autor est D. Hieronymus, qui non minus vere quam pie tribuit impietati, quod quidam hoc tempore (pro dolor) nullo exemplo, nulla autoritate, sed sola impietate huius quoq; dementiæ suggestrice pie- tatem mentiuntur. Sed vnum tantum hæresiarcham, & paucos aliquot illius sectatores in Hispania est inuenire: nunc videamus, qui floruerint id temporis in eadem viri vere catholici. Lucinius Bæticus, vir nobilis ac pius, qui D. Hieronymi sodalitium suis opibus iuuit, quiq; sex notariis seu librariis scriptoribus Bethlehem missis, omnia D. Hieronymi opera describi sibi curauit. Cuius extat D. Hieronymi epitaphium ad Theodoram vxorem, sed quæ ab illo sororis habita sit loco. Abigaus presbyter, quem de cęcitate consolatur D. Hieronymus. Abundius Auitus presbyter, qui epistolam Luciani viri sancti de reuelatione corporis S. Stephani ad omneis ecclesias missam, Latino sermone trāstulit. Gennadius. Ad hunc quoque scripsit D. Hieronymus. Imo vero duos Auitos ciues suos, eodem tempore viros eruditos ponit Paulus Orosius, in epistola ad D. Augustinū, de errore Priscillianistarum & Origenistarum. Olimpus Hispanus episcopus, qui scripsit aduersus eos qui naturam, & non arbitrium, in culpam vocabant. Gennadius. Audentius episcopus, magnus & strenuus aduersus omnes hæreticos fidei propugnator, scripsit aduersus Manichæos, Sabellianos, & Arianos, & præcipue contra Photinianos. Gennadius. Hunc ego ex Diuo Alfonso colligo episcopum fuisse Toletanum, numero octauum. vnde id coniiciam, paulo post in primo concilio Toletano latius explicabo. Vigilantius natione Gallus, patria, vt ex D. Hieronymo colligitur, Pompelonensis, Barcinonensis parochiæ presbyter, in sanctorum martyrum reliquias & sacerdotum castitatem furiose debacchari cœpit. Cuius deliramentis ac venenatis dictis D. Hieronymus, Riparii ac Desiderii Hispanorum presbyterorum rogatu, magno zelo & feruore fidei respondit. Quæ epistola non mediocre dabit antidotum aduersus quorundam nostri temporis in sanctos Dei seruos blasphemias, in quibus Vigilantius, aut illo antiquior Eunomius, vel vt alter Euphorbus, renatus videtur. Quasi vero D. Basilius, Gregorius Nazianzenus, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, Prudentius, Gregorius, & alii eiusdem ordinis, qui reliquias sanctorum maximo cultu venerandas esse, non minus exemplo quam scriptis testati sunt: imo vniuersa hactenus ecclesia diuino decreto instituta præsidio delirauerit, ipsi soli, si diis placet, nunc tandem acceperint spiritum sapientiæ & intellectus. Sed nihil mirum in seruos Dei contumelios esse, quum in Dominum ipsum & sanctissimam ipsius sponsam ecclesiam nihilo modestius se gesserint. Vigilantii meminit & Gennadius.

An. dom.

Ad hunc vsque annum D. Hieronymus prosequutus est opus suum de scriptoribus ecclesiasticis, nimirum vsque ad annum Theodosii decimū quartum, vt ipse testatur, & etiam Sigebertus Gemblacensis. Quod opus dedicauit Dextro Barcinonensi, Præfecto prętorii Principis Theodosii, & Paciani Barcinonensis episcopi, de quo superius loquuti sumus, filio, vt ait Raphael Volaterranus. Hieronymus huius Dextri meminit in eodem opere, & ait omnimodam scripsisse historiam, sed nihil addit, vnde constet eundem esse cui opus dedicatum est. Eodem tempore Prudentius Poeta Lyricus in Hispania claruit, & in Repub. Romana variis perfunctus honoribus, mundanarum rerum pertæsus, totum se ad scribendas vario carmine res ecclesiasticas contulit. Quem tanti fecit ecclesia, vt aliquot illius hymnos in diuinis officiis cantari sanxerit. 394

Theodosius Honorium filium natu minorem, in eodem loco, quo Arcadium prius, Cæsarem creat. Prosper Aquitanicus. Nam posteaquam imperium consortem tribuebat, qui tamen Augustali maiestati vt superiori deferret, erantque Cæsares, quasi designati Augusti, vt nostra tempestate electi Reges Romanorum, quemadmodum luculenter & erudite præter alios annotauit L. Andreas Resendius in scholiis suis in Vincentium Leuitam & martyrem, cuius passionem & translationem duplicem carmine (vt diximus) heroico celebrauit. 395

An. dom. Theodosius post multas & eas insignes Deo duce aduersus varios tyrannos vi-
397 ctorias (de quibus vide Paulum Orosium) post pœnitentiã Thessalonicensis cru-
delitatis, Mediolani sub Diuo Ambrosio, vt vere catholicum Principem decebat,
actam (de qua consule D. Augustinum) quum iam septendecim regnasset annos,
vt ait Iornandes, moritur Mediolani. Hunc Iornandes de regno & temp. succes-
dicit Thessalonicæ ab Anatholio Sancto episcopo baptizatum, admodum eccle-
siæ religiosum enituisse propagatorem, Reipublicæque defensorem eximium.
Corpus defuncti Constantinopolim allatum, ibique sepultum.

398 Arcadius & Honorius imperare cœperunt, hic in Occidente, ille in Oriente.
Fuerunt quidẽ, vt autor est Claudianus, in Hispania nati, sed foris educati. Pau-
lus Orosius Hispanus, Diui Augustini discipulus, & elogio Diui Hieronymi com-
mẽdatus, hoc tempore claruit, qui scripsit aduersus calumniatores Christiani no-
minis qui dicebant defectum Reipub. Romanę Christi doctrina inuectum, libros
septem hortatu D. Augustini, in quibus totius pene mundi temporis calamitates
& miserias ac bellorum inquietudines replicans, ostendit magis Christianæ ob-
seruantię esse, quod contra meritum suum res Romana adhuc duraret, & pace cul-
turæ Dei pacatum retineret imperium. Gennadius. Prosequutus est vero hanc
historiam, ab initio mundi, vsq; ad tempora Waliæ Gothorum Regis. Fuit autẽ
Paulus Orosius non Cordubensis, vt opinantur quidam, sed potius Tarraconen-
sis, vt ait Raphael Volaterranus, & ex ipsius historia colligere licet, vbi loquitur de
Germanorum in Hispaniam sub Gallieno irruptione. De Orosio scribit ad hunc
modum B. Augustinus ad D. Hieronymũ: Venit ad me religiosus iuuenis, catho-
lica fide frater, ætate filius, honore compresbyter, noster Orosius, vigil ingenio,
paratus eloquio, flagrans studio, vtile vas in domo domini esse desiderans. Hic O-
rosius a Beato Augustino ad Diuum Hieronymum missus pro discenda animę ra-
tione, rediens reliquias Beati Stephani primi martyris tunc nuper inuentas, pri-
mus intulit Occidenti. Gennadius.

399 Gothi in Alaricũ & Ragadaisum diuisi, mutuis sese lacerant cędibus, sed postea
in Romanorum excidium conspirantes, deprædari Italiam communi consilio in-
stituunt. S. Isidorus, & Lucas Tudensis. Sed addit S. Isidorus, quod anno Arcadii
400 & Honorii quarto: atq; ita conspiratio ista in annum quadringentesimum incidit.
401 Arcadius & Honorius ne non per omnia religiosissimo patri similes essent, per
totum mundum, qua Romanum patebat imperium, idolorum templa diruiac lo-
lo adæquari præceperunt. Sigebertus.

402 Tempore Arcadii & Honorii, Flauio Stilicone Consule, celebratum est Tole-
ti primum concilium a 19. episcopis, præsidente Patrono episcopo, contra hęresin
Priscilliani, in quo constitutũ est, vt sacerdotes Hispanię viuerent in perpetuo cæ-
libatu. De cuius Concilii cap. 21. (quoniam scrupulus iste mouetur in priore tomo
Conciliorum Coloniæ impressorum) hoc mihi videtur, non esse proprium huius
cõcilii, sed ab aliquo huius cõcilii actis assutum, propterea quod idem tractaret ar-
gumentum. Quod patet, quia cõcilium illud vnde hoc caput translatũ est, Leonis
Papæ iussu, 40. plus minus post annis, per S. Turibium Asturicensem episcopũ ce-
lebratum est, cuius episcopi nomẽ inter episcopos huius Toletanæ synodi nõ ad-
scribitur, cum tamen ipsius in illo cõcilio iussu Leonis celebrato, præcipua fuerit
autoritas, vt ex epistola decretali Leonis Papæ cõstat, quæ in priore extat Cõcilio-
rum tomo. Inter episcopos qui subscripserũt huic cõcilio, nominatur Asturius,
quem ego Toletanum fuisse præsulem arbitror, cui reliquiæ sanctorũ martyrũ lu-
sti & Pastoris reuelatæ diuinitus fuerunt. Sed præstat ipsius S. Alfonsi de eo verba
recensere, ex quibus hanc cõcepi opinionem. Dicit igitur ad hunc modũ: Asturius
post Audentium in Toletana vrbe sedis metropolis, prouinciæ Carthaginis, Põti-
fex successor, vir egregius, adsignans opera virtutum plus exemplo viuẽdi, quam
calamo scribentis. Hic & sacerdotio beatus & miraculo dignus, quia quibus iun-
geretur in cœlo, eorũ terreno reperire membra meruit in sepulchro. Nã cũ sedis
suæ sacerdotio fungeretur, diuina dicitur reuelatione cõmonitus, Cõplutensi se-
pultos municipio, quod ab vrbe eius ferme sexagesimo milliario situm est, Dei

martyres

martyres perſcrutari. Qui concitus adcurrens, quos & tellus aggeris & obliuio tē- *An. dom.*
poris preſſerat, in lucem & gloriā terrenæ cognitionis prouehendos inuenit. Qui-
bus repertis redire ad ſedem renuens, ſeruitute ſimul & aſſiduitate ſanctis innexus,
diem clauſit extremum. Cuius tamen ſedem, donec vixit, nemo adiit. Inde (vt an-
tiquitas fert) in Toleto ſacerdos nonus, & in Compluto agnoſcitur primus. Hac-
tenus S. Alfonſus. Ex cuius verbis, præter alias coniecturas quas breuitatis cauſa
miſſas facio, colligo & Audentium cuius ſuperius meminimus, Toletanum fuiſſe
pontificem, & hunc Aſturium de quo loquitur S. Alfonſus, huic primo Toletano
interfuiſſe concilio. Ego quid ſentiam expoſui, paratus cedere, ſi quis certius ali-
quid attulerit. Hoc concilium Toletanum alii anno quadringenteſimo ſeptimo
ponunt. Ratio diuerſitatis ex ipſius concilii titulo naſcitur. Scribitur enim cele-
bratum Stilicone Conſule, ſed non declaratur, vtrum fuerit priore an poſteriore
cōſulatu. Bis enim Conſul fuit, anno quadringenteſimo ſecundo & quadringen-
teſimo ſeptimo, vt ex Proſpero Aquitanico & Aurelio Caſſiodoro conſtat.

Anno Arcadii & Honorii decimo, Ragadaiſus Gothorum Rex, genere Scy- 407
tha, cultu idololatra, cum ducentis armatorum millibus Italiam populabundus in-
greditur, ſpondens ſe Chriſtianorum ſanguine diis ſuis litaturum, ſi victoriam illi
concederent. Sed exercitus eius in Feſulanorum montium verticibus intercluſus a Stilicone Romanorum duce & Conſule, fame magis quam ferro conſum-
ptus eſt, ipſe demum Ragadaiſus captus & interfectus. S. Iſidorus. Tanta multi-
tudo captiuorum Gothorum fuiſſe dicitur, vt viliſſimarum pecudum modo, ſin-
gulis aureis paſſim greges hominum venderentur. Paulus Oroſius lib. 7. c. 37. qui
hanc Gothorum cladem copioſius deſcribit. Huius Regis in Italiam cum tam
numeroſis copiis aduentus, magno timore Romam concuſſit, & concurſum exci-
tauit Paganorum clamitantium, hoſtem eſſe cū virium copia, tum maxime deo-
rum præſidio vincēdum: potentem autem vrbem ideo deſtitutam & mature per-
iuram, quia Deos & ſacra perdiderit, magnis querelis vbiq; agebatur, & conti-
nuo de repetendis ſacris celebrandiſq; tractabatur. Quorum vt blaſphemiam re-
primerēt, D. Auguſtinus doctiſſimos illos & omni pietate refertiſſimos de ciuitate
Dei libros conſcripſit, & Oroſius Hormeſtam ſuū. Ex Paulo Oroſio & Sigeberto.

Vandali, Alani, Sueui, relictis Galliis quas per annos aliquot miſere depopula- 410
ti fuerant, Hiſpanias inuadunt, biennio ante Romam duce Alarico Gothorū Re-
ge captam, teſte Paulo Oroſio, quem hac in parte ſequor, quippe Hiſpanum auto-
rem, & qui teſtis huius rei fuit oculatus. Proſper Aquitanicus & Caſſiodorus ſe-
quenti anno Hiſpaniam a Vandalis occupatam ſcribunt, nempe anno Honorii ſe-
cundo. Idem dicunt Seuerus & Idacius, ſed addunt, quod Æra quadringenteſima
quadrageſima ſeptima, hoc eſt, anno Domini quadringenteſimo nono, & dicit
Idacius, quod quarto idus Octobris, D. Iſidor⁹, quod Æra quadringenteſima qua-
drageſima ſexta, hoc eſt, anno Domini quadringēteſimo ſeptimo. Idem dicit alio
in loco in hiſtoria Gothorum, quod Honorii anno decimo quinto, ſed hoc intel-
ligendum eſt de iis annis quibus Honorius cum Arcadio fratre imperauit, qui eſt
ſecundus annus Honorii cum Theodoſio Arcadii filio. Atq; ita cū Proſpero Aqui-
tanico & Caſſiodoro cōcordat. Imperabat tū Vandalis (Vandilos appellat Pro-
copius) Gundericus, Sueuis Hermericus, Alanis Reſplandianus. Procopius lib.
3. de bel. Vand. ait primum Vandilorum in Hiſpania Regem Gogidiſcum appella-
tum, & additeos cum Honorio Imp. conueniſſe, vt ſedes in Hiſpania haberent, mi-
nime tamen cæteris habitatoribus nocentes, neq; præſcriptionis iure vti vllo vn-
quam tempore poſſent. Quem Procopius appellat Gogidiſcum, Nicephorus vo-
cat Modigiſclum, & eum ait in Hiſpania mortuum.

Honorius Alarico Gothorum Regi pro pace optima & quibuſcunq; ſedib. ſup- 412
pliciter ac (vt ait Oroſius) ſimpliciter oranti, inito cum Senatu cōſilio, vt Gothos
Italia expelleret, Gallias Hiſpaniaſq; quas iam pene perdiderat, concedit. Qua
donatione ſacro oraculo confirmata, quum ad cōceſſas ſibi Gallias Alaricus pro-
ficiſceretur, Stilico qui filio ſuo Eucherico, Chriſtianæ fidei infeſtiſſimo hoſti, ca-
ptās imperium, res Romanas quam maxime turbare ſtudebat, die ſancto Paſchæ,

An. dom. in Gothos nec opinãtes ex insidiis Saulo Hebræo duce irruit, ac primo impetu vi-
ctor, postea a Gothis turpiter victus est in Alpibus Cocciis. Ex Procopio & Sige-
berto. Proinde Alaricus hac perfidia exasperatus ac vindictæ cupidus, Italiã re-
petit, Romam obsessam magno impetu capit Calendis Aprilis, ac deprædatus vr-
bẽ, omnia ferro ac flammis miscet. Sacris tamen locis, & iis qui ad ea cõfugerant,
vim belli abstinet, & si quid ex locis sacris ab aliquo sciret asportatum, magna cũ
reuerentia iubet restitui, testatus se cum Romanis bellum gerere, nõ cum Sanctis
& Apostolis Dei. vnde & multi pagani Christianis se miscentes, Christiani nomi-
nis prætextu salutem sibi pepererũt. Hæc omnia latissime & elegantissime descri-
bit Orosius. Sed liber quo ego sum vsus, mendosus est. Ait enim, irruptionem vr-
bis ab Alarico factam, anno ab vrbe cõdita 1174. cum legendum sit, 1164. vt cõstet
ratio temporis, quemadmodũ etiã legitur in codice manu scripto & libris emen-
datius impressis. quod obiter admonitum volui, & ita habet Beda, sed addit, quod
nono Cal. Septembris: quod opinor errore librariorum factum. Alaricus tri-
duum vrbis direptioni immoratus Roma discessit, & per Campaniã ac Lucaniam
simili clade peracta, in Africam cum opibus totius Italiæ nauigans, facto naufra-
gio in Siciliam rursus eiectus, paucis post diebus Consentiæ rebus excessit humа-
nis. Ex Iornande & Sigeberto. Regnauit secundum aliquos viginti sex annis, se-
cundum Beatum Isidorum, viginti octo, sepultus a Gothis superbo monumento,
in alueo fluuii Barentini, prope eandem ciuitatem, quem fluuium hac de causa de-
riuauerũt, aquis denuo in locum suum reductis: sed ne locus aliquãdo posset cog-
nosci, fossores omnes ad vnum interemerunt. Iornandes in lib. rerum Goth.

413 Gothi Ataulphum Alarici consanguineum, & forma ac mente conspicuum,
Regem creant. Qui suscepto regno Romam reuersus, si quid remãserat, more lo-
custarum abrasit, nec tãtum priuatis diuitiis Romam spoliauit, sed etiam publicis,
Imperatore Honorio resistere non valente. Iornandes ibidem. Hic in animo ha-
buit, obliterato nomine Romano, solum omne Romanum Gothorum imperium
facere, & Romam Gothiam appellare. Verum multa experientia doctus, Gothos
propter effrenatam barbariem legibus parere nullo modo posse, sine quibus nulla
Respub. constare potest, gloriam potius ex restituendo in integrũ augendoq; Ro-
mano nomine quæsiuit, vt haberetur Romanæ restitutionis autor, qui non potuit
esse immutator. Paulus Orosius lib. 7. c. vlt. Eodem anno Gogidiscum, quo Rege
Vandali Hispaniam ingressi sunt, autore Procopio, mortuum, & ei Gundericum
substitutum scribit Sigebertus Abbas, quamuis apud illum Modigisclus ꝓ Gogi-
discus, de quo nomine iam diximus, legitur. D. Isidorus præcedenti anno ponit,
Chronica Hispana sequenti. Hoc quoq; anno Constantinus tyrannus per Con-
stantium Comitem, Honorii Imperatoris ducem, apud Arelatum occiditur. Hic
Constantinus apud Britannias occiso Gratiano tyrãno, ex infima militia, sola spe-
cie nominis, sine merito virtutis electus, continuo in Gallias transiit, vnde iudices
in Hispanias misit. Quos cum prouinciæ obedienter accepissent, Didymus & Ve-
rianianus (Seuerianum alii appellant) fratres nobiles ac locupletes, patriam suam
propriis impensis & clientelis tueri, & iusto Imperatori cõseruare aduersus tyran-
nos conati sunt, atq; Pyrenęi claustris occupatis, eos Hispania prohibere. Aduersus
hos Constantinus tyrannus filium suum Cõstantem, ex monacho Cæsarem factũ,
cum barbaris quibusdam militibus qui Honoriaci dicebantur, in Hispanias misit.
Hinc (vt ait Orosius) apud Hispanias prima mali labes. Nam barbari milites, occisis
fratribus iam dictis, occupatis Pyrenæi claustris, in pretium victoriæ prædandi li-
centiam cõsequuti, illecti præda & abundãtia regionis, quo magis impunitũ scelus
foret, atq; ipsis plus liceret, prodita Pyrenæi custodia quæ ipsis erat commissa, bar-
baras gentes quæ per Gallias vagabãtur, Hispaniis immittunt, seq; ipsis adiungũt.
Atq; ita Vãdali, Alani, & cęteri barbari, sicut superius diximus, in Hispaniã venere.
Ex Orosio lib. 7. c. 40. Antonius Sabellicus affirmat, fratres illos Didymũ & Seue-
rianũ Palentinos fuisse, ac proinde Palẽtinos primos omniũ hostiliter fuisse captos
& afflictos, Toletũ frustra tentatũ, Olisiponẽses auro pacẽ redemisse. Hunc Cõ-
stantem Geruntius comes suus apud Viennam Galliæ occidit. Idem. Cum ex Hi-
spania reuertisset, vt ait Paulus Æmilius, Maxi-

Maximo tyranno in Hiſpania regnum ablatum, ſed vita conceſſa, eò quod mo- *An. dom.*
deſtia humilitatis affectati imperii inuidiam non merebatur. Proſper. Eodem 414
anno Athaulphus Gothorum Rex, Placidiam Theodoſii Magni filiam, & Hono-
rii ſororem, quam Gothi Romæ ceperant, in Foro Iulii ciuitate Æmiliæ matri-
monio ſibi iunxit, ex qua nullam prolem ſuſtulit, & relicta Italia in Gallias tranſit.
S. Iſidorus & Iornandes. Hiſpania per biennium Barbarorum gladio ac dire-
ptionibus, fame, peſte, morſibus beſtiarū grauiter vexata. Sigebertus poſt Oroſiū.
Barbaræ gentes poſt graues rerum atq; hominum vaſtationes, & magnos cru- 415
entoſq; diſcurſus, habita ſorte, Hiſpaniarum poſſeſſionem inter ſe diſtribuunt. A-
lani Carthaginenſem prouinciam & Luſitaniam ſortiuntur: pars Vandalorum
qui Silingi dicebantur, Bæticam inſedere: rèliqui vero Vandali cum Sueuis Gal-
leciam occupauere. Partim ex Oroſio, partim èx Seuero, qui dicit hæc contigiſ-
ſe biennio poſt captam Romam. Sola Celtiberia manſit in fide & poteſtate Ro-
manorum, defendente & obtinente Conſtantino Patritio. Chronica Regis Al-
fonſi. Reſplandiano Alanorum Regi defuncto ſucceſſit Atax. Chron. Hiſp.
Hoc anno ſecundum Gregorium Haloandrum, ſecundum alios anno 413. In- 416
nocentius Papa epiſtolam ſcripſit ad epiſcopos in Toletana Synodo congregatos.
Cuius concilii in libris conciliorum nulla fit mentio. vnde conſtat, plura Toleti
celebrata concilia, quam quæ vulgo extant, & numerum qui in libris Concilio-
rum reperitur, intelligendum de iis quæ ſunt diuulgata, non de celebratis. Neq;
quiſquam hanc epiſtolam tempore primi concilii Toletani ſcriptam credat. Nam
nihil in eo conſtitutum eſt eorum quæ hac epiſtola decretali præſcribuntur.
Athaulphus Rex qui Placidiæ vxoris, probatæ religionis fœminę, conſiliis de- 417
liinitus, Honorio vt leuiro deferens, relicta illi Italia, in Gallias ſe contulerat: miſer-
tus calamitatis Hiſpanorum quam a barbaris nationibus patiebantur, in Hiſpani-
am obuiam tantis malis iturus profectus, Barcinone a ſuis inter familiareis fabulas
eſt interfectus. Iornandes & Oroſius. Sed Iornandes addit illum tertio anno, poſt-
quam Gallias Hiſpaniaſq; domuiſſet, occubuiſſe, ilio perforato gladio Vernulfi, de
cuius ſolitus erat ridere ſtatura. Idacius ſcribit Athaulphum Narbone Placidi-
am vxorem duxiſſe, & inde a Conſtantio Patritio pulſum, Hiſpanias petiiſſe. Pe-
trus Antonius Beuter autor eſt, illum Barcinone cum ſex filiis quos ex alia ante
Placidiam coniuge ſuſceperat, occiſum, & monumento eius hoc inſculptum E-
pitaphium.

BELLIPOTENS VALIDA NATVS DE GENTE GOTHORVM
HIC CVM SEX NATIS REX ATHAOLPHE IACES.
AVSVS ES HISPANAS PRIMVS DESCENDERE IN ORAS
QVEM COMITABANTVR MILIA MVLTA VIRVM.
GENS TVA TVNC DEMVM NATOS ET TE INVIDIOSA PEREMIT
QVEM POST AMPLEXA EST BARCINO MAGNA GEMENS.

Sed quintus verſus claudicat, forte ſupereſt demum, quod obiter admonen-
dum duxi. Athaulpho ſucceſſit Segericus (D. Iſidorus Siericum appellat, niſi
mendoſus ſit liber) qui cum itidem iudicio Dei ad pacem pronus eſſet, ſuorum
fraude peremptus, mox vitam cum regno reliquit. Oroſius & Iornandes, apud
quem opinor corrupte Regericum, pro, Segericum legi. Athaulphus regnauit
annos ſex. Segericum Rodericus Toletanus & illum ſequutus Alfonſus Car-
thaginenſis vno anno regnaſſe ſcribunt. Sed Paulus Oroſius, Iornandes, S. Iſido-
rus, mox vt regnare cœpit, occiſum affirmant. Sigebertus Abbas Toletano ſub-
ſcribit. Proſper Aquitanicus & Seuerus Segericum hunc inter Veſogothorum re-
ges non ponunt, propter breuitatem temporis, quia videtur regnum iniiſſe, non
poſſediſſe: quapropter Walliam Athaulpho ſubrogant. Sed Proſper Aquitani-
cus hoc loco mire deprauatus eſt, hoc pacto reſtituendus ex Alcobacienſi codice
antiquo: Athaulphus Gothorum Rex a quodam ſuorum vulneratus interiit, re-
gnumque eius Wallia, peremptis qui idem cupere intelligebantur, inuaſit. Se-
quenti quoque annotatione in eodem, quanquam, pro, quamque, & Gallia, pro,
Wallia mendoſe legitur.

An. dom. Wallia Rex a Gothis ad hoc creatus est, vt pacem cum Romanis infringeret,
418 ad hoc ordinatus a Deo, vt pacem confirmaret. Paulus Orosius lib. 7. cap. vltimo.

Hunc viginti duos regnasse annos, testes sunt Hispanorum Annales vernaculo sermone conscripti iussu Regis Alfonsi, atq; ita esse, facile ex Prospero Aquitanico ac Paulo Orosio colligitur: quanquam Archiepiscopus Toletanus, & illum per omnia imitatus Burgensis, tres tantum annos regnasse scribant. Quos ego S. Isidori parum emendatis exemplaribus deceptos arbitror, apud quem idem legitur, sed non dubium quin mendose. idq; ex Luca Tudensi satis constat, qui S. Isidori vestigiis ita inhæret, vt eadem ferme verba referat. Sed & Tudensis rursus ita depravatus est, vt facile restitui non possit. Simili modo vitiose legitur hoc loco in Sigeberto Gemblacensi, annis duobus, pro, viginti duobus, quod ex ipso libro manifestius est, quam vt probandum sit. Hic Placidiam Theodosii Magni filiam honorifice apud se honesteq; habitam, Honorio fratri pacem ipsius expetens, reddidit, quæ Constantio Comiti nuptui tradita, Valentinianum peperit, Honorii successorem. Paulus Orosius, Prosper, & Sigebertus. Eodem anno Paulus Orosius, a D. Hieronymo ad S. Augustinum responsa de animæ ratione referens, reliquias S. Stephani cum historia inuentionis in Africam attulit. Sigebertus.

419 Wallia cum Honorio Imperatore pacem pepigit, & Romanæ securitati periculum suum obtulit, vt aduersum cæteras gentes quæ per Hispanias consedissent, sibi pugnaret, & Romanis vinceret. Quo tempore & Alanorum, Vandalorum, Sueuorumq; Reges Honorio Imperatori ad hunc scripserunt modum. Tu cum omnibus pacem habe, omniumq; obsides accipe, nos nobiscum confligimus, nobis perimus, tibi vincimur: immortalis vero quæstus erit Reipublicæ tuæ, si vtrique pereamus. Orosius.

420 Isidorus Senior Cordubensis episcopus, scripsit ad Paulum Orosium, claruitq; sub Honorio. Ioannes Trittemius & Petrus Messias. Eodem anno Idacius scriptor Hispanus ad dominum conuersus est, vt ipse de se testatur. Hic postea fuit, vt inquit Sigebertus, Lemicæ Hispaniarum vrbis episcopus, & Chronicon scripsit a primo Theodosii consulatu vsq; ad annum quadragesimum nonagesimum, quod auspicatur a Diuo Ioanne Chrysostomo. Sed nomen vrbis cuius dicitur fuisse episcopus, neq; in conciliis antiquis, neq; vsquam alibi inuenire potui. In Alcobacensi codice antiquo dicitur Idacius Galleciæ episcopus. Proinde suspicor in Sigeberto legendum, Lamecæ Hispaniarum vrbis episcopus. Nam & episcopatus Lamecensis perantiquus est, vt ex conciliis patet, & ea Portugalliæ pars olim Galleciæ tribuebatur. Sed hoc ego in aliorum iudicio relinquo. Eodem anno Wallia a Constantio Patritio euocatus, Alanis & Vandalis qui Lusitaniam & Bæticam tenebant, bellum infert. Seuerus.

421 Wallia Alanos qui Vandalis & Sueuis dominabantur, in eas redegit angustias, Atace Rege ipsorum cæso, vt pauci qui cladi superfuere, Gunderico in Gallecia Vandalorum Regi se iunxerint ac subiecerint. Fuit vero hoc prælium apud Emeritam, vt autor est Sabellicus. Idem extinxit & Vandalos Silingos qui Bæticam occupabant. Ipse confecto Hispanensi bello, cum classe traiicere in Africam parat, in freto Gaditano grauissima iactatus tempestate, memor illius sub Alarico naufragii, cœpto destitit, & Hispania relicta, Gallias repetiuit. Vbi ab Imperatore ob res bene gestas secunda Aquitania (ita etiam in Prospero legendum, teste Alcobacensi codice) & ciuitatibus aliquot vicinis donatus est, hoc est, a Tolosa vsq; ad Oceanum, vt inquit Idacius. Ex S. Isidoro, & Seuero. Huius rei meminit & Sidonius Apollinaris in paneg. Antemii Augusti. Hoc anno, id est, Æra 459. S. Isidorus partitionem possessionis Hispaniarum inter Vandalos, Alanos, & Sueuos factam scribit, quam nos anno 415. posuimus: sed suspicor in Isidoro numerũ esse vitiatum. Vsq; ad hunc annum Paulus Orosius prosequutus est historiam suam, hoc est, vsq; ad annum mundi 5618. vt ipse in fine sui operis testatur.

422 Alani indomiti, nec alieni patientes imperii, a Gunderico, cuius se fidei tradiderant, desciscunt, & Carthaginensem prouinciam ac Lusitaniam repetunt, & sine Rege terras eas incolunt, vectigales tamen Romanis. Chronica Regis Alfonsi.

Ab Ala-

Ab Alanis Alanqueram patriam ſuam dictam nõ inſcite putat Damianus a Goues, dictam vero Alanqueram corrupto vocabulo, pro, Alankerquam, hoc eſt Alanorum phanum. Ea vrbs Romanis olim dicebatur Ierabrica, vt Reſendius arbitratur, cuius opinio ex Antonini Pii itinerario probe conſtare videtur. Iidem Gothis miſti, Gothalaniæ nomen dederunt prouinciæ, quæ nunc Cathalonia dicitur, vt autor eſt Raphael Volaterranus. Sed vero propior videtur Beati Rhenani opinio, qui lib. 1. rer. Germ. Catthalaniam dictam ſcribit ab Alanis, & Catthis, qui cum Alanis iuncti, in eam Hiſpaniæ partem proruperunt. *An. dom.*

Inter Gundericum Vandalorum Regem, & Hermericum Sueuorum, quem alii Ermanaricum, Idacius Ermigarium appellat, diſſenſione orta, Sueui a Vandalis in Narbaſorum montibus obſidentur. Seuerus. Quanquam in Seuero Sulpitio eſt, in Erbaſorum montibus. Ego tamen apud Ptolemæum Narbaſos inuenio. Conſtantius Comes ob egregia in Remp. merita in ſocietatem imperii ab Honorio cooptatur. Proſper Aquitanicus. 423

Vandali, omiſſa Sueuorum obſidione, relicta Gallecia, in Bęticam tranſierunt. Seuerus. Sed prius Rex eorum Balearicas Tarraconenſis prouinciæ inſulas (Maioricam & Minoricam hodie appellant) deprædatus eſt, & Carthaginem Spartariam euertit, deinde exercitum in Bæticam duxit. S. Iſidorus. Aliqui anno 427. factum dicunt. Mortuo Conſtantio Imperatore, miſſus eſt exercitus ad Hiſpanias contra Vandalos, duce Craſtino, (Caſtinum conſtanter appellat codex Alcobacienſis) qui dux Bonifacium virum bellicis artibus præclarum inepto & iurioſo imperio ab expeditionis ſuæ ſocietate auertit. Nam ille periculoſum ſibi arbitratus indignum ratus ſequi, quem diſcordem ſuperbientemq; expertus eſſet, celeriter ad portum vrbis, atq; inde ad Africam proripuit. Quæ res Reip. multorum laborum initium fuit. Proſper. 424

Gundericus Vandalorum Rex Balearibus inſulis diſpoliatis, & euerſa Carthagine, ducto in Bæticam exercitu, Hiſpalim diruit, & omnia cæde ac prædis miſcet. Sed dum autoritate regiæ poteſtatis, irreuerenter manus impias in Baſilicam diui Vincentii martyris vellet extendere, repente Dei iudicio in foribus templi dæmone correptus interiit. Idacius, & S. Iſidorus, & Seuerus. Iornandes in literas miſit, Gogiditco Vandalorum Regi duos ſucceſſiſſe filios, Gontharim, quem nos Gundericum diximus, & Gizerichum, illum ex matrimonio legitimo, hunc notium, cui quod eſſet armorum peritus, & frater adhuc puer, rerum ſumma delata eſt. Gontharim quidam putant a fratre interfectum: ſed Vandali illum dicunt in Hiſpania a Germanis (Sueuos, opinor, intelligit) captum, paloque infixum, iam in Africa Gizericho res gerente. Cæterum cum Idacius, Seuerus, S. Iſidorus, Lucas Tudenſis, Alfonſus Rex cognomento Sapiens contrarium ſentiant, eoſpotius ſequendos duxi. Nicephorus quoq; Gontarin appellat, quem nos hic Gundericum dicimus. 429

Defuncto Gunderico ſuccedit Gizericus, ſiue (vt Iornandes appellat) Gizerichus, quem Idacius Gayzaricum nominat. Regnauit hic, ſecundum S. Iſidorum & Lucam Tudenſem, quadraginta annos: ſecundum Sigebertum & Chronica Regis Alfonſi, quadraginta octo. Sunt qui Genſericum appellent. Hoc anno Proſper Aquitanicus dicit Vandalos a Gothis excluſos, ex Hiſpaniis in Africam tranſiſſe, de qua re paulo poſt dicemus. Cum Proſpero concordat Caſſiodorus. Eodem tempore, Hierio & Ardabure Coſſ. Valia ſiue Walia contra Vandalos fines ipſius, hoc eſt, Hiſpaniam prædis vaſtanteis, mouet exercitum. Iornandes. 430

Idem dicit Sigebertus, ſed biennio poſt factum dicit, nempe anno 432. Atq; ita Walia bis oppugnauit Vandalos. 432

In Hiſpaniis viginti ferme hominum millia contra Vandalos pugnantium cæſa, inquit Sigebertus. Siquidem illi alioqui natura feroces, Rege iuuene ac bellicoſo freti, magnam in hoſteis edidere ſtragem. Chronica Regis Alfonſi. Sed Gizericus partim a Bonifacio Comite, Aetii fraudulentis conſiliis a Rep. alienato, inuitatus, partim Gothorum odia veritus, cum Vandalis & omnibus eorum familiis in 433

An. dom. Africam traiecit, & eam prouinciam miseris modis adflixit. Sigebertus. Traiectus vero Vandalorum in Africam fuit mense Maio, vt inquit Idacius. Vandalis in Africam translatis, soli in Hispania Sueui rerum potiti sunt. Quorum Rex Hermericus hoc anno in magnum & longum incidit languorem, quo per septem annos continuato, tandē consumptus est. Ita S. Isidorus, ac Tudensis, & qui præterea de rebus Hispaniæ scripserunt. Sed Idacius autor est, prædantē Lusitaniam, quum haud procul Emerita Sanctæ Martyri Eulaliæ iniurias inferret, vltione diuina peremptum. Cuius deprædationis quum Gaysaricus (ita enim appellat, vt diximus, Gizericum Vandalorum Regem) in Africam transire parans admonitus esset, recursu cum aliquam multis suorum facto, maleficos & impios fudit fugauitq; Ermigarius vero (ita Hermericū idem nominat) cum eis quos secum habebat, arrepto, vt putauit, euro velocius fugæ præsidio, in flumine Ana diuino brachio præcipitatus interiit. Quo ita extincto, mox quo cœperat Gaysaricus enauigat. Hæc ille.

437 Wallia Gothorum Rex Vandalos odio persequens, etiam in Africam eos persequi disposuit, sed morte præuentus obiit, eiq; in regnum Theodoricus successit. Vandali Africam vniuersam deuastant rapinis, cæde, incendiis, nulli sexui, nulli parcentes ætati vel ordini. D. Augustinus in sermonibus ad fratres in eremo, si tamen illius sunt. Sigebertus eadem ferme verba ponit, sed anno 439. quem in hoc, vt in omnibus fere, sequitur in Chronicis suis Rex Alfonsus. Quem diuus Augustinus & Sigebertus Theodoricum vocant, Hispanis scriptoribus Theodoredus, S. Isidoro Theudoredus, Idacio Theodorus dicitur. Et secundum Sigebertum, anno 439. regno Gothorum præfectus est, regnauitq; annos 14. Tametsi S. Isidorus & illum sequentes Tudensis & Archiepiscopus Toletanus, 33. annos regnasse scribant, attribuentes illi annos quos Walliæ detrahunt, quem tres tantum annos regni gubernacula tenuisse asserunt, mortuum anno 419. *Sed quum* Prosper Aquitanicus qui illo tempore floruit, & Paulus Orosius, *ac Iornandes* contrarium sentiant, eos potius autores sequendos duxi, præsertim quum suspicer, numerum anni in Diuo Isidoro esse corruptum. Hanc vero differentiam annorum ex eo natam arbitror, quod D. Isidorus ait, Theodoredum regno Gothorum initiatum anno Theodosii Iunioris nono. Qui, si intelligas de annis quibus Honorio patruo fuit consors imperii, incidit in annum domini 419. Si vero de intelligas quibus ipse potitus imperio, Valentinianum consobrinum in societatem assumpsit imperii, cadit in annum, secundum Prosperum, 435. secundum alios, 436. atq; ita parum ab opinione nostra discrepat. Eodem anno, nempe 437. Hermericus longo morbo pene confectus, paulo ante mortem, pacem cum Gallecis quos in parte prouinciæ regno proprio vtentes aliquandiu vexauerat, fecit, Rechilanem filium in regni consortium cooptauit, & hæredem nuncupauit. Eundem cum exercitu in Bæticam contra Andenotum Romanæ militiæ ducem misit. Quem Andenotum cum magnis copiis Rechila ad Singilim Bæticæ fluuium fudit, magno auri argentique pondere potitus. Postea reuersus per Lusitaniam, obsedit Emeritam, atque expugnatam regno suo adiunxit. S. Isidorus cum reliquis.

438 Pax cum Vandalis facta, magis necessaria quam vtilis aut honesta, data eis ad habitandum Africæ portione, & certis finibus, quos ne excederent, idq; additā iurisiurandi religione, vt inquit S. Isidorus ac Tudensis. Factum est hoc tertio Idus Februarii, vt inquit Prosper Aquitanicus & Cassiodorus. Sigebertus anno 443. pacem hanc factam scribit: sed ego Prospero & Cassiodoro magis accedo.

439 Theodoredus Gothorum Rex Aquitanico regno non contentus, rupto cum Romanis fœdere, vicina illorum municipia occupat, Narbonensi oppido maxime infestus, quod cum diu obsidione & fame laborasset, per Littorium Comitem ab vtroq; periculo liberatum. Siquidem per singulos equites binis tritici modiis aduectis, strenuissime & hosteis in fugam vertit, & ciuitatem annona impleuit. Prosper Aquitanicus, & partim S. Isidorus.

440 Hermericus quum triginta duos annos imperasset Sueuis, post septem annorum continuum languorem, moriens Rechilani filio regnum hæreditaria successione re-

sione reliquit. Qui Rechila septem regnauit annos, & Hispali expugnata, Bæticam & Carthaginensem prouinciam ditioni suæ subiecit. S. Isidorus. Lucas Tudensis nouem annos regnasse scribit Rechilanem. Rodericus Toletanus octo, cui subscribunt Chronica Regis Alfonsi. Vnde in diuo Isidoro suspicor mendose septem legi, pro octo. Prosper Aquitanicus scribit, hoc anno bellum aduersus Gothos Hunnis auxiliantibus gestum. Eodem anno testis est Sigebertus, Beatum Augustinum, Vandalis Hipponem ciuitatem ipsius decimum tertium iam mensem obsidentibus, migrasse ad Deum. Sed Prosper Aquitanicus glorioſam ipsius mortem anno 433. ponit. *An. dom.*

Silingorum in Bætica nomen a Rechilane extinctum. Chron. Regis Alfonsi. 441
Sabino episcopo Hispali per factionem expulso, in locum eius Epiphanius ordinatur fraude, non iure. Idacius. Gisericus Vandalorum Rex, ex catholico factus apostata, & Arianæ cultor hæreseos, intra habitationis suæ limites fidem Catholicam Ariana impietate subuertere volens, episcopos persequitur. Prosper Aquitanicus. Eodem tempore quatuor Hispani viri, Arcadius, Probus, Paschasius, Eutychius, dudum apud Gisericum merito sapientiæ & fidelis obsequii clari habebantur, quos Rex vt copulatiores sibi faceret, in Arianam sectam transire præcepit. Atilli tam nefarium atq; impium facinus constantissime respuentes, excitato in rabidissimam iram Barbaro, primum proscripti, deinde in exilium acti, tum atrocissimis cruciati suppliciis, ad postremum diuersis mortibus interempti, illustri martyrio mirabiliter occubuerunt. Prosper Aquitanicus. Puer autem Paulillus nomine, frater Paschasii & Eutychii, pro elegantia formæ atq; ingenii admodum Regi acceptus, a professione atq; amore Catholicę fidei cum nullis minis deturbari posset, diu fustibus cæsus, ad infamem seruitutem damnatus est, nec ideo, vt apparet, interfectus, ne superata sæuitia impii Regis, etiam illa ætas gloriaretur. Idem. Horum etiam mentionem facit S. Isidorus. Chronica Regis Alfonsi passionem eorum anno 446. adscribunt. Verum quum Prosper eo tempore vixerit, autorem ipsum sequi malui.

Aduersum Gothos in Gallia prospere pugnatum. Prosper. Littorius Comes 442
qui secunda ab Aetio Patritio potestate Hunnis contra Gothos auxiliantibus præerat, dum Actii gloriam superare contendit, dumq; aruspicum responsis & dæmonum significationibus fidit, pugnam cum Gothis imprudenter conseruit, fecitq; intelligi, quantum illa eorum quæ periit manus, prodesse potuerit, si potioribus consiliis quam sua temeritate vti maluisset, quando tantam ipse hostibus clædem intulit, vt nisi inconsideranter præliatus captiuitatem incidisset, dubitandum foret, vtri potius parti victoria adscriberetur. Ex Prospero Aquitanico, apud quẽ perperam hoc loco, secundæ ab Aetio patritio potestati, legitur, pro, secunda pestate, quemadmodum ego ex Alcobacensi codice restitui. Pax inter Romanos & Gothos facta, cum eam post ancipitis pugnæ lachrymabile experimentum, humilius quam vnquam ante poposcissent. Idem. Aetio componendis rebus in Gallia occupato, Gisericus nihil tale metuentib. Romanis, violata sacramenti religione, 14. Cal. Nouemb. Carthaginẽ dolo pacis inuadit ac deprædatur, omnesq; opes eius, excruciatis diuerso tormentorum genere ciuibus, in ius suum vertit, sacerdotes ecclesiis pellit, martyres multos facit, templa prophanat, eaq; nõ iam diuini cultus loca, sed suorum iussit esse habitacula, in vniuersum captiui populi ordinem sæuus, sed præcipue nobilitati & religioni infensus, vt non discerneretur, hominibus magis an Deo bellum intulisset. Ex eodem & S. Isidoro. Rex Alfonsus Sigebertum sequutus, anno 436. factum hoc ponit.

Gisericus Siciliam grauiter affligens, accepto nuncio de Sebastiano ab Hispa- 443
nia ad Africã transeunte, celeriter Carthaginem rediit, ratus periculosum sibi ac suis fore, si vir bellandi peritus, recipiendæ Carthagini incubuisset. Verũ ille amicum se magis quam hostẽ videri volens, diuersa omnia apud barbaros, quam præsumpserat, reperit, eaq; spes causa illi maxima & calamitatis & infœlicis mortis fuit. Prosper Aquitanicus. Hoc anno Chronica Regis Alfonsi, Sigeberto autore, dicunt pacem inter Romanos & Vandalos per Tricarium Comitem factã, quam nos anno 438. posuimus.

An. dom. Cum Giſerico ab Auguſto Valentiniano pax confirmata,& certis ſpaciis Afri-
445 ca inter vtrunq; diuiſa eſt. Proſper. In Giſericum apud ſuos de ſucceſſu rerum ſuperbientem quidam optimates ipſius conſpirauerunt, ſed molitione detecta, multi ab eo ſuppliciis excruciati atq; extincti ſunt. Cunq; idem audendum etiam aliis videretur, multis Regis ſuſpicio fuit exitio, vt hac ſui cura plus virium perderet, quam ſi bello ſuperaretur. Idem. Sigebertus Abbas ait, hoc anno Theodoricum Hiſpanias inuaſiſſe. Rechila Sueuorum Rex, pace regnum ſuum confirmare ſtudens, Carpetaniam prouinciã Romanis reddidit. Chronica Regis Alfonſi.

447 Rechila Emeritæ ſub cultu (vt fertur) gentilitatis vitam finit. Sanctus Iſidorus.

448 Recciarius Rechilanis filius, iam factus Catholicus, Sueuorum Rex conſtitutur, & regnat annis nouem. Vxorem duxit Theodoredi Gothorum Regis filiam, quo coniugio tam amplo ingenteis ſpiritus & ſpes magnas animo concepit. Ex S. Iſidoro & Luca Tudenſi.

449 Recciarius Vaſconum regionem depopulatur, deinde ad ſocerum profectus, Cæſarauguſtam in reditu Gothorum auxilio vaſtat: Tarraconenſem prouinciam Romanis ſubiectam inuadit: Carthaginenſem regionem quam pater ipſius pacis ergo Romanis reddiderat, in prædam mittit, atq; hoc rerum ſucceſſu lætus ac triumphabundus ad ſuos reuertitur. Ex S. Iſidoro.

450 Circa hunc annum Leo Papa ſcripſit epiſtolam ad S. Turibium (ita enim in cõciliis legendum, vt ex principio primi concilii Bracarenſis conſtat) qua illum hortatur ad conuocandum concilium generale Galleciæ, ad extirpandos errores Priſcillianiſtarum, atq; oſtendit hanc hæreſin ex omnibus aliarum hæreſeon fecibus & ſentina conflatam. Præterea ſtatuit, vt inter Catholicos non cenſeatur, quiſquis vtitur ſcripturis ab eccleſia Catholica damnatis. Cuius Leonis præcepto Tarraconenſes, Carthaginenſes, Luſitani, & Bætici epiſcopi, facto inter ſe concilio, regulam fidei contra Priſcilliani hæreſin conſcriptam, ad Balconium Bracarenſis Eccleſiæ Præſulem direxerunt. Ex priore tomo Conciliorum. Fuit hic S. Turibius Hiſpanus, ex prouincia Galleciæ, Aſturicenſis epiſcopus, cuius eximia ſanctitas multis miraculis confirmata eſt. Eodem tempore floruit Iulianus cognomento Pomerius, natione Maurus, qui octo libros de anima per modum dialogi conſcripſit, in quorum octauo Tertulliani conſentiens erroribus, dicit animam esse corpoream. Scripſit & alios libros. S. Iſidorus. Ioannes Trittemius dicit hunc fuiſſe Toletanum Archiepiſcopum. Cæterum neſcio, an deceptus ſit eo, quod alium celebret Eccleſia Toletana Iulianum Præſulem, ſcientia & vitæ meritis clarum. Potius crediderim hunc eſſe Pomerium, quem in fine ſcriptorum eccleſiaſticorum deſcribit Gennadius.

451 In Africa exarſit perſecutio Vandalorum in Chriſtianos, adeo vt diuinos libros exurerent, & de ſacris palliis ac veſtibus veſtimenta ſibi facerent. Valerianus epiſcopus ſanctus octogenarius, nolens diuina ſacramenta prophanis tradere, a Rege Giſerico omni vrbe ac domo excluſus, reliquum vitæ vſq; ad mortem ſub dio nudus tranſegit. Ex Sigeberto.

452 Attila Hunnorum Rex, Walameris Oſtrogothorum Regis, & Ardarici Gepidarum Regis, & multarum ſeptentrionalium gentium fretus auxilio, a Pannoniis egreſſus, occidentale inuaſit imperium cum quingentis armatorum millibus. Et primo per Gallias tanto furore graſſatus eſt, vt nulla ciuitas eorum ſubterfugerit rabiem. Ex Sigeberto & Paulo Æmilio. Huius Attilæ mentem ad vaſtationem orbis paratam, multis muneribus Giſericus Vandalorum Rex ad Veſegothorum bella præcipitauit, metuens ne Theodoricus (hic eſt quem nos Theodoredum diximus) Rex filiæ vlciſceretur iniuriam. Quæ Hunericho Giſerici filio iuncta, prius quidem tanto coniugio lætabatur, ſed poſtea, vt erat ille etiam in ſua pignora truculentus, ob ſuſpicionem tantummodo veneni ab ea parati, eam putatis naribus, ſpolians decore naturali, patri ſuo ad Gallias remiſit, vt turpe funus miſeranda ſemper offerret, & crudelitas qua etiam mouentur externi, vindictam patris efficacius impetraret. Iornandes. Attilæ aduentum vbi præſenſit Aetius, vnicum rerum Romanarum columen, miſit Auitum ad Gothos ſuaſum, vt Hunnis

Hunnis resistant. hoc enim Attilæ esse consilium, vt in primis Romanorum vires excindantur: sed non quieturum, nisi paulo post & Gothos ipsos penitus obtereat. de monarchia namque cogitare Attilam. Gothus his auditis, auxilium Aetio pollicetur. Beatus Rhenanus ex Sidonio Apollinari in Paneg. Auiti socceri. Theodoredus igitur Gothorum Rex, quatuor filiis domi relictis, nempe Frederico, Turico, Rotemero & Himmerit, secum tantum Thorismundum & Theodoricum maiores natu participes laboris assumit, & in auxilium Romanorũ contra Hunnos Aurelianensem vrbem iam obsidenteis, & Gallias fœde vastãteis proficiscitur. Ex Iornande & Beato Rhenano. *An. dom.*

Factum est illud memorabile prælium in campis Catalaunicis, prope Tolosam, in quo Francorum Annales cum Sigeberto Abbate & Iacobo Meyero tradunt cecidisse centum octoginta millia hominum. Iornandes ait cæsa vtriusque partis 162. millia, exceptis nonaginta millibus Gepidarum & Francorum, qui ante congressionem publicam noctu sibi occurrentes, mutuis concidere vulneribus. D. Isidorus, & ante illum Idacius, atque vtrumque sequuti scriptores Hispani prodũt, supra trecenta hominum millia cæsa. Huic prælio quinque Reges interfuere, Attila Hunnorum, caput belli: Valamirus, siue (vt alii appellãt) Walamer Ostrogothorum: Theodoredus Vesegothorum: Ardaricus Gepidarum: Marouæus Francorum. Theodoredus in hoc conflictu, incertum a quo, peremptus est. Idacius & S. Isidorus hanc pugnam præcedenti anno ponunt. Hermannus Contractus & Matthæus Palmerius anno 450. Ego multorum autoritate fretus, & præcipue Seueri Sulpitii atque Cassiodori, hoc anno ponere malui. Occiso Theodoredo, Thurismundus filius eius regnũ suscipit, & patri iusta debito honore persoluit. Hic Hunnos prælio fusos ad internecionem delere constituit. Cuius consilii cum Aetium Romanum ducem certiorem fecisset, ille veritus ne gens per se ferox & irrequietior victoriis elata, in Romanos tandem impetũ faceret, subdole suasit illi, vt dum profectus rationibus suis consuleret, antequam fratres regnum absentis inuaderent. Quod cõsilium ne ipsi quidem Aetio lętum fuit, vt qui paulo post a Valentiniano Imp. occisus fuit, quod effugii locũ Attilæ quem debellare potuit, præbuisset. S. Isidorus & alii. 453 455 456

Attila Vesegothos bello aggressus, victus a Thurismundo rediit inglorius. Sigebertus. Alii dicunt, & inter eos Archiepiscopus Toletanus, quod Thurismundus Alanis ab Attila bello oppressis suppetias profectus, Attilam fudit fugauitque, & trans Danubium pristinas petere sedes coegit. 457

Thurismundus anno regni sui tertio ægrotãs, dum sanguinem tollit de vena, ab Ascalcruo cliente inimicos nunciante, armis subtractis peremptus est, vna tamen manu quam liberam habebat, scalpellum tenens (ita enim in Iornande legendum, non scabellum) sanguinis sui extitit vltor, aliquã multos sibi insidiantes extinguẽs. Iornandes. D. Isidorus autor est, Thurismundum primo regni anno a fratribus Theodorico & Frigelarico (forte Frederico) letho datũ. Annotationes marginales libri Alcobacienses sex annos regnasse testãtur: Iornandes & Sigebertus, cum Chronicis Regis Alfonsi, tres annos imperasse scribũt, quibus ego magis accedo. Quin & Seuerus Sulpitius quarto Martiani anno occisum scribit, tametsi hoc loco valde deprauatus. Theodoricus mortuo fratri succedit, & regnat tredecim annos.

Valentinianus Imp. ab amicis Aetii patricii in cãpo Martio occiditur. Maximus tyrannus imperium inuadit, & Eudoxiam Valentiniani vxorem inuitam sibi toro iunxit, vt eius maiestate prouincias exercitusque sibi conciliaret. sed illa tantæ iniuriæ impatiens, Gisericum Vandalorum Regem ad vindicandam coniugis sui mortem & tantam ignominiam inuitat. qui Afrorum, Numidarum, Maurorum popularium que delectu habito, ad trecenta mortalium millia in Italiam transmittit, vrbem Romam metu trepidam ingressus, Maximũ occidit, tertio a nece Valentiniani mense, Romam per quatuordecim dies dispoliat, Valentiniani viduam ac filias cum multis Romanorum millibus captiuas abducit. Demum per legatos postulata ab Imperatore pace, Eudoxiam cum filiabus Constantinopolin remit-

An.dom. tit, vnam tamẽ ex iis, quæ nuberet filio suo, retinet. Ex Procopio, S. Isidoro, & Paulo Æmilio. Hoc alii alio anno ponunt, ego Cassiodorum sequutus sum & Seueri, qui Maximum septuagesimo imperii die, terrore Vandalorum tumultu vulgi occisum dicit, ante ingressum Giserici. Theodoricus Gothorum Rex, pro datis aduersus Gallos subsidiis, permissu Imperatoris Hispaniam ingressus, primus in ea obtinuit imperium. Cui dum Rechiarius Sueuorum Rex cum magnis copiis obuiam proficiscitur, ad Vrbicum fluuium, duodecimo ab Asturica milliari, collatis signis dimicant. quo prælio fusus fugatusque Rechiarius, fuga sibi salutem quæsiuit, arreptaque naui in Africam cursum instituit, in fidem ac tutelam Vãdalorum se traditurus: sed aduersa procella Tyrrheni ostii repercussus, & in Portugallensis ciuitatis portum eiectus, captus ad Theodoricum perducitur atque occiditur. Ex Iornande & Diuo Isidoro, qui maritimę fugæ non meminit, sed tantum in Portugallensem ciuitatem telo ictum cõfugisse scribit. Lucas Tudensis autor est, Theodoricum ex eo loco Bracaram profectum, cuius ciuitatis direptionem, si non cruentam, lamentabilem tamen fuisse, & Romanam magnam captiuitatem, eo quod incaute se Gothis tradidissent. Theodoricus rerum aduersus Sueuos potitus, rerum Sueuicarum summam commendat Acliulfo Auerno, qui illos Theodorici auspiciis regeret. Sed vix discesserat Gothus, quum ille & fidei & officii sui oblitus, Regem se salutari iubet, & regnũ sibi vendicat, neque Regem tam bene de se meritum agnoscit. Quo scelere exasperatus Theodoricus, confestim contra illũ mouet, atque in primo cõflictu regno pariter & vita exuit, atque ita sensit iratum quẽ propitiũ seruare non potuit. Ex Iornande. Sueui rebellionis suæ pœnitentia moti, non solum veniam quam supplices per sacerdotes suos postulabant, consequuti sunt a Theodorico: sed etiam, vt ex gente sua Regem pro suo arbitratu crearent. Ex eodem. Igitur quæ supererant gentis reliquiæ, in extrema parte Galleciæ, Masdram Massilæ filium Regem creant. Ex S. Isidoro. Theodoricus his rebus gestis, traducto in Lusitaniam exercitu, Emeritam deprædari constituit, sed S. Martyris Eulalię perterritus ostentis, impiis cœptis destitit, atque exercitum tripartito diuisum, partim Cherula duce in Bæticam misit, quo mense Iulio (vt inquit Idacius) peruenerunt, partim Sigerico & Nepotiano ducibus in Galleciam, a quibus Sueui apud Lucum sæua deprædatione vastati sunt. Cum reliquo exercitu ipse in Galliam Gothicam reuersus est. Ex B. Isidoro. Eodem anno Sabinus episcopus Hispalensis, post viginti annos quam certauerat, expulsus ex Galliis ad propriam rediit sedem. Idacius.

458 Agrippinus Comes Narbonem Theodorico Regi proditione tradidit. Diuus Isidorus. Sueui in duas factiones diuisi, alii Masdram (vt diximus) Massilæ filium: alii Frautam Regem salutant. Sed Frauta mox defuncto, Sueui qui pro illo stabãt, Recchimundum illi subrogant. Qui cum Masdra (quem D. Isidorus nunc Maldram, nunc Maldram appellat, nisi mendosus est liber) inita pace, pariter Lusitaniam deprædatur. Ex eodem. Chronica Regis Alfonsi Frautam octo annis regnasse testantur, sed Frautam & Frumarium pro eodem accipiunt, quum sint diuersi, vt ex D. Isidoro & Luca Tudensi patet.

460 Masdra a suis interfecto, postquam tres regnasset annos, inter Frumarium & Recchimundum oritur de regno Sueuorum cõtentio. Frumarius cum Sueuis suæ factionis, Flauiensis vrbis conuentum graui euertit excidio: Recchimundus vicina sibi pariter Auriensis & Lucensis conuentus maritima depopulatur. Ex D. Isidoro. Maiorianus Imperator Occidentis in Hispaniam venit Cæsaraugustam, vt inde parata classe Vandalos bello adoriretur: sed proditione suorum consilio Vandalis detecto, irritus voti in Italiam reuersus, a Recimere patritio occisus est. Ex annotationibus libri Alcobacensis & Roderico Archiepiscopo Toletano. Seuerus Sulpitius dicit, naueis eius quibus in Africam traiicere volebat, captas a Vandalis in Hispania circa Carthaginem Spartariam.

462 Idacius scribit hoc anno in conuentu Bracarensi visum portentum duorum natorum, sed quæ subiungit, assequi non potui, ita mendosus erat liber.

464 Frumario Sueuorũ Rege mortuo, Remismũdus Masdræ filius (hunc S. Isidorus alio

alio loco Arismundum appellat) omnibus Sueuis in ditionẽ suam redactis, regnat, *An. dom.*
& pacem cum Gallecis firmat. Ex S. Isidoro. Huius regis tempore Aiax natione
Gallus, factus apostata Arianus, inter Sueuos Regis auxilio, hostis Catholicæ fidei
ac diuinæ Trinitatis emergit, & Arianæ virus hæreseos ex Gallica Gothorum gẽ-
te delatum, in Sueuos sparsit. Quo contagio gens illa cum multis regibus mansit
infecta, vsque dum regnante Theodomiro, Arianæ impietatis errore destructo,
Sueui fauente Rege, & annitente S. Martino Dumiensis monasterii episcopo,
Catholicam fidem amplexi sunt. Ex S. Isidoro. Lucas Tudensis nonaginta annos
in eo errore perseuerasse Sueuos affirmat. Quorum Regum Arianorum memo-
riam simul cum rebus eorum gestis a scriptoribus silẽtio est obliterata. Leonis Im-
peratoris anno quinto, Eredicus frater Theodorici Regis, pugnans cum Francis,
occiditur, iuxta Ligerim Galliæ Celticæ fluuium. Seuerus.

Gesericum Vandalorum Regem iterum in Italiam cum exercitu nauigantem, 466
Asilicus patricius nauali prælio superauit, & redire Carthaginem compulit. Mat-
thæus Palmerius, vbi dispiciat prudens Lector, an forte legendum sit Basiliscus.

Circa hunc annum cum Papa Hilarius Romæ celebraret concilium, Ascani- 467
us Tarraconensis metropolitanus episcopus, & alii episcopi eiusdem prouinciæ
scripserunt ad eum, Nundinarium episcopum Barcinonensem, & Siluarium epi-
scopum Calaguritanum designasse sibi episcopos successores. Quorum factum ab
Hilario Papa & vniuersa Synodo vehementer est improbatum, & episcopi sub-
rogati cedere iussi, vt ex ipsius Papæ decretali epistola patet, in qua Ciuitatensi-
um mentio fit. quod propter eos adiungo, qui Ciuitatensem vrbem parum an-
tiquam putant.

Remismundus Sueuorum Rex legatos ad Theodoricum Gothorum Regem 469
fœderis causa mittit, a quo per eosdem legatos & Sallanum Gothum ex palatino
officio, & arma & filiam coniugem accepit. Quo honore sublatus in Lusitaniam
profectus, Conimbricam (Colibriam vocat D. Isidorus) specie pacis deceptam
diripit, & Olisiponem tradente Lusidio qui ciuitati præerat, occupat. Eodem an-
no, timitum Leonis Imperatoris decimo, Theodoricus Rex ab Eurico fratre
Tolosæ fuit occisus. Seuerus & Sigebertus. At D. Isidorus dicit, quod anno Leo-
nis octauo, hoc est, anno domini quadringentesimo sexagesimo septimo. Occi-
so Theodorico, Euricus frater ipsius (Eoricum alii vocant) ex fratricida factus est
Rex Gothorum, & regnauit secundum sanctum Isidorum annis septendecim, se-
cundum Sigebertũ nouendecim. D. Gregorius Turonẽsis viginti septem annos
regnasse scribit lib. 2. cap. 10. sed suspicor esse mendum, quemadmodum & illud,
quod hic Rex eidem autori ibidem cap. 25. Euarix dicitur.

Euricus principio regni continuo Lusitaniam deprædatur, ac missis exerciti- 470
bus, Pompelonem, Cæsaraugustam, Tarraconensem prouinciam, atq; etiam Hi-
spaniam superiorem in potestatem suam redigit. S. Isidorus. Idacius decimo se-
xto Leonis anno factum dicit, vt suo loco dicemus. Et quum Romani imperii va-
cillationem cerneret, Arelatum & Massiliam bello captas regno suo adiecit. Idem,
& Iornandes. Nam Gisericus Vandalorum Rex curauit, vt Orientale imperium
Ostrogothi, Hesperium siue Occidentale Vesogothi vastarent, vt in vtraque Re-
pub. hostibus decernentibus, ipse in Africa quietus regnaret. Idẽ Iornandes. Scri-
bit Sigebertus Euricum, dum Gallias occupare nititur, Riothimũ Britonum Re-
gem, ad defensionem Galliarum Romanis auxilio venientem, bello contriuisse.
Eodem anno moritur Gisericus Vandalorum Rex, anno regni sui quadragesimo.
Hic testamento cauit, successione regnãdi inter filios suos ordinata, vt fratri mo-
rienti frater succederet, sine vlla controuersia filiorum, & post filios suos, quicunq;
ex genere virilis prolis proximo sanguinis gradu illum attingeret, atque ex his, qui
ætate præcederet. Procopius & Sigebertus. Huius Regis mortem Chronica Regis
Alfonsi, Sigebertum sequuta, ponunt anno 477. Ego S. Isidorum sequi malui.
Mortuo Giserico successit Honorichus filius. D. Isidorus Vgnericum appellat, qui
multo crudelius patre persequutus est Christianos. Hic Valentiniani Imperatoris
& Eudoxiæ Augustæ filiam vxorem habuit.

An. dom. Honorichus secundo regni sui anno, in Christianos sæuiens, circiter quatuor
472 millia in duriora exilia relegauit, martyres multos fecit, confessoribus linguas abscidit, qui linguis ademptis perfectius loquuti sunt. S. Isidorus. Sigebertus quater mille nongentos septuaginta sex in exilium missos ait. Beda addit, quod in exilium missis ac fugatis plusquam trecentis triginta quatuor episcopis Catholics, eorum ecclesias clauserit, plebem variis affecerit suppliciis, & innumeris quidem manus abscindens, linguas quoque præciderit, nec tamen loquelam Catholicæ confessionis eripere potuerit. Huius rei meminit & Iustinianus Imperator C. de off. præf. præt. & oculata fide sibi constare testatur. Hoc tempore Eugenius Carthaginensis episcopus & omnis clerus eius contra Arianam hæresin Vandalorum fortiter pro Christi fide certant. Sigebertus. Sed ego in anni numero S. Isidori suppu-
tationem sequor, ne quis errore factum existimet.

473 Carthagine Liberatus abbas cum sex fratribus a Rege Honoricho carcere, catenis, igni, & vectibus ad martyrium vsque cruciatur. Idem Sigebertus. Fratrum vero nomina hæc sunt, auctore Victore episcopo, qui hanc persecutionem cui ipse interfuit, descripsit: Bonifaci⁹ diaconus, Seruus subdiaconus, Rusticus subdiaconus, Rogatus monachus, Septimus monachus, & Maximus monachus.

475 Gauderit Comes Gothorum, Hispanias per Pompelonem, Cæsaraugustam, & vicinas vrbes obtinuit. Heldefredus quoque cum Vincentio Hispaniarum Duce obsessa Tarracone, maritimis vrbibus potitus est. Idacius & Seuerus.

476 Honorichus solito crudelius in Christianos exarsit, omnes Africæ episcopos per speciem synodi euocatos, vsque ad quadringẽtos quadraginta quatuor in exilium relegauit, & eorũ ecclesias vel clausit, vel Arianis dedit, plebemq; variis suppliciis afflixit. Letum Neptensem episcopum igni traditum martyrio coronauit. Eugenium Carthaginensem episcopum cum clericis suis plusquam quingentis, variis tormentis excruciatos exilio condemnauit. Partim ex sancto Isidoro, partim ex Sigeberto.

477 Hoc anno secundum S. Isidorum, secundum Lucam Tudensem sequenti, Honorichus octauo regni sui anno, post innumerabiles in Christianos crudelitates, iudicio dei percussus, vt Arius pater eius, interioribus cũctis effusis, miserabiliter vitam finiit. S. Isidorus. Sigebertus Abbas scribit vermibus scatentem expirasse. Idem dicit & Victor episcopus. Regnauit annos septem, mẽseis quinque, vt ait Lucas Tudẽsis. Victor episcopus dicit, quod mensibus decem supra septẽ annos regnauerit. Mortuo Honoricho subrogatus est Guntamũdus, qui regnauit annis duodecim, & restituta pace ecclesiæ, catholicos ab exilio reuocauit. S. Isidorus. Procopius lib. 3. de bel. Vandalico, istum Gundabundum appellat, & dicit Genzonis fuisse filium, qui Genzon Giserici Regis filius fuit natu maior, & addit hunc Gundabundum Christianos imitatione suorum, grauioribus etiam suppliciis afflixisse. Sigebertus dicit nouem tantum regnasse annos. Sed S. Isidoro subscribit Procopius.

482 Cum Rex Gothorum Euricus, Arelate suos euocasset ad colloquium, atque ii de more gentis tela manibus tenerent, vidit Rex colorem ferri repente mutari. a-lia enim tela colore viridi, alia roseo, alia nigro, alia croceo naturalem ferri colorem mutarunt, vt annotarunt post S. Isidorum Lucas Tudensis & Rodericus Archiepiscopus Toletanus.

483 Euricus Rex Arelati fatalis vadimonii diem obiit, cũ regnasset secundum communem omnium opinionem, annos 17. secundum alios, 16. Neque enim audiendos arbitror, qui 19. annos regno functum produnt. Hic primus Gothis leges scripto dedit, neque immerito a S. Isidoro inter alios legislatores censetur, vt annotauit Alfonsus episcopus Burgensis. De Eurico siue Eorico Rege scribit S. Gregorius Turonensis episcopus libri secundi capite 25. quod ex Hispania in Gallias egressus, persecutionem in Catholicos mouit, & sacrorum templorum aditus spinis iussit obserari, scilicet vt raritas ingrediendi, obliuionem faceret fidei. Huius rei, quanquam subobscure, meminit Sidonius Apollinaris, in epistola ad Basilium libro septimo, vbi mendose legi puto, Et Varix, pro Euarix, vel potius,

Euricus,

Euricus. Eodem anno post mortem patris sui creatus est Rex Gothorum apud Tolosam Alaricus, anno Zenonis Imperatoris septimo, vt ait Seuerus: vt vero S. Isidorus & annotationes marginales libri Alcobacensis, anno decimo. Quæ diuersitas ex eo nascitur, quod alii Zenonem anno domini quadringentesimo septuagesimo quarto Imperium iniisse scribunt, inter quos est Hermannus Contractus: alii biennio post, vt Matthæus Palmerius. Hic Alaricus Teudetusam filiam Vittigis Ostrogothorum Regis vxorem habuit, vt ait Procopius libro primo de bello Goth. Paulus Æmilius dicit, hunc fuisse nonum à magno illo Alarico qui Romam cepit, & vxorem habuisse Theodorici Ostrogothorum & Italiæ Regis filiam, idque verisimilius est. Quod vero ea vocata sit Amalasuenta, præter Archiepiscopum Rodericum Toletanum, & qui eum sequuti sunt, nemo affirmat. Imo vero Cassiodorus autor est cum aliis aliquot, Amalasuintham Theodorici huius filiam Euthatico nupsisse, ex quo cõiugio natus est Athalaricus, qui post aui mortem regnauit in Italia, præmatura morte extinctus. Regnauit hic Alaricus viginti tres annos, autore S. Isidoro. *An. dom.*

Guntamundo Vandalorum regi defuncto successit Trasamundus frater eius, & regnauit annis viginti septem menses quatuor, vt ait S. Isidorus. Fuit hic vir indole sapientiæ maxima, tum animi magnitudine maiores omneis antecedens, Christianos non pœnis corporis aut supplicii, vt alii, sed præmiis & honoribus omnibus ad deferendam fidem inuitabat, non auscultanteis minime plectebat, fuit Anastasio principi charissimus. Procopius libro tertio de bello Vand. Sed D. Isidorus dicit in historia Vandalorum, quod Ariana percitus insania, persecutionem in Christianos instaurauit, & centum viginti episcopos in Sardiniam relegauit. Idem dicit & Beda, sed ait ducentos viginti episcopos clausis eorum ecclesiis, in exilium missos. Verum Isidorus etiam in Chronico tantum centum viginti ponit. 489

In Minio Hispaniæ fluuio pisces capti sunt, in quorum squamis videbatur inscripta Æra præsentis anni, vt ait Sigebertus. Annotationes marginales libri Alcobacensis testantur, hoc anno, id est, Anastasii Imperatoris septimo, Sacos in Hispaniam irrupisse, Asterio & Præsidio Coss. de qua re nihil vsquam alibi legi, nisi quod Plinius Sacas in Scythia ponit, lib. 6. cap. 17. 490

Hoc tempore floruit, & ab Arianis pro asserenda fide Catholica multa passus est sanctus Fulgentius Ruspensis episcopus, eruditione, facundia & sanctitate illustris. Quem Chronica Regis Alfonsi postea martyrio coronatum testantur. Raphael Volaterranus Toletanum fuisse scribit, professione monachum, ab Arianis in exilium relegatum, postea reuocatum anno vno ante obitum, præsulatu abdicato, antiquum repetiisse cœnobium. Floruit sub Anastasio primo Imperatore & Gelasio Papa. Huius beati Fulgentii vidi librum de fide incarnationis filii Dei ad Scarilam, & alium de interrogatis quæstionibus ad Ferrandum ecclesiæ Carthaginensis diaconum, & alium de regula veræ fidei ad Petrum. Reliqua illius opera recenset S. Isidorus. 496

Burdunellus in Hispania tyrannidem assumit. Annot. marg. libri Alcobacensis. Intelligo hũc vsurpasse imperium eius Hispaniæ partis quæ Romanis parebat. 497

Hoc anno, nempe Anastasii Imperatoris sexto, Consule Anastasio Augusto, Gothi in Hispaniis sedes acceperunt, & Burdunellus a suis traditus, & Tolosæ tauro æneo impositus crematus est. Annot. marg. lib. Alcobacensis. Trasamundus in Christianos sæuit. Ibidem. 498

Anno septimo Anastasii, Olympius quidam episcopus Arianus, dum in balneis apud regiam vrbem blasphemat in sanctissimam Trinitatem, tribus iaculis igneis, angelo ministrante, in piscina aquæ frigidæ percussus, vitam impie simul & protinus finiuit. Victor episcopus Africanus. Aliqui hoc anno 497. factum arbitrantur, nempe ii qui Anastasium iniisse imperium anno 490. putant. Sunt qui hoc Carthagine factum dicant, nimirum quia dicitur apud regiam vrbem contigisse, sed non animaduertunt, quod vrbs regia temporis illius scriptoribus dicitur in Orientali imperio Constantinopolis, in Africa Carthago, in Hispania Toletum. Ex Nicephoro enim constat, quod hoc miraculum factum sit Constantinopoli. 499

501 Anno Anastasii nono, Patritio & Hypatio Coss. Deuterius Arianus episcopus dum quendam nomine Barbarum baptizaret, & male distinguens Trinitatem, diceret, Ego te baptizo in nomine Patris per Filium in Spiritu sancto: aqua repente disparuit, & vas confractum est. Ex Nicephoro & Sigeberto, qui hoc ait contigisse Constantinopoli. Victor episcopus Tunnunēsis & S. Isidorus paulo aliter referunt, dicentes Barbam appellatum episcopum, qui baptizauit ad eum modum. sed ego mendum esse suspicor. Illud constat ex omnibus, quod qui baptizandus erat, viso miraculo conuersus sit ad veram fidem. Hoc anno Annales Francorum ponunt initium belli inter Clodoueum Francorum Regem, qui & Ludouicus dictus est, & Alaricum Gothorum, ex quo acerrimæ inter vtrunque Principem & populum exarserunt inimicitiæ. Causa belli fuit præter religionis disparitatem (nam Franci noua religione pii, Gothos Ariana impietate pollutos oderant) quod Alaricus, cuius pater auusque amantissimi Francorum Regum fuissent, exules hosteisque eorum recipiebat colebatque: & cum de colloquio ageretur, insidias vitæ suæ Francus Rex paratas ab eo se comperisse dicebat. Quæ contentio animorum eo vsque exarsit, vt submotis cæteris ad ostentationem virtutis Reges inter se singulari certamine conflicturi fuerint, nisi Theodorico Ostrogothorum & Italiæ Rege solicitante, bellum illud in Burgundionū Regem ad tempus translatum fuisset. Paulus Æmilius.

506 Fœdus ictum inter Clodoueum Francorum, & Alaricum Gothorum Reges. Sigebertus. Hoc anno, hoc est, 14. Anastasii, Messala Consule, Gothi Detorsam ingressi, & Petrus tyrannus interfectus, caputque eius Cæsaraugustam deportatum est. Annot. marg. libri Alcobacensis.

508 Alaricus Clodoueo Regi molitus insidias, fœdus violat. Sigebertus.

509 Prælium commissum inter Alaricum & Clodoueum in Pictonibus, decimo ab vrbe lapide, in campis Vogladensibus, in quo Alaricus a Clodoueo dejectus equo dicitur. Tunc duo Gothorum equites, Regis sui casu magis irritati quam territi, antequam Rex Regem conficere, & opima spolia capere posset, diuersi hastas equorumque cursum in vtrunque eius latus dirigunt, qui beneficio loricæ & auxilio Clodouici iuuenum fortissimi, æquato Marte, incruentus periculum euitauit. Stratum Alaricum pedes Francus attollere se conantem confodit. Gothi fugæ se mandarunt. In Burdegalensium finibus Gothi qui prælio abfuerant, auti fortunam prælii tentare, tanta cæde victi sunt, vt is locus Campus Arianus etiam nunc vocitetur. Hoc bello vouit Rex Clodoueus Lutetiæ templum sanctis Apostolis Petro ac Paulo sacrum, in suburbio, quod nunc est S. Genouefæ, in cuius diuæ tutela ea vrbs est. Paulus Æmilius. Eadem ferme S. Gregorius Turonensis lib. 2. cap. 37. D. Isidorus, & illum sequuti scriptores Hispani, hunc Regem Francorum Fluduinum appellant, & ponūt mortem Alarici anno quingentesimo sexto, quum tamen anno decimo septimo Anastasii Imperatoris occisum dicant. Cuius diuersitatis causam superius anno quadringentesimo nonagesimo nono posui. Illud quoque admonere non ab re fuerit, quod in Roderico Archiepiscopo Toletano impresso perperam hoc loco pro Pictauium, Patauium legitur. Hoc successu ferox Clodoueus, omnem fere Aquitaniam Gothis ademptam regno suo adiecit, etiam Tolosam regni sedem. Præterea Germanorum adiutus auxilio, Carcassonem vrbem obsedit, in qua vrbe erat Solomonis preciosissima & spectatu dignissima supellex, quam ingentis precii gemmis ornatam, ex Hierosolymis Romani quondam auexerant: Alaricus senior, quum Romam cepit, in prædam suam conuertit. Non tamen potiti sunt ea vrbe Franci, sed aduentante Theodorico Ostrogothorum & Italiæ Rege, soluerunt obsidionem. Procopius lib. 1. de bello Goth. Occiso a Francis Alarico, Gesalaricus frater eius, Eurici Regis ex concubina filius, Narbone creatus est Rex. Nam Amalaricus, Alarici ex filia Theodorici Gothorum in Italia Regis filius, vix dum quinquennis, nondum erat maturus imperio. Hic secūdum S. Isidorum, regnauit annis quatuor, tametsi alii plureis, alii pauciores annos illi attribuant. Hunc alii Gesalaricum, alii Geseleycum, alii Ge-

alii Gesaleicum, Procopius Gaselicum appellat. Hic vt ignobili matre editus, ita animo degener extitit, & dum Narbonem a Gundebadis Burgundionum Regis impetu defendere non posset, cum maxima suorum clade, Barcinonem ignoscibus exutus est. Partim ex Seuero, partim ex S. Isidoro. *An. dom.*

Theodoricus Ostrogothorum & Italiæ Rex contra Francos, ad vlciscendam generi sui necem, octoginta armatorum millia misit duce Ilba (Helbanem alii vocant) Gepidarum Comite, qui Gothis coniuncti, victoria potiti sunt: Francorum viginti millia & eo amplius desiderata. Prouincia ad Ostrogothos, Vasconia ad Vesegothos rediit. Ex annalibus Francorum. Eodem anno Gesalaricus Goericum Barcinone in palatio interficit, & paulo post ab Ilba duce Theodorici ab Hispania fugatus, Africam petit. Annot. marg. libri Alcobacensis. 510

Gesalaricus post frustra petitum in Africa Vandalorum auxilium & varios errores, tandem apud Druentium Galliæ fluuium interiit, & prius regnum, mox vitam perdidit. S. Isidorus. Eodem anno Theodoricus Iunior, Ostrogothorum & Italiæ Rex, cum iam octodecim annos non sine gloria regnasset in Italia, venit in Hispaniam, atque ibi per quindecim annos Amalarici nepotis sui paruuli tutelam gessit, & Gothorum regnum administrauit. S. Isidorus. Alii ingressum eius in Hispaniã anno 513. ponunt. In hoc tamen omnes cõsentiunt, quod 21. anno Anastasii. 511

Mortuo Clodoueo Francorum Rege, regnum in quatuor fratres diuiditur: Childeberto Parisii, Clotario Suessiones, Clodamiro Aurelianum, Theodoricomo Mediomatrices imperia fuerunt, omnesque Reges consalutati, ac primum omnium pacem cum Amalarico Alarici filio firmauerunt, data illi in matrimonium sorore Clotilde, Tolosatiumque præfectura restituta. Paulus Æmilius. Pacem hanc cum Amalarico firmatam intellige, quia Theodoricus non suo, sed nepotis sui nomine res in Hispania gessit: & sororem pactam, non datam Amalarico, qui id temporis nondum ex ephebis excesserat. Illud quoque animaduertendum, neque Gallicarum rerum scriptores, neque vllos alios præter Hispanos, memoriæ proditum reliquisse, Theodoricum hunc, de quo loquimur, in Hispania res gessisse. Ego tamen vt Hispanis scriptoribus magis accedam, & autoritate D. Isidori, & libro Conciliorum moueor, in quo, vt continuo videbimus, sub hoc Theodorico, quamuis Ariano, concilia celebrata describuntur, quæ nisi de annis quibus in Hispania ille regnauit, intelligi non possunt. 515

Hoc anno, Sanctus Isidorus autor est, mortuo Trasamundo, Ilderichum Honorichi ex Valentiniani Imperatoris filia natum, Vandalis imperare cœpisse, sed a Trasamundo ante mortem sacramento obstrictum, ne, quandiu regnaret, ecclesiam Catholicis aperiret, aut priuilegia redderet. Qui a matre fide recta imbutus, ne iurisiurandi religionem violaret, antequam iniret imperium, Christianos ab exilio reuocat, ecclesias sacerdotibus restituit, atque ita demum regno inauguratur. Sanctus Isidorus. Hoc factum post annum septuagesimum quartum hæreticæ profanationis, inquit Beda. Procopius testatur, hunc æque in Christianos atque in suos mitem, armis tamen minime fuisse idoneum, quibus Amerem propinquum præfeciisse, qui ob fortitudinem alter Achilles est appellatus. Regnauit annos septem, menses quatuor. Eodem anno, nimirum Theodorici Iunioris sexto, consulatu Petri, celebratum est Tarracone concilium decem episcoporum, octauo Idus Nouembris. In quo concilio, præsidente Ioanne eius ciuitatis episcopo metropolitano, inter alia multa statutum est, vt obseruatio diei Dominici incipiatur a sabbato. Atque hinc fortassis emanauit consuetudo in totam fere Hispaniam, cessandi die sabbato ab omni opere sub horam vespertinam. Ex priori tomo Conciliorum. Hoc concilium alii alio anno ponunt. Ego diuum Isidorum sequor, cui calculus Cassiodori ad amussim quadrat. 516

Hormisda ad summum Pontificatum euectus est, qui vices suas Salustio Hispalensi episcopo metropolitano commisit, per prouincias Bæticam & Lusitaniã: per reliquã vero Hispaniam, Ioanni, opinor, Tarraconensi episcopo. Huius extant aliquot ad Episcopos Hispaniæ epistolæ decretales, in priore tomo Conciliorum. 517

An. dom. Mense Iunio eiusdem anni celebratum est concilium Gerundense a septem episcopis, Agapito Consule, anno Theodorici septimo, sub præsule ciuitatis illius Fortuniano. Ex priore tomo Conciliorum. Eodem anno celebratum aiūt concilium Cæsarauguſtanum, a duodecim episcopis, sub Lucio episcopo Cæsarauguſtano, quarto nonas Octobris, in quo præter alia decretum est, ne quis vsurpet nomen doctoris, nisi cui iure conceditur. Ibidem. Petrus Antonius Beuterse-
quenti anno ponit.

523 Gilimer Ilderichum per tyrannidem regno Vandalorum deturbat, & cum filiis carcerum custodiæ mancipat, regnum ipse inuadit, & multos Africæ nobiles partim opibus, partim vita spoliat. S. Isidorus. Beda Gilismerum appellat. Hic Gilimer fuit, vt ait Procopius, Genzonis, de quo superius loquuti sumus, filius, & malis artibus ac falsis apud Vandalos calumniis Ilderichum regno priuauit, & cum Amere atque eius fratre Euagene carceri tradidit, atque Amerem postea excæcauit, neque vllis Iustiniani Imperatoris monitis a male cœptis abduci potuit. Quare Imperator soluto bello Persico, bellum illi facere statuit, quod Procopius duobus libris prolixe describit, vt cui ipse interfuit. Sigebertus hunc Gilimerem ponit anno 528. & addit ita fuisse crudelē, vt ne parentibus quidē parceret.

525 Hoc anno, id est Theodorici Iunioris decimo quinto, celebratum est octauo Idus Augusti concilium Ilerdense, ab octo episcopis, sub Sergio illius ciuitatis id temporis episcopo. Ex priori tomo Conciliorum. Eodem anno mense Decembri, celebratum est concilium Valentinum sex episcoporum, sub Celsino illius ciuitatis episcopo, in quo statutum est præter alia, vt euangelium legatur ante offertoriū, vt catechumeni & pœnitentes qui non offerebāt, audiant euangeliū, antequam exeant ecclesia, quod etiam annotauit Pet. Ant. Beuter. Ibid. Ex his conciliis colligi posse videtur, eam Tarraconensis Hispaniæ partem quæ Romanis parebat, totam fuisse Catholicam, vt in qua tot concilia tam libere celebrata sint. Quod ex eo clarius est, quod affirmat S. Isidorus, Ioannem postea Gerundensem episcopum, ab Ariano Gothorum Rege Leouigildo Barcinonem exilii causa relegatum. Eodem quoque anno, Theodoricus Ostrogothorum Rex quum Hispaniam per quindecim annos rexisset, non sine gloria, nisi quod alienus a fide Catholica & acerrimus Arianæ sectator perfidiæ, regnum Vesegothorum Amalarico nepoti iam adulto tradidit, atque in Italiam est reuersus, vbi ob instauratam Romam, & redintegratos illius muros, auream statuam a Senatu meruit. S. Isidorus. Lucas Tudensis addit hunc in Hispania vxorem duxisse ex prima Hispanorum origine, cuius precibus Hispanos omneis libertate donasse: ex ea filium sustulisse Seuerianum, sanctorum Leandri & Isidori atque aliorum patrem.

526 Amalaricus, Theodorico tutelam ipsius iam regno maturi abdicante, Gothis in Gallia Aquitanica & Hispania imperare incipit, quanquam Gallicarum rerum scriptores, vt admonuimus, omneis Theodorici annos Amalarico tribuant, qui hoc anno mortem ipsius ponunt, de qua re suo loco dicemus. Regnauit annis quinque, vt ait S. Isidorus. Iustinianus Imperator admonitus per somnum a Leto martyre, exercitum in Africam Belesario duce contra Gilimerem mittit: qui Belesarius Gontimerum & Gebamundum fratres Regis primo prælio fudit, Gilimerem in fugam conuertit, Africam recepit nonagesimo septimo, quā Vandali regionem illam occupauerunt, anno. Gilimer vero in primo Belesarii occursu, ante conflictum, Ilderichum Regem & quosdam eius affines obtruncauit. Demum captus cum omnibus suis opibus Iustiniano Constantinopolin adducitur. Sic Vandalorum regnum cum omni populo ac stirpe deletur, quod permansit annis centum tredecim, a Gunderico Rege vsque ad Gilimeris interitum. S. Isidorus. Cuius supputatio iis astipulatur qui anno Domini quadringentesimo decimo tertio, Vandalos in Hispaniam irruisse scribūt. Ex quorum albo est Sigebertus, qui excidium regni Vandalici ponit anno quingentesimo trigesimo tertio, sicut & Matthæus Palmerius. Sed Iustinianus C. de off. præf. præ. lib. 1. §. 1. dicit Africam per annos centum & quinque a Vandalis fuisse captiuam, si locus non est mendosus.

Anno

Anno quinto Amalarici Regis celebratum secundum concilium Toletanum octo episcoporum, sub Montano præsule Toletano. Ex priore tomo Cõciliorum. Scribit S. Isidorus in hist. Goth. & illum sequutus Rodericus Toletanus, concilium hoc peractum anno secũdo Theudii Regis, qui quamuis esset hæreticus, pacem tamen indulsit ecclesiæ, adeo vt catholicis episcopis potestatem concederet in vrbem regiam conueniendi, & quæcunque ad disciplinam ecclesiasticam perstat, sub Amalarico Rege, non Theudio celebratum. Fortassis aliud Cõcilium eo tinerent, libere instituendi. Cęterum ex ipsius concilii vltimo capite liquido conregnante Toleti celebratum est, quod in aliorum conciliorum numerum non sit relatum, de quo D. Isidorus loquitur. Montanus vero quem huic Synodo præfuisse diximus, fuit post Celsum Toletanæ sedis metropolitanus episcopus, vita & eruditione clarus. Qui antiquissima fideque relatione narratur, ad propulsandã coniugalis conuersationis infamiam, candenteis prunas tãdiu tenuisse veste, dum sacrum perageret, eoque peracto nec prunæ ignem, nec vestis inuenta est amisisse decorem. Scripsit ad Palentinos epistolam, in qua presbyteros chrisma conficere, & episcopos alienæ diœcesis ecclesias consecrare, magna dicitur autoritate prohibere. Claruit sub Amalarico Rege, & nouem annis pontificatus tenuit dignitatem. Ex S. Alfonso. Eodem anno Stephanus quidam Hispaniarum præfectus efficitur, atque idem anno tertio præfecturæ suæ, in Gerundensi ciuitate, in concilio discinctus est. Annot. marg. Alcobac. Memoriæ prodit Sigebertus, hoc anno episcopos quosdam in Africa orthodoxos linguis radicitus excisis a Vandalis, posterius clare loquendo multis miraculo fuisse. Quod miraculum vnus eorum auxit, qui in superbiam elatus, cõfestim diuino priuatus munere obmutuit. Sed hoc sub Gilimere tyranno factum est. Clotildis Francorum Regum soror, a Gothis Arianis, in quos enupserat ipsa pia, ignominiose duriterque tractabatur: via eundem cœno lapidibusque incessebant. Saucia imbutum cruore sudarium ad fratres Reges misit, quo velut literis sanguine exaratis ira perciti Franci, in Gothos ducunt. Amalaricus apud Narbonem prælio victus, dum Barcinonem fugere parat, ab exercitu contemptus occiditur. Clotildis dum a fratre Childeberto reducitur, in itinere fato concessit, Parisiis iuxta patrem sepulta. Ex annalibus Francorũ & S. Isidoro. Sed vt dixi, historiæ Gallorum anno 525. factum hoc asserunt. Robertus Gaguinus addit, Toletum a Francis expugnatum ac dispoliatum, & multa inde vasa sacra templis Franciæ distributa. Totam hanc rem fusius atque explicatius prosequitur S. Gregorius Turonensis libro 3. capite 9. cuius verba non pigebit adscribere. Ea habent ad hunc modum: Clotildis multas insidias ab Amalarico viro suo propter fidem Catholicam patiebatur. Nam plerumque procedentem cœno lapidibusque incessebant. Saucia imbutum cruore sudarium ad fratres Reges misit, quo velut literis sanguine exaratis ira perciti Franci, in Gothos ducunt. Amalaricus apud Narbonem prælio victus, dum Barcinonem fugere parat, ab exercitu contemptus occiditur. Clotildis dum a fratre Childeberto reducitur, in itinere fato concessit, Parisiis iuxta patrem sepulta. Ex annalibus Francorũ & S. Isidoro. Sed vt dixi, historiæ Gallorum anno 525. factum hoc asserunt. Robertus Gaguinus addit, Toletum a Francis expugnatum ac dispoliatum, & multa inde vasa sacra templis Franciæ distributa. Totam hanc rem fusius atque explicatius prosequitur S. Gregorius Turonensis libro 3. capite 9. cuius verba non pigebit adscribere. Ea habent ad hunc modum: Clotildis multas insidias ab Amalarico viro suo propter fidem Catholicam patiebatur. Nam plerumque procedentem illa ad sanctam ecclesiam, stercora & diuersos fœtores proiici super eam impedirabat. Ad extremum autem tanta eam crudelitate dicitur cecidisse, vt infectum de proprio sanguine sudarium fratri transmitteret. Vnde ille maxime commotus, Hispanias appetiuit. Amalaricus vero hæc audiens, naueis ad fugiendum parat. Porro imminente Childeberto, cum Amalaricus nauem deberet ascendere, in mentem ei venit, multitudinem se precioſorum lapidum in thesauro suo reliquisse. Cumque ad eosdem petendos in ciuitatem regrederetur, ab exercitu in porta excluſus est. Videns autem se non posse euadere, ad ecclesias Christianorum confugere cœpit. Sed priusquam limina sancta contingeret, vnus emissa manu lãcea, eum mortali ictu sauciauit, ibique decedens reddidit spiritum. Tunc Childebertus cum magnis thesauris sororem assumptam secum abducere cupiebat, sed, nescio quo casu, in via mortua est, & postea Parisios allata, iuxta patrem sepulta est. Childebertus vero inter reliquos thesauros, ministeria ecclesiarum precioſissima detulit. Nam 60. calices, 15. patinas, 20. Euangeliorum capsas detulit, omnia ex auro purissimo, & gemmis precioſis ornata. Sed non est passus ea confringi. cuncta enim ecclesiis & basilicis sanctorum dispensauit ac tradidit. Hactenus ille.

An. dom. 530

An. dom. Post Amalaricum Theudius regnat, quem alii Theodatum, alii Ethiudi appel-
531 lant. Regnauit annis 17. menseis quinque, vt ait S. Isidorus. Hunc Procopius lib. 1. de bel. Gothorum, alibi Theodim, alibi Theudam appellat, dicitque eũ a Theodorico exercitui Vesegothorum præfectum, ducta ex Hispaniis nobilissima coniuge imperium vsurpasse, idque viuo adhuc Theodorico & Amalarico. Iornades nominat eum Thiodim, & ait fuisse armigerum Theodorici Ostrogothorũ Regis, ac tutorem Amalarico in Hispaniæ regno datum. Quæ hoc loco ponit Rodericus Archiepiscopus Toletanus ex Procopio male intellecta, de Theudio ex Italia accito, & eius male grata impietate in Amalasuentam tam bene de se meritam, ad Ostrogothorum in Italia pertinent historiam. Alius enim fuit Theodatus ille siue Theodahatus, vt Conradus Peutinger ex veteri numismate argẽteo appellatum asserit, qui pietatis oblitus, Amalasuentã cui debebat regnũ, in balneo strangulari fecit: alius Theudius Gothorũ in Aquitania & Hispania Rex. Toletani errorem sequutus est in Chronicis suis Rex Alfonsus. Anno Theudii primo, Franci magnis copiis Hispanias ingressi, Tarraconensem prouinciam depopulabantur. Quos Gothi duce Theodisclo adeo in arctum coegerũt, intercluſis Hispanię obicibus, vt necesse fuerit hostibus, vnius diei noctisque spacium precibus & multo auro fugæ suæ redimere. Quæ vero misera turba huic spacio superfuit, funesta cæde consumpta est. Cuius victoriæ gloriam postea Gothorũ apud Septam calamitas obscurauit. Ex S. Isidoro.

532 Aprugius Pacensis ecclesiæ episcopus floret, qui sacras literas ita exposuit ingenioſe, vt veteres præ illo non videantur exposuisse. scripsit in Apocalypsin. Exdem de viris illustribus.

536 Bracaræ celebratum est primum concilium ab octo episcopis, præsidente Lucretio Bracarensi episcopo metropolitano, Calendis Maii, vt habent Chronica Regis Alfonsi. nam numerus Ærę in Codice Conciliorum vitiosus est. Huic concilio Beatus Martinus adhuc Dumiensis episcopus interfuit.

540 Iustinianus episcopus Valentinus hoc tempore vita & scriptis claruit, vt autor est S. Isidorus. Hic tres habuit fratres episcopos eadem matre natos, Iustũ Vrgellitanæ sedis episcopum, Nebridium Agragensis, atque Elpidium. Ioan. Trittem. & Petrus Messias. Nebridius & Iustus interfuerunt secundo concilio Toletano. Iustus Vrgellitanus episcopus, frater Iustiniani, scripsit in Cantica canticorum. Isidorus.

542 Childebertus eiusque frater Clotarius, Cæsaraugustã deficere ab hæresi Arriana cogunt, plurimasque in Hispania vrbes expugnant. Tunica Vincentii martyris pro spoliis opimis & amplis exuuiis asportata, eique diuo ædes suburbana extructa, quæ nunc D. Germani est. Annales Francorum. Sed Robertus Gaguinus lib. 1. ait Cæsaraugustanos, dum obsidione premerẽtur, desperatis omnibus rebus ad diuinam opem facta supplicatione cõfugisse. Cuius rei factum certiorem Regem Francorum a rustico quodam, quum Christianos esse cognouisset, euocato ad se episcopo, pacta Diui Vincentii veste, obsidionem soluisse atque abiisse. Quæ consentanea sunt cum iis quę Sigebertus de eadem re in Chronicis suis scribit. De qua re sic in annotationibus marginalibus libri Alcobacensis scriptum reperi: Anno 17. Iustiniani (id est, secundum aliquos 542. secũdum alios vero 544) quinque Reges Francorum per Pampelonem Hispanias ingressi, Cæsaraugustam venerunt, quam per octodecim dies obsessam, & omnem fere Tarraconensem prouinciam depopulatione attriuerunt. Eodem tempore inguinalis plaga totam fere contriuit Hispaniam. Ex eodem Alcobacensi libro.

544 Hoc tempore, qui de Sanctis Hispaniæ scripserunt, memoriæ mandant, Beatum Laureanum Hispalensem Archiepiscopum, natione Pannonium, missis a Totila Ariano tunc in Italia Ostrogothis imperante, qui ipsum occiderent, angeli admonitu in vltroneum exiisse exilium, ac septem post annis eiusdem Totilæ imperio in Francia capite truncatum: caput Hispalim delatum ciuitatem multis calamitatibus quibus toto hoc septennio laborauerat, asseruisse: corpus a B. Eusebio Arelatensi episcopo in Biturensi ciuitate pie sepultum.

Gothi

Gothi traiecto freto Herculeo, Romanos qui Septam inuaserãt, magna vi oppugnant. Sed dum die Dominico religionis ergo bello abstinentes, incautius se gerunt, repentina hostium oppressione ita sunt ad vnum omnes internecione cęsi, vt ne nuncius quidem tantæ cladis relictus sit. *An. dom.* 546

Tam tristem nuncium non diu morata Regis Theudii mors fuit. nam vulneratus est a quodam qui iamdudum dementis speciem, vt Regem deciperet, simulauerat. Finxit enim arte insaniam, perfoditque Regem. Quo ille vulnere prostratus occubuit. Fertur vero inter effusionem sanguinis coniurasse præsentes, ne quis interficeret percussorem, affirmans se congruam meriti vicissitudinem recepisse, quod & ipse priuatus ducem suum solicitatus occidisset. Ex S. Isidoro. 547

Theudiselus siue Theodiselus Theudii dux, regno Gothorum præficitur. Qui dum multorum magnatum cõnubia nefaria libidine publice pollueret, atque ob id mortem plerisque moliretur, præuentus coniuratorum manu, Hispali inter epulas iugulatur. Ex eodem. Lucas Tudensis ait, hũc fuisse nepotem ex sorore Tevnum, annotationes Alcobacienses addunt septem menseis. 548

Hoc anno secundum B. Isidorum, secundum alios sequẽti, Aguila Gothorum Rex constituitur, & regnat annis quinque. Hic dum facto Cordubensibus bello, in contemptum Christianæ religionis sepulcrum beatissimorum martyrum Aciscli ae Victoriæ polluere & prophanare præsumeret, dignas impietatis temeratiæ pœnas luit. Nam & filium in eo conflictu & thesauros omneis amisit, & ipse victus turpi fuga Emeritam se contulit. S. Isidorus. Rex iste Iornandi Hactenusagil dicitur. Annotationes Alcobacienses codicis dicunt regnasse annis quinque, mensibus sex: Sigebertus annos nouem, sed fallitur. 549

Ostrogothorum nomen & imperium in Italia Iustiniani Imperatoris auspiciis deletum, testantur Chronica Regis Alfonsi. Matthæus Palmerius biennio post factum scribit. Athanagildus regno Gothorum per tyrannidem inhians, dum Hilpali exercitum Aguilę, vel (vt D. Isidorus declinat) Aguilanis, contra se missum fudisset, Gothi veriti ne Romani huius occasione seditionis Hispaniam inuaderent, Aguilam Emeritæ interficiunt, & Athanagildum Regem creant. Ex S. Isidoro. 553

Athanagildus, vt autor est S. Isidorus, regnum quod inuaserat, voluntate Gothorum est consecutus, sed quæ ad deturbandum regno Aguilanem popoposcerat a Iustiniano Imperatore, Romanorum & Græcorum auxilia, submouere Hispania non potuit, aduersus quos variis postea casibus sæpe conflixit. Regnauit annos 14. & secundum alios, 15. Autor est Lucas Tudensis, hunc Regem fidem Catholicam occulte coluisse, & Christianos omni fauore amplexum. 554

Huius tempore Regis, celebris fuit in Hispania S. Æmiliani confessoris sanctitas, qui natus in regione Castellæ veteris finitima Cantabriæ, quæ vulgo dicitur Rioia, a sancto viro Felice Christianæ fidei formulam edoctus, ex opilione factus est eremi cultor, vbi deditus contemplationi atque orationi, vitam ad centesimum vsque annum cum incredibili sanctitate produxit, & post mortem innumeris claruit miraculis. Ex iis qui scribunt de sanctis Hispaniæ. 555

In Gallia Gothica mons quidam Rhodano imminens, editis per multos dies mugitibus tauri instar, tandem ab alio monte contiguo diuulsus, cum domibus, ecclesiis, hominibus ac iumentis, præceps in Rhodanum corruit. Sigebertus. 562

Theodomirus in Gallecia factus est Rex Sueuorum, per quem annitente S. Martino Dumiensi episcopo, postea Bracarensi Archiepiscopo, Sueui desciuerũt ab Ariana perfidia. Cuius studio & industria pax ecclesiæ amplificata est, & multa in ecclesiasticis disciplinis in Galleciæ prouincia sunt instituta. S. Isidorus. 563

Anno Theodomiri secundo (quamuis in conciliis legatur, Ariamiri) decimo octauo Calendas Ianuarias, celebratum est Bracaræ secundũ concilium, a duodecim episcopis, præsidẽte S. Martino, iãtũ Bracarẽsis ecclesiæ episcopo metropolitano. Qui (vt ait S. Isidorus) ex Oriẽtalibus regionibus in Galleciã venit, & eã gẽrẽ 564

An. dom. ab Ariana impietate ad veræ fidei cultum reduxit. Scripſit de differentiis quatuor virtutum, quem librum ſe legiſſe Beatus Iſidorus profitetur. Scripſit & epiſtolas varias omnium virtutum exhortatorias. Idem. Ioannes Trittemius autor eſt, eum ad Mironem Regem ſcripſiſſe de quatuor virtutibus cardinalibus formulam vitæ honeſtæ. In Lectionario eccleſiæ Bracarenſis ſcriptum reperitur, eundem tractatum compoſuiſſe de caſtigatione ruſticorum qui iam in fide manentes honorē idolis exhibebant. In concilio Toletano decimo, dicitur hic S. Martinus Dumiēnſe monaſterium conſtruxiſſe (de quo alibi diximus latius) cuius fuit epiſcopus, antequam ad Bracarenſem eſſet promotus metropolitanam eccleſiam. Idem S. Martinus in compendium contraxit concilia Orientalia, & Nigeſio Lucenſi epiſcopo metropolitano, ac toti concilio Lucenſi tranſmiſit. Ex priori tomo cōciliorum. Hoc concilium Lucenſe circa hunc annum celebratum eſt, calendis Ianuariis, ſub Theodomiro Rege Sueuorum, ſub quo & Bracarenſe, ad cōfirmandam fidem Catholicam, & conſtituendū eccleſiæ ſtatum. In eo concilio eccleſiæ Bracarēſi metropolitanæ, & aliis Galleciæ eccleſiis cathedralibus, ſui cuique fines aſſignati ſunt, quos ne excederent. Ex archiuis eccleſiæ Bracarēſis, vbi pro Nigeſio Lucenſi epiſcopo, legitur Nitigio. Meminit huius rei & Lucas Tudenſis in Rege Bamba, & dicit Adaulphum epiſcopum Legionenſem huic interfuiſſe concilio.

566 Hoc anno, nempe Iuſtini Imperatoris ſecundo, Athanagildus Gothorum Rex fato conceſſit Toleti, cui ſucceſſit Luiba. Ioannes Abbas, & S. Iſidorus, qui addit mortuo Athanagildo fuiſſe interregnum quinque menſium. Lucas Tudenſis dicit, quod ſeptem annorum, ſed non dubium, quin hoc loco ſit deprauatus. Cauſa interregni ex eo nata eſt, quod Gothi non conueniebant in electione Regis. Huius Athanagildi filia altera, nomine Brunechildis, nupſit Sigeberto Mediomatricum in Francia Regi: altera, nomine Galſonta, Chilperico Sueſſionum Regi, fratri Sigeberti Regis. quæ Galſonta cum Fredegundem pellicem ferre non poſſet, mortua in mariti lecto inuenta eſt. Ex annalibus Francorum. Robertus Gaguinus addit, Regem Chilpericum blandimentis & illecebris pellicis deprauatum, vxorem per noctis ſilētium laqueo ſtrangulaſſe. Plerique ſcriptores Hiſpani mortem Athanagildi anno 566. ponūt. Ego Ioannem Abbam & S. Iſidorum eius temporis ſcriptores ſequor. Hoc anno mortuus eſt Iulianus epiſcopus Eborēſis, cuius monumentum ad diui Michaelis de Machede, tribus leucis ab Ebora, repertum, dōmi ſuæ habet Andreas Reſendius noſter, cum alio Pauli presbyteri, qui requieuit in pace, Æra quingenteſima octogeſima ſecunda, hoc eſt, anno domini quingenteſimo quadrageſimo quarto. Apud eundem vidi epitaphium cuiuſdam Seueri Presbyteri Pacenſis, qui diem ſuum obiit Æra ſexcenteſima duodecima, hoc eſt, anno domini quingenteſimo ſeptuageſimo quarto. Hæc ad notandam religionis antiquitatem in Trāſtagana Luſitania adſcripſi. Idem Reſendius mihi affirmauit, plura monumenta venerandæ antiquitatis in eadem diui Michaelis eccleſia etiā hodie ſeruari, atque ex ædificiorum veſtigiis apparere, nō obſcurum illic Ebore-nſis epiſcopatus municipium olim extitiſſe.

567 Anno Iuſtini Iunioris tertio, Leouigildus Luibę Regis frater germanus, a fratre ſuperſtite in regni ſocietatē aſſumptus, citeriori Hiſpaniæ præficitur, qui Goſuintham Athanagildi viduam matrimonio ſibi iūxiſſe dicitur, & prouinciam Gothorum quę multorum rebellione fuerat imminuta, ad priſtinos reuocaſſe terminos. Ioannes Abbas. Alii dicunt eum vxorem habuiſſe Theodoſiam, filiam Seueriani Ducis Carthaginenſis & Theodoræ: ex qua ſuſtulerit Hermenegildum & Recaredum. Vnde veriſimile eſt, eum alteram alteri ſuperduxiſſe. Nam quod prædicti filii ex Goſuintha non ſint, ex eo patet, quod Ioannes Abbas, tēporis illius ſcriptor affirmat, Leouigildum filio maiori Hermenegildo & vxorem & regni partem ad regnandum dediſſe, anno regni ſui vndecimo, quo tempore ille, ſi ex Goſuintha natus eſſet, vt plurimum decem natus annos, nec matrimonio nec regno maturus eſſe poterat. atque hoc ita eſſe poſtea clarius conſtabit. Seuerianus ille, Theodorici Oſtrogothorum & Italiæ Regis (vt diximus) filius, ex vxore Theodora, inclyto Gothorum Regum ſanguine prognata, ſuſcepit hos filios, S. Leandrum & S. Iſidorum

S.Isidorum Archiepiscopos Hispalenses, S.Fulgentium episcopum primum Astigitanum, deinde Carthaginensem: Florentiam sanctarum virginum monasteriis præfectam. Breuiarium Hispalense addit S. Braulium Cæsaraugustanum episcopum, virum multarum linguarum & sacræ scripturæ peritissimum, & Iustinam quæ quinquaginta sanctarum virginum monasteriis præfuerit: sed Iustinã istam arbitror esse eam quæ aliis Florentia dicitur. Braulii vero, de quo in quinto concilio Toletano dicemus, quum D.Isidorus meminit, nihil tamen addit, vnde fratrẽ ipsius fuisse colligamus. Sed nec ipse Braulius siue Braulio in iis quæ viris illustribus D.Isidori de ipso D.Isidoro addidit, vllam huius rei mentionem facit, neque ego arbitror illius fratrem fuisse, sed amicum pluſquam fraterna charitate coniunctum. Lucas Tudensis in literas misit, Luibam, Athanagildo etiam dum supersite, Narbone a Gothis Regem creatum, septem annis in Gallia Gothica regnasse, & illo mortuo, tres in Hispania, quorum trium secũdo anno Leouigildum non solum successorem, sed etiam participem regni constituisse, ac Hispaniæ administrationi præfecisse, ipsum Galliæ regno contentum. Eundem S.Isidorus tres annos regnasse scribit. Ioan. Abbas quinque. *An.dom.*

Leouigildus Rex loca Bastetaniæ & Malacitanæ vrbis repulsis militibus vastat, & victor ad suos redit. Ioannes Abbas. In Gallecia Miro post Theodomirum Rex Sueuorum efficitur, & regnat annis tredecim. Idem, & S.Isidorus. 568

Leouigildus Asinodam fortissimam ciuitatem, de qua iam diximus, proditione cuiusdam Framidanci nocte occupat, & militibus interfectis, ad Gothorum reuocat iura. Ioannes Abbas. Milites vero qui hæc loca occupauerant, Romanos fuisse arbitror. Nam Lucas Tudensis autor est, Iustiniani milites quos Athanagildus auxilii causa euocauerat, a Leouigildo profligatos, & alioqui Romanos ab illo diuersis præliis superatos, atque amplificatum Hispaniæ imperium, in qua Gothi angustis antea finibus concludebantur. Donatus abbas monasterii Seruitani quod erat Setabi, miraculis adhuc viuus hoc tempore claruit. Ioannes Abbas. Hic Donatus & professione & opere monachus, cuiusdam eremitæ discipulus in Africa fertur extitisse. Qui vim Barbararum gentium immanere prospiciens, atque ouilis sui dissipationem & pericula veritus, cum monachis plus minus septuaginta, & copiosa librorum supellectile in Hispaniam commeauit. Vbi religiosæ atque illustris fœminæ Mincheæ subsidiis & opibus adiutus, Seruitanum monasterium construxit. Hic primus in Hispaniam monasticæ obseruantiæ vsum & regulam dicitur induxisse, tam viuus adhuc virtutum exemplis nobilis, quam defunctus memoriæ claritate sublimis. Ex Diuo Alfonso. Porro quod vitæ monasticæ regulam & formam in Hispaniam hoc sancto viro autore illatam refert, id ego intelligendum arbitror, post Hispaniam a Barbaris nationibus deformatam. Nam superius ostendimus, anno trecentesimo octogesimo primo, Paulinum monachum, vt religioni monasticæ commodius vacaret, relicta patria in Hispaniam secessisse. quod haud dubie non fecisset, nisi in ea disciplina monastica viguisset. 569

Leouigildus Rex Gothorum, Cordubæ ciuitatem diu Gothis rebellem noctu occupat, & cæsis hostibus propriam facit, multasque vrbes & castella, interfecta rusticorum multitudine, in Gothorum dominium reuocat. Ioannes Abbas. Dominus Helenensis ecclesiæ episcopus, clarus habetur. Idẽ. Miro Sueuorũ Rex bellum contra Aragones mouet. Idem. Cæterum quos hic Aragones dicit, S.Isidorus Ruccones, Lucas Tudensis Vascones appellat. ex qua lectionis diuersitate non dubium, quin mendosus sit locus. mihi Tudensis lectio magis arridet, atque ita de Nauarris intelligitur. fruatur suo quisque iudicio. 570

Luiba Rex moritur. Hispania omnis & Gallia Narbonensis in iura & potestatem Leouigildi cedit. Ioannes Abbas. tamen S.Isidorus Luibæ siue Luibanis mortem anno quingẽtesimo sexagesimo nono ponit. Leouigildus Sabariam ingressus, Sapos vastat, & prouinciam totam in suam redigit potestatem, duosque filios suos ex amissa coniuge, Hermenegildum & Recaredum, consorteis regni facit. Ioannes Abbas. Quo loco vide, an, Sabaudiam & Sabaudos, legendum sit. Saltem 571

An. dom. ita intellexisse hunc locum videtur Iacobus Valera. Hanc opinionem confirmat
epiſcopus Burgenſis, in quo videtur mendoſe legi Sabandriam, pro, Sabaudiam.
Mauſona Emeritenſis eccleſiæ epiſcopus, in Chriſtianæ fidei dogmate clarus ha-
betur. Ioannes Abbas. Hiſpani & Franci de Paſcha celebrando diſſentiunt, Hi-
ſpanis, 12. Calendas Aprilis: Francis vero, 14. Calendas Maii Paſcha celebranti-
bus: ſed Francos recte celebraſſe miraculo manifeſtum fuit. Nam fontes in Hi-
ſpania qui ſabbato ſancto Paſchæ diuinitus repleri ad baptizandum ſolebant, non
in Hiſpanorũ, ſed in Francorum Paſcha repleti ſunt. Sigebertus Abbas. Idem po-
nit Robertus Gaguinus, tametſi in numero Calendarum nonnihil variet. Illud
hoc loco non prætermittendum, quod ipſe quoque Gregorius Turonẽſis epiſco-
pus qui circa hæc tempora floruit, fontes in Hiſpania fuiſſe qui diuinitus reple-
rentur, teſtatur, quum alias, tum lib. 10. cap. 22.

572 Leouigildus Rex Cantabriam ingreſſus, occupatores illius prouinciæ inter-
ficit, Amaiam occupat, opes eorum inuadit, & prouinciam in ſuam redigit pote-
ſtatem. Ioannes Abbas.

573 Leouigildus Aregenſes monteis ingreditur, Aſpidium loci ſeniorem cũ vxore
& filiis captiuos ducit, opeſque eius & loca ſui iuris facit. Idem.

574 Leouigildus Sueuorum in Gallecia fines conturbat, & Regi Mironi, per lega-
tos rogatus, pacem exiguo tempore tribuit. Idem.

576 Leouigildus Rex Oroſpedam montem ingreditur, & ciuitates atque caſtella
eiuſdem prouinciæ expugnat, ac ſuam prouinciam facit, neque multo poſt ibi-
dem ruſtici rebellantes a Gothis opprimuntur, & poſt hæc integra a Gothis poſſi-
detur Oroſpeda. Ioannes Abbas.

577 Leouigildus, extinctis vndique tyrannis & occupatoribus Hiſpaniæ, requie
potitus, cum plebe recedit, & ciuitatem in Celtiberia condidit, quam a nomine
filii Ricopolin (vulgo Ripol) nuncupauit, eam miro opere mœnibus & ſuburbanis
adornauit, & priuilegia populo nouæ vrbis inſtituit. Idem. Eodem tempore Io-
annes, Emeritenſis eccleſiæ presbyter, clarus habetur. Idem.

578 Leouigildus filio ſuo Hermenegildo Sigeberti Regis Francorum filiam ma-
trimonio, & prouinciæ partem ad regnandum tribuit. Idem. Paulus Æmilius eam
Iugundim appellat, & etiam S. Gregorius Turonenſis. Leouigildo quieta pace
regnante, aduerſarii ſecuritatem domeſtica rixa conturbat. Nam eodem anno fi-
lius eius Hermenegildus, factione Goſuinthæ Reginæ tyrannidem aſſumens, in
Hiſpali ciuitate rebellione facta recluditur, & alias ciuitates atque caſtella in ſo-
cietatem rebellionis ſuæ pellicit. Quę res Hiſpaniæ prouinciæ maioris exitii cauſa,
quam hoſtium infeſtatio, fuit. Idem Ioannes Abbas. Nouellus Complutenſis e-
piſcopus celebratur. Idem.

579 Leouigildus Rex in vrbe Toletana Synodum Epiſcoporum ſectę Arianæ con-
gregat, & antiquam hæreſin nouo errore cumulat, auſus inter cætera hæreſis ſuæ
contagia, etiam rebaptizare catholicos, neque id ex plebe ſolum, ſed etiam ex ſa-
cerdotalis ordinis dignitate, inter quos Vincentium Cæſarauguſtanũ ex epiſcopo
apoſtatam factum, & tanquã e cœlo in infernum proiectũ. Qua ſeductione pluri-
mi in Arianã veſaniã declinauerũt. Partim ex Ioanne Abba, partim ex S. Iſidoro.

580 Seuerus Malacitanæ vrbis epiſcopus ſcripſit contra Vincentium Cæſaragu-
ſtanum epiſcopum, in prauitatem Arianam lapſum. Qui Vincentius collega fuit
Liciniani Carthaginenſis epiſcopi, vt ait Petrus Meſſias, ſcripſit etiam de virgini-
tate ad ſororem. S. Iſidorus & Ioannes Trittemius. Leouigildus partem Vaſco-
niæ occupat, & ciuitatem nomine Victoriacum condit. Ioannes Abbas. Eodem
anno natus eſt Mahometes, peſſima Chriſtianæ religionis calamitas, patre Abda-
lia, matre Emina, ex genere Agar & Iſmahelis. Qui annus in Arabia tanta ſiccitate
& penuria frugum inſignis fuit, vt herbis veſcerentur campeſtribus inopia panis.
Rodericus Toletanus in hiſtoria Arabum. Quod autem dicit natum anno nono
Leouigildi, ſequitur opinionem eorũ qui Leouigildum iniiſſe regnũ anno quin-
genteſimo ſeptuageſimo ſecundo affirmant, alioqui numerus anni probe per o-
mnia reſpondet. Porro quod addit Æra ſexcẽteſima, legendũ eſt, ſexcẽteſima de-
cima

cima octaua, quod eodem libro clarius constat, quã vt probandũ sit. Ait enim mortuum Æra sexcentesima sexagesima sexta, quum tantum vixerit 49. annis. *An. dom.*

Leouigildus exercitum ad opprimendam filii tyrannidem colligit, & ciuitatem Hispalensem obsidet, ac rebellem filium graui obsidione premit. Cui Miro Sueuorum Rex ad expugnãdam Hispalim suppetias venit. Leouigildus Hispalim nunc fame, nunc ferro, nunc Bætis deriuatione conturbat. Ioannes Abbas. Miro in ea obsidione diem clausit extremum, cui Euricus filius siue Eboricus in regnum Galleciæ succedit. Idem, & S. Isidorus. 582

Leouigildus muros Italicæ antiquæ ciuitatis restaurat, quæ res maximum impedimentum Hispalensi populo exhibuit. Ioannes Abbas. Vnde colligo, Italicam admodum propinquam fuisse Hispali, atque a Mauris post tempora Gothorum dirutam & subuersam. Andeca in Gallecia Sueuorum regnum cum tyrannide inuadit, & Sisegutia relicta Mironis Regis in coniugem accepta, Eboricum regno priuat, & in monasterium retrudit, ac monachum facit. Idem. Leouigildus Hispalim expugnat, ciuitates & castella a filio vsurpata recipit, nec multo post filium Hermenegildum Cordubæ capit, & regno priuatum Valentiam in exilium mittit. Idem. Cum Leouigildus ad hunc modum filium rebellem persequeretur, & exercitus eius, vt fit, loca sancta hostiliter infestaret: monasterium erat S. Martini inter Saguntum & Carthaginem Spartariam, cuius monachi audito hostium aduentu, derelicto abbate sene, se in fugam dãt, atque in quadam insula maris abscondũt. Profecti ad monasterium Gothi, dũ bona monasterii sine custode deseruntque diripiunt, abbatem senio incuruatum, sed sanctitate rectũ offendunt, eductoq; vnus gladio quasi amputaturus ceruicem eius, resupinus ruit, ac spiritũ subito exhalauit. Quo viso reliqui perterrefacti fugerunt. Huius rei fides quũ Regi constaret, quæcunq; monasterio fuerant ablata, iussit restitui. Hoc sibi nõ multo post quã contigerat, nunciatum fuisse affirmat S. Gregorius Turonensis, in libro de gloria confessorum cap. 12. Leouigildus vbi vidit tãta miracula per seruos Dei qui nostræ religionis erant, fieri, vocatum ad se vnum ex episcopis suis, hoc est Arianis, secreto rogauit: Quid ita tandem vos, sicut hi qui se Christianos appellant, nulla signa editis in populum secundũ fidẽ vestram? At ille, Sæpe, inquit, cæcis visum restitui, & surdis auditum. Quin & nunc satisfacere expectationi tuę queã. Mox hæreticum quendã decem aureis corruptum clam subornauit, vt in itinere quo Regi transeundum erat, clausis oculis residens, episcopi opẽ imploraret, vt in virtute sua perditum lumẽ misero restitueret. Quod quũ ille ex composito fecisset, episcopus cum magna arrogantia manus oculis eius imponens ait, Secundum fidẽ meam fiat tibi. Vix dum hæc dixerat episcopus, quũ oculi infelicis hominis ita obserati sunt cum graui dolore, vt non solum visum penitus amiserit, verum etiam dolum quem auaritia impellente confinxerat, euulgauerit. Ex eodem autore & libro cap. 13. Eodem fere tempore in Hispania accidisse affirmat idem vir sanctus, vt Christianus cum hæretico pro fide sua certaret, cumque Arianus ille nullis scripturarum testimoniis posset a pertinacia sua diuelli: Saltem miraculis, inquit qui catholicus erat, virtutem indiuiduæ Trinitatis experire. En anulum aureum digito detractum in ignem proiicio, tu candentem collige. Postquam vidit anulum in igne candentem, conuersus ad hæreticũ, Si vera est, inquit, assertio tua, exime anulum hunc ab igne. Deinde illo tergiuersante, ait: Immensa Trinitas Deus, si aliquid indignum te credo, ostende: certe si recta est fides mea, nihil prævaleant hæc incendia sæua: & sublatum ab igne anulum diutissime manu sine offensione tenuit, ac pudefacto hæretico catholicos reliquos in fidei suæ constantia roborauit. Ex eodem, cap. 14. Eutropius Abbas monasterii Seruitani, discipulus sancti Donati floret, de quo paulo post latius loquemur. Ioannes Abbas. 583

Leouigildus Galleciam vastat, Andecanem Regem captum regno exuit, Sueuorum gentem, thesauros, patriam, in suam potestatem redigit, ac Gothorum prouinciam facit. Andeca regno priuatus tondetur, & honore presbyterii post regnum honoratur, & quod Eborico Regis filio ac Regi suo fecerat, passus, in vrbem Pacensem exilio relegatur. Idem. Ita tunc Sueuorum regnum deletum 584

An.dom. in Gothos transfertur, quod centum ſeptuaginta ſeptem annos duraſſe affirmat ſanctus Iſidorus in hiſtoria Sueuorum. Hermenegildus in vrbe Tarraconenſi a Sisberto interficitur. Ioannes Abbas, & eadem ferme ſanctus Gregorius Turonenſis epiſcopus libro octauo, capite vigeſimo octauo. Equidem vehementer admiror autores hos, quum id temporis in viuis agerent, hæc de Hermenegildo ſcribere, quem vt martyrem, pro fide Catholica a patre Ariano occiſum, Hiſpana veneratur eccleſia, cui merito reliqui omnes harum rerum ſcriptores ſuffragantur, & ante alios omneis D. Gregorius Papa. Qui in Dialogis ſcribit libro tertio, capite trigeſimo primo, quum Rex Liuigildus (ita enim appellat, niſi mendoſus eſt liber) Herminigildum filium a ſancto Leandro Hiſpalenſi epiſcopo Catholicam fidem edoctum, neque præmiis allicere, neque minis perterritum attrahere ad Arianam poſſet perfidiam, priuatum regno rebus expoliaſſe omnibus, deinde in arctam concluſo cuſtodiam, collum manuſque ferro ligaſſe, denique ipſo Paſchalis feſtiuitatis die, intempeſtæ noctis ſilẽtio Arianum ad illum miſiſſe epiſcopum, ex cuius manu ſacrilegæ conſecrationis communionem perciperet. Cum vero ille non ſolum detrectaſſet, ſed etiam grauiter epiſcopi perfidi veſaniam increpuiſſet, pater in furorem verſus, miſſis apparitoribus filium occidi iuſſit. Quod illi, ſecuri cerebro S. Martyris impacta, effectũ dederunt. Cuius mors multis celebrata fuit miraculis. Nam cœptus eſt in nocturno ſilẽtio pſalmodiæ cãtus ad Regis & Martyris corpus audiri, & accenſæ lampades apparere. Idem dicit & Beda ad hũc modũ: Hermenegildus Leuegildi Gothorum Regis filius, ob fidei Catholicę confeſſionẽ inexpugnabilem, a patre Ariano regni priuatus infulis, & in carcerẽ ac vincula proiectus, ad extremum nocte ſancta Dominicæ reſurrectionis ſecuri in capite percuſſus, regnũ cœleſte pro terreno Rex & martyr intrauit. Hacten⁹ ille, qui locus in exemplaribus impreſſis deprauatus eſt. Equidẽ arbitror Gothos, viſis tam inſignibus miraculis, in Regis ſui gratiã confinxiſſe, D. Hermenegildũ a Sisberto occiſum. Quo rumore deceptos Ioannẽ Abbam & S. Gregoriũ Turonenſem, hæc de illius morte memoriæ prodidiſſe. Huius Sancti martyris meritis adſcribit idem D. Gregorius, quod vniuerſa Gothorũ gens ad Catholicam fidẽ per Ricaredum Regem conuerſa ſit, videlicet, quod granum in terra mortuum, multum fructum attulerit. Fidem huius ſancti martyris Gallicarum rerum ſcriptores partim S. Leãdri doctrinæ, partim vxoris Francæ ſanctitati acceptam ferunt, & addunt illũ mẽtu patris ira ſuccenſi, cum ducibus Imperatoris Mauricii quibus Hiſpani limitis cuſtodia credita erat, fœdere icto, vxorem e recenti partu languentem, filiumque infantem apud eos depoſuiſſe: cumq; eſſet a patre ſecuri percuſſus, vxorem ab Auguſti ducibus in Africam cum filio tranſuectã: Childebertum Francorũ Regem, ſpe recuperandæ cum prole ſororis, amicitiæ Auguſti reſtitutũ, ipſum in Gothos mouiſſe, ad vlciſcendam leuiri ſui mortem. Hæc fere Paulus Æmilius. Robertus Gaguinus adiũgit, Iugundin, dum ad Imperatorem duceretur, in itinere mœrore periiſſe. S. Gregorius Turonenſis lib. octaui cap. vigeſimo octauo, dicit in Africa mortuam ac ſepultam, filium Conſtantinopolin ductum. Reliqua ſeſe habent, nõ vt Paulus Æmilius, vir alioqui doctus ac diligens, ſcribit, ſed vt nos ex autoribus probatis, & qui reſgeſtas ſui temporis oculata fide ſcribebant, retulimus. Galli prouinciam Narbonenſem cum exercitu inuadunt, ad quos miſſus Ricaredus, victoriam de inimicis reportauit. Ioannes Abbas. S. Gregorius Turonenſis addit Ricaredum Narbonam vſque veniſſe, & intra terminos Galliarum prædas egiſſe. Malaricus in Gallecia per tyrãnidem regnare cupiens, a Leouigildi ducibus comprehenſus, Leouigildo vinctus ſiſtitur. Idem. Hoc tempore S. Leandri Hiſpalenſis epiſcopi nomen celebre fuit. Idem. Fuit hic D. Gregorio familiari coniunctus amicitia, quam contraxerunt Conſtantinopoli, dũ illuc diuũ Gregorium ſedis Apoſtolicæ reſponſa (erat. n. Romani pontificis Apocriſarius ante ſummũ Pontificatum) beatũ Leandrum, pro cauſa fidei, Regis Gothorum legatio pertraxiſſet. Huic D. Gregorius expoſitionem moralem in Iob dedicauit, & pallium miſit, vt ex epiſtolis ipſius patet. Huius inter hos ſanctos mutuæ neceſſitudinis ſanctum & venerabile monumentum dicitur & creditur imago ſanctiſſimæ virginis matris, quæ ma-

quæ maximo omnium gentium concursu colitur, ad amnem Lupi, vulgo Guada- *An. dom.*
lupe. Eam S. Gregorius beato Leandro dono misisse affirmatur. Lucas Tudensis addit, Sueuos a beato Leandro aqua salutari perfusos.

Leouigildus decimo octauo regni sui anno moritur Toleti, quem diuus Gre- 585
gorius autor est post occisum Hermenegildum facti pœnituisse, & Catholicę fidei veritatem agnouisse, non tamen vsque ad obtinendam salutem pertinuisse, cumque ad extrema peruenisset, filium Ricaredum S. Leandro commendasse, vt in illo idem conaretur, quod in fratre perfecerat. Ex D. Gregorio. De morte Leouigildi Regis paulo aliter scribit S. Gregorius Turonensis lib. 8. cap. vlt. ad hunc modum: Leouigildus (Lennieldus mendose ibi legitur) Rex Hispanorum ęgrotare cœpit, sed vt quidam asserunt, pœnitentiam pro errore hæretico agens, & obtestans, ne huic hæresi quisquam reperiretur consentaneus, in legem Catholicam transiit, & per septem dies in fletu perdurans, pro iis quæ contra Deum inique moliti est, spiritum exhalauit. Hæc ille. Hic Leouigildus multos nobiles hac potentes viros necidedit, primus ærarium de rapinis ecclesiæ ac ciuium, & spoliis hostium locupletauit, primus solio & purpura regali vsus est, quum ante ipsum Gothorum Reges & concessum & vestitum haberent cum aliis nobilibus commune, leges ab Eurico latas emendauit, sublatis atque additis iis quæ ex vsu esse Reip. videbantur. Obiit Toleti morte acerrima, ac sub mortem præcepit filio Ricaredo, vt episcopos Catholicos ab exilio reuocaret, & beatum Leandrum coleret, vt patrem. Ex S. Isidoro & Luca Tudensi. Mortuo patri succedit Ricaredus, anno Mauricii Imperatoris quarto. Ioannes Abbas. Hunc Lucas Tudēsis autor est a beato Leandro coronatum. regnauit annos quindecim.

Sisbertus interfector Hermenegildi, turpissima morte perimitur. Ioannes Ab- 586
bas. Ricaredus primo regni sui anno, mēse decimo, Deo adiuuante Catholicus efficitur, & sacerdotes sectæ Arianæ sapienti colloquio aggressus, ratione potius quam imperio ad fidem Catholicam facit conuerti, gentemque omnem Gothorum & Sueuorum ad vnitatem & pacem reuocat ecclesiæ Christianę. Ex eodem. Idem scribit & Beda. Ricaredus Rex aliena a præcessoribus suis directa, & insecum relata placide ac benigne restituit, ecclesiarum & monasteriorum conditor ac ditator efficitur. Idem. Desiderius Francorum dux Gothis infestus superatur, & cæsa Francorum multitudine in acie moritur. Idem.

Quidam ex Arianis, nempe Sunna episcopus & Segga, cum quibusdam tyran- 587
nidem assumere cupientes deteguntur. Conuicti, Sunna exilio multatur, Segga manibus amputatis in Galleciam exul relegatur. Ioannes Abbas.

Vldila episcopus cum Gosuintha Regina insidiantes Ricaredo, produntur, & si- 588
dei Catholicæ communionem quam sub specie Christiana quasi sumebant, proiecisse publicantur. Quo malo in cognitionem hominum deducto, Vldila exilio condemnatur: Gosuintha Catholicis semper infesta, tandem fato cōcessit. Idem. Francorum exercitus a Gonteranno Rege missus, duce Basone Galliam Narbonensem inuasit, & iuxta Carcassonem castra posuit. Quos Claudius Lusitaniæ dux a Ricaredo missus, in fugam cōuertit, & dictu mirum, sexaginta fermē hominum millia, cum trecentis plus minus militibus partim occidit, partim fugauit, dispoliatis ipsorum castris. Hanc tam insignem victoriam non immerito conuersioni ac fidei Ricaredi acceptam ferunt. Idem S. Isidorus affirmat, nullam vnquam in Hispaniis vel maiorem in bello, vel similem extitisse victoriam. Lucas Tudēsis autor est, hosteis illos veniisse in auxilium Arianorum.

Anno Ricaredi quarto, & Mauricii Imperatoris octauo, celebratum est tertium 589
concilium Toletanum, in quo Rex Ricaredus cum Regina Badda vxore sua & omnibus Gothis abiurauit hæresin Arianam, & in publico Patrum concilio professus est fidem Catholicam, & æqualitatem personarum in sanctissima Trinitate. Celebratum est autem octauo Idus Maias, ab episcopis Hispanię & Galliæ Gothicæ, qui fuerunt numero sexaginta duo, & præter hos, quinque aliorum episcoporum vicarii. Metropolitani episcopi præfuerunt, Mausona Emeritensis, Leander Hispalensis, quem Lucas Tudēsis primatem Hispaniæ fuisse dicit & legatum Ro-

An.dom. manæ ecclesiæ, Euphemius Toletanus, Pantardus Bracarensis, Nigetius Narbonensis, Stephanus Tarraconensis. Archiepiscopus Toletanus, & illum sequuti alii nonnulli, aiunt Helladium Toletanum huic interfuisse concilio, sed hic aliquanto posterius Toletanam rexit ecclesiam, vt ex B. Alfonso cõstat. Petrus Antonius Beuter affirmat S. Idalium Barcinonensem episcopum in hoc fuisse concilio, sed nomen illius in codice Conciliorum non inuenio. Ab his patribus cõdemnatum est, & Hispaniæ finibus exterminatum Arianorum dogma, quo nobilitas Gothica per ducentos tredecim annos infecta fuerat. Ioannes Abbas tradit, summam synodalis negocii fuisse in hoc concilio penes S. Leandrum Hispalensem episcopum, & beatissimum Eutropium, monasterii Seruitani Abbatem. In huius concilii decimo quarto cap. statutum, ne quis Iudæus fungi possit officio publico. Hoc concilium alii alio anno ponunt, ego codicem Conciliorum sequor, in quo etiam in diuersis editionibus constanter legitur, celebratum Æra sexcẽtesima vigesima septima. Idem habent annotationes marginales libri Alcobaciẽsis in S. Isidorum. Si igitur anno Christi quingẽtesimo octogesimo nono addas annos triginta octo, habebis Æram Cæsaris sexcentesimam vigesimam septimam. Ricaredo orthodoxo quieta pace regnanti domesticæ tendũtur insidiæ. Nam quidam ex cubiculo eius, & prouinciæ dux, nomine Argimundus, tyrannidem affectans aduersus Regem conspirat, ita vt eum, si posset, regno priuaret & vita. Sed nefandi eius conatus filii detecta machinatione comprehensus, & vinculis ferreis constrictus, habita quæstione, socii eius impia molimina confessi, digna sunt vltione interfecti. Ipse vero Argimundus qui regno inhiabat, primum verberibus cæsus, deinde turpiter decaluatus, posthæc dextera amputata, exemplum omnibus asino insidens Toleti dedit, ne famuli aduersus dominos insurgant. Ioannes Abbas. Vsque ad hunc annum prosequutus est Chronicon suum Ioannes Abbas, quod exorsus fuerat ab anno Iustini Imperatoris primo. Fuit hic episcopus Gerũdensis, natione Gothus, prouincia Lusitanus, natus (vt inquit D. Isidorus) Scalabi. Qui cum septendecim annos Constantinopoli studuisset, & Græce Latineque doctus, in Hispaniam reuersus, a Leouigildo Rege, quod Arianam nollet hęresin profiteri, decennali multatus exilio, Barcinonem relegatus fuisset: tandem a Ricaredo Rege Christianissimo reuocatus, monasterium Biclariense (vulgo Valclara) condidit, & monachis suis doctrina & exemplo vitæ præluxit, multaque ingenii monumenta reliquit. Ex Sancto Isidoro & Ioanne Trittemio.

590 Cum Ricaredus Rex constitutionẽ superius dictam in concilio Toletano contra Iudæorum perfidiam edidisset, ii in quos prolata fuerat, rectitudinem mentis regiæ inflectere, pecuniarum summam offerendo, moliti sunt. Sed Rex Catholicus Dei iudicio placere studens, innocentiam auro prætulit. Quod factum in epistolis suis lib. 7. Diuus Gregorius meritis laudibus extollit. Eodem fere tempore, Ricaredus post conuersionem suam, munera ad sedem Apostolicam cui tum D. Gregorius præerat, misit per abbates quosdam & Probinum presbyterum. Pro quibus muneribus D. Gregorius accurata epistola gratias egit, & vicissim illi misit clauim ferream ex catena, qua D. Petri Apostoli collum in martyrio ligatũ fuerat, & crucem, in qua lignum Dominicæ crucis, & capilli beati Ioannis Baptistæ inerãt, & pallium pro beato Leandro. Ex epistolis D. Gregorii. Eodem anno celebratum est primum concilium Hispalense ab octo episcopis, præsidente beato Leandro, eius ecclesiæ episcopo metropolitano, pridie Nonas Nouembris. Ex Conciliis.

591 Hoc tempore floruerunt in Hispania multi viri, tum vitę sanctitate, tum eximia eruditione celebres. Mausona Emeritensis, de quo iam diximus. Leander Hispalensis. Eutropius Abbas, deinde episcopus Valentinus. Seuerus episcopus Malacitanus. Licinianus primum Carthaginensis, deinde Malacitanus episcopus, Cõstantinopoli ab æmulis veneno extinctus, multa scripsit. Ioannes Trittem. & S. Isidor. S. Fulgentius, episcopus primum Astigitanus, deinde Carthaginẽsis, S. Leandri frater, Hebræi, Græci, Arabici, Syri, ac Latini sermonis peritissimus, scripsit in Euangelia, Esaiam, duodecim prophetas, Pentateuchum & libros Regum: interfuit

fuit concilio Toletano, in quo damnata est Ariana hæresis & omnis paganorum perfidia: obiit anno ætatis suę 66. Calendis Ianuarii. Ex Breuiario Hispalensi. Ioannes Abbas, deinde episcopus Gerundensis, de quo iam diximus. *An. dom.*

Clotosinda Childeberti Mediomatricum in Frãcia Regis soror, Ricaredo Regi nubit, & pax inter vtrunque populum facto fœdere coit. Ex Paulo Æmilio & Annalibus Francorum. 594

Hoc tempore Beatus Gregorius Papa, misso in Hispaniam Ioanne defensore, iussit Ianuarium Malacitanæ sedis episcopum, coniuratione quorundam episcopatu suo deiectum restitui, ac tam nefariæ impietatis autores debita pœnitentia multari. Ex epistolis D. Gregorii. 598

Ricaredus quum per annos quindecim Gothis tanta benignitate imperasset, vt merito Pater patriæ salutaretur, relicto maximo sui desiderio, rebus humanis sublatus est Toleti. Hic leges Gothicas in compendium cõtraxit, Romanos multis pręliis vicit, & eorum multas vrbes ditioni suæ adiecit, Gothorum imperium florentissimum reddidit, atque Hispaniam omni hæreseos labe perpurgauit, vt Alfonsus Episcopus Burgensis affirmet, ab eius tempore nullam postea hæresin aliam in Hispania publice repertam. Idem Rex religiosissimus, coronam suam aream Gerundæ ad altare D. Felicis obtulit, vt autor est Rodericus Archiepiscopus Toletanus lib. 3. cap. 8. Mortuo Ricaredo successit Loiba siue Luiba filius, anno Mauricii 19. De quo S. Isidorus ad hunc ferme modum: Luiba ignobili quidem matre progenitus, sed indole virtutis insignis. Quem in primo flore adolescentiæ Vintericus, sumpta tyrannide, innocuum regno deiecit, præcisaque dextera occiditanno ætatis suæ 16. (quanquam in Alcobacensi codice erat 20.) regni vero secundo. Ex quibus S. Isidori verbis colligo, hunc Luibam fuisse nothũ. Nam constat quidem Ricaredum patrem duas habuisse vxores, sed priorem, nempe Baddam, Arturi Britanniæ Regis filiam fuisse aiunt, posteriorem regio Frãcorum sanguine manifestum est editam. 601 603

Beatus Leander Hispalẽsis Archiepiscopus tertio Idus Martii ex huius vitæ miseriis est in cœlestium contubernium translatus. Relegatus in exilium ab Arianis multa scripsit, atque egregiam eruditionis ac sanctitatis famã reliquit, quam plurima post mortem auxerũt miracula. Successit illi S. Isidorus frater ipsius germanus. Eodem anno, nempe Mauricii duodecimo, Victericus (Vintericum alii vocant) regnum Gothorum occiso Luiba inuadit, vir ille quidem bello strenuus, sed parum felix. qui quũ Romanos variis lacesseret prælis, semper decessit inglorius. Hic quum variis probris regni sui decus obscurauit, tum illo præcipue, quod Ariana hæresin reuocare conatus sit, vt autor est Lucas Tudensis. Regnauit annos septem.

Hoc anno Mahometem pseudoprophetam Cordubæ hæreseos suæ virus diffundere in Hispanos conatum produnt. Quæ res quum S. Isidoro qui id temporis Romæ, quo ad concilium a summo Pontifice vocatus fuerat, redibat, innotuisset, atque ad capiẽdum illum misisset: ille siue a dæmone, siue ab alio quopiam admonitus, fuga sibi consulens, in Africam rediit. Ex Fortalitio fidei, & Breuiario Ebonensi. 605

Theodoricus Mediomatricum Rex, Hermembergam Victerici Regis filiam, iustam vxorem suam ad patrem remisit, integrã ab se, aduerso rumore, quod feretur pellicibus ad insaniam vsque deuinctus, sancti nobilissimique connubii vsu perfrui, & virginis florem delibare non posse, velut maleficis artibus carminibusque prohibitus. Paulus Æmilius, qui Victericum Bertricum appellat, sicut Robertus Gaguinus Detericum, qui causam huius diuortii Brunechildi adscribit. 607

His temporibus fuit Aurasius, Toletanæ sedis metropolitanæ episcopus, virtute, autoritate, atque eruditione clarus, & Catholicæ doctrinæ acerrimus defensor & custos, vixit in sacerdotio tẽporibus Victerici, Gundamiri, & exordiis Sisebuti, duodecim ferme annis. Ex B. Alfonso. Eodem anno Victericus inter epulas coniuratione suorum occiditur, & iusto dei iudicio, sicut innocentem Luibam gladio peremerat, ita vicissim gladio periit. S. Isidorus. Nihil in vita gessit præcla- 609

An. dom. rum, nisi quod Seguntiam per duces suos Romanis ademit. Corpus eius viliter e-
latum, vilius est sepultum. Idem.

610 Occiso Victerico Gundemirus, siue (vt alii appellãt) Gundamirus, Rex Gotho-
rum creatur, & regnat annos duos, incepit regnare anno Phocæ Imperatoris sex-
to, qui secundum alios incidit in annum præcedẽtem. Sed S. Isidorus addit, quod
Æra sexcentesima quadragesima octaua, hoc est, anno Domini sexcentesimo de-
cimo, quem ego sequor, non alios qui initia regni eius anno sexcẽtesimo decimo
quarto adscribunt. Gundemirus in principio statim regni sui cauit, ne violarẽtur
qui ad loca sacra confugissent. Alfonsus Burgensis. Idem Vascones vna expediti-
one vastauit, altera militem Romanum obsedit. S. Isidorus. Hoc tempore Maho-
metes tres vxores duxit, sed his non contentus, nefaria ac promiscua octodecim
vxorum libidine pollutus est, & variis elusionibus ac præstigiosis technis, miracu-
lum sui apud imperitam plebem fecit. Ex Roderico Toletano in hist. Arabũ. Ma-
ximus Cæsaraugustanus episcopus, vir eruditus claret, qui scripsit de rebus gestis
Gothorum in Hispaniis. S. Isidorus, & Ioan. Trittemius.

612 Gundemirus propria morte decessit Toleti, cui successit Sisebutus, Rex opti-
mus & religionis Catholicæ cultor acerrimus, quique ad bellicam gloriã eloquẽ-
tiæ atque eruditionis decus adiecit, vt autor est Rodericus Toletanus. Regnauit
annos octo. S. Isidorus. Isidorus Pacensis, Lucas Tudensis, Matthæus Palmerius
hoc anno regnũm iniisse constanter scribunt. Equidem nescio, qua autoritate alii
contrarium sentiant. Ferdinandus Perez scribit hunc stabiliuisse in Hispania im-
munitatem ecclesiarum, & ne qui ad eas confugerent, violarẽtur: quod alii Gun-
demiro tribuunt.

613 Hoc anno secundum aliquos, secũdum alios vero sequenti, Deus dedit factus
est Romanus Pontifex, qui ad Gordianum Hispaniarum ecclesiæ episcopum epi-
stolam dedit contra eos qui sabbato Paschali die proprios filios suos ex sacro la-
uacro susceperant, quos iubet ab vxoribus suis iam commatribus perpetuo absti-
nere, vtque vxores dotem recipiant. Fragmentum epistolæ in priori Cõciliorum
tomo extat, sed non additur, cuius ecclesiæ Gordianus ille episcopus fuerit.

616 Sisebutus Iudæos coegit Christum agnoscere. Eorum tamen aliquot millia in
Galliam effugerunt, qui iuncti veteribus sectæ suæ incolis ingẽtem numerum fe-
cerunt. Turpe videbatur Franco, a Gothis eiectos religionis nostræ hosteis indo-
mitos, finibus suis receptos diutius retinere, ac Gothis religione cedere. Dagobet-
tus igitur Rex diem præstituit, intra quam quicunque mortalium religionem no-
stram non profiterentur, hosteis iudicarentur, comprehensique capite luerent.
Plures tum eorũ exilium pietati antetulere: reliqui Christiani effecti, incolumes
mansere. Hoc veræ religioni datum, certo documento est Sisebutus Rex, qui hãc
palmam Iudęorum vel animo sanandorum, vel procul exigendorum prior ferẽs,
milites Romani imperii qui Hispano limiti tutando præsidebant, eiecit, quasque
in extremis finibus vrbes, oppida, castella, arces, vicos, fines, iuga montium tene-
bant, regno suo adiunxit. Hęc fere Paulus Æmilius. Addit Iaçobus Meyerus, eadẽ
tempestate Anglos a Rege Carcomberto sublatis idolis vera religione imbutos.
Sunt qui dicant, hoc a Sisebuto principio regni sui factum: sed D. Isidorus dicit in
Etymologiis lib. 5. cap. vlt. quod anno Heraclii quinto, & Sisebuti quarto. Quo lo-
co in libris impressis perperam legitur, Sepulti Sisebuti. Memoriæ proditum est,
plusquam triginta Iudęorũ millia hac Regis promulgatione ad Christi fidem con-
uersa. Hoc tẽpore floruit venerabilis Helladius, Toletanę sedis metropolitanus e-
piscopus, quem sanctitatis præconio clarũ Toletana veneratur ecclesia, vt ait Ro-
dericus Toletanus lib. 2. cap. 17. Fuit vero Helladius ex aulico monachus, in mo-
nasterio Agaliensi, in quo & beatus Alfonsus: deinde ex monacho episcopus, sed
inuitus, Aurasii successor iam senio confectus, exemplo vitę quam scriptis clarior.
Rexit ecclesiam Toletanam octodecim annis, & vltimo vitæ suæ tempore B. Al-
fonsum Leuitam fecit, atque in principio Sisenandi Regis gloriam cœlestis regni
bona plenus senectute consequutus est. Ex S. Alfonso.

617 Mahometes quinto Sisebuti Regis anno, prædiuitis viduæ nuptiis locupletatus,
ingenteis

ingenteis animo ſpiritus concepit, nec contentus opinione prophetæ, ad regnũ a- *An. dom.*
nimum adiecit, & Africam atque alias prouincias haud irrito conatu, ad rebellio-
nem contra Romanos incitauit. neque huic rebellioni euentus defuit. Nam Aga-
reni rerum aduerſus Romanos potiti, primum in Africa, deinde Damaſci in Syria,
Mahometem Regem alacri ſtudio conſalutarunt. Ex Roderico Toletano in hiſt.
Arabum. Primus annus regni Arabum. Iſidorus Pacenſis.

Hoc anno, aut circiter, Agapetus ex milite prophano monachus, deinde epiſco- 618
pus Cordubenſis, reuelatione diuina inuenit corpus S. Zoili martyris Corduben-
ſis, quod ſolẽni põpa, comitãte clero ac populo, tranſtulit in Eccleſiã S. Felicis. D.
Laurẽtius Padilia & alii multi. Verũ hic nõ Agapetus, ſed Agapius appellãdus eſt,
vt ex ſecundo Hiſpalenſi concilio colligitur, vbi D. Iſidorus dicit, illum fuiſſe ec-
cleſiaſticæ diſciplinę ignarum, vt facile colligi poſſit, ex milite factum epiſcopum.

Anno Siſebuti ſeptimo, menſe Decembri, celebratum eſt Hiſpali ſecundũ con- 619
ciliũ ab octo epiſcopis, præſidente S. Iſidoro, cõtra Acephalos hæreticos qui dua-
rum in Chriſto naturarum proprietatem negabant, ita dictos, quod nullus inue-
niatur autor, a quo ſint orti. Interfuit huic Synodo epiſcopus quidam Syrus, acerri
mus prædictæ hæreſeos propugnator, qui poſt lõgam diſputationis pertinaciam,
argumentis S. Iſidori & aliorum ſanctorum patrum cõuictus, ad rectam & ortho-
doxam fidem conuerſus eſt, vt ex duodecimo capite ipſius concilii conſtat.

Mahometes in Arabia cum Sergio monacho ſectam Sarracenorũ inchoat per- 620
nicioſiſſimam, magnum æterni Dei prophetam ſe dicens. Quæ tam dira lues quũ
paruo negotio extingui initio potuiſſet, deſidia & ignauia Romanorũ Principũ
eo creuit, vt Aſiam totam atque Africam, & bonam tandem Europæ partem con-
taminauerit. Quos vero populos tã tetris opinionibus imbuit, Sarracenos ex Dei
præcepto vocari dicebat, a Sarra legitima vxore Abrahæ, quaſi legitimos diuinæ
promiſſionis ſucceſſores. Ex Iacobo Meyero ac Matthæo Palmerio. In ſchedis
quibuſdam Nicolai Clenardi, viri vndecũque doctiſſimi, legi, quas ille in Africa
Feſæ conſcripſit, dum illic Arabicarum literarum peritiam, ad bellum Antimaho-
meticum quod parabat, ſi longiorem lucis vſuram dominus Deus concedere vo-
luiſſet vito longiſſima vita digniſſimo, indefatigabili ſtudio cõſectabatur: legi, in-
quam, in ſchedis illis, totum Mahometiſmum decẽ Iudæorũ commẽtũ fuiſſe: hoc
Iudæos excogitaſſe, vt Chriſtianis inſignem aliquem excitarent hoſtem, ac de ea
re librum extare apud Iudæos. Idem mihi olim Hiſpali retulit Germanus quidam,
vir probus & eruditus, qui multos annos in Africa ſuorum negocia geſſerat, & dũ
reditum pararet in Hiſpaniã, ſiniſtris auſpiciis captus, duram apud Mauros ſerui-
tutem ſeruiuerat. Is mihi affirmauit, audiſſe ſe a viris grauibus in Africa, Iudæum
quendam aſtutum, angelum ſe mentitum, Mahometi nocturnis illuſionibus per-
ſuaſiſſe, vt ridicula multa & a natura rerum abhorrentia Alcorano ſuo inferciret,
vti Iudæos tam ſtultæ legis ludibrio a ſecta Mahometica auerteret.

Siſebutus anno regni ſui octauo, mẽſe ſexto, rebus exceſſit humanis, quem alii 621
proprio morbo, alii immoderato medicamenti hauſtu, alii veneno ſcribunt inter-
fectum, vt autor eſt S. Iſidorus. Siſebuti Regis duas leges reperi, alteram, qua o-
mnes ſucceſſores ſuos ſub perpetua maledictionis cenſura obſtringit, quicunque
Regum mancipium Chriſtianum Iudæo ſeruire vel famulari permiſerit: alterã, vt
omnis autin expeditionem exercitus non progrediens, aut de exercitu fugiens,
teſtimonio dignitatis ſuę irreuocabiliter careret. Quam poſteriorem, vt duram &
Reip. damnoſam, temperamento ſuo mitigauit Flauius Eringius. Ex 12. concilio
Toletano. Hic Aſtures rebelles, miſſo in eos exercitu, imperata facere coegit, bis
de Romanis triumphauit, in prælio fœlix, poſt victoriam adeo clemens, vt hoſteis
captos perſoluto pro iis precio remitteret immunes, atque omnem theſaurum
in captiuorum redemptionem benigne profunderet. Idem Toleti eccleſiam S.
Leocadiæ miro opere fundauit. Ex S. Iſidoro & Luca Tudenſi. Poſt mortem pa-
tris regnat filius eius Recaredus adhuc paruulus, ſed tum propter ætatem adhuc
tenellam, tum propter regni breuitatem, nihil relatu dignũ geſſit. ideo a D. Iſidoro
& Luca Tudenſi in catalogo Regum non ponitur. Hunc Iſidorus Pacenſis ait tres

An.dom. tantum menſeis regnaſſe: Rodericus Toletanus ſeptem, quem ſequitur Alfonſus epiſcopus Burgenſis. Eodem anno, nempe Heraclii Imperatoris decimo, creatus eſt Rex Gothorum Suinthilla, Recaredi primi filius, vt ait Michael Ritius, cui ſubſcribit Lucas Tudenſis, qui addit eum ſub Siſebuto Rege duxiſſe exercitum, & Theodoram dicti Regis filiam duxiſſe vxorem, ex qua Siſenãdum & Cindaſuinthum filios ſuſtuliſſe: quod tamen falſum eſt, vt ex ſequẽtibus patebit. Hic primus omnium Gothici nominis Regum, expulſis profligatiſq; Romanis, Hiſpanię monarchiam conſequutus eſt, vt ait S. Iſidorus. Ex hoc loco, ſicut ex aliis nonnullis, conſtare videtur, apud Gothos non fuiſſe morem, vt filii neceſſario patribus in regno ſuccederẽt, ſed eos regnaſſe qui a magnatibus & populo digni regno iudicati eligerentur. Imo vero ſi quis alia ratione Regię maieſtatis ambiret faſtigium, Catholicorum conſortio priuandus, & diuino anathemate condemnandus cenſebatur, vt patet ex quinto concilio Toletano.

622 Vaſcones Tarraconenſem prouinciam infeſtabant, quos Suinthilla Rex, ducto in eos exercitu, in ordinem redegit, atque ad expiandam rebellionis culpam, ciuitatem Oligitim propriis ipſorum ſtipendiis ædificare compulit. S. Iſidorus, Hanc ciuitatem alii in Nauarra dicunt eſſe eam quæ vulgo dicitur Olit, alii in Caſtella veteri, quæ vernaculo nomine Valladoliit nuncupatur: ſed adhuc ſub iudice lis eſt.

623 Ioannes ex monacho epiſcopus Cæſarauguſtanus, Maximi, de quo iam dixi-mus, ſucceſſor, vir ſcriptis & eruditione clarus, ſed clarior ſanctitate & exemplo vitæ, præfuit eccleſiæ ſuæ duodecim annis, & ſcripſit nõnulla de eccleſiaſticis officiis & inquirenda ſolennitate Paſchali, temporibus Siſebuti & Suinthillanis Regum. Ex Beato Alfonſo.

626 Vſque ad hunc annum, nempe quintum Suintillanis (ſic enim declinat S. Iſidorus & B. Alfonſus) Gothorũ hiſtoriam proſequutus S. Iſidorus, & numeratis ab exordio Athanarici Regis vſque ad hunc annum, ducẽtos quinquaginta ſex annos. Poſuit vero principium Athanarici Æra quadringenteſima ſeptima, hoc eſt, anno Domini trecenteſimo ſexageſimo nono, cui ſummæ ſi addas ducentos quinquaginta ſex, prope ad amuſſim reſpondet calculus. Fiunt enim anni ſexcenti viginti quinque. Porro vnius anni in tanto temporum interuallo modica eſt differentia. Hoc additum volui, ne quis arbitretur, me temere ac ſine delectu potius ſequutũ D. Iſidorum in ratione tẽporis ſubducenda, quam alios. Equidem frequenter admiror, quo autore Rodericus Toletanus ab eo tam conſtanter diſſentiat, quum tamen Lucas Tudenſis cum illo per omnia cõueniat, tametſi numero annorum ad prodigium vſque mendoſo. Nam in Chronicis Regis Alfonſi minus mirandum, ſi errores ſequuta Toletani ad eundem impegerint lapidem.

628 Mortuus eſt anno Heraclii decimo ſeptimo Mahometes, & ſepultus in inferno. Qui cum prædixiſſet ſe decimo regni ſui anno moriturũ, ſed tertio poſt mortem die reſuſcitatum iri, diſcipulus quidam ipſius nomine Albimar, experiri volens, num vera prædicaret, venenum obtulit. quo ille hauſto, vt ſenſit imminere mortem, dixit aſtantibus, quod per aquam eſſent accepturi remiſſionem peccatorũ, & continuo expirauit. Diſcipuli vero cuſtodiebant corpus expectantes rei euentum, ſed tandem fœtoris impatientes reliquerunt, quod vndecimo poſt die quũ reuiſerent, inuenerunt a canibus laceratum. Hęc fere Lucas Tudenſis. Eodem anno tremuit terra, & gladii figura per dies fere triginta in cœlo apparuit. Chronica Regis Alfonſi. Mortuo Mahometi ſucceſſit in regno Arabum Abubacar, degenere Mahometis, & regnauit tribus annis. Lucas Tudenſis.

629 Suintilla Rex Rechimirum filium in regni ſocietatem cooptauit, ſimulque cum eo paribus auſpiciis regnum adminiſtrauit. Qui Rechimirus quia eodem fere cũ patre mortuus eſt tempore, ideo in ordinem Regum nõ venit, ſed cum patre confunditur, vti poſt Rodericum Toletanum annotauit Michael Ritius.

631 Hoc anno Suintillanem Regem fatali morbo peremptum & honorifice elatum ſcribunt Hiſpani ſcriptores, qui Regem iſtum variis laudibus optimo Rege dignis cumulant, pauperum patrem appellantes. Et fieri quidem poteſt, imo non dubito, quin

quin principio regni talis fuerit, alioquin nunquam S. Isidorus Regem illaudabilē *An. dom.*
fallis ornasset præconiis. Sed quod mutauit ingenium, neque regale diadema ad finem vsque vitæ tueri potuerit, ex Paulo Æmilio cōstat, qui scribit ad hunc modū: Mortuo Sisebuto Regi clarissimo, haudquaquam pari gloria successerat Sentilla (ita enim appellat) cuius cū Vesegothos ferocem gentem puderet pœniteretque, Sisenandus æmulus regni, in Franciam ad Dagobertum Regem profectus, auxilium impetrauit. Abundantius & Venerandus duces, nobilitatem Burgundionū Cæsaraugustam duxere: continuoque Vesegothi a Sentilla ad eum quem Dagobertus Regem dabat, defecere. Is decem pondo auri Francis appendit, quæ ædi
D. Dionysii absoluendæ attributa sunt. Hęc ille. Neque vero solum fascibus regni fui exutus, verum etiam communi patrum decreto excōmunicatus est, in quarto concilio Toletano, vt ex ipsius concilii actis constat lib. vlt. vbi ad hunc modum: De Suinthillane vero (Simithilanem codices impressi vocant, sed mendose) qui propria scelera metuens, seipsum regno priuauit, & potestatis fascibus exuit, id cum gentis consultu decernimus, vt neque eum, vel vxorem eius, propter mala quæ commiserunt, neque filios eius vnitati nostræ vnquam consociemus, nec eos ad honores a quibus ob iniquitatem deiecti sunt, aliquando promoueamus. Quique etiam, sicut in fastigio regni habentur extranei, ita a possessione rerum quas de miserorum sumptibus auxerunt, maneant alieni, præter id quod pietate piissimi Principis nostri fuerint consequuti. Non aliter & Geillanē memorati Suinthillanis & sanguine & scelere fratrē, qui nec in germanitatis fide stabilis extitit, nec fidem glorioso domino nostro pollicitam conseruauit. Hūc ergo cum coniuge sua, sicut & ante factum est, a societate gentis atque consortio nostro placuit separari: nec in amissis facultatibus, in quibus per iniquitatem creuerant, reduces fieri, præter id quod consequuti fuerint pietate clemētissimi Principis. Hæc ibi, vbi illud quoque obiter annotandum, quanta fuerit id temporis episcoporū autoritas tam apud Reges, quam in populo, vt etiam in ipsos Reges cēsuram suam exercerent. Suinthillane ad hunc modum regni fascibus deturbato, Sisenandus Rex creatus, quem Lucas Tudensis ac Michael Ritius Suinthillanis filium fuisse affirmant, sed falso, vt ex actis quarti cōcilii Toletani modo relatis cōstat. Regnauit annos quinque, menseis vndecim. Isidorus Pacensis ait, Sisenādum per tyrannidem regnum inuasisse. Eodem anno Abubacar defuncto, Emer Arabū successit imperio, & regnat annis decem. Ex Isidoro Pacēsi & Roderico Toletano. Alii Homer appellant, sed Isidorus Pacensis Emer constanter nuncupat.

Anno Sisenandi Regis tertio celebratum est quartum Concilium Toletanum, 633
mense Decembri, in templo S. Leocadiæ. Interfuerunt huic cōcilio episcopi metropolitani, S. Isidorus Hispalensis, Iustus Toletanus, Iulianus Bracarēsis, Stephanus Emeritensis, Audax Tarraconensis, Silua Narbonensis, cum aliis sexaginta episcopis, inter quos fuit Sisiscl us Eborensis episcopus. præter hos fuerunt & octo aliorum episcoporum vicarii. Rodericus Archiepiscopus Toletanus dicit, huic interfuisse concilio sexaginta episcopos connumeratis eorum vicariis qui iustis de causis impediti venire non potuerunt, inter quos Mironem vicarium Emeritēsis episcopi metropolitani. Isidorus Pacensis dicit 66. fuisse episcopos. Neque desunt qui septuaginta in hoc concilio episcopos fuisse dicant. In hac Synodo excussum est ac disputatum, an qui a Sisebuto Rege vi adacti fuissent ad accipiendum baptismum, obligarentur ad seruandam Christianæ fidei professionem: decretumque a patribus, vt qui iam sacro lauacro tincti essent, cogerentur ad seruandam fidem quam acceperant: sed ne posterius Iudæi compellerentur ad baptismum. Ex ipsis Conciliis. In hoc concilio inter alia multa præclara duo præcipue instituta sunt, alterum iussu Regis Sisenandi, vt omnes ingenui clerici pro officio religionis, ab omni publica indictione atque labore habeantur immunes, vt liberi Deo seruiant, nullaq; præpediti necessitate, ab ecclesiasticis officiis retrahantur, idque capite 46. alterum, ne Iudęi, aut qui ex Iudęis sunt, officia publica appetant, quod sub hac occasione iniuriam Christianis facerent. Præterea in eiusdem concilii capite octauo, causa benedictionis cerei in vigilia Dominicæ Resurre-

An. dom. ctionis exponitur, ideo scilicet benedici, vt sacrę Resurrectionis Christi mysterio quod tempore huius noctis votiue aduenit, benedictione sanctificati luminis suscipiamus. In nono quoque capite salutari constitutione præcipitur, vt oratio Dominica quotidie dicatur. quotidianā enim orationē esse, & quotidiana ac minima peccata delere. Deniq; toto capite Dominicæ orationis virt⁹ & efficacia docetur.

643 Nontinus siue Nonnicus, Ioannis in Gerundensi episcopatu successor, professione monachus, simplicitate conspicuus, actibus sanctus, non hominum diutina deliberatione, vt inquit B. Alfonsus, sed Dei per homines celeri definitione in pontificatum fuit adscitus. Assiduus hic fuit ad sepulchrū S. Felicis martyris, rexit ecclesiam magis meritorum exemplis, quam verborum edictis. Hic & viuus & defunctus multis dicitur claruisse miraculis. Vixit temporibus Suinthilanis & Sisenandi Regum. Ex B. Alfonso.

646 Iustus præsul Toletanus, Helladii in disciplina monastica discipulus, & in episcopali dignitate successor, sed prematura morte sublatus, acri vir ingenio, quique ecclesiæ videbatur profuturus, si vita respondisset ingenio. Verum quia diaconus adhuc, Helladio præceptori & præsuli suo fastu superbiæ insultauerat, ipse tertio pontificatus sui anno in reprobum versus sensum, ob intemperantiam morum, a ministris altaris sui, dormiens laqueo strangulatus expirauit. Scripsit ad Richilanē Agalensis monasterii patrem epistolam, in qua astruit susceptum gregem nullo modo relinquendum. Ex eodem. Huic Iusto cum Gerontius quidam presbyter, Principis sui gratia & fauore fretus, per contemptum aduersaretur, tam repentino motu vim perdidit intellectus, vt omnia medicorum experimenta non medelam conferrent, sed morbum grauarent. Eo denique creuit commotio mentis, vt ante mortem & colloquium ipsius & aspectus horrori esset omnibus. Ex eodem. Hoc anno, nempe sexto Sisenandi Regis, Iudæi Toletani qui a Rege Sisebuto ad fidem compulsi fuerant, vltro cerimonias & ritus Iudaicos abiurauerunt, professi, si quem ad eos deficere deprehenderent, eum se lapidibus obruturos, aut si Rex vitam illi concedere vellet, bona eius cederent fisco, & perpetuam seruiret seruitutem. Ex Fortalitio fidei, vbi nomina Regum deprauata leguntur. Eodem anno, decimo nono die post Iustum episcopum, obiit Sisenandus Rex Gothorum. Ex B. Alfonso. Mortuus est autem Toleti, vt ait Tudensis. Defuncto Sisenando successit Cinthilla, quem nonnulli, & inter eos Michael Ritius & Petrus Antonius Beuter, affirmāt fuisse filiū Suinthilanis Regis, sicut & Sisenandū: sed neutrū mihi fit verisimile ex iis quę ex quarto Cōcilio Toletano annotaui. Regnauit annis sex.

647 Primo anno Cinthillæ Regis celebratum est Toleti quintum Concilium, in templo S. Leocadiæ, a 24. episcopis, præsidēte Eugenio præsule Toletano. In quo Concilio Braulii (quem Braulionem alii appellant) Cæsaraugustani episcopi magna laus extitit, qui Ioanni episcopo cuius superius mentionem fecimus, successit, ac præter alia opuscula scripsit vitam S. Æmiliani monachi. Præfuit ecclesiæ Cæsaraugustanæ ferme 20. annis, obiit tempore Cindasiunthi Regis. B. Alfonsus. In hoc concilio dicitur S. Isidorus mortem suam prædixisse. Eugenius iste Toletanus episcopus qui huic concilio præfuit, vel saltem interfuit, Helladii in monastica disciplina discipulus extitit, cum Iusto præcessore suo lectoris functus officio, vir cum aliarum disciplinarum, tum vero Astronomiæ ad miraculum vsque peritus. Hunc Helladius ad pontificatum tractus, e monasterio secum duxit, atque ad ecclesiasticos ordines promouit. Gubernauit ecclesiam Toletanam vndecim annis, regnantibus Cinthilla, Tulgane, & Cindasiuntho. Ex B. Alfonso. Ab hoc Eugenio cum Lusidius diaconus amicitiæ seculari astrictus, violenter honorem presbyterii & prædia quædam extorsisset, in reprobum versus sensum, tali vexatus est morbo, vt vitæ tædio mortem optaret, tanto miserior, quanto desiderata mors diutius differebatur. Ex eodem. Eodem anno S. Isidorus Hispalensis ecclesiæ metropolitanus episcopus & Hispaniæ primas, celebrato sacro, ouibus suis cælesti pabulo pastis, quū mortē suā prædixisset, & sublatis in cælū manibus, data benedictione supremū vale populo dixisset, sanctissimā animā autori suo reddidit pridie Nonas Aprilis. Hunc B. Alfonsus ait, quadraginta ferme annis Hispalēsem rexisse

rexisse ecclesiam, ac tanta in dicendo gratia polluisse, vt auditores sæpe in stupo- *An. dom.*
rem verteret. Aiunt examen apum ipsi infanti visum in os ingredi & egredi, & in cœlum vsq; euolare: quod de B. Ambrosio legitur. Idem iam factus episcopus collegium constituxit Hispali, vbi bona ingenia erudirentur, in quo multi floruere, inter quos beatus Alfonsus post Toletanus episcopus, & Braulio Cæsaraugustanus. Ex Breuiario Eborensi. Lucas Tudensis & alii mortem eius aliquot annis posteriorem faciunt, sed cum ex actis Conciliorum manifestum sit, ipsum inter quintum ac sextum Concilium Toletanum hanc vitam caducam & temporariam æterna beatitudine commutasse, veritatem ipsam quam aliorum iudicium sequi malui. Quam vtilem sanctus iste nauauerit operam ecclesiæ catholicę, cum ex aliis multis, tum vero ex decretis constat, quorum non minima pars ex huius Diui lucubrationibus decerpta est. S. Isidorus inter polygraphos merito numeratur, atq; hæc reliquit ingenii sui & omnimodæ eruditionis monumenta:

De ortu & obitu Sanctorum patrum.
De differentiis rerum, libros duos ad Fulgentium episcopum fratrem suum.
Librum proœmiorum Sacræ scripturæ.
Synonymorum, siue de consolatione animarum, libros duos.
De natura rerum, ad Regem Sisebutum.
De genere officiorum, libros duos.
Sententiarum libros tres ex moralibus D. Gregorii.
De Arithmetica.
De nominibus Legis & Euangeliorum, librum vnum.
De hæresibus, librum vnum.
De perfectione virginitatis ad Florentiã sororem, libros duos.
De viris illustribus.
De regula monastica, librum vnum.
Historiã Regum Gothorum, Vandalorum & Sueuorum.
Quæstionũ in Pentateuchũ, libros duos.
Etymologiarum libros viginti, ad Braulium siue Braulionem Cæsaraugustanum episcopum.

Anno Cinthillæ secundo, sexto Idus Ianuarii, celebratum est Toleti sextum 638
Concilium in ecclesia S. Leocadiæ, sub episcopis metropolitanis Eugenio Toletano, Honorato Hispalensi, Iuliano Bracarensi, Protasio Tarraconensi, Silua siue Selua Narbonensi, & quadraginta quatuor aliis episcopis, & sex eorum vicariis qui iustis de causis impediti non poterant interesse. Huic concilio quoq; interfuit Sisiclus Eborensis episcopus. Ex conciliis. In huius concilii Canone tertio, a Patribus cum consensu Regis & optimatum atq; illustrium virorum statutum & sanctum est, vt quisquis succedentium temporum regni sortiretur apicem, non ante conscenderet regiam sedem, quam inter reliqua conditionum sacramenta polliceretur, nullum se non catholicum permissurũ in suo regno degere. Si vero, postquam ad regni gubernacula accessisset, huius ipse temerator existeret promissi, esset anathema maranatha in conspectu sempiterni Dei, & pabulum efficeretur ignis æterni. Similiter & omnes qui cum eo consentirent. Quam sanctorum Patrũ sententiam pie sequutus Ferdinandus Rex cognomẽto Catholicus, dum regnorum suorum finibus expulit atq; exterminauit Iudæos & Sarracenos, vt etiam annotauit R. pater F. Bartholomæus Carranza Mirandensis, vir pius & eruditus, qui Concilia omnia pio atq; vtili studio in epitomen redegit.

Hoc tempore celebris fuit Tonantius (Conantium in libris antiquis lego) post 639
Maurilanem Palentinæ sedis episcopus, vir & animo & corpore reuerendus, & ordinandis ecclesiasticis officiis præcipue intentus. In cantu ecclesiastico multa edidit. Orationes etiam conscripsit de omnium proprietate psalmorum. Vixit in pontificatu plus triginta annis, nimirum ab vltimo tempore Victerici Regis, vsq; ad tempora Cinthillæ. Ex B. Alfonso.

Mortuo Cinthilla, regnat Tulcas annis duobus, iuuenis indole regia præditus, 641
& omnibus virtutibus optimo Principe dignis ornatus, quiq; de regno Gothorum & Hispania tota bene merituras videbatur, si vita longior contigisset. Mortuus est Toleti, magno sui desiderio relicto: Tulganem alii appellant. Sigebertus Abbas ait, propter pueritiæ leuitatem regno priuatum, atq; ad ecclesiasticos ordi-

An. dom. nes relegatum. Cæterum nisi Sigebertus fidelior est in historia, quam supputatione temporum, de iis loquor quæ ad Reges Gothorum pertinent, non magnam illi fidem habeo. Mortuo Omar Rege Arabum, imperat Mauris Autumar, vel secundum alios Azamam, duodecim annis. quo regnante multum decreuit imperio Romanorum, magnaq; regno Maurorum accessio facta est. Hic Attuman Isidoro Pacensi dicitur, & Attoman.

642 Mortuo Tulca anno regni sui secundo, Cindasiunthus vacuam Gothorum regiam occupat, & regnat solus sex annos, & cum filio Flauio Recceſiuntho quatuor, ac septem menses, vt ex Isidoro Pacensi, Luca Tudensi, Chronicis Alfonsi decimi, & annotationibus Alcobacensibus colligo, quanquam inter eos deprauationem librorum magna sit differentia. Hic a summo Pontifice priuilegium obtinuit, vt primatus Hispaniæ pro arbitrio episcoporum esset, vel Toleti, vel Hispali. Huius tempore tota Hispania summa tranquillitate conquieuit. Lucas Tudensis.

643 Theodiscus Græcus Honorato in Hispalensi præsulatu succesſerat, vir multarum linguarum peritus, qui quamuis esset speciosus pelle decora, introrsum tamen turpis, astutã vulpem, imo vero lupum rapacem sub specie ouis occultabat: quod re ipsa comprobauit. Siquidem D. Isidori libros de naturis rerum & medicina, atq; arte notoria, nondum editos corrupit, in odium fidei, & adulterauit, optima quæq; resecans ac falsa supponens, atq; ita in linguam Arabicam opera cuiusdam Arabis transtulit. Propter quod & alia multa quibus perfidia ipsius innotuit, synodali sententia ab Archiepiscopali dignitate depositus, ad Arabes se contulit, & sectæ Mahometicæ adhæsit, atq; ob hanc causam primatus Hispaniæ ab ecclesia Hispalensi in Toletanam transtatus est. Ex Luca Tudensi.

646 Anno Flauii Cindasiunthi quinto celebratum est Toleti septimum concilium, decimo quinto Calendas Nouembris, præsidente Orontio Emeritensi metropolitano episcopo. Præter hunc interfuerunt alii tres metropolitani, Eugenius Toletanus, Antonius Hispalensis, Protasius Tarraconensis, & alii episcopi, numero omnes quadraginta, tametsi in Conciliis vulgo impressis tantum numerentur triginta octo. forte duo fuere aliorum episcoporum vicarii. Isidorus Pacensis & illũ sequutus Rodericus Archiepiscopus Toletanus, dicunt in hoc concilio triginta tantum fuisse episcopos cum omni clero, & vicariis eorum qui vel morbo impediti, vel inopia, venire non poterant, & palatino collegio. Fuisse vero inter episcopos & vicarios eorum quadraginta. In hoc concilio Taio (Talonem alii appellant) Cęsarauguſtanus episcopus, ab Rege & vniuerſo concilio Romam missus est ad quærenda moralia Beati Gregorii, quę in Hispaniis quorundam negligentia perierant. Cumq; a summo Pontifice (opinor Theodoro, vel Martino primo) de die in diem reiiceretur, quasi in tam numerosa bibliotheca non possent reperiri: pius episcopus in basilica Apostolorũ Petri & Pauli, noctem vnam in orationibus & lachrymis traduxit insomnem, ac circa medium noctis beatorum Apostolorum atq; ipsius S. Gregorii ac S. Augustini monitis & indicio voti compos effectus, magna cũ gloria reuertit ad suos. Ex iisdem autoribus.

647 Hoc anno, secundum Isidorum Pacensem, secundum Lucam Tudensem, sequenti, Flauius Recceſiunthus a patre Cindasiuntho cooptatus regnauit, vt diximus, cum patre annos quatuor, menses septem, solus vero octodecim annos, menses vndecim. Fuit hic deuotus Catholicæ fidei cultor, & sacrarum literarum perquam studiosus, templa & sacra altaria variis ornamentis exornauit. Partim ex Isidoro Pacensi & Luca Tudensi, partim ex Archiepiscopo Toletano.

651 Eodem anno mortuo Eugenio Toletano præsule, subrogatus est alter Eugenius, qui postea fuit in diuorũ numerum relatus, is videlicet qui B. Alfonsum in illius ecclesiæ regimine præcessit. Hic cũ esset Ecclesiæ Toletanæ clericus, vita delectatus monachorũ, Cęsarauguſtam profectus, monastico sese mancipauit instituto, & martyrũ sepulchris assidue deuotus inhæsit. Vnde principis imperio reuocatus, & præter voluntatẽ suã ad episcopatũ Toletanũ promotus, eruditione, scriptis, & sanctitate vitæ nomẽ sibi fecit celeberrimũ. Scripsit librũ de S. Trinitate, atq; alia nõnulla tam carmine quam prosa, & Dracontii Hexameron iam vetustate vitiatum, suoni-

suo nitori restituit, & de septimo die, quæ in Dracontio desiderabantur, supplevit. Tenuit episcopalem dignitatem duodecim ferme annis, temporibus Cindasiunthi & Recessiunthi Regum, sepultus tandem in basilica S. Leocadię. Ex B. Alfonso. Dracontius iste fuisse videtur Hispanus, quantum ex S. Isidoro colligi potest, floruit temporibus Iustiniani Imp. & Athanagildi Regis Gothorum, composuit Hexameron creationis mundi. *An. dom.*

Mortuus est Toleti morte naturali Cindasiunthus Rex, quem tamen aliqui veneno produnt periisse. Ex Chronicis Alfonsi decimi. Hoc quoq; anno, nempe quinto Recessiunthi Regis, celebratum est Toleti octauum concilium, in basilica prætorienſi Apostolorum Petri & Pauli, sexto Calendas Ianuarii, præsente Rege. Cui concilio interfuerunt quatuor metropolitani episcopi, Orontius Emeritensis, Eugenius Toletanus, Antonius Hispalensis, Potamius Bracarensis, & alii episcopi quadraginta octo, ac decem aliorum episcoporum vicarii, Abbates cum Archipresbytero & primicerio Toletano duodecim, Comites vero & viri illustres quindecim. Interfuit huic concilio Abientius episcopus Eborensis. Videtur & B. Alfonsus huic interfuisse concilio. Nam inter abbates refertur Ildephonsus Abbas. Certum est enim S. Alfonsum qui & Hildephonsus dicitur, id temporis abbatem fuisse monasterii Agaliensis, quæ nunc est ecclesia sanctorum Cosmæ & Damiani in suburbio Toletano. Ex actis huius concilii colligi posse videtur, maioris ea tempestate dignitatis fuisse Comites quã Duces. Ita enim scribitur: Ella Comes & Dux. Fandila Comes & Dux. In hoc concilio inter alia multa singularem pietatem spirantia, hoc quoq; memorabili exemplo statutum est, vt solus ille accedat ad sacra Dei mysteria tractanda, quem morum innocentia & literarum splendor reddunt illustrem. Illud præterea cautum est, quod hodie proh dolor nimis multi pessimo exemplo negligunt, vt si quis sine ineuitabili necessitate atq; fragilitate, aut euidenti languore, seu etiam impossibilitate ætatis, diebus quadragesimæ carnibus vesci præsumeret, non solum reus esset resurrectionis Dominicę, verum etiam alienus ab eiusdem diei sancta communione, præterea toto illo anno ab omni carnium esu abstineret. Quos vero vel ætas, vel languor, vel necessitas excusaret, non ante prohibita violare præsumerent, quam a sacerdote permissum accepissent. Hæc ibi Canone 8. & 9. Ex posteriori tomo Conciliorum. 652

S. Irene ad Nabanim Lusitaniæ fluuium, in oppido Tomar, pro pudicitia & amore Christi passa est ab iis quorum libidini castitatem suã virgo Deo dicata proponere noluit, proiecta ab occisoribus in Nabanim, per Tagum delata est Scalabim, vbi sepulta nomen vrbi dedit. Huius gloriosę virginis martyrium L. Andreas Resendius latius explicauit in Breuiario Eborensi. Eodem anno Autumar siue Azaman Arabum Rege a suis interfecto, Moabias regnauit annis viginti quinq;. Rodericus Toletanus. Isidorus Pacensis ponit anno superiore. 653

Anno septimo Recessiunthi Regis, mense Nouembri, celebratum est Toleti concilium nonum a sedecim episcopis, in basilica beatæ Mariæ semper virginis, sub Eugenio præsule Toletano. Ex Conciliis. In huius concilii decimo canone decretum fuit, vt filii clericorum cuiuscunq; ordinis, ab episcopo ad subdiaconum, non solum hæreditatem paternam nunquam acciperent, sed etiam in seruitutem illius ecclesiæ, de cuius sacerdotis vel ministri ignominia nati essent, iure perenni traderentur. 654

Anno octauo eiusdem Regis celebratum est Toleti in ecclesia Apostolorũ Petri & Pauli decimum concilium Toletanum, sub beato Eugenio Archiepiscopo Toletano, & Fugitiuo Hispalensi, & Potamio Bracarensi, & viginti duob. aliis episcopis, in quo institutum est festum beatæ Mariæ semper virginis, quod etiã nunc tota Hispania celebratur, octauo die ante natiuitatem Christi seruatoris nostri. Quo die celebratur idem officium quod celebrari consueuit in festo Annunciationis eiusdem sacratissimæ virginis. Institutum vero est hoc festum, quia dies solennis annunciationis, frequenter cadit in diem ita propinquum passioni aut resurrectioni Dominicæ, vt ab ecclesia & populo Christiano proprio die de more celebrari non possit. Ex Conciliis. In eodem concilio venerabilis Potamius Bra- 655

An. dom. carensis ecclesiæ metropolitanus episcopus, non sine multis aliorum sanctorum Patrum lachrymis ac suspiriis, propria atq; vltronea confessione se administratione episcopatus sui abdicari postulauit, quod tactu fœmineo sorduisset. Subrogatus est illi S. Fructuosus ecclesię Dumiensis episcopus, ita tamen, vt Potamius nomen retineret episcopi, quod ipse sibi propria sui criminis confessione abstulerat. Ex conciliis. Vtinam omnes hoc tempore vitam ecclesiasticam professi, hoc peccatum perinde exhorrerent, aut humana fragilitate commissum pari pœnitentia contenderent expiare. Ioannes Trittemius memoriæ prodit, festum diuæ virginis, de quo diximus, a diuo Alfonso institutum, & esse illud quod nũc communi consuetudine & consensu celebratur sexto Idus Decembris. Sed errat tota via. Quanquam non negauerim festum hoc celebrius factũ Hispanis, propterea quod beatissima virgo Maria eo die S. Alfonso apparuit, vt suo loco dicemus. Trittemii errorem sequutus est Gregorius Gyraldus, dicens festum Conceptionis diuę virginis a beato Alfonso institutum. S. vero Fructuosus qui in hoc Toletano concilio electus est Archiepiscopus Bracarensis, regio stemmate clarus, & Ducis exercitus Hispaniæ filius, Conantii episcopi cuius superius meminimus, discipulus, multorum monasteriorũ in Hispania, atq; inter ea Complutensis cœnobii (quod aiunt hodie appellari Sant Iusto daltar) in Gallecia conditor extitit, demum Bracarensis ecclesiæ præsul, & viuus adhuc, & præsenti vita defunctus, multis effulsit miraculis. Huius opus est monasterium prope Bracaram, in modico colle situm, quod nunc quoq; S. Fructuosi dicitur, atq; a deuotis ac religiosis fratribus ordinis D. Francisci, sed rigidioris obseruantiæ habitatur. In quo facile antiquam structuram & in structuræ ratione venerandam conditoris sanctitatem agnoscas. Ibi adhuc sepulchrum sanctissimi viri visitur, sed corpore Compostellam translato vacuum, nisi quod fimbria vestis sacerdotalis cum qua de more sepultus fuit, & os vnum ex reliquiis ipsius, paucis ab hinc annis in eo fuit inuentum, dum in eo monasterio Guardianum, vt ipsorum more loquar, ageret vir probus ac pius F. Christophorus a Vimaranis, qui mihi hæc retulit. Eodem anno Solis eclipsis, & stellæ in meridie visæ, Hispaniam omnem territauerunt. Isidorus Pacensis.

662 Mortuo Beato Eugenio Toletanæ sedis episcopo metropolitano, subrogatur S. Alfonsus (quem alii Illefonsum, alii Ildefonsum, atq; etiam Hildephonsum appellãt) claro natus loco, & S. Isidori discipulus, cuius tempore duo hęretici ex Gallia Gothica in Hispaniam venerunt, & inuiolatã beatissimæ semper virginis Mariæ virginitatem sacrilego ore polluere conati sunt, insanum ac blasphemum Heluidii dogma restaurare volentes. Horum alteri Teudio nomen, alteri Pelagio fuit. Quos beatus Pontifex Alfonsus & facundię gratia & scripturarum testimoniis ita refutauit, vt confusionis & verecundiæ plenos Hispania cedere coegerit. Quod obsequium tam gratum sacratissimæ virgini matri extitit, vt sanctorum agminibus stipata ipsi apparuerit, cum B. Alfonsus ad matutinas horas de nocte se conferret clero comitatus & populo, librum quem de perpetua ipsius virginitate scripserat, manu gestans, idq; 15. Calendas Ianuarias, quo die (vt diximus) ex decimi concilii Toletani decreto commemoratio Annunciationis glorioßissimę virginis tota Hispania celebratur, neq; solum apparuerit, sed vestem etiam sacram qua in faciendа re diuina vteretur, dederit, tanquam diuinæ gratiæ & fauoris sui pignus & obsidem. Quæ vestis etiam hodie, summa cum religione, in adytis ecclesiæ Toletanæ seruatur, quanquam non desunt qui in Ouetensi ecclesia esse dicant. Neq; post beatum Alfonsum quisquam præsul Toletanus ausus est ea veste vti, præter Sisebertum Archiepiscopum, qui temeritate sua de dignitate & sede episcopali deturbatus, in exilio vitam miseram ac tristem exegit. Hæc fere ex Roderico Archiepiscopo Toletano, qui tamen in hoc lapsus est, quod alterum horum hæreticorum Heluidium appellauerit, quum impium Heluidii dogma multis ante annis a D. Hieronymo non minus erudite quam pie fuerit extinctum. Ex hoc tempore festum illud sacratissimæ virginis, quod festum Expectationis diuæ virginis hodie pleriq; appellant, crediderim celebrius factũ Hispanis, quum tamen decẽ ante annis plus minus institutũ sit, quamuis multi libri Hispano sermone conscripti contrarium

trarium dicant. Ordinatus est episcopus S. Alfonsus in ecclesia S. Leocadiæ, cu- *An. dom.*
ius sanctissimæ virginis corpus, postquam per multa secula latuerat ignoratum, ipsa se illi reuelante, primus patefecit. Ex breuiario Eborensi. Liber vero ipsius quē de perpetua diuinæ matris virginitate scripsit, contra Iouiniani, Heluidii, & Pelagii hæresin, quemq; sanctissima virgo Maria tanto munere & elogio commendauit, etiam hodie in plerisq; Hispaniæ ecclesiis extat manu scriptus, præsertim in Eborensi. Ex eo sunt lectiones eius festi, de quo iam diximus. Equidem miror nondum typis excusum, præsertim quum stylo sit pro illo seculo satis eleganti, & pietatem spiret sanctissimo præsule dignam.

B. Alfonsus quum ecclesiam Toletanam rexisset annos nouem, menses duos, 671
præsentis vitæ miserandos labores æterna gloria & perpetua quiete commutauit, sepultus in ecclesia sanctæ Leocadiæ, ad pedes B. Eugenii præcessoris & auunculi sui. Qui propter eloquentiæ suauitatem, os aureum, hoc est, Chrysostomus dictus est, & propter soliditatem doctrinæ, Ancora fidei. Res gestas Gothorum ab anno quinto Suintillæ Regis, vbi finem scribendi fecit S. Isidorus, vsq; ad hunc annum, nempe decimum octauum Flauii Recceiunthi prosequutus est. Ex Iuliano Archiepiscopo Toletano. De vita S. Alfonsi vide Breuiarium Eborense, qui illic S. Ildephonsus dicitur.

Flauius Recceiunthus quum regnasset annos octodecim, menses vndecim, 672
fatali morte decessit Toleti, Calendis Septembris, vt inquit Rodericus Toletanus, relicto filio Theodofredo patre Roderici vltimi Gothorū Regis, vt autor est Lucas Tudensis: sepultus est in oppidulo quodā suo quod tunc Gerticos, nunc Bambadicitur, in territorio Palentino. Lucas Tudensis dicit obiisse Calendis Aprilis, sed arbitror librum mendosum. Eodem die quo Recceiunthus fato concessit, inter ipsos ploratus ac lamenta, regnum Bambę (alii Wambanem appellant) ab omnibus delatum est, qui superstite adhuc Recceiuntho, multorū tacitis præiudiciis Rex Gothorum destinatus fuerat. Sed nullis precibus aut lachrymis adduci potuit, vt regnum susciperet, vsq; dum quidam e ducibus ense stricto extrema illi minatus est, nisi in preces Gothorum concederet. Cessit tandem minis magis quam precibus, atq; vndevigesimo post die Toleti vnctus est in Regem. Cęterum dum Toleti in primaria ecclesia beatæ Mariæ semper virginis vngeretur a Quiriaco primate, in omnium conspectu vapor quidam fumo similis e capite illius visus est ascendisse, in modum columnæ, & apis e vertice in altum subuolare. Professus est de more fidem Catholicam cum sacramento iurisiurandi, & leges priorū Regum cōfirmauit, atq; ita omnes in verba illius solenni carmine iurauerunt. Ex Iuliano Archiepiscopo Toletano, Luca Tudensi, & Roderico Toletano. Petrus Antonius Beuterait Bambam filium fuisse Recceiunthi, sed nescio quo autore. Alicio ab aratro ad regni sceptra pertractum verius quam ductum. Sed ego fabulam speciose confictam arbitror, præsertim cum in veterum monumentis nulla huius rei mentio fiat.

Initia regni Bambæ nouarum rerum studio turbatiora fuere. siquidem Hilde- 673
ricus Nemausensis vrbis Comes, auxilio Gumildi Magalonensis episcopi, & Ramiri Abbatis, contra Gothorum statuta, Iudæos in patriam reuocauit, & totā Galliam Gothicam a fide Regis perfida rebellione abduxit. Cuius impio conatui quia venerabilis Aregius Nemausensis episcopus assentiri noluit, sanctum virum sede sua deturbauit, & tyrannica temeritate Ramirum Nemausensem episcopum creatum, contra sacrorum Canonum statuta, a duobus episcopis coniurationis suæ sociis fecit consecrari. Huius rei Bamba certior factus, Paulum ducem cum iusto exercitu contra illos misit, hominem Græca origine & fide. qui fidei oblitus, ac suæ gentis ingenium referens, copiis Regiis contra ipsum Regem est abusus, & perfidia cum hostibus communicata, Rex ab iis salutatus, omnia hostilia contra Bambam cui sacramenti religione fidem suam obstrinxerat, molitus est: & vt conatui vires suppeterent, ecclesias omni auro atq; argento dispoliauit, ac Francorū ac Vasconū auxilia ingenti pecunia redemit. Sed vt nunquam bene succedunt facta im-

An. dom. proba, Bamba coniuratæ rebellionis conscius, præmissis copiis ac diuiso exercitu, ipse subsequutus, rebelles ciuitates & inter eas Gerundam ac Barcinonem partim deditione, partim vi, breui recepit, ac proditorum potitus est tam gloriosa victoria, vt angelorum dicatur præsidiis tam arduum bellum tam paruo tempore, nempe sex mensium spatio, tam feliciter confecisse, præsertim quum tam procul abesset. Consequutus vero est hanc victoriam, quo die primum regni sui annum compleuit, hoc est, Calendis Septembribus, vt iam diximus. Post victoriam & coniuratos in potestatem suã redactos, Bamba Nemausi ruinas restituit, quæcunq; Pauli auaritia sacris ædib. fuerant ablata, summa diligentia reddi iubet, Argebadi Narbonensis Archiepiscopi precibus qui ad hoc sacris indutus vestibus venerat, proditoribus vitam condonat, supplicium sibi reseruat. Lupum Francorũ ducem qui dicebatur hostilia moliri in Biterrensi regione, sola aduentus sui fama in fugam conuertit. His ex animi sententia peractis, Toletum gloriæ plenus reuertitur, sexto post mense quam illinc decesserat, vbi solenni gratulatione, faustis acclamationibus & maximo omnium applausu receptus est. Hostes suos in triumpho duxit, raso capite & barba, nudis pedibus, saccis indutos & camelis impositos. Sed Paulus omnium coryphæus, qui Regis titulum vsurpauerat, corona picea insignis, longa suorum comitante caterua, ludibrium factus omnium, tandem cum suis omnibus perpetuo carceri mancipatur, scilicet, vt qui se supra meritum extulerant, pro merito viuerent ac morerentur inglorii. Hanc historiam copiosius explicarunt Hispanicarum rerum scriptores tam Latini quam Vernaculi, præcipue vero Iulianus Toletanus præsul, qui de hac coniuratione commentariũ conscripsit: nobis summam rei paucis perstrinxisse sufficiat. Bamba compositis rebus, Toletum muro, turribus, & ædificiis elegantibus exornauit, atq; in turri quadam hos versus marmori insculpendos curauit:

EREXIT FAVTORE DEO REX INCLYTVS VRBEM
BAMBA, SVÆ CELEBREM PROTENDENS GENTIS HONOREM.

Consimiliter & hos versus in porta proxima ponti qui dicitur Dalcantara:

VOS DOMINI SANCTI, QVORVM HIC PRÆSENTIA FVLGET,
HANC VRBEM ET PLEBEM SOLITO SERVATE FAVORE.

675 Bamba anno regni sui quarto, pacato regno res quoq; ecclesiasticas vt componeret, concilium Toleti indixit, & celebrari fecit a Quirico vrbis Regiæ primate, & sedecim episcopis, ac nonnullis aliorum episcoporum qui iustis de causis venire non poterant, vicariis. Qua Synodo vehementer recreati sunt patres. nam decimus octauus annus erat, ex quo non fuerat facta copia concilii. Celebratum vero septimo Idus Nouembris. In hoc concilio Bamba suos cuiq; metropolitano suffraganeos episcopos assignauit, & episcopatus omneis Hispaniæ & Galliæ Gothicæ suis terminis de Patrum consensu distinxit, sequutus in ea re priorum Regum exempla, quorum ante se historias & res gestas hac de causa legi publice iussit. Lucensem ac Legionensem ciuitatem nulli metropolitano subiectam esse voluit, sed immunem vtramq; manere, sicut ad ea vsq; tempora fuerant. Præterea statutum hac Synodo, vt clerici omnes seruarent regulam S. Isidori. Item si quis Regi aliquid daret pro beneficio ecclesiastico, anathemate perpetuo feriretur. Hæc omnia Lucas Tudensis. Quę si vera sunt, mirum sane videri debet, tantum Carthaginensis prouinciæ conuocatos fuisse episcopos, quum omnium res ageretur. Illud vero de beneficiis vel ordinibus per munera consequendis, non in hoc, sed sexto & octauo concilio vetitum reperio. Quod vero concilium hoc non generale totius Hispaniæ & Galliæ Gothicæ, sed prouinciale Carthaginensis prouinciæ fuerit, ex ipso concilii principio constat. Vbi sic legitur, In nomine sanctæ Trinitatis, collectis in vnum Carthaginensium prouinciæ Sacerdotibus, &c. Proinde suspicor, quæ de episcopatuũm distinctis terminis referuntur, in alio concilio statuta esse, præsertim quum ex fine huius concilii constet, Wambanũ (ita enim ibi appellatur) tunc instituisse, vt singulis annis conciliũ celebraretur. Eodem anno celebratũ est Bracaræ tertium conciliũ nouem Episcoporũ, præsidente Leodigio Archiepiscopo Bracarensi, cui concilio interfuit Iulianus Hispalensis episcopus metropolitanus. In alio Conciliorum codice inuenio decem huic concilio interfuisse

Ducentæ

episcopos.

Ducentæ septuaginta naues Arabum quæ ad Hispaniæ litora appulerant, & maritima omnia cædibus ac rapinis fœde vastauerant, misso Bambæ exercitu igni conflagrarunt, & Arabes omnes partim gladio cæsi, partim in captiuitatem abducti. Lucas Tudensis & alii. *An. dom.* 676

Moabius Arabum Rex moritur, succedit Hizit filius, & regnat annos tres. Toletanus. Isidorus Pacensis dicit fuisse Maulæ filium. 678

Bamba vitam monasticam professo succedit Eringius (quem alii Eruigium appellant) per tyrannidem ad hunc modum. Regnante Cindasiuntho, vir quidam nobilis nomine Ardauastus ab Imperatore suo pulsus, e Græcia venit in Hispaniam, atque in fidem Regis se commisit, quem Cindasiunthus non solum benigne accepit, sed etiam consobrina sua nuptum illi data, affinem sibi fecit. Ex eo coniugio Eringius natus, qui nutritus & educatus in domo regia, non contentus inter Comites referri, ad regnum etiam aspirauit, ad quod viam quacunque ratione affectans, tandem Bambę Regi letiferam miscuisse potionem dicitur, cuius haustu mox Regis memoria turbata est, ac mox ipse Rex paulatim alienari mente cœpit. Quod cum animaduertisset Quiricus, vrbis Regiæ metropolitanus episcopus, & proceres peiora veriti, Sacramentis ecclesię communiendum Regem in omnem euentum decreuerunt, quę Sacramenta religiosus ac pius Rex deuote suscepit, ac demum sibi redditus, regno nuncium remisit, vitam monasticam professus in oppidulo quodam quod vulgari sermone Pampliga dicitur, prope Burgensem ciuitatem. Regnum Eringius inuasit, excluso Theodofredo Recceswinthi Regis filio, iusto ac legitimo regni hærede. Ita vno ore produnt omnes Hispanicarum rerum scriptores, quos ego quidem videre potui, a quibus tamē multum discrepant acta concilii Toletani duodecimi, in cuius concilii capite primo confirmatur electio Eringii Regis, & vniuersa Synodus testatur sibi & scriptis & testimoniis constare, Eringium a Wambane (ita enim appellat) electum Regem, antequam se monasticæ vitę consecraret, & consecrationem ipsius ab eodem Rege Iuliano præsuli studiose commendatam. Regnauit Bamba annos nouem, mensem vnū, vixit in monasterio septem annos. Archiepiscopus Toletanus. Eringius initio regni leges Gothicas recognouit, & a S. Isidoro institutas nomine suo fecit euulgari. ne ecclesiæ nomine forum iudiciale agi videretur, Romanæ sedis assensu cauit, vt nullus Archiepiscopus subditus esset primati. Præterea Cixilonem filiā suam Egicæ, primario inter Gothos viro, Bambæ Regis cōsobrino vxorem dedit, metu (vt aiunt) Theofredi, ne principia regni eius turbaret. Lucas Tudensis & alii. Vxor huius in concilio decimo tertio Liubigotto appellatur. Eodem anno, hoc est, Flauii Eringii primo, celebratum est Toleti duodecimum concilium mense Ianuario, cuius modo mentionem feci, in basilica Apostolorum Petri & Pauli. Cui cōcilio Isidorus Pacensis dicit triginta quinque episcopos interfuisse, sed ego vnum & quadraginta reperio, præter Annibodium Subdemeri Complutensis episcopi vicariū. interfuerunt præterea quinque abbates, & tredecim viri illustres. Præsedit Iulianus Hispalensis Archiepiscopus, cui adfuerunt Iulianus Toletanus, pro quo in Conciliis mendose legitur Iulius, Luiba Bracarensis, Stephanus Emeritensis, Cyprianus Tarraconensis. Interfuit huic concilio Tructimundus Eborensis episcopus. Ex huius cōcilii capite sexto constat iam tum electionem episcoporum fuisse Regum Hispaniæ, sed quæ electio debebat ab episcopis, & præcipue Toletano, cui erat a summo Pontifice generalis faciendi concilii potestas, probari. Idem etiam constat ex epistola Braulionis Cæsaraugustani episcopi ad S. Isidorum, quæ præfixa est operi etymologiarum S. Isidori, in qua scribit ad hunc modum: Speciali quoque gratia fretus, speciali Domino, in quo vires sanctæ ecclesiæ consistunt, suggero: vt quia Eusebius noster metropolitanus discessit, habeas misericordiæ curam, & hoc filiolo tuo nostro Domino suggeras, vt illum illi loco prę ficiat, cuius doctrinæ sanctitas cęteris sit vitæ forma. Atq; sic respōdet S. Isidorus: De constituendo episcopo Tarraconēsi, nō eam quā petisti, sensi sententiā Regis, licet tamē & ipse adhuc vbi certius cōuertat animū, illi manet incertū. Hæc ibi. In eodē concilio fit mentio S. Pineuii confessoris, cuius corpus in monasterio quodam oppiduli

An. dom. cuiusdam Emeritensis diœcesis debito quiescebat honore. In hoc concilio abrogati sunt episcopatus quidam, a Wambane Rege in oppidulis quibusdã obscuris non satis consulto instituti. Hæc omnia ex actis ipsius concilii, tomo posteriore. Hizit Arabum Rege mortuo, successit Maula filius, qui tertiam partem tributiomnibus condonauit, hac liberalitate gratus omnibus, sed sexto regni sui mensebus humanis sublatus est. Inde regnũ Arabum in Maroan & Abdaliam diuisum, & incertum etiam vulgus studia in contraria scissum est, atque ex hac dissensione regnum per quatuor fere annos infinitis cędibus & bellis intestinis male affectum est. Maroan vt vires sibi contra riualem compararet, pollicitus est Constantino Pogonato Imperatori tributum annuum auri pondo tria millia, seruorum honestorum & equorum totidem, ea lege vt ipsi contra æmulum faueret. quod tributum per nouem annos solutum ait Isidorus Pacensis. Quare offensi Arabes, repudiato Maroan, omnes ad Abdaliam desciuerunt. Ex Archiepiscopo Toletano & Baptista Egnatio, qui ait hoc tributum a Mauia Sarracenorum duce promissum. Annotauit hoc etiam Petrus Antonius Beuter.

684 Anno Eringii Regis quarto celebratum est Toleti decimum tertium concilium Toletanum, pridie nonas Nouembris, in ecclesia Apostolorum Petri & Pauli, a quadraginta octo episcopis, Archiepiscopis tribus, Toletano, Bracarensi, Emeritensi, iisdem qui duodecimo interfuerant, sed Tarraconensis & Narbonensis miserunt suos vicarios. Ex Archiepiscopo Toletano. Hoc concilio aliqui anno 683. celebratum aiunt, nempe Æra septingentesima vigesima prima, & a quinquaginta octo episcopis. In cuius quinto capite graui commination prohibetur, ne quis vel Rex, vel cuiuscunque conditionis alius, defuncti Regis vxorem superstitem connubio sibi copulare, aut adulterina pollutione contaminare audeat. Qui contra fecerit, ab omni Christianorum communione secludatur, & sulphureis cum diabolo contradatur ignibus exurendus.

685 Celebratum est Toleti decimum quartum concilium Toletanum, quod inter concilia vulgo impressa non extabat, donec Reuerendus Pater F. Bartholomæus Carranza, instituti D. Dominici, hæc quoq; quatuor concilia quæ ignorabantur, ex antiquis bibliothecis, & præcipue monasterii S. Facundi, in lucem eruit. Interfuere sedecim episcopi & vicarii absentium, metropolitani suos misere vicarios: Luiba Bracarensis Resesundum, Florisindus Hispalensis Gaudentium, Stephanus Emeritensis Maximum abbatem, Sumifredus Narbonensis Pacarum abbatem, vel (vt ait Toletanus) Ioannem, Cyprianus Tarraconensis Vitellianum: celebratum vero 12. Calendas Decembris, die dominico. Hoc concilium non fuit generale totius Hispaniæ & Gallię Gothicę, sed prouinciale tantum, a septemdecim episcopis Carthaginensis prouinciæ celebratum, 18. Calendas Decembr. assistentibus tamen vicariis primarum sedium iam nominatis, vt eadem in aliis quoq; Hispanię prouinciis conuocato in omnibus concilio, tractata & confirmata instar essent generalis concilii. Quod eo tempore fieri non potuit, tũ propter hyberni temporis iniurias, tum quod pontifices non ita pridem a generali concilio domum reuersi, commode congregari tam cito non poterant. Causa vero huius concilii hæc fuit, quod Romanus Pontifex ad Flauium Eringium Regem & episcopos Hispaniæ miserat acta concilii sexti Constantinopolitani, quod aliquot ante annis sub Constantino quarto conuocatum a Dono Rom. Pont. sub Agathone cœptũ, sub Leone II. absolutum fuerat, ad condemnandum errorem illorum qui Apollinaris errorem atq; hęresin renouantes, duas in Christo naturas negabant. Ea voluit Romanus Pontifex Leo ab omnibus Hispaniæ episcopis Synodali autoritate confirmata, per totam Hispaniam & Galliam Gothicam diuulgari, quemadmodum factum est. Fuit id temporis Archiepiscopus Toletanus Iulianus Pomerius, stirpe quidem Iudaica, sed parentibus Christianis natus, & Toleti cuius vrbis ciuis erat, sacro baptismatis lauacro lotus, Catholicæ fidei cultor acerrimus, vir eruditus, & multis ingenii sui monumentis clarus, quibus Hispaniam omnem illustrauit, tanta vitę sanctitate, vt Toletanę ecclesię inter diuos referatur, S. Eugenii discipulus. Hęc fere ex Archiepiscopo Toletano & Hagiographis Hispanię. Archiepiscopus Tole-

Toletanus hoc loco significare videtur, hunc Iulianum Pomerium alium esse ab eo qui interfuit duodecimo concilio Toletano. In quo vehementer hallucinatur. siquidē Iulianus iste Quirico successit, vt ipsemet alio in loco affirmat, & rexit ecclesiam Toletanam annis decem, mense vno, & septem diebus, nempe vsq; ad tertium annum Egicæ siue Egicanis Regis, quo anno ex hoc sæculo migrauit ad Dominum, pridie nonas Martias, vt ait is qui vitam illius beato Alfonso subiunxit, qui neq; Pomerii cognomentum illi tribuit, neq; Iudaicæ originis mentionem vllam facit. Vnde suspicor eos qui hæc de illo prodiderunt, eo fuisse deceptos, quod alius fuit Iulianus Pomerius, de quo scribit S. Isidorus, de quo & nos superius suo loco scripsimus. Fuit vero huic sancto viro Iuliano indiuidua societas, & plusquam fraterna amicitia cum Guidila Leuita viro sancto, cū quo pietatis studiis innutritus, vitæ semonasticæ mancipare decreuerat: sed Deo aliud disponēte, Guidila diem suum obiit anno Bambę Principis octauo, sexto Idus Septembris, sepultus in monasterio S. Felicis, in Canensi oppido: Iulianus vero post mortem Quirici ad ecclesiæ Toletanæ promotus est primatum. Ex eodem vitæ eius scriptore. Eodem anno Abdalia Sarracenorū Rex moritur, aut saltem regno expellitur, regnat Abdemelic annis 21. vt ait Archiepiscopus Toletanus, tametsi Chronica Regis Alfonsi tantum dicant regnasse octodecim annos. Isidorus Pacensis dat illi annos 20. & dicit regnare cœpisse Æra septingentesima vigesima prima, hoc est, anno Domini sexcentesimo octogesimo tertio. Isidorus Pacensis memoriæ tradidit, tempore Eringii maximam fuisse famem tota Hispania. *An. dom.*

Eringius Toleti propria morte defunctus, postquam septem regnasset annos, 688
regnum Egicæ siue Egicani genero suo reliquit. Qui vt primum fuit inauguratus
rege, vxorem suam Eringii filiam repudiauit, propter nefarium scelus quod Eringius in Bambam Regem auunculum ipsius Egicæ commiserat, filium tamen
Vitizam ex ea susceptum regni hęredem destinauit, quem voluit in Tudensi Gallęciæ oppido residere, proinde quasi filius Rex esset Sueuorum, pater Gothorum.
Lucas Tudensis.

Egica primo anno regni sui concilium decimum quintū indixit Toleti, in quo 689
absolui postulauit quum ab aliis rebus, tum vero a iureiurando quod Eringio cōtra ius & æquum præstiterat. Celebratum vero concilium hoc quinto Idus Maii, in ecclesia Apostolorum Petri & Pauli, sub Iuliano Primate præsule Toletano, Maximo Emeritensi, Faustino Bracarensi, Floresindo Hispalensi, Sunfredo siue Sunifredo Narbonensi, Sisuldo vicario Cypriani Tarraconensis. Fuerunt in hoc concilio præter quinq; vicarios absentium, vnus & sexaginta episcopi. Quo tempore quia in Narbonensi prouincia inguinali peste laboratum est, episcopi qui ad eam prouinciam pertinebant, ab hoc concilio excusati sunt, sed ea lege, vt acta huius Concilii in singulis ecclesiis Cathedralibus publice recitarentur atque admitterentur, contrarium facienti anathema & quintæ facultatum portionis mulcta, pœna esset. Ex Archiepiscopo Toletano & aliis. Biennio ante Iulianus Toletanus Præsul librum responsionis fidei suę, vel suo, vel omnium Hispanię Præsulum nomine, ad Benedictum secundum tunc Romanum Pontificem miserat, in quo affirmabat tres in Christo substantias, verbum, corpus, & animam, præterea alia quædam axiomata Theologica. Quæ omnia Benedictus incautius, vt est in ipso concilio, lecta improbauit, & Iulianum ad retractanda quæ dixerat, aut saltem testimoniis atque scripturarum & doctorum autoritate munienda, non scripto, sed nuncio adhortatus est. In hoc igitur Concilio Iulianus omnia illa cum sexaginta episcopis diligenter excussa, rationibus, sacræ scripturæ testimoniis, & ecclesiasticorum scriptorum autoribus, pie ac catholice dicta confirmat, atque assertionem tot episcoporum subscriptionibus munitam, Romam ad sedem Apostolicam missit, cum versibus aliquot in laudem Imperatoris (opinor Iustiniani 11.) Quæ Romæ benigne accepta, & ab omnibus recepta atq; approbata sunt, ipso etiam Imperatore subscribente, atq; *Laus tua Deus in fines terræ*, sæpius acclamante. Legati ad eam rem missi, cum honore & gratiarum actionibus reuersi sunt. Partim ex actis ipsius Concilii, partim ex Roderico Toletano libri 3. capite decimo tertio.

An.dom. In Summa conciliorum dicitur Idibus Maii celebratum, & interfuisse etiam Gal-
liæ pontifices, & decima facultatum pars statuta huius Concilii violanti mulcta
constituitur.

690 Mortuo Iuliano Archiepiscopo Toletano pridie Nonas Martias, vt diximus,
successit illi Sisibertus, is cuius mentionem superius anno 662. fecimus.

693 Anno sexto Egicæ siue Egicanis Regis, Nonis Maii celebratum est Toleti de-
cimum sextum Concilium, in quo Sisibertus Toletanus Archiepiscopus merito
culpæ suæ de sede ac dignitate sua depositus est ab vniuersa Synodo. Decreuerunt
vero Patres de nulla re agendum in Concilio, priusquam pastor ac præsul daretur
ecclesiæ Toletanæ. Igitur Felix Hispalensis Archiepiscopus translatus est ad ec-
clesiam Toletanam, Faustinus Bracarensis ad Hispalensem, Felix Portugalensis
episcopus ad Bracarensem. Emeritensis, ac Narbonensis, iidem quos superiore
Concilio posuimus, Vera Tarraconensis. Ex Archiepiscopo Toletano. Causa
depositionis Sisiberti siue Sisberti in ipsius Concilii nono capite declaratur, qui
scilicet ad depositionem Regis Egicæ attentauit, in cuius facinoris pœnam, loco &
honore, in exilium perpetuum relegatus, priuatus est, bonis omnibus confiscatis,
& a Concilio excommunicatus, ita vt nisi in mortis articulo, ad communionem
nō posset admitti, secundum antiquorum Canonum sanctionem. Statutum quo-
que, vt quicunque religiosi, cuiuscunque religionis, aut ordinis, aut honoris, talia
in Principem suum attentarent, simili pœna multarentur.

694 Quinto Idus Nouembris celebrata est Toleti decima septima Synodus, in ec-
clesia S. Leocadiæ, in qua corpus eius tum requiescebat, ab iisdem episcopis qui
Concilio superiori interfuerunt. In qua Synodo Egica Rex humi prostratus, Pa-
trum orationibus deuote se commendauit, & ad multa, de quibus ad ipsos refere-
bat, responderi sibi postulauit. Ex Toletano & aliis. Hic obiter annotandum quod
in margine Roderici Toletani manu scripti, cuius mihi copiam fecit Serenissimus
ac Reuerendissimus Dominus meus D. Henricus Cardinalis & Infans Portugal-
liæ, adscriptum reperi, Felicem istum Bracarensem Archiepiscopum in hoc Con-
cilio, se Bracarensem ac Dumiensem episcopum scribere in libro Canonum. Quæ
res eorum opinionem adiuuat, qui Dumiensem ecclesiam arbitrantur, non Mi-
donensem, vt quidam volunt, sed eam quæ prope Bracaram etiam hodie S. Mar-
tini Dumiensis dicitur. Hoc tempore Iudæi perfidi non solum tunicam sacræ
ptismatis Christiani quam susceperant, maculārunt, sed etiam contra Regem te-
gnumq; conspirare ausi sunt. in quos hæc pœna statuta, vt omnibus suis rebus nu-
dati, tam ipsi perfidi, quam vxores eorum & filii, ac reliqua posteritas per cunctas
Hispaniarum prouincias, seruituti subiacerent perpetuæ, manerentq; vsquequaq;
dispersæ. Præterea quicunq; eosdem Iudæos in seruitutem reciperent, in nullo eos
permitterent rituum suorum cerimonias celebrare aut colere. Filii vero eorum a
septimo ætatis anno nullam cum parentibus suis habitationem aut societatem ha-
bere permitterentur, sed fidelissimis Christianis nutriendi traderentur, & filiæ co-
rum ac filii Christianis in matrimonium darētur, ne infidelium patrum suorum se-
mitas quibuslibet occasionibus iterare possent. Ex eiusdem Concilii cap. octauo.

698 Egica tribus annis ante mortem iam senio grauis, filium suū ex Cixilone vxore
Vitizam regni hæredem fecit & consortem, ac Tudæ in Gallecia, cui regno ipsum
peculiariter præfecit, sedem habere voluit. Vbi etiam Fafila dux Cantabriæ, filius
Cindasiunthi Regis agebat, in exilium ab Egica nouarum rerum metu relegatus.
Eum Vitiza instigante vxore Fafilæ, cum qua Vitiza clam consueuerat, claua in
capite ita percussit, vt ex eo vulnere paucis post diebus obierit prope Vrbicum
fluuium, in oppido quod tunc Duodecim manus, nunc Palatium dicitur. Fuit
hic Fafila, pater Regis Pelagii, instauratoris Hispaniæ. Ex Luca Tuden. & Ar-
chiep. Toletano.

701 Egica Toleti propria morte decessit, & honorifice sepultus est: quem Lucas
Tudensis sapientis ac patientis elogio decorat, ac ter cum Francis dubia victoria
pugnasse scribit, quod tamen apud alios non inueni. Mortuo patri successit Vi-
tiza, Rex flagitiosus, & omni scelerum ac libidinum genere inquinatissimus. qui
quanquam

quanquam principio regni clementiam ac liberalitatem simulata pietate mentiretur, tamen mox ad proprium ingenium rediit. Primo anno regni concilium in ecclesia S. Petri, in suburbio Toletano, super administratione regni cum episcopis & primatibus celebrauit. Theodofredum Cordubæ exulantem erutis oculis excæcauit, ne, quia gratiosus erat populo & Rege Recceſiuntho natus, aliquando ad regnum aspiraret. Idem moliebatur & Pelagio, Fafilæ ducis filio, sed ille in Cantabriam profectus, fuga sibi salutem quæsiuit. Ex Luca Tudensi & Rodrico Toletano. *An. dom.*

Mortuo Felice præsule Toletano, succeſſit Gundericus, vir eruditione, sanctitate, & miraculis clarus. Ex iisdem & Isidoro Pacensi. 702

Vitiza hactenus occulte malus & impudicus, deposito omni pudore, publice cœpit habenas laxare libidini, & vxores multas, plures cõcubinas domi habuit, ac proceres regni, exemplum suum vt sequerentur, hortatus est, nec nõ & plebi idem impune licere voluit. Verum pontifices ac sacerdotes veritus, ne tam effreni proteruitati obuiam irent, & populi ab obsequio tã perditi Regis censuris ecclesiasticis deterrerent, eos quoq; eadem voluptatis illecebra sibi deuinciendos duxit. Edixit igitur sacerdotibus, vt quot quisq; vellet aut posset, vxores vel concubinas domi alerent, neue constitutionibus Pontificiis cõtrarium iubentibus obtemperarent. Ex iisdem autoribus.

Defuncto Gunderico Archiepiscopo Toletano suffectus est Sinderedus, quo præsule Toletum venit in potestatem Maurorum. 704

Archiep. Toletan.

Vitiza per speciem pacis ciuitates omnes Hispaniæ, præter Toletum, Legionem, & Asturicam, muris nudauit, videlicet metum alicuius rebellionis conscientia sibi suggerente. Ex Luca Tudensi. Archiepiscopus Toletanus addit, eum omnem armorum vsum sustulisse, ne haberent quo ipsi resisterent. sed hoc Lucas Tudensis a Roderico Rege factum scribit, idque subdolo consilio Iuliani Comitis, quippe qui mentitus amicum, autor illi fuerit, vt quoniam trãquilla pace fruretur, neque vllus esset alicunde belli metus, iuberet arma omnia in Galliam Gothicam asportari & Africam, aduersus nec opinatos Francorum & Maurorum insultus. Eodem anno mortuo Abdemelic, imperat Mauris Vlit annis vndecim. Hic Hispaniam Gothis ademptam imperio suo adiecit. Archiepiscopus Toletanus. 707

Vitiza ne pensi aliquid habere videretur, Sinderedum Archiepiscopum sede Toletana quo iure quaque iniuria deturbat, & Oppam fratrem suum (aliqui filium arbitrantur) ingerit, & ne quicquam sibi ad extremam impietatem reliqui faceret, ecclesiarum priuilegia & prærogatiuas violat, Iudæos velut postliminio in Hispaniam reuocat, & eos maioribus immunitatibus, quam quibus ecclesia gaudere solet, donat. Ex eodem. 709

Theodofredus dux, quem diximus a Vitiza oculis captum, Cordubę, vbi tantum in exilio procul aula regia viuebat, vxorem duxit Recilonem, regio Gothorum sanguine natam. Ex ea filium sustulit Rodericũ, cui Roderico nonnulli scriptores Costam fratrem addunt. Huic Roderico Vitiza eandem irrogare cæcitatem, quam patri suo, meditabatur. Sed cautus ille ac prudens ad Romanos, opem contra tam crudelem tyrannum imploraturus, cõfugit. Quorum auxilio propter Recceſiunthi aui gratiam benigne adiutus, prospere contra Vitizam pugnauit, & prælio captum ac regno deturbatũ eodem supplicio merito affecit, quo ille Theodofredum præter omne ius & fas multauerat, sibiq; regnum Gothorum suffragiis & Senatus Romani fauore vendicauit. Vitiza suo pressius exemplo, regno & oculis orbatus, Cordubæ vitam miseram & ingloriam in exilio traxit. Ex eodẽ & aliis. 710

Hanc de Vitiza vindictam nõnulli rerum Hispanicarũ scriptores Costę Roderici fratri adscribunt, quem annos quinq; regnasse affirmant: sed neq; hoc temporum ratio patitur, neq; Isidorus Pacensis, Lucas Tudensis, Rodericus Toletanus, Rex Alfonsus decimus, præcipui Hispanæ historiæ scriptores, Costam in catalogo Regum Gothorum ponunt, imo ne nomen quidem Costæ monumentis suis prodidit reliquerunt. Quos ego autores sequutus, illum quoq; missum feci.

Rodericus inauspicato sortitus Gothorum imperium, non dissimilis fuit Vi- 711

An.dom. tizæ, siue morum crudelitatem spectes, siue libidinis intemperantiam. nam & filios Vitizæ Sisibertum & Ebam, non contentus regno spoliasse paterno, multis probris atque iniuriis affectos exules fecit, & Iuliani Comitis filiæ Cabæ, quæ in domo regia inter alias illustrium matronarum filias de more educabatur, dum pater regio nomine legationem in Africa obibat, vitium obtulit, in municipio quod vulgo dicitur Pancoruo. Quæ fuit prima mali labes Hispaniæ, & sequentium calamitatum seminarium.

712 Iulianus Comes ira stupratæ ab Rege filiæ siue (vt quidam volunt) vxoris percitus, priuatam iniuriam publico malo vlcisci desiderans, in Africam ad Muzam illius prouinciæ præfectum se contulit, atq; ei se totius Hispaniæ imperium traditurum promittit, si iustum exercitum & auxilia necessaria dare non recuset. Muza rem omnem ad Vlit Arabum Imperatorem (Miramolinum ipsi vocant) defert. Qui fraudem veritus, non fidendum Iuliani pollicitis censet, fidem illius in paucis militibus explorandam, si promissis respõdeat, tum demum ampliores illi copias credi posse. Igitur ex præcepto Vlit dantur Iuliano centum equites, quadringenti pedites. Quos ille per angustias freti Herculei traductos, gẽtilitio suo exercitui iunxit. Quibus copiis Bæticæ ac Lusitaniæ oram fœde depopulatus, milites Africanos, præda & bellicis spoliis onustos, ad Muzam reduxit. Ex Roderico Toletano & aliis. Sindericus Toletanus prẽsul tam periculoso Reip. statu conterritus, relictis ouibus in Italiam decessit, tanquam mercenarius, nõ pastor. Qui ætate atq; autoritate præstabant, Vrbanum, virum sanctitate insignem, episcopum elegerũt. Nam Olpas quem Vitiza fratrem suum, expulso Sinderedo, per vim ac nefas in Toletanam sedem intruserat, iam regnante Roderico, nullo numero apud Toletanos erat. Ex eodem & Isidoro Pacensi. Hic Sinderedus Romæ interfuit & subscripsit concilio quod Gregorius tertius celebrauit, anno Leonis Augusti sexto. Ex posteriore Conciliorum tomo.

713 Muza iam expertus fidem Iuliani, duodecim millia militum illi dat duce Tarif Strabo, quos Iulianus clam mercatorum nauibus impositos, in montem Calpen traducit, qui mons & locus a Duce Sarracenorum nomẽ mutuatus ac dictus Gebel Tarif, hoc est mons Tarif, hodie corrupto vocabulo Gibraltar dicitur. Idem & Tarifæ vrbi a se captę nomen dedit, quam alii Carteiam, alii Mellariam priusquam cõtendunt. Hic exercitus Hispalim muris nudatam & alias vrbes diripiendo Bæticam & bonam Lusitaniæ partem prædis ac rapinis infestam reddit. Quæ res vbi ad aures Roderici Regis peruenisset, Eneconem siue Inachum (quem alii Sanctium appellant) cõsobrinum suum cum exercitu per tumultũ collecto Mauris obuiam misit. Sed Gothi armorum longa pace insolentes, facile ab hostib. bello exercitatissimis victi sunt. Ea victoria maiores Iuliano & Africanis spiritus subdidit. Ex Luca Tudensi & Roderico Toletano.

714 Rodericus vbi animaduertit hostium audaciam & numerum crescere (infinita enim Barbarorum multitudo, Hispanicarum opum cupiditate ac spe illecta, se ex Africa in Hispaniam effuderat) & rem ad exitium regni vergere: conscripto exercitu & conuocata omni nobilitate regni, sed nondum congregatis omnibus, contra hosteis mouit, repertisq; hostibus ad amnem qui Guadalete vulgo dicitur, rebusque omnibus ad conflictum comparatis, prope Assidonam vrbem quã Xeritium appellari dicunt, die Dominico, pridie nonas Septembr. classicũ cani iussit. Pugnatum est vtrinque per octo dies dubio fere Marte, quamuis Gothi & longa pace & duorum annorum fame fracti, multum de pristino robore amiserant. Adfuit iis præliis spectator, & suæ cuiusque virtutis testis Rex Rodericus, corona aurea, regali trabea, calceis gemmis auroque distinctis, curru eburneo insignis. Ita enim solenne erat Gothis, Reges adesse conflictibus, vt milites tanquam pro capite regio defendendo fortius pugnarent. Sed octauo die qui erat Dominicus, Gothis iam longo labore labascentibus, Rex Rodericus, vt semel aleam rerum experiretur, equo suo Orelia vectus, ac suos ad conseruandam ac tuendam gloriam tot annis partam cohortatus, magnam in Sarracenos stragem edidit. Sed in tanta hostium multitudine, dum semper integri fessis succedunt, Gothi impetum illorum diutius

diutius sustinere non potuerunt, præsertim filiis Vitizæ Regis, quibus cornua exercitus Rodericus commiserat, victoriam hosti spe regni sibi facta prodentibus. *An. dom.*
Ita vertentes terga occidione cęsi sunt, & imperium Hispanię quod per annos tam multos tenuerant, amiserunt. Ex Roderico & aliis. Antonius a Gueuara in epistola ad Alfonsum Burg. Episc. scribit, hoc prælium infaustum, die Dominico, tertio nonas Iulias commissum, sub auroram, ad fluuium Bedalac. In hoc prælio omnis Gothorum nobilitas cecidit, tota Hispania in ditionem Sarracenorum venit, præter Astures & Cantabros, qui mortalium vltimi in Romanorum potestatem venerant, & nouissimi ab eis defecerant, & cum Gothi Hispanis iura darent, nunquam imperata fecere, suis semper legibus vsi. Paulus Æmilius. De Roderico Rege quid actum sit, ignoratur: alii in acie occisum affirmant, alii negant. Sunt qui equum ipsius & insignia regalia in volutabro quodam inuenta produnt, corpus vero nusquam apparuisse. Apud Viseum ciuitatem Portugalliæ monumentum extat, cum huiusmodi epitaphio:

HIC IACET RODERICVS, VLTIMVS REX GOTHORVM. MALEDICTVS FVROR IMPIVS IVLIANI, QVIA PERTINAX, ET INDIGNATIO, QVIA DVRA VESANVS FVRIA, ANIMOSVS FVRORE, OBLITVS FIDELITATIS, IMMEMOR RELIGIONIS, CONTEMPTOR DIVINITATIS, CRVDELIS IN SE, HOMICIDA IN DOMINVM, HOSTIS IN DOMESTICOS, VASTATOR IN PATRIAM, REVS IN OMNES, MEMORIA EIVS IN OMNI ORE AMARESCET, ET NOMEN EIVS IN ÆTERNVM PVTRESCET.

Neque vero impius Iulianus tam nefarium scelus impune tulit. Siquidem Ferdinandus Nunius Pincianus, vir multifariæ lectionis, ex antiquis historiis memoriæ prodidit, vxorem Iuliani a Barbaris proditionem laudantibus, sed non proditorem, lapidibus obrutam, filium e turri Septensi præcipitem actum, ipsum vero Iulianum omnibus possessionibus exutum, miseram mortem obiisse in vinculis, in Aragonia, in arce quadam territorii Oscensis: quanquam de Iuliano alii diuersum sentiant, vt suo loco dicemus. Durauit regnum Gothorum a primo anno Athanarici Regis, secundum supputationem diui Isidori, trecentos quadraginta quatuor annos. Mauri hoc rerum successu elati, quanquam sedecim millia hominum eo bello amisissent, totam ferme Hispaniam partim vi, partim deditione ac metu, partim promissis in potestatem redigunt, octo mensium spatio, vt ait Antonius a Gueuara, vt alii, quatuordecim, secundum alios biennio. Quanquam non desunt qui annos quinque in ea re consumptos asseuerent, hac opinor ratione moti, quod quinto demum post anno, Pelagius restaurandæ Hispaniæ natus, apud Astures declaratus sit Rex. Interea Mauri Hispaniam omnibus opibus miserè dispoliarunt, inter alia mensam smaragdinam sustulerunt immensæ magnitudinis atque inæstimabilis precii. Ea prædæ illecebra vsque adeo efferauit Maurorum duces in mutuam perniciem, vt Michael Ritius autor sit, intra viginti annos, quindecim in Hispania Maurorum Reges fuisse. In Alcobacensi codice annotatum reperi, quod Sarraceni Gothos de regno suo expulerunt Æra septingentesima quadragesima nona, hoc est, anno Domini septingentesimo vndecimo, & potiti sunt Hispania anno sequenti, hoc est, septingentesimo duodecimo, postquam Gothi dominati essent Hispaniæ trecentos octoginta tres annos. Egressos autem Gothos de terra sua Æra trecentesima quadragesima nona, anno scilicet Domini trecentesimo vndecimo, venisse vero in Hispaniam Æra trecentesima sexagesima sexta, nempe anno salutis humanæ trecentesimo vigesimo octauo, nimirum decimo octauo anno, postquam egressi sunt patriam suam. Isidorus Pa-

An. dom. censis hanc Hispanię calamitatem Æra septingentesima quinquagesima, hoc est, anno Domini septingentesimo duodecimo ponit, alii alio. nos vulgatiorem opinionem sequuti sumus. In alio codice peruetusto manu scripto inueni hęc verba: In Æra quadringentesima cœperunt Gothi regnare, vsque in Æram septingentesimam quadragesimam septimam. Qui per trecentos quinquaginta duos annos, & menses quatuor, & dies quinque Hispaniam obtinuerunt, donec ingressus fuit transmarinus dux Sarracenorum nomine Taric. Qui Roderico vltimo Rege Gothorum, die quinta feria, hora sexta, Æra septingentesima quadragesima octaua interfecto, totam ferme Hispaniam armis cepit, & tunc Sarraceni in Asturiis annos quinque regnauerunt. Hæc ibi. Atque ita Hispaniæ excidium cecidit in annum Domini septingentesimum decimum quartum, quo anno nos ponimus. Sed numerus Æræ ab Alcobacensi codice variat: quod eo fit, quia alii alio anno Gothos regnare cœpisse testantur.

715 Dominica Palmarum Toletum fraude Iudæorum proditum fuit Ismahelitis siue Mauris, dum Christiani nihil minus suspicantes, extra vrbem ad diuæ Leocadię de more vacarent audiendo verbo diuino. Ex Fortalitio fidei. Eodem anno Muza Africæ præfectus, auditis rebus quas Tarif in Hispania præclare ac feliciter gesserat, motus inuidia atq; auaritiæ stimulis agitatus, venit & ipse in Hispaniam cum magnis Barbarorum copiis, & iunctus Tarif, ab eo prædam omnem quam habebat maximam, abstulit, deinde simul, quamuis mutuo inuicem odio flagrantes, Cæsaraugustam & alias Hispaniæ ciuitates ac municipia expugnant.

716 Dum Hispania tam miseris laceratur modis, pientissimus Deus non oblitus misericordię suę, Pelagio Fafilę Cantabriæ Ducis, vt diximus, filio, misit in mentem, vt e Cantabria vbi latebat, in Asturias veniret, atque animum ad opem patriæ ferendam adiiceret. Erat ei forte soror facie venusta ac liberali, cuius amore perditus Numatius siue Munuza (nam vtroque modo appellatur) Christianus quidem ille, sed Sarracenis fœderatus, & ab illis Gigionensi territorio præfectus, quum nullam inueniret aliam rationem potiundæ illius, Pelagium per speciem legationis ad Muzam ablegauit, atque interim sororem eius interposita matrimonii fide violauit. Quam iniuriam Pelagius reuersus, vt par erat, indigne ferens, tamen pro tempore dissimulauit, atque accepta sorore in interiora Asturiarum se contulit, omnem vindicandæ iniuriæ occasionem intentus. Munuza vicissim ablatam sibi vxorem, seque contemptum dolens, Pelagium apud Sarracenorum prefectos detulit, tanquam qui nouis rebus studeret. Illi vero istiusmodi conatibus tempestiue obuiam eundum rati, confestim Munuzæ magnas copias ad opprimendum Pelagium mittunt. Cumq; parum abesset, quin illum nec opinantem opprimerent, Pelagius certior factus, transito Pionia fluuio, in vallem Canicen peruenit, vbi multos Christianos metu hostium latitantes inuenit, quos facta spe auxilii diuini, ad audendum aliquid pro salute patriæ adhortatus, alacres admodum ad quoduis pro vindicanda patria & religione Christiana subeundum periculum reddidit, adeoque sibi obnoxios fecit, vt omnes eum communi suffragio ducem elegerint, Regemque salutauerint. ad quem quotidie plures, tanquam ad asylum quoddam diuinitus datum confugiebant. Exercitus Arabum infecta re voti irritus, Cordubam est reuersus. Regnauit Pelagius annis 19. Sicut in Asturiarum montibus Pelagium, sic quæ ex Cæsaraugusta & aliis Aragoniæ ac Nauarrę oppidis in montes Pyrenæos se receperant Christianorum reliquiæ, Garsiam Ximenium, inclyto Gothorum sanguine natum, Regem consalutarunt. Hic multis rebus aduersus Sarracenos præclare gestis, cum sexcentis equitibus (non enim maiorem habebat exercitum) ditionis suæ pomœria non mediocriter ampliauit. Regnauit annis quadraginta duobus, sepultus ad Diui Ioannis a Pegna. ita enim ecclesia illa arupe vasta cognominatur, quam a Ioanne Anachoreta viro sancto extructam, & a duobus fratribus Cęsaraugustanis religiose habitatam, Rex hic Garsias Ximenius ædificiis & censu nobilitauit, celebre postea multorum Regum monumentum.

717 Interim multi Christiani dulcedine patriæ pellecti, in varius Hispaniæ ciuitatibus mansere, qui tributarii & vectigales permissi sunt in instituto & lege Christiana viuere,

viuere, atque omnibus vti ritibus ecclesiasticis. Inter quos præcipue floruere viri sanctitate, eruditione, atque etiam miraculis clari, Vrbanus Toletanus, qui reliquias omneis Toletanę ecclesiæ in Asturias transtulit, Frodoarius Accitanus episcopus, Euantius archidiaconus Toletanus, quorum doctrina & exemplis Christiani in tuendâ fide Catholica, & ferendis patienter aduersitatibus, non mediocriter confirmati sunt. Claruit hoc tempore, præter alios episcopos viros religiosos, Hispali Ioannes episcopus, sanctitate vitę, sacrarum literarum peritia, miraculis celebratus, qui ad doctrinam posterorum, sacram scripturam in linguam Arabicam transtulit. Hi omnes quamdiu vixerunt, Pontificalibus officiis functi sunt, & Christianis verbum salutis annunciare non cessauerunt. Durauit vero hæc libertas Christianis vsque ad Almohadum in Hispaniam aduentum, qui nullos omnino Christianos inter suos viuere passi sunt, sed quotquot capere poterant, aut fidem Christi abnegare coegerunt, aut crudeli martyrio peremerunt. Erant & Almohades Arabum genus, qui in Hispania Barbaris imperare cœperunt tempore Alfonsi septimi, de quibus suo loco dicemus. Christiani vero qui inter Arabes, quo diximus modo, viuebant, Mozarabes dicebantur, hoc est misti Arabibus. Vnde & officium ecclesiasticum quo illi a S. Leandro & S. Isidoro instituto tunc vtebantur, & omnis Hispania vsa est vsque ad tempora Alfonsi sexti, quo tempore autoritate Gregorii Papæ septimi mutatum est, etiam hodie Mozarabe nuncupatur. Hoc officium hodie quoque seruatur Toleti in sex parochiis, & in ecclesia cathedrali, in sacello F. Francisci Ximenii Cardinalis, & Archiepiscopi Toletani, Salmanticæ quoque statis diebus in sacello Doctoris Talabricensis, quod est in peristylio templi summi. *An. dom.*

Cuius officii modum & ordinem non absre futurum arbitror, si summatim perstringam, paucis enim cognitum existimo, quum alioqui multum habeat pietatis. Eisdem celebratur vestibus sacris, quibus hodie vulgo vtuntur sacerdotes, & ad singulas vestes singulis vtuntur precationibus. Deinde sacerdos facta exhomologesi ad altare, capite demisso, dicit ad hunc modum: Per gloriam nominis tui Christe fili Dei viui, & per intercessionem sanctę Mariæ virginis, & beati Iacobi, & omnium sanctorum tuorum, auxiliare & miserere indignis seruis tuis, & esto in medio nostri Deus noster, qui viuis & regnas in sæcula sæculorum. Respondetur, Amen. Mox conuertit se ad librum in dextro altaris cornu positum, ac dicit antiphonam in modum introitus, cum duobus versibus, &, Gloria & honor Patri & Filio & Spiritui Sancto in sæcula sæculorum, Amen. Sicut etiam in concilio Toletano quarto cautum est, vt ad eum modum dicatur. Ad quemlibet versum repetunt partem antiphonę, more responsoriorũ nostrorum, vt vulgato more loquar. Gloria in excelsis, dicitur integre more Romano. Sacerdos cantando dicit, Per omnia sæmper sæcula sæculorum. Neque ante orationem dicitur, Oremus, nedum, Per misericordiam tuam Deus noster, qui es benedictus, & viuis & regnas in sæcula sæculorum. Respondetur, Amen. Postea, Dominus sit sæmper vobiscum. Respondetur, Et cum spiritu tuo. Lectio libri Esaiæ Prophetæ. Respondetur, Deo gratias. mox legitur prophetia. Qua lecta, rursum sacerdos, Dominus sit sæmper vobiscum. Respondetur, Et cum spiritu tuo. Inde dicitur tractus duorum vel trium versuum. Quo finito sacerdos inquit: Silentium facite. Sequentia epistolæ Pauli Apostoli &c. Respondetur, Deo gratias. Mox canitur siue recitatur epistola. Post quam libro in alterum altaris cornu translato, continuò dicitur Euangelium ad hunc modum: Dominus sit sæmper vobiscum. Respondetur, Et cum spiritu tuo. Lectio sancti Euangelii, &c. Respondetur, Gloria tibi domine. Finito Euangelio, respondetur, Amen. mox sacerdos, Dominus sit sæmper vobiscum. Respõdetur, Et cum spiritu tuo. Postea dicitur Alleluia cum versu, sicut nunc ante Euangelium. quod dum cantatur, sacerdos offert hostiam cum calice, vtens orationibus aliquot deuotis, quas hic referre longum esset: mox thura adolet, non secus atque hodie fit. Quibus peractis, sacerdos ante medium altaris dicit alta voce, Adiuuate me fratres in orationib. vestris, & orate pro me ad Deum. Respondet chorus,

An. dom. Adiuuet te Pater & Filius & Spiritus Sanctus. Deinde cantatur sacrificiũ, nempe antiphona cum duobus vel tribus versibus. quod dum fit, sacerdos lauat manus dicens, Lauabo inter, &c. ac benedicit oblationem tribus digitis: postea inclinatus ante altare, summissa voce dicit, Accedat ad te in humilitate spiritus, &c. nam oratio longiuscula est, sed valde deuota, quam claudit elatiore voce dicens, Per te Deus meus, qui viuis & regnas in sæcula sæculorum, Amen. Incipitur nunc missa. Sacerdos: Dominus sit semper vobiscum. Respondetur, Et cum, &c. Oratio de tempore vel sancto, fine Oremus: in cuius fine respondetur, Amen. Deinde sacerdos: Per misericordiam tuam Deus noster, qui es benedictus & viuis, & omnia regis in sæcula sæculorum. Respondetur, Amen. Si est festum alicuius sancti, prius legitur aliquid de vita sancti, deinde fit oratio faciẽs mentionem etiam de miraculis vel doctrina sancti. Mox sacerdos eleuatis manibus dicit, Oremus. Respondet chorus: Hagios, Hagios, Hagios, Domine Deus Rex æterne gloriæ, tibi laus & gratia. Deinde fiunt orationes pro ecclesia catholica, pro captiuis, infirmis, & tribulatis, cum commemoratione Apostolorum, Martyrum, quorum multa nomina recitantur, & Pausantium. quo nomine illic intelligi puto sanctos Dei confessores, qui in Domino & sancta pace quiescunt. nam multa nomina recitantur, & inter ea Ambrosii, Augustini, Fulgentii, Leandri, Isidori, &c. & omnium pausantium. Deinde dicit sacerdos aliam orationem festo ac dici congruam, qua finita respondetur, Amen. Sacerdos: Quia tu es vita viuorum, sanitas infirmorum, ac requies omnium fidelium defunctorum in sæcula sæculorum. Chorus: Amen. Mox fit oratio ad pacem, qua finita dicit sacerdos, quia tu es vera pax nostra, &c. mox sublatis in cœlum manibus dicit: Gratia Dei patris omnipotentis, & dilectio domini nostri Iesu Christi, & communicatio Spiritus Sancti, sit semper cum omnibus nobis. Respondet Chorus, Et cum hominibus bonæ voluntatis. Rursus presbyter: Quomodo astatis, pacem facite. tunc Chorus cantat responsum, Pacem meam do vobis, &c. Interea sacerdos accipit pacem de patena, dicens: Habete osculum dilectionis & pacis, vt apti sitis sacrosanctis mysteriis Dei. mox dat pacem diacono vel puero, puer populo. Sacerdos iunctis manibus inclinatus dicit, Introibo ad altare Dei. Respon. Ad Deum, &c. Postea manibus super calicem positis, inquit, Aures ad dominum. Respon. Habemus ad dominum. Sacerdos: Sursum corda. Respon. Leuemus ad dominum. Sacerdos inclinatus iunctis manibus, Deo ac domino nostro Iesu Christo Filio Dei, qui est in cælis, digna laudes, dignasq; gratias referamus, & dicens hæc postrema verba, attollit manus in altum. Respondet Chorus: Dignum & iustum est. Sacerdos: Dignum & iustum est, &c. sequitur enim longa ac deuota illatio, post quam dicitur, Sanctus, fere more nunc vsitato. Deinde post duas orationes breues, fit cõsecratio iisdem omnino verbis, quibus hodie vtitur ecclesia: mox eleuatur sacrosancta Eucharistia. Postea dictis duabus orationibus succinctis, sacerdos accipit corpus Dominide patena, & ponit super calicem apertũ, vt hodie quoq; fit, ac dicit alta voce, Dominus sit semper vobiscum. Respon. Et cum spiritu tuo. Sacerdos: Fidem, quã corde credimus, ore autem dicamus: & eleuat secundo corpus Christi, vt videatur a populo. Mox cantatur Symbolum fidei, ita vt est in concilio Niceno. Quod dũ fit, Sacerdos frangit Eucharistiam per medium, & ponit dimidiatam partem in patena, & ex altera parte facit quinque particulas, ex altera vero quatuor, deinde ponit omnes simul in patena in modum crucis, habetque suum quæque particula nomen. Quinque priores dicuntur Corporatio, Natiuitas, Circuncisio, Apparitio, Passio: quatuor reliquæ, Mors, Resurrectio, Gloria, Regnum. Postea digitis super calicem accurate purgatis, & cooperto calice, facit Memento pro vius, vt ipsorum more loquar. Mox dicitur oratio dominica ad hunc modum: Verbum patris quod caro factum est, vt habitares in nobis, præsta nobis, vt qui te veniisse iam credimus, ab omni peccatorum eruamur contagione, cum præceptionis tuæ oraculis proclamauerimus in terris: Pater noster, qui es in cœlis. Respondetur, Amen. & eodem modo respondetur ad singulas petitiones, præterquam ad illam, Panem nostrum, &c. ad quam respondetur, Quia tu es Deus.

Deinde

Deinde dicit orationem deuotissimam, quæ incipit, Liberati a malis, &c. & tun- *An. dom.*
dendo pectus dicit, Pone domine finem peccatis. Qua finita, acceptam particu-
lam, quæ dicitur Regnum, præmissa oratione ponit super calicem: mox addita alia
immittit in illum. Post hæc dicit: Humiliate vos benedictioni, & certis quibusdam
formulis benedicit populo. Mox fit secũdum Memento, vt sic loquar, pro defun-
ctis. Quo peracto, recipit corpus & sanguinem Domini cum quibusdam deuotis
precationibus, atque interim cantatur a choro, Gustate & videte, quam suauis est
Dominus, &c. Absoluta communione cantatur antiphona, Refecti Christi cor-
pore, &c. & libro in sinistrum cornu altaris translato, dicit sacerdos orationem, in
cuius fine respondetur, Amen. Deinde sacerdos, Per misericordiam tuam Deus
noster, qui es benedictus, & viuis, & omnia regis in sæcula seculorum. Respondetur, Amen. Dominus sit semper vobiscum. Respondetur, Et cum spiritu. Postea presbyter vel diaconus: Solennia cõpleta sunt in nomine domini nostri Iesu Christi, votum nostrum sit acceptum cum pace. Respõdetur, Deo gratias. Quamdiu sacris operatur sacerdos, nunquam se conuertit ad populum. Atq; hic erat modus celebrãdi apud Hispanos tempore Gothorum, quo etiam postea vsi sunt, vsq; ad tempora Alfonsi sexti, sicut diximus. Quomodo vero sublatus sit, suo loco dicemus. F. Ioannes Laziardus Cœlestinus in epitome vniuersalis historiæ mentionem facit huius sacrificandi ritus, sed paucis, vbi illud addit, quod quando letiatur Eucharistia, diaconus cantat alta voce: Videte, in quem creditis. Sed hoc in Hispania non seruatur.

Eodem anno, nempe 717. Muza & Tarif Barbarorum duces vocati sunt ab 717
Vlit Miramolino ad reddendam rationem rerum gestarum. Qui dum se itineri accingerent, Muza filium suum Abdulaziz Hispaniæ præfecit. Qui cum sedem Hispali fixisset, Egilonem Roderici Gothorum Regis vxorem duxisse fertur, de qua re paulo post dicemus. Tarif certior factus, quod Pelagius collectis ad se Christianorum reliquiis, Rex ab eis salutatus esset, ægre ferẽs rem iudicio suo tam indignam, Alchaman virum rei bellicæ peritum, contra eum cum magnis copiis misit, cui addidit Oppam Hispalensem quondam Archiepiscopũ, si forte vel verborum lenocinio, vel promissis, vel etiam minis ipsum ab instituto posset auertere. De quorum aduentu, quum nunciatum Pelagio esset, cum suis omnibus in Auseam montem progressus, mille secum selectiores in specum quandam prægrandem duxit, reliquos qui bello videbantur minus idonei, iussit in præcipitiis montis euentum rei expectare. Mox Oppas (Olpam alii appellant) ad Pelagiũ missus, dolere se ex animo vicem illius dicebat, qui tã exiguis atq; imbellibus fretus copiis, resistere se posse tanto exercitui vana spe crederet. Gothorum potentiam & bellicam gloriam Arabum virtute fractam, atque ad nihilum redactam: quid se futurum speraret, cuius nullæ essent vires. Proinde ne se ac miseram gentem in vnius horæ discrimen daret, sed rebus suis consuleret, dum aliqua misericordiæ spes in victoris clementia esset. Quod ni mature faciat, eam subeundam fore fortunam, quam hostis iratus dederit. Ad quæ Pelagius animo intrepidus fere in hunc respondit modum: Satis illum iam verborum Christiano nomini dedisse, desineret tandem falsis persuasionibus miserorum animos ludificari, atque a tuenda religione Christiana auertere. Se non suis copiis confisum, quas sciebat quam haberet exiguas, tam numeroso hostium agmini resistere ausum esse, sed diuini spe auxilii fretum, contra cuius numen nulla quicquam valeat humana potentia: hac spe fultum, non illius technas, non hostium minas, non Barbarorum tela timere, sed quicunque futurus sit rei exitus, forti animo ad ferendam omnem pro Christi fide asserenda fortunam paratum esse, neque dubitare se, quin tandem futurum sit, vt clementissimus Deus suorum misereatur. Postquam animaduertit Oppas constantiam Pelagii, regressus ad Barbarorum duces, ait verba nihil prodesse, nullam nisi in armis spem esse. Continuo cœperunt Barbari specum, in qua cum suis latitabat Pelagius diuinam opem ex intimis animi penetralibus implorans, omni tormentorum ac telorum genere oppugnare: sed Dei singulari beneficio factum est, vt tela retro in suorum perniciem verterentur, sine vllo Christiano-

An. dom. rum incommodo. Dicuntur propriis telis circiter viginti Barbarorum millia periisse. Quæ res tam ingenteis spiritus Christianis subdidit, vt specu egressi, magnam in reliquos stragem ediderint, Alchaman ducem hostium occiderint, Oppam ceperint, de quo quid actum sit, memoriæ proditum non reperitur. Quicunque Barbarorum hanc stragem effugere potuerunt, in abrupta montium fugientes, partim Christianorum armis perierunt, partim montis ruina oppressi sunt. Hanc tam insignem victoriam diuino munere consequuti sunt Christiani anno Domini septingentesimo decimo octauo.

718 Eodem anno Tarif & Muza ad Vlit Miramolinum profecti sunt: sed anteuertens Tarif, ita Muzam apud Miramolinum detulit, vt non solum non fuerit benigne susceptus, sed etiam grandi pecunia multatus. Ex qua re paulo post dolore cõtabuit. Hanc horum ducum vocationem Rases dicit fuisse quarto anno post cladem Hispanię: Isidorus Pacensis decimo quinto mense. Paucis post diebus mortuo Vlit, Zuleima frater ipsius Arabum successit imperio, regnauitque annis tribus. Alahor siue Alhor (hunc Zuleima in locum Muzæ præfecerat, quamuis alii Vlit adhuc superstite missum dicant) vbi audiuit stragem suorum Pelagii auspiciis factam, suspicatus insidias a Iuliano & filiis Vitizæ, bonis omnibus illos & vita multauit. Quod quidam Muzæ quoque adscribunt.

719 Abdulaziz, qui, vt diximus, ducta Roderici Regis vxore, Hispali sedem regni fixerat, cum vxoris suasu contra Maurorum consuetudinem, titulum ac diadema regium vsurparet, coniuratione suorum, dum orationi vacaret, tertio regni sui anno obtruncatur. Existimabant enim illum ad Christianorum sectam desciuisse. Post quem regnauit Aiub menseis quinque, dies viginti, qui sedem regni Cordubam transtulit, vt ait Rases. Post Aiub regnat in Hispania Alahor Abderamenis filius, annos duos, menses nouem. Hic Arabes qui in prima Hispaniæ expugnatione fuerant, crudeliter habuisse dicitur, vt thesauros quibus eos potitos existimabat, extorqueret. Rases Alahor post Abdulaziz, quem ipse vocat Abelaaziz, & Aiub ponit, sed meo iudicio illi in numerum præfectorum siue Regum Hispaniæ non recte veniunt, quippe qui legitimo imperio functi non sunt. Quin & hos alii aliis annis ponunt: ego eum numerum sequor, qui mihi visus est vero propior. Eodem anno, nempe Æra septingentesima quinquagesima septima (vt ait Isidorus Pacensis) eclipsis solis fuit per totam Hispaniam, ab hora secundum alios sexta, secundum alios septima, vsque ad horam nonam tanta, vt stellæ tanquam denocte lucerent. Zuleima Homar & Izit filios fratris sui, successores imperii Arabici designat.

720 Mortuo Zuleima, Homar & Izit imperium Arabum assumunt, sed mox Homar rebus humanis sublato, solus Izit regnat annis quatuor. Hic misit Adham filium Melic in Hispaniam, qui aliis dicitur Abrahem. is Hispaniam rexit annis duobus cum dimidio, quem Rodericus Toletanus nunc Adham, nunc Azam appellat, atque eius iussu pontem Cordubensem constructum ait. Addit Rases hunc a Mauris quintam partem bonorum omnium petiisse, per speciem dandi pauperibus, sed re vera, vt eos ita opprimeret, ne in illum possent aliquando resurgere. Toletanus ait illum oppidis & castellis in Hispania per vim captis quintã partem, deditiis vero decimam fortunarum omnium tributi nomine imposuisse. Mortuus est Dertosæ, vt inquit Rases, dum a vastatione Turiassonensis ciuitatis rediret, vt inquit Toletanus. Eodem tempore Arabes Pyrenæos montes transgressi, Galliam Gothicam misere vexant, & capta Narbone, Tolosam obsident, duce Zama, vt inquit Toletanus, cui a Gallis occiso Abderamenem sufficiũt, donec alius a Miramolino dux mitteretur. Chronica Regis Alfonsi hunc Zamam eundem faciunt cum Azam siue Adham. Denique tanta est nominum confusio, vt non facile explorati aliquid scribi possit. Quam ex eo natam arbitror, quod per varios Hispania regeretur, quibus tamen omnibus vnus præerat, qui Cordubæ Rex dicebatur, quantum ex veterum monumentis coniicere datur.

722 Pelagius Rex, confluentibus vndiquaque ad ipsum nuncio recentis victoriæ Christianis, fortior factus, Legionem ciuitatem Mauris eripit, & fortiter contra Sarra-

Sarracenos audendo, quasi signum aliquod ad bene de Rep. Christiana sperandũ attollit. Idem dimissis Gothorum Regum insignibus, insignia cepit leonem rubrum in campo candido, quibus hodie quoq; Reges Legionenses vtuntur. *An. dom.*

Mortuo Isid Miramolino succedit Iscan frater ipsius, qui regnauit annis 21. Hic in Oriente per duces & legatos suos multa præclara gessit, in Occidente vero nihil memoratu dignum, adeo deditus accumulandę pecuniæ, vt omnes præcessores suos opulentia vicerit. 725

Anno Arabum 107. Ihahea præficitur Hispaniæ, vt inquit Isidorus Pacensis. Huius mentio fit in Chronicis Regis Alfonsi, vbi dicitur hic regnasse in Hispania annis duobus cum dimidio. 727

Eudo Dux Aquitaniæ victus fugatusq; a Carolo Martello Rege Francorum, Sarracenos ex Hispania contra illum in auxilium suum euocat. Qui numero ad quadringenta hominum millia, cum vxoribus, liberis, ac seruis, duce Abderamene (Abdiramam Galli scriptores appellant) tanquam in certas sedes ex Hispania in Vasconiã venere, quacunq; iter facerent, tum sacra, tum prophana nullo discrimine hostiliter depopulantes. Ex annalibus Francorum & Iacobo Meyero. 729

Carolus Martellus adiuuante Eudone, qui Barbarorum aduentu pressus, facile ad pacem inclinauerat, ante vrbem Turonensem grauissimo prælio cum Sarracenis conflixit, & incredibilem in eos stragem edidit. Nam cecidere ad trecenta septuaginta quinq; Barbarorum millia, in quibus Abderamen cum omni prope nobilitate sua: ex Christianis tantum mille quingenti desiderati, sicut ex ipsius Caroli Martelli literis, ad Stephanum secundum Romanum Pontificem, constat reaffirmat Iacobus Meyerus. 730

Mortuo Ihahea, mittitur in Hispaniam Adaifa Alcazazin, vir leuis ingenii, & ob id paucis post diebus regno pulsus, cui subrogatus est Hiemen, qui & ipse quinto regni mense defunctus, successorẽ reliquit Autuman. Quin & huic ipsi post quatuor mensis defuncto, successit in regnum Cordubæ atq; administrationem totius Hispaniæ Alhatam. qui ob crudelitatem suis inuisus, decimo post mense, iussu Iscanis Miramolini, regno pariter & vita priuatus est. 732

Eudo Aquitaniæ dux fato concessit, Hunoldus & Vaifarus filii vt Aquitaniam recipiant, Sarracenos in auxilium accersunt, qui incendiis ac direptionibus vsq; ad Burgundiam pene omnia vastarunt. Quibus Carolus Martellus cum copiis occurrit, & cedere coegit. Ex Annalibus Francorum. vbi nescio qua autoritate legitur, Vesogothos & Arianos in auxilium vocatos, cum Ariana hæresis in Hispania fere centum quinquaginta annis ante fuerit extincta, & etiam Gothorum siue Vesogothorum nomen iam tum deletum extiterit, & quæ supererant illorum reliquiæ, tuendis suis finibus tantum haberent negocii, vt alienos infestare non liberet. Proinde non Vesogothos illic, neq; Arianos, sed Sarracenos legendũ iudico. 733

Pelagius multis rebus aduersus Barbaros præclare gestis, multisq; receptis oppidis moritur, sepultus apud Canicas. Non ignoro alios mortem ipsius ponere 732. sed & ego antiquos autores habeo, & certis de causis hunc annorũ numerũ sequor. Successit illi Fafila filius, qui regnauit annos duos, menses sex. Eodem anno Sarraceni maioribus quam antea copiis ex Hispaniis Gallias repetunt, & Auenionem proditione occupant, atque etiam Narbonem. Ex Annalibus Francorum. 735

Carolus Martellus multorum validis adiutus auxiliis, obuiam Sarracenis profectus, Auenionem expugnat, Athinus Barbarorum Rex Narbonem fugit, Amoreus & ipse Rex Sarracenorum Narbonensibus obsessis opem dum ferret, cum toto suo exercitu ad internecionem cæsus prope Illiberim. Athinus Rex relicta Narbone fugit, Martellus reliquias belli persequitur non sine multarũ vrbium incendiis. Ex Annalibus Francorum & Iacobo Meyero. Rodericus Toletanus aliter hæc refert, sed abludere mihi multum a veritate videtur historiæ. 736

Fafila dum inconsultius venationi operam daret, ab vrso laniatus est. Succedit illi Alfonsus cognomento Catholicus, filius Petri Ducis Cantabriæ, ex genere Recaredi Catholici Gothorum Regis, gener Regis Pelagii. Nam filiam eius Ormi- 737

An. dom. sendam vxorem duxit, ex qua filios tres sustulit, Froilam & Vimaranum & Aurelium, ac filiam vnam nomine Odisindam, præter quos habuit & Mauregatum ex concubina. regnauit annis nouendecim, mense vno, die vno. Hic religionis Christianæ non solum obseruator studiosissimus extitit, sed etiam amplificator felicissimus. Nam Lucensem ciuitatem, Tudem, Asturicam, bonam Castellæ partem, Abulam vsq; Christianis restituit, in Portugallia quoq; Bracaram anno regni sui secundo, atq; in multis ciuitatibus episcopos instituit, ecclesias ornamentis necessariis, vt in tali tempore, magnifice ornauit, sacros libros summo studio perquisitos in locis sacris reposuit, deniq; talem se præstitit, vt tam Deo quam hominibus fuerit amabilis.

741 Frodoarius, Vrbanus, Euantius, & alii viri sancti, de quibus superius sumus loquuti, hoc anno, nempe Æra septingentesima septuagesima nona, in sancta pace quieuerunt, vt ait Isidorus Pacensis.

744 Circa hunc annũ, hoc est, Æra septingentesima octogesima secunda, doctrina & sanctitate floruit Cixlia, ab incunabulis educatus in obsequio Dei, præsul Toletanus, qui nouem annis episcopatu inter Christianos qui misti Arabibus Toleti viuebant, functus est. Ex eodem.

747 Hoc anno, vel secundũ alios, præcedenti, Nonis Aprilis, die Dominico, Corduba, hora prima, secunda, & tertia, cunctis videntibus, tres soles in cælo miro modo lucentes, & quasi pallentes, falce ignea vel smaragdinea præcedẽte visi sunt. Ex eodem. Toletanus addit intolerabilem famem secutam esse. Eodem fere tempore Petrus Toletanæ sedis episcopus, cognomento Pulcher, claruit, & ad Christianos Hispali habitanteis de pascha erranter celebrato libellum elegantem conscripsit.

748 Huius tempore Regis Iscan Miramolinus moritur, suscipit imperiũ Vlid, cõtra quem Hispania rebellione insurrexit. Ad quos motus sedandos Abubacar in Hispaniam cum imperio missus, paucis post diebus occisus est. Huic successerat Abdemelic. Abdemelic vero regnauit anno vno & successit Ocæ, siue Ochæ, qui illum regno expulerat, atq; interim regnauerat annis quinq;. Nã ante Ocham Abdemelic annis quatuor, ante Abdemelic Abderamen tribus fere annis, anteà Mahumetes duobus mensibus, ante hunc Manes exiguo tempore, ante Manem Alhatam, de quo superius diximus. Hæc fere ex Roderico Toletano. Nam Rases multum diuersa prodidit. Vlid imperauit annis duobus. In Hispania occiso Abubacar regnat Redoam. hunc Toban appellat Toletanus, nisi mendosus est liber. Regnauit hic admodum exiguo tempore.

750 Mortuo Vlid, imperium adepti sunt Arabum Abraham frater Vlid & Maroan: sed Maroan anno secundo occidit Abraham, & solus regnauit annis sex. Ex qua cæde magnæ seditiones inter Arabes exortæ sunt.

752 Thoaba regno præficitur Hispaniæ, vir bellicosus ac nobilis, sed post annum vnum regno pariter & vita cessit.

753 Iuzef siue Iuzaf regnaturus mittitur in Hispaniam, qui fuit admodum iniquus Christianis. Huius tempore dicit Rodericus Toletanus visos Cordubæ tres illos soles, de quibus diximus. Addit Rases toto biennio non pluisse in Hispania, atq; inde totam Hispaniam maxima rei frumentariæ & aliarum rerum inopia laborasse, Videtur hic regnasse nouem annos. Iuzaf siue Iuzef Arabibus dicitur, quem nos Iosephum appellamus.

756 Hoc anno secundum antiquissimos quosdam commentarios quos sequutus sum, mortuus est Alfonsus Catholicus, in cuius transitu psallentium voces auditæ dicuntur in aere: Ecce quomodo tollitur iustus, & nemo considerat, ablatus est a facie iniquitatis, & erit in pace memoria eius. Sepultus est cũ vxore Ormisenda in ecclesia diuæ virginis, in territorio Canicẽsi. Patri defuncto successit filius Froila, & regnauit annos vndecim, menses quinq;, dies viginti, sicut in Alcobacensi codice, & alio Chronico perantiquo, atq; etiam historia Compostellana reperi. a qua opinione non multum discrepant Chronica Regis Alfonsi, quæ duodecim illi tribuunt. Toletanus & qui illum sequuntur, tredecim annos regnasse affirmant.

Hic

Hic quanquam alioqui malus & crudelis, tamen diuino fauore vsus est, quia li- *An. dom.*
centiam coniugalem qua sacerdotes Hispaniæ a tempore Vitizæ fuerant vsi, peni-
tus sustulit, eosq; castitatem & continentiam quam sacri canones præscribunt,
seruare coegit.

Froila cum duce Cordubensium Omar, vel (vt alii volunt) Iuzef, qui Galle- 757
ciæ fines infestabat, collatis signis, insigni victoria potitus, cæcidit hostium quin-
quaginta quatuor millia, ducem cum paucis qui cædi supererant, in turpem fugã
conuertit. Ingens gloria, nisi tantum decus obscurasset scelus admissum in fratrem
Vimaranum, quem, quod omnibus ob formam & egregiam indolem charus esset,
veritus ne fauore populari fretus ad regnum aspiraret, impia morte peremit, cuius
tamen sceleris pœnitentia ductus, filium eius Veremundum in regni successio-
nem adoptauit. Hic Ouetensem ciuitatem condidisse & cathedrali sede fertur
ornasse. Huius tempore Regis venit in Hispaniam Abderamen, eamq; occupa-
uit, primum fugato, deinde occiso Iuzef, seq; Miramolinum Hispaniæ & Regem
Cordubæ appellari iussit, regnauit annis 33. Atq; hoc primum tempore Hispania
Miramolino Babyloniæ subiecta & vectigalis esse desiit. Hoc factum, secundum
Toletanum, anno Arabum centesimo quadragesimo secundo, qui cadit in annũ
Domini septingentesimum sexagesimum. At secundum Rasen, anno illorum
centesimotrigesimo octauo, hoc est, quatuor annis prius. Addit Rases, hunc fuis-
se Moabiæ ex agricola Regis filium. Idem ait, quum Abderamen exercitum mo-
ueret ad expugnandam Valentiam, Christianos metu illius perterritos, corpus di-
ui Vincentii quem tanquam Deum adorabant, & miraculorum fama celebrabãt
eloquitur enim vt Sarracenus) secum fugientes asportasse: quos homines Allibo-
nae montis qui mare illud ingreditur, reperit, & homines quidem occidit, pueros
haces eques Fecensis postea venatum profectus, ad oram maris in Algarbio, in fi-
captiuos abduxit, corpus vero Sancti illic reliquit. Locus ille priscis dictus est Pro-
montorium sacrum, forte præsagio rei futuræ. Nunc appellatur promontorium
diui Vincentii. Hæc omnia Andreas Resendius in scholiis in Vincentium suum
martyrem & leuitam copiosius ad verbum ex ipso quoq; Rase expressa prosecu-
tus est, ex quo, & ipso quoq; Rase, cuius ille mihi copiam pro sua humanitate fe-
cit, ego pauculahæc delibaui. Quæ hoc loco in Chronicis vulgaribus leguntur
de Caroli Magni cum patre Pipino discordia, & aduentu in Hispaniam ad Gala-
frium Regem Toletanum, deq; Galiana Galafrii Regis filia ab eo mutuo amata,
atq; in Galliam abducta, & postquam esset salutaris aqua lauacri tincta, in coniu-
gem accepta, quia apud alios autores non inuenio, consulto missa facio. Toleta-
nus quidem leuiter huius rei meminit, sed nihil affirmat. Sebastianus tamen Mun-
sterus in Cosmographiæ suæ lib. 3. Galianam Carolomanno Caroli Magni fratri
primam vxorem tribuit.

Mortuus est Garsias Ximenius, primus, vt diximus, Suprarbrorum in Nauar- 758
raRex, cui successit Garsias Ennicus, & regnauit annos 44. Hic Pompelonem pri-
mariam Nauarrę ciuitatem, & multas circumquaq; arces ac municipia, a dira Bar-
barorum tyrannide liberauit, atq; Christi Opt. Max. cultum reduxit. Sepultus &
hic ad diui Ioannis, apud patrem.

Vetus Archiepiscopus Hispalensis, eruditione, scriptis, & vita clarus, floruit 760
sub Pipino, vt inquit Ioannes Trittemius.

Froila in vindictam fratris occisi, a fratre vicissim Aurelio occisus est, vt 767
aiunt Tudensis & Burgensis: vt alii, a suis, relicto filio Alfonso Casto, & filia Xi-
mena, matre Bernardi Carpiensis, ex vxore Monina siue Menina, quam ex no-
bilitate gentis Nauarræ ad conciliandos eos duxerat. Post eum regnauit Au-
relius frater ipsius, parricidio regnum adeptus. regnauit autem annis sex, &
totidem mensibus. Quo regnante, bellum seruile in Hispania exarsit, ser-
uis contra dominos arma sumentibus, quod tamen Regis prudentia mox
sopitum est, & serui in pristinam seruitutem redacti. Nulla illius contra Sar-
racenos prælia leguntur. Tandem rebus humanis sublatus, apud Canicas se-
pultus est.

An. dom. Mortuus est Asnar primus Aragoniæ Comes, qui Iaccam ciuitatem & multas
771 arces atq; oppidà de Barbarorum fœdà seruitute ad Christianæ religionis cultum reduxit. Successit illi filius Galindus.

774 Silo, nomine vxoris, regnum Legionis & Asturiarum consequutus est. Duxerat enim Odisindam Alfonsi Catholici filiam. Hic principio regni pacẽ cum Sarracenis pepigit, ad opprimendos qui rebus nouis studebant, & imperium eius detrectabant. Sed cum neq; filios haberet, neq; spem suscipiendæ prolis, animum a negociis regni ad ocium & quietem auertit, administratio & summa rerum penes Alfonsum Castum erat, Odisinda regina amita ipsius hoc procurante. Regnauit annis nouem, mense vno, die vno. Ita in Alcobacensi codice & alio Chronico perantiquo, atq; etiam in historia Compostellana reperi. Tamen Toletanus, & illum sequuti, tantum octo annis regnasse aiunt. Idnabala Sarracenus, Cæsaraugustæ regulus, ab Abutauro & Deuisfezo aliisq; Sarracenorum Regibus domestica seditione regno pulsus, a Carolo Magno cuius opem implorauerat, Cæsaraugusta obsessa, & certis conditionibus dedita, restitutus est, & finitimi reges vectigales facti. In conditionibus hoc erat, vt Christi famulos concionantes audirent. Ex Annalibus Francorum & Iacobo Meyero. Quæ hic de offensione Caroli Magni in reditu addunt, posterius contigerunt, vt non solum ex Chronicis Hispanorum, sed etiam Sigeberto constat. Illud quoq; adiiciunt, Pompelonem eodem tempore a Carolo Magno captam, quod Aragonensium rerũ scriptores negant, & Garsiæ Ennico tribuunt, vt diximus.

783 Mortuo Silone, atq; Oueti ad diui Ioannis Euangelistæ, quam ecclesiam ipse ædificauerat, sepulto, regnum Legionis & Asturiarum communi omnium magnatum suffragio delatum est Alfonso Casto. Quod quum iniisset Alfonsus, Mauregatus patruus ipsius, & Alfonsi Catholici ex pellice filius, comparatis Sarracenorum auxiliis ipsum regno deturbauit, atq; in eam Cantabriæ partem quæ Alaba dicitur, recipere se ad suos compulit. Auxilia vero Barbarorum turpissimo pretio præter omne fas ac decorum redemit, nimirum annuo tributo quinquaginta nobilium virginum, & totidem plebeiarum. tot enim singulis annis illorum nefandæ libidini, ex pacto, Rex ipse impurissimus exposuit. Quapropter merito propter hoc & alia vitia, tum deo, tum hominibus exosus fuit. Regnauit annis quinque mensibus sex, quibus exactis, apud Prauiam vrbem Rex prauus sepultus est. Tudensis in numero annorum iam mihi suffragatur. Ait enim ipsum regnum initasse Æra octingentesima vigesima prima, sicut codex Alcobacensis, & Chronicon perantiquum, cuius mihi copiam fecit Resendius. Quod ideo adiunxi, ne quis arbitretur, me temere a Toletano & aliis dissentire. Sed Silonem ad D. Saluatoris sepultum esse, non ad D. Ioannis, ex monumenti inscriptione patet, quod paulo post referemus.

787 Hoc anno, nempe Arabum centesimo sexagesimo nono, Abderamenis iussu & expensis cœpta est ædificari Mesquita Cordubensis (Mesquitas Arabes templa sua appellant) opere adeo superbo, vt omnes Sarracenorum Mesquitas facile superaret. Quod opus hodie quoq; visitur Cordubæ, consecratum in ecclesiam cathedralem, & amplitudine & columnarum multitudine admirandum. Eodem anno mortuus est Abderamen Hispaniæ Miramolinus. Reliquit vndecim filios & nouem filias, sepultus est in arce Cordubẽsi. Successit illi filius suus, qui Toleto dicitur Hissem, Alfonso Regi Ixeca, Rasi Ismien. quem Zuleima frater regno conatus exturbare, non solum spe sua decidit, sed etiam tota Hispania cedere iussus est. Regnauit annis septem, mensibus ac diebus totidem.

789 Mauregato defuncto successit Veremundus Vimarani filius, regnauit annos duos, vel secundum alios, tres. Nam reuocans in memoriam, quod esset olim ad sacrum diaconatus ordinem promotus, regnum Alfonso Casto cessit, & vxore Imilone, ex qua filios duos Ranimirum & Garsiam sustulerat, posterius abstinuit. Vixit postea cum Alfonso Casto annos quatuor, menses sex, sepultus cum vxore Oueti.

791 Alfonsus Castus tandem regno suo restitutus est, maximo omnium applausu, qui a

qui a perpetua vitæ castitate cognomentum hoc meruit, vir omnibus virtutibus optimo principe dignis præditus. Regnauit annis vno & quadraginta: sed anni Mauregati & Veremundi huic adscribuntur. *An. dom.*

Iacobus Meyerus in Chronico rerum Flandricarum ait, hoc tempore Olisiponem ab Alfonso Rege, ope Caroli Magni, a Barbaris receptam, & Barcinonem ciuitatem recuperatam. Idem affirmat Platina in vita Leonis tertii. Et Barcinonē quidem per hæc tempora a Carolo Mauris ademptam reperio, sed Olisiponis receptæ in Annalibus Hispanorum, quos ego quidem videre potui, mentio nulla extat. Inuenio quidem Olisiponem bis a Sarracenorum tyrannide liberatam, semel ab Alfonso sexto, eo qui Toletum Christianæ religioni restituit, idq; Æra millesima centesima trigesima prima, hoc est, anno Domini millesimo nonagesimo tertio, vt ex codice Alcobacensi & alio Chronico perantiquo notaui, quum tamē Toletanus eius rei non meminerit: posterius ab Alfonso Henrico, primo Portugalliæ Rege, anno domini millesimo centesimo quadragesimo septimo. Porro quod ab Alfonso Casto recuperata fuerit (nam alius Alfonsus Rex Caroli Magni tempore non extitit) hactenus nusquam alibi legi. Eodem fere tempore Rex Alfonsus ecclesiam S. Saluatoris Ouetensis ciuitatis extruendam curauit, & in eam transtulit reliquias quæ Toleto & ex reliqua Hispania in Asturias delatæ fuerant: simul & arcam reliquiarum, quæ ex Hierosolymis tempore Mahometis Hispalim naui aduecta, inde Toletum delata, demum post annos sexaginta quinq; in Asturias asportata fuerat. In eadem crucem auream gemmis preciosis distinctam reposuit, quam angeli duo, peregrino habitu aurifices se esse testati, miro opere fabrefecerant, nimirum Deo Opt. Max. sanctitatem optimi Regis tam insigni miraculo illustrante. Ita ferme qui de rebus Hispaniæ scripserūt. Sed Silonem esse templi illius autorem, constat ex monumento quod est Oueti in ingressu basilicæ Sanctiſaluatoris: vbi legitur ducenties septuagies, 792

SILO PRINCEPS FECIT.

T I C E F S P E C N C E P S F E C I T
I C E F S P E C N I N C E P S F E C I
C E F S P E C N I R I N C E P S F E C
E F S P E C N I R P R I N C E P S F E
F S P E C N I R P O P R I N C E P S F
S P E C N I R P O L O P R I N C E P S
P E C N I R P O L I L O P R I N C E P
E C N I R P O L I S I L O P R I N C E
P E C N I R P O L I L O P R I N C E P
S P E C N I R P O L O P R I N C E P S
F S P E C N I R P O P R I N C E P S F
E F S P E C N I R P R I N C E P S F E
C E F S P E C N I R I N C E P S F E C
I C E F S P E C N I N C E P S F E C I
T I C E F S P E C N C E P S F E C I T

In Mausoleo.

H.S.E.S.S.S.T.L.

Hic situs est Silo. Sit sibi terra leuis.

An. dom. Anno Alfonsi Casti tertio Dux quidam Sarracenorum cum magnis copiis ad
793 Asturias depopulandas venit, sed Alfonsus hosteis magno animo depulit, occisis septuaginta millibus cum duce ipsorum.

794 Ixeca Miramolinus Hispaniæ, Cordubæ Rex defunctus, successorem reliquit Halihatam filium, qui regnauit annos viginti sex, menses decem, dies quindecim. Hic equitum quinq; millia ad corporis sui custodiam delegit, partim Christianos qui a fide defecerant, partim eunuchos.

798 Hoc anno ad summum Pontificatum B. Leo tertius euectus est, cuius auctoritate Compostella sedem & dignitatem episcopalē sortita est, rogatu (vt aiunt) Carroli Magni. Cū enim venerabile corpus Apostoli id temporis vsq; latuisset, Theodomiro episcopo Iriensi diuinitus reuelatum est. Cuius rei fama excitus Carolus Magnus, eo peregrinationis causa, vt erat vir religiosissimus, profectus, deinde Leonem Papam rogauit, vt locum adeo sanctum & venerandum episcopali dignitate nobilitaret. Facile concessit in tam piam petitionem pientissimus Pontifex, & Iriensem sedem Compostellam transtulit, ita tamen, vt episcopi Iriensis titulū retineret. Quod ita obseruatum est vsq; ad annum circiter octingentesimū septuagesimum septimum: quo tempore Ioannes octauus Pontifex Romanus ecclesiā ab Archiepiscopatu Bracarensi exemit, & metropolitanam fecit. Placuit hoc Alfonso Casto, & ciuitatem Compostellanam ecclesiæ illi cum aliis prouentibus ac muneribus dono dedit, vt annotauit Alfonsus Venerus ex Chronico quodā quod ad D. Dominici Legione seruari ait. Postremus episcopus Iriæ, & primus Compostellæ fuit Theodomirus vir sanctus. Hæc sicut ab aliis prodita sunt, referre hoc loco libuit propter eos quibus hæc quoq; placent. Cæterum quæ fuerint ecclesiæ Compostellanæ primordia & incrementa, superius in capite de recentioribus Hispaniarum episcopatibus, ex Compostellana historia & Apostolicis diuersorum Pontificum literis explicaui. Nunc operæprecium facturus mihi videor, si quæ de ratione occultati atq; ignorati sanctissimi sepulchri, ac de reuelatione eiusdem in historia Compostellana reperi, hoc loco subiungam. Ea vero habent ad hunc modum. Floruerat autem antiquitus in illo loco (de Compostella loquitur) inter Catholicæ fidei cultores Christiana religio. Sed tempore persecutionis ingruente, & superba paganorum tyrannide Christiani nominis dignitatem conculcante, totus fere Christianæ religionis cultus longo iam tempore euanuerat. In tot igitur tempore Sarracenorum, & longo etiam tempore post restitutionem fidelium, venerāda Beati Apostoli tumba, nullius Christiani accessu frequentata, fruticum syluarumq; spissitudine mansit diutissime cooperta, nulliq; vsq; ad tempus Theodomiri Iriensis episcopi fuit reuelata aut cognita. Sed quando omnipotenti Deo placuit ecclesiam suam laborantem visitare, & eius aduersitatem in prosperitatis tranquillitatem conuertere, statim tempus suo potenti imperio mutauit, Regnum Hispaniæ transtulit, & gentili superstitione per regionem Hispaniam conculcatam & prorsus annullatam Christi sui fidem inibi suscitauit. Ante autem illius pestis expulsionem, Mirus bonæ memoriæ Rex, diuina dispensatione regni sceptra suscipiens, primus Pontificales sedes per Hispaniæ prouincias, iuxta Romanæ ecclesiæ normam, diuina gratia inspirante constituit, & Andream in episcopum eligens, Iriensis cathedræ primitus sublimauit. Hinc equidem hos infra scriptos ordine successisse legimus, quorum nullam profecto præter nomina notitiam habemus. 2 Dominicum, 3 Samuelem, 4 Gotomarum, 5 Vincibilem, 6 Felicem, 7 Hildiulfum, 8 Seluam, 9 Leosindum siue Theosindum, 10 Enulam alias Benulam, 11 Romanum, 12 Augustinum, 13 Honoratum, 14 Hindiulphum. Præmonstratis autem episcopis fertur successisse Theodomirus, eadem cathedra diuina dispensante gratia sublimatus. In cuius tempore diuinæ maiestatis omnipotentia Occidentalem ecclesiam, sepulchro tanti Apostoli reuelato, visitare & illuminare dignata est. Qualiter autem reuelatum fuerit, sequens pagina patefacit. Quidam namq; personati & magnæ autoritatis viri, præfato episcopo retulerunt, luminaria in nemore quod super beati Iacobi tumbam diuturna vetustate excreuerat, nocturno tempore ardentia multoties vidisse, ibiq; angelos sibi frequentius apparuisse.

apparuisse. Quo audito ipsemet ad eum locum, vbi illi se talia vidisse asserebãt, ac- *An. dom.*
cessit, & luminaria in prædicto loco ardentia propriis oculis procul dubio aspexit. Diuina igitur inspiratus gratia, præfatum nemusculum festinanter adiit, & diligẽtius circunspiciens, quandam domunculam marmoream tumbam intra se continentem inter syluas & frutices inuenit. Qua inuenta, Deo gratias referens, Casti Regis Ildefonsi qui tunc in Hispania regnabat, præsentiã incunctanter adiuit, eiq; rem vt audierat, & propriis oculis viderat, veraciter notificauit. Ipse vero tantæ audientiæ gaudio diffusus, citato calle has partes intrauit, & ad honorem tanti Apostoli ecclesiam restaurans, episcopium Iriensis sedis in hũc locum qui Compostella dicitur, multorum episcoporum ac Dei seruorum, nobiliumq; virorum auctoritate, atque priuilegio regali commutauit. Hoc autem sub tempore Caroli Magni factum esse, multis referentibus audiuimus. Theodomirus vero episcopus tanto fidentius oculos mentis ad cœlestis patriæ considerationẽ erigebat, quanto frequentius beatum Iacobum, post basilicam sibi factam, miraculis & virtutibus copore, vitam securus effudit finali sorte interueniente. Hæc ad verbum ex Historia Compostellana, cuius mihi copiam Salmanticæ fecerunt integerrimi atque ornatissimi Collegæ Collegii S. Saluatoris, cui ego Collegio propter antiquam erga me beneuolentiam plurimum debeo.

Zuleima & Abdalia patrui Halihatam, quos diximus ab Ixeca pulsos Hispania, 799
audita morte fratris, cum exercitu hostili ex Africa in Hispaniam transierunt ad inuadendum imperium noui Regis. Quo non segniter obuiam eunte, alter illorũ occisus est cum bona parte exercitus, alter in fugam versus: paulo post vltro se in fidem nepotis dedit, & magnis illius beneficiis vsus est.

Mortuo Garsia Ennico, secũdo Suprarbrorum in Nauarra Rege, successit For- 802
tunius Garsias, qui regnauit annis tredecim, & ducta vxore Galindi Aragoniæ Comitis filia, Aragoniæ Comitatus titulum accepit, vti iam dictum est. Regnauit annis tredecim.

Hoc anno aiunt Carolum accepisse cladem illam insignem apud Roncis val- 809
lem, in qua multa Gallię nobilitas cecidit: sed ea clades ita varie ab autoribus refertur, dum alii dicunt in accessu factam, quando Hispanos qui Alfonso Regi regnũ ipsi deferenti refragabantur, oppugnatum venit: alii gestis in Hispania rebus, in reditu offendisse. Vt vt est, illud inter omnes scriptores tam Hispanos, quã Gallos, constat, Carolum Magnũ in saltibus Pyrenæis insigni clade affectum, cæsis aliquot ducibus ipsius, in quibus Rolando Caroli ex sorore nepote, & aliquot ex iis quos Franciæ Pares appellant, vt ait Robertus Gaguinus, atq; amissis omnibus impedimentis bellicis. Præcipua opera in eo conflictu fuisse dicitur Massilli Regis Cæsaraugustæ, cuius etiam Paulus Æmilius mentionem facit, & Bernardi Carpiẽsis. Hic nepos erat Alfonsi Regis ex Ximena sorore, quem illa ex furtiuo cõcubitu Sanctii Comitis, interposita tamen coniugii fide, suscepit. Quod quum Alfonso Regi innotuisset, rem indignam grauissime ferens, sororem in Parthenonem abdidit, Sanctium in arcem Lunæ vinctum conclusit, vinculorum & vitæ terminum eundem constituens. Bernardum apud se pro filio eduxit, cuius admirabilis in re bellica virtus, multis magnisque præliis frequenter enituit. Eodem anno, vel potius superiore, Sarraceni qui Toleti habitabant, immodica fœlicitate insolentes, & dulci (vt inquit ille) fortuna ebrii, aduersus Halihatam Miramolinum suum insurrexerunt, iussa illius detrectantes. Quod quamuis ægre esset Regi Barbaro, tamen aduersus populum præpotentem æstu potius agendum ratus, quam vi, misit eo Oscensis ciuitatis præfectum, hominem apud illos gratiosum, a quo regerentur, omnem rebellionis causam ab illis in præfectos suos transferens, tanquam qui a religione officii sui declinarent. Per quem præfectum non admodum absimili techna rebellionis autores puniuit, & reliquos metu imperata facere coegit, atque olim Tarquinius Superbus Gabinos per Sextum Tarquinium filium subegit. Misit enim illuc filium Abderamenem cum exercitu, qui cum se ad bellum Christianis inferendum venisse simularet, in arcem

An. dom. intromissus quam præfectus ille in medio vrbis per fraudem cõstruxerat, quo loco postea D. Christophoro ædes ædificata est, primores per speciem conuiuii ad se vocatos, dispositis ad eam rem apparitoribus, trucidari fecit ad quinque millia. Quorum infortunio reliqui perterriti, veniam supplices poposcerunt, ac deinceps in fide & officio permãserunt. Rem totam fusius Rodericus Toletanus prosequitur in Arabum historia, & post illum in Chronicis Alfonsus decimus. Nobis summam rei velut adumbrasse sufficiat. Eodem anno duo Arabum duces diuisis exercitibus in Galleciam populabundi venerunt, sed Alfonso Rege non segniter agente, occisi, non solum repulsi sunt.

815 Fortunius Garsias, tertius Suprarbrorum in Nauarra Rex, fato concessit, post quem regnauit Sanctius Garsias annis 20. Hic se appellauit Regem & Comitem, multaque aduersus Sarracenos præclara gessit, & bonam Nauarræ partem a Barbarorum tyrannide sibi vendicauit: demum ab eis in prælio, dum incautius in hosteis irruit, occisus sine hærede decessit. Bernardus Carpiensis dum multis magnisque obsequiis Regem sibi deuinxisset, & illum in variis dubiisque prælius tantum non ab hostibus oppressum liberasset, obnixe orauit eum, vt patrem ipsius vinculis solueret. Quod cum constanter sibi negaretur, se a fide Regis alienauit, & cum aliquot viris primariis sanguine sibi iunctis, in Saldaniam ditionem suam secessit, vnde crebris excursionibus ditiones Regis non leuibus incommodis affecit.

816 Mahometes quidam Emeritensis, Abderamenem Halihatæ filium fugiens, in fidem Regis Alfonsi receptus est, & terras, vbi habitaret, accepit: sed post bienniũ reuersus ad ingenium, violauit fidem, neque ita multo post perfidiæ pœnas capite luit, cæsis quinquaginta millibus Sarracenorum. tantũ enim exercitũ collegerat.

817 Mauri suburbii Cordubensis opibus suis freti, nouis rebus studere cœperunt, sed mature ab Halihata oppressi resipuerunt.

819 Sarracenis mutuo bello implicitis, Christiani Barcinonem occupant. Ad quam recuperandam dum Halihatas, pace cum patruis suis composita, se compararet, morbo correptus interiit. Reliquit filios nouendecim, filias vero viginti nouem. Post eũ regnauit Abderamen filius eius, qui instituit, vt apud Mauros filii patrum hæredes essent. Nam ad eum vsque diem, fere defunctorum bona ad fratres & aliquando etiam ad alienos redibant, omissis filiis.

820 Barcino iterum a Sarracenis recepta.

824 Alfonsus Castus iam animam agens, coram se Regem declarari ac salutari fecit Ranimirum, Veremundi Regis diaconi filium, quum alioqui regni successio ad Bernardum Carpiensem nepotem suum ex sorore Ximena lege rediret. Mox ipso defuncto, atque Oueti ad diuæ Virginis, quam ecclesiam ipse construxerat, sepulto, regnauit Ranimirus annis sex, mensibus nouem. Qui quũ principio regni in Castella veteri quæ Bardulia olim nominata est, matrimonii causa abesset, Nepotianus Comes Palatii regnum collectitio exercitu inuasit. Cuius rei factus certior Ranimirus, haud segniter se ad opprimendum hostem comparauit, quem prælio victum & captum erutis oculis in monasterium detrusit. Ranimiro regnãte, fato concessit Theodomirus primus Cõpostellæ episcopus, cui sepulchrũ B. Iacobi reuelatum diximus. Successit ei Athaulfus vir sanctus, qui populũ sibi commissum diuini verbi pabulo quanta potuit vigilãtia pauit. Ex historia Compostellana.

825 Anno regni secundo Sarraceni a Ranimiro per legatos petierunt, vt tributum Christianarum virginum, quod Mauregatus annuum promiserat, ex pacto solueret, si pacem cum eis ratã esse vellet. Ranimirus re cũ primoribus regni communicata respondit, se tã indignis pactis stare nolle, atq; adeo ne pacẽ quidem illorum velle. Quod vt re ipsa comprobaret, conscripto iusto exercitu, agros illorũ vastare cœpit Anagarum vsq;. Sed & hostes cum numerosissimis copiis obuiam profecti, ancipiti prælio cum Ranimiro cõflixere, tantisper dum nox pugnã diremit. Christiani beneficio noctis periculo erepti, in locum editiorem (Clauigiũ dicebatur) se receperunt, vbi de rei euẽtu soliciti, noctem totam lachrymis & precationibus transegerunt, opem diuinam toto pectore implorantes. Mox Regem somno oppressum

preſſum D. Iacobus Apoſtolus in ſomnis iubet de exitu pugnæ ſecurũ eſſe, victoriam Chriſtianorum haud dubie fore, ſe Apoſtolũ Iacobum eſſe, cui tutela Hiſpaniæ commiſſa ſit, cuius propitiũ numen poſtero die in prælio experturi ſint: tantũ animis ab omni vitiorum inquinamẽto, ſalutari confeſſione expiatis, & ſacroſancto corporis Dominici ſacramẽto communitis, ad conflictum poſtridie ſpe pleni procederent. Rex in ſomnium epiſcopis & magnatibus commemorat, qui tã fauſtum omen læti accipiunt, atq; Apoſtoli iuſſa diligenter faceſſunt. Mox ſe ad præſtium alacribus animis comparãt, tam certo pignore freti, Dei ac ſancti Iacobi numen inuocantes, tantamq; in Sarracenos ſtragem edidere, vt ſupra ſexaginta millia Barbarorũ in acie cæſa ſint. D. Iacobus in eo conflictu equo candido, vexillo nitido, & in eo cruce rubea conſpicuus apparuit. Rex Calagurrim & nonnulla alia municipia atq; arces finitimas recepit. Ab eo tempore receptũ eſt Hiſpanis, in pręliis omnibus, præcipue ſi cum infidelibus ac paganis res eſt, Dei ac diui Iacobi numen implorare, quod ipſis pro militari teſſera eſt. Ranimirus ne ingratus eſſet Apoſtolo pro tam inſigni beneficio, de communi præſulum ac nobilium conſilio ſtatuit, vt pro ſingulis boum iugis, certa tritici menſura, qua in ſoluendis primitiis vtũtur, & de ſingulis vini modiis altera vini ſingulis annis Diuo Iacobo ſolueretur. Quod hodie quoq; nonnullis in locis ſoluitur, & votum appellatur, idq; vere: nam communi Regis, præſidum, magnatum, ac plebis conſenſu perpetuo votum eſt, cũ duriſſimis execrationibus, ſi quis in poſterum violaret. Præterea vt in ſpoliis ac manubiis diuidundis eccleſia D. Iacobi in ſortẽ veniret, atq; vnius equitis numeroeſſet. Extant de ea re literæ ipſius Regis Ranimiri, datæ Calagurri mẽſe Maio, vel ſecundum alios, Iunio, quo menſe victoriam hanc conſequutus videtur, in quibus hæc omnia, quo diximus modo, referuntur, & voti inſtitutio atq; cõfirmatio declaratur. Quæ literæ ſingulis annis in eccleſiis metropoli Cõpoſtellanæ ſubiectis vulgo recitãtur. Quin & Paſchalis Rom. Pontificis literas Apoſtolicas vidi, anno Pontificatus ſui quarto datas, quibus ea vota confirmat. Eodem tempore Dieghus Valera ordinem militiæ diui Iacobi inſtitutum ait, quamuis F. Alfonſus Venerus principium illius circa annum Domini milleſimum centeſimũ ſexageſimum ponat, in qua opinione eſt & Raphael Volaterranus, & poſt illum Antonius Nebriſſenſis. Sed ego illis nequaquam accedo, ac Valerianam opinionem magis probo, tũ quod eo tempore iuſta inſtituendi cauſa fuerit, tum quod diploma Regis Fernandi primi vidi, & exemplar eius penes me habeo, de inſtitutione monaſterii S. Spiritus Salmanticæ, in quo & huius ordinis, & magiſtri illius, & commendatariorum multa mentio fit, quemadmodum ſuo loco patebit. Porro Ferdinandus hic cœpit regnare anno Domini 1020. vel ſecundum alios, 1017.

An. dom.

Magna Normannorum claſſis in Galleciam appulit. quæ cum hoſtiliter omnia vaſtaret, Ranimirus obuiam profectus, magna illos clade affecit, & ſeptuaginta 827
naueis incendit. Reliqui Hiſpalim profecti, depopulati omnia, magnam inde prædam egerunt. In quodam libro vetuſto reperi, tempore Ordonii centum naues Normannorum in Galleciam veniſſe, & poſt triennium ad ſuos rediiſſe.

Domitis hoſtibus, domeſtica ſeditione Ranimirus agitatus eſt. Siquidem Alderedus & Piniolus (alii Primalum, alii Priamum appellant) Comites ac proceres palatii cũ ſeptem filiis, Regẽ nefaria cõiuratione regno deturbare conati ſunt, ſed 828
non reſpondente euentu, oculi Alderedo effoſſi, alter cũ filiis morte multatus eſt.

Ranimirus fato conceſſit, ſepultus Oueti, filios reliquit Ordonium & Garſiam ex Vraca vxore religioſiſſima fœmina, quæ Eccleſiam D. Iacobi & Sancti Saluatoris multis magniſque muneribus proſecuta eſt. Inter multa & pręclara Ranimiri 831
decora, hoc nõ in vltimis laudũ ponendum eſt, quod fratrem Garſiam tãta pietate & beneuolentia ſemper cõplexus eſt, vt eodem cũ ipſo numero & autoritate eſſet. Regnat poſt eum filius eius Ordonius annis decem, & ex vxore Momadona quinque filios ſuſtulit, Alfonſum regni hæredem, Veremundum, Nunium, Odoarium, & Froilam. Hic principio regni Vaſcones rebelles ad obſequiũ ſuũ ſubactos redegit, & Mauros ditionẽ ipſius infeſtantes magna vi depulit, ac ciuitates Tudẽ, Aſturicam, Legionẽ, Amaiam, Patritiã, habitatoribus frequenteis reddidit. Apud hũc

An. dom. Regem Athaulphus tertius Compostellæ episcopus, vir sanctus & pius, a quatuor ecclesiæ suæ seruis de crimine pessimo delatus est. Qua re audita Rex magno furore percitus, ac tam nefandum crimen in episcopo detestatus, Athaulphum ad se vocari iussit. Qui die sancto cœnæ Domini quum in curiã venisset, recta in templum operaturus sacris profectus est. Cumq; a suis admoneretur, vt prius Regem adiret, respõdit in templo maiorem esse Regem qui prius salutandus esset. Demũ peracta re diuina, vt erat sacris indutus vestibus, recta ad ædem regiam profectus est. Rex vero taurum indomitum a canibus venaticis irritatum, in sanctum præsulem immitti iussit, vt qui tanti criminis reus deferebatur, impetu ferocissimi tauri dilaniaretur. Sed taurus, facto ab Athaulpho signaculo sanctæ crucis, mansuetissimus ad eum accessit, & cornua in manibus eius, tanquam si exemptilia haburisset, dimisit, atque in syluam, vnde adductus erat, rediit, itaq; sanctus Dei illæsus euasit. Rex vero & qui cum eo erant primariæ nobilitatis viri, conspecto tam insigni miraculo, ad pedes ipsius prociderunt, & sceleris sui veniã supplices popoposcerunt. Ipse autem iuxta Apostoli doctrinam pro malis bona reddens, benigne condonauit, atque eadem hora pontificatui suo nuncium remittens, in Asturiarum solitudines repudiato mundo soli Deo vacaturus secessit, vbi exemplum sanctæ cõuersationis aliis relinquens, aliquam multis post annis naturæ debita persoluit. Ex historia Compostellana. Rodericus Toletanus hoc plusquam centum annis posterius ponit, & attribuit Veremundo secundo, quẽ ait eo plus fidei habuisse delatoribus Athaulphi, quod filius esset Comitis Gundisalui, a quo Sãctius Rex veneno sublatus fuit. Præterea subiũgit Athaulphum, Rege insalutato, postquam delatores diris execrationibus deuouisset, discessisse atque in itinere tertio post die defunctũ. Sed res ita se habet, vt nos ex historia Compostellana & alio libro peruetusto retulimus, in quo tamen libro reperio, quod Regi maledixerit. Toletani errorem sequutus est Rex Alfonsus & alii post eum.

832 Muza Abenheazim origine quidem Gothus, sed professione Sarracenus, contra Abderamenem Hispaniæ Miramolinũ & Cordubæ Regem insurrexit, & Cæsaraugustam, Oscam, Tudellam, Toletum occupauit. quibus ciuitatibus non contentus, in Cataloniam populabundus expeditiones egit, quin & in Galliam vsque hostili agmine processit. Quo rerum successu elatus, Hispaniæ Regem salutariiussit. Mox Albaidam vrbem Ordonii Regis expugnat, & muris ac propugnaculis egregie munit. Quod vbi cognouit Ordonius, nihil cunctatus, ad recipiendã vrbem & exturbandos Barbaros profectus, vrbem obsidione cinxit: cumq; opem obsessis laturus aduẽtaret Muza, Ordonius copiis suis bipartito diuisis, partem ad continuandam obsidionem reliquit, partem contra Muzam duxit. cũ quo signis collatis cruentum in Sarracenos certamẽ edidit, ex quibus cæsa equitum duodecim millia, & in iis Garsias Muzæ gener, peditum infinita prope multitudo. Muza tribus vulneribus grauiter saucius, fuga mortem euasit. Lecta spolia auri, argenti, & omne genus alterius supellectilis ditissima. Lupus Muzæ filius, Toletanæ vrbis præfectus, se in fidem & clientelam Ordonii dedit, multis & amplis illius ornatus beneficiis, operam vicissim Regi fidelem & strenuam in variis contra Barbaros præliis præstitit.

835 Ordonius Cauriam & Salmanticam expugnauit, occisis eorum regulis, & infinita Sarracenorum multitudine, partim cæsa, partim in captiuitatem abducta. Eodem anno, Fortunio Garsia Suprarbrorum in Nauarra Rege a Sarracenis, vt diximus, occiso, interregnum fuit quatuor annorum, de quo vide quæ notauimus in catalogo Regum Nauarræ. Eodem fere tempore Abderamen plateas ac vias Cordubenses lapideo pauimento strauit, & per tubulos plumbeos ex montibus aquam in ciuitatem duxit, eam quæ hodie scaturit prope templum summum, quæ illorum Mesquita, vt diximus, erat.

839 Ennicus Arista populari suffragio electus Rex, vnctus & coronatus, primusque Rex Nauarræ, sed certis conditionibus, appellatus, nimirũ vt in eos æquis legibus vteretur, atque vt iudex esset medius inter Regem & populum, si quid cõtrouersiæ oriretur, isque Aragoniæ Iustitia appellaretur. Arista cognominatus est abardore

dore bellandi, regnauit annos 31. Mortuus est Abderamen, & reliquit quadraginta quinque filios, & quadraginta duas filias. Suscepit imperium paternum Mahometes filius, & regnauit triginta quinque annis, vt ait Toletanus, vt vero Rases, annis 34. & mensibus sex: nec audiendos puto, qui triginta nouē annos illi tribuūt. Cuius initio regni, Toletani contra ipsum rebellarunt, implorato auxilio Ordonii Regis, qui filium illuc cum non pœnitendo exercitu misit. At vero Mahometes contra illos mouens, insidiis opportuno loco dispositis, ipse cum paucis in conspectum venit. Quod conspicati Toletani, contempta paucitate portis se effundunt, atque in hostē ruunt. Qui simulata fuga, vbi clausum & circumfusum insidiis hostem habuit, versis signis, omnibus inuadendi signū dedit. Tunc Toletani grauis leuitatis suæ pœnas dedere, cæsa Toletanorū tredecim, Christianorū octo millia. *An. dom.*

Ordonius Oueti podagra periit, sepultus ad diuæ Virginis, relicto magno sui desiderio. Regnauit post illum Alfonsus tertius cognomento Magnus, annis quadraginta sex. Quatuordecim erat annorū, quum regno inauguratus est. Cuius initia regni Froila quidā Veremundus turbauit regno inhians. qui dum Rex in Alabam Cantabriæ prouinciam se recepit, comparaturus exercitum, a senatu Ouetensi ob tyrannidem occisus est. Oppresso aduersario, Alfonsus Rex ad suos reuersus, magno cum honore receptus est, mox Sublantiam ac Ceiam muris ac turribus communiuit, atque habitatoribus frequentauit. Deinde Comes quidam nomine Eilo ad inuadendum regnum animum adiecit, & Alabenses ad rebellandū incitauit, sed aduentu Regis territi Alabenses meliora polliciti, veniam consequuti sunt, Comes in catenis Ouetum ductus est. 841

Duces Sarracenorum duo Imundar & Alcaman Legionem oppugnatum venerunt, sed magna virtute repulsi sunt. Alfonsus Magnus vt vacuus aliis curis Sarracenos commodius debellare posset, cum Nauarris & Gallis fœdus coiit, atque ex nobilitate Gallica vxorem duxit Amelinam, quæ posterius Ximena dicta est, ex qua suscepit quatuor filios, Garsiam, Ordonium, Froilam, Gundisaluum, qui fuit Archidiaconus Ouetensis. Quæ hic ponuntur in Chronicis Regis Alfonsi, de Pompelone a Mahomete Miramolino obsessa, & Fortunio Rege capto, & post viginti annos soluto, deque Fortunii viuacitate, quippe qui centum viginti quinque annos vixerit, quia Chronicis Nauarræ & Aragoniæ ex diametro repugnant, neque temporum ratio respondet, consulto prætermitto, quum tamen Rodericus Archiepiscopus Toletanus quem Nauarrum fuisse affirmant, in historia Arabum hoc ipsum memoria proditum reliquerit. 842

Alfonsus Magnus præterquam quod pietatis studio thesauros paternos in ecclesias & pauperes erogauit, etiam ecclesiam diui Iacobi quæ terrea prius erat, lapide quadrato constrūi iussit, & columnis marmoreis exornauit. 843

Toletani fines Christianorum hostiliter depopulantes, profligati sunt. Bernardus Carpiensis qui omnibus his præliis interfuit, quum frustra sæpe rogasset Regem, vt patrem ipsius solueret, grauiter commotus, in territorio Salmanticensi, in colle quodam arcem communiuit, quod Carpium appellatum est, a quo & ipse Carpiensis dictus est. Ex quo regios fines frequentibus excursionibus infestos reddidit, eoque angustiæ Regem adduxit, vt ad pacis conditiones descendere coactus sit, patremque ipsius se redditurum promiserit, si ipse Carpium Regi dederet. Accepit conditionem Bernardus, sed Comites missi ad soluendum atque adducendum patrem, iam fato functum inuenerunt. Rex tamen etiam mortuum adduci iubet, atque ita compositum, vt viuus videretur, ipse quoque in occursum eius cum Bernardo prodiit. Qui quum patrem defunctum reperisset, fortunam suam detestari ac deplorare cœpit, qui & patre orbatus esset, & arce sua Carpiensi. Rex ait, non esse locum lachrymis, alia consilia quæreret, & regnis ipsius quam primum cederet. Ita ad Gallos profectus dicitur, atque ab illis magnifice susceptus Bernardus Carpiensis, vir maximis viris comparandus, si fortuna virtuti respondisset. 844

Alfonsus Rex Conimbricam a Sarracenis obsessam liberauit. 859

Ennico Arista defuncto, Nauarræ regnū iniit Garsias Eniecꝰ filius ipsius, vir nō 860

An. dom. minus integritate vitæ, quam armis præstans, qui vxorem duxit Vrracam, fœminam primariam, cum qua iam grauida ac partui vicina, dum incautius per montes iter faceret, nec opinato hostium insultu oppressus, fortiter pro fide dimicans interiit. Regina quoque lætali vulnere in vtero confossa periit, illęso tamen infantulo. Accidit vero, vt iam digressis Barbaris nobilis quidam cui Gueuarę nomen fuisse affirmant, ad eum locum forte accederet, & infantem per vulnus manum extendentem & velut eluctantem conspicaretur. Miseratus vtriusque vicem, cæso matris vtero eduxit infantem, ac domi suæ diligenter eduxit, quod non sine testibus factum est, vt quando res ipsa posceret, facto fides cõstaret. Regnauit hic Garsias annis 30. iis tamen alii nouem detrahunt, quibus ego magis accedo.

864 Alfonsus Toletanos crebris excursionibus eo redegit, vt trium annorum indu-
cias magno redimere coacti sint. Eodem fere tempore ecclesiam sanctorum martyrum Facundi & Primitiui magnifice constructit, quam posterius Sarraceni diruerunt.

866 Hoc anno, nempe æra nongentesima quarta, decessit ex hac vita sanctissimus Compostellæ præsul Athaulphus, cuius vitæ integritas & innocentia eo miraculo diuinitus probata est, quod superius anno octingentesimo trigesimo primo retulimus. Infula vero cum qua sacrũ illo die celebrauit, tantæ virtutis extitit, vt si quis alicui iusiurandum daturus, illam indueret, & forte periurus esset, ea exui nequaquam valeret. Sisnandus huic quartus illius ecclesię successit episcopus, adeo laborí sanctæ prædicationis intentus, vt despectis secularium rerum negociis, contemplationi totus inhæreret. Is vitam ac sanctitatem decessoris sui mente repetẽs, ardenti pietatis studio in Asturias se contulit, & sancti viri corpus Compostellam translatum, cum summa reuerentia sepeliuit. De quo Sisnando suo loco plura dicemus.

874 Hoc anno excessit e rebus humanis Mahometes Miramolinus Hispaniæ, secũdum numerum Alfonsi decimi. Toletanus & Rases aliquot annis posteriorem ponunt. Reliquit 34. filios, & 20. filias. Hic quum forte die quodam in horto regio deambularet, & quidam de astãtibus diceret, Quam amœnum viridarium, quam pulchra dies, quam iucundum seculum, nisi mors omnia disturbaret: Erras, inquit Rex. nam nisi mors esset, ego nequaquam regnarem. Ex Archiepiscopo Toletano. Successit filius eius Almundir, qui regnauit annis duobus secundum Toletanum, secundum Rasen vero anno vno, sex menseis, dies quindecim. Reliquit ex filios, filias septem.

876 Post mortem Almundir, Abdalia in fratris locum receptus, regnauit annis vi-
ginti quinque.

877 Rex Alfonsus ecclesiam Sancti Iacobi, quam nouam, vt diximus, cõstruxerat, reditibus annuis, auro, argẽto, gemmis preciosis, vestibus sacris locupletauit, eandem Ioannis octaui autoritate consecrari fecit. Cuius consecrationi ac dedicationi interfuerunt episcopi sequentes: Vincentius Legionẽsis, Gometius Asturicensis, Hermenegildus Ouetensis, Didacus Tudensis, Egila Auriensis, Sisnandus Iriensis, Recaredus Lucensis, Theodesindus Britonensis, quorum ciuitates iam a Christianis possidebantur. Præterea Ioannes Aucensis, Dulcidius Salmanticensis, Iacobus Caurensis, Faustus Conimbricensis, Ardimirus Lamecensis, Theodemirus Visensis, Guimagus Portugallensis, Argimirus Bracarensis, Heleca Cæsaraugustanus, quorum ciuitates partim a Sarracenis occupatę, partim desertæ erant. Episcopi vero partitis sibi territoriis, in diœcesi Ouetensi, vitam vt poterãt, exigebãt: vnde olim Ouetum ciuitas episcoporum dicta est, vt annotauit Archiepiscopus Toletanus, apud quem lib. 5. cap. 17. extat exemplar literarum Apostolicarum Ioannis octaui, de consecratione ecclesiæ S. Iacobi. Huius rei mentio fit etiam in historia Compostellana. Sed in alio libro peruetusto inueni, quod consecrata fuit ęra nongentesima vigesima septima, quinto Nonas Maii, hoc est, anno Domini octingentesimo octogesimo nono. Sed eo iam tempore Alfonsus Magnus ad superos migrauerat ex hac vita. Proinde suspicor numerum æræ vitiosum, & legendum æra nongentesima decima septima, hoc est, anno domini octingentesimo septuagesimo

ptuagesimo nono. Eodem fere tempore ecclesia Ouetensis, auctoritate eiusdē *An. dom.*
Ioannis Octaui, rogatu Alfonsi Regis, metropolitana facta est, quod nullus esset in Hispania metropolitanus episcopus. Nam reliquæ ciuitates quæ metropolitanæ quondam fuerunt, Barbarorum graue iugum trahebant. Bracara etsi multo ante Sarracenis erepta, tamen in cōgeriem versa lapidum, vt ex archiuis eiusdem ecclesiæ constat, ne episcopum quidem, nisi titulo tenus, habebat. Quæcunque vero ecclesiæ Bracarensis erant vsque ad muros ipsius ciuitatis, Rex Ordonius, superiorne, an aliquis ex posterioribus, ecclesiæ Diui Iacobi donauit. Paulo post sub eodem Pōtifice Compostellanam ecclesiam metropolitanam factam aiunt, rogatu Caroli tertii Regis Francorum, qui Caluus cognominatus est. Ita fere qui de Sanctis Hispanię scripserunt, cuius rei miror nullam extare mētionem, neque apud Tudensem, neque apud Archiepiscopum Toletanum, neque in Chronicis regis Alfonsi. Gerundensis episcopus autor est, Emeritensis ecclesiæ metropolitanam dignitatem primum in Ouetensem, deinde in Compostellanam fuisse translatam, immunitate tamen Ecclesię Ouetensi concessa. Laurentius a Padilia qui inter cæteros superioris opinionis autor est, addit circa annum Domini cētesimum vigesimum supra millesimum, a Calixto Papa eius nominis secundo, quæ cūque Emeritensis ecclesiæ iurisdictioni subesse solent, in Ecclesiam Compostellanam translata fuisse. Sed de hac re vide, quæ superius in capite de recentioribus episcopatibus scripsimus.

Alfonsus Rex Zamoram profectus, filium Garsiam in vincula coniecit, quod 884
matris instinctu, & soceri Munionis auxilio, contra ipsum hostilia moliretur, ac regno inhiaret. Quæ res cæteros filios, vinculis fraternis grauiter exacerbatos, in ipsum vehemēter excitauit. Zamoram siue Zemoram hic Rex Alfonsus instauraſſe atque a Mauris obsessam liberasse, & hoc nomen ex euentu militis vaccam nigram vocantis (eas enim armentarii vulgariter moras appellant) imposuisse dicitur, & in ea templum S. Saluatoris condidisse. Sed Florianus aliam huius nominis rationem ponit. Affirmat enim Zamoram quę olim Sentica dicta sit, post Arabum vastationem Medinam Zamorrathi ab eis appellatam, atque ea voce ciuitatem Turquesatum significari. Nam Medinà accentu in vltima ciuitatem sonat Arabibus: Zamorrathi lapis Cyaneus est, quē Turquesam vulgo dicimus. Ideo autē sic ab illis appellatam arbitratur, quod scateāt rupes omnes in toto tractu Zamorensi vena lapidis Cyanei. Idem affirmat hanc ciuitatem a Ferdinando Rege, Sanctii & Alfonsi patre, instauratam, postquam fuit ab Almanzore & incendiis consumpta & funditus diruta. Alii etiam huius nominis etymologiam dare volunt, & adhuc sub iudice lis est.

Alfonsus filiorum persecutionibus grauiter pressus, eaque molestia defungi cu- 886
piens, regnum Garsiæ filio cessit, ipse Compostellam orationis causa ad visitanda beati Iacobi limina profectus est, postea semel atque iterum expeditiones secundas in Sarracenos fecit.

Alfonsus Rex vita bene peracta, & regno laudabiliter administrato decessit ex 887
hac vita Zamoræ, inde Asturicam delatus, non multo post tempore translatus Ouetum, ad diuæ Virginis conditus est eodem monumento cū vxore Ximena, quæ tamen viuum maritum debita pietate prosequuta nō est. Successit patri Garsias primogenitus, regnauit tribus annis, qui initio regni contra Arabes in expeditionem profectus, graui illos damno affecit, capto illorum regulo Ayola, qui tamen custodum incuria effugit. Demum nulla alia re insigni gesta Zamoræ fato cōcessit, nullo relicto hærede, inde delatus Ouetum, ibique sepultus est.

Post eum regnauit frater ipsius Ordonius secundus, annis octo, mensibus sex. 890
Hic patri similis multa pręclara gessit, & eo adhuc superstite, hostili agmine in Bęticam vsque profectus, male Barbaros multauit: deinde initio regni Talabricā obsedit, & occisis qui obsessis suppetias venerāt, hostibus pariter & vrbe potitus est. Postea cum duce Cordubensi & Rege Tingitaniæ ad diui Stephani in ripa Durii collatis signis, gloriosa victoria triumphabundus ad suos rediit. Non multo post, contra Emeritam ducto exercitu, Lusitaniā adeo ferro atque igni vastauit, vt Lu-

An.dom. sitani desperatis rebus, inducias magno redimere coacti sint. A qua expeditione Legionem magno cum honore reuersus, ecclesiam cathedralem quæ prius extra ciuitatem erat, in palatium ipsius ciuitatis propter Sarracenorum insultus, de consilio Fruminii episcopi & aliorum præsulum transtulit, atque in honorem diuæ virginis dedicauit. In qua ipse à duodecim episcopis regio diademate fuit insignitus.

891 Garsia Enieco Rege Nauarræ occiso in conflictu, vt supra diximus, octodecim annorum interregnum fuisse aiunt, tantisper dum Sanctius Garcesius Auarca educaretur, qui tamen anni Sanctio Garcesio adsignãdi sunt, alioqui male respondet annorum calculus. Cum igitur Nauarri & Aragones indictis comitiis Iaccam ad creandum Regem conuenissent, nutritius Garcesii adolescentem peronatum, & rusticis indutum vestibus, magnatibus exhibuit, Garsiæ Enieci filium & legitimum regni successorem affirmans. Cuius rei fides cum prolatis monumẽtis constaret, omnes inopinato atque incredibili gaudio perfusi, magnis gratulationib⁹, faustisque acclamationibus Regem consalutarunt, qui a peronibus quibus vti consueuerat, quas Auarcas Hispani appellant, Auarca cognominatus est. Vxorem habuit Todam siue Theodam, ex qua Garsiæ Sanctii, Vrracæ, Sanctię, Marię, Velasquitæ, quam alii Blancam appellant, pater fuit, regnauit annis triginta sex, deinde multis rebus aduersus Sarracenos præclare gestis, ex hac vita decessit, sepultus ad Diui Ioannis a Pegna.

895 Rex Cordubensis tot Ordonii Regis in suos expeditiones indigne ferens, cum maximis copiis in Galleciam vsque venit, cum quo ancipiti prælio conflixit Ordonius, sed tandem multis vtrinque cæsis, æquo Marte discessum est. Idem non multo post, conuocata infinita Sarracenorum etiam ex ipsa vsque Africa multitudine, Nauarræ fines hostili agmine ingressus, omnia ferro ac flammis miscere cœpit. cui cum imparem se Nauarræ Rex videret, auxilia Regis Ordonii *poposcit.* Nec ea cunctanter præstitit Ordonius, sed ad vallem Iuncariam hosti obuiam factus, prælium impigre commisit, in quo Deo ita volente, Sarraceni superiores fuere. De qua re, quæ Resendius noster ex libris, opinor, ecclesiæ Compostellanæ olim descripsit, hic adscribere visum est. Ea habent ad hunc modum. Ordonius Rex in valle Iuncaria victus ab Abderamine Miramolino Hispanię & Rege Cordubæ, multis vtrinque cæsis, & duobus episcopis captis, Dulcidio Salmãticensi & Hermoigio Tudensi, & Cordubam in diros carceres abductis, quorum Hermoigius impatiens ingrauescente ætate ac pertæsus, Pelagium sobrinum suum prosobsidem dedit, tantisper dũ reuersus ad suos, captiuis missis illum redimeret. Cuius pulchritudine captus Abderamen, per iocum illum tangens, & lasciuis blandimentis sanctum & pudicum iuuenem vel in sectam suam nefariam, vel nefandos amores pellicere dum tentaret, Tolle canis, inquit Pelagius, & scissa veste ostendit se malle pro Christo mori, quam vitiis inquinatum viuere. Cumque tyrãni lenocinia nihil aduersus illius constantiam proficerẽt, amore in furorem verso, imperat ministris, vt forcipibus ferreis strictum membratim scindant, atque in flumen proiiciant. Quod illi mãdatum non pigre facientes, ab hora diei tertia vsque ad vesperam, non dicendis crudelitatibus in eum debacchati sunt. Tãdem amputatis tibiis, brachio, manibus, ceruice, in fluuium præcipitarũt, ex quo Christianorum diligentia extractus, sepulturæ datus est. Caput in cœmiterio S. Cypriani, reliquum corpus ad S. Genesii sepultum est. Passus est die Dominico, hora decima, septimo Calendas Iulii, Iesum Christum semper inuocãs, natus annos XIIII. mensęis sex. Hactenus ex commentario Resendii. Passionem huius sanctissimi martyris heroico carmine descripsit Rhosuita, virgo nobilis de gente Saxonica, quæ per ea tempora floruit, sed rem paulo aliter refert, nimirum quod Abderamen collecto exercitu in Galleciam profectus, & victoria potitus, 12. Comites cum Principe ceperit, & aliis pacto precio dimissis, Principi tantam imperauerit pecuniæ summam, vt soluendo non esset. Quare ipsum duris constrictum vinculis, Cordubam secum abducere parauit, sed filius Pelagius senectutis & conditionis paternæ misertus, persuaso patre, vicaria seruitute ipsum redemit, & captiuus Cordubam ductus est.

ctus est. De cuius pulchritudine cum nunciatum esset Abderamini, impurus ho- *An. dom.*
mo nefando illius amore exardescens, adductum ad se adolescentem blandimen-
tis in amorem sui pellicere conatus, cum adeo nihil proficeret, vt osculum porri-
genti pugnum Pelagius impingeret, iussit furiosus tyrannus, vt funda machinali
trans Bætim fluuiũ eiaculatus scopulosis rupibus illideretur. Ex quo periculo Dei
gratia cum euasisset, Regis iussu gladio percussus, martyrii coronã accepit. Cor-
pus in aquam proiectum a piscatoribus inuentum, ac Christianis magno venditũ,
& religiose sepultum, plurimis claruit miraculis. Sic illa martyriũ huius sancti re-
fert: sed neque Princeps captus est, neque Pelagius principis filius fuit. Verum nõ
mirandum, si tam procul distanti, res aliquanto aliter quam gesta est, relata fuerit,
quum alioqui summa rei eodem redeat.

Ordonius hac offensione magis irritatus quam territus, instaurato exercitu re- 896
giones Barbarorum ingressus, magnam in illos cædem fecit, plurimaque illorum
oppida sibi subiecit. Vnde præda onustus Zamoram reuersus, quantum voluptа-
tis ex tam felici conceperat expeditione, tãto mœrore affectus est ex morte vxo-
ris, quam defunctam reperit. Sed tot belli decora, fraus illa obscurauit, qua Ordo-
nius Comites Castellę Nunium Ferdinandum, & Almondarem Album cum filio
huius Didaco ac Ferdinãdo Ansuri, publica fide per speciem colloquii euocatos,
primum in vincula coniecit, deinde neci dedit. Habuit hic tres vxores, Geloiram
siue Eluiram, Araguntium ex Gallecia, quam repudiauit, Santinam siue Sãctiam,
Garsiæ Enieci Nauarræ Regis filiam. tandem Zamoræ rebus humanis sublatus,
sepultus est Legione in ecclesia cathedrali.

Ordonii regnum Froila frater inuasit, eoque annum & menses duos potitus est. 858
Hic ex vxore sua Muninadonia liberos sustulit Alfonsum, Ordonium, Ranimirũ,
& alium ex concubina, cuius nomen silẽtio obliteratum est. Nihil hic laude dignũ
gessit. Filios Olmudi viri nobilis innocentes morte affecit, & fratrem eorum Fro-
cuffus vitam ingloriam finiuit, sepultus Legione, cuius morte Legionẽsis episco-
pus suæ sedi restitutus est. Hoc tempore Castellæ prouincia propter scelus Or-
donii Regis in Comites suos admissum, a fide Regum Legionensium defecit, atq;
ex nobilitate sua duos iudices communi consensu creauit, quorum alter de rebus
ciuilibus, alter de bellicis cognosceret. Ii fuere Nunius Rasura, auus Ferdinandi
Gundisalui, primi Castellæ Comitis, & Flauius Caluus, abauus Roderici Diaz a
Biuar qui Cidus cognominatus est. Nunius Rasura Castellæ veteris fines Pisorgã
siue Pisoricam fluuium posuit, qui eam a regno Legionensi disterminaret. In co-
dice quodam admodum vetusto reperi, hunc Ordonium Regem duos episcopa-
tus, Mindonien sem & Legionensem instituisse. Quod de Mindonien si facile cre-
diderim: sed Legionensem restituit, non instituit. Nam Legionensis episcopatus
in antiquis conciliis plurima fit mentio.

Froila defuncto, quia filii Froilæ nondum per ætatem regno maturi erãt, regnũ 899
a proceribus aulæ Alfonso quarto, Ordonii Regis filio, delatum est. Quod quum
per annos quinque & menses septem administrasset, leuitate magis quam pietate
ductus vitam monasticam ad diui Facundi professus, regnum fratri Ranimiro ces-
sit, postquam ex vxore Ximena, filia Sanctii Regis Nauarræ, Ordonium Malum
sustulisset. Verum post pœnitentia ductus, quum ad regnum amissum aspiraret, a
Ranimiro perpetuo carceri mancipatus est. Alii tamen, inter quos Lucas Tuden-
sis, Alfonsum hunc & Ranimirum Froilæ filios fuisse affirmãt. Quibus ego magis
accederem, nisi iidem dicerent filios Froilæ, quia Alfonso fauebant, pariter cum
illo excæcatos.

Ranimirus frater, Alfonso oculis orbato atque in carcerẽ recluso, regnauit an- 905
nos vndeuiginti, menses duos. Hic pœnitentia ductus eorum quæ in fratrem & ne-
potes admiserat, monasterium Diuo Iuliano sacrum non procul Legione condi-
dit, in quo illis, quamdiu vixerunt, omnia necessaria benigne ac pie suppeditauit,
vbi & sepulti sunt, simul cum Regina Ximena, Alfonsi quarti vxore. Principio re-
gni, fines Toletanorum infesto agmine ingressus, Madritiũ cepit & muris nuda-

An.dom. uit, ac spoliis onustus cum magno captiuorum grege ad suos reuersus est. Qua re offensi Sarraceni, magnis copiis Castellam inuadunt. Quod quum Ferdinandus Gundisaluus, magnus ille Castellæ Comes, qui tum forte Castellæ dominio cum titulo Comitis inauguratus fuerat, Ranimiro Regi nunciasset, ille nihil cunctatus Comiti se iunxit, ac iunctis exercitibus copias Arabum apud Oxomam ciuitatem fundunt fugantque, multis tamen illorum occisis. Hinc factum dicit Tudensis, vt Castellani iterum se in fidem Regum Legionensium dederint. Postea contra Cæsaraugustam dicti principes coniunctis copiis profecti, Regulum Abenaiam imperata facere coegerunt, & se suaque omnia in fidem & clientelam Ranimiri dedere. Sed ille præsenti metu ac periculo liberatus, fidem violauit, & Abderamini Miramolino cui iam ante sacramento militari obstrictus erat, iunctus, cum illo ad vastandam Castellam venit. Sed ad Septimancas fusi, die festo sanctorum martyrum Iusti & Pastoris, qui est octauo Idus Augusti, cecidere Barbarorum, secundum Tudensem & Toletanum, octoginta: secundum Pet. Anton. Beuterum, triginta millia. In Toletano manu scripto ponuntur septuaginta millia. Abenaia captus, Abderamen cum viginti tantum equitibus fuga sibi consuluit. Reliqui capti apud Alfondigam oppidum, quo se receperant. Hoc tempore fuit eclipsis solis per horam integram.

915 Sarraceni hortatu & fauore duorum magnatum Legionensium, Ferdinandi Gundisalui & Didaci Munionis, per ripam Thormis agrum Salmanticensem ingressi, omnia longe lateque depopulati sunt. Quod Ranimirus indignissime tulit, non tam ob Barbarorum insultum, quam quod suorum clientum instinctu factũ esset. Proinde Barbaros male multatos in fugam conuertit, nobiles vero carceri mancipauit, quos tamen paulo post metu seditionis soluit, sed prius iuratos, se constanter ac fideliter in amicitia & obsequio eius permansuros.

918 Hoc anno Abderaminem Miramolinum Hispaniç, & Cordubę Regem regnũ iniisse aiunt, nimirum anno Arabum trecentesimo: verum hoc ratio historiæ non patitur. Nam iam aliquot ante annis res gessisse, pręter alios omnes, etiam ipse Archiepiscopus Toletanus, ex quo hæc annotauimus, testatur: nisi velimus dicere, ipsum patris auspiciis ea gessisse. sed ne hoc quidem verisimile videtur, neque vllã eius rei testimonium in autoribus apparet. Regnauit quinquaginta annis.

920 Hoc anno, secundum historiam Compostellanam, fato concessit Sisnandus quartus Cõpostellanus episcopus, cuius tanta fuit fama sanctitatis, vt Ioannes Papa, opinor, decimus (nam audiendi non sunt, qui decimum tertium fuisse dicunt) per literas & tabellarium proprium se precibus ipsius commendauerit. Mortuus est autem senio confectus. In cuius obitu, voces auditæ sunt angelorum canentiũ, Veni electe Dei, & intra in gaudium Domini tui. Hic ecclesiam S. Iacobi amplificauit, & duo monasteria Compostellæ condidit, quorum alterum etiam hodie D. Martini dicitur, eo cõsilio, vt si quis ecclesiæ seniorum sub regula ac disciplina D. Benedicti, criminum sordes pœnitentiæ lachrymis expiare vellet, opportunitate loci non destitueretur. Extruxit & ptochodochium, vel potius gerontocomium, quod Louium S. Felicis appellatum est, quia in illo S. Felicis reliquiæ reconditæ erant: vt quicunque ex familia ecclesiæ Compostellanæ senio grauarentur, illuc se ad quietem tanquam emeriti conferrent, & ecclesiæ facultatibus alerentur. Præterea quotquot reperire potuit ex genere eorum qui sanctum episcopum & auunculum ipsius tam nefanda proditione apud Regem detulerant, regio decreto & autoritate ecclesiæ Compostellanæ, ad obeunda seruilia ministeria in perpetuam seruitutem tradidit. Successit illi Gundesindus quintus Compostellanus præsul, & Comitis cuiusdam filius: sed hic dum mundo quam Deo magis deditus esset, vitam non satis pio fine clausisse dicitur. De qua re mater eius matrona pia, graui confecta dolore, & de anima filii vehementer solicita, ante aram beatissimi Iacobi Apostoli diuinam misericordiam dies noctesque non destitit implorare, & fletibus, precationibus, ieiuniis, eleemosynis sibi demereri, interposito diui Iacobi patrocinio, donec quadam nocte in templo eiusdem Apostoli, vocem hanc audiuit: Scias filium tuum hac nocte ad electorum societatem admissum fuisse. Ex historia Com-

ria Compostellana. Gundesindo subrogatus est Hermigildus sextus Compostel- *An. dom.*
lanus episcopus, de quo quæ in historia Compostellana legi, quia mihi non solum
notatu digna, sed etiam ad exemplum pertinere visa sunt, ad verbum hic transcri-
benda duxi. Ea sunt huiusmodi. Hermigildus in episcopum electus, post electio-
nem pravis desideriis huius præsentis exilii deditus, dū vixit, iniquitatis dominio
mentis colla submisit. Cum autem paulo ante diem sui exitus vehemēti ira com-
moueretur, cuidam viduę vnam vaccam cuius lacte se filiosque suos pascebat, au-
ferri præcepit. Altera ergo die ei cū militibus suis inter epulas sedenti, dapifer suus
vnum ex intestinis illius vaccæ, quod Galleeo vocabulo Duplicia nuncupatur, in
scutella argētea inter alia fercula apposuit. Ipse vero dapū diuersitate iā distentus,
atque nectaris liquore ingurgitatus, cum priori morsu appositæ dupliciæ quam
comedere voluit, medio ventris, eis qui intererant videntibus, crepuit. Postquam
autem sepultus fuit, monumentum eius combustum fuisse, a quamplurimis audi-
uimus, & etiam ipsius combustionis signa propriis oculis ipsi conspeximus. Hæc
ibi. In alio libro antiquo legi, quod œconomus huius episcopi, vaccam illam acce-
pit a vidua octo filios habente. Quæ cum ad pedes Pontificis cū lachrymis se pro-
iecisset, nullam consequi misericordiam potuerit. Reliqua respondent, sed illud
adiicitur, quod Hermigildus iste præsul lumbos præcinctos non habuerit.

Ranimirus vltimo regni sui anno Talabricam in regno Toletano obsedit, cui dū 923
Sarraceni resistere conantur, ad duodecim fere millia cæsi, septē millia capti sunt.
Confectis his bellis totus ad pietatis studia conuersus, monasteria aliquot condi-
dit: primum Legione iuxta Palatium regium, in quo Geloiram siue Eluiram filiā
suam, ex regina Tarasia, Garsiæ Tremuli Nauarræ Regis sorore, Deo dicauit: alte-
rum Diuo Andreæ Apostolo, & Diuo Christophoro sacrum, ad fluuium Ceam:
tertium in honorem sanctissimæ Virginis, in ripa Durii: quartum in valle Ornæ,
quæ nunc dicitur Destriana, inquit Toletanus, Diuo Michaeli dicauit. Filiū Or-
donium Vrracæ, Ferdinandi Gundisalui Castellæ Comitis filiæ, matrimonio
iunxit.

Ranimirus Ouetum orationis causa profectus, in morbum fatalem incidit. vn- 924
de Legionem delatus, & sacramētis ecclesiasticis pie cōmunitus, abdicato quod
a fratre susceperat regno, atque in hęc verba prorumpens cum lachrymis: Nudus
egressus sum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc: Dominus mihi adiutor,
non timebo, quid faciat mihi homo: mox animā autori suo reddidit. Sepultus Le-
gione ad Diui Saluatoris, quod monasterium filiæ suæ, vt diximus, construxerat.
Patris defuncti regnum excepit Ordonius tertius, quem Sanctius frater auxilio
Regis Nauarræ auunculi & Ferdinandi Gundisalui Castellæ Comitis fretus, re-
gno deturbare conatus est. Sed consiliis non succedentibus, Ordonius rem tam
indignam iniquo animo ferens, Vrracam vxorem Comitis filiam repudiauit, eiq;
Eluiram superduxit, ex qua suscepit Veremundum Podagricum, regnauit annos
quinque, menses sex. Mortuus est Zamoræ, sepultus Legione ad Diui Saluatoris.
Huius tempore Regis, Almanzor Sarracenorum Dux bellicosus, & primarię post
Abderamenem autoritatis, cum exercitu numeroso contra Castellam venit, cui
Ferdinandus Gundisaluus Comes, nihil animo fractus, obuiam ire constituit, &
animatis suis qui numero tantum trecenti erant, dum cæteri ad expeditionem se
comparant, ipse venatum profectus, atque aprum ardētius sequutus, ad monaste-
riolum Diui Petri, quod in ripa Aslantiæ fluminis vepribus ac dumetis obsitū la-
tebat, forte delatus est. Quo cum peruenisset, religione motus loci, preces deuotas
Deo cum lachrymis obtulit, patriam & se suosque omneis illi ex animo commen-
dans. Mox a Pelagio monacho sancto ad pauperem cœnam inuitatus, totam no-
ctem in precationibus & lachrymis traduxit. Postridie vero ab eodem Pelagio de
fœlici euentu prælii certus, alacrisque ad suos reuersus, magno animo in hostes ru-
ens, tantam in illos cum tam exiguis copiis stragem dedit, vt vix Almanzor ipse
cū paucis effugerit. Quo tam felici successu lætus, & spoliis diues reuersus ad suos,
Pelagium monachum cum sodalitio suo multis magnisque beneficiis cumulauit.
Hoc fere tempore Burgensem ciuitatem a Comite Didaco, cognomento Porcel-

An. dom. lo, conditam aiunt: sed F. Alfonsus Venerus conditionem siue instaurationem illius multo antiquiorem facit, nempe anno octingentesimo septuagesimo quarto. Ordonius Comiti Castellæ reconciliatus, auxilia illi mittit, quibus Sarracenos in ripa Durii ad Diui Stephani oppidum fudit.

917 Sanctius Auarca Rex Nauarræ fatali morte peremptus, siue (vt aliqui produnt) a Comite Castellę in acie occisus, in quo conflictu & ipse Comes letali vulnere affectus fuerat, obiit multis reb⁹ præclare gestis. Cui successit filius eius Garsias qui Tremulus cognominatus est, quod in primo congressu præliorum contremisceret, & toto corpore perhorrescere sit solitus, quum alioqui in ipso conflictu fortissimus esset, & omnium maxime intrepidus. Michael Ritius temulẽtum cognominat, nescio an ipse satis sobrius. Forte tremulenti vocabulum quod apud scriptores alios inuenit, quo & Raphael Volaterranus vtitur, vitiatũ putauit. Hic omnibus virtutib⁹ egregio Principe dignis cumulatus, maximas sępe de Barbaris victorias cõsequutus est, & regnauit annis triginta quinque, tametsi Marinæus Siculus tantum viginti octo ponat. Vxorem duxit Constantiam, fœminam primariæ nobilitatis ex Asturiis, ex qua Sanctium Maiorem sustulit, qui dictus est Imperator Hispaniæ, sepultus ad diui Ioannis a Pegna.

929 Ordonio tertio successit Ordonius quartus, filius Alfonsi quarti, cui Ordonio malitia sua & cognomentum Mali indidit, & regnum pariter cum vita ademit. Siquidem a Sanctio Crasso prope Cordubam occisus dicitur. Huic nulli adscribuntur anni, quia neque legitimus regni successor, & alioqui tam malus, indignus iudicatus est qui in Regum catalogo poneretur. Sanctius qui a mole saginæ qua prægrauabatur, Crassus cognominatus est, filius Ranimiri, & frater Ordonii tertii, regnauit annis 12. Qui tantæ pinguedinis impatiens, quum ad eam leuandam nihil intẽtatum reliquisset, ex consilio Garsiæ Regis Nauarræ, ad Abderamenem Miramolinum & Cordubæ Regem facta cum eo pace profectus, atque honorifice susceptus, inter experimenta medicorum quorum erat apud Abderamenem magna turba, virtute cuiusdam herbæ curatus, atque ad maciẽ deductus est. Postea reuersus, magna ab eodem auxilia accepit ad recuperãdum regnum quod Ordonius Malus auxilio Comitis Castellæ inuaserat. Sed Ordonius audito aduentu Sanctii, vt erat animo degener, desperatis rebus ad Comitem socerũ suum fugit. Nam Comes Castellæ, filiam suam Vrracam ab Ordonio tertio repudiatam, nuptum illi dederat: sed perspecta eius ignauia, simul & filiã ademit, & illum finibus suis exclusit.

931 Almanzor memor acceptæ cladis, & maculam tantam abolere cupiens, nõ solum collecta in Hispania, sed ex ipsa vsque Africa euocata, tanquam pro communi asserenda religione, infinita Barbarorum multitudine, vastandam Castellam venit. At Ferdinandus Gundisaluus Comes cum quadringentis quinquaginta equitibus & quindecim millibus peditum obuiam profectus, maiori eos quã prius clade affecit. Continuatum est per tres dies prælium, nisi quantum nox interualli reficiendis corporibus dedit. Postremo die Diuus Iacobus in acie visus Christianis laborantibus opẽ ferre. Quod Pelagius monachus iam fato functus, in somnis Comiti futurum prædixerat. Nam Comes priusquam tam ancipiti prælio se committeret, ad monasterium Diui Petri, de quo iam diximus, Pelagii precibus se cõmendaturus accesserat. Quem vt cognouit mortem obiisse, ægre animo affectus, ab eodem in somnis confirmatus est.

932 Tarasia Regina Legionensis, Sanctii Auarcæ Regis Nauarræ filia, capitali odio in Comitem Castellæ incensa, quod patrem ipsius occidisset, cupida vindictę, per speciem beneuolentiæ persuasit illi, vt Sanctiam Garsiæ Tremuli filiam, neptem ipsius ex fratre, vxorem duceret. Quod coniugium cum Comiti haud aspernandum videretur, illa fratrem Garsiam Nauarrę Regem clam per literas hortata est, ne occasioni vlciscendæ mortis paternę deesset, Comitem illuc ad petendam Sanctiam filiam eius ex pacto iturũ, ne inimicum elabi e manibus inultum permitteret. Paruit consiliis sororis Garsias, & cõtra fidem datam Comitem in vinculis duriter habuit. Quod quum Sanctia Comiti sua causa contigisse cognouit, oblita sui sexus,

sexus, oblita dignitatis, animo sumpto plusquam virili, acceptaque coniugii fide, *An.dom.*
Comitem carcere eductum in Castellã magno suo periculo sequuta,& matrimonio iuncta, memorabile in omne æuum amoris ac fidei cõiugalis exemplum fuit.

Garsias Nauarræ Rex,tanquam ablatæ filiæ vindicaturus iniuriã,infesto agmine in Castellam venit,sed commisso prælio captus,quod Comiti fecerat, vicissim passus est.Verum paucis post mensibus,vinculis filiæ precibus solutus, in regnum suum reuersus est.Cæterum de his rebus in historia Nauarræ nulla fit mentio. 933

Comes Castellæ a Legionensi Rege vocatus ad comitia,tametsi fraudem præsagiret,tamen potiorem fidei quam salutis suæ rationem ducens,septem duntaxat comitatus equitibus,eo profectus est. Quo quũ peruenisset, nihil fefellit euentus expectationẽ suam. Mox enim in vincula duci iussus est,atq; in catenis adseruari, inuidia stimulante. Quæ res cum male Castellanos haberet, Sãctia Comitis vxor per omnia sui similis, imo vero hac in re seipsa superior, maritũ quoquo pacto liberandum duxit, & peregrinãtis induta personam,Compostellã proficisci religionis ergo finxit, factoq; per Legionem itinere, primum copiam vidẽdi mariti sibi fieri postulauit, deinde petiit, vt ea saltem nocte sine catenis esset. Rex per omnia satisfaciendum voluntati tantæ matronæ duxit. At illa postridie antelucano, mutatis cũ marito vestib⁹, vicaria captiuitate illum liberauit. Cumq; Comitem iã esse in tuto arbitraretur, Regi nunciat se in carcere teneri,rogare, vt solueret,neq; dubitaret quicquam in fœminam regiam & cognatam suam cõsuleret. Rex vbi dolum sensit,primo stomachari,mox admirari constantiam ac virtutem Sanctiæ,postremo laudata illius in maritum pietate, cũ honorifico comitatu iussit ad Comitem deduci. Ita bis maritum singulari pietate maximis periculis liberauit Sanctia, digna cuius laudes omnes libri personarent. 936

Hoc ferme tempore Sanctius Rex Castellam quam Ferdinandus Gũdisaluus infeudum tenebat, ex fœdere liberam esse iussit, propter æs alienum cui ipse soluendo non erat. Per eosdem fere dies Rex Sanctius,renouato cũ Abderamene fœdere, misit ad illum Velascum episcopũ Legionensem cum aliis legatis qui peterẽt ab illo corpus Pelagii martyris,de cuius glorioso martyrio superius diximus. Quod post mortem illius Legionem allatum, a filio Ranimiro maxima cum veneratione depositum est in theca argentea,in monasterio quodam quod Rex ea gratia construxerat. 937

F. Alfonsus Venerus memoriæ prodidit,hoc anno ignem e mari ortum,in diuersas Hispaniæ parteis Zamoram vsque diffusum,multa Hispanię oppida incendio consumpsisse. Huius tempore Regis, Sarraceni Legionem obsedisse dicuntur,sed magna virtute repulsi,re infecta inglorii decessisse. 939

Sãctius Gallecos rebelles domuit ad Durium vsque, cumq; Comitem quendam Gundisaluum bello petiturus videretur, ille rebus suis timẽs, supplex ad Regem venit,seq; & sua omnia illius fidei dedens,ad omnia imperata semper præsto fore pollicitus. Sed aliud ore ac fronte præ se ferebat,aliud pectore celabat homo impurus. Nam postq uã illi iam fides apud Regem erat syncerę veręq; amiciatiæ, omnis diuini atq; humani iuris oblitus, venenũ domino ac Regi suo in pomo miscuit.Quod vbi Sanctius hausisset,mortem imminere sentiens,Legionem properauit,sed tertio post die in itinere obiit,sepultus Legione iuxta patrem , ad Diui Saluatoris. In libro quodam vetusto reperi,Sanctium Regem cum Portugallensis regionis Comitibus sub iurisiurandi vinculo, firmæ pacis fœdus cõstituisse. In quo libro Gundisaluus qui venenũ Regi suo miscuit,nõ Comes,sed Consul appellatur. Vbi quę de Regis morte legi , tacẽda nõ putaui. Fides penes autorẽ libri sit. Dicitur vero ibi Regina(Gudo appellatur,nisi mẽdosus est liber) maritũ in itinere dum Legionem tenderet, defunctum in ripa Minii honorifice sepeliuisse,in monasterio de Castrelo(ita enim ibi legitur,sed mendum suspicor)vbi cũ ipsa Dei obsequio se cum aliis deuouisset, & sabbatis omnib⁹ Deũ pro Regis anima deprecaretur, Sanctium, maritum quondam suum,ante altare prostratæ apparuisse, duabus catenis vinctum , totidem diabolis hinc inde tenẽtibus, atq; hortatũ vt perseueraret orare pro eo: recte enim facere. Post quadraginta deinde dies quos ipsa in 940

An.dom. ieiunio & fletu & eleemosynis transegerat, rursus sabbato die orãti antè altare vi-
sum, albis ornatum vestibus, & pelle quam ipsa cuidam sacerdoti in eleemosynã
pro anima Regis dederat, ac testatum iam se a dęmonum potestate liberum, & nõ-
nulla de paradiso atq; inferno loquutum disparuisse. Quẽ cũ ipsa vellet amplecti,
nec posset, partem pellis tulit, quę ad diui Stephani in ripa Sili delata, atque in pel-
le sacerdotis deesse inuẽta, miraculo fidem fecit abbati & cunctis monasterii mo-
nachis, qui rem oculata fide sunt experti. Huius tempore Regis, Abderame-
nem Miramolinum & Cordubæ Regem mortuum tradunt. Cuius mortem To-
letan° in historia Arabũ aliquot annis posteriorem facit, nempe anno Arabũ 350.
hoc est, anno Domini 968. nam superius primum annum illorum, anno Domini
sexcẽtesimo decimo octauo posuimus. Sed suspicor Toletanum esse deprauatũ.
Regnauit post eum Halihatan filius 16. annis, mensibus duobus.

941 Defuncto patri successit in regno Legionis & Asturiarum Ranimirus tertius,
quo potitus est annis 25. Huius primo anno Normanni duce Gũderico Rege suo,
classe centum nauium in Galleciam ingressi, totam regionem, præcipue circa Cõ-
postellam, misere depopulati sunt, omnia igni ac ferro deuastantes, etiam Sisnan-
dum archiepiscopum Compostellanum occiderũt. Cumque iam præda & capti-
uis onusti, ad naues in patriam redituri properarẽt, a Comite Gundisaluo Sanctio
præter opinionẽ oppressi, vna omnes cum Rege suo occidione cęsi, pœnas impi-
etatis in Deum atque Apostolum eius diuum Iacobum dederunt: classis quoque
eorum tota igni immisso conflagrauit. Sisnandus iste qui a Normannis occisus
est, Hermigildi successor fuit, & septimus Cõpostellæ præsul, qui propter crebras
Normãnorum & aliarum gentium incursiones, Compostellam mœnibus ac tur-
ribus cinxit, & vallo ac fossis communiuit. Sed cum nobilitate sua fretus (erat enim
Menendi Comitis filius & Gundesundi episcopi nepos) tyrannum verius quã epi-
scopũ ageret, & facultates ecclesiasticas parẽtibus & quibus libebat, immoderate
largiretur: a Rege Sanctio in carcerẽ tenebrosum datus est, & Rodosindus Cellæ
nouæ monachus illi suffectus, octauus Compostellanus episcopus. Sed mortuo
Sanctio, Sisnandus vinculis solutus, armatus Compostellam festo natalis Domini
est ingressus, atque in dormitorium vbi sanctus episcopus cum aliis senioribus &
ecclesiasticis viris de more quiescebat, stricto in Rodosindũ gladio caput illi dor-
miẽti præcidere voluit. Rodosindus ad tumultũ expergefactus, nihil animo ter-
batus, hęc illi verba dixit: Qui mihi mortifero gladio Sisnande minaris, morti feto
gladio violenter cõfodiaris. Mox episcopatu cedens, ad monasterium, tanquã ad
portum tranquillitatis se recepit, vbi post aliquot annos vita sancte exacta, obdor-
miuit in Domino. Anno sequenti, Normannorum aduẽtu Dominica quadrage-
simę nunciato, Sisnandus eos Fornellos vsque sequutus, & pręlio adortus, sanctis-
simi Rodosindi maledictionis sagitta percussus, occisus est. Ex historia Compo-
stellana, vbi dicitur hoc cõtigisse ęra millesima decima sexta, hoc est, anno Domi-
ni 988. Sed numerus ærę procul dubio vitiatus est. Eodem anno hominem exuit
Ferdinandus Gundisaluus, primus Comes Castellæ, atque eidem perpetuo hono-
re celebrãdus, sepultus ad diui Petri, quod monasterium ab Aslantia flumine cog-
nominatum, ipse ædificiis & possessionibus amplificauit. Successit patri Garsias
Ferdinandus, & ipse acerrimus religionis Christianæ & Castellæ vindex. Præfuit
Castellæ annis plus minus vno & quinquaginta. Primum illius prælium fuit cum
Barbaris, ad Gormatium oppidum. In quo prælio res notatu digna contigit. Nam
Comes Garsias die quodam cum Sarracenis acie conflicturus, ad rem diuinam
audiendam cum templum adiret, forte aderat Ferdinandus Antolinus, vir præter
antiquam nobilitatem, veræ virtutis obseruantissimus, cui pro more erat nun-
quam egredi templo, donec finis officiis diuinis imponeretur. Comes peracto sa-
cro, cum suis ad ineundum prælium proficiscitur. Ferdinandus Antolinus ora tio-
ni corpore pariter ac mente inhęrens, nihil eorum quæ gerebantur, animaduertit,
cum interim famuli qui cum equo & armis pro foribus astabant, vt est querulum
famulorum genus, domini moram incusarent, ignauiæ non religioni adscriben-
tes. Sed Deus Opt. Max. qui suos nunquam negligit, serui sui pietatem & inno-
centiam

centiam memorabili miraculo cõfirmauit. Nam dum ille precationi totus vacat, *An. dom.*
alius, nempe genius eius bonus, effigiem ipsius indutus, tam strenue res in eo conflictu gessit, vt omnes Ferdinando Antolino illius diei victoriam acceptam ferrẽt. Cumque finito prælio quæsitus non inueniretur (nam ille & re cognita, metu ingentis famiæ se absconderat) apparuerunt in equo & armis illius omnia vulnerum vestigia, quę ille ipsius personam indutus, in acie visus est accepisse. Quę res & miraculum fecit insignius, & ipsius innocentiam ac pietatem magis illustrauit, nec vano documento demonstrauit, quanto plus aduersus hostium impetus syncera precatio & pura animi pietas, quam bellica virtus aut armorum strepitus possit. Quæ de vxore Garsiæ Argentina, alterius nuptias incesto adulterio sequuta, ad quam ipse vindicãdam iniuriã peregrini habitu in Galliam profectus sit, quæque de Sanctia illius Argentinæ priuigna, cuius ope vxorem perfidam cum adultero occidit, & eandem Sanctiam vxorem in Castellam duxerit, in historia quam vocãt generalem, referuntur: fabulosa esse arbitror, vel ex eo, quod Frater Alfonsus Venerus, citans partem testamenti ipsius ex archiuis ciuitatis Burgensis, vxorem eius Oniam appellat. Præterea addunt, dum abesset hic Comes ad vindicandam eam iniuriam, Sarracenos cum numeroso exercitu Castellam ingressos, territorium Burgense longe lateque depopulatos esse, & monasterium Diui Petri a Cardenia solo æquasse, occisis in eo ducentis monachis, simul cum Donno Sanctio abbate ex ordine atque instituto Diui Benedicti, quos Deo hostiam sanctã & acceptabilẽ obtulerunt. Horum tamen martyrium Frater Alfonsus Venerus anno octingentesimo trigesimo quarto fuisse affirmat. Vt vt est, illud cõstat, monasterium ab hoc Comite instauratum, quod præterea trium insignium virorum sepultura nobilitatum est, Flauii Calui Iudicis Castellæ, Garsiæ Ferdinandi Comitis, de quo nunc agimus, & Cidi Roderici Dias. Huius tempore Comitis nobilitas Castellæ aucta est. Nam quum tempore patris ipsius trecenti, vt plurimum, equites nobiles fuissent, regnante Garsia quingenti atque etiam sexcenti fuerunt.

Hoc anno Abderamen Halihatan Rex Cordubę mouit duodecimam persecutionem in Christianos dictos Mozarabes, de cuius vocabuli ratione iam dictum est. Hæc persecutio tantum in Hispania facta est. Edixit vero Abderamen, vt quicunque Christiani viuerent in ditione Maurorum, vel abnegarent fidem Christi, vel morte pœnas luerent. Quo tempore pro fide Christi Cordubę passi sunt Aurelius, Georgius, Felix, cum vxoribus Natalia, Crescentia, & Liliosa, mense Augusto. In oppido Bosca prope Nageram pro asserenda fide Christi gladio percussæ sunt, mense Octobri, sorores germanæ Nunilio & Alodia, quarum corpora dicũtur in Italiam delata, adseruari Bononię. Breuiarium Hispalense dicit sequenti anno passas. Eodem tempore passus est consimile martyrium Beatus Victor, natus in oppido Cereso Burgensis diœceseos, qui precibus suis patriam a decẽnali Barbatorum obsidione liberauit, sacris suis concionibus multos apostatas & Sarracenos ad Christi fidem cõuertit. Corpus eius in municipio Villorado cum maxima veneratione colitur. In eadem persecutione martyrii coronam adepta est S. Eurosia virgo, cuius corpus colitur in Iacca, Aragonię ciuitate primaria. Sunt qui eodem tempore fuisse dicant martyrium ducẽtorum monachorum ordinis D. Benedicti, cum Abbate Sanctio, in monasterio Diui Petri a Cardenia, cuius martyrii paulo ante meminimus. Hanc persecutionem aliqui ponunt anno octingentesimo quinquagesimo primo, sed non recte, vt mihi quidem videtur. 950

Hoc anno, aut circiter, quantum ex ordine historiæ colligere possum, mortuo Halihatam Miramolino Rege Cordubæ, successit filius eius Hissen, & regnauit annis triginta tribus, mensibus quatuor. 952

Anno regni decimo quarto Ranimirus vxorem duxit Vrracam, & per ætatem (nam quinquennis erat, quum regno inauguratus est) insolentior factus, matris amitæque consiliis obsurdescens, Comites Galleciæ cõtra se exacerbauit. Qui impatientes iniuriæ, Veremundum Ordonii filium, Compostellæ, vbi educatus fuerat, Regem creauerunt. Itaque regnum in duos diuisum, bellis ciuilibus atq; intestinis maximo malo publico exardere cœpit, quæ per biennium durauerũt. Semel 955

An. dom. collatis signis dimicatum, sed æquo Marte, neutro victoria inclinante, discessum est. Veremundus iram fratris fugiens, ad Almanzorem se contulit. Lucas Tudensis autor est, multos ex vtraque parte desideratos.

962 Mortuo Garsia Tremulo successit Sanctius Maior, qui posterius dictus est Imperator Hispaniæ, de quo suo loco plura dicemus, regnauit annis 54. Eius exordium regni hoc anno posui, quamuis alii posterius ponant: quia priuilegium citat Galbertus monachus hoc anno factum, in quo se Regem appellat.

963 Circa hæc tempora Pelagius, Comitis Roderici Velasquii filius, ex Lucensi factus est nonus Compostellanus episcopus. qui cum secularí potentia & natalium splendore fretus, multa gereret officio suo indigna, & maiores ac seniores honoribus moueret ac deprimeret, iuniores atq; indignos sublimaret: a Veremundo quem Galleciæ proceres Ordonio infensi, Regem sibi constituerant, episcopatu pulsus est, atq; in illius locum subrogatus Petrus de Monsorio, abbas monasterii quod ante altaria vocabatur, a Beato Sisnando constitutum. Hic episcopus tanta vitæ sanctitate, tam religiosis moribus omnibus præluxit, vt Veremundus eius virtutibus commotus, Compostellanæ ecclesiæ, quicquid aliorum episcoporũ temporibus amiserat, præceperit restitui. Interea Rodericus Velasquus & pater Pelagii episcopi cum cæteris Consulibus huius prouinciæ, Sarracenos cũ duce eorum Almãzore in Galleciam euocauerunt. Qui Compostellam profecti, maiorẽ partem parietis ecclesiæ S. Iacobi diruerunt, intacto tamen sacratissimo ipsius altari. Cæterum Apostolus, ne se tantum scelus inultum abstuliſſe gloriarentur, tanto eos dysenteriæ morbo percussit, vt plurimis morbo consumptis, pauci in patriã reduces fuerint. Almanzor vbi tantam suorum cladem vidit, suos dicitur cõsuluisse, quisnam ille esset tantæ internecionis autor. Qui responderunt, vnum ex discipulis filii Mariæ virginis ibi sepultum. Quo ille audito, pœnitentia rerum gestarum ductus, fugam quam maxime potuit, accelerauit. Sed in itinere repentino correptus morbo, apud Medinam Celi, vbi sepult⁹ est, animam in sinũ Mahometis infœliciter tradidit. Rex continuo pietate motus Compostellam venit, & ecclesiam Apostoli dirutã, Petro episcopo adiuuante, instaurauit. Qua post instaurationem consecrata, Petrus episcopus obdormiuit in Domino. Successit illi Pelagius Didaci, qui propter superbiam, interueniente Dei iudicio, a principibus terræ ignominiose eiectus est. Huic Vimara frater successor fuit. Sed & hic dum prætextu religionis non Deo, sed cõmodis suis seruiret, siue casu, siue proditione, in Minio demersus est. Post quẽ rexit Compostellanam ecclesiam alius quidam ex familia Vimaræ, cuius nomen literis proditum non inueni. Hic a Veremũdo Rege propter scelera sua vinculis traditus est. Hæc omnia ex historia Compostellana.

965 Ranimirus morbo correptus obiit Legione, conditusq; est in monasterio Destrianæ, cuius iam mẽtio facta est: decessit vero sine liberis. Proinde regni successio ad Veremundum Ordonii tertii filium lege rediit, qui regnauit annis septendecim. Interea Alcoraxis Rex Hispalensis Portugalliam totam infesto agmine depopulatus est, atque in Galleciam transgressus, Compostellam vsq; peruenit, ac ciuitatem diruit. Propter quod piaculum simul omnes tam atroci infirmitate coelitus percussi sunt, vt nulli aut perpauci superstites in patriam reuersi fuerint. Veremundus Rex multas virtutes quibus præditus erat, hoc vitio deformauit, quod delatoribus plus nimio attentas aures accommodaret. Idem Veremũdus duabus sororibus incesto concubitu se miscuit, ex quarum altera sustulit Ordonium, ex altera Eluiram. Postea duxit vxorem Velasquitam, ex qua Christianæ pater fuit, quæ nupta Ordonio Cæco, Ranimiri Regis filio, peperit Alfonsum, Ordonium, Pelagium, Alfonsam. Alfonsa vero ex Pelagio diacono Froilæ filio enixa est Comitem Petrum Ordonium, Pelagium, Munionem, matrem Comitis Sueri ac fratris eius, & Tarasiam Comitem, qui Infantes Carrionis appellati sunt (Infantes appellãt Hispani Regum filios & nepotes) quia mater eorũ Carrionis domina erat, in qua vrbe templũ D. Pelagio ædificauit. Post repudiata Velasquita, Eluiram adulterino connubio sibi sociauit, ex qua Alfonsum ac Tarasiam suscepit. His principis peccatis tam nefariis deus infensus, acerrimum Christianis hostem excitauit, qui prio-

prio nomine Mahometes Ibne Abenhamur dictus est. Sed quia Hissen Miramolino adhuc puero adiutor datus est, Alhagib appellatus fuit, quod perinde sonat, ac si proregem dicas. Penes hunc summa rerũ erat: Hissen vero etiã adultus nomine ac titulo tenus imperabat. Hic cũ bellicosus esset, Almanzorẽ, hoc est defensoris & quinquagies Christianorum fines ingressus, & magna eos clade affecit, Legioni, Castellæ, ac Nauarræ formidabilis. Huius metu Christiani corpora sanctorum Pelagii, & Froilani episcopi, & Regum defunctorum, Legione atque Asturica in Asturias transtulerunt, præsagientes id quod accidit, Almanzorem sequenti anno ad expugnandam Legionem venturum. Quam obsedit, & captam portis ac turribus nudauit. Quo tempore Gulielmi Gundisalui Comitis Gallecię præstans animi virtus apparuit. cui cum grauiter ægrotanti periculum vrbis nunciatũ esset, lectica se ad eam partem, vbi maxime laborabatur, armatũ deferri iussit, atque ex ea vrbem per triduũ fortissime defendit, neque minus fortiter pro patria mortem oppetiit. *An. dom.*

Rodericus Velasquez, vir apprime nobilis genere, sed animo degener, instinctu Lambræ vxoris, in odium Gundisalui Gustii leuiri sui & septem filiorum qui Infantes Laræ siue de Salas dicti sunt, inflammatus, patrem cũ filiis Sarracenis prodidit. Pater nihil suspicans mali, per speciem legationis cum epistola proditrice, Bellerophontis instar, ad Almanzorem missus, quum iussus esset occidi, Almanzore tantam perfidiam detestante, in carcere seruatus Cordubæ, atque ibi liberaliter habitus est. Filii cum nutritio Nunio Salido simulata expeditione, in Barbarorum insidias deducti, atque a Roderico auũculo, cuius hortatu eo profecti erãt, destituti, quum viuos se dedere Sarracenis nollent, magna in illos edita strage, fortiter omnes occubuerunt. Capita Cordubam delata, & patri in carcere ostẽsa, calamitatem eius geminarunt. Sed Almanzor misertus vicem Gundisalui Gustii, eũ muneribus ornatum liberum ad suos remisit. Verum non inultum tam nefarium scelus fuit. Siquidem pater ex Maura quadam eius obsequio destinata, quæ credita est Almanzoris soror, filium sustulit cui Mudarræ Gundisaluo nomen fuit. Hic adultus euasit in virum strenuum, & patris iniuriam ac fratrum necem fortiter vltus est, occiso Roderico Velasquez: postea Lambram post mortem Garsię Comitis Castellæ, cui illa sanguine iuncta erat, viuam combussit. 969

Almanzor, vastata Lusitania, populabundus in Galleciam transiit Compostellam vsque, quam ciuitatem miserando deformauit incendio, ipsum quoque sanctissimi Apostoli venerabile sepulchrum violaturus, nisi fulmine repẽtino deterritus fuisset. Campanas minores in symbolum victoriæ abstulit, quæ in Mezquita Cordubẽsi pro lampadibus essent. Sed non inultum tam impium sacrilegium extitit. siquidem totus fere exercitus dysenteria extinctus est, cui malo qui superfuere, peste perierunt. Almanzor victoriam ingloriam & calamitosam domum retulit. De hac re & obitu Almanzoris paulo ante diximus. 975

Almanzor collectis maioribus copiis, rursus ad vastandam Castellam venit, cui Reges Legionis & Nauarræ coniunctis viribus obuiam iuerunt, & commisso acri prælio quod noctis interuentu diremptum fuit, ad eas angustias Almanzorem redegerunt, vt turpi fuga sibi suisque consulere coactus sit. Quæ res tam ægre illum habuit, vt paucis post diebus, tantæ ignominiæ impatiens, media vitam finierit. Successit illi in administratione rerum (nam Hissen Miramolinus adhuc in viuis agebat) Abdemelic filius, qui superuixit patri annis sex, mẽsibus octo. Superius ex historia Compostellana diximus, Almanzorem, dum a templi Compostellani vastatione, suis fere omnibus dysenteriæ morbo amissis, fugeret, apud Medinã Celi vita defunctum. Alii hæc quæ modo diximus, referunt de morte ipsius. Sequatur prudens lector, quod magis arriserit. Illud tamen non tacebo, historiam Compostellanam multo antiquiorem Tudẽsi & Roderico Toletano, & apud me maioris esse autoritatis. Quin & Lucas Tudensis autor est, Almanzorem dysenteria periisse, decimo tertio quam Christianos afflixerat anno, & addit illum ter & quinquagies contra Christianos mouisse. Postea sibi non constans, hæc repetit quæ modo 981

An.dom. diximus,& dicit apud Medinã Celi mortuum. Fieri potest vt & alii eo tẽpore duces Arabum Almãzores sint appellati, præsertim quum virtutis ac dignitatis cognomentum fuerit. Abdemelic rursus cum exercitu Legionem venit,ad diruenda illa quæ pater intacta reliquerat: sed a Garsia Comite Castellæ magna virtute repulsus,nunquam postea Christianos bello lacessere ausus fuit.

982 Hispania maxima siccitate & rei frumentariæ angustia laborauit. Eius rei causa fuit,quod Rex falsis delationibus captus, Gudesteum siue Gudestinum Ouetensem episcopum, sede sua exturbatum, in vinculis haberet. Quem vt solutum sedi suæ restituit, mox terra pluuiis irrigata, & magna omnium rerum vilitas sequuta est. Eodem anno Veremundus qui a podagra qua grauiter torquebatur, Podagricus appellatus est,extremum vitæ diem clausit,peccatis pœnitentia expiatis, in oppido Berizo, vbi sepultus, paulo post a filio Legionem translatus, & communi cum vxore Eluira monumento conditus est.

983 Post patris obitum regno inauguratus est Alfonsus quintus, eoque functus annis 27.& iam adultus vxorem duxit Geloiram siue Eluiram, filiam Menẽdi Gundisalui Comitis Galleciæ & vxoris eius Maioris, a quibus educatus fuerat: ex qua Veremundum regni hæredem,& Sanctiam Ferdinandi Magni vxorem,filios habuit,per quam morte fratris regnum Legionense regno Castellæ vnitum est. Hic Alfonsus sororem Tarasiam renitentem atque inuitam, Abdaliæ Sarracenorum apud Toletum Regi nuptum dedit,pactus ab eo auxilia contra Regem Cordubẽ. Verum cum Abdalia virginis florem delibare vellet,neque monẽtem, ne virginẽ Christo desponsatam vitiaret,alioqui non inultum fore,audiret: repente grauissimo correptus morbo, quum de vita se periclitari sentiret, illã multis muneribus cumulatam,Legionem ad fratrem remisit. Quæ in parthenonem D. Pelagii se cõferens,& inter monachas nomen professa,reliquum vitæ sanctissime traduxit.

987 In Chronico quodam perantiquo hęc verba reperi: Æra 1025. Almanzor Iben Amer cepit Conimbricam tertio Calendas Iulii, & sicut a multis senibus audiuimus,deserta fuit annis septem, postea reædificauerunt eam Ismahelitæ, & tenuerunt eam annis septuaginta. Hæc ibi. In Alcobaciẽsi quoque codice hæc verba reperi: Almanzor cepit Colimbriam æra 1025. quarto Calendas Iulii. Quod quam non conueniat cum numero annorum quem sequuti sumus, tamen annotandum duxi. Diximus enim sequuti historias vulgatas, Lusitaniam ab eo vastatã anno 985. quin & alii triennio ante factum aiunt. Imo vero Rodericus Toletanus Archiepiscopus sibi ipsi non constat. Nam in historia Gothica ponit mortem Almãzoris,quo tempore nos posuimus: in Arabum historia, anno Arabum 367. qui cadit in annum Domini nongentesimum octogesimum quintum. Abdemelic rebus humanis sublato, successit in principatum Abderamen frater eius, qui ob malitiam & vitia quibus inquinatus erat, nondum exacto quinto mense, a suis occisus est. Hic autem erat trigesimus tertius annus imperii Hissen, quo anno multis ad imperium Arabum aspirantibus, ipse deturbatus est: Zulema vero auxilio Sanctii Comitis Castellæ, tandem regno potitus est, cum magna strage Barbarorum. Sed & ipse paucis interiectis mensibus, ab Abmohadi regno exutus est.

988 Dissidium inter Garsiam Castellæ Comitem & Sãctium filium exortum, magnam Barbaris sæuiendi in Christianos fenestram aperuit. Quam occasionem tã opportunam non negligentes, Abulam, Cluniam, ac Diui Stephani municipium occuparunt. Cuius rei indignitatem non ferens Garsias Comes, cum iis quos secũ paucos habebat(nã Castellani in diuersa studia scissi erant) in hosteis ruit, quumque propter paucitatem suorũ vincere non posset, fortiter pro patria pugnans captus est,& plurimis iisque letalibus affectus vulneribus, ex quibus paucis post diebus expirauit. F. Alfonsus Venerus ponit mortẽ eius anno 995. Successit in eius locum Sanctius filius, omnibus egregii principis dotibus ornatus, qui patris mortem grauiter ferens, nihil sibi duxit antiquius, quam vt eam primo quoque tẽpore vlciscereturProinde conuocatis auxiliis Legionensium & Nauarrorum, graueis expeditiones in Toletanos & Cordubenses ac maiores prædas egit, quæque deprædari non poterat, ferro ac flammis depopulatus est. Corpus patris a Sarracenis re-

nis redemptum, ad D. Petri Cardenienſis honorifice ſepeliuit. Huic mater amore *An. dom.*
cuiuſdam Principis Sarraceni flagrans, eiuſque nuptias ambiens, venenatum po-
culum parauit, ne quid obſtaculi eſſet tam ſcelerato coniugio. Quod quum ipſe a-
nimaduertiſſet, matrem adegit, vt poculũ quod filio miſcuerat, ipſa hauiret. Sic
ipſa ſuo nocens exemplo periit. Cuius rei pœnitẽtia ductus, Onienſe monaſteriũ
condidit, atque ab Onia matre ſic cognominauit, eique monaſterio filiam ſuam
Tigridiam præfecit. In quo & ipſe vita defunctus ſepeliri voluit. Hoc monaſte-
rium ex parthenone, paulo poſt, monachorum diui Benedicti regulam profi-
tentium habitaculum factum eſt.

Apud Arabes multis imperium ſibi vendicantibus, & aliis alio inclinantibus, in- 1002
teſtina ſeditione grauiter per hos annos laboratum eſt.

Alfonſus Rex Legionenſem ciuitatem inſtaurauit, & Regum defunctorũ cor- 1003
pora quæ Arabum metu in Aſturias aſportata fuerant, Legionem referri iuſſit, at-
que ad Diui Ioannis Baptiſtæ, quam eccleſiam ipſe condidit, ſub altari Diui Mar-
tini reponi. Cordubæ poſt Hiſſen regnauit Zulema, poſt hũc rurſus Hiſſen, quo
iterum expulſo, Hali, poſt Hali Cazin, ſimul cum Abderamene. Sed Abderamen
a ſuis deſertus, atque in prælio contra Granatenſes occiſus, ſoli Cazin imperium
reliquit. Poſt hunc Hiaias, poſt Hiaiam Abderamen menſe vno, diebus ſeptende-
cim. Deinde Mahometes quidam anno vno, menſibus quatuor. Poſt hũc Hiſſen
annis duobus, diebus quatuor, poſtea expulſus. Poſtremo quidã Humeia magna
iuuenum caterua ſtipatus, regem ſe ſalutari iuſſit. Cumque ſui monerent, vt tem-
pori cederet, totam ciuitatem inteſtina ſeditione miſceri, ac proinde vitę pericu-
lum imminere: Hodie, inquit, me Regẽ agnoſcite, & cras, ſi lubet, interficite. Quo
nõ homines impellit ambitio! atque hic regni Cordubẽſis finis fuit. Ab hoc enim
tempore, vt quiſque Arabum poteſtate ac fauore plebis præſtabat, ita imperium
& regium titulum alibi atque alibi vſurpabat.

Alfonſus Rex dum Viſeum in Portugallia obſidens, die quodam incautius ſine 1010
armis vrbem circunluſtrat, ſagitta in ſcapulis letaliter ictus, vitam finiuit: vnde ſo-
lita obſidione Legionem delatus, iuxta patrem ac matrem ſepultus eſt. Vere-
mundus tertius patri ſucceſſit, regnauitque annis decem, cuius præcipuum ſtudiũ
extirit in oppidis, eccleſiis, ac monaſteriis quæ a Sarracenis diruta erant, inſtaurã-
dis. Vxorem habuit Taraſiam, Sanctii Caſtellæ Comitis filiam, ex qua ſuſtulit filiũ
Alfonſum, qui puerili ætate deceſſit.

Mortuo Sanctio Comite Caſtellæ, filius Garſias paternum principatum exce- 1011
pit, vix dum natus annos tredecim. Qui dum ad Veremũdum Regem proficiſci-
tur, ducturus vxorem Sanctiam Veremundi ſororem, Legione ſecũdum aliquos
in porta eccleſiæ S. Saluatoris, a filiis Comitis Velæ ſiue Vegilæ quem Ferdinan-
dus Gundiſaluus Comes propter inſolentias principatu ſuo exterminauerat, atq;
apud Barbaros exulare compulerat, per proditionem occiditur. Qui letale vuln⁹
dedit, Roderic⁹ Vela ſiue Vegila, ſuſceptor Garſiæ ex ſacro baptiſmi lauacro erat.
Fuere vero tres tanti ſceleris autores, Rodericus, Didacus, & Eniecus, quos San-
ctius Maior Rex Nauarræ, diris exemplis apud Monzonem oppidum trucidauit.
Idem Sanctiam Veremundi ſororem ac Garſiæ Comitis ſponſam, filio ſuo Ferdi-
nando deſpondit, per quam regnum Legionis regno Caſtellæ iunctum eſt. Mor-
tuo Garſia Comite, Sanctius Maior Rex Nauarræ, nomine vxoris ſuæ Eluiræ, vel
ſecundum alios Maioris, quæ Sanctii Comitis filia erat, dominium Caſtellæ acce-
pit, ſeque non Caſtellæ Comitem, ſed Regem ſcripſit. Atque ex eo tempore non
Comites, ſed Reges Caſtellæ appellati ſunt.

Sãctius Caſtella potitus magnas expeditiones in Mauros egit, quos Cordubam 1012
vſque perſequutus, magnis cladibus affecit: vnde gloriæ plenus & ſpoliis onuſtus
domum triumphabundus reuerſus eſt. Sed vt nihil eſt ab omni parte beatum, tan-
ti triumphi lætitiam domeſtica funeſtauit calamitas. Contigit enim vt Sanctius in
militiam proficiſcẽs, equum quem habebat vt prę ſtantiſſimum, ita chariſſimum,
Reginæ ſolicite commendaret. Nam id temporis propter continuos bellorũ mo-
tus, & nec opinatos Sarracenorum inſultus, tam Reges quam nobiles, equos &

An.dom. arma eodem quo thalamum loco habebant, ne mora esset, quin audito classico, continuo in procinctu essent. Absente patre, filius Garsias e tribus natu maximus, pulchritudine illectus equi, copiam illius a Regina matre fieri sibi poposcit. Mater in petitionem filii prona concessit, sed monita mox a præfecto vel domus regiæ vel equorum, quem Petrum a Sesse nominatum ferunt, molestum id Sanctio fore: quem prius equum filio concesserat, negauit. Quare Garsias graui succēsus ira, suspiciones in matrem atrocissimas atque ab omni pietate alienissimas concepit, matrem alterius secretis monitis filii preces posthabuisse, non de nihilo esse, quod præfecto equorū, quam filio suo primogenito gratificari maluerit. Vnde hæc nisi ex clādestina cū illo cōsuetudine nasci? Deinde quæ tā nefarie suspicabatur, mox ira stimulante, vera sibi esse persuadet, & matrem cuius etiam sontis famam omni studio tueri debuerat, innocentem adulterii ream apud patrem, vbi primum reuerteretur, agere constituit. Et vt delationi fides constaret, Ferdinandum fratrem in societatem scelleris pellicere conatur. Sed Ferdinādus atrocitate rei perculsus, primo scelus adeo nefariū detestari, deinde fratrem a tā exercandis cōtiliis dehortari, quorū ipsa quoque recordatio esset horribilis: postremo cum surdo caneret, monere sua illa vt ita misceret, ne ipsum admisceret. Sed Garsias fratrē vrgere nō destitit, donec iureiurādo se astrinxit, saltē non proditurū scelus fraternū. His dolis instructus & furoris stimulis exagitatus, matrē nihil minus cogitantē, falsissimi criminis apud patrem accusat. Perculsit res inopinata Regis animū, idque eo magis, quod Regina nullam vnquam sinistri rumoris in se fabulam dedisset. Cumq; hinc Reginæ celebrata pudicitia & integra semper fama crimini fidē detraheret, illinc filius nō de nihilo matris nomen de adulterio delaturus videretur: Rex diu animo suspensus neutro satis inclinauit, donec rogatus ea de re Ferdinandus, magis non affirmauit, quam negauit. Tū vero Rex grauiori suspicione ac dolore cōmotus, Reginā in vinculis diligenter adseruari iubet, ipse rē omnem ad nobiliū & magnatū conciliū defert, & quid ea de re faciendū ipsis videatur, rogat. Omnium cōmuni sentētia statutū est, vt regina vel armis aut legibus se suamque pudicitiam tueatur, vel ignibus incesta tradatur. Sed quū nemo inueniretur qui vel armis vel iure contēdere cū Regis filiis auderet, Ranimirus Sanctii Maioris (vt Aragonensiū rerum scriptores contendunt) ex alia vxore (vt alii affirmant) ex concubina filius, misertus nouercæ vicē, de cuius innocentia iam propemodum sibi cōstabat, famam illius defensurum se præter omniū opinionem profitetur, & fratres ad singulare certamen prouocat. Cæterum dum causæ discutiuntur, dum omnia ad duellum necessaria comparantur, forte monachus quidam, vir spectatę virtutis, & magnæ apud omnes ob vitæ merita autoritatis, filios Regis clam aggreditur, ac proposito Dei formidādo iudicio, & atrocitate rei ob oculos posita, declarauit, quam ab omni humanitate sit alienum, matrem falso accusare: quam certa atque seuera Dei vindicta eos maneret, quam cito sint perituri qui matris innocentiæ atrocissimi criminis labem asperserint, nisi mature resipiscant: hoc dedecus non ad Regnam tātum pertinere, sed ad ipsum etiam Regem, atque adeo ad Hispaniam totā, cuius statum iam profligatis hostibus quietū, tam nefando scelere perturbassent. His atque aliis rebus propositis, ita illos commouit, vt peccatum suum multis cum lachrymis ac suspiriis sint confessi. Mox patris genibus aduoluti, veniam supplices deprecati sunt. Rex condonaturum se negauit, tantisper dum veniam a Regina matre, quam adeo crudeliter offenderant, impetrarent. Quin si ius suum ipsa persequi vellet, eodem illos affecturum supplicio, quod illi lege statutum erat. Porro Regina tum Regis & multorum nobilium, & præcipue monachi illius precibus mota, tum vero filiorū suorum lachrymis ac singultibus, & animo materno victa, veniā hac lege dedit, vt Ranimirus Aragoniam cū titulo Regio virtutis suæ mercedē acciperet: Garsias tanti sceleris autor, Castellæ, hoc est, regni materni hæres ne esset. Quod cū omnibus, etiā filiis placeret, ipsa Ranimirum cui sępe benedixit, filium ac legitimum hæredē sibi adoptauit. Atque hoc regni Aragonum initium fuit. Sed sicut virtus Ranimiri præmio donata est, ita non inultū tantæ impietatis facinus extitit. Nam Garsias posterius a fratre Ferdinando in prælio fuit occisus,

vt latius

vt latius suo loco declarabitur. Sãctius Maior certior factus quod virgines deo dicatæ in monasterio Oniẽsi, nõ ducerẽt vitã professione sua dignã, cõsilio suorũ & autoritate summi Põtificis, monachis diui Benedicti regulã seruãtib⁹ dedit, missis, ad monasteriũ Cluniacẽse, qui ritus omneis & disciplinã regulę diui Benedicti diligẽter ꝓdiscerẽt. Quib⁹ reuersis monasteriũ Diui Ioãnis a Pegna dedit. Monasterio vero Oniẽsi prius Garsiã quẽdã præfecit Abbatẽ, deinde fama sanctitatis B. Inachi mot⁹, qui in mõtosis Aragoniæ locis vitã degebat ab omni mũdano strepitu, ꝓcul semotã, quũ ꝓ nũcios nihil ꝓficeret, ipse eo ꝓfectus inuitũ ac reluctantẽ ad suscipiendũ Oniẽsis monasterii regimẽ abduxit. Quã prouinciã vir ille diuinus ea vitæ integritate ac sanctimonia exegit, vt inter sanctos merito relatus fuerit. Idem Rex Palẽtiã instaurauit, atq; ibi ecclesiã cathedralẽ in honorẽ S. Antolini cõdidit, multisq; possessionibus ac priuilegiis donauit, atq; inter cętera, vt episcopus etiam Comes esset. Instaurãdæ vero ciuitatis & ecclesiæ Palentinæ hãc fuisse occasionẽ ferũt. Cũ Sãctius Rex venationi operã daret, forte aprũ ardẽtius insectatus, ad locũ vsq; ꝓsecutus est, vbi olim D. Antolini ecclesia fuerat. Sed Rex tot⁹ in aprũ intẽt⁹, ac religionẽ loci nõ animaduertẽs, dũ altari acclinãtem traiicere venabulo parat, brachiũ sibi diriguisse subito sensit. Mox cognito errore suo, ante altare prostrat⁹, Dei misericordiã ac S. Antolini opẽ tãtis cũ lachrymis implorauit, vt cõfestim brachii vsũ receperit. Pro quo beneficio, simul & expiãdo delicto suo, ecclesiã Palentinã magnifice ꝓ tẽpore extructã, dignitati pristinæ restituit, & Palẽtiã ipsã ex sylua ciuitatẽ frequẽtẽ fecit. Habuit hic Rex quatuor filios ex diuersis vxorib⁹, Garsiã, Ferdinãdũ, Sãctiũ, Ranimirũ. Quibus regna sua diuisit, & Garsiæ quidẽ dedit regnũ Nauarræ: Ferdinãdo, Castellæ: Sãctio, quẽ alii Gũdisaluũ appellant, Vasconiæ siue Suprarbrorũ: Ranimiro, Aragonię, quę ad id vsq; tẽpus Comitatus, nõ redactis ad eius imperiũ omnib. Hispaniæ ditionib⁹, quæ Christiani nominis erãt. Eũ duas habuisse vxores lego: alterã Vrracã, ex qua fortasse Ranimiri patet fuit: alterã Eluirã siue Geloirã, Sãctii Castellæ Comitis filiã, quã alii Maiorẽ appellãt. Ex qua Castellanæ historiæ scriptores duos filios sustulisse scribũt, Garsiã & Ferdinãdũ: Aragonẽses tertiũ addũt, Sãctiũ. F. Galbertus Fabritius eũ Caiã habuisse testatur vxorem ex nobilitate Aragoniæ, ex qua suscepisse Ranimirum. Sed si hoc verum est, tres habuerit vxores necesse est, quum idem diploma huius Regis ponat, in quo Regina Vrraca subscribit. Sanctii Comitis filiam, cum qua Castellam dotalem accepit, nemo scriptorũ quos ego quidem vidisse meminerim, Vrracam appellat. Sanctii Maioris mortem alii anno 1016. alii 1017. alii 1018. alii 1020. ponũt: nobis in tanta autorum diuersitate nihil pro comperto affirmare licet.

An. dom.

Orta inter Regem Legionensium Veremundum & Ferdinandum Regem Castellæ discordia de finibus regnorum, eo creuit, vt vtrinque ad arma ventum sit: collatisque signis ad Carrionem fluuium, Veremũdus in acie ceciderit, atque eius morte Ferdinandus Rex Castellæ nomine vxoris Sanctiæ, quæ Veremundi vnica soror & hæres erat, Legionis accessione locupletatus sit. 1020

Ioannes Vasæus candido Lectori S.

Hactenus priorẽ tomũ prosequi visum est, in quo ne te offendat Lector charissime, quod in annorũ subducẽdo calculo a vulgatis autoribus nonnihil variatũ sit. neq; enim sine vetustissimorũ codicũ autoritate factũ est. Quãquam alioqui differentia hæc, vbi maxima, quatuor annorum, aliquando triũ, nonnunquã duorũ annorum, aut etiã vnius est. Eã ex eo natam arbitror, quod Pelagii regnũ alii ab anno supra septingentesimum decimo sexto, alii decimo nono auspicantur. Ego numerũ quem primum in Isidoro Pacensi, vetustissimo earũ rerum quæ circa excidium Hispaniæ contigerunt, scriptore, deinde in aliis antiquissimis Chronicis reperi, perpetuo tenore sequutus sum. In rebus Nauarræ & Aragonum quia inexplicabilis annorũ confusio erat, eum numerum seruaui, non qui verissimus esset, sed qui vero proximus videretur. Reliqua fere cum aliis consentiunt, nisi quod quædam quæ fabulæ plus habebant quam historiæ, consulto resecui. Præterea sicubi a receptis

Chronicis dissentio, grauiũ virorũ autoritate, quæ dico, confirmata sunt. Quẽ laborẽ meũ qui certe maior fuit quam quisquã facile æstimare possit, si gratum tibi fuisse cognouero, sedulo curabo, vt reliquam Chronici partem propediem habeas. Vale candide Lector, & fruere.

IDEM EIDEM.

CVM primum hoc opus excudi cœptum est, nõ ignarus, quã fallax & labilis sit humana memoria, quam multa soleant etiam intentissimos oculos & maximam hominis diligentiam fugere, præter alios amicos, etiam oraui virum grauissimum atque eruditissimum Didacum Neilam, canonicum Salmanticensem, vt totam hanc lucubrationem accuratius perlustraret, & deposita paulisper amici persona, censoriam virgulam sumeret, ac si quid erratum vel a me vel a Typographis, si quid obscure vel ambigue dictum, si quid denique quod scrupulum lectori quocunque modo facere queat, reperiret, id obelisco vel iugularet, vel saltem notaret. Dedit vir humanissimus hanc operam amico nõ solum libenter, sed etiam bona fide atque accurato iudicio, & paucula quædam deprehendit, quæ te, lector amice, si non offendere, certe remorari posse videbantur. Ea in gratiam tuam subiectis annotatiunculis partim explicare, partim elimare voluí, ne non tibi per omnia videar satisfeciſſe. Vale & hanc quoque diligentiã meã boni consule.

Pag. 440. *lin.* 11. *Galliæ Togatæ erat, non Italiæ*] Non ignoro Patauium Plinio in decima Italiæ regione poni, & Italiam eidem a Varo fluuio incipere: sed veterum opinionem sequor, quibus Gallia Cisalpina prouincia erat extra Italiam, & Rubicon fluuius Galliæ Cisalpinæ siue Togatæ atque Italiæ terminus. Quod ex autoribus antiquis clarius est, quam vt probandum sit, ne ipso quidem Plinio refragante, Rubiconem quondam fuisse Italiæ finem. Si cui tamen hoc non placebit, pro Italiæ, legat, Latii. *Pag.* 461. *lin.* 31. *Calpen & Abylam*] Pomponius Mela ipsos montes columnas Herculis appellat, idque bis, nempe lib. 1. cap. 5. & lib. 2. cap. 6. Sed ego Diodorum Siculum sequutus sum, qui libro quinto scribit, Herculem peragrata maiori parte Africæ, ad Oceanum qui est ad Gades, peruenisse, ibique positis ab vtraque continentis parte columnis, cum exercitu in Hispaniam transiisse. In qua opinione est & Pindari interpres Græcus, quãuis posteà vestigatos ibi Geryonis boues positas dicat, vt etiam annotauit in Chiliadibus Erasmus. Seruius quoque scribens in vndecimum librum Æneidos, columnas Herculis legi dicit in Ponto & in Hispania. Apud Strabonem longa de hac re disputatio est: sed tandem Diodori sententiæ magis accedit. Ptolemæus ambigue loquitur ad hunc modum, Calpe mons & columna. Quod tamen de veris columnis quosdã intellexisse, testis est prima Africæ tabula, in qua ex vtraque freti Herculei parte columnæ appictæ sunt. Plinius ad Pomponii Melæ sententiã magis inclinare videtur. *Pag.* 462. *lin.* 48. *Palantiæ ac Palentiæ*] Palantiam ad Turiæ ripam nõ procul Valentia, & eius ruinas adhuc extare scribit Petrus Antonius Beuter. Sed & Ptolemæus illic, nempe in Edetanis, Palantiam fluuium ponit, sed oppidi non meminit. Alioqui Palantia censetur eruditis, quæ nũc Palentria. *Pag.* 493. *lin.* 5.] Huic annotationi videtur addendum Antonium Sabellicum *eodem loco* dedisse illi errori. Nam subinde D. Dominicũ Calagurritanum appellat. *Pag. eadem, lin.* 52. *Dertosanus*] Dertosam, Ilerdam, Tarraconem in Aragonia posui, non quin fatear esse in Cataloniæ principatu quem ab Aragoniæ regno Cinga fluuius, Lucano cognominatus rapax, ad Fragæ oppidi pontem disterminat: sed cum videam eum etiam principatum ab autoribus neotericis Aragoniæ vocabulo censeri, sequendos eos duxi, adductus præcipue autoritate Gerundensis Episcopi, scriptoris non omnino pœnitendi, qui ait ad hunc modum: Cathedrales Aragoniæ Helena siue Helena, Gerundensis, Segobricensis, Maioricẽsis, Dertosensis, Vrgellensis, Ilerdensis, &c. *Pag.* 531. *lin.* 23. *Pompelonensis*] Non diffiteor hanc ciuitatem esse Hispaniæ, non Galliæ, quippe quæ metropolis est regni Nauarræ. Sed quia D. Hieronymus aperte Gallũ affirmat, neque obscure Pompelone natum declarat, nihil mutare libuit. Nisi forte aliam Pompeius in Gallia vrbẽ condidit, cuius rei nulla extat mẽtio. *Pag.* 542. *lin.* 10. *Tyrrheni*] Ita Iornandes, qui nõ dubium, quin Tyrrhenum ostium, quanquam improprie & nimis large sumpto vocabulo, appellat fretũ Herculeum, scilicet vbi Tyrrhenum mare exoneratur in Oceanum. *Pag.* 559. *lin.* 38. *Hoc anno Mahometem*] Ita de Mahomete memoriæ prodiderunt Hispanicarum rerum scriptores, inter quos Tudensis, & Resendius in vita S. Isidori quam in Eborensi breuiario posuit. Ex aliis vero scriptoribus nõ modo in Hispaniam, sed ne in Africam quidem venisse videtur, quã aliquanto post ab eius successoribus occupatam aiunt. Cæterum quum hi tantum ea de Mahomete scribant, quæ potentiam nactus & opes gessit, fieri potest, vt priuatus adhuc in Hispaniam ad tentandam fortunæ aleam venerit, præsertim quum quos sequutus sum autores, initio prædicationis suæ hoc factum affirment. Ego iudicium huius rei in medio relinquo. Præterea Sabellicus & alii autores, Calipham Mahometis successorem appellant. *Pag.* 554. *lin.* 28. *Cum patruus sui*] Lege, cum reliquis hostibus. Alioqui si Chronica Regis Alfonsi sequimur, historia sibi ipsi repugnat, vt ex anno septingentesimo nonagesimo nono patet. Atque hæc hactenus.

FINIS.

CHRONICI IOANNIS VASÆI BRVGENSIS ADPROBATIO, SIVE PVBLICVM de eo clarissimorum totius Hispaniæ & Lusitaniæ virorum testimonium atque iudicium.

Hoc opus prius in Portugallia iussu Reuerendissimi Cardinalis & Serenissimi Principis D. Henrici Infantis Portugalliæ, & in omnibus regnis ac ditionib⁹ Regis fratris sui, summi de fide Catholica iudicis, fuit examinatum Eboræ (vbi & lucubratum) ab admodum Reuerẽdo D. Emanuele Sancto, episcopo Targensi ac sacræ Theologiæ Doctore grauissimo, & approbatum. Postea vero etiam Valladoliti mãdato Serenissimi D. Maximiliani Boemiæ Regis, a viro vndecunque doctissimo, Ioanne Genesio Sepulueda, oratore, philosopho, Theologo consummatissimo, & Caroli Quinti Imperatoris historiographo: qui non solũ probauit, sed etiam multa in eo se reperisse scitu digna, & ad veram Hispaniæ laudem pertinẽtia, chirographo suo testatus est.

LECTORI S.

EXemplaria quibus vsi sumus, præsertim Granatensia, adeo deprauata erãt, vt plurimis in locis intelligi non potuerint. Nos igitur, quod in hoc genere scriptorum tutius esse duximus, iis quæ typographica videbantur vitiis sublatis, in cæteris aut nihil, aut certe perpauca mutauimus: ac ea cuique pro suo iudicio corrigenda reliquimus. Quod quidem facile erit ei cui tẽpus & libri suppetuerint: nec id sine fructu fieret. Nam qui hosce nostros scriptores vel cum Diodoro, Ptolemæo, Strabone, Mela, Plinio, & cæteris quos citant autoribus, Gerundensem præsertim cum Liuio, Salustio atque Cæsare: vel ipsos inter sese, & præcipue cum Vasæo conferit, maximam interdum diuersitatem, & errata fortassis nec pauca, nec leuia deprehendet: quæ tamen immutare noluimus, ne temere a nostris autoribus discessisse videremur. Sic, exempli gratia, pag. 13, versu 12, *Scalabiscus* legendum ex Ptolemæo: pag. 25, v. 30, *Belonem* ex Mela & Plinio: p. 90, v. 2, *P. Iunius*, & ibid. versu 10, *Caius Catinius*, ex Liuio: p. 126, v. 48, *Vllam*, pag. 15, v. 30, *L. Iunium Patiecum*, ex Hircio de bello Hispaniensi. Sic collato loco qui est Sic Toletanum p. 178, v. 19, & 39, intelliges ex Vasæo p. 569, v. 10, & 19. Idem in reliquis experiri poteris, vbi libuerit. Rursus, ex ipsa rerum serie numerũ annos Domini denotãtem sæpius emendaueris. Vt pag. 322, v. 35, rectius legeres *DCXXXV*. Nam ab hoc capite vsque ad trigesimum quintum vbique scribendum *DC*, & a trigesimo quinto vsque ad primum tertiæ partis, *DCC*. non *DCCC*. Sunt etiã aliqua, quæ licet a librariis commissa videantur, malumus tamen coniecturam nostram de iis tuo iudicio submittere, quam certũ quid pronũciare. Pagina igitur 8, v. 20, *Tarraconensi* legendum videtur. p. 24, v. 19, *in Asturiis*. p. 30, v. 39, *vocauit, ad*. p. 32, v. 54, *Rhodiis*. p. 33, v. 6, *vrbis*. p. 35, v. 14, XII. p. 239. v. 38, *sauit*. p. 311, v. 44, *diuturnis*. p. 338, v. 20, *apud Ieremiam*. p. 477, v. 32, *admoneri*. p. 493, v. 16, *aliquanto*. p. 557, v. 17, *confessum*. p. 577, v. 32, *filiam &c. actam* Deponentia quoque pro passiuis, actiua pro deponentibus, nominatiui absolute positi pro ablatiuis consequentiæ, nominum & in primis propriorum exoticorũve variæ scripturæ & inflexiones, adiectiuorũ comparationes, phrases, aliaque eius generis inusitata, Lector, occurrent: sed quæ tanta non sint, vt rebus ipsis quidpiam detrahant. Quæ vero nostram diligentiam effugerunt, hæc sunt. Pag. 55, v. 19, lege *considere*. p. 134, v. 3, *ære*. p. 322, v. 2, II. p. 345, v. 45, & *Palat*. p. 362, v. 28. *Cap. XXXVI*. p. 365, v. 54, *inuitis*. p. 480, v. 50, *Agrippa*. p. 505, v. 9, *concilia*. Porro Gotthos & Gotthorum ab initio scripsimus, autoritatem Suidæ secuti: postmodum vero Gothos & Gothorum, inducti maxime Athaulphi regis epitaphio, quod est apud Vasæum pag. 535, v. 34. vbi prima in Gothorum corripitur. Sed parum interest, vtro modo scribatur. Tu vale, & nobis bene precare.